ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УРСР

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ

РОКІВ
РАДЯНСЬКОЇ
ВЛАДИ

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

В ДВАДЦЯТИ ШЕСТИ ТОМАХ

Київ — 1968

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ТОМА:

ПОНОМАРЕНКО Ю. Ф. (голова редколегії), БУРЛАКОВ О. М. (заступник голови редколегії), АЛЕКСЄЄВА Л. І., БАКАЛОВ В. К., ВЕРТИКОВ Д. А., ГОНЧАРЕНКО М. Г., ГУРЕВИЧ В. Й., ДІЧЕНСКОВ М. П., ЄВТЄЄВ П. М., ЄМЧЕНКО Г. Я., ІЛЬЇН О. І., КАЛАШНИКОВ В. І., КОЛПАХЧ'ЯН С. П., КОНОНИХ Г. Є., КРАПИВКА І. Є., МОРОЗЛІ С. Г., МОТРЕНКО В. Г., ОЛІЙНИК Л. В., ПІЧУГІН В. Г., ПОТАПОВ В. І., ПОТАПОВ Г. Г., СЕМЕНЕНКО О. М. (відповідальний секретар редколегії), СТРЕПЕТОВ К. І., ТКАЧЕНКО Г. Г., ШИСТЕР Ф. Я.

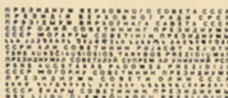
ГОЛОВНА РЕДАКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ
АН УРСР

ХАРКІВСЬКА КНИЖКОВА ФАБРИКА
ім. М. В. ФРУНЗЕ

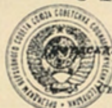

ГРАМОТА

**Президиум Верховного Совета
Союза Советских Социалистических Республик**

за успехи, достигнутые трудящимися области в хозяйственном и культурном строительстве, Указом от 28 января 1967 года наградил **ЛУГАНСКУЮ ОБЛАСТЬ** *Украинской ССР*

ОРДЕНОМ ЛЕНИНА

Председатель Президиума Верховного Совета СССР Н. Подгорный

Секретарь Президиума Верховного Совета СССР М. Георгадзе

МОСКВА, КРЕМЛЬ. 3 февраля 1967 г.

Вручення ордена Леніна Луганській області.

Член Політбюро ЦК КПРС, секретар ЦК КПРС А. П. Кириленко прикріплює орден до прапора області.

Луганськ, 20 травня 1967 р.

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ ТОМА

В результаті перемоги Жовтневої революції народи нашої Батьківщини, визволилися від соціального і національного гноблення. Вперше за всю свою історію український народ створив свою суверенну національну державу — Українську РСР. Натхнений ленінськими ідеями, під керівництвом Комуністичної партії, разом з усіма народами Радянського Союзу, з перших же днів встановлення Радянської влади український народ твердо став на шлях будівництва соціалізму і досяг великих успіхів у створенні нового суспільного ладу.

Том «Луганська область» є частиною 26-томного видання «Історія міст і сіл Української РСР», що видається у відповідності з постановою ЦК КП України, на ознаменування 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Історія Луганської області невіддільна від історії українського і всього радянського народу. Луганщина має багаті революційні і трудові традиції. Трудівники її йшли в перших рядах борців проти самодержавства, за владу Рад, героїчно захищали завоювання Великого Жовтня в роки іноземної військової інтервенції і громадянської війни. Вони внесли гідний вклад в індустріалізацію країни, соціалістичні перетворення на селі, виявили мужність і героїзм у боях проти німецько-фашистських загарбників, самовіддано працювали в період відбудови і дальшого розвитку народного господарства і культури. Натхнені історичними рішеннями XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КП України, трудівники області наполегливо борються за перетворення в життя величних накреслень Комуністичної партії. За успіхи, здобуті в господарському і культурному будівництві, Президія Верховної Ради СРСР у 1967 році нагородила Луганську область орденом Леніна.

Урочисто і радісно відзначили трудящі Луганщини піввіковий ювілей Великої Жовтневої соціалістичної революції і 50-річчя встановлення Радянської влади на Україні. Разом з усім радянським народом гірники і металурги, хіміки і машинобудівники, всі трудящі міст і сіл продемонстрували свою тісну згуртованість навколо ленінської партії, непохитну рішимість самовідданою працею забезпечити перемогу комунізму в нашій країні.

За 50 років Луганська область перетворилася у квітучий край з потужною багатогалузевою промисловістю і високорозвинутим механізованим сільським господарством. Широкого розвитку набрали освіта, наука і культура, невпізнанно змінилося обличчя міст і сіл, зріс добробут трудящих.

Величезні соціалістичні перетворення, що відбулися в містах і селах Луганщини, досягнуті завдяки перевагам радянського ладу, братній дружбі народів СРСР, мудрому керівництву Комуністичної партії.

Том «Луганська область» створено на громадських засадах.

У збиранні матеріалів і написанні нарисів брали участь широкі кола громадськості: викладачі вищих учбових закладів, вчителі, журналісти, партійні, радянські, комсомольські працівники, співробітники архівів, бібліотек, ветерани праці і революційних битв, учасники Великої Вітчизняної війни — всього близько двох тисяч чоловік. Було створено і працювало 29 міських і районних комісій, 309 робочих груп.

У написанні нарисів історії міст і сіл області були використані твори класиків марксизму-ленінізму, рішення з'їздів партії і Пленумів ЦК КПРС і ЦК КП України. Велику роботу по виявленню документальних матеріалів з історії краю проведено в державних і партійних архівах, бібліотеках Москви, Ленінграда, Києва, Харкова, Дніпропетровська, Воронежа, Ростова, Новочеркаська, Луганська, в міських і районних архівах області. Всього було виявлено понад 70 тисяч різних документів.

Авторський колектив вивчив і використав багато літератури з історії Луганщини. Це, зокрема, статистичні збірники та огляди, енциклопедичні, історичні, географічні словники, праці дореволюційних і радянських істориків, економістів та етнографів, земські статистичні звіти, періодичні видання тощо. Чимало цінних відомостей взято із спогадів безпосередніх учасників революційних подій, громадянської війни, боротьби за зміцнення Радянської влади, а також з поточних архівів промислових підприємств, установ і організацій.

Робота обласної редколегії проводилась під безпосереднім керівництвом Головної редколегії «Історії міст і сіл Української РСР». Науково-методичне керівництво здійснював Інститут історії АН УРСР.

В томі «Луганська область» читач знайде основні відомості з історії найбільших населених пунктів області з часу їх заснування і до наших днів. Тут вміщено 56 нарисів і 232 довідки про міста, селища та села, 18 довідок про адміністративні райони. В історичних нарисах висвітлюється соціально-економічне і політичне становище трудящих, революційний рух мас до 1917 року, героїчна боротьба робітничого класу і трудового селянства Луганщини проти експлуататорів за перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції, події громадянської війни, період відбудови, індустріалізація країни і колективізація сільського господарства, здійснення культурної революції, самовіддана боротьба народу в роки Великої Вітчизняної війни, трудовий героїзм трудящих області у відбудові і розвитку народного господарства, боротьба за повну і остаточну перемогу соціалізму в СРСР і побудову комунізму. Особливу увагу звернуто на соціалістичні перетворення в містах і селах Луганщини, досягнення в галузі економіки й культури, здобуті під керівництвом Комуністичної партії за роки Радянської влади.

На конкретних прикладах з історії міст і сіл розкривається величезне значення дружби українського народу з іншими народами нашої Батьківщини і передусім російським народом, які подали неоціненну братерську допомогу в бурхливі роки громадянської війни і під час мирного будівництва, в боротьбі з німецько-фашистськими поневолювачами і у відродженні зруйнованих міст і сіл, і тепер подають її в процесі комуністичного будівництва.

Читач знайде в томі великий матеріал про кращих людей Луганщини—борців проти царизму, учасників революційних боїв і громадянської війни, героїв боротьби проти гітлерівської навали, передовиків і новаторів виробництва, представників радянської інтелігенції.

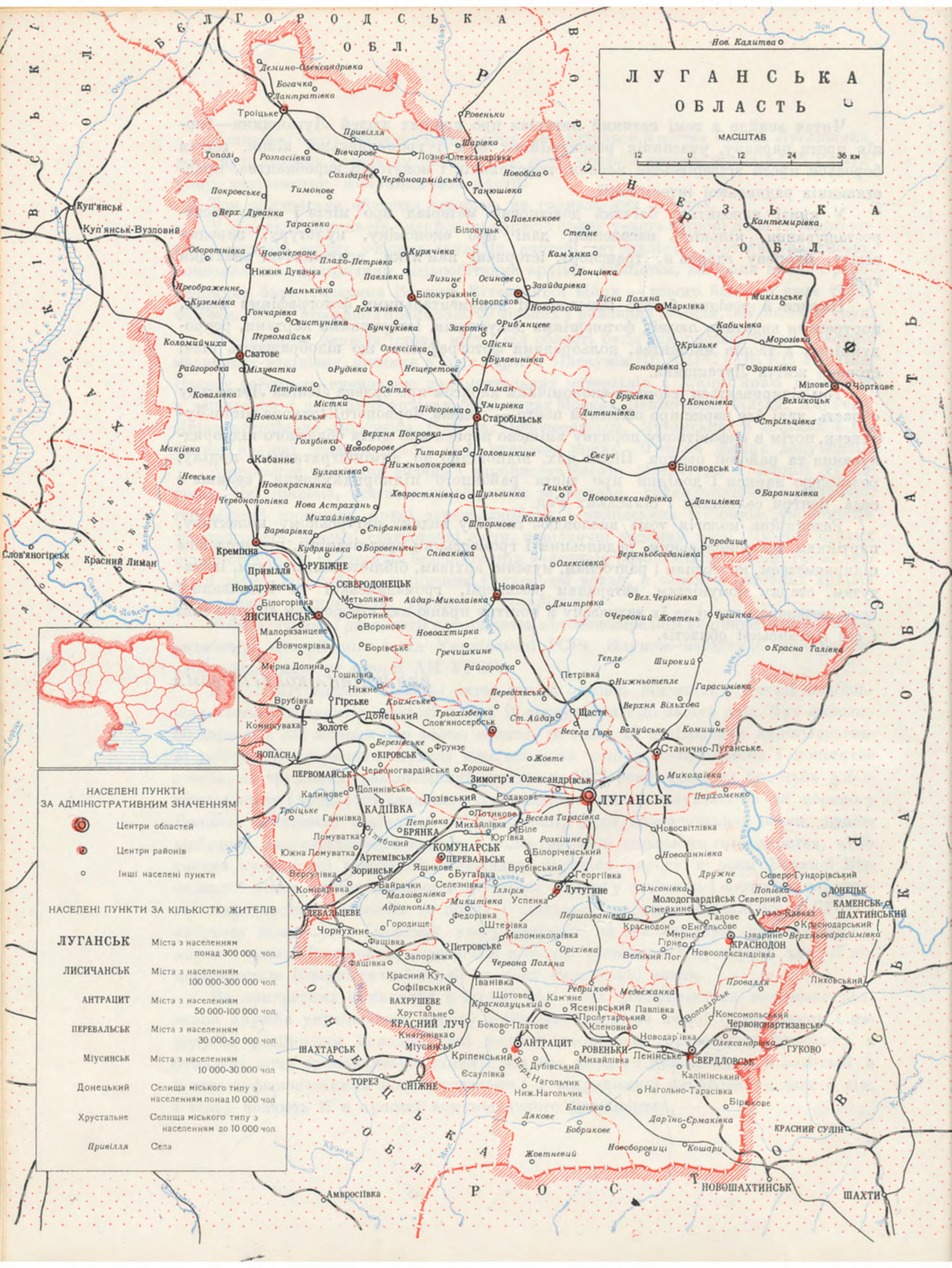
У книзі наводиться багатий довідковий матеріал про міста і села: місцерозташування, кількість населення, дані про економіку, культуру, народну освіту, охорону здоров'я, транспорт, історичні пам'ятки, археологічні знахідки тощо.

Нариси й довідки багато ілюстровані документальними фотографіями подій, портретами видатних людей, фотокопіями документів, історичними картами, репродукціями з творів мистецтва, кольоровими фотографіями, що відображають різні сторони життя Луганщини.

Том відкривається історико-економічним нарисом про ордена Леніна Луганську область, далі йде нарис про обласний центр — ордена Червоного Прапора місто Луганськ, потім в алфавітному порядку вміщено нариси про міста обласного підпорядкування та районні центри. Після них, відповідно до адміністративного поділу, розміщено нариси і довідки про міста районного підпорядкування, селища і села, центри селищних і сільських Рад.

Редакційна колегія тома висловлює глибоку подяку авторському колективу, партійним, комсомольським, радянським і громадським організаціям, промисловим підприємствам, колгоспам і радгоспам, музеям, архівам, бібліотекам, школам, інститутам, старим комуністам, ветеранам революції, громадянської та Вітчизняної воєн, ветеранам праці за їх величезну й копітку працю над створенням «Історії міст і сіл Луганської області».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ТОМА

ЛУГАНСЬКА
ОБЛАСТЬ
МАСШТАБ
12 0 12 24 36 км
НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМ ЗНАЧЕННЯМ
Центри областей
Центри районів
Інші населені пункти
НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ ЗА КІЛЬКІСТЮ ЖИТЕЛІВ
ЛУГАНСЬК Міста з населенням понад 300 000 чол.
ЛИСИЧАНСЬК Міста з населенням 100 000-300 000 чол.
АНТРАЦИТ Міста з населенням 50 000-100 000 чол.
ПЕРЕВАЛЬСЬК Міста з населенням 30 000-50 000 чол.
Міусинськ Міста з населенням 10 000-30 000 чол.
Донецький Селища міського типу з населенням понад 10 000 чол.
Хрустальне Селища міського типу з населенням до 10 000 чол.
Привілля Села
БЕЛГОРОДСЬКА ОБЛ.
ВОРОНЕЗЬКА ОБЛ.
РОСТОВСЬКА ОБЛ.
ХАРКІВСЬКА ОБЛ.
ДОНЕЦЬКА ОБЛ.
Р С Ф Р
Р О С
Демино-Олександрівка
Богачка
Лантратівка
Троїцьке
Привілля
Вічарове
Розпасіївка
Тополі
Солідарне
Червоноармійське
Тимонове
Ровеньки
Шарівка
Позно-Олександрівка
Новобіла
Танюшівка
Нов. Калитва
Купʼянськ
Купʼянськ-Вузловий
Покровське
Верх. Дуванка
Тарасівка
Оборотнівка
Новочервоне
Нижня Дуванка
Плахо-Петрівка
Курячівка
Павлівка
Павленкове
Білолуцьк
Степне
Камʼянка
Донцівка
Кантемирівка
Преображенне
Кузьмівка
Гончарівка
Свистунівка
Первомайськ
Коломийчиха
Сватове
Райгородка
Мілуватка
Маньківка
Демʼянівка
Бунчуківка
Олексіївка
Рудівка
Нещеретове
Білокуракине
Лизине
Осинове
Новопсков
Заайдарівка
Новорозсош
Закотне
Рибʼянцеве
Піски
Булавинівка
Лісна Поляна
Марківка
Кабичівка
Кризьке
Бондарівка
Микільське
Морозівка
Зориківка
Мілове
Чорткове
Великоцьк
Кошарівка
Петрівка
Містки
Світле
Підгорівка
Лиман
Чмирівка
Старобільськ
Брусівка
Литвинівка
Кононівка
Стрільцівка
Новомикільське
Маківка
Кабанне
Невське
Новокраснянка
Червонопопівка
Верхня Покровка
Голубівка
Новоборове
Титарівка
Половинкине
Нижньопокровка
Булгаківка
Хворостянівка
Шульгинка
Євсуг
Біловодськ
Тецьке
Новоолександрівка
Данилівка
Баранниківка
Колядівка
Штормове
Нова Астрахань
Михайлівка
Єпіфанівка
Варварівка
Кремінна
Кудряшівка
Боровеньки
Співаківка
Городище
Верхньобогданівка
Словʼяногірськ
Красний Лиман
Привілля
РУБІЖНЕ
СЄВЕРОДОНЕЦЬК
Новодружеськ
Білогорівка
ЛИСИЧАНСЬК
Метьолкине
Сиротине
Воронове
Новоайдар
Айдар-Миколаївка
Олексіївка
Дмитрівка
Вел. Чернігівка
Червоний Жовтень
Чугинка
Малорязанцеве
Вовчоярівка
Мирна Долина
Новоахтирка
Борівське
Гречишкине
Райгородка
Тепле
Широкий
Красна Талівка
Петрівка
Нижньотепле
Гарасимівка
Тошківка
Нижнє
Врубівка
Гірське
Кримське
Передільське
Трьохізбенка
Ст. Айдар
Щастя
Верхня Вільхова
Весела Гора
Валуйське
Комишне
Комишуваха
Золоте
Донецький
Словʼяносербськ
Березівське
КІРОВСЬК
Фрунзе
Жовте
Станично-Луганське
ПОПАСНА
ПЕРВОМАЙСЬК
Червоногвардійське
Хороше
Зимогірʼя
Олександрівськ
Миколаївка
Калинове
Долинівське
КАДІЇВКА
Позівський
Родакове
ЛУГАНСЬК
Пархоменко
Троїцьке
Ганнівка
Петрівка
Лотикове
Михайлівка
Весела Тарасівка
Біле
Юрʼївка
Розкішне
Новосвітлівка
Ломуватка
Глибокий
БРЯНКА
КОМУНАРСЬК
ПЕРЕВАЛЬСЬК
Білоріченський
Врубівський
Новоганнівка
Південна Ломуватка
Артемівськ
Зоринськ
Ящикове
Бугаївка
Георгіївка
Дружне
Северо-Гундорівський
Вергулівка
Байрачки
Селезнівка
Іллірія
Лутугине
Успенка
Самсонівка
Молодогвардійськ
Попівка
ДОНЕЦЬК
КАМЕНСЬК-ШАХТИНСЬКИЙ
Комісарівка
Малоіванівка
Адріанопіль
Микитівка
Федорівка
Першозванівка
Сімейкине
Северний
Урало-Кавказ
ДЕБАЛЬЦЕВЕ
Чорнухине
Городище
Штерівка
Маломиколаївка
Краснодон
Енгельсове
Мирне
Талове
Ізварине
Краснодарський
Верхньогерасимівка
Фащівка
Петровське
Червона Поляна
Оріхівка
Гірне
КРАСНОДОН
Новоолександрівка
Великий Лог
Запоріжжя
Красний Кут
Софіївський
Іванівка
Ребрикове
Медвежанка
Провалля
Пиховський
ВАХРУШЕВЕ
Хрустальне
Щотове
Краснолуцький
Камʼяне
Ясенівський
Павлівка
Володарськ
Комсомольський
Пролетарський
Кленовий
Червонопартизанськ
КРАСНИЙ ЛУЧ
Княгинівка
Міусинськ
Боково-Платове
АНТРАЦИТ
РОВЕНЬКИ
Новодарʼївка
Олександрівка
ГУКОВО
ШАХТАРСЬК
Кріпенський
Дубівський
Михайлівка
Ленінське
СВЕРДЛОВСЬК
Калінінський
ТОРЕЗ
СНІЖНЕ
Єсаулівка
Верх. Нагольчик
Ниж. Нагольчик
Нагольно-Тарасівка
Бірюкове
Благівка
Дʼякове
Бобрикове
Дарʼїно-Єрмаківка
КРАСНИЙ СУЛІН
Кошари
Жовтневий
Новоборовиці
Амвросіївка
НОВОШАХТИНСЬК
ШАХТИ
Сіверський Донець
Айдар
Деркул
Оскіл
Дон
Жеребець
Лугань
Міус
Кринка

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ

На крайньому сході Радянської України, в басейні середньої течії Сіверського Дінця, розкинулися землі орденоносної Луганщини — колиски гірничої промисловості індустріального Донбасу.

Луганщина славиться своїми революційними і трудовими подвигами, що їх здійснили робітничий клас, селянство та інтелігенція в роки боротьби з самодержавством, встановлення і зміцнення Радянської влади, в період корінних господарсько-політичних перетворень і побудови соціалізму в нашій країні. Трудящі області, проявили справжній героїзм в роки Великої Вітчизняної війни і відбудови народного господарства, вносять гідний вклад у створення матеріально-технічної бази комунізму. Їх натхненною і самовідданою працею Луганщину за роки Радянської влади перетворено в один з найбільших індустріальних районів не тільки України, а й усього Радянського Союзу.

За успіхи, досягнуті трудящими області у господарському і культурному будівництві, Указом Президії Верховної Ради Союзу РСР від 28 січня 1967 року Луганську область нагороджено орденом Леніна.

Область утворено 3 червня 1938 року. Її територія простягається з півдня на північ більш як на 250 км і з заходу на схід на 190 км. Займаючи площу в 26,7 тис. кв. км, вона належить до найбільших областей Радянської України. На півночі, сході і півдні межі області збігаються з державними кордонами Української РСР. Тут вона межує з Бєлгородською, Воронезькою і Ростовською областями РРФСР. На південному заході до земель Луганщини прилягають землі Донецької, а на північному заході — Харківської областей УРСР. В адміністративному відношенні область поділяється на 18 адміністративних районів[1] і 14 міст обласного підпорядкування[2].

Територія області поділяється Сіверським Дінцем на дві частини: меншу — правобережну і більшу — лівобережну. Правобережжя становить найвищу (367 м —

---

[1] Антрацитівський, Біловодський, Білокуракинський, Краснодонський, Кремінський, Лисичанський, Лутугинський, Марківський, Міловський, Новоайдарський, Новопсковський, Перевальський, Сватівський, Свердловський, Слов'яносербський, Станично-Луганський, Старобільський і Троїцький.

[2] Луганськ, Антрацит, Брянка, Кадіївка, Кіровськ, Комунарськ, Краснодон, Красний Луч, Лисичанськ, Первомайськ, Ровеньки, Рубіжне, Свердловськ, Сєвєродонецьк.

Могила Мечетна) центральну частину Донецького кряжа. Він утворений потужними товщами осадочних порід стародавніх морів, що колись існували тут. Найхарактернішою рисою рельєфу кряжа є чергування горбкуватих вододільних просторів з глибокими, крутосхилими річковими долинами і сухими балками. До долини річок Міусу і Нагольної висоти Донецького кряжа спадають, і південні схили переходять у Приазовську берегову рівнину. На північ кряж знижується поступово і до Сіверського Дінця обривається крутим уступом, утворюючи мальовничий високий правий берег річки.

Лівобережжя області зайняте Старобільською рівниною, головними елементами рельєфу якої є асиметричні міжрічкові простори і такі самі долини лівих приток Сіверського Дінця та на крайній півночі відрогами Середньоруської височини. Абсолютні висоти тут поступово спадають (від 216 до 50 м) на південь і південний захід до долини Сіверського Дінця. Вздовж лівого берега річки простягається порівняно неширока (16—18 км) терасова рівнина, яка покрита головним чином пісками, місцями складеними в дюни.

З мінеральних багатств в області найбільше значення мають поклади високоякісного вугілля, теплотворність якого коливається від 7 до 8,8 тис. калорій. Їх запаси обчислюються десятками мільярдів тонн. Основні поклади вугілля зосереджені в правобережній частині області, тобто в зоні Донецького кряжа. Родовища вугілля розвідано і в деяких районах лівобережжя.

У Кремінському і Лисичанському районах відкрито родовища природного газу. Виявлено нафту. В багатьох районах області поширені вапняки, пісковики, крейда, мергель, піски, різні глини та інше, які широко використовуються в будівництві. На металеві корисні копалини надра області порівняно бідні. В Старобільську і Луганську є джерела лікувальних мінеральних вод.

Клімат помірно-континентальний з виразними посухами. В окремі роки посуха виявляється особливо інтенсивно. Клімат формується як під впливом місцевих факторів (географічна широта, висота над рівнем моря, характер підстилаючої поверхні та інше), так і під впливом тих атмосферних процесів, які відбуваються над територією Євразійського материка і океанами, що його обмивають. Середня температура найтеплішого місяця липня +21° і найхолоднішого місяця січня —7°. Багаторічними спостереженнями встановлено, що максимальна температура повітря над територією області не перевищувала +40°, мінімальна не була нижча від —42°. Панівними вітрами є східні і південно-східні, вони нерідко приносять посуху. Опади на території області і за порами року розподіляються нерівномірно. Максимальна середньорічна кількість (550 мм) випадає в найбільш підвищеній частині Донецького кряжа (Красний Луч, Комунарськ, Чорнухине). Відносно бідна на опади центральна частина — 400—420 мм. На північ їх кількість зростає і досягає 490 мм. Найбагатша на опади перша половина теплого періоду року. Дощі часто випадають у вигляді короткочасних злив.

Зима порівняно холодна з різкими східними і південно-східними вітрами, відлигами і ожеледями, малосніжна. Весна сонячна, тепла, нерідко супроводиться сухими східними вітрами, заморозками. Літо гаряче, друга половина його — помітно суха. Осінь сонячна, тепла, суха. Це — найкраща пора року. Вегетативний період триває понад 200 днів.

Гідрографічна сітка належить до басейну Сіверського Дінця (права притока Дону), який у області приймає річки: ліворуч — Красну, Борову, Айдар, Євсуг і Деркул з Комишною, праворуч — Лугань з Білою і Ольхівкою, Луганчик та інші. Південь області зрошується Великою Кам'янкою, Кундрючою, Кріпенькою, Міусом з Нагольною та іншими.

Повноводними річки бувають лише в період весняного танення снігу і під час літніх злив. Більшу частину року вони маловодні. В посушливі роки деякі з них пересихають, перетворюючись у ланцюжки озер. Невеликі озера трапляються в долині Сіверського Дінця.

Родючі чорноземні грунти являють собою величезне природне багатство. При правильній агротехніці вони дають високі врожаї всіх вирощуваних тут сільськогосподарських культур.

Рослинність в результаті діяльності людини зазнала великих змін. Степові простори скрізь розорано. Буйне різнотрав'я, ковила, типчаки та інші представники дикої флори поступилися місцем безкраїм полям пшениці, кукурудзи, соняшнику та інших сільськогосподарських культур. У природному вигляді, та й то дуже зміненому, цілинна рослинність збереглася лише по схилах балок, річкових долин і в Стрілецькому заповідному степу (Міловський район). Найбагатша на ліси є долина Сіверського Дінця. На решті території розкидані невеликі ліси байрачного типу. Інтерес становлять Кремінський ліс, а також лісні насадження в районі с. Городища Біловодського району, створені видатним російським грунтознавцем В. В. Докучаєвим.

На просторах області, як і сусідніх з нею територій, ще недавно тваринний світ був значно багатший і різноманітніший. По різнотравно-типчаково-ковилових степах блукали косяки диких коней — тарпанів, табуни горбоносих антилоп — сайгаків. Жили тут й інші великі тварини. Тепер їх нема. Рідкими стали типові представники степів — дрофи і стрепети, а байбаки лишилися тільки в Стрілецькому степу. Тепер тут найчисленнішими тваринами є ті, які пристосувалися до життя на відкритих, дуже розораних степових просторах в умовах сухого жаркого літа і малосніжної зими: ховрашки, мишовидні гризуни, їжаки вухаті і звичайні, землерийки, тушканчики, зайці-русаки та інші. З хижаків трапляються вовк, лисиця, тхір, єнотовидний собака, куниці лісова та кам'яна. У лісових масивах живуть косулі, олені та лосі, білки. З птахів найбільше поширені сіра куріпка, перепел, жайворонок, іволга, дрізд, мухоловка, кібець, яструб, боривітер і багато інших.

На сучасному вигляді природи області відображено вплив як природних процесів її розвитку, так і активної господарської діяльності людини. Природне середовище в умовах планової соціалістичної системи господарства сприяє успішній господарській діяльності і одночасно вимагає бережного ставлення до себе у відтворенні її багатств.

Населення області становить 2796 тис. чоловік[1] (6 проц. населення УРСР). За чисельністю населення вона стоїть на третьому місці серед областей Радянської України. За період з 1939 по 1967 рік число жителів у Луганській області зросло майже на один мільйон чоловік. Таке швидке збільшення чисельності населення пояснюється високими темпами індустріального розвитку області і високим природним приростом, який став можливим завдяки повсякденному піклуванню Комуністичної партії і Радянського уряду про неухильне піднесення матеріального добробуту і культурного рівня радянських людей.

Середня густота населення — 104 чоловіка на кв. км (у 10 разів вища від середньої густоти по СРСР). Луганщина належить до найгустіше населених областей Радянської України. Основні риси розміщення населення області зумовлюються географією її промислового виробництва. Близько трьох чвертей населення живе в правобережній, дуже розвинутій у промисловому відношенні частині області. Порівняно рідко населене сільськогосподарське лівобережжя. Села звичайно розташовані в долинах річок, рідше на вододілах.

У національному складі населення переважають українці — 57,8 проц. і росіяни — 38,7 проц. Тут живуть і працюють представники багатьох інших народів Радянського Союзу: білоруси, євреї, татари, молдавани та інші.

В містах і селищах міського типу живе 84,9 проц. всього населення, проти 65,8 проц. в 1939 році. В області 14 міст обласного підпорядкування, 20 міст районного підпорядкування і 98 селищ міського типу. Сітка міст і селищ дуже густа в індустріально розвинутому правобережжі, де вони часто межують одне з одним, утворю-

[1] Тут і далі кількість населення дається на 1 січня 1967 р.

ючи ніби одне велике місто. Зростання міст і селищ в роки Радянської влади зумовлюється бурхливим розвитком усіх галузей промисловості і особливо вугільної, машинобудівної, металургійної і хімічної. Чисельність міського населення збільшилася внаслідок переміщення значного числа жителів села в сферу промислового виробництва, припливу переселенців з інших областей країни, перетворення багатьох сіл у селища міського типу, а також внаслідок природного приросту.

Археологічні пам'ятки свідчать, що територія Луганської області була освоєна людьми ще за часів раннього палеоліту. Кам'яні знаряддя мустьєрської епохи (100—40 тис. років тому) знайдені поблизу села Колесниківки Станично-Луганського району[1] та в межах Луганська. В околицях села Весела Гора Слов'яносербського району виявлено знахідки пізнього палеоліту (40—10 тис. років тому). Поселення мезолітичних мисливців та рибалок (10—8 тис. років тому) досліджені в околицях селища Петрівка Станично-Луганського району[2].

В межах області на Сіверському Донці та його притоках виявлено близько 20 поселень епохи неоліту (6—4 тисячоліття до н. е.). Найбільш важливим з них є поселення біля села Підгорівки Старобільського району[3].

В наступні за палеолітом часи в епоху міді—бронзи (III — початок I тисячоліття до н. е.) територію сучасної Луганщини заселяли скотарсько-землеробські племена. З цього часу до нас дійшло багато курганних могильників (біля селища Комишуваха Лисичанського району, в Луганську та інших місцях) і поселень (селище Борівське Лисичанського району, село Кондрашівка Станично-Луганського району), скарби металевих виробів (село Кримське Слов'яносербського району, село Райгородка Новоайдарського району) і міднорудні шахти (селище Калинове Лисичанського району)[4].

В Луганській області відомі також пам'ятки скіфських часів (VII—III століття до н. е.), наприклад, кургани біля села Кам'янки та пов'язане з виплавкою заліза поселення біля села Городище Перевальського району. Біля селища Нижня Дуванка Сватівського району розкопані кургани сарматського часу (II століття до н. е. — II століття н. е.)[5].

В області виявлено поселення та могильники так званої Салтівської культури (VIII—X століття н. е.), яку залишили нащадки сарматів — алани. Найбільш відомі з них є могильник біля села Нещеретового Білокуракинського району та городище біля селища Петрівка Станично-Луганського району.

Протягом X—XIV століть територія Луганської області була заселена різними кочовими народностями. Про цей період в історії Луганщини свідчать курганні поховання та кам'яні баби, встановлені на курганах та висотах.

У 1185 році по території краю зробив похід проти половців новгород-сіверський князь Ігор Святославич. Тут же відбувся і бій його дружини з половцями, що закінчився поразкою руського війська і полоненням Ігоря.

Коли ж настало перемир'я, між Руссю і кочовиками велася інтенсивна торгівля. Русь починає справляти величезний вплив на господарство і культуру кочовиків. Завдяки цьому деякі племена переходять до осілого життя, починають займатися землеробством. Кочовики селилися, як правило, поблизу кордонів Древньоруської держави, ставали її підданими. В свою чергу і руське населення проникає в степи, де утворюються перші руські поселення.

---

[1] П. П. Ефименко. Первобытное общество. К., 1953, стор. 210—212.
[2] Материалы и исследования по археологии СССР. Вып. 40, М.—Л., 1953, стор. 80—81.
[3] Інститут археології АН УРСР. Науковий архів, ф. 12, спр. 72, стор. 1—18.
[4] Нариси стародавньої історії Української РСР. К., 1957, стор. 98; Труды секций археологии и искусствоведения. Т. 2, М., 1928, стор. 56—57; Труды XIII археологического съезда. Т. 1, М. 1907, стор. 245—247.
[5] Археологія. Т. XIV. К., 1962, стор. 136, 153; Труды XII археологического съезда. Т. 1, М., 1905, стор. 64, 136—138.

Район повстання під проводом К. Булавіна у 1707—1708 рр.

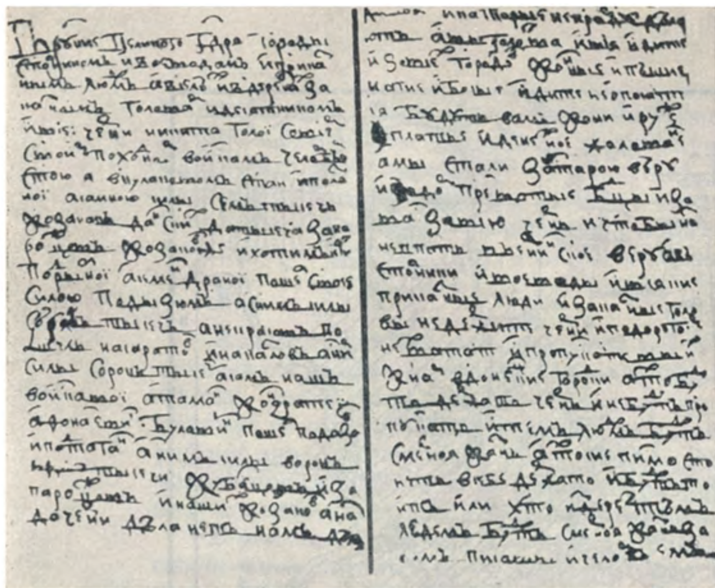

У 1223—1224 рр. територію краю захопили полчища монголо-татар, які обезлюдили його. Через Дике поле проходили шляхи, якими кримські татари вторгалися в межі Московської держави. Один з них — Кальміуський шлях (сакма), що сполучав Русь з Кримом, пролягав вздовж узбережжя Азовського моря, перетинав річки Кальміус і Сіверський Донець недалеко від впадіння в нього річки Борової[1].

У XVI—XVII століттях Московська держава для захисту своїх південних кордонів почала будувати сторожові фортеці і укріплені лінії. В цьому краю їх споруджували по берегах Сіверського Дінця, Айдару, Євсугу і Деркулу. З 1650 року на річці Сіверському Донці почали влаштовувати запорізькі охоронні пікети. Вони були, зокрема, в Суходолі та Макаровому Яру. По території краю (через теперішні населені пункти Чорнухине і Красний Кут) проходив секретний козацький шлях з Запорізької Січі на Дон. Тут же, в Чорнухиному, був склад продовольства і збройового припасу для проїжджих козаків. У другій половині XVII століття виникли нові військові городки — Сватове на річці Красній, Петрівка на річці Євсуг, Шульгинка, Білолуцьк і городок Білянський на річці Айдарі, а також багато інших населених пунктів, заснованих українськими і російськими селянами-втікачами, працею яких успішно освоювався край.

Загострення соціальних суперечностей у феодальний період посилювало класову боротьбу. Козаки і селяни краю допомогали Степану Разіну та його братові Фролу в 1670 році під час селянської війни. Активну участь взяли вони і в повстанні під проводом Кіндрата Булавіна. В ніч на 9 жовтня 1707 року в Шульгин-городку (за 15 км на південь від Старобільська) повсталі на чолі з К. Булавіним розгромили

[1] Сборник статистических сведений по Екатеринославской губернии. Вып. 3. Катеринослав, 1886, стор. 6.

Лист Микити Голого, одного з отаманів булавінських військ, до бідноти і городян із закликом приєднуватися до повстання. 1707 р.

каральний загін Ю. Долгорукого, а самого взяли в полон і стратили. Тут, поблизу села Іванова Лука (нині село Булавинівка), було створено штаб булавінського війська, куди йшло поповнення з Дінця, Дону та Айдару. В цих краях тоді ж організували свої загони селянські ватажки Голий, Драний, Безпалий та інші.

Послані Петром І війська вогнем і мечем придушили повстання, а всі городки по Сіверському Дінцю, Айдару і Деркулу в 1708 році зруйнували і спалили. Їх відродження почалося лише через 25 років, у 1732 році. З 50—60 років XIX століття територію вздовж Сіверського Дінця між річками Бахмутом і Луганню почали заселяти військові поселенці — серби, волохи, молдавани та інші, які несли прикордонну службу у фортецях та опорних пунктах Української укріпленої лінії. Заселена ними територія дістала назву Слов'яносербії.

У 1784 році Слов'яносербія стала Донецьким повітом Катеринославського намісництва з центром м. Донецьком на Сіверському Дінці. У 1817 році м. Донецьк було перейменовано в місто Слов'яносербськ — центр Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії.

У 1797 році було утворено Старобільський повіт, куди ввійшли населені пункти, розташовані в лівобережній частині теперішньої Луганщини.

Найбільш інтенсивно територія краю почала заселятися в другій половині XVIII століття вихідцями з інших районів України та центральної Росії.

Кріпосне право тут було встановлено значно пізніше, ніж в інших місцях України. Воно остаточно було оформлене царським указом у 1783 році[1]. Життя кріпаків тут було таким же тяжким, як і скрізь в Росії. Селяни виконували численні повинності, а також платили натуральний і грошовий оброк. Під загрозою смертної кари їм заборонялося переходити від одного до іншого пана. Покріпачені селяни позбавлялися будь-яких прав. Кожний феодал на свій розсуд розправлявся з непокірними: судив і карав їх, відбирав майно, збільшував норму панщини тощо.

Кріпосницьке гноблення викликало обурення трудящих мас. В 1820 році, в ряді сіл Міуського округу Області Війська Донського, а також Бахмутського і Слов'яносербського повітів вибухнули селянські повстання. Особливо значними вони були в Миколаївці, Суходолі, Павлівці, Макаровому Яру та інших селах Слов'яносербського повіту[2]. Під час повстань кріпаки нападали на поміщицькі маєтки, забирали і ділили між собою хліб, підпалювали будівлі, вбивали своїх панів і проголошували себе вільними.

У другій половині XIX століття в Росії було скасовано кріпосне право. Здійснювана реформа захищала насамперед інтереси дворянського землеволодіння і весь тягар викупних платежів і податків було перекладено на плечі селян.

Середній земельний наділ селян на території теперішньої Луганської області становив 4 десятини на одну ревізьку душу. За кожну десятину цієї землі вони по-

[1] А. Г. Слюсарський. Слобідська Україна. Х., 1954, стор. 197.
[2] Наш край. Документы по истории Донской области. Ростов-на-Дону, 1963, стор. 63—67.

винні були виплатити в середньому по 28 крб. сріблом. Тільки селяни села Успенки, що належала поміщикові Номікосову, повинні були виплатити 32 208 крб. сріблом[1]. Не маючи грошей, селяни виплачували за землю поступово, потрапляючи в залежність до того ж поміщика, і змушені були, як і раніше, працювати на нього. Так, селяни села Штерівки, де налічувалося в 1862 році 40 ревізьких душ і жило 200 чоловік, повинні були щороку відробляти у маєтку поміщика Булацеля 11 340 чоловікоднів[2]. Нестача землі, мала придатність її для ведення сільського господарства, а також робота на поміщика були причинами масового відходу селян на заводи і рудники в Луганськ, Алчевськ, Кадіївку, Лисичанськ та інші промислові центри Донбасу, де вони поповнювали ряди робітничого класу.

За даними офіціальної статистики, в 1898 році в Слов'яносербському повіті з 397 тис. десятин придатної землі дворянам належало 42 проц., міщанам — 9, приватним компаніям і товариствам — 6, казні і церкві — 2,5, колоністам та іноземним підданим — 0,5, а селянам — тільки 40 проц.

Екстенсивна форма землеволодіння зумовлювала низьку врожайність зернових культур. У середньому в 90-х роках XIX століття одна десятина давала: пшениці — 3,5, ячменю — 5, жита — 4, вівса — 4,5 четверті[3]. Неприваблива картина спостерігалася у тваринництві. Скотарство «внаслідок посиленого розорювання земель, а також епізоотій, рік у рік скорочувалося».

Після реформи 1861 року в краї почався швидкий розвиток промислового капіталізму. Цьому сприяла наявність величезних природних багатств, які на початок епохи капіталізму не тільки були розвідані, а й уже розроблялися. Перше дослідження надр краю проведено за вказівкою Петра I в 1721 році под'ячим Г. Г. Капустіним у районі нинішнього Лисичанська. Він уперше виявив поклади кам'яного вугілля. Трохи пізніше, в 1747 році, відомий російський рудознавець І. І. Морозов виявив тут руду і збудував перші доменні печі — «домниці», які, однак, скоро було закинуто. В 1790—1794 рр. ці дослідження продовжували гірничий інженер М. П. Аврамов і професор Леванідов.

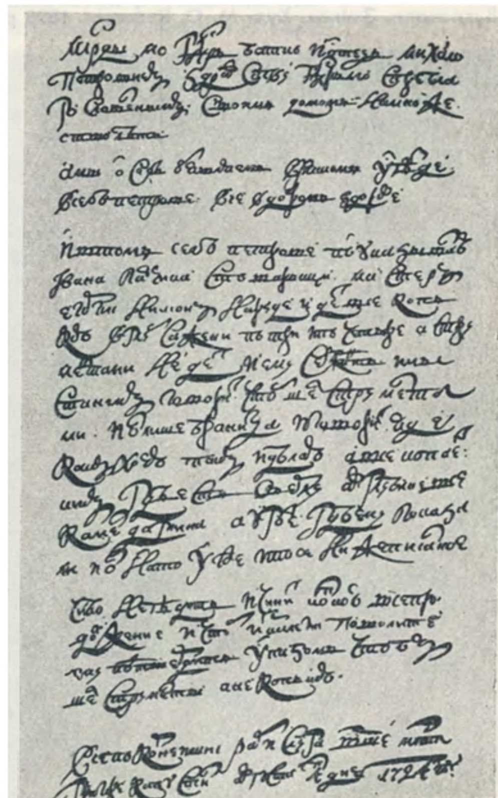
Перші промислові розробки кам'яного вугілля розпочато в 1790 році в районі Лисячого Байраку (Лисичанськ) для потреб Чорноморського флоту. Дальший розвиток кам'яновугільної промисловості зв'язаний з будівництвом в 1796 році Луганського ливарногарматного заводу, який постачав гармати і снаряди Чорноморському флотові і фортецям на узбережжі Чорного моря. 4 жовтня 1800 року завод дав перший чавун. Для виплавки металу вперше в Росії було застосовано кокс, випалений у Лисичанську. Луганський завод відіграв велику роль у економічному і культурному розвитку Донбасу.

З його побудовою почалося систематичне видобування вугілля в Донецькому басейні.

У 1882 році селище Луганський завод разом з прилеглим до нього селом Кам'яний Брід офіціально одержує статут міста. Луганськ стає центром Слов'яносербського повіту.

У 1840 році при Луганському заводі виникає вчене товариство гірничих інженерів, яке своїми роботами сприяло розвиткові теорії і практики гірничої справи. Його членами було відкрито в Донбасі близько 300

Лист Г. Г. Капустіна до берг-колегії про виявлення вугілля в Донбасі. 1724 р.

[1] ЦДІА СРСР, ф. 577, оп. 11, спр. 843, арк. 3—7.
[2] ЦДІА СРСР, ф. 577, оп. 11, спр. 779, арк. 28—30.
[3] Четверть ≈ 2,1 цнт.

кам'яновугільних і рудних родовищ[1]. Багато з них починають розроблятися, у зв'язку з чим виникають нові населені пункти: Голубівка (Кіровськ), Петро-Мар'ївка (Первомайськ), Шубинка (Кадіївка).

Чимало уваги і сил вивченню краю віддав Є. П. Ковалевський — відомий гірничий інженер, почесний член Петербурзької Академії наук. Він провів перші великі дослідження Донбасу, вперше дав уявлення про нього, як про геологічне єдине ціле, докладно охарактеризував його різні корисні копалини.

У 1888 році Лисичанськ, Голубівку та інші місця відвідав видатний російський учений Д. І. Менделєєв. Він обслідував ці місця, щоб з'ясувати можливості розвитку в Донбасі кам'яновугільної промисловості. Вивчаючи тут природні багатства, Д. І. Менделєєв висунув ідею підземної газифікації вугілля, що далеко виходила за межі практичних можливостей того часу. Тільки за Радянської влади ця ідея почала перетворюватися в життя.

Понад 22 роки (1892—1915) наполегливої праці присвятив вивченню Донбасу Л. І. Лутугін — професор Петербурзького гірничого інституту. Л. І. Лутугін, будучи в Донецькому краї, склав геологічний розріз вугленосних товщ, визначив їх потужність і кількість вугільних пластів та прошарків. Його наукові висновки лягли в основу розв'язання найважливіших практичних питань вугільної геології басейну. В пам'ять про видатного вченого одному з міст області присвоєно його ім'я.

Велике значення для розробки і використання природних багатств Донбасу мало інтенсивне будівництво залізниць. У 1878 році закінчено будівництво залізничної лінії Дебальцеве — Луганськ, а в 1884 — Катерининської залізниці, що сполучила Донбас з Криворіжжям. Це сприяло бурхливому розвиткові вугільної і металургійної промисловості, а також транспортного машинобудування. В 1895 році в Луганську споруджується патронний, а в 1896 році — паровозобудівний заводи. В ці роки почали діяти емалювальний, костильний, спиртоочисний, пивоварний, шкіряний та інші заводи. Поблизу Луганська виросли Донецько-Юр'ївський та Вільхівський металургійні заводи, багато шахт і рудників[1]. За даними 1897 року, в Слов'яносерб-

[1] Чорна металургія України. К., 1957, стор. 12.

«Вуглекопи. Зміна». Худ. М. О. Касаткін. 1895 р.

ському повіті видобувалося близько 40 млн. пудів вугілля, 500 тис. пудів залізної руди і виплавлялося 10 млн. пудів металу, діяли 101 промислове підприємство і 1236 кустарно-ремісничих закладів з щорічним оборотом на суму 4 млн. карбованців[1].

Багатства краю і дешева робоча сила привертали жадібні погляди іноземних капіталістів. Уже наприкінці XIX століття вугільна, металургійна, машинобудівна та інші галузі промисловості майже цілком були в руках англійських, французьких, бельгійських, німецьких та інших капіталістичних хижаків. У погоні за наживою вони разом з місцевою буржуазією по-хижацькому грабували багатства краю і нещадно експлуатували трудящих. Робочий день на фабриках і заводах навіть після видання закону 2 червня 1897 року, що обмежив його тривалість до 11,5 години, тривав 12—13 годин. Майже всі види праці виконувалися вручну, техніка безпеки була поставлена погано, що часто призводило до нещасних випадків на виробництві.

Особливо великий травматизм був на шахтах і рудниках. У середньому за п'ятиріччя (1903—1908 рр.), наприклад, кожний третій шахтар Донбасу був покалічений[2]. Відсутність світла і свіжого повітря в шахтах, підземні води і рудникові гази викликали масове поширення як загальних, так і професійних захворювань. Газета «Вестник Юга» у березні 1904 року повідомляла, що на рудниках Донбасу в середньому щомісяця хворіло до 75 проц. робітників. Найпоширенішими були професійні захворювання шахтарів: катари дихальних шляхів, емфізема легень, ревматизм і запалення сідничного нерва, параліч очних м'язів.

Умови праці робітників і особливо шахтарів ще більш погіршали напередодні і в період першої світової війни. Ось як характеризував лікар І. І. Лященко в своїй доповіді Пироговському товариству: «Дванадцять годин на добу в підземеллі, в душній, вогкій, пильній атмосфері, за тяжкою працею, при повсякчасній небезпеці бути задушеним і покаліченим. Хіба це не каторжна праця? Чи дивно, що такий робітник у 35—40 років має вигляд діда 60 років»[3].

За свою надмірну, виснажливу працю робітники одержували злиденну заробітну плату. Єдиних ставок і розрядів не було, тому робітники навіть однієї кваліфікації оплачувалися неоднаково. Розміри заробітної плати законом не регулювалися і цілком залежали від сваволі господарів підприємств. У 1900 році на паровозобудівному заводі Гартмана в Луганську, наприклад, середньоденний заробіток робітників становив 1 крб. 31 коп[4]. І це була найвища заробітна плата в той час. В інших галузях промисловості вона була значно нижча. Того ж року шахтарі Успенського рудника заробляли на день: вибійники — 90 коп., вагонники і саночники — 80 коп., кріпильники — 85 коп., рукоятники — 80 копійок.

Але й цю низьку заробітну плату робітники одержували неповністю. Її урізували капіталісти за допомогою штрафів, обрахувань, поборів тощо. Навіть чиновники Гірничого департаменту, які в 1900 році обслідували становище робітників на 14 заводах і 36 вугільних шахтах Донбасу, змушені були визнати, що «стягнення з робітників, які роблять хазяї, нерідко перевищують встановлені законом і навіть самими промисловцями норми»[5]. Найпоширенішим приводом для штрафів було бракування вагончиків з вугіллям на користь хазяїна. Тільки на шахтах Петро-Мар'ївського рудника, що видобував 10—12 млн. пудів вугілля на рік, бракувалося до 10 проц. його загального видобутку, що становило понад один мільйон пудів вугілля, видобутого неоплаченою працею гірників. Крім штрафів, адміністрація на шахтах, рудниках і заводах практикувала різні побори: на будівництво церков, бань, шкіл,

---

[1] И. Берхин. Луганская большевистская организация в период первой русской революции. М., 1947, стор. 5.

[2] Л. Либерман. В угольном царстве. М., 1924, стор. 68.

[3] Журн. «Общественный врач», 1914, № 3.

[4] С. И. Потолов. Рабочие Донбасса в XIX веке. М.-Л. 1963, стор. 157.

[5] Доклад комиссии по исследованию положения горнорабочих на Юге России. Х., 1900, стор. 6.

лікарень тощо, причому хазяї часто ставали на шлях насильного утримання частини заробітку на ці цілі всупереч бажанню робітників.

Поряд з системою штрафів і поборів капіталісти широко практикували систему безпосереднього обрахунку і обману робітників. Через фабричні, заводські і рудникові крамниці, а також крамниці споживчого товариства капіталісти продавали їм товари за цінами, значно вищими від ринкових. На Голубівському руднику, наприклад, у 1897 році крамниця брала з шахтарів за продукти харчування на 20 проц. дорожче, ніж вони коштували на ринку[1].

Надзвичайно тяжкі були житлові умови. Цілі селища складалися з казарм, халуп, нічліжок з образливими назвами «собачівок», «нахаловок» тощо. Понад 40 проц. робітників Донбасу жило в землянках[2]. Про тяжкі житлові умови в Донбасі була змушена говорити навіть офіціальна комісія, що обслідувала становище робітників. «Найслабшу сторону гірничих підприємств,— писала вона в своїй доповіді,— становлять жилі приміщення. Крім землянок, є зовсім незадовільні житла для сімейних робітників у вигляді так званих «каюток», а для одинаків — у вигляді казарм-сараїв, з невеликою кількістю малих вікон, без стель і підлоги, спальня, їдальня і кухня об'єднані, приміщень для артільних куховарок і умивальників немає, нари зйомні і місця на них не розділені, кількість кубометрів повітря в приміщеннях не відповідає числу робітників, що живуть у них»[3].

Дуже погано було організовано охорону здоров'я. Медичні заклади почали виникати тільки в епоху капіталізму. В 60-х роках XIX століття в колишньому Слов'яносербському повіті була одна лікарня військового відомства на 30 ліжок, куди приймали тільки нижніх військових чинів. У лікарні працював один лікар. Крім цього, в повіті було 2 фельдшери — в селах Петропавлівці і Кримському і 5 щепіїв віспи[4].

В січні 1871 року військову лікарню було закрито і замість неї відкрито земську.

Скоро весь повіт було поділено на три лікарські дільниці, що обслуговували всіх жителів повіту: Слов'яносербську при лікарні (обслуговувала 3 волості), Луганську (обслуговувала 15 волостей) та Голубівську (обслуговувала 14 волостей) і утворено 5 фельдшерських пунктів. У 1879 році на одну лікарську дільницю в середньому припадало 37 086 чоловік. У травні 1883 року міську лікарню з Слов'яносербська разом з іншими закладами було переведено в місто Луганськ. На початку 90-х років у повіті було відкрито нові лікарні та фельдшерські пункти. В 1897 році в повіті було всього 4 лікарні на 49 ліжок, 5 лікарських дільниць і 8 фельдшерських пунктів.

Розвиток промисловості, зростання чисельності населення вимагали збільшення кількості медичних закладів. Проте через недостатні асигнування на охорону здоров'я мережа медичних пунктів і кількість медичного персоналу лишалися незначними. В 1914 році на всій території теперішньої Луганської області налічувалося всього 66 лікарняних закладів, в яких було 1429 ліжок, 72 лікарські амбулаторно-поліклінічні і 48 фельдшерсько-акушерських пунктів, у яких було 169 лікарів.

Царський уряд посилено проводив політику жорстокого національного гноблення на Україні, тримав трудовий народ у темноті і неписьменності. За загальним переписом населення Російської імперії 1897 року в колишньому Старобільському повіті грамотних було тільки 10,4 проц., а без міста Старобільська чоловіків — 17,9 проц., жінок — 2,8. За тим самим переписом процент письменних у Слов'яносербському повіті був вищий: у віці від 10 до 19 років чоловіків — 41,3 проц., жінок — 18,5; у віці від 20 до 29 років чоловіків — 40,2 проц., жінок — 11,5, у віці від 30 до 39 років чоловіків — 38,4 і жінок — 9,4 процента[5].

[1] ЦДІА УРСР, ф. 574, спр. 94, 1897 р., арк. 1.

[2] Журн. «Проблемы экономики», 1938, № 4, стор. 99.

[3] Доклад комиссии по исследованию положения горнорабочих на Юге России, стор. 2—3.

[4] В. Н. Брагин. Очерк истории развития земской медицины в Славяносербском уезде. Луганськ, 1913, стор. 1—16.

[5] Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Екатеринославская губерния. СПб., 1904. стор. 26.

У 1914—1915 рр. на території теперішньої Луганської області було 983 загальноосвітні школи, з них 969 початкових. У школах навчалося 86 700 учнів, працювало 2070 учителів[1]. Освіта для дітей трудящих обмежувалася здебільшого початковою школою, що, як правило, була церковно-парафіальною. Мало чим відрізнялися від них і земські школи. Програма всіх початкових шкіл була розрахована на те, щоб навчити дітей читати, писати та робити чотири арифметичні дії і, найголовніше, виховати дітей у дусі православної церкви і вірності царському престолові. Середня, а тим більше вища освіта були майже недоступними для дітей робітників і селян.

П. О. Мойсеєнко — організатор соціал-демократичних гуртків у Донбасі.

До революції на Луганщині не було жодного професіонального театру. Були невеликі клуби в Луганську (гірничо-комерційний і професійний), Лисичанську, Старобільську та деяких інших містах, в які мали доступ лише чиновники та інженерно-технічні працівники. Для робітників вони були закриті. Єдиним місцем, відкритим для всіх, була церква.

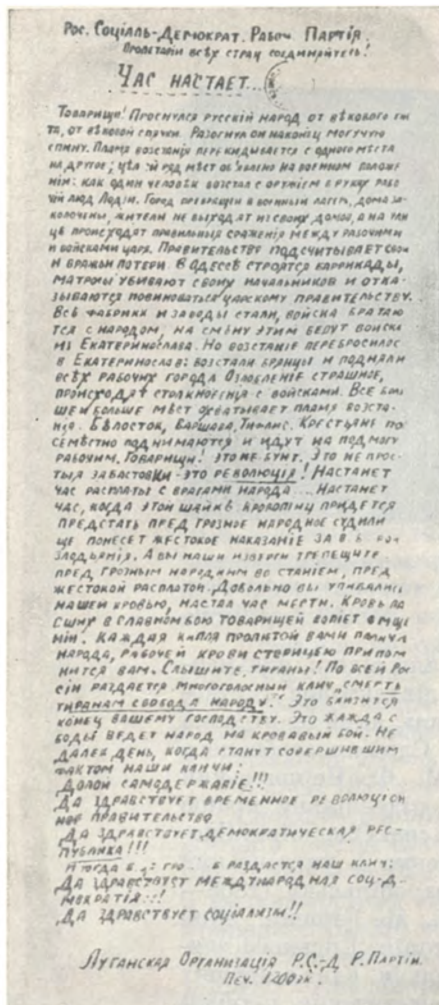
Луганщина славилася своїми талантами. Тут жили і працювали відомі письменники. В Луганську в 1801 році народився письменник, учений-діалектолог і етнограф, укладач «Толкового словаря живого великорусского языка», який не втратив свого значення і тепер,—В. І. Даль. У селі Новобожедарівці Слов'яносербського повіту, а потім у Луганську жив і вчився український поет М. Ф. Чернявський (1867—1937 рр.), який у своїх віршах яскраво показав тяжку підневільну працю донецьких гірників за царизму. У 80-х роках XIX століття в селі Олексіївці Слов'яносербського повіту завідував земською школою Б. Грінченко — український письменник, упорядник «Словаря української мови». В місті Старобільську (1858—1863 рр.) жив і працював відомий російський письменник В. М. Гаршин, який на місцевому матеріалі написав чудові твори «Справжня історія Енського земського зібрання» і «Ведмеді». У Луганську народилася Софія Дальня, одна з перших в нашій країні пролетарських поетес, член КПРС з 1903 року, автор творів, пройнятих ненавистю до самодержавства.

З розвитком капіталізму погіршувалося і без того тяжке становище трудящих мас. Безправ'я, політичні утиски, деспотичність самодержавства — все це вело до піднесення класової боротьби. Цьому до певної міри сприяла і пропаганда революційних народницьких ідей, центром якої став Луганськ. Тут у середовищі місцевої робітничої молоді на початку 80-х років утворився невеликий гурток на чолі з М. О. Ожиговим.

Спочатку цей гурток мав культурницький характер. Його учасники за власні гроші придбали бібліотечку, вивчали революційну літературу, влаштовували дискусії. Особливо гаряче обговорювалося в гуртку питання про тяжке становище робітників — найболючіше і найближче для кожного з його учасників. Діяльність гуртка поступово розширювалась, охоплюючи все більше число робітників, особливо молоді. В 1883 році на зборах гуртка було складено проект клопотання на ім'я царя про передачу Луганського заводу в оренду артілі робітників[1]. Членів гуртка царські власті переслідували, заарештовували, а в квітні 1887 року їх було заслано у Східний Сибір[2].

У 1898—1900 рр. великі страйки відбуваються на Луганському паровозобудівному заводі, Донецько-Юр'ївському металургійному заводі, на успенській шахті

[1] Народное хозяйство Луганской области. Статистический сборник, стор. 233.
[2] С. И. Потолов. Рабочие Донбасса в XIX веке, стор. 192—199.

Рос. Социаль-Демократ. Рабоч. Партія.
Пролетаріи всѣх стран соединяйтесь!

ЧАС НАСТАЕТ...

Товарищи! Проснулся русскій народ от вѣкового гнета, от вѣковой спячки. Разогнул он наконец могучую спину. Пламя возстанія перекидывается с одного мѣста на другое; цѣлый ряд мѣст объявлено на военном положеніи: как один человѣк возстал с оружіем в руках рабочій люд Лодзи. Город превращен в военный лагерь, дома заколочены, жители не выходят из своих домов, а на улицѣ происходят правильныя сраженія между рабочими и войсками царя. Правительство подсчитывает свои и вражьи потери. В Одессѣ строятся баррикады, матросы убивают своих начальников и отказываются повиноваться царскому правительству. Всѣ фабрики и заводы стали, войска братаются с народом, на смѣну этим везут войска из Екатеринослава. Но возстаніе перебросилось в Екатеринослав: возстали братцы и подняли всѣх рабочих города. Озлобленіе страшное, происходят столкновенія с войсками. Все больше и больше мѣст охватывает пламя возстанія. Бѣлосток, Варшава, Тифлис. Крестьяне повсемѣстно поднимаются и идут на подмогу рабочим. Товарищи! Это не бунт. Это не простыя забастовки — это революція! Настанет час расплаты с врагами народа... Настанет час, когда этой шайкѣ кровопійц придется предстать пред грозное народное судилище [illegible] понесет жестокое наказаніе за в[illegible] злодѣянія. А вы наши изверги трепещите пред грозным народным возстаніем, пред жестокой расплатой. Довольно вы упивались нашей кровью, настал час мести. Кровь павших в славном бою товарищей вопіет о мщеніи. Каждая капля пролитой вами памятна народу, рабочей крови сторицею припомнится вам. Слышите, тираны! По всей Россіи раздается многоголосный клич „смерть тиранам свобода народу." Это близится конец вашему господству. Это жажда свободы ведет народ на кровавый бой. Не далек день, когда станут совершившимся фактом наши кличи:
Долой самодержавіе!!!
Да здравствует временное революціонное правительство
Да здравствует демократическая республика!!!
И тогда [illegible] раздастся наш клич:
Да здравствует международная соц.-демократія!!!
Да здравствует соціализм!!

Луганская Организація Р.С.-Д. Р. Партіи.
Печ. 1200 эк.

Прокламація Луганської організації РСДРП. 1905 р.

«Аліса» і ряді інших підприємств[1]. Масовий робітничий рух на Луганщині призвів до виникнення соціал-демократичних гуртків. Перша соціал-демократична організація виникла в 1898 році на Донецько-Юр'ївському металургійному заводі. В 1900 році учні В. І. Леніна К. М. Норинський і В. А. Шелгунов створили на підприємствах Луганська кілька соціал-демократичних гуртків.

Вирішальну роль в ідейному і в організаційному згуртуванні соціал-демократичних груп відіграли газета «Искра», праця В. І. Леніна «Що робити?». Уже в листопаді 1902 року оформлюється Луганський комітет РСДРП. У наполегливій принциповій боротьбі з «економістами» в Луганську перемагає революційна лінія «Искры». У квітні 1903 року Луганський комітет увійшов до соціал-демократичного союзу гірничозаводських робітників, який був керівним центром соціал-демократичних організацій Донбасу. Але в зв'язку з тим, що його керівництво після II з'їзду РСДРП скотилося на позиції меншовизму і виступило проти рішень з'їзду, Луганський комітет пориває з союзом усякі зв'язки і посилює боротьбу за перемогу ленінської лінії.

В період першої російської революції Луганська більшовицька організація очолила героїчну боротьбу робітників проти самодержавства. В лютому і липні 1905 року Луганський комітет організував два загальні страйки робітників міста, які з усіх виступів донецького пролетаріату того періоду мали найбільш організований, політично цілеспрямований характер. Робітники добилися від адміністрації підприємств встановлення 9-годинного робочого дня, підвищення заробітної плати і скликання Депутатських зборів робітників. Активну участь у підготовці і проведенні страйку взяли К. Є. Ворошилов, О. Я. Пархоменко, Ф. Р. Якубовський, П. Й. Цупов і В. Є. Євтушенко.

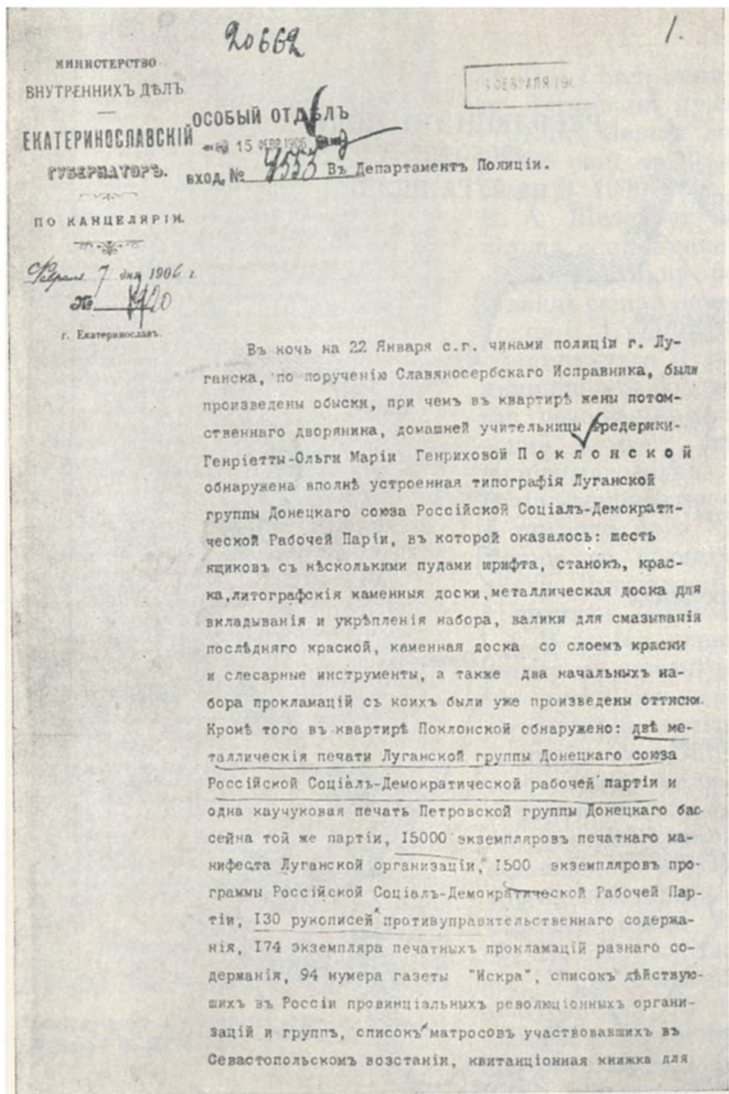
В дні Всеросійського жовтневого політичного страйку в Луганську, як і в ряді промислових центрів країни, виникла Рада робітничих депутатів[2]. Рада являла собою орган революційної влади не тільки міста, а й усього Слов'яносербського повіту. На заклик більшовицького комітету робітничі бойові дружини Луганщини взяли активну участь у грудневому збройному повстанні в Горлівці. На допомогу горлівським робітникам були послані бойові дружини робітників Луганська, Алчевська, Кадіївки, Алмазної та інших міст. Коли царські власті почали спішно стягувати війська для придушення революційних виступів робітників Донбасу, залізничники станції Сватове К. І. Дзюба, Є. А. Красій, Л. П. Волох та І. М. Фомін влаштували аварію військового ешелону[3].

Разом з робітниками на боротьбу проти поміщиків піднімалися і селяни. Їхніми виступами керував Луганський комітет РСДРП, при якому була спеціальна селянська група, що випускала і розповсюджувала листівки, створювала селянські революційні комітети. З 1904 по 1907 рік успішну роботу серед селян проводила Старобільська група РСДРП[4]. Під її керівництвом тут навесні і восени 1905 року відбувалися значні виступи селян у селах Штормовому, Муратовому, Смолянино-

[1] ЦДІА СРСР, ф. ДП, 00, спр. 4, ч. 18, літ. Б, арк. 1—2.
[2] Журн. «Пролетарская революция», 1941, № 1, стор. 114.
[3] Луганщина. Донецьк, 1964, стор. 130.
[4] ЦДАЖР УРСР, ф. ХГЖУ-07, спр. 273, арк. 89.

РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ
1905-1907 рр.
на ЛУГАНЩИНІ
Троїцьке
Покровське
Нижня Дуванка
Білокуракине
Білолуцька (Білолуцьк)
Новопсков
Сватова Лучка (Сватове)
Нещеретове
Містки
Старобільськ
Біловодськ
Кремінна
Штормове
Новий Айдар (Новоайдар)
Смолянинове
Лисичанськ
Боровське
Гірсько-Іванівка (Гірське)
Слов'яносербськ
Попасна
Голубівка (Кіровськ)
Петро-Мар'ївка (Первомайськ)
Олександрівка (Олександрівськ)
Кадіївка
Родакове
ЛУГАНСЬК
Макарів Яр (Пархоменко)
Лозова-Павлівка (Брянка)
Алчевськ (Комунарськ)
Селезнівський рудник (Перевальськ)
Успенське (Успенка)
Криндачівка (Красний Луч)
Боково (Антрацит)
Нижній Нагольчик
Дякове
Красна
Борова
Айдар
Деркул
Комишна
Євсуг
Сіверський Донець
Лугань
Вел. Кам'янка
Луганчик
Ольхова
Міус
Населені пункти, в яких відбувалися політичні страйки і масові демонстрації
Райони, охоплені селянським рухом
Збройні виступи робітників і селян
Ради робітничих депутатів
Сучасні межі Луганської області УРСР

МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХЪ ДѢЛЪ
—
ЕКАТЕРИНОСЛАВСКІЙ ГУБЕРНАТОРЪ.
ПО КАНЦЕЛЯРІИ.
Февраля 7 дня 1906 г.
г. Екатеринославъ.

ОСОБЫЙ ОТДѢЛЪ
15 ФЕВР 1906
вход. №

Въ Департаментъ Полиціи.

Въ ночь на 22 Января с.г. чинами полиціи г. Луганска, по порученію Славяносербскаго Исправника, были произведены обыски, при чемъ въ квартирѣ жены потомственнаго дворянина, домашней учительницы Фредерики-Генріетты-Ольги Маріи Генриховой Поклонской обнаружена вполнѣ устроенная типографія Луганской группы Донецкаго союза Россійской Соціалъ-Демократической Рабочей Паріи, въ которой оказалось: шесть ящиковъ съ нѣсколькими пудами шрифта, станокъ, краска, литографскія каменныя доски, металлическая доска для вкладыванія и укрѣпленія набора, валики для смазыванія послѣдняго краской, каменная доска со слоемъ краски и слесарные инструменты, а также два начальныхъ набора прокламацій съ коихъ были уже произведены оттиски. Кромѣ того въ квартирѣ Поклонской обнаружено: двѣ металлическія печати Луганской группы Донецкаго союза Россійской Соціалъ-Демократической рабочей партіи и одна каучуковая печать Петровской группы Донецкаго бассейна той же партіи, 15000 экземпляровъ печатнаго манифеста Луганской организаціи, 1500 экземпляровъ программы Россійской Соціалъ-Демократической Рабочей Партіи, 130 рукописей противуправительственнаго содержанія, 174 экземпляра печатныхъ прокламацій разнаго содержанія, 94 нумера газеты "Искра", списокъ дѣйствующихъ въ Россіи провинціальныхъ революціонныхъ организацій и группъ, списокъ матросовъ участвовавшихъ въ Севастопольскомъ возстаніи, квитанціонная книжка для

Донесення катеринославського губернатора про підпільну соціал-демократичну друкарню. Луганськ. 1906 р.

вому та інших. Уродженці Новопскова А. П. Ковальов та Й. Х. Журавльов, будучи матросами, брали активну участь у повстанні на броненосцях «Потемкин» і «Очаков»[1].

Грудневе збройне повстання 1905 року було найвищою точкою першої російської революції. Після його поразки почався спад революції. Але вона не була цілком придушена. Робітники і революційні селяни відступали повільно, з боями. Протягом усього 1906 року в багатьох місцях Донбасу відбувалися страйки і виступи селян. Активну участь у цих ар'єргардних боях брали трудящі Луганщини. Побойовому відзначили луганчани 1 Травня 1906 року. В Луганську відбулася політична демонстрація. В липні під керівництвом члена селянської групи Луганського комітету РСДРП О. Я. Пархоменка стався значний виступ селян у селі Макаровому Ярі. В серпні і вересні великі аграрні виступи були в Тимонівській і Боровенській волостях Старобільського повіту, а в слободах Марківці, Нещеретовій та інших було організовано мітинги селян, якими керували члени Старобільської більшовицької групи. У поширюваних тут прокламаціях селян закликали до спільної з робітничим класом боротьби проти царя і поміщиків[2].

Велику роль в ідейно-політичному вихованні трудящих відігравала газета «Донецкий колокол», яку видавав Луганський комітет РСДРП з 17 жовтня 1906 по 19 січня 1907 року. Вона регулярно друкувала матеріали про революційний рух, закликала до продовження боротьби.

3 червня 1907 року в країні було вчинено державний переворот. Усі свободи, здобуті робітничим класом і селянством, було знищено. Почався період реакції, соціал-демократичну фракцію II Державної думи було заарештовано, а її членів заслано в Сибір. Беззаконні дії уряду викликали хвилю обурення по всій країні. В Донбасі відбулися масові мітинги протесту проти незаконного арешту соціал-демократичної фракції II Державної думи. Робітники Донецько-Юр'ївського заводу в ухваленій резолюції зажадали від уряду «справедливості, гласного розгляду справи засуджених депутатів соціал-демократичної фракції II Державної думи»[3].

---

[1] Луганщина, стор. 140.
[2] ЦДАЖР УРСР, ф. ХГЖУ-07, спр. 273, арк. 4—90; спр. 345, арк. 1—2; спр. 484, арк. 14—23.
[3] Газ. «Звезда», 26 листопада 1911 р.

Розправившись з соціал-демократичною фракцією, царський уряд почав громити і знищувати інші політичні і економічні організації пролетаріату, по країні прокотилася хвиля репресій. Катеринославський губернатор видав постанову, що забороняла «оголошення або публічне поширення будь-яких статей або інших повідомлень, що викликають вороже ставлення до уряду»[1]. В 1910 році, за далеко не повними даними, тільки в Слов'яносербському повіті було заарештовано понад тисячу чоловік[2].

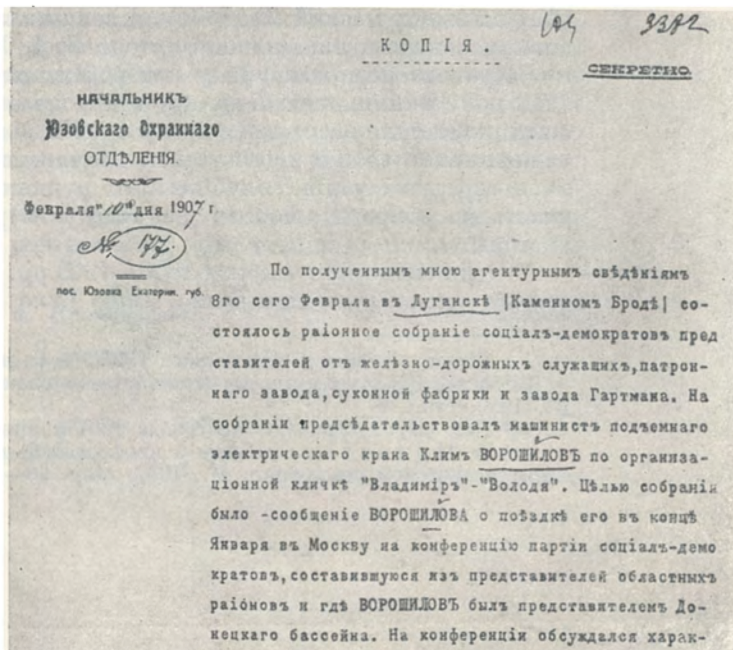
Столипінська аграрна реформа для основних мас селянства нічого не дала. Зазнаючи гострого безземелля, селяни змушені були орендувати землю у куркулів і поміщиків, які рік у рік збільшували орендну плату. За 1907—1909 рр. вона по Донбасу зросла з 10 крб. 69 коп. за десятину до 16 крб. 40 коп. Це, природно, викликало незадоволення серед селян. «Потрави посівів, підпали, побиття управителів не припинялися»,— повідомлялося в одному з поліцейських донесень[3] по Катеринославській губернії. У Воєводській волості Старобільського повіту в 1907 році були неодноразові випадки нападів селян на поміщицькі садиби[4].

В роки столипінської реакції промисловість перебувала в стані застою. Це особливо показово в Донбасі, де видобуток вугілля з 1907 по 1910 рік не тільки не збільшився, а навіть зменшився на 42 млн. пудів і становив 1018 млн. пудів на рік. Аналогічне становище було і в металургійній та машинобудівній промисловості. На заводі Гартмана в Луганську, наприклад, випуск паровозів зменшився більше ніж удвічі[5]. На підприємствах відбувалося масове звільнення робітників. Так, тільки в Донбасі їх кількість за 1908—1909 рр. зменшилася на 26 410 чоловік.

Скориставшись поразкою революції, підприємці подовжили робочий день, знизили розцінки, знову запровадили грабіжницьку систему штрафів. У 1908 році на найбільших підприємствах Катеринославської губернії розцінки зменшилися на 20—30 проц., а на окремих підприємствах у 1909 році —на 50 проц.[6]. Річна заробітна плата шахтарів знизилася з 327 крб. 59 коп. у 1906 році до 266 крб. 76 коп. у 1908 році. Одночасно з різким зменшенням заробітної плати трудящих зростали прибутки капіталістів.

Економічна депресія і жорстокий поліцейський режим царського самодержавства після третьочервневого перевороту стримували революційні виступи робітників. За повідомленням газети «Пролетарий», у 1907 році на Луганщині на всі рудники і залізничні станції були введені війська, почалися арешти і поголовні обшуки, заарештовано половину Луганського комітету РСДРП[7]. Проте ніякі репресії не могли спинити революційного руху. Під керівництвом РСДРП більшовики Луганщини

Донесення начальника Юзівського охоронного відділення про збори соціал-демократів у Луганську. 1907 р.

КОПІЯ.

СЕКРЕТНО.

НАЧАЛЬНИКЪ
Юзовскаго Охраннаго
ОТДѢЛЕНІЯ.
Февраля "10" дня 1907 г.
№ 177.
пос. Юзовка Екатерин. губ.

По полученнымъ мною агентурнымъ свѣдѣніямъ 8го сего Февраля въ Луганскѣ |Каменномъ Бродѣ| состоялось раіонное собраніе соціалъ-демократовъ представителей отъ желѣзно-дорожныхъ служащихъ, патроннаго завода, суконной фабрики и завода Гартмана. На собраніи предсѣдательствовалъ машинистъ подъемнаго электрическаго крана Климъ ВОРОШИЛОВЪ по организаціонной кличкѣ "Владиміръ"-"Володя". Цѣлью собранія было -сообщеніе ВОРОШИЛОВА о поѣздкѣ его въ концѣ Января въ Москву на конференцію партіи соціалъ-демократовъ, составившуюся изъ представителей областныхъ раіоновъ и гдѣ ВОРОШИЛОВЪ былъ представителемъ Донецкаго бассейна. На конференціи обсуждался харак-

---

[1] Донецький облпартархів, ф. 7, оп. 1, спр. 17, арк. 46.

[2] Н. И. Маценко. Большевики Донбасса в период реакции (1907—1910). Донецьк, 1962, стор. 9.

[3] Донецький облпартархів, ф. 7, оп. 1, спр. 76, арк. 11.

[4] ЦДАЖР УРСР, ф. ХГЖУ-07, спр. 484, арк. 14—23.

[5] Д. П. Ильинский, В. П. Иваницкий. Очерки русской паровозостроительной и вагоностроительной промышленности. М., 1929, стор. 98.

[6] Ф. Є. Лось. Робітничий клас України в 1907—1913 рр. К., 1962, стор. 118.

[7] Газ. «Пролетарий», 5 листопада 1907 р.

Цѣна 3 коп.

№ 1-й.

Еженедѣльное изданіе

17-го Октября ДОНЕЦКІЙ 1906 года.

КОЛОКОЛ

ОРГАНЪ ТРУДЯЩИХСЯ МАССЪ

Г. ЛУГАНСКЪ

Екатеринославской губерніи

ОТЪ РЕДАКЦІИ.

„Донецкій Колоколъ" по оборудованіи типографіи будетъ выходить тетрадями въ ½ листа объемомъ отъ 24 до 32 стр. Придавая большое значеніе знаменательной годовщинѣ 17-го Октября, мы рѣшили выпустить экстренный выпускъ, посвященный спеціально этой годовщинѣ. „Донецкій Колоколъ" будетъ органомъ трудящихся массъ и главной задачей ставитъ выясненіе нуждъ и интересовъ рабочаго класса, его роли какъ борющагося класса за политическіе и соціальные идеалы человѣчества.

1905 г. 17-го Октября. 1906 г.

Перший номер більшовицької газети «Донецкий колокол». Жовтень 1906 р.

і в жорстоких умовах реакції не припинили своєї діяльності. На час V з'їзду РСДРП (квітень—травень 1907 року) Луганська організація РСДРП, що налічувала в своєму складі близько тисячі чоловік, була найбільш сильною і згуртованою організацією в Донбасі[1]. Незважаючи на масові арешти і в 1908 році, не припиняла своєї діяльності підпільна друкарня, в роботі якої активну участь брали В. Є. Євтушенко, І. І. Шмиров, М. К. Афонін та інші[2].

Активну революційну роботу серед трудящих Алмазної, Кадіївки, Алчевська та інших місць вела Алмазно-Юр'ївська група РСДРП, що налічувала в своєму складі 500 чоловік. Її вплив поширювався на 25 рудників і заводів з кількістю робітників до 40 тис. чоловік. 1 травня 1907 року вона організувала страйк, що охопив увесь район[3]. Активну роботу тут у роки реакції проводили більшовики — брати С. В. та Й. В. Косіори.

В тяжких умовах реакції більшовики Луганщини вели пропаганду в гуртках і на масовках, розповсюджували підпільну пресу, організовували страйки. 1 травня 1908 року на заводі Гартмана в Луганську на роботу не вийшло 500 чоловік. Потенціальні сили робітничого класу, придушені в тяжких умовах столипінської реакції, зростали, міцніли і при перших же сприятливих умовах могли перетворитися в могутню, нездоланну революційну силу.

В ці роки більшовики Луганщини велику увагу приділяли роботі в профспілках. Найчисленніша з них була створена на заводі Гартмана в Луганську. В 1907 році до неї входило понад 2 тис. робітників. Профспілка виписувала більшовицькі газети, мала свою бібліотеку, в якій налічувалося понад 300 назв книжок. Сотні робітників, читаючи газети і книжки, сприймали ленінські ідеї. Правління профспілки подавало допомогу безробітним, організовувало культурно-освітню роботу, створило позичково-ощадну касу, споживче товариство[4]. Активну роботу проводила і профспілка робітників Донецько-Юр'ївського заводу. Під керівництвом більшовиків вона вела революційну пропаганду серед робітників не тільки заводу, а й усього району. Правління організовувало масовки, мітинги, поширювало нелегальну літературу, діставало зброю.

Поєднуючи легальні і нелегальні можливості, більшовики Луганщини посилювали зв'язок з масами. В 1910 році вони налагодили зв'язок з більшовицьким Закордонним центром, на чолі якого стояв В. І. Ленін.

Кривава розправа уряду над робітниками Ленських золотих приїсків у квітні 1912 року викликала гнівне обурення всього робітничого класу країни. На Луганщині, коли було одержано звістку про Ленський розстріл, на заводах і шахтах прокотилася хвиля зборів протесту і політичних страйків. 1 травня великі страйки відбулися серед шахтарів Голубівського рудника. Трудящі Луганщини взяли активну участь у збиранні коштів на газету «Правда» та на її додаток «Шахтерский листок».

Після економічної кризи 1900—1903 рр. і депресії 1908—1909 рр. у країні відбувається економічне піднесення. Воно було викликане рядом обставин: зростанням

---

[1] Журн. «Летопись революции», 1927, № 1, стор. 187—188.

[2] М. В. Демченко. Робітничий і селянський рух на Україні в роки столипінської реакції. К., 1959, стор. 6.

[3] Газ. «Пролетарий», 5 листопада 1907 р.

[4] В. Модестов. Рабочее и профсоюзное движение в Донбассе до Великой Октябрьской социалистической революции. М., 1957, стор. 68—69.

сільськогосподарського виробництва, великим міським будівництвом, що почалося перед війною, оновленням технічного устаткування в промисловості і на транспорті. Піднесення промисловості було зв'язане також з підготовкою царського уряду до війни.

Промислове піднесення позначилося насамперед на економіці Донбасу, де видобуток вугілля зріс з 1018 млн. пудів у 1910 році до 1683 млн. пудів у 1914 році. В Слов'яносербському повіті в 1911 році діяло 765 промислових підприємств, на яких було зайнято 40 300 робітників. Столипінська аграрна реформа сприяла дальшій пролетаризації селянства. Маса сільськогосподарських робітників, викинута з села, створювала великий резерв для поповнення промислового пролетаріату. Тільки на заводі Гартмана в Луганську кількість робітників зросла з 2852 в 1910 до 4352 чоловік у 1913 році. Значно зросла кількість робітників на Кадіївському, Вільхівському та інших заводах[1].

Проте і в умовах економічного піднесення становище робітничого класу лишалося винятково тяжким і трудящі не припиняли боротьби. По-бойовому було відзначено першотравневе свято в 1914 році. Робітники заводу Гартмана в Луганську внесли в фонд «Правды» половину свого денного заробітку[2].

Імперіалістична війна, що почалася в липні 1914 року, великим тягарем лягла на плечі робітничого класу. Значну частину робітників (близько 30 проц.) було призвано в солдати. Місце мобілізованих зайняли пролетаризовані селяни, розорені ремісники і кустарі. На багатьох підприємствах Донбасу широко використовувалася праця мобілізованих на тилові роботи селян національних меншостей з Середньої Азії, найманих робітників з Китаю, Ірану та інших країн, а згодом — військовополонених і біженців. Останні дві категорії в 1916 році становили 66,5 проц. загального числа шахтарів Донбасу[3].

В роки війни значно зросла експлуатація робітничого класу. Скрізь було запроваджено 11—12-годинний робочий день, а заробітна плата в Донбасі становила 75 проц. рівня 1913 року, при одночасному зростанні цін на предмети першої необхідності в 2—3 рази[4]. Країна переживала гостру продовольчу кризу. Навіть на сторінках буржуазних газет все частіше з'являлися повідомлення про нестачу продуктів харчування: «В місті Луганську нема цукру, борошна всіх сортів та інших продуктів, а масла і яєць на базарах не видно вже більше місяця, їх можна дістати тільки в знайомих або з-під поли»[5].

У той час, як економічні умови трудящих гіршали, прибутки капіталістів безперервно зростали. Так, на заводі Гартмана в Луганську чистий прибуток у 1913—1914 рр. становив 1,04 млн. крб., а в 1915—1916 рр.— близько 2,06 млн. карбованців[6].

Початок імперіалістичної війни ознаменувався заколотом 15 тис. запасних у Луганську. Заколот був результатом їх протесту проти напівголодного існування та відправки на фронт. До них приєдналося багато робітників. Загони стражників, підсилені кінною поліцією, були не спроможні придушити заколот. У Луганськ додатково було викликано роту 136-го Таганрозького полку, яка вчинила криваву розправу над беззбройними призовниками, троє з яких було вбито і 20 поранено, а 37 чоловік заарештовано і засуджено.

Виступ проти війни у липні 1914 року відбувся також і в Криндачівці (тепер місто Красний Луч). Об'єднавшись з робітниками, які не підлягали мобілізації,

[1] М. І. Шраг і Р. І. Яновський. Промисловість УРСР. Статистично-економічний збірник. К., 1929, стор. 244—245.

[2] ЦДІА УРСР, ф. 304, спр. 1436, 1914 р., арк. 270.

[3] Й. Т. Щербина. Робітничий клас України та його революційна боротьба у 1914—1917 роках. К., 1963, стор. 59.

[4] ЦДІА СРСР, ф. 37, 1916 р., спр. 487, арк. 46.

[5] Газ. «Приднепровский край», 21 січня 1916 р.

[6] Газ. «Правда», 30 квітня 1917 р.

Саночник.

Вибійник.

Шахтарське селище. 1916 р.

запасні вступили в сутичку з поліцією і розгромили канцелярію поліцейського справника. В ході сутички два чоловіки було вбито і шість поранено[1]. Антивоєнні виступи запасних і робітників Луганщини були складовою частиною того масового революційного протесту проти війни, який хвилею прокотився по всій країні. Вони були наслідком великої виховної роботи, проведеної більшовиками серед пролетарських мас по роз'ясненню імперіалістичної суті війни.

Активно діяла в цей період Луганська більшовицька організація. В Старобільському повіті велику роз'яснювальну роботу проводила група комуністів, очолювана Ф. Д. Панфіловим. 2 червня 1916 року вона організувала виступ жінок міста Старобільська, які вимагали повернути їхніх чоловіків і синів з окопів. Поліція придушила це заворушення, заарештувавши 85 його учасників.

Війна надзвичайно ускладнила умови роботи більшовицьких організацій, але вони продовжували її. Під їх керівництвом у липні—серпні 1915 року відбулися антивоєнні виступи робітників Донецько-Юр'ївського і заводу Гартмана. Робітники вимагали збільшення заробітної плати і припинення грабіжницької війни. В травні 1916 року знову страйкувало 4 тис. робітників Донецько-Юр'ївського металургійного заводу. 4 червня адміністрація була змушена частково збільшити заробітну плату[2]. Майже одночасно, 26 травня, страйкували 3 тис. робітників заводу Гартмана в Луганську, вимагаючи підвищення заробітної плати. Їх вимоги було частково задоволено[3].

Величезних розмірів набрав страйк луганських робітників 5—13 липня 1916 року. В ньому взяло участь близько 15 тис. чоловік. Активну участь у його підготовці і проведенні брали більшовики О. Я. Пархоменко, Ф. Р. Якубовський та інші. За участь у страйку 50 робітників-активістів

---

[1] Й. Т. Щербина. Робітничий клас України та його революційна боротьба у 1914—1917 роках, стор. 97.

[2] ЦДІА УРСР, ф. 313, оп. 2, спр. 3376, арк. 106; ЦДІА СРСР, ф. 102, оп. 125, спр. 18, ч. 2, т. 1, арк. 110.

[3] ЦДІА СРСР, ф. 102, оп. 125, спр. 18, ч. 2, т. 1, арк. 109.

було заарештовано, а близько 600 чоловік (у тому числі О. Я. Пархоменка і Ф. Р. Якубовського) послано на фронт[1].

Проте ніякі репресії не могли спинити революційного руху мас. Разом з пролетаріатом усієї країни трудящі краю збирали сили для рішучої боротьби з царизмом.

Лютнева буржуазно-демократична революція поклала край багатовіковому пануванню царського самодержавства. За прикладом Петрограда і Москви тут почали створюватися Ради робітничих депутатів, професійні спілки, фабрично-заводські комітети, робітничі дружини. Активізували свою діяльність, вийшовши з підпілля, більшовицькі організації. З ініціативи Луганського комітету партії вже в перші дні революції було створено Центральне бюро спілки металургів на чолі з більшовиком І. Д. Литвиновим. У спілці налічувалося близько 12 тис. членів.

Палко схваливши Квітневі тези В. І. Леніна, більшовицькі організації, користуючись різними формами і методами політичної агітації, допомагали робітникам і селянам усвідомити цілі боротьби, знайти правильний шлях до перемоги пролетарської революції. Це зміцнювало авторитет більшовиків у масах і сприяло зростанню їх рядів. Так, тільки Луганська більшовицька організація, що налічувала в перші дні революції близько 100 чоловік, на кінець квітня зросла до 1500 членів і стала однією з найбільших організацій не тільки в Донбасі, а й на Україні[2].

Під впливом більшовиків швидко зростала класова свідомість робітників, активізувалася їх боротьба за владу Рад. Виступаючи на VII Квітневій конференції РСДРП(б), делегат від більшовиків Донбасу говорив: «Зараз фактично Луганськ в руках робітників. Якщо будуть ще працівники, то влада, безперечно, буде в руках більшовиків... Введено 8-годинний робочий день. Збільшено заробітну плату. Організуються продовольчий комітет і рада старост»[3]. В. І. Ленін високо оцінив самовіддану боротьбу робітників Донбасу за встановлення влади Рад на місцях і в своїй промові на Квітневій конференції захоплено сказав: «Ось це справжня програма революції, не з книжки вичитана. Ось це справжнє завоювання влади на місці»[4].

15—16 травня 1917 року відбулася перша Луганська районна конференція Рад, в роботі якої брали участь делегати від семи підрайонів: Луганського, Кадіївського, Донецько-Юр'ївського, Мар'ївського, Лозово-Павлівського, Катеринодонського і Білянського. Конференція висловилася за передачу всієї повноти влади в руки Рад робітничих і солдатських депутатів. Було обрано Луганський районний комітет Рад і районне бюро Рад на чолі з К. Є. Ворошиловим.

Поступово Луганський районний комітет Рад поширив свій вплив ще на 4 підрайони і охопив своєю діяльністю 11 підрайонів з населенням близько 200 тис. чоловік[5].

Багато Рад Луганського району, керованих районним бюро, все сміливіше ставали на шлях революційних дій і розв'язання таких дуже важливих питань, як встановлення восьмигодинного робочого дня, регулювання заробітної плати робітників, забезпечення населення продовольством. Місцеві органи самоврядування, насаджені Тимчасовим урядом (земські управи, міські думи, комісаріати та інше), майже скрізь ігнорувалися. Виконавчі комітети Рад нерідко скидали агентів і уповноважених центральної влади, самостійно призначали замість них інших, відбирали в своє розпорядження будинки, реквізували товари і засоби пересування, запроваджували нові ціни на товари, встановлювали контроль над виробництвом і стежили за нормальною роботою підприємств.

---

[1] ЦДІА СРСР, ф. 102, оп. 125, спр. 18, ч. 2, т. 1, арк. 202.

[2] Седьмая (Апрельская) Всероссийская конференция РСДРП(б). Протоколы. М., 1958, стор. 159—160.

[3] Там же.

[4] В. І. Ленін. Твори, т. 24, стор. 207—208.

[5] Н. Г. Гончаренко. Октябрь в Донбассе. Луганськ, 1961, стор. 107.

За рахунок добровільних грошових пожертв робітників більшовики почали видавати з 1 червня 1917 року в луганську газету «Донецкий пролетарий», організуюче значення якої вийшло далеко за межі Луганського району. На сторінках газети друкувалося багато кореспонденцій рядових робітників, передруковувалися найважливіші статті і виступи В. І. Леніна та інших видатних діячів більшовицької партії. Газета систематично викривала зрадницьку діяльність меншовиків, есерів, українських буржуазних націоналістів, активно виступала за припинення війни і передачу всієї влади Радам.

В ході класових битв більшовицький вплив швидко зростав не тільки серед робітників, але й серед селянства — основного союзника пролетаріату в революції. В Донбасі, як ніде, існував міцний традиційний зв'язок робітників з селянами. З ініціативи більшовицьких організацій при місцевих Радах було організовано спеціальні відділи по роботі серед селян. Луганський комітет РСДРП(б) виділив спеціальну групу більшовиків, яка активно працювала серед селян району. Величезною популярністю серед селянських мас користувалося обране 16 травня бюро Ради Луганського району. Селяни зверталися до нього з заявами, проханнями і скаргами. Підтримуючи постійний зв'язок з селянством, бюро Ради вирішувало аграрні конфлікти. 4 червня 1917 року районний з'їзд Рад селянських депутатів прийняв більшовицьку резолюцію, що вимагала конфіскації поміщицьких земель і передачі їх до рук селян[1].

У новій обстановці, що настала після липневих подій, трудящі Луганщини під керівництвом більшовиків ще тісніше згуртовували свої ряди для боротьби з контрреволюцією. На VI з'їзді РСДРП(б), який затвердив курс на збройне повстання, більшовицькі організації Луганського району були представлені трьома делегатами: К. Є. Ворошиловим, А. З. Каменським і В. П. Лотиковим. К. Є. Ворошилова було обрано в мандатну комісію з'їзду. А. З. Каменський, що був членом обласного комітету партії Донецько-Криворізького басейну, доповів з'їздові про готовність трудящих Донбасу дати найрішучішу відсіч контрреволюції.

Бойова енергія пролетаріату Донбасу з особливою силою виявилася в період боротьби з корніловщиною. В Луганську на об'єднаному засіданні комітету РСДРП(б) і більшовицької фракції міської Ради було обрано Комітет врятування революції (Революційний комітет) на чолі з О. Я. Пархоменком[2]. Комітет вжив усіх заходів до того, щоб паралізувати контрреволюційні сили, що діяли в Луганському районі. Він заарештував офіцерів місцевого гарнізону, представників великої буржуазії і вищих чиновників. Багато Рад зосередило владу в своїх руках.

До всіх урядових установ — банку, пошти, телеграфу тощо — Комітет послав своїх комісарів, які дістали завдання наглядати за нормальною роботою їх і припиняти будь-які спроби саботажу. Червона гвардія взяла під охорону фабрики і заводи. 30 серпня в усіх частинах Луганського гарнізону проводилися вибори командирів. Новий командний склад і солдати гарнізону одностайно стали на бік Рад і заявили, що вони на перший заклик революційного комітету виступлять проти корніловщини.

В період запеклої боротьби з силами контрреволюції більшовицькі організації Луганщини багато зробили для дальшого зміцнення союзу робітничого класу з трудящими масами селянства. У вересні—жовтні 1917 року селянський рух ще більше активізувався. Так, 7 жовтня старобільський повітовий комісар подав скаргу міністрові внутрішніх справ на дії начальника гарнізону, який наказав йому відкомандирувати п'ятдесят уланів 5-го кавалерійського запасного полку, що були в його розпорядженні. «Тільки завдяки їх присутності,— писав він,— вдалося запобігти кривавій сутичці між селянами і німцями-колоністами, між общинниками і відрубниками». Цинічно похвалившись перед міністром тим, як він нещадно

[1] Газ. «Донецкий пролетарий», 8, 9 червня 1917 р.
[2] Газ. «Донецкий пролетарий», 31 серпня 1917 р.

«розправляється з селянами нагаями улан», комісар далі пише: «В разі відкликання уланів я не ручуся, що через 2—3 тижні після того, як вони підуть, не доведеться прислати в повіт цілий полк для встановлення порядку»[1].

У жовтні в країні були всі умови для успішного збройного повстання. Для організації його на місцях ЦК послав своїх уповноважених, членів ЦК і видатних працівників партії. По Донбасу уповноваженими ЦК затвердив Ф. А. Артема, Г. І. Петровського і К. Є. Ворошилова. В основних промислових центрах Луганщини — Алчевську, Кадіївці, Голубівці та інших склалися міцні більшовицькі організації, які безроздільно керували робітниками. На момент Жовтневого збройного повстання число членів партії в Слов'яносербському повіті досягло 8000 чоловік. У містах і селищах формувалися загони Червоної гвардії.

В. П. Лотиков — голова Ради Білянських вугільних шахт, делегат VI з'їзду РСДРП(б) і II Всеросійського з'їзду Рад. 1917 р.

На II Всеросійський з'їзд Рад у Петроград трудящі Луганщини послали своїх представників від 10 міських, районних і підрайонних Рад. Своїми делегатами на з'їзд вони обрали головним чином більшовиків. Серед них були: А. М. Ананьєвський, М. К. Афонін, Н. В. Кравцов, В. П. Лотиков, С. А. Гецов, Ф. А. Хамов. Усі вони на з'їзді голосували за владу Рад і перші історичні декрети Радянського уряду. До складу ЦВК Рад увійшов К. Є. Ворошилов.

Велика Жовтнева соціалістична революція стала поворотним пунктом в історичній долі українського народу. Робітники і селяни по всій країні почали встановлювати владу Рад. Однією з перших на Україні 25 жовтня 1917 року владу взяла в свої руки Луганська Рада. Протягом жовтня—грудня 1917 року владу Рад було встановлено у переважній більшості районів Луганщини.

Розбиті в ході Великої Жовтневої соціалістичної революції поміщики і капіталісти, білогвардійські генерали, партії кадетів, есерів, меншовики і націоналісти організували злочинний зговір проти молодої Радянської республіки. Підтримувані іноземними імперіалістами, вони вчиняли білогвардійські заколоти на окраїнах Росії з метою повалення Радянської влади. Донбас був дуже важливим економічним і політичним центром України, за який ішла особливо запекла боротьба між силами революції і контрреволюції.

Головну небезпеку для Донбасу становила каледінщина. Прагнучи оволодіти Донбасом, що був оплотом Радянської влади на Україні, Каледін і Центральна рада хотіли об'єднати свої збройні сили, щоб звідси завдати нищівного удару по молодій Радянській державі. Для боротьби з ними Луганщина виставила понад три тисячі червоногвардійців. Для створення загонів нової народної армії більшовики послали свої кращі партійні і військові кадри. Багато з них командувало червоногвардійцями в складі групи військ Г. Сабліна, яка розгорнула наступ на каледінців з району Луганська, Родакового і Дебальцевого. Чимало робітників входило також у зведені червоногвардійські загони Донбасу, що брали активну участь у розгромі буржуазно-націоналістичних сил на території Лівобережної України.

Керовані більшовиками, діяльність яких спрямовувалась ЦК РСДРП(б) і особисто В. І. Леніним, підтримані озброєними загонами братнього російського народу, пролетарі Донбасу успішно виконали покладену на них революційну місію. Вони на практиці показали силу Рад, забезпечили у найважчих умовах роботу промисловості, створили численні озброєні загони Червоної гвардії, зуміли розрубати фронт Каледіна і Центральної ради і перетворити Донецький басейн у потужну фортецю революції, об яку розбили собі голову українські буржуазні націоналісти і генерали

[1] ЦДАЖР СРСР, ф. 406, спр. 86, арк. 56.

ПЕРЕМОГА ВЕЛИКОЇ ЖОВТНЕВОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ на ЛУГАНЩИНІ
(жовтень 1917р.-лютий 1918р.)
Троїцьке XII.1917
Покровське XII.1917
Білолуцька (Білолуцьк) II.1918
Білокуракине XII.1917
Новопсков XII.1917
Марківка XI.1917
Сватова Лучка (Сватове) XII.1917
Мілове I.1918
Старобільськ I.1918
Біловодськ I.1918
Кремінна XII.1917
Городище XII.1917
с-ще „Русько-краска" (Рубіжне) XI.1917
Новий Айдар (Новоайдар) XI.1917
Лисичанськ XII.1917
Верхнє
Боровське XI.1917
Петропавлівка (Петрівка) II.1918
Гірсько-Іванівка (Гірське) XI.1917
Слов'яносербськ XII.1917
Луганська (Станично-Луганське) II.1918
Попасна XI.1917
Голубівка (Кіровськ) XI.1917
Петро-Мар'івка (Первомайськ) 30.X.1917
Кадіївка XI.1917
ЛУГАНСЬК 25.X.1917
Макарів Яр (Пархоменко) XII.1917
Біле
Лозова-Павлівка (Брянка) XI.1917
Алчевськ (Комунарськ) XI.1917
Селезнівський рудник (Перевальськ)
Шмидтівка (Лутугине) XI.1917
Успенське (Успенка) XI.1917
Сорокине (Краснодон) XI.1917
Криндачівка (Красний Луч) XI.1917
Бокове (Антрацит) XI.1917
Ровеньки XII.1917
Довжанський рудник (Свердловськ) XI.1917
Нижній Нагольчик XI.1917
Красна
Борова
Айдар
Деркул
Комишна
Євсуг
Сіверський Донець
Лугань
Біла
Ольховка
Луганчик
Вел. Кам'янка
Міус
Ради Луганщини, представлені на II Всеросійському з'їзді Рад
Дата встановлення Радянської влади (за старим стилем)
Сучасні межі Луганської області УРСР

Каледіна. Цим визначним революційним подвигом трудящі Донбасу внесли неоцінимий вклад у справу перемоги Радянської влади на півдні Росії, в справу створення справді народної і незалежної Української Радянської Соціалістичної Республіки.

У тяжкі роки громадянської війни, як і в роки боротьби за завоювання влади Рад, трудящі краю під керівництвом більшовиків виявили виняткову мужність і героїзм, відстоюючи рідну їм Радянську владу. Уже весною 1918 року вони вели наполегливу боротьбу з австро-німецькими окупантами, що наступали на Україну. 27 березня 1918 року біля роз'їзду Дубов'язівка Перший Луганський соціалістичний загін, під командуванням К. Є. Ворошилова, припинив просування ворога до міста Конотопа.

Коли для посилення дальшої боротьби з окупантами на Україні створювалася 5-а армія, луганчани стають її основним ядром. 25 квітня біля станції Родакове німцям було завдано сильного удару, що забезпечило успішну евакуацію підприємств Луганська і важливих народногосподарських вантажів на схід. У цих боях особливо відзначилася команда бронепоїзда «Гроза», яким командував О. Я. Пархоменко.

Луганські робітники виявили мужність і відвагу в боротьбі з красновською контрреволюцією і під час оборони Царицина. З їхніх загонів, що пробилися сюди після двомісячного легендарного походу через донські степи, було сформовано Комуністичний полк, який мужньо боронив місто від білокозаків у 1918 році. У вересні 1918 року за мужність і відвагу Раднарком РРФСР нагородив полк Червоним Прапором[1].

Велику роль в організації відсічі німецьким окупантам відіграла перша повітова підпільна партійна конференція, що відбулася наприкінці червня 1918 року в Луганську. Вона обрала підпільний повітовий партійний комітет і накреслила план боротьби з окупантами.

5—12 липня 1918 року відбувся І з'їзд КП(б)У, на якому було створено Комуністичну партію України, що відіграла важливу роль у розгортанні боротьби проти австро-німецьких загарбників. У роботі з'їзду брав участь А. І. Буценко, активний учасник революційного руху в Донбасі. Виконуючи рішення І з'їзду КП(б)У, більшовики розгорнули роботу по зміцненню підпільних партійних організацій і бойових озброєних загонів на рудниках і заводах. У липні 1918 року встановлюється зв'язок з Москвою і більшовицькими організаціями Катеринослава і Харкова, що значно активізувало бойові дії луганців.

У жовтні 1918 року відбувся II з'їзд КП(б)У, на якому було розроблено конкретні заходи боротьби за визволення України. Про обстановку в Луганську і Луганському районі, про масово-політичну, організаторську і бойову роботу місцевих підпільних більшовицьких організацій доповів з'їздові делегат Сазонов.

Відповідно до рішення з'їзду бути готовими до загального збройного повстання луганські більшовики розгорнули велику роботу по мобілізації революційних мас, підготовці їх до вирішального штурму. Створені загони вели безперервні бої з окупантами. Активно діяли в боротьбі з окупантами Попаснянський, Голубівський, Старобільський, Успенський та інші партизанські загони. Героїчно боролися з окупантами і внутрішньою контрреволюцією трудящі Біловодська, де в грудні 1918 року відбулося збройне повстання.

На початок 1919 року територія теперішньої області була повністю визволена від німецьких окупантів і українських буржуазних націоналістів. Проте в Донбас посунули полчища денікінської армії. Відбиваючи їх натиск, пролетаріат Донбасу разом з частинами Червоної Армії протягом весни 1919 року стримував просування білогвардійців вглиб Донбасу.

Героїзм луганського пролетаріату особливо яскраво виявився в боях під Гострою Могилою у квітні—травні 1919 року. Вся Радянська Росія уважно стежила

---

[1] Документы о героической обороне Царицына в 1918 году. М., 1942, стор. 154.

за героїчною боротьбою луганських робітників. Обороні червоного Луганська надавав особливого значення В. І. Ленін. Проте сили були далеко не рівні. Далекобійним гарматам, танкам та іншому озброєнню денікінців червоні війська могли протиставити тільки гвинтівки і невелику кількість артилерії. Ця обставина змусила доблесних захисників Луганська 1 червня залишити місто і з боями відступити в напрямі Харкова.

І все ж в тилу ворога трудящі продовжували боротьбу, що полегшувала наступ Червоної Армії. 24 грудня 1919 року Луганськ, а потім і всю область визволено від білогвардійців. У боях за її визволення брала участь Перша Кінна армія на чолі з С. М. Будьонним і К. Є. Ворошиловим. Але коли навесні 1920 року короткочасний перепочинок було перервано новим воєнним походом інтервентів і білогвардійців, Донецька організація КП(б)У послала на польський фронт 430 своїх членів[1]. За комсомольською і профспілковою мобілізацією 1000 комсомольців і 1360 членів профспілок пішли боротися з Врангелем. У боях з білополяками і Врангелем особливо відзначилася 14-а кавалерійська дивізія, якою командував О. Я. Пархоменко. За вміле керівництво бойовими операціями на цьому фронті його було нагороджено другим орденом Червоного Прапора.

Луганщина висунула цілу плеяду героїв громадянської війни, які назавжди прославили Донбас своїми безсмертними подвигами. Імена її уродженців К. Є. Ворошилова, О. Я. Пархоменка, Д. П. Рудя, П. Й. Цупова та багатьох інших увійшли в історію боротьби за владу Рад яскравими сторінками. На їхньому прикладі відданості справі трудового народу революції виховуються нові покоління. За заслуги в захисті Радянської влади і пролетарської революції від контрреволюційних виступів у 1917—1920 рр. Президія ЦВК СРСР 6 червня 1924 року нагородила Луганськ орденом Червоного Прапора.

Боротьба трудящих Луганщини за Радянську владу була невід'ємною складовою частиною загальної боротьби всіх народів нашої Батьківщини під керівництвом Комуністичної партії за диктатуру пролетаріату, за побудову нового, соціалістичного суспільства.

В тяжкі роки громадянської війни та іноземної інтервенції більшовики Донбасу очолили боротьбу трудящих за зміцнення влади Рад і здійснення корінних соціально-економічних перетворень.

Першочерговим завданням того часу було повсюдне запровадження робітничого контролю над виробництвом і розподілом, що його партія розглядала як найважливіший засіб переходу до націоналізації великої промисловості, до проведення соціалістичних перетворень у народному господарстві.

Відповідно до декрету ВЦВК Рад від 14 листопада 1917 року в містах і промислових районах було створено місцеві ради робітничого контролю, що працювали при Радах робітничих депутатів, а на шахтах, заводах та інших підприємствах — комісії робітничого контролю. В листопаді—грудні 1917 року ради і комісії робітничого контролю було створено в Луганську, Алчевську, Кадіївці, Лисичанську, Криндачівці, Голубівці та інших робітничих центрах, а також на всіх великих підприємствах на території теперішньої області. Про характер роботи рад і комісій робітничого контролю можна судити з тимчасової інструкції, виробленої Лозово-Павлівською Радою робітничих і селянських депутатів у першій половині грудня 1917 року. В інструкції зазначалося, що з метою планомірного регулювання народного господарства при всіх підприємствах засновуються комісії робітничого контролю, які утримуються за рахунок підприємств. Вони повинні були здійснювати нагляд за правильністю ведення гірничих робіт у шахтах, за загальними планами експлуатації підприємств, складанням кошторисів прибутків, видатків, організацією обліку устаткування і матеріалів, контроль за відправкою продукції, одержанням

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, зв. 12, спр. 33, арк. 8.

Пам'ятник В. І. Леніну на площі ім. Героїв Великої Вітчизняної війни в м. Луганську.
Скульптори М. Г. і О. М. Манізери, архітектор І. Є. Рожин. 1967 р.

Фрагмент пам'ятника Борцям революції на однойменній площі. Внизу: пам'ятники героям оборони Луганська у 1919 р. і воїнам Радянської Армії, які загинули у 1943 р. в боях за визволення міста.

Луганськ. 1967 р.

матеріалів і собівартістю продукції. Комісії робітничого контролю на підприємствах і при Радах депутатів вели енергійну боротьбу проти саботажу капіталістів, не давали їм розкрадати устаткування і матеріали, закривати підприємства.

Здійснюючи контроль над виробництвом і споживанням, рядові робітники оволодівали справою керування підприємствами, проходили практичну школу господарювання. В контрольних комісіях виховувалися кадри нових радянських господарників, які потім очолили заводи, шахти і фабрики. Пройшли таку школу і стали визначними господарськими керівниками П. І. Шолковий, П. А. Гмиря, І. А. Ткаченко, І. І. Шмиров та багато інших. У той же час робітничий контроль підготував умови для переходу до здійснення націоналізації промисловості, створення нового, соціалістичного укладу господарства. Керуючись вказівками ЦК партії, комуністи Донбасу розгорнули роботу по проведенню націоналізації промисловості та інших соціалістичних перетворень. Це питання обговорювалося на Донецькій обласній конференції РСДРП(б), яка відбулася 5—6 грудня 1917 року і прийняла спеціальну постанову.

У січні 1918 року відповідно до декрету уряду Радянської України було націоналізовано одне з великих підприємств Донбасу—Луганський паровозобудівний завод. У декреті говорилося: «Народний Секретаріат Української Робітничо-Селянської Республіки з метою забезпечення надалі правильного і інтенсивного функціонування даного заводу визнав за необхідне: прийняти в громадську власність завод акціонерного товариства «Гартман» в Луганську з його активом і пасивом». Керівництво заводом було покладено на робітничий комітет з п'яти чоловік.

На 1 березня 1918 року 65 проц. шахт Донбасу вже керували робітничі управління, тобто вони повністю були в руках народу[1]. Для керівництва націоналізованими підприємствами ще на початку січня 1918 року було створено районні ради народного господарства в Луганську, Кадіївці, Лисичанську і Лозово-Павлівці, організуючим і керівним центром яких була Південна обласна рада народного господарства, на чолі якої стояв Артем[2].

Перехід підприємств до рук трудящих розв'язав їхню творчу ініціативу, викликав нечуваний трудовий героїзм, підвищив дисципліну. На заводах і шахтах запроваджувалися нові правила внутрішнього розпорядку, переглядалися норми продуктивності і оплати праці, вироблялися статути підприємств тощо. Суворий режим економії, чесне ставлення до праці, вміла організація виробництва в перші місяці становлення Радянської влади є прикладом безмежної відданості трудящих справі зміцнення соціалістичної економіки.

На націоналізованих підприємствах різко зростала продуктивність праці, збільшувався обсяг виробництва продукції і особливо виплавки чавуну та сталі, видобуток вугілля, будівництво паровозів.

Луганський паровозобудівний завод, наприклад, у жовтні 1917 року випустив 3 паровози, а в березні 1918 року, тобто через три місяці після націоналізації він випустив 13 паровозів[3].

Ради і ревкоми Донбасу в перші місяці Радянської влади провели велику роботу по ліквідації поміщицького землеволодіння, по залученню трудящих селян до соціалістичного будівництва. На основі ленінського Декрету про землю було здійснено конфіскацію поміщицьких маєтків і націоналізацію всіх земель. Успішно справилися з цим завданням, наприклад, комуністи Луганського району. В селі Весела Гора у поміщика було конфісковано і розподілено серед селян 5 тис. десятин землі. В селі Олександрівці у поміщика Голубова було конфісковано маєток і 12 тис. десятин землі. Було вжито перших заходів по обмеженню куркулів. У них відбирали лишки

---

[1] Бюллетень ВСНХ, 1918, № 1, стор. 37.

[2] Газ. «Донецкий пролетарий», № 215, 1918 р.

[3] Н. Гончаренко. Борьба за укрепление власти Советов в Донбассе. Луганськ, 1963, стор. 150.

Артем (Ф. А. Сергєєв).

землі і передавали батракам та бідним селянам. Тільки в одному селі Весела Гора у куркулів було відібрано близько 100 десятин землі[1].

Відповідно до Декрету про землю, прийнятого II Всеросійським з'їздом Рад, Ради Донбасу відразу ж після націоналізації поміщицьких маєтків приступили до створення на їх базі колективних господарств. Уже 17 січня 1918 року в Попаснянському районі створюється перша сільськогосподарська артіль «Муравейник №1». Слідом за цим створюються ще два кооперативні господарства в селах Олександрівка і Весела Гора Луганського району. В січні 1918 року на землях куркулів у Веселогорівській волості виникає перший радгосп[2].

Робітники Луганська, Алчевська, Кадіївки та інших промислових районів подавали трудовому селянству велику допомогу в створенні перших артілей, комун і радгоспів, а також у ремонті сільськогосподарського реманенту, у збиранні врожаю, виховували селян у соціалістичному дусі. Тим самим вони на практиці зміцнювали союз робітничого класу і селянства.

У цей тяжкий час місцеві Ради здійснюють велику роботу по створенню системи радянської охорони здоров'я. З перших днів встановлення Радянської влади відновили свою роботу лікарні, поліклініки, лікарські і фельдшерські пункти. Вони стали доступними для широких верств населення. Одночасно Ради виділяють кошти на будівництво нових медичних закладів. В 1928 році було закінчено будівництво окружної лікарні в Луганську на 400 ліжок.

З перших днів встановлення Радянської влади скрізь розгорнулася велика робота по розвитку народної освіти: школи було відокремлено від церкви і перетворено в загальноосвітні радянські школи, керівництво якими перейшло в місцеві органи Радянської влади. Старі навчальні програми, підручники і учбові посібники було замінено новими, організовувалися нові школи.

Партійні і профспілкові організації, Ради багато зробили в справі створення культурно-освітніх закладів, організації їх роботи. Скрізь створювалися клуби, бібліотеки, читальні, відкриваючи доступ широким масам трудящих до культури. Всі клуби, що були місцями розваги буржуазії, було націоналізовано і передано у відання робітничих організацій. У Луганську зразу ж після Великої Жовтневої соціалістичної революції на базі гірничо-комерційного клубу було створено Народний дім, який став центром культурного життя всього міста. В ньому було організовано різні гуртки художньої самодіяльності, спортивні гуртки. Тут же почали виступати колективи багатьох театрів Радянського Союзу. В 1927 році зі сцени Народного дому читав свої вірші В. Маяковський, а в 1928 році виступав О. Серафимович.

Уже в перші роки Радянської влади багато робітників і селян Луганщини починає прилучатися до літературної творчості. Від висвітлення окремих фактів життя вони переходять до узагальнень, створення значних творів. Першою трибуною літераторів-початківців Луганщини і Донбасу була газета «Всесоюзная кочегарка», яка в 1923 році відкрила літературну сторінку. В 1924 році відбувся II Вседонецький з'їзд робкорів, що ухвалив рішення створити донецьку літературну організацію, яка об'єднала б літераторів-початківців Донбасу. Було створено Спілку пролетарських письменників Донбасу під назвою «Забой» і засновано під цією ж назвою літе-

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 16, спр. 492, арк. 8.

[2] С. Кихтев. Коммунисты Донбасса в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции. К., 1954, стор. 256.

ратурно-художній журнал. Активну участь у створенні Спілки письменників «Забой» взяли робітники, які стали потім відомими письменниками: Б. Л. Горбатов, П. Г. Безпощадний і багато інших.

У перші роки соціалістичного будівництва і відбудови народного господарства велика увага приділяється удосконаленню адміністративного поділу. В середині липня 1919 року було створено Донецьку губернію з центром у місті Луганську. В кінці листопада 1920 року центром губернії стає місто Бахмут.

Місцеві партійні і радянські органи провели величезну роботу по мобілізації трудящих мас на відбудову народного господарства краю. Надаючи великого значення відродженню Донбасу, І Донецька губернська партійна конференція, обговоривши це питання, наприкінці лютого 1920 року прийняла спеціальну постанову, в якій першочерговим завданням було висунуто відбудову вугільної, металургійної і машинобудівної промисловості. Важливу роль у відбудові індустріального Донбасу відіграла Українська трудова армія, створена навесні 1920 року за вказівкою В. І. Леніна. Активну участь у ній взяли трудящі Луганщини.

Про обсяг і труднощі відбудовних робіт говорить той факт, що Донбас, який мав відіграти найважливішу роль у відбудові господарства всієї країни, сам не мав вугілля. З 625 шахт лишилося тільки 233 та й ті вимагали капітального ремонту[1].

В. І. Ленін пильно стежив за відродженням Всеросійської кочегарки. З його ініціативи при Раді праці і оборони під керівництвом Ф. Е. Дзержинського було утворено тимчасову нараду по координації постачання Донбасові всього необхідного і насамперед продовольства. Заклик партії «Все для Донбасу!» підняв всю країну. В усіх губернських центрах України створюються комісії сприяння відбудові Донбасу.

За вказівкою В. І. Леніна на відбудову Донбасу насамперед посилали комуністів, демобілізованих з Червоної Армії. Тільки з листопада 1920 по лютий 1921 року ЦК РКП(б) послав на партійну, радянську і господарську роботу в Донбас 233 комуністи[2]. ЦК КП(б)У з листопада 1920 по 15 квітня 1921 року в розпорядження Донецького губкому відправив 1010 комуністів.

Донецький губком партії доручив Луганському райкомові КП(б) України прикріпити до заводських комуністичних осередків відповідальних працівників-кому-

---

[1] Г. Д. Диденко. Рабочий класс Украины в годы восстановления народного хозяйства. К., 1962, стор. 16—17.

[2] «Известия ЦК РКП(б)», 7 березня 1921 р.

Другий з'їзд Рад Донецької губернії. У залі засідань. Луганськ. 1920 р.

Група делегатів II окружного з'їзду спілки письменників «Забой». У центрі—О. С. Серафімович. 1930 р.

ністів для посилення партійно-політичної роботи. На патронний завод, наприклад, було послано Ф. А. Артема, на паровозобудівний — Б. І. Магідова, на залізницю — З. Ф. Ляпіна[1]. Велику роз'яснювальну роботу серед трудящих проводив учасник VIII з'їзду РКП(б) Ф. Д. Панфілов, який на підприємствах розповідав про роботу і рішення з'їзду, про те, як В. І. Ленін цікавився питаннями відбудови Донбасу[2].

Активну участь у відбудові господарства брала комсомольська організація, що виникла на початку 1919 року. 16 квітня цього ж року в Луганську відбувся перший Донецький губернський з'їзд комсомолу, який об'єднав існуючі комсомольські організації і створив керівний центр.

Керуючись рішеннями VIII з'їзду партії, вказівками В. І. Леніна, Донецький губком партії розгорнув велику роботу на селі, де на початок серпня 1920 року вже діяло 476 комнезамів. З ініціативи партійних організацій на селі проводилися «Тижні фронту праці», «Тижні селянина», спеціальні «вугільні» недільники та інші заходи, що забезпечили зміцнення союзу робітничого класу та селянства і найшвидшу відбудову промисловості і сільського господарства.

З березня 1920 року по всій Луганщині провадились масові комуністичні суботники. Шахтарі, металурги, машинобудівники, хіміки, всі трудящі області з особливим піднесенням працювали під час Всеросійського суботника 1920 року. Їх ентузіазм особливо зріс, коли вони дізналися, що в ньому брав участь В. І. Ленін.

Зачинателями славних трудових справ виступали комуністи. Так, з ініціативи партійного осередку шахти «Катеринодон» (тепер Краснодон) у період Всеросійського суботника було видобуто 17 вагонів вугілля. 17 липня на Кадіївському руднику в недільнику на честь відкриття II конгресу Комінтерну взяло участь 1835 робітників. Вони видобули 8159 пудів вугілля, вивантажили 10 вагонів лісу і виконали інші роботи[3].

Масовий суботник з участю М. І. Калініна відбувся в Луганську 29 серпня 1920 року. Голова ВЦВК, який приїздив до Луганська з агітпоїздом «Октябрьская революция», побував на заводах, розмовляв з робітниками, виступав на загальноміських зборах партійного активу і на мітингу трудящих міста.

Завдяки постійному піклуванню і допомозі Комуністичної партії, Радянського уряду і особисто В. І. Леніна, героїчними зусиллями робітничого класу вже в 1923—1924 рр. ліквідуються паливні труднощі, а на початок 1925 року майже досягається довоєнний рівень промислового виробництва[4].

В роки зміцнення Радянської влади і відбудови народного господарства великі зміни відбуваються і в сільському господарстві. Внаслідок розпочатого технічного оснащення цієї галузі народного господарства, а також поданої робітничим класом допомоги селу помітно зросла товарність сільськогосподарського виробництва, почалося соціалістичне перетворення його. Якщо на 1 січня 1922 року в усіх округах Донбасу було 117 колгоспів, то через рік кількість колективних господарств збіль-

---

[1] ЦПА ІМЛ, ф. 17, оп. 2, спр. 808, арк. 8.
[2] Газ. «Известия» (орган Старобільського повітового революційного комітету), 24 березня 1920 р.
[3] Газ. «Всероссийская кочегарка», жовтень 1920 р.
[4] Історія Української РСР. Т. II, К., 1967, стор. 261.

шилася до 475, з них комун було 53, артілей — 417, меліоративних товариств — 5. Тільки в Луганському округу в квітні 1923 року було 4 комуни, 80 артілей, 37 радгоспів[1].

Успішно завершивши відбудову народного господарства, радянський народ на чолі з Комуністичною партією взяв курс на соціалістичну індустріалізацію країни, який проголосив XIV з'їзд ВКП(б). У роботі з'їзду активну участь брали і представники Луганської окружної партійної організації, яка, незважаючи на великі втрати в роки громадянської війни, швидко зростала і на початок 1928 року налічувала в в своїх рядах 19 тис. чоловік, причому її пролетарське ядро становило близько 90 проц. До XV окружної партійної конференції (травень 1930 року) число комуністів зросло до 25 327 членів і кандидатів у члени партії, а на момент утворення області (червень 1938 року) — до 50 тисяч[2].

В результаті великої організаторської роботи комуністів і трудових зусиль робітників уже в 1926 році видобуток вугілля досяг довоєнного рівня, було закінчено спорудження першої черги Штерівської електростанції, відбудовувалися і реконструювалися мартенівські і доменні печі, ставали до ладу нові шахти, почалася реконструкція Луганського паровозобудівного заводу.

В 1927 році за завданням ЦК ВКП(б) до Луганська приїздив голова ВРНГ В. В. Куйбишев, а в 1930 році — Г. К. Орджонікідзе, які допомогли партійним організаціям у здійсненні реконструкції провідних галузей промисловості.

Політика соціалістичної індустріалізації країни натрапила на опір класових ворогів. Луганська партійна організація одностайно схвалила постанову об'єднаного Пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б) від 23 липня 1926 року. В одностайно схваленій пленумом Луганського окружкому резолюції говорилося, що ЦК повинен «розпеченим залізом випікати будь-які дальші спроби, звідки вони б не йшли, зривати єдність наших рядів»[3].

У травні 1929 року третій окружний з'їзд Рад затвердив перший п'ятирічний план господарського будівництва Луганського округу. Він викликав могутнє трудове піднесення. Тут у 1929 році народився новий рух ударних бригад під лозунгом «П'ятирічку—за чотири роки!», який підхопили трудівники Москви, Ленінграда, Уралу, всієї країни[4].

---

[1] Ф. Пиджарый. Донецкая организация КП(б)У в борьбе за коллективизацию сельского хозяйства. Донецьк, 1957, стор. 8.
[2] Луганський облпартархів, ф. 34, спр. 1009, арк. 206; ф. 5, оп. 1, зв. 1, спр. 4, арк. 4.
[3] Очерки истории Коммунистической партии Украины. К., 1964, стор. 354.
[4] Газ. «Правда», 1 серпня 1929 р.

В. І. Ленін серед делегатів II Всеросійського з'їзду гірників. 1921 р.

Величезну роль у розвитку вугільної промисловості області відіграла постанова ЦК ВКП(б), РНК СРСР і ВРНГ «Про роботу вугільної промисловості Донбасу», прийнята в квітні 1933 року. Добиваючись її реалізації, гірники тільки шахт Лисичанська в 1935 році видобули 1830 тис. тонн вугілля проти 1011 тис. тонн у 1930 році, тобто за п'ять років видобуток палива зріс на 82 проц.[1] Таких темпів піднесення видобутку вугілля не знала жодна капіталістична країна.

В 1932 році у місті Первомайську О. І. Бахмутський сконструював перший у світі вугільний комбайн[2], впровадження якого поклало початок технічній революції у Донбасі.

На шахтах Луганщини широко застосовувалися прогресивні методи видобутку вугілля. Так, інженер голубівської шахти № 22 К. Карташов і начальник шахти М. Касауров розробили і вперше в нашій країні застосували метод безперервного видобутку вугілля.

Цей метод дав чудові результати. Якщо раніше місячна продуктивність врубових машин становила 2,5—3 тис. тонн, то завдяки новій системі роботи з тієї ж лави видавали на-гора 5100 тонн[3].

30 березня 1931 року С. В. Косіор, який виступав на пленумі райпарткому в Кадіївці, охарактеризував метод К. Карташова як блискучий, що може дати величезний результат і дасть змогу подвоїти і навіть потроїти продуктивність машин[4].

---

[1] Н. В. Лопатин. У колыбели Донбасса. Донецьк. 1960, стор. 162.
[2] Г. М. Добров. История угледобывающих комбайнов. М., 1958, стор. 38—41.
[3] А. Б. Слуцкий. Рабочий класс Украины в борьбе за создание фундамента социалистической экономики. К., 1963, стор. 271.
[4] Газ. «Кадіївський пролетар», 8 квітня 1931 р.

Грамота, видана почесному незаможнику В. І. Леніну. 1923 р.

Пролетарі всіх країн, єднайтеся! | Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

Українська Соціялістична Радянська Республіка.

Донецька Губерніяльна Комісія Незаможніх Селян при Донецькому Губерніяльному Виконавчому Комітеті Рад Робітничих, Селянських, Червоноармійських та Козачих Депутатів

Під керовництвом Великого Робітничо-Селянського Керманича **Володимира Ілліча УЛЛЯНОВА (ЛЕНІНА)**, в революційній боротьбі з царським самодержавством, гнітом та експлоатацією дідичів, банкірів і фабрикантів, робітничий клас та бідніще селянство вийшли переможцями.

Сплавши свої ряди коло робітничого класу, віддавши своїх вірних синів, незаможне селянство створило міцну Робітничо-Селянську Червону Армію, що вславилася своєю завзятою боротьбою з ворогами Робітничо-Селянської Влади на ввесь світ та стала тепер непохитною обороною Міжнародньої соціяльної революції.

За час горожанської війни незаможне селянство, приймаючи участь в боротьбі з куркулями, бандитизмом, білогвардійщиною—допомогало в ліквідуванню військових фронтів та в переході Республіки і всього трудового селянства від рушниці до плуга, оголосивши війну новому ворогові—господарчій руїні та голодові. І тут в цілій низці трудових боїв: продрозкладка, продподаток, посівкампанія, грошові податки та збори незаможне селянство, з'являючись підставою Радянської влади на селі, йде попереду, знаючи, що перемога на цих фронтах відбудує сільське господарство та промисловість.

Под руководством Великого Рабоче-Крестьянского Вождя **Владимира Ильича УЛЬЯНОВА (ЛЕНИНА)**, в революционной борьбе с царским самодержавием, гнетом и эксплоатацией помещиков, банкиров и фабрикантов, рабочий класс и беднейшее селянство вышли победителями.

Сомкнув свои ряды вокруг рабочего класса, отдав своих верных сынов, незаможное селянство создало мощную Рабоче-Крестьянскую Красную Армию, прославившуюся своими подвигами в борьбе с врагами Рабоче-Крестьянской Власти на весь мир и ставшую ныне нерушимым оплотом Международной социалистической революции.

В период гражданской войны незаможное селянство, участвуя в борьбе с кулачеством, бандитизмом, дворянско-помещичьей белогвардейщиной, способствовало ликвидации военных фронтов и переходу рабочих и всего трудового крестьянства от винтовки к плугу, об'явив войну новому врагу—хозяйственной разрухе и голоду. В ряде трудовых боев: продразверстка, продналог, посевкампания, налоги и сборы незаможное селянство, являясь надежной опорой Советской власти на селе, идет впереди, зная, что победа на этих фронтах восстановит сельское хозяйство и промышленность.

ГРАМОТА

Почотному Незаможнику Донецької губерні.

Видано Донецькою Губерніяльною Комісією Незаможніх Селян Почотному Незаможнику Донецької губерні **Володимиру Іллічу УЛЛЯНОВУ (ЛЕНІНУ)**, у виконання наказа Незаможнього Селянства Донецької губерні, висловленого на 3-му Губерніяльному З'їзді Комітетів Незаможніх Селян, що відбувся 11—12-го травня 1923 року, в ознаку глибокої вдяки Володимиру Іллічу за геніальне та безупинне верховодство Робітничо-Селянським Рухом як на протязі узброєної боротьби пролетаріяту з царським самодержавством, гнітом та утиском дідичів, банкірів та фабрикантів, так в боротьбі за відродження господарства й промисловости.

Донецька Губерніяльна Комісія Незаможніх Селян зазначає заслуги Володимира Ілліча, як взірцевого та твердого борця за роскріпощення робітників і незаможніх селян всього світу.

Выдано Донецкой Губернской Комиссией Незаможных Селян Почетному Незаможныку Донецкой губернии **Владимиру Ильичу УЛЬЯНОВУ (ЛЕНИНУ)**, во исполнение воли Незаможного Селянства Донецкой губернии, выраженной на 3-м Губернском С'езде Комитетов Незаможных Селян Донбасса, состоявшемся 11—12 мая 1923 года, в ознаменование глубокой его признательности Владимиру Ильичу за гениальное и неустанное руководство Рабоче-Крестьянским Движением как в период вооруженной борьбы пролетариата с царским самодержавием, гнетом и эксплоатацией помещиков, банкиров и фабрикантов, так и в борьбе за восстановление хозяйства и промышленности.

Донецкая Губернская Комиссия Незаможных Селян отмечает заслуги Владимира Ильича, как примерного и стойкого борца за раскрепощение рабочих и незаможных селян всего мира.

Голова ГубКНС *Іванов*

Члени *Серобаба.* *Нестеренко.*

Делегати XIII з'їзду Рад Луганського округу. Травень 1929 р.

31 серпня 1935 року О. Стаханов, вибійник шахти «Центральна-Ірміне», вирубав за зміну 102 тонни вугілля, що становило понад 14 змінних норм. Цим рекордом видобутку вугілля О. Стаханов поклав початок новому етапові соціалістичного змагання — стахановському рухові. Луганщина стала своєрідним університетом передових методів праці.

У О. Стаханова були численні послідовники. На тій же шахті «Центральна-Ірміне» 3 вересня 1935 року парторг дільниці М. Дюканов нарубав за зміну 115 тонн вугілля. Слідом за ним комсомолець М. Концедалов нарубав 125 тонн вугілля за зміну.

Чудовою працею прославив Луганщину начальник дільниці Голубівської шахти № 22—6 ім. Кірова М. Є. Гвоздирьков. Цей вмілий організатор колективної стахановської роботи вперше у практиці вугільної промисловості застосував багатоциклічний графік роботи. В результаті цього за добу по всій довжині лави знімався не один шар вугілля (цикл), як це було раніше, а два, три і навіть більше.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 27 лютого 1939 року колектив шахти № 22—6 ім. Кірова був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, а М. Є. Гвоздирьков — орденом Леніна.

Стахановський рух в роки п'ятирічки набрав всенародного характеру і став однією з найважливіших умов, що забезпечили дострокове виконання другого п'ятирічного плану. У вугільній промисловості Донбасу, наприклад, у 1938 році кожний п'ятий шахтар працював по-новому[1]. Нові методи праці почали застосовуватися в усіх виробничих процесах вуглевидобутку. Рух новаторів охоплює й інші галузі виробництва. На Донецькому содовому заводі («Донсода») ім. В. І. Леніна народився рух за збільшення зйому продукції з апаратів. Цей рух був високо оцінений урядом. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 17 травня 1939 року велика група передовиків заводу «Донсода» була нагороджена орденами і медалями.

---

[1] Г. Д. Бакулев. Развитие угольной промышленности Донецкого бассейна, стор. 548.

О. І. Стаханов.

В роки третьої п'ятирічки змагання набирає дальшого розвитку. Зростання творчої ініціативи шахтарів і постійне впровадження нової, високопродуктивної техніки дало можливість уже в 1940 році збільшити видобуток вугілля проти 1913 року в 4,5 раза.

За роки довоєнних п'ятирічок промислові підприємства області були докорінно реконструйовані. Було збудовано 70 нових шахт, 2 електростанції, в багато разів зросла металургійна, коксохімічна і машинобудівна промисловість. Луганський паровозобудівний завод ім. Жовтневої революції займав перше місце в Європі і давав 70 проц. (у переведенні на потужність) усіх паровозів країни. Напередодні Великої Вітчизняної війни в області налічувалося 7460 промислових підприємств, на яких працювало 257 тис. робітників[1].

Значних успіхів у роки довоєнних п'ятирічок досягло сільське господарство. Соціалістичне перетворення села вимагало великої допомоги міст. Трудящі посилали в села бригади по ремонту сільськогосподарської техніки, подавали допомогу в збиранні врожаю, обладнанні майстерень, ферм, червоних кутків. Тільки за роки першої п'ятирічки партійні організації Луганського округу послали на постійну роботу на село 627, а комсомольські — 2227 чоловік, які відіграли важливу роль у боротьбі за соціалістичну реконструкцію сільського господарства. Вже в 1929—1930 рр. у Луганському округу в колгоспи вступила переважна більшість селян. Навесні 1930 року відбулася перша нарада двадцятип'ятитисячників, що підбила підсумки колективізації в Донбасі.

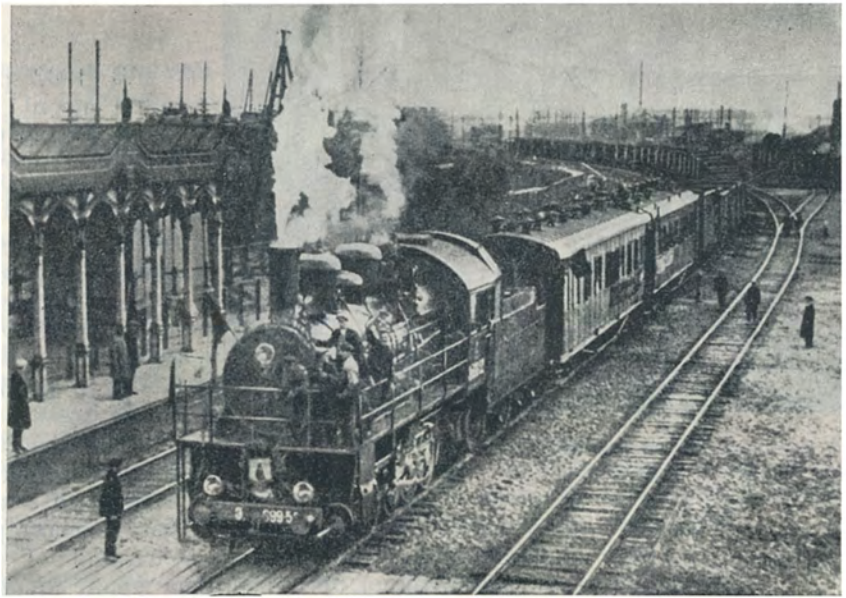
Внаслідок проведених партією заходів на селі було створено велике соціалістичне землеробство. На 1 січня 1939 року 97,79 проц. селянських господарств області було об'єднано в колгоспи, посівні площі яких становили близько півтора мільйона гектарів. 51 МТС напередодні Великої Вітчизняної війни обслуговувала 1075 колгоспів[2]. Вся країна знала імена передовиків сільського господарства Луганщини — бригадира тракторної бригади депутата Верховної Ради СРСР Г. Т. Сухостовського, Ф. С. Перової, тракториста-орденоносця І. С. Острогляда і багатьох інших. За успіхи в розвитку сільського господарства області Комітет Всесоюзної сільськогосподарської виставки в лютому 1938 року нагородив 18 передових колгоспників, робітників радгоспів і МТС золотими медалями.

Швидке зростання галузей матеріального виробництва Луганської області, як і скрізь в країні, стало основою забезпечення неухильного піднесення матеріального і культурного рівня життя населення.

Напередодні Великої Вітчизняної війни реальна заробітна плата робітників і службовців промисловості і будівництва Луганської області, як і всієї країни, перевищила рівень 1913 року в 1,9 раза, а з урахуванням ліквідації безробіття і скорочення тривалості робочого дня — в 2,7 раза. Приблизно в 2,7 раза на цей же час зросли реальні доходи селян. Громадські фонди споживання за період з 1928 по 1940 рік зросли у 18 разів[3]. У всіх реконструйованих і новозбудованих містах і робітничих селищах у 1940 році було близько 3,7 млн. кв. м громадського житлового фонду і 5,7 млн. кв. м індивідуального житлового фонду. Усі міста і більшість робіт-

---

[1] Газ. «Ворошиловградская правда», 5 квітня 1938 р.
[2] Там же.
[3] «Экономическая газета», 1947, № 7, стор. 14.

Ешелон надпланового вугілля — подарунок луганчан Москві. 1929 р.

ничих селищ були забезпечені комунальними послугами: вони були електрифіковані, радіофіковані, мали водопровідну і каналізаційну сітки, бруковані вулиці і тротуари.

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції в центрі уваги партійних і радянських органів стає охорона здоров'я трудящих. Почали відкриватися лікарні, амбулаторії, поліклініки, зростала кількість медичного персоналу. У 1940 році в області було 125 лікарняних закладів, в яких налічувалося 8199 ліжок, працювало 977 лікарів і 5939 чоловік середнього медичного персоналу. На 10 тис. жителів припадало 5 лікарів, 29 чоловік середнього медичного персоналу і 41 лікарняне ліжко[1].

Великий Жовтень відкрив шлях трудящим до освіти. На початку 30-х років на території області було введено загальне обов'язкове початкове навчання, а вже в 1932/33 навчальному році було охоплено школою в сільській місцевості 90 проц. дітей і в містах — 99,8 проц. З дітей, що закінчили початкову школу, 94,4 проц. продовжували свою освіту в семирічній школі[2]. Напередодні Великої Вітчизняної війни в області було 1168 шкіл, в яких навчалося 344,3 тис. учнів (включаючи робітфаки) і працювало 11,8 тис. учителів. Серед шкіл 241 були середніми, в яких навчалося 178,7 тис. юнаків і дівчат[3]. Одночасно з розвитком шкільної справи в передвоєнні роки проводилася велика робота по ліквідації неписьменності серед дорослого населення. На початок 1939 року це завдання було розв'язано. Луганщина стала областю суцільної письменності.

Значно розвинулася вища освіта. До Великої Жовтневої соціалістичної революції на території області не було ні одного вищого учбового закладу. Перед Великою Вітчизняною війною в області було вже шість вузів: педагогічний, вчительський, машинобудівний і сільськогосподарський — в Луганську, хіміко-технологічний — в Рубіжному, вчительський — у Старобільську. В 1940 році в інститутах області навчалося 5900 студентів і в 31 технікумі — 7300 учнів.

Культурна революція, що почалася після перемоги Великого Жовтня, охопила всі сторони життя радянських людей.

---

[1] Народное хозяйство Луганской области. Статистический сборник, стор. 253.

[2] К. Д. Дадаев, А. В. Колот. Народное образование Ворошиловградской области к 40-летию Великого Октября. Ворошиловград, 1957, стор. 9.

[3] Народное хозяйство Луганской области. Статистический сборник, стор. 233.

Г. І. Петровський серед учасників Вседонецького зльоту стахановців. 1936 р.

З 1932 року в Луганську працював театр опери і балету. У 1935 році в Луганську було відкрито театр юного глядача. В 1939 році було створено ще два театри — російський драматичний театр і театр ляльок.

Напередодні Великої Вітчизняної війни на території області існувала розгалужена мережа культурно-освітніх установ. В 1940 році тут було 5 театрів, філармонія, 893 клуби, 343 стаціонарні кіноустановки, 873 масові бібліотеки з загальним книжковим фондом 2,2 млн. примірників[1].

Віроломний напад фашистської Німеччини перервав мирну працю радянських людей. На захист рідної Батьківщини встали тисячі шахтарів, металургів, машинобудівників, залізничників, трудівників колгоспних і радгоспних полів. З 49 тис. членів обласної партійної організації на фронт пішло майже 25 тис. чоловік[2]. На кінець 1941 року в ряди Червоної Армії пішло близько 100 тис. молоді, половина їх — комсомольці.

У створенні на далеких і близьких підступах до Донбасу потужних ліній оборони брало участь понад 400 тис. чоловік. За успішне виконання цих робіт понад 2 тис. чоловік було нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу.

Велику роботу провели партійні, радянські організації по перебудові на воєнний лад народного господарства. У липні—серпні 1941 року на Луганщині не було жодного підприємства, яке не випускало б воєнної продукції. Не тільки важка індустрія, але й місцева промисловість працювала для фронту. Трудящі самовіддано працювали, щоб забезпечити Червону Армію усім необхідним. Робочі місця чоловіків, що пішли на фронт, займали жінки, підлітки, старики.

У другому півріччі 1941 року понад 50 тис. жінок і дівчат прийшли на підприємства, понад 5 тис. дівчат в області стали трактористами[3].

У зв'язку з загрозою фашистської окупації Раднарком СРСР і Державний Комітет Оборони визначили конкретні завдання по евакуації. У відповідності з ними у вересні—грудні 1941 року було евакуйовано понад 150 підприємств, відправлено у тилові райони СРСР близько 8 тис. вагонів устаткування і матеріалів, а також евакуйована велика кількість радянських людей[4].

Ціною великих втрат у живій силі і техніці фашистським військам у липні 1942 року вдалося захопити Луганську область. Тут вони встановили режим терору, безправ'я і сваволі. За час окупації області фашисти замучили, розстріляли, повісили і заживо скинули в шахти близько 100 тис. чоловік, а понад 70 тис. чоловік насильно вивезли на каторжні роботи у Німеччину.

Проте Донецький край лишився нескореним. З перших же днів фашистської окупації на Луганщині розгорілося полум'я народної війни проти окупантів. Організатором і натхненником боротьби проти ненависного ворога була Комуністична партія. Для керівництва роботою підпільних організацій і партизанським рухом були створені підпільний обком партії на чолі з І. М. Яковенком та С. О. Степенком і 24 підпільні міськкоми та райкоми партії, що об'єднували 735 комуністів[5].

---

[1] Народное хозяйство Луганской области. Статистический сборник, стор. 246.
[2] Архів Інституту історії партії ЦК КП України, ф. 1, оп. 18, спр. 17, арк. 2—8.
[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 4-а, спр. 4, арк. 25—26.
[4] Архів Інституту історії партії ЦК КП України, ф. 1, оп. 14, спр. 176, арк. 5—7.
[5] Там же, оп. 9, спр. 106, арк. 5—7.

На території області діяли також підпільний обком комсомолу на чолі з Н. Фесенко і 24 підпільні міськкоми і райкоми комсомолу. Для підпільної роботи було залишено в тилу у ворога 564 комсомольці.

Діяльність партійного і комсомольського підпілля почалася у надзвичайно важких умовах. Багато організацій і партизанських загонів, що не мали достатнього досвіду, зазнали серйозних невдач, провалів. Але це не зломило волі комуністів і комсомольців у боротьбі з ворогом. Уже в період окупації підпільний обком партії створив Марківський підпільний райком партії та 11 підпільних партійних осередків[1].

Активно діяли під час окупації підпільні партійні організації Луганська, Кадіївки, Краснодона, Антрацита, Іванівки та інших міст і селищ Луганщини.

Безсмертною славою вкрили себе учасники партійно-комсомольського підпілля Краснодона. У тяжких умовах окупації комуністи-підпільники, очолювані П. П. Лютиковим, вели мужню боротьбу з ворогом. Під їх керівництвом була створена і діяла підпільна комсомольська організація «Молода гвардія», комісаром якої був Олег Кошовий, а командиром Іван Туркенич. Подвиг героїв краснодонського підпілля став символом беззавітної відданості Батьківщині, вірності ідеалам Комуністичної партії.

Підпільники надихали трудящих області на боротьбу з німецько-фашистськими загарбниками, викривали брехню гітлерівської пропаганди, роз'яснювали справжнє становище на фронтах Великої Вітчизняної війни, вселяли впевненість у неминучість розгрому німецько-фашистських окупантів. Вони розповсюджували серед населення листівки, газети, які випускалися на місці або надходили з радянського тилу. Тільки у 1942 році з-за лінії фронту було одержано близько мільйона примірників газет і листівок.

На Луганщині діяло 14 партизанських загонів і груп. Серед них загони під командуванням І. М. Яковенка, М. П. Михайличенка, В. І. Бикодорова, І. О. Воропаєва, Я. І. Сиворонова та інших.

Масовою формою боротьби в тилу ворога був саботаж заходів окупаційних властей.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 24, арк. 5—12.

Група робітників-двадцятип'ятитисячників. Луганськ. Травень 1930 р.

В результаті всенародної боротьби гітлерівцям не вдалося поставити собі на службу промисловість і природні багатства Донбасу. Під час окупації жодне велике промислове підприємство в області не працювало. На бойовому рахунку луганчан близько 5 тис. вбитих і поранених гітлерівців і зрадників Батьківщини, 8 пущених під укіс ворожих ешелонів з живою силою і технікою, 15 висаджених у повітря залізничних мостів, сотні знищених автомашин[1].

За самовіддану боротьбу з німецько-фашистськими окупантами сотні підпільників і партизанів були нагороджені орденами і медалями, а п'ятьом з них — Олегу Кошовому, Івану Земнухову, Уляні Громовій, Любі Шевцовій і Сергію Тюленіну присвоєне високе звання Героя Радянського Союзу.

Героїчними справами прославили себе під час Великої Вітчизняної війни ті луганчани, які безпосередньо на фронті билися з ворогом. За мужність і відвагу 127 уродженців Луганської області удостоєні високого звання Героя Радянського Союзу, серед них О. Г. Молодчий, І. Х. Михайличенко, М. І. Горюшкін двічі удостоєні цього звання. Звання Героя Радянського Союзу присвоєно і нашим землякам, прославленим полководцям, Маршалам Радянського Союзу К. Є. Ворошилову і А. І. Єременку.

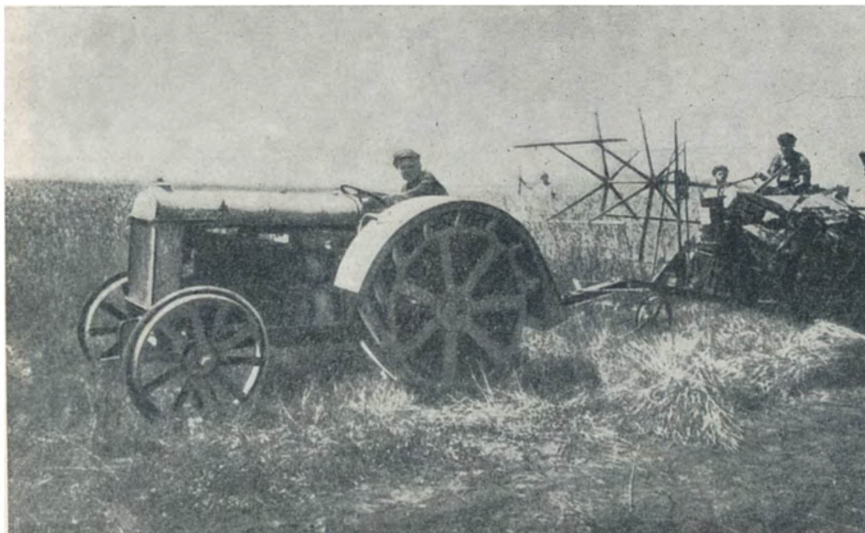
Виховані на великих ідеалах марксизму-ленінізму, в дусі пролетарського інтернаціоналізму і дружби народів, трудящі Луганської області, куди б їх не закинула війна, робили все від них залежне для перемоги над німецько-фашистськими загарбниками. Опинившись з тих чи інших причин за межами Батьківщини, вони брали активну участь в антифашистському Русі Опору в Німеччині, Італії, Франції, Югославії, Польщі та інших країнах Європи.

Розгромивши гітлерівські війська під Сталінградом, Радянська Армія перейшла в наступ по всьому фронту і на березень 1943 року визволила вже 29 районів області, а у вересні територія Луганщини була повністю очищена від німецько-фашистських окупантів. У визволенні Луганської області брали участь війська Південно-Західного фронту під командуванням М. Ф. Ватутіна і Південного фронту під командуванням Р. Я. Малиновського.

На відзначення пам'яті про незабутні подвиги під час Великої Вітчизняної війни у Краснодоні споруджено пам'ятник героям-молодогвардійцям. Воїнам Радянської Армії, що полягли в боях за визволення Луганська, встановлений біля підніжжя Гострої Могили пам'ятник Слави. Величний меморіальний комплекс споруджено біля Красного Луча, на річці Міусі, де в 1941—1943 рр. радянські війська вели вперті героїчні бої з німецько-фашистськими загарбниками. Повсюдно на могилах воїнів, що загинули, споруджені пам'ятники.

Панування фашистів в основній частині Луганської області було нетривалим, всього 6—8 місяців, але й за цей час вони завдали народному господарству збитків

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 4-а, спр. 4, арк. 27.

Луганський округ. Збирання врожаю в радгоспі ім. 8 Березня. 1930 р.

ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ і ПІДПІЛЬНА БОРОТЬБА ПРОТИ НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ у ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1942-43 роки)
Троїцьке
Покровське
Березівка
Білолуцьк
Кам'янка
Просяне
Розсохувате
Марківка
Макартетине
Білокуракине
Заїківка
Сватове
Нещеретове
Мілове
Красна
Деркул
Комишна
СТАРОБІЛЬСЬК
Кабаннє
Біловодськ
Новодеркул
Бараниківка
Борова
Айдар
Євсуг
Кремінна
РУБІЖНЕ
Городище
Велика Чернігівка
ЛИСИЧАНСЬК
Чугинка
Гречишкина
Райгородка
Сіверський Донець
Верхня Вільхова
Деркул
Слов'яносербськ
Гетівка
Богданівка
ПОПАСНА
ПЕРВОМАЙСЬК
Калинове
Лугань
КАДІЇВКА
ЛУГАНСЬК
Макарів Яр (Пархоменко)
БРЯНКА
ВОРОШИЛОВСЬК (КОМУНАРСЬК)
Біла
Ольховка
Луганчик
Суходол
Успенка
Сімейкина
Чорнухине
КРАСНОДОН
Ізварине
Новоолександрівка
Вел. Кам'янка
Іванівка
Міус
КРАСНИЙ ЛУЧ
БОКОВО-АНТРАЦИТ (АНТРАЦИТ)
СВЕРДЛОВСЬК
Нижній Нагольчик
Дякове
Партійно-комсомольські підпільні організації та патріотичні групи
Партизанські загони і групи
Сучасні межі Луганської області УРСР

А. І. Гайовий — секретар Луганського обкому КП України в 1940—1951 рр.

С. О. Стеценко — секретар Луганського підпільного обкому КП України. 1942 р.

на суму понад 17 млрд. крб.[1]. На території області були зруйновані всі шахти, заводи, фабрики, залізничний транспорт, колгоспи і радгоспи. Тільки у вугільній промисловості було зруйновано 314 шахт союзного підпорядкування і 213 — місцевого, що давали разом майже 40 млн. тонн вугілля щороку. Спалено і зруйновано 2558 виробничих споруд, 4760 житлових будинків. Були перетворені на руїни школи, клуби, театри, бібліотеки, лікувальні заклади[2].

Відбудова Донбасу стала патріотичною справою усіх народів Радянського Союзу, які подавали всебічну братню допомогу трудівникам Луганщини у найшвидшій відбудові промисловості, сільського господарства, культури.

З Москви і Ленінграда, Свердловська і Ярославля, з Грузії і Азербайджану, Казахстану і Башкирії та інших республік і промислових центрів країни йшли в область ешелони з устаткуванням і будівельними матеріалами для заводів, шахт, фабрик і з продовольством для населення. Тільки з Башкирії в 1943—1945 рр. областю було одержано три ешелони устаткування, понад 200 вагонів лісу, ешелон нафтопродуктів, багато верстатів, інструменту тощо. Партія і уряд поряд з матеріальною допомогою направили в область із східних районів країни велику групу спеціалістів різних галузей господарства. Завдяки самовідданій праці робітників, колгоспників, службовців, братній допомозі народів нашої країни уже в ході війни, за два з половиною роки, трудящі Луганщини відбудували і заново спорудили десятки шахт, заводів і фабрик. І якщо в 1943 році гірники Луганської області видобули близько 2 млн. тонн вугілля, то в 1944 році—вже понад 7 млн. тонн.

На завершальному етапі Великої Вітчизняної війни трудящі Луганщини дали для потреб країни, для фронту десятки мільйонів тонн вугілля, мільйони тонн металу, озброєння і боєприпасів, багато сільськогосподарської продукції. Луганчани внесли гідний вклад у загальнонародну справу розгрому німецького фашизму і японського мілітаризму, ліквідації важких наслідків варварського хазяйнування німецько-фашистських окупантів на Радянській землі.

Великого розмаху відбудовні роботи набрали в роки першої післявоєнної п'ятирічки. За ці роки відбудовано і введено в експлуатацію 103 вугільні шахти, 8 збагачувальних фабрик, 7 коксових батарей, мартенівська і доменна печі, Луганський паровозобудівний завод, Рубіжанський хімкомбінат, Донецький содовий завод та інші. Розгорнулося будівництво найбільшого в країні Лисичанського хімкомбінату. Завдяки великим зусиллям трудящих Луганщини, при підтримці і допомозі братніх народів Радянського Союзу, вже у 1948 році був досягнутий довоєнний рівень виробництва промислової продукції.

[1] Архів Інституту історії партії ЦК КП України, ф. 1, оп. 16, спр. 8, арк. 27.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 2-а, спр. 1, арк. 10.

За роки п'ятирічки зріс загін передовиків, новаторів виробництва. Серед них—депутат Верховної Ради СРСР І. П. Ізотов, Герої Соціалістичної Праці П. Ю. Синяговський, Л. Т. Голоколосов і багато інших, які своєю героїчною працею прославились на всю країну. За успіхи у відбудові вугільної промисловості близько 21 тис. гірників області нагороджено орденами і медалями і понад 7 тис. присвоєно звання «Почесний шахтар». Луганський паровозобудівний завод ім. Жовтневої революції і шахта «Анненська» в Брянці нагороджені були орденом Леніна[1].

За роки п'ятої п'ятирічки виробництво промислової продукції в області зросло на 80,1 проц., вдвоє перевищивши довоєнний рівень.

Народжуються нові герої, передовики праці. Спонукувані патріотичним прагненням — достроково виконати план п'ятої п'ятирічки,— кадрові робітники шахти «Центральна-Ірміне» І. С. Єршков і Г. К. Борисенко виступили ініціаторами масового навчання молодих гірників[2].

Н. Т. Фесенко — секретар Луганського підпільного міськкому і обкому ЛКСМУ. Загинула 2 грудня 1942 р.

У Лисичанську вперше в нашій країні народилося соціалістичне змагання за швидкісне проходження підготовчих виробок. Його ініціатором у 1952 році виступив бригадир прохідницької бригади І. М. Побока з шахти № 1—2 ім. Мельникова, який застосував для буріння подовжені, чотириметрові бури. Завдяки цьому вже у 1952—1953 рр. його бригада в 2—2,5 раза перевищила темпи проходження гірничих виробок, довівши їх до 120 погонних метрів на місяць. Почин І. М. Побоки був широко підтриманий шахтарями Донбасу та інших вугільних басейнів країни.

Відповідно до директив XX з'їзду КПРС у 1956—1957 рр. у Донбасі розгорнулося будівництво нових шахт. Комсомол України взяв шефство над цими будовами і оголосив їх ударними комсомольськими. На Луганщину прибули десятки тисяч молодих ентузіастів — посланців комсомолу Київської, Харківської, Одеської, Львівської, Закарпатської, Чернівецької та інших областей. Лише за путівками Луганського обкому ЛКСМУ на новобудовах працювало 32,5 тис. юнаків і дівчат. Майже за рік, до 40-річчя Радянської України, швидкісними методами було споруджено 37 комсомольських шахт, з них 21 — в Луганській області. За цей трудовий подвиг комсомол України був нагороджений орденом Леніна, 1270 молодих шахтобудівників і комсомольських працівників удостоєні орденів і медалей СРСР.

Виробнича і політична активність трудівників міст і сіл Луганщини дедалі зростала. Народжувалися нові форми соціалістичного змагання, множилися трудові подвиги, зростали ряди Героїв Соціалістичної Праці. Рух новаторів набув нового звучання. В боротьбі за розгортання комуністичного будівництва в 1956 році на шахті № 2 «Північна» тресту «Краснодонвугілля» в бригаді вибійників, очолюваній М. Я. Мамаєм, народився рух за щозмінне перевиконання виробничих норм. Особливістю нового починання були його конкретність і доступність. Це забезпечило йому широку підтримку трудящих, і вже через рік за методом Мамая в області працювало понад 20 тис. шахтарів. Згодом почин М. Я. Мамая підхопила вся країна і він переріс у всесоюзне соціалістичне змагання.

---

[1] Газ. «Радянська Україна», 28 квітня 1967 р.

[2] Газ. «По ленинскому пути» (орган Попаснянського РК КП України і районної Ради депутатів трудящих), 7 вересня 1961 р.

У соціалістичному змаганні донецьких гірників найповніше втілилися ленінські принципи змагання — широка гласність, порівнянність результатів, конкретна боротьба мас за виконання взятих зобов'язань. Новаторство втратило свій епізодичний характер і ставало основним і постійним, визначало зміст трудової активності мас. Усе це дало можливість гірникам області видобути в 1957 році 600 тис., а в 1958 році — 800 тис. тонн понадпланового вугілля і перевершити довоєнну продуктивність праці[1].

Вступ СРСР у період будівництва комунізму викликав у радянських людей новий приплив творчої енергії та ініціативи. Виникнення бригад комуністичної праці в дні підготовки до XXI з'їзду КПРС — один з чудових проявів цієї ініціативи.

Серед тих, хто першими відгукнулися і почали розвивати в області патріотичний почин робітників депо Москва-Сортувальна, були: бригади вибійників М. Мамая і П. Польщикова з шахти № 2 «Північна» тресту «Краснодонвугілля», колектив цеху карбаміду Лисичанського хімічного комбінату, бригада прядильниць М. Слонецької з Луганського тонкосуконного комбінату та інші. В цей же час великий загін передових робітників включився в змагання за право називатися ударниками комуністичної праці.

25 листопада 1958 року бюро Луганського обкому КП України схвалило почин перших бригад, що включилися в змагання за комуністичну працю, зобов'язало міськкоми, райкоми, а також первинні парторганізації області подати всемірну підтримку «розвідникам майбутнього»[2].

Для узагальнення і поширення досвіду передовиків виробництва 12 грудня 1958 року обласний комітет партії провів перший обласний зліт учасників змагання за комуністичну працю. Це сприяло тому, що вже в дні роботи XXI з'їзду КПРС в області налічувалось 825 бригад, дільниць і ферм, що змагалися за право називатися колективами комуністичної праці. З них шість колективів—бригади М. Мамая, П. Польщикова, М. Слонецької та інші—були удостоєні звання колективу комуністичної праці; 600 робітникам і колгоспникам було присвоєно звання ударника комуністичної праці.

Ширшим і яскравішим став рух за комуністичну працю після XXI з'їзду КПРС і XX з'їзду КП України. Включившись у всенародну боротьбу за виконання плану семирічки, трудящі Луганщини виступили з рядом нових починань. Вони гаряче підтримали почин знатної прядильниці В. Гаганової, і вже на 1 січня 1960 року на промислових підприємствах і в сільському господарстві області працювало 912 її послідовників, які перейшли з передових бригад у відстаючі і добилися поліпшення їх роботи.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 599, арк. 79.
[2] Там же, ф. 311, оп. 3, спр. 62, арк. 29, 30.

Перша оранка на визволеній землі. 1943 р.

Масового поширення набрало змагання за «луганську годину», розпочате в 1961 році з ініціативи робітників луганського заводу ім. 20-річчя Жовтня, гірників шахт ім. Ілліча тресту «Кадіїввугілля» та № 7—8 тресту «Краснолучвугілля», будівельників будуправління № 5 тресту «Луганськпромжитлобуд». Вони зобов'язалися виконувати змінні завдання на годину раніше, а протягом години, що залишалася, виробляти понадпланову продукцію. Рух цей поширився і в інших областях республіки і переріс у змагання за «українську годину».

Ще бурхливіше поширився рух за комуністичну працю після XXII з'їзду КПРС і прийняття нової Програми КПРС. У 1965 році він охопив 84,1 проц. всіх робітників і службовців, у тому числі 6 тис. бригад, 1445 змін, цехів, дільниць. 54 підприємства області на цей час вже завоювали почесне звання комуністичних, 50 тис. чоловік удостоєні звання ударників комуністичної праці.

Значних успіхів добилися трудівники сільського господарства. В період фашистської окупації сільському господарству області було заподіяно величезної шкоди, проте вже в 1950 році воно не тільки досягло довоєнного рівня, але й значно перевершило його. За одержання в 1947, 1948 і 1949 роках багатих урожаїв і за високі показники в тваринництві в першій післявоєнній п'ятирічці 840 передовиків сільського господарства нагороджено орденами та медалями і 14 присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

НАШИ ГЕРОИ

Снайпер

МАКСИМ БРЫКСИН

Листівки про М. С. Бриксіна — снайпера шахтарської дивізії. 1943 р.

Робітничий клас, колгоспне селянство та інтелігенція області під керівництвом партійних організацій добилися великих успіхів у боротьбі за дострокове виконання семирічного плану. Промислове виробництво за сім років збільшилося на 82 проц. Провідні галузі важкої промисловості — машинобудівна і хімічна — за обсягом випуску продукції перевершили рівень 1958 року майже у три рази. Одночасно відбулися великі зрушення в розвитку легкої і харчової промисловості. За 1959—1965 рр. виробництво взуття збільшилося в 15,2 раза, м'яса і м'ясних виробів — в 1,5, масла тваринного — більш як у два рази.

Зростання промислового виробництва області в роки семирічки — результат насамперед неухильного здійснення технічного прогресу в усіх галузях народного господарства і дуже великих капітальних вкладень. За сім років вони становили 3586,3 млн. крб., що більше ніж у півтора раза перевищило обсяг капітальних вкладень за попереднє семиріччя. Протягом семирічки збудовано і введено в експлуатацію 52 великі сучасні промислові підприємства, в тому числі 11 вугільних шахт, 9 збагачувальних фабрик, феросплавний завод, завод зварних конструкцій, шиноремонтний завод та інші.

Луганська область — це частина індустріального Донбасу, і їй належить велика роль у країні щодо постійного удосконалення знарядь праці. Виконуючи це завдання, промислові підприємства Луганщини в роки семирічки впровадили в масове виробництво 194 назви нових високопродуктивних машин, механізмів, устаткування, приладів, апаратів. В результаті застосування нової техніки і поліпшення організації виробництва продуктивність праці в промисловості за семирічку зросла на 66 процентів.

Підписання договору про соціалістичне змагання між бригадами знатних шахтарів М. Мамая та І. Білоусова. 1960 р.

Одночасно із зростанням і удосконаленням виробництва зростали і люди, підвищувалася їх кваліфікація, збільшувалася кількість спеціалістів. За роки семирічки чисельність спеціалістів з вищою освітою збільшилася на 81 проц., а з середньою спеціальною — на 86 процентів.

У 1967 році в області працювало 50,7 тис. чоловік з вищою освітою і 96,2 тис. з середньою спеціальною освітою.

Соціалістичні перетворення, здійснені в нашій країні за роки Радянської влади під керівництвом Комуністичної партії, сприяли створенню могутнього промислового комплексу на Луганщині. Ядро його становить важка індустрія, за рівнем розвитку якої область займає провідне місце серед областей не тільки України, але й Радянського Союзу. Тут є потужні вугільні шахти і одні з найбільших в країні теплові електростанції, підприємства чорної металургії, машинобудування, будівельної індустрії, хімічні підприємства та інші. Обсяг промислового виробництва області в 1967 році, порівнюючи з 1913 роком, зріс у 54 рази. Такі темпи зростання виробництва є яскравим і переконливим підтвердженням переваги соціалістичної системи господарства над капіталістичною.

За роки Радянської влади в області створено потужну високомеханізовану вугільну промисловість. В індустріальному комплексі їй належить провідна роль. На неї в 1966 році припадало 20,6 проц. усієї валової промислової продукції області. Видобуток вугілля за роки Радянської влади збільшився в 9,3 раза і в 1966 році становив 71,5 млн. тонн (12,2 проц. союзного видобутку), в тому числі 18,4 млн. тонн коксівного (12,9 проц. союзного видобутку). Прославлені шахтарі Луганщини, оволодівши сучасною технікою і прогресивними методами організації праці та розробки пластів, видобувають вугілля в 2,6 раза більше, ніж видобувала вся дореволюційна Росія, а також перевершили сучасний рівень видобутку в таких високорозвинутих капіталістичних країнах, як Франція або Японія.

Сучасні шахти відзначаються високим рівнем механізації всіх виробничих процесів. Вони оснащені найновішими машинами і устаткуванням. На кінець 1966 року в шахтах області працювало 960 вугільних комбайнів, 267 врубових машин, 1039 породонавантажувачів, 3454 електровози, понад 2000 стрічкових конвейєрів. Широко застосовувалися вугільні струги.

Значення вугільної промисловості Луганщини в економічному житті країни визначається не тільки розмірами видобутку, а й високою якістю вугілля, зручним географічним положенням щодо споживачів палива — економічних районів Європейської частини СРСР. Вугілля, видобуте в області, використовується не тільки як енергетичне паливо. Воно йде на випал коксу, є джерелом сировини для хімічної промисловості.

Група гірників Луганщини — лауреатів Ленінської премії (зліва направо): М. Л. Бойко, М. Я. Мамай, Ю. П. Сморчков, М. Г. Кошкарьов, Г. К. Агеєв, М. П. Москаленко, І. С. Чалий, І. О. Григор'єв, П. А. Буйденко, О. О. Деменков. 1964 р.

В перспективі дальше збільшення видобутку вугілля буде досягнуто внаслідок розширення і реконструкції діючих шахт, спорудження нових, ефективнішого використання найновішої техніки, впровадження прогресивних систем розробки вугільних пластів, у тому числі розвитку гідровидобування. Промислова розробка починає все більше охоплювати родовища лівобережжя Сіверського Дінця, що сприяє не тільки дальшому збільшенню видобутку вугілля, але й індустріалізації північних, сільськогосподарських районів області.

На Луганщині яскраво втілилися в життя ленінські ідеї електрифікації країни. Тут електроенергетика досягла за роки Радянської влади величезних успіхів і стала основою бурхливого піднесення всіх галузей народного господарства. В 1966 році електростанції області виробили 13,5 млрд. квт.-год. Це більше, ніж її виробляли всі електростанції України в 1940 році, і в 7 разів більше, ніж уся дореволюційна Росія. По виробництву і споживанню електроенергії Луганська область стоїть на одному з перших місць серед областей Радянської України.

Електроенергетична промисловість Луганщини базується на місцевому паливі і представлена рядом великих теплових районних і промислових електростанцій, у тому числі Штерівською, Сєверодонецькою та однією з найбільших в Європі — Луганською в місті Щастя. Всі електростанції сполучені лініями високовольтних електропередач і разом з електростанціями сусідньої Донецької області утворюють енергосистему «Донбасенерго» — дуже важливу ланку енергетичної системи Європейської частини Радянського Союзу. Зростання вироблення електроенергії і суцільна електрифікація народного господарства області є основою дальшого технічного прогресу і підвищення продуктивності праці.

Значне місце в економіці області займає чорна металургія. Вона представлена одним з найбільших у Донбасі Комунарським металургійним заводом з повним циклом виробництва, алмазнянськими металургійним та феросплавним заводами, Лутугинським заводом прокатних валків та іншими.

Велика машинобудівна промисловість області дуже виросла за роки Радянської влади і має всесоюзне значення. Тут виробляють потужні магістральні тепловози, численне і різноманітне гірниче устаткування, машини, в тому числі вугільні комбайни, валки для прокатних станів, металорізні верстати, електромотори, сільськогосподарське устаткування, інструменти, тощо. Великими центрами машинобудування і металообробки стали Луганськ, Кадіївка, Красний Луч, Первомайськ, місто хіміків Сєверодонецьк та інші.

У комплексі важкої індустрії визначне місце належить хімічній промисловості, яка почала особливо швидко розвиватися в роки семирічки. За обсягом і асортимен-

том вироблюваної продукції області належить провідне місце в республіці, а за рядом найважливіших хімічних продуктів — одне з перших місць в СРСР. Хімічна промисловість широко використовує місцеве паливо і сировину: вугілля і продукти його переробки, вапняки, крейду та інше. Як сировина використовується і природний газ, що надходить по газопроводу з родовищ Північного Кавказу.

Головний профіль спеціалізації хімічної промисловості області визначають коксохімія, содове виробництво, виробництво мінеральних добрив і анілінових фарб. Азотні мінеральні добрива, кальцинована і каустична сода, капролактам, синтетичні смоли, гербіциди, отрутохімікати, антраценова сажа, склопластики, хімікофармацевтичні препарати — ось далеко не повний перелік того, що дає народному господарству країни хімічна промисловість області.

Коксохімія — одна з найстаріших галузей хімічної промисловості області. Вона представлена Комунарським, Кадіївським і Вільхівським коксохімічними заводами. Підприємства коксохімії, крім металургійного коксу, виробляють численну готову хімічну продукцію і напівпродукти — найважливішу сировину для багатьох галузей хімічної промисловості. Флагманом великої хімії України по праву називають Сєверодонецький хімічний комбінат. У його складі працює кілька сучасних високомеханізованих заводів з десятками цехів різних хімічних виробництв. На комбінаті з природного газу та іншої сировини виробляють різні мінеральні добрива, що містять велику кількість азоту, спирти, кислоти, капролактам і десятки інших проміжних і кінцевих продуктів.

Одним з найбільших центрів анілінофарбової промисловості стало місто Рубіжне. Рубіжанський хімічний комбінат є основним постачальником кубових барвників у нашій країні. Його барвники відзначаються яскравістю і високою стійкістю. Виробляють тут і багато іншої важливої продукції, в тому числі стимулятори росту, кислоти, карбамідні смоли тощо.

У Лисичанську працює одне з найбільших підприємств содової промисловості в нашій країні — Донецький ордена Леніна содовий завод ім. В. І. Леніна («Донсода»). Тут у 1966 році завершено будівництво першого в Донбасі заводу гумовотехнічних виробів, розгорнулося спорудження першого в Донбасі потужного нафтопереробного заводу.

У Кадіївці виробляється найкраща в країні антраценова сажа — другий щодо важливості компонент, після каучуку, при виробництві високоміцних автомобільних та інших шин. Вона широко застосовується в поліграфічній та інших галузях промисловості.

Невід'ємною частиною індустріального комплексу області стала промисловість будівельних матеріалів, що задовольняє потреби капітального будівництва. Її розвиток зумовлений великим обсягом народногосподарського будівництва і наявністю багатої мінерально-сировинної бази. Цемент і залізобетонні вироби, цеглу і покрівельні матеріали, скло і склоблоки, вапно і гіпс, пісок та багато інших будівельних матеріалів виробляють тут. У 1966 році Луганська область виробила 55,5 проц. віконного скла і більше 9 проц. залізобетонних конструкцій від усього випуску їх на Україні.

Легка і харчова галузі в структурі промисловості Луганщини займають порівняно незначне місце. Питома вага їх у промисловому виробництві становить лише 18,2 проц.

Серед підприємств легкої промисловості своїми розмірами виділяються Луганський тонкосуконний комбінат, Луганська взуттєва і Рубіжанська панчішно-шкарпеткова фабрики, ряд швейних підприємств.

Народне господарство Луганської області сформувалося і розвивається в тісному зв'язку з економікою інших областей Радянської України і всього Радянського Союзу. Широкі господарські зв'язки області здійснюються головним чином за допомогою залізничного транспорту. Протяжність залізниць загального користування в області становить 1172 км. Крім того, є 1126 км під'їзних колій промислових під-

приємств і будов. Характерною особливістю вантажообороту залізниць області є перевищення (майже в два рази) вивозу над ввозом. Склад вантажів типовий для районів розвинутої важкої промисловості і добре відображає особливості структури економіки області. Головне місце у вивозі займають вугілля, кокс, мінеральні добрива та інша хімічна продукція, чорні метали, машини і устаткування. У ввозі переважають залізна руда і марганець, ліс, кольорові метали, нафта і нафтопродукти, продукція легкої і харчової промисловості.

Значного розвитку набув автомобільний транспорт. Протяжність автомобільних шляхів в області становить понад 7 тис. км. Автомобільний транспорт здійснює великі внутріобласні перевезення народногосподарських вантажів і пасажирів.

Обласний центр зв'язаний авіалініями з багатьма містами країни, в тому числі з Москвою, Ленінградом, Києвом, Сімферополем, Мінськом та іншими. Широка сітка місцевих авіаліній.

Луганська область не тільки край вугілля, машинобудування, великої хімії і металургії, але й високорозвинутого сільського господарства. Хоча питома вага його у валовій продукції області порівняно невелика — лише 12 проц., але роль його в умовах індустріально розвинутої області з різко переважаючим міським населенням виключно велика.

Колгоспи і радгоспи області спеціалізуються на виробництві зерна і технічних культур у поєднанні з молочно-м'ясним тваринництвом. Навколо промислових центрів розташовані овочево-молочні господарства, які постачають їм продукти харчування.

Загальний земельний фонд колгоспів і радгоспів становить 2240 тис. га, з яких сільськогосподарських угідь — 1799,4 тис. га, в тому числі орної землі — 1374,7 тис. га, або 76,4 проц. усіх сільськогосподарських угідь, сінокоси і пасовища — 21,6 проц. Понад 70 проц. орної землі припадає на північні, сільськогосподарські райони області.

На початок 1967 року на Луганщині було 187 колгоспів і 115 радгоспів.

Сільськогосподарське виробництво базується на міцній технічній основі. В 1966 році на колгоспних і радгоспних полях працювало понад 17 тис. тракторів (у 15-ти сильному обчисленні), близько 5 тис. різних комбайнів та велика кількість іншої техніки. В області створено 17 відділень «Сільгосптехніка» з 36 ремонтними майстернями, працює 4 авторемонтні заводи.

Проведено великі заходи по механізації робіт у тваринництві. Майже повністю механізовані такі трудомісткі процеси на фермах, як доїння корів, подача води, стрижка овець.

Всі радгоспи і колгоспи області електрифіковані, і споживання електроенергії ними рік у рік зростає.

Із зростанням технічної оснащеності колгоспів і радгоспів підвищується виробнича кваліфікація працівників сільського господарства, зростає продуктивність їх праці. На початок 1967 року в сільському господарстві області працювало 18 тис. механізаторів, понад 700 інженерів і техніків, 4 тис. інших спеціалістів (агрономів, зоотехніків та інших).

Провідна галузь сільськогосподарського виробництва області — рільництво, яке за роки Радянської влади докорінно змінилося. Посівна площа зросла порівняно з 1913 роком майже на 200 тис. га. Поряд з розширенням посівів змінилась і їх структура. До революції сільське господарство розвивалось тут однобоко. Так, у 1913 році зернові займали 91 проц. всієї посівної площі, а інші культури — 9 проц. За роки Радянської влади сільське господарство області стало багатогалузевим. Питома вага зернових культур зараз становить 44,3 проц. при значному збільшенні абсолютних розмірів і питомої ваги посівів технічних, овоче-баштанних і кормових культур. Інтенсивно розвивається громадське тваринництво. Його питома вага у валовій продукції сільського господарства становить 50,8 процента.

Обласна сільськогосподарська виставка. 1955 р.

Продукція сільського господарства збільшується з кожним роком. Так, у 1966 році виробництво зерна зросло проти 1940 року в 1,8 раза, м'яса — у 1,6, молока — в 2,1 раза

Соціалістичні перетворення в економіці стали основою підвищення матеріального добробуту трудящих Луганщини. Одним з найважливіших показників рівня життя населення є забезпеченість житловою площею. В Луганській області в післявоєнний період тільки за рахунок державних та кооперативних вкладень побудовано 22,6 млн. кв. м житла. Більше половини жителів області переселилося в нові благоустроєні квартири. На карті області з'явилися нові міста Сєвєродонецьк, Молодогвардійськ, Щастя, Червонопартизанськ, десятки селищ міського типу. Реконструйовано Луганськ, Комунарськ, Кадіївку, Рубіжне та інші населені пункти. За темпами житлового будівництва на 1000 чоловік населення Луганська область йде попереду найбільш розвинутих капіталістичних країн. На 1 січня 1967 року весь житловий фонд міст і селищ становив 27,2 млн. кв. м, що майже в три рази більше довоєнного.

Одночасно із зростанням житлового фонду впорядковуються населені пункти області. Значно збільшилась протяжність водопроводу та каналізації, швидко розвивається газифікація. Вперше для побутових потреб газ було застосовано в Луганську в 1957 році. Через десять років газом користувалися вже жителі 14 міст і селищ. Загальна протяжність міських газових сіток в 1967 році становила 705,5 кілометра.

На основі розвитку соціалістичного виробництва рік у рік зростають реальні доходи населення. В 1966 році середня номінальна заробітна плата (без суспільних фондів споживання) робітників і службовців в області становила 114 крб.

Відповідно до рішень вересневого (1967 р.) Пленуму ЦК КПРС про дальше підвищення добробуту радянського народу заробітна плата з 1 січня 1968 року зросла у двохсот тисяч трудящих області. Скасовано і знижено податки з заробітної плати більше, ніж у трьохсот тисяч чоловік. Більше, ніж сорока тисячам робітників, колгоспників і службовців додатково призначено або збільшено пенсії.

Зростання реальних доходів населення і збільшення випуску предметів народного споживання зумовили неухильне розширення роздрібного товарообороту. В 1966 році роздрібний товарооборот в області, включаючи громадське харчування, в розрахунку на душу населення зріс в 2,7 раза проти 1940 року (в порівнянних ці-

нах 1940 року). Трудящі почали купувати більше одягу, взуття, тканин, холодильників, телевізорів, пральних машин, велосипедів, мотоциклів, автомобілів тощо.

Великого розвитку в області набуло побутове обслуговування населення. Широко використовуються такі види побутових послуг, як механізовані фабрики ремонту взуття, комбінати побутового обслуговування, станції технічного обслуговування індивідуальних автомашин, бюро послуг з різнобічною діяльністю, майстерні по ремонту холодильників і пральних машин, видача на прокат спортивного інвентаря і автомашин, перукарні, різні ательє тощо. З 1959 по 1968 рік обсяг побутових послуг зріс більш як у 6 разів.

Робочий тиждень у основної маси трудівників промисловості зараз на 18 годин менший, ніж до Жовтневої революції. В 1967 році в основному завершився перехід на п'ятиденний робочий тиждень.

Особливо яскраво виявляється піклування про трудящих області в неухильному поліпшенні медичного обслуговування. В 1966 році на 10 тис. жителів Луганської області припадало 20 лікарів, тоді як в США — 18, в Японії — 14, у Франції — 15. У 1967 році було 250 лікувальних закладів, 5,6 тис. лікарів, 21 тис. чоловік середнього медичного персоналу. Амбулаторно-клінічні заклади оснащені сучасною клінікодіагностичною і лікувальною медичною апаратурою.

В області створено будинки відпочинку для трудящих, широку мережу нічних санаторіїв і профілакторіїв. Тисячі робітників, службовців, колгоспників щороку відпочивають у санаторіях Криму, Кавказу, Ризького узмор'я та інших здравницях Радянського Союзу. За роки семирічки в здравницях країни оздоровлено майже 500 тис. трудящих області. Високий рівень охорони здоров'я і зростання матеріального добробуту всього народу дали можливість ліквідувати такі страшні захворювання, як холера, чума, віспа, майже цілком ліквідувати захворюваність на малярію, різко зменшити захворюваність на дифтерію, поліомієліт.

За багаторічну і сумлінну працю в органах охорони здоров'я 22 чоловікам присвоєно звання заслуженого лікаря УРСР, у тому числі ветеранам радянської охорони здоров'я лікарям І. Д. Ващенку, М. П. Долговій, Н. Г. Виставній, А. Г. Денисовій, Г. З. Омельченку, Я. І. Дедюрі, П. С. Іщенку.

Важливе значення для фізичного розвитку людей мають фізкультура і спорт, що набули повсюдного поширення. Добровільні спортивні товариства об'єднують майже 682 тис. жителів області. Це означає, що майже кожний четвертий регулярно займається спортом. До їхніх послуг є 30 стадіонів, 417 спортзалів і 5430 спортивних майданчиків. Спортивні організації підготовили близько 300 майстрів спорту і понад 147 тис. розрядників.

Радянська держава проявляє велике піклування про освіту трудящих. Луганщина має широкорозгалужену шкільну мережу. В 1966/67 навчальному році тут працювало 1445 загальноосвітніх шкіл, в яких 24,6 тис. вчителів виховували

Обласна дослідна сільськогосподарська станція. Демонстрація нової техніки сільським механізаторам. 1964 р.

Обласна агрохімічна лабораторія. 1966 р.

і навчали понад 516 тис. дітей робітників, колгоспників та інтелігенції. Тільки за роки семирічки кількість учителів збільшилася майже в півтора раза, а учнів — на 71 проц. За семирічку здобуло середню загальну освіту близько 100 тис. чоловік, з них понад 50 проц. без відриву від виробництва в школах робітничої і сільської молоді та заочно.

Крім цього, в області широко розвинута професійна освіта. В 1967 році було 116 професійно-технічних училищ, в яких навчалося 53 тис. чоловік. У цілому по області в 1966 році з кожної тисячі працюючих 650 мали вищу, середню або неповну середню освіту.

У багатотисячному вчительському колективі працюють сотні справжніх майстрів своєї справи. Шістдесятьом з них присвоєно високе звання «заслужений учитель школи УРСР». Десятки років на ниві навчання і виховання працюють заслужені вчителі школи УРСР Деркульська В. Г., Нікітіна О. М., Іщенко П. Ф., Черняшевський В. Т., Щедріна Н. І., Воронцов П. І. і багато інших.

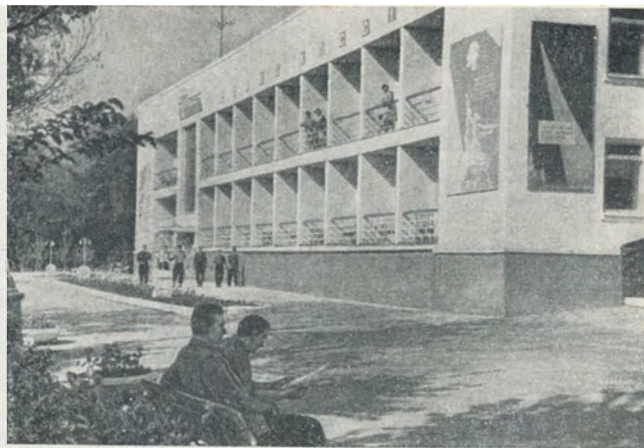
Розвинулася в післявоєнні роки і вища освіта. Найстарішим вузом є Державний педагогічний інститут ім. Т. Г. Шевченка в Луганську, заснований у 1923 році. Він підготував 25 тис. висококваліфікованих учителів. З них 102 присвоєно звання «заслужений учитель школи УРСР».

З стін інституту вийшли визначні вчені нашої країни: Г. В. Кисунько — член-кореспондент АН СРСР, професор, доктор фізико-математичних наук, Герой Соціалістичної Праці; А. І. Ширшов — член-кореспондент АН СРСР, професор, доктор фізико-математичних наук, заступник директора Інституту математики Сибірського відділення АН СРСР; М. С. Свентицький — доктор фізико-математичних наук, завідуючий лабораторією Державного оптичного інституту; Є. П. Довженко — доктор фізико-математичних наук, професор Московського університету; К. М. Ситник — член-кореспондент АН УРСР, доктор біологічних наук, професор, головний учений секретар Президії АН УРСР.

Крім педагогічного інституту, в області працюють медичний, машинобудівний та сільськогосподарський у Луганську і гірничо-металургійний у Комунарську та Рубіжанський філіал Харківського політехнічного інституту. В усіх шести інститутах у 1966/67 навчальному році навчалося 32 тис. студентів проти 8,2 тис. у 1958 році, тобто в 3,9 раза більше. В 38 технікумах області було 35,3 тис. учнів. За період з 1959 по 1966 рік інститути і технікуми області випустили майже 11 тис. спеціалістів з вищою освітою і понад 34 тис. з середньою спеціальною освітою.

У післявоєнні роки в області створено велику мережу науково-дослідних установ. Якщо в 1950 році було лише 7 науково-дослідних закладів з 40 науковими працівниками, то в 1966 році їх було вже 18, де працювало 1793 наукові працівники. До найбільших науково-дослідних установ належать Український науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут підземного видобування вугілля гідравлічним способом, Український проектно-конструкторський і науково-дослідний інститут по збагаченню і брикетуванню вугілля, Сєвєродонецький філіал Державного науково-дослідного інституту азотної промисловості, Проектно-технологічний інститут машинобудування та ряд інших.

Великий вклад у розвиток народного господарства, культури і науки вносить численна армія вчених. У 1966 році у вузах, науково-дослідних інститутах і устано-

Профілакторій Луганського заводу ім. 20-річчя Жовтня на р. Сіверському Дінці. 1965 р.

вах області працювало 18 докторів наук і 331 кандидат наук. Багато наукових відкриттів мають не тільки місцеве, а й загальнодержавне значення, дістали широке практичне застосування в різних галузях народного господарства.

Кафедра загального землеробства Луганського сільськогосподарського інституту під керівництвом професора М. П. Лубовського розробила ефективну систему обробітку зябу для посушливої зони, яка дає збільшення врожаю зернових культур до 6 цнт з 1 га. У 1965 році цю систему впроваджено в колгоспах і радгоспах Луганської області на площі близько 400 тис. гектарів.

Професор цього ж інституту М. А. Савченко, що працює в галузі селекції, вивів новий сорт цибулі «Луганська», який дає збільшення врожаю в порівнянні з стандартом на 20—25 проц. і районований на Україні і Молдавії, новий сорт капусти «Заводська ЛСГІ» (Луганського сільськогосподарського інституту), який дає збільшення врожаю на 15—20 проц. і районований у багатьох областях України, поліпшений сорт томатів «Чудо ринку ЛСГІ», дає збільшення врожаю на 25—30 процентів.

Багато зробили для розвитку вітчизняної науки вихідці з робітників і селян, тепер професори Д. К. Гречишкін, М. Г. Гончаренко, С. П. Петруня та інші.

Гітлерівська навала заподіяла величезної шкоди культурно-освітнім установам: театри і кінотеатри, палаци культури, клуби, музичні школи, бібліотеки були зруйновані, майно і книжковий фонд їх пограбовано або знищено. Довелося створювати все заново. Після вигнання німецько-фашистських загарбників з території Луганської області в листопаді 1943 року повернувся колектив російського обласного театру, потім — обласного театру ляльок. В Луганську перебували також колективи театрів деяких інших областей України, територія яких ще була окупована гітлерівськими військами. Харківський український драматичний театр, що працював на Луганщині з травня 1944 року, було перейменовано в Луганський обласний український драматичний театр з постійним місцем перебування в Луганську.

Колективи театрів, що повернулися в Луганську область, з великим творчим піднесенням приступили до роботи. Репертуари театрів поповнилися новими спектаклями на воєнну тематику, а пізніше виставами російської і зарубіжної класики і п'єс місцевих авторів. У грудні 1962 року український і російський обласні театри об'єднано в один Луганський обласний драматичний театр з двома трупами — українською і російською.

В його репертуарі твори російських, українських та зарубіжних класиків, п'єси радянських, в тому числі місцевих, драматургів. Колектив театру успішно виступав у містах і селах Луганщини, в різних областях України, в Молдавії, Сибіру, на Далекому Сході та інших районах Російської Федерації.

Плідно працює колектив обласної філармонії.

У листопаді 1945 року було організовано симфонічний оркестр філармонії, що виступає не тільки в Луганську, а й у районах області, а його учасники проводять творчі зустрічі з трудящими в цехах заводів, на шахтах, у польових таборах колгоспів і радгоспів.

Того ж року в Луганську було створено музичне училище, що готує спеціалістів по відділах: фортепіанному, теоретичному і народних інструментів. У післявоєнний час було відкрито музичне училище в Сєверодонецьку, музичні школи в Старобільську, Свердловську, Сватовому, Лисичанську і багатьох інших містах, районних центрах і селищах області.

В Луганську працюють культосвітнє і художнє училища, дитяча художня школа. При палацах культури Луганська, Краснодона, Красного Луча, Кадіївки, Рубіжного та інших міст створено гуртки образотворчого мистецтва. Обласне відділення Спілки художників УРСР зросло в 1966 році до 35 чоловік проти 5 чоловік у 1939 році. Талановиті скульптори заслужені діячі мистецтва УРСР В. І. Мухін і В. Х. Федченко, І. М. Чумак, М. М. Щербаков, І. П. Овчаренко, художники І. В. Панич, І. К. Губський, В. І. Шеховцев, М. Л. Вольштейн, О. О. Фільберт створили ряд визначних творів, що яскраво відображають бойовий і трудовий героїзм своїх земляків.

У 1965 році створено обласне відділення Спілки письменників України, яке об'єднує 12 прозаїків і поетів. Серед них Т. М. Рибас, М. А. Чернявський, Ф. Г. Вольний, Г. С. Довнар, В. Титов та інші. Свої твори вони присвячують життю і праці трудівників Донбасу. Обласне відділення Спілки журналістів об'єднує понад 150 працівників газет, радіо і телебачення.

Багата Луганщина на народні таланти. Понад 130 тис. чоловік бере участь у художній самодіяльності. Тут створено понад 2 тис. самодіяльних колективів, багато з яких відомі далеко за межами області. Тільки при Луганському Палаці культури ім. В. І. Леніна є чотири самодіяльні народні колективи — Народний драматичний театр, Заслужена хорова капела, Заслужений оркестр народних інструментів, Народний ансамбль танцю. Добру славу далеко за межами області здобули Кадіївський народний шахтарський ансамбль, Свердловський народний цирк, Сєверодонецький народний ансамбль пісні і танцю та інші.

Багато колективів художньої самодіяльності області виступає по республіканському і Всесоюзному радіо і телебаченню, перед трудящими підприємств Москви, Києва, Ленінграда та інших міст. Щороку проводяться творчі звіти самодіяльних колективів, на яких відбираються таланти на республіканські огляди.

Особливо слід відзначити фестиваль самодіяльного мистецтва області, присвячений п'ятдесятиріччю Радянської влади, який вилився в справжнє свято мистецтва. В ньому взяло участь понад 100 тис. робітників, колгоспників і службовців.

Успішно розвивається новий вид художньої самодіяльності — любительські кіностудії і гуртки. Вони створюють щороку 50 короткометражних фільмів. Багато кінофільмів, знятих любителями, високо оцінюються громадськістю. Так, наприклад, на 2-му Всесоюзному огляді любительських фільмів у Москві кінофільм «Тут ми живемо», створений самодіяльною кіностудією Палацу культури Сєвєродонецького хімічного комбінату, нагороджено дипломом, першою премією ВЦРПС і премією Спілки журналістів СРСР. На 3-му Всесоюзному огляді любительських фільмів у Москві в 1965 році кінофільмові «Пам'ятай це», створеному кіностудією при Палаці культури ім. М. Горького в Кадіївці, присуджено заохочувальну премію і Диплом першого ступеня. На Всесоюзному фестивалі самодіяльного мистецтва в 1967 році, присвяченому 50-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції, колектив самодіяльної кіностудії комбінату «Луганськвугілля» за фільм «Боротьба з пилом» нагороджений дипломом 1 ступеня. Для координації роботи і подання практичної допомоги в квітні 1965 року в Луганську відкрито обласний клуб кінолюбителів.

У 1920 році в Луганську було відкрито державний краєзнавчий музей, який має у своїх фондах близько 40 тис. експонатів. Він має

Молоді будівельники шахти «Одеська-комсомольська» № 2 на відпочинку. 1957 р.

По рідних місцях. Туристи у поході. Луганська область.

свої філіали у Старобільську, Кадіївці, Ровеньках, Красному Лучі та інших містах. Майже в усіх районних центрах і населених пунктах створено на громадських засада народні музеї.

Великою популярністю користується музей «Молодої гвардії», відкритий у 1944 році в Краснодоні. За роки його існування музей відвідало понад 2 млн. чоловік.

У 1945 році в Луганську відкрито художній музей ім. Артема. Базою для створення його стали подаровані місту Луганську 300 творів художників України. В 1966 році музей мав уже близько 3 тис. творів, що були зосереджені в чотирьох відділах: радянського образотворчого мистецтва (живопис, скульптура, графіка, прикладне мистецтво), російського дореволюційного мистецтва, західноєвропейського мистецтва і українського народного декоративно-прикладного мистецтва.

Постійно збільшувалася мережа кінотеатрів у містах і районах області, будувалися нові клуби, палаци культури, бібліотеки та інші культурно-освітні установи. Тільки за 7 років (1959—1965) в області збудовано 9 нових сучасних кінотеатрів на 5600 місць. 31 грудня 1965 року Луганська обласна бібліотека почала працювати в новому будинку. Книгосховище її розраховане на 1 млн. томів.

В області 812 клубних установ, 915 кіноустановок, в тому числі 546 у сільській місцевості, 1155 масових бібліотек з загальним книжковим фондом 11,7 млн. томів. В області видаються три обласні газети «Луганская правда», «Прапор перемоги» і «Молодогвардієць», 28 міських і районних та 102 багатотиражні газети.

Одним з конкретних проявів нового, комуністичного в характері і свідомості людей Луганщини є велике поширення громадських засад, активна участь широких мас трудящих в управлінні державою. Тон у цій справі задають депутати Рад. До складу сільських, селищних, районних, міських і обласної Рад депутатів трудящих обрано близько 19 тис. чоловік — кращих представників робітників, колгоспників та інтелігенції, комуністів і безпартійних, чоловіків і жінок, комсомольців, молоді. При Радах створено 2079 постійних комісій по промисловості, транспорту і зв'язку, сільському господарству, будівництву і благоустрою, торгівлі і громадському харчуванню, народній освіті, культурно-освітній роботі, соціальному забезпеченню, соціалістичній законності, побутовому обслуговуванню населення, охороні природи та інші. До складу комісій обрано понад 15 тис. депутатів, які беруть активну участь у вирішенні питань господарського і культурного будівництва.

Найбільш масовою організацією трудящих є професійні спілки. Майже мільйон членів профспілки об'єднані в 4924 первинні організації. В 4500 організаціях керів-

ництво спілковою роботою здійснюється на громадських засадах. Під керівництвом партійних організацій вони створили на підприємствах і в цехах 1700 постійно діючих виробничих нарад, куди обрано понад 68 тис. чоловік. Тільки в 1966 році вони розробили тисячі пропозицій по вдосконаленню виробництва, які впроваджено в життя.

На підприємствах області створено 217 громадських конструкторських бюро, 760 громадських бюро економічного аналізу, 28 рад новаторів, 158 громадських бюро технічного нормування, 300 бюро організації праці, 35 шкіл економічного аналізу, 10 інститутів технічного прогресу.

Громадські організації проводять велику роботу по комуністичному вихованню, по запобіганню порушенням норм поведінки. З цією метою в області створено 163 народні університети, 1200 лекторських груп, 1415 народних дружин, 1564 товариські суди.

В області все більше поширюються нові свята і звичаї, що сприяють вихованню людини комуністичного суспільства. Повсюдно поширені Свято праці і Свято врожаю. В побут трудящих Луганщини входять такі чудові звичаї, як урочиста реєстрація шлюбів, новонароджених, урочисті проводи ветеранів праці на пенсію, проводи в армію, посвячення в робітники, вручення перших паспортів тощо.

Луганська область вносить великий вклад у справу зміцнення і розширення економічних зв'язків СРСР з іншими країнами. Продукція промисловості відправляється в 43 країни світу. Експортуються такі важливі вироби, як електромотори, прокатні валки, чавун, прокат, тепловози, антрацит, гірниче устаткування, добрива, сода, барвники та інше.

Щоб уявити собі обсяг поставок промислової продукції області в інші країни, досить сказати, що тільки один Первомайський завод ім. Карла Маркса в окремі роки постачає понад 1700 одиниць різного устаткування. Електромотори і апарати цього заводу добре відомі в Чехословаччині, Румунії, Демократичній Республіці В'єтнам та інших країнах.

Широко застосовується в багатьох країнах світу продукція заводів ім. Жовтневої революції та ім. Пархоменка (Луганськ), Кадіївського ливарно-механічного, Лутугинського вальцеробного, Комунарського металургійного, а також Северодонецького і Рубіжанського хімічних комбінатів та багатьох інших підприємств.

У свою чергу, в область надходить багато необхідної продукції з інших країн і особливо з соціалістичних — верстати, машини, хімічне устаткування, електродвигуни, різні апарати й прилади для найрізноманітніших галузей виробництва. Їх

Станиця Вешенська. Група старих луганських більшовиків у гостях у М. А. Шолохова. 29 травня 1962 р.

Індустріальний пейзаж.

доставляють з Німецької Демократичної Республіки, Угорської Народної Республіки, Чехословацької Соціалістичної Республіки та інших країн. Це яскравий приклад економічного співробітництва соціалістичних країн, яке прискорює будівництво соціалізму і комунізму.

Однією з форм технічної взаємодопомоги між соціалістичними країнами є обмін проектами і кресленнями різних підприємств і споруд, передача патентів, описів технологічних процесів та іншої науково-технічної документації, а також відрядження спеціалістів і кваліфікованих робітників для подання практичної допомоги на місці. Велику допомогу, наприклад, хімікам Чехословаччини, Польщі і НДР, подає Рубіжанський хімічний комбінат, надсилаючи їм документацію по виробництву барвників. Передано також технічну документацію Чехословацькій Соціалістичній Республіці на виготовлення вугільного комбайна, батьківщиною якого є Луганська область.

Визначні спеціалісти і господарські керівники області беруть активну участь у багатьох міжнародних нарадах по економічному співробітництву соціалістичних країн. У 1958 році вони були учасниками Міжнародної наради машинобудівників

у Польській Народній Республіці. Вони брали участь також у Варшавській нараді з питань єдиної класифікації кам'яного вугілля.

Важливою подією в справі науково-технічного співробітництва було проведення в Луганську наради представників Радянського Союзу, Німецької Демократичної Республіки, Угорської Народної Республіки та інших соціалістичних країн з питань дальшого удосконалення тепловозобудування, кооперування і спеціалізації. Відбулося кілька міжнародних нарад спеціалістів у Сєверодонецьку з питань співробітництва в справі розвитку хімічної промисловості, а також узагальнення і поширення досвіду хімічного комбінату.

Деякі вчені і спеціалісти області допомагають своїм колегам з братніх країн у питаннях наукової організації виробництва і розвитку техніки. Наприклад, книга «Чавунні прокатні валки», автором якої є талановитий інженер, колишній директор Лутугинського заводу О. С. Бешлик, користується великою популярністю не тільки у металургів нашої країни, а й за рубежем. Її перекладено кількома іноземними мовами і видано в Німецькій Демократичній Республіці, в Угорській Народній Республіці та інших країнах.

Немає жодної соціалістичної країни, в якій би не побували спеціалісти і кваліфіковані робітники з Луганської області, щоб подати допомогу своїм братам у справі освоєння нової техніки, організації виробництва, передачі передового досвіду. В свою чергу, спеціалісти і робітники соціалістичних країн часто гостюють у трудящих області. Вони приїздять вивчати досвід організації виробництва і праці на місці, підвищувати свою кваліфікацію. В 1965 році, наприклад, область відвідало 68 груп спеціалістів з 34 країн.

Велику роботу по підготовці висококваліфікованих кадрів робітників і передачі досвіду соціалістичним країнам провели колективи луганських заводів ім. Жовтневої революції та ім. Пархоменка, Комунарського металургійного заводу, Сєверодонецького хімічного комбінату, багатьох шахт та інших підприємств.

Луганська область — батьківщина багатьох цінних починань у справі неухильного підвищення продуктивності праці. І щоразу, коли виникає те чи інше починання, воно стає відразу ж здобутком не тільки нашої країни, а й усіх країн народної демократії. Цінну ініціативу, наприклад, виявив краснодонський шахтар М. Я. Мамай, яка відіграла важливу роль у зростанні виробництва не тільки в нашій країні, а й у братніх соціалістичних країнах.

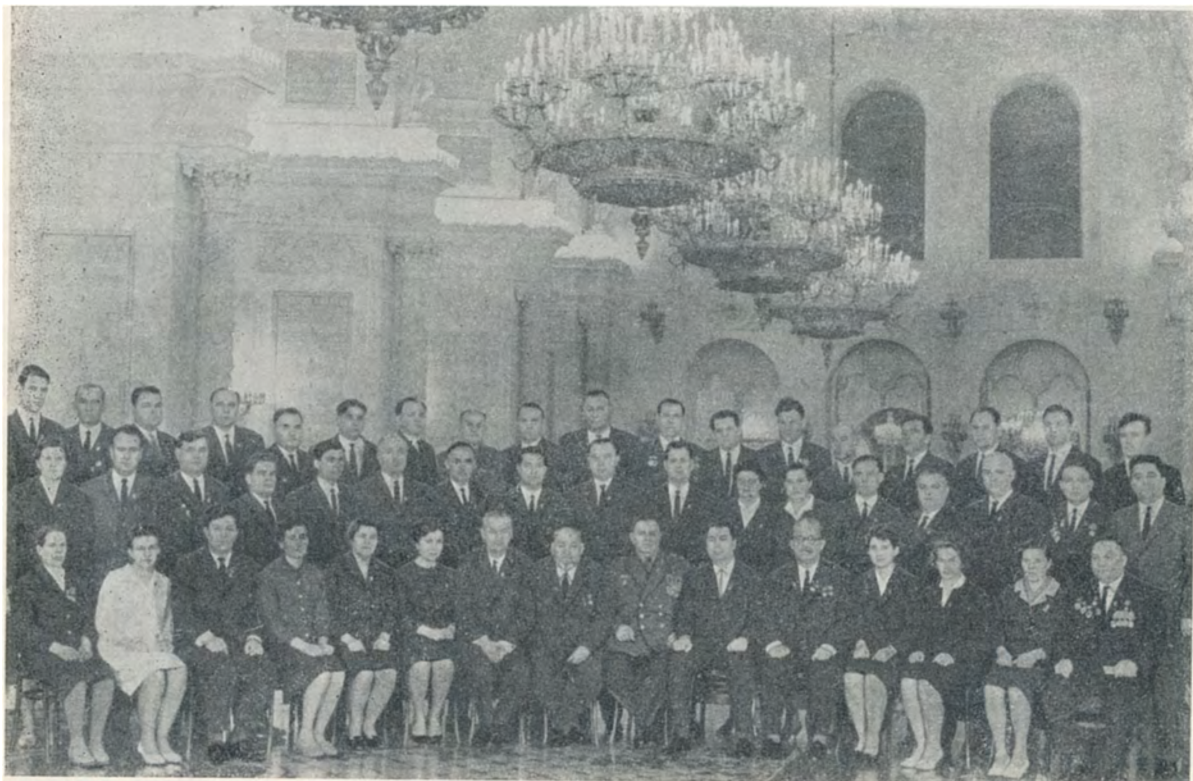
Конференція новаторів, активістів, раціоналізаторів і винахідників гірничих підприємств «Вісмут», що відбувалася в НДР у 1958 році, прийняла рішення «поширити на всі шахти почин Миколи Мамая». Конференція по обміну досвідом організації соціалістичного змагання, скликана Об'єднанням вільних німецьких профспілок, звернулася з листом до М. Я. Мамая, в якому писала: «Ми приділили, дорогий товаришу Мамай, особливу увагу твоїй ініціативі». Далі в листі зазначається, що виробничі досягнення послідовників донецького новатора «сприяють перемозі соціалізму в мирному змаганні з капіталізмом»[1].

Застосовуючи передові методи праці за прикладом М. Я. Мамая, болгарські шахтарі добилися чудових результатів. Про це дуже яскраво розповідає в своєму листі вибійник шахти ім. Георгія Димитрова Йордан Георгієв: «Ми завжди з вдячністю і пошаною згадуємо про наших радянських товаришів, захоплюємося їхніми трудовими подвигами. Ми великою мірою зобов'язані радянським гірникам, у яких ми вчилися, вчимося і будемо вчитися»[2].

Величезний інтерес виявляють трудящі країн соціалістичного табору до досвіду роботи колективів і ударників комуністичної праці. Вони встановили тісний зв'язок з передовими колективами Луганської області. Ще в 1959 році, тобто відразу ж після зародження в нашій країні руху за комуністичну працю, робітники локомотивного

---

[1] Журн. «Мастер угля», 1958, № 9, стор. 26.
[2] Журн. «Мастер угля», 1959, № 12, стор. 16.

XXIII з'їзд КПРС. Делегація Луганської області. Березень 1966 р.

заводу з Німецької Демократичної Республіки почали переймати досвід роботи передових бригад і дільниць заводу ім. Жовтневої революції по організації соціалістичного змагання за звання комуністичних.

Бригада комуністичної праці В. Спаського заводу ім. Жовтневої революції одержала листа від своїх німецьких товаришів, в якому вони писали: «Дорогі радянські друзі! Ми, робітники молодіжної бригади, що носить ім'я Філіппа Мюллера, Державного локомотивобудівного заводу ім. Карла Маркса, боремося за звання бригади соціалістичної праці і хочемо налагодити обмін досвідом роботи з вами. Ми хотіли, щоб ви розповіли, як у вас організовано соціалістичне змагання, як застосовується нова техніка, впроваджуються передові прийоми праці. Ваш досвід буде особливо цінний для нас, бо ми в найближчі роки переходимо на тепловозобудування. На вашому заводі такий перехід було здійснено, і ви добре розумієте, що ваш досвід міг би нам дуже придатися. Ми заздалегідь вдячні вам. Наша бригада соціалістичної праці прагне внести вклад у справу перемоги соціалізму в Німецькій Демократичній Республіці. Нам треба зміцнювати наші дружні зв'язки, що дасть можливість ще більше зробити для збереження і зміцнення миру»[1].

Все це свідчить, що економічні і науково-технічні зв'язки Луганської області з соціалістичними країнами служать справі зміцнення сил і могутності світової соціалістичної системи, прискорюють розвиток економіки країн народної демократії. В той же час промисловість області внаслідок економічних і науково-технічних зв'язків з цими країнами використовує передовий досвід і нову техніку своїх друзів, що допомагає трудящим Луганщини успішно розв'язувати завдання, які випливають з грандіозних планів будівництва комунізму в нашій країні.

---

[1] Газ. «Луганская правда», 18 листопада 1959 р.

Член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК КП України П. Ю. Шелест в президії урочистого засідання, присвяченого 50-річчю Радянської України. Луганськ. 1967 р.

Постійно розширюються зв'язки області з іншими країнами по лінії туризму, обміну делегаціями тощо. Тільки в 1965 році як туристи побували в інших країнах 939 чоловік, у тому числі в Болгарії, Румунії, Чехословаччині, НДР, Угорщині, Польщі, Індії, Австрії, на Кубі, а також зробили подорожі по Середземному морю, навколо Європи і Східної Африки. В свою чергу, майже 600 туристів інших країн відвідали Луганську область. Все це сприяє зміцненню дружби між народами, мирному розвиткові їх і процвітанню.

Грандіозні перспективи перед трудящими Луганщини відкрив новий п'ятирічний план (1966—1970 рр.). Загальний обсяг промислового виробництва області за цей час зросте більше, ніж у півтора рази. Середньорічні темпи приросту продукції становитимуть 8,8 процента. Видобуток вугілля зросте на сім з лишком мільйонів тонн і досягне у 1970 році майже 78 млн. тонн.

Загальний обсяг виробництва чавуну і сталі збільшиться на 23 проц., а прокату — більше, ніж у півтора рази. В 2,4 раза зросте випуск хімічної продукції, на 57 проц.— продукції машинобудування і металообробки.

П'ятирічка сільських трудівників кличе їх на розв'язання головного завдання — значно збільшити виробництво продукції землеробства і тваринництва з метою кращого задоволення зростаючих потреб населення у продуктах харчування, а промисловості — у сільськогосподарській сировині. Основою розв'язання цього завдання є послідовне здійснення системи економічних і агротехнічних заходів, розроблених березневим (1965 р.), травневим (1966 р.) Пленумами ЦК КПРС та листопадовим (1967 р.) Пленумом ЦК КП України.

П'ятирічний план передбачає дальше зростання народного добробуту. Так, наприклад, у містах і селищах буде збудовано 2,3 млн. кв. м житлової площі, понад 60 загальноосвітніх шкіл, лікувальні заклади, нові клуби, палаци культури, бібліотеки тощо.

Трудящі області сприйняли нову п'ятирічку як свою кровну справу і розгорнули соціалістичне змагання за її дострокове виконання під знаком гідної зустрічі 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції.

На підприємствах народилися нові чудові почини. Так, у 1966 році гірники свердловської шахти «Червоний партизан» висунули пропозицію створити луганський фонд понадпланового прибутку. За почином гірників комбінату «Донбасантрацит» на всіх підприємствах і будовах області розгорнулося змагання за щоденний вклад в луганський ювілейний фонд понадпланової продукції та прибутку. Широку підтримку трудящих дістала ініціатива п'яти передових колективів про проведення передсвяткового стоденного переклику по використанню резервів виробництва, в якому з 20 липня по 28 жовтня 1967 року взяло участь понад 600 тис. трудящих.

Підприємства області достроково виконали соціалістичні зобов'язання на честь 50-річчя Великого Жовтня. За два роки п'ятирічки вироблено понадпланової продукції більше, ніж на 250 млн. крб., у тому числі 2,9 млн. тонн вугілля, 37 тис. тонн чавуну, близько 30 тис. тонн сталі та багато іншої продукції. На 9 проц. зросла продуктивність праці.

Великих успіхів досягли у ювілейному змаганні трудівники сільського господарства. Вони достроково виконали соціалістичні зобов'язання по виробництву і продажу державі зерна, м'яса, молока та іншої продукції.

Ці визначні досягнення у господарському і культурному будівництві — результат самовідданої праці усіх трудівників. Партія і уряд високо оцінили їх трудовий подвиг. За післявоєнний час понад 47 тис. трудящих області нагороджені орденами і медалями СРСР, а 145 чоловік удостоєні високого звання Героя Соціалістичної Праці. Орденами нагороджено також 24 підприємства області.

Видатні досягнення, з якими прийшла Луганщина до піввікового ювілею Радянської влади, здобуто завдяки величезній організаторській і виховній діяльності обласної партійної організації, що об'єднує 3 тис. первинних парторганізацій і налічує у своїх рядах більше 150 тис. членів КПРС. Комуністи області завжди перебували в авангарді мас, впевнено вели трудівників міста, села до нових висот у розвитку економіки й культури, поліпшення добробуту населення. П'ятдесятирічний шлях Луганщини — яскраве свідчення непорушної єдності партії і народу. Робітничий клас, трудове селянство та інтелігенція краю завжди йшли за ленінською партією, приймали її рішення як свою рідну справу і наполегливо боролись за перетворення їх у життя.

Напередодні святкування 50-річчя Радянської влади за досягнуті успіхи по виконанню соціалістичних зобов'язань область і десять кращих підприємств нагороджені Пам'ятними прапорами ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС. А кілька установ і підприємств нагороджено Пам'ятними прапорами ЦК КП України, Президії Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР і Української республіканської Ради профспілок.

14—15 грудня 1967 року в торжествах з нагоди 50-річчя Радянської України в Луганську взяв участь член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК КП України П. Ю. Шелест; за дорученням Центрального Комітету партії та Президії Верховної Ради УРСР він вручив Луганській області та місту Луганську пам'ятні ювілейні медалі.

Натхнені високими урядовими нагородами, трудівники Луганщини своєю самовідданою працею примножують трудову славу своєї області, добиваються нових успіхів у боротьбі за виконання завдань п'ятирічки, за втілення в життя рішень XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КП України.

ГОНЧАРЕНКО М. Г., ЄМЧЕНКО Г. Я., ІВАНОВА Т. П.,
КАЛАШНИКОВ В. І., КРАПИВКА І. Є., ЛАНКО М. В.,
МОТРЕНКО В. Г., ПІЧУГІН В. Г., ХАЛДОБІН І. Я.

ЛУГАНСЬК

Луганськ — адміністративний центр Луганської області, одне з великих індустріальних міст Української РСР — розташований у східній частині Донецького басейну, на місці злиття річок Лугані та Вільхової. Залізничні, шосейні і повітряні шляхи зв'язують Луганськ з усіма районами області, великими містами республіки та Радянського Союзу. Територія Луганська — 267 кв. км. Місто поділяється на чотири адміністративні райони — Ленінський, Жовтневий, Артемівський і Кам'янобродський. Населення — 351,6 тис. чоловік. Луганській міській Раді підпорядковані міста Олександрівськ і Щастя.

«Колискою південної металургії» здавна називають це місто. 14 листопада 1795 року урядом був виданий указ, в якому говорилося: «В Донецькому (Слов'яно-сербському) повіті заснувати ливарний завод, виділити на цю важливу справу 650 тисяч карбованців, що залишилися від озброєння Чорноморського веслового флоту. Виділити заводу до двох тисяч майстрових і поселян»[1]. Навколо споруджуваного підприємства виріс населений пункт, який дістав назву селище Луганський завод. 1795 рік вважають роком заснування Луганська.

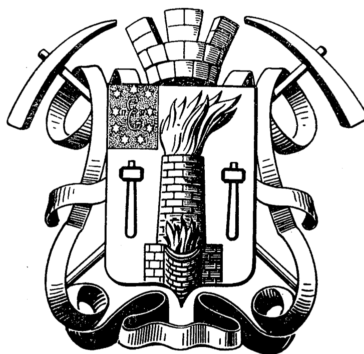
Проте, на території Луганська виявлено і давніші поселення. Найбільш ранні з них відносяться до раннього палеоліту (100—40 тис. років тому). В районі міста є кургани мідно-бронзового віку (III — початок I тисячоліття до н.е .). На лівому березі Лугані (нинішній Кам'янобродський район міста) і в селищі Вергунці (Жовтневий район міста) в XVII столітті жили запорізькі козаки, які охороняли південні кордони Російської держави. З 1775 року тут розміщалися роти військових поселенців, приписаних до Бахмутського гусарського полку.

Будівництво заводу було викликане рядом причин політичного та економічного характеру. У другій половині XVIII століття Росія здобула ряд важливих воєнних перемог над султанською Туреччиною. Інтенсивно йшло освоєння Чорноморського узбережжя, заселялися південні степи України, Приазов'я, Придоння. Для фортець і молодого, тільки-но створеного Чорноморського флоту потрібні були гармати і боєприпаси. Але возити їх з Уралу, де вони виготовлялися, було довго і дорого. Тому

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 1, спр. 2, арк. 54.

царський уряд вирішив збудувати на півдні країни казенний металургійний завод, який мав виробляти все потрібне для них.

Герб Луганська з зображенням доменної печі. 1797 р.

Завод будувався майже десять років. Але вже 4(16) жовтня 1800 року перша заводська домна видала чавун, виплавлений на лисичанському вугіллі з руди, видобутої в районі ближніх сіл Городища та Білого. Після цього зображення домни стало невід'ємною деталлю герба дореволюційного Луганська. Аж до 70-х років XIX століття тривали спроби налагодити виплавку чавуну на кам'яному вугіллі. Але з цього нічого не вийшло. Залізна руда була низької якості, а лисичанське вугілля слабококсівним. Проте ці спроби мали велике значення для дальшої розробки технології виплавлення чавуну на мінеральному паливі. Дальшу розробку провадили вже нові казенні заводи в Керчі і Донбасі. А Луганський завод працював на привізному уральському чавуні і постачав гармати, мортири, снаряди Чорноморському флоту, фортецям, поставляв молодим містам півдня різні вироби з чавунного литва.

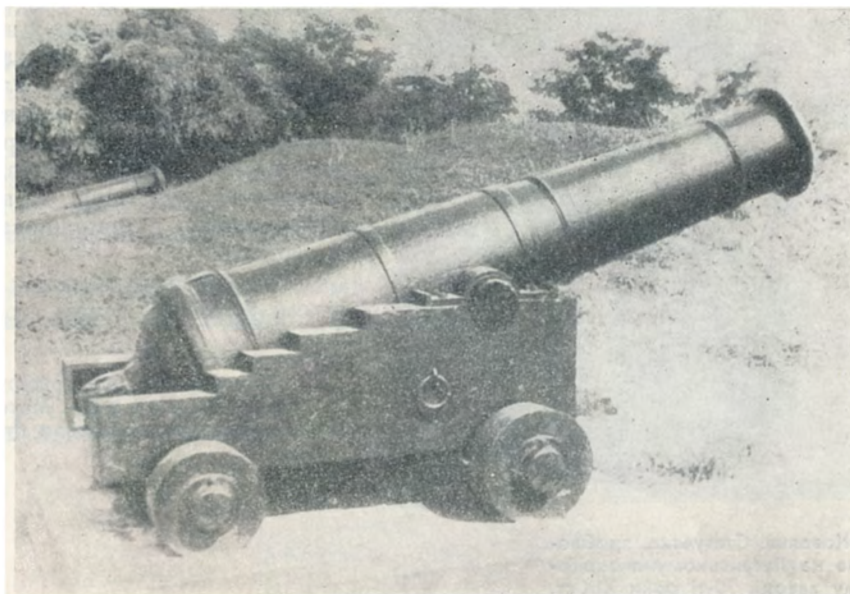
У період Вітчизняної війни 1812 року завод було значно розширено, і він став одним з основних постачальників гармат і боєприпасів для російської армії. Самовіддано трудилися робітники Луганського заводу в роки Кримської війни. Тільки в 1855 році героїчним захисникам Севастополя було надіслано близько 300 тис. пудів снарядів[1].

Первісток чорної металургії на Україні відіграв велику роль у розвитку економіки країни. З введенням його в експлуатацію почалось систематичне промислове видобування кам'яного вугілля, яке до того ввозилося з Англії. Він мав великий вплив на дальший розвиток металургійної та вугільної промисловості Півдня, підготував перші кадри для металургійних заводів. Потреба заводу в сировині спонукала вчених почати глибоке вивчення надр Донецького басейну[2].

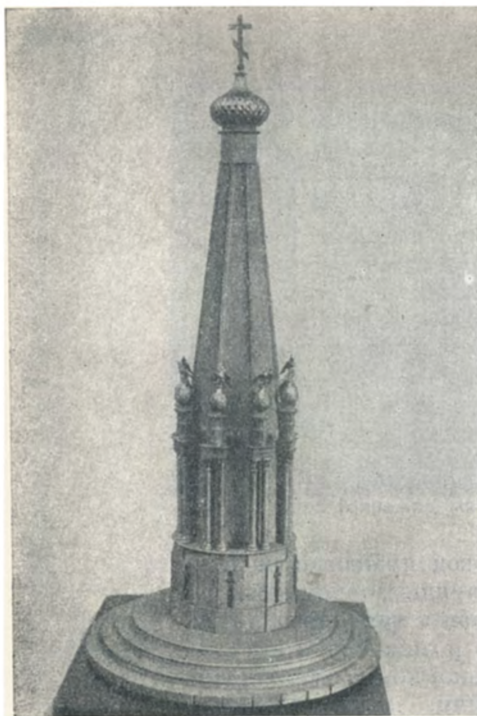
Завод став основою майбутнього міста. Це була типова казенна мануфактура, що базувалася на примусовій праці. Наприкінці 1797 року тут працювало 575 майстрових, надісланих з Петрозаводська, Херсона та з липецьких заводів. До заводу було приписано 2080 душ державних селян навколишніх сіл для виконання допоміжних робіт[3].

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 1, оп. 1, спр. 209, арк. 16.
[2] Чорна металургія України. К., 1957, стор. 11—13.
[3] С. М. Потолов. Рабочие Донбасса в XIX веке, стор. 13, 29.

Гармата, виготовлена Луганським ливарним заводом. Початок XIX ст.

Макет пам'ятника героям Вітчизняної війни 1812 р., відлитого Луганським ливарним заводом. Пам'ятник встановлено у Полоцьку 1846—1849 рр.

Робітники заводу селилися в землянках, куренях, казармах, побудованих з хмизу, глини, очерету та місцевого каменю-мергелю. На початку 30-х років XIX століття в заводському селищі вже було 184 приватні будинки і 74 казенні казарми[1].

Вигідне географічне положення його на шляхах між центральними губерніями Росії і портовими містами Ростовом і Таганрогом сприяло розвиткові торгівлі. Щотижня тут проводилися ярмарки, на яких йшла жвава торгівля металевими, цегляно-черепичними виробами, вугіллям, будівельним камінням, медом, воском, худобою, хлібом, м'ясом, вовною, шкірою тощо.

На кінець 50-х років у селищі було 10 салотопних і 2 воскотопних заводи, 2 підприємства по виробництву сальних і воскових свічок, шкіряне, миловарне, 8 цегельних і черепичних, 2 вапняних, 3 олійниці, 17 млинів.

Напередодні реформи 1861 року в селищі Луганський завод, включаючи жителів Кам'яного Броду, проживало 9 тис. чоловік. Тут було вже 1558 кам'яних і 227 дерев'яних будинків[2].

Медичне обслуговування робітників було поставлено вкрай погано. Згідно з першими штатами 1798 року, в Луганському заводі і в усьому гірничому окрузі було лише два лікарі, які, звичайно, не могли обслужити всіх хворих. Тим більше, що через нестерпні умови праці, повну відсутність техніки безпеки, через злиденність життя були дуже поширеними серед трудящих травматизм і захворюваність. Дещо пізніше за наполяганням лікаря І. М. Даля в селищі було відкрито медичний лазарет, який утримувався в основному на кошти, що відраховувалися з заробітку робітників, але їх не вистачало навіть на найдешевші ліки.

Дещо краще стояла справа з навчанням дітей робітників. Потреба у кваліфікованих майстрових змушувала начальство гірничого округу і заводу брати на себе турботу про навчання частини дітей робітників. Так, у кінці 30-х років у селищі було дві початкові школи — одна при заводі на 200 учнів, друга в Кам'яному Броді на 100 учнів. Проте в них навчалося менше четвертої частини всіх дітей селища у віці 9—11 років. Відповідно до положення про учбові заклади Луганського гірничого округу школи повинні були «дати початкову освіту дітям нижніх і робітничих чинів заводського відомства». Після закінчення школи діти 12 років, а часто і раніше починали своє трудове життя. Найздібніших приймали до гірничозаводського училища, де вони здобували спеціальну технічну освіту і поповнювали ряди нижчого технічного персоналу.

На заводі працювали або були тісно зв'язані з ним відомі російські вчені: гірничий інженер, почесний член

[1] Луганський облдержархів, ф. 1, зв. 9, спр. 100, арк. 2—3.

[2] В. Павлович. Материалы для географии и статистики России. Екатеринославская губерния. СПб, 1862, стор. 325—328.

«Коваль». Статуетка, зроблена на Луганському ливарному заводі. 70-ті роки XIX ст.

Петербурзької Академії наук Є. П. Ковалевський (1790—1867 рр.), який провів перше велике дослідження геологічної будови Донбасу, один з основоположників науки про різання металів, автор довідника для гірничих інженерів і техніків, багатьох праць з гідравліки, машинобудування, гірничозаводської механіки І. А. Тіме (1838—1930 рр.), лікар І. М. Даль (батько славетного російського письменника, вченого — діалектолога та етнографа, укладача «Толкового словаря живого великорусского языка» В. І. Даля, який народився в Луганську в 1801 році), та багато інших.

З луганських майстрових вийшли такі умільці як В. Черепанцов, нагороджений у 1844 році за будівництво пароплава «Ростов» срібною медаллю, творець однієї з перших у Росії парових машин Л. Є. Із'юров, фурмовий майстер М. В. Бєлоусов, а також П. О. Кульшин, Я. Колесников, Є. С. Копанєв, які багато зробили у справі відкриття покладів корисних копалин на Україні.

Скасування кріпосного права в 1861 році сприяло швидкому розвиткові економіки Росії. В другій половині XIX століття, особливо в останній його чверті, в зв'язку з бурхливим розвитком капіталізму в Росії, і зокрема в Донбасі, селище Луганський завод стало значним промисловим центром. Тут було зосереджено дві третини всіх промислових підприємств і майже половина робітників Слов'яносербського повіту[1].

Бюст О. В. Суворова, відлитий на Луганському ливарному заводі. Друга половина XIX ст.

В міру розвитку селища Луганський завод все більше втрачає своє значення повітовий центр Слов'яносербськ, невелике місто, в якому в 1861 році було лише 2,5 тис. жителів. Це призвело до того, що у вересні 1882 року було видано положення, в якому вказувалось: «Луганський завод, разом з прилеглим до нього поселенням Кам'яний Брід, звести в ступінь повітового міста, з переведенням в нього за рахунок місцевих обивателів, згідно їх приговорів, з міста Слов'яносербська, яке залишається безповітовим містом, належних повітових установ»[2].

Однак скоро над молодим містом нависла серйозна загроза. Казенний ливарний завод після закінчення Кримської війни майже втратив державні замовлення. Погано зв'язаний з внутрішнім ринком, він не міг витримувати конкуренції приватнокапіталістичних підприємств і ставав все збитковішим. Нарешті, у червні 1887 року був даний останній гудок, який сповістив про закриття заводу. Сотні людей, що залишилися без роботи, виїжджали з міста. В 1895 році, у 100-річний ювілей заводу і міста, в цехах колишнього Луганського ливарного заводу почав працювати казенний патронний завод, в якому було зайнято 1700 робітників.

Розвиткові промисловості Луганська в кінці XIX століття сприяло інтенсивне будівництво залізниць. У 1874 році було відкрито рух на залізниці Луганськ—Дебальцеве, в 1884 році — на Катерининській (нині Донецькій) залізниці, яка з'єднала Донецький басейн з Придніпров'ям, в 1897 році Луганськ через станцію Міллерово був з'єднаний з Азовською залізницею.

В 1876 році в місті відкрито залізничні майстерні (нині завод ім. О. Я. Пархоменка).

В 90-х роках XIX століття в Луганську було понад 230 торговельно-промислових закладів і ремісничих майстерень. За даними першого загального перепису

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 1, спр. 2, арк. 54—84.
[2] В. О. Фесенко. 130 років Луганського ливарного заводу. Луганськ, 1930, стор. 27.

населення Російської імперії 1897 року, населення міста становило 20,4 тис. чоловік[1].

Дальший розвиток капіталізму в Росії, перехід до вищої стадії — імперіалізму супроводились посиленням притоку російського і особливо іноземного капіталу в економіку Донбасу. Користуючись привілеями, що їх надавав царський уряд, німецькі, бельгійські, англійські і французькі підприємці створювали тут різні акціонерні товариства, будували заводи, фабрики, шахти тощо.

Німецький капіталіст Гартман, який заснував «Російське товариство машинобудівних заводів Гартмана», влітку 1896 року почав будівництво паровозобудівного заводу в Луганську, який став до ладу діючих у 1900 році. Завод був найбільшим з усіх існуючих в Росії паровозобудівних заводів. Після повного завершення його будівництва він мав випускати 20 паровозів на місяць. В 1901 році він випускав 12,3 проц., в 1904 році — 16,4 проц., а в 1905 році — 21,1 проц. загальної кількості паровозів, збудованих у Росії[2].

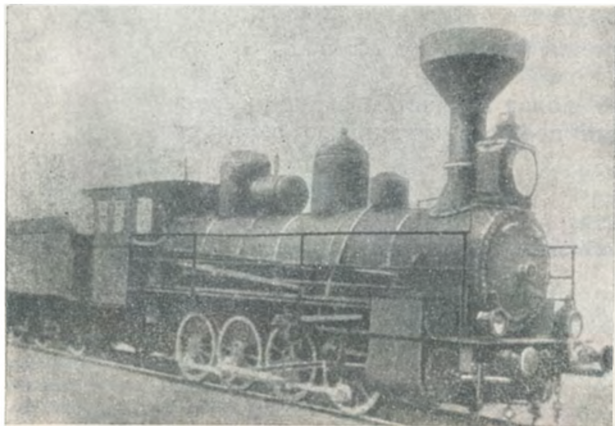
Іноземцям належав і цілий ряд інших підприємств у місті. В 1896 році бельгійським капіталом було засноване «Анонімне товариство Луганських емалювальних майстерень» (нині завод ім. Артема)[3]. В 1897 році засноване «Анонімне товариство Луганських ливарних заводів»[4] (нині ливарно-механічний завод). Тоді ж відкриваються костильний завод (нині завод ім. 20-річчя Жовтня), спиртоочисний, шкіряний та ряд дрібних ремісничих і торговельних підприємств.

Швидкий розвиток важкої промисловості в цьому районі спричинився до високої концентрації пролетаріату. Тільки на одному Луганському паровозобудівному заводі в 1899 році було зайнято 24 проц. всієї кількості фабрично-заводських робітників Слов'яносербського повіту. На початку XX століття на заводах, фабриках і в ремісничих підприємствах Луганська працювало близько 10 тис. робітників.

Становище робітників було надзвичайно тяжким. Робочий день тривав «від сходу до заходу сонця», по 10—13 годин, а на дрібних підприємствах навіть і по 14—16 годин на добу. Адміністрація підприємств часто збільшувала тривалість робочого дня надурочними роботами. На заводі Гартмана тільки з 1 липня 1899 року по 1 липня 1900 року робітники відпрацювали близько 60 тис. надурочних днів. Більшовицька газета «Пролетарий» у січні 1905 року писала, що в деяких цехах Луганського паровозобудівного заводу працюють по 12 годин без перерви, вдень і вночі, а в паровозомеханічному робітників «буквально морять надурочними роботами, від яких не можна відмовитись: працюють ... у свята і неділю»[5].

За свою виснажливу працю робітники одержували мізерну заробітну плату. В 1899—1900 рр. середньомісячна плата робітникам паровозобудівного заводу становила в середньому 25 карбованців. До третини і без того злиденних заробітків у трудящих вираховували підприємці у вигляді різних відрахувань і особливо штрафів. Так, наприклад, з 1 липня 1902 року по 1 липня 1903 року на заводі Гартмана було оштрафовано 3092 робітники, тобто 87 проц. всієї їх кількості.

Перший паровоз, випущений Луганським паровозобудівним заводом Гартмана. Травень 1900 р.

---

[1] Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Города и поселения в уездах, имеющие 2000 и более жителей. СПб, 1905, стор. 21—23.

[2] П. С. Самков. История Луганского паровозостроительного завода (1896—1905 гг.). Ворошиловград, 1952, стор. 7.

[3] Луганський облдержархів, ф. 101, спр. 5, арк. 40—45.

[4] Анонимное общество Луганских литейных заводов. Учреждение завода. 1901. (Переклад з французької).

[5] Газ. «Пролетарий», 29 січня 1905 р.

Тяжкі умови праці, відсутність техніки безпеки призводили до зростання травматизму. Завод Гартмана взагалі відзначався найвищим рівнем травматизму. В 1898 році, наприклад, тут було 30,2 проц. всіх нещасних випадків, що трапилися на фабрично-заводських підприємствах Донбасу.

В. А. Шелгунов — організатор соціал-демократичних гуртків у Луганську.

Жорстока експлуатація, тяжкі виробничі й побутові умови, політичне безправ'я, поліцейська сваволя — все це породжувало у передової частини робітників свідомість необхідності боротьби за поліпшення умов життя, за свої класові інтереси.

Робітничий рух у Луганську почався ще в 80-х роках XIX століття. Перші спроби створити тут робітничі гуртки зробили народники. У Луганську виник робітничий гурток, який об'єднував молодих робітників з казенного чавуно-ливарного заводу. Цей гурток, яким керував М. О. Ожигов, мав культурницький характер. Члени гуртка читали і обговорювали народницьку літературу, а також твори К. Маркса, Ф. Енгельса, М. Г. Чернишевського. Але скоро пропагандистська діяльність відсувається на другий план. Народовольці вдаються до індивідуального терору. Їх організації у Луганську починають виготовляти і випробувати динамітні бомби, які мали бути застосовані проти урядовців і членів царської фамілії. Але організацію було розгромлено, більшість членів заарештовано і ув'язнено.

В кінці XIX — на початку XX століття робітничий клас під керівництвом соціал-демократичних організацій починає організовану боротьбу. Центром робітничого руху на Луганщині стає паровозобудівний завод — найбільше тут на той час капіталістичне підприємство. Якщо до цього боротьба робітників мала економічний характер, виступи їх були стихійними, то в міру поширення соціалістичних ідей все частіше висуваються політичні лозунги.

Приїзд у Луганськ соратників В. І. Леніна по петербурзькому «Союзу боротьби за визволення робітничого класу» В. А. Шелгунова і К. М. Норинського сприяв розширенню роботи серед робітників Донбасу. Ці революціонери-професіонали на початку 1900 року, після відбуття заслання в Архангельській губернії, оселилися в Луганську і вже в травні організували на паровозобудівному заводі перший у місті соціал-демократичний гурток. Марксистські гуртки були створені також на емалювальному і патронному заводах, у залізничних майстернях. У цих гуртках читалась марксистська література, їх учасники поширювали революційні листівки, прокламації[1].

В 1901 році у містах Донбасу, в тому числі і в Луганську, поширювалася ленінська газета «Искра», яка доставлялася з Полтави, де був її нелегальний розподільний пункт. Газета мала дуже велику популярність серед робітників. У неї була не тільки велика кількість читачів, але й багато кореспондентів, які повідомляли про тяжке становище робітників про методи революційної боротьби, про діяльність соціал-демократів.

У листопаді 1902 року оформляється Луганський комітет РСДРП, який організовує випуск листівок і прокламацій. Так, за період з грудня 1902 року по квітень 1903 року було випущено 8 прокламацій[2], які закликали до політичної боротьби, і поширювались не тільки в місті, але й серед робітників і селян всього повіту.

---

[1] История Екатеринославской социал-демократической организации (1900—1903 гг.), Катеринослав, 1923, стор. 274—280.

[2] И. Берхин. Луганская большевистская организация в период первой русской революции. М., 1947, стор. 22.

Луганський комітет займав тверду ленінську іскрівську позицію. Газета «Искра» в травні 1903 року писала, що «Луганський комітет солідарний з РСДРП». Велику роботу по згуртуванню робітників міста навколо комітету РСДРП проводили більшовики К. Є. Ворошилов, О. Я. Пархоменко. І. І. Алексеев (Кум), П. І. Пузанов, І. І. Шмиров, І. Д. Литвинов, В. Є. Євтушенко, Ф. Р. Якубовський та інші.

Після II з'їзду партії керівництво Донецького соціал-демократичного робітничого союзу[1], до якого з квітня 1903 року входила і Луганська організація РСДРП, стало меншовицьким. Луганський комітет пориває з Донецьким союзом і зміцнює зв'язки з більшовицьким комітетом Катеринослава.

Активну роль відіграв луганський пролетаріат у революції 1905—1907 рр. Коли в січні і лютому 1905 року у відповідь на «криваву неділю» на боротьбу з самодержавством піднявся пролетаріат Донбасу, з усіх його виступів найбільш організованим і політично цілеспрямованим був загальний страйк луганських робітників, що відбувся 16—18 лютого 1905 року. Страйк був підготовлений і пройшов під керівництвом Луганського комітету РСДРП.

Страйкуючі пред'явили адміністрації підприємств свої політичні та економічні вимоги: 8-годинний робочий день, участь народних представників в управлінні державними справами, свобода слова, друку, зборів, союзів і страйків, державне страхування робітників за рахунок капіталістів[2] та інші.

Важливу роль в організації і згуртуванні робітників у боротьбі проти капіталістів відіграли обрані в ході страйку Депутатські збори. На заводі Гартмана до Депутатських зборів увійшло по два чоловіка від кожного цеху (всього 56 чоловік). За прикладом паровозобудівників Депутатські збори обираються і на інших підприємствах міста. Вони були органами боротьби за економічні і політичні інтереси робітників, зародковою формою Рад робітничих депутатів.

Небачений розмах страйку і згуртованість робітників налякали місцеві власті, які викликали війська. 18 лютого в Луганськ прибула рота піхоти. Не наважуючись однак піти на збройну сутичку, влада рекомендувала адміністрації підприємств піти на деякі поступки робітникам. Дирекція паровозобудівного заводу прийняла основну частину вимог робітників, у тому числі змушена була визнати Депутатські збори як постійно діючий орган захисту інтересів робітників. На вимогу страйкуючих було встановлено 9-годинний робочий день на заводі Гартмана і в залізничних майстернях[3].

Лютневий загальний політичний страйк у Луганську закінчився перемогою робітників. Це був перший могутній, організований виступ луганських робітників під керівництвом більшовиків.

Загальне піднесення революційної боротьби супроводилось зростанням числа соціал-демократичних гуртків. На заводі Гартмана такі гуртки створюються в кожному цеху і відділі. Зміцніла і зросла партійна організація міста. В результаті цього її довелося поділити на чотири райони: Гартманський, Патронний, Залізничний і Міський. Кожний район обирав своїх представників до загальноміського комітету, який був керівником всієї Луганської партійної організації.

Свою більшовицьку стійкість Луганська організація проявила і напередодні III з'їзду партії. Луганський комітет у спеціальній резолюції гаряче підтримав вимогу В. І. Леніна про скликання III з'їзду, засудив перехід «Искры» на меншовицькі позиції. Цю резолюцію було зачитано на одному з засідань III з'їзду і включено до його протоколів[4].

---

[1] До грудня 1903 року він називався «Соціал-демократичний союз гірничо-заводських робітників».
[2] Луганський облдержархів, ф. 2, зв. 2, спр. 17, арк. 95, 96.
[3] Журн. «Пролетарская революция», 1941, № 1, стор. 109.
[4] Протоколы III съезда РСДРП. М., 1937, стор. 325—326.

«Першотравнева демонстрація в Луганську 1905 р.». Худ. Р. А. Таньєтер.

Після III з'їзду РСДРП революційний рух в Луганську посилюється. Більшовики організовували страйки на заводах, масовки за містом, мітинги, збори, випускали прокламації і листівки.

Виконуючи рішення III з'їзду РСДРП про керівництво селянським рухом, Луганський комітет зміцнює зв'язки з селянськими масами, очолює їх боротьбу проти поміщиків. При комітеті створено селянську групу, яка випускала листівки для селян, керувала їх революційними виступами.

У липні 1905 року відбувся новий страйк луганських робітників. Почали його 6 липня робітники залізничних майстерень. Восьмого липня до них приєдналися робітники заводу Гартмана. Проте цей страйк закінчився поразкою. Більше двохсот робітників було звільнено з заводу і виселено з міста. Керівників страйку було заарештовано[1].

Розгром липневого страйку не зломив бойового духу луганських пролетарів. Більшовики заводу Гартмана, що уникнули арешту, відновили діяльність комітету, налагодили роботу гуртків, почали організовувати масовки. Активізувались соціал-демократичні організації залізничних майстерень, патронного заводу та інших підприємств.

У жовтні 1905 року робітники Луганська активно включились у Всеросійський жовтневий політичний страйк. У цей час під тиском мас з тюрми було звільнено групу політичних в'язнів. Щоб зупинити розвиток революційних подій, чорносотенці спробували організувати в Луганську єврейський погром. Однак цьому перешкодила бойова робітнича дружина на чолі з О. Я. Пархоменком. Цей факт відзначив і високо оцінив В. І. Ленін як зразок енергійних дій, згуртованості, сили робітничої єдності в своїй статті «Реакція починає збройну боротьбу»[2].

---

[1] Журн. «Пролетарская революция», 1926, № 4, стор. 43.
[2] В. І. Ленін. Твори, т. 10, стор. 455.

Члени луганської бойової робітничої дружини. 1905—1907 рр.

Важливу роль у розвитку революції в Росії відіграли Ради робітничих депутатів, створені творчістю народних мас у буремні дні Всеросійського жовтневого політичного страйку. В жовтні 1905 року Рада робітничих депутатів створюється і в Луганську. При її організації був використаний досвід Депутатських зборів, які виникли ще під час лютневого страйку 1905 року на заводах Гартмана, патронному та інших. Головою Луганської Ради в грудні був обраний К. Є. Ворошилов.

Луганській Раді, керованій більшовиками і яка мала вплив на життя всього повіту, всебічну підтримку подавали робітники. Використовуючи її як масову політичну організацію, луганські більшовики організовували мітинги і демонстрації, пред'являли політичні та економічні вимоги міській думі, адміністрації підприємств, добивалися звільнення з тюрем політичних в'язнів. Рада дедалі більше перетворювалась в орган революційної влади.

Кульмінаційним пунктом революційних подій у Донбасі були загальний страйк на Катерининській залізниці і збройне повстання в Горлівці. Луганчани подавали повсталим велику допомогу продовольством і боєприпасами.

16 грудня 1905 року, одержавши телеграму Горлівського бойового страйкового комітету з проханням про негайну допомогу, Луганська Рада відправила в Горлівку ешелон із зброєю, продовольством і медикаментами в супроводі бойової дружини[1].

Повстання у Горлівці було жорстоко придушене. Сотні його учасників було заарештовано, заслано і відправлено на каторгу. Та робота більшовицьких організацій, незважаючи ні на що, продовжувалася. Так, Луганський комітет РСДРП і Рада посилено формували бойові дружини, у яких на початок 1906 року було близько 200 чоловік. Зброя нелегально доставлялася з Севастополя, Ростова, а також Фінляндії.

Події цього періоду свідчать про високу політичну активність луганських робітників. 1 травня 1906 року в місті були проведені загальний політичний страйк і демонстрація. На початку червня на заводі Гартмана проходять тритисячний мітинг протесту проти єврейського погрому, що готувався чорносотенцями, а також мітинги робітників патронного заводу, залізничних майстерень та інших підприємств міста. 20 червня, в день суду над депутатами Петербурзької Ради, луганські робітники провели загальний страйк солідарності, на всіх підприємствах міста пройшли мітинги. Розпуск царським самодержавством I Державної думи був також використаний більшовиками Луганська для проведення в липні політичних мітингів і страйків.

У складних політичних умовах того часу луганським більшовикам доводилось постійно міняти тактику, вчитися поєднувати нелегальні і легальні форми боротьби. Восени 1906 року вони провели велику роботу по створенню профспілок. Так, 1 жовтня відбулись організаційні збори членів профтовариства (профспілки металістів) робітників заводу Гартмана, на яких були присутні понад 800 чоловік На зборах було обрано правління, головою якого став К. Є. Ворошилов, один із засновників товариства.

---

[1] Журн. «Исторические записки» 1954, № 49, стор. 80.

Профспілка, як писав один з членів правління її більшовик І. Д. Литвинов, що існувала «з дозволу начальства», була дуже хорошим прикриттям для підпільної роботи більшовицької партійної організації, а її приміщення — явочною квартирою.

Скоро ця профспілка стала справжнім господарем становища на заводі. Жодний захід адміністрації не проводився без її відома і згоди. Вона добивалася задоволення економічних вимог робітників, успішно вела боротьбу за припинення суду над керівниками липневого політичного страйку в Луганську, обвинуваченими в організації збройного опору поліції.

На початок січня 1907 року з 3800 робітників заводу Гартмана в профспілку вступило 2137 чоловік, тобто 56 проц. Це був на той час найвищий у Росії процент охоплення робітників одного підприємства членством у профспілковій організації. На кінець 1906 року профспілки були створені і на інших підприємствах Луганська.

Дійовою зброєю партійної організації була більшовицька газета «Донецкий колокол», орган Луганського комітету РСДРП, яка легально видавалася з 17 жовтня 1906 по 19 січня 1907 року. Редактором її був активний учасник революційного руху в Луганську більшовик Д. М. Розловський[1].

Численні робітничі кореспонденції в газету допомагали їй на конкретних прикладах з місцевого життя викривати брехливість і лицемірство царського маніфесту від 17 жовтня 1905 року, зрадницьку політику буржуазних партій, шкоду, якої завдавали робітничому рухові опортуністи. Систематично і широко висвітлювались у «Донецком колоколе» питання партійного життя, програми і тактики РСДРП, профспілкового життя тощо.

Луганський комітет РСДРП і його газета, Рада депутатів і профспілкові організації вели активну агітаційну роботу в період виборів у II Державну думу, розглядаючи її як один із засобів виховання та організації пролетаріату. З усіх соціал-демократичних партійних організацій Донбасу тільки Луганська під час виборчої кампанії не пішла на угоду з буржуазними партіями, продемонструвала класову самостійність і забезпечила перемогу соціал-демократичного списку кандидатів у виборщики[2].

Як у роки революційного піднесення, так і в період спаду революційного руху луганські більшовики, які на початок 1906 року налічували в своїх рядах більш як 2 тис. чоловік, систематично підтримували зв'язок з Центральним Комітетом РСДРП, твердо стояли на ленінських позиціях. Це виявилося і в діяльності їх делегатів на IV з'їзді РСДРП, у роботі якого брав участь К. Є. Ворошилов, і на V з'їзді партії, де луганських більшовиків представляли К. Є. Ворошилов і К. М. Самойлова.

Влітку 1907 року поліції вдалося заарештувати велику групу керівних працівників Луганської більшовицької організації. Але це не зламало бойового духу більшовиків. Ті, хто залишилися на волі, в підпіллі продовжували роботу, готуючи маси до нових боїв з царизмом.

У період спаду першої російської революції і особливо в роки столипінської реакції в Луганську, як і в усій країні, становище трудящих ще більше погіршується. Посилюються поліцейські сваволя, репресії, утиски. Фабриканти і завод-

Загальний вигляд паровозобудівного заводу Гартмана. 1907 р.

[1] М. Велигура. Большевистская газета «Донецкий колокол». Луганськ, 1962, стор. 13, 38.
[2] Журн. «Пролетарская революция» 1941, № 1, стор. 128—131.

Загальний вигляд Луганська. 1910 р.

чики, використовуючи застій у промисловості, оголошували локаути, закривали заводи і масами звільняли робітників.

Різко скоротилося виробництво на Луганському паровозобудівному заводі, який почав випускати 8—10 паровозів на місяць, замість 20—30 у попередні роки. 8 березня 1907 року дирекція заводу Гартмана оголосила локаут, всі 3810 робітників було звільнено, а під час нового набору за воротами заводу опинилося понад 200 робітників, серед яких було багато профспілкових активістів.

На підприємствах збільшувалася тривалість робочого дня, скорочувалася заробітна плата. І до того мізерні заробітки систематично зменшувалися в результаті штрафів. Довгий робочий день доповнювався надурочними роботами. Так, тільки в 1907 році робітники заводу Гартмана відпрацювали понад 88 з половиною тисяч надурочних днів[1].

Поліція жорстоко переслідувала професійні спілки, робітничі кооперативи. Але головний удар спрямовувався проти партійних організацій.

У ніч на 27 травня 1908 року поліція заарештувала найактивніших членів Луганської більшовицької організації (33 чоловіка), виказаних провокатором[2]. Але й на цей раз більшовики не розгубилися, не згорнули своєї роботи. Навпаки, ті, хто залишився на волі, посилили свою діяльність у профспілках, ощаднопозичковій касі, споживчому товаристві та інших організаціях. Ними використовувались усі легальні можливості. В 1908—1911 рр. не припиняла роботи й підпільна друкарня, організована ще в 1905 році. Продовжували роботу пропагандистські гуртки на заводі Гартмана, проводилась широка пропаганда серед солдатів гарнізону, залізничників і учнів. В агентурних відомостях Донського охоронного відділення за 16 квітня 1909 року повідомлялось про посилену агітацію більшовиків Луганська серед робітників заводів Гартмана і патронного і про бойовий настрій їх[3].

У цей період, в зв'язку з промисловим піднесенням, яке почалося в Росії в в 1910 році, сталися помітні зміни в розвитку міста. Відкриваються нові заводи і фабрики, зросла кількість робітників, їх концентрація на великих підприємствах. Ще в 1908 році в місті почали працювати цвяховий завод Урдекен і Дюшассан, слюсарномеханічна майстерня Минакова, макаронна фабрика[4]. В 1909 році відкрився чавуноливарний завод Гуткіна, в 1910 році заснована фабрика «Товариства Луганської мануфактури» (нині тонкосуконний комбінат), яка виробляла сукно і приводні паси.

[1] Газ. «Пролетарий», 5 листопада 1907 р.
[2] Журн. «Летопись революции», 1927, № 1, стор. 197.
[3] ЦДІА УРСР, ф. 304, спр. 535, арк. 352.
[4] Луганський облдержархів, ф. 60, спр. 15, арк. 26.

В 1912 році побудовано трубопрокатний завод Залевського і Григор'єва, в 1913 році — трубопрокатний завод Попова і невелику міську електростанцію Сухомлинова.

В 1914 році у місті було 31 підприємство з обсягом виробництва в 1 888 тис. крб. і 47 ремісничих майстерень[1].

У період промислового піднесення значно розширились найбільші підприємства міста — паровозобудівний і патронний заводи. На паровозобудівному заводі було введено в дію чавуноливарний цех, механічну майстерню, розширено прокатний відділ, збудовано мартенівську піч[2]. З 1907 по 1914 рік число робітників на заводі зросло з 3800 до 4300[3]. Збільшується обсяг виробництва. В 1914 році завод випустив 150 паровозів.

Луганськ у ці роки посідає все більш значне місце в економіці Донбасу. Але за своїм благоустроєм і рівнем культури він залишався глухим провінціальним містом. З 1904 по 1914 рік населення Луганська зросло з 34 до 68,5 тис. чоловік. Однак житловий фонд зростав дуже повільно. У 1914 році в Луганську було 7993 домоволодіння, більшість з яких — одноповерхові будівлі з місцевого каменю—мергелю. Більш як тисяча з них була вкрита соломою і землею. У місті налічувалось 190 вулиць і провулків загальною протяжністю 31 кілометр, але тільки 14 вулиць мали тверде покриття. Під час весняних і осінніх дощів на більшості вулиць міста було непролазне болото. Берег ріки Лугані недалеко від центру міста служив місцем звалювання сміття. На все місто, площа якого становила 2500 га, було лише 518 гасових ліхтарів, в основному в центральній частині.

В місті не було каналізації, водопроводу. Намір місцевих властей зв'язати віддалені частини міста трамваєм так і не здійснився. Основним видом міського транспорту залишались візники.

Слабо була розвинута охорона здоров'я. Як і в усій Росії, в Луганську не вистачало лікарів і лікарняних ліжок. У 1914 році в місті була лише одна невелика і погано обладнана земська лікарня, побудована ще в 1894 році[4]. Один лікар припадав на три з лишком тисячі чоловік, а одне лікарняне місце — на 1369 жителів. Медична допомога була платною і тому малодоступною трудовому народові. Внаслідок антисанітарних умов праці і побуту в місті часто спалахували епідемії (1908, 1909, 1910 роки).

Перед першою світовою війною в місті було 4 гімназії, семикласне комерційне училище, прогімназія, залізничне училище, реальне училище, 11 різних нижчих міських та парафіальних училищ і шкіл і 20 початкових училищ. Переважна більшість шкіл були невеликими (в них працювали один — два вчителі). Всього напередодні війни в Луганську було 155 викладачів. Навчання було платним, і вчитися в середніх учбових закладах могли лише діти заможних верств населення. Тільки нижчі і початкові школи були доступні дітям робітників. Так, в одній з гімназій в 1915/16 навчальному році навчалося 98 проц. дітей заможних класів і лише 2 проц. дітей робітників та інших незаможних верств населення.

Місто одинадцяти церков — так можна було охарактеризувати Луганськ напередодні першої світової війни. Культурне життя міста ледве підтримували два клуби, три невеликі кінотеатри, міська бібліотека, заснована в 1898 році на кошти громадськості. В Луганську було одне зимове театральне приміщення і літній театр у міському саду, які здебільшого пустували. В 1909—1910 рр. в Луганську жив артист імператорських театрів Д. В. Гарін-Віндінг. Він організував гурток любителів драматичного мистецтва, був режисером і актором самодіяльної трупи, яка ставила «На бойком месте» О. М. Островського та деякі інші класичні твори, а також п'єси самого Гаріна-Віндінга.

---

[1] Адрес-календарь и памятная книжка Екатеринославской губернии на 1914 год. Катеринослав, 1914, стор. 33.

[2] Луганський облдержархів, ф. 2, спр. 17, арк. 161.

[3] Журн. «Статистика Украины», 1923, № 26.

[4] Ежегодник-справочник Славяносербского уездного земства. Луганськ, 1914, стор. 267.

Бюджет міста зростав повільно, витрати на культурні потреби і благоустрій були незначними. Затрати на одного жителя з міського бюджету знизились з 5,5 крб. у 1904 році до 3,15 крб. у 1911 році. За розмірами доходів з місцевого бюджету на одного жителя Луганськ посідав останнє місце серед міст Катеринославської губернії[1].

Розвиток промисловості міста, зростання чисельності робітників, їх концентрація на великих підприємствах сприяли згуртуванню пролетарів і активізації революційної боротьби.

Про зростання більшовицького впливу, стійкість і організованість робітників Луганська в роки революційного піднесення свідчив травневий політичний страйк 1912 року, проведений під керівництвом більшовиків на знак протесту проти Ленського розстрілу. В страйку взяли участь робітники паровозобудівного, патронного та інших заводів міста[2]. Поліція жорстоко розправилась з організаторами і учасниками страйку. Багато членів міського партійного комітету та робітників паровозобудівного і патронного заводів було заарештовано і в адміністративному порядку вислано з Луганська[3]. Але ця поліцейська розправа не залякала свідомих робітників, вони і далі продовжували боротьбу проти царизму.

Велику роль в ідейно-політичному вихованні трудящих відіграла створена Леніним масова газета «Правда». В першому ж номері її було вміщено замітку про страйк протесту проти Ленського розстрілу, який відбувся на паровозобудівному та патронному заводах. «Правда» часто друкувала кореспонденції з Луганська, в яких розповідалось про становище робітників міста, про страйковий рух на підприємствах.

У 1912—1914 рр. Луганськ був одним з 100 населених пунктів Росії, з більшовицькими організаціями яких мав безпосередній зв'язок ЦК РСДРП(б)[4].

Луганські більшовики борються за єдність партії робітничого класу, викривають ліквідаторів, розширюють свої зв'язки з масами, використовуючи всі легальні можливості для посилення більшовицької агітації і пропаганди. Для цього, зокрема, було використано вибори до IV Державної думи. Обраний депутатом Думи від робітників Катеринославської губернії соратник Леніна Г. І. Петровський систематично листувався з луганськими більшовиками, направляв їм політичну літературу, а також брошури з питань страхування робітників. Під керівництвом більшовиків робітники паровозобудівного заводу, залізничних майстерень виступили з протестом проти святкування 300-річчя монархії Романових. А 1 травня 1913 року робітники паровозобудівного заводу відзначили політичним страйком[5].

---

[1] Адрес-календарь и памятная книжка Екатеринославской губернии на 1914 год, стор. 30—44.
[2] ЦДІА УРСР, ф. 304, спр. 985, арк. 52.
[3] ЦДІА УРСР, ф. 304, спр. 982, арк. 51.
[4] КПСС. Справочник. М. 1965, стор. 83.
[5] Дніпропетровський облдержархів, ф. 9, спр. 2981, арк. 231.

Поштова вулиця. Луганськ. 1915 р.

Могутнє піднесення революційного руху ненадовго зупинила перша світова війна. Вона з перших же днів наклала свій відбиток на діяльність промислових підприємств. Крім випуску основної продукції, вони почали виконувати військові замовлення. Паровозобудівний завод випускав чавунне і сталеве литво, корпуси турбін для суден, котли тощо. Емальзавод виробляв чайники, казанки, миски, чавуноливарні заводи — саперні лопатки, шрапнель, дротяно-цвяховий завод — колючий дріт для загороджень[1]. У перший же рік війни число робітників на паровозобудівному заводі збільшилось до 5,5 тис., а на патронному заводі — до 13 тис. чоловік, причому жінок-робітниць налічувалось 10 тис. чоловік[2]. Значно посилюється в цей час експлуатація трудящих, хазяї підприємств ще більше знижують і без того низькі заробітки.

Політичне безправ'я, посилення експлуатації, зниження життєвого рівня трудящих сприяли зростанню антивоєнних настроїв.

У роки першої світової війни більшовики Луганська ведуть серед трудящих велику політичну роботу: роз'яснюють їм розбійницький імперіалістичний характер війни, закликають боротися за перетворення війни імперіалістичної на війну громадянську. Незважаючи на надзвичайні закони воєнного часу, масові репресії, більшовики докладають усіх сил до того, щоб піднести політичну свідомість робітників, запобігти поширенню шовіністичного чаду.

В 1915 році були відновлені більшовицькі групи на ряді підприємств Луганська. З приїздом у Луганськ в кінці 1915 року представника ЦК Ю. Х. Лутовинова була значно зміцнена міська партійна організація. Очолена О. Я. Пархоменком, вона стала центром і опорою революційного руху в Донбасі[3].

На початку 1916 року на ряді міських підприємств відбулися страйки, викликані зрослою дорожнечею і важкими умовами праці. Найбільшої гостроти невдоволення робітників досягає в липні. Більшовицька організація прагне надати цьому рухові яскраво вираженого політичного характеру, підняти робітників на антивоєнний страйк. До загальноміського страйкового комітету ввійшли представники робітників паровозобудівного заводу, залізничних майстерень, суконної фабрики та інших підприємств. Для охорони учасників страйку, мітингів і зборів було створено бойову дружину на чолі з М. Латишевим. В її складі було близько ста робітників.

5 липня 1916 року на паровозобудівному заводі робітники припинили роботу. 6 липня до них приєдналися робітники патронного заводу. Першими пішли до прохідної заводу жінки, а за ними й чоловіки. Начальник заводу генерал Петранді і військовий чиновник Травін марно умовляли їх негайно повернутися і приступити до роботи, погрожували репресіями. За ворітьми заводу їх зустріла кінна поліція, яка почала бити нагаями робітниць. Тоді вони почали кидати в поліцейських пляшки з молоком, каміння, помідори тощо. Багатьох з страйкуючих було заарештовано. Того ж дня застрайкували робітники суконної фабрики, залізничних майстерень та інших підприємств міста.

У страйку, який проходив під лозунгами «Геть війну!», «Геть самодержавство!», брало участь понад 15 тис. робітників.

Становище в Луганську було настільки загрозливим, що в місто негайно прибув катеринославський губернатор. За його розпорядженням близько 600 чоловік, у тому числі О. Я. Пархоменко, було відразу ж відправлено на фронт, багатьох заарештовано і ув'язнено в тюрму. Професійне товариство паровозобудівного заводу було закрито[4]. Адміністрації паровозобудівного і патронного заводів почали масове звільнення робітників[5].

---

[1] Дніпропетровський облдержархів, КГЖУ, спр. 3376, арк. 29—33.
[2] Журн. «Летопись революции» 1927, № 3, стор. 35—39.
[3] Журн. «Летопись революции» 1927, № 4, стор. 176.
[4] Н. Гончаренко. Советы Донбасса в 1917 году. Донецьк, 1957, стор. 13—14
[5] Луганський облпартархів, ф. 2, спр. 143, арк. 3.

Страйк, що тривав понад тиждень, було придушено. Але він ще раз продемонстрував зростаючу згуртованість і силу робітників Луганська напередодні вирішальних класових боїв.

Лютнева буржуазно-демократична революція поклала край багатовіковому пануванню царського самодержавства. В ході революційної боротьби проти царизму робітники і солдати приступили до створення Рад — органів революційно-демократичної диктатури пролетаріату і селянства.

На час Лютневої революції більшовицька організація Луганська налічувала в своїх рядах близько 100 чоловік. Вийшовши з підпілля, вона зразу ж розгорнула активну роботу в масах. 5 березня 1917 року на заклик більшовиків у місті відбулась багатотисячна демонстрація, в якій взяли участь робітники, солдати і селяни сусідніх сіл[1].

Налякана розмахом революційних подій у Луганську, буржуазія при сприянні есеро-меншовицьких угодовців поспішила створити громадський комітет «для підтримання порядку в місті». При сприянні меншовиків «громадському комітетові» вдалося взяти в свої руки керівництво виборами до міської Ради, під час яких не додержувався принцип пропорціонального представництва від великих і дрібних підприємств, що дало змогу представникам буржуазії дістати більшість у Раді. В Луганській Раді, яка почала свою діяльність 8 березня 1917 року, з 60 депутатських місць більшовики мали тільки 15, у виконкомі Ради — 11 місць з 35[2].

Проте, незважаючи на свою нечисленність, більшовики мали великий вплив у Раді, що значною мірою зумовлювало напрям її діяльності. Це пояснювалось, насамперед, тим, що збройні сили, на які спиралась Луганська Рада,— робітничі бойові дружини — очолювали переважно більшовики.

Під впливом революційної частини робітників і більшовицької фракції Луганської Ради діяльність міського «громадського комітету» спочатку була обмежена, а через деякий час він і зовсім був ліквідований.

На паровозобудівному і патронному заводах з ініціативи більшовиків були обрані робітничі комітети, які фактично взяли в свої руки все керівництво цими заводами[3].

26 березня 1917 року на спільному засіданні Луганської Ради, Ради виборних старост усіх підприємств міста та представників від повіту прийнято резолюцію про ставлення до війни. «Приєднуючись до голосу петроградських товаришів,— говорилося в резолюції,— ми звертаємось до демократії всього світу із закликом ліквідувати бойню народів, в якій російський пролетаріат і селянство проливають море крові»[4]. З ініціативи луганських більшовиків у місті було створено Центральне бюро спілки металістів, яке об'єднало профспілки металістів усього Слов'яносербського повіту, в яких налічувалось близько 12 тис. членів.

10 квітня 1917 року Луганський комітет РСДРП (б) одностайно схвалив Квітневі тези В. І. Леніна і закликав усі партійні організації керуватися ними в своїй роботі.

Напередодні VII (Квітневої) Всеросійської конференції РСДРП (б) Луганська більшовицька організація була однією з найбільших організацій України. В її рядах налічувалося понад 1500 чоловік[5]. Більшовицька фракція Луганської Ради, маючи підтримку основної маси робітників, добилася рішення Ради про впровадження на промислових підприємствах 8-годинного робочого дня, збільшення заробітної плати.

З ініціативи більшовиків у місті було проведено багатотисячну першотравневу демонстрацію, яка пройшла під лозунгами «Геть війну!», «Вся влада Радам!». Робітники Луганська бойкотували так звану «позику свободи», випущену Тимчасовим урядом для одержання коштів на продовження імперіалістичної війни.

---

[1] Газ. «Пролетарий» (орган Харківського комітету РСДРП(б)), 18 березня 1917 р.
[2] Газ. «Пролетарий», 18 березня 1917 р.
[3] Журн. «Летопись революции» 1927, № 3, стор. 38.
[4] Газ. «Пролетарий», 5 квітня 1917 р.
[5] Седьмая (Апрельская) Всероссийская конференция РСДРП(б). Протоколы, стор. 159.

Будинок техніки. Луганськ. 1967 р.

В'їзд до Луганська. 1967 р.

Квартал «Сонячний» у новому житловому районі.
Луганськ. 1967 р.

Площа Героїв Великої Вітчизняної війни.
Луганськ. 1967 р.

У читальному залі обласної бібліотеки
ім. О. М. Горького.
Луганськ. 1967 р.

Спортивний зал «Зоря». Луганськ. 1967 р.

В новому аеропорту.
Луганськ. 1967 р.

15—16 травня в Луганську відбулась перша районна конференція Рад, яка висловилась за передачу всієї влади в руки Рад робітничих і солдатських депутатів[1].

На добровільні внески робітників більшовики організували і почали видавати з 1 червня газету «Донецкий пролетарий» — орган Луганського комітету РСДРП(б). Газета розповсюджувалась не тільки в Луганську, але й в усьому Донбасі. На сторінках «Донецкого пролетария» друкувалось багато кореспонденцій робітників, передруковувались статті і виступи В. І. Леніна та інших діячів більшовицької партії. Газета викривала зрадницьку діяльність меншовиків, есерів, українських буржуазних націоналістів, активно виступала за припинення війни і передачу всієї влади Радам.

У середині червня 1917 року Луганський комітет РСДРП(б) організував на великих заводах і фабриках міста комітети партії, які розгорнули велику агітаційну кампанію за передачу всієї влади в руки Ради і виведення з її складу угодовців. 22 червня 1917 року під головуванням К. Є. Ворошилова відбулось засідання всіх комітетів РСДРП(б) Луганська. Після обговорення питання про стан справ у міській Раді було прийнято рішення: «Вжити заходів до реорганізації Ради шляхом введення туди нових представників на підставі пропорціонального представництва і відкликання з Ради її членів, які не мають нічого спільного з інтересами робітничого класу»[2].

Більшовики Донбасу вели велику роботу по завоюванню на свій бік солдатських мас. У великих тилових гарнізонах діяли більшовицькі військові організації. В Луганську військова організація оформилась ще в квітні 1917 року[3]. Луганська більшовицька організація встановила постійний зв'язок з солдатами на фронті, посилала в діючу армію антивоєнну літературу.

Після липневих подій в Петрограді VI з'їзд РСДРП(б) націлив партію на збройне повстання. На цей час у Луганській більшовицькій організації налічувалось 2596 чоловік[4]. На з'їзді її представляли два делегати — К. Є. Ворошилов та А. З. Каменський.

Бойова енергія пролетаріату Луганська, керованого більшовиками, з особливою силою проявилась у період боротьби з корніловським заколотом. Під впливом більшовиків Рада прийняла резолюцію протесту проти Московської наради, вимагаючи скасування смертної кари на фронті і в тилу і припинення репресій проти робітничого класу. Рада заявила, що «тільки зусиллями революційного пролетаріату та найбіднішого селянства країна може бути виведена з тупику, до якого вона потрапила завдяки політиці угодовства дрібної і великої буржуазії»[5].

На об'єднаному засіданні більшовицького комітету і більшовицької фракції Ради було обрано Комітет врятування революції. Комітет вжив заходів проти контрреволюційних сил. За розпорядженням Комітету були заарештовані офіцери місцевого гарнізону, визначні представники буржуазії і колишні вищі чиновники органів царської влади. В усі урядові установи, банки, пошту, телеграф та інші Комітет послав своїх комісарів, які одержали завдання стежити за нормальним ходом роботи і припиняти будь-які спроби саботажу. Червона гвардія Луганська, створена з бойових дружин, взяла під охорону фабрики і заводи.

30 серпня в усіх частинах Луганського гарнізону проводились вибори командирів. Новий командний склад і солдати гарнізону стали на бік Рад і заявили, що вони на перший же заклик Комітету виступлять проти корніловщини. 31 серпня гарнізонні збори ухвалили резолюцію, в якій вимагали «воєнно-польового суду над корніловцями»[6].

---

[1] ЦДАЖР, ф. 6978, оп. 1, спр. 383, арк. 10.
[2] Газ. «Донецкий пролетарий», 25 червня 1917 р.
[3] Газ. «Звезда», 16 травня 1917 р.
[4] Шестой съезд РСДРП(б). Протоколы, стор. 358.
[5] ЦДАЖР, ф. 1235, спр. 51, арк. 47—48.
[6] Газ. «Звезда», 3 вересня 1917 р.

Військова секція Луганської Ради робітничих і солдатських депутатів. У центрі — К. Є. Ворошилов. 1917 р.

В боротьбі з контрреволюцією зростала активність і ініціатива революційних мас. Після розгрому корніловщини по всій країні почалося пожвавлення діяльності та оновлення Рад, більшовизація їх. 19 вересня проходили вибори до Луганської міської Ради. На виборах до Ради більшовики здобули повну перемогу. Серед 120 обраних депутатів було 82 члени РСДРП(б).

22 вересня К. Є. Ворошилов, обраний головою Луганської Ради, доповідав у Центральний комітет партії: «Всі організації міста в наших руках. Щодня з повіту звертаються до наших організацій за агітаторами, лекторами, але немає людей, і ми не можемо задовольняти всі запити. Нам доводиться вести велику роботу. Голова в місті, члени управи, голова думи, Рада депутатів, професійні ради, газети — все це в наших руках»[1].

ЦК партії високо оцінював діяльність Луганської більшовицької організації. В другій половині вересня 1917 року в листі до Луганського комітету більшовиків член ЦК РСДРП(б) Я. М. Свердлов писав: «Дуже раді, що ви завоювали вплив у широких масах. Само собою, необхідно докласти всіх зусиль для закріплення за собою цього впливу. Ми розуміємо значення вашої організації»[2].

Виконуючи вказівки ЦК партії, Луганська Рада енергійно взялася за озброєння робітників. Гарнізонна Рада солдатських депутатів виділила зброю.

В ніч з 25 на 26 жовтня 1917 року революційні війська і червоногвардійські загони Петрограда штурмом узяли Зимовий палац, заарештували Тимчасовий уряд.

Одержавши телеграму з Петрограда про повалення Тимчасового уряду, Луганська Рада доручила загонам червоногвардійців взяти під охорону банк, телеграф, підприємства міста.

З перших же днів після Великої Жовтневої соціалістичної революції Луганська Рада, партійна організація міста починають впроваджувати в життя законодавчі акти Радянської держави, покликані закріпити політичні і соціальні завоювання трудящих. Закладаються основи нової радянської економіки, нових виробничих відносин.

Перехідним етапом до націоналізації промисловості було запровадження робітничого контролю. На підставі декрету Ради Народних Комісарів у грудні 1917 року Луганська Рада запроваджує робітничий контроль на паровозобудівному, патронному, емалювальному заводах, у залізничних майстернях та інших підприємствах[3].

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 1, спр. 251, зв. 8, арк. 8.

[2] Переписка Секретариата ЦК РСДРП (большевиков) с местными партийными организациями (март — октябрь 1917 г.). Сборник документов, стор. 38—39.

[3] Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. Сборник документов и материалов, т. III. К., 1957, стор. 400.

Одночасно із запровадженням робітничого контролю на виробництві, здійсненням 8-годинного робочого дня Луганська Рада робітничих депутатів повністю бере в свої руки і продовольчу справу. В місті створюється продовольчий комітет, який взяв на облік усі склади, магазини і товари, що були в них, встановив у магазинах приватників контрольні робітничі пости, повів боротьбу з саботажем торговців.

Встановлення робітничого контролю над виробництвом і розподілом продовольства та промислових товарів відіграло велику роль у налагодженні роботи підприємств, було важливим кроком у залученні трудящих до управління народним господарством.

У січні 1918 року в Луганську створюється районна Рада народного господарства[1].

В ході радянського будівництва підприємства, банки, транспорт націоналізуються. Так, в січні 1918 року був виданий декрет Народного Секретаріату Української Робітничо-Селянської Республіки про націоналізацію паровозобудівного заводу Гартмана[2]. Керівництво всіма справами було покладено на комітет, до якого ввійшли А. Каменський, М. Латишев, І. Шевченко, І. Шмиров.

Були націоналізовані цвяховий, емалювальний, трубопрокатний заводи, фабрика «Луганська мануфактура» та багато інших[3].

Націоналізація підприємств викликала піднесення трудової активності робітників, ентузіазм, революційну творчість. Значно підвищилась продуктивність праці. Так, наприклад, на Луганському паровозобудівному заводі з жовтня 1917 по березень 1918 року щомісячний випуск паровозів зріс з трьох до тринадцяти[4].

В листопаді—грудні 1917 року в зв'язку із зростанням загрози Луганську з боку контрреволюційних сил — військ генерала Каледіна та Центральної ради — вживаються термінові заходи для організації оборони міста. К. Є. Ворошилов і О. Я. Пархоменко очолили штаб Червоної гвардії Луганська, до складу якого також увійшли І. Ю. Набивач, П. І. Шовковий, І. І. Усачов, Ф. Р. Якубовський та інші[5]. В розпорядженні штабу було близько 3 тис. червоногвардійців[6]. Незабаром їм довелося вступити в бій з загоном українських буржуазних націоналістів, присланим у Луганськ Центральною радою. Націоналістичний загін зазнав поразки і за вказівкою Луганського комітету більшовиків був роззброєний і розформований.

Для боротьби з Каледіним у Луганську були сформовані робітничі загони, які влилися в групу військ під командуванням Г. Сабліна[6]. Луганчани хоробро билися з каледінськими військами. В результаті запеклих і кровопролитних боїв Дон і Донбас було визволено від білогвардійців. Але в лютому 1918 року на Україну вдерлися австро-німецькі окупанти. В скрутний для Радянської Республіки період, коли більшість території України була окупована німецькими військами і інтервенти підходили вже до Харкова, в Луганську проводиться велика робота по організації відсічі ворогові. В березні 1918 року в місті починається формування загонів для боротьби з окупантами. 13 березня К. Ворошиловим і О. Пархоменком сформовано з металістів і шахтарів 1-й Луганський соціалістичний загін чисельністю 540 чоловік[7]. У середині березня в супроводі двох бронепоїздів загін прибув під Конотоп і розпочав дії проти німецьких загарбників у районі роз'їзду Дубов'язівка. Незабаром загін влився до складу 5-ї армії, командуючим якої був призначений К. Є. Ворошилов.

---

[1] Из истории социалистического и коммунистического строительства в Донбассе. Сборник статей. Луганськ, 1961, стор. 10.

[2] Борьба за власть Советов в Донбассе. Сборник документов и материалов. Донецьк, 1957, стор. 295.

[3] Робітничий контроль і націоналізація підприємств на Україні. К., 1957, стор. 447.

[4] Газ. «Донецкий пролетарий», 26 березня 1918 р.

[5] Н. Гончаренко. Борьба за укрепление власти Советов в Донбассе. Луганськ, 1963, стор. 96.

[6] ЦДАЖР СРСР, ф. 8415, спр. 17, арк. 136.

[7] ЦДАРА, ф. 14, спр. 61, арк. 24.

Після впертих боїв з переважаючими силами австро-німецьких окупантів п'ята армія змушена була залишити Катеринослав і Харків і відійти до Луганська, де 25 квітня 1918 року розгорнулися жорстокі бої[1]. Разом з Червоною Армією в обороні міста брало участь понад 10 тис. робітників-луганчан. Але, незважаючи на героїзм червоноармійців, їм довелося відступити під натиском численного ворога. П'ята армія через Донські степи почала свій легендарний похід у Царицин, де вона взяла участь у його обороні.

Після окупації німецькими загарбниками Донбасу луганська організація більшовиків і військово-революційний комітет провадять велику роботу в підпіллі. Вони створили ряд бойових організацій на заводах «Оборона Красного Луганска» (патронний завод), паровозобудівному, серед залізничників[2]. У місті і прилеглих до нього районах створюються підпільні групи. Листівки, надруковані в підпільній друкарні, розповсюджувались не лише в Луганську, але й далеко за його межами, наприклад у Харкові[3].

Підпільні партійні організації зміцнювали і розширювали зв'язки з масами, викривали грабіжницькі плани окупантів, зрадництво українських буржуазних націоналістів. Рішення І і II з'їздів КП(б) України, які відбулися влітку і восени 1918 року, націлили підпільників на посилення агітаційної роботи серед німецьких солдатів, збирання сил для вигнання інтервентів з Донбасу і всієї України.

В кінці листопада 1918 року німецькі окупанти змушені були евакуюватися з України. В Луганськ увійшли війська білокозаків-красновців. Однак їх хазяйнування було недовгим. Червона Армія почала бойові операції по визволенню Донбасу. На початку січня 1919 року 4-а стрілецька дивізія під командуванням Ф. Дибенка підійшла до станції Сентянівка. Скориставшись з цього, підпільний військово-революційний комітет Луганська в ніч з 8 на 9 січня підняв робітників на збройне повстання. Повстанці і частини Червоної Армії, що увійшли в місто, зайняли пошту, телеграф, банк, залізничну станцію, встановили пости на заводах і фабриках, захопили тюрму, не допустивши розстрілу ув'язнених у ній революціонерів. Радянську владу в Луганську було відновлено[4].

Більшовицька організація Луганська, поповнившись новими членами, розгорнула широку роботу по радянському будівництву.

В лютому було створено міську організацію Спілки комуністичної молоді, яка на початку березня вже налічувала 700 членів[5].

У кінці березня 1919 року над містом знову нависла грізна небезпека: в Донбас вторглися війська генерала Денікіна. На допомогу луганчанам прибула 15-а Інзенська дивізія, в яку влилися Луганський робітничий полк під командуванням В. Ю. Шелехова та інші загони, сформовані з місцевого населення[6]. Місто було оголошено на воєнному стані. Війська, які захищали Луганськ, зайняли оборону від річки Сіверський Донець до Гострої Могили. Начальником оборони Луганська був призначений комдив 15-ї Інзенської дивізії Я. Я. Лаціс[7].

Керівництво обороною міста і забезпечення робітничих загонів зброєю, боєприпасами було покладено на військово-революційний комітет. За його рішенням був сформований Луганський комуністичний полк, основним ядром якого стали комуністи і комсомольці, передові робітники паровозобудівного і патронного заводів[8].

---

[1] Журн. «Летопись революции», 1932, № 1, стор. 124—125.

[2] Луганський облдержархів, ф. 243, спр. 345, арк. 27.

[3] Журн. «Летопись революции», 1924, № 4, стор. 57.

[4] Луганський облдержархів, ф. 243, спр. 345, арк. 27.

[5] Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. К., 1959, стор. 84.

[6] С. Погребной. Луганский пролетариат в борьбе за Октябрь. Артемівськ, 1924, стор. 32.

[7] Воспоминания участников гражданской войны. М., 1963, стор. 79.

[8] Краткий очерк революционного движения на Луганщине (1900—1920). Луганськ, 1928, стор. 39.

На заводах йшло формування робітничих загонів. За короткий строк пролетаріат Луганська послав на лінію фронту близько 9000 чоловік[1].

Під Луганськом йшли безперервні бої. Особливо жорстокий характер вони мали з 21 по 30 квітня в районі Гострої Могили, де в боях з білогвардійцями небачену мужність і героїзм проявляли не тільки робітники і червоноармійці, але й жінки, старики і навіть діти. Так, поряд з робітником патронного заводу Ковальовим бився його син-підліток. Тринадцятирічна Люба Іванова — дочка робітника залізничних майстерень — приносила батькові і його товаришам патрони, їжу і загинула в бою. Жінки-санітарки під ураганним вогнем противника на полі бою перев'язували поранених, виносили їх у тил, доставляли бійцям їжу і боєприпаси.

Члени Луганського ревкому (зліва направо) сидять — І. І. Усачов, М. Г. Мишков, В. Фокін, Ф. І. Холодилін, стоять — Й. А. Венецький, С. І. Погребний. 1919 р.

Ціною героїчних зусиль луганські робітники разом з 15-ю Інзенською дивізією зупинили білогвардійців і 30 квітня перейшли в наступ. Ворог був розбитий і відкинутий від Луганська. Наказ революції: «Місто не здавати!» було виконано.

Битва загонів луганського пролетаріату під Гострою Могилою увійшла в історію нашої революції як взірець мужності, стійкості і відданості справі партії. В ці тяжкі дні за героїчною боротьбою луганського пролетаріату з захопленням стежила вся країна. І з'їзд профспілок України, який проходив у травні 1919 року в Харкові, в своєму привітанні луганському пролетаріатові високо оцінив його подвиги: «Товариші луганчани! Кров'ю своєю ви пишете одну з хвилюючих і блискучих сторінок в історії боротьби російського пролетаріату за диктатуру... Ваш небачений героїзм надихає наші ряди і служить запорукою близької перемоги»[2].

В цій нелегкій боротьбі луганчани були не одні. Виконуючи директиви ЦК РКП(б), ЦК КП(б) України і Раднарком України прийняли 10 травня 1919 року рішення про мобілізацію комуністів і робітників Харківської, Катеринославської та інших губерній на допомогу Донбасу.

В. І. Ленін особисто стежив за тим, як подається допомога Луганську. Про це свідчить його телеграма на ім'я командуючого Південним фронтом: «Абсолютно необхідно, щоб Ви особисто... не тільки перевірили і прискорили, але й самі довели підкріплення до Луганська і взагалі в Донбас»[3]. Луганчани хоробро відстоювали своє рідне місто. На допомогу їм була прислана за вказівкою В. І. Леніна одна з бригад 7-ї стрілецької дивізії, сформована з робітників Харкова.

На пролетарський Луганськ йшли все нові й нові полчища білогвардійців. Становище було дуже загрозливим. В. І. Ленін 28 травня 1919 року шле телеграму на ім'я заступника Народного комісара у військових справах України про те, що Рада Оборони 26 травня ухвалила негайно послати з Харкова всіх робітників на захист Луганська[4].

Однак сили були нерівними. Частини Червоної Армії 1 червня 1919 року після тяжких боїв залишили Луганськ і відступили в напрямі Харкова.

Але Луганськ був залишений червоними військами ненадовго. 24 грудня 1919 року 23-я Кубанська стрілецька дивізія визволила Луганськ від денікінців.

---

[1] Сорокалетие обороны Луганска, стор. 9.
[2] Там же, стор. 13.
[3] Газ. «Луганская правда», 27 червня 1958 р.
[4] ЦДАРА, ф. командуючого МВО, спр. 850, арк. 50.

Того ж дня комуністи Луганська, вийшовши з підпілля, приступили до відновлення партійних і радянських органів. На той час у місті було 344 члени партії[1]. Створюються партійні осередки на паровозобудівному, патронному, трубопрокатному, емалювальному заводах, у залізничних майстернях, на суконній фабриці. На кінець лютого 1920 року число комуністів у Луганську зросло в два рази.

20 лютого 1920 року в Луганську відбулася районна партійна конференція, де було обрано партійний комітет, який очолив діяльність партійних організацій міста, а також селищ і сіл району[2].

Було утворено ревком, головою якого став С. Попов. Ревком відразу ж приступив до створення місцевих органів управління. 31 грудня 1919 року на засіданні ревкому було розглянуто питання про роботу радянських установ, затверджено їх керівників. На початку січня 1920 року приступили до роботи надзвичайна комісія (ЧК), відділ народної освіти, відділ праці, житловий і земельний відділи, міська міліція, фінвідділ і військкомат[3].

Ревком у цей час проводив велику роботу по утвердженню революційної законності, по боротьбі з бандитизмом. Він формує і направляє в села продзагони, що складалися з робітників, в основному комуністів і комсомольців. Разом з партійними організаціями ревком забезпечив підготовку до виборів органів Радянської влади. В місті широко розгорнулась передвиборна кампанія. На підприємствах і в установах читали лекції, доповіді про поточний момент, проводили мітинги.

Телеграма В. І. Леніна, адресована Луганському патронному заводу. 21 травня 1919 р.

ТЕЛЕГРАММА

ЛУГАНСК ДИРЕКТОРУ РАСПОРЯДИТЕЛЮ ЛУГАНСКОГО ПАТРОННОГО ЗАВОДА точка
ЛУГАНСК ЧРЕЗВЫЧАЙНОМУ ПОЛИТИЧЕСКОМУ КОМИССАРУ ЛУГАНСКОГО ПАТРОННОГО ЗАВОДА точка
Копии: СОВНАРКОМ УКРАИНЫ тов. РАКОВСКОМУ точка
МОСКВА ГЛАВНАЧСНАБУ точка
МОСКВА НАЧАЛЬНИКУ ГАУ точка
МОСКВА ЦЕНТРАЛЬНОМУ ПРАВЛЕНИЮ АРТЗАВОДОВ точка

Совет Рабоче - Крестьянской Обороны Р.С.Ф.С.Р. настоящим указывает что на назначенных на Луганский патронный завод директора распорядителя и комиссара возлагается строжайшая ответственность непосредственно перед Советом Рабоче-Крестьянской Обороны за безотлагательное спешное восстановление деятельности и работы завода по изготовлению патронов [illegible] точка На директора распорядителя и комиссара завода возлагается обязанность два раза в неделю к 12 часам дня по четвергам и воскресеньям представлять в Москву Совет Обороны краткий телеграфный отчет двоеточие о работе завода за истекшие дни запятая о числе рабочих на заводе запятая о количестве изготовленных патронов запятая и о наличии сырья, полуфабрикатов и топлива и обо всем препятствующем дальнейшему усилению производительности завода точка О получении настоящей телеграммы донести

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СОВЕТА
РАБОЧЕ - КРЕСТЬЯНСКИЙ ОБОРОНЫ

ЧЛЕН СОВЕТА ОБОРОНЫ

мая 1919 г.
№
Москва.

На виборах до Луганської Ради комуністи балотувались по списку № 1. Підсумки голосування свідчили про те, що трудящі гаряче підтримують політику Комуністичної партії, заходи Радянської влади, спрямовані на остаточний розгром внутрішньої контрреволюції та іноземної воєнної інтервенції, на відбудову народного господарства. 6 квітня 1920 року газета «Известия» — орган бюро губкому КП(б)У і Донецького губревкому, яка виходила в Луганську, повідомляла про те, що під час виборів до Луганської Ради обрано 93 комуністи, 11 безпартійних, 1 меншовик, 1 есер[4].

Посилюється вплив комуністів у профспілках, провадиться велика робота по залученню робітників і службовців до профспілок, діяльність яких перебудовується відповідно до нових господарських проблем.

Багато уваги приділяють партійні органи роботі з молоддю, створенню комсомольських організацій. Численні групи і об'єднання молоді виникали стихійно. Необхідно було спрямувати їх у русло молодіжного комуністичного руху. Райпартком виділяє організаторів комсомолу, допомагає ініціативній молодіжній групі провести необхідну підготовчу роботу.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 356, арк. 6—7.
[2] ЦДАРА, ф. 101, спр. 21, арк. 6.
[3] Луганський облдержархів, ф. 463, спр. 3, арк. 3.
[4] Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. К., 1957, стор. 303.

Важливу роль відіграло рішення I губернської партійної конференції про направлення всіх членів партії віком до 23 років на роботу в комсомол[1].

Величезне значення для партійного, радянського будівництва в Луганську, виховання кадрів партійних, радянських, господарських, профспілкових, комсомольських працівників, розгортання організаторської і політичної роботи в масах мало те, що Луганськ у 1920 році був центром Донецької губернії. Тут діяло з 13 січня 1920 року губернське бюро КП(б)У, а після першої губернської партійної конференції, яка відбулася 22—23 лютого, — губернський комітет КП(б)У. Перші заходи Радянської влади в Донецькій губернії проводились в життя під керівництвом губревкому (голова — В. П. Антонов-Саратовський). З 21 по 25 квітня в Луганську проходив губернський з'їзд Рад, на якому головою Донецького губвиконкому був обраний Ф. А. Сергєєв (Артем), направлений у Донбас Центральним Комітетом РКП(б). Губернський з'їзд комсомолу, що відбувся 16 квітня, завершив оформлення Донецької комсомольської організації.

Відповідальні працівники губернських організацій і установ були прикріплені до комосередків підприємств, брали діяльну участь у партійній, радянській, комсомольській роботі.

Губернським центром Луганськ залишався майже до кінця 1920 року. З 27 листопада всі губернські установи були переведені у Бахмут (нині Артемівськ).

Партійним організаціям Луганська, місцевим органам Радянської влади в 1920 році доводилось діяти у винятково складних умовах громадянської війни і господарської розрухи. Багато заводів і фабрик було закрито через відсутність необхідних коштів, сировини, палива, кваліфікованої робочої сили. На паровозобудівному заводі в січні 1920 року відновили роботу тільки три цехи. Устаткування вимагало серйозного ремонту.

Зазнаючи величезних труднощів, трудящі Луганська віддавали всі сили справі розгрому ворога, героїчно працювали над відбудовою народного господарства.

На заклик губвиконкому, губкому партії і губернської ради професійних спілок у Луганську проводяться тижні допомоги фронту, під час яких було організовано збирання теплих речей, білизни і взуття для воїнів Червоної Армії. На заводах і фабриках було подовжено робочий день для випуску більшої кількості зброї, боєприпасів тощо, організовано суботники по розчищенню територій заводів, навантажуванню і розвантажуванню вагонів і т. д. Тільки в червні 1920 року в комуністичних суботниках взяло участь 2586 чоловік (1336 комуністів і 1250 безпартійних).

Ціною величезного напруження сил луганчани вводять до ладу діючих заводи і фабрики, добиваються підвищення продуктивності праці. Патронний завод уже в травні 1920 року давав таку ж кількість продукції, як і в 1916 році. Паровозобудівний завод через місяць після визволення міста від денікінців почав ремонт бронепоїздів і паровозів. За рік після визволення робітники заводу, показуючи зразки трудової доблесті, збудували 9 паровозів і капітально відремонтували 31[2]. Відбудовувалися й інші підприємства міста.

Голова ВЦВК М. І. Калінін, який прибув у Луганськ 27 серпня 1920 року з агітпоїздом «Октябрьская революция», у своїх виступах перед робітниками паровозобудівного заводу, а також на об'єднаних засіданнях губернського та районних виконкомів, правлінь профспілок і фабзавкомів характеризував Луганськ як одну з фортець Радянської влади[3].

---

[1] Журн. «Літопис революції», 1929, № 3, стор. 17—19.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-1, оп. 1, спр. 31, арк. 142.
[3] «Український історичний журнал», 1965, № 12, стор. 20.

М. І. Калінін серед луганчан. Серпень 1920 р.

На кінець 1920 року основні сили інтервентів і білогвардійців було розбито. Країна приступила до мирного соціалістичного будівництва.

Високо був оцінений подвиг синів і дочок Луганська в роки громадянської війни. 16 травня 1924 року Президія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету ухвалила: «Беручи до уваги великі революційні заслуги перед Союзом РСР робітників міста Луганська, які виявилися в захисті Радянської влади і пролетарської революції від контрреволюційних наступів у 1917—1918—1919—1920 роках, нагородити луганських робітників орденом Червоного Прапора». 6 червня 1924 року Президія ЦВК Союзу РСР затвердила постанову про нагородження орденом Червоного Прапора міста Луганська[1].

Свято шанують трудящі міста пам'ять тих, хто віддав життя за владу Рад. Імена О. Я. Пархоменка, Д. Ф. Рудя, П. Й. Цупова та його синів, братів Махових і багатьох інших героїв вирізьблено на гранітних плитах пам'ятника Борцям революції, спорудженого в Луганську. Їх іменами названо підприємства, площі, вулиці.

Безсмертний подвиг луганських робітників у роки громадянської війни — одна з яскравих сторінок історії Радянської держави. Йому присвячено багато творів радянської художньої літератури. Мужність і героїзм синів і дочок Луганська оспівали О. Толстой і В. Іванов, К. Симонов і М. Матусовський, М. Бажан і М. Упеник.

У грудні 1920 року постановою сесії Донгубвиконкому райони Донецької губернії було перейменовано у повіти. Луганськ стає центром великого повіту, який включав у себе 8 районів: Алчевський, Кадіївський, Луганський, Нижньотеплівський, Слов'яносербський, Миколаївський (пізніше Новосвітлівський), Сорокинський і Успенський.

Після вигнання інтервентів і білогвардійців з території України партійні організації міста, органи Радянської влади спрямовують свої зусилля на якнайшвидше подолання економічної розрухи. Місто все ще перебувало в тяжкому становищі. В червні 1921 року повітовий виконком доводив до відома губвиконкому, що в Луганську є лише 800 пудів хліба, якого вистачить для лікарень і дитячих будинків на шість днів. Тільки 60 проц. робітників патронного і паровозобудівного заводів вдалося забезпечити продовольством[2]. Багато робітників пішли в села. Заводам і фабрикам не вистачало кваліфікованих кадрів. На початку 1921 року на паровозобудівному заводі працювало лише 2282 чоловіки, тобто майже в два рази менше, ніж напередодні першої світової війни.

Комуністична партія і Радянський уряд вживають надзвичайних заходів до якнайшвидшої відбудови Донецького басейну. В Донбас, в тому числі в Луганськ, направляють продовольство, технічне устаткування, командирують досвідчених спеціалістів.

Якнайшвидшій відбудові економіки міста сприяла нова економічна політика Радянської держави, схвалена в березні 1921 року X з'їздом РКП(б). Посилення особистої заінтересованості селян у розвитку свого господарства привело до піднесення сільськогосподарського виробництва в Луганському повіті. Це дозволило поліпшити

---

[1] Сорокалетие обороны Луганска, стор. 3.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 1, спр. 216, арк. 33.

продовольче становище міста. Робітники почали повертатися на підприємства. Заводи посилюють допомогу селянству в соціалістичному перетворенні села. Тільки в одному механічному цеху паровозобудівного заводу в березні 1921 року було відремонтовано 7 тракторів, провадився ремонт плугів, сівалок, косарок та іншого сільськогосподарського реманенту[1].

Кожний новий трудовий успіх досягався колективами промислових підприємств ціною величезного напруження всіх сил. 20-і роки увійшли в історію Луганська як роки небувалого піднесення трудового ентузіазму і народної ініціативи. На заводах і фабриках міста множаться ряди героїв праці, раціоналізаторів і винахідників.

Звістка про смерть засновника партії і Радянської держави В. І. Леніна гострим болем відгукнулась у серцях луганчан. 30 січня газета «Правда» повідомляла про великі траурні демонстрації, що відбулися в Луганську, Юзівці та інших містах Донбасу. Масовим вступом до Комуністичної партії відповіли робітники на ленінський призов. На заводі ім. Жовтневої революції, в лютому в ряди комуністів вступило 140 робітників[2], а всього по Луганському округу було подано понад 2 тис. заяв[3]. Комуністи міста ще тісніше згуртувалися навколо ленінського ЦК, взяли активну участь у боротьбі з троцькістською опозицією. Так, збори активу Луганської партійної організації, що відбулися 26 листопада 1924 року, в одностайно прийнятій резолюції різко засудили будь-які спроби ревізії основ ленінізму[4].

На кінець відбудовного періоду (1925 рік) в Луганську було 12 великих державних підприємств, у тому числі паровозобудівний, емалювальний, пилонасікальний, ливарно-механічний заводи, текстильна фабрика приводних пасів, швейна фабрика, друкарня, електростанція та інші, де було зайнято більше як 13 тис. трудящих; 6 кооперативних підприємств: цегельно-черепичний завод, макаронна фабрика, хлібопекарня та інші, а також 6 приватних підприємств. Якщо державні підприємства випустили за рік продукції на суму понад 21 млн. крб., то обсяг виробництва промислових підприємств приватного сектора становив лише 745 тис. карбованців[5].

Успішно проходив процес витіснення приватного капіталу і в галузі торгівлі. Ленінський лозунг «вчитися торгувати» наполегливо перетворювався в життя. У звіті Луганського окрвиконкому за 1924 рік відмічалось, що встановлення твердого курсу карбованця вибило грунт з-під ніг приватних торговців. Оптова торгівля перебувала в руках державних органів і кооперації[6].

В підриві дрібної приватної торгівлі велику роль відіграв єдиний робітничий багатолавковий кооператив. У 1923 році його пайовиками було 60 проц. робітників Луганська.

В цей період у Луганську виникають різні кооперативні товариства, які були одним з важливих засобів боротьби з безробіттям, викликаним напливом у місто сільської бідноти, сприяли розвиткові багатьох галузей економіки, поліпшенню побутового обслуговування населення, витісненню приватних підприємців. 43 кооперативних товариства було в місті в 1925 році, в тому числі споживчі, житлово-орендні, житлово-кооперативні, кустарно-промислові, кооперативи по збуту праці тощо.

Г. І. Петровський і К. Є. Ворошилов під час вручення Луганську ордена Червоного Прапора. 15 квітня 1925 р.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-460, оп. 1, спр. 22, арк. 1.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-486, спр. 32, арк. 40.
[3] Владимиру Ильичу Ленину. Письма, телеграммы, приветствия трудящихся Луганщины (1917—1925 гг). Луганськ, 1963, стор. 100.
[4] Газ. «Луганская правда», 2 грудня 1924 р.
[5] Луганська округа. Х., 1926, стор. 22—27.
[6] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 16, арк. 18.

Демонстрація трудящих Луганська з нагоди п'ятої річниці Великого Жовтня. 1922 р.

Діяльність житлових кооперативів мала велике значення в умовах гострої житлової кризи. Вони починають будівництво дво- і триповерхових будинків для робітників. Держава всемірно сприяє розвиткові кооперативного та індивідуального житлового будівництва.

Місто все ще залишалося невпорядкованим. Не було водопроводу і каналізації. Побудована в 1913 році малопотужна електростанція могла освітити лише третину міста. З усіх вулиць замощено було ледве сьому частину їх. Зелених насаджень було дуже мало[1].

Хоч масштаби міського будівництва були поки що мізерними, місто починає поступово змінювати свій вигляд: у центрі міста з'являються перші заасфальтовані дороги і тротуари, споруджуються мости через річку Лугань. Активну участь у благоустрої, озелененні міста бере громадськість.

Трудящі Луганська все ширше користуються плодами соціальних перетворень. На підприємствах поліпшується техніка безпеки, видається спецодяг і спецхарчування, система колективних договорів дає можливість профспілковим організаціям добиватися поліпшення умов праці і побуту робітників, розвивається соціальне страхування, запроваджуються відпустки для трудящих, скорочується робочий тиждень, особливу турботу проявляє Радянська держава про жінку-робітницю.

Ще в 1920 році будинок поміщика Голуба в селі Весела Гора на Сіверському Дінці був переобладнаний під будинок відпочинку для робітників луганських під-

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-243, оп. 1, спр. 344, арк. 31—34.

приємств. Організовується будинок відпочинку «Лиса Гора», відкриваються нічні санаторії, профілакторії. В 1923 році близько 500 робітників лікувалися і відпочивали в санаторіях і будинках відпочинку.

Розширюється мережа медичних закладів. У 1925 році в Луганську було вже 5 амбулаторій, поліклінік, медпунктів, 4 аптеки, 5 лікарень і родильний будинок, в яких працювали 31 лікар і більш як 100 чоловік середнього медичного персоналу. Відкриваються дитячі поліклініки, жіночі консультації, ясла, дитячі садки і будинки дитини[1]. Народжувалась нова, радянська система охорони здоров'я, відмітною рисою якої була широка профілактична діяльність, боротьба з соціальними захворюваннями, впровадження санітарії і гігієни в побут трудящих.

Відповідно до ленінського плану побудови соціалізму в країні послідовно здійснюється культурна революція. Величезна робота по ліквідації неписьменності серед населення лягла на плечі професійних спілок, органів народної освіти. В Луганську проводиться широка агітаційна кампанія, відкриваються пункти лікнепу, був організований запис бажаючих вчитися. В 1925 році в Луганську вже налічувалось 33 школи по ліквідації неписьменності, в яких навчалось 1467 чоловік.

Перший гурток лікнепу на паровозобудівному заводі створив у 1921 році інженер П. І. Манковський. Його приклад наслідували інженер О. Єременко, механік М. Лозовий, службовець В. Іванова, диспетчер М. Синицин, які з гордістю називали себе культармійцями. Діяльністю заводської школи лікнепу зацікавилась Н. К. Крупська. В листах до керівників школи вона схвалювала їх прагнення поєднувати навчання робітників грамоті з їх політичним вихованням. За 20 з лишком років Манковський навчив грамоті 1059 чоловік[2].

Керуючись програмою партії, положеннями про єдину трудову школу, органи народної освіти перебудовують шкільну справу. Ця робота проходила в надзвичайно важких умовах, викликаних наслідками імперіалістичної і громадянської воєн та воєнної інтервенції. До початку 1921 року у місті було 12 шкіл, в яких навчалося близько 3 тис. учнів[3]. Через нестачу коштів деякі школи утримувались промисловими підприємствами, профспілковими організаціями і навіть на кошти батьків. Не вистачало учителів, не було навчальних посібників і програм. Школи працювали в погано пристосованих для нормальних занять приміщеннях. Діти навчалися в три зміни. Зарплата вчителям видавалася з великим запізненням. Молода Радянська держава прагне знайти необхідні кошти для того, щоб поліпшити матеріальне становище народних учителів, відкрити шлях до знань усім дітям шкільного віку. В 1925/26 навчальному році в місті працювало 13 семирічних трудових шкіл і одна початкова. Всього навчалося 7 тис. дітей. Процес навчання і виховання здійснювали 263 педагоги[4].

Підприємства міста були зацікавлені в підготовці кадрів кваліфікованих, грамотних робітників. Створюються перші школи фабрично-заводського учнівства. Дві такі школи з чотирирічним строком навчання в 1923—1924 рр. працювали на заводі імені Жовтневої революції і на патронному заводі. В них навчалося 294 чоловіка, в основному діти робітників[5]. У наступному році на підприємствах Луганська вже налічувалось 5 шкіл фабзавучу, де навчалося 683 чоловіка.

Перший робітничий факультет відкрився в Луганську в березні 1921 року. Спочатку він називався робітничим університетом. У телеграмі на ім'я В. І. Леніна шкільна рада так формулювала завдання учбового закладу: «Дати добре навчені кадри працівників Радянської республіки для відбудови зруйнованого народного

---

[1] Луганська округа, стор. 6—7.
[2] Газ. «Луганская правда», 20 серпня 1966 р.
[3] Луганський облдержархів, ф. 242, оп. 1, спр. 167, арк. 13.
[4] Луганська округа, стор. 3.
[5] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 4, арк. 14.

господарства, як запоруку економічного і культурного відродження соціалістичної держави»[1].

В 1923 році в Луганську був створений Донецький інститут народної освіти (ДІНО) — перший педагогічний вищий учбовий заклад у Донбасі.

До кінця відбудовного періоду (1925 р.) в місті був один інститут і 4 технікуми: індустріальний, сільськогосподарський, соціально-економічний і вечірній індустріальний, два робітфаки — індустріально-технічний і педагогічний, 4 профшколи — індустріальні, соціально-економічна і художня. В цих учбових закладах навчалось 1759 чоловік. Заняття вели 187 викладачів[2].

Все більше розгорталася і культурно-освітня робота. В Луганську вже працювало 5 клубів, 59 драматичних колективів, 7 бібліотек, в яких налічувалось 65 тис. книг, 4 кінотеатри і краєзнавчий музей[3].

Восени 1922 року в Народному будинку (колишній гірничо-комерційний клуб) на Пушкінській вулиці почалися спектаклі першого в Донбасі радянського професіонального театру. Цікава історія виникнення цього творчого колективу.

В 1921 році професіональний актор комуніст Г. С. Свободін був делегатом X з'їзду партії. Під час перерви між засіданнями В. І. Ленін завів розмову з Свободіним, запросив його до себе додому, познайомив з Н. К. Крупською. Ленін виявив великий інтерес до театрального мистецтва робітничих центрів, висловив ряд важливих думок про його дальший розвиток. Окрилений цією зустріччю, з путівкою ЦК партії приїхав Свободін у Луганськ. Він став організатором, артистом і режисером театру «Шахтарка Донбасу», який знайомив робітників Луганська і Алчевська, шахтарів Брянки, Успенки, Красного Луча, Горлівки і Попасної з п'єсами радянських драматургів, з творами російських, українських та іноземних класиків[4].

20-і роки стали роками розквіту літератури Донбасу. Велику роль у вихованні робітників-літераторів відіграли газети «Всероссийская кочегарка», «Луганская правда». Редактор «Луганской правды» О. П. Селивановський очолив у 1924 році редколегію журналу «Забой», де друкували свої перші твори Б. Горбатов, П. Безпощадний, пізніше М. Матусовський, М. Упеник, Ю. Черкаський.

Наступні роки боротьби за індустріалізацію, за здійснення ленінського плану побудови соціалізму докорінно змінили вигляд міста, стали роками швидкого піднесення його економіки і культури.

Прагнучи взяти активну участь у вишукуванні коштів для проведення індустріалізації, трудящі міста запроваджують суворий режим економії на виробництві, добиваються зниження браку, перевитрат палива, скорочення витрат сировини та матеріалів. На заводі ім. Жовтневої революції тільки завдяки зниженню транспортних витрат середньомісячна економія в 1926 році становила 1112 крб., більш як 2 тис. крб. було одержано від скорочення конторського штату. На заводі розгорнулась боротьба за ущільнення робочого дня, за зміцнення дисципліни. Сотні тисяч карбованців заощадили державі робітники заводів ім. Артема, ім. Рудя, міської електростанції та інших підприємств[5].

Трудящі Луганська вписали славні сторінки в героїчний літопис боротьби за виконання п'ятирічного плану, прийнятого в квітні 1929 року XVI конференцією ВКП(б). У відповідь на звернення XVI партійної конференції про розгортання соціалістичного змагання паровозобудівники створюють ударні бригади, першими в країні виступають із закликом достроково завершити виконання п'ятирічного плану. В листі до всіх трудящих вони заявили: «... Життя змінює плани... Те, що намічено на п'ять років, можна виконати за чотири...»

---

[1] ЦДАЖР СРСР, ф. 130, оп. 5, спр. 702, арк. 41. Телеграфна стрічка.
[2] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 4, арк. 7, 15.
[3] Луганська округа, стор. 5.
[4] Журн. «Донбасс», 1959, № 3, стор. 110—115.
[5] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 128, арк. 74—75.

Заклик луганчан почула вся країна. Він прозвучав зі сторінок газети «Правда», яка 31 липня 1929 року повідомляла: «Робітники Луганська хочуть виконати п'ятирічний план раніше строку і закликають москвичів наслідувати їх приклад». А наступного дня в «Правде» з'явилися такі рядки: «Московські робітники підхопили лозунг луганчан про дострокове виконання п'ятирічного плану». Робітники заводу ім. Жовтневої революції запропонували послати в Москву делегацію, яка мала передати колективам московських заводів та науково-дослідних інститутів прохання подати луганчанам технічну допомогу в достроковому виконанні п'ятирічки. При цьому було вирішено повезти в подарунок москвичам ешелон вугілля, видобутого понад план. «Ми побудуємо надплановий паровоз,— заявили паровозобудівники,— нехай робітники вагоноремонтного заводу дадуть вагони, а шахтарі — вугілля»[1].

5 жовтня «червоний ешелон» вирушив у Москву. По дорозі його виходили зустрічати представники робітників Харкова, Тули, Серпухова та інших міст. Разом з «червоним ешелоном» у Москву виїхала делегація ініціаторів і учасників змагання, до складу якої входили найстаріший робітник Бобров, який пропрацював на виробництві сорок чотири роки, слюсарі вагоноремонтних майстерень Васильченко і Корніловський, токар Качура, коваль Гагач та інші.

10 жовтня ешелон прибув у Москву, а на другий день делегати вже виступали на мітингах і зборах трудящих столиці. В прийнятих резолюціях одностайно відмічалось, що самовіддана боротьба передовиків соціалістичного змагання знайде гідне наслідування не лише серед московських робітників, а й робітників усього Радянського Союзу.

Таким чином, заклик луганчан «П'ятирічка — за чотири роки!» знайшов живий відгук у трудящих усієї країни і незабаром став найважливішим політичним лозунгом тих років.

Соціалістичне змагання відіграло величезну роль у боротьбі трудящих Луганська за індустріалізацію. Одним з яскравих прикладів трудової доблесті і героїзму була реконструкція заводу ім. Жовтневої революції, створення на базі старого паровозобудівного заводу по суті нового підприємства — велетня вітчизняного локомотивобудування.

Центральний Комітет партії і Радянський уряд надавали великого значення генеральній реконструкції підприємства, яка почалася ще в 1927 році, але повною мірою розгорнулась в роки п'ятирічки. В цей час на будівництві заводу побували голова ВРНГ В. В. Куйбишев, наркоми Г. К. Орджонікідзе, К. Є. Ворошилов.

У лютому 1929 року будівельний майданчик Луганського паровозобудівного заводу відвідала комісія ВРНГ СРСР, яка детально ознайомилася із станом робіт. На доповідь комісії ВРНГ прийняла рішення про організацію спеціального управління по будівництву заводу «Луганбуд».

Це була одна з найбільших будов першої п'ятирічки. Уряд відніс її до числа першочергових 29 ударних будов країни — або 7 на Україні, асигнував на неї 150 млн. крб.[2]. На будівництво заводу прибували з усіх кінців країни тисячі робітників.

Участь у будівництві заводу стала справою честі трудящих міста. У вересні 1930 року Луганська міська партійна організація була виділена з складу окружної. На цей час в її рядах налічувалося 6700 комуністів, з них 71 проц. становили робітники[3]. Обраний на I партконференції міський партійний комітет особливу увагу приділяв ударній будові країни — заводові ім. Жовтневої революції. Питання про хід будівництва, про оснащення заводу новим устаткуванням систематично обговорювались на засіданнях бюро, на пленумах міськкому. «Луганбуду» подавалась повсякденна, дійова допомога.

---

[1] Л. Бейлин, Л. Бородкин. Как родилось соревнование. М., 1960, стор. 62.
[2] Газ. «Луганская правда», 27 січня 1933 р.
[3] Луганський облпартархів, ф. 5, оп. 1, спр. 4, арк. 14—16.

Міська комсомольська організація послала на «Луганбуд» кращих своїх представників. Десятки комсомольських бригад працювали на будовах у вихідні дні і в надурочний час. Ними було відпрацьовано 20 тис. людино-днів.

У червні 1932 року на будові було 2500 комсомольців, об'єднаних у 97 комсомольських бригад. Далеко за межами Луганська в ті роки були відомі бригади Стафійчука і Санченка, які встановили світові рекорди укладання арматури і клепання залізних конструкцій.

За роки реконструкції було введено в експлуатацію нові цехи: сталеливарний, новопаровозний, новокотельний, ковальсько-пресовий та інші, оснащені найновішим вітчизняним та імпортним устаткуванням, реконструйовано старі. Побудовано потужну заводську теплоелектроцентраль. Більш як у три рази зріс верстатний парк заводу, в 20 раз — потужність моторного господарства.

Проявляючи турботу про кадри робітників та інженерно-технічних працівників підприємства, уряд виділив великі кошти на будівництво житла, культурно-побутових, медичних закладів. Недалеко від підприємства виросло містечко паровозобудівників.

У листопаді 1933 року реконструйований завод став до ладу діючих. Тепер це було найбільше в Європі паровозобудівне підприємство. Почалась боротьба за освоєння серійного виробництва нового потужного паровоза серії «ФД», здатного водити великовагові состави. Вже в наступному, 1934 році було випущено 226 паровозів.

Великі зміни відбулися і на інших підприємствах Луганська. Вагоноремонтні майстерні в роки першої п'ятирічки теж були докорінно реконструйовані. На їх базі був створений завод гірничого устаткування ім. Пархоменка, який освоїв випуск десятків видів механізмів для шахт. Інші підприємства, хоч і зберегли стару технічну основу, теж освоїли виробництво нових машин і виробів[1].

На кінець 1932 року підприємства міста достроково завершили виконання планів першої п'ятирічки. Обсяг промислового виробництва підприємствами Луганська у порівнянні з 1913 роком збільшився в чотири рази.

Луганська партійна організація взяла активну участь у боротьбі за колективізацію сільського господарства. В числі 25-тисячників луганські робітники послали 627 кращих своїх представників. Луганський округ шефствував над Старобільським, Сумським, Роменським і Вінницьким сільськими округами України. В проведенні колективізації взяли участь сотні робітничих бригад. Комсомольська організація виділила для цієї роботи 2227 кращих своїх представників[2].

У період відбудови народного господарства, в роки будівництва фундаменту соціалізму трудящі Луганська усвідомлювали, що вони виконують свій обов'язок перед пролетаріатом усього світу. Міцніють і розвиваються їх інтернаціональні зв'язки. В 20-і роки на сторінках «Луганської правди» публікуються листи англійським гірникам, молодим робітникам Дюссельдорфа, Дрездена, комуністам Орлеана, листи-відповіді, в яких зарубіжні брати по класу висловлювали почуття глибокої солідарності з трудящими Радянського Союзу.

Другий п'ятирічний план передбачав реконструкцію емалювального, пилонасікального, трубопрокатного та інших заводів, текстильної і швейної фабрик, будівництво ряду нових підприємств[3]. Але основним завданням залишалось освоєння проектної потужності паровозобудівного заводу.

На підприємствах провадилась велика робота по організації технічного навчання. Так, наприклад, на теплоелектроцентралі було організовано 28 гуртків техмінімуму. Через три місяці всі робітники ТЕЦ успішно склали екзамени. У 1933—1934 рр. техмінімумом оволоділи близько 13 тис. трудящих підприємств міста[4].

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 5, оп. 1, спр. 137, арк. 22.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-243/153, спр. 938, арк. 152.
[3] Луганський облпартархів, ф. 5, оп. 1, спр. 290, арк. 219, 220.
[4] Там же, спр. 90, арк. 43.

Робітники, що оволоділи технікою, показували зразки високопродуктивної праці. Соціалістичне змагання збагатилося новими починаннями. В другій половині 1935 року луганчани гаряче підхопили почин свого земляка, вибійника шахти «Центральна-Ірміне» О. Стаханова. Першими почали працювати по-стахановськи робітники паровозного цеху П. Семенченко, А. Перцев, І. Лисаченко, М. Лук'янов. Коваль П. Лиходід вступив у змагання з ковалем Горьковського автозаводу Бусигіним[1].

У листопаді 1935 року на Всесоюзній нараді стахановців підприємств транспортного машинобудування, яка відбулася в Луганську, представники заводу ім. Жовтневої революції рапортували про значне зниження собівартості паровоза «ФД», а також про те, що з 1 жовтня завод перейшов на роботу без дотацій. Луганські магістральні паровози серій «ФД» та «ИС» в 1938 році демонструвалися на Паризькій всесвітній виставці і дістали високу оцінку.

За роки другої п'ятирічки в місті було збудовано нові підприємства: завод тракторних запасних частин ім. 20-річчя Жовтня (на базі костильного), хіміко-фармацевтичний завод, млинкомбінат і м'ясокомбінат.

У 30-і роки в Радянській країні проводились важливі адміністративні перетворення. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 червня 1938 року була утворена Луганська область. Перетворення Луганська в обласний центр сприяло прискоренню темпів господарського і культурного будівництва в місті.

За роки передвоєнних п'ятирічок Луганськ став великим індустріальним центром України. В 1940 році в місті було понад 70 промислових підприємств союзного, республіканського та обласного підпорядкування і більш як 50 артілей промкооперації. Промисловість міста випускала за рік продукції на суму близько 33 млн. крб.[2] Виробництво паровозів на найбільшому підприємстві міста — заводі ім. Жовтневої революції становило 70 проц. загальносоюзного виробництва локомотивів.

За роки п'ятирічок підприємства міста освоїли випуск шахтного і збагачувального устаткування, нафтових двигунів, сталевих труб, радіаторів, запасних частин до тракторів і сільськогосподарських машин та іншої продукції, яка не вироблялася в дореволюційному Луганську.

Високими темпами розвитку промисловості, постійною потребою підприємств і будов у робітничих кадрах пояснювалось і прискорене зростання населення міста. На підприємствах міста було зайнято понад 85 тис. трудящих. За даними Всесоюзного перепису 1939 року чисельність населення Луганська становила 213 тис. чоловік. Тобто, за роки Радянської влади воно зросло в 3,5 раза.

На початок 40-х років Луганськ стає великим промисловим і культурним центром республіки, впорядкованим містом. Велику роль у цьому відіграли спеціальне рішення Ради Праці і Оборони СРСР від 27 червня 1932 року «Про впорядкування Луганська та поліпшення комунально-житлового будівництва в Луганську», зусилля місцевих радянських органів, усієї громадськості.

Житловий фонд міста в 1940 році збільшився порівняно з 1913 роком у 3,7 раза і становив 922,5 тис. кв. м. Вулиці, які колись потопали в грязюці, були вкриті асфальтом. На цей час було заасфальтовано 36 км доріг і тротуарів. У кінці 1937 року стала до ладу нова телефонна станція. Було встановлено 14 тис. радіоточок. Крім того, багато трудящих придбало радіоприймачі, які почала випускати молода радіопромисловість країни.

Значно поліпшилось водопостачання міста. Тут було прокладено 105 км нових водопровідних ліній. У місті споруджено каналізацію[3].

1 травня 1934 року в місті відбулася велика подія — пройшов перший трамвай. У 1940 році довжина трамвайної колії становила вже 80 кілометрів.

---

[1] Газ. «Луганская правда», 20 вересня, 18 листопада 1935 р.
[2] Луганський облпартархів, ф. 5, оп. 1, спр. 112, арк. 3.
[3] Там же, спр. 1112, арк. 3—5.

Удосконалювалась система торгівлі та громадського харчування. В місті на той час налічувалось 186 магазинів, 86 кіосків і ларків, 58 їдалень.

Близько 30 млн. крб. було витрачено в 1940 році з коштів міського бюджету на народну освіту та охорону здоров'я. В місті було 10 лікарень, 2 амбулаторії, 3 дитячі спеціальні санаторії. На варті здоров'я трудящих стояло близько 400 лікарів і 750 середніх медичних працівників.

Культурна революція в країні, в тому числі і в Луганській області, привела до повної ліквідації неписьменності серед дорослих. В роки першої п'ятирічки в місті було здійснене загальне початкове навчання дітей віком від 8 до 12 років. В 1940 році в Луганську було 33 середні і неповні середні школи, в яких навчалось 27 тис. дітей. На базі їх створювались також вечірні школи робітничої молоді.

Успішно розв'язували завдання по створенню кадрів вузи і технікуми міста. В роки першої п'ятирічки було підготовлено 2100 спеціалістів. З 1929 року в Луганську працює сільськогосподарський інститут, який був відкритий на базі сільгосптехнікуму.

На кінець другої п'ятирічки число студентів вищих і середніх учбових закладів у місті досягло 6 тис. чоловік.

З кожним роком поліпшувалось культурне обслуговування трудящих. 7 кінотеатрів міста могли одночасно вмістити близько 3 тис. глядачів.

Важливою подією в культурному житті міста було відкриття в 1932 році українського театру опери і балету. Велику роботу по ідейному та естетичному вихованню школярів проводив колектив театру юного глядача, створеного в 1935 році з ініціативи міськкому комсомолу.

Добре могли відпочити луганчани і в клубах міста, яких тут було понад 10.

В місті було 20 бібліотек, з яких тільки центральна бібліотека налічувала понад 8 тис. читачів. У Луганськ щоденно доставлялося понад 20 тис. примірників газет і журналів. Тут видавалися дві обласні й багатотиражні газети.

Революційна історія Луганська, його бойові і трудові традиції були відбиті в експозиціях краєзнавчого музею і музею революції.

Комуністи, робітники і службовці міста своєю працею зміцнювали могутність нашої Батьківщини, добивались все нових і нових успіхів у соціалістичному будівництві. Старше покоління луганчан передавало свій досвід молоді, готувало юне покоління до праці й оборони.

І коли прийшла грізна звістка про початок фашистського вторгнення, тисячі луганчан стали в черги до військкоматів. Близько половини комуністів Луганська в перші ж дні війни добровільно пішли в ряди Червоної Армії. Не відставали від комуністів комсомольці і молодь.

На кінець 1941 року з числа молоді міста добровільно пішли на фронт боротьби проти фашистських загарбників більше як 20 тис. чоловік, у тому числі половина членів комсомольської організації Луганська[1].

За прикладом москвичів, ленінградців, киян трудящі Луганська створюють народне ополчення, до складу якого записалося понад 25 тис. чоловік. Полки народного ополчення і винищувальні батальйони стали бойовим резервом радянських військ, які захищали Донбас. Так, екіпаж бронепоїзда «За Родину», побудованого на заводі ім. Жовтневої революції, складався з бійців і командирів народного ополчення, був оснащений зброєю і боєприпасами, виготовленими в основному на заводах міста. Наприкінці 1941 року він взяв активну участь в обороні Донбасу[2].

Партійні, радянські і господарські органи провели величезну роботу по перебудові всіх підприємств на воєнний лад. Паровозобудівний завод перейшов на випуск бронепоїздів, налагодив виготовлення снарядів, авіабомб, корпусів для тан-

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1405, арк. 12—16.

[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1405, арк. 4. Довідка про чисельний склад народного ополчення.

Перед відправкою на фронт. Луганськ. 1941 р.

ків, мінометів і мін, а з наближенням фронту став базою по ремонту бронепоїздів, танків та іншої зброї для Червоної Армії. В серпні 1941 року в місті не було такого заводу, який би не випускав воєнної продукції.

За прикладом передових підприємств країни на промислових підприємствах міста широко розгорнулось соціалістичне змагання під лозунгом «Все для фронту, все для перемоги!», рух двохсотників, які виконували виробниче завдання на 200 проц., багатоверстатників і сумісників професій. У серпні 1941 року на підприємствах міста налічувалось понад 7 тис. двохсотників і понад 1000 багатоверстатників. Замість тих, що пішли на фронт, тільки в липні і серпні 1941 року в промисловість міста прийшло понад 10 тис. жінок.

У вересні 1941 року, коли над Луганськом нависла загроза окупації, почалась евакуація промислових підприємств, матеріальних цінностей вглиб нашої країни. За короткий строк було організовано демонтаж і відвантаження промислового устаткування, евакуацію людей у східні райони країни. З міста евакуювалось 15 тис. робітників та інженерно-технічних працівників, які потім самовіддано працювали на сході країни і виробляли воєнну продукцію[1].

Розгром гітлерівських військ під Москвою, Ростовом і Тіхвіном у кінці 1941 року, а також самовіддана оборона Донбасу дали можливість зупинити дальше просування фашистських військ. Луганськ став прифронтовим містом. На підприємствах, що залишилися в місті, виробляли зброю, боєприпаси, ремонтували техніку.

У жовтні 1941 року Луганський міський комітет КП України і виконавчий комітет міської Ради депутатів трудящих взяли шефство над 395-ю стрілецькою шахтарською дивізією, до складу якої входило багато луганчан і вручили їй Червоний прапор міського комітету партії і міськвиконкому. З цього часу і до закінчення Великої Вітчизняної війни трудящі міста постійно підтримували з'вязок з цією дивізією.

Населення виявляло винятково велику турботу про поранених бійців і командирів Червоної Армії. Громадськість брала на себе турботу про сім'ї фронтовиків, про інвалідів війни, дітей-сиріт. Дуже багато дітей-сиріт робітники і службовці взяли в свої сім'ї на виховання.

В липні 1942 року обстановка на фронті різко змінилась. На південному напрямі ворог зосередив великі сили. Наші війська змушені були з боями відступати до Волги і Північного Кавказу. 17 липня 1942 року Луганськ захопили німецько-фашистські загарбники. На цей час у місті був створений підпільний міськком партії і партизан-

[1] Г. Емченко. Годы суровых испытаний Луганськ, 1961, стор. 40.

І. М. Яковенко — секретар Луганського підпільного обкому і міськкому КП(б) України, командир партизанського загону. Загинув у 1942 р.

ський загін. Секретарем підпільного обкому і міськкому партії і командиром партизанського загону було затверджено І. М. Яковенка, який працював до цього другим секретарем Луганського міськкому КП України[1].

В партизанському загоні були секретар підпільного обкому ЛКСМУ Н. Фесенко і секретар підпільного міськкому комсомолу Г. Сєрикова. В Луганську створюється широка мережа явочних квартир. Для підпільної роботи і організації диверсій у місті було залишено понад 100 чоловік. Крім того, за завданням ЦК КП України міськком партії підібрав і направив в інші партизанські загони 35 комуністів. 64 розвідники були послані в тил ворога.

З перших днів окупації підпільні партійна і комсомольська організації почали активно діяти в місті і прилеглих до нього районах. Партизанський загін вів збройну боротьбу з фашистськими окупантами в Луганську, на території Станично-Луганського, Верхньотеплівського, Олександрівського, Новосвітлівського районів. Партизани робили сміливі наскоки на фашистські війська, знищували солдатів і офіцерів, виводили з ладу ворожу техніку, телефонні лінії, мости тощо.

15 вересня 1942 року німецько-фашистські карателі під хутором Паньківкою виявили і оточили партизанський загін. У нерівному бою, б'ючись до останньої краплі крові, загинули І. М. Яковенко, старшина загону П. П. Шевченко, комсомолець Ю. Олексинцев та інші[2]. Але внаслідок жорстокого бою партизанам вдалося прорвати вороже кільце, а ті, що залишилися, продовжували вести боротьбу з окупантами, зриваючи проваджувані ними заходи, знищуючи ворожих солдатів і офіцерів, техніку. Активно діяла в місті група комсомольців-підпільників на чолі з Н. Фесенко. До цієї групи входили Г. Сєрикова, Г. Шведкова, В. Третякевич, піонер В. Пятьоркін та багато інших. Вони виконували доручення підпільного міськкому партії, розповсюджували листівки та антифашистську літературу. За завданням підпільного обкому партії Н. Фесенко і Г. Сєрикова через В. Третякевича встановили зв'язок з партійно-комсомольським підпіллям Краснодона, з організацією «Молода гвардія».

Після загибелі І. М. Яковенка в місті велику роботу проводив один з секретарів підпільного обкому партії С. О. Стеценко, зв'язкові обкому В. П. Стеценко, О. Д. Кротова, Т. Морозова та інші[3].

Однією з форм боротьби трудящих міста з окупантами був саботаж їх воєнних, господарських та інших заходів. Робітники всіляко ухилялися від роботи, приховували свої справжні спеціальності, а якщо їх примушували працювати, вони псували верстати, перешкоджали пуску промислових підприємств. Гітлерівцям не вдалося відновити роботу жодного міського підприємства.

Останні залпи, які пролунали над Сталінградом, були водночас і прологом до вигнання окупантів з Донбасу. Свободу багатостраждальній землі Донецькій принесли війська Південно-Західного фронту під командуванням генерала армії М. Ф. Ватутіна.

14 лютого 1943 року Луганськ був визволений від німецько-фашистських загарбників.

Місто перебувало під ярмом окупації 7 місяців, точніше 212 днів, але й за цей короткий строк фашисти завдали йому тяжких втрат. Все цінне устаткування, верстати, метал, які луганчани не встигли вивезти в радянський тил, фашисти відпра-

[1] Архів Інституту історії партії ЦК КП України, ф. 1, оп. 1—9, спр. 106, арк. 7.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ов, спр. 779, арк. 2.
[3] Там же, спр. 6, арк. 76, 96, 104.

вили в Німеччину, а відступаючи з міста, вони перетворили в руїни промислові підприємства і культурно-освітні заклади. Фашисти спалили і зруйнували 1700 житлових будинків, 30 шкіл, краєзнавчий музей і музей революції, драматичний театр, кінотеатри, приміщення педінституту, клуби, лікарні. Шкода, заподіяна гітлерівцями народному господарству міста, становила понад 1 млрд. крб. (у старому масштабі цін).

Г. Г. Сєрикова — секретар Луганського підпільного міськкому ЛКСМУ. Загинула в 1942 р.

Наймерзеннішим злочином гітлерівців було вбивство 8 тис. мирних жителів міста, в тому числі жінок, дітей і старих. Більше 10 тис. луганчан, в основному молоді, було насильно вивезено на каторгу в фашистську Німеччину[1].

Луганчани зразу ж після визволення приступили до відбудови рідного міста. Велику допомогу в цьому подали братні народи Радянського Союзу. З Москви і Ленінграда, Тули і Ярославля, з Азербайджану, Башкирії та інших республік і промислових центрів країни йшли в Луганськ ешелони з устаткуванням для заводів і продовольством для населення. Тільки з Башкирії в 1943—1945 рр. місто одержало три ешелони устаткування, понад 200 вагонів лісу, ешелон нафтопродуктів, верстати, інструменти тощо. Партія і уряд направили сюди із східних районів країни велику групу спеціалістів — інженерів, техніків і кваліфікованих робітників.

Партійні організації міста у важких умовах 1943 року зуміли мобілізувати комуністів, усіх трудящих на якнайшвидшу відбудову підприємств і комунального господарства міста.

В результаті самовідданої праці трудящих уже в ході війни підприємства міста були введені в дію і почали давати продукцію для фронту. Було відбудовано 500 тис. кв. м житлової площі, 35 км трамвайної колії, пущено 10 трамвайних поїздів, почали працювати 27 середніх і неповних середніх шкіл, 2 театри, 5 кінотеатрів, 14 бібліотек[2].

На завершальному етапі Великої Вітчизняної війни трудящі міста дали для потреб країни, для фронту десятки тисяч тонн металу, багато зброї і боєприпасів.

Тисячі луганчан проявили відвагу і мужність на фронтах Великої Вітчизняної війни, в підпіллі і партизанських загонах. Вірні бойовим традиціям луганського пролетаріату, вони помножили славу батьків активною участю в боях за честь, свободу і незалежність Радянської Батьківщини. За час Великої Вітчизняної війни тисячі луганчан нагороджено орденами і медалями, 12 чоловік удостоєно звання Героя Радянського Союзу. Серед них двічі Герой Радянського Союзу О.Г. Молодчий, прославлений льотчик радянської авіації, який зробив у роки війни кількасот бойових вильотів, головним чином вночі, одним з перших бомбив фашистське лігво — Берлін[3], Герої Радянського Союзу М. В. Галицький, І. С. Малько, О. М. Рай, В. І. Івченко, О. А. Краснокутський, С. У. Кратінов та інші. Луганчани М. Ф. Кирилюк та О. Є. Сергієнко за участь у визвольній боротьбі народів Європи проти фашизму удостоєні звань почесних громадян іноземних міст.

1946 рік. Завершувалась перебудова народного господарства на мирний лад. Трудящі Луганська разом з усім радянським народом вступають у боротьбу за виконання четвертої п'ятирічки 1946—1950 рр., основне завдання якої полягало в тому,

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 5, спр. 159, арк. 48—51.
[2] Там же, ф. 5, оп. 1, спр. 1112, арк. 6—7.
[3] Люди бессмертного подвига. М., 1965, стор. 30—39.

щоб відбудувати і значно перевершити довоєнний рівень промисловості й сільського господарства.

Відроджуваним шахтам Донбасу потрібне було гірниче і збагачувальне устаткування, залізницям країни — потужні локомотиви. Партійна організація міста мобілізує трудящих на якнайшвидшу відбудову і розвиток промислових підприємств.

Швидкими темпами здійснюється реконструкція заводів і фабрик, будівництво нових цехів, вводяться нові виробничі потужності.

Вже в 1946 році завод гірничого устаткування ім. Пархоменка перевищив довоєнний рівень виробництва. В 1947 році він випустив 116 різних видів шахтного устаткування[1].

Гордістю луганчан знову став піднятий з руїн велетень вітчизняного локомотивобудування — завод ім. Жовтневої революції. Ще в листопаді 1945 року з заводських воріт вийшов перший післявоєнний паровоз. Він повіз у столицю України—Київ ешелон видобутого гірниками Луганщини понадпланового вугілля. До кінця року завод випустив ще 9 локомотивів. У 1946 році він дав країні 60 паровозів. А в наступному році підприємство випустило 200 локомотивів.

Партія і уряд високо оцінили трудовий подвиг луганських локомотивобудівників. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 7 червня 1947 року колектив підприємства за успішне виконання завдань уряду по відбудові заводу, організації випуску важливої продукції для народного господарства і в зв'язку з 50-річчям заводу[2] було нагороджено орденом Леніна. Орденами і медалями було нагороджено понад 200 робітників та інженерно-технічних працівників заводу.

Прискорені темпи відбудови зруйнованого війною народного господарства висували на перший план проблему підготовки кадрів. За перші два роки післявоєнної п'ятирічки число робітників, інженерно-технічних працівників і службовців на підприємствах міста зросло в три рази. Величезну роль у вихованні робітничих кадрів відіграла система трудових резервів. Ремісничі училища і школи фабрично-заводського навчання, створені в місті, щороку готували понад тисячу кваліфікованих спеціалістів, які поповнювали ряди робітничого класу. Багато робітників було підготовлено безпосередньо на підприємствах і будовах.

Партійні і радянські органи, профспілкові і господарські організації у важких умовах післявоєнного часу прагнули швидко забезпечити роботою і всім необхідним людей, які поверталися із східних районів країни.

Після оголошення у вересні 1946 року Указу про демобілізацію з Радянської Армії і до кінця 1947 року в місто прибуло близько 15 тис. демобілізованих воїнів. Багато з них зайняли керівні пости в партійному і радянському апараті, очолили відповідальні ділянки виробництва.

Роки післявоєнної п'ятирічки багаті на приклади справжнього трудового героїзму колишніх фронтовиків. Гвардії сержант Г. А. Краснобрижий брав участь в обороні Кавказу, форсуванні Дніпра, визволенні Праги. За подвиги в боях з фашистськими окупантами він був удостоєний багатьох урядових нагород. Повернувшись у рідну сім'ю паровозобудівників, колишній розвідник стає бригадиром котельників, новатором виробництва. За самовіддану працю в 1947 році його нагороджено орденом Леніна[3].

Дванадцять років — такий був довоєнний стаж роботи на паровозобудівному заводі стругальника О. П. Козаченка. Він брав участь у битвах під Москвою, на Волзі, на Орловсько-Курській дузі, в боях за визволення Харкова. Три важких поранення не завадили йому знову стати в ряди локомотивобудівників. Новатор О. Козаченко за самовіддану працю в 1947 році був нагороджений орденом «Знак пошани»[4].

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 5, оп. 1, спр. 1252, арк. 35.
[2] 50 років заводу минуло у 1946 році.
[3] Луганський облпартархів, ф. 5, оп. 1, спр. 1252, арк. 8.
[4] Газ. «Луганская правда», 22 червня 1966 р.

Партійні організації промислових підприємств, зміцнивши і поповнивши свої ряди за рахунок комуністів, що демобілізувалися з рядів Радянської Армії, а також передових робітників та інженерно-технічних працівників, прийнятих у партію в післявоєнні роки, очолили боротьбу трудящих за дострокове виконання четвертої п'ятирічки.

Знатний токар паровозобудівного заводу комуніст Ю. Г. Ахонін виконав п'ятирічку за два роки. Такого ж успіху добився токар заводу ім. Пархоменка П. В. Попов. Обидва вони стали ініціаторами змагання по професіях, метою якого було підвищення продуктивності праці кожним робітником. Одним з перших відгукнувся на заклик ініціаторів змагання токар заводу ім. Пархоменка О. С. Недодаєв, який у 1947 році виконав 3,4 річної норми.

Велику роботу по поширенню досвіду передовиків, новаторів виробництва, підвищенню дійовості соціалістичного змагання проводили профспілкові організації підприємств. Тисячі робітників і робітниць брали на себе індивідуальні соціалістичні зобов'язання. В цьому ж році в соціалістичному змаганні брало участь уже понад 80 проц. трудящих підприємств. За перші два роки п'ятирічки 118 чоловік виконали по п'ять річних норм, 522 чоловіка — по чотири і 676 чоловік — по три річні норми. На кінець п'ятирічки в промисловості міста налічувалось 17 цехів, 11 дільниць і прольотів колективної стахановської праці. Середньомісячний виробіток на одного робітника збільшився в порівнянні з довоєнним рівнем на 52 проценти.

Творча ініціатива луганчан, їх патріотичне прагнення внести гідний вклад у справу відбудови і розвитку народного господарства сприяли масовому впровадженню у виробництво нової техніки, досконалішої технології, передових прийомів і методів праці. Широкого застосування на підприємствах Луганська набули в ці роки багаторізцеве різання, швидкісне фрезерування деталей, машинне формування, яке заміняло ручне, автоматичне зварювання за методом академіка Є. О. Патона. У верстатному парку підвищується питома вага верстатів-автоматів. Помітне поліпшення в організації технічного процесу досягається шляхом переведення цілого ряду дільниць виробництва на потоковий метод.

В 1949 році промисловість міста вже значно перевищила довоєнний рівень виробництва продукції. Як відмічалося на XII міській партійній конференції, що відбулася 6—7 січня 1950 року, п'ятирічний план по обсягу виробництва було виконано за 4 роки і 5 місяців. З 77 підприємств 56 достроково виконали п'ятирічний план. У завершальному році п'ятирічки середньомісячний випуск валової продукції був на 30 проц. вищий, ніж у довоєнному 1940 році.

Величезна робота проводилась у роки післявоєнної п'ятирічки по поліпшенню побутових умов трудящих, відбудові міського господарства та соціально-культурних закладів. На початок 1948 року вже було відбудовано 3880 квартир трудящих, тобто понад 85 проц. довоєнного державного житлового фонду. Міський транспорт, водопровід майже досягли довоєнного рівня. При активній участі громадськості було відремонтовано десятки тисяч квадратних метрів вулиць і тротуарів. Було відбудовано матеріальну базу медичних і дитячих закладів, вузів і технікумів.

Луганськ знову стає одним з найбільш впорядкованих, культурних центрів України. Міська Рада широко залучає громадськість міста до робіт по впорядкуванню і озелененню вулиць, створенню кільця зелених насаджень навколо міста. Поліпшується торгівля і громадське харчування. На цей час відкрито понад 200 нових магазинів, кіосків, ларків, особливо на околицях міста.

На кінець п'ятирічки в місті було 11 лікарень, розширилась мережа дитячих закладів. У 43 школах навчалося 28 тис. дітей. У шести вечірніх школах навчалося близько півтори тисячі робітників. У машинобудівному, сільськогосподарському, педагогічному інститутах і 7 технікумах міста навчалося понад 7 тис. студентів.

Багато зробили партійні організації, місцеві Ради для якнайшвидшої відбудови культурних закладів, поліпшення змісту їх роботи.

Площа ім. Героїв Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. Луганськ.

Нових успіхів у розвитку економіки і культури добились луганчани в роки п'ятої п'ятирічки (1951—1955 рр.). Стали до ладу діючих молокозавод, завод спортінвентаря, ряд виробництв по випуску збірного залізобетону. Завершено монтаж перших двох турбогенераторів потужністю по 100 тис. квт кожний на Луганській ДРЕС.

Промисловість міста збільшує випуск паровозів, нафтоапаратури, устаткування для збагачувальних фабрик. Успішно освоюється виробництво нових видів продукції. Так, наприклад, завод ім. Будьонного почав виробляти 100-тонні преси для машинно-тракторних станцій, нові паросилові установки для сільського господарства. Завод ім. Пархоменка приступив до випуску семи видів нових машин і механізмів. На заводі ім. Жовтневої революції почався серійний випуск паровозів «ЛВ», а також великих вузлів для харківського тепловозобудівного заводу.

Нове піднесення соціалістичного змагання, в ході якого народилось багато патріотичних починань, сприяло новим господарським успіхам. На заводах, фабриках, у будівельних організаціях міста був підхоплений почин знатного гірника Луганщини Т. Михайлова — ініціатора особистих планів підвищення продуктивності праці. Так, наприклад, на заводі ім. Пархоменка в 1952 році 838 передовиків виробництва працювали за особистими планами.

Бригадир слюсарів паровозоскладального цеху заводу ім. Жовтневої революції комуніст В. М. Шпаченко став ініціатором руху за оволодіння суміжними професіями. Трьома професіями оволодів кожний член його бригади. Токар цього ж цеху комуніст О. С. Козаков впровадив силове різання на обробці ряду складних деталей і в 2—3 рази завдяки цьому підвищив продуктивність праці. Соціалістичне змагання збагатилось такими формами, як боротьба за підвищення продуктивності праці і зниження собівартості на кожній виробничій операції та багатьма іншими.

Велика робота була проведена в роки п'ятої п'ятирічки по підвищенню культурно-технічного рівня трудящих. Розширилася мережа заочного навчання, поліпшився обмін технічною інформацією. Відбувся корисний обмін досвідом між підприємствами двох міст — Луганська і Львова, які уклали між собою в 1954 році договір про соціалістичне змагання. Важливою подією було відкриття в 1953 році в Луганську Будинку техніки, який став центром пропаганди передових методів праці в промисловості міста та області.

Після вересневого (1953 р.) Пленуму ЦК КПРС трудящі Луганська активно включилися в боротьбу за піднесення сільського господарства, посилили допомогу колгоспам і радгоспам підшефних сільськогосподарських районів: Станично-Луганського, Верхньотеплівського, Новосвітлівського, Олександрівського і Марківського. Багато партійних, радянських, господарських працівників, відповідаючи на заклик

партії, висловили бажання перейти на роботу в сільське господарство. В колгоспи, радгоспи і МТС було направлено з міста 36 інженерів-механіків, 12 інженерів-будівельників, 35 техніків-будівельників, 500 трактористів, комбайнерів, шоферів. У 1955 році паровозобудівники виготовили для підшефних колгоспів 2 тис. лафетів до рядкових жниварок і 2 тис. пристроїв до комбайнів для роздільного збирання кукурудзи. 640 підбирачів до комбайнів виготовив завод ім. 20-річчя Жовтня.

Будівельні організації і підприємства будівельних матеріалів збудували в колгоспах велику кількість ям, траншей, башт для закладання силосу, тваринницьких приміщень та інше. Значна робота також була проведена по електрифікації сіл, механізації трудомістких процесів у тваринництві. Колгоспам, радгоспам і МТС передано багато устаткування, інструменту та різних матеріалів.

За роки першої п'ятирічки багато було зроблено для впорядкування обласного центру, розширення мережі торговельних і побутових підприємств. Побудовано готель «Жовтень» на 428 місць, житловий фонд збільшився на 232,5 тис. кв. метрів.

Повніше почали задовольнятися культурні запити трудящих. Відкрито нові кінотеатри, клуби, бібліотеки.

Середина 50-х років у нашій країні була ознаменована посиленням боротьби за технічний прогрес і поліпшення організації виробництва. Виконуючи рішення липневого (1955 р.) Пленуму ЦК КПРС, партійна організація міста вела роботу по забезпеченню широкої спеціалізації і кооперування підприємств, впровадженню потокових методів, автоматизації і механізації виробництва, мобілізувала трудящих на ефективне впровадження нової техніки, досконалішої технології і передового досвіду. На порядку денному постало питання про створення нових зразків машин і механізмів, що відповідають сучасному рівню народного господарства. Зокрема, залізничному транспорту потрібні були нові, більш досконалі і економічні види тяги. Відповідно до рішення Пленуму на заводі ім. Жовтневої революції розгортається робота по створенню тепловозів.

Луганський обком і міськком партії схвалили і підтримали патріотичну ініціативу колективу трудящих заводу ім. Жовтневої революції, який взяв на себе зобов'язання створити дослідний тепловоз до дня відкриття XX з'їзду КПРС. 9 лютого 1956 року, за кілька днів до строку, перший в історії заводу тепловоз, побудований луганчанами у співдружності з харківськими локомотивобудівниками, вийшов із заводських воріт[1]. Трудовими досягненнями зустріли з'їзд колективи й інших промислових підприємств міста.

Керуючись Директивами XX з'їзду по шостому п'ятирічному плану, колективи підприємств міста працювали над впровадженням автоматичних ліній, освоєнням виробництва агрегатів, що забезпечували збагачення і промислове використання дрібного вугілля і шламу, високопродуктивних грохотів, вертикально-фрезерних верстатів та інших видів продукції.

Особливо важливе завдання стояло перед луганськими локомотивобудівниками. У Директивах XX з'їзду говорилося про необхідність «...розвинути виробництво електровозів і тепловозів і припинити випуск магістральних паровозів»[2]. Луганський завод ім. Жовтневої революції повинен був протягом п'ятиріччя стати основною базою тепловозобудування в СРСР.

Колектив заводу, не припиняючи випуску паровозів, протягом 1956 року підготував підприємство до серійного виробництва тепловозів, яке почалося в наступному, 1957 році.

В період між XX і XXI з'їздами КПРС на вищий технічний рівень піднялось виробництво і в інших галузях промисловості міста. Конструктори заводу ім. Пар-

---

[1] Луганский ордена Ленина тепловозостроительный завод им. Октябрьской революции. Луганськ, 1961, стор. 5.

[2] КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. Вид. 7, ч. IV, стор. 159.

хоменка тільки за два роки (1958—1959) створили понад 100 типорозмірів нових і модернізованих вуглезбагачувальних машин[1].

Важливих успіхів на шляху технічного прогресу добився і колектив заводу ім. Рудя. Тут було удосконалено технологію випуску найтоншого інструменту — надфілів, які користуються великим попитом не тільки в нашій країні, але й за рубежем.

Значно розширив виробництво тракторних і автомобільних деталей завод ім. 20-річчя Жовтня. Він почав перетворюватись на зразкове підприємство високомеханізованої праці. Тільки в першому півріччі 1957 року на підприємстві було пущено 4 потокових лінії, модернізовано 14 верстатів.

До кінця 50-х років багато заводів і фабрик Луганська було переобладнано на базі нової техніки, тут з'явилося багато нових машин і механізмів. Поряд з реконструкцією діючих підприємств будувалися нові. Тільки за 1956—1958 рр. стали до ладу діючих завод лужних акумуляторів, перша черга взуттєвої фабрики.

Підприємства міста почали випускати багато нових видів виробів. Авторемонтний завод освоїв виготовлення автобусів, завод гірничого устаткування — вентиляторів для шахт, оснастку і запасні деталі для збагачувальних фабрик. Луганська промисловість почала давати країні лужні акумулятори, друкарські машинки, великі стінові блоки, гіпсотирсові плити, численні предмети масового споживання: різноманітні тканини і взуття, сучасні меблі, кондитерські вироби.

Успіхи, досягнуті колективами промислових підприємств, є результатом великої організаторської і політичної роботи міської партійної організації в масах. Соціалістичне змагання збагатилося новими формами.

Великий вплив на поліпшення всіх показників у роботі промисловості мав почин бригади вибійників шахти № 2 «Північна» тресту «Краснодонвугілля», очолюваної комуністом М. Мамаєм, яка розгорнула змагання за видобування кожним робітником однієї тонни вугілля понад змінну норму[2]. В Луганську одними з перших цей почин підтримали трудящі заводу ім. Жовтневої революції. Локомотивобудівників привернула конкретність зобов'язань, можливість регулярної перевірки досягнутих показників. Піонером нової форми соціалістичного змагання на підприємстві стала бригада сортопрокатників, очолювана комуністом М. Крупком. Вона зобов'язалась виробляти за зміну понад план 5 тонн прокату і свого слова додержала.

Зразки високопродуктивної праці показали послідовники М. Я. Мамая і на інших підприємствах.

Підготовка до XXI з'їзду КПРС і XX з'їзду КП України проходила в обстановці політичного і трудового піднесення. Луганчани гаряче відгукнулися на патріотичну ініціативу робітників депо Москва-Сортувальна. Зачинателями змагання за комуністичне ставлення до праці на заводі ім. Жовтневої революції виступили бригада прокатників М. Крупка і бригада слюсарів В. Спаського, на тонкосуконному комбінаті — бригада прядильниць М. Слонецької[3]. Багато луганських робітників включилось у змагання за право називатися ударниками комуністичної праці.

Наприкінці листопада 1958 року бюро Луганського обкому КП України схвалило цей почин і зобов'язало міськкоми, райкоми партії і первинні парторганізації подавати всемірну підтримку розвідникам майбутнього[4]. Узагальненню і поширенню їх досвіду був присвячений обласний зліт учасників змагання за комуністичне ставлення до праці, що відбувся в Луганську 12 грудня 1958 року. Ряд виробничих колективів, і серед них бригада М. Слонецької, першими були удостоєні звання колективів комуністичної праці.

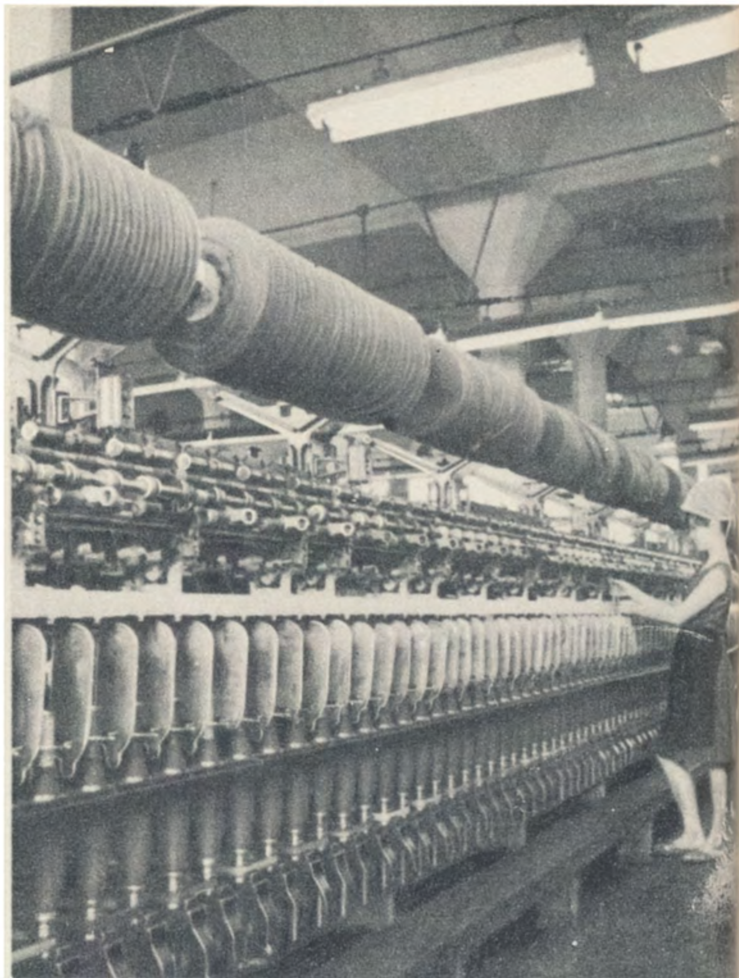
Яскравим проявом комуністичного ставлення до праці було рішення бригадира

[1] А. Крамаренко. Луганск развивается. Луганськ, 1960, стор. 25—26.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 2-в, спр. 1170, арк. 4.
[3] Луганський облдержархів, ф. 2, оп. 1, спр. 589, арк. 79.
[4] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 2, спр. 224, арк. 3, 5.

Продукція Луганського тепловозобудівного заводу ім. Жовтневої революції.
Луганськ. 1967 р.

У цеху тонкосуконного комбінату. Луганськ. 1967 р.

Музей Луганського тепловозобудівного заводу ім. Жовтневої революції. Луганськ. 1967 р.

Вишневолоцького бавовняного комбінату В. Гаганової перейти на роботу у відстаючу бригаду, щоб вивести цей колектив у число передових. Першими в Луганську її приклад наслідували бригадир столярів тепловозоскладального цеху заводу ім. Жовтневої революції І. Кладов, бригадир формувальників ливарномеханічного заводу М. Терещук та багато інших, які за короткий час змогли організувати справу так, що дільниці, які раніше були в прориві, подолали відставання[1].

Патріотичні починання луганчан були високо оцінені Радянським урядом. У 1958 році бригадир прокатників заводу ім. Жовтневої революції, піонер мамаївського руху в машинобудівній промисловості М. А. Крупко був нагороджений орденом Леніна.

Зачинателі руху за комуністичне ставлення до праці в Луганську В. Спаський і М. Слонецька в 1960 році брали участь у роботі першого Всесоюзного зльоту ударників і бригад комуністичної праці в Москві і були удостоєні урядових нагород.

XIX міська партійна конференція, яка відбулася в грудні 1959 року, підбила перші підсумки боротьби трудящих Луганська за виконання рішень XXI з'їзду партії і визначила основні завдання, які мали виконати луганчани в семирічці.

Рішення XXII з'їзду КПРС, прийнята з'їздом нова Програма партії надихнули трудящих Луганська, як і всієї нашої Батьківщини, на нові трудові подвиги, на боротьбу за побудову матеріально-технічної бази комунізму.

Відразу ж після з'їзду тут поширився новий рух — змагання за «луганську годину». Його ініціаторами поряд з гірниками шахти ім. Ілліча тресту «Кадіїввугілля» і шахти № 7—8 тресту «Краснолучвугілля» виступили і колективи трудящих Луганська — будуправління № 5 «Луганськпромжитлобуду» (нині «Луганськжитлобуд») і заводу ім. 20-річчя Жовтня[2]. Вони зобов'язались виконувати змінні завдання на годину раніше строку, а протягом години, що залишатиметься, виробляти понадпланову продукцію у фонд якнайшвидшого створення матеріально-технічної бази комунізму[3].

Змагання за «луганську годину» стало популярним в усіх галузях промисловості міста і області. Рух поширився і в інших областях республіки і перетворився у змагання за «українську годину». «Луганською назвали цю годину в колисці,— писали в своєму листі гірники шахти «Саксагань» Криворізького залізорудного басейну в газету «Правда Украины»,— але «всиновила» його вся Україна». «Правда» відмічала, що ініціатива луганчан зустріла дружну підтримку також у Сумгаїті, Воскресенську, Башкирії[4]. До душі припала вона і в Болгарії робітникам підприємств Перникського округу. Рух за «луганську годину» сприяв успішному виконанню колективами промислових підприємств і будівельних організацій міста державних планів і соціалістичних зобов'язань. Колективи заводів ім. 20-річчя Жовтня, ім. Рудя, ім. Якубовського, автомобільних клапанів уже в 1963 році досягли по ряду показників рівня виробництва, запланованого на 1965 рік, і виконали завдання семирічки по продуктивності праці.

Особливо великих успіхів добились луганчани в 1964—1965 рр.— завершальних роках семирічки. Завод ім. Жовтневої революції перейшов на серійний випуск тепловозів 2ТЕ-10Л потужністю 3 тис. к. с. в секції, а також тепловоза М-62, призначеного на експорт у країни соціалістичної співдружності.

Трубопрокатники заводу ім. Якубовського почали виробництво поліетиленових труб, які в 7 раз легші за сталеві. Луганська промисловість почала виготовляти більш досконалі види збагачувального устаткування, сантехнічних виробів, лужних акумуляторів, тканин нових артикулів, сучасні моделі взуття і одягу, більш різноманітний асортимент кондитерських виробів.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 5, оп. 1, спр. 8, арк. 11.
[2] Газ. «Луганская правда», 10 грудня 1961 р.
[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 2-г, спр. 654, арк. 16, 18.
[4] Газ. «Правда», 26 грудня 1962 р.

Луганський тепловозобудівний завод ім. Жовтневої революції. Складальний цех.

Гарячий відгук у трудящих Луганська викликали рішення вересневого Пленуму ЦК КПРС і жовтневого Пленуму ЦК КП України (1965 р.). На підприємствах розгорнулась боротьба за найкращу організацію виробництва, економію і ощадливість. Великого поширення набуло змагання за створення фонду понадпланового прибутку, яке розгорнулося за почином колективу шахти «Червоний партизан» тресту «Свердловвугілля».

Тепловозобудівники не тільки активно підтримали почин гірників. Вони збагатили його, виступивши восени 1965 року ініціаторами руху за творчу співдружність робітників та інженерно-технічних працівників у боротьбі за здійснення рішень вересневого Пленуму ЦК КПРС[1]. До дня відкриття XXIII з'їзду КПРС на заводі ім. Жовтневої революції вже налічувалась 961 бригада творчої співдружності, в яких брали участь 1250 інженерно-технічних працівників і 2370 робітників.

Завершальний рік семирічки в Луганську, як і в усій країні, був ознаменований розгортанням змагання за гідну зустріч XXIII з'їзду КПРС і 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. Завдяки великому трудовому і політичному піднесенню мас, наполегливій організаторській роботі партійних організацій промисловість міста успішно справилась із завданнями семирічки.

XXII Луганська міська партійна конференція, яка відбулася напередодні XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КП України, підбила підсумки боротьби трудящих міста за здійснення семирічного плану. Випуск валової продукції луганською промисловістю за період 1959—1965 рр. збільшився в два рази, понадпланової продукції випущено на суму 75 млн. карбованців.

При цьому набагато збільшилось виробництво найважливіших видів продукції. Так, наприклад, випуск тепловозів зріс майже в 2,3 раза, лужних акумуляторів — у 2 рази, опалювальних радіаторів — у 1,5 раза, сталевих труб — більш як у 1,6 раза, взуття — більш як у 16 раз і т. д. Вироби луганської промисловості відомі тепер не тільки в республіках Радянського Союзу, але й далеко за його межами. Вони експортуються в усі соціалістичні країни, а також в Індію, Афганістан, Бірму, Туреччину, Ліван, Фінляндію та інші держави.

Збільшення обсягу виробництва є насамперед результатом підвищення продуктивності праці, впровадження нової техніки і технології, поліпшення організації праці, кращого використання економічних важелів. За період 1959—1965 рр. 54 проц. приросту продукції було одержано завдяки збільшенню продуктивності праці.

Поряд з розширенням і реконструкцією діючих підприємств за семирічку в Луганську було споруджено 17 нових підприємств. Деякі з них мають союзне значення. Так, наприклад, з введенням в дію другої черги Луганська взуттєва фабрика стала найбільшою на Україні. Її проектна потужність — 12 млн. пар взуття на рік. Однією з найпотужніших теплових електростанцій Радянського Союзу стала Луганська ДРЕС, яка в 1965 році дала електроенергії в 5,4 раза більше, ніж було вироблено на всіх електростанціях Росії в 1913 році.

За успішне виконання завдань семирічки понад тисячу трудящих Луганська

[1] Газ. «Луганская правда», 31 жовтня 1965 р.

нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу. Три чоловіка удостоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Здійснення семирічного плану відкрило перед промисловістю міста ще ширші перспективи в новому п'ятиріччі. Обсяг промислового виробництва в місті за п'ятирічку повинен зрости в 1,5 раза.

Здійснення завдань перших двох років п'ятирічки проходило в Луганську, як і по всій країні, під знаком боротьби за гідну зустріч 50-річчя Великого Жовтня. В ході ювілейного змагання на промислових підприємствах, будовах, на транспорті народилося багато нових патріотичних починань. Трудящі міста взяли активну участь у створенні луганського ювілейного фонду надпланової продукції і надпланового прибутку. Найповнішому використанню внутрішніх резервів виробництва сприяв стоденний ювілейний переклик, який провадився напередодні Жовтневих свят. В результаті колективи трудящих успішно виконали свої ювілейні зобов'язання. За неповні два роки п'ятирічки промисловість міста випустила понадпланової продукції — тепловозів, гірничозбагачувального устаткування, будівельних матеріалів, тканин, взуття тощо — на 30 млн. крб., понадплановий прибуток становив 8,2 млн. карбованців.

Луганська взуттєва фабрика. Заготівельний цех.

Партія і уряд високо оцінили трудовий внесок луганчан. В ювілейні дні колективу тепловозобудівного заводу ім. Жовтневої революції було вручено на вічне зберігання Пам'ятний Червоний прапор ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС. Пам'ятні Червоні прапори одержали також комбінат «Донбасантрацитшахтобудмонтаж» і Луганський облміжколгоспбуд.

Важливим етапом у боротьбі луганчан за виконання рішень XXIII з'їзду КПРС є перехід промислових підприємств на нову систему планування та економічного стимулювання виробництва. Це поставило в центр діяльності партійних, профспілкових організацій і господарських керівників питання удосконалення економіки підприємств, правильного використання економічних підойм і поліпшення методів господарювання, впровадження системи наукової організації праці і виробництва, економічної підготовки і виховання кадрів, всемірного розгортання творчої ініціативи робітників, інженерно-технічних працівників і службовців.

Але не тільки успіхами в розвитку економіки пишаються луганчани. Своїми руками, використовуючи щедру допомогу держави, вони створили по суті нове соціалістичне місто, гарне, впорядковане, прикрашене зеленню парків, садів і скверів. Комплекси багатоповерхових житлових та адміністративних будинків на площі ім. Героїв Великої Вітчизняної війни, на вул. Радянській утворили новий центр Луганська.

А місто пішло далі на південний схід, де виросли житлові мікрорайони ім. Г. М. Димитрова, ім. Т. Г. Шевченка, на захід, де розмістився квартал ім. А. І. Гайового, на схід, у напрямі до Сіверського Дінця, де виник величезний житловий масив, який включає квартали ім. М. Ф. Ватутіна, «Молодіжний», «Сонячний», «Донський», «Дружба» та ім. 50-річчя Жовтня.

Вулиця Радянська в Луганську.

В 15 раз, у порівнянні з 1913 роком, збільшилась територія міста, в 6 раз зросло його населення.

В 1967 році житловий фонд Луганська становив більше 3 млн. кв. метрів. Це в 7,5 раза більше, ніж було побудовано за всю його дореволюційну історію. За 1959—1967 рр. трудящі міста одержали близько 30 тис. квартир. У нових впорядкованих будинках живе тепер близько половини населення міста.

Великих успіхів досягли луганчани у впорядкуванні рідного міста, розвитку комунального господарства. Капітальні вкладення в комунальне господарство і благоустрій неухильно зростають. За роки семирічки вони становлять близько 33 млн. крб. За цей період в два рази збільшилась потужність міського водопроводу, зросла каналізаційна мережа.

В 1957 році Луганськ одержав природний газ з Ставрополя. В 1967 році мережа міського газопроводу становила 270 км, газифіковані всі основні підприємства, соціально-побутові об'єкти, а також 50 тис. квартир, у тому числі 80 проц. квартир державного житлового фонду.

Розбито багато нових парків і скверів. На 100 гектарів розширено площу парку культури і відпочинку ім. Горького, який розкинувся по обох берегах річки Лугані, на 5000 га збільшено зелений масив навколо міста. На місці історичних боїв луганського пролетаріату за владу Рад біля Гострої Могили створюється величезний лісопарк. У 1964 році почалися роботи по розчищенню русла річки Лугані, спорудженню набережних, човнових станцій, пляжів, сходів і причалів.

Луганчан обслуговує широко розвинута транспортна мережа. В усі кінці міста простягнулися трамвайні лінії. В 1962 році відкрився рух по першому тролейбусному маршруту, а в 1967 році тролейбуси працювали на лініях протяжністю 31 кілометр.

У місті добре автобусне сполучення. На 20 маршрутах пасажирів обслуговують понад 120 автобусів. Вони щодня перевозять 110 тис. чоловік. З Луганського автовокзалу кожний день відходять комфортабельні автобуси в Київ, Полтаву, Харків, Донецьк, Ростов та інші великі міста країни.

Новий сучасний аеропорт щодня приймає і відправляє в чергові рейси повітряні лайнери АН-10, АН-24, ІЛ-18, ТУ-124.

За післявоєнні роки в два рази зросла мережа побутового обслуговування. Побудовано три першокласні готелі, 5 комбінатів побутового обслуговування, Будинок мод, салон для молодожонів. Луганчани користуються послугами більш як 300 ательє, ремонтних майстерень різного профілю, перукарень, фотостудій.

У 1967 році в місті було 1180 магазинів, кафе, їдалень і буфетів. В 1966 році споруджено новий великий універмаг «Дитячий світ». На території мікрорайонів почалось будівництво споруд громадських центрів з магазинами і пунктами побутового обслуговування.

Значно підвищився рівень медичного обслуговування населення. За семирічку в Луганську відкрито 24 лікувальні заклади. На початок 1967 року тут було 55 ста-

ціонарних лікарень, родильних будинків, диспансерів, поліклінік і амбулаторій. Число ліжок у них зросло за семиріччя більш як у два рази, і тепер на кожні 10 тис. населення припадає 93 ліжка. Клініки міста оснащено найновішим медичним обладнанням. Здоров'я трудящих охороняють понад тисяча лікарів і більше 2,5 тис. чоловік середнього медичного персоналу. Місто забезпечене медичними кадрами значно краще, ніж багато великих міст розвинутих капіталістичних країн. Тут на кожні 10 тис. населення припадає 30 лікарів.

Всі великі підприємства міста мають свої робітничі поліклініки, а також нічні санаторії і профілакторії. Крім того, в мальовничій місцевості на березі річки Сіверський Донець, у межах міста, розташовані профспілкові будинки відпочинку «Весела Гора», «Зелений Гай», «Лісова поляна», а також заводські будинки відпочинку, профілакторії, туристські бази, літні бази праці і відпочинку. Тисячі трудящих Луганська щороку виїжджають на кращі курорти країни за профспілковими путівками. Оздоровлення дітей організовано на дачах і в піонерських таборах.

У 1967 році в місті було 34 дитячі ясла, 76 дитячих садків, 23 дитячі комбінати. Кількість місць у дитячих закладах за роки семирічки зросла в 5 раз.

Гармонійному розвиткові підростаючого покоління, зміцненню здоров'я трудящих сприяє добра матеріальна база — 459 спортивних споруд. Побудовано два великі стадіони, Палац спорту, кілька закритих і літніх водних басейнів, десятки спортмайданчиків, туристських баз, першокласні спортивні зали. На території стадіону «Авангард» в 1965 році почалось спорудження критого штучного катка з трибунами на 5 тис. чоловік, критого басейну. Напередодні 50-річчя Радянської влади закінчено будівництво будинку легкоатлетичного манежу.

В 1967 році шість спортивних товариств і 176 колективів фізкультури міста об'єднували в своїх рядах 95 тис. чоловік. В їх числі 23 тис. розрядників, 200 майстрів спорту. Працює шість дитячих спортивних шкіл.

У колективах фізкультури міста виросло чимало чудових спортсменів-легкоатлетів, штангістів, борців, гімнастів, шахістів. Спортсмени-луганчани вийшли на

Пам'ятник В. І. Леніну на площі Революції. Луганськ.

всесоюзну і світову арену. Широко відомі імена світового рекордсмена, олімпійського чемпіона В. Брумеля, штангістів: чемпіона СРСР і Європи О. Кидяєва, рекордсмена СРСР і чемпіона України Ю. Яблоновського і рекордсмена України Г. Дяченка, рекордсменки України з бігу на 400 метрів Г. Марочкіної, майстра спорту з шахів Г. Кузьміна та інших. Футбольна команда спортивного клубу «Зоря» успішно виступила в сезоні 1966 року і завоювала право на перехід у вищу лігу класу «А».

З кожним роком збільшуються асигнування на народну освіту. В 1966 році вони становили близько 8,5 млн. крб. На ці кошти утримуються 50 загальноосвітніх шкіл, 5 шкіл-інтернатів і 21 вечірня і змінна школа робітничої молоді. З них 26 шкіл і 4 школи-інтернати було відкрито в роки семирічки.

В 1967 році в школах та інтернатах навчалося близько 60 тис. учнів. Понад 2,5 тис. чоловік налічує загін учителів, яким довірено навчання і комуністичне виховання підростаючого покоління.

Учитель оточений турботою й увагою партійних і радянських органів, всієї громадськості. 8 педагогам присвоєно звання заслуженого вчителя школи Української РСР, 200 нагороджено значком «Відмінник народної освіти УРСР».

Велику виховну роботу ведуть позашкільні заклади міста. В роботі 24 гуртків Палацу піонерів беруть участь 1100 дітей. Оркестр народних інструментів палацу удостоєний в 1957 році звання лауреата VI Всесвітнього фестивалю молоді і студентів у Москві. Керівникові оркестру Г. А. Аванесову присвоєно звання заслуженого артиста УРСР. Відкрита після війни станція юних техніків сприяє розвиткові технічної творчості учнів, допомагає їм у виборі майбутньої професії. Експонати учасників гуртків автоматики та радіоелектроніки відзначені грамотами ВДНГ СРСР.

У місті створені всі умови для одержання молоддю середньої спеціальної освіти. В Луганську 13 технікумів: транспортного будівництва (заснований в 1878 році), машинобудівний, радянської торгівлі, будівельний, промислово-економічний, культосвітроботи та інші, в яких навчається понад 11 тис. учнів. Кваліфіковані робітничі кадри готують 13 училищ професійно-технічного навчання.

Луганськ у післявоєнні роки — це не тільки індустріальний, а й науковий, культурний центр Радянської України.

Диспетчерський пункт міського газового господарства.

В багато міст України і братніх республік країни щороку направляється понад тисяча випускників луганських вузів — спеціалістів народного господарства, учителів, лікарів. У місті чотири вищих учбових заклади, в яких навчається понад 20 тис. студентів, у тому числі понад 10 тис.— на вечірніх відділеннях і заочно.

З 1923 року в Луганську працює педагогічний інститут — перший вищий педагогічний учбовий заклад в Донбасі. За ці роки він підготував 24 тис. викладачів різних профілів. У 1966/67 навчальному році на його шести факультетах навчалося 6 тис. студентів.

У Луганському машинобудівному інституті на вечірньому і денному відділеннях набувають інженерних знань з 13 спеціальностей понад 7000 студентів. 52 лабораторії і 14 кабінетів інституту оснащені найновішою апаратурою. В 1965 році почалось спорудження наукового містечка інституту. Вже здано в експлуатацію перший учбовий корпус і гуртожиток для студентів.

Відкритий у 1923 році Луганський сільськогосподарський технікум на кінець 20-х років почав випускати висококваліфікованих спеціалістів сільського господарства. В 1929 році технікум був перетворений у вищий учбовий заклад. За роки свого існування

інститут, який має хороші учбові аудиторії, лабораторії, дослідне господарство, підготував тисячі агрономів і економістів сільськогосподарського виробництва. Тільки в 1966 і 1967 роках інститут випустив 690 спеціалістів сільського господарства.

Наймолодший з вузів — медичний інститут, відкритий у 1956 році. За 10 років він випустив більше як півтори тисячі лікарів. У 1967 році інститут закінчило 235 чоловік. Зміцнюється матеріальна база інституту. Споруджено приміщення клінічної лікарні, новий учбовий корпус тощо.

У вузах Луганська трудиться великий загін досвідчених викладачів, визначних учених. Серед них 19 докторів наук і професорів, більше 200 кандидатів наук і доцентів. Важливий вклад вносять вони в розвиток суспільних наук, техніки, біології, медицини.

Ряд праць з історії революційного руху в Донбасі опублікував доктор історичних наук, професор М. Г. Гончаренко. Доктор сільськогосподарських наук, професор М. О. Савченко вивів високоврожайні сорти овочевих культур, які районуються зараз в ряді областей і республік країни. На полях Української РСР і РРФСР доведено ефективність нового способу обробітку зябу, запропонованого доктором сільськогосподарських наук професором М. П. Лубовським. Доктор біологічних наук професор С. Ф. Негруцький є засновником патофізіологічного напряму в лісовій фітопатології.

З 1930 року веде наукові дослідження в галузі профілактики і лікування очних хвороб і сліпоти послідовник академіка Філатова доктор медичних наук заслужений лікар УРСР професор С. П. Петруня. Широке застосування в медичній практиці знаходять його роботи по кератопластиці (пересадці роговиці). Видавництва Москви, Ленінграда, Донбасу випустили в світ монографії професорів Д. К. Гречишкіна, С. М. Діонесова, Б. Я. Первомайського, доцента М. Г. Кондратова, присвячені насущним проблемам медицини, біологічної науки.

Недільний відпочинок молодих робітників заводу ім. 20-річчя Жовтня. Луганськ.

Педагогічний інститут ім. Т. Г. Шевченка. Луганськ.

Майбутні лікарі. Луганський медичний інститут.

Щорічне свято допризовників у Луганську на Гострій Могилі. 1966 р.

В Луганську інтенсивно провадяться науково-дослідні і проектно-конструкторські роботи по створенню і впровадженню у виробництво нових машин, систем автоматизації, передових технологічних процесів у вугільній промисловості, будівництві, машинобудуванні. З цією метою у післявоєнний період створено 14 науково-дослідних і проектно-конструкторських інститутів, які об'єднують понад 3,5 тис. наукових працівників та інженерів.

Луганські конструктори у співдружності з московським інститутом «Гипроуглемаш» створили і впровадили на шахтах Луганської області високопродуктивний вугільний комбайн ЛГД (Луганський гідравлічний — «Донбасс»). Працівники луганського філіалу інституту «Дондіпровуглемаш» разом з механізаторами тресту «Антрацит» впровадили у виробництво швидкохідні стругові установки високої продуктивності.

«Укрндігідровугілля» проводить велику роботу по модернізації вуглесосів, вадженню прохідницьких агрегатів, механогідравлічних машин.

Колектив конструкторів заводу ім. Жовтневої революції разом з працівниками луганського філіалу Всесоюзного науково-дослідного тепловозного інституту багато зробив для вдосконалення вітчизняних тепловозів. По ряду техніко-економічних показників луганські тепловози не поступаються перед кращими світовими зразками.

Багато країн світу купують ліцензії на вуглезбагачувальні машини і апарати, створені в Луганську. Світове визнання дістали сепаратор СКВ-20 для збагачення вугілля у важкому середовищі, запатентований у США, ФРН, Англії та Індії, пристрій для кріплення гнучких сит на грохотах, запатентований в Англії, Франції, Бельгії та Індії. Вони створені конструкторами інституту «Діпромашвуглезбагачення» разом з колективом заводу гірничого устаткування ім. Пархоменка.

Пропаганду досягнень вітчизняної і світової науки активно ведуть науково-технічне, медичне, педагогічне, менделєєвське та інші наукові товариства. Близько 4 тис. чоловік об'єднують у своїх рядах чотири районні організації товариства «Знання». Велику роботу по ідейно-теоретичному загартуванню кадрів партійних, радянських, господарських працівників та інтелігенції міста, по підготовці пропагандистів для системи партійного навчання проводить вечірній університет марксизму-ленінізму Луганського міськкому КП України, в якому навчається 1300 чоловік.

Постійно піклується про краще задоволення духовних запитів трудящих творча інтелігенція.

В 1962 році обласний російський драмтеатр і обласний український музично-драматичний театр були злиті в єдиний творчий колектив з двома самостійними трупами. З творчими досягненнями театру під час його гастролей познайомились трудящі Львова, Одеси, Кишинева, Полтави, Астрахані, Красноярська, Омська, Абакана, Тюмені, Норильська та багатьох інших міст країни.

Понад 120 п'єс поставив за післявоєнні роки обласний театр ляльок, створений у 1939 році. В його репертуарі казки народів СРСР, п'єси С. Маршака, С. Михалкова та інших радянських драматургів. Театр веде велику роботу по вихованню юних глядачів.

Активним пропагандистом музичної класики і творів радянських і зарубіжних композиторів є симфонічний оркестр обласної філармонії, який у вересні 1965 року відзначив своє двадцятиріччя. Глінка і Чайковський, Римський-Корсаков і Бородін, Бетховен і Моцарт, Бізе і Гуно, Прокоф'єв і Шостакович — ось імена, які не сходять з афіш. Широко представлені в репертуарі оркестру твори українських радянських композиторів Лятошинського, Данькевича, Штогаренка, Мейтуса, Гомоляки.

Оркестр часто виїжджає в міста і райони області, проводить творчі зустрічі з трудящими в цехах заводів і на польових станах. Високу оцінку оркестру під час його гастрольних поїздок дала музична громадськість Полтави, Запоріжжя, Кременчука, Хмельницького, Вінниці, Житомира, Волгограда.

З відкриттям у 1965 році нового концертного залу філармонії на 600 місць створено сприятливі умови для гастрольних виступів кращих музикантів країни та зарубіжних виконавців. У Луганськ приїжджають видатні радянські диригенти, лауреати і дипломанти міжнародних конкурсів та оглядів музичного мистецтва, зарубіжні музиканти.

Своєрідна природа Донецького краю, його революційне минуле, героїчна праця шахтарів, металургів, машинобудівників, новий побут трудящих служать джерелом натхнення для скульпторів і живописців міста. Луганське відділення Спілки художників УРСР об'єднує 35 членів спілки. Багато творів луганських митців височать на площах, у парках і скверах Луганська та інших міст. Широко відомий пам'ятник героям «Молодої гвардії», споруджений на центральній площі Краснодона. Авторами його є заслужені діячі мистецтва УРСР В. Мухін, В. Федченко і В. Агібалов. Бага-

8 7-505

Почесні громадяни Луганська (зліва направо): стругальник тепловозобудівного заводу, Герой Соціалістичної Праці О. П. Козаченко, старі комуністи П. І. Шовковий та Г. П. Єнакієв, доктор медичних наук С. П. Петруня.

тогранне життя Донбасу відображають в своїх творах художники І. В. Панич, І. К. Губський та інші. Роботи місцевих художників експонуються не тільки в залах художнього музею ім. Артема, відкритого в Луганську в 1951 році, але й на республіканських та всесоюзних виставках, купуються музеями країни. Великий успіх мала скульптура М. М. Щербакова та М. В. Можаєва «Орля», яка демонструвалася на Міжнародній виставці в 1958 році в Брюсселі.

З 1965 року в Луганську працює відділення Спілки письменників України, яке об'єднує 12 поетів і прозаїків. З них 9 чоловік живуть і працюють у Луганську. Збірки віршів українського поета М. Чернявського «Зерна щастя», «На тихій Лугані», «Щоб небо не падало» та інші видавалися в Москві, Києві, Донецьку. Керівник відділення Т. Рибас — автор роману «Син загиблого», збірок оповідань «Зустрічі», «Марійка», «Небо буде ясним», «Зачаровані». П'єси драматурга Ф. Вольного «Міра кохання», «Я люблю тебе, життя» та інші були поставлені на сцені обласного драмтеатру. Видані збірки віршів «На передньому краї», «Мої друзі», «Зустріч з юністю», поема «Гарячі серця» поета С. Бугоркова.

Обласне відділення наймолодшого творчого об'єднання — Спілки радянських журналістів об'єднує близько 150 членів. З них 72 чоловіки працюють в Луганську в обласних і багатотиражних газетах, на радіо і в телестудії.

В місті друкуються три газети: «Луганская правда», яку в червні 1967 року в зв'язку з 50-річчям з дня заснування нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора, «Прапор перемоги» — ровесниця перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні, комсомольська «Молодогвардієць» і 12 багатотиражних газет. Разовий тираж періодичних видань — 265 тис. примірників.

Міжобласне видавництво «Донбасс» в Донецьку щороку видає велику кількість книг і брошур луганських авторів на політичні, економічні теми, а також з питань удосконалення виробництва, впровадження нової техніки і досвіду новаторів промислових підприємств і будов. Тільки протягом 1966—1967 рр. випущено 70 збірок, брошур і книг. Вони написані інженерами і техніками, передовими виробничниками, господарськими керівниками, партійними працівниками.

Одним з яскравих показників культурних завоювань трудящих Луганська є зростання числа культурно-освітніх закладів, створення всіх умов для розквіту народних талантів. У місті 22 профспілкові клуби і палаци культури, які проводять велику роботу по комуністичному вихованню трудящих, організації їх культурного дозвілля, розвитку художньої самодіяльності. В 1967 році в місті налічувалось 358 самодіяльних колективів і понад 20 тис. учасників художньої самодіяльності.

На рівні професіональних колективів виступають заслужена хорова капела Української РСР і оркестр народних інструментів при Палаці культури ім. В. І. Ле-

ніна. Народний театр Палацу культури тепловозобудівників з успіхом здійснив постановку опери М. Глінки «Іван Сусанін».

Тринадцять самодіяльних колективів працює при Палаці культури будівельників. Особливо популярні народний театр оперети, самодіяльний театр юного глядача, заслужена хорова капела старих більшовиків і ветеранів праці, виступи якої мають велике значення для виховання молоді на революційних традиціях.

У Луганську — 15 кінотеатрів, у тому числі великий сучасний кінотеатр «Україна» для показу широкоформатних фільмів.

Хранителями неоціненних духовних скарбів є 185 державних і профспілкових бібліотек. Луганська обласна бібліотека — одна з найстаріших у Донбасі. В 1965 році вона переїхала в нове п'ятиповерхове приміщення з книгосховищем на 1 млн. примірників книг. За своїми розмірами і новітнім устаткуванням це одне з кращих бібліотечних споруд у республіці.

Шість тисяч читачів користуються послугами науково-технічної бібліотеки Будинку техніки, фонд якої становить 238 тис. книг.

Багатий на експонати, що розповідають про героїчне минуле Луганська, державний історико-краєзнавчий музей. Після війни відкрились музеї революційної слави на заводі ім. Жовтневої революції та інших підприємствах. У залах музеїв, а також біля пам'ятників В. І. Леніну, Борцям революції, на Гострій Могилі — біля монументів захисникам міста від білогвардійців у роки громадянської війни та від німецько-фашистських загарбників у роки Великої Вітчизняної війни відбуваються зустрічі представників трьох поколінь, прийом у піонери і комсомол. Виховання на революційних і трудових традиціях батьків стало в Луганську невід'ємною частиною ідейного загартування молоді.

Успіхи луганчан, як і всіх радянських людей, в економічному і культурному будівництві свідчать про незаперечні переваги соціалізму, про великі блага, які принесла Радянська влада нашому народові. Соціалістичний лад створив усі необхідні умови для підвищення політичної і трудової активності мас, відкрив перед трудящими можливість брати безпосередню участь в управлінні державними і виробничими справами. В 1967 році депутатами міської і районних Рад обрано 1290 чоловік. Серед них 666 українців, 609 росіян і представники інших національностей, більше половини становлять робітники.

Все активнішу участь беруть трудящі в управлінні виробництвом. На підприємствах і будовах міста працюють 214 постійно діючих виробничих нарад, у складі яких близько 9000 чоловік. Дві третини з них — робітники. З ініціативи інженерів, техніків і передовиків виробництва на багатьох підприємствах створені громадські конструкторські бюро, 70 громадських бюро техніко-економічного аналізу.

На підприємствах, будовах, транспорті діють сотні постів і груп народного контролю.

З участю самодіяльних організацій трудящих у місті предметніше розв'язуються питання підтримання громадського порядку, контролю за додержанням правил радянської торгівлі, поліпшення медичного обслуговування населення, благоустрою та інші. Все це свідчить про розвиток радянської соціалістичної демократії.

Чудові перспективи розвитку міста на найближчі роки. Здійснюючи директиви XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 рр., трудящі орденоносного міста наполегливо працюють над тим, щоб накреслення партії були успішно втілені в життя.

Аероклуб ДТСААФ. Парашутисти перед вильотом. Луганськ. 1966 р.

«Місто-боєць, місто-трудівник» — така стисла формула революційної доблесті луганчан, їх славних традицій, які переходять від батьків до дітей. Простежити за естафетою поколінь — значить, побачити Луганськ, що йде в грізні роки трьох революцій на штурм позицій самодержавства і буржуазії, Луганськ у період громадянської війни, який утверджує владу Рад в боях біля Гострої Могили, Луганськ в роки індустріалізації, який кидає на всю країну клич «П'ятирічку за чотири роки!», Луганськ — місто нескорених у чорні дні фашистської окупації і, нарешті, нинішнє сучасне соціалістичне місто — один з великих індустріальних форпостів Радянської України і всієї нашої багатонаціональної Батьківщини на історичному етапі боротьби за побудову комунізму.

Долі сотень тисяч людей — трудівників і воїнів — склали одну велику завидну долю цього міста-орденоносця.

Д. А. ГАРКОВСЬКИЙ, М. Г. ГОНЧАРЕНКО, Г. Я. ЄМЧЕНКО, В. В. ІЦКОВИЧ, В. І. КАЛАШНИКОВ, В. О. ЛИТВИНЕНКО

ЩА́СТЯ

Щастя — місто, підпорядковане Жовтневій райраді Луганська, розташоване на лівому березі Сіверського Дінця, за 4 км від станції Огородня, на залізниці Москва—Донбас і за 20 км на північ від обласного центру. Зі сходу на захід його перетинає автомагістраль Луганськ—Старобільськ. Населення — 13,2 тис. чоловік.

В околицях міста знайдені залишки поселень епохи неоліту (5—4 тисячоліття до н. е.), поселення та курганні поховання епохи міді-бронзи (3 — початок тисячоліття до н. ери).

Засноване Щастя в середині XVIII століття кріпаками, які тікали з Правобережної України від гніту поміщиків та польської шляхти. Під захистом російських сторожових постів, що були тоді на Сіверському Дінці, поселенці почували себе в безпеці від нападів турків і татар. Назвали вони своє село Щастям. Проте вже у 2-й половині XVIII століття селяни потрапили в кріпацьке ярмо поміщиків Ковалевських, яким належало близько 3 тис. десятин землі.

За реформою 1861 року подушний наділ на ревізьку душу становив 4 десятини. Цього не вистачало селянам, бо місцеві малородючі землі виснажувались частими посухами, піщаними бурями. За наділ селяни щорічно вносили 9 крб. сріблом, відробляли 40 чоловічих та 30 жіночих днів. Їм заборонялось ловити рибу, вимочувати льон і коноплі. За переправу через Сіверський Донець поміщицькому управителю сплачували мито[1]. Викупні платежі, різні податки важким тягарем лягли на плечі селян. Біднякам дуже важко було зводити кінці з кінцями. Тому все більше жителів села в кінці XIX — на початку XX століття йшли на заробітки до Луганська і на сусідні шахти. Населення Щастя зменшувалось. Особливо різко воно скоротилося у роки першої світової війни. Якщо в 1912 році тут проживало 1186 чоловік, то в 1916 році — 370[2]. У той час село мало всього три вулиці: Кривульку, Довгу і Піщанку. Більше половини селянських дітей не мали можливості вчитися в школі. Ні лікарні, ні фельдшерського пункту в селі не було.

Наприкінці листопада 1917 року у Щасті встановилася Радянська влада. Першим головою ревкому був місцевий селянин — бідняк І. С. Дідора. Селяни одержали понад 1200 га землі.

За даними 1923 року, в селі налічувалось 194 господарства, які мали 89 плугів, 4 сіновалки і 166 борін. Більшість реманенту і робочої худоби належала кур-

[1] ЦДІА СРСР, ф. 577, оп. 45, спр. 1059, арк. 4—7.
[2] Луганський облпартархів, ф. 242, оп. 1, спр. 507, арк. 5, 6.

кулям. Селянам — біднякам було дуже важко самостійно вести господарство, тому в 1927 році вони організували перший ТСОЗ. В 1929 році виникають три невеликі сільгоспартілі, які через рік об'єдналися в колгосп «Нове життя».

Зміни в культурному житті села почалися з відкриття початкової школи, клубу і бібліотеки, а також медичного пункту. У колишньому поміщицькому маєтку розмістили дитячий будинок.

Під час Великої Вітчизняної війни село окупували німецько-фашистські війська (червень 1942 — січень 1943 року). Загарбники завдали йому збитків більш як на 1 млн. крб. Уродженець Щастя О. А. Краснокутський удостоєний звання Героя Радянського Союзу за участь у боях на Дунаї.

У перші післявоєнні роки жителі Щастя приступили до відбудови зруйнованого господарства. В 1952 році у їх житті сталися величезні зміни. За 2 км від села, поблизу залізничної колії і автомагістралі, на малородючих землях розпочалось будівництво Луганської ДРЕС і міста-супутника. Майбутній енергетичний гігант працюватиме на місцевому вугіллі.

23 вересня 1952 року Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову «Про заходи по будівництву Луганської ДРЕС», а через місяць на місці майбутнього міста і електростанції з'явились перші будівельники. Споруджувальними роботами керувало спочатку будівельне управління Штерівської ДРЕС. Начальником будівництва був досвідчений і талановитий організатор І. О. Алексєєв, який до цього за завданням Комуністичної партії підіймав з руїн завод «Красный Октябрь» у Волгограді[1]. У грудні 1952 року робітники почали споруджувати житлові будинки, які поклали початок першим вулицям міста — Донецькій і Республіканській.

У лютому 1953 року на будівництві відбулись перші партійні збори, на яких були присутні 15 комуністів. Збори обговорили важливе питання — про підготовку кадрів, що тоді стояло перед колективом будівельників. На будівельний майданчик щодня прибували кваліфіковані робітники Штерівської і Миронівської ДРЕС, а також молодь за путівками Верхнє-Теплівського райкому КП України і райкому ЛКСМУ. Стали будівельниками і жителі Щастя. На кінець 1953 року партійна організація налічувала близько 50 комуністів.

Для навчання новаків бригади очолюють досвідчені робітники В. Ю. Липовий, його дружина Світлана, М. І. Вилков, С. С. Смирнов та інші.

Під керівництвом профспілкового комітету і рішенням робітничих зборів навесні 1953 року на всіх виробничих дільницях будівельники взяли високі соціалістичні зобов'язання. Важливою подією на будівництві у квітні 1954 року була закладка першого кубометра бетону головного корпуса електростанції бригадою бетонників П. П. Яковлева. За звичаєм «на щастя» кинули кілька монет.

У червні 1955 року, коли на ДРЕС почався монтаж першого енергоблока станції, загін монтажників налічував 30 чоловік, а на кінець року їх було вже 300. Натхненні рішеннями XX з'їзду Комуністичної партії, люди почували себе на передньому краї боротьби за виконання шостого п'ятирічного плану розвитку народного господарства СРСР, в якому велика увага приділялась зростанню потужностей районних теплових електростанцій. На будівництві великого поширення набувають комплексні бригади.

З кожним днем наближався пуск першого енергоблока електростанції. Та навесні 1956 року будівельники опинилися в тяжкому становищі: загрожувала повінь. Робітники, які споруджували першу насосну станцію, працювали на 12 м нижче від рівня води у Сіверському Дінці. Земляна перемичка, що відокремлювала котлован від річки, здавалось, не витримає натиску стихії. На допомогу бригадам Мелентія Скрипюка і Володимира Поліщука прийшли всі будівельники. Вони допомагали нарощувати перемичку, в хід пішли мішки і матраци з піском. Сім діб тривала

[1] И. В. Зверев. В двух километрах от Счастья. М., 1960, стор. 129.

ця боротьба. Котлован врятували. Перша насосна була здана в строк. За нею стали до ладу й інші об'єкти.

Нарешті 29 вересня 1956 року настала довгождана хвилина: турбогенератор потужністю 100 тис. квт дав промисловий струм. Біля головного щита почесну вахту несли інженер М. Д. Сусленко і електротехнік І. Г. Гречко. У вахтовому журналі з'явився пам'ятний запис: «О 5-й годині 52 хвилині генератор № 1 ввімкнуто в сітку «Донбасенерго».

31 грудня 1956 року на Луганській ДРЕС здали в експлуатацію блок № 2, який за потужністю дорівнював першому. Таку ж потужність мав первісток плану ГОЕЛРО в Донбасі — Штерівська ДРЕС.

Нових успіхів добились енергобудівники у 1957 році. Завдяки широкому застосуванню на ДРЕС сучасних матеріалів з армопінобетону і залізобетону продуктивність праці на будівельному майданчику зросла у 2—3 рази. Зменшилась вартість споруджування об'єктів.

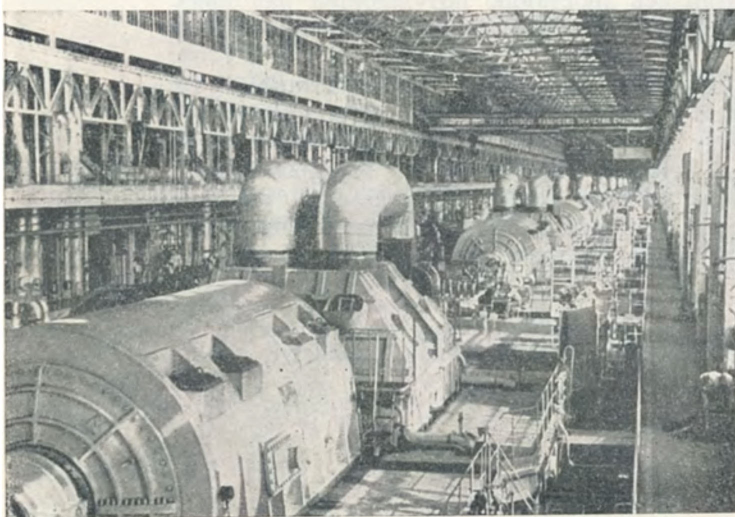
Вперше в країні тут проводився монтаж котлів укрупненими блоками. При спорудженні Миронівської ДРЕС застосовувались лише 25-тонні блоки, а на будівництві Луганської ДРЕС — блоки вагою 40 тонн. Все це дало можливість ввести в експлуатацію протягом року 7 котлів і 4 турбіни замість 2 турбін і 4 котлів за планом. Таких темпів монтажу не знало жодне подібне будівництво в світі [1].

Досягнення енергобудівників Щастя привернули увагу іноземних спеціалістів. У 1958 році Луганську ДРЕС відвідала делегація американських енергетиків, які заявили, що вони вражені темпами будівництва цієї ДРЕС, і запозичили досвід крупноблочного монтажу електроагрегатів. Це визнання особливо цінне тому, що на світанку радянської енергетики наша країна мусила вдаватись до послуг іноземних спеціалістів. Устаткування Луганської ДРЕС — вітчизняне: турбіни і генератори виготовлялись у Ленінграді, котли — у Таганрозі, трансформатори — в Запоріжжі, насоси — в Сумах.

У 1958 році було введено в експлуатацію турбогенератори № 6 і № 7, чим завершено спорудження першої черги електростанції потужністю 700 тис. квт. За роки семирічки Луганська ДРЕС продовжувала розвиватись. У 1961 році почав діяти перший агрегат потужністю 200 тис. квт. Тоді ж приступили до спорудження другої черги. В наступному році, вперше в історії вітчизняного енергобудування, протягом року було створено 2 блоки (№ 9 і № 10) по 200 тис. квт. Таким чином, за 2 роки потужність станції значно збільшилась.

Досягнувши потужності 1500 тис. квт, Луганська ДРЕС на той час стала однією з найбільших теплових електростанцій у Європі і на 400 тис. квт перевищила потужність усіх електростанцій дореволюційної Росії. Якщо в першому році семирічки станція виробила 5381 млн. квт-год. електроенергії, то в 1965 році — вже 11 108 млн. квт-годин. 1 серпня 1965 року ДРЕС достроково виконала завдання семирічного плану. Про грандіозність цієї споруди можна судити хоч би з того, що за добу котли станції «з'їдають» 16 тис. тонн штибу (8 великовагових ешелонів). Луганська ДРЕС виробляла найдешевшу в Донбасі електроенергію. У 1965 році одна квт-година її коштувала 0,418 коп. (на Старо-Бешівській — 0,460 коп., на Миронівській — 0,483 копійки).

Турбінний цех Луганської ДРЕС. 1966 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 3249, оп. 1, спр. 6, арк. 72.

Площа ім. Леніна, м. Щастя. 1967 р.

Немало героїчних епізодів вписано у трудовий літопис будівництва. Приміром, такий випадок. Під час пуску однієї з турбін зірвало заслінку з трансформатора і вдарив масляний фонтан. Монтажники Віктор Бахір і Павло Козлітін затуляли своїми тілами отвір, поки не прибула аварійна бригада[1].

На будівництві електростанції широко розгорнувся рух раціоналізаторів. Серед передовиків монтажник Іван Зерков, комплексна бригада Михайла Зількова, яка по-новому організувала складання металоконструкцій. Інженери, разом з начальником будівництва І. О. Алексєєвим, запропонували оригінальний спосіб кріплення залізобетонних секцій каналу, який почали згодом застосовувати на будовах уральських теплоелектростанцій.

Партія і уряд високо оцінили працю будівельників. У серпні 1962 року орденом Леніна були нагороджені І. О. Алексєєв, інженер М. М. Ясников і бригадир малярів А. І. Зуєнко. Серед нагороджених орденом Трудового Червоного Прапора — майстер В. В. Кащей, бригадири В. О. Медведєв та Ф. І. Гладков. Місцеві енергетики одні з перших в області включились у рух за комуністичну працю. У 1965 році в рядах колективів і ударників комуністичної праці було 4 цехи, 36 бригад, 16 вахт і 908 трудівників. Творча праця стала нормою. Кожний п'ятий робітник електростанції — раціоналізатор. В середньому за семирічку на кожних 100 енергетиків припадала 41 раціоналізаторська пропозиція. Активних раціоналізаторів нагороджено медалями ВДНГ СРСР.

Жителі міста можуть по праву пишатися такими чудовими трудівниками, як Герой Соціалістичної Праці, машиніст турбіни В. П. Турпанова, машиніст котла Н. О. Правилова (нагороджена орденом Леніна), слюсар А. П. Єгоров (удостоєний ордена Трудового Червоного Прапора), старший лаборант В. І. Марфутіна (відзначена орденом «Знак пошани») та інші.

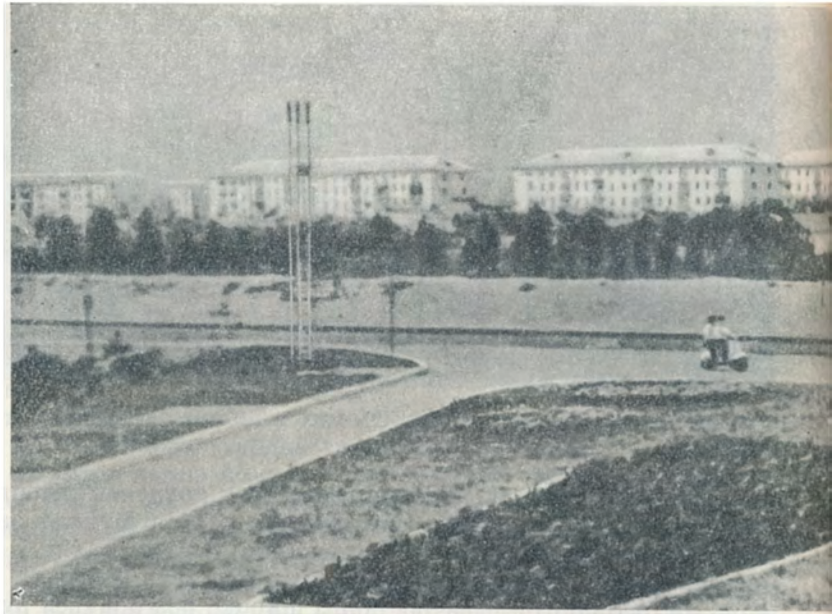
Ще в роки Великої Вітчизняної війни комуністка В. П. Турпанова стала біля пульта керування турбіною на Уфімській електростанції. З 1957 року вона почала працювати на Луганській ДРЕС, рік у рік вдосконалюючи свою професійну майстерність. За роки семирічки вона добилась кращих на ДРЕС виробничих показників. План випуску електроенергії її зміна виконала на 101,2 проц. (тобто додатково виробила понад 16 млн. квт.-годин). Економія палива за цей час становила 6,7 тис. тонн.

В. П. Турпанова не тільки відмінна виробничниця, а й активна громадська діячка. Її не раз обирали депутатом міської Ради, вона була членом Жовтневого райкому партії. У 1963 році комуністи області обрали її делегатом XXII з'їзду КПРС.

---

[1] Газ. «Комсомолец Донбасса», 16 жовтня 1963 р.

В'їзд до міста Щастя. 1966 р.

Молоде місто зростало і мужніло. Якщо на кінець 1953 року воно мало всього 14,2 тис. кв. м житлової площі, то в 1966 році — близько 80 тис. кв. м. З 1963 року Щастя переведено в розряд міст Луганської області. У 1966 році тут було 17 заасфальтованих і озеленених вулиць. До житлових будинків підключено газ. Міська водопровідна мережа має довжину 26 км. Для захисту від суховіїв навколо Щастя створено зелену зону площею 600 га. Молоді соснові гаї шумлять на місці піщаних барханів. Будівельники посадили на вулицях і у скверах 46 тис. дерев. Стрункі тополеві алеї, пишні квітники, для яких завезли тисячі тонн чорнозему, стали прикрасою молодого міста. Все це змінило клімат щастянського мікрорайону, створюючи чудові умови для відпочинку.

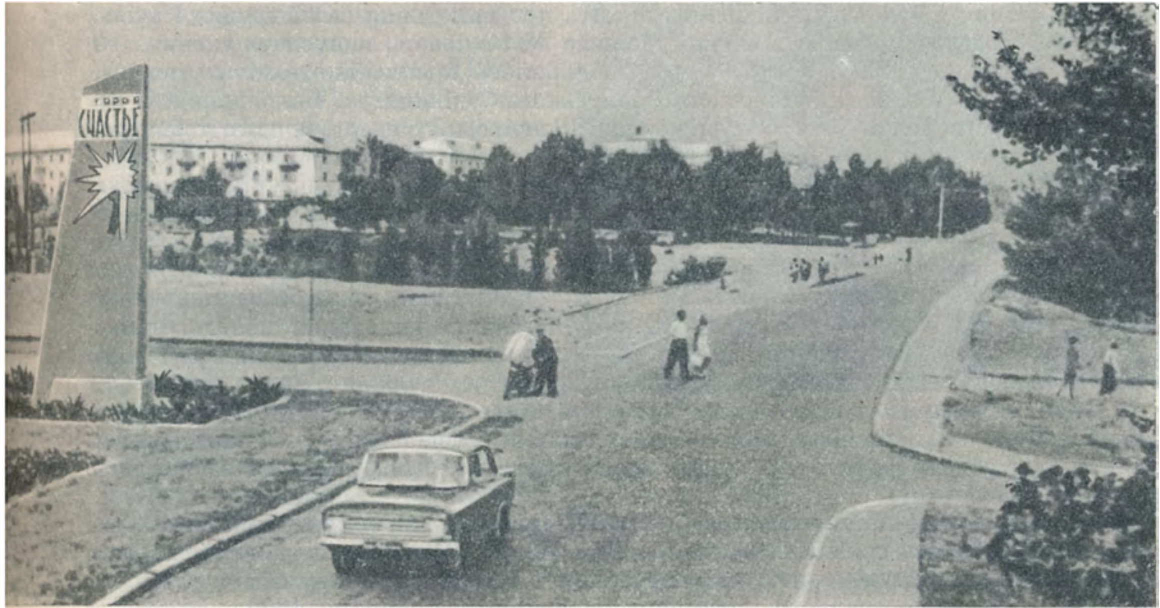
У 1964 році трудівники Щастя виступили застрільниками змагання за створення міста комуністичної праці і зразкового порядку. На їх заклик першими відгукнулись жителі Молодогвардійська[1]. Трударі обох молодих міст багато зробили для благоустрою вулиць, скверів і площ. Так, у Щасті відремонтували 12 тис. кв. м тротуарів, по-сучасному оформили в'їзд до міста. Влітку на вулицях міста наче розстеляються барвисті килими з живих квітів.

Піклування про людину-трудівника в Щасті відчувається на кожному кроці. За роки семирічки середня заробітна плата трудівників, що працюють у промисловості та на будівництві, підвищилась на 10 проц. Майже втроє зросло за цей час споживання мешканцями м'яса і молока; вчетверо більше порівняно з 1959 роком придбали вони радіоприймачів, втроє більше електроприладів, у 2,5 рази — меблів. Понад 50 трудівників міста мають легкові автомашини. Загальна сума вкладів з 1963 по 1966 рік збільшилася з 458 тис. до 925,7 тис. карбованців.

Для задоволення потреб населення у Щасті створено широку сітку спеціалізованих магазинів. В центрі міста є універмаг «Білий лебідь» з великим вибором товарів. Якщо в 1959 році товарообіг 13 магазинів Щастя становив 3826 тис. крб., то в 1965 році він зріс до 6087 тис. крб. Місто має 4 їдальні. Працюють комбінат побутового обслуговування, майстерні по ремонту радіоприймачів і телевізорів.

---

[1] Газ. «Луганская правда», 7 вересня 1965 р.

У місті добре налагоджено медичне обслуговування. Якщо першим будівельникам Щастя доводилось звертатися по допомогу до невеличкої лікарні, розміщеної в одному з тимчасових будинків, то в 1957 році тут уже з'явилась поліклініка, розрахована на щоденний прийом 90 хворих; працювало в ній 12 лікарів. У 1958 році почала діяти стаціонарна лікарня на 120 ліжок з хірургічним, терапевтичним, педіатричним та іншими відділеннями. Налагодилась дільнична медична служба. На 1966 рік медичний персонал зріс до 176 чоловік. Місцеві лікарі мають усе необхідне для виконання найскладніших операцій. Особливо шанують тут хірургів Г. М. Тишакову і головного лікаря лікарні А. А. Поліського.

Щастя — місто молодих. Середній вік його жителів у 1966 році становив 31 рік. 30 проц. щастянців віком до 20 років. Тому проблема виховання і навчання молодих громадян завжди в центрі уваги виконкому міської Ради. У 1954 році в місті збудували школу-семирічку, в 1958 році — десятирічку, а в 1960 році — школу-інтернат (на 400 учнів). У розпорядженні школярів добре обладнані кабінети, кімнати для навчання та ігор, спортивний зал. Гордість учнів інтернату — створений їх руками музей В. І. Леніна. У 1967 році в школах міста навчалося 4168 дітей і працювало понад 200 педагогів. Малята виховуються в дитячих яслах і в двох дитячих садках.

Про дітей у Щасті піклуються особливо. Щороку 2 травня для них влаштовується традиційне дитяче свято. В цей день діти — володарі міста. Перед юними громадянами виступають артисти, для них грають музиканти. Загальний інтерес у дітей і дорослих викликають змагання малюків на самокатах і триколісних велосипедах. А ввечері спалахують різнобарвні вогні фейєрверку. У місті стали традиційними виставки дитячих малюнків. Багато дітей вчиться в музичній школі, відвідує балетну студію. Юні музиканти охоче розучують дитячі опери і виступають з спектаклями. При Палаці культури енергетиків створено перший у Луганській області дитячий самодіяльний цирк, яким керує на громадських засадах інженер Г. П. Кривко. В області славиться дитяча футбольна команда «Райдуга». У кожному кварталі міста обладнані ігрові майданчики, організовано прокат дитячих автомобільчиків. Дитяча бібліотека Щастя налічує 27 тис. томів. Колектив бібліотечних працівників завоював звання колективу відмінної праці. При бібліотеці створено клуб книголюбів.

Енергетики і будівельники Щастя дбають про виховання своєї трудової зміни. Уже з 1953 року виробничо-технічне училище № 50 почало випускати спеціалістів для спорудження ДРЕС, а в 1966 році відкрилось професійно-технічне училище № 96, яке готує кадри для сільськогосподарського будівництва. Без відриву від виробництва у створеному в 1965 році філіалі Штерівського енергетичного технікуму підвищують свою кваліфікацію енергетики.

Подарунком до 40-х роковин Великого Жовтня був Палац культури, споруджений в центрі міста. Зводили його на місці колишнього болота після закінчення робочої зміни. Будувати комсомольцям допомагали хатні господарки і піонери.

Працівники Палацу проводять велику роботу: разом з міськими партійними організаціями і членами товариства «Знання» організують лекторії з питань внутрішньої та зовнішньої політики СРСР, комуністичного виховання молодого покоління. Заслужену популярність мають народний університет здоров'я і музичний лекторій, заснований викладачами музичної школи.

Один із кращих залів Палацу культури відведено для урочистої реєстрації шлюбів. Чудовою традицією стали комсомольські весілля. Коли в сім'ї народжується дитина, тут садять фруктове або декоративне деревце. Юним мешканцям урочисто вручають паспорти.

Виховну роботу провадять і працівники бібліотеки Палацу культури, книжковий фонд якої становить понад 24 тис. томів. При Палаці діють танцювальний, хоровий і драматичний гуртки, оркестри — естрадний і народних інструментів. Особливо популярні виступи естрадного оркестру. Саме цей колектив восени 1960 року створив пісню «Куба лібре», яка здружила молоде місто з героїчною Кубою. Було це так. У вересні 1960 року Щастя відвідала делегація кубинських енергетиків, серед яких були колишні бійці народної визвольної армії. Після їх від'їзду самодіяльні митці склали пісню — марш про сміливих кубинських повстанців (слова місцевого поета Івана Немченка, музика Анатолія Дяченка). Її записали на магнітофонну плівку і послали в Москву в посольство Куби з проханням передати молоді острова Свободи. Незабаром до Щастя почали надходити від кубинців листи з подякою[1].

Куточок відпочинку на Сіверському Дінці.

У місті регулярно працюють гуртки, політшколи і семінари партійної та комсомольської освіти. Різними формами політичного навчання охоплено понад 2 тис. чол., в т. ч. 1 тис. комуністів. З 1953 року видається газета «Енергобудівник» (тепер «Вогні комунізму»), яка висвітлює життя колективу Луганської ДРЕС, розповідає про кращих людей підприємства і міста.

У 1959 році в Щасті було створено одну з перших в області любительських кіностудій. Свої документальні фільми її творчий колектив присвячує життю міста і трудовим будням Луганської ДРЕС. Самодіяльні митці — графік В. О. Пустовар — викладач школи-інтернату, живописець П. Ф. Джура — робітник ДРЕС, майстер художньої вишивки Н. П. Величко — вчителька восьмирічної школи — в своїх працях також розповідають про рідне місто і його жителів, звертаються до ювілейної Жовтневої тематики. Їх виставки періодично влаштовуються у Палаці культури.

Міська Рада і партійні та комсомольські організації приділяють багато уваги фізичному вихо-

---

[1] Газ. «Комсомольская правда», 11 листопада 1960 р.

ванню та відпочинку трудящих. Членами спортивного товариства «Авангард» на одній лише ДРЕС є до 300 чоловік. Працюють секції важкої атлетики, баскетболу, волейболу, футболу, настільного тенісу, шахів, шашок та інші. 5 спортсменів міста мають перший розряд, 35 — другий, 121 — третій. На громадських засадах працюють 23 інструктори і 38 спортивних суддів.

Щонеділі до зони відпочинку, що оточує місто, приїздять тисячі луганчан. На берегах Сіверського Дінця і озер обладнано пляжі, спортивні бази товариств «Трудові резерви», «Авангард» і «Динамо».

На заняттях в професійно-технічному училищі м. Щастя. 1965 р.

Піклуючись про відпочинок трудівників, Луганська ДРЕС вклала великі кошти у будівництво санаторіїв у Трускавці та Железноводську. На березі Азовського моря організовано піонерський табір. У місті функціонує санаторій-профілакторій на 55 місць з процедурними кабінетами і ваннами.

Місто дедалі більше розширює свої інтернаціональні зв'язки. Щастя регулярно відвідують делегації різних країн світу. Мешканці французького міста Монбрізона навесні 1966 року надіслали щастянцям подарунок — кольоровий альбом, що розповідає про їх життя. Вони висловили палке бажання подружитися з радянськими трудівниками.

У молодого міста великі плани на майбутнє. На 1970 рік намічено будівництво нового житлового мікрорайону площею 30 тис. кв. м. Будуть споруджені нові будинки і гуртожитки для учнів технічних училищ. Відкриються також нова середня школа і два дитячі садки. Розчинить двері перед глядачами міський кінотеатр. Нові приміщення одержать дитяча бібліотека і музична школа. З'явиться ще 5 магазинів. Завершиться будівництво автопавільйону, стадіону, Будинку рибалки і мисливця, а також туристської бази.

П'ятирічний план (1966—1970 рр.) поставив великі завдання і перед енергетиками. На Луганській ДРЕС буде введено в дію 4 нові енергоблоки потужністю по 200 тис. квт, збільшиться виробництво електроенергії на 35 проц., а її собівартість знизиться на 8 процентів.

Щастя — одне з наймолодших міст Луганської області. Типове місто-супутник — затишне, зелене, гарне. Вже у 1966 році від колишнього села залишилась тільки одна невелика вулиця на околиці нового міста.

Л. І. АЛЕКСЄЄВА, З. Л. КОМПАНІЄЦЬ,
В. В. КРУТІКОВ

НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ, ЦЕНТР МІСЬКОЇ РАДИ, ПІДПОРЯДКОВАНОЇ АРТЕМІВСЬКІЙ РАЙРАДІ м. ЛУГАНСЬКА

Олександрівськ — місто (з 1961 року), підпорядковане Артемівській райраді Луганська, розташоване на березі річки Лугані, за 7 км від обласного центру і за 2 км на захід від станції Мілове на залізниці Луганськ—Дебальцеве. Населення — 13,2 тис. чоловік.

В Олександрівську розташований радгосп «Тепличний», м'ясо-молочного напряму, який має 2600 га земельних угідь. Господарство займається також вирощуванням фруктів і овочів. Радгосп у 1956 році був учасником Всесоюзної виставки досягнень народного господарства. У 1957 році в Олександрівці був організований «Міжколгоспбуд»; в 1959 році став до ладу електроапаратний завод, в 1964 році — експериментально-механічний завод по випуску дослідних машин.

Члени «Машинно-тракторного товариства» в полі. 1928 р.

Герой Радянського Союзу В. Х. Терновий розповідає молоді про бої Великої Вітчизняної війни. 1965 р.

У місті є 5 шкіл, 4 клуби, 3 бібліотеки, 7 дитячих садків; працюють лікарня з 5 відділеннями, протитуберкульозний диспансер, 2 аптеки.

Олександрівськ заснований в другій половині XVIII століття. В 1907 році працювали винокурний та цегельний заводи. Під впливом більшовицької агітації у 1905—1907 рр. селяни встановили в селі своє самоуправління. Навесні 1907 року до села прибув із Слав'яносербська каральний загін, що розправився з селянською громадою і повернув землю поміщикові. В 1908 році луганські більшовики Д. П. Осипенко, Ф. М. Терещенко і П. Й. Цупов створили з революційно настроєних селян більшовицьку групу.

За героїзм на фронтах Великої Вітчизняної війни уродженці Олександрівська В. Х. Терновий та Д. Остапенко удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

АНТРАЦИТ — МІСТО ОБЛАСНОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ
АНТРАЦИТІВСЬКИЙ РАЙОН

АНТРАЦИ́Т

Антрацит — місто обласного підпорядкування, центр Антрацитівського району, розташоване в південній частині області, за 60 км від Луганська. Через місто проходить автотраса Харків—Ростов-на-Дону. Зручні шосейні шляхи сполучають Антрацит з більшістю населених пунктів району. На території міста розташовані три залізничні станції — Антрацит, Карахаш і Щотове Донецької залізниці. Населення — 54,5 тис. чоловік. В адміністративно-територіальному підпорядкуванні міста знаходяться селища Боково-Платове, Верхній Нагольчик, Дубівський, Кам'яне, Крепінський і Щотове. Назва міста походить від багатих покладів антрациту на його території.

Територія теперішнього Антрацитівського району до Великої Жовтневої революції входила до складу Міуського округу Області Війська Донського.

Як населений пункт Антрацит виник наприкінці XIX століття. На одній з вулиць сучасного міста і досі зберігся невеликий кам'яний будинок. Ось він та ще чотири давно знесених дерев'яних бараки і були, за свідченням старожилів, першими будовами на території Антрациту. Забудова їх відноситься до 1895 року. Вони були розташовані навколо невеликої шахти. Однак її власник Гаєвський, не витримавши конкуренції сусідніх підприємців, насамперед поміщика Шарапова, який у компанії з штейгером Красильщиковим заснував у 1896 році акціонерне «Товариство Боковських Антрацитових рудників Красильщикова і Шарапова», припинив розробку вугілля. В 1904 році акціонери збудували тут шахту, назвавши її «Рудник Боковський Антрацит»[1].

Як вороння, почали налітати на багату вугіллям антрацитівську землю й інші підприємці — Кольберг, Кочергин, Христофоров, Вагнер, Штеріч, Мордін. Усіх їх об'єднувало прагнення до наживи, до збагачення за рахунок експлуатації шахтарської праці.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 22, оп. 1, спр. 6, арк. 1.

Наспіх споруджені шахточки розробляли лише найбільш доступні пласти вугілля, що лежали близько до поверхні. Потім вони закидалися, а поруч тут же виникали інші. Всі довколишні шахти називалися Боковськими рудниками.

Поблизу розкиданих шахт будували по 2—3 бараки для робітників, а згодом поруч них виникали й окремі будиночки. Але ці поселення були невеликі і довгий час не мали своїх назв. Основною робочою силою шахт були жителі Боково-Платового, Верхнього Нагольчика, Нижнього Нагольчика, Фоминівки та інших навколишніх сіл.

З часом почали з'являтися капітальні шахти: рудник № 3 Кольберга, відкритий у 1912 році, шахти № 1 і № 3 «Товариства Красильщикова і Шарапова», збудовані в 1911—1915 рр.

Видобуток вугілля з кожним роком зростав. Якщо в 1900 році шахти теперішнього Антрациту давали 1,8 млн. пудів, то в 1916 році — 21,6 млн. пудів вугілля. Кількість робітників за цей час відповідно збільшилася з 264 до 1563 чоловік[1].

Злиденне становище гірників посилювалося вкрай тяжкими умовами праці. Доставка вугілля із забою до відкаточного штрека здійснювалась санками. Робітник-тягальник ліз рачки по вузькому й низькому проходу, що сполучав забій із штреком, і ланцюгом тяг навантажені антрацитом санки.

Не легше було забійникам і прохідникам. Першим доводилося відбивати вугілля навпочіпки, а другим нерідко працювати по пояс у воді. Грілок і сушарок на шахтах не було, і робітники змушені були взимку в мокрому одязі бігти до своїх жител, щоб погрітися і обсушитися.

Щоденна 12—14-годинна робота в умовах повсякчасної вологості, бруду, вугільного пилу призводила до поширення багатьох захворювань. Сухоти, ревматизм, ушкодження дихальних органів були професійними хворобами гірників. Не випадково на початку XX століття середня тривалість життя шахтарів Міуського округу Області Війська Донського становила всього 34,8 року[2].

В умовах неймовірно тяжкої праці зарплата шахтарів була дуже низькою. «Розпис поденних заробітних плат Товариства Боковських Антрацитових рудників Красильщикова і Шарапова» за 1910 рік, який зберігся до наших днів, свідчить, що забійник, наприклад, одержував за день 1 крб. 20 коп., плитовий — 90 коп., чорнороб на поверхні — 70 коп. Жінкам і підліткам платили значно менше — 25—50 коп. До того ж, як правило, інструментом і освітлювальними матеріалами робітники не забезпечувалися, їх доводилося купувати за власний рахунок[3].

Щоб менше платити, підприємці все частіше використовували жіночу й дитячу працю. На шахтах Боково-Хрустальської гірничої округи за 13 років (1900—1913 рр.) кількість дітей і підлітків у складі дорослих робітників зросла в 3,2, а жінок — в 4,5 раза[4].

Маленькі трудівники працювали в шахтах коногонами, лампоносами, тягальниками і на поверхні при вибиранні порожньої породи. Зокрема, поширеним видом дитячої праці було безперервне чергування біля рудникових дверей. Підліток весь час повинен був відкривати й закривати двері, щоб у шахті регулювалась течія повітря. Тут були великі протяги, і діти систематично хворіли, а часом і вмирали.

Тимчасом підприємці жадали ще більшої наживи. З цією метою вони до своїх рук прибрали торгівлю продовольством і предметами першої необхідності. Поруч з казармами робітників Шарапов, Красильщиков та інші шахтовласники відкрили невеликі крамнички та шинки. Тут продавалися товари дуже низької якості, проте ціни на них були непомірно високі. Але вибору у робітників не було, бо зарплату хазяї виплачували здебільшого не грошима, а талонами, які можна було отоварити

---

[1] Збірник «Статистика України», 1923, № 26.
[2] Луганський облдержархів, ф. 22, оп. 1, спр. 6, арк. 10.
[3] Там же, арк. 1.
[4] Підраховано за даними книги «Численность и состав рабочих в России», т. 1, стор. 26—29.

лише в крамницях шахтовласників. До того ж, підприємці, як правило, навмисне порушували і затягували строки виплати зарплати. І шахтарям хоч-не-хоч доводилося брати на виплату товари в крамницях. А коли надходили розрахунки, то робітникам нічого не залишалося із зарплати.

Житла шахтарів. 1916 р.

Вкрай тяжкими були й житлово-санітарні умови робітників. Багато з них жило в бараках з тонкими дощаними стінами, або землянках, де було тісно, сиро і брудно. В акті однієї комісії, яка обстежувала стан квартир робітників шахт Красильщикова і Шарапова в 1916 році, записано: «...Землянки для сімейних робітників комісія не знайшла за можливе описати, оскільки вони непридатні навіть для «свійських тварин». Однак, в одній з таких землянок комісія виявила сім'ю з 11 осіб: двох дорослих і дев'ять дітей, у найближчому спілкуванні з поросятами»[1].

Кадровий шахтар В. І. Сурженко згадує, як у 1908 році забійник Данило Сорока, який працював у шахті № 2 Кольберга, спорудив собі житло у схилі шахтного терикону, що нагадувало звичайну печеру. Справа в тому, що після овдовіння не було кому доглядати його малих трьох дітей. І коли Сорока ішов на роботу, то боявся їх самих залишати в загальному бараці і поміщав малюків у своєму «особняку». В цій темній норі вони перебували цілий день, аж поки не повертався батько з роботи і не забирав їх у барак.

Дуже поганим було і медичне обслуговування робітників. На Боковських шахтах була лише одна лікарня на 30 ліжок, відкрита в 1910 році, та один т. зв. «холерний барак», куди поміщали людей під час епідемій. Хворих обслуговували лікар і 2 фельдшери, які, природно, не мали змоги подати кожному медичну допомогу, хто її потребував. Лікарня містилася в невпорядкованому приміщенні, в ній не було елементарного обладнання і необхідних медикаментів[2].

Тяжкі матеріальні умови, відсутність медичної допомоги згубно позначалися на здоров'ї робітників, особливо дітей. Під час обстеження робітничих сімей на шахтах Боково-Хрустальської гірничої округи було встановлено, що смертність дітей від одного до семи років від епідемічних захворювань досягла тут 55 процентів.

Найближча церковнопарафіальна школа, куди шахтарі могли посилати вчити своїх дітей, знаходилась за кілька кілометрів від рудників — у селі Боково-Платовому. Для її потреб шахтовласники інколи робили «пожертвування». Але про розміри цієї «допомоги» можна зробити певний висновок хоча б з такого прикладу. В 1913 році «Товариство Боковських Антрацитових рудників» на утримання поліції видало 909 крб. 25 коп., а на школу — 107 крб. 80 коп. З кожних 100 дітей шкільного віку 78 не відвідували школи.

Нестерпні умови життя призводили до того, що серед шахтарів дедалі більше зростало невдоволення хазяями-експлуататорами.

Хвиля політичних страйків, що прокотилася по всій країні в 1905 році, не обминула й Боковських шахт. 31 жовтня застрайкували гірники рудників Кольберга, 2 листопада до них приєдналися робітники шахт Красильщикова, Ерделі,

---

[1] Пять лет Союза горнорабочих в Донбассе. Артемівськ, 1925, стор. 13.
[2] Луганський облдержархів, ф. 22, оп. 1, спр. 6, арк. 5.

Перший голова Боково-Хрустальської Ради робітничих депутатів М. В. Переверзєв. 1917 р.

Чечі, Шепілова. Перед цим були поширені листівки «До всіх робітників Боковських, Хрустальських і Нагольчанських шахт». Їх випустила Ростовська організація РСДРП. У цих листівках поряд з економічними вимогами ставилось питання «піднятися на боротьбу за право людини», добиватися свободи слова, друку, зборів, обов'язкового шкільного навчання за рахунок держави[1].

У страйку взяло участь понад 3 тис. шахтарів гірничої округи. Проте між робітниками не було ще міцної єдності, і вони піддалися на умовляння адміністрації, яка пообіцяла їм на 10 процентів підвищити зарплату[2]. Страйк швидко припинився, і гірники приступили до роботи.

З початком першої світової війни становище шахтарів стало ще тяжчим. На рудниках відчувається нестача робочої сили в зв'язку з тим, що все більше і більше гірників гнали на фронти імперіалістичної війни. А з тих, хто ще лишався, підприємці намагалися вижати останні соки, щоб не допустити зменшення своїх баришів.

Нове піднесення класової боротьби пролетаріату, що передувало Лютневій революції, не обійшло і боковських гірників. В січні 1916 року на шахтах була поширена листівка Луганського комітету РСДРП, в якій аналізувалися причини тяжкого становища робітників, викривалися антинародні дії царського уряду. Листівка закінчувалася закликом до боротьби проти війни, самодержавства і капіталістів[3].

Дружно пройшов страйк гірників на шахтах Парамонова, що почався 7 травня 1916 року. В цей день шахтарі ранкової зміни припинили роботу і вручили адміністрації заздалегідь вироблені більшовиками вимоги: збільшити на 50 процентів заробітну плату, відмінити штрафи, нікого не переслідувати за участь у страйках, ввічливо поводитися з робітниками.

Під тиском гірників адміністрація змушена була частково задовольнити їхні вимоги, зокрема підвищити заробітну плату. Разом з тим, керівники страйку були заарештовані, а найактивніші робітники відправлені на фронт[4].

Звістка про повалення самодержавства в лютому 1917 року на Боковських шахтах була зустрінута мітингами і демонстраціями. За спогадами комуніста І. С. Бєлогрудова[5], який тоді працював реєстратором Боковської лікарні, на шахтах майже припинилися роботи. Власники принишкли, вичікуючи, як повернуться події. Тимчасом всюди відбувалися мітинги, на яких виступали представники різних політичних партій. Крім більшовиків, були тут і меншовики, і есери, і буржуазні націоналісти. Далеко не всі робітники за пишними фразами промовців буржуазних партій могли розгледіти їхнє справжнє нутро. Ось тут-то і виявився на всю силу чудовий організаторський талант М. В. Переверзєва. Він рішуче і невтомно викривав на робітничих зборах і мітингах угодовську суть політики меншовиків і есерів, закликав робітників підтримувати більшовицьку партію, боротися за негайне припинення імперіалістичної війни.

---

[1] ЦДАЖР, ф. 124, оп. 13, спр. 1228, арк. 1—2.
[2] В. А. Золотов. Крестьянское движение на Дону. Ростов-на-Дону, 1955, стор. 18—19.
[3] С. Калпахчьян. Рабочее движение в Донбассе в годы первой мировой войны (1914 — февраль 1917). К., 1954, стор. 293.
[4] Журн. «Исторический архив», 1936, № 1—2, стор. 258.
[5] Газ. «Боковский рабочий», 5 листопада 1960 р.

У травні 1917 року шахтарі обрали М. В. Переверзєва головою Боково-Хрустальської Ради робітничих депутатів[1]. Його заступником став шахтар-запальник І. Ю. Сурженко.

У той час на шахтах Боково-Хрустальської гірничої округи не було ні поштового відділення, ні телеграфу. Майже відсутній був і телефонний зв'язок. І щоб не бути ізольованою від зовнішнього світу, Рада перебувала в селі Боково-Платовому, де працювало поштово-телеграфне відділення. Але Переверзєв, Сурженко та інші члени Ради постійно перебували на шахтах, у гущі робітничої маси.

З перших днів своєї діяльності Рада скеровувала трудящих на боротьбу проти місцевої влади Тимчасового уряду, закликала шахтарів не виконувати її розпоряджень. Рада наполегливо боролася за поліпшення умов праці гірників, підвищення заробітної плати, добилася встановлення 8-годинного робочого дня[2].

Водночас Рада рішуче виступала проти саботажу і свавілля власників шахт та їх посібників. За її постановою робітники звільняли з управління рудників тих службовців, які проводили контрреволюційні дії, дезорганізовували виробництво. Так, у травні в Боково-Хрустальській окрузі було звільнено управляючого Хрустальським рудником Бояршинова. Перед цим Рада звернулася до газети «Известия Юга» з листом, в якому закликала всіх трудящих «бойкотувати» Бояршинова як чорносотенця, заклятого гнобителя робітників»[3]. У серпні гірники звільнили управляючого Михайлівської шахти інженера Печука, а потім його заарештували. Здійснюючи свій контроль, робітники поступово переходили до управління виробництвом. На руднику «Брильянт» Боково-Хрустальської гірничої округи, усунувши управляючого, шахтарі самостійно організували добування вугілля[4].

Широкий рух за здійснення робітничого контролю над виробництвом і розподілом продуктів на шахтах Боково-Хрустальської гірничої округи відіграв значну роль у згуртуванні робітничого класу, в мобілізації мас на боротьбу за встановлення влади Рад і підготовці збройного повстання.

Восени 1917 року над Донбасом нависла величезна небезпека з боку контрреволюційних сил генерала Каледіна, який з допомогою іноземних і російських капіталістів створив на Дону плацдарм для наступу проти революції. Каледінські загони лютували по всій окрузі, нападали на населені пункти. Навала каральних експедицій викликала глибоке обурення серед народних мас. 4 жовтня 1917 року відбулося об'єднане засідання Рад робітничих і солдатських депутатів Боковського, Хрустальського, Должанського, Іванівського та інших гірничих районів. На засіданні була прийнята резолюція, в якій відзначалося: «Якщо до 10 жовтня озброєні козаки не будуть виведені, ми на ознаку енергійного протесту оголошуємо страйк. А на випадок насильства над нами, застосуємо всі форми нещадного терору в боротьбі за свою свободу, за свободу Росії»[5].

12 жовтня гірники Боково-Хрустальської округи розпочали страйк. Бойові дружини робітників обеззброїли на шахтах адміністрацію і взяли підприємства під свій контроль[6].

Звістка про Жовтневу соціалістичну революцію в Петрограді була зустрінута на шахтах з великою радістю. Депутати Боково-Хрустальської Ради на об'єднаному засіданні палко вітали встановлення Радянської влади.

За прикладом Петрограда і Москви при Боково-Хрустальській Раді був створений Військово-революційний комітет під головуванням М. В. Переверзєва. Комітет приступив до створення загонів Червоної гвардії.

---

[1] Луганщина. Донецьк, 1964, стор. 68.

[2] Газ. «Луганская правда», 3 листопада 1965 р.

[3] ЦДАЖР, ф. 406, спр. 366, арк. 4.

[4] Тези доповідей на науковій сесії, присвяченій історії робітничого класу в період капіталізму. Ростов, 1956, стор. 269.

[5] Х. Лукьянов. Красная гвардия Донбасса. Сталіно, 1958, стор. 15.

[6] ЦДАЖР, ф. 1235, оп. 40, спр. 50, арк. 24.

«За короткий час,— пізніше згадував один з організаторів озброєних загонів гірників М. І. Парамзін,— наш загін зріс до 250 чоловік. Навчання довелося проводити наспіх, адже ворог не чекав. Як тільки бійці загону навчилися володіти зброєю, вони відправились на бій проти калединців. За кілька днів знову був сформований загін з 150 чоловік. Після короткочасного навчання і він пішов захищати завоювання революції»[1].

В ніч з 3 на 4 грудня калединські банди напали на приміщення Боково-Хрустальської Ради. Там вони застали лише М. В. Переверзєва і двох червоногвардійців. У нерівному поєдинку Переверзєв та його товариші були вбиті.

Дізнавшись про криваве злодіяння, шахтарі найближчих рудників по тривозі поспішили в Боково-Платове. Калединці кинулись тікати. Над степом цілу ніч роздавалися тривожні траурні гудки. У відповідь на цю звірячу розправу білокозаків робітники Боково-Хрустальських шахт оголосили загальний страйк протесту, в якому взяло участь близько 30 тис. чоловік[2].

У своїй революційній боротьбі робітники Боково-Хрустальської гірничої округи знаходили братню підтримку з боку російського пролетаріату. В цей тяжкий час вони написали листа в Раду Народних Комісарів, у якому просили допомогти їм звільнитися від калединців.

На прохання шахтарів особисто відгукнувся вождь революційного пролетаріату Володимир Ілліч Ленін. 25 листопада 1917 р. він звернувся з листом до тульських робітників-зброярів, закликаючи їх підтримати гірників. «Дорогі товариші,— писав Ленін,— Рада Народних Комісарів просить вас негайно забезпечити гвинтівками, наганами, патронами та ін. озброєнням Червону гвардію Боковського гірничого району Донської області. Зброї потрібно на п'ятсот чоловік»[3].

Тульські пролетарі ділом відповіли на заклик Володимира Ілліча. Гірникам вони відправили 1000 гвинтівок, 150 тис. патронів, 3 кулемети[4].

Зброя прибула до Харкова, але нелегким було завдання доставити її на рудники через територію, зайняту білогвардійцями. З цим завданням добре справився І. Ю. Сурженко. Ризикуючи життям, він доставив зброю на станцію Щотове.

Ленінська допомога наспіла своєчасно. Пліч-о-пліч з робітниками інших районів Донбасу шахтарські загони Боково-Хрустальської гірничої округи самовіддано билися проти білокозаків. Уже 13 грудня Каледін змушений був визнати: «На рудниках усю владу захопили різні самочинні організації, які не визнають іншої влади, крім своєї»[5]. Під «самочинними» організаціями білий генерал мав на увазі перші в історії органи робітничо-селянської влади. В січні контрреволюційні війська були повністю вигнані з Донецького басейну.

Квітень 1918 року приніс нові випробування. Німецькі окупанти захопили територію Боково-Хрустальської округи. Почався розгул контрреволюції. Шахти знову опинилися в руках підприємців. Робітничі організації змушені були піти в глибоке підпілля. На шахтах округи поширюються більшовицькі листівки, газети.

У грудні німецькі війська змушені були залишити Боково-Хрустальську гірничу округу. Але на шахтах ще бешкетували білокозаки. В січні 1919 року Червона Армія визволила Донбас від контрреволюційних зграй.

Масовий героїзм виявили робітники Боковських шахт на фронтах громадянської війни. У важких боях вони відстоювали народну владу від посягань внутрішніх і зовнішніх ворогів. Для відсічі білогвардійським військам генерала Денікіна весною 1919 року шахтарі разом з селянами організували збройний загін під командуванням слюсаря І. Н. Толстоусова. Згодом цей загін був перетворений у 370-й стрілецький

---

[1] Газ. «Боковский рабочий» (Боково-Антрацит), 5 листопада 1959 р.

[2] Н. Гончаренко. Октябрь в Донбассе. Луганськ, 1961, стор. 220.

[3] В. И. Ленин. Полное собрание сочинений, т. 50. М., 1965, стор. 361.

[4] Н. Гончаренко. Борьба за укрепление Советской власти в Донбассе. Луганськ, 1961, стор. 101.

[5] Н. Гончаренко. Советы Донбасса в 1917 году. Донецьк, 1957, стор. 116.

полк 42-ї дивізії Червоної Армії. В його рядах робітники й селяни Боково-Антрацитівської округи билися з білогвардійськими військами Денікіна і Врангеля.

За бойові заслуги в роки громадянської війни І. Н. Толстоусов був нагороджений орденом Червоного Прапора.

Не скорились шахтарі ворогові і в період окупації денікінськими військами (квітень 1919 р.— січень 1920 р.). Велику допомогу частинам Червоної Армії, що наступали, вони подали на початку січня 1920 року під час боїв за визволення Боковського рудника. Під землею по штреках і уклонах робітники провели в тил ворога команду червоних кулеметників. Червоноармійці раптовим ударом розгромили білих і захопили великі трофеї зброї. Не відставали від гірників і залізничники. Вони виводили з ладу паровози денікінців, залишали в дорозі ешелони ворога, утворюючи на перегонах пробки, чим утруднювали відступ білій армії[1].

Збройний загін боковських шахтарів під командуванням І. Н. Толстоусова. 1920 р.

Ще не встигла відгриміти громадянська війна, як шахтарі, засукавши рукава, взялися за відбудову господарства. Завдання було не легке, адже шахти не працювали, всюди панувала розруха. Погано одягнуті і взуті, напівголодні, вони самовіддано працювали, і ніхто не говорив про тривалість робочого дня, не думав про заробіток. Усіх хвилювало одне: дати країні вугілля, вивести її з тяжкого економічного становища. Спільні зусилля гірників дали перші результати. Уже в січні 1920 року було пущено в експлуатацію Фоминівський рудник[2]. Згодом стали до ладу шахти № 13, 14, 15, 3-4 та інші. Націоналізовані шахти колишнього Боковського гірничого району в тому ж році були об'єднані в Боковське рудоуправління, центром якого стало селище шахти № 13. Селище одержало офіційну назву Боково-Антрацит[3].

Щоб по-справжньому розгорнути боротьбу за відбудову і розвиток народного господарства, необхідно було посилити боєздатність партійних організацій на підприємствах, поповнити їх за рахунок передових, найбільш свідомих робітників. Тільки за час проведеного за рішенням Центрального Комітету КП(б)У і Донецького губкому партії у лютому 1920 року партійного тижня парторганізація Боково-Антрацита зросла на 30 чоловік. В її рядах тоді перебувало 50 членів і 70 кандидатів у члени партії[4].

Комуністи і безпартійні робітники Боково-Антрацита свято виконували заклик Володимира Ілліча Леніна, що пролунав у квітні 1920 року з трибуни першого Всеросійського установчого з'їзду гірників: «... Щоб врятувати Радянську владу зараз, необхідно дати хліб для промисловості, тобто вугілля»[5]. На всіх шахтах відбувалися збори, на яких приймалися рішення підвищити норми виробітку в середньому на десять процентів.

---

[1] М. Супруненко. Україна в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни (1918—1920 рр.). К., 1958, стор. 227—228.

[2] Луганський облдержархів, ф. 25, оп. 1, спр. 3, арк. 25.

[3] Матеріали до опису округ УРСР. Луганська округа. Х., 1929, стор. 34.

[4] Из истории социалистического и коммунистического строительства в Донбассе. Ученые записки Луганского государственного педагогического института им. Т. Г. Шевченко, т. XII. Луганск, 1961, стор. 58—59.

[5] В. І. Ленін. Твори, т. 30, стор. 453.

Конкретні заходи по підвищенню продуктивності праці спеціально обговорювалися на конференції гірників Боковського рудоуправління 16 грудня 1923 року. Учасники конференції звернулися з листом до В. І. Леніна, в якому писали: «Шановний Володимир Ілліч, робітники Боковського району Донбасу, зібравшись на конференцію гірників, шлють Вам пролетарський привіт, бажають якнайшвидшого видужання. Зі свого боку обіцяємо завойовані Великою Жовтневою революцією права міцно тримати в своїх руках»[1].

21 січня 1924 року країну Рад, увесь міжнародний пролетаріат спіткало велике горе: помер Володимир Ілліч Ленін. У Боково-Антрациті, після одержання сумної звістки, на шахтах і в установах пройшли масові траурні мітинги. Трудящі давали клятву бути вірними заповітам вождя, віддати всі сили на будівництво соціалізму[2].

Свого слова, даного партії в дні всенародного трауру, шахтарі дотримали. Самовідданою працею вони вносили свою частку у зміцнення Республіки Рад. До 1925 року не тільки були відбудовані зруйновані в період громадянської війни шахти, а й закладені нові потужні вугільні підприємства — шахти № 2-2-біс, 7-7-біс, 1-1-біс, 23-25-біс, 22-53 і 30[3].

Вугільні підприємства відбудовувались на новій технічній основі. Нова техніка впроваджувалась на видобутку і вантаженні вугілля. На зміну відбійному молотку приходили врубові машини. Про темпи механізації шахт у цей період свідчать такі дані: якщо у лютому 1926 року врубовими машинами видобуто по Боковському рудоуправлінню лише 921 тонну антрациту, то у вересні того ж року — вже 12 607 тонн, тобто майже в 14 разів більше.

За 1925—1926 господарчий рік гірники Боковського рудоуправління видали на-гора 722 717 тонн вугілля, зайнявши третє місце по Донецькому басейну.

Поряд з відбудовою і реконструкцією шахт розгорталося житлове будівництво. Тільки за один 1926 рік житловий фонд селища зріс на 20 проц. Було споруджено 114 двоквартирних будинків, 4 гуртожитки для шахтарів.

Конференція гірників Боково-Антрацита, яка відбулася в 1926 році, вирішила на кошти громадськості збудувати клуб і школу. І незабаром у центрі селища виросли два нові просторі будинки. Кожен шахтар відрахував на це будівництво свій дводенний заробіток.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-191, оп. 1, спр. 5, арк. 20.
[2] Владимиру Ильичу Ленину. Письма, телеграммы, приветствия трудящихся Луганщины. Луганськ, 1963, стор. 94.
[3] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 12, арк. 87.

Першотравневий мітинг трудящих Боково-Хрустальського рудника. 1924 р.

З перших років Радянської влади особлива увага партійних, радянських і профспілкових організацій була приділена здійсненню загального навчання дітей і ліквідації неписьменності серед дорослого населення. В 1920 році в Боково-Антрациті відкрилася перша школа для дітей гірників. Водночас почала працювати і школа по ліквідації неписьменності, в якій навчалось спочатку 120, а пізніше понад 500 чоловік. До роботи по ліквідації неписьменності були залучені вчителі, комсомольці і члени профспілки.

Місцеві органи влади піклувалися і про охорону здоров'я трудящих. В 1926 році в селищі було збудовано новий корпус лікарні. З року в рік збільшувались асигнування на спорудження й обладнання медичних закладів.

За роки першої п'ятирічки в селищі була збудована велика високомеханізована шахта «Центральна Боковська». В авангарді будівельників ішли комуністи І. М. Заболоцький, С. В. Волков та інші.

Значна увага приділялася підготовці технічно грамотних кадрів, здатних оволодівати і керувати новою технікою, творчо боротися за підвищення продуктивності праці. Серед перших випускників Донецького гірничого інституту в 1930 році був комуніст Р. Федорченко, кращий вагонник шахти № 14 Боковського рудоуправління. Оцінюючи цей випуск, газета «Диктатура пролетариата» писала: «Перші 11 радянських інженерів-прохідників, випущених радянським вузом,— це досягнення не менше, ніж перший трактор зі Сталінградського гіганту... Це наші інженери — кість від кості і плоть від плоті робітничого класу. Вони народилися на шахтах, працювали в шахтах і вчилися для шахт»[1].

В ці роки особливо важливого значення набирала організація масового навчання робітників передової техніки без відриву від виробництва. Пропаганда технічних знань стала насущною справою партійних і господарських організацій. На шахтах Боково-Антрацита створювалися гуртки підвищення кваліфікації. Технічним навчанням було охоплено близько 65 проц. гірників Боково-Антрацита[2].

Гаряче підхопили робітники Боково-Антрацита патріотичний почин знатного шахтаря Донбасу Олексія Стаханова, розгорнувши боротьбу за підвищення продуктивності праці і дальшу механізацію процесів виробництва.

В 1936 році Боковське рудоуправління було реорганізовано в самостійний трест «Боково-Антрацит». Гірники тресту продовжували удосконалювати технічне оснащення шахт.

Одним з перших серед гірників Боково-Антрацита змінив споконвічне шахтарське знаряддя — обушок на врубову машину і досконало опанував її робітник шахти № 14 І. І. Кисельов. Він був кращим стахановцем на шахтах тресту, його ім'я стало відоме далеко за межами району. А в 1937 році шахтарі обрали Кисельова депутатом Верховної Ради СРСР.

На шахті № 22—53 піонером опанування нової техніки в ті ж самі роки був І. Ф. Молостов, який багато зробив для підготовки механізаторських кадрів. У 1937 році його обрали депутатом Верховної Ради УРСР. Напередодні Великої Вітчизняної війни І. Ф. Молостова призначили начальником шахти.

Безперервно зростав рівень технічного оснащення вугільних підприємств. У 1938 році з кожних 100 тонн вугілля, що видавалося на-гора, 99 видобувалося механізованим способом. Продуктивність праці, порівняно з 1924 роком, зросла втроє. Внаслідок механізації виробничих процесів, переходу на стахановські методи праці Боково-Антрацитівські шахти перетворилися на потужні індустріальні підприємства[3].

В 1939 році Радянський уряд нагородив передові шахти № 15 і 53 орденом Трудового Червоного Прапора.

---

[1] Газ. «Диктатура пролетариата», 1 січня 1931 р.
[2] Газ. «Знамя стахановца», 11 січня 1937 р.
[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 147, арк. 87—88.

Воїни 395-ї стрілецької шахтарської дивізії, які захищали Боково-Антрацит від німецьких фашистів. 1942 р.

За роки передвоєнних п'ятирічок невпізнанним стало і шахтарське селище. В ньому виросли стрункі ряди впорядкованих будинків. Якщо в 1924 році житлова площа становила 15 100 кв. м, то в 1938 році — 11 3512 кв. м. Споруджено чудовий будинок Палацу культури ім. В. І. Леніна з великим залом для глядачів, кімнатами для гурткової роботи. Навколо палацу закладено молодий парк. Відкрито нові бібліотеки, їдальні, магазини, підприємства побутового обслуговування, дитячі садки, ясла. Площа зелених насаджень у селищі досягла десяти гектарів. Значно поліпшилося медичне обслуговування населення. В місті функціонували три лікарні на 325 ліжок.

Великих успіхів досягнуто і в галузі освіти. В 1940—1941 навчальному році в Боково-Антрациті було 13 шкіл, у яких навчалося 3112 учнів. Наполеглива робота була проведена по ліквідації неписьменності серед дорослого населення. І вже в 1939 році Боково-Антрацит став містом суцільної письменності.

Значно поліпшилося матеріальне становище шахтарів. Заробіток гірників, зайнятих на підземних роботах, до війни був вищий на 60—70 проц., ніж у робітників на поверхні. У квітні 1940 року переглядалася оплата праці шахтарів, були встановлені вищі тарифні ставки і запроваджена додаткова одноразова винагорода, яка виплачувалася кожного року в розмірі від тритижневого до півторамісячного заробітку.

За Указом Президії Верховної Ради УРСР від 28 жовтня 1938 року Боково-Антрацит було віднесено до категорії міст. Населення міста в 1939 році становило 13 280 чоловік[1].

Мирна шахтарська праця була порушена нападом на нашу країну фашистських орд. Гірники Боково-Антрацита зміняли робітничу спецівку на солдатське обмундирування і ставали на захист Батьківщини. Їхнє місце в трудових лавах займали жінки, підлітки, старики-пенсіонери, які в цей тяжкий час повернулися в забій. Самовідданою працею відповіли шахтарі на заклик партії віддати всі сили на допомогу фронту. На шахтах Боково-Антрацита почали видобувати в два рази більше вугілля, ніж передбачалося за планом.

У жовтні 1941 року воєнна обстановка вимагала термінової евакуації господарства міста. Підйомні машини, насоси, двигуни, верстати бережно знімалися з фундаментів і вантажились на залізничні платформи. На будівництво оборонних рубежів шахтарі виходили цілими родинами. Робота йшла вдень і вночі.

Протягом восьми місяців — з листопада 1941 по липень 1942 року — фашистські орди на підступах до міста стримували бійці славної 395-ї шахтарської дивізії під

---

[1] Дані Всесоюзного перепису населення в 1939 р.

командуванням полковника А. Й. Петраківського (тепер генерал-майор у відставці, Герой Радянського Союзу). В її рядах перебувало багато уродженців Боково-Антрацита. Бойовий шлях від оборони рідного міста до стін Берліна пройшли Олександр Кисельов, Іван Вирвихвіст, Кадир Макуєв, брати Василь і Єгор Лагутіни, Анастасія Кидіна, Василь Масляков та сотні інших гірників.

У дивізійній газеті не раз повідомлялося про героїчні подвиги славної шахтарської сім'ї Боково-Антрацита. 27 квітня 1942 року газета зазначала:

«Гідно зустрічають Першотравень снайпери підрозділу т. Лимаря. За 10 днів вони знищили понад 50 фашистських загарбників. У тому числі трьох ворогів знищив снайпер Айдамиров, чотирьох — боєць Фесенко».

В наступному номері газета знайомила читачів з подвигом сержанта Компанійця, який, обороняючи населений пункт, з ручного кулемета збив ворожий літак.

У зв'язку з ускладненням становища на фронті районний комітет партії готувався до підпільної роботи, формував партизанський загін. Командиром загону був призначений учасник громадянської війни, голова Боково-Антрацитівського райвиконкому І. О. Воропаєв, комісаром — другий секретар райкому партії О. Ю. Григор'єв, начальником штабу — секретар партійної організації шахти № 8—9 П. Ф. Плохотченко. Парторг ЦК КП(б)У на шахті № 23 В. В. Шевченко став начальником боєпостачання. Він же був обраний запасним секретарем підпільного райкому партії[1].

18 липня 1942 року частини Червоної Армії, що обороняли місто, відступили перед переважаючими силами ворога. Боково-Антрацит окупували фашистські війська[2].

«Хазяйнували» тут загарбники 7 місяців. І як вони не силкувалися, щоб підкорити собі населення і використати багатства краю, нічого в них не вийшло. Робітники, які не встигли евакуюватися на схід, навіть під загрозою смерті відмовлялися працювати на гітлерівську Німеччину. Загарбникам не вдалося ввести в експлуатацію жодної шахти, вивезти з міста жодного кілограма вугілля.

В тилу гітлерівських військ активно діяв Боково-Антрацитівський партизанський загін. Народні месники мінували шляхи, мости, знищували живу силу і військову техніку ворога.

Німецько-фашистські окупанти розпочали операцію по ліквідації партизанського загону. 20 серпня 1942 року між карателями і партизанами поблизу сіл Оріхового і Дякового відбувся бій. Незважаючи на чисельну перевагу окупантів та їхнє досконале озброєння, народні месники відбили всі атаки ворога і примусили його відступити[3].

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 9, арк. 1.
[2] Об оккупации немецко-фашистскими захватчиками и освобождении частями Красной Армии населенных пунктов Ворошиловградской области. 1941—1943 гг. Ворошиловград, 1946, стор. 52.
[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 9, арк. 10.

І. О. Воропаєв — командир Боково-Антрацитівського партизанського загону.

О. Ю. Григор'єв — комісар партизанського загону.

В. В. Шевченко — запасний секретар Боково-Антрацитівського підпільного РК КП України, начальник боєпостачання партизанського загону.

В ніч на 18 вересня мінери партизанського загону під керівництвом В. В. Шевченка замінували дорогу Новошахтинськ—Матвіїв Курган. Наступного ранку на ній підірвалася вантажна машина з німцями[1]. Через два тижні партизани на річці Кам'янка висадили в повітря міст, паралізувавши на деякий час рух транспорту противника[2].

Група народних месників 14 лютого 1943 року зробила напад на поліцейських, які супроводили в німецький тил 240 робітників з міста Шахти, розігнала озброєну варту і визволила заарештованих.

Підпільний райком партії не тільки здійснював керівництво бойовими операціями партизанів, але водночас проводив агітаційно-масову роботу серед населення окупованого району, поширював листівки, організовував допомогу військовополоненим, які виривалися з німецьких таборів і пробиралися через фронт до своїх частин.

Бойові полки 126-ї дивізії 19 лютого 1943 року визволили Боково-Антрацит від фашистського рабства. У цій битві взяли участь місцеві партизани, які знищили 70 окупантів[3].

Свій ганебний відступ фашисти позначали потоками крові. Вони все палили і розбивали, залишаючи після себе руїни і попіл. 15 березня 1943 року на центральному вугільному складі шахти № 15 були виявлені 14 трупів місцевих жителів. Людей настільки спотворили катуванням, що важко було їх розпізнати. Лише по документах вдалося встановити прізвища деяких убитих. Серед замордованих були пенсіонери Є. І. Красноносова, її чоловік З. А. Красноносов, М. В. Гусєв, підлітки Борис Скапенко і Валентина Семиколєнова[4].

В Боково-Антрациті фашисти зруйнували й затопили всі шахти, знищили багато житлових будинків. Шкода, завдана народному господарству і громадянам міста, обчислюється в 483 млн. карбованців[5].

Тяжкий час довелося пережити трудящим міста взимку і весною 1943 року. Однак вони не втрачали бадьорості духу, енергійно взялися за працю — очищали вулиці від завалів, пристосовували уцілілі будинки під житло, збирали шахтне устаткування, відбудовували комунальне господарство. Вже через тиждень після вигнання фашистів почали працювати лікарня, школи, магазини, а через місяць стали до ладу електропідстанції, водопровід, вийшов перший номер районної газети «Знамя стахановца», заговорило радіо. Шахти дали перші тонни вугілля[6].

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 9, арк. 9—10.
[2] Там же, арк. 10.
[3] Об оккупации немецко-фашистскими захватчиками и освобождении частями Красной Армии населенных пунктов Ворошиловградской области. 1941—1943 гг., стор. 52.
[4] Луганський облдержархів, ф. Р-1658, спр. 67, арк. 22.
[5] Там же, арк. 24.
[6] Луганський облпартархів, ф. 200, оп. 1, спр. 1, арк. 7.

Герой Соціалістичної Праці, машиніст врубової машини Й. Ф. Адраховський у забої. 1959 р.

В ці суворі дні заспівувачами багатьох славних починань були жінки. Їхніми руками кувалися трудові перемоги, поки шахтарська гвардія Боково-Антрацита билася на фронтах Великої Вітчизняної війни. На шахті № 8—9 самовідданою працею відзначалася бригада жінок-наваловідбійниць, яку організувала з домогосподарок Ольга Скачкова. Згодом О. М. Скачковій за трудові подвиги, здійснені в роки Великої Вітчизняної війни, було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці[1].

Голова Президії Верховної Ради УРСР Д. С. Коротченко вручає машиністу врубової машини Й. Ф. Адраховському орден Леніна і Золоту Зірку Героя Соціалістичної Праці. 1957 р.

Кожний трудився, не шкодуючи сил, не рахуючись з часом. Багато шахтарів залишалося на другу зміну, щоб попрацювати не тільки за себе, а й за товаришів-фронтовиків. Забійник шахти № 1—1-біс В. А. Смагін у лютому 1944 року виконав змінну норму на 2100 проц. Бурильник цієї ж шахти В. П. Колюжко за зміну пробурив 254 погонні метри породи, один справився за 27 чоловік[2].

День Перемоги над фашистською Німеччиною гірники Боково-Антрацита зустріли високими виробничими показниками. З фронту поверталися воїни — і шахтарська сім'я поповнювалася досвідченими кваліфікованими кадрами.

За бойові подвиги у Великій Вітчизняній війні 7100 трудящих Боково-Антрацита нагороджено орденами й медалями, а п'ятьом присвоєно звання Героя Радянського Союзу — П. Л. Перепелиці (посмертно), М. О. Смирнову, Й. М. Поліщуку, І. Д. Сиволапу та В. С. Химичу[3].

Щоб швидше піднести видобування вугілля, треба було раціонально використовувати техніку, швидше оволодіти передовими методами праці, чітко організувати виробничий процес. На ці завдання і націлювала увагу шахтарів міська партійна організація.

Найвищої продуктивності на врубову машину в першому післявоєнному році досяг машиніст шахти № 7-7 біс Й. Ф. Адраховський. За місяць він дав 27 тис. тонн вугілля. Тоді це був небачений показник. Ім'я передового гірника і в наступні роки не сходило зі сторінок місцевої і обласних газет. За досвідом до нього приїздили механізатори сусідніх трестів. 26 квітня 1957 року Й. Ф. Адраховський був удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці.

Високопродуктивною працею уславив себе прохідник шахти № 8—9 К. А. Зрянін. Водночас він підготував 17 молодих прохідників, і вони були призначені бригадирами на інші шахти. За високі виробничі показники Зряніна нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора і медалями «За трудову доблесть» та «За відбудову вугільних шахт Донбасу».

Нелегко було в перші післявоєнні роки налагодити ремонт гірничошахтного устаткування і забезпечити машини достатньою кількістю запасних частин. Тому справжнім святом для шахтарів був вступ до ладу першого цеху Боково-Антрацитівського рудоремонтного заводу. Його будівництво було розпочато ще весною 1941 року, але війна перервала роботи, і лише після визволення Донбасу від фашистських загарбників вони поновилися. В 1946 році завод дав першу продукцію — окремі запасні деталі для гірничих машин. З 1950 року завод уже здійснює капітальний ремонт устаткування, випускає металоконструкції, металеве кріплення тощо. Це нове підприємство дало можливість значно поліпшити технічне постачання шахт, ство-

---

[1] Указ Президії Верховної Ради СРСР від 7 березня 1960 р.
[2] Газ. «Ворошиловградская правда», 8 лютого 1944 р.
[3] Дані Антрацитівського міськвійськкомату.

Герой Соціалістичної Праці В. І. Щебетовський серед членів своєї бригади. 1965 р.

рити гірникам умови для високопродуктивної праці.

Основне завдання гірників усього Донбасу полягало в тому, щоб якнайшвидше досягти довоєнного рівня вугледобування. Це питання не сходило з порядку денного партійних, профспілкових і комсомольських зборів. Довоєнне добування вугілля по тресту «Боково-Антрацит» було досягнуто на кінець 1952 року[1].

Періодом нового творчого піднесення і великих трудових перемог стали для шахтарів Боково-Антрацита роки семирічки. Бойовим девізом кожного колективу стало «працювати без відстаючих». Яскравим проявом нового, комуністичного ставлення до праці був гагановський рух. Передові робітники підприємств міста почали переходити на відстаючі виробничі дільниці з метою вивести їх у передові.

Першими в Боково-Антрациті наслідували приклад знатної текстильниці країни керівники бригад очисного забою шахти № 54 О. В. Карпов та І. Д. Білоусов. Вони попросили перевести їх на відстаючі виробничі дільниці. Їх прохання підтримало партійне бюро. Через півроку обидві бригади, куди прийшли комуністи Карпов і Білоусов, стали передовими, їм було присвоєно звання колективів комуністичної праці.

У післявоєнні роки Боково-Антрацит швидко зростав, перетворюючись на великий індустріальний центр Донбасу. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 30 грудня 1962 року його віднесено до категорії міст обласного підпорядкування. З цього часу місто стало називатися Антрацитом. Відповідно змінив свою назву і вугільний трест.

В роки семирічки в Антрациті, як і по всій країні, почався рух за звання колективів і ударників комуністичної праці. Цим змаганням було охоплено понад 15 тис. чол. У 1966 році 187 бригад і шахт були удостоєні звання колективів комуністичної праці.

Високою культурою виробництва прославилась шахта № 54. Головне в роботі її колективу — постійне творче шукання. З лав і забоїв цього підприємства одержали путівки на шахти басейну нові типи вугільних комбайнів — ЛГД, «Донбас», «Гірник» та інші машини. В 1962 році колектив передової бригади забійників шахти, яку очолює комуніст В. І. Щебетовський, разом з конструкторами взявся освоювати нову машину — вугледобувний струг УСБ-2М. В установку гірники вносили нові конструктивні зміни, удосконалення, поліпшували організацію праці. Трирічна напружена праця, творчі зусилля принесли чудові результати. В день відзначення 20-річчя перемоги над фашизмом у Великій Вітчизняній війні гірники бригади В. І. Щебетовського рапортували Батьківщині про світовий рекорд: за 31 робочий день вони видали на-гора 102 360 тонн антрациту.

Самовіддана праця шахтарів, які здійснили справжній переворот у техніці видобування вугілля, була високо оцінена партією і урядом. 16 липня 1965 року В. І. Щебетовському присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Два члени бригади нагороджені орденом Леніна, п'ятеро — орденом Трудового Червоного Прапора, 9 чол.— орденом «Знак Пошани» і 32 чол.— медалями «За трудову доблесть» та «За трудову відзнаку»[2].

---

[1] За даними звіту про господарську діяльність тресту за 1952 р.
[2] Газ. «Правда», 17 липня 1965 р.

Поряд з опануванням нової гірничої техніки вирішальною умовою зростання вуглевидобутку було підвищення темпів проходження підготовчих виробок. У цьому напрямі за роки семирічки теж досягнуто чималих успіхів. Якщо в 1958 році на шахтах тресту за місяць у середньому припадало 36,6 погонних метрів виробок, то в 1965 році цей показник зріс до 107 погонних метрів.

Значний вклад у досягнення цих успіхів внесли інженерно-технічні працівники підприємств. У 1964 році головний інженер шахти № 3 «Нагольчанська» О. О. Деменков за удосконалення організації і методів проходження підготовчих виробок удостоєний звання лауреата Ленінської премії.

Широкий розмах творчої активності мас викликав нові форми змагання за піднесення культури виробництва. В січні 1964 року гірники міста разом з шахтарями тресту «Кадіїввугілля» виступили застрільниками славного почину — економити по одній копійці на кожному карбованці виробничих затрат. Ця ініціатива, підтримана обласним комітетом партії, поширилась на всіх підприємствах області, а потім і всього Донецького басейну. Вона внесла в змагання якісні зміни: оцінювати роботу не тільки за кількістю виробленої продукції, а й за тим, наскільки знижено її собівартість. Тільки в 1964 році держава одержала від антрацитівських шахтарів 390 тис. крб. зекономлених коштів.

Повсякденна політико-виховна робота партійних організацій принесла добрі наслідки: 24 жовтня 1965 року, на два з лишком місяці раніше строку, трест «Антрацит» першим в області виконав семирічне завдання. За ці роки шахтарі міста відправили країні понад план 1 млн. 250 тис. тонн вугілля.

За роки семирічки невпізнанно змінилося обличчя вугільних підприємств міста. На шести шахтах була здійснена комплексна механізація і автоматизація виробничих процесів, в результаті чого вивільнено і переведено в основну сферу виробництва 647 допоміжних робітників. На чотирьох шахтах проведена цілковита реконструкція гірничого господарства. Вугільні підприємства були оснащені великою кількістю комбайнів, потужних електровозів, породонавантажувальних агрегатів.

В боротьбі за вугілля, за успішне втілення в життя грандіозних завдань побудови матеріально-технічної бази комунізму народжувались чудові люди. Шахтарі Антрацита заслужено пишаються тим, що в їхніх рядах 5 Героїв Соціалістичної Праці — О. М. Скачкова, Й. Ф. Адраховський, В. І. Щебетовський, М. В. Морозов, А. М. Герасимчук. 112 гірників міста удостоєні знака «Шахтарська слава», 47 мають звання почесного шахтаря, 4 — звання заслуженого шахтаря УРСР.

Не відстають від гірників і трудівники залізничного транспорту та під'їздних колій промислових підприємств. Колектив станції Антрацит — ініціатор багатьох прогресивних починань. Спільно з працівниками вантажно-транспортного управління тресту залізничники розробили і впровадили в практику план ритмічного обслуговування під'їздних колій, який став зразком для інших підприємств. У 1957 році вони вперше в Донбасі здійснили потоковий метод завантаження і заадресовки маршрутів. У лютому 1959 року ці два колективи застосували єдину знижену норму обороту вагонів. Маршрути почали вантажитися потоком, з паралельною заадресовкою вагонів. Вантажні механізми — бульдозери, екскаватори, механічні лопати, які раніш належали двом відомствам, тепер стали зосереджуватись в одному місці і при потребі можуть швидко застосовуватись на будь-якій шахті[1].

Досвід роботи цих колективів був розглянутий і схвалений на Всесоюзній нараді працівників залізничного транспорту, що відбулася в травні 1962 року. Колективу станції першому в місті було присвоєно звання підприємства комуністичної праці. Начальника станції С. Т. Дегтярьова за вмілу організацію роботи нагороджено орденом Леніна.

У високомеханізоване підприємство перетворився Антрацитівський рудоремонтний завод. Він ремонтує вугільні комбайни «Донбас», «Гірник», ЛГД, «Кіровець»,

[1] Газ. «Правда», 5 травня 1962 р.

врубові і породонавантажувальні машини, компресори, випускає арочне металеве кріплення, вуглесоси, стрічкові конвейєри та інше шахтне устаткування.

З новим піднесенням творчих сил вступили трудящі Антрацита в п'ятирічку 1965—1970 рр. Високими виробничими перемогами був відзначений кожний день трудової вахти, присвяченої XXIII з'їзду КПРС. У день відкриття з'їзду шахтарі міста рапортували Батьківщині про видачу на-гора додатково понад план 122 тис. тонн антрациту.

В економічному розвитку Антрацита провідне місце належить вугільній промисловості. В новій п'ятирічці їй надається особливого значення. Уже в недалекому майбутньому буде збудована велика шахта № 1—2 «Нагольчанська». На її території здійматиметься стометрова башта головного підйому. Вона буде обладнана потужними машинами і даватиме щодоби 10 тис. тонн палива. Крім неї планується будівництво ще двох великих шахт.

У місті з'явиться багато житлових будинків, автовокзал, будинок техніки, готель, нові корпуси лікарень, шкіл. Навколо міста завершиться посадка зеленої зони площею понад 500 гектарів. Над перетворенням в життя цих величних накреслень наполегливо трудиться все населення міста.

Розгорнувши соціалістичне змагання за дострокове виконання п'ятирічного плану, гірники тресту «Антрацит» в I кварталі 1966 року завоювали перехідний Червоний прапор Міністерства вугільної промисловості СРСР і ЦК профспілки працівників вугільної промисловості.

Радісною подією для трудящих усього міста було нагородження в травні 1966 року тресту «Антрацит» орденом Трудового Червоного Прапора за успіхи в розвитку вугільної промисловості. Великій групі гірників вручені ордени і медалі. Керуючому трестом «Антрацит» М. В. Морозову і прохіднику шахти № 3 «Садово-Хрустальна» А. М. Герасимчуку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

За післявоєнні роки велика робота проведена по впорядкуванню шахтарського міста. Там, де ще недавно були пустирі, виросли цілі квартали багатоповерхових будинків. Про бурхливий розвиток Антрацита свідчить те, що тільки з 1960 по 1967 рр. житловий фонд міста збільшився в 2,8 раза. Близько третини міського населення за ці роки вселилися в нові впорядковані квартири.

Значно поліпшився благоустрій міста. Якщо до війни довжина водопроводу дорівнювала лише 19 км, то в 1967 році вона досягла 300 км. Тільки за семирічку тут забруковано і заасфальтовано понад 300 тис. кв. метрів вулиць і 21 тис. кв. метрів тротуарів.

Успішно розвивається громадський транспорт. Про зростання пасажирських перевезень місцевим автопарком говорять такі цифри: в 1967 році автобусами і легковими машинами щодня обслуговувалось 33 тис. пасажирів — у 10 разів більше, ніж у 1957 році.

Багато попрацювали антрацитівці над озелененням свого міста. З'явилися нові парки, сквери, вулиці прикрасилися кленами і сріблястими тополями, червоними і білими гладіолусами, вогненними каннами, різнокольоровими жоржинами.

Антрацитівський міський пляж на березі штучного озера. 1965 р.

Площа ім. Т. Г. Шевченка в м. Антрациті. 1966 р.

Рік у рік зростає життєвий і культурний рівень жителів Антрацита. Про це свідчить неухильне збільшення бюджетних асигнувань на соціально-культурні заходи. Виплати по пенсіях в 1966 році становили 6 656 тис. крб.— більш як уп'ятеро порівняно з 1950 роком.

Роздрібний товарооборот торговельних підприємств міста за семиріччя зріс майже вдвоє. За 1958—1967 рр. трудящі Антрацита придбали близько 13,5 тис. телевізорів, 650 піаніно, 1300 автомашин, 30 тис. радіоприймачів.

До послуг трудящих міста діє розгалужена сітка медичних установ — 5 добре обладнаних лікарень, 18 пунктів охорони здоров'я. У 1967 році в Антрациті працювало 124 лікарі і 720 чоловік середнього медичного персоналу, в той час як до Жовтневої революції на всю округу був один лікар і один фельдшер.

Заслуженою повагою в місті користуються лікарі І. Є. Корнєв, К. І. Третьяк, А. В. Хайдукова, медпрацівники А. Р. Цехмістренко, В. Є. Сорокіна та інші. Ровесник Великого Жовтня І. Є. Корнєв не одному воїну врятував життя на фронтах Вітчизняної війни. В Антрациті він працює понад 20 років. За сумлінну працю в 1966 році Радянський уряд нагородив його орденом Трудового Червоного Прапора.

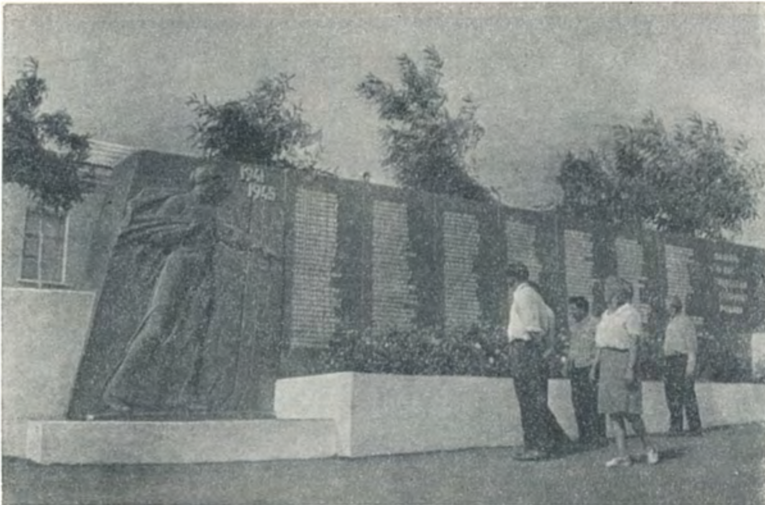
Щороку кілька тисяч дітей відпочивають у піонерських таборах. За період 1958—1966 рр. у різних санаторіях країни побувало понад 8 тис. робітників, службовців та членів їхніх сімей. За цей час майже 16 тис. чол. провели свою відпустку в будинках відпочинку.

Щоб добре відпочити, антрацитівцям не обов'язково їхати десь далеко. Околиці їхнього міста багаті мальовничими місцями, які російський письменник А. П. Чехов, що відвідав ці краї навесні 1887 року, в одному з листів до видавця журналу «Осколки» М. О. Лейкіна із захопленням називав «Донською Швейцарією»[1]. Тисячі трудящих вихідні і святкові дні проводять за містом на лоні природи.

Масового характеру набрав у місті спорт. Тут налічується 59 спортивних колективів, які охоплюють понад 25 тис. чол. Крім центрального стадіону «Авангард», в розпорядженні місцевих спортсменів — 53 баскетбольні, 33 комплексні, 108 волейбольних та 40 футбольних спортивних майданчиків. На ставку працює станція човнів, обладнана всім необхідним для водного спорту. В околицях міста є туристська база, будинок мисливців і рибалок, спортивний табір. На підприємствах і в школах міста обладнано 18 спортивних залів. На честь 50-річчя Великого Жовтня антрацитівці побудували чудовий спортивний палац.

Великий потяг трудящих міста до знань. На Антрацитівському рудоремонтному заводі, наприклад, половина робітників вчиться. У 9 вечірніх школах робітничої

[1] А. П. Чехов. Собрание сочинений, т. XI. М. 1965, стор. 140.

Меморіальна дошка в Антрациті, встановлена на честь воїнів, які загинули в боях за визволення міста від німецьких окупантів. 1965 р.

молоді в 1967 році без відриву від виробництва навчалося близько 2500 чоловік — шахтарі, будівельники, залізничники.

У 34 загальноосвітніх середніх, восьмирічних і початкових школах у 1967 році навчалося понад 18 тис. учнів. Навчальну і виховну роботу проводять у школах близько 800 учителів. Тут працюють такі майстри педагогічної справи як О. Н. Мохов, Г. Ф. Третьяченко, Л. Я. Миргородська, Л. М. Фоменко, К. П. Євтєєва, О. Я. Молотова, М. Т. Кременчук та інші. Здібним організатором виявив себе директор школи № 9 О. Н. Мохов. За його ініціативою вчителі й учні виростили прекрасний шкільний сад, спорудили ставок і розвели в ньому рибу, зразково обладнали майстерні. Невтомного організатора шкільної освіти нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. Вчителі інших міських шкіл відзначені: К. П. Євтєєва — орденом «Знак Пошани», Л. Я. Миргородська — медаллю «За трудову доблесть».

Зростаюча промисловість міста потребує все більше кваліфікованих спеціалістів. І вони готуються тут же на місці. Загін командирів вугільного виробництва щороку поповнюють випускники Антрацитівського гірничого технікуму, де в 1967 році навчалося 910 чоловік. До послуг учнівської молоді великі світлі аудиторії, добре обладнані лабораторії. Понад 10 тис. кваліфікованих робітників будівельних і шахтарських професій підготували за 10 років 5 професійно-технічних училищ міста.

Піклування Радянської держави про створення необхідних умов для культурного розвитку відчуває кожна сім'я. Слюсар рудоремонтного заводу В. С. Хилько після закінчення вечірньої школи вчився на заочному відділенні машинобудівного інституту, де одержав диплом. Тепер він — начальник цеху заводу. Його дружина Юлія Хилько працювала фрезерувальницею на цьому заводі і водночас вчилася в гірничому технікумі. Після навчання була переведена на посаду інженера-економіста. Інше подружжя цього ж підприємства Віталій і Раїса Стадники теж працю поєднують з навчанням. Вони обоє закінчили вечірнє відділення гірничого технікуму. Раїса стала плановиком, а Віталій — майстром паросилового господарства. Їх прийняли в ряди Комуністичної партії. У вільний час подружжя бере активну участь у заводській художній самодіяльності.

Успішно розвивається культура шахтарського міста. В 1967 році тут було три палаци культури, кінотеатр, 22 клуби і червоних кутків. Перед населенням часто виступають учасники художньої самодіяльності та артисти професіональних театральних колективів, що приїздять на гастролі з Москви, Києва, Луганська та інших міст. Організовуються вечори відпочинку по професіях, зустрічі з передовиками і новаторами виробництва, літературні диспути, концерти.

При палацах культури і клубах, на підприємствах і в установах створено 95 гуртків художньої самодіяльності. Ними охоплено понад 3800 ентузіастів мистецтва. Гуртківці щороку дають для населення близько 500 концертів і вистав. Велику популярність має драматичний колектив Палацу культури ім. В. І. Леніна.

Багато жителів Антрацита захоплюється кіномистецтвом. Для них відкрита самодіяльна кіностудія. Щороку в місті організовуються виставки творів місцевих

художників. Високу оцінку одержали роботи бухгалтера П. Г. Юдіна, лікаря Г. С. Гречаниченка, ливарника М. І. Карєва, маляра М. І. Раєвського.

В естетичному вихованні активну участь бере музична школа. На її денному відділенні в 1967 році навчалося 245 дітей, на вечірньому — 109 молодих робітників. При школі функціонують постійно діючі курси, які готують керівників художньої самодіяльності для навколишніх колгоспів і радгоспів. Вихованці музичної школи часто виступають з концертами перед місцевим населенням.

Антрацит — місто книголюбів. Понад 28 тис. жителів — постійні читачі бібліотек. 60 бібліотек міста мають книжковий фонд у 500 тис. книг. Поштові відділення міста доставляють передплатникам 150 тис. примірників газет і журналів.

Напередодні 50-річчя Великого Жовтня та 50-річчя встановлення Радянської влади на Україні в Антрациті було відкрито пам'ятники В. І. Леніну, Г. К. Орджонікідзе, Т. Г. Шевченку та скульптурне погруддя М. В. Переверзєву.

Як і всюди в нашій країні, в Антрациті місцеву владу здійснюють обранці народу — депутати міської Ради. В їх числі — кращі виробничники, представники інтелігенції, партійні працівники. Серед 250 депутатів — 101 жінка.

При виконкомі міської Ради працюють 14 постійних комісій: побутова, комунального господарства і благоустрою, будівельна, по охороні природи та інші. Депутати здійснюють постійний контроль за роботою торговельних підприємств, медичних і дитячих установ, піклуються про організацію культурного дозвілля трудящих.

Понад 16 тис. жителів міста у вільний час без оплати працюють у партійних, радянських та громадських організаціях. Своїми знаннями і досвідом вони сприяють прискоренню технічного прогресу, беруть участь в ідеологічній роботі, у підвищенні культури населення.

Вершину за вершиною долають у трудовому і культурному наступі антрацитівці. В їхніх звершеннях, в їхніх ділах, як у дзеркалі, відбивається багатогранне життя радянського народу, який будує комунізм.

Н. А. КОРЖ, О. М. СЕМЕНЕНКО, П. М. ХРОМОВ.

■

Антрацитівський район розташований у південній частині Луганської області. Вперше він створений у 1938 році і називався Боково-Антрацитівський. З перейменуванням у 1962 році Боково-Антрацита в Антрацит відповідно змінив свою назву і район. За останнім територіально-адміністративним поділом, визначеним Указом Президії Верховної Ради УРСР від 8 грудня 1966 року, Антрацитівський район на півночі межує з Лутугінським, на сході з Свердловським, на північному заході з Перевальським районами Луганської області, на південному заході з Шахтарським районом Донецької області і на півдні з Матвієво-Курганським районом Ростовської області.

Територія району становить 1,7 тис. кв. км. Населення — 56,3 тис. чол. На 1 кв. км припадає 33 чоловіки.

В районі є 7 селищних і 7 сільських Рад, які об'єднують 53 населені пункти. В межах району розміщені 3 міста обласного підпорядкування — Антрацит, Красний Луч, Ровеньки, яким адміністративно підпорядковано 3 міські та 15 селищних Рад. Їх населення становить 385,4 тис. чол. Всього в межах району проживає 441,7 тис. чол., а на 1 кв. км припадає 259,7 чоловіка. На території району 9 радгоспів, 5 колгоспів, 2 птахофабрики, машинно-меліоративна станція.

Населені пункти зв'язує густа сітка шосейних доріг. Через район проходять автомагістралі Харків — Ростов і Луганськ — Донецьк, залізниця Дебальцево — Зверево.

Земні надра району багаті на кам'яне вугілля, переважно антрацит. Крім того, є незначні запаси поліметалічних і залізних руд, кварцових пісків та інших корисних копалин, які не мають промислового значення.

Пролетарі всіх країн, єднайтесь.
Пролетарии всех стран, соединяйтесь.
Російська Ленінська Комуністична Спілка Молоді.
Российский Ленинский Коммунистический Союз Молодежи.
Ленінська Комуністична Спілка Молоді України.
Ленинский Коммунистический Союз Молодежи Украины.

СПІЛЬЧАНСЬКИЙ КВИТОК / СОЮЗНЫЙ БИЛЕТ № 50293

1. Призвіще / Фамилия: Хорольский
2. Ймення та по батькові / Имя и отчество: Петр
3. Рік народження / Год рождения: 1908 г.
4. Час вступу до спілки / Время вступления в союз: 29/VIII-1924 г.
5. Партійність,—час вступу до партії та ч. квитка / Партийность,—время вступл. в партию и № билета
6. Соціяльний стан / Социальное положение: крестянин

Виданий / Выдан

Точна назва / Точное наименов.

Власний підпис / Личная подпись

М. П.

Секретар Окркому / Райкому

місяця 192

Комсомольський квиток П. М. Хорольського, жителя селища Красний Кут, убитого куркулями в 1929 році.

Грунти району — чорноземи, солончаки. Є болотянисті місця.

За колгоспами і радгоспами району закріплено 138 тис. га земельних угідь. Сільське господарство овоче-молочного напряму. На 1 січня 1967 року в господарствах нараховувалось 43,5 тис. голів великої рогатої худоби, 21,8 тис. свиней, 263,7 тис. штук птиці.

Основною культурою рільництва є озима пшениця. Значні масиви відводяться також під кукурудзу, ячмінь, просо, соняшник. Із трав — сіють суданку і люцерну. На малопридатних грунтах вирощують буркун.

Сільське господарство має високу технічну оснащеність. На 1 січня 1967 року в колгоспах і радгоспах було 635 тракторів, 265 комбайнів, 603 автомашини та багато іншої техніки. В сільському господарстві використовується 1325 електродвигунів.

В 1966 році колгоспи і радгоспи виробили 53,5 тис. тонн зерна, 22,5 тис. тонн овочів, 9,9 тис. тонн соняшника, 3736 тонн м'яса, 26,4 тис. тонн молока, 9 млн. штук яєць.

За досягнуті успіхи в розвитку сільського господарства в 1966 році Радянський уряд нагородив 135 чол. орденами і медалями. Чотири чол. удостоєні звання Героя Соціалістичної Праці.

В містах обласного підпорядкування, розміщених у межах району, розвивається вугільна, машинобудівна, легка і харчова промисловість. В районному підпорядкуванні числиться 10 підприємств, серед них верстатобудівний завод, комбінат будівельних матеріалів, 2 комбінати хлібопродуктів, друкарня та інші.

З розвитком економіки невпинно підвищується добробут трудящих, поліпшується медичне обслуговування, зростає культура і освіта.

В населених пунктах району відкрито 226 торговельних підприємств, 12 їдалень. В 1966 році товарооборот становив понад 20 млн. карбованців.

Для медичного обслуговування населення створено 6 лікарень та 34 фельдшерсько-акушерські пункти. У цих закладах працює 58 лікарів та 362 чол. середнього медичного персоналу.

Діти трудящих навчаються в 37 загальноосвітніх школах. Для міської й сільської молоді відкрито 6 вечірніх шкіл. У навчально-освітніх закладах трудиться 502 вчителі, з них 49 нагороджені значком «Відмінник народної освіти УРСР».

В районі є 65 культосвітніх закладів, в т. ч. 5 будинків культури, 23 клуби, 37 бібліотек з книжковим фондом 230,5 тис. томів. Населення обслуговують 27 стаціонарних та пересувних кіноустановок.

З місцевої преси в районі видається газета «Заря коммунизма» і 3 колгоспні багатотиражки.

В роки Великої Вітчизняної війни на території району проходили жорстокі бої з фашистськими загарбниками. Про це свідчать 27 пам'ятників на братських могилах воїнів Радянської Армії, які віддали своє життя за честь і незалежність нашої Батьківщини. Імена цих патріотів свято шанують жителі району, розповідають про їхні подвиги своїм дітям і внукам.

ДЯКО́ВЕ

Дякове — село, центр сільради Антрацитівського району. Розташоване в долині річки Нагольної (притоки р. Міуса) на місці злиття її з річкою Йоскин. Поблизу села перетинаються автомобільні шляхи, що ведуть з Луганська до Ростова-на-Дону та з Ровеньків до Таганрога. До районного центру — 33 км, до найближчої залізничної станції Ровеньки — 25 км. Населення — 3,4 тис. чоловік. До складу Дяківської сільради входять ще села Первомайське та Червоний Жовтень.

Місцевість тут дуже мальовнича. На півдні до села прилягає степ, а з півночі воно оточене пагорбками та балками. Тихо протікає ріка Нагольна, даючи влітку прохолоду. Навесні, коли цвітуть дерева, будинки колгоспників потопають у пишному вбранні, і тоді село — наче великий сад, що виріс серед безкраїх степів.

Дякове засноване «прем'єр-майором і військовим дяком Іваном Ісаєвим, за визначенням військової канцелярії, що відбулося 20 січня 1777 року»[1]. Першими жителями тут були українські селяни. Вони прийшли сюди з різних кінців України, рятуючись від поміщицького гніту, але були закріпачені військовими чинами[2]. Свою назву поселення дістало, очевидно, за посадою її власника — військового дяка.

Дякове входило до складу Міуської округи Області Війська Донського. В 1778 році у поселенні було 67 дворів з 284 жителями[3].

Наприкінці XVIII — початку XIX століття родючі землі навколо Дякового були роздані царем за вірну службу відставним військовим чинам — Леонову, Номикосову, Слюсареву. Вони жили здебільшого в Петербурзі, а в їхніх маєтках господарювали управителі, які нещадно експлуатували кріпаків, за найменшу провину жорстоко розправлялися з ними.

Хліб, вирощений кріпаками, дяківські поміщики збували на закордонний ринок і добре наживалися. А селяни тимчасом бідніли, коротаючи в тяжкій праці своє безрадісне життя[4].

Реформа 1861 року формально визволила кріпосних селян від особистої залежності поміщиків. Однак поміщики зберегли за собою кращі землі, а селяни одержали мізерні наділи. В Дяковому, згідно з «Додатковими правилами про селян і дворових людей, що вийшли з кріпосної залежності в землі Війська Донського», розмір земельного душового наділу був визначений в 3,5 десятини. За користування наділом селянин, як і раніше, змушений був відбувати панщину або платити оброк. Розмір панщини визначався в 36 чоловічих і 27 жіночих днів на рік. Після реформи селянин міг викупити лише присадибну землю, а польовий наділ — якщо дасть на це згоду поміщик. Цей тимчасовозобов'язаний строк тягнувся аж до 1881 року[5].

Намагаючись якнайшвидше звільнитися від поміщицької залежності, селяни зверталися до уряду, щоб їм видали позичку. Одержавши в банках певні суми, селяни змогли відкупитися від поміщиків, але разом з тим вони відчули, що ця «воля» мало що їм дала. Адже в державну казну слід було повертати не лише борги, а ще й виплачувати проценти за позичку. Кінець кінцем бідняки розорялися і йшли в найми до тих же поміщиків або відправлялися на заробітки на рудники.

Не маючи ні необхідних знарядь для обробітку землі, ні добрив, селяни на своїх наділах одержували дуже низькі врожаї. Середній урожай зернових у 1901—1910 рр., наприклад, становив 7 цнт з десятини[6].

---

[1] Сборник Области Войска Донского статистического комитета. Вып. VII. Новочеркаськ, 1907, стор. 132.

[2] Торговля и промышленность Европейской России по районам. Вып. IX. СПб., 1909, стор. 593.

[3] Сборник Области Войска Донского статистического комитета. стор. 132.

[4] И. П. Хлыстов. Дон в эпоху капитализма. Ростов, 1962, стор. 35.

[5] Наш край. Документы по истории Донской области. Ростов, 1963, стор. 143—144, 149.

[6] В. А. Золотов. Крестьянское движение на Дону в 1905—1907 гг., стор. 7.

10 7-505

Дуже терпіло населення і від різних хвороб, бо медична допомога у Дяковому була малодоступна. Лише у 80-х роках XIX століття у селі відкрилася земська приймальна палата на 5 ліжок, яка обслуговувала не тільки жителів Дякового, а й населення п'яти сусідніх сіл. Єдиний фельдшер, що працював у приймальній палаті, не міг забезпечити необхідною медичною допомогою все населення. Тому селяни, особливо бідняки, найчастіше зверталися до знахарів. Серед населення часто виникали епідемії. Так, у 1881 році лютував дифтерит, внаслідок якого померло багато людей. «До причин, що підтримують розвиток дифтериту,— повідомляв лікарський інспектор Області Війська Донського,— потрібно віднести також і гігієнічні умови, в яких перебуває бідний клас жителів... Сюди відносяться погане харчування, тіснота, особливо в зимовий і осінній час, і неохайність цих приміщень»[1]. У цих умовах особливо страждали діти до одного року, смертність серед яких досягала 40 процентів[2].

Дореволюційне Дякове відзначалося дуже низьким рівнем культури. В селі працювала церковнопарафіальна школа, якою завідував місцевий піп. Програма її була побудована так, щоб дітей виховувати в релігійному дусі. Основними предметами були закон божий, церковно-слов'янська грамота, церковні співи. Навчальний рік тривав 6 місяців, оскільки основна частина дітей брала участь у польових роботах[3]. У трьох класах школи навчалося 50—60 дітей. Це аж ніяк не забезпечувало потреб села. Тому основна частина населення залишалася неписьменною. В 1913 році кількість неписьменних у селі досягала понад 80 процентів[4].

При школі існувала невеличка бібліотека, фонд якої становили брошури виключно релігійного змісту. Інших культурних установ на селі не було. Зате в Дяковому функціонувало багато установ, що отруювали свідомість селян: 2 церкви, 2 винні лавки, 4 шинки.

Напередодні революції 1905—1907 рр. становище селян залишалося тяжким. Безземельні і малоземельні господарі змушені були на кабальних умовах орендувати в поміщиків землю. Один лише Номикосов у своїх руках зосередив 2500 десятин землі[5]. Орендна плата була висока: 10—12 крб. за десятину. Злидні змушували бідняків і наймитів позичати на кабальних умовах гроші у місцевих лихварів.

Селян душили непосильні податки, різні церковні збори, шляхові повинності. Щоб стягувати ці платежі, у волосному селі існував чималий апарат: волосний старшина, писар, волосний засідатель, урядники та стражники.

Соціальний гніт дедалі ставав нестерпнішим. Тому революційні виступи, що почалися в країні, знаходили гаряче співчуття у найбідніших селян Дякового. Їхній односельчанин І. М. Горбов був учасником повстання моряків на броненосці «Потьомкін». П. К. Бондаренко та І. М. Шапошников, які працювали на рудниках, приносили в Дякове підпільну літературу. Тут вони підтримували зв'язок з місцевими бідняками Л. Я. Ожередом та М. Я. Тимченком, які під їхнім впливом стали організаторами селянських виступів[6].

Восени 1906 року на сільському сході селяни, незважаючи на опір куркулів, ухвалили рішення, в якому вимагали зниження орендної плати на землю і скасування викупних платежів. Поміщик Номикосов відмовився визнати рішення сходу. Тоді бідняки почали силоміць відбирати землю. Побачивши, що селяни почали виходити з покори, поміщик викликав із села Боково-Платове сотню козаків. Вони пробули в Дяковому більше місяця, охороняючи поміщицький маєток. Кількох призвідників селянського заворушення козаки побили нагайками.

У 1907 році в селі відбувалися збройні сутички між селянами і стражниками.

---

[1] Наш край. Документы по истории Донской области, стор. 553, 559.
[2] Луганський облдержархів, ф. 2359, оп. 2, спр. 81, арк. 3.
[3] «Донские епархиальные ведомости», 1894, № 10, стор. 192.
[4] Луганський облдержархів, ф. 2359, оп. 2, спр. 81, арк. 3—41.
[5] Россия. Полное географическое описание отечества, т. 14. СПб, 1910, стор. 87.
[6] Там же, арк. 37—39.

Під час однієї сутички був убитий урядник. Урядові органи перелякалися цього виступу і поспішили на допомогу місцевим стражникам прислати у село взвод солдатів.

Столипінська аграрна реформа посилила класову диференціацію села. В Дяковому помітно зростало куркульство, а з другого боку — зубожіли і розорялися бідняки. Вже в 1911 році поміщикам, куркулям і церкві належало 79 проц. земель села, 63 проц. худоби. Тим часом дві третини селян були малоземельні і безземельні, 29 проц. не мали робочої худоби, а 8,6 проц. наймитували.

В роки нового революційного піднесення (1910—1914 рр.) розгорнула боротьбу і дяківська біднота проти поміщицько-куркульського засилля. Її очолили селяни Л. Я. Ожеред та М. Я. Тимченко. Найближчими їхніми співучасниками були бідняки Григорій Ожеред, Микола Шапошников, Андрій Кубло, Леонтій Сухоплещенко, Михайло Чорноволов. Весною 1912 року управляючий маєтком поміщика Леонова поставив перед селянами вимогу сплатити за здану їм в оренду землю по 12 крб. за десятину. Л. Ожеред, Л. Сухоплещенко на селянській сходці запропонували платити оренду не більше 8 крб. за десятину. Цю вимогу дружно підтримали всі присутні. Наляканий управляючий змушений був піти на поступки селянам[1].

Напередодні першої імперіалістичної війни Дякове було волосною слободою Таганрозької округи Області Війська Донського, в якій налічувалося 4470 жителів[2]. Обличчя села визначали селянські хати, криті соломою або очеретом. Ніяких робіт по благоустрою не проводилося. Деяке пожвавлення в життя села вносили ярмарки, яких бувало три на рік[3].

В роки першої світової війни ще більше погіршилося становище селян. Чоловіки були мобілізовані до армії. Селянське господарство занепадало, катастрофічно скоротилися посівні площі, зменшилось поголів'я худоби. Голод душив сільську бідноту. Розоряючись, багато селян ішло на роботи в шахти, переселялося в інші області, емігрувало. Так, у 1914 році переселилися в сусідні шахтарські селища, в Сибір та країни Латинської Америки 34 сім'ї, в 1915 році село залишили 73 сім'ї[4].

На початку березня 1917 року в Дякове надійшла звістка про повалення царя. Селяни зустріли її з радістю. Вони сподівалися, що після скинення ненависного самодержавства їхнє становище поліпшиться. Однак у селі все залишалося по-старому. До обраної на початку літа 1917 року волосної Ради багато пройшло куркулів. З ними вели боротьбу найбідніші селяни, які групувалися навколо більшовицького осередку, що виник в цей час. В осередку було 7 чоловік. Його очолив М. А. Ключко.

Звістка про перемогу Жовтневого збройного повстання в Петрограді була зустрінута в Дяковому з радісним хвилюванням. В історичному штурмі Зимового палацу брав участь житель Дякового Костянтин Логвиненко. Почувши цю радісну новину, більшовик Микола Ключко зібрав солдат, що повернулися з фронту, і провів з ними нараду, на якій було вирішено утворити революційний комітет. До його складу ввійшли М. А. Ключко, І. С. Злогодухов, О. Г. Шевченко, А. А. Гуденко, М. Я. Тимченко, Л. Я. Ожеред[5]. Головою ревкому став І. Г. Дурнєв. Наприкінці листопаду 1917 року за допомогою шахтарів і Боково-Хрустальської Ради робітничих депутатів ревком встановив у Дяковому Радянську владу[6].

Незабаром було сформовано червоногвардійський загін. Він складався переважно з бідняків села. Дяківські червоногвардійці брали участь у розгромі каледінців.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 184, арк. 35—36.

[2] Первая всеобщая перепись населения Российской империи. Города и поселения в уездах, имеющие 2000 и более жителей. СПб., 1904, стор. 21.

[3] Памятная книжка Области Войска Донского на 1905 год. Новочеркаськ, 1905, стор. 114.

[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 184, арк. 37—38.

[5] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 184, арк. 45.

[6] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 41, 45.

Перший тракторист с. Дякового М. А. Бондаренко. 1965 р.

Обрана Рада селянських депутатів, головою якої був Д. М. Кухаренко, в лютому 1918 року почала поділ поміщицької землі, інвентаря і коней між біднотою. До весни ця робота була закінчена, і селяни почали засівати свої поля. Однак контрреволюційні повстання на Дону, що почалися в квітні 1918 року, перервали будівництво нового життя. Село потрапило під владу красновців, а в травні сюди вступили німецькі окупанти[1].

Німці і красновці з допомогою багнетів відновлювали старі порядки. Але всюди вони зустрічали опір основної маси селян. Їхньою боротьбою керували М. А. Ключко, Л. Я. Ожеред та інші члени ревкому, які пішли в підпілля[2]. Незважаючи на терор, дяківчани обрали волосним старшиною і писарем прихильників Радянської влади. Селяни відмовлялися повертати поміщикам землю, інвентар і коней. А коли загарбники почали силоміць вивозити хліб і худобу, на захист свого майна стало все село. Активними учасниками цього виступу були М. Я. Тимченко, І. С. Злогодухов, Й. В. Романенко, І. Н. Захарченко, І. І. Яковленко та інші[3].

Каральний загін красновців жорстоко розправився з повсталими. Білогвардійці схопили одного з керівників заворушення Л. Я. Ожереда і потім стратили його. Разом з іншими загиблими в боротьбі за Радянську владу дяківчанами він похований у центрі села. На братській могилі в 1922 році споруджено пам'ятник.

Однак пануванню окупантів прийшов кінець. У другій половині листопада 1918 року австро-німецькі війська були вигнані, а до березня 1919 року — розгромлені красновці. Та незабаром в Дякове вступили денікінці. Боротьба з ними тривала аж поки їх не розгромила Червона Армія в грудні 1919 року[4].

Після визволення села від денікінців відновила свою діяльність Рада селянських депутатів Дяківської волості, вийшов з підпілля партійний осередок. У липні 1920 року організувався комітет незаможних селян, головою якого бідняки обрали П. А. Стрельченка.

На пам'ять про цю подію селяни посадили громадський сад, який і досі називається садом комнезаможників[5].

У квітні 1920 року в Дякове прибув інструктор Боково-Хрустальського райкому комсомолу для організації комсомольського осередку. Його склали кілька хлопців та дівчат на чолі з сином місцевого комуніста П. М. Ключкою. Комсомольці швидко включилися в громадське життя, стали опорою комуністів.

При переході до відбудови зруйнованого господарства трудящі зіткнулися з чималими труднощами. Одержавши від Радянської влади землю, найбідніші селяни відчували нестачу тяглової сили та інвентаря для її обробітку. Комуністи села, члени сільської Ради роз'яснювали селянам необхідність об'єднатися, щоб спільними зусиллями подолати труднощі. В результаті цієї роботи весною 1922 року 12 бідняцьких сімей утворили артіль «Зелений промінь». Хліб з перших колективних гектарів обмолотили спільно і поділили між її членами[6].

---

[1] К. А. Хмелевский. Крах красновщины и немецкой интервенции на Дону (апрель 1918 — март 1919 года). Ростов, 1965, стор. 175.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 42, 46.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 46.
[4] Луганский государственный краеведческий музей. Путеводитель. Донецьк, 1963, стор. 86.
[5] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 49.
[6] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 184, арк. 40.

Перед весняною сівбою 1929 року в селі утворився ТСОЗ «Червоний бойовик». Його організатором був М. С. Кучмиєв. Тоді ж М. Лозиченко, С. Остапенко, В. Тимченко організували машинне товариство. ТСОЗ і товариство від держави одержали по трактору «Фордзон». День прибуття їх у село став для бідняків справжнім святом. У тому ж році в Дяковому було створено ще 2 ТСОЗи.

З установленням Радянської влади почалася боротьба за культурну перебудову села, за подолання відсталості, успадкованої від старого ладу. Перша радянська школа в Дяковому відкрилася в 1919 році. У ній навчала дітей П. А. Ковальчик, яка приїхала в село ще в 1918 році. Згодом прибули нові вчителі — подружжя М. С. та О. А. Ремізови. Хоча не вистачало зошитів, підручників, вчителі наполегливо працювали, навчали селянських дітей основ наук. З 1925 року в Дяковому вже працювали 2 початкові школи, а в 1929 році одна з них була перетворена на семирічну.

Значна робота провадилась по ліквідації неписьменності серед дорослого населення. Гуртками лікнепу керували близько 30 культармійців.

Комсомольці гаряче бралися за розгортання культурно-освітньої роботи. Ще в 1922 році молодь переобладнала поміщицький сарай під клуб, організувала драматичний гурток.

Значну роль у культурній роботі дяківчан відігравала сільська бібліотека. Її робота особливо пожвавилась з 1923 року, коли нею завідувала на громадських засадах учителька О. А. Ремізова.

Почали виникати установи охорони здоров'я. В 1928 році на селі було створено лікарську дільницю, де працювало 2 лікарі. В цьому ж році відкрилася й аптека.

Починаючи з 1929 року в Дяковому широко розгорнулося кооперування селян. Комуністи й комсомольці проводили серед бідняцько-середняцьких мас велику роз'яснювальну роботу про переваги великого соціалістичного господарства. Селяни почали усвідомлювати необхідність переходу на шлях колективізації. Ядром для створення нових сільськогосподарських артілей були раніше організовані ТСОЗи. На їх базі в жовтні 1929 року виникла артіль ім. В. І. Леніна. Незабаром утворилося ще три колгоспи—ім. І. С. Тимченка, ім. Логвина (Л. Я. Ожереда), ім. П. Л. Войкова.

Куркулі намагалися всілякими засобами підірвати економіку молодих господарств. У колгоспі ім. Логвина, наприклад, внаслідок куркульських диверсій у 1933 році загинуло близько 180 коней. Однак колгоспники, переборюючи труднощі і опір куркульства, наполегливо будували нове життя.

Важливою подією в житті села стала організація Дяківської машинно-тракторної станції. Маючи в своєму розпорядженні трактори та інші сільськогосподарські машини, МТС подавала істотну допомогу колгоспам у проведенні польових робіт, зміцненні економіки молодих господарств.

У передвоєнні роки колгоспи Дякового добилися значних успіхів. Вони придбали автомашини, спорудили капітальні громадські приміщення. В артілі ім. Логвина, наприклад, у 1940 році налічувалося 8 автомашин, 120 корів, 30 пар волів, 150 коней, 300 колод бджіл. На ланах колгоспу працювало 8 тракторів Дяківської МТС. Колгосп ім. П. Л. Войкова славився на всю Україну високими врожаями рису.

Досягнення дяківських колгоспників набули всесоюзного визнання. Доярка Парасковія Татаренко з колгоспу ім. Логвина надоювала від кожної із закріплених за нею корів до 3000 кг молока. Садовод Захар Татаренко з тієї ж артілі збирав високі врожаї яблук і слив. Обоє вони були учасниками першої Всесоюзної сільськогосподарської виставки в Москві в 1937 році і нагороджені грамотами виставкому[1].

Великі зміни сталися в культурному житті села. В 1935 році семирічна школа була перетворена в середню, все доросле населення стало грамотним.

[1] Всесоюзная сельскохозяйственная выставка в Москве. Москва. 1938, стор. 197.

Тяжким випробуванням для дяківчан стала Велика Вітчизняна війна. Після нападу фашистської Німеччини на нашу Батьківщину сотні чоловіків і жінок села пішли на фронт захищати соціалістичні завоювання.

Воєнні дії в безпосередній близькості від Дякового почалися восени 1941 року. Лінія фронту тягнулася по околиці села і далі по річці Міус. Тут смертю хоробрих полягло немало синів багатьох народів Радянського Союзу. На захисті села Дякового непохитно стояв і героїчний син адигейського народу, поет, комуніст Хусен Андрухаєв. Пізніше в газеті «Правда» розповідалося про його подвиг. «В осінній день 1941 року біля села Дякового на стрілецьку роту із 15-ї гвардійської стрілецької дивізії, яка тримала тут оборону, наступало понад 200 фашистських піхотинців. Три атаки мужньо відбив зі своєю ротою молодший політрук Хусен Андрухаєв. Не здригнулися радянські воїни, коли ворог кинув нові сили. Андрухаєв поранений, але він не залишає поля бою, продовжує сміливо бити із снайперської гвинтівки гітлерівців, які насідали. Три рази ворог оточував відважного політрука, але він відбивався. Коли вийшли всі патрони і відбиватися уже не було чим, Андрухаєв узяв у руки протитанкові гранати і, підпустивши близько гітлерівців, підірвав себе і фашистів, що підбігли[1]. У березні 1942 року Хусену Андрухаєву було присвоєно звання Героя Радянського Союзу».

Тієї ж осені мужній подвиг в районі Дякового здійснив червоноармієць І. С. Федорок. Відділення, яким він командував, неодноразово атакували фашисти. Коли від мін і снарядів загинули його товариші, він один відбивав навалу ворога. За день Федорок знищив понад 40 гітлерівців. За героїзм і відвагу він удостоєний звання Героя Радянського Союзу[2]. У листопаді 1941 року фашистам удалося вдертися в Дякове, але вже наприкінці цього ж місяця вони були відкинуті за річку Міус.

На ділянці фронту між селами Дмитріївка — Дякове—Нижній Нагольчик оборону тримала 395-а шахтарська дивізія під командуванням А. Й. Петраківського, сформована на Луганщині. Серед воїнів цієї дивізії були й дяківчани.

Вісім місяців тримали наші війська оборону на річці Міус, і лише 23 червня 1942 року німці окупували Дякове. Настав найтяжчий час в історії села.

З перших днів окупації в Дяковому була створена комсомольсько-молодіжна підпільна група в складі 7 чоловік. Керував нею вчитель середньої школи комсомолець Микола Чумаченко. Активними учасниками групи були Михайло Сватиков, Парасковія Юрченко, брати Іван і Олександр Руденки, Мотрона Гончарова, Микола Лубенченко, Зінаїда Кодик. Члени групи різали телефонні лінії, що проходили через село. Вночі підпільники розклеювали на вулицях листівки, що їх скидали радянські літаки.

Молоді патріоти виводили з ладу німецькі автомашини, влаштовували завали на дорогах, чим викликали автомобільні аварії[3].

Колгоспниці Любов Сватикова, Олександра Кулаківська, Ганна Стрельченко та інші ховали й лікували поранених бійців Червоної Армії, а потім указували їм дорогу до партизанів. Колгоспниця Уляна Медведюк рятувала поранених радянських воїнів, здійснювала диверсії, всілякими засобами завдавала шкоди окупантам. У листопаді 1941 року, під час першої окупації села, смілива патріотка з допомогою дочок отруїла кілька десятків німецьких коней[4].

Дяківська комсомолка Марія Токарева була активною учасницею Боково-Антрацитівського партизанського загону. Вона підтримувала зв'язок загону з підпільною групою в Дяковому, добувала розвідувальні дані, подавала допомогу пораненим партизанам[5].

---

[1] Газ. «Правда», 27 березня 1967 р.

[2] Архів Міністерства Оборони СРСР, ф. 33, оп. 793756, спр. 50, арк. 96—97. І. С. Федорок нині живе в м. Конотопі.

[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 1, арк. 39.

[4] Газ. «Луганская правда», 22 серпня 1965 р.

[5] А. Ионов. Донбасс — земля героев. Сталино, 1958, стор. 82—85.

На передньому краю боїв у районі р. Міуса. 1943 р.

Фашисти не могли не звернути увагу на діяльність підпільників. Вони нишпорили по селу, шукаючи відважних патріотів. Були схоплені і кинуті живими у шурф шахти «Богдан» (м. Красний Луч) комсомольці брати Олександр та Іван Руденки[1].

18 лютого 1943 року частини 45-ї і 126-ї стрілецьких дивізій визволили Дякове від німецько-фашистських загарбників.

Сотні дяківчан билися з німецько-фашистськими загарбниками на фронтах Великої Вітчизняної війни. За героїчні подвиги на фронтах і в тилу ворога близько 370 чоловік нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу, а одному з них — Михайлу Гавриловичу Замулі — присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Комсомолець М. Г. Замула працював у колгоспі ковалем. Як тільки з села вигнали фашистів, він зразу пішов на фронт. Скоро він став відмінним воїном, сміливим розвідником. Коли наші війська підійшли до Дніпра, Замулі вже присвоїли звання лейтенанта. В ніч на 22 жовтня 1943 року його взвод з трьома кулеметами в районі Запорізької греблі переправився на правий берег Дніпра і навальним кидком захопив важливу висоту. Цілий день відважні воїни відбивали шалені атаки ворога. Під вечір живими лишилися тільки М. Г. Замула і три тяжко поранених автоматники. Але лейтенант не розгубився. Він переповзав від одного кулемета до іншого і поливав свинцевим дощем німців, які безперервно атакували. На підступах до висоти Замула та його товариші знищили понад 300 німецьких солдатів і офіцерів. Жменька відважних патріотів утримала висоту, забезпечивши можливість розширити захоплений плацдарм на правому березі Дніпра. За цей подвиг лейтенанту М. Г. Замулі було присвоєно звання Героя Радянського Союзу[2].

Добру пам'ять зберігають партизани Чехословаччини про жителя Дякового І. С. Кухаренка, який разом з ними громив німецьких фашистів на землі братньої країни. В числі 15 парашутистів Кухаренко в лютому 1945 року був закинутий у тил ворога. Парашутисти встановили зв'язок з чеськими патріотами і разом з ними створили партизанську бригаду «За Прагу». Кухаренко забезпечував зв'язок бригади з командуванням Радянської Армії. Його подвиги в боротьбі з німецькими окупантами відзначені п'ятьма чехословацькими бойовими медалями і радянською медаллю «Партизану Вітчизняної війни».

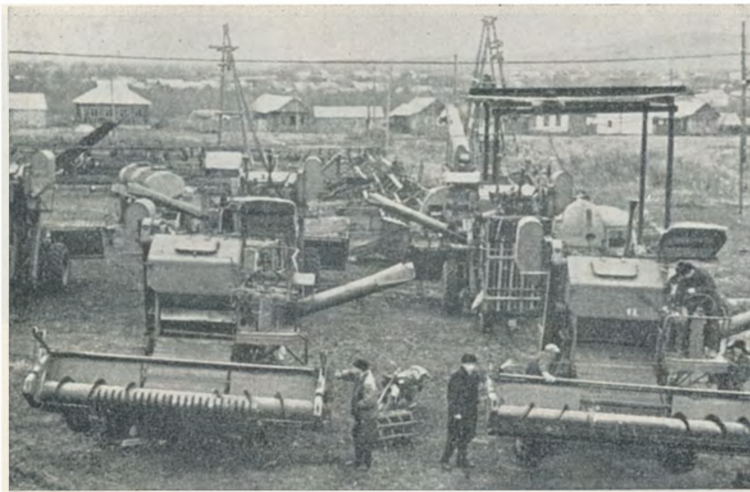
Жителі Дякового свято шанують пам'ять радянських воїнів, які в жорстоких боях віддали життя за їхнє село. На братській могилі, напроти сільради, де поховано 395 чоловік, вони спорудили монумент героям Великої Вітчизняної війни. В день 22-ї річниці перемоги над фашистською Німеччиною в селі відкрито пам'ятник безстрашному сину адигейського народу Хусену Андрухаєву.

Німецько-фашистські окупанти завдали селу великої шкоди. 152 чол. молодих людей вигнали в рабство до Німеччини. Повністю були пограбовані колгоспи і МТС, знищені громадські будови, культурні установи, майже всі житлові будинки[3].

Відбудова зруйнованого господарства почалася в тяжких умовах воєнного часу, коли основні сили і кошти країни направляли на розгром ворога. Та незважаючи на

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ов, спр. 24-б, арк. 136.
[2] Архів МО СРСР, ф. 33, оп. 793756, спр. 17, арк. 135.
[3] Луганський облдержархів, ф. Р—1658, оп. 1, спр. 67, арк. 14, 26—27.

Сільськогосподарські машини дяківського колгоспу ім. В. І. Леніна. 1966 р.

Одна з вулиць у с. Дяковому. 1966 р.

це, держава в 1943—1944 рр. подала колгоспам села величезну матеріальну допомогу: 100 цнт насінного зерна, 185 голів худоби, близько 20 коней, 35 плугів, 30 борін, багато трофейних возів, упряжі та іншого майна[1].

Прагнучи якнайшвидше відбудувати господарство, багато жителів села вносило в колгоспні фонди свої особисті заощадження. Так, Олексій Бесклетко, Федір Буйниченко одними з перших внесли по 2 тис. крб. Їх патріотичний приклад наслідували інші.

Щоб замінити чоловіків, які билися на фронтах Великої Вітчизняної війни, комуністи Дякового закликали дівчат за прикладом першої на Луганщині жінки-трактористки Ф. С. Перової оволодівати спеціальністю механізатора. Цей заклик знайшов гарячий відгук серед молодих патріоток. Добру ініціативу виявила колгоспниця артілі ім. В. І. Леніна Марія Кулаківська. Вона швидко навчилася водити трактора і самовіддано працювала на полі. Від неї не відставали інші. Євдокія Шаповалова очолила жіночу бригаду трактористок, Олена Брагильова стала шофером, Ганна Корольова — комбайнером.

Дяківчани палко підтримали патріотичний рух радянських людей по збору коштів для Червоної Армії. Із своїх особистих заощаджень вони внесли на будівництво танкової колони «Молода гвардія» 60 316 крб. В 1944 році одностайно передплатили Державну позику оборони на суму 405 тис. крб., зібрали на 1,8 млн. крб. теплих речей і надіслали їх воїнам на фронт.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни в село почали повертатися воїни-переможці, вони гаряче включалися в колгоспне виробництво. Посилилася матеріально-технічна допомога колгоспам з боку держави. У відбудовану машинно-тракторну станцію прибували нові трактори, комбайни та інша техніка. Спираючись на всебічну допомогу держави, трудівники села до осені 1945 року довели посівні площі колгоспів до довоєнного рівня. А врожайність зернових культур і валовий збір зерна в 1950 році перевищили рівень 1940 року в 1,3 раза[2].

У відбудові і дальшому розвитку колгоспів значну роль відіграв колектив Дяківської МТС, який очолив Ф. Т. Живаго. За відмінні показники в роботі йому в 1958 році присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці[3].

[1] Луганський облпартархів, ф. 1, оп. 2, спр. 586, арк. 91.
[2] Річні звіти колгоспів за 1945 і 1950 роки.
[3] Газ. «Известия», 27 лютого 1958 р.

В 1955 році всі колгоспи села об'єдналися в одну велику артіль ім. В. І. Леніна. Розмір її земельних угідь становить 13,8 тис. га. Артіль має розвинуте тваринництво. В 1967 році поголів'я великої рогатої худоби досягло 3,9 тис., в т. ч. 1,3 тис. корів.

За післявоєнні роки сталися докорінні зміни в оснащенні колгоспу сільськогосподарськими машинами. Якщо перед початком колективізації в селі було лише 2 трактори «Фордзон», то в 1966 році на ланах уже працювало 35 найновіших тракторів, 25 комбайнів різного призначення, 36 автомашин, 3 дощувальні установки, 5 гноєрозкидувачів, 9 зернонавантажувачів та багато іншої техніки. Це дало можливість повністю механізувати оранку, збирання зернових, на 60—75 проц. трудомісткі роботи по вирощуванню просапних культур.

Підключення в 1955 році колгоспу до державної енергетичної системи дало можливість впровадити електрику не тільки в побут, а й у виробництво. В 1962—1966 рр. збудовано 10 корівників, 7 свинарників, 2 телятники, 1 птахоферму.

Механізація і електрифікація колгоспного виробництва в широких масштабах, впровадження найновіших досягнень науки і передового досвіду, заходи по матеріальному стимулюванню хліборобів — все це дало можливість значно підвищити продуктивність сільського господарства.

Для забезпечення потреб колгоспу і колгоспників у ремонтно-будівельних роботах, а також для переробки сільськогосподарської продукції в артілі створено 8 підсобних підприємств. Для ремонту машин відкрито механічні майстерні. Працюють деревообробні майстерні, молочний завод, лісопилки, млин, бойня.

У селі є державна сортовипробувальна дільниця, яка проводить досліди на полях колгоспу ім. В. І. Леніна, та лікарсько-ветеринарна дільниця.

Велика роль у мобілізації колгоспників на боротьбу за піднесення сільськогосподарського виробництва належить партійній організації. Якщо в 1946 році у колгоспах, тепер об'єднаних в артіль ім. В. І. Леніна, налічувалося 15 комуністів, то на 1 січня 1967 року — 125. В колгоспі створено партійний комітет, а в 5 бригадах і школі — первинні партійні організації. Основна маса комуністів працює безпосередньо в бригадах і на фермах.

Вірною опорою партійної організації є комсомольці. Їх у селі 257 чоловік. Під керівництвом комуністів вони проводять велику роботу по організації соціалістичного змагання серед колгоспників, комуністичному вихованню молоді.

Бойовий колектив сільських комуністів виховав багато чудових організаторів і передовиків колгоспного виробництва. Серед них — агроном, комуніст І. М. Стрельченко. З 1958 року він очолює колгосп, енергійно впроваджує передові методи праці. Його нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. Головний агроном, комуніст І. П. Щербак, який виріс у селі і набув з допомогою колгоспу вищої освіти, дуже багато зробив для піднесення культури землеробства і рентабельності тваринництва. В 1966 році його також нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. Імена І. М. Стрельченка, І. П. Щербака занесені до колгоспної Книги пошани.

За одержання високих урожаїв зернових культур механізатор Ф. І. Буйниченко удостоєний ордена Леніна. Комсомолка Лідія Титаренко за високі надої молока нагороджена орденом «Знак Пошани».

Спорудження зрошувальної системи в колгоспі ім. В. І. Леніна. 1966 р.

Депутат Антрацитівської районної Ради, доярка колгоспу ім. В. І. Леніна М. Г. Велицька розмовляє з виборцями. 1965 р.

Понад 17 років працює на тваринницькій фермі доярка Марія Велицька. Вона щороку добивається високих виробничих показників. Її нагороджено медаллю «За трудову відзнаку».

За останні роки значно змінився зовнішній вигляд села. Зникли маленькі хатки, криті соломою і очеретом. Тепер жителі села споруджують добротні, світлі, багатокімнатні будинки під черепицею або шифером. У кожному з них — електрика, радіо, сучасні меблі. Вулиці прикрасилися новими будинками середньої школи з інтернатом, двох бригадних клубів, лікарні на 50 місць, аптеки, двох дитячих ясел і дитсадка, трьох магазинів, їдальні, лазні, перукарні, автобусної станції. Село утопає в зелені садів. Лише весною 1966 року жителі посадили на вулицях 10 тис. фруктових і декоративних дерев. Село електрифіковане і радіофіковане, сполучене регулярними рейсами автобусів із сусідніми містами Антрацитом і Ровеньками.

Про підвищення добробуту трудівників, зростання їхньої купівельної спроможності свідчить і той факт, що в 1966 році товарооборот Дяківського споживчого товариства становив 1 млн. 962 тис. крб. Населення обслуговують 13 торговельних точок, 2 їдальні.

Для забезпечення побутових потреб населення в Дяковому працюють майстерні по ремонту годинників, побутової техніки, взуття, пошиттю одягу, фотоательє, перукарня.

Великі успіхи досягнуті в охороні здоров'я. В селі є лікарня і пологовий будинок, поліклініка, 2 фельдшерсько-акушерські пункти. Оберігають здоров'я трудящих 8 лікарів і 18 працівників середнього медичного персоналу.

Заслуженою повагою серед населення користується місцевий лікар-педіатр А. Ф. Доценко. Вона віддає багато зусиль і енергії боротьбі за збереження життя і здоров'я дітей. Водночас Доценко проводить і громадську роботу: вона член жіночої ради, депутат сільської Ради, член Антрацитівського РК КП України. В 1966 році її нагороджено орденом «Знак пошани».

Разом із зростанням матеріального добробуту підвищується культурний рівень жителів села. Діти навчаються в середній і двох початкових школах, а молодь — в середній вечірній школі. Навчально-виховний процес здійснюють 38 учителів. Дяківську середню школу за тридцять років її існування закінчило 1017 чоловік.

Дякове — село суцільної письменності. П'ята частина дорослого населення має вищу, незакінчену вищу і середню освіту. Тут працює численний загін нової, радянської інтелігенції: 67 спеціалістів з вищою і незакінченою вищою освітою, 55 із середньою спеціальною освітою, 23 чоловіки вчаться заочно у вищих учбових закладах країни. Крім того, різними формами політичного і виробничого навчання охоплені сотні людей. У зв'язку з тим, що в колгоспі є багато машин і механізмів, ведеться масова підготовка механізаторських кадрів.

Зовсім іншими стали духовні потреби сільських жителів. До революції вони проводили своє «дозвілля» в шинках, де пропивали останні копійки. Можна було піти ще в церкву, але й там відради селянин не знаходив. Теперішні жителі села у вільний час відвідують колгоспний Будинок культури. Тут працюють хоровий, танцювальний, драматичний та інші гуртки художньої самодіяльності.

У пошані дяківчан давно стала книга. 1400 жителів є читачами сільської, шкільної і трьох бригадних бібліотек, загальний книжковий фонд яких становить близько

20 тис. примірників. В артілі видається багатотиражна газета «Ленинский путь», яка виходить двічі на місяць тиражем 500 примірників.

Планом розвитку села на 1966—1970 роки передбачено розширити лікарню до 100 ліжок, побудувати літній кінотеатр, 2 магазини, пекарню, заасфальтувати центральні вулиці, провести водопровід.

Колгоспники наполегливо працюють над збільшенням громадського багатства, що дасть можливість ще вище піднести їхній матеріальний і культурний рівень. Дякове стане ще красивішим, а життя сільських трудівників — багатшим і змістовнішим.

В. Й. ГУРЕВИЧ, М. О. КОНЮХОВ, І. І. РОЖКОВ

НИ́ЖНІЙ НАГО́ЛЬЧИК

Нижній Нагольчик — селище міського типу, центр Нижньонагольчанської селищної Ради Антрацитівського району. Розташований за 12 км від залізничної станції Антрацит і за 97 км від обласного центру. Населення — 1,7 тис. чоловік.

З районним центром селище зв'язане асфальтованим шосе. Найменування населеного пункту пішло від назви річки Нагольчика, в нижній течії якої він лежить.

Нижній Нагольчик розкинувся біля підніжжя Нагольчанського пасма, одного з відрогів Донецького кряжа. Неповторна краса цього краю: дивовижні вигини гір, круті пагорби, хвилясті плато... Здається, ніби металось тут бурхливе море, підіймало сірі гребені хвиль, а потім застигло, закам'яніло і так лишилось. Балками та ущелинами тут в'ються струмки і річки. Вода в них прозора, дзвінкоголоса. В степу колишеться ковил, а в синьому небі гордо ширяють степові орли.

Інтенсивне заселення території Нагольчанського пасма, як і всього Донецького кряжа, почалось у другій половині XVII століття в зв'язку зі створенням на південних кордонах російської держави сторожових постів. Одним з таких постів, що виникли в кінці XVII — на початку XVIII століття, очевидно, був і Нижній Нагольчик, який постав на старовинному торговельному тракті між Слобідською Україною і Доном. У кількох кілометрах від нього на межі Області Війська Донського стояв перевалочний пункт, так звана митниця[1]. Окрім служилих людей, у цьому районі оселялися й кріпосні селяни, що тікали сюди від російських і українських поміщиків.

З матеріалів статистичного комітету Області Війська Донського відомо, що в 1801 році у селищі було 16 дворів, які становили одну вулицю, і 140 жителів кріпосних селян, що належали військовому старшині В. С. Леонову, а потім його спадкоємцям[2].

Нижньонагольчанські селяни зазнали на собі жорстокої експлуатації. Не випадково вони взяли активну участь у повстанні кріпаків, що відбувалося в травні—червні 1820 року в Міуській окрузі. Центрами цього виступу були слободи Мартинівка і Дмитрівка (за 9 кілометрів від Нижнього Нагольчика). Селяни озброювалися довбнями, косами і громили поміщицькі садиби. Для придушення повстання було викликане регулярне військо, яке жорстоко розправилося з його учасниками[3].

---

[1] Руїни його збереглися до наших днів.

[2] Ростовський облдержархів. Збірник Області Війська Донського статистичного комітету. 1907, арк. 139—141.

[3] Наш край. Документы по истории Донской области. Ростов-на-Дону, 1963, стор. 63, 65, 68.

У 1827 році на річках Нагольній і Кріпенькій, за 4 км від Нижнього Нагольчика, було знайдено родовища свинцевих руд. За розпорядженням гірничого департаменту пошуки провадили спеціалісти Луганського ливарного заводу. Але промислових результатів ці роботи не мали[1].

Наприкінці 60-х і на початку 70-х років XIX століття геологічні дослідження тут відновив датський учений Грамм, який мав намір експлуатувати багатства Нагольчанського кряжа. Але далі спроб у добуванні свинцю він не пішов. У другій половині 70-х років родовища мідної і свинцево-срібної руд були виявлені уже в самому Нижньому Нагольчику, де був маєток поміщиків Леонових. Аналізи дали добрі результати.

Дослідження родовищ продовжили в 90-х роках спеціалісти створеного у Нижньому Нагольчику Варваринського рудника, що належав товариству «О. Глєбов і К°». В надрах Нагольчанського кряжа було виявлено кварц, анкерит, гірський кришталь і золото. В 1896 році на Варваринському руднику працювали 2 шахти, збагачувальна фабрика і плавильний завод. Було видобуто 73 030 пудів свинцево-срібної і цинкової руд, 246 410 пудів руди, що містила золото[2]. Але до 1900 року рудоносні жили були вже вичерпані і підприємства закрились.

Робота на підприємствах була великою підмогою для нагольчанських селян, що дуже терпіли від малоземелля. Адже після скасування кріпосного права 80 проц. земель довкола селища опинилося в руках поміщиків, а селяни одержали лише 640 десятин — по 3,1 десятини на ревізьку душу[3]. Бідняки змушені були орендувати землю в поміщиків або наймитувати.

Постійним лихом селянських сімей були хвороби. Найпоширеніші з них були віспа, кір, скарлатина, лихоманка і холера. Боротьба з епідеміями утруднювалася тим, що на 10 волостей, які входили до Таганрозької (колишня Міуська) округи, припадав у 1905 році один лікар.

У 90-х роках XIX і на початку XX століття в районі Нижнього Нагольчика відкрилося кілька вугільних шахт Красильщикова і Шарапова, потім Шполянського, Шкварьова, Гофмана і Вагнера. В народі їх влучно охрестили «душогубками». Спершу нижньонагольчанські селяни наймалися на шахти тимчасово, не пориваючи з сільським господарством. Але дедалі все більше чоловіків селища ставали професійними гірниками[4].

Робота в шахті була ще важча, ніж у сільському господарстві. Обушок, кайло, санки, коптилка «боже помагай» — оце і все «оснащення», з яким 12—14 годин на добу працював гірник під землею.

Каторжний труд на шахтах, гірка наймитська доля селян піднімали трудівників Нижнього Нагольчика на боротьбу.

Наприкінці червня 1906 року селяни Нижнього Нагольчика прийняли на своєму сході постанову, в якій запропонували місцевим поміщикам віддати їм в оренду землю за ту плату, яку встановила сільська громада, інакше вони восени розділять між собою землю[5]. Але здійснити цього їм не вдалося.

В роки столипінської реакції ще інтенсивніше тривало розшарування нижньонагольчанських селян. Зростала армія наймитів.

До кінця XIX століття селище не мало школи. За спогадами старожилів, у 80—90-і роки дітей учив грамоти за своєю ініціативою відставний солдат Парамонов. У його хаті стояли прості дерев'яні столи, за якими сиділи учні. Потріпаний псалтир заміняв усі підручники. Раз на тиждень до Парамонова приходив з інспекторською перевіркою піп із сусіднього села Єсаулівки. До нього доходили чутки, що

[1] Статистическое описание Области Войска Донского. Новочеркаськ, 1884, стор. 156.
[2] Памятная книжка Области Войска Донского. Новочеркаськ, 1898, стор. 30.
[3] ЦДІАЛ, ф. 577, оп. 23, спр. 58, арк. 4—6.
[4] Луганський облдержархів, ф. 22, оп. 1, спр. 6, арк. 1.
[5] В. А. Зотов. Крестьянское движение на Дону в 1905—1907 гг. Ростов, 1955, стор. 29.

відставний солдат трактує священне писання, виходячи зі свого життєвого досвіду, і цим самим прививає дітям неугодні церкві уявлення про добро і зло. Місцеві церковні органи відсторонили Парамонова від занять з дітьми. Його замінив дячок. З побудовою в 1891 році у Нижньому Нагольчику церкви в її сторожці було відкрито церковнопарафіальну школу. Замість п'яного дячка у школі почав працювати вчитель. На кошти жителів села в 1897 році було збудоване нове приміщення школи з двома класними кімнатами[1]. Але все ж 90 проц. населення так і не знало грамоти.

Під час першої світової війни багато трудівників Нижнього Нагольчика було призвано до царської армії. Шахтовласники і поміщики посилили експлуатацію. У зв'язку з цим на підприємствах та в економіях виникали страйки робітників і наймитів. Найбільші виступи на шахтах, розташованих у районі Нижнього Нагольчика, відбулися у січні 1916 року. Робітники вимагали підвищення заробітної плати, скорочення штрафів тощо[2].

Після Лютневої революції 1917 року в Нижньому Нагольчику було створено революційну групу з колишніх фронтовиків, до якої увійшли: Т. М. Романенко, В. Д. Романенко, Г. М. Шевченко, М. А. Шевченко, А. Г. Пономарьов та інші. Керовані цією групою, нижньонагольчанські селяни навесні 1917 року почали захоплювати і засівати поміщицькі землі[3].

У жовтні 1917 року над трудящими Боково-Платівської та інших сусідніх волостей нависла загроза з боку контрреволюційної каледінщини. Трудівники Нижнього Нагольчика вступають до лав бойових робітничих дружин, які формуються на шахтах гірничої округи[4]. Білокозаки одержали належну відсіч.

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції у Нижньому Нагольчику було створено ревком і партійний осередок на чолі з робітником Г. М. Шевченком[5]. У селищі запроваджувалися радянські закони. Розпочалася підготовка до розподілу 1878 десятин поміщицьких земель. Але ця робота була перервана вторгненням у квітні 1918 року на територію Донбасу кайзерівських військ.

Інтервенти відновлюють у Нижньому Нагольчику старі порядки. Поміщик Бобриков, що повернувся до селища, зажадав від селян, які засіяли його землю, внесення величезної орендної плати. З непокірними селянами окупанти й білокозаки жорстоко розправлялись.

У грудні 1918 року німецькі окупанти змушені були покинути Донбас. І знову у Нижньому Нагольчику відновилася Радянська влада, створився новий ревком. Але вже навесні 1919 року становище в Боково-Хрустальській гірничій окрузі знову ускладнюється наступом Денікіна. Для боротьби з білогвардійцями були сформовані робітничо-селянські загони, які влилися до складу 370-го стрілецького полку Червоної Армії. В цих загонах перебувало багато жителів селища. У боях з ворогом смертю героїв загинули робітники Захар Нестеренко і Дмитро Фомін.

Після розгрому денікінщини на початку 1920 року в Нижньому Нагольчику остаточно відновилася Радянська влада. За активною участю місцевого ревкому, комітету незаможних селян, створеного влітку того ж року під головуванням бідняка С. А. Коноплі, нижньонагольчани поділили колишні поміщицькі землі за числом їдців. Але біднякам було важко одноосібно вести своє господарство, не вистачало тягла, інвентаря, насіння. Тому на початку 20-х років у Нижньому Нагольчику набувають поширення т. зв. супряги. В них об'єднувались два-три бідняцькі госпо-

---

[1] Россия. Полное географическое описание нашего отечества, т. 14. СПб, 1910, стор. 870.
[2] С. Калпахчьян. Рабочее движение в Донбассе в годы первой мировой войны (1914 — февраль 1917 гг.). К., 1954, стор. 293.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 90, 92.
[4] Н. П. Первак. Боротьба робітників Донбасу за встановлення Радянської влади (березень 1917 — січень 1918). К., 1958, стор. 37.
[5] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 95.

дарства, щоб до кінця всіх сільськогосподарських робіт спільно використовувати свою робочу худобу, інвентар тощо. Супряги одержували допомогу від держави.

Пам'ятним для нижньонагольчан був 1924 рік: за ініціативою комнезаму на землях, що належали колись поміщикам Чехову і Бобрикову, вони організували два ТСОЗи (головами їх стали О. П. Нестеренко і Г. К. Шевченко). Того ж року в колишньому помісті Кривки було створено комуну ім. Г. І. Петровського (голова — М. І. Нестеренко).

В організації ТСОЗів і налагодженні нового життя велику допомогу комуністам селища подавала комсомольська організація, створена ще 1920 року. Перших комсомольців було вісім: Петро Романенко (секретар осередку), Василь Шевченко (згодом почесний шахтар, орденоносець), Єлизавета Фоміна, Павло Нестеренко та інші. Комсомольці брали активну участь у політичному житті, допомагали селищній Раді у виконанні плану хлібозаготівель.

Багато змін сталося і в культурному житті села. Вечорами у місцевій початковій школі, по хатах робітників і селян ішли заняття гуртків лікнепу. За парти сідали десятки трудівників. Серед перших, хто пішов учитись до лікнепу, була й комсомолка Катерина Щербакова. Потім її послали на робітфак, а після його закінчення — в юридичний інститут.

У 1927 році в селищі відкрилася бібліотека, комсомольці організували гуртки художньої самодіяльності.

Курс партії на суцільну колективізацію сільського господарства і ліквідацію куркульства як класу хлібороби Нижнього Нагольчика зустріли схвально. Навесні 1930 року трудівники селища об'єднались у сільськогосподарську артіль «Шлях бідноти». Її головою селяни обрали місцевого активіста М. І. Нестеренка. З перших років існування у колгоспі створюється молочно-товарна, свинарська і вівчарська ферми. Закладається великий фруктовий сад.

У зміцненні колгоспу велику роль відіграла партійна організація. В 1933 році вона нараховувала 53 комуністи. Члени партії працювали на відповідальних ділянках колгоспного виробництва, словом і ділом піднімали колгоспників на трудові подвиги.

Практичну участь у зміцненні колгоспу брали робітники промислових підприємств. Як шефи вони допомагали колгоспникам ремонтувати сільськогосподарський інвентар, будувати тваринницькі приміщення, провадили політико-виховну роботу в масах. Частими гістьми у нижньонагольчанських селян були робітничі культбригади, що виступали на полі, на фермах та в сільському клубі. Шефство шахтарів над колгоспним селом увійшло в традицію.

Особливо швидко налагоджувались справи колгоспу, коли його головою в в 1931 році хлібороби обрали комуніста-двадцятип'ятитисячника, колишнього шахтаря Д. Д. Лугового. Він виявився чудовим організатором, вимогливим керівником, зумів зміцнити трудову дисципліну, згуртувати навколо правління колгоспу ініціативних і здібних трудівників. Значна увага в колгоспі приділялася розвитку тваринництва, городництва і садівництва. В цих галузях у передвоєнні роки колгосп не раз посідав перше місце в Боково-Антрацитівському районі. Виробничі успіхи були наслідком самовідданої праці трудівників селища. Добра слава йшла про Анастасію Пономарьову, Івана Калашникова, Євдокію Мозгову, Пелагею Любченко, Марію Бєлікову, Павла Калашникова та інших ударників колгоспного виробництва.

За прикладом комсомольців у колгоспі добре працювала молодь. Авторитет нижньонагольчанських комсомольців був настільки великий, що коли в 1936 році постало питання про перейменування колгоспу, його трудівники одностайно запропонували назвати своє господарство «Комсомолець». Перед Вітчизняною війною колгосп «Комсомолець» став мільйонером[1], збирав високі врожаї, мав великі череди худоби.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 91.

Водночас з розвитком економіки селища поліпшувався добробут населення. Почали працювати пологовий будинок, дитячі ясла, ветеринарний пункт. У 1930 році тут відкрито семирічку, яка згодом перетворилася в середню школу. На околиці селища у колишньому поміщицькому будинку над мальовничою Водяною балкою було організовано школу-санаторій ім. А. П. Чехова. В ній відпочивали і вчились учні 4—6-х класів.

1941 рік. Німецькі фашисти вриваються в село.

В 1938 році Нижній Нагальчик було віднесено до селищ міського типу.

У 1939 році в Нижньому Нагольчику закладено Будинок культури, будівництво його завершилось напередодні Вітчизняної війни. В Будинку культури працювали хоровий, драматичний та інші гуртки художньої самодіяльності. До 10 тис. томів виріс книжковий фонд селищної бібліотеки.

Війна перервала дальший розвиток селища. Понад 300 нижньонагольчан пішли захищати Батьківщину від німецьких фашистів. А ті, що лишилися в тилу, подвоїли трудову енергію.

На заклик Комуністичної партії і Радянського уряду понад 30 нижньонагольчанських жінок і дівчат записались на курси медсестер, щоб після навчання піти на фронт. Сотні жителів селища виходили на будівництво оборонних споруд. Домогосподарки збирали і посилали на фронт теплі речі.

Восени 1941 року фронт підійшов до Донбасу. Над Нижнім Нагольчиком нависла загроза фашистської окупації. Місцевий колгосп завчасно евакуював у глибокий тил частину своїх трудівників, сільськогосподарський інвентар, худобу, зерно, фураж. Розуміючи, що фашисти можуть захопити весь Боково-Антрацитівський район, райком партії сформував партизанський загін. До загону входила нижньонагольчанська група, ядром якої були А. І. Маслов, О. К. Недвига, А. К. Шапошникова, О. Ю. Маслов, Н. С. Борисов, Є. В. Фомін, А. М. Ходаков, О. П. Нестеренко, М. І. Токарева та інші [1].

У жовтні 1941 року фашисти вдерлися в селище. Але в листопаді 1941 року Червона Армія відкинула фашистів за ріку Міус.

Трудівникам селища до червня 1942 року доводилось жити й працювати в умовах прифронтової смуги. Незважаючи на часті нальоти ворожої авіації та артилерійські обстріли, колгоспники відновили потерпілі тваринницькі ферми, організовано провели весняну сівбу. Воїнам 395-ї шахтарської дивізії, що стояла там на обороні, вони регулярно постачали продукти харчування.

18 липня 1942 року Нижній Нагольчик знову захопив ворог[2]. Окупація цього разу тривала до 19 лютого 1943 року. Фашисти встановили в селищі жорстокий режим, грабували населення, забирали худобу. Все доросле населення було зобов'язане працювати. За найменшу провинність фашисти жорстоко карали.

Але, незважаючи на всі жорстокі заходи, до яких вдавався ворог, у районі з новою силою розгорілось полум'я партизанської боротьби. Народні месники вели агітаційну роботу серед радянських людей, закликали їх всіма засобами боротися проти

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 91.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 3-ОВ, спр. 5, арк. 11, 15.

окупантів. Партизанам активно допомагали жителі Нижнього Нагольчика. Вони повідомляли їх про дії окупантів, постачали їм продукти харчування. У хатах О. Г. Романенко, Л. Т. Ріпко, Г. С. Войтова були явочні квартири Луганського підпільного обкому партії. Н. П. Рухля була зв'язковою партизанського загону[1].

Серед партизанів хоробро бився житель Нижнього Нагольчика Н. С. Борисов, командир партизанської групи. У бойових сутичках він сміливо діяв гвинтівкою і гранатою, наносячи фашистам дошкульних ударів.

З наближенням лінії фронту партизани повідомляли радянському командуванню дані про характер оборони ворога, провели у ворожий тил радянські танки. 19 лютого 1943 року Нижній Нагольчик було визволено частинами Червоної Армії.

Великої шкоди завдали окупанти за 7 місяців хазяйнування. Після них всюди були спалені колгоспні ферми, зруйновані школа, дитячі ясла, медпункт, пологовий будинок, клуб, санаторій ім. А. П. Чехова, бібліотека, Будинок культури, житлові будинки колгоспників. У фашистську неволю окупанти вигнали десятки юнаків і дівчат[2].

З великими труднощами довелося відбудовувати зруйноване господарство. Колгоспники з ентузіазмом взялися за підготовку до весняної сівби. На перших порах не вистачало сільськогосподарської техніки, і довелося привчати до ярма корів. Оранка і сівба йшли під артилерійським вогнем ворога. Передній край нашої оборони був за 5 км від селища. Але, незважаючи на величезні труднощі і нестатки, нижньонагольчанські колгоспники виростили чудовий урожай. Збирали його вручну. Весь тягар роботи ліг на плечі жінок. Не шкодуючи сил і здоров'я, працювали Євдокія Мозгова, Пелагія Фоміна, Катерина Калашникова, Анастасія Федорченко, М. Комишацька та інші. Багато енергії і господарської кмітливості вклали у відбудову господарства тодішній голова колгоспу, колишній партизан О. Ю. Маслов і секретар партійної організації вчителька В. Я. Клочко.

Радісною подією було повернення з армії героїв-солдатів. Але ніколи не забудуть нижньонагольчани, що з 333 їхніх земляків, що пішли на фронти Вітчизняної війни, 172 загинули на полях битв. А ті, хто лишилися живими, гідно пронесли крізь полум'я війни високе звання воїна-визволителя. Довгий бойовий шлях за 4 роки пройшов колгоспний тесляр комуніст Федір Романенко. Він тричі був поранений, але щоразу

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 91
[2] Там же, спр. 1, арк. 13—17.

Збирання соняшника в колгоспі «Донбас». 1966 р.

повертався на фронт. Два ордени Червоної Зірки, орден Слави III ступеня та медалі прикрашають його груди. Романенко почав бойові дії на Північному Кавказі, визволяв Крим, пройшов через Карпати, Румунію, Польщу, Чехословаччину і день перемоги зустрів під Берліном.

Командиром розвідувальної роти закінчив війну колишній колгоспний рахівник Федір Любченко. Йому довелось визволяти Великі Луки, Вітебськ, Полоцьк, Прибалтику. Його нагороджено орденами Червоної Зірки та Вітчизняної війни I ступеня.

Серед воїнів Нижнього Нагольчика було 15 жінок, які стали на фронті санітарками і шоферами. Дві з них — Є. І. Комишацька та Ф. І. Брехунова (Шевченко) нагороджені орденом Червоної Зірки.

Завдяки самовідданій праці колгоспників, безкорисливій допомозі трудівників промислових підприємств Боково-Антрацитівського району та областей Російської Федерації в 1948 році колгосп «Комсомолець» повністю відновив довоєнні посівні площі і поголів'я худоби, завершив електрифікацію свого господарства. В 1958 році колгосп об'єднався з сусідньою сільськогосподарською артіллю «Пролетар». Об'єднане господарство найменували «Донбас», воно почало спеціалізуватись на виробництві м'яса, молока, фруктів та овочів.

Збір яблук у колгоспі «Донбас». 1965 р.

Великі виробничі зрушення відбулися за роки семирічки. Врахування місцевих грунтово-кліматичних умов, поліпшення організації праці сприятливо позначилось на розвитку всіх галузей сільського господарства. Якщо в 1958 році колгосп давав 1,7 тис. цнт. м'яса, то в 1965 році уже 2 тис. цнт. Виробництво молока зросло за цей час з 8,9 тис. до 11 тис. цнт., а овочів — з 4,1 тис. до 6 тис. цнт. Кількість великої рогатої худоби досягла 2153 голови, поліпшилась її породність.

За роки семирічки колгосп побудував 2 корівники, телятник, свинарник, скотні двори. На молочно-товарних фермах і в таборах для літнього утримання корів обладнав автодоїльні установки.

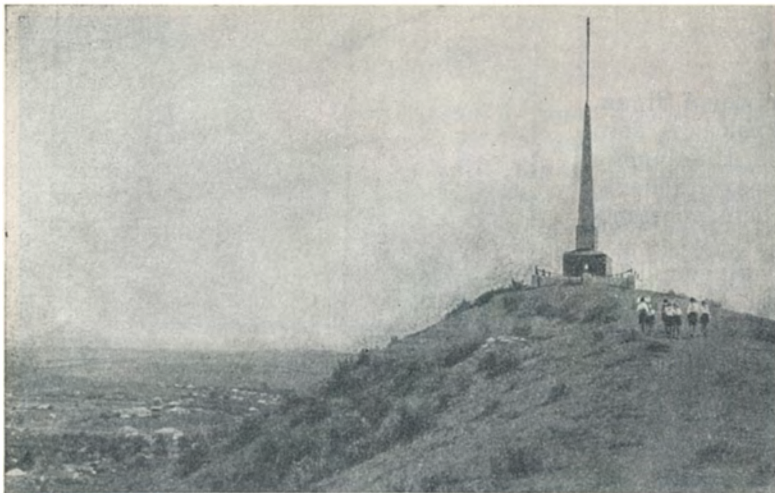
До всіх тваринницьких приміщень підведено воду, через спеціальні наземні дороги подається корм, механізовано очистку ферм.

Водночас з ростом виробництва продукції збільшувались і грошові прибутки колгоспу. Коли в 1958 році вони становили 298 тис. крб., то в 1966 році—635 тис. карбованців.

Маючи необхідні кошти, господарство значно поповнило й оновило свій машинно-тракторний парк. В 1967 році воно мало 15 тракторів, 8 комбайнів різних марок, 4 сінозбиральні машини, 15 вантажних автомашин.

Курс країни на дальшу інтенсифікацію сільського господарства вніс значні зміни в життя колгоспу. Хлібороби вирішили розширити площі зрошуваних земель. У 1965 році вони прорили канал завдовжки 9 км і збудували зрошувальну систему на площі 120 га. Водночас розгорнули меліоративні роботи по осушенню заплавних земель.

Комуністи колгоспу «Донбас» одними з перших у районі підняли прапор змагання за комуністичну працю. В 1967 році в господарстві було 75 ударників комуністичної праці. Серед них молода доярка Катерина Щербакова, комбайнер Борис Комишацький, член городньої бригади Ніна Войтова та інші. Змагаючись за високе звання

Пам'ятник на честь 20-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні, встановлений поблизу Нижнього Нагольчика. 1965 р.

У шкільній їдальні Нижнього Нагольчика. 1966 р.

ударників і колективів комуністичної праці, колгоспники Нижнього Нагольчика весь час неухильно удосконалюють свої професійні навички. Понад 200 трудівників щороку відвідують агротехнічні і зоотехнічні гуртки, школу передового досвіду.

За успішне виконання державних планів по продажу м'яса і молока колгосп не раз виходив на перше місце в області, завойовував перехідний Червоний прапор Луганського обкому КП України та облвиконкому, одержував грошові премії. В 1958 році високих урядових нагород були удостоєні кращі трудівники господарства: доярка М. Я. Комишацька одержала орден «Знак Пошани», голова колгоспу О. П. Нестеренко відзначений орденом Трудового Червоного Прапора, пастух І. П. Задорожний — медаллю «За трудову доблесть».

Територія селища значно розрослася, зміцніла його економіка, піднялася культура. В давнє минуле відійшли хати-мазанки з солом'яними стріхами, на вулицях виросли нові красиві будинки. За останнє десятиріччя споруджено понад 360 будинків, заасфальтовано центральні вулиці, проведено водогінну мережу. Велика увага приділена озелененню вулиць.

Серед нижньонагольчан багато любителів спорту, зокрема футбола. Місцева футбольна команда не раз посідала призові місця на обласних змаганнях. Для фізичного виховання трудівників збудовано стадіон і обладнано спортивні майданчики.

Силами громадськості на території селища споруджено 4 монументи: на честь героїв-нижньонагольчан, що полягли в роки громадянської та Великої Вітчизняної воєн, народних месників, перемоги над гітлерівською Німеччиною і на відзначення 50-річчя Великого Жовтня.

У селищі помітно піднявся добробут трудящих. Цьому в значній мірі сприяє добре поставлена робота торговельної мережі. Тут працюють 4 магазини. За роки семирічки їхній товарообіг зріс більш як удвоє. Якщо в 1958 році він становив 310 тис. крб., то в 1966 році — 707 тис. Майже втроє збільшився продаж промислових товарів.

Населення забезпечене медичним обслуговуванням. В 1965 році при медичному пункті селища обладнано фізіотерапевтичний кабінет з найновішим устаткуванням.

Встановлено патронаж над дітьми і молодими матерями. Заслуженою повагою користується в Нижньому Нагольчику фельдшер М. С. Задорожня, яка присвятила своє життя охороні здоров'я. Недалеко від селища, на місці зруйнованої під час війни школи-санаторію, збудовано дитячу дачу. Щоліта в цьому мальовничому куточку відпочивають сотні дітей. Корпуси, де вони живуть, схожі на казкові тереми. Для дітей збудовано плавальний басейн, солярій, ігрові майданчики. Поблизу дитячої дачі завершується будівництво санаторію для гірників.

У 1962 році в Нижньому Нагольчику за рекордно короткий строк було споруджено нове приміщення середньої школи. Тут обладнано просторі класи, кабінети хімії, фізики, біології, математики, історії, географії та домоводства. У майстерні встановлені верстати, є радіовузол, автоматична телефонна станція. Нижньонагольчанська школа стала центром методичної роботи в районі. При ній створено краєзнавчий музей, де відбуваються зустрічі учнів з учасниками Вітчизняної війни та ветеранами праці.

Популярною в районі стала нижньонагольчанська шкільна виробнича бригада, в якій учні старших класів опановують основи сільськогосподарського виробництва. За завданням кафедри овочівництва Луганського сільськогосподарського інституту вони вивчають найраціональніші норми внесення добрив для різних грунтів району. За досягнення хороших виробничих показників бригаду відзначено дипломом II ступеня ВДНГ і нагороджено почесними грамотами Центрального Комітету ЛКСМУ і Міністерства освіти УРСР. Юним ентузіастам присвоєно звання бригади комуністичної праці.

Нижньонагольчанський педагогічний колектив налічує 23 учителі. Багато з них нагороджено грамотами Міністерства освіти УРСР, а Ю. М. Косарєва та В. Я. Клочко — значком «Відмінник народної освіти». Учителька історії комуніст В. Я. Клочко 40 років працювала у школі. Багато разів її обирали секретарем колгоспної партійної організації, членом Луганського обкому КП України. Її самовіддана праця на ниві народної освіти відзначена орденом Трудового Червоного Прапора.

Ще на одну сходинку піднеслося за післявоєнні роки культурне життя селища. В 1958 році тут збудовано Палац культури із залом для глядачів на 350 місць, з приміщенням для бібліотеки, кімнатами для гурткової роботи та широкоекранною кіноустановкою. Для населення регулярно демонструються кінофільми. Сюди приїжджають колективи обласної філармонії, гастрольні бригади. Так, трудівники селища познайомилися з творчістю артистів Миколаївської естради, Воронезької та Молдавської філармоній.

В Антрацитівському районі є ретрансляційна мережа, і це дає змогу трудівникам Нижнього Нагольчика дивитися телепередачі з Москви, Києва, Донецька, Луганська та інших великих культурних центрів країни. В 1967 році жителі селища

Колишній партизан О. П. Нестеренко розповідає піонерам Нижнього Нагольчика про бойові дії народних месників під час Великої Вітчизняної війни. 1965 р.

передплатили 2040 примірників газет та журналів. У багатьох домашніх бібліотеках є передплатні видання творів дожовтневих та радянських письменників.

У Нижньому Нагольчику зросло і виховалось чимало людей, якими він може пишатись, яких знають не тільки в районі, але і в області. У серпні 1964 року селищна Рада депутатів трудящих присвоїла звання почесних громадян Нижнього Нагольчика найстарішому колгоспникові О. П. Нестеренку, найстарішій учительці В. Я. Клочко, заслуженому шахтареві В. С. Бондаренкові, уродженцеві селища першому секретареві Луганського обкому КП України В. В. Шевченкові, першому механізатору селища І. Є. Калашникову.

Благородні трудові діла звершують жителі селища. Чудовими і затишними мають бути оселі і вулиці, де вони живуть. На загальних зборах трудівники вирішили розпочати змагання за надання Нижньому Нагольчику звання селища високої культури і зразкового порядку.

І селище кращає рік у рік. Дедалі більше його трудівників починають жити і працювати так, як вимагає того моральний кодекс будівника комунізму.

Д. І. КЛОЧКО

ЧЕРВО́НА ПОЛЯ́НА

Червона Поляна — село, центр Червонополянської сільської Ради, до складу якої входять також селище Ковпакове і село Щотове. До районного центру — 18 км, до обласного — 45 км. З Антрацитом зв'язане шосейною дорогою. Населення — 4,1 тис. чоловік. Село оточене балками і має мальовничий вигляд.

В околицях села є поклади бурого залізняку. Наприкінці XVIII століття розпочалася їх промислова розробка. Проте ці спроби не дали економічного ефекту, на початку XIX століття роботи тут припинилися[1].

Село засноване в 1772 році. Першими його жителями були селяни, вислані царським урядом з села Петропавлівки Севського повіту Орловської губернії за виступи проти поміщиків[2]. На пам'ять про рідне село вони і нове своє поселення назвали Петропавлівкою.

На землях Петропавлівки жили державні селяни, які платили казні грошовий оброк — по 5 крб. на рік з ревізької душі, відбували на її користь всілякі натуральні повинності. В 1795 році у зв'язку з заснуванням Луганського чавуноливарного заводу Петропавлівка була приписана до цього підприємства для відбування жителями заводської повинності[3].

Основним обов'язком приписних селян була доставка на завод кам'яного вугілля. Адміністрація підприємства платила за селян подушні податі в казну, а жителі Петропавлівки повинні були їх відробити заводу. Це була дуже тяжка повинність. На кожну ревізьку душу вимагалося доставити по 120 пудів вугілля з Лисичанських розробок до Луганська за 85 верст. А від самого Лисичанська селяни проживали за 110 верст, тому для виконання обов'язкових робіт вони витрачали дуже багато робочих днів[4].

Після ряду неврожаїв, що часто бували на степових землях, падежів худоби від епідемії та нестачі кормів матеріальне становище селян ще дужче погіршало. І виконання заводської повинності стало для них зовсім нестерпним. Селяни обурювались, а потім вирішили припинити підвезення вугілля на завод. Протягом десяти років

---

[1] Природные богатства Луганского округа. Вып. 1. Луганськ, 1929, стор. 25.

[2] Луганський державний краєзнавчий музей. Путівник. Донецьк, 1964, стор. 39.

[3] Сборник статистических сведений по Екатеринославской губернии. Вып. III. Катеринослав, 1886, стор. 21.

[4] С. И. Потолов. Рабочие Донбасса в XIX веке. М.—Л., 1963, стор. 32.

вони відмовлялись виконувати обов'язкові роботи. Водночас селяни зверталися з проханням до царя, щоб їх звільнили від заводської повинності. Але на їхні скарги довго ніхто не реагував. І тільки 10 січня 1821 року царським указом селяни, приписані до Луганського заводу, були звільнені від виконання повинностей[1].

Багаторічне виконання тяжких повинностей довело село до злиднів. Селяни жили в саманних хатах, вкритих очеретом або соломою, освітлювали їх каганцями. Одяг шили з саморобного полотна, взуттям були личаки.

Після реформи 1861 року селяни змушені були викупляти свої земельні наділи, середній розмір яких становив 6,2 десятини. На 1259 ревізьких душ у селі було відведено 7833,6 десятини землі[2].

У другій половині XIX століття населення Петропавлівки значно збільшилося за рахунок переселенців-українців з села Макарів Яр, розташованого на Сіверському Дінці. Сюди їх привабили родючі петропавлівські землі[3]. В 1897 році село мало 599 дворів та 5031 жителя.

Хоч населення Петропавлівки швидко зростало, але медичне і культурне обслуговування його тут було на низькому рівні. Для лікування державних селян на весь повіт було 2 фельдшери, один з яких жив у Петропавлівці. Район його діяльності був такий великий, що він встигав обслужити лише небагато жителів. До того, за медичні послуги слід було платити. Не дуже поліпшилось становище і в пореформений період. У зв'язку з ліквідацією в Петропавлівці фельдшерського пункту за медичною допомогою доводилось звертатися до Оріхівської медичної дільниці, яка обслуговувала населення чотирьох волостей[4].

Дуже повільно розвивалася і народна освіта. З 1867 року в Петропавлівці існувала церковнопарафіальна школа, в якій навчалося 56 учнів — менше п'ятої частини дітей віком 9—11 років. Школа утримувалась на кошти селян. Оскільки гроші надходили нерегулярно, вона час від часу закривалася. В 1878 році було відкрито земську початкову школу в пристосованому для неї приміщенні. Шкільний будинок в селі заклали лише в 1903 році.

Для освіти селян багато зробили вчителі Петро Федорович і Єфросина Михайлівна Шереметьєви. Будучи єдиними представниками інтелігенції на селі, вони не тільки вчили грамоти селянських дітей, але й подавали жителям медичну допомогу, за свої гроші купували бідним учням підручники, а найубогішим — одяг і взуття, щоб вони могли ходити до школи.

Рідко в селянській хаті зустрічалися книжки, бо на придбання їх у селян-бідняків не було грошей. Тільки в 1904 році при школі відкрили бібліотеку, але її невеликим книжковим фондом користувалися здебільшого учні. В 1914 році, наприклад, з кожних 20—25 жителів села лише один був читачем бібліотеки.

З наближенням Великого Жовтня революційні віяння відчувалися і в Петропавлівці. Провідниками їх були насамперед ті бідняки, які щоразу йшли на заробітки на шахти. Там вони вливалися в робітниче оточення, що позначалося на їх свідомості. Великий вплив на петропавлівців, як і на жителів інших сіл, мали шахтарі А. Т. Іванов та А. В. В'ялий. В лютому 1917 року вони обидва були членами страйкового комітету шахти Кочергіна[5]. Іванов і В'ялий часто збирали селян у Чепилкіній балці поблизу Петропавлівки і розповідали їм про боротьбу робітників за свої права, закликали їх організовано виступати проти гнобителів.

Одним з перших більшовиків Петропавлівки був Полікарп Сергійович Корнєєв. З дитячих років довелося йому наймитувати у сільських багатіїв Ломакіних. Коли Корнєєва призвали на військову службу, в армії він зблизився з більшовиками-під-

[1] Исторический очерк Луганского литейного завода, «Горный журнал», 1854, IV, стор. 86.
[2] Список населенных мест Славяносербского уезда. Катеринослав, 1902, стор. 23.
[3] П. П. Семенов Тянь-Шанский. Сочинения, т. 4, СПб., 1903, стор. 98.
[4] Ежегодный справочник Славяносербского уездного земства на 1914 год. Луганск, 1914, стор. 45, 187, 201—202, 261.
[5] Луганський облдержархів, ф. Р-586, оп. 1, спр. 4, арк. 39.

П. С. Корнєєв — перший голова Петропавлівського ревкому. 1918 р.

пільниками, а в 1914 році вступив до лав РСДРП. В кінці 1917 року, повернувшись у своє село, П. С. Корнєєв встановив зв'язок з Луганською організацією РСДРП(б), поширював революційні листівки, провадив пропагандистську роботу[1].

Коли прийшла звістка до Петропавлівки про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції, всі жителі зібралися в центрі села на мітинг, скликаний з ініціативи більшовиків — П. С. Корнєєва та О. З. Безпалова. Сільська біднота палко вітала перемогу влади робітників і селян.

Петропавлівський більшовик П. С. Корнєєв був делегатом першого Всеукраїнського з'їзду Рад, який відбувся 24—25 грудня 1917 року в Харкові[2]. Повернувшись звідти, він розповів односельчанам про рішення з'їзду, який проголосив встановлення Радянської влади на Україні і обрав Центральний Виконавчий Комітет України.

На початку 1918 року в селі було створено ревком, головою якого став П. С. Корнєєв. Це був тяжкий час для молодої Української Радянської Республіки. Німецькі війська насувалися з заходу і нищили завоювання соціалістичної революції. Більшовики закликали народ стати на захист Радянської влади. У квітні 1918 року Петропавлівський ревком організував партизанський загін. До нього ввійшли 96 петропавлівських селян. Очолювали загін П. С. Корнєєв і С. Є. Мілютін. Партизани активно боролися проти німецьких інтервентів, що захопили село, а також білокозачих загонів генерала Краснова. На початку грудня 1918 року партизани розгромили загін красновців на станції Ковпакове, за три кілометри від Петропавлівки. В цьому бою особливо відзначилися Сергій Мілютін, Іван Корнєєв, Захар Сафронов, Микола Коробкін, які пустили під укіс ворожий ешелон[3].

У лютому 1919 року Петропавлівка була визволена від білокозачих банд регулярними частинами Червоної Армії — Богучарським і 10-м Воронезьким полками. Партизанський загін влився до складу 10-го Воронезького полку.

Багато жителів села, які зі зброєю в руках захищали завоювання Жовтня, загинули на фронтах громадянської війни. В бою під Богодуховим у 1919 році поліг смертю хоробрих більшовик П. С. Корнєєв.

Після закінчення громадянської війни жителі села активно включилися в будівництво нового життя. Становище основної маси селян було тяжке. В результаті імперіалістичної і громадянської воєн населення Петропавлівки значно зменшилося. В селі переважали дрібні селянські господарства, 30 процентів яких не мали своєї худоби. На кожні два господарства припадала одна голова робочої худоби, на кожні три двори — один плуг[4].

Сільська Рада згуртовувала селян на боротьбу з господарською розрухою. В цій роботі вона спиралася на комітет незаможних селян, створений у Петропавлівці в липні 1920 року на чолі з Т. І. Гречкіним. Провадився перерозподіл земельних наділів, організовувалась матеріальна допомога бідняцьким господарствам. З 1920 по 1926 рік вони одержали від держави допомогу в сумі 3 000 крб[5]. У куркулів відбирався зайвий сільськогосподарський реманент, лишки посівного матеріалу і роздавалися сільській бідноті.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-536, оп. 1, спр. 4, арк. 38.
[2] Луганський державний краєзнавчий музей. Путівник, стор. 39—40.
[3] ЦДАРА, ф. 3711, оп. 3, спр. 9, арк. 37.
[4] Итоги с.-х. переписи Донбасса, т. 5. Х., 1923, стор. 164, 169.
[5] Луганський облдержархів, ф. 3, оп. 1, спр. 590, арк. 202.

Сільські комуністи, члени першого більшовицького осередку, організованого в Петропавлівці в 1920 році,— Т. І. Гречкін, К. Є. Фіногеєв, О. З. Безпалов, М. Т. Коробкін, Ю. І. Холін, А. Ю. В'ялий, С. С. Зайцев, І. О. Корнєєв були ініціаторами переходу селян до колективного господарювання. Вони переконували односельчан, що тільки спільно, об'єднавши свої земельні наділи і реманент, вони зможуть покінчити із злиднями. Активними помічниками комуністів в їх роботі були члени комсомольського осередку, що був створений весною 1920 року і об'єднував 20 юнаків і дівчат[1]. Перші серед них були — Євдокія Холіна, Олександр Бурлаков та інші.

І. В. Дударєв — перший голова артілі «Червоний колос». 1930 р.

В 1923 році в селі організовується кредитове товариство. Воно давало селянам позички і цим самим допомагало їм придбати худобу, сільськогосподарський реманент, машини. В тому ж році жителі Петропавлівки перейменували своє село на Червону Поляну.

Дедалі червонополянські хлібороби усвідомлювали, що пора вже переходити до колективних форм господарювання. В 1927 році вони об'єдналися у три ТСОЗи: «Зоря», «Ясний шлях», «Червоний Схід». Деякі господарства Червоної Поляни приєдналися до сільськогосподарської комуни, організованої в сусідньому селі Ковпаковому в тому ж 1927 році[2].

В перші роки мирного будівництва комуністи, комсомольці, члени сільради розпочали боротьбу з неписьменністю. Адже в 1923 році з 4992 жителів Червоної Поляни тільки 426 вміли читати і писати. На кожній вулиці створювалися т. зв. опорні пункти. Кожний з них охоплював 15 неписьменних. Люди вчилися охоче, наполегливо. Досі перші учні лікнепу — тепер колгоспні пенсіонери — згадують добрим словом тих, хто відкрив їм дорогу у світ знань: учителів В. А. Давидову і Л. І. Васильєву, комсомольців А. К. Дику, О. І. Бурлакова та інших[3].

Багатьом селянам лікнепи допомогли вийти у велике життя. Саме тут збагнув «секрети» букваря один з найстаріших комуністів села М. Т. Сафронов, який став згодом головою колгоспу. Брат його Захар Сафронов після лікнепу вивчився на лікаря.

Розширилась і сільська школа. Тут продовжували свою педагогічну діяльність досвідчені вчителі П. Ф. і Є. М. Шереметьєви. Директором школи працював комуніст П. А. Побєжимов. У 1928 році Червонополянська семирічка дала путівку в життя першому випускові своїх вихованців — 34 юнакам і дівчатам.

Зміни в житті селян відчувалися всюди. Переломним щодо цього був 1930 рік, коли основна маса бідняків почала об'єднуватися в колгоспи. На основі ТСОЗів у селі створилося три колгоспи: «Партизан» (першим головою його був Й. П. Драгунов), «Пролетарський Жовтень» (голова М. І. Кремнєв) і «Червоний колос» (голова І. В. Дударєв). Держава подавала всемірну допомогу селянам, які стали на шлях колективного господарювання. Так, у 1930 році колгоспам Червонополянської сільської Ради надано кредит на проведення весняної посівної кампанії в сумі 56 150 карбованців[4].

Уже наприкінці 1930 року в Червоній Поляні не було жодного одноосібника.

Молоді колгоспи технічними засобами обслуговувала створена Боково-Антрацитівська МТС. Першим механізатором у селі був комсомолець Федір Сентяєв. Саме він привів перший трактор на поля червонополянців. Цей день став для хліборобів

---

[1] Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. К., 1959, стор. 331.

[2] Луганський облдержархів, ф. Р-243, оп. 1, спр. 922, арк. 66.

[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 196.

[4] Луганський облдержархів, ф. Р-243, оп. 1, спр. 922, арк. 66.

справжнім святом. Сентяєв на прикрашеному прапорами і транспарантами тракторі в супроводі жителів села об'їхав усі вулиці Червоної Поляни і тільки після цього вирушив у поле. Перший механізатор і тепер працює в колгоспі, змінивши трактор на комбайн.

Але старе й віджиле не здавалося без запеклого опору. Куркулі ніяк не могли заспокоїтись, що вчорашні їхні наймити стали господарями своєї долі, не мирилися з втратою багатств, нажитих за рахунок нещадної експлуатації односельчан. Вони зводили брудні наклепи на активістів, всюди шкодили. А в 1932 році озвірілі куркулі вбили голову колгоспу «Червоний колос» комуніста І. В. Дударєва. Та убивців затримали, і народний суд їм виніс заслужений вирок. Червонополянці поховали комуніста І. В. Дударєва в братській могилі в центрі села, де були поховані місцеві партизани, які загинули в боях з білогвардійцями в роки громадянської війни.

Незважаючи на запеклий опір куркульства, колгоспи впевнено набирали сил, міцніли. У 1935 році хлібороби трьох артілей організували в селі сільськогосподарську виставку, де продемонстрували свої досягнення в піднесенні врожайності.

На Всесоюзний з'їзд колгоспників-ударників, що відбувся в 1933 році у Москві, червонополянці послали і своїх делегатів. Це були бригадири Наум В'ялий з колгоспу «Червоний колос» і Йосип Драгунов з колгоспу «Пролетарський Жовтень».

Соціально-економічні перетворення, що відбувалися завдяки суцільній колективізації дрібних селянських господарств, супроводилися і змінами в культурному житті. На початок 1935 року в селі вже не було неписьменних серед дорослих, а всі діти шкільного віку навчалися. Якщо до Великої Жовтневої соціалістичної революції Петропавлівка не мала своїх спеціалістів, а єдиними представниками інтелігенції було подружжя учителів, то напередодні Вітчизняної війни у Червоній Поляні вже працювало 10 учителів, 3 агрономи, 56 механізаторів сільського господарства. Для школи-семирічки було споруджено новий будинок.

На зміну старим вечорницям приходило цікаве дозвілля, яке комсомольці організовували в сільському клубі. Юнаки і дівчата з захопленням працювали в драмгуртку, яким керувала вчителька В. А. Давидова. При клубі працювала бібліотека. Книгами і газетами користувалися і молоді, і літні колгоспники.

Партійна організація села, яка налічувала у своєму складі понад 20 чоловік, повсякденно проводила виховну роботу серед трудящих. У школах і гуртках політичної освіти навчалися всі комуністи і комсомольці[1]. Одним із свідчень зростання політичної свідомості жителів села є той факт, що коли в 1933 році комуністи порушили на сільських зборах питання про зняття дзвонів з церкви і здачу їх у фонд тракторобудування, рішення було одноголосним. А в 1937 році переважною більшістю голосів червонополянці ухвалили закрити церкву.

Дальший розвиток економіки села, піднесення матеріального і культурного рівня трудівників тимчасово затримали німецькі фашисти, які віроломно напали на нашу країну. З перших днів війни майже всі чоловіки Червоної Поляни пішли на фронт. На колгоспних полях і фермах залишилися працювати в основному жінки, старики, підлітки. Вони трудились, не шкодуючи сил, під лозунгом «Усе для фронту!» В ці тяжкі дні кожний намагався працювати за двох.

Жінкам довелося взяти на свої плечі всю відповідальність за справи колгоспів. Артіль «Пролетарський Жовтень» після того, коли на фронт пішов її голова, очолила Ксенія Мозгова. Бригадиром рільничої бригади стала Ганна Пахомова. Працюючи в бригаді, вона знаходила час і для виховання трьох сиріт фронтовика П. П. Полякова.

В селі широко розгорнулося збирання коштів на будівництво танкової колони. У фонд оборони червонополянці здали 808 тис. крб.[2]. Восени 1941 року в селі відкрився військовий госпіталь, у ньому працювали сільські комсомольці Марія Аноприв

[1] Газ. «Знамя стахановца» (Боково-Антрацит), 1 січня 1937 р.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-243, оп. 1, спр. 922, арк. 3.

кова, Настя Гудкова, Шура Сметаніна, комуністка Олександра Коробкіна. Дівчата-підлітки допомагали саперним військам зводити на околицях села оборонні споруди.

А тим часом фронт все наближався. Від вибухів снарядів здригалася земля. Обстановка вимагала швидко здійснити евакуацію основного колгоспного майна. Для виконання цього завдання було мобілізовано весь актив села.

17 червня 1942 року фашистські літаки бомбардували Червону Поляну. Навколо горіли будинки, лежали вбиті і поранені. А наступного дня німецькі танки вдерлися в село. Окупанти грабували населення, забирали продукти, одяг, нещадно вирубували фруктові сади, побоюючись, що в них можуть переховуватись партизани. У фашистське рабство гітлерівці забрали 317 червонополянців, із них — 37 підлітків.

Герой Соціалістичної Праці колгоспу «Україна» Н. А. Кисленко. 1966 р.

Проте загарбникам не вдалося зламати дух радянських людей. Червонополянці чинили опір ворогові, підтримуючи зв'язок з партизанами. Молодь села поширювала серед населення зведення Радянського інформбюро та листівки. Жителі села переховували у себе бійців Червоної Армії, які потрапили в оточення, допомагали їм перебратися через лінію фронту. Колгоспник Никифор Висоцький протягом кількох днів у своєму сараї доглядав пораненого червоноармійця, який залишився в селі, а потім уночі допоміг йому вибратися з Червоної Поляни, давши на дорогу цивільний одяг і харчі. Виходила пораненого бійця жителька-патріотка Ганна Корчкова.

За героїчний подвиг нагороджена медаллю «За відвагу» колишня партизанка часів громадянської війни Олександра Яковлєва. Вона переховувала у себе шістьох поранених бійців Червоної Армії, подавала їм медичну допомогу.

Воїни 36-ої стрілецької дивізії під командуванням генерал-майора Г. П. Ліленкова 19 лютого 1943 року визволили Червону Поляну від фашистського рабства. Цей день для жителів села став незабутнім святковим днем.

Перед відступом троє гітлерівців з кулеметом засіли в будинку колгоспника Д. А. Ляхова, щоб затримати наступ передових бійців нашої армії. За ними пильно стежив син Ляхова, п'ятикласник Борис. Коли на світанку наші розвідники ввійшли у двір, німецький кулеметник намагався відкрити по них вогонь, але його збив з ніг відважний піонер. Поки тривала нерівна боротьба хлопця з фашистом, червоноармійці вскочили в будинок, захопили трьох ворожих солдатів і кулемет.

Піонер Борис Ляхов був нагороджений орденом Червоної Зірки.

Під ударами радянських військ ворог відступав на захід, червонополянці із сховищ поверталися додому і зразу приступали до відбудови зруйнованого господарства. А відбудовувати довелося буквально з руїн. У колгоспі «Червоний колос», наприклад, з усієї тяглової сили залишався лише один кінь. Не краще було становище і в інших колгоспах. Фашистські загарбники зруйнували середню школу, а також багато будинків колгоспників.

Відразу ж після вигнання загарбників почалася підготовка до весняних польових робіт. Хлібороби шукали старе, колись покинуте через непридатність знаряддя, ремонтували його і виїжджали в поле на сівбу. Одночасово відбудовували ферми, житлові будинки.

Нарешті настав довгожданий день Перемоги. 9 травня 1945 року школярі з прапорами верхи на конях об'їхали село, поле, тваринницькі ферми і сповістили, що на відзначення остаточного розгрому ворога скликається мітинг. Незабаром святково прибрані колгоспники заповнили вулиці, поспішаючи на мітинг. Їхня радість була безмежна.

Червонополянська лікарня. 1965 р.

Жителі Червоної Поляни по праву пишаються своїми земляками, які в лавах Червоної Армії стійко захищали нашу країну від фашистської нечисті. Під час захисту легендарної Брестської фортеці в бою загинув К. З. Іванов. У штурмі Берліна брали участь льотчик В. С. Зайцев і розвідник О. І. Тараканов[1].

За бойові заслуги на фронтах Великої Вітчизняної війни 213 червонополянців нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу. Єгор Корнєєв удостоєний ордена Червоного Прапора, двох орденів Червоної Зірки і двох орденів Вітчизняної війни I ступеня. Павло Гречко нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ступеня і медаллю «За бойові заслуги». Іван Штабкін — орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ступеня, медаллю «За відвагу», Іван Тараканов — орденами Слави I ступеня і Вітчизняної війни II ступеня та медаллю «За відвагу».

Вчорашні воїни швидко переключалися на трудовий фронт. Багато з них були членами партії, вони складали міцне ядро колгоспних партійних організацій, які очолили боротьбу хліборобів за відродження села, за піднесення врожайності, збільшення поголів'я худоби. Перший мирний рік був дуже тяжким, бо фашисти все знищили і пограбували.

Та, незважаючи на труднощі, жителі села боролися за кожний кілограм хліба, відновлювали ферми. В 1948 році посівні площі були доведені до довоєнних розмірів. Крім старих, на полі уже працювали нові трактори.

Проте малі червонополянські колгоспи не могли швидко розвивати сільськогосподарське виробництво. На невеликих посівних масивах не раціонально використовувалась сільськогосподарська техніка, не вистачало робочих рук. У той же час витрати на утримання адміністративно-управлінського апарату були великі. Тому хлібороби вирішили створити укрупнене господарство. В 1951 році колгоспи сіл Червоної Поляни, Ковпакового, Щотового й Христофорівки об'єдналися у велику артіль «Україна». Господарство зразу набрало широкого розмаху, потужнішою стала його матеріально-технічна база.

Добрим організатором колгоспних мас виявився комуніст П. І. Божко, якого в 1955 році обрали головою артілі. Він зумів мобілізувати всі людські і матеріальні резерви на боротьбу за круте піднесення громадського господарства. Колгосп «Україна» з року в рік набирав сили, багатів. У 1956 році Президія Верховної Ради УРСР нагородила П. І. Божка Почесною Грамотою.

Особливо хороших показників господарство досягло в 1957 році. На площі 600 га тут зібрали по 25 цнт зернових. За успіхи в розвитку колгоспного виробництва П. І. Божко удостоєний ордена Леніна. За високий урожай овочів бригадира городньої бригади І. М. Безпалова було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

Успішно працювали червонополянці і в роки семирічки. Поголів'я великої рогатої худоби зросло з 2442 голів у 1958 році до 3509 голів у 1965 році. На фермах налічувалося 2127 свиней. На 100 га сільськогосподарських угідь вироблялося 50,8 цнт м'яса, 321 цнт молока.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 190.

Свої зусилля на зміцнення колгоспу вносили і комсомольці. Коли відчувалася нестача кадрів на тваринницьких фермах, вони направили туди кращих своїх членів. Комсомолки Валентина Мілютіна, Марія Бутикова, Надія Фотієва надоювали по 3 тис. кілограмів молока від кожної закріпленої за ними корови. За активну участь у колгоспному виробництві комсомольська організація колгоспу «Україна» була нагороджена Почесною Грамотою Луганського обкому ЛКСМУ[1].

Самовіддана праця червонополянських колгоспників дістала високу оцінку Радянського уряду. В 1966 році 24 передовики колгоспу «Україна» відзначені урядовими нагородами. Свинарці колгоспу Н. А. Кисленко присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці, голову колгоспу П. І. Божка нагороджено другим орденом Леніна, тракториста В. П. Краснова — також орденом Леніна.

Червонополянці пишаються своїм колгоспним садом, що розкинувся на площі 85 га і щороку дає високі врожаї фруктів. В околицях села споруджено водойми загальною дзеркальною площею 21 тис. кв. метрів. Тут колгоспники розводять коропів, карасів та іншу рибу. З часом рибництво має стати однією з прибуткових галузей громадського господарства.

В результаті загального піднесення сільськогосподарського виробництва зміцніла економіка артілі. Так, неподільний фонд колгоспу зріс з 924 тис. крб. у 1958 році до 1 млн. 795 тис. крб. у 1966 році. За останні роки значно зросла й оплата праці.

За роки семирічки в центрі села виросли нові будинки правління колгоспу та сільської Ради. Жителі Червоної Поляни дістали прекрасний подарунок — Палац культури на 500 місць. Збудовано лікарню — стаціонар на 25 ліжок, аптеку, 2 магазини, прокладено шосейну дорогу, що зв'язує село з районним і обласним центрами. Для дітей колгоспників споруджено світлий, просторий будинок дитячого садка. У селі є комбінат побутового обслуговування.

256 сімей колгоспників за роки семирічки збудували собі нові будинки міського типу. В селі виросли нові вулиці — Інтернаціональна, Радянська, Миру, Комсомольська, Садова.

Заможно й культурно живуть тепер червонополянці. Сім'я бригадира тракторної бригади Івана Пономаренка має чудовий будинок з сучасними меблями, телевізор, радіоприймач, бібліотеку. На книжкових полицях поряд з працями В. І. Леніна — зібрання творів Л. Толстого, твори радянських письменників,

Нова вулиця в с. Червоній Поляні. 1965 р.

Комсомольці Червоної Поляни за випуском стінної газети. 1966 р.

[1] Газ. «Молода гвардія», 7 березня 1962 р.

книжки з агротехніки, механізації сільського господарства. Щодня листоноша приносить чимало газет і журналів. На роботу колгоспний механізатор їде власним мотоциклом. Проте цим сьогодні в Червоній Поляні нікого не здивуєш. 16 колгоспників уже мають власні автомашини. У кожній сім'ї є свій радіоприймач. Телевізійні антени височать мало не над кожним третім будинком.

З 1964 року двічі на місяць виходить колгоспна багатотиражна газета «За врожай». Вона висвітлює трудові будні людей, допомагає їм впроваджувати нове, передове в рільництві і тваринництві, розповідає про культурне дозвілля колгоспників. Є в колгоспі і своя радіогазета.

Душею і заспівувачем усіх добрих колгоспних справ виступає партійна організація. Комуністи йдуть на найважчі і найвідповідальніші дільниці виробництва, особистим прикладом заохочуючи односельчан до боротьби за дальше піднесення громадського господарства. Колгоспники рівняються на комуністів — тракториста В. І. Мамонова, бригадира свинотоварної ферми Г. П. Солодкіну, робітницю городньої бригади К. П. Клепову, головного агронома колгоспу І. М. Дикого та інших.

Невтомно працюють комуністи над вихованням хліборобів у дусі високих вимог морального кодексу будівників комунізму, дбають про організацію їхнього навчання і культурного відпочинку. Тут не знайдеш, мабуть, ні однієї людини, яка б не вчилася, не працювала над підвищенням своєї ділової майстерності та політичного рівня. Одні відвідують вечірню школу сільської молоді (таких понад 200 чоловік), другі навчаються в гуртках і семінарах партійної і комсомольської освіти, треті є заочниками вищих і середніх спеціальних учбових закладів. І майже всі колгоспники відвідують гурток агротехнічного і зооветеринарного навчання, організатором якого є головний агроном комуніст І. М. Дикий.

Група ветеранів Великої Вітчизняної війни біля пам'ятника радянським воїнам, що полягли в боях проти фашистських загарбників. Червона Поляна. 1965 р.

В 1962 році відбувся перший випуск вечірньої школи. Після закінчення навчання більшість юнаків і дівчат залишилась працювати у своєму колгоспі. Від них не відстають і їхні молодші товариші — учні Червонополянської середньої школи. Пройшовши виробничу практику на полях і фермах колгоспу, вони дістають спеціальність овочівника, механізатора та іншу кваліфікацію і включаються в колгоспне виробництво.

Учнівська виробнича бригада славиться в районі як одна з кращих. За високі врожаї кукурудзи, одержані на своїй ділянці, три члени бригади нагороджені значком «Юний кукурудзовод», багато учнів одержало цінні подарунки від Міністерства освіти УРСР. У 1963 році шкільна виробнича бригада на своїй ділянці виростила по 74,6 цнт зерна кукурудзи з гектара. В нагороду за це виконком обласної Ради депутатів трудящих виділив школі трактор «Білорусь». Традицією учнів стали поїздки під час канікул у Москву, Ленінград, Київ на кошти, зароблені в колгоспі.

Середня школа Червоної Поляни за післявоєнне двадцятиріччя дала путівку в життя 560 юнакам і дівчатам. Вищу освіту за цей же період здобуло 142 чоловіка.

При Палаці культури є бібліотека з читальним залом. Вона має книжковий фонд 6000 примірників, обслуговує понад 700 читачів. Тут часто проводяться літературні вечори, диспути. Активними учасниками диспутів є вчителі, лікарі, механізатори колгоспу. При Палаці культури працюють гуртки художньої самодіяльності: драматичний, вокальний, хоровий, танцювальний.

У Червоній Поляні працює літературний гурток «Світанок». Літгуртківці зі своїми творами виступають на сторінках районної і обласної газет.

Колгоспна молодь з захопленням займається спортом. Для цього споруджено стадіон і спортивні майданчики. В 1965 році тут виросло ціле спортивне містечко. Колектив фізкультурників налічує 200 чоловік. В колгоспних бригадах спортивну роботу проводять фізкультурні організатори.

Міцно ввійшли в життя червонополянців нові традиції в побуті. Урочисто відзначаються свята зими, весни, врожаю, колгоспники гуртом проводжають односельчан до лав Радянської Армії.

На полях і фермах колгоспу «Україна» працює великий загін агрономів, зоотехніків, механізаторів. У селі є 40 учителів, 15 медичних працівників. Піднісся загальноосвітній рівень усіх хліборобів села. У них велике прагнення до знань, до розширення свого світогляду.

Молодь Червоної Поляни цікавиться історією свого села, з захопленням збирає матеріали для шкільного краєзнавчого музею. В ньому зберігаються широке листування червонополянців з воїнами, які брали участь у визволенні села від німецько-фашистських загарбників, спогади старих комуністів про громадянську війну, про колективізацію села.

Жваво листуються червонополянські школярі зі своїми зарубіжними юними друзями з Румунії, Угорщини, Чехословаччини та інших соціалістичних країн. Ці інтернаціональні зв'язки, що грунтуються на прагненні молоді до миру і дружби між народами, міцніють і розвиваються.

В липні 1964 року колгоспники Червоної Поляни приймали у себе гостей — українців з Канади, запрошених до нашої країни на ювілейні торжества з нагоди 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. З гордістю показували червонополянці зарубіжним гостям свій Палац культури, водили їх на тваринницькі ферми, оснащені механізмами і укомплектовані високопородною худобою, на поля, де достигав багатий урожай.

Між колгоспниками і робітниками Запорізького заводу «Дніпроспецсталь», де трудиться колишній розвідник С. А. Борисов, який першим вступив у Червону Поляну 19 лютого 1943 року, установилася міцна дружба. Трудівники заводу і колгоспу на відзначення 50-річчя Радянської влади розгорнули соціалістичне змагання за дострокове виконання виробничих планів. За допомогою робітників хлібороби у своєму селі 9 травня 1967 року відкрили пам'ятник на честь радянських воїнів, які загинули за визволення Червоної Поляни.

Часто вечорами в Палаці культури збирається молодь подивитися фільм, поспівати, обговорити прочитану книжку. Приходять сюди і літні колгоспники.

Учасники громадянської війни К. І. П'яних, К. Є. Фіногеєв, З. Т. Сафронов розповідають юнакам і дівчатам про історичне минуле свого села, про те, як трудящі боролися за встановлення Радянської влади. Уважно слухає їх молодь і бачить, як змінилося їхнє село, стало багатим, культурним. І ці молоді будівники нового життя впевнені, що завтрашній день буде ще кращим.

М. І. ІВАНОВА, М. Н. КОВПАК

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СЕЛИЩНИХ І СІЛЬСЬКИХ РАД м. АНТРАЦИТА І АНТРАЦИТІВСЬКОГО РАЙОНУ

БО́БРИКОВЕ — село, центр сільської Ради Антрацитівського району. Розташоване на річці Нагольній (притока р. Міусу), за 35 км від Антрацита, за 25 км від залізничної станції Ровеньки. Населення — 1300 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Вишневе, Єгорівка, Клуникове, Новокраснівка.

В селі розташована центральна садиба колгоспу «Росія», який має 9100 га землі, в т. ч. орної — 6300 га, спеціалізується на виробництві молока. В господарстві наявні 1500 корів, середньорічне валове виробництво становить близько 30 тис цнт молока. Допоміжними галузями є рільництво, свинарство, вівчарство. За багаторічні успіхи в розвитку громадського господарства колгосп «Росія» в 1966 році нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

У Бобриковому є середня школа, вечірня школа сільської молоді, Палац культури, бібліотека. При Палаці культури створено великий колектив художньої самодіяльності.

Село засноване в 1776 році полковником Д. К. Бобриком.

В січні 1918 року в селі була створена комуна, яку пізніше розграбували німецькі окупанти.

У Бобриковому живе Герой Соціалістичної Праці Ф. Т. Живаго.

БО́КОВО-ПЛА́ТОВЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Антрацитівській міській Раді. Розташоване на річці Кріпенці, за 5 км від м. Антрацита, з яким має автобусне сполучення, за 6 км від залізничної станції Антрацит. За 2 км від селища проходить автотраса Харків—Ростов-на-Дону. Населення — 7650 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Лісне, Мельникове, Садовий, Христофорівка.

В селищі розташовані шахти № 3 «Садово-Хрустальна» та «Львівська-Комсомольська». Перша стала до ладу в 1954 році, її добова потужність 1067 тонн антрациту, видобуток вугілля повністю механізовано. Бригадиру вибійників А. М. Герасимчуку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Шахта «Львівська-Комсомольська» збудована в 1957 році посланцями комсомольської організації Львівської області. Середньодобовий видобуток вугілля тут становить 760 тонн, виробничі процеси механізовані. В селищі також розташовані філіал Краснолуцької швейної фабрики, шляховоремонтний пункт, автозаправочна станція.

В Боково-Платовому є середня та восьмирічна школи, школа робітничої молоді, бібліотека, клуб.

Селище засноване в 1796 році.

В жовтні 1905 року відбувся великий страйк робітників на Боково-Платівській шахті Ніженського. Страйк переріс у збройну сутичку з козаками і був придушений.

У 1917 році в селищі розміщувалася Боково-Хрустальська Рада робітничих, селянських та солдатських депутатів, яку очолював М. В. Переверзєв. В грудні 1917 року він по-звірячому вбитий каледінцями.

В 1917 році створена партійна організація, комсомольська — у 1919 році.

ВЕ́РХНІЙ НАГО́ЛЬЧИК — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Антрацитівській міській Раді. Розташований на річці Нагольній, за 2,5 км від м. Антрацита, за 5 км від залізничної станції Антрацит. Населення — 2848 чоловік.

В селищі розташовані невеликі підприємства місцевого значення — олійниця та млин. Основна маса населення працює на підприємствах м. Антрацита.

У Верхньому Нагольчику є початкова школа, клуб, бібліотека.

Селище добре впорядковане; проведено близько 10 км водопроводу, замощено 17 тис. кв. м вулиць, посаджено 20 тис. дерев. За післявоєнні роки зведено 512 індивідуальних будинків.

Житель селища І. Д. Білоусов — заслужений шахтар УРСР.

Селище Верхній Нагольчик виросло з невеличкого хутора, який виник у другій половині XVIII століття.

ДУБІ́ВСЬКИЙ — селище міського типу (з 1954 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Антрацитівській міській Раді. Розташований за 7 км від м. Антрацита і за 7 км від залізничної станції Карахаш, з якою зв'язаний під'їзними коліями. За 2 км від селища проходить автотраса Харків —Ростов-на-Дону. Населення — 6000 чоловік.

В селищі розташовані шахта № 26 (добовий видобуток 1550 тонн), № 3 «Нагольчанська» ім. 50-річчя Великого Жовтня (добовий видобуток 1350 тонн) та № 4 «Нагольчанська» (добовий видобуток 1350 тонн), дві вуглезбагачувальні фабрики, які переробляють 3800 тонн вугілля на добу.

У Дубівському є середня школа, 3 бібліотеки, клуб на 300 місць, кінотеатр; лікарня на 100 ліжок.

Перша шахта (№ 26) на місці сучасного селища збудована в 1916 році. Селище виникло в зв'язку з будівництвом шахт № 3 та № 4 «Нагольчанських».

На шахті № 4 «Нагольчанська» працює М. Л. Солощенко — заслужений шахтар УРСР. Головному інженеру шахти № 3 «Нагольчанська» ім. 50-річчя Великого Жовтня О. О. Деменкову за удосконалення організації прохідницьких робіт присуджена Ленінська премія.

ЄСАУ́ЛІВКА — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради Антрацитівського району. Розташована на річці Мало-Кріпенці, за 10 км від м. Антрацита, з яким з'єднана шосейним шляхом, за 12 км від залізничної станції Антрацит. Населення — 2122 чоловіки

В селищі розташована бригада колгоспу «Донбас», яка спеціалізується на виробництві м'яса.

В Єсаулівці — восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Заснована Єсаулівка в 1777 році селянами-втікачами.

В 30-х роках XIX століття розвідані родовища вугілля.

Під час революції 1905—1907 рр. в селі відбувалися антиурядові виступи селян, які підтримували більшовицькі вимоги вирішення аграрного питання.

ІВА́НІВКА — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради Антрацитівського району. Розташована у верхів'ях річки Ольхівки, за 25 км від районного центру, за 3 км від залізничної станції Штерівка. Через селище проходить шосе Красний Луч—Луганськ. Населення—11 300 чоловік. Селищній Раді підпорядковане селище Еротейдівка.

В Іванівці розташовані верстатобудівний завод, що випускає токарно-гвинторізні верстати, харчокомбінат, центральна садиба птахофабрики «Хрустальська». Птахофабрика має 7600 га землі, щорічно вирощує понад 80 тис. штук птиці.

В селищі є 2 середні, 2 вечірні школи, Будинок культури на 450 місць, клуб залізничників на 300 місць, 3 бібліотеки; лікарня на 200 ліжок.

Заснована Іванівка в 1771 році полковником Штеричем. Спочатку являла собою типову поміщицьку садибу. В середині XIX століття стала торговим містечком, цьому сприяло вигідне географічне положення — між Областю Війська Донського та Катеринославською губернією. В кінці XIX століття в околицях Іванівки з'являються перші шахти, в 1900 році засновано чавуноливарний завод.

В 1905 році робітники заводу та шахт, підтримані селянами, виступили проти місцевих експлуататорів. Цей стихійний виступ було придушено, частину учасників відправлено на заслання, частину — піддано прилюдним катуванням.

Під час громадянської війни багато жителів Іванівки боролись проти денікінців в партизанському загоні, яким командував слюсар Д. І. Ольошкін.

З липня до жовтня 1942 року поблизу Іванівки діяв партизанський загін, яким керував секретар Іванівського райкому партії В. І. Бикодоров.

З лютого по серпень 1943 року в Іванівці діяла підпільна група патріотів, якою керував офіцер І. А. Хробуст (страчений фашистами). В місцевій лікарні також діяли підпільники на чолі з головним лікарем В. М. Брагіним. Ця група врятувала життя 60 воїнів 7-го гвардійського кавалерійського корпусу.

Уродженець Іванівки О. О. Вахлаєв — Герой Радянського Союзу. В селищі працює заслужений лікар УРСР І. Г. Бойко. Робітник птахофабрики І. П. Литовченко нагороджений орденом Слави 1, 2 та 3-го ступенів.

КА́М'ЯНЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Антрацитівській міській Раді. Розташоване за 10 км від м. Антрацита, за 2 км від залізничної станції Щотове. Населення — 4900 чоловік.

В селищі розташована шахта № 32 ім. «Луганської правди», середньодобовий видобуток якої становить близько 2000 тонн антрациту. Всі виробничі процеси механізовані.

У Кам'яному є дві восьмирічні школи, 2 бібліотеки, клуб на 400 місць. За післявоєнні роки зведено 510 індивідуальних будинків, заасфальтовано всі вулиці.

Селище виникло в 70-х роках XVIII століття. Шахта № 32 закладена в 1906 році, будівництво закінчено в 1910 році. Під час німецько-фашистської окупації шахту було підірвано й затоплено. Відбудована в 1953 році.

КРА́СНИЙ КУТ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради Антрацитівського району, розташований в межиріччі Міусику та Мечетки, за 35 км від районного центру, на автостраді Харків—Ростов-на-Дону, за 18 км від залізничної станції Штерівка. Населення — 4808 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Долинівка, Індустрія, Тамара, Урожайне.

В селищі розташовані радгосп «Індустрія», відділок птахофабрики «Хрустальська». Радгосп «Індустрія» має 7 тис. га землі, спеціалізується на виробництві м'яса, переважно яловичини. В радгоспі трудиться Герой Соціалістичної Праці І. І. Малимон.

У Красному Куті є середня, початкова та вечірня школи, бібліотека, Будинок культури, лікарня на 35 ліжок.

Красний Кут виник у XVIII столітті. Шахти поблизу селища були відкриті в середині XIX століття.

В жовтні 1905 року відбувся виступ селян Красного Кута, який був придушений військовим загоном.

КРАСНОЛУ́ЦЬКИЙ — селище, центр сільської Ради Антрацитівського району. Розташований за 12 км від районного центру, за 12 км від залізничної станції Красний Луч. Населення — 424 чоловіки. Сільській Раді підпорядковані населені пункти Зелений Гай, Козаківка, Курган, Орлівське.

В селищі розташована центральна садиба радгоспу «Краснолуцький», який має 4500 га землі. Господарство — багатогалузеве, з переважаючим молочним тваринництвом.

У Краснолуцькому є початкова школа, клуб, бібліотека.

Селище виникло в 1929 році, тут жили робітники одного з відділків радгоспу «Індустрія», в 1933 році створено радгосп «Краснолуцький». В 1934 році на кошти робітників в селищі був споруджений пам'ятник В. І. Леніну.

КРІ́ПЕНСЬКИЙ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Антрацитівській міській Раді. Розташований на річці Кріпенці, за 5 км від м. Антрацита, з яким зв'язаний шосе та залізничною лінією. Населення — 12200 чоловік.

В селищі розташовані шахти № 23 (середньодобовий видобуток 1625 тонн), № 24 (1400 тонн),

№ 53 (975 тонн), № 54 (3200 тонн). При шахтах № 23 та № 24 є вуглезбагачувальні фабрики, які за добу збагачують понад 3000 тонн вугілля.

У Кріпенському є середня, восьмирічна, 2 початкові школи та школа робітничої молоді, 3 бібліотеки, клуб, Палац культури; лікарня на 225 ліжок.

За післявоєнні роки селище значно зросло, впорядкувалося. Житловий фонд збільшився в 20 разів, прокладено водопровід.

Селище Кріпенський (Мало-Кріпенський) засноване в 1777 році. Розробка вугільних родовищ почалася з 1908 року (збудована шахта № 53). Через рік стала до ладу шахта № 24.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 1 березня 1939 року шахта № 53 нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора.

Шахта № 54 ім. 50-річчя Радянської України стала до ладу в 1956 році, в квітні-травні 1965 року тут поставлено всесоюзний рекорд видобутку вугілля. Бригада, очолювана В. І. Щебетовським, за 31 день видобула швидкісним стругом УСБ-2М 102360 тонн антрациту. За цей трудовий подвиг В. І. Щебетовському присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

На честь 50-річчя Великого Жовтня бригада перевершила свій рекорд, видобувши за місяць 130580 тонн палива.

МАЛОМИКОЛА́ЇВКА — селище міського типу (з 1964 р.), центр селищної Ради Антрацитівського району. Розташована за 45 км від районного центру на автотрасі Луганськ—Ростов-на-Дону, за 12 км від залізничної станції Штерівка. Населення — 3133 чоловіки. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Єлизаветівка та Західне.

У Маломиколаївці розташована центральна садиба птахофабрики «Краснолуцька». В господарстві — 6800 га землі, в т. ч. 5300 га орної, спеціалізується на виробництві курячого м'яса та яєць.

В селищі є середня та вечірня середня школи, клуб, бібліотека.

Маломиколаївка заснована на початку XVIII століття.

МИКИ́ТІВКА — село, центр сільської Ради Антрацитівського району. Розташована за 46 км від районного центру, за 20 км від залізничної станції Петровеньки. Населення — 550 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Баштевич, Ганнівка, Ковильне, Онисимівка, Сонячне, Степове, Широкий.

В селі розташований радгосп ім. Петровського, який має 2700 га землі, в т. ч. 2000 га орної, 136 га саду. Господарство спеціалізується на виробництві молока та овочів, допоміжною галуззю є садівництво.

В Микитівці є початкова школа, клуб, бібліотека.

Виникло село наприкінці XVII століття.

ПРОЛЕТА́РСЬКИЙ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради Антрацитівського району. Розташований за 12 км від районного центру. Залізнична станція — Картушине. Населення — 2431 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Кошари, Лози, Новоукраїнка.

Жителі селища працюють на сусідніх шахтах, залізничній станції та в радгоспі «Лози».

У селищі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Селище виникло в 1922 році при залізничній станції Картушине.

РАФА́ЙЛІВКА — село, центр сільської Ради Антрацитівського району. Розташована за 20 км від районного центру, за 2 км від залізничної станції Лобівські Копі. Населення — 1346 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Іллінка, Красний Колос, Лескине, Новоселівка, Оріхове, Чапаєвка.

В селі розташований 3-й відділок радгоспу «Лози», який має 6700 га землі, в т. ч. 5200 га орної. Господарство спеціалізується на виробництві молока та овочів.

У Рафайлівці є середня школа, клуб, бібліотека.

Засноване село в 1847 році.

У 1906 році селяни Рафайлівки піднялися на боротьбу проти поміщика, було спалено амбари з зерном. Виступ був придушений козаками.

Уродженцеві с. Оріхового П. В. Бєлікову присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

РЕ́БРИКОВЕ — село, центр сільської Ради Антрацитівського району. Розташоване за 40 км від районного центру, за 15 км від залізничної станції Ровеньки. Населення — 901 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Вербівка, Зелененьке, Картушине, Мечетка.

В селі розташована центральна садиба колгоспу ім. Дзержинського, який має 5400 га землі, 2000 голів великої рогатої худоби. Спеціалізується на виробництві молока.

У Ребриковому є восьмирічна школа, клуб на 120 місць, бібліотека.

Село засноване в кінці 70-х років XVIII століття П. П. Ребриковим.

В Ребриковому в 1921 році була створена одна з перших в районі сільгоспартіль «Красный пахарь», в 1925 році — комуна «Молодой коммунар» (існувала до 1934 року).

Поблизу села Мечетки є кургани періоду міді — бронзи (IV—I тисячоліття до н. е.).

ФА́ЩІВКА — селище міського типу (з 1957 р.), центр селищної Ради Антрацитівського району. Розташована за 40 км від районного центру, за 7 км від залізничної станції Фащівка. За 3 км від села проходить автострада Харків—Ростов-на-Дону. Населення — 4410 чоловік.

В селищі розташована центральна садиба радгоспу «Спутник», який має 3700 га землі. Спеціалізується на виробництві молока.

У Фащівці є середня та початкова школи, вечірня школа робітничої молоді, клуб, бібліотека; лікарня на 25 ліжок.

Фащівка заснована в 1773 році переселенцями з с. Фащівки Севського повіту (тепер Бєлгородської обл.).

В роки громадянської війни в районі Фащівки

діяв партизанський загін, що налічував до 6 тис. бійців. На чолі цього загону стояли жителі Фащівки Ю. Г. Мамонов (командир) та В. О Бесштанкін (комісар).

В період тимчасової німецько-фашистської окупації в селі діяла підпільна група.

ЩО́ТОВЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Антрацитівській міській Раді. Розташоване за 9 км від м. Антрацита, з яким зв'язане шосейним шляхом. Залізнична станція. Населення —9100 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Зелений Курган та Степове.

В селищі розташована шахта № 30 (добовий видобуток 1300 тонн антрациту). На шахті запроваджена комплексна механізація й автоматизація видобутку, наявні установки сухого збагачення вугілля.

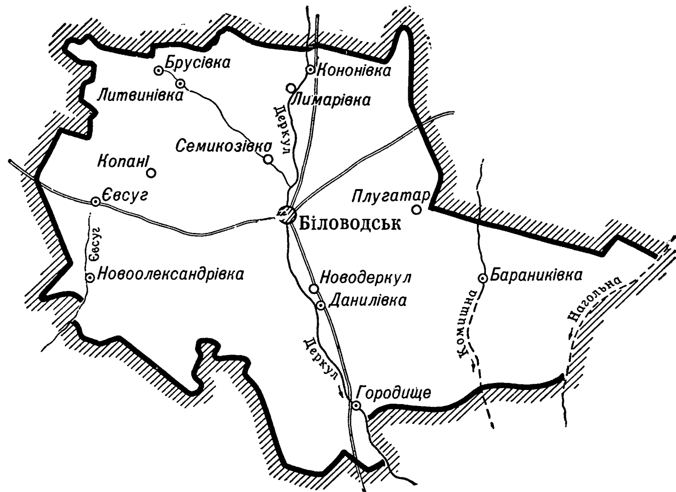
У Щотовому є 2 середні школи, школа робітничої молоді, школа-інтернат, 2 клуби, кінотеатр, 3 бібліотеки, 2 парки з літніми клубами; лікарня на 150 ліжок.

Засноване Щотове в 1783 році.

В 1905 році залізничники Щотового підтримали страйк залізничників Катерининської залізниці. На станцію прибули козачі роз'їзди, які жорстоко придушили страйк.

Шахта № 30 збудована в 1918 році. Під час Великої Вітчизняної війни була зруйнована, відбудована в 1953 році.

БІЛОВОДСЬКИЙ РАЙОН

БІЛОВО́ДСЬК

Біловодськ — селище міського типу, адміністративний центр Біловодського району, розташоване у північно-східній частині області, за 92 кілометри від м. Луганська. Біловодській селищній Раді підпорядковані населені пункти Семикозівка, Новоспасівка, Плугатар, Веселе, Узлісся. Залізнична станція — Старобільськ за 56 км на залізниці Валуйки—Кондрашівська. Населення 7562 чоловіки.

Селище розташоване у долині мілководної річки Деркулу, лівої притоки Сіверського Дінця. До правого берега Деркулу підходять відроги Середньоруської височини. Їх схили порізані ярами, які заглиблюються у крейдяні відклади. Грунтові джерела, що стікають тут у Деркул, надають воді білого кольору, звідси і походить назва селища.

В околицях селища виявлено залишки неолітичної стоянки[1].

Біловодськ виник у 1686 році[2]. Першими його жителями були козаки Острогозького полку, які переселилися сюди на вільні землі, а також селяни, що тікали від кріпосницької неволі і знущань поміщиків. Однак через те, що перші жителі Біловодська поселилися на Деркулі без дозволу царя і брали участь у Булавінському повстанні, каральний загін князя В. В. Долгорукого за царським указом у 1708 році спалив і зруйнував селище[3].

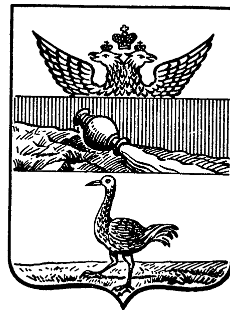
У 1717 році Петро І наказав острогозькому полковникові І. Тевяшову поселити на Деркулі людей свого полку з Лівен, Старого Осколу, Корочі, Землянська та інших міст. Головною метою переселення було заснування кінних заводів.

Згодом, у 1765 році, за 7 верст від Біловодська було засновано імператорський кінний завод — Деркульський.

---

[1] Науковий архів Інституту археології АН УРСР, ВУАК 262/38а, стор. 1.
[2] Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Отд. 5. Х., 1858, стор. 386.
[3] Городские поселения в Российской империи, т. 5, ч. 1. СПб., 1865, стор. 383.

22 квітня 1765 року за указом Катерини II Біловодська слобода з землею та всіма угіддями була передана відомству конюшенної канцелярії, а всі селяни були приписані до Деркульського кінного заводу[1]. Їх зобов'язали заготовляти сіно й солому, вирощувати овес для потреб заводу, сплачувати грошовий оброк за користування землею.

Герб м. Біловодська. 1781 р.

Спочатку селяни не підкорилися царському урядові і навіть підняли бунт проти закріпачення. Однак Катерина II надіслала військо, і воно жорстоко придушило заколот: кожного десятого було відшмагано різками.

В цей же час у Біловодську утворюється Деркульський кінний заказ, якому були підпорядковані слободи, розташовані вздовж річок Деркулу, Комишної, Євсугу та Ковсугу. Біловодськ зводиться до ступеня повітового міста.

При запровадженні нового адміністративного поділу Російської імперії у 1779 році Біловодськ, а з ним і весь повіт, був віднесений до Воронезького намісництва. У 1797 році він знову був приєднаний до Слобідсько-Української губернії як заштатне місто Старобільського повіту.

У фондах Центрального державного архіву давніх актів зберігся опис Біловодська 1777—1781 рр: «В тому місті укріплень немає ніяких, дві церкви, «присутствені» місця, нижній земський суд, нижня земська розправа, повітове казначейство, міське правління, соляний амбар і льохи для казенного вина[2], два млини. Торгівля харчовими продуктами провадиться у плетених з хмизу наметах. Кожного тижня тут відбуваються базари, на які прибувають жителі з навколишніх сіл і привозять хліб, конопляну олію та ін. харчові продукти, а також влітку колеса, взимку сани, голоблі, дуги, мотузки. Крім того, у місті відбувалися щорічно по 4 ярмарки, на які приїжджали купці з Валуйок, Харкова, Воронежа з сукнами, шовковими і бавовняними тканинами, галантереєю, дьогтем тощо»[3].

У першій чверті XIX століття поблизу Біловодська засновуються нові імператорські військово-кінні заводи: Стрілецький (1803 р.), Ново-Олександрівський (1823 р.) та Лимарівський (1818 р.). Усі вони з приписаними до них селянами були об'єднані в окремий військово-кіннозаводський округ, управління яким було у Біловодську.

Приписані до кінних заводів селяни мали наділи в середньому по 9,3 десятини на ревізьку душу, в той час як поміщик Ф. Бутков у Біловодському повіті володів 6639 десятинами. Селянські господарства, маючи примітивні знаряддя обробітку грунту, збирали низькі врожаї. Земля приносила селянинові половину, а може й третину того, що могла дати. Урожай основної зернової культури ярої пшениці в кращі роки становив 30—35 пудів зерна з десятини, а в неурожайні —6—12 пудів.

Невpожай приносив неймовірні страждання селянам, особливо біднякам. Надовго залишився в пам'яті біловодчан 1833 рік, коли через посуху поля залишилися голими. Бідні люди харчувалися чим тільки могли: до невеликої кількості борошна домішували дубові жолуді, лободу, кору дерев, коріння трав тощо. Вони самі наймалися і віддавали в найми до багатіїв своїх дітей тільки за харчі. Люди пухли з голоду і вмирали. Тим часом багатії, маючи великі запаси хліба, байдуже спостерігали людське горе.

Населення Біловодська майже цілком складалося з кіннозаводських селян. У 1838 році їх налічувалось 5542 чоловіки, міщан було 276 чоловік, купців — 38. Решту жителів становило духівництво (99 чоловік), чиновники (16 чоловік), відставні

---

[1] Н. Зезюлинский. Исторические исследования о коннозаводском деле в России. Вып. III. СПб., 1893, стор. 23.
[2] ЦДАДА ф. 16, спр. 1000, ч. 1, арк. 191.
[3] Там же, ф. 1355, спр. 197, арк. 1.

солдати, а також ті, хто вийшов у безстрокову відпустку (54 чоловіки), та ін. Всього в місті проживало 6029 чоловік. Управління військово-кіннозаводського округу фактично було повновладним правителем міста. В його руках зосереджувалась вся влада над селянами. Тривалий час Біловодськ так і називався «заштатне місто кінно-заводського відомства».

Коли у 40-х роках військово-кінні заводи були перетворені на державні й віднесені до міністерства державного майна, кіннозаводські селяни стали називатися державними. Під час аграрної реформи 1861 року селяни Біловодська були звільнені від повинності безплатно постачати сіно й солому Деркульському кінному заводові. Проте одночасно царські власті зменшили земельний наділ з 9,3 до 5 десятин на ревізьку душу з правом одержати ще 3 десятини, за які потрібно було щороку вносити плату по 73 коп. за десятину. Селяни Біловодської волості відмовились за таку ціну брати додатковий наділ. Цим скористалися місцеві лихварі, які заорендували відрізані землі по 20 коп., а тим же селянам здавали в оренду по карбованцю і більше за десятину на рік. Як не бідкалися біловодчани, але їм так і не вдалося повернути ці так звані оброчно-казенні землі[1].

Головним заняттям біловодчан було землеробство, а також скотарство. На кінець 70-х років XIX століття населення слободи досягло 11 846 чоловік, а кількість дворів зросла до 1520. Селяни об'єднувались у дві громади, яким належало 23 608 десятин землі, у тому числі близько 21 600 десятин придатної.

У пореформені роки Біловодськ стає великою торговельною слободою, центром збуту зерна і худоби. Розвиткові торгівлі сприяло й те, що через Біловодськ пролягав чумацький шлях з півночі на південь країни. Тут селяни Біловодська і навколишніх сіл продавали хліб і худобу. Спритні ділки скуповували хліб і вивозили його до приазовських міст, наживаючи великі бариші. Купці споруджували в слободі величезні склади. Протягом року в Біловодську зсипалося до 2 тис. вагонів зерна. Щороку тут відбувалося п'ять ярмарків, крім хліба й худоби, збувалися вироби місцевих шкіряників, ковалів, шевців, кушнірів тощо. У слободі з'являються заїжджі двори, збільшується кількість крамниць. У 1885 році тут вже було понад 50 крамниць, 10 заїжджих дворів, поштова контора[2].

Чимало жителів Біловодська чумакувало. Бідніші селяни наймалися до купців, що скуповували зерно, і з ранньої весни, коли з'являвся підніжний корм для биків, і до пізньої осені возили хліб переважно до Таганрога й Ростова, а звідти доставляли рибу того ж купця. Заможні селяни об'єднувались в «купу» (громаду) і самостійно на возах відправляли пшеницю до приазовських міст. Частина чумаків наймалася возити сіль з Бахмута в порти Азовського і Чорного морів[3].

У 1872 році за 45 кілометрів на схід від Біловодська була прокладена залізниця, що сполучала центральні губернії Росії з Ростовом-на-Дону. Значення Біловодська як торговельного центра зменшилось, довіз хліба на його ярмарки набагато скоротився, позначилася на цьому і посуха 1871 року та недорід у наступному році. Занепадає і тваринництво. У 1871 і 1872 рр. спалахнула епідемія чуми великої рогатої худоби. Селяни були охоплені панікою, забивали худобу або продавали її за півціни.

Дедалі все більш розорених селян змушені були йти на заробітки на Дон, Кубань, Ставрополля. Дехто йшов на донецькі шахти і заводи. Але частіше доводилось батракувати у поміщиків та куркулів. За день тяжкої праці чоловік міг заробити 10—35 копійок, а жінки одержували ще менше.

Щовесни сотні чоловіків і жінок наймалися до місцевих купців та крамарів торгувати їхніми товарами в роз'їзді. Пішки з кошиками, на возах, навантажених тка-

---

[1] С. Косьмин. Церковно-приходская летопись. Свято-Троицкой церкви слободы Беловодска. Старобельск, 1908 стор. 172—175.

[2] Волости и важнейшие селения Европейской России. Вып. III. СПб. 1885, стор. 37.

[3] Очерк экономической жизни крестьянского населения Старобельского уезда и причины его задолженности. 1849—1893 гг. Х., 1893, стор. 9.

нинами, нитками, хустинами, гудзиками та іншим купецьким крамом, наймані торгівці вирушали в інші села Старобільського повіту, у Донську область, Воронезьку, Ставропольську, Астраханську, Саратовську та інші губернії. Звідти поверталися з іншими товарами, закупленими торгівцями: сушені фрукти доставляли з Кавказу, рибу — з Астрахані, коней — з Поволжя, виноград — з Дону тощо[1].

Відхожі промисли і торгівля в роз'їзді набрали дуже великих розмірів. Про це свідчить хоча б кількість короткострокових паспортів, що видавалися щороку. У 1872 році біловодчанам видано понад 2480 місячних і тримісячних паспортів. У подальші роки число паспортів збільшувалось, а в 1892 році майже третина населення Біловодська (3860 з 12 тис.) одержали паспорти і вирушили на заробітки.

Дедалі більшого розвитку набирали ремесла. У 1880 році в слободі було 18 шкіряних майстерень, виручка кожної з яких становила від 50 до 300 крб. щороку. Поширеними ремеслами були ковальське, шевське, кравецьке та інші[2].

Наприкінці 80-х років почало посилено розвиватися кустарне виробництво плугів та інших сільськогосподарських знарядь. Завдяки малій вазі і міцності одноlемішні залізні плуги біловодських ковалів набули великого поширення, почали розходитися в інші повіти Харківської губернії і далі за її межі в Донську й Кубанську області, Катеринославську і Воронезьку губернії. На плуги був такий великий попит, що кустарі не встигали виконувати замовлення[3]. Біловодські плуги в 1896 році експонувались на сільськогосподарській виставці у Нижньому Новгороді і були удостоєні нагороди.

Крім плугів, ковалі займались виготовленням букерів, борін, віялок, молотарок, тарантасів, критих візків тощо. Кузні не мали будь-яких механічних пристосувань; лише у тих майстернях, де виготовлялися молотарки і віялки, можна було побачити примітивні токарні й свердлувальні верстати.

У 1904 році в Біловодську, де проживало вже близько 17 тис. чоловік, було 50 ремісничих майстерень, а кількість ремісників досягла 1000 чоловік[4].

Розшарування селянства дедалі поглиблювалось. На початку XX століття диференціація селянських господарств Біловодська була приблизно такою: біднота становила 20—25 проц., середняки — 50 проц., а решта 25—30 проц.— куркулі[5].

Малоземелля, тяжке життя були причинами заворушень збіднілого селянства в роки першої російської революції (1905—1907 рр.). Зростанню політичної свідомості і активності біловодчан сприяла революційна пропаганда, яку проводили через своїх представників більшовицькі організації Луганська і Харкова. Вони поширювали у Біловодську революційні листівки, що закликали до боротьби проти великих землевласників і самодержавства. Місцеві ремісники-шкіряники О. П. Микитенко, І. Й. Гусарєв та прикажчик М. В. Борисов розмножували листівки на шапірографі і роздавали їх селянам. Великий інтерес у бідняків викликала брошура В. І. Леніна «До селянської бідноти».

У червні 1906 року старобільський повітовий справник повідомив про «загрожуючий заворушеннями настрій слободи Біловодська». Люди збиралися на сходки, де гаряче обговорювали своє становище. Особливо бурхливо проходили збори в будинку селянина-середняка Д. І. Назаренка, революційно настроєного члена Державної думи.

Д. І. Назаренко та член РСДРП студент Феодосійського учительського інституту П. Г. Лонгвинов, що приїздив тоді у Біловодськ до своїх родичів, закликали бідняків

[1] Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки этнографии края, т. 1. X., 1898, стор. 922, 923.

[2] Кустарные промыслы в Харьковской губернии. «Харьковский сборник». Вип. II, X., 1888, стор. 263, 264.

[3] Россия. Полное географическое описание нашего отечества, т. 7, СПб., 1903, стор. 265.

[4] Города России в 1904 году. СПб., 1906, стор. 341, 342.

[5] Журн. «Літопис революції», 1929, № 3(36), стор. 191.

захоплювати землі, що належали поміщикам, купцям і духівництву, інвентар, косити їх хліб і сіно. Поліція визнала П. Г. Лонгвинова політично неблагонадійним, заарештувала його і кинула у старобільську в'язницю. Під час обшуку квартири П.Г. Лонгвинова були знайдені Програма РСДРП, книги К. Маркса, Ф. Енгельса, зошит з революційними піснями й інша політична література.

Під впливом революційної агітації селяни весною 1906 року захопили частину оброчно-казенних земель, які орендували у казни місцеве купецтво і духівництво, самовільно косили сіно на поміщицьких землях. Але ці виступи мали неорганізований характер і скоро були придушені поліційною вартою. Захоплену землю селян примусили повернути їх власникам. Д. І. Назаренко, О. П. Микитенко та І. Й. Гусарєв були заарештовані. Для того щоб якось зменшити гостроту аграрного питання, харківський губернатор наказав здати біловодським селянам в оренду частину оброчно-казенних земель.

Столипінська аграрна реформа посилила розшарування селянства. Багато бідняків розорилося і, втративши землю, розходилися на заробітки на донецькі шахти, наймалися до багатіїв і торговців. Дехто шукав вихід із тяжкого становища у переселенні на вільні землі Сибіру. За п'ять років (1904—1908) Біловодську волость покинуло 60 сімей (364 чоловіки). Дві третини сімей переселенців мали в Біловодську невеликі земельні наділи — від 2 до 5 десятин[1].

Внаслідок тяжкого матеріального становища, поганого медичного обслуговування часто у Біловодську спалахували епідемії. У 1830 році від холери померло 700 чоловік, а в 1847 і 1848 роках — 550[2]. Особливо великою була дитяча смертність. Лише в 1884 році від скарлатини, дифтериту та інших хвороб загинуло понад 700 дітей.

Великим лихом були очні хвороби. Представники передової, прогресивно настроєної інтелігенції намагалися якось полегшити страждання людей, але відсутність матеріальної бази зводила ці зусилля нанівець. Благородній справі лікування людей присвятив свою діяльність земський лікар В. А. Шафрановський. Після закінчення Харківського університету він спочатку працював в очній клініці в Харкові, а у вересні 1882 року одержав призначення на посаду земського дільничного лікаря в Біловодську.

За перший же рік він подав допомогу 700 хворим на трахому, катаракту та інші хвороби. В наступні роки кількість тих, хто звертався до Шафрановського по допомогу, зросла до 20—30 тис. чол. До нього йшли хворі не лише з Старобільського повіту, але й Воронезької губернії та Області Війська Донського. Лікувати таку велику кількість хворих, коли всю лікарську дільницю, до якої входило 12 населених пунктів Біловодської та Городищенської волостей з населенням 34 666 чол., обслуговували один лікар, 3 фельдшери і акушерка[3], не було ніякої можливості.

Все ж лікар В. А. Шафрановський своєю самовідданістю здобув велику повагу біловодчан. Відзначаючи в 1907 році 25-річний ювілей його роботи дільничним лікарем, Старобільське повітове земське зібрання вирішило побудувати в Біловодську лікарню імені В. А. Шафрановського. Така лікарня на 12 ліжок і була споруджена у 1914 році. У 1908 році земство перевело Шафрановського до Старобільська, де він працював до самої смерті.

Тяжке економічне становище посилювалось ще й культурною відсталістю селянства. За даними перепису населення Росії 1897 року з 12 630 жителів Біловодська тільки близько 1300 чоловік були письменними[4].

Перші школи в слободі виникли в середині XIX століття. За розпорядженням палати державного майна в 1843 році відкрилося «громадське чоловіче училище»,

---

[1] Переселение крестьян из Харьковской губернии. Вып. III. Переселение за 1904—1908 гг. по данным Челябинской регистрации. Х., 1910, стор. 88.

[2] Историко статистическое описание Харьковской епархии. Отд. 5, стор. 389.

[3] Отчет о составе и деятельности земской медицины Старобельского уезда за 1914 год. Старобельск, 1915, стор. 16.

[4] Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года. СПб., Х., 1904, стор. XI, 75.

а в 1845 році — подібне училище для дівчат. До цього ж навчанням дітей займалися за певну плату приватні особи. Школи містилися в тісних кімнатах житлових будинків власників і не могли мати більше 20—30 учнів. Діти вчились тут лише читати, писати й лічити. Підручниками були: євангеліє, псалтир та часослов церковнослов'янською мовою.

Шкільна мережа зростала досить повільно. На початку XX століття двокласне міністерське училище, жіноче земське училище і дві однокласні церковнопарафіальні школи могли охопити навчанням менше однієї третини дітей шкільного віку. У 1908 році, наприклад, з 1730 дітей віком 8—11 років навчалось тільки 514 чоловік[1]. Чоловіча гімназія була відкрита у Біловодську тільки у 1912 році.

У 1901 і 1910 рр. земство у Біловодську відкрило дві бібліотеки громадського користування, які мали фонд близько 2500 книг, але кількість читачів у цих бібліотеках через велике число неписьменних була незначною. Місцеві ділки у 1910 році в одному з сараїв обладнали кінематограф, але через високу вхідну плату його відвідували лише багатії.

Царські власті зовсім не дбали про благоустрій слободи. У 1904 році тут було понад 4400 житлових будівель, розташованих на 30 вулицях[2]. Проте бруківку було прокладено тільки в центрі, де в добротних цегляних будинках жили купці й чиновники. Решта вулиць потопала в грязюці. Тут тулилися одна до одної низькі глиняні та дерев'яні селянські хати під соломою й очеретом. Ночами слобода поринала у морок, тільки в центрі горіли єдиний газовий ріжок та гасові лампи біля купецьких крамниць.

Імперіалістична війна 1914—1918 років принесла народу нові лиха і страждання. Багато чоловіків було мобілізовано у царську армію, сім'ї селян і ремісників залишились без своїх годувальників. Зросли податки і збори. Селяни повинні були поставляти для армії продовольство, фураж, коней, транспортні засоби, що тяжко відбивалося на їх господарстві.

Не принесла помітного полегшення становища трудящих і Лютнева буржуазно-демократична революція 1917 року. Тривала імперіалістична війна. Землі селяни не одержали. Податки не зменшились. Влада у Старобільському повіті перейшла до рук органів Тимчасового уряду. У Біловодській волості, як і скрізь у повіті, утворилося волосне земство, яке своїм складом нічим не відрізнялося від колишніх волосних правлінь[3].

Земство цілком підтримувало політику Тимчасового уряду, відкрито боролося проти встановлення влади Рад, проти більшовиків. Делегати земства вели посилену агітацію за політику Керенського, за продовження війни з Німеччиною «до переможного кінця», закликали селян не захоплювати самовільно земель і майна поміщиків та інших великих землевласників. Земські делегати всіляко намагались переконати населення у тому, що найболючіше для селян питання про землю буде остаточно вирішене Установчими зборами, зводили наклепи на більшовиків. Попи у церквах виголошували проповіді за війну.

Солдати-більшовики, що повернулися з фронту, О. І. Дяченко, Ф. П. Кузоятов, М. Ф. Білик, В. І. Щербак, І. М. Волков, П. Л. Гайворонський й інші терпляче роз'яснювали трудящим політику більшовицької партії. Вони виступали за створення Рад робітничих і селянських депутатів, викривали брехливість обіцянок есерів і меншовиків про передачу землі селянам. Сільська біднота переконувалась у правоті більшовиків, переставала вірити меншовикам і есерам.

Коли стало відомо про Велику Жовтневу соціалістичну революцію у Петрограді, в Біловодську відбувся багатолюдний мітинг, де з палкими промовами виступили О. І. Дяченко і Ф. П. Кузоятов.

---

[1] Школьная сеть Старобельского уезда. Х., 1912, стор. 24.
[2] Города России в 1904 году, стор. 180, 181.
[3] Революційне минуле Старобільщини. Старобільськ, 1927, стор. 8, 9.

Один з керівників Біловодської більшовицької організації, делегат II з'їзду КП України О. І. Дяченко. 1964 р.

У січні 1918 року, після I з'їзду Рад Старобільського повіту, який ухвалив встановити Радянську владу по всіх волостях, у Біловодську утворюється перша волосна Рада робітничих і селянських депутатів. Головою її був обраний Ф. П. Кузоятов. Діяльність Ради була спрямована на придушення опору ворожих елементів, зокрема волосного земства, яке в лютому було ліквідовано, на боротьбу з спекуляцією, на збір продовольства серед населення для Червоної Армії. Водночас більшовики допомагали продовольством трудящим пролетарських центрів — Москви і Петрограда. Спеціальна комісія Ради, відповідно до ленінського Декрету про землю, проводила роботу по розподілу колишніх казенних земель серед селян. Проте завершити цю роботу Раді не вдалося: у квітні 1918 року Біловодськ окупували німецькі війська.

Окупанти відразу ж наклали на селян непосильні податки. Вони відбирали у селян майже все: зерно, муку, м'ясо, сало, яйця, масло, сіно, солому тощо. Тих, хто чинив опір окупантам, переховував від окупантів власне майно, німецький комендант барон фон дер Гольц оголошував більшовиками, заарештовував, катував їх і навіть розстрілював. Але і це не допомогло загарбникам. Тоді у серпні 1918 року цей німецький кат скликав у дворі волосного правління селянську сходку. Щоб залякати селян, він розпорядився виставити десять трун і оголосив, що кожний десятий із селян за не своєчасну сплату податків буде живим похований в одній з цих трун.

У липні 1918 року біловодські більшовики створюють свою підпільну організацію, до якої увійшли селяни-бідняки і колишні солдати-фронтовики. Очолював її М. Ф. Білик. На 1 листопада 1918 року підпільна організація об'єднувала 40 чоловік. У деяких навколишніх селах — Литвинівці, Євсузі, Ново-Лимарівці — виникли підпільні більшовицькі осередки.

Головне своє завдання біловодська підпільна організація вбачала у підготовці селян до повстання і встановленні влади Рад. Вона підтримувала зв'язок з Луганською організацією РКП(б), яка допомагала грошима, постачала літературу, передала шапірограф для друкування листівок і прокламацій.

Діяльність підпільної організації особливо активізувалась після II з'їзду КП(б)У, що відбувся 17—22 жовтня 1918 року в Москві. Делегатами з'їзду були біловодські більшовики М. Ф. Білик, О. І. Дяченко і А. І. Дегтярьов[1].

Делегати привезли різну літературу, відозву з'їзду до трудящих України, листівки до німецьких солдатів і розповсюдили їх у Біловодську. У своїх прокламаціях підпільний комітет більшовиків закликав трудящих повстати проти іноземних загарбників і встановити Радянську владу.

Листопадова революція 1918 року в Німеччині прискорила вигнання німців з України. На другий же день після залишення окупантами Біловодська, 24 листопада 1918 року, підпільний комітет більшовиків організував масову демонстрацію, в якій взяли участь близько трьох тисяч чоловік.

На прапорах, які несли демонстранти, були написи: «Геть німецьких окупантів!», «Геть гетьмана Скоропадського!», «Хай живе влада Рад!». Гетьманська варта намагалася стріляти в демонстрантів, але ті швидко роззброїли її. На центральній площі відбувся мітинг. Тут було урочисто проголошено, що населення Біловодська визнає тільки Радянську владу, і створено військово-революційний комітет, який узяв владу до своїх рук. До його складу ввійшли М. Ф. Білик, О. І. Дяченко, А. І. Дегтярьов, П. Нижник, Г. Л. Ткаченко та інші більшовики.

---

[1] Журн. «Літопис революції» 1929, № 3(36), стор. 200, 201.

Проте розгорнути роботу військово-революційному комітетові не вдалося. Місцева контрреволюційно настроєна буржуазія звернулася по допомогу до білокозацького генерала Краснова, який наприкінці листопада 1918 року надіслав із станції Чертково загін козаків для встановлення в Біловодську влади донської контрреволюції. Більшовики знову пішли в підпілля. М. Ф. Білик, О. І. Дяченко, А. І. Дегтярьов, П. Нижник та інші перебралися до Сіверського Дінця, у село Борівське, а потім у село Смолянинове, де в грудні 1918 року брали участь в організації Старобільського партизанського загону і в його складі билися з ворогами.

Герой громадянської війни, депутат Верховної Ради УРСР 1-го скликання В. Т. Козюменський. 1938 р.

На початку грудня 1918 року надійшов наказ білокозацького генерала Фіцхелаурова, який проголосив себе «старобільським губернатором», про мобілізацію у донську армію. Більшовики, які залишилися у підпіллі, агітували селян не давати своїх синів у білокозацьку армію генерала Краснова. Ця агітація мала успіх. Добровільців не виявилося. Тоді козаки почали під конвоєм зганяти молодь на призивний пункт, що викликало велике обурення селян.

Мобілізація явно провалювалася. 12 грудня красновський комендант підполковник Кривов наказав зібрати селянську сходку. Він вимагав, щоб чоловіки призовного віку негайно з'явилися на призивний пункт, загрожуючи розправою в разі непокори. Але селяни не злякалися погроз. Вони розігнали комісію, обеззброїли козацьку варту, захопили кулемети, зламали склад зброї, де забрали гвинтівки і патрони.

Згодом зі станції Чертково до Біловодська прибув каральний загін у складі трьох сотень 12-го козацького полку і офіцерської дружини, що мала чорний прапор з написом: «Смерть і страта усім радянським працівникам!». Біловодськ було оголошено в стані облоги. Почався справжній білий терор. Людей арештовували за найменшою підозрою у співчутті до більшовиків або в участі у повстанні. Тільки за три дні, з 22 по 25 грудня, білокозаки розстріляли 50 чоловік[1]. Смертю героїв загинули більшовик селянин-бідняк В. А. Шпота, купецькі наймити П. Г. Байда і В. О. Жданов, ремісники В. Г. Оноприєнко і А. П. Горобинченко.

У тяжких умовах більшовицька підпільна організація об'єднувала бідноту, готувала до організованого збройного повстання проти контрреволюції. Для керівництва повстанням Луганська організація РКП(б) надіслала своїх представників. Було розроблено план повстання, створено 5 бойових повстанських загонів чисельністю по 250—300 чоловік. Кожен загін мав до 50 гвинтівок, до 20 шабель, револьвери й пістолети.

До сусідніх сіл більшовики надіслали уповноважених: у Литвинівку — П. Л. Гайворонського, у Городище — К. Н. Козюкалова, у Ново-Лимарівку — М. Г. Пелиха з завданням організувати там повстанські загони і під час повстання привести їх на допомогу біловодчанам.

Початок повстання було призначено на ніч з 26 на 27 грудня 1918 року, але воно почалося раніше. 25 грудня красновці заарештували одного з членів підпільної організації більшовиків. Вирішивши визволити товариша, група озброєних селян кинулася на козачий конвой з 17 осіб. Зав'язалася перестрілка. Селянам вдалося відбити заарештованого. При цьому вони роззброїли 15 козаків.

Почувши перестрілку, селяни, попереджені про повстання, не розгубилися. Члени бойових загонів із зброєю в руках вибігали на вулиці, займали свої місця,

[1] Журн. «Літопис революції», 1929, № 3(36), стор. 203.

як і було раніше домовлено. Приблизно через годину після початку перестрілки майже все населення Біловодська піднялося на ноги. Серед повстанців можна було побачити навіть жінок і стариків. Ті, кому не вистачало зброї, відібраної у козаків, озброювалися чим могли: дробовиками, вилами, косами, сокирами.

Повстанці, захопивши зброю, прорвалися до приміщення волосного правління, де засідала військова комісія по мобілізації до білої армії, розігнали її і вбили осавула.

Від несподіванки козаки розгубилися, а потім почали тіснити повстанців, які відійшли на околиці. 27 грудня на допомогу біловодчанам прийшли селяни з сіл Семикозівки, Кононівки, Бараниківки, Ново-Лимарівки. Повстанці розгромили білогвардійців і стали повними господарями в слободі.

На четвертий день повстання до Біловодська підійшов загін генерала Фіцхелаурова. Біловодчани вийшли назустріч ворогові і вступили з ним у бій. У цей час з боку станції Черткове підійшов великий загін білокозаків. Зі сходу і заходу ворог обстрілював село з гармат і кулеметів. Не маючи достатньо зброї і патронів, щоб вистояти проти двох численних загонів білогвардійців, повстанці відступили, разом з сім'ями розійшлися в Семикозівку, Литвинівку, Бараниківку та інші села.

Вступивши 28 грудня 1918 року до Біловодська, козаки добивали поранених. Місцева буржуазія виказувала козакам учасників повстання, які не встигли відступити, і ті були розстріляні. Білокозаки грабували опустілі будинки, забирали хліб, коней, худобу й різні хатні речі, і все вивозили в Донську область. За одну тільки ніч з 29 на 30 грудня вони вивезли до 300 возів награбованого майна[1].

3 січня 1919 року до Біловодська підійшли 1-й Воронезький полк Всеросійської Надзвичайної Комісії і Старобільський партизанський революційний полк. Разом з повстанцями вони вибили білокозаків з Біловодська.

Біловодське повстання знайшло широкий відгук у населення Біловодської, Литвинівської та Городищенської волостей, де проживало тоді близько 50 тис. чоловік. Близько 500 селян, у тому числі 82 стариків, 17 жінок і 14 дітей вбили і розстріляли білокозаки за час з листопада 1918 по січень 1919 року.

Народ не забув тих, хто віддав своє життя за встановлення Радянської влади. На крутому схилі Мілової гори височить пам'ятник, встановлений на братській могилі, в якій поховані загиблі учасники повстання.

Після повстання багато жителів Біловодська влилося до лав Червоної Армії. Було створено кавалерійський ескадрон в складі 150 чоловік, який хоробро бився проти білогвардійців під командуванням селянина-бідняка Я. І. Хоружого, а після його загибелі — під командуванням такого ж бідняка В. Т. Козюменського, удостоєного за героїзм, виявлений на фронтах громадянської війни, двох орденів Червоного Прапора. Комісаром ескадрону був А. П. Філоненко, який загинув у бою влітку 1919 року.

Біловодський ескадрон брав участь в обороні Луганська від білогвардійських військ весною 1919 року. У бою за станцію Юзівка в Донбасі ескадрон на чолі з В. Т. Козюменським захопив у полон 500 білогвардійців і 12 ешелонів зброї та військового спорядження.

Відразу ж після визволення Біловодська тут відновилася Радянська влада. Військово-революційний комітет, створений 7 січня 1919 року, підготував вибори волосної Ради робітничих і селянських депутатів. Скрізь по селах волості також організуються Ради селянських депутатів і комітети бідноти. 10—12 березня 1919 року відбувся перший волосний з'їзд Рад, на якому обговорювалися питання зміцнення Радянської влади і будівництва нового життя.

Організатором здійснення поставлених з'їздом завдань виступив більшовицький партійний осередок, утворений у Біловодську у квітні 1919 року, на чолі з робітником Б. Ф. Косяком.

---

[1] Журн. «Літопис революції», 1929, № 3(36), стор. 203.

Налагодити господарське будівництво перешкодили денікінці, які в червні 1919 року вдерлися до Біловодська. Почалися арешти радянських працівників і активістів.

Денікінці стратили учасників повстання В. С. Грішного, І. П. Степаненка, І. Я. Калюжного, П. С. Михайличенка, М. Т. Жукова, А. П. Назаренка.

Коли денікінці оголосили мобілізацію у «добровольчу армію», ніхто з біловодських селян не хотів воювати проти Червоної Армії, вони переховувались, а мобілізовані насильно прагнули втекти з білогвардійської армії.

У грудні 1919 року, відступаючи під ударами Першої Кінної армії на чолі з С. М. Будьонним, білогвардійці залишили Біловодськ[1]. У Біловодську відновлюється Радянська влада.

Партійні осередки, яких у Біловодську було два, проводили велику роботу по організації і зміцненню органів Радянської влади. Біловодськ було поділено на десятихатки, від кожної з них у лютому 1920 року було обрано депутата до Ради.

Влітку 1920 року створюються комнезами, навколо яких гуртувалася селянська біднота. Поряд з проведенням великої виховної роботи серед населення, партійні осередки, комнезам здійснювали заходи по забезпеченню пролетарського Донбасу продовольством.

Хліба було багато, але він був зосереджений у куркулів, які всіма засобами намагалися приховати його від держави, закопували хліб у землю, гноїли і навіть спалювали. Але незважаючи на це, партійна організація при активній допомозі комнезаму та найбіднішого селянства вилучали лишки хліба у куркулів, виконали завдання по заготівлі сільськогосподарських продуктів. Делегація шахтарів Донбасу, яка приїжджала до Біловодська, висловила партійній організації, Радам, комнезамам та всьому найбіднішому селянству волості подяку за присланий хліб.

Тим часом куркулі всіляко чинили опір заходам Радянської влади. У волості з'являються куркульські банди, які підтримували зв'язок з Махном і діяли за його вказівками. Банди Саєнка, Гавриша, Блохи та інші не раз нападали на Біловодськ та села волості, грабували населення, по-звірячому катували і вбивали людей, відданих Радянській владі. Під час нападів банд загинуло понад 150 біловодчан.

Велику роль в боротьбі проти терору куркульських банд відіграв ревком, до складу якого входили О. І. Дяченко, І. М. Волков, Г. Л. Ткаченко та інші. З комуністів і членів комнезаму було створено загін самооборони, який завдавав дошкульних ударів бандитам.

---

[1] Журн. «Літопис революції», 1930, № 1, стор. 194.

Біловодський кавалерійський ескадрон. 1919 р.

Перші трактористи Біловодської МТС (зліва направо) Т. Нестеренко, Н. Хащенко і Д. Нестеренко. 1932 р.

У вогні громадянської війни, в боротьбі з бандитизмом народився комсомол Біловодська. У 1921 році тут створюється комсомольський осередок. Спочатку до його складу входило 17 чоловік. Вони брали найактивнішу участь в ліквідації неписьменності серед дорослих і в культурно-освітній роботі. При клубі було створено школу політграмоти, де вечорами навчалися 50 батраків. Школою керував комсомолець М. Г. Шуліка. Комсомольці-культармійці Г. А. Чернова, О. О. Новиков (пізніше Герой Радянського Союзу, полковник авіації), П. Г. Михайлов та багато інших, організовували голосні читання газет і журналів.

У 1927 році куркулі по-звірячому вбили улюбленця молоді Біловодська, одного з найактивніших культармійців М. Д. Алексєєва[1].

У 1920—1925 роках біловодські комуністи проводять велику роботу по відбудові господарства, борються з розрухою і голодом. У селищі створюються кредитна кооперація і машинно-кінні товариства селян. На хуторі Веселому і в селі Новоспасівці найбідніші селяни об'єдналися в товариства по спільному обробітку землі (ТСОЗ), яким волосна Рада передала землі, конфісковані у Троїцької церкви та у куркулів-відрубників. У тих же відрубників було конфісковано для ТСОЗів реманент і робочу худобу. Радянський уряд видавав тсозівцям кредити на пільгових умовах для придбання сільськогосподарських машин. Деркульський і Лимарівський державні кінні заводи допомагали ТСОЗам кіньми, реманентом, насінням тощо. Першими головами ТСОЗів стали активні учасники громадянської війни В. Т. Козюменський і Г. Л. Ткаченко.

Коли почалася колективізація, Веселівській ТСОЗ у 1929 році прийняв статут сільськогосподарської артілі і дістав назву «Червоний партизан». На базі Новоспасівського ТСОЗу в 1932 році було утворено кінний завод № 87 ім. Петровського.

Колективізація сільського господарства у Біловодську проходила успішно. Основна маса біднішого селянства, а також середняки вступили в колгоспи у 1929—1930 роках. Тут виникли сільгоспартілі «Краща доля», ім. Ворошилова, «Політвідділ», ім. Леніна. Від держави вони одержали у безплатне користування понад 21,7 тис. га землі. Колгосп «Краща доля» спочатку об'єднував 140 дворів, у тому числі 85 бідняцьких господарств і 55 середняцьких. Першим головою його був І. П. Болдарєв. У колгоспі усуспільнили посівний матеріал, реманент, робочу худобу. Через кредитну кооперацію держава подавала допомогу колгоспові у придбанні сільськогосподарських машин. Селяни стали відчувати переваги колективної праці.

У 1929 році в Біловодську створюється машинно-прокатна станція, через яку держава подавала колгоспам допомогу машинами. У 1932 році вона була реорганізована у машинно-тракторну станцію, для якої було побудовано нові приміщення майстерень, складів тощо.

З великим ентузіазмом працювали колгоспники на полях. Все активніше в трудове і політичне життя включалися жінки й дівчата. Одними з перших за кермо трактора сіли дівчата-комсомолки Є. І. Кравцова і Н. М. Хащенко. Вони виконували норму на 120—160 процентів, виорювали по 6—7 гектарів за зміну. Їх славний приклад наслідувала молодь селища. Є. І. Кравцова була делегатом Всесоюзного з'їзду колгоспників-ударників, який проходив у Москві у 1935 році. Н. М. Хащенко у тому ж

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 93, 94.

році було обрано членом Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, а у 1936 році вона брала участь у роботі VIII Надзвичайного Всесоюзного з'їзду Рад, який ухвалив нову Конституцію СРСР.

В селищі зростали лави новаторів колгоспного виробництва. Комбайнер колгоспу ім. Ілліча Т. Ю. Гриценко у 1937 і 1938 роках комбайном «Комунар» збирав по 900 га зернових і соняшнику. За досягнуті успіхи у труді він був нагороджений орденом «Знак пошани».

З великим політичним піднесенням пройшли перші вибори до Верховних Рад СРСР і Української РСР, проведені за новою Конституцією СРСР. Депутатом Верховної Ради УРСР біловодчани обрали свого земляка, учасника громадянської війни, голову колгоспу «Червоний партизан» В. Т. Козюменського.

Змінився вигляд селища. Тут споруджуються молокозавод, механічний млин, олійниця, створюється харчокомбінат, лісорозсадник тощо. Виросли нові будинки середньої школи, Будинку культури, кінотеатру, районної бібліотеки. Ще в 1930 році почалася радіофікація, і через десять років радіо було в більшості будинків селища.

Тяжким випробуванням для біловодчан, як і для усього радянського народу, була Велика Вітчизняна війна 1941—1945 років.

У перші ж дні війни на фронт пішли близько 100 комуністів. Було підготовлено і відправлено до лав Червоної Армії понад 250 ополченців. Майже півтори тисячі чоловіків зі зброєю в руках захищали Батьківщину на фронті. На полях і фермах їх замінили жінки, підлітки, старі. Вони трудилися, не покладаючи рук, постачали армії і країні продукти харчування. Для потреб фронту колгоспи району передали 88 автомашин, 3000 коней, 2500 возів[1].

Комсомольці і неспілкова молодь були в перших лавах тих, хто подавав допомогу Червоній Армії. Комсомольська організація у 1941 році зібрала до фонду оборони Батьківщини понад 196 тис. крб., на 101 тис. крб. облігацій державних позик, багато продуктів харчування для госпіталів. На будівництві аеродромів і оборонних рубежів трудилися понад 2500 молодих біловодчан. Командування Південним фронтом високо оцінило їх патріотичну працю. 57 комсомольців були нагороджені грамотами Народного Комісаріату Оборони СРСР, а 12 комсомольців, серед них Марія Кононенко, Надія Бондаренко, Олександра Козирєва, Олександр Безнос та інші були удостоєні медалей «За бойові заслуги».

Багато біловодчан, що перебували в лавах Червоної Армії, у боях з ворогом проявили чудові зразки мужності й героїзму.

Командир гвардійського бомбардувального авіаційного полку Герой Радянського Союзу полковник О. О. Новиков у період Великої Вітчизняної війни зробив понад 120 бойових вильотів. Бомбові удари полку не один раз зривали задуми ворога, допомагаючи частинам Червоної Армії успішно виконувати бойові завдання. О. О. Новиков нагороджений орденом Леніна і медаллю «Золота Зірка», трьома орденами Червоного Прапора, орденом Олександра Невського, орденом Суворова 3-го ступеня, орденом Червоної Зірки і шістьома медалями.

Серед безстрашних льотчиків, які бомбардирували фашистське лігво — Берлін, був і командир авіаційного підрозділу полковник П. А. Юрченко. Йому присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Високого звання Героя Радянського Союзу удостоєний також біловодчанин, командир-артилерист Ф. Г. Уманський. 25 серпня 1944 року на північно-східній околиці села Лапучина у братній Молдавії його підрозділ понад чотири години вів бій проти ворога, який намагався вийти до ріки Прут. Ціною великих втрат противнику вдалося оточити батарею. Бійці підрозділу стали стріляти по ворогу прямою наводкою, відбивали його атаки гранатами. У цьому бою підрозділ під командуванням Ф. Г. Уманського знищив понад 100 солдатів і офіцерів[2].

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 51, оп. 1, спр. 57, арк. 85, 86.

[2] Архів Міністерства оборони СРСР, відділ 5, оп 793756, спр. 49, арк. 51.

Герой Радянського Союзу, генерал-майор авіації П. А. Юрченко. 1963 р.

В лісах Житомирської області боровся проти фашистів комуніст Ф. С. Задорожний. 24 січня 1943 року його було заслано літаком у тил ворога для організації партизанського руху. У партизанському загоні він був заступником командира загону по диверсіях, секретарем партійної організації, брав участь у багатьох бойових операціях. Ф. С. Задорожний нагороджений орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня, орденом Червоної Зірки і медаллю «Партизану Вітчизняної війни».

За героїзм і відвагу, виявлені на фронтах Великої Вітчизняної війни, 1215 біловодчан були нагороджені бойовими орденами і медалями.

Внесли свій вклад у розгром ворога і ті, що залишалися на окупованій території. Гітлерівці вдерлися до Біловодська 13 липня 1942 року. Вони грабували населення, примушували молодь і стариків працювати на них. У відповідь на знущання окупантів народ піднявся на боротьбу проти загарбників. Для організації опору і партизанської боротьби районна партійна організація залишила на окупованій території 13 комуністів на чолі з директором конезаводу № 87 В. Г. Жариновим. Підпільні групи діяли і в селах Новодеркулі, Городищі, Бараниківці. Їх роботою керував секретар Луганського підпільного обкому партії С. О. Стеценко, який мав явочні квартири в селах Городищі, Лимарівці, Кононівці і Гармашівці.

Партизанський загін на чолі з В. Г. Жариновим розпочав активні бойові дії проти окупантів у грудні 1942 року.

Спочатку загін налічував 15 чоловік, а потім зріс до 80 чоловік. Серед них були А. І. Саєнко, В. Д. Зав'ялов, Л. П. Морозов, К. С. Задорожний, П. П. Малюта та інші. 20 грудня партизани обстріляли охорону табору військовополонених у Біловодську, де в жахливих умовах утримувались понад 200 радянських воїнів. Під прикриттям вогню партизанів військовополонені втекли з табору і сховалися по селах. Багато з них влилися до партизанського загону, а пізніше повернулися до Червоної Армії[1].

На хуторі035 Латен на хуторі Бересток партизани влаштували засідку на гітлерівців і в перестрілці вбили сім фашистів. Коли радянські війська вступили на територію району, загін В. Г. Жаринова до кінця січня 1943 року брав участь у бойових операціях частин Червоної Армії по визволенню від окупантів Городища, Данилівки, Новодеркула та інших сіл. 20 січня 1943 року війська 41-ї гвардійської стрілецької дивізії і 4-го гвардійського Кантемирівського танкового корпусу вигнали німецько-фашистських загарбників з Біловодська.

Німецько-фашистські загарбники заподіяли величезної шкоди народному господарству і населенню Біловодського району. Вони знищили 6920 свиней, 5821 голову великої рогатої худоби, 4296 коней, 39 576 штук птиці. Було зруйновано 1248 господарських будівель, 218 адміністративних і 192 житлові будинки. Тільки з Біловодська гітлерівці вивезли на каторгу до Німеччини 136 юнаків і дівчат. Разом з частинами Червоної Армії у визволене село ввійшли представники партійних та радянських органів. 21 січня 1943 року відновив діяльність райком КП України на чолі з першим секретарем Ф. Є. Смоляковим. Того ж дня відбулося перше засідання виконкому районної Ради депутатів трудящих, головою якого був обраний командир партизанського загону В. Г. Жаринов. Протягом двох-трьох днів відновили роботу сільради, правління колгоспів.

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ., спр. 1, арк. 21.

Райком КП України і виконком райради всю організаторську роботу спрямували на відбудову колгоспів і радгоспів, промислових підприємств, шкіл, лікарні, клубів, жител тощо.

Райком ЛКСМУ виступив ініціатором організації комсомольсько-молодіжних бригад по відбудові громадських будівель, ремонту тракторів та причіпних знарядь, збору й очищенню посівного матеріалу. Комсомольці брали участь у контрактації молодняка, йшли працювати на тваринницькі ферми. Самовіддана праця трудящих дала свої результати. Хоч і дуже важкою була хліборобська весна 1943 року, проте план сівби по району був виконаний.

Велику допомогу у відбудові господарства подали Радянська держава і трудящі східних районів країни. Населенню, що потерпіло від німецько-фашистської окупації, сім'ям загиблих воїнів та інвалідів Вітчизняної війни державні і кооперативні організації надавали допомогу продуктами харчування, одягом, взуттям. У 1943 році колгоспи району одержали 650 голів великої рогатої худоби, 132 коня, 250 свиней, сортове насіння і машини. Весною 1944 року на їх полях уже працювало 170 тракторів і 49 комбайнів.

Завдяки допомозі Радянської держави селище швидко заліковувало тяжкі рани, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками. До 1 травня 1943 року почали випускати продукцію молокозавод і харчовий комбінат. З 1 лютого 1943 року почалися заняття у п'яти школах, для яких були пристосовані уцілілі приміщення. Відновила роботу лікарня. Почали працювати бібліотека, клуби, радіовузол.

Дальший крок у розвитку громадського господарства зробили колгоспи в наступні роки.

Велика організаторська робота, проведена правліннями колгоспів і комуністами, дала свої наслідки. Артілі вийшли в число передових по району.

Якщо у 1953 році в колгоспі «Біловодський» було 245 корів, то вже у 1957 році — 405, в артілі ім. Леніна у 1953 році було 55 корів, а в 1957 році — 164. Надої молока на фуражну корову зросли відповідно з 940 до 2031 літра, і з 758 до 2123 літрів. Таким чином виробництво молока в колгоспі «Біловодський» за цей час зросло більш як у три рази, а в артілі ім. Леніна — майже у 8 разів[1].

Невпинно зростала технічна оснащеність колгоспів, підвищувався агротехнічний рівень, удосконалювалась організація праці.

У полеводстві, зокрема, стали широко застосовувати прогресивні методи (квадратно-гніздові посіви просапних культур, роздільне збирання хлібів, комплексну механізацію вирощування кукурудзи, соняшнику, цукрових буряків тощо), широко механізували трудомісткі процеси у тваринництві.

Батьківщина високо оцінила працю хліборобів. У 1957 році, у зв'язку з сорокаріччям встановлення Радянської влади на Україні, група передовиків сільського господарства Біловодська була нагороджена орденами і медалями СРСР. Ордена Леніна була удостоєна краща доярка радгоспу «Новоспасівський» (до 1954 року — конезавод № 87) К. Г. Чорножукова.

У колгоспах, на підприємствах, в установах з 1959 року розгорнувся рух за комуністичне ставлення до праці. Почесне звання колективу комуністичної праці

Тракторна бригада колгоспу «Біловодський». В центрі — бригадир О. І. Литвиненко. 1965 р.

[1] Газ. «Під прапором комунізму». 4 січня 1959 р.

Загальний вигляд Біловодська. 1966 р.

вже присвоєно 22 колективам, у тому числі молочно-товарним фермам колгоспів ім. Леніна і «Біловодський», тракторній бригаді О. І. Литвиненка з колгоспу «Біловодський» та іншим. Звання ударника комуністичної праці удостоєні понад 620 передових трудівників.

Великою подією у житті радянського народу став XXII з'їзд КПРС. Натхнені його рішеннями, робітники, колгоспники, спеціалісти Біловодська почали працювати ще з більшим ентузіазмом.

Вміло використовуючи техніку, колгоспники домагаються значних успіхів у виробництві зерна, м'яса, молока, яєць та інших продуктів. Колгосп «Біловодський», наприклад, у 1966 році виробив 44,2 тис. цнт зерна, 3,2 тис. цнт м'яса і 12 тис. цнт молока. Середня врожайність зернових становила 24,4 цнт з гектара. На кожні 100 га сільськогосподарських угідь одержано по 46,3 цнт м'яса і по 171,7 цнт молока.

Зростання товарної продукції колгоспів, а також підвищення державних закупівельних цін на сільськогосподарські продукти привели до значного збільшення неподільних фондів і грошових доходів колгоспів. Так, доходи колгоспу «Біловодський» становили у 1966 році 914,1 тис. крб., колгоспу ім. Леніна — 597,4 тис. крб., а колгоспу «Україна» — 811,7 тис. карбованців.

Правління колгоспів, партійні організації багато зробили для підвищення культури землеробства й інтенсифікації сільськогосподарського виробництва.

За великі успіхи у збільшенні виробництва продуктів тваринництва та рільництва 23 жителі селища у 1966 році нагороджені орденами й медалями. Ордена Леніна удостоєний чабан радгоспу «Новоспасівський» П. М. Петрович, ордена Трудового Червоного Прапора — бригадир тракторної бригади колгоспу «Біловодський» О. І. Литвиненко та інші.

Значного розвитку набула місцева промисловість. У 1952 році реконструйовано молокозавод, потужність якого зросла до 80 тис. цнт молочної продукції на рік. У 1959 році побудовано цегельний завод потужністю 1,5 млн. штук цегли на рік, у 1960 році — цех безалкогольних напоїв, хлібозавод продуктивністю 10 т хліба на добу.

Велику роль у післявоєнному розвитку господарства селища відіграють комуністи. Їх у Біловодську 589, вони об'єднані у 29 первинних партійних організацій. Найбільшою є первинна парторганізація колгоспу «Біловодський», яка налічує близько 70 членів КПРС. Партком проводить велику виховну й організаторську роботу, на відповідальних ділянках у тваринництві і рослинництві працюють комуністи.

Поряд із зростанням економіки у 1959—1965 роках відбувався дальший розвиток охорони здоров'я, культури, народної освіти, підвищувався добробут трудящих. Медичне обслуговування населення поліпшується з кожним роком. До 1966 року кількість лікарняних ліжок у районній лікарні зросла до 110. Тут працюють 20 лі-

карів і 62 особи середнього медичного персоналу. Працівники районної лікарні багато часу приділяють санітарно-освітній роботі. Лікарі влаштовують вечори запитань і відповідей на медичні теми, виступають з лекціями. Заслуженим авторитетом серед населення користуються лікарі Л. О. Скляр, З. Б. Закржевська, Г. І. Калашникова та інші.

Трудящі мають можливість культурно проводити своє дозвілля. До їх послуг районний Будинок культури, який став центром культурно-освітньої роботи. При ньому працюють різні гуртки художньої самодіяльності, в яких налічується близько 150 чоловік. Хоровий колектив, організований у 1945 році, неодноразово займав першість на обласних оглядах художньої самодіяльності. 30 червня 1964 року йому присвоєно звання Народної хорової капели. Керівник капели І. Д. Горобинченко нагороджений орденом «Знак пошани».

У селищі є шість стаціонарних кіноустановок, одна з них широкоекранна. Кількість відвідувань кіно за післявоєнне двадцятиліття (1946—1966 рр.) зросла у 5 разів. Тільки під час кінофестивалів на теми «Від з'їзду до з'їзду» і «Вічно живий» (про В. І. Леніна), проведених у 1966 році, у кінотеатрах побувало 2527 глядачів.

Книга стала постійним супутником біловодчан у навчанні, праці й на відпочинку. Тут працює 4 бібліотеки: районна, дві селищні і дитяча. Дитяча і районна бібліотеки переведені в нове просторе приміщення, де відкрито вільний доступ до книжкових полиць. Загальний книжковий фонд бібліотек у 1967 році становив 57,6 тис. примірників, а кількість постійних читачів — 4,6 тис. чоловік, тобто майже половина жителів селищної Ради користується бібліотеками.

Про любов біловодчан до друкованого слова свідчать цифри передплати періодичних видань. На кожну тисячу жителів тут припадає 1029 примірників газет та журналів.

У Біловодську рік у рік виконується закон про загальне обов'язкове навчання підростаючого покоління. Діти вчаться у дев'яти загальноосвітніх школах. Працює також середня школа робітничої молоді. У 1966/67 навчальному році в школах навчалося 1852 чоловіка.

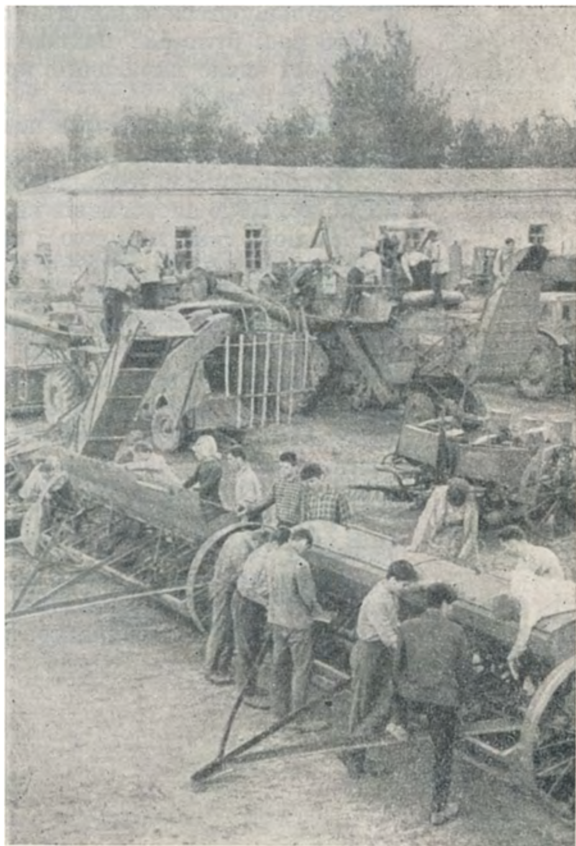
Протягом післявоєнного двадцятиріччя (1946—1966 рр.) тільки середню школу закінчили понад 1150 чоловік. Майже половина з них потім здобула вищу й середню спеціальну освіту. 119 вихованців школи стали вчителями, 78 інженерами, 36 — агрономами, 17 — лікарями.

За сумлінну працю, гарні показники у навчанні і комуністичному вихованні дітей 18 вчителів селища нагороджені орденами і медалями СРСР і 11 вчителів — значками «Відмінник народної освіти УРСР».

З великою теплотою говорять жителі селища про найстарішого вчителя Ф. С. Гавриша, який працює у біловодській школі понад 30 років. Він неодноразово обирався депутатом селищної Ради, секретарем парторганізації середньої школи. За довголітню і бездоганну працю Ф. С. Гавриш нагороджений медалями «За трудову відзнаку» і «За трудову доблесть».

У березні 1951 року в Біловодську відкрилося сільське професійно-технічне училище, яке готує трактористів, комбайнерів, водіїв автомашин, механізаторів тваринницьких ферм, будівельників та електромонтерів. За 1951—1967 роки

На занятті в сільському професійно-технічному училищі. Біловодськ. 1966 р.

13 7-505

Стадіон у Біловодську. 1966 р.

училище підготувало близько 10 тис. сільських спеціалістів.

У 1963 році відкрито музичну школу на 55 учнів. Діти трудящих дістали можливість під керівництвом кваліфікованих викладачів здобувати музичну освіту.

Провадяться великі роботи по благоустрою селища. Тут тепер є близько 3 тис. домогосподарств, розташованих на 65 вулицях. Будівлі в основному добротні, з мергелю і вкриті твердою покрівлею: шифером, черепицею, залізом. Індивідуальним забудовникам держава і колгоспи подають допомогу грошовими кредитами, будівельними матеріалами тощо. У 1963—1966 роках трудящі побудували понад 200 житлових будинків. Зріс також державний житловий фонд: у 1958 році він становив 11,2 тис. кв. метрів корисної площі, а в 1966 році — 17 тис. метрів. Головні вулиці вкриті асфальтом. Забруковано понад 33 тис. кв. метрів тротуарів. Прокладено водопровід. На околицях розкинулися великі колгоспні сади. У самому селищі — 6 скверів, вулиці озеленені, закладено великий парк культури й відпочинку. Селище повністю радіофіковане.

Розширилась сітка закладів торгівлі і громадського харчування. У 1966 році в селищі працювало 26 продовольчих і промтоварних магазинів, 3 їдальні, ресторан.

Про поліпшення добробуту трудящих свідчить і зростання товарообороту торговельної мережі Біловодського сільського споживчого товариства. У 1963 році він становив 3560 тис. крб., а в 1966 році — 5552,2 тис. крб. У 1959—1965 роках біловодчани придбали 14 легкових автомобілів, 189 мотоциклів і моторолерів, 1250 радіоприймачів і радіол, 566 телевізорів, 320 газових плит, 694 пральні машини, 117 холодильників.

Збільшуються кількість вкладників і сума вкладів трудящих в ощадкасах. Якщо у 1958 році було 1225 вкладників і сума їх вкладів становила 218,2 тис. крб., то у 1967 році число вкладників зросло майже у 2 рази, а сума їх вкладів збільшилася майже у 5 разів.

Набагато поліпшилось пенсійне забезпечення трудящих. З 1965 року пенсії по старості одержують і колгоспники.

Підвищення матеріального рівня життя трудящих сприяли розвитку фізкультури й спорту. Коло спортсменів весь час розширюється, зростає їхня майстерність. Якщо в 1962 році фізкультурою і спортом займалися 475 чоловік, то в 1966 році число спортсменів зросло до 1278 чоловік. Біловодські спортсмени мають добру матеріальну базу. У 1967 році в селищі було 25 волейбольних і баскетбольних майданчиків, 7 футбольних полів, майданчик для ручного м'яча, побудовано великий спортивний комплекс зі стадіоном на 3 тис. місць.

У життя біловодчан міцно ввійшли нові обряди. Щороку вони урочисто святкують «День весни», «День врожаю», свято російської зими, проводи молоді до лав Радянської Армії. У травні 1966 року з великою теплотою й щирістю пройшла зустріч жителів селища з учасниками боїв за визволення Біловодська від німецько-фашистських загарбників у 1943 році, з знатними земляками і рідними загиблих воїнів.

Історичні рішення XXIII з'їзду КПРС відкрили нові чудові перспективи для розвитку економіки і культури Біловодська. Здійснення завдань п'ятирічки (1966—1970 рр.) дасть можливість підвищити урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тваринництва, збільшити доходи колгоспів і підвищити матеріальний рівень життя колгоспників, робітників і службовців.

М. Ф. ДЯТЧЕНКО, О. І. ІЛЬЇН, В. І. МАТЛАЄВ

■

Біловодський район утворений у 1923 році в складі Старобільського округу Донецької губернії. В сучасних межах утворений у грудні 1966 року. Розташований в північно-східній частині Луганської області, межує з Марківським, Міловським, Станично-Луганським і Старобільським районами Луганської області УРСР і Чертковським районом Ростовської області РРФСР.

Територія району — 1,6 тис. кв. км. Населення 33,5 тис. чол. Густота населення 20,9 чол. на 1 кв. кілометр.

Територію району перетинає шосе Старобільськ—Мілове.

1 селищній і 8 сільським Радам підпорядковано 31 населений пункт. В районі 14 колгоспів, 2 радгоспи, 3 конезаводи, дослідна сільськогосподарська та машинномеліоративна станції, лісорозсадник, ряд промислових підприємств місцевого значення.

З корисних копалин найбільше значення мають поклади вогнетривких глин, придатних для виготовлення керамічних виробів, та будівельний пісок. Виявлені також поклади кам'яного вугілля.

Основним напрямом народного господарства району є сільськогосподарське виробництво з розвинутим зерновим господарством і тваринництвом.

З 131,9 тис. га сільськогосподарських угідь, що є в районі, орні землі становлять 97,1 тис. га (73,6 проц.), сади — 1,9 тис. га (1,4 проц.), сіножаті і вигони 32,9 тис. га (25,0 проц.). У 1966 році посівна площа становила 89,3 тис. га, у т. ч. зернових — 42,3 тис. га (47,4 проц.), соняшнику — 14,6 тис. га (16,3 проц.), кормових культур — 31,3 тис. га (35,1 проц.), інші 1,1 тис. га (1,2 проц.).

Всі основні роботи в рільництві механізовані: оранка, сівба зернових, обробіток просапних культур на 100 проц., збирання зернових — на 74 проц., силосування — на 67 проц. На полях колгоспів і радгоспів у 1966 році працювало 583 трактори, 316 зернових, кукурудзозбиральних та силосозбиральних комбайнів, 375 автомашин та багато іншої сільськогосподарської техніки.

Трудівники сільського господарства з кожним роком підвищують культуру землеробства, удосконалюють використання сільськогосподарських угідь і добиваються зростання врожайності усіх сільськогосподарських культур. У 1962—1966 рр. середня урожайність найважливіших для району культур — озимої пшениці і соняшнику становила відповідно по 22,4 і по 12,1 цнт з кожного гектара.

В районі розвинуті всі галузі тваринництва. На 1 січня 1967 року у всіх категоріях господарств на 100 га сільськогосподарських угідь налічувалось по 28,0 голів великої рогатої худоби, свиней — по 39, овець—по 28, птиці — по 132 шт. (на 100 га зернових).

На 100 га сільськогосподарських угідь у 1966 році було вироблено м'яса в живій вазі по 42,7 цнт, у т. ч. свинини по 23,7 цнт, молока — по 196 цнт. Одержано вовни від кожної вівці по 3,4 кілограма.

Основні трудомісткі процеси в тваринництві механізовані: кормоприготування на 79 проц., доїння — на 71 процент. Водопостачання на фермах великої рогатої худоби механізовано на 74 проц., на свинофермах — на 98 процентів.

Зросли майстри сільськогосподарського виробництва. 110 передовиків колгоспів і радгоспів нагороджені орденами та медалями Союзу РСР, 1 — удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці.

Серед трудівників району є 6 Героїв Радянського Союзу. У районі працює 22 колективи та 629 ударників комуністичної праці.

Серед промислових підприємств району найбільше значення мають молокозавод, комбінат побутового обслуговування, міжколгоспбуд, відділення «Сільгосптехніка» (всі у Біловодську). В 1966 році валова продукція промисловості становила 4,4 млн. карбованців.

Рік у рік зростає добробут трудящих. Тільки за роки семирічки в районі побудовано 1296 житлових будинків (у 1966 році — 194). Всі населені пункти електрифіковані і радіофіковані.

Значно зросла мережа лікувальних закладів. У районі 7 лікарень на 325 ліжок, амбулаторія, 23 фельдшерсько-акушерські пункти, 4 пологові будинки. В лікувальних закладах працює 31 лікар і 181 чоловік середнього медичного персоналу, серед них 2 нагороджені значком «Відмінник охорони здоров'я УРСР».

Мережа торговельних підприємств і підприємств громадського харчування включає 107 крамниць і 19 їдалень, товарооборот яких у 1966 році перевищив 10,2 млн. карбованців.

У районі є 7 середніх, 15 восьмирічних і 15 початкових шкіл, де навчаються 5826 дітей. Крім того, працює дитяча музична школа, дві допоміжні школи-інтернати, школа робітничої молоді і заочна середня школа, сільське професійно-технічне училище. У навчальних закладах працює 483 педагоги, 19 з них нагороджені орденами та медалями Союзу РСР, а 26 — значком «Відмінник народної освіти УРСР».

До послуг населення розгалужена мережа культурно-освітніх установ. У районі працює 2 будинки культури, 18 сільських клубів, 19 бібліотек з книжковим фондом 178 тис. екземплярів, 38 кіноустановок.

Видається районна газета «Маяк комунізму».

ГОРОДИ́ЩЕ

Городище — село, центр Городищенської сільської Ради Біловодського району, розташоване по берегах річки Деркул, притоки Сіверського Дінця, за 20 км від райцентру. Найближча залізнична станція Вільхова — за 45 км на залізниці Кондрашівська — Міллерово. Населення — 2581 чол. Городищенській сільраді підпорядковане також село Ноздрівка.

Село Городище виникло наприкінці XVII століття на місці колишнього старого укріплення[1]. Характер залишків цих укріплень та археологічні пам'ятки дають підстави відносити їх до часів салтівської культури (VIII—X століття). Назва села походить від слов'янського слова «городок» (Городище).

Вперше в письмових джерелах згадується Городище у 1704 році. Тут в цей час біля залишків колишнього укріплення жило лише кілька селянських сімей, які втікли від кріпосного гніту з території Правобережної України.

Після утворення у 1765 році Деркульського кінного заводу населення Городища, як і інших навколишніх сіл, було приписано до нього. Як і всі коннозаводські селяни, жителі Городища були зобов'язані без будь-якого відшкодування поставляти на завод овес, сіно та солому. Крім того, вони сплачували і грошовий оброк за користування землею.

З зростанням населення і посиленням кріпосницької експлуатації все більш непосильними ставали повинності, накладені на селян, а поруч лежали неозорі оброчно-казенні землі. У 1797 році селяни Городища разом з населенням інших конюшенних слобід Старобільського повіту «від скрути» і «по своему простолюдству», як пояснювали вони пізніше, виорали близько 55 тис. десятин і взяли під сінокіс близько 3400 десятин цієї землі. Довідавшись про це, царські власті наклали і стягли з жителів слобід подвійний оброк за користування землею. Побоюючись більш суворого покарання, населення Городища, як і інших слобід, погодилось сплатити накладену суму, що ще більше підірвало економіку і без того злиденних господарств.

За існуючим у 1797 році адміністративним поділом Городище входило до складу Слобідсько-Української губернії. Наприкінці XVIII століття в Городищі проживало 640 чоловік, у т. ч. 353 чоловіки і 287 жінок[2]. З 1835 року Городище стає волосним

---

[1] К. П. Щелков. Историческая хронология Харьковской губернии. Х., 1882, стор. 106.
[2] ЦДАДА, ф. 1355, спр. 197, арк. 5.

Лісники Деркульського степового лісництва. В центрі К. І. Юницький. Початок XX ст.

центром Старобільського повіту Харківської губернії. У волосному центрі двічі на рік, весною та восени, відбувалися багатолюдні ярмарки, куди приїздили і приходили тисячі селян з навколишніх сіл. Одні, щоб щось купити або продати. Інші — просто з цікавості, адже під час ярмарків організовувалися народні гуляння, ставилися каруселі, виступав мандрівний цирк тощо.

Майнова нерівність населення Городища ще більше посилилась після реформи 1861 року, коли середній земельний наділ на ревізьку душу зменшився до 4,8 десятини. Зубожіння селян тривало і далі. Уже у 1879 році на ревізьку душу припадало по 1,58 десятини, а в середньому на господарство по 3,95 десятини. Багато господарств остаточно розорилося, в той час як незначна меншість багатіла. У тому ж таки році Городищенська селянська община мала 26 тис. 146 крб. недоїмки, що становило по 59 крб. 58 коп. на господарство[1]. І це цілком природно, адже малоземелля і примітивні знаряддя не давали можливості селянським господарствам одержувати високі урожаї. Так, за середніми даними за 1888—1892 рр. урожайність жита по Городищенській волості становила всього по 19 пудів, ярої пшениці — 21, вівса — 30 і ячменю—35 пудів з десятини[2]. До того ж Городищенська волость періодично зазнавала посух. Особливо сильними вони були в 1889 та 1906 рр. В ці «чорні роки» вигоряло все — і посіви і луки. До весни голодного року всі хати в селі були без солом'яних стріх.

Розклад Городищенської общини призвів до того, що половина селянських дворів стала безземельними та малоземельними. Десятки і сотні зубожілих селян ішли щорічно на заробітки до Області Війська Донського, до Луганська і Алчевська. Статистика зберегла такі дані: у 1872 році городищенські селяни одержали 373 паспорти, у 1887 році — вже 474. Ще більше зросло відхідництво на початку XX століття. Якщо в 1900 році в Городищенській волості до відхожого промислу зверталось 857 чоловік, то в 1901 році було вже 1063 чоловіка (237 з них — жінки)[3].

Тривале відставання землеробства, пов'язане з тяжким гнітом царизму і залишками кріпосницької системи, не могло не хвилювати передових учених того часу. В їх числі був і видатний російський грунтознавець В. В. Докучаєв, який шляхом полезахисних лісонасаджень та штучних водоймищ намагався змінити клімат південних степів Росії, що дуже терпіли від періодичних посух. З метою вивчення і випробування різних способів та прийомів лісового і водного господарства в степах Росії В. В. Докучаєв у 1892 році при Лісовому департаменті організував особливу експедицію. Ця експедиція недалеко від Городища побудувала дві метеостанції та заклала полезахисні смуги, які мали перепинити шлях суховіям, дала рекомендації по спорудженню ставків. У 1899 році експедицію було реорганізовано в степове лісництво. Але в умовах царського самодержавства, що всіляко гальмувало цю роботу,

[1] Материалы по землевладению и землепользованию Харьковской губернии. Вып. IV, Х., 1884, стор. 8—9.

[2] Очерки экономической жизни крестьянского населения Старобельского уезда и причины его задолженности. 1849—1893. Х., 1893, стор. 132.

[3] Краткий очерк местных и отхожих промыслов населения Харьковской губернии. Х., 1905, стор. 106, 108, 132.

масштаби проведених дослідів виявилися недостатніми, щоб практично позначитись на врожайності навіть у межах Городищенської волості. У 1906 році царський уряд зовсім припинив фінансування Деркульського лісництва. Проте вчений-ентузіаст, послідовник Докучаєва К. І. Юницький, продовжував наполегливо працювати над проблемою вирощення садів у деркульському степу. Одна з опублікованих наукових праць К. І. Юницького присвячена необхідності і можливості розвитку плодівництва в Старобільському повіті Харківської губернії[1].

Боротьбі за кращу долю трудящих присвятили своє життя сотні і тисячі революціонерів, які в умовах суворого поліцейського режиму організовували трудящих на боротьбу за повалення самодержавства. Під час революції 1905—1907 рр. луганські робітники В. С. Сова і М. Ф. Бурдун, приїжджаючи до рідних у село, поширювали тут листівки луганського комітету РСДРП, які закликали селян підтримати боротьбу пролетарів[2].

Але революція зазнала поразки. В роки столипінської аграрної реформи ще більше посилилось класове розшарування городищенських селян. В цей час близько 10 проц. всіх господарств припадало на куркульські, які в середньому мали до 30 десятин землі кожне, по 5 пар волів, по 10 корів, по 4—5 коней. Близько 20 куркульських господарств у 1907—1911 рр. виділилось на відруби. Середняцькі господарства у Городищі становили близько 50 проц. і мали по парі волів, або коня, корову, кілька голів овець. Решта — 40 проц. господарств були бідняцькими. Як правило, ці господарства не мали навіть пари волів. Не у всіх були і корови. Біднота об'єднувалась у супряги і спільно обробляла свої ділянки, або повністю чи частково здавала їх в аренду місцевим багатіям і йшла на заробітки.

Життєвий рівень переважної більшості городищенських селян був дуже низьким. Зібраного хліба з злиденних ділянок не вистачало навіть і до весни. Одяг здебільшого шили з домотканого полотна. Хати переважно складалися з однієї кімнати, що водночас була і кухнею, обставлені дуже бідно — стіл, лава, зрідка — дерев'яне ліжко. Але і цей скромний побут населення намагалось прикрасити вишивками на одязі, вишитими рушниками, малюнками на печах[3].

Тяжке становище селян погіршувалось ще й тим, що в Городищенській волості часто спалахували епідемії. У 1894 році від холери, віспи та інших захворювань загинула майже третина населення слободи.

Дивного в цьому нічого не було, бо всю волость, до якої належали також села Данилівка і Попівка, хутори Гнидівка і Третяківка, обслуговував лише один фельдшер[4]. Єдиний лікар на Біловодську і Городищенську волості був у Біловодську. Фельдшерсько-акушерський пункт у Городищі було відкрито лише у 1903 році.

Не краще були справи і з народною освітою. Перша церковно-парафіальна школа з'явилась у слободі в 70-х рр. XIX століття. Вона розміщувалась у невеличкій хатині біля церкви. У 1909 році в Городищі було відкрито однокласне земське училище[5]. Продовжувала працювати і церковно-парафіальна школа, для якої у 1908 році було побудовано нове цегляне приміщення на 60 учнів. Але, незважаючи на це, тільки 15 проц. дітей шкільного віку могли відвідувати школу у 1912 році[6]. Відкриття другого земського училища не вирішило справи народної освіти. Більшість дітей селян не могли відвідувати школу через відсутність відповідного одягу, взуття, підручників.

Великою подією в культурному житті Городища було відкриття у 1900 році при

---

[1] К. І. Юницький трагічно загинув наприкінці 1918 року і похований на території станції.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 521, арк. 210.
[3] Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии, т. I, стор. 994—997.
[4] Луганський облдержархів, ф. 1169, оп. 1, спр. 15, арк. 27.
[5] Начальное образование в Харьковской губернии за 1909 год. Х., 1912, стор. 178—179.
[6] Школьная сеть Старобельского уезда. Х., 1912, стор. 30.

школі земської бібліотеки. Вона працювала щонеділі і в святкові дні. У 1911 році її книжковий фонд становив всього 1024 примірники[1].

З великою радістю більшість городищенських селян зустріла в березні 1917 року звістку про повалення самодержавства. Вони сподівалися нарешті одержати землю, позбавитись від куркульської експлуатації. Але меншовики та есери, які захопили до своїх рук владу в повіті, уперто зволікали вирішення питання про землю, посилаючись на скликання Установчих зборів, закликаючи селян підтримувати політику Тимчасового уряду. Біловодські більшовики, виступаючи на сільських сходах у Городищі, присвячених підготовці виборів до Установчих зборів, роз'яснювали селянам облудність обіцянок меншовиків та есерів, закликали їх гуртуватися до боротьби. З кожним місяцем все більше городищенських селян, особливо бідняків, переконувалася в тому, що лише більшовики спроможні здійснити заповітну мрію про землю.

І цей час настав. Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції, наприкінці грудня 1917 року у Городищі встановлюється Радянська влада. Тоді ж до волосної Ради депутатів односельчани обрали сина селянина-бідняка, луганського робітника Г. П. Филоненка, колишнього наймита І. Ф. Огієнка, селянина-бідняка І. Є. Савенка і сільського вчителя П. Г. Лохова. Рада провадила підготовчу роботу до наділення землею найбідніших селян, надавала допомогу в обробітку землі сім'ям тих, хто загинув в боротьбі проти ворога, слідкувала за роботою шкіл.

Вторгнення на Україну кайзерівських військ змінило характер діяльності Ради, яка стає організатором опору окупантам. У Городищі створюється збройна група на чолі з І. К. Овчаренком. Ця група зустріла вогнем передові загони окупантів і ті не наважувалися ввійти в село до підходу основних сил.

18 квітня 1918 року Городище було окуповане австро-німецькими військами. Окупанти грабували населення, забирали у селян худобу, сільськогосподарські продукти — сало, масло, яйця. За опір нещадно карали. Та незважаючи на репресії, мешканці села переховували худобу в лісах, псували підготовлене до відправки в Німеччину зерно тощо.

Після краху німецької окупації на Україні почалося відновлення Радянської влади, але в грудні Городищенську волость захопили красновці. Доведені до краю знущаннями білогвардійців, які насильно мобілізували до себе в армію юнаків, населення Городища активно підтримало повстанців Біловодська. У збройному загоні, що прибув з Городища, хоробро боролися проти білогвардійців учитель П. Г. Лохов, колишній матрос Волков, селяни О. І. Сліпченко, В. О. Дишленко, Д. Ф. Єрмолаєв, К. Н. Казюкалов та багато інших[2].

Карателі жорстоко розправилися з населенням Городища. Увірвавшись до села, білокозаки стали розстрілювати людей. Але передові загони 1-го Воронезького полку 3 січня 1919 року вступили до сусіднього села Попівки і сміливим нічним маневром вибили білокозаків з Городища. Тут відновлюється Радянська влада[3].

Скориставшись мирним перепочинком, місцева Рада береться до розв'язання земельного питання. До малоземельних і безземельних селян переходять колишні церковні землі, обмежується куркульське землеволодіння.

Але в червні 1919 року повіт захопили денікінці, вони відновлюють у Городищі дореволюційні порядки. Та й цей безславний похід білогвардійщини на Москву закінчився цілковитим провалом. Білих змела лавина червоної кінноти С. М. Будьонного, яка в грудні 1919 року визволила Городище.

Влада у волості остаточно переходить до рук ревкому, а потім — до волосної Ради. Першорядною справою їх було наділення селян землею. У 1920 році близько

---

[1] Отчет о состоянии бесплатных народных библиотек Старобельского уезда за 1910 гражданский год. Х., 1911, стор. 8—11.

[2] Там же, Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 13.

[3] Там же, ф. 2, оп. 1, спр. 501, арк. 402.

6000 десятин городищенських земель було поділено між господарствами в залежності від кількості їдців.

Проти цих заходів молодої Радянської держави зі зброєю в руках виступили куркулі та залишки контрреволюційних елементів, які зібралися в банди.

Зазнаючи рішучого опору з боку населення, бандити робили раптові нальоти то на один, то на інший населений пункт волості.

Організаторами мас в боротьбі проти бандитизму виступили комуністи, які у 1921 році об'єдналися в городищенський партійний осередок. Першими кандидатами в члени партії були І. І. Житник, Я. І. Кобзар, В. Т. Жабко, Є. П. Кобзар.

15 листопада 1921 року було утворено і комсомольський осередок. Комуністи і комсомольці становили ядро загонів частин особливого призначення, які створювались для ліквідації банд. На чолі Городищенського загону, що складався з 30 бійців, стояв воєнком волості, колишній петроградський робітник О. Соколов, а після його загибелі — шахтар Т. В. Добрицький, який теж геройськи загинув у цій боротьбі.

Не менш важливою справою відновлених органів Радянської влади і партійного осередку була боротьба за відбудову господарства. Керуючись резолюцією IV конференції КП(б)У «Про роботу на селі», вони об'єднували навколо себе сільську бідноту та середняків, боролися проти куркулів. У 1923 році в Городищі створюється перше Товариство по спільному обробітку землі, яке згодом було перетворено в артіль ім. Шевченка. Активізувалася і споживча кооперація, налагоджувалася торгівля товарами першої необхідності[1].

На початку 20-х рр. в селі широко розгорнулась політико-виховна і культурно-масова робота. Її активістами були вчителі П. Г. Лохов та І. П. Сошников. Велику допомогу вчителям у боротьбі з неписьменністю подавала проста городищенська селянка Є. П. Кобзар, яка першою серед жінок вступила в партію, а пізніше і в перший колгосп.

Велику увагу партійний осередок приділяв залученню селянок до активного громадського життя. На сільських сходах на повний голос заговорили жінки-активістки. Їх бачили і серед учасників недільників, які проводилися по впорядкуванню села. Серед тих, хто збирав продукти для трудящих голодуючого Поволжя, також було чимало жінок. Їх дбайливі руки і щирі серця доглянули і зігріли десятки безпритульних дітей-сиріт.

Розгортають свою діяльність і культурно-освітні заклади. При клубі, що був відкритий у будинку колишньої волосної управи, створюються гуртки художньої самодіяльності.

Комсомольці і молодь активно виступали проти релігійної пропаганди церковників та різних сект, влаштовували в клубі антирелігійні вечори. Вчителі виступали з лекціями на науково-популярні теми. Народжувались нові радянські обряди і звичаї — «червоні хрестини» тощо[2].

Тяжким ударом для трудівників села була звістка про смерть великого вождя Комуністичної партії і радянського народу Володимира Ілліча Леніна. В дні ленінського призову до городищенського партійного осередку надійшли десятки заяв від трудящих з проханням прийняти їх до лав партії. Серед тих, хто тоді зв'язав свою долю з до-

Тракторна бригада в Городищі. 1938 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 51, оп. 1, спр. 24, арк. 31.

[2] Газ. «Луганская правда», 9 січня 1924 р.

лею партії, були: М. І. Середенко, П. І. Мирошников, І. Ф. Огієнко, О. П. Сошникова, І. П. Сошников та інші.

Партійний осередок і сільська Рада приділяли багато уваги підвищенню культури землеробства. У грудні 1924 року в селі було відкрито короткотермінові сільськогосподарські курси. Перша лекція була присвячена бджільництву. На ній було присутніх 30 чол. На наступні заняття приходило вже по 200 чоловік.

Приклад господарювання артілі ім. Шевченка наочно показував переваги колективного господарства і селяни Городища у 1925 році об'єдналися ще у два колгоспи «Хлібороб» і «Труд». На цей час господарство колгоспу ім. Шевченка значно зміцніло. Навесні 1924 року робітники ленінградського Путиловського (тепер Кіровського) заводу прислали в село трактор, появу якого тут зустріли з захопленням. Правління довго вирішувало, кому довірити машину. Вибір припав на молодого комуніста Я. І. Кобзаря.

На початку 1930 року городищенські колгоспи об'єдналися в одну сільгоспартіль ім. Шевченка.

Весною 1930 року VI Біловодська районна партійна конференція проголосила гасло «Хай живе єдність робітників і спеціалістів радгоспів з колгоспниками!» Відповідаючи на цей заклик, Деркульський державний кінний завод відрядив до Городища тракторну колону, що мала 10 машин. Усі весняні польові роботи було проведено в колгоспі в найкоротший строк і на високому агротехнічному рівні. Для сівби виділялось високоякісне насіння з державного фонду.

У 1932 році городищенський колгосп знову поділився на три господарства: ім. Т. Г. Шевченка, ім. Будьонного та «Ударник». В їх розвитку та організаційно-господарському зміцненні велику роль відіграла Бараниківська МТС, створена у 1932 році. В городищенських колгоспах працювало понад 30 механізаторів, у т. ч. одна з перших жінок-трактористок області С. П. Бондар.

Зміцнилися колгоспи. Поряд з рільництвом вони розвивали і тваринництво. Так, в колгоспі ім. Шевченка на молочно-товарній фермі було 100 корів. Артіль мала також свино- та вівцеферми, птахоферму. На весь район колгосп ім. Будьонного славився своєю конефермою, утвореною у 1934 році. Для випасу коней артілі були виділені з державного земельного фонду пасовища. У 1936 році в колгоспі ім. Будьонного відбулося перше кінно-спортивне свято, на якому був присутній С. М. Будьонний.

У Городищі знайшлося чимало послідовників Олексія Стаханова. В соціалістичне змагання включилися колективи всіх ферм і бригад.

У колгоспах множились лави ударників. Серед них у колгоспі ім. Шевченка була ланкова, депутат обласної Ради депутатів трудящих М. О. Петренко[1]. Славилися своїми високими урожаями і ланкові артілі Г. К. Марченко та О. Г. Семененко. Відмінних показників добивався чабан С. П. Смажко. У колгоспі «Ударник» учасниця Всесоюзної сільськогосподарської виставки 1939 року Г. В. Хоменко від 8 свиноматок одержала 173 поросят. Три роки, з 1938 по 1940 рік, колектив свиноферми колгоспу ім. Будьонного міцно тримав першість у змаганні.

У передвоєнні роки зміцнювалась економіка колгоспів, зростали їхні прибутки, збільшувалась видача на трудодні.

Село значно зросло. За даними перепису 1939 року тут проживало 2597 чол. Кваліфікованою медичною допомогою населення забезпечували лікарі, які працювали в медпункті.

Діти трудящих навчалися в семирічній школі, відкритій ще у 1925 році.

Осередком культурного відпочинку селян стали клуб, хата-читальня. Вечорами молодь збиралася на заняття драматичного, танцювального і хорового гуртків. В селі було закладено парк.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 330, арк. 25.

У перші дні Великої Вітчизняної війни майже всі чоловіки села пішли захищати Батьківщину. Робота в колгоспах лягла на плечі жінок і підлітків. Сіли за кермо трактора, замість механізаторів, що пішли на фронт, М. В. Литвинова і М. Т. Коваленко з колгоспу ім. Шевченка, Н. Ф. Самкова та Л. П. Дем'яненко з колгоспу «Ударник».

Труднощів було багато, але колгоспники села своєчасно без втрат зібрали і обмолотили урожай. У фонд оборони було здано тисячі пудів добірного зерна. Водночас колгоспниці увечері після роботи шили для бійців кожушки і рукавиці, готували інші подарунки і відправляли їх на фронт.

На початку липня 1942 року фронт підійшов до Городища. Тоді на схід було евакуйовано частину сімей та колгоспне майно, відправлено громадську худобу. Для боротьби з окупантами в селі залишилася підпільна група з 11 чол., яку очолили комуністи М. С. Задорожний та Г. М. Климко, працівники Червоножовтневого лісництва, до якого в середині 30-х рр. були включені докучаївські лісові смуги. Після того, як гітлерівці 14 липня 1942 року окупували Городище, підпільники розгорнули активну роботу серед населення. Члени групи сільський листоноша П. К. Кримцев разом з своїм братом Михайлом розповсюджували серед населення листівки і газети, що їх скидали радянські літаки[1]. Вони також допомагали партизанам по створенню у лісництві складу зброї. Члени групи закликали населення не коритися загарбникам, роз'яснювали юнакам і дівчатам всю облудність фашистських обіцянок і цим самим зірвали відправку до Німеччини понад 100 чол., яким були вручені повістки.

Велику витримку проявила в дні фашистської окупації літня колгоспниця Г. Т. Філіпенко. В її хаті була явочна квартира секретаря підпільного обкому партії С. О. Стеценка. Він тут бував кілька разів і за допомогою Філіпенко зв'язувався з місцевими підпільниками.

Та на слід сміливців напали гестапівці. 16 грудня 1942 року в Городищі почались арешти. Після кількох днів жорстоких катувань фашисти розстріляли всіх учасників групи: М. С. Задорожного, Г. М. Климка, П. М. Кувичка, О. І. Чепігу, В. А. Зайцева, Ю. В. Лебідя, Г. М. Кувичка, П. К. і М. К. Кримцевих, В. О. Смажка і М. Я. Михайличенка.

На місце загиблих підпільників ставали нові борці. Наприкінці грудня 1942 року у Городищі почала діяти партизанська група під керівництвом комуніста В. Г. Жаринова. Крім мешканців села, до неї входили і військовополонені, які втікали з фашистських концтаборів. Довідавшись про появу партизанів, окупанти послали до Городища бронетранспортери з солдатами. Але попереджені населенням партизани перебазувалися до села Нижньобараниківки. Патріоти завдавали дошкульних ударів окупантам.

19 січня 1943 року частини 41 гвардійської стрілецької дивізії у взаємодії з військами 4 стрілецького корпусу І-ї гвардійської армії, які визволяли район, вступили у Городище.

У перші дні після визволення села було розшукано і впізнано трупи 11 замордованих підпільників. Їх перенесли на центральну площу і поховали у братській могилі разом з тими воїнами, що загинули при визволенні села. На обеліску, спорудженому на могилі, написано слова: «Ви не стали на коліна перед ворогом і достойно зустріли смерть, виражаючи до останнього подиху ненависть до убивць».

Шанують у Городищі і пам'ять про тих односельчан, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Щоб пам'ять про них була вічно живою, як весняне пробудження природи, в ювілейну 20 весну великої Перемоги біля кожного будинку, куди не повернулись воїни, були посаджені молоді яблуньки.

Мужньо боролися сотні трудівників села і на фронтах Великої Вітчизняної війни. Понад 200 фронтовиків нагороджено урядовими нагородами. Серед них О. І. Бережний, нагороджений орденом Червоної Зірки і медаллю «За відвагу»,

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1408, арк. 16—17.

Т. М. Мережко — кавалер ордена Слави 3-го ступеня, удостоєний також орденів Червоної Зірки і Вітчизняної війни 2-го ступеня. Разом з військами Першого Українського фронту пройшов дорогами війни від рідного села до Берліна колишній солдат-розвідник, тепер рядовий колгоспник І. В. Мережко. Він брав участь у визволенні Житомира, Вінниці і Варшави, форсуванні Вісли. Військова доблесть його відзначена орденами Червоної Зірки, Слави 3-го ступеня і медаллю «За відвагу».

Вісімнадцятилітньою дівчиною пішла на фронт М. Г. Шепель (Кримцева). І не було сміливішої, ніж вона, сандружинниці у 257-й стрілецькій дивізії Четвертого Українського фронту. Разом із солдатами йшла вона крізь свинцеві шквали. Сотні поранених перев'язала вона під вогнем і винесла з поля бою. За виявлений героїзм у битві відважну сандружинницю нагороджено орденами Червоного Прапора та Червоної Зірки.

Дуже важко доводилося колгоспникам піднімати зруйноване війною господарство. У колгоспі ім. Шевченка, наприклад, на початку 1943 року було всього дві пари волів та двоє коней. Не краще становище було і в колгоспі «Ударник». Але трудівники села організовано провели весняну сівбу. У плуги та борони колгоспники запрягали своїх власних корів. Велику допомогу колгоспам подавала держава та трудящі районів, що не зазнали окупації. Вже в 1945 році поголів'я худоби на колгоспних фермах досягло довоєнного рівня[1].

Восени 1943 року приступили до роботи 2 початкові і семирічна школа. Відновив прийом хворих медпункт. Було відкрито сільський магазин.

У наступні роки тривав успішний розвиток колгоспів Городища. Добрих показників добилися тваринники, особливо свинарка колгоспу ім. Шевченка Н. М. Коновалова, яку в 1947 році нагороджено орденом Леніна.

Та все ж, порівняно невеликі господарства артілей певною мірою стримували зростання продуктивності праці у сільському господарстві. Тому в 1951 році городищенські колгоспи ім. Шевченка, ім. Будьонного та «Ударник», а також сусідня сільськогосподарська артіль ім. Калініна об'єдналися в один колгосп, що його названо іменем видатного вітчизняного вченого В. В. Докучаєва.

Об'єднання дрібних господарств в одне велике, виконання рішень вересневого (1953 р.) Пленуму ЦК КПРС позитивно вплинуло на розвиток артілі. Якщо у 1953 році валовий збір зерна не перевищував 31 тис. цнт., то у 1958 році він становив 74 тис. цнт. За п'ять років надій молока на фуражну корову збільшився з 995 літрів до 1853 літрів. Валовий доход за цей час зріс з 1,3 млн. крб. до 5,3 млн. карбованців[2].

Великі зрушення в економіці колгоспу відбулися у роки семирічки. У 1965 році в розпорядженні артілі було 12 тис. га сільськогосподарських угідь, в т. ч. понад 7 тис. га орної землі; 100 га садів і 300 га лісу. На фермах докучаєвців було 2,8 тис. голів великої рогатої худоби, в т. ч. 1,2 тис. корів; 300 свиноматок, 2,3 тис. овець. Колгосп придбав 40 тракторів, 25 різних комбайнів, 25 плугів, 33 сівалки, 51 культиватор і 26 автомашин. Їх обслуговують 118 механізаторів. Це сприяло підвищенню культури землеробства, впровадженню прогресивних методів обробітку грунту.

В 1964 році докучаєвці зібрали зі своїх ланів 96,6 тис. цнт. зерна. Це на 30 проц. більше, ніж у 1958 році. До 21,2 цнт. з га зросла середня урожайність зернових (проти 18,8 цнт. на початку семирічки). На 28 проц. знижено собівартість центнера зерна. Вдвічі більше, ніж у 1958 році, колгосп сіяв соняшнику. У 1966 році механізована ланка І. С. Філіпенка одержала з площі 96 га по 20,4 цнт. насіння соняшнику з гектара. За здобуті високі показники ланкового нагороджено орденом Леніна.

З року в рік зростають прибутки господарства. В 1964 році, наприклад, вони становили 1123696 крб. Колгосп великі кошти витрачав на капітальне будівництво.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 51, оп. 1, спр. 57, арк. 54.
[2] Річні звіти колгоспу за 1953 і 1958 рр.

Загальний вигляд с. Городища. 1966 р.

За роки семирічки тут побудовано 6 типових корівників, 2 свинарники, електростанцію, пилораму, реконструйовано вальцовий млин, збудовано механічні майстерні. Провадяться роботи по спорудженню зрошувальної системи. Велику допомогу колгоспові у механізації тваринницьких приміщень подають його шефи — робітники Комунарського коксохімічного заводу.

Напередодні XXI з'їзду КПРС в Городищі, як і у всій країні, розгорнувся рух за комуністичну працю. Одними з перших у районі високого звання розвідників майбутнього добились механізатори тракторної бригади № 2, яку очолював комуніст П. М. Черепаха, нагороджений за доблесний труд орденом Леніна. Звання ударників комуністичної праці були удостоєні також доярки молочно-товарної ферми Н. Ф. Петренко і К. Т. Гайворонська, свинарка В. П. Волкова, усі вони нагороджені орденом Трудового Червоного Прапора.

Справжнім майстром відгодівлі молодняка великої рогатої худоби проявив себе чередник — комуніст В. Ф. Кримцев.

Тривалий час у господарстві відставала молочно-товарна ферма № 5. Рішенням бюро партійної організації колгоспу завідуючою було туди послано комуністку М. К. Бондаренко. Вона зуміла так добре організувати роботу на фермі, що вже через кілька місяців продуктивність корів різко підвищилась, ферма стала однією з кращих у колгоспі. Комуністи області обрали М. К. Бондаренко делегатом XXIII з'їзду КПРС.

У 1966 році колгосп виростив зернових в середньому по 18,5 цнт. з кожного гектара. На 100 га угідь одержано по 193,8 цнт молока і по 47,3 цнт м'яса.

Великої поваги односельчан зажила собі сім'я Філіпенка. Голова цієї сім'ї Семен Іванович був одним з перших на селі механізаторів. Тривалий час працював бригадиром тракторної бригади. Приклад батька наслідували діти. У сім'ї було 14 дітей. Іван Семенович бригадир комплексної бригади, депутат районної Ради, Степан Семенович — ланковий механізованої ланки, Микола Семенович — тракторист. Інші члени сім'ї також працюють в колгоспі.

Ініціатором багатьох цікавих справ виступає сільська молодь. В комсомольській організації колгоспу ім. Докучаєва у 1966 році було 90 юнаків і дівчат.

З року в рік підвищується матеріальний добробут трудівників. За семирічку оплата праці в колгоспі зросла більш як удвічі, літні колгоспники стали одержувати державну пенсію.

Товарооборот сільських магазинів зріс з 372 тис. крб. у 1958 році до 570 тис. крб. в 1966 році. Колгоспники купують мотоцикли, телевізори, пральні машини. Для продажу трудівникам необхідних промислових і продовольчих товарів у селі відкрито 8 магазинів, в т. ч. два спеціалізовані.

Село весь час будується, тільки у 1966 році при допомозі держави колгоспники спорудили 53 житлові будинки. Городищенська сільська Рада, її депутати багато уваги приділяють благоустрою села. Упорядковано вулиці ім. Леніна та Поштову, за активною участю громадськості на місці колишніх пустирів споруджуються сквери, закладаються розарії. Лише восени 1966 і весною 1967 року було посаджено понад 73 тис. декоративних дерев і чагарників. Село радіофіковане і електрифіковане.

Городищенська сільська Рада постійно дбає про поліпшення медичного обслуговування населення. У 1953 році в селі було відкрито лікарню із стаціонаром на 25 ліжок, пологове відділення. Хворих обслуговують лікар і шість фельдшерів. Близько 20 років працює в селі фельдшер-акушер М. В. Шкурат (Пособилова). За сумлінну працю вона нагороджена Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

У 1966 році Городищенську восьмирічну школу реорганізовано в середню. У ній навчалося 320 учнів і працювало 18 учителів. Крім того, тут працює 3 початкові школи.

За післявоєнні роки відновилися роботи у колишньому степовому лісництві. Ще в 1949 році рішенням Радянського уряду Червоножовтневе лісництво передано Інститутові лісу Академії наук УРСР. На його основі створено Деркульську науково-дослідну станцію для полезахисного лісорозведення. Тут працював великий колектив учених під керівництвом академіка В. М. Сукачова. На станції проводили дослідження співробітники комплексної експедиції полезахисного лісорозведення науково-дослідного інституту ім. Комарова, інституту морфології тварин ім. Сєверцева Академії наук СРСР, а також Київського республіканського управління гідрометеослужби.

У 1956 році на цій базі створено Деркульську лісову дослідну станцію Українського науково-дослідного інституту лісового господарства і агролісомеліорації. Її наукові співробітники розробляють проблеми, пов'язані з підвищенням ефективності полезахисних смуг, акліматизацією нових порід дерев, засадженням бугристих пісків, підвищенням ефективності грунтів тощо.

Деркульська лісова дослідна станція розмістилась у новому селищі на північно-східній околиці села, в мальовничому урочищі ім. К. І. Юницького. У дендрарії цього наукового центру — сотні видів дерев і кущів. Розмаїта й фауна цих місць.

Наукові співробітники станції допомагають сусіднім колгоспам у створенні системи лісових смуг, в озелененні сіл і шляхів.

Село Городище не тільки в районі, але й в області відоме своєю краєзнавчою роботою. Активну участь у ній беруть учні, вчителі, ветерани колгоспного руху. В 1963 році, за ініціативою сільської Ради та місцевої партійної організації, в селі відкрито на громадських засадах один з перших на Луганщині колгоспних краєзнавчих музеїв. Серед його експонатів — кістки мамонта, знайдені учнями місцевої восьмирічної школи, старовинні монети та речі хатнього вжитку. На стендах музею — фотографії учасників Біловодського повстання С. В. Дем'яненка, Г. П. Бондаренка, М. М. Бондаря, В. Т. Жабка, голови ревкому у 1920—1922 рр., а потім першого городищенського колгоспу — І. Ф. Шепеля та інших. Як цінні реліквії в музеї зберігаються ордени і медалі учасників Великої Вітчизняної війни, почесні грамоти перших ударників комуністичної праці. Кожний відвідувач музею наочно бачить той великий шлях, який під проводом Комуністичної партії пройшли трудящі Городища за 50 років Радянської влади, як змінилася їх доля, як зросло село.

Міцніють інтернаціональні зв'язки села. Із зарубіжними друзями листуються сільські школярі. Міцна дружба зв'язує колгоспника Ф. П. Філіпенка з болгарським вчителем Нейковим. Ця дружба скріплена кров'ю брата Федора Петровича — стрільця-радиста морської авіації, комуніста Д. П. Філіпенка, який загинув у роки Великої Вітчизняної війни, визволяючи болгарську землю. Член Товариства болгаро-радянської дружби учитель Нейков відшукав у себе на батьківщині сліди радянського воїна, і ось уже кілька років листується з його братом на Луганщині[1].

Вже традицією стало в Городищі весело відзначати народні свята «День Урожаю», «Проводи зими» та інші.

Входять міцно у побут трудящих нові обряди, нові звичаї, нові традиції. Наприклад, урочиста реєстрація новонароджених, вручення перших паспортів, проводи до армії майбутніх молодих воїнів.

Загальний вигляд садиби Деркульської лісової дослідної станції. 1966 р.

---

[1] Газ. «Маяк комунізму», 18 серпня 1964 р.

Пересувна бібліотека на польовому стані колгоспу ім. Докучаєва. Городище. 1966 р.

В сільському клубі демонструються кінофільми, влаштовуються тематичні вечори. Книжковий фонд бібліотек (клубної та шкільної) перевищує 10 тис. примірників. Кожна колгоспна сім'я передплачує періодичні видання.

Організатором мас в боротьбі за здійснення планів комуністичного будівництва виступає партійна організація колгоспу, яка об'єднує 99 комуністів.

Величні завдання стоять перед колгоспом. У 1966—1970 рр. артіль передбачає у півтора рази збільшити виробництво сільськогосподарської продукції при одночасному зниженні її собівартості шляхом дальшої механізації виробничих процесів і впровадження передових прийомів.

В роки п'ятирічки передбачається і велике житлове та культурно-побутове будівництво. Зокрема, заплановано побудувати новий Палац культури з залом на 500 місць та приміщення середньої школи. Здійснюватимуться і далі роботи по благоустрою села, розширенню оздоровчих закладів.

Цей план уже успішно здійснюється. У мальовничому куточку урочища ім. Юницького завершено будівництво районного піонерського табору, а також спортивного комплексу у Городищі.

Запорукою успішного виконання плану є самовіддана праця трудівників села, які прагнуть внести і свою частку в загальнонародну справу побудови комунізму в нашій країні.

Л. І. АЛЕКСЄЄВА, С. В. КОВАЛЕНКО,
В. М. СЕМЕНОВ

ЄВСУГ

Євсуг — село, центр Євсузької сільської Ради Біловодського району. Євсуг розташований на північному заході району, за 23 км від районного центру, за 35 км від залізничної станції Старобільськ на залізниці Валуйки — Кондрашівська. Село розкинулося більш як на 15 км по обох берегах річки Євсуг, притоці Сіверського Дінця. З заходу на схід через населений пункт проходить шосейна дорога Старобільськ—Мілове. Населення — 3,1 тис. чоловік. Сільській Раді підпорядковані також села: Копані, Черкаське, Гончарове, Калинове, Привільне, Парневе.

Назва річки виникла в період татаро-монгольської навали. Вона утворена, як гадають, від двох слів тюркського походження: «Су» — вода і «Йов» — степова, що дає підстави тлумачити назву як «Степова річка».

Село Євсуг було засноване наприкінці XVII — на початку XVIII століття. Першими його поселенцями були головним чином козаки Острогозького полку і вихідці з Чернігівської та Полтавської губерній і Центральної Росії, які тікали від гніту поміщиків на вільні землі. Жителі його називали себе «новодонцями». У 1765 році Євсуг був приписаний до Деркульського кінного заводу, а селяни стали кіннозаводськими, які в порівнянні з ін. категоріями державних селян були на більш привілейованому становищі.

Наприкінці XVIII століття Євсуг був досить значним, як на той час, населеним пунктом — з населенням 1769 чол., у т. ч. 913 чоловіків і 856 жінок[1].

З виникненням Новоолександрівського кінного заводу у 1810 році селяни Євсуга були приписані до нього, де виконували ті ж самі роботи і платили оброк.

Періодичні чорні бурі та суховії призводили до неврожаїв. Голод і нестатки були постійними супутниками біднішої частини населення. До того ж селяни дуже страждали від епідемічних захворювань. Тільки у 1848 році в Євсузі від холери померло 223 чоловіки.

Селянська реформа 1861 року звільнила селян і від обов'язків безкоштовно поставляти кінному заводу сіно та солому.

Проте економічне становище від цього, особливо у біднішої частини населення, не поліпшилось. Земельні наділи були урізані до 6,2 десятини на ревізьку душу. На час реформи у Євсузі налічувалось 612 дворів і проживало 4930 жителів, у т. ч. 1990 ревізьких душ, які мали право на наділи. Але ці наділи селяни одержали на кабальних умовах — вони повинні були щорічно сплачувати казні близько 30 тис. крб. викупних платежів.

Щоб якось зводити кінці з кінцями, бідніші селяни змушені були займатись різними промислами. В Євсузі особливо була поширена гончарна справа. Наявність доброї глини зробила Євсуг одним з головних пунктів гончарного виробництва в Старобільському повіті, до складу якого він входив.

Тяжкі умови життя і цілковита безправність селян викликали їх справедливе невдоволення і гнів. Весною 1887 року в селі сталося стихійне селянське заворушення. Приводом до виступу селян була конфіскація для сплати недоїмки єдиної корови у унтер-офіцера запасу К. С. Ткаченка, який мав шестеро дітей. Селяни, незадоволені вимогами старшини Семикоза про сплату податків і вилученням худоби з господарств неплатоспроможних, зібралися 8 квітня до волосного правління в кількості 500 чоловік. Пристав і урядник, які прибули з Біловодська, не змогли заспокоїти селян і змушені були рятуватися втечею. Заворушення тривало цілий тиждень і викликало переполох не тільки в повіті, а й у губернії. Селяни вимагали переобрати місцеві власті, представників яких вважали винуватцями усіх своїх бідувань. Обрані сільським сходом уповноважені поїхали до повітової управи у Старобільськ, але там їх заарештували. Потім була вчинена жорстока розправа над «бунтівниками». В тюрму було кинуто 26 селян Євсуга, в т. ч. призвідників заворушення К. С. Ткаченка, А. І. Сомченка і П. М. Роздимаху, яких потім засудили до тюремного ув'язнення[2]. Стихійний виступ селян зазнав поразки, але він показав, що бідняцькі маси не хочуть миритися з своїм становищем.

Пореформений період характеризується дедалі більшим класовим розшаруванням села. Більше 1000 десятин надільної землі до 1905 року від селян-бідняків уже перейшло в руки куркулів. Значна частина населення Євсуга фактично являла собою напівпролетарів. На початку XX століття щороку по 600—640 жителів волості з числа бідняків йшли на сезонні заробітки на шахти і заводи Донбасу[3].

Особливо посилився процес класового розшарування серед селян Євсуга після столипінської реформи 1906—1911 років. Більшість бідняцьких господарств не мала коштів, щоб придбати землю, а куркулі купували по 5—6 і більше наділів. В цей час у селі з'явилися великі землевласники — Величко, Мозговий, Семикіз та інші, які зосередили в своїх руках по 100—200 десятин кращої землі кожний[4].

Бідним, примітивним і невлаштованим був до революції 1917 року побут селян Євсуга. Безладно розкидані по заплаві річки, криті соломою бідняцькі халупи з під-

---

[1] Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Отд. V, X., 1858, стор. 391.

[2] ЦДІАЛ, ф. 1405, оп. 88, спр. 8154, арк. 183.

[3] Краткий очерк местных и отхожих промыслов населения Харьковской губернии. X., 1905, стор. 132.

[4] Луганський облдержархів, ф. Р-7, оп. 7, спр. 4, арк. 27—29.

сліпуватими віконцями губилися в заростях очерету, чагарників і придорожних бур'янів. Селом тяглися курні в спеку і в'язкі в негоду нерівні грунтові дороги.

Багато лиха селянам завдало дуже погано поставлене медичне обслуговування населення. На початку XX століття в Євсузі була лише невелика лікарняна дільниця на два стаціонарних ліжка, яка обслуговувала крім Євсузької ще і Литвинівську та Колядівську волості. Штат дільниці складався з двох фельдшерів, акушерки і санітарки. Медикаментів земство майже не виділяло, і лікувати хворих найчастіше доводилося травами. Тільки в 1912 році в Євсузі була відкрита лікарня на 12 ліжок і амбулаторія. Тут почав працювати лікар О. М. Твердохлєбов.

Відсутність належної медичної допомоги зумовлювала високу смертність населення. У 1914 році в Євсузі народилося 459, а померло від різних захворювань 268 чоловік, переважно дітей[1].

Не кращою була справа і з народною освітою. До 1900 року в Євсузі були всього лише дві початкові школи — земська і церковно-парафіальна, в яких навчалось трохи більше 100 дітей. Школи розміщувалися у невеликих селянських хатах. І лише в 1903 році земство збудувало в селі нове приміщення для школи. З загальної кількості 794 дітей у віці 8—11 років навчалося в усіх трьох школах 291 учень — лише одна третина всіх дітей шкільного віку[2].

Багато зусиль докладали старі земські вчителі Ф. В. Воркуєва, Т. Я. Дуда, М. К. Волковий та М. Є. Пономарьова для розвитку народної освіти в Євсузі, але понад 80 проц. жителів села все ж залишалися неписьменними.

Злиденне становище викликало серед селян глухе невдоволення самодержавством. Великий вплив на формування класової самосвідомості селян Євсуга і зростання їх революційних настроїв мала перша світова війна, коли через поранення або хворобу додому повернулися революційно настроєні солдати-фронтовики П. Ф. Шейко, Н. І. Ткаченко, Т. С. Фоменко та інші[3].

З великою радістю зустріли селяни звістку про повалення ненависного самодержавства. Але влада у селі перейшла до рук представників Тимчасового уряду, який не міг і не прагнув розв'язати земельне питання.

Тільки Велика Жовтнева соціалістична революція дала безземельним і малоземельним селянам землю. У грудні 1917 року в Євсузі було утворено ревком, який зосередив у своїх руках владу. Першим його головою став місцевий селянин-бідняк Т. С. Фоменко. До складу ревкому ввійшли Н. І. Ткаченко, П. Ф. Шейко, Х. М. Онищенко, С. З. Карачун, Д. В. Величко, В. Г. Новохатський[4]. Євсузький ревком почав практично провадити в життя декрети, директиви і вказівки органів Радянської влади. Безземельні селяни одержали наділи з конфіскованої у церкви землі. Місцеві багатії були обмежені в найманні робочої сили. Ревком організував також заготівлю хліба та інших продуктів для Червоної Армії.

Діяльність народної влади була перервана в квітні 1918 року, коли війська кайзерівської Німеччини окупували Україну. Євсузький ревком змушений був піти в підпілля.

В обозі окупантів повернулися і українські буржуазні націоналісти з Центральної ради. Окупанти відразу ж після захоплення Євсуга вдалися до масових пограбувань населення. Народ піднімався на боротьбу. Одного разу на околиці Євсуга селяни вбили кількох німецьких солдатів. У відповідь на це німці розстріляли в селі 12 чол., в т. ч. І. Н. Решетняка, Т. М. Величка, С. Н. Половинко, Г. Ф. Кіяха, А. М. Грицая та інших.

---

[1] Отчет о составе и деятельности земской медицины Старобельського уезда за 1914 г. Старобельск, 1915, стор. 100—129, 336—337.
[2] Школьная сеть Старобельского уезда. Х., 1912, стор. 26.
[3] Луганський облдержархів, ф. Р-7, оп. 7, спр. 4, арк. 28.
[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 375, арк. 39—40.

Після краху німецької окупації на Україні владу у Євсузі захопили білокозаки генерала Краснова. Почалися розправи над тими, хто співчував Радянській владі. Білокозаки вимагали у населення хліба, м'яса, коней, підвід, нещадно грабували й без того зубожілих селян.

Жителі Євсуга почали відкрито виступати проти красновців, саботували їхні розпорядження і накази. Першими заплатили за це своїм життям О. Д. Половинко і С. І. Величко. Однак ні знущання, ні розстріли не злякали селян Євсуга. Вони продовжували героїчну боротьбу за відновлення в селі Радянської влади. 22 грудня 1918 року у відповідь на вимогу білокозаків виставити 250 підвід селяни напали на загін і почали його роззброювати. Було вбито двох офіцерів, рядові козаки розбіглися. Влада перейшла до рук селян. Але уже наступного дня село знову зайняли білокозаки. Почалася жорстока розправа. Карателі марно шукали ініціатора виступу М. А. Ткаченка, селяни не видали свого керівника. Тоді карателі розстріляли двох його синів. Після тривалих катувань білокозаки стратили членів ревкому Т. С. Фоменка та Н. І. Ткаченка, активних учасників виступу П. М. Овчарова, П. Є. Закутного, О. В. Обода, Г. І. Коваля та інших.

На початку січня 1919 року, коли Червона Армія вступила на територію Старобільського повіту, в Євсузі відновлюється Радянська влада. В селі знову було обрано волосний ревком, який очолив Д. В. Величко. Ревком надавав допомогу найбіднішим селянам у придбанні посівного матеріалу, інвентаря, провів облік посівів у всіх господарствах, здійснював продрозверстку. 1 травня 1919 року жителі Євсуга вперше вільно відсвяткували День міжнародної солідарності трудящих.

Тим часом на Радянську Країну починався новий похід, на цей раз з боку контрреволюції Дону. В червні 1919 року банди Денікіна увірвалися в село. Знову почалися тяжкі дні білогвардійського терору. Денікінці грабували населення. Вони відбирали худобу, фураж для коней, взяли 150 підвід для транспортних потреб своїх частин. Однак ні терор, ні грабування не допомогли денікінцям утриматись у селі. У грудні 1919 року Червона Армія остаточно визволила Євсуг. Селяни обрали депутатів до сільської Ради, першим головою якої став С. Є. Снаговський.

Але й після цього по-справжньому мирне життя в селі не настало. Населенню Євсуга у 1920—1921 роках не раз доводилося вести збройну боротьбу проти куркульських і анархістських банд Махна, Каменюки, Марусі та інших. Жителі Євсуга подавали всемірну допомогу частинам Червоної Армії в розгромі контрреволюційних банд. Чимало жителів Євсуга пішли до лав Червоної Армії. У 1921 році з бандитизмом у волості було покінчено, і трудящі приступили до будівництва нового життя. Органи Радянської влади почали наділяти безземельних і малоземельних селян землею. Сільрада порушувала клопотання про надання кредитів для придбання посівного матеріалу, тягла, інвентаря біднякам, визначила розміри самооподаткування на благоустрій села тощо[1]. З ініціативи сільської Ради в Євсузі в 1921 році була створена сільська споживча кооперація, яку очолив М. П. Сичов. У тому ж році було організоване сільське кредитне товариство.

Більшість господарств, об'єднуючись у групи, вскладчину купували сівалки, жатки, брички тощо. Селяни придбали в цей час більше 100 жаток, 120 сівалок, багато плугів, борін та іншого сільськогосподарського інвентаря. Вони все більше переконувалися, що Радянська влада є справді народною владою, що вона захищає бідноту і середняків.

Велику роль у згуртуванні бідняцьких мас відіграв Комітет незаможних селян, створений тут у 1920 році[2]. Першим його головою був А. Г. Калатай. До кінця 1924 року в Євсузькому комнезамі налічувалось уже 710 чол.[3] Він подавав допомогу найбіднішим селянським господарствам і сім'ям загиблих червоноармійців в прове-

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 69—71.
[2] Харківський облдержархів, оп. 1, спр. 827, арк. 12.
[3] Газ. «Червоний хлібороб» 23 листопада 1924 р.

денні польових робіт, наділяв землею малоземельних і безземельних селян, сприяв розвиткові їхніх господарств. Так, між ними у 1922 році було перерозподілено 240 десятин державних і церковних земель з розрахунку по 1,74 десятини на кожного члена сім'ї. Як громадська організація, КНС створив 5 комітетів взаємодопомоги по коопералуванню селян, сприяв роботі сільської Ради.

Велику роль у житті села відігравав з перших же днів після свого утворення у серпні 1922 партійний осередок. До його складу ввійшли комуністи, колишні червоноармійці Д. А. Гончаров, Т. Д. Куциба, Є. Т. Молоток, В. О. Корсун. Секретарем осередку комуністи села обрали завідуючого клубом Д. А. Гончарова. Партійні осередки утворились і в навколишніх селах. Коли у 1923 році був створений Євсузький район, районна парторганізація вже налічувала понад 50 комуністів. Першим секретарем райкому партії комуністи обрали вчителя А. А. Перова.

Надійним помічником комуністів у здійсненні соціалістичних перетворень на селі була євсузька комсомольська організація, створена на початку 1924 року. Очолював її В. С. Яїцький. Серед перших комсомольців села були О. М. Малєєв, Д. Г. Савенко і В. Я. Ружа[1].

Комуністи і комсомольці Євсуга провадили велику організаторську і роз'яснювальну роботу серед селян, були активними учасниками всіх заходів по зміцненню Радянської влади і розгортанню соціалістичного будівництва. Господарювати біднякам було важко: не вистачало тягла, інвентаря, робочих рук. Вони все частіше почали об'єднувати свої зусилля для обробітку землі. У 1925 році це набуло певних організаційних форм: селяни створили в Євсузі два Товариства по спільному обробітку землі (ТСОЗи). Одне з них очолив С. М. Жуков, друге — М. М. Величко. На допомогу ТСОЗам у тому ж 1925 році в Євсузі було організовано 4 машинно-тракторних товариства, які мали в своєму розпорядженні 4 трактори «Фордзон» і молотарку.

ТСОЗи, до яких входило понад 200 господарств, показали селянам, що об'єднання зусиль — єдиний шлях для досягнення успіхів у сільськогосподарському виробництві. У 1925 році вони виростили найвищий у Євсузі за попередні 20 років урожай хлібів — по 16 цнт пшениці і по 18 цнт жита з гектара. Про успіхи євсузьких хліборобів свідчить і той факт, що в 1928 році селяни заготовили і здали державі понад 100 тис. пудів товарного хліба.

1929 рік став переломним у житті села. Класова боротьба між біднотою і куркульством загострилась. Місцеві багатії не хотіли по твердих цінах продавати хліб державі. І хоч восени 1929 року план продажу хліба був доведений до кожного двору, куркулі ховали зерно, саботували заходи Радянської влади. Зусиллями бідняцьких мас саботаж куркулів було зламано, понад 30 куркульських господарств експропрійовано, а їх землі, інвентар і худобу передано колгоспам, які створювалися.

Першим у Євсузі восени 1929 року був створений колгосп «Полум'я Жовтня», в якому об'єдналося 150 селянських господарств. Головою цього колгоспу був обраний місцевий бідняк-активіст А. О. Литвинов. До весни 1930 року в Євсугу було організовано ще 6 колгоспів: ім. Будьонного, ім. Шевченка, ім. Першого Травня, «Червоне село», «Червоний кооператор» і «Червоний клин».

Важливу роль у здійсненні соціалістичних перетворень на селі

Зустріч одного з перших комуністів села Д. Ф. Величка з учнями середньої школи. Євсуг. 1965 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 70.

відіграла організована 20 травня 1933 року Євсузька МТС.

З організацією МТС на поля євсузьких колгоспів вийшло близько 30 тракторів ЧТЗ, ХТЗ і У-2, 3 зернові комбайни. Першими механізаторами в селі були комуністи Д. І. Булатников, Т. Є. Бондар, П. С. Коваль, а також безпартійні сільські активісти Я. І. Маніфат, О. С. Мороз, І. Д. Трюхан та інші. Машинно-тракторний парк МТС постійно збільшувався. В 1935 році тут було вже 12 зернових комбайнів.

У 1934 році при Євсузькій МТС було створено політвідділ, начальником якого працював М. Т. Чернуха. Політвідділ провадив велику організаторську і масово-політичну роботу в колгоспах, активно сприяв тому, що у всіх колгоспах у 1934 році були створені первинні партійні організації.

Цілеспрямована робота комуністів, допомога МТС в механізації польових робіт дали можливість хліборобам піднести культуру землеробства, добитися зростання врожайності сільськогосподарських культур, зміцнити економіку артілей. У 1938 році вже всі колгоспи зібрали в середньому з кожного га по 17—18 цнт пшениці, а в 1939 році — по 20 центнерів.

Соціалістичні перетворення охопили не тільки економіку села, а й культуру, охорону здоров'я, народну освіту.

Члени правління колгоспу «Червоне село» (зліва направо): І. О. Жуков, З. В. Жуков, Є. А. Ященко (голова правління), С. А. Ткаченко. Євсуг. 1930 р.

В перші роки Радянської влади Євсузька лікарня мала 12 ліжок, розміщувалася у тих же приміщеннях, що й до революції, тут працював один лікар і 4 працівники середнього медичного персоналу. В 1925 році кількість ліжок була збільшена до 20. У 1930 році в селі відкрито аптеку, а лікарня розширилася ще на 10 ліжок. Збільшилась і кількість медичного персоналу[1].

Особлива увага приділялася розвиткові народної освіти в селі. Для боротьби з неписьменністю в перші ж роки Радянської влади в селі було організовано 17 лікнепів, заняття яких відвідували понад 280 чол. До проведення занять в лікнепах залучалися не тільки місцеві вчителі, а й усі грамотні, передусім комсомольці — В. П. Вербицький, В. Й. Зарецький та інші. Все це дало свої результати. До 1936 року неписьменність серед жителів Євсуга була повністю ліквідована. У 1926 році одна з трьох — центральна початкова школа Євсуга була перетворена в школу-семирічку. Зросла кількість учнів у школах: у 1930 році вже навчалося 611 дітей. Заняття відвідували також підлітки до 16 років, які не мали можливості здобувати початкову освіту раніше. Для них були організовані спеціальні класи.

В 1940 році в Євсузі було дві початкових школи, одна неповна середня і одна середня школи. В них навчалось 750 дітей колгоспників і працювало 45 учителів. У цьому ж році в селі почалося будівництво нового двоповерхового будинку середньої школи.

Багато сил віддала розвитку народної освіти в селі ентузіастка освітньої справи вчителька В. С. Бервицька. Дівчиною приїхала вона в 1922 році у євсузьку школу і працювала тут більше 30 років.

Широкий розмах у Євсузі набрала культурно-масова робота. У 1922 році тут

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 66, 67.

Зустріч Героя Радянського Союзу А. П. Головченка з піонерами і учнями Євсузької середньої школи. 1963 р.

у кращому приміщенні, що раніше належало купцеві Лихачову, було відкрито перший у селі клуб на 250 місць. При клубі було організовано кілька гуртків художньої самодіяльності — хоровий, струнний, драматичний та інші.

У 1941 році в Євсузі вже було чотири колгоспних клуби і один піонерський. Справжнім центром всього культурного життя в селі став Будинок культури, збудований у 1940 році. При ньому працювали духовий і струнний оркестри, хоровий, драматичний і танцювальний самодіяльні колективи. При Будинку культури працювала районна бібліотека, в якій налічувалось 15 тис. книжок. Свої бібліотеки мали середня школа і школа-семирічка, а також кожний з семи колгоспів.

22 червня 1941 року мирна праця жителів Євсуга була перервана віроломним нападом гітлерівської Німеччини на Радянський Союз. У перші ж дні війни багато жителів села пішли на фронт, стали на захист Батьківщини. Серед них було 137 комуністів і 261 комсомолець.

Ніколи не забудуть жителі Євсуга подвиги своїх земляків — Героя Радянського Союзу А. П. Головченка, випускниці середньої школи, комсомолки Р. І. Грузинової та інших.

В роки Великої Вітчизняної війни А. П. Головченко командував спочатку танковою ротою, потім танковим батальйоном, пройшов переможний шлях від Сталінграда до Берліна і заслужив 18 урядових нагород — 9 бойових орденів і 9 медалей. На рахунку А. П. Головченка багато славних бойових справ. У січні 1945 року танковому батальйону під його командуванням було доручено в супроводі піхоти, артилерії і саперів здійснити рейд по тилах ворога і відрізати шлях противникові, що відступав. Радянські воїни успішно здійснили цю сміливу операцію, знищили багато фашистських солдатів і бойової техніки. За цей видатний подвиг А. П. Головченку було присвоєно високе звання Героя Радянського Союзу[1]. Ім'я героя присвоєно одному з піонерських загонів середньої школи в Євсузі.

Інший піонерський загін Євсузької середньої школи носить ім'я відважної комсомолки-десантниці Р. І. Грузинової. У квітні 1942 року вона разом з іншими парашутистами висадилася у ворожому тилу. Фашисти виявили і оточили розвідників. В нерівному бою поблизу села Нова Збур'ївка на Херсонщині і загинули славні радянські патріоти.

За доблесть і відвагу, проявлені в боротьбі проти фашистських загарбників, на фронті і в партизанських загонах, бойовими орденами і медалями нагороджено понад 150 жителів Євсуга.

Гітлерівці, окупувавши 13 липня 1942 року село, грабували населення, відбирали хліб, худобу, одяг. Фашисти розстріляли 13 і відправили у рабство до Німеччини 156 жителів села. Німецькі окупанти завдали Євсугу величезної шкоди. Багато будинків колгоспників, громадських будівель було спалено і зруйновано. Шкода, заподіяна самій тільки Євсузькій МТС, перевищила 358 тис. карбованців.

20 січня 1943 року частини 41-ї гвардійської стрілецької дивізії визволили Євсуг. У братській могилі у Євсузі поховані старший лейтенант М. І. Макєєв, молод-

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 24-б, арк. 133.

ший лейтенант С. Ф. Рябов, солдати Г. Ф. Корольов, С. І. Чудінов та інші радянські воїни, які віддали своє життя за визволення села.

Відразу ж після вигнання фашистських загарбників жителі села приступили до відбудови господарства. Відновили свою діяльність сім колгоспів. Натхненні перемогами радянського народу в боях проти фашистських загарбників, люди працювали з подвоєною енергією.

Відбудовувати сільськогосподарське виробництво доводилося в дуже тяжких умовах. Не вистачало тягла, насіння, майже повністю було знищене громадське тваринництво. У січні 1943 року в колгоспі «Більшовик» було всього лише 28 корів, 9 свиноматок, 6 коней і 11 пар волів. У другому євсузькому колгоспі — ім. Кірова залишилося 30 корів, 6 свиноматок і 12 коней. Такий же стан був і в інших артілях.

Механізатори Євсузької МТС вдень і вночі з старих вибракуваних частин складали трактори та сільськогосподарські машини. Держава допомагала посівним матеріалом.

На польових роботах колгоспники використовували власних корів. Все це дало можливість успішно провести весняну сівбу в 1943 році. Колгоспи засіяли понад 60 проц. довоєнних посівних площ, а через рік — 85 процентів.

Самовіддано працювали колгоспники Євсуга на артільних полях. М. Богомаз, П. Величко, В. Прокопенко та інші при нормі 0,85 га виорювали за день по 1—1,5 га. По-фронтовому працював на збиранні комбайнер П. С. Коваль. Він щодня збирав пшеницю на площі 22—26 гектарів.

З особливим ентузіазмом працювали молоді механізатори Євсузької МТС під керівництвом досвідченого тракториста О. С. Мороза.

Люди працювали під лозунгом: «Все для фронту, все для перемоги!». Жителі села не тільки виробляли зерно, м'ясо, овочі та інші продукти, а й збирали та відправляли на фронт теплий одяг, валянки, продовольство, віддавали свої заощадження для будівництва бойових літаків, танкової колони тощо. Старожил Євсуга П. Ю. Ринковий весною 1945 року передав у фонд оборони 100 тис. крб. Інший житель села К. К. Ященко вніс до цього фонду 115 тис. карбованців.

Дбаючи про відбудову економіки колгоспів після фашистської окупації і подання допомоги фронту, жителі Євсуга багато уваги приділяли також відновленню нормального життя рідного села. Вже через місяць — два після вигнання гітлерівців з села знов почали працювати сільська лікарня і школи. Особливо важко було організовувати нормальні заняття в школах: не вистачало вчителів, не було зошитів і навчальних посібників. І все ж 98 проц. дітей шкільного віку почали знову регулярно відвідувати школу.

До кінця 1943 року відновила свою роботу пограбована гітлерівцями бібліотека. Більшість книжок їй подарували жителі села, а також надіслали в подарунок бібліотеки Уралу і Сибіру.

Соціалістичне змагання на полях і фермах ще більшого розмаху набуло після завершення Великої Вітчизняної війни, в роки першої післявоєнної п'ятирічки.

Чудові зразки самовідданої праці у 1946—1947 роках показували комбайнери Євсузької МТС Т. Є. Бондар, П. М. Ганзій, Я. І. Маніфат, С. І. Овчаров, ланки О. Я. Шевченко і Є. Г. Бови з колгоспу «Більшовик», ланки П. Ринкової і М. І. Москвич з колгоспу ім. Кірова, ланка М. В. Ященко з колгоспу ім. Ворошилова та багато інших. Високих показників добивалися і тваринники. Свинарки Є. К. Кривошей з колгоспу «Більшовик» і О. П. Семоненко з колгоспу ім. Кірова вирощували щороку по 20—22 поросяти від кожної свиноматки.

Ініціатором багатьох славних справ була комсомольсько-молодіжна бригада механізаторів О. С. Мороза. Вона першою в Євсузі виступила в похід за високу культуру землеробства і у 1946 році виростила в середньому з кожного га по 22 цнт озимої і по 18 цнт ярої пшениці, по 15 цнт соняшнику. За трудові досягнення передова бригада була занесена до Книги пошани Луганського обкому комсомолу.

У 1950 році сім місцевих сільгоспартілей Євсуга об'єдналися в три більших господарства, а у 1958 році замість трьох артілей створено один колгосп «Рассвет».

Колгосп «Рассвет» добився значних успіхів у боротьбі за збільшення виробництва найважливіших сільськогосподарських продуктів і зниження їх собівартості, зміцніла його економіка, зріс добробут колгоспників. Якщо в 1959 році на тваринницьких фермах колгоспу було 2150 голів великої рогатої худоби, то в 1965 році стадо збільшилось до 2733 голів.

Середня врожайність зернових на кінець семирічки становила 20,8 цнт з кожного гектара. Водночас зросло виробництво тваринницької продукції і становило на 100 га угідь: молока — по 242 цнт, м'яса — по 46,8 цнт, у т. ч. свинини по 20,7 цнт на 100 га ріллі.

Прибуток колгоспу за цей же час зріс у два з лишком рази, що дало змогу колгоспу у 1965 році перейти на грошову оплату праці членів сільгоспартілі. Широке впровадження принципу матеріального заохочування забезпечило підвищення трудової активності колгоспників, які вже у 1967 році заробляли в середньому майже по 3 крб. за день. Місячний заробіток колгоспника в середньому становив — 75 крб., зайнятого у тваринництві — 130 крб., а механізатора — 120 крб. Заробітна плата на одного колгоспника у 1966 році зросла на 25—35 проц. в порівнянні з 1965 роком.

Успіхи ці є результатом самовідданої праці колгоспних хліборобів і майстрів тваринництва, великої організаторської роботи комуністів, яких в артілі понад 90 чол. Більшість з них працює на вирішальних ділянках колгоспного виробництва.

Партійна організація є зачинателем багатьох хороших і корисних справ. З її ініціативи і за її активною участю в колгоспі впроваджено госпрозрахунок, на який переведено всі бригади і ферми. Успіхові цього заходу сприяло створене тут бюро економічного аналізу, до якого входять усі головні спеціалісти колгоспу, керівники бригад і ферм.

Велику роль у боротьбі за збільшення виробництва сільськогосподарських продуктів відіграли механізатори. На 1 січня 1967 року в колгоспі «Рассвет» працювало 35 тракторів, 5 зернових і 6 силосних комбайнів, 21 автомашина, багато інших причіпних і навісних знарядь.

Чудовими трудівниками і організаторами колгоспного виробництва є комуністи — брати Ткаченки. Це — досвідчені колгоспні механізатори. Старший з них Стефан Костянтинович понад 20 років очолював у колгоспі тракторну бригаду, Олексій Костянтинович також керує тракторною бригадою, а Іван Костянтинович більше 15 років працює трактористом.

Доброю славою в колгоспі користується колектив третьої комплексної бригади, яку очолює комуніст М. А. Коваль.

Ще у 1964 році механізатор-комуніст третьої бригади І. М. Нєженець разом з своїм напарником П. Х. Фоменком першими в артілі почали вирощувати кукурудзу без затрат ручної праці — і виростили з кожного га на 8 цнт більше, ніж у середньому по колгоспу. У 1965 році за їхнім методом у колгоспі вже працювали всі механізатори.

Особливе піклування колгосп виявляє про механізацію праці на тваринницьких фермах.

Першим у 1964—1965 роках здійснив комплексну механізацію робіт у тваринництві колектив третьої молочно-товарної ферми. Завдяки цьому відразу ж різко

Загальний вигляд с. Євсуга. 1966 р.

зросла продуктивність праці тваринників, зменшилися витрати на виробництво продукції. Якщо до 1964 року 300 корів, що утримувались тут, обслуговувало 30 чол., то в 1966 році з усією роботою успішно справляються 10. Затрати на виробництво центнера молока зменшилися на 30—35 проц., а заробіток тваринників зріс у середньому майже у 3 рази.

Вранці на роботу. Євсуг. 1966 р.

Майже такий ефект дала комплексна механізація в 1964 році колгоспного свиновідгодівельника. До впровадження комплексної механізації тут працювало 40 чол., а тепер всі роботи по догляду за стадом виконують 6 тваринників. За цей час собівартість центнера свинини зменшено з 160 крб. до 67 крб. 78 копійок. Заробітки ж працівників ферми зросли втроє.

Великий вклад у здійснення комплексної механізації робіт на фермах і полях вносять колгоспні умільці. В Євсузі широкого розмаху набрало раціоналізаторство. У колгоспі «Рассвет» створено штаб раціоналізації і винахідництва, який очолюють комуністи — головний агроном артілі В. А. Шуліка і головний інженер І. А. Жаглін. Багато добрих справ на рахунку місцевих раціоналізаторів І. В. Коваля, М. Д. Олійника, О. С. Мороза, В. М. Богомаза та інших. Вони за своїми схемами збудували кормоцех на свинофермі. Раціоналізатори переобладнали і удосконалили також ряд сільськогосподарських машин, що застосовуються в рільництві.

Ряди передовиків виробництва в колгоспі множаться з кожним днем. Цьому сприяє широко розгорнутий на полях і фермах артілі рух за комуністичну працю. Першими ударниками комуністичної праці стали в 1963 році доярки О. П. Мартиненко, М. С. Сімакова, К. Х. Волга, свинарка Ф. Н. Михайлюченко, шофер І. К. Молоток, зав. молочно-товарною фермою І. В. Жуков. У 1966 році ряди ударників комуністичної праці зросли до 39 чол. Серед них — завідуюча свиновідгодівельною фермою, член Луганського обкому партії, делегат XXIII з'їзду КП України Я. В. Колесник.

Партія і уряд високо оцінили трудові досягнення євсузьких колгоспників, їх успіхи в боротьбі за збільшення виробництва сільськогосподарських продуктів, нагородивши орденами і медалями велику групу трудівників полів і ферм. Серед нагороджених — завідуючий машинно-тракторної майстерні Й. П. Коваль, комбайнери П. М. Ганзій та І. П. Лисогор, ланкові Г. А. Герман та П. Г. Герасименко, бригадир рільничої бригади В. С. Скрипник, городниця І. Я. Михайличенко, доярки М. Я. Величко і Р. Ф. Колесник, свинарка К. М. Олійник, телятниця Н. А. Петренко, голова артілі О. І. Проценко та інші.

Міцніє економіка артілі, зростає і матеріальний добробут колгоспників. Зростає індивідуальне будівництво. Тільки за семирічку (1959—1965 рр.) в селі збудовано 208 нових будинків. Правління артілі виділяє забудовникам ділянки, грошові позички, допомагає придбати будівельні матеріали. Більшість будинків колгоспників споруджується добротно, вони вкриті шифером або залізом. Над 106 будинками жителів Євсуга піднялися телевізійні антени. Колгоспники мають 8 власних легкових автомобілів, 115 мотоциклів і моторолерів, а також холодильники, пральні машини, радіоприймачі, велосипеди та інші цінні речі. Про підвищення добробуту трудящих Євсуга свідчить і неухильне зростання товарообороту в місцевій торговельній мережі. За роки семирічки товарооборот зріс з 1 млн. 11 тис. крб. до 1 млн. 881 тис. карбованців.

Впорядкованішим стає село Євсуг. Тут є 9 продовольчих і промтоварних магазинів, сільський універмаг, книжковий магазин, чайна, хлібопекарня, маслозавод, перукарня, шевська і кравецька майстерні, радіовузол, відділення зв'язку. З січня 1966 року Євсуг підключено до державної електромережі. Жителі з любов'ю озеленяють рідне село. За роки семирічки в Євсузі розбито три сквери, посаджено понад 40 тис. фруктових і декоративних дерев та кущів. У центрі села в 1956 році встановлено пам'ятник В. І. Леніну.

За післявоєнні роки великого розвитку в Євсугу набрала охорона здоров'я. Для сільської лікарні було збудовано ще два приміщення. Лікарня займає три корпуси. В ній працює 6 лікарів і 22 працівники середнього медичного персоналу. При лікарні функціонує поліклініка.

Багато років віддали охороні народного здоров'я кращі лікарі Євсузької сільської лікарні. 26 років працює тут лікар Е. М. Відінг і 20 років — фельдшер І. П. Кривенко. Добрим словом згадують жителі села медсестру М. І. Сичову, яка 30 років працювала в євсузькій лікарні і пішла тепер на заслужений відпочинок.

Великого розвитку в післявоєнні роки набула в Євсузі народна освіта. В 1948 році тут завершено будівництво нового двоповерхового приміщення школи. У 1967 році в селі працювало 4 школи: одна середня, одна восьмирічна і дві початкові. В них навчали дітей 52 вчителі. За післявоєнні роки середню освіту здобули понад 700 дітей трудівників села. Один з випускників школи Пантілей Денисович Коваль — кандидат філософських наук, а його брат Петро Денисович Коваль — кандидат історичних наук. На ниві підготовки інженерних кадрів працює випускник євсузької середньої школи, тепер старший викладач Комунарського гірничометалургійного інституту, кандидат економічних наук С. М. Грицай.

Серед населення особливо великим авторитетом користується відмінник народної освіти вчителька О. Р. Костромцова, яка понад 30 років працювала в Євсузькій школі. Її чоловік Олексій Іванович також багато років віддав справі народної освіти.

За післявоєнні роки невпізнано зріс рівень культурного життя трудящих Євсуга. Радіо, кіно, книги і газети міцно увійшли в повсякденний побут місцевих жителів.

При Будинку культури з 1965 року працює народний університет з сільськогосподарським, громадсько-політичним, педагогічним і медичним факультетами. Його слухачами є 153 жителі села.

Цікаву і систематичну культурно-освітню роботу провадить сільська бібліотека. Її книжковий фонд перевищує 35 тис. томів, якими користуються понад 1500 постійних читачів.

Жителі села, особливо молодь, багато уваги приділяють фізкультурі і спорту. В Євсузі організовано 4 колективи фізкультури, в розпорядженні яких є два стадіони, два комплексних спортивних майданчика, 6 волейбольних і два баскетбольних майданчика, три футбольних поля. Спортсмени беруть участь у районних і обласних змаганнях. В селі є більше 100 спортсменів-розрядників.

Село, яке було колись глухим закутком, тепер живе повнокровним, змістовним життям.

В. К. БАКАЛОВ, В. П. ЧЕРЕДНИЧЕНКО

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СІЛЬСЬКИХ РАД БІЛОВОДСЬКОГО РАЙОНУ

БАРАНИКІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Комишній, за 18 км від районного центру, за 45 км від залізничної станції Чертково. Населення — 2109 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Зелеківка та Нижньобараниківка.

В селі розташована центральна садиба колгоспу ім. Калініна, який має 6670 га орної землі, 1100 корів. Господарство — молочно-зернове, високомеханізоване.

У Бараниківці є середня та початкова школи, 2 бібліотеки, клуб; лікарня на 25 ліжок, пологовий будинок; функціонує водопровід.

Село виникло в другій половині XVII століття.

Жителі Бараниківки брали активну участь у Біловодському повстанні 1918 року. Вони заарештували офіцера, роззброїли солдатів, які розміщувалися в селі. Щоб перетнути шлях карателям, забарикадували всі дороги, які проходили через село.

Партійна організація в Бараниківці створена у 1920 році.

В 1942 році в селі діяла підпільна група в складі 50 чоловік, яку очолював Г. А. Шамін. Разом з екіпажами 5 радянських танків, що прорвались до села в грудні 1942 року, підпільники вигнали окупантів з Бараниківки і протягом місяця тримали оборону села. Активну підтримку з боку селян Бараниківки одержували й біловодські партизани загону В. Г Жаринова.

Уродженець села П. А. Юрченко — Герой Радянського Союзу, гвардії генерал-майор. У Бараниківці живе заслужений вчитель школи УРСР М. І. Сошникова-Лядська.

БРУ́СІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 22 км від районного центру, за 45 км від залізничної станції Старобільськ. Населення — 1543 чоловіки.

У Брусівці розташована центральна садиба колгоспу ім. Жданова, який має 5900 га землі, в т. ч. орної—3450 га, 100 га саду. Господарство—багатогалузеве.

В селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Село засноване в кінці XVII століття.

ДАНИ́ЛІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване поблизу річки Деркулу, за 10 км від районного центру, за 56 км від залізничної станції Чертково. Населення — 2100 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Вітрогон, Городнє, Первомайськ, Третяківка.

В селі розташовані Деркульський кінний завод (створений в 1765 р.) та колгосп «Данилівський». Кінний завод вирощує племінних та спортивних коней української породної групи та чистокровних верхових. Крім того, в господарстві значне місце займає виробництво продуктів тваринництва. Колгосп «Данилівський» має 4800 га землі, в т. ч. 3300 га орної, спеціалізується на виробництві зерна та молока.

У Данилівці є середня та восьмирічна школи, клуб на 350 місць, ансамбль бандуристів якого нагороджено дипломом II ступеня на обласному фестивалі мистецтв, 3 бібліотеки; лікарня на 25 ліжок; діє водопровід.

А. В. Пастухов. 1890 р.

Село виникло в 1765р. на місці хутора Данилового, поблизу якого був заснований кінний завод.

Жителі Данилівки брали активну участь у Біловодському повстанні 1918 року проти білокозаків.

Під час Великої Вітчизняної війни в селі діяла підпільна група з 9 чоловік, очолювана агрономом П. М. Петренком. Підпільники зривали відправку в Німеччину худоби та зерна, отруїли 36 коней німецької військової частини. Німцям вдалося схопити патріотів. Комсомольці А. Молчанов та І. Білоус були вбиті німцями при спробі втекти, решта підпільників — визволена радянськими військами.

В колишньому селі Новодеркулі (тепер ввійшло до складу с. Данилівки) народився А. В. Пастухов (1860—1899) — російський військовий топограф, альпініст, дослідник Кавказьких гір.

КО́НОНІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на лівому березі річки Деркулу, за 16 км від районного центру, з яким сполучене шосейним шляхом, за 58 км від залізничної станції Чертково. Населення — 600 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Гармашівка, Крейдяне, Лимарівка, Новолимарівка, Роздолля, Скородне.

У селі розташована центральна садиба колгоспу «Ленінський шлях», який має 10 тис. га землі, в т. ч. 6 тис. га орної. Це господарство високомеханізоване, спеціалізується на виробництві зерна та молока. На фермах — понад 2300 голів великої рогатої худоби.

В с. Новолимарівці розташований кінний завод, заснований в 1818 році як військовий кінний завод.

В Кононівці — початкова школа, бібліотека, клуб на 250 місць.

Засноване село наприкінці XVII століття. Жителі Кононівки, Лимарівки та Гармашівки брали активну участь у Біловодському повстанні. Для організації загону сюди з Біловодська було послано більшовика М. Г. Пелиха. В грудні 1918 року поблизу с. Гармашівки повстанський загін під командуванням більшовика П. П. Трофименка розгромив 2 каральні загони білокозаків,

що йшли на придушення Біловодського повстання.

Під час німецько-фашистської окупації в Кононівці та Гармашівці були явочні квартири підпільного обкому КП(б)У.

Уродженцеві с. Новолимарівки С. І. Гончарову присвоєно звання Героя Радянського Союзу (тепер гвардії полковник). Тут живе Герой Соціалістичної Праці І. Г. Надольний.

ЛИТВИ́НІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 16 км від районного центру, за 50 км від залізничної станції Старобільськ. Населення — 1721 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Шуліківка.

В Литвинівці розташована центральна садиба колгоспу ім Свердлова, який має 5300 га землі, в т. ч. 3700 га орної. Спеціалізується на вирощуванні зернових культур та соняшника, крім того, розвинуте м'ясо-молочне тваринництво. В Литвинівці містяться вальцьовий млин, лукомеліоративна станція, що обслуговує райони Луганської області.

У селі є середня школа, клуб, бібліотека; лікарня на 25 ліжок.

Заснована Литвинівка в першій половині XVII століття.

Селяни Литвинівки чинили опір білокозакам Влітку 1918 року в селі було створено підпільний більшовицький осередок. В грудні цього року більшовик П. Л. Гайворонський створив загін з 25 чоловік, який воював проти білокозаків у Біловодську. За відмовлення йти проти Радянської влади були розстріляні красновцями І. С. Бальбух та П. І. Мосьпан, а на село накладено контрибуцію.

В околицях села археологами знайдені поховання кочівників.

НОВООЛЕКСА́НДРІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 29 км від районного центру, за 41 км від залізничної станції Старобільськ. Населення — 1100 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Степове та Тернове.

В селі розташований кінний завод, де розводять російських ваговозів. В господарстві є 12 600 га землі, в т. ч. 9300 га орної. Значне місце займає вирощування зернових культур та м'ясо-молочне тваринництво.

Тут трудиться Герой Соціалістичної Праці К. В. Прядко.

У Новоолександрівці є середня школа, клуб, бібліотека; прокладено 7 км водопроводу. Поблизу села споруджено став площею 50 га.

Засноване село в зв'язку із створенням державного кінного заводу в 1823 році.

БІЛОКУРАКИНСЬКИЙ РАЙОН

БІЛОКУРА́КИНЕ

Білокуракине — селище міського типу, адміністративний центр великого сільськогосподарського району, розташоване в північній частині області. Через селище протікає річка Біла (притока р. Айдару). Тут знаходиться залізнична станція Білокуракине (на лінії Валуйки — Кондрашівська). До обласного центру, з яким селище зв'язане шосейною дорогою,— 135 км. Населення — 6,7 тис. чоловік.

Перші відомості про Білокуракине відносяться до початку XVIII століття[1]. У 1700 році Петро I, повертаючись з другого Азовського походу в супроводі одного з своїх найближчих вельмож — князя Б. І. Куракина, зупинився в мальовничій місцевості, що розкинулась вздовж тихої річки з білосніжним крейдяним дном. Красива, але тоді ще дика місцевість сподобалась Куракину, і Петро I віддав її князю, надавши право останньому самому визначити межі володіння[2].

У 1700 році Куракин заснував невелике село, яке дістало назву від назви річки і прізвища князя. Але освоєння привласнених земель мало турбувало князя. Більш енергійно взявся за цю справу його син Олександр, який зумів переселити сюди велику кількість селян з Чернігівської, Київської, Воронезької та інших губерній.

Сподівання переселенців на поліпшення своєї долі були марними. Вони потрапили «з вогню та в полум'я», в таку ж, а то й гіршу неволю. Куракин-менший виявився умілим, жорстоким експлуататором. Панщина в його маєтках була особливо тяжкою.

Жорстока експлуатація викликала протести. Так, у 1766 році в скарзі до уряду білокуракинські селяни просили передати їх у відання казни, бо Куракин покладає на них «тяжкі роботи і нестерпні збори». Скаргу селян не взяли до уваги, а подавців скарги Я. Лобаченка і К. Ломовченка за постановою Слобідсько-Української губернської канцелярії було покарано канчуками[3].

---

[1] К. П. Щелков. Историческая хронология Харьковской губернии, стор. 109.
[2] Россия. Полное географическое описание нашего отечества, т. VII, стор. 263.
[3] А. Г. Слюсарский. Социально-экономическое развитие Слобожанщины XVII—XVIII вв. Х., 1964, стор. 421—422.

Загальний вигляд селища Білокуракиного. 1966 р.

Поширення гайдамацького руху на Слобожанщині сприяло посиленню відкритих виступів селян проти своїх гнобителів. Згаданого 1766 року кріпаки Білокуракиного «збунтувались», відмовилися виконувати повинності на користь пана[1].

Нещадно придушуючи селянські виступи, поміщик посилював гноблення. Наприкінці XVIII століття кріпаки платили О. Б. Куракину по 3 крб. 80 коп. «з хати». Але стягувати оброк з бідних було важко. Тому управляючий маєтком запропонував князю замінити подвірний оброк подушним, що збільшило загальну суму доходу з 4 до 6 тис. карбованців.

Жителі Білокуракиного вели своє господарство примітивно. Переважало перелогове землеробство: один рік поле засівалось, три або чотири роки відпочивало. Панщинні селяни, які мали робочих волів, возили хліб до Черкаська, Ростовської фортеці та інших місць Вони також наймались перевозити купецькі товари в Ярославль, Нижній Новгород, Казань, Саратов та Царицин[2].

На кінець XVIII століття Білокуракине стало волосним центром Старобільського повіту Слобідсько-Української губернії[3]. У 1800 році тут проживали 4447 чол.— 2287 чоловіків і 2160 жінок.

На початку XIX століття поміщицькі селяни Білокуракинської волості викупили в правнука Б. І. Куракина — О. Куракина 52 тис. десятин землі і волю за 1 млн. 100 тис. карбованців[4]. З боку князя цей крок був вимушений. Через розгульне життя він дуже занедбав свій маєток. Щоправда, Куракин не пропустив нагоди якнайбільше здерти з селян.

Умови викупу були кабальними і жорстокими: при неустойці з боку селян і неакуратності в платежах вони могли знову потрапити в кріпосні. Щоб зібрати кожний наступний внесок, селянам доводилось працювати до кривавого поту і відривати від себе останню копійку. За князівську «милість» вони мали, починаючи з 1805 року, вносити плату протягом двадцяти п'яти років[5].

Через погані умови життя, систематичне недоїдання, непосильну працю багато жителів не доживали й до середнього віку. Часто спалахували епідемії, під час яких багато людей вмирало. Скупі рядки документів того часу розповідають, що в 1848 році від холери померло 360 чоловік, від цинги — 350 чоловік[6]. Цим пояснюється повільне зростання населення. За 60 дореформених років населення збільшилось всього на 40 чол. і становило в 1863 році 4487 чоловік[7].

---

[1] Очерки истории Воронежского края. Воронеж, 1961, стор. 161.
[2] Журн. «Киевская старина», 1887, № 6—7, стор. 562—563.
[3] Луганщина. Донецьк, 1964, стор. 136.
[4] Луганський облдержархів, ф. 702, оп. 7, спр. 6-а, арк. 223.
[5] Там же, арк. 225.
[6] Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Отд. V, стор. 398.
[7] Географическо-статистический словарь Российской империи. Т. 1, СПб., 1863, стор. 369.

Оскільки білокуракинці викупились з кріпацької неволі вже на початку століття і були т. зв. «вільними хліборобами», реформа 1861 року їх не торкнулась. Тому становище білокуракинців було дещо кращим, ніж кріпаків. На цій підставі власті відносили Білокуракине до числа найбагатших слобід губернії[1]. Слобода була розташована далеко від шляхів сполучення і торгових центрів. Цим користувалися єлецькі, липецькі та воронезькі купці, які на базарах і ярмарках (їх було 4 на рік) по дешевій ціні скуповували пшеницю.

Пореформений період характерний для Білокуракиного інтенсивним роздробленням селянських господарств. За 20 з лишком років (з 1863 по 1885 рік) населення Білокуракиного збільшилось на 21 проц. і становило 5431 жителів, а число господарств зросло на 38 проц. і досягло 834 дворів. А оскільки землі не збільшилось, то багато селянських господарств стали економічно слабкими.

На початок XX століття процес розшарування селян посилився. Про це свідчать дані про землекористування у 1905 році. З 538 господарств 2-ї Білокуракинської общини 59 найбільш заможних господарів володіли понад 1200 десятинами землі, тоді як 249 господарств, тобто майже половина селянських дворів, мала близько 2000 десятин. Проте і ці цифри не дають повного уявлення про справжнє землекористування, бо куркулі за безцінь орендували землю безкінних селян. Хоч у селі офіційно і не було наділів понад 50 десятин, але кожне з 9 господарств, що становили куркульську верхівку, фактично користувалося земельною площею до 100 десятин[2]. У найбільш заможних господарствах була зосереджена основна частина робочої та продуктивної худоби. Так, у 1905 році 35 господарств зовсім не мали худоби, 182 — не мали корів, 112 — були без робочої худоби, 186 господарств мали по одній коняці. В той же час у 21 господарстві (4 проц.) було 12 проц. всієї робочої худоби. Сільські глитаї Піштаренко, Корнієнко, Павленко, Балабай постійно тримали наймитів та наживались за рахунок бідняків, змушених здавати їм свою землю в оренду.

Сільське господарство, як і в дореформений період, велось примітивно. На початок XX століття основними землеробськими знаряддями були дерев'яна соха та борона. Великого лиха хліборобству завдавали часті посухи. Внаслідок цього в більшості господарств збирали дуже низькі врожаї. Так, у 1888—1892 роках, наприклад, середня врожайність ярої пшениці становила 38 пудів з десятини, а вівса і ячменю — 45 пудів[3].

Нужда і безземелля гнали селян на заробітки. Протягом 1900—1903 років з Білокуракинської волості щороку відходили на промисли 1200—1300 чоловік, переважно чоловіків. Більшість з них залишала село на цілий рік і фактично втрачала зв'язок із землеробською працею, пролетаризувалась, переходячи на становище робітників і батраків[4]. Масового характеру набувало переселення. За 1904—1908 роки з Білокуракинської волості виїхали в Казахстан 156 сімей (952 чоловіки)[5].

Події першої російської буржуазно-демократичної революції мали вплив і на Білокуракине. Влітку 1906 року серед білокуракинських селян, які працювали на збиранні врожаю в сусіднього поміщика Фандєєва, почалися заворушення. Вони вимагали поліпшення харчування і підвищення заробітної плати. Три дні селяни не виходили на роботу, а на четвертий організовано прийшли до поміщика з погрозою підпалити його маєток. Наляканий згуртованістю «бунтівників» і їх рішучістю боротися за поліпшення свого становища, поміщик пообіцяв задовольнити їх вимоги.

---

[1] Газ. «Харьковские губернские ведомости», 28 квітня 1862 р.

[2] Материалы для оценки земель Харьковской губернии. Старобельский уезд. Вып. II. X., 1907, стор. 152—154.

[3] Очерк экономической жизни крестьянского населения Старобельского уезда и причин его задолженности. 1849—1893 гг., стор. 132.

[4] Краткий очерк местных и отхожих промыслов населения Харьковской губернии, стор. 118, 132, 146, 160.

[5] Переселение крестьян из Харьковской губернии. Вып III, стор. 88.

У цьому ж році було багато випадків підпалювання поміщицьких і куркульських скирт хліба, соломи й сіна. Так, літом бідняки підпалили скирту хліба куркуля Піштаренка і хлібну комору куркуля Балабая. Щоб припинити заворушення і залякати селян, волосне управління навесні 1907 року викликало з Старобільська каральний загін.

Класове розшарування селян особливо посилилось під час столипінської аграрної реформи. Про це свідчить той факт, що в 1912 році майже половина господарств Білокуракиного була бідняцькою, а кількість куркульських господарств зросла до 12 проц. проти 9 проц. у 1905 році[1]. У 1912 році в селі з'явилось перше промислове підприємство — паровий млин, що належав французькому підприємцю. Тут постійно працювало 10—12 чоловік. У цей же час місцеві куркулі Павленки збудували невелику олійню, що переробляла соняшникове насіння[2].

За перші двісті років існування населеного пункту жителі його практично не мали медичної допомоги. Ще наприкінці XIX століття, щоб потрапити до лікаря, треба було подолати сорок кілометрів бездоріжжя до Старобільська. Лише в 1902 році в селі з'явився фельдшер. Він обслуговував селян всієї волості. Приміщення не було, тому фельдшер приймав хворих на приватній квартирі або відвідував їх удома. Лише в 1912 році в селі побудували лікарню на 25 ліжок, яка була єдиною на всю волость. На тисячу жителів припадало одно лікарняне ліжко. В цих умовах поширювались інфекційні захворювання. У 1901 році, наприклад, у селі лютували скарлатина, черевний тиф, дизентерія.

Напівжебрацьке існування переважної більшості населення погіршували неписьменність і темнота. Тільки у 80-х роках XIX століття було відкрито земське училище. До цього часу в селі існувала церковнопарафіальна школа. У 1908 році в обох навчальних закладах працювали три вчителі та два законовчителі. Земське училище розміщувалось у непридатному для навчання будинку з двох кімнат, а в церковнопарафіальній школі кількість учнів у два—два з лишком рази перевищувала дозволену норму. Через нестачу приміщень більшість дітей Білокуракиного не була охоплена навчанням.

Так, у 1907/1908 навчальному році з 750 дітей віком 8—11 років училося тільки 183, тобто 24,4 проц.[3]. Лише в 1912 році в селі відкрили другу земську школу.

З документів тих років постає разюча картина низького рівня освіти населення, особливо серед жінок. У 1905 році в селі було письменних чоловіків лише 23 проц., а жінок — 2,3 процента[4].

З культурних закладів у селі була лише невеличка бібліотека при волосній управі. Вона налічувала дві сотні книжок переважно релігійного змісту.

Напередодні першої світової війни Білокуракине було волосним селом Старобільського повіту Харківської губернії. Його населення становило 6,5 тис. жителів.

Мрія селян, що після повалення самодержавства їх становище поліпшиться, не справдилась. У волосній управі хазяйнували місцеві куркулі, які захищали інтереси заможної частини населення і повністю підтримували політику Тимчасового уряду.

В листопаді 1917 року в Білокуракине прийшла звістка про перемогу збройного повстання у Петрограді. Селянська біднота із захопленням зустріла перші декрети Радянської влади, прийняті II з'їздом Рад. У грудні 1917 року Військово-революційний комітет повіту прийняв постанову про те, щоб «на місцях утвердити владу трудового народу»[5]. Пропонувалось негайно організувати у «волостях і селах владу Рад робітничих і селянських депутатів», яким «взяти на себе всю повноту влади». Для за-

[1] Журнал чрезвычайного Старобельского уездного земского собрания. 10 січня 1913 р., стор. 21.
[2] Харьковский календарь на 1912 г. Х., 1912, стор. 127.
[3] Школьная сеть Старобельского уезда. Х., 1912, стор. 86.
[4] Материалы для оценки земель Харьковской губернии. Старобельский уезд. Вып. II. 1907, стор. 143.
[5] ЦДАРА, ф. 3715, оп. 2, спр. 1, арк. 97.

провадження цієї постанови у Білокуракине наприкінці грудня 1917 року прибув представник Старобільського повітового ревкому. За його пропозицією скликали сільський сход. Куркульсько-есерівську волосну управу скасували, а замість неї обрали Раду селянських депутатів. Першим її головою обрали місцевого бідняка, який багато років наймитував у куркулів,— Є. М. Вашуру[1].

4 січня 1918 року відкрився перший з'їзд Рад Старобільського повіту, в якому брали участь два представники від Білокуракиного[2]. З'їзд відзначив успішне створення Рад на місцях та поставив перед цими органами влади нові завдання. Керуючись вказівками повітової Ради і ревкому, розгорнула роботу Білокуракинська волосна Рада селянських депутатів. Вона здійснювала декрети Радянської влади, забезпечувала хлібом і насінням найбідніших селян, подавала матеріальну допомогу демобілізованим солдатам, конфіскувала у куркулів надлишки хліба та реманенту, підтримувала революційний порядок.

Проте робота нових органів влади була перервана німецькою окупацією. У квітні 1918 року, напередодні вступу в село кайзерівських військ, місцеві бідняки, що повернулися з фронту, Андрій і Степан Ладнаї, Д. М. Рогозян, А. П. Вітер та інші пішли у партизанський загін, щоб із зброєю в руках боротись проти іноземних загарбників[3].

В листопаді 1918 року окупанти залишили село. В січні 1919 року тут створено ревком, а в лютому 1919 року відновила роботу волосна Рада. Розгорнулась велика робота по організації допомоги Червоній Армії.

Але в червні 1919 року село захопили денікінці і безчинствували тут до грудня 1919 року,— часу визволення Білокуракиного однією з бойових частин Першої Кінної армії.

В селі активно розгорнулось радянське будівництво. В лютому 1920 року відбулися вибори до волосної Ради[4]. Боротьбу селян Білокуракиного за відбудову господарства очолили обрана в березні 1920 року сільська Рада та партійний осередок, створений в січні 1921 року.

Ворожі бандитські зграї, що бродили навколо села, заважали мирному життю. У січні 1921 року в село вдерлася банда Колесникова. Вона мала у своєму складі 200 шабель, 500 багнетів та 9 кулеметів[5]. Невеликий загін народної міліції вчинив героїчний опір, але сили були нерівні. Бандити захопили і по-звірячому розправились з 11 радянськими активістами. В їх числі були продкомісар А. Вітер, С. Ладнай та інші. Білокуракинці поховали їх у братській могилі в центрі села. У 1951 році на могилі героїв споруджено пам'ятник.

Партійному осередку, сільській Раді, очолюваній місцевим жителем, демобілізованим через поранення з Червоної Армії П. М. Чорнухою, доводилось розв'язувати багато найрізноманітніших питань. Це й мобілізація хлібних ресурсів, і відбудова школи та лікарні, і забезпечення одягом, взуттям та продовольством інвалідів війни. У 1922 році в селі створюється сільський комітет незаможних селян, головою якого було обрано І. М. Чорнуху, секретарем Й. А. Реву. Комітет зайнявсь упорядкуванням землекористування, забезпеченням бідняцьких господарств посівним матеріалом.

У1923 році село стало центром Білокуракинського району Старобільського округу Донецької губернії. Тут виникли районні організації. Райком партії очолив донецький робітник В. П. Перов, райвиконком — колишній голова волревкому Д. М. Рогозян. В цьому ж році утворились сільський комсомольський осередок та профспілкова організація[6].

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 67.

[2] Революційне минуле Старобільщини. Старобільськ, 1927, стор. 14.

[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 67.

[4] Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919—1920). Збірник документів і матеріалів. К., 1957, стор. 213.

[5] Харківський облдержархів, ф. Р-2887, оп. 1, спр. 16, арк. 53.

[6] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 70.

Сільська Рада, партійний і комсомольський осередки стали організаторами боротьби селянських мас за соціалістичні перетворення на селі. Бідняцькі господарства на кожному кроці відчували нестачу робочої худоби і реманенту. У 1923 році 1323 двори села мали 9053 десятини землі, а робочих коней тут було тільки 123 голови. Не в кожному господарстві були воли (в селі їх було всього 520 пар).[1].

Радянська держава подавала велику допомогу біднякам, особливо сім'ям, які втратили своїх годувальників. Їм виділялося насіння та землеобробне знаряддя. Сільська Рада та партійний осередок доклали багато зусиль для освоєння посівних площ, занедбаних під час громадянської війни. Олійня, що належала приватним особам (тут працював 21 робітник), у 1921 році стала власністю товариства «Праця», а в 1923 році державним підприємством став і вальцьовий млин.

Сільські комсомольці залучали до нового життя місцеву молодь. Осередок виділив уповноваженого до профспілки працівників землі і лісу для роботи серед батрацької молоді. Комсомольці проводили політичну роботу серед наймитів, стежили, щоб куркулі не порушували трудових договорів[2].

Комуністи і комсомольці багато працювали над тим, щоб залучити селянство до громадських справ. Починання сільських активістів знаходили палкий відгук серед жителів. Так, навесні 1923 року білокуракинці зібрали понад 44 пуди зернопродуктів для безпритульних дітей[3].

Багато уваги приділялось культурному будівництву. В селі почали працювати гуртки по ліквідації неписьменності. Активними культармійцями були комуністи, сільські вчителі, комсомольські активісти на чолі з секретарем комсомольського осередку П. В. Вашурою. Гуртки лікнепу працювали в школі, сільській Раді, в хатах селян. Обидві початкові школи у 1926 році були розширені і перетворені на семирічні[4]. В цьому ж році в центрі села було споруджено клуб, а на околиці відкрито хату-читальню. У клубі відбувались лекції, учасники драматичного гуртка готували вистави. 1928 року в клубі почалось демонстрування кінофільмів[5].

Незважаючи на значну допомогу держави, селянам, особливо біднякам, все ж було важко вести господарство. З кожним роком більше вони переконувались, що єдино вірним шляхом до заможного життя є ленінський шлях кооперування. Велику роль в цьому відіграла агітаційно-масова робота, яку проводили комуністи, комсомольці та активісти комнезаму.

У 1928 році бідняки почали створювати товариства по спільному обробітку землі. Таких товариств було три. Наприкінці року вони об'єдналися в один колгосп під назвою «Гасло культури». Його очолив сільський активіст Т. М. Заєць. Першими в колгосп пішли бідняки. За короткий строк до колективу вступило понад 70 бідняцьких господарств. Проте молодій артілі довелося спочатку подолати чималі труднощі. Вона була організаційно слабкою, не досить технічно озброєною. В її господарстві працював лише один трактор «Фордзон». Куркулі провадили шалену агітацію проти колгоспу. Вони залякували тих, хто вступив, або збирався вступити до артілі, саботували хлібозаготівлі, поширювали різні ворожі чутки. Але це не зупинило комуністів, комсомольців, сільських активістів. У другій половині 1929 року основна маса селян свідомо стала на шлях колективного господарювання. На початок 1930 року в селі вже існувало два колгоспи. Щоб перешкодити проведенню суцільної колективізації, куркулі перейшли до прямого шкідництва. Вони навіть зробили спробу заразити артільну худобу сапом. Незаможницький актив під

---

[1] Итоги сплошной подворной переписи Донецкой губернии (январь—февраль 1923 г.). Х., 1923, стор. 332—340.

[2] Газ. «Молодой шахтер» (орган Донецького губкому КСМУ, м. Бахмут), 25 червня 1925 р.

[3] Газ. «Всероссийская кочегарка» (орган Донгубвиконкому, губпарткому, підвідділу ВСГ і ЦПКП), 25 березня 1923 р.

[4] Луганський облпартархів, ф. 4, оп. 1, спр. 666, арк. 41.

[5] Там же, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 66.

керівництвом партійної організації перейшов у рішучий наступ проти куркулів. У 1932 році було повністю завершено кооперування бідняцьких і середняцьких господарств. Після розукрупнення колгоспу «Гасло культури» в селі стало 8 артілей[1].

Винятково важливу роль у зміцненні колективних господарств відіграло створення в Білокуракиному у 1932 році машинно-тракторної станції. Спочатку вона мала лише примітивну майстерню по ремонту сільськогосподарського реманенту, кілька тракторів та невеликий склад пального і мастильних матеріалів. Першим директором МТС був посланець робітничого класу — двадцятип'ятитисячник, комуніст А. П. Жолтиков[2].

Загальне захоплення трудівників полів викликало прибуття в квітні 1934 року партії нових тракторів ХТЗ. На цей час закінчилось будівництво типової машинно-тракторної майстерні та допоміжних споруд. Наполегливо опановували нову техніку перші сільські трактористи Д. П. Гринько, А. Д. Лавренко, О. Т. Гладченко, А. С. Чаленко. Вже в 1934 році вони довели виробіток на кожний трактор до 800—850 га умовної оранки і зекономили по 200—280 кг пального і мастильних матеріалів.

Механізатори Білокуракинської МТС палко підтримали заклик знатної трактористки країни П. М. Ангеліної про розгортання соціалістичного змагання за високий виробіток на трактор. Великого успіху в 1935 році добилась бригада, очолювана І. Т. Остроглядом. Механізатори виробили на кожний трактор по 1258 га умовної оранки, зекономивши при цьому 5 проц. пального. За свій трудовий подвиг бригадир І. Т. Острогляд і його заступник Г. Т. Сухоставський були нагороджені орденом Леніна, 7 членів бригади — орденом Трудового Червоного Прапора, 1 — орденом «Знак пошани». В наступному, 1936 році, бригада І. Т. Острогляда виробила на кожний трактор по 1928 гектарів умовної оранки[3].

Приклад передовиків наслідувало багато трудівників села. Широко розгорталось змагання за одержання високих урожаїв, за збільшення продуктивності тваринництва. Значних успіхів досягли колгоспники сільськогосподарських артілей «Червоний прапор» та ім. Петровського.

Велике значення для дальшого розвитку села мало закінчення в 1937 році будівництва залізничної магістралі Москва — Донбас, яка проходить через Білокуракине. Вона зв'язала загублене колись у глухому степу село з великими промисловими і культурними центрами країни. Встановлення залізничного зв'язку сприяло і розвитку економіки села. На початку 1939 року на станції Білокуракине завершили будівництво першої черги хлібоприймального пункту, в тому ж році тут почали прокладати шосейну дорогу від станції до Старобільська. Розширилась місцева промисловість. Створений харчокомбінат переробляв фрукти і овочі, виготовляв кондитерські вироби, безалкогольні напої. З місцевої сировини промкомбінат виготовляв цеглу, гончарні і столярні вироби, валянки. Промартіль, організована в 1938 році, займалась пошиттям одягу і взуття, ремонтом металевих виробів.

За передвоєнні роки економіка колгоспів значно зміцніла. Цього було досягнуто завдяки впровадженню механізації, підвищенню культури землеробства. Якщо при створенні колгоспів на полях працював лише один трактор, то в 1940 році тут працювало близько двадцяти машин. Колгоспи «Червоний прапор», «Соціалістичний Донбас» та ім. Петровського придбали автомашини. Зростало артільне тваринництво. Кожний колгосп мав по чотири ферми, пасіку.

Багато уваги приділялося поліпшенню медичного обслуговування трудящих. Невелику сільську лікарню, збудовану ще у дореволюційні часи, розширили і перетворили в районну. Були відкриті поліклініка і зубопротезний кабінет. В лікарні та поліклінічному відділенні працювало 12 спеціалістів з вищою і середньою медич-

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 69.
[2] Там же.
[3] Газ. «Прапор Леніна» (орган Білокуракинського райкому КП (б)У і районної Ради депутатів трудящих), 12 листопада 1936 р.

Німецькі окупанти вивозять пограбовану худобу. 1942 р.

ною освітою. Особливе піклування було про матерів і дітей. У дитячій консультації і родильному будинку вони одержували потрібну кваліфіковану допомогу.

Зростання економіки сприяло підвищенню матеріального і культурного рівня життя колгоспників. В результаті здійснення культурної революції, яка почалася ще в перші роки Радянської влади, вже в 30-х роках було повністю ліквідовано неписьменність. У побут села міцно входили радіо, газети, журнали. Щоб задовольнити прагнення сільської молоді до знань, було значно розширено шкільну мережу. У 1936 році одну з семирічних шкіл перетворили на середню, на околицях села додатково було відкрито 4 початкові школи. Виконуючи закон про загальне обов'язкове навчання, партійні, комсомольські, радянські організації села, органи народної освіти добилися, щоб усі діти шкільного віку вчились. Уже в 1940 році в селі навчалося 886 дітей колгоспників, робітників і службовців. У школах працювало 37 учителів з вищою і середньою спеціальною освітою.

Багато років працювала в селі вчителька С. Я. Корнієнко. Вона прибула сюди ще до Великої Жовтневої революції і з того часу невтомно несла знання в маси. Незважаючи на труднощі перших років Радянської влади, вона наполегливо вела боротьбу з неписьменністю серед населення, озброювала знаннями дітей. У 1938 році за багаторічну сумлінну працю по вихованню підростаючого покоління С. Я. Корнієнко було нагороджено орденом Леніна.

У передвоєнні роки розширилась також мережа культурно-освітніх закладів, зміцнилась їх матеріальна база. У 1940 році було завершено спорудження Будинку культури з залом для глядачів на 350 місць. Тут працювали драматичний і хоровий гуртки, домбровий оркестр; майже 150 юнаків і дівчат села брали участь в їх роботі. В репертуарі драматичного гуртка були й досить складні для постановки п'єси: «Назар Стодоля», «Платон Кречет» та інші. Агіткультбригада, створена при Будинку культури, обслуговувала колгоспників Білокуракиного і поблизу розташованих сіл.

У Будинку культури регулярно демонструвались звукові кінофільми. Майже всі жителі села з великим інтересом переглянули кінофільми «Ленін у Жовтні», «Ленін у 1918 році», «Чапаєв», «Трактористи», трилогію про Максима та інші.

В селі було дві бібліотеки, книжковий фонд яких перевищував 12 тис. примірників.

З 1938 року Білокуракине стало районним центром новоутвореної Ворошиловградської області. Населення його в 1939 році становило 5095 чоловік[1].

Мирну працю жителів Білокуракиного перервав віроломний напад фашистської Німеччини на нашу країну. 23—24 червня 1941 року в колгоспах, на підприємствах і в установах села відбулися мітинги, на яких колгоспники, робітники і службовці висловлювали цілковиту готовність віддати всі сили для розгрому ворога.

Переважна більшість дорослого чоловічого населення пішла в ряди Червоної Армії. Ті, що залишилися в тилу, працювали по-фронтовому. Чоловіків замінили жінки.

Зиму 1941—1942 року фашистські літаки бомбардували Білокуракине, залізничну станцію, хлібоприймальний пункт, житлові будинки. Незважаючи на це, колгоспники ні на одну годину не припиняли роботи, вони працювали на фермах, молотили

---

[1] Луганське облстатуправління. Списки населених місць за переписом 1939 року по Ворошиловградській області, 1944 р., спр. 38, стор. 1—26.

хліб, відправляли продукти на фронт, готувались до проведення весняних польових робіт. Весняна сівба 1942 року провадилась у надзвичайно складних умовах: не вистачало техніки, тягла і робочих рук. Частина орної землі залишилась незасіяною.

9 липня 1942 року німецько-фашистські війська захопили Білокуракине. Окупанти встановили режим терору й насильства. Вони розстріляли 126 жителів села, 980 чол. вивезли на каторжні роботи в Німеччину.

Білокуракинці не примирилися з фашистськими порядками, багато з них стали на шлях активної боротьби проти ворога. Комсомолки Л. С. Ладнай, Г. М. Ткаченко (тепер Квашніна), Н. Ф. Піштаренко та інші розповсюджували серед населення зведення Радінформбюро, в яких розповідалась правда про становище на фронтах. На початку січня 1943 року дівчата прикріпили на могилі радянських воїнів червоне полотнище з написом: «Спіть спокійно, дорогі товариші. Червона Армія відімстить ворогам!»[1]. Це викликало переполох серед фашистів і поліцаїв. Однак їм не вдалося знайти тих, хто це зробив.

Жителі села Н. М. Зайцева, Т. П. Чередниченко і У. С. Колісниченко зберегли життя багатьом радянським військовополоненим, яким пощастило втекти з табору, переховували їх, постачали їм їжу і одяг.

Білокуракинці не давали гітлерівцям хліба та інших продуктів, зривали обмолот хліба, ховались від примусового вивезення в Німеччину[2].

Майже сім місяців тривала фашистська неволя. 19 січня 1943 року частини 172-ї стрілецької дивізії визволили Білокуракине.

Жителі села свято шанують пам'ять тих, хто віддав життя за їх визволення. На могилі героїв Великої Вітчизняної війни вони спорудили пам'ятник. Біля його підніжжя завжди багато вінків і квітів.

Білокуракинці пишаються своїми героїчними земляками. Понад 300 жителів села загинули смертю хоробрих на фронтах Великої Вітчизняної війни. За мужність і відвагу, виявлені в боях проти фашистських загарбників і в тилу ворога, понад 1800 білокуракинців нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу.

Великий бойовий шлях пройшов командир ескадрону капітан Л. І. Похила. Він був учасником оборони Сталінграда, визволення міст і сіл України. Під його командуванням кавалеристи здійснили кілька сміливих рейдів у тил ворога. Бойові подвиги Л. І. Похили відзначені орденом Червоного Прапора, двома орденами Вітчизняної війни І ступеня, орденами Вітчизняної війни II ступеня та Богдана Хмельницького III ступеня.

Начальник штабу артилерійського дивізіону капітан О. П. Варава брав участь в обороні Ленінграда, в штурмі Кенігсберга. Груди відважного воїна прикрашають ордени Вітчизняної війни І і II ступенів, Червоної Зірки, медалі «За оборону Ленінграда», «За взяття Кенігсберга», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр.», «За перемогу над Японією».

За участь у підпільній боротьбі проти гітлерівських загарбників на території Білокуракиного Г. М. Квашніна, Л. С. Ладнай, Н. Ф. Піштаренко і Л. Ф. Любченко нагороджені медаллю «За бойові заслуги». Кількох урядових нагород удостоєні лейтенант медичної служби В. П. Куценко, партизан П. І. Форостян, який боровся з ворогом на Смоленщині і Брянщині, та багато інших.

Ворог завдав селу Білокуракиному і району величезної шкоди. Окупанти пограбували колгоспи і МТС, забрали 732 коней, 477 корів, 567 волів, 1156 свиней, зруйнували приміщення державних і громадських організацій, лікарню, Будинок культури, бібліотеки[3].

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 483, арк. 26.
[2] Там же, арк. 2—8.
[3] Луганський облпартархів, ф. 44, оп. 1, спр. 42, арк. 8.

Переборюючи великі труднощі, жителі села почали відновлювати зруйноване ворогом господарство. Трудящі інших радянських республік подали їм в цьому велику допомогу. Із східних районів країни прибуло 6 тракторів, маточне поголів'я худоби, ковальське вугілля, залізо. Культурно-освітні заклади Куйбишевської області надіслали до сільської бібліотеки понад 5000 книжок.

Весняно-польові роботи в 1943 році проводились у дуже тяжких умовах: поля обробляти доводилось переважно коровами, ранні культури колгоспники сіяли ручним способом, а посівний матеріал у поле доставляли на візках. Тільки завдяки самовідданій праці трудівників села сівбу було проведено вчасно.

Трудовий героїзм виявили працівники МТС. За почином комуністів і комсомольців вони налагодили ремонт сільськогосподарської техніки в той час, коли майстерні ще не були відбудовані. Незважаючи на холод, ремонтники працювали просто неба по 12—14 годин на добу.

Протягом 1943—1944 рр. були відбудовані машинно-тракторна станція, млин, промкомбінат і харчокомбінат, лікарня, школа, бібліотека та інші культурно-побутові заклади. В 1947 році посівні площі в колгоспах досягли довоєнного рівня.

Після відбудови сільськогосподарських артілей постало питання про їх дальший розвиток. Дрібні колгоспи були малодохідними, вони не могли в широких масштабах впроваджувати механізацію в сільське господарство, ефективно використовувати техніку. Тому в 1950 році на базі семи колгоспів було створено три — «Червоний прапор», ім. Калініна і «Світанок». Укрупнення колгоспів дало можливість зосередити увагу на піднесенні врожайності та подоланні відставання тваринництва. Вже в наступному, 1951, році було досягнуто відчутних наслідків. Так, середній урожай головної культури — озимої пшениці — в колгоспі «Червоний прапор» перевищив 25 цнт з кожного гектара. За вирощення високих урожаїв зернових культур, успішне проведення збирання і здачу хліба державі 12 колгоспників і механізаторів села були нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу. Бригадир рільничої бригади колгоспу «Червоний прапор» Т. І. Острогляд, ланкові цього колгоспу К. І. Письменна, У. М. Рева, комбайнер І. Н. Письменний удостоєні найвищої нагороди — ордена Леніна.

Дальшому розв'язанню творчої ініціативи колгоспників сприяли рішення XX з'їзду КПРС. Трудівники села особливу увагу приділили піднесенню найбільш відсталої галузі — тваринництва — і вже за рік добилися перших успіхів. У 1957 році надій молока на фуражну корову зріс порівняно з 1953 роком у три рази і становив в середньому в усіх трьох колгоспах понад 1,8 тис. кг. За досягнення високих показників у розвитку сільськогосподарського виробництва голова колгоспу «Світанок» Л. М. Ключенкова була нагороджена орденом Леніна, а чабани колгоспу «40 років Жовтня» (колишній «Червоний прапор») О. М. Міщенко і М. М. Філоненко, доярка колгоспу ім. Калініна О. А. Сокира — орденом Трудового Червоного Прапора.

Тваринницька ферма колгоспу «Дружба» в Білокуракиному. 1965 р.

У березні 1958 року колгоспи «40 років Жовтня» та ім. Калініна об'єдналися в одне господарство, і з цього часу в Білокуракиному було вже два колгоспи — «Дружба» і «Світанок». Укрупнені колгоспи стали великими багатогалузевими господарствами. В артілі «Дружба» є 6,5 тис. га сільськогосподарських угідь, в т. ч. 4,8 тис. га ріллі, а в артілі «Світанок» — близько 3 тис. га угідь, з яких 2,1 тис. га орних земель.

Група передовиків сільського господарства, нагороджених орденами і медалями. Білокуракине. 1966 р.

Історичною віхою в житті білокуракинців, як і всіх радянських людей, був XXII з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу. Від імені своїх земляків делегат з'їзду секретар райкому КП України О. І. Рогачова голосувала разом з іншими за прийняття нової Програми КПРС.

Трудящі селища з великим натхненням взялися за перетворення в життя накреслень партії в галузі піднесення сільського господарства, культури, народного добробуту.

Держава подала колгоспам велику допомогу, постачаючи їм трактори, сільськогосподарські машини, добрива. У 1966 році в двох колгоспах був 41 трактор, 32 комбайни, сотні причіпних і навісних знарядь, 26 автомашин, 26 електромоторів та багато іншої техніки. Наявність необхідної техніки і досвідчених кадрів механізаторів дала можливість повністю механізувати вирощування зернових і просапних культур. Удобрення полів провадиться тільки спеціальними машинами і за допомогою сільськогосподарської авіації. Механізація, піднесення культури землеробства, впровадження передових методів агротехніки значно підвищили врожайність усіх сільськогосподарських культур. Так, колгосп «Дружба» в останньому році семирічки зібрав по 20,7 цнт озимої пшениці з 1 га, замість 14 цнт у 1958 році. В цілому валовий збір зерна по обох колгоспах зріс майже вдвічі.

Щорік успішніше розвивалось колгоспне тваринництво. Якщо до 1950 року в цій галузі переважала ручна праця, то в 1968 році на всіх молочнотоварних фермах було впроваджено механічне доїння корів, автонапування, встановлено механізми для роздачі кормів і прибирання гною, а на свинофермах — кормозапарники. Колгоспники застосовують найновіші методи відгодівлі худоби. Організовано виробництво дріжджів і штучного молока для підгодовування телят. Це дало можливість колгоспам у 1966 році виробити 27,5 тис. цнт молока, збільшити його виробництво проти 1958 року в 1,5 раза. Виробництво м'яса за цей час зросло в 1,4 раза і досягло 3,8 тис. центнерів.

Успіхи, досягнуті колгоспами, є результатом самовідданої праці всіх колгоспників. За збільшення виробництва продуктів рослинництва і тваринництва в 1965 році кращі з них удостоєні урядових нагород. Найвищої нагороди — ордена Леніна — удостоєна доярка колгоспу «Дружба» Т. Л. Гужва. Доярка А. Д. Малюк і бригадир П. А. Піддубний з цього ж колгоспу нагороджені орденом Трудового Червоного Прапора. П'ятьом передовикам того ж року вручені медалі «За трудову доблесть»[1].

Боротьбу трудівників колгоспів за піднесення економіки очолюють партійні організації. На партійних зборах обговорюються найважливіші питання життя гос-

[1] Газ. «Луганская правда», 29 березня, 1 квітня, 1 і 5 липня 1966 р.

Новозбудований дитячий комбінат у Білокуракиному. 1966 р.

подарств. Так, у червні 1964 року комуністи колгоспу «Дружба» вирішили залучити спеціалістів для вивчення досвіду роботи по-новому. За рішенням парторганізації було створено групу економічного аналізу. Комуністи мобілізували колгоспників на боротьбу за бережливість. Усі ці заходи дали можливість запровадити в наступному році внутрігосподарський розрахунок і грошову оплату праці колгоспників.

За післявоєнні роки в Білокуракиному, яке стало з квітня 1954 року селищем міського типу, наявні невеликі підприємства місцевої промисловості були не тільки відбудовані, але й значно розширені. Підприємства по переробці сільськогосподарської сировини були об'єднані в харчокомбінат. У борошномельному і олійному цехах встановлено нове устаткування. Це дало змогу значно підвищити продуктивність праці та збільшити випуск продукції. Якщо у 1950 році борошномельний цех переробляв за добу 6 тонн зерна, а олійний — 2 тонни соняшнику, то в 1965 році зерна перероблялося 12—14 тонн, а соняшнику — 6—7 тонн.

В майстернях райоб'єднання «Сільгосптехніка» за роки семирічки встановлено потокові лінії для ремонту тракторів і комбайнів, нові токарні, фрезерні і свердлильні верстати.

Для ведення будівництва в колгоспах району створено міжколгоспну будівельну організацію. Тут повністю механізовано первинну обробку лісоматеріалів.

У селищі є хлібоприймальний пункт, молокозавод, комбінат побутового обслуговування, що об'єднує 5 майстерень та інші дрібні підприємства.

Зростання економіки колгоспів, розвиток підприємств сприяли підвищенню матеріального добробуту трудящих. За роки семирічки зріс житловий фонд. На колишньому пустирі виросло містечко з двоповерхових будинків, де справили новосілля понад 100 сімей робітників і службовців. Тут же споруджено дитячий садок-ясла на 120 місць. Крім того, трудящі селища за допомогою державного кредиту спорудили понад 200 індивідуальних будинків. Завдяки цьому виросли нові вулиці — Залізнична, Стадіонна, Світла. Разюче змінився загальний вигляд селища. Новозбудовані будинки не мають нічого спільного з підсліпуватими дореволюційними селянськими хатами. Кожний будинок — цегляний, високий, багатокімнатний, з великими вікнами. Центральні вулиці — Леніна, Кірова, Чапаєва — заасфальтовані. У 1960—1965 роках прокладено 7 км тротуарів, 5 км водопроводу. Селище потопає в зелені. В центрі його знаходиться чудовий парк. Багато квітів висаджують жителі вздовж вулиць і в скверах. У сквері, в центрі села, встановлено пам'ятник В. І. Леніну.

У проведенні робіт по благоустрою Білокуракиного велика заслуга належить селищній Раді, в складі якої налічується 65 депутатів. На сесії Ради в березні 1965 року було ухвалено до 50-річчя Радянської влади побудувати в селищі спортивний зал, закласти сквери, озеленити всі вулиці. Депутати, члени постійної комісії по благоустрою залучили до виконання рішення сесії всіх трудящих селища. 14 комсомольських організацій селища, що налічують 346 членів ВЛКСМ, оголосили будівництво спортзалу ударною будовою і взяли активну участь у його спорудженні. Напередодні 49-ої річниці Жовтневої революції молодь одержала чудовий спортивний

комплекс. Тут займаються волейболісти, баскетболісти, легкоатлети, гімнасти, борці. Проведені роботи і по озелененню селища. Закладено молодіжний сквер на вул. Чапаєва.

З кожним роком розширюється торговельна сітка, збільшується товарооборот. У 1966 році кількість магазинів і ларків досягла 28. За роки семирічки збудовано райунівермаг, чайну, їдальню, меблевий магазин. За післявоєнні роки торговельна мережа не тільки розширилась, але й спеціалізувалась: відкрито книжковий, меблевий, гастрономічний, м'ясо-молочний, дитячий магазини, а також магазини по продажу культтоварів, кулінарних виробів, готового одягу.

Великі зміни в побуті білокуракинців відбулися після підключення на початку 1964 року селища до державної енергосистеми. У будинках колгоспників, робітників і службовців з'явилися холодильники, пральні машини та інші електропобутові прилади. На початку 1966 року в 126 будинках були телевізори, у 211 — радіоприймачі.

Білокуракинці вже давно забули про епідемічні захворювання, які до революції забирали тисячі жителів. У селищі є районна лікарня, яка має хірургічне, терапевтичне, родильне і дитяче відділення, зубопротезний і рентгенівський кабінети. Кваліфікована і безплатна медична допомога подається також у жіночій і дитячій консультаціях.

За роки семирічки в селищі значно зросли асигнування на охорону здоров'я — з 113,6 тис. крб. у 1958 році до 253,9 тис. крб. у 1965 році. Розширено матеріальну базу лікарні. Зведено нові корпуси хірургічного і терапевтичного відділень, добудовано інші відділення і служби, встановлено нове устаткування. Число лікарняних ліжок зросло з 60 до 100. В березні 1967 року закінчено будівництво нової поліклініки. В медичних закладах працює 155 медпрацівників, у т. ч. 20 лікарів.

Своєю самовідданою працею по охороні здоров'я трудящих, активною громадською діяльністю загальну повагу заслужило багато медичних працівників. Серед них лікар-дерматолог О. Г. Соколова, нагороджена значком «Відмінник охорони здоров'я УРСР», терапевт Л. А. Покотило, хірург Л. П. Чапленко.

Великих успіхів досягнуто в справі народної освіти. За післявоєнні роки не тільки розширилась матеріальна база шкіл, але й значно підвищився загальний рівень викладання. Крім середньої, в селищі працюють восьмирічна і три початкові школи. У 1965/66 навчальному році в школах навчалися 1294 дітей. Понад 100 чоловік сільської і робітничої молоді продовжують своє навчання у вечірній школі. Тільки в 1959—1965 pp. 436 молодих жителів селища закінчили середню школу. Навчання і виховання учнів здійснюють 68 учителів з вищою і середньою спеціальною освітою. В школах виросло чимало чудових майстрів педагогічної праці, які дають учням глибокі знання. Кращі з них — В. П. Павленко, П. І. Чайка, М. Ф. Литвяк, нагороджені значком «Відмінник народної освіти УРСР».

Виступ учасників танцювального гуртка районного Будинку культури перед колгоспниками білокуракинської артілі «Дружба». 1966 р.

В Білокуракинській дитячій музичній школі. 1965 р.

В селищі є музична школа. В ній навчаються 86 обдарованих дітей по класу баяна, народних інструментів та фортепіано.

Білокуракинцям є де розумно і змістовно провести своє дозвілля. В селищі працюють районний Будинок культури, селищний клуб, два колгоспних клуби, клуб будівельників, 6 червоних кутків. У Будинку культури і клубах працюють драматичні, хорові, танцювальні та інструментальні гуртки художньої самодіяльності, в яких бере участь понад 200 чоловік. Тут читаються лекції і доповіді, проводяться тематичні вечори, концерти художньої самодіяльності, демонструються кінофільми. У Будинку культури і в селищному клубі встановлено широкоекранну кіноапаратуру.

До послуг трудящих — 5 бібліотек (районна для дорослих і дітей, селищна, кабінету політосвіти райкому КП України, середньої школи). У бібліотеках є 34,6 тис. книжок. Читачами бібліотек є 3420 чоловік. Білокуракинці щоденно одержують 2250 примірників центральних, республіканських і обласних газет та журналів. Тричі на тиждень виходить районна газета «Заповіт Ілліча» загальним тиражем 5000 примірників, а двічі на місяць — багатотиражна газета «Колгоспна правда» колгоспу «Дружба». Білокуракинці беруть активну участь у громадському житті. Форми цієї участі різні: робота в депутатських комісіях селищної Ради, виконання партійних, комсомольських і профспілкових доручень, чергування в народній дружині, участь у діяльності організацій ДТСААФ, Червоного Хреста і т. д.

Цікаво проводять своє дозвілля і діти. В Будинку піонерів працюють авіамодельний, радіотехнічний, рукодільний, фотогурток і гуртки художньої самодіяльності.

Нова радянська дійсність народжує відмінні від минулого звичаї і обряди: комсомольські весілля, урочисту реєстрацію новонароджених. Міцно входять у побут масові народні свята — проводи зими, Дні трудової слави, свята Весни, Врожаю та інші. В урочистій обстановці вручаються перші паспорти, трудові книжки, перша зарплата, відзначаються ювілеї ветеранів праці тощо.

Пишаються білокуракинці своїми видатними земляками. Генерал-лейтенант П. В. Вашура під час Великої Вітчизняної війни був начальником політвідділу корпусу. Влучні удари по німецько-фашистських військах завдавали льотчики повітряної армії, серед яких був генерал-майор авіації В. О. Бихал.

Великі перспективи відкриваються перед Білокуракиним у новій п'ятирічці (1966—1970 рр). Боротьбу трудящих селища за дальший розвиток економіки, культури, підвищення добробуту народу очолюють 20 первинних партійних організацій, в рядах яких налічується 485 комуністів.

В недалекому майбутньому Білокуракине стане ще кращим. Зросте його житловий фонд, вулиці прикрасять нові будинки культурно-побутового призначення. Трудящі Білокуракиного разом з усім радянським народом активно борються за перетворення в життя історичних рішень XXIII з'їзду КПРС.

В. Й. ГУРЕВИЧ, В. Н. РЕВА

Білокуракинський район вперше утворено в 1923 р., а в сучасних межах — в 1965 році. Займає площу 1,4 тис. кв. км. Розташований на півночі області і межує на півночі з Білгородською областю РРФСР, на сході з Новопсковським, на півдні — Старобільським, південному заході — Сватівським й північному заході — Троїцьким районами Луганської області. Населення 33,5 тис. чол., у т. ч. 9,5 тис. (28,4 проц.) міського населення і 24 тис. (71,6 проц.) сільського. Густота населення — 23,3 чол. на 1 кв. кілометр.

У складі району є 11 сільських і 2 селищні Ради, які об'єднують 69 населених пунктів, у т. ч. 2 селища міського типу. В районі 17 колгоспів і 4 радгоспи.

Територію району з півночі на південний схід перетинає залізнична лінія, що зв'язує Москву з Донбасом, та шосейна дорога обласного значення з Білокуракиного на Луганськ.

Грунти у районі в основному чорноземні. Незначну площу займають суглинисті грунти та заболочені землі в заплавах невеликих рік Білої та Лозної (притоки р. Айдару).

Білокуракинський район є одним з найбільших сільськогосподарських районів області, де культивуються зернові культури, соняшник. Площа сільськогосподарських угідь району становить 122,8 тис. га, в т. ч. орної землі — 87,6 тис. га (71,4 проц.), садів — 1,8 тис. га (1,5 проц.), луків і пасовищ — 28,5 тис. га (23,3 проц.), лісів — 4,9 тис. га (3,8 проценти).

У 1966 році посівні площі мали таку структуру: зернові культури займали 42,4 тис. га (48,4 проц.), технічні культури — 13,2 тис. га (15,1 проц.), кормові — 24,3 тис. га (27,8 проц.) тощо.

У 1966 році було зібрано 142,7 тис. цнт озимої пшениці (26,6 цнт з га); 194 тис. цнт ячменю (18,5 цнт з га); 206,8 тис. цнт соняшника (16,3 цнт з га), 229,9 тис. цнт цукрових буряків (192 цнт з гектара).

На полях колгоспів і радгоспів району працює 645 тракторів, 115 зернових комбайнів, 554 автомашини, сотні найновіших причіпних машин та агрегатів для внесення в грунт добрив тощо.

На кінець 1966 року район повністю електрифіковано від державної енергосистеми. У господарствах району працює 587 електромоторів різної потужності. Електрика широко використовується для подрібнення й переробки кормів, механічного доїння корів та інших виробничих потреб.

76 проц. тваринницьких ферм мають автопоїлки, підвісні і наземні доріжки для роздачі кормів худобі тощо. На всіх свинофермах обладнані кормокухні й запарники для приготування кормів.

За роки семирічки значно зросло поголів'я худоби та підвищилась його продуктивність. Протягом 1963—66 рр. середньорічне виробництво молока в колгоспах і радгоспах району становило 235,8 тис. цнт, або 194,5 цнт на 100 га сільгоспугідь, м'яса — 55,3 тис. цнт (45,7 цнт на 100 га угідь).

За успіхи, досягнуті в розвитку сільського господарства у післявоєнний час, 159 колгоспників, робітників радгоспів і спеціалістів сільського господарства нагороджено орденами і медалями Союзу РСР. 5 чол. присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці, 15 чол. нагороджено орденом Леніна.

В районі є п'ять промислових підприємств місцевого значення: харчокомбінат по переробці зерна і соняшника, молокозавод, райоб'єднання «Сільгосптехніка», комбінат побутового обслуговування, які розміщені в районному центрі, та промкомбінат по виготовленню цегли і шлакоблоків (смт Лозно-Олександрівка). На промислових підприємствах працює 515 чол. Випуск валової продукції в 1966 році становив 3,3 млн. карбованців.

Потреби населення задовольняють 176 продуктових, промтоварних, господарських та інших спеціалізованих магазинів і ларків, 20 підприємств громадського

харчування. У 1966 році товарооборот усіх торговельних підприємств райспоживспілки склав 12,3 млн. карбованців.

В районі є 46 загальноосвітніх шкіл і професійно-технічне училище, що готує трактористів-машиністів широкого профілю та будівельників.

У загальноосвітніх школах в 1966/1967 навчальному році вчились 5850 учнів, працювало 447 учителів.

В професійно-технічному училищі навчається 250 чоловік. Чотирнадцять учителів району нагороджені значком «Відмінник народної освіти УРСР».

Мережа культурно-освітніх установ включає 3 будинки культури, 28 сільських і 3 профспілкові клуби, літній кінотеатр, 30 бібліотек з фондом 212,5 тис. книжок. У Білокуракинському, Лозно-Олександрівському будинках культури, Лизинському, Нещеретівському, Червоноармійському та Олександропільському сільських клубах є широкоекранні кіноустановки.

В будинках культури і сільських клубах створено і працюють 28 драматичних, 30 хорових і 33 танцювальні колективи художньої самодіяльності.

В районі видається районна газета «Заповіт Ілліча» тиражем 5 тис. прим. і три багатотиражні газети.

Медична допомога трудящим району надається в трьох лікарнях, двох лікарських дільницях, 31 фельдшерсько-акушерському пункті, де працює 35 лікарів та 155 чоловік з середньою медичною освітою. В медичних установах району працює 3 відмінники охорони здоров'я УРСР.

У роки семирічки в районі невпинно зростало будівництво житла. Тільки в селах і селищах міського типу колгоспники, робітники і службовці при допомозі державних кредитів спорудили 1803 благоустроєні житлові будинки загальною площею 101852 кв. м. Крім того, за рахунок держави в районному центрі побудовано близько 8 тис. кв. м житлоплощі.

З Білокуракинського району вийшло 4 Герої Радянського Союзу.

НЕЩЕРЕ́ТОВЕ

Нещеретове — село, центр сільської Ради. Розташоване в нижній течії річки Білої, притоки Айдара, за 16 кілометрів від районного центру Білокуракиного і за три кілометри від залізничної станції Чумбур на лінії Валуйки — Кондрашівська. Через село проходить шосейна дорога Старобільськ—Білокуракине. Населення — 1400 чоловік. До складу сільської Ради входять села Паньківка і Цілуйкове.

В околицях села досліджено пам'ятки кількох епох: кургани епохи міді-бронзи (III — початок I тисячоліття до н. е.), сарматські курганні поховання (III століття до н. е.— III століття н. е.), кочовницькі кургани та могильник салтівської культури (VIII — X століття н. е.).

Слобода Нещеретове виникла на початку XVIII століття[1]. Першими її жителями були українські й російські селяни з Правобережної України та центра Росії, що втекли з кріпацької неволі. Оселившись на берегах річки Білої, вони будували свої житла в густих заростях очерету. Нерідко покрівлі ледве виднілись з цих заростів. Звідси й назва слободи — Нещеретове (нижче очерету). Від нього, очевидно, походить і поширене в селі прізвище Нещерет.

Вільне життя кріпаків, що втекли, тривало недовго. Влітку 1707 року за настійною вимогою поміщиків-кріпосників Петро I послав на Дон каральну експедицію під командуванням князя Ю. Долгорукого[2]. Вона мала виловити всіх селян-утікачів.

---

[1] Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Вып. I, X., 1898, стор. 120.
[2] Більш детально про це розповідається в нарисі про м. Старобільск.

Жителі Нещеретового, як і інших сіл на Айдарі, не захотіли розстатися з волею. Вони взяли участь у повстанні під керівництвом Кіндрата Булавіна. Під час жорстокого придушення Булавінського повстання селище було спалене[1].

Друге народження Нещеретового відноситься до середини 30-х років XVIII століття, коли літом 1732 року в ці місця переселилися служилі люди Острогозького слобідського полку[2]. В 1793 році в слободі проживало 655 душ чоловічої статі. Основним заняттям населення з давніх-давен було землеробство. Крім хліборобства, окремі сім'ї займалися бджільництвом і садівництвом.

Під час реформи 1861 року нещеретівці, як державні селяни, одержали по 6 десятин на ревізьку душу[3]. На 1869 рік в Нещеретовому було 264 двори і 1484 жителі. Село належало до Олексіївської волості Старобільського повіту.

Після реформи відбувається інтенсивний розклад нещеретівської земельної общини. Все чіткіше виділяються три основні угруповання: бідняки, середняки і куркулі. За даними перепису 1905 року, 24 проц. селянських господарств зовсім не мали посівів, 64 проц. обробляли від 5 до 7 десятин кожне. Збіднілі селяни, не маючи робочої худоби (таких було 23 проц.), здавали землю в оренду, а самі йшли в найми до сільських багатіїв і заможних господарів. Відомо, що в селі понад 30 проц. господарів користувалося найманою працею. Значна кількість селян не могла обробляти свої наділи власними силами, бо мала всього одну коняку. Вихід з цього становища селяни бачили в обробці землі супрягою. У 1905 році 100 господарів об'єднувалися в супряги[4]. Примітивний рівень ведення господарства: обробіток землі ралами, дерев'яними боронами, сівба вручну, відсутність сівозмін та удобрення полів — призводили до низьких урожаїв. Так, у 1905 році в Нещеретовому було зібрано з кожної десятини в середньому по 2,5 цнт жита та 5,5 цнт ярої пшениці. Багато селян, не маючи змоги проіснувати з сім'єю від свого злиденного господарства, змушені були йти на далекі заробітки або займатися кустарними промислами. Кількість таких селян щорік зростала. Якщо в 1872 році 43 чол. одержали 3-місячні паспорти на відхід з села, то в 1892 році їх було 73[5].

За даними 1905 року в Нещеретовому налічувалось 24 сім'ї, для яких ремісничий і кустарний промисли були постійним заняттям. Найбільш поширеними професіями були колісники, бондарі, ковалі, кравці та шевці. В цей час у селі було 5 млинів і невеличка цегельня.

Економічне становище більшості нещеретівських селян було тяжким. Вони були приречені на виснажливу працю від зорі до зорі, голодування і часті хвороби. Селянин-бідняк вважав себе щасливим, якщо раз у рік, на свято, колов кабана. У звичайні дні його їжею були картопля та капуста, м'ясо в хаті бувало рідко. Житла будували з мергелю, покривали їх очеретом, освітлювали гасом. Повсякденний одяг більшість селян мала з домотканого полотна, пофарбованого домашнім способом. Жінки носили запаски з домотканого сукна і полотняні, розшиті узорами блузки. Для зими більшість селян мала кожухи з овечого хутра, заможніші — купували на ярмарках дублені кожухи і бурки з башликами (т. зв. кобеняки)[6].

Через погані умови життя та відсутність медичної допомоги в селі майже щороку спалахували епідемії дифтериту, тифу тощо.

До революції ні лікарської дільниці, ні фельдшерського пункту в Нещеретовому не було. Найближче розташована Білокуракинська лікарська дільниця обслу-

---

[1] Крестьянские и национальные движения накануне образования Российской империи. Булавинское восстание (1707—1748), т. XII, стор. 34, 113.

[2] А. Слюсарський. Слобідська Україна. Х., 1954, стор. 48.

[3] Земельные наделы крестьян Харьковской губернии. Х., 1907, стор. 86.

[4] Материалы для оценки земель Харьковской губернии. Вып. 42, Х., 1907, стор. 170—197.

[5] Очерк экономической жизни крестьянского населения Старобельского уезда и причин его задолженности (1849—1893 гг.). Х., 1893, стор. 139—140.

[6] Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Вып. I, Х., 1898, стор. 120—133.

говувала кілька волостей — понад 30 населених пунктів з населенням близько 43 тисячі[1].

Тяжке економічне становище переважної більшості селян призводило до загострення класової боротьби на селі. У 1905—1907 рр. у Нещеретовому діяла керована старобільськими більшовиками підпільна група. Її очолив місцевий селянин М. Крамар. Члени групи розповсюджували серед населення листівки революційного змісту, збирались на таємні сходки в Черемховому яру і Кленовому лісі. Літературу для агітаційної роботи в Нещеретове доставляли члени Старобільської соціал-демократичної групи — студенти Харківського університету М. В. Лихобабин та М. Д. Леляков[2]. Під впливом революційної агітації і селянських заворушень, що розгорнулися в повіті, нещеретівські селяни захопили в 1906 році пасовиська, що належали поміщикам на хуторах Африці та Покровському[3].

Нещеретівська підпільна група проіснувала до травня 1907 року. Під час маївки в Черемховому яру її виявила поліція. Деяким учасникам маївки пощастило втекти. Решта, в т. ч. активні учасники підпільної групи М. П. Царевський, Я. М. Діденко і В. П. Царевський, була заарештована і відправлена до Старобільська. Повітовий суд присудив їх до кількох місяців примусових робіт, а керівника групи М. Крамара було відправлено до Харкова, де його засудив окружний суд[4].

Низьким був рівень освіти й культури дореволюційного села. На початку XX століття з 1027 чоловіків, що жили в селі, грамоту знали лише 272, або 26 проц., а з 1015 жінок — 28, тобто 2,7 проц. Учитися в земській і церковнопарафіальній школах, відкритих у 90-х роках XIX століття, мали змогу кожний третій хлопчик і кожна п'ятнадцята дівчинка[5].

У 1905 році в Нещеретовому відкрили невелику земську бібліотеку, в якій було 779 книжок. Нею користувалося 129 читачів[6].

Але, незважаючи на тяжке і безпросвітне життя, нещеретівські селяни зберігали народні звичаї та обряди, відзначали свята. Особливо яскравими були в Нещеретовому весільний обряд та проводи зими. В ніч під Новий рік молоді нещеритяни щедрували:

Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.

Улюбленими народними піснями молоді, які вона виконувала з захопленням були «В кінці греблі шумлять верби», «Із-за гори та із-за кручі», «На городі верба рясна», «Ой у полі озеречко» та інші.

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції здійснилась споконвічна мрія селян про землю і мир. У листопаді 1917 року в Нещеретовому була створена Рада селянських депутатів, головою якої було обрано місцевого селянина-бідняка Н. Т. Хоменка[7], який до служби в царській армії був наймитом у місцевого багатія. Після російсько-японської війни він повернувся в село, провадив серед населення агітаційну роботу, спрямовану проти самодержавства. За це його переслідували, і він мусив виїхати з Нещеретового. Після Лютневої революції Хоменко знову повернувся в село і брав активну участь у соціалістичних перетвореннях на селі. Під керівництвом Ради були конфісковані землі поміщиків Зубиліних та Царевських, також націоналізовано спиртовий завод Ковтуна в сусідньому хуторі Африці. Повесні 1918 ро-

---

[1] Отчет о составе и деятельности земской медицины Старобельского уезда за 1914 год. Старобільськ, 1915, стор. 185, 189.

[2] Газ. «Колгоспна правда» (Старобільськ), 12 листопада 1936 р.

[3] Е. К. Живолуп. Крестьянское движение в Харьковской губернии в 1905—1907 годах. Х., 1956, стор. 120.

[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 15.

[5] Материалы для оценки земель Харьковской губернии. Вып. 42, Х., 1907, стор. 170—197.

[6] Отчет о состоянии бесплатных народных библиотек Старобельского уезда за 1910 год. Х., 1911, стор. 8, 11.

[7] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 452.

ку 2385 десятин землі було розподілено між нещеретівськими селянами точно за числом їдців.

Але радість першої радянської весни була затьмарена вторгненням на Україну військ німецьких окупантів. У квітні 1918 року вороги захопили Старобільський повіт. У Нещеретовому, як і в інших селах, почалися терор, пограбування мирних жителів. Окупанти забирали зерно, худобу, продукти. Але в листопаді вони змушені були залишити цю територію. Село захопили білокозаки, яких вже в грудні звідси вигнали частини Червоної Армії. В Нещеретовому відновлюється Радянська влада. Місцевий ревком, головою якого став П. Т. Хоменко, провів велику роботу по мобілізації бійців для Червоної Армії. Захищати молоду Радянську республіку добровільно пішло багато молодих жителів Нещеретового[1].

Бригада І. Т. Острогляда на Всесоюзній нараді передовиків сільського господарства в Кремлі (другий ряд). 1936 р.

Мирний перепочинок був недовгим. У червні 1919 року в цьому районі знову почалися бої. Село захопили денікінці. Хазяйнували тут білогвардійці недовго. Частини Червоної Армії на початку грудня 1919 року вигнали їх з села. Але мирному будівництву ще тривалий час заважали бандитські зграї. Ревком очолив боротьбу з бандитизмом. У селі було знешкоджено учасників куркульської банди, що замислили вбити членів Олексіївського волосного ревкому. Для захоплення бандитів було створено групу з чотирьох чоловік. Літньої ночі 1920 року С. Т. Авдюха, І. І. Заєць, Ф. К. Ковпаков та М. І. Кравцов непомітно підкрались до сараю, де збиралися бандити, роззброїли їх і відправили до Старобільська, в ЧК.

Повесні 1920 року були проведені вибори до сільської Ради, а в квітні цього року представники Нещеретівської Ради брали участь у роботі III повітового з'їзду Рад[2].

Важливим заходом було створення комітету незаможних селян, головою якого обрали місцевого активіста П. С. Коротенка.

У 1920 році сільська Рада відкрила в Нещеретовому початкову школу, а в 1923 році тут було організовано фельдшерсько-акушерський пункт. За активної участі молоді у 1921 році в селі відкрились клуб та бібліотека. Під керівництвом місцевого вчителя Г. Ф. Борисенка в клубі було організовано хор з 70 чоловік, оркестр народних інструментів у складі 30 чол. та драматичний гурток, який ставив популярні п'єси українських класиків. У 1923 році в нещеретівському клубі стали демонструвати кінофільми. Почали впроваджуватись у життя і нові, радянські обряди. В 1924 році сільська Рада провела першу урочисту реєстрацію новонароджених — «зорини»[3].

У 1925 році в Нещеретовому розгорнулась велика робота по ліквідації неписьменності. В селі було створено понад 20 гуртків лікнепу. Активну участь в їх роботі брали вчителі місцевої школи та комсомольці. Нещеретівський комсомольський осередок, організований у 1925 році, був одним з перших сільських осередків Білокуракинського району.

У 1927 році початкову школу було перетворено на семирічку. Через 2 роки, в 1929 році, в селі було організовано перший піонерський загін.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 452.
[2] Революційне минуле Старобільщини, стор. 31.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 452.

Культурно-освітня робота, що розгорнулась у 20-х роках, дала позитивні наслідки. Одним з них було закриття церкви і розташування тут клубу. Рішення про це ухвалили загальні збори жителів села влітку 1925 року. Під ним підписалося майже все доросле населення Нещеретового.

Великі зміни в економічному житті села відбулися наприкінці 20-х років. У 1928 році 28 бідняцьких господарств об'єднались у перше товариство по спільному обробітку землі, назване «Перемогою». Головою товариства обрали активіста І. Д. Іщенка[1]. Велика роль в дальшому розвитку колективних господарств належала створеному в 1929 році партійному осередку (секретар З. Я. Кривенко). Наприкінці 1929 — на початку 1930 року в Нещеретовому організувались п'ять дрібних сільськогосподарських артілей, які наприкінці 1931 року об'єднались в один колгосп «Зоря Сходу». Земельний фонд артілі становив понад 6000 гектарів. У господарстві було 300 коней, 150 пар волів, 2 трактори, 2 молотарки і 3 нафтові двигуни, 3 тваринницькі ферми — молочнотоварна, свинарська і вівчарська. Для підготовки механізаторів правління колгоспу послало групу молоді на курси до Білокуракинської МТС.

Восени 1933 року до Нещеретового прибула тракторна бригада. 9 членів бригади були уродженцями села. Бригаду очолював сімнадцятирічний комсомолець з сусідньої Паньківки І. Т. Острогляд. Вже в перший день роботи трактористи підняли 28 га зябу. Все село вийшло дивитись, як працює в полі молодь. Якість роботи була відмінною. Навесні 1934 року молоді механізатори вирішили за рік підвищити продуктивність праці в 4 рази. Для цього кожний зобов'язався виорати за сезон 800 га, одержати врожай зернових не менше 18 цнт з кожного гектара, заощадити 5 проц. пального[2].

Бригада І. Острогляда успішно виконала свої зобов'язання і зайняла перше місце в районі. У грудні 1934 року члени бригади на нараді передовиків у Донецьку уклали договір на соціалістичне змагання з бригадою П. Ангеліної з Старобешівської МТС. Девізом роботи механізаторів стали слова «П'ятирічку — за 4 роки!». Вони вирішили довести виробіток на один трактор до 1000 га, а врожайність зернових — не менше як до 20 цнт з гектара, зекономити 8 проц. пального.

Зиму механізатори використали для відмінного ремонту тракторів та підвищення кваліфікації. Весну 1935 року вони зустріли у всеозброєнні. В гарячі дні сівби виконували по дві норми. За досягнення високих показників — виробіток 1258 га на кожний трактор[3]— І. Острогляда та його товаришів по бригаді послали до Москви. Передових механізаторів прийняв нарком землеробства, цікава зустріч з московськими комсомольцями відбулася в ЦК ВЛКСМ. 5 січня 1936 року М. І. Калінін вручив нещеретівським механізаторам у Кремлі урядові нагороди. І. Т. Острогляд і Г. Т. Сухоставський були нагороджені орденом Леніна, 7 членів бригади — орденом Трудового Червоного Прапора, 1 — орденом «Знак пошани».

Успішна робота молодих механізаторів сприяла дальшому розвитку економіки нещеретівських колгоспів. У 1934 році великий колгосп «Зоря Сходу» розукрупнився на 5 артілей. Поряд з рільництвом в артілях успішно розвивалося тваринництво. Великих успіхів у 1938—1939 рр. добилась свинарка М. Павлюкова, яка одержувала від кожної свиноматки по 25 ділових поросят. За це її було удостоєно ордена Трудового Червоного Прапора.

У передвоєнні роки особливо широко розгорнулось культурне будівництво. В 1938 році почала працювати середня школа. Вона розташувалась у світлому двоповерховому будинку, спорудженому в центрі села. У 1938/39 навчальному році в нещеретівській середній школі навчалось понад 600 дітей колгоспників. Одним з найкращих у районі за своєю роботою був сільський клуб. Він мав стаціонарну кіноустановку, бібліотеку.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 12.
[2] Там же, арк. 13.
[3] Газ. «Прапор Леніна» (орган Білокуракинського РК КП України та райвиконкому), 12 листопада 1936 р.

Розширив свою роботу сільський фельдшерсько-акушерський пункт. У селі відкрився родильний будинок[1].

Великою подією в житті трудівників Нещеретового були вибори до Верховної Ради СРСР, що відбулися в грудні 1937 року. Депутатом Ради Союзу по Старобільському виборчому округу було обрано їх земляка, бригадира тракторної бригади Г. Т. Сухоставського.

У 1938 році Нещеретове стало центром сільської Ради Білокуракинського району Луганської області. Населення його, за даними перепису 1939 року, становило 2302 чоловіки.

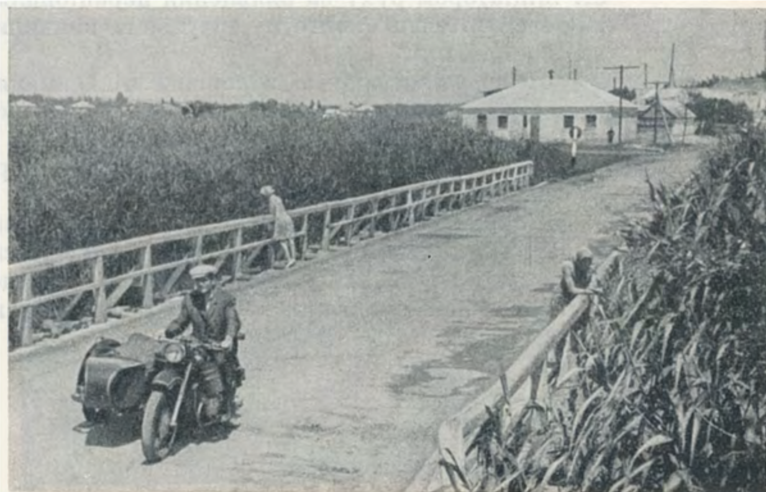
Тяжким випробуванням для нещеретівців, як і для всього радянського народу, стала війна. У Нещеретовому не було жодної сім'ї, яка б не проводжала на фронт батька, сина, чоловіка або брата. Сотні жителів села пішли захищати Батьківщину. Ті, що залишилися в тилу, всі сили віддавали фронту. Колгоспники, в основному жінки, організовано провели збирання і молотьбу, здавши більшу частину врожаю 1941 року до фонду оборони. Організовано було проведено і весняну сівбу. Але зібрати врожай 1942 року не вдалося. 13 липня Нещеретове було тимчасово окуповане німецько-фашистськими загарбниками.

Окупанти начисто пограбували село. Один за одним відходили від станції Чумбур ешелони, навантажені хлібом, худобою і різним майном. У Нещеретовому проводились облави, під час яких були схоплені і вивезені в Німеччину 45 юнаків і дівчат. Жорстокий окупаційний режим викликав протест у жителів села. У Нещеретовому було створено комсомольську підпільну групу, до якої входили І. П. та І. М. Царевські, М. Стрільцов, Г. Світличний. Молоді патріоти порушували телефонний зв'язок, перешкоджали просуванню ворожих ешелонів, відбили худобу, яку намагалися вигнати фашисти під час відступу[2].

26 січня 1943 року частини 172-ої стрілецької дивізії визволили Нещеретове. За час окупації фашисти завдали селу величезних збитків. Були дощенту зруйновані господарські будівлі, середня школа, медпункт та багато будинків колгоспників.

Активну участь у відбудові зруйнованого господарства колгоспів брали колишні воїни-фронтовики, що повернулися після перемоги в рідне село. Бригадиром тракторної бригади став колишній фронтовий шофер А. В. Федченко; інвалід війни орденоносець О. Р. Гончаров був обраний головою Нещеретівської сільської Ради. Добрих показників добилась за перші післявоєнні роки бригада овочівників, керована колишнім фронтовиком С. Т. Авдюхою. Багато сили доклав для відбудови господарства колгоспів рідного села учасник війни економіст О. Ф. Кравцов.

Завдяки допомозі держави і самовідданій праці колгоспників нещеретівські сільгоспартілі на 1947 рік відновили довоєнні посівні площі та поголів'я худоби. На початку 1953 року усі п'ять господарств об'єдналися в один колгосп «Перемога», що мав 6686 га сільськогосподарських угідь. Економіка його перші два роки була слабкою. Про це можна було судити хоч би з таких показників: середня врожайність у 1953 році становила 9,2 цнт з га; на 100 га сільськогосподарських угідь було одержано всього 38 цнт молока та 18 цнт м'яса. Середньорічний надій молока на фуражну корову не перевищував 675 кг. Правління колгоспу та партійна організація накреслили кон-

Міст через річку Білу при в'їзді в Нещеретове. 1966 р.

[1] Газ. «Прапор Леніна», 1 травня 1939 р.

[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп 3-ОВ, спр. 83, арк. 37.

Зустріч колгоспників з ветеранами колгоспного руху І. Д. Іщенком, В. Є. Хорошун, Я. А. Дубовим. Нещеретове. 1965 р.

кретні заходи, спрямовані на піднесення громадського господарства. Головна увага приділялась підвищенню врожайності всіх культур, збільшенню продуктивності тваринництва та зниженню собівартості продукції. В результаті вжитих заходів вже в 1958 році середня врожайність зернових підвищилась до 18,6 цнт, середній надій молока на одну фуражну корову — до 1980 літрів, виробництво м'яса на 100 га сільськогосподарських угідь зросло до 30,7 центнера.

У січні 1959 року до колгоспу «Перемога» приєдналась сусідня сільськогосподарська артіль ім. Мічуріна (села Паньківка і Цілуйкове).

Нові перспективи відкрили перед трудівниками колгоспу рішення XXI з'їзду КПРС про семирічний план розвитку народного господарства нашої країни. Виконуючи семирічку, трудівники Нещеретового збільшили виробництво зерна з 33,4 тис. цнт у 1958 році до 37,2 тис. цнт у 1964 році, молока — з 10,1 тис. до 33,5 тис. цнт у 1965 році, м'яса — з 1,7 тис. до 4,04 тис. цнт. Порівняно з 1958 роком у 9 разів підвищилось виробництво соняшнику і в 4 рази — яєць.

Значно зросло поголів'я великої рогатої худоби — з 1388 голів у 1958 році до 3720 голів у 1965 році, в т. ч. корів з 535 до 1521 голови.

Ці успіхи позитивно відбились на зростанні валового доходу колгоспу. У 1966 році його сума становила 1,6 млн. крб. замість 401 тис. крб. у 1958 році. Велику роль у зростанні доходності багатогалузевого господарства відіграла створена у 1962 році в колгоспі «Перемога» група економічного аналізу, до якої ввійшло 13 чоловік. З ініціативи групи в колгоспі впроваджено внутрігосподарський розрахунок. Були заведені особисті рахунки на всіх трудівників, а це дало змогу значно поліпшити облік праці та удосконалити систему її додаткової оплати. Велику економію дало і скорочення адміністративно-управлінського персоналу.

Зростання доходів дало змогу артілі асигнувати значні кошти на придбання нової техніки, на господарське житлово-побутове і культурне будівництво. За роки семирічки колгосп збільшив свій машинно-тракторний парк до 45 тракторів, 10 зернових, 13 силосних комбайнів, 34 автомашин тощо. Обслуговувало колгоспну техніку 167 механізаторів. З 1958 по 1966 рік було споруджено 18 корівників, 2 свинарники, 2 гаражі, магазин, їдальню, дитячий садок, клуб, спортивний зал тощо.

Добре працює і нещеретівська група народного контролю, яка виступила в області ініціатором руху за виявлення нераціонально використовуваних земель. Тільки на території свого колгоспу ентузіасти виявили 84 га, які дають тепер господарству великий доход.

Нещеретівці одними з перших підтримали рух за комуністичну працю. В змагання включились рільничі бригади і ферми. Першими звання ударників комуністичної праці були удостоєні в 1959 році доярка М. П. Нещерет, свинарка К. М. Білоусова, телятниця П. Є. Чекотило, пастух Ф. С. Деряга. У 1966 році в колгоспі було вже 58 ударників комуністичної праці.

Комуністична партія і Радянський уряд високо оцінили працю нещеретівських колгоспників у післявоєнний час. Нещеретівські механізатори, полеводи, тваринники надійно тримають естафету ударників передвоєнних п'ятирічок. У 1949 році за вирощування високих урожаїв пшениці звання Героя Соціалістичної Праці була

удостоєна ланкова колишнього колгоспу ім. Мічуріна К. П. Світлична. У 1958 році урядовими нагородами було відзначено нову групу колгоспників. Орденом Трудового Червоного Прапора було нагороджено 3 чол., в т. ч. голову колгоспу П. І. Беденка, талановитого організатора виробництва. У 1966 році за високі показники в розвитку колгоспного виробництва орденом Трудового Червоного Прапора відзначено працю телятниці Г. М. Кийко, механізатора П. П. Дубового, відомого майстра високих урожаїв соняшнику; доярки Т. Ф. Єресько, яка добилася від кожної фуражної корови середнього надою молока по 2740 кг протягом трьох років.

У післявоєнний час неухильно підвищувався матеріальний добробут трудівників села. Колгоспний трудодень збільшився з 71 коп. у 1958 році до 3 крб. 45 коп. у 1966 році. Колгосп «Перемога» одним з перших у районі перейшов на грошову оплату праці.

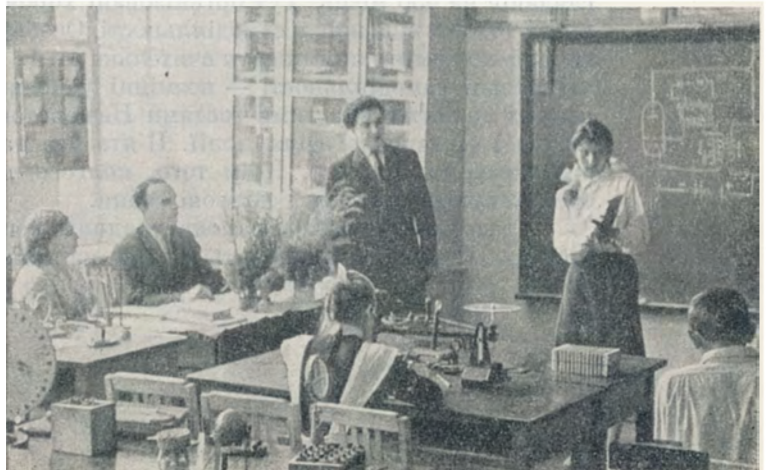
Нещеретівська сільська Рада і правління колгоспу «Перемога» приділяють велику увагу поліпшенню побутових умов трудівників села. У Нещеретовому працюють 7 магазинів, чайна, кравецька майстерня, відділення зв'язку. Рік у рік зростає товарооборот підприємств торгівлі і громадського харчування. Якщо у 1958 році нещеретівці придбали товарів на суму 639 тис. крб., то в 1965 році ця сума становила 1730 тис. карбованців. Жителі села мають усі можливості гарно одягатися, по-сучасному і зручно обставляти квартири.

Рік у рік поліпшується медичне обслуговування населення. В Нещеретовому працюють аптека і лікарня з амбулаторним і стаціонарним (на 30 ліжок) лікуванням. Про хворих піклуються 3 лікарі, 6 фельдшерів і медичних сестер. Фельдшер Н. М. Іщенко три роки була на фронті. Повернувшись у рідне село, вона весь час працює в нещеретівській лікарні. За багаторічну, сумлінну працю, чуйне ставлення до людей вона нагороджена орденом «Знак Пошани».

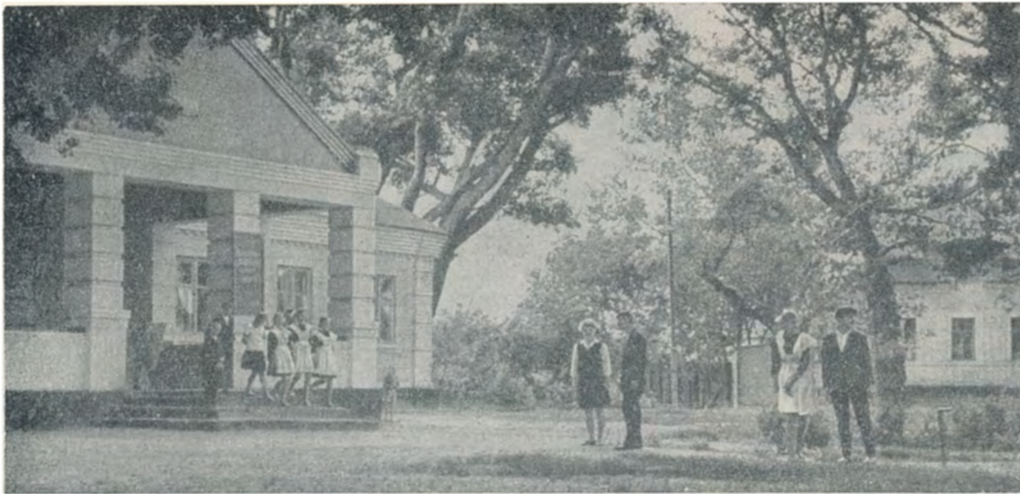
Великі зміни відбулися за післявоєнні роки в галузі освіти й культури. Близько 50 проц. дорослого населення, яке народилося за Радянської влади, має неповну середню освіту, 27,7 проц.— середню і середню спеціальну, 3 проц.— вищу і тільки 20,3 проц.— початкову. В 1966 році в Нещеретовому працювали середня і дві початкові школи. В них навчалося близько 400 учнів. Колектив учителів нещеретівських шкіл постійно працює над підвищенням якості знань учнів. Однією з перших серед сільських загальноосвітніх шкіл області нещеретівська середня школа перейшла на навчання в класах-кабінетах. Велику увагу приділяють тут дослідницькій роботі. Гурток юннатів двічі (у 1962 і 1964 роках) було нагороджено грамотами Міністерства освіти Української РСР і ЦК ЛКСМУ.

Нещеретівські педагоги можуть по праву пишатися своїми вихованцями. Михайло та Борис Іванці закінчили Московський Державний університет ім. Ломоносова і тепер працюють на науковій роботі. Багато хто з випускників вчився в Московському Вищому технічному училищі ім. Баумана, Харківському політехнічному, Ленінградському медичному та інших інститутах країни. Чимало випускників шкіл, які здобули вищу освіту, залишились працювати в рідному селі. Головним агрономом колгоспу працює Д. К. Давиденко, головним зоотехніком — М. Г. Федченко, зоотехніком — Л. Ю. Кисловська. Любов до сільського господарства передається дітям від батьків. Так, дочка доярки Л. Діденко закінчила Харківський зооветеринарний інститут, а дочка іншої доярки — Н. Чухрай — вчиться в Українській ордена Трудового Червоного Прапора сільськогосподарській академії.

Екзамени в середній школі. Нещеретове. 1966 р.

16 7-505

Будинок культури, Нещеретове. 1966 р.

Батьківщина високо оцінила працю нещеретівських педагогів. П'ятеро з них нагороджені значком «Відмінник народної освіти УРСР». У 1966 році ордена «Знак Пошани» удостоєний директор школи М. Ф. Кисловський, медалі «За трудову відзнаку» вчителька Л. М. Філіпова. Великою повагою серед трудівників села користується вчитель-пенсіонер І. І. Зайцев, учасник першої світової, громадянської і Великої Вітчизняної воєн, який понад 20 років учив нещеретівських дітей. Зараз він на пенсії, але, як і раніше, займається громадською роботою. За зразкову педагогічну діяльність і активну громадську роботу І. І. Зайцев нагороджений орденом «Знак Пошани».

Велику ідейно-виховну роботу проводить партійна організація колгоспу «Перемога». У 1967 році на обліку в ній перебувало 137 комуністів. У селі створено три лекторські групи, працюють 14 семінарів і політшкіл та школа комуністичної праці.

Комуністи подають приклад для всіх колгоспників. Вони працюють на основних ділянках колгоспного виробництва. Так, 42 комуністи є механізаторами, 24 — тваринники, 38 — працюють у рільництві. Кращі механізатори — І. А. Ганзій, В. М. Гринченко, І. Ф. Шиленко — стали майстрами квадратного посіву. В останньому році семирічки вони добились того, що в рільництві переважна більшість робіт провадиться без затрат ручної праці.

Невід'ємною рисою духовного життя трудівників Нещеретового є любов до книги. Кожний третій житель села — постійний читач сільської бібліотеки, книжковий фонд якої становить 8,5 тис. примірників. За рік на кожного читача припадає в середньому 18 прочитаних книжок.

Велику роботу серед дітей і юнацтва проводить бібліотека нещеретівської середньої школи, в якій налічується 3540 книжок. Багато колгоспників мають власні бібліотеки.

У 1964 році в Нещеретовому спорудили новий Будинок культури з залом для глядачів на 450 місць. Тут організовані хоровий, драматичний, танцювальний і вокальний гуртки художньої самодіяльності. Особливою популярністю користується драматичний колектив, яким керує вчителька М. І. Тремпольцева. Нещеретівські учасники художньої самодіяльності — незмінні учасники районних та обласних оглядів народних талантів. Частими гостями Нещеретового є артисти обласного драматичного театру і Луганської філармонії. П'ять раз на тиждень у Будинку культури демонструються кінофільми. Крім того, колгосп «Перемога» має дві кінопересувки, які обслуговують бригади і польові стани.

Продовжуючи чудові народні традиції, нещеретівці цікаво проводять свята зими, урожаю. Урочисто проходять вечори, на яких вшановують ветеранів і передовиків праці.

Так, у січні 1967 року в Будинку культури відбулося вшанування колгоспників-героїв праці. На вечорі були присутні 8 довоєнних орденоносців, членів першої тракторної бригади, а також нагороджені у післявоєнний час, були присутні молоді колгоспники, ветерани праці, шкільна молодь. Комсомольці піднесли героям праці квіти, подарунки. На закінчення вечора відбувся великий концерт учасників художньої самодіяльності.

Партійна та комсомольська організації надають великого значення розвиткові фізичної культури і спорту. В селі побудували спортивний зал, обладнали спортивні майданчики, де працюють різноманітні секції. Колгоспні футбольна і волейбольна команди ДСТ «Колгоспник» успішно виступають на першість Білокуракинського району.

Нещеретівці люблять своє село. Вони вирішили зробити його селом зразкового порядку. За цю справу гаряче взялись депутати сільської Ради — члени постійно діючої комісії по шляховому будівництву і благоустрою. Упорядковується шосейна дорога, що з'єднує село з Білокуракиним. У 1966 році прокладено 3 км водопроводу, майже на всіх центральних вулицях села висаджено тисячі фруктових і декоративних дерев, троянд тощо. У 1965 році закладено парк, у якому встановлено обеліск на честь 20-річчя Перемоги над фашистською Німеччиною.

Нещеретове — село суцільної електрифікації і радіофікації, багато його жителів мають телевізори та радіоприймачі.

В роки нової п'ятирічки (1966—1970 рр.) здійснюється реконструкція села, на яку передбачається витратити 2 млн. 300 тис. карбованців.

Історія Нещеретового — це історія працелюбних людей, які впевнено крокують до світлих вершин комунізму.

Л. И. АЛЕКСЄЄВА, М. Ф. КИСЛОВСЬКИЙ.

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СЕЛИЩНИХ І СІЛЬСЬКИХ РАД БІЛОКУРАКИНСЬКОГО РАЙОНУ

БУНЧУКІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 9 км від районного центру, за 5 км від залізничної станції Луб'янка. Населення — 584 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Грицаївка, Киселівка,Ставкове.

В селі розташована центральна садиба колгоспу ім. Кірова, який має 5900 га землі, в т. ч. 3700 га орної. Господарство спеціалізується на відгодівлі великої рогатої худоби, якої налічується понад 2700 голів. Крім того, розвинуте рільництво та рибництво.

У Бунчуківці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Село засноване наприкінці XVIII століття.

ДЕМ'Я́НІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 15 км від районного центру, за 10 км від залізничної станції Білокуракине. Населення — 508 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Коноплянівка, Лаврівка, Шовкунівка.

В Дем'янівці розташований колгосп «Заря», який має 5800 га землі, в т. ч. 4100 га орної. Розвинуте рільництво й м'ясо-молочне тваринництво, на фермах здійснена повна механізація виробничих процесів.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Заснована Дем'янівка на початку XVIII століття.

Уродженцеві села В. М. Федоренку присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

В околицях села Коноплянівки розташовані кургани епохи міді—бронзи (III — початок I тисячоліття до н. е.).

КУ́РЯЧІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване в верхів'ях річки Білої, за 17 км від районного центру. Залізнична станція — Катран. Населення — 1037 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Попівка, Рудове, Хоменкове Перше.

В Курячівці розташовані колгосп «Заповіт Ілліча» і державний плодорозсадник. Колгосп має 8500 га землі, в т. ч. 5100 га орної, розвинуте рільництво й тваринництво. Плодорозсадник має 980 га землі, постачає саджанцями кращих сортів плодових дерев сусідні райони.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Заснована Курячівка в кінці XVIII століття.

Селяни с. Рудового чинили запеклий опір проведенню столипінської аграрної реформи. 27 червня 1914 року вони не допустили землеміра на поле. В результаті сутички останнього було поранено.

ЛИ́ЗИНЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 10 км від районного центру і за 13 км від залізничної станції Білокуракине. Населення — 847 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Самсонівка та Шапарівка.

В селі розташований колгосп «Прогрес». Господарство — багатогалузеве, має 4600 га землі, в т. ч. 2700 га орної.

У Лизиному — восьмирічна школа, бібліотека, Будинок культури на 350 місць.

Село виникло в другій половині XVIII століття.

В 1805 році, після викупу землі у князя Куракіна, селяни Лизиного звільнилися від кріпацтва.

ЛОЗНО-ОЛЕКСА́НДРІВКА — селище міського типу (з 1964 р.), центр селищної Ради, розташоване на річці Лозній, за 45 км від районного центру і за 12 км від залізничної станції Солідарна. Населення — 2800 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Вишневе, Олексапіль, Петрівка.

В селищі розташовані колгосп «Правда», промкомбінат, «Сільгосптехніка». Колгосп має 4280 га землі, розвинуте рослинництво й тваринництво. Промкомбінат виробляє шлакоблоки, цеглу, черепицю.

У Лозно-Олександрівці є середня школа, бібліотека, Будинок культури, лікарня на 85 ліжок. За семирічку споруджено 222 будинки.

Лозно-Олександрівка заснована на початку XVIII століття, але в 1718 році була залишена жителями в зв'язку з епідемією чуми. Вдруге заселення почалося в 1758 році селянами з Тамбовської губернії.

ОЛЕКСАНДРО́ПІЛЬ — село, центр Ляшківської сільської Ради, розташоване за 30 км від районного центру, з яким сполучене асфальтовим шляхом, за 14 км від залізничної станції Катран. Населення — 565 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Гоцківка, Калаїнове, Климівка, Ляшківка, Пластунівка, Приходьківка, Романівка.

В селі розташований колгосп «Комуніст», який має 4800 га землі, в т. ч. 3200 га орної. Господарство — багатогалузеве, тваринництво — м'ясо-молочне.

В Олександрополі — восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Засноване село в другій половині XVIII століття.

Уродженець с. Романівки Т. Т. Макаренко — Герой Радянського Союзу.

ОЛЕКСІ́ЇВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 14 км від районного центру, за 1,5 км від залізничної станції Чумбур. Населення — 1076 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Заїківка та Луб'янка.

В селі розташовані колгоспи «Путь Ленина» та ім. Тімірязєва, які мають 10 300 га землі,в т. ч. 5600 га орної; розвинуте рільництво, тваринництво, овочівництво, садівництво.

В Олексіївці є восьмирічна школа, бібліотека, клуб на 150 місць.

Село засноване в другій половині XVII століття.

Під час німецько-фашистської окупації в с. Заїківці діяла підпільна група під керівництвом С. Д. Гнатенка.

ПА́ВЛІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Білій, за 10 км від районного центру і залізничної станції Білокуракине. Через село проходить шосе та залізниця. Населення — 1729 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Заводянка, Морозове, Стативчине, Хоменкове Друге.

Іранська срібна посудина (V—VI ст. н. е.), знайдена у с. Павлівці в 1923 році. Ермітаж.

В селі розташовані центральна садиба колгоспу ім. XXI з'їзду КПРС, відділок радгоспу «Більшовик», філіал Білокуракинського відділення «Сільгосптехніка».

Колгосп ім. XXI з'їзду КПРС має 8700 га землі, в т. ч. 5700 га орної. Господарство — зерно-тваринницького напряму. Бригадир тракторної бригади Г. І. Давидов — Герой Соціалістичної Праці. Відділок радгоспу «Більшовик» спеціалізується на відгодівлі великої рогатої худоби.

У Павлівці є середня та початкова школи, 2 клуби, бібліотека. За 1960—1966 рр. збудовано 226 житлових будинків.

Село виникло в першій половині XVII століття, спочатку називалося Тарабанівкою, у XVIII столітті названо Павлівкою.

Селяни с. Стативчиного чинили опір проведенню столипінської реформи. 22 липня 1914 року селянки розгромили квартиру землеміра. Вони вимагали припинення виділення на хутори.

ПЛА́ХО-ПЕТРІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 28 км від районного центру і за 18 км від залізничної станції Катран. Населення — 428 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Картамишеве, Красне Руно, Лебедівка, Маньківка, Новочервоне, Раївка, Роздольне, Світленьке.

В селі розташований радгосп «Родина», основний напрям виробництва його — вирощування зернових культур та відгодівля свиней. Радгосп має близько 13 000 га землі, в т. ч. 9800 га орної. Господарство високомеханізоване.

У Плахо-Петрівці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. За 1959—1966 рр. в радгоспі здійснено велике будівництво: споруджено 11 тваринницьких приміщень, пекарню, гуртожиток, їдальню, 193 житлові будинки, прокладено 12 км водопроводу.

Село засноване на початку XVIII століття.

Зоотехнік радгоспу Г. Т. Серебрянська — заслужений зоотехнік УРСР, бригадир молочнотоварної ферми М. І. Кропивна обрана депутатом Верховної Ради УРСР.

ЧЕРВОНОАРМІ́ЙСЬКЕ (до 1930 р.— Стукалове) — село, центр сільської Ради. Розташоване за 36 км від районного центру, за 19 км від залізничної станції Солідарна. Населення — 590 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Гладкове, Калинова Балка, Кочине-Розпасіївка, Куплювате, Миколаївка, Новоандріївка, Новопокровка, Нянчине, Осикове, Первомайське, Попасне, Саранчине, Солідарне, Тимошине, Чабанове.

У селі розташована центральна садиба радгоспу «Червоноармієць», який має 24 500 га землі, в т. ч. 14 500 га орної. Радгосп виробляє зерно, м'ясо, молоко. Директор радгоспу В. М. Будняк, завфермою О. П. Ставицький, бригадир І. Д. Водолазький удостоєні звання Героя Соціалістичної Праці.

У Червоноармійському є восьмирічна школа, бібліотека, Будинок культури, радіовузол; прокладено 17 км водопроводу, насаджено 20 га колективного саду.

Засноване село у 1902 році.

Під час німецько-фашистської окупації в с. Миколаївці діяла підпільна комсомольська організація ім. Чапаєва, якою керувала вчителька Є. П. Тесленко.

Жителі с. Солідарного О. М. Артеменко та Є. М. Левенець — Герої Радянського Союзу.

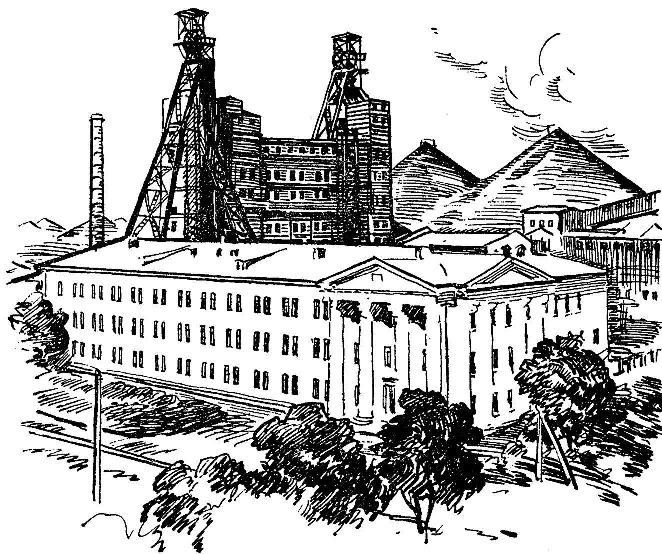
ШАРІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Лозній, за 60 км від районного центру і за 25 км від залізничної станції Солідарна. Населення — 730 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Лозне.

В селі розташований колгосп ім. Ілліча, який має 5500 га землі, в т. ч. 3400 га орної. Господарство — рослинницько-тваринницьке.

У Шарівці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. За 1960—1966 рр. кожна друга сім'я звела новий будинок, на вулицях висаджено 2,5 тис. декоративних дерев, обладнано спортивні майданчики.

Село засноване в кінці XVIII століття.

БРЯНКА — МІСТО ОБЛАСНОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ

БРЯНКА

Брянка — місто обласного підпорядкування, розташоване біля річки Лозової (права притока річки Лугані), на північно-східних відрогах Донецького кряжа, за 50 км на захід від Луганська і за 5 км на південь від Кадіївки. Брянка зв'язана залізницею через станції Алмазна і Сентянівка з сіткою залізниць Донбасу. Через місто проходить автомагістраль Луганськ — Сєвєродонецьк. Брянській міській Раді підпорядкована Южно-Ломуватська селищна Рада. Населення — 88,2 тис. чоловік.

Територія нинішнього міста склалася з сіл Яр Кам'яний, Протік Гриценків, Лозова, Павлівка, Краснопілля, Сабівка, Замківка, Ломоватка та інших.

Перші поселенці на території міста з'явилися в 1696 році. Вони й заснували селище, яке дістало назву Яр Кам'яний. В 1707 році неподалік від селища виник другий населений пункт, що дістав назву Протік Гриценків — за ім'ям сотника Гриценка; в 1730 році вони об'єдналися, утворивши село Лозову[1]. В 1776 році серб секунд-майор Міокович на належній йому землі поблизу Лозової заснував селище, назвавши його Павлівкою. У 1787 році Лозова і Павлівка злилися, утворивши село Лозову-Павлівку. В 1819 році поміщик Сабо заснував за 7 верст від Лозової-Павлівки село Сабівку. В цей же час неподалік від Лозової-Павлівки виникли села Краснопілля і Замківка.

В 30-і роки XIX століття у зв'язку зі зрослою потребою в кам'яному вугіллі для Луганського чавуноливарного заводу, посилюється геологічна розвідка надр. В 1837—1839 рр. дослідні експедиції, що працювали в цих місцях, виявили ряд родовищ кам'яного вугілля, в тому числі Саботурське, Павлівське, Анненське, Єленівське[2]. Протягом 1851—1861 рр. тут виникли перші дрібні вугільні копальні: «Ломуватка» — поміщика Акімова, «Краснопілля» — Вагнера, «Єленівка» — Раєвських

[1] Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии. Вып. 2. Катеринослав, 1880, стор. 114.

[2] П. И. Фомин. Горная и горнозаводская промышленность Юга России, т. 1, X., 1915, стор. 37, 42.

та ін.[1] На цих шахтах застосовувалася безплатна праця кріпаків. Видобувалось вугілля здебільшого взимку і восени, коли роботи на полях закінчувалися.

Кустарна експлуатація дрібних копалень не давала великих доходів їх власникам — поміщикам. Поблизу не було ні залізниць, ні споживачів, волами вугілля далеко не повезеш. Видобуте паливо не йшло на ринок, а використовувалось ковалями, у винокурних і салотопних підприємствах, на опалення приміщень.

Після скасування кріпосного права з сіл потекла на заводи і шахти дешева робоча сила. Країні потрібно було вугілля. І тоді до скарбів донецької землі потяглися жадібні до наживи промисловці.

1861—1890 рр. були періодом виникнення та бурхливого розвитку шахт, залізниць. У 1867 році на базі невеликої шахти біля села Краснопілля виник Краснопільський рудник, що складався з двох вертикальних шахт і однієї штольні завдовжки 120 саженів. Тут працювали сезонні робітники артілями по 30—40 чоловік. Це були переважно селяни навколишніх сіл, які не порвали ще зв'язку з хліборобством і йшли на шахти шукати заробітку після закінчення сільськогосподарських робіт. Видобуток вугілля на цих шахтах швидко зростав; у 1872 році тут накопичилось 3,75 млн. пудів палива. Через відсутність залізниць шахти довелося закрити. Збудована в 1876—1878 рр. Донецька залізниця, що сполучила Луганськ із Дебальцевим, сприяла виникненню нових шахт на території нинішнього міста. В 1878 році було відкрито Орлово-Єленовський і Кам'янський, а в 1880 році — рудник Завадського (Семенівський). У 1886 році була прокладена перша залізнична вітка, що сполучила рудник Завадського з станцією Алмазна[2].

Наявність залізниці прискорила збут вугілля, попит на яке невпинно зростав. Шахтовласник Завадський зі своїм компаньйоном Лемешевським придбав у районі Лозової-Павлівки вугленосні землі з дрібними шахтами, що належали товариству Брянського заводу[3]. За три кілометри від Лозової-Павлівки, на базі однієї з малих шахт, Завадський у 1889 році заклав велику як на той час капітальну шахту № 6; вона й стала основою виникнення Брянського рудника. Крім місцевих жителів, на будівництві вугільних підприємств працювали прийшлі робітники — зубожілі селяни з багатьох губерній України і Центральної Росії. Недалеко від шахти № 6 було закладено таку ж за величиною шахту № 1 Орлово-Єленовського рудника, яку в 1890 році власник Єленов здав в оренду Акціонерному товариству Криворізьких залізних руд. Звідси й рудник дістав назву Криворіжжя. Прибуткова справа привела до утворення 22 грудня 1896 року «Товариства Брянських кам'яновугільних копалень і рудників» з основним капіталом 1,5 млн. крб. золотом[4].

Виникли на той час шахти і рудники становили гірничі округи. Рудники навколо станції Алмазна, в тому числі і Брянський, увійшли в Алмазно-Мар'ївський гірничий округ; за адміністративно-територіальним поділом вони належали до Лозово-Павлівської волості. Навколо шахт з'являлись невеликі робітничі селища. Основна ж частина робітників жила в навколишніх селах.

У 1894 році Брянський, Криворізький і Кам'янський рудники були зв'язані залізничною віткою зі станцією Алмазна. Вугілля відправлялось далеко за межі Донбасу — на металургійні заводи, залізниці тощо. Брянський рудник мав своє депо, паровози, вагони, склади, водокачки.

У 1899 році поряд з шахтою № 6 («Брянка») було відкрито шахти №№ 11, 14, 15 та ін. Видобуток вугілля на Брянському руднику зростав рік у рік. У 1897 році рудник видав на-гора і відправив залізницею понад 10 млн. пудів вугілля.

На шахтах Брянського рудника роботи велися по 12 годин в дві зміни, а на невеликих шахтах, де працювали в одну зміну, робочий день тривав 13—14 годин. Про

---

[1] Н. Лопатин. Город наш Кадиевка, стор. 12.
[2] Там же, стор. 14, 29.
[3] М. М. Середенко. Чорна металургія України. К., 1957, стор. 20.
[4] Газ. «Екатеринославские губернские ведомости», 28 грудня 1896 р.

каторжні умови праці гірників писалося у тогочасній пресі: «Робота тут провадиться в атмосфері, наповненій їдким вугільним пилом і різними шкідливими для дихання газами, в мокрому, вогкому грунті»[1]. За тяжку і небезпечну працю в нелюдських умовах середній заробіток шахтаря становив 8—15 крб. на місяць. Цієї суми не вистачало навіть на найбідніший прожитковий мінімум.

Робітниче селище Брянського рудника наприкінці XIX ст. складалося з двох-трьох десятків землянок і бараків та кількох кам'яних казарм, де в страшенній тісноті тулилися робітники та їхні сім'ї. Навіть офіційні власті змушені були визнати, що шахтарі живуть «у землянках темних і тісних»[2].

Економічна криза, що вибухла на початку 900-х років, ще більше погіршила становище гірників Брянського рудника. Робітники стають на боротьбу за свої права. На шахті Францевича біля Лозової-Павлівки під час заворушень, що виникли через несвоєчасну видачу зарплати, робітники розгромили контору і мало не вбили управителя рудника[3].

В 1900 році в Лозовій-Павлівці утворилася соціал-демократична група, до якої входили вчителі М. С. Мітягін, М. В. Данилович, слюсар Микита Корначов та ін. Серед них був і видатний революціонер П. О. Мойсеєнко, який працював згодом на Криворізькому руднику і брав участь у написанні та розповсюдженні революційних листівок.

У березні 1903 року серед шахтарів було поширено прокламацію, що закликала робітників до політичної та економічної боротьби. Її прочитали не тільки на рудниках, а й у багатьох навколишніх селах. Поліція Слов'яносербського повіту заметушилася, але спроби знайти «крамольників» були марними. Лозово-Павлівська соціал-демократична група встановлювала все нові й нові зв'язки з робітниками рудників, заводів, з жителями сіл. В ніч на 18 квітня 1903 року в робітничих селищах навколо Лозової-Павлівки було розкидано «Летучий листок» (до свята 1 Травня), в якому зазначалося, що капіталісти і поміщики грабують робітників та селян, що добре живуть лише цар з міністрами та чиновниками, а простий народ з сім'ями вмирає з голоду. Листівка закликала робітників до об'єднання, до боротьби проти царського самодержавства, за 8-годинний робочий день, за переділ землі.

Настав 1905 рік. Події 9 січня знайшли відгук у найвіддаленіших місцях Донбасу. В лютому страйки відбулися на шахті № 6, на Павлівському, Ломуватському, Орлово-Єленівському рудниках. Для придушення страйкового руху промисловці викликали козачі сотні. У вересні—жовтні тут знову відбулися страйки. Так, 18 жовтня 1905 року почався страйк, що тривав два дні. Гірники вимагали збільшення заробітної плати, висунули ряд інших економічних вимог. Розмах страйку шахтарів і підтримка його робітниками навколишніх заводів змусили адміністрацію задовольнити вимоги гірників і оплатити їм час страйку[4].

У дні Грудневого збройного повстання в Москві гірники Брянського, Криворізького і Павлівського рудників провели мітинги солідарності; перед адміністрацією були висунуті вимоги забрати з шахти козаків, підвищити заробітну плату, скасувати штрафи. Але ці вимоги не було задоволено[5]. Шахтарі під керівництвом соціал-демократів продовжують боротьбу проти ненависного самодержавного ладу. В травні 1906 року на шахтах відбувалися збори і мітинги робітників. Гірники вимагали восьмигодинного робочого дня, скасування штрафів, підвищення заробітної плати на 50 проц., поліпшення охорони праці. 20 лютого 1907 року робітники рудників вийшли на вулиці з червоними прапорами. Демонстрація була розігнана козаками, почалися масові арешти.

---

[1] Журн. «Новое слово», СПб, 1896, № 7.
[2] Рабочее движение в России в XIX веке. М., 1952, т. 3, ч. II, стор. 361.
[3] О. А. Парасунько. Положение и борьба рабочего класса Украины (60—90-е годы XIX в.). К., 1963, стор. 370.
[4] Коротка хронологія революції 1905 року на Україні, стор. 36, 73.
[5] Донбасс в революции 1905—1907 гг. Сталіно, 1955, стор. 67—68.

В період столипінської реакції шахтарі не припиняли боротьби. Активну роботу серед гірників провадив Алмазно-Юр'ївський районний комітет РСДРП. Більшовики розповсюджували написані від руки і розмножені на гектографі листівки, закликали робітників до згуртування. Під впливом Алмазно-Юр'ївського комітету партії на Брянському руднику активізується революційна боротьба шахтарів. Більшовицькою групою, що виникла на початку 1912 року на Брянському руднику, керував запалювач шахти Андрій Шехов. У зв'язку з Ленськими подіями більшовики організували мітинг, на якому шахтарі заявили рішучий протест з приводу розправи над робітниками.

Напередодні імперіалістичної війни число робітників на Брянському руднику збільшилося. У 1913 році в робітничому селищі жило 19 тис. чоловік, у тому числі 4 тис. шахтарів, сім'ї яких проживали в навколишніх селах. У зв'язку з розвитком кам'яновугільної промисловості Лозова-Павлівка все більше втрачала своє значення як сільськогосподарський район і перетворювалася в населений пункт, де переважали робітники вугільних підприємств. Житлові умови були неймовірно тяжкі. Селище Брянського рудника, що розрослося аж до Лозової-Павлівки, в 1913 році мало 34 казарми і 125 сімейних будиночків-каюток. Багато робітників, не маючи квартир, змушені були платити значну частину свого й без того низького заробітку за кімнату або ліжко в Лозовій-Павлівці. В робітничому селищі Брянського рудника відчувалася гостра потреба у воді. Водопроводу не було, лазень на шахтах не існувало. Гірники хворіли на такі професійні хвороби як емфізема легень, бронхіт, ревматизм, атеросклероз тощо.

Тимчасом медичне обслуговування було поставлено погано. У робітничому селищі лікарень не було. В 1893 році відкрилася лікарська дільниця в Лозовій-Павлівці, у 1902 році тут стала діяти лікарня всього на десять ліжок. У ній працювали один лікар, фельдшер та акушерка[1]. Ця лікарська дільниця з невеликою лікарнею повинні були обслуговувати кілька волостей, що звичайно не могло задовольнити запити населення.

Лише у 1897 році в Лозовій-Павлівці було відкрито трикласну церковнопарафіальну школу, в якій було всього дві класні кімнати на 50 дітей. Через рік тут же почала діяти земська чотирикласна школа, в якій стало навчатися 70 чоловік. Ці школи не могли охопити всіх бажаючих; 85 проц. дітей робітників і селян не мали можливості здобути навіть початкову освіту.

В 1897 році було відкрито недільну школу для дорослих. Революційно настроєна інтелігенція скористалася цим для політичного виховання робітників. Викладачі недільної школи Лозової-Павлівки О. Н. Тарутіна, М. С. Мітягін та М. В. Данилович пропагували серед робітників революційні ідеї, за що катеринославський губернатор усунув їх від роботи в школі.

На всю Лозово-Павлівську волость у 1902 році була тільки одна земська бібліотека, фонд якої складався з 1508 книжок. Книжки видавались тільки по неділях та в свята. У бібліотеці було 259 читачів, з них — тільки 34 робітники. Щоб стати читачем бібліотеки треба було вносити членські внески і пожертви[2].

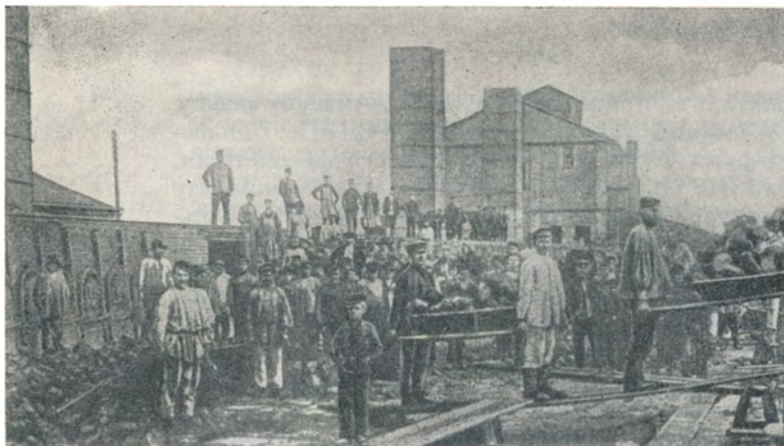
З перших днів імперіалістичної війни багато гірників було послано на фронт. Рудники помітно опустіли. І тільки з червня 1915 року уряд дозволив підпри-

Верхня площа Лозово-Павлівки. 1916 р.

[1] В. Н. Брагин. Очерк истории земской медицины в Славяносербском уезде. Луганськ, 1913, стор. 7.

[2] Отчет комиссии при Славяносербской уездной управе о читальнях-библиотеках за 1902 г., Луганськ, 1903, стор. 15, 17.

Робітники Брянського рудника біля коксових печей. 1916 р.

ємцям бронювати гірників за шахтами. Кількість робітників знову збільшилася. В роки війни в Лозовій-Павлівці виникають невеликі приватні шахти, що дістали тоді влучну назву «самооборонки». Тут приховувалися від мобілізації на фронт куркулі, купці, торгівці.

Життя шахтарів з кожним днем погіршувалось. У погоні за прибутками шахтовласники запроваджували на шахтах жорстокий трудовий розпорядок. На робітників накладали різні стягнення, штрафи, їх позбавляли безкоштовного одержання вугілля, зменшували розцінки.

Імперіалістична війна збільшила попит на вугілля, яке потрібне було не тільки як паливо, а й для одержання вибухових речовин. З цією метою в селищі Брянського рудника, біля шахти № 6, у 1916 році було збудовано коксохімічний завод. На шахти прибували нові робітники з числа військовополонених, місцевих жінок, підлітків і дітей. Тимчасом на рудниках продовольче становище гіршало, не вистачало хліба та інших продуктів харчування. Це викликало в березні 1916 року страйк на Брянському руднику, де працювало понад п'ять з половиною тисяч робітників. Виступом робітників керувала організація більшовиків. Страйк було жорстоко придушено. Десятки робітників — активних учасників страйку, власті відправили на фронт.

Але це не послабило боротьбу робітників. В листопаді 1916 року під керівництвом більшовиків на Брянському руднику було організовано антивоєнний політичний страйк. Проте страйк було придушено. Адміністрація рудника послала в Луганськ для відправки на фронт п'ятдесят найактивніших учасників страйку. Серед них були молоді більшовики Д. Д. Доронін, Д. В. Токарєв, І. П. Алтунін, Є. І. Савін та інші[1].

Звістка про повалення царського самодержавства дійшла до Лозової-Павлівки 4(17) березня 1917 року. На будинках Брянського рудника замайоріли червоні прапори. 7(20) березня було проведено вибори до рудникової Ради, першим головою якої став більшовик Є. О. Аксьонов. На шахтах стали діяти комітети: нагляду за роботами, розв'язання спорів робітників з адміністрацією, нагляду за розподілом продовольчих продуктів[2].

Проте в Лозово-Павлівській Раді більшість місць належала меншовикам і есерам, яких активно підтримували дрібнобуржуазні елементи. Революційна діяльність більшовиків натрапляла на жорстокий опір меншовиків, есерів, українських націоналістів, які розгорнули агітацію за підтримку Тимчасового уряду. Але робітники пішли за більшовиками.

Авторитет більшовиків неухильно зростав. Передові, свідомі робітники поповнювали партійні ряди. Наприкінці квітня 1917 року в партію було прийнято понад 20 чоловік. Серед них вибійник Афонін, слюсар М. М. Безсонов, І. П. Алтунін та ін. Партійна організація міцніла з кожним днем.

Незабаром шахтарі розпустили Лозово-Павлівську угодовську Раду і 20 квітня 1917 року обрали нову підрайонну Раду робітничих, селянських і солдатських депутатів, в якій більшість належала більшовикам[3]. Новообрана Рада викликала на перше засідання представників адміністрації рудника і поставила їм ультимативні

---

[1] Газ. «Кадиевский рабочий», 19 травня 1957 р.

[2] Газ. «Дзержинець», № 35, 1959 р.

[3] Второй Всероссийский съезд Советов рабочих и солдатских депутатов. Збірник документів, М., 1957, стор. 391.

Червоногвардійський загін шахти «Анненська». 1919 р.

вимоги: підвищити заробітну плату, не затримувати її виплату, ввести для шахтарів восьмигодинний робочий день. Ці вимоги було виконано.

Посилювався вплив більшовиків і на селянські маси, як на союзника пролетаріату в революції. 4 червня районний з'їзд Рад селянських депутатів Слов'яносербського повіту прийняв більшовицьку резолюцію, що вимагала конфіскації поміщицьких земель[1].

Зростав авторитет більшовиків і серед молоді. Влітку 1917 року в Лозовій-Павлівці було організовано гурток робітничої і селянської молоді, до якого ввійшло 38 чоловік. Члени гуртка ставили собі за мету самоосвіту, навчання грамоті дітей робітників і селян тощо. Вони мали свою велику бібліотеку.

Прагнучи ослабити зростаючий революційний настрій мас, буржуазія вдалася до економічного саботажу і дезорганізації постачання продовольства робітникам Донбасу. 17 серпня 1917 року Рада Лозової-Павлівки телеграфувала міністрові продовольства: «Запаси борошна цілком вичерпано, надходжень нема... Всьому населенню загрожує голод. Рудники і заводи неминуче спиняться»[2]. Через 10 днів надійшли звістки... не про хліб, а про контрреволюційний заколот генерала Корнілова. Лозово-Павлівська Рада створила революційний комітет, призначила своїх комісарів. Коли Тимчасовий уряд наказав розпустити ревкоми, Лозово-Павлівський революційний комітет, керований більшовиком К. К. Трошиним, відповів, що цей наказ не буде виконано, бо Тимчасовий уряд своєю політикою йде врозріз з інтересами революції і демократії.

Коли підняла голову контрреволюція, більшовики вживають заходів до створення загонів Червоної гвардії. 14 вересня у Лозовій-Павлівці відбувся огляд бойових дружин. Тут же почався запис добровольців до Червоної гвардії. Командиром бойової дружини на Брянському руднику був призначений більшовик Дементьєв.

У цей час під керівництвом більшовиків створюються профспілки. 13 вересня на Брянському руднику, а дещо згодом і на інших шахтах було засновано профспілки гірників, обрано їх правління.

Наприкінці вересня 1917 року вся повнота влади в Лозово-Павлівській волості перейшла до Рад. Згадуючи про ті дні, голова Лозово-Павлівського ревкому К. К. Трошин писав: «Органи Тимчасового уряду не тільки не здійснювали своїх прав, але, навпаки, самі цілком корилися Радам. Вони просто були придушені силою авторитету Рад»[3].

Звістка про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції швидко облетіла всю країну. В листопаді 1917 року загальні збори гірників Брянського рудника прийняли резолюцію, що вітала робітничо-селянський Радянський уряд на чолі з В. І. Леніним.

На початку грудня 1917 року Лозово-Павлівська Рада згідно затвердженого Раднаркомом положення про робітничий контроль виробила тимчасову інструкцію про такий контроль.

Було створено комісії робітничого контролю, які наглядали за правильністю ведення і виконання гірничих робіт у шахтах, за загальними планами експлуатації

[1] Газ. «Донецкий пролетарий», 9 червня 1917 р.
[2] ЦДАЖР УРСР, ф. 1235, спр. 16, арк. 28.
[3] Газ. «Кадиевский рабочий», 19 липня 1958 р.

підприємств, складанням кошторисів тощо. Рішення комісій робітничого контролю вважалися обов'язковими для власників, їх могли скасовувати лише вищі органи робітничого контролю. При Лозово-Павлівській Раді було також утворено спеціальні органи по керівництву комісіями робітничого контролю — ради робітничого контролю. Комісії робітничого контролю провадили енергійну боротьбу проти саботажу капіталістів, не давали їм розкрадати устаткування і матеріали, закривати шахти[1]. Коли управитель Анненського рудника Реут закрив одну з шахт, залишивши без роботи понад 300 чоловік, у цю справу втрутилися органи контролю, і управителя було усунуто від роботи.

Зміцнення влади Рад відбувалося у складних умовах. На початку 1918 року весь пролетаріат Донбасу піднявся на боротьбу проти німецько-кайзерівських окупантів. Штаб Червоної гвардії Луганська, очолений О. Я. Пархоменком, подав велику допомогу Лозово-Павлівській Раді в організації червоногвардійських загонів[2]. Шахтарі Брянського рудника сформували дві роти червоногвардійців, які взяли участь у боях з німецькими загарбниками на станції Дебальцеве. Створений загін червоногвардійців Лозово-Павлівського ревкому чисельністю 300 чоловік бився з окупантами на підступах до Луганська[3].

29 квітня 1918 року кайзерівські війська захопили Лозову-Павлівку і навколишні шахтарські селища. Окупанти встановили жорстокий режим, було заборонено робітничі збори, збільшено робочий день, знижено розцінки за працю гірників. У травні—червні 1918 року шахтарям не було сплачено заробітної плати. У відповідь на це на початку липня робітники Брянського, Криворізького та інших рудників оголосили страйк; його очолив підпільний більшовицький комітет, до якого входили М. М. Безсонов, І. П. Антипов, І. С. Зайченко, І. В. Котляров, Д. В. Токарєв, Г. І. Новгородський та ін. Страйк було придушено, проте заробітну плату робітникам видали. В листопаді 1918 року на Брянському та інших навколишніх рудниках вибухло підготовлене більшовиками повстання проти окупантів, що закінчилося розгромом місцевого гарнізону[4]. На початку грудня німецьких загарбників було вигнано з Лозової-Павлівки та шахтарських селищ.

Відразу ж після визволення селища у створеному на той час Лозово-Павлівському районі було відновлено органи Радянської влади. У січні—лютому 1919 року обираються рудникові Ради, а на початку березня — Лозово-Павлівську районну Раду. В першій половині березня відбувся з'їзд Рад Лозово-Павлівського району. Своєю постановою з'їзд Рад відновив на підприємствах восьмигодинний робочий день. Було створено комісії: по продовольчому постачанню і боротьбі з спекуляцією, по народній освіті та ін. Особливу увагу було приділено збільшенню видобутку вугілля та відбудові шахт, зруйнованих окупантами.

Після вигнання кайзерівців лише кілька місяців змогли гірники працювати над відбудовою господарства району. Над Донбасом знову нависли грізні хмари — наступали денікінці. Робітники йшли до Червоної Армії, щоб зі зброєю в руках захищати завоювання Жовтня. Шахтарі Брянського та інших рудників під керівництвом більшовика І. Голяміна взяли участь у формуванні 12-го стрілецького партизанського полку, що вів активні бойові дії проти денікінців.

На початку червня 1919 року робітниче селище Брянського рудника і Лозову-Павлівку захопили денікінці. Почалися масові арешти і розправи над робітниками-активістами.

Проти денікінців у районі Лозової-Павлівки активно діяв сформований з шахтарів партизанський загін під командуванням робітника Романа Плисова. Партизани

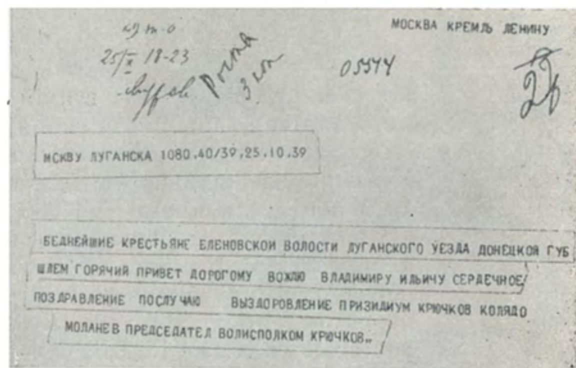
---

[1] С. Кихтев. Коммунисты Донбасса в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции. К., 1954, стор. 232, 233.

[2] Н. Гончаренко. Борьба за укрепление власти Советов в Донбассе. Луганськ, 1963, стор. 86.

[3] Газ. «Дзержинец», 15 жовтня 1959 р.

[4] Газ. «Кадиевский рабочий», 1 вересня 1957 р.

МОСКВА КРЕМЛЬ ЛЕНИНУ

05544

МСКВУ ЛУГАНСКА 1080.40/39.25.10.39

БЕДНЕЙШИЕ КРЕСТЬЯНЕ ЕЛЕНОВСКОЙ ВОЛОСТИ ЛУГАНСКОГО УЕЗДА ДОНЕЦКОЙ ГУБ
ШЛЕМ ГОРЯЧИЙ ПРИВЕТ ДОРОГОМУ ВОЖДЮ ВЛАДИМИРУ ИЛЬИЧУ СЕРДЕЧНОЕ
ПОЗДРАВЛЕНИЕ ПОСЛУЧАЮ ВЫЗДОРОВЛЕНИЕ ПРИЗИДИУМ КРЮЧКОВ КОЛЯДО
МОЛАНЕВ ПРЕДСЕДАТЕЛ ВОЛИСПОЛКОМ КРЮЧКОВ..

Телеграма В. І. Леніну від зборів селян-бідняків Єленовської волості. 1922 р.

сміливими наскоками завдавали ворогові істотних втрат.

Наприкінці грудня 1919 року частини Першої Кінної армії при підтримці партизанських загонів, робітників заводів і рудників визволили Лозово-Павлівський район від денікінських полчищ. У запеклих боях за Радянську владу багато шахтарів Брянського рудника загинуло смертю героїв. Серед них Д. В. Токарєв, Т. Д. Ющенко, М. І. Шатилов, Г. О. Бараненко та інші.

З великим піднесенням, долаючи труднощі, шахтарі Брянського та інших рудників взялися за відбудову вугільних підприємств. Більшість шахт не діяла. Невистачало людей, устаткування, кріпильного лісу, рейок. Перед відступом німецькі загарбники, а потім денікінці вивезли електроустаткування, парові машини, цінні верстати і механізми. Ці труднощі ускладнювалися тяжким продовольчим становищем. Неврожай 1920 року загострив становище.

Але радянські люди героїчно працювали, прагнучи швидше відродити Донбас. Першою на Брянському руднику в 1920 році почала давати на-гора вугілля шахта № 12. Робітники Москви, Петрограда, Харкова та інших промислових центрів допомагали гірникам, успішно виконуючи замовлення шахтарів, надсилаючи їм устаткування і механізми. В 1922 році на Брянському руднику вже застосовувалися електричні врубові машини[1]. Високоякісне вугілля Брянського рудника почали відправляти промисловим підприємствам країни.

У листопаді 1922 року на п'ятому з'їзді Рад Лозово-Павлівського району гірники в телеграмі на ім'я В. І. Леніна запевняли вождя в своїй готовності докласти всіх сил до відбудови вугільної промисловості[2]. Самовіддана праця шахтарів давала добрі наслідки. Добовий видобуток вугілля на Брянському руднику в квітні 1923 року становив 49 тис. пудів, у травні — 51 тис., а в червні — 59 тис. пудів[3].

23 жовтня 1923 року було створено Брянське рудоуправління, до складу якого ввійшли шахти Криворізького, Краснопільського, Павлівського, Анненського та інших рудників. Брянський рудник став центром вугільної промисловості району.

Мобілізовуючи шахтарів на відбудову вугільних підприємств і збільшення видобутку палива, рудникові партійні осередки велику увагу приділяли зростанню партійних рядів, посиленню виховної роботи серед гірників. На шахті «Краснопілля» Брянського рудника партійний осередок на початок 1923 року налічував 7 чоловік, а до серпня того ж року він зріс до 30 комуністів, головним чином за рахунок передових робітників з великим виробничим стажем. Шахтні партійні осередки підтримували тісні зв'язки з трудовим селянством навколишніх сіл. У день 6-ї річниці Жовтня на урочистих зборах села Орлівки представники гірників шахти «Криворіжжя» заявили про рішення шахтарів електрифікувати село Орлівку, провести з рудникової електростанції світло в будинки селян. Адміністрація рудника підтримала ініціативу робітників. Шахтарі в неробочий час виконали всю необхідну роботу по прокладці електролінії і наприкінці 1923 року в селянських хатах засвітилися «лампочки Ілліча»[4].

Настав 1924 рік. Тяжким болем у серцях шахтарів відгукнулася звістка про смерть великого вождя трудящих Володимира Ілліча Леніна. По всіх шахтах відбулися траурні мітинги. Гірники Брянського рудника надіслали Центральному Комі-

[1] Донбасс в 1921 г. Отчет Центрального правления каменноугольной промышленности Донбасса. Бахмут, 1922, стор. 98.
[2] ЦДАЖР СРСР, ф. 130, оп. 6, спр. 300, арк. 65.
[3] Газ. «Луганская правда», 19 червня 1923 р.
[4] Газ. «Луганская правда», 18 листопада 1923 р.

тетові партії телеграму, в якій висловили глибокий жаль з приводу смерті Володимира Ілліча і заявили, що вони будуватимуть життя за заповітами великого Леніна[1]. За час Ленінського призову понад 150 передових робітників вступили до лав партії. Успішно завершивши відбудовні роботи, гірники Брянського рудоуправління в 1925 році дали країні 791 665 тонн вугілля.

На кінець відбудовного періоду робітниче селище Брянського рудника стало невпізнанним. На місці старих землянок і ветхих бараків вишикувались рівні вулиці нових кам'яних будинків для робітників і службовців. У селищі було прокладено першу водопровідну лінію. В 1927 році Брянка дістала електроенергію від первістка ленінського плану ГОЕЛРО — Штерівської ДРЕС. На початок 1927 року в Брянці було відкрито 6 амбулаторій і 4 лікарні на 560 ліжок.

Повсякденна увага приділялася освіті трудящих. У селищі діяли три початкові і одна семирічна школи. Навчанням було охоплено всіх дітей шкільного віку. При семирічній школі працювали робітничий факультет і курси по підготовці до середніх та вищих технічних учбових закладів країни. Була розгорнута робота по ліквідації неписьменності серед населення. До цієї справи було залучено учителів, письменних членів профспілки, комсомольців. Успішно функціонували школи-лікнепи на Криворізькій та інших шахтах[2].

Відкрився народний клуб, бібліотека, читальня, стали діяти гуртки художньої самодіяльності. В 1923 році на Брянському руднику відкрився молодіжний спортивний клуб.

У роки довоєнних п'ятирічок (1928—1940) розгортається творча робота трудящих Брянки. Поряд з будівництвом і введенням в дію двох нових шахт в ці роки на вугільних підприємствах інтенсивно провадиться механізація основних процесів видобування вугілля. На шахтах Брянки в 1940 році працювало 105 врубових машин, 36 електровозів та багато іншої техніки вітчизняного виробництва.

Широко підтримали шахтарі Брянки стахановський рух, що розгорнувся у вересні 1935 року з ініціативи вибійника кадіївської шахти «Центральна—Ірміне» Олексія Стаханова. Понад 80 проц. гірників працювало по-стахановськи, борючись за дострокове виконання виробничих завдань.

Завдяки самовідданій праці шахтарів і впровадженню нової техніки видобуток вугілля за роки передвоєнних п'ятирічок на шахтах Брянки збільшився проти 1925 року в три рази і становив у 1940 році понад два мільйони тонн[3].

У передвоєнні роки в Брянці було збудовано центральні електромеханічні

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-164, оп. 1, спр. 44, арк. 4.
[2] Газ. «Луганская правда», 13 жовтня 1923 р.
[3] Дані відділу статистики тресту «Кадіїввугілля». Виробничо-технічний звіт за 1940 рік по тресту «Брянськвугілля», спр. № 14.

Слухачі партійної школи Брянського рудника. 1927 р.

майстерні, рудоремонтний завод, підприємства харчової і легкої промисловості місцевого значення.

За роки довоєнних п'ятирічок селище Брянського рудника розрослося і з'єдналося з Лозовою-Павлівкою та селищами інших шахт. За переписом 1939 року тут проживало 36 920 чоловік[1]. З часом у м. Брянці було створено РК КП України, районну Раду депутатів трудящих, райком комсомолу. Брянський район адміністративно був підпорядкований місту Кадіївці. Невпізнанним стало в минулому брудне, занедбане селище. На рівних озеленених вулицях виросли благоустроєні двоквартирні будинки. На пустирях буяли зеленню сади, парки. В 1940 році у Брянці налічувалося близько двох тисяч нових будинків. Загальна протяжність збудованих у ці роки електроліній становила 40 км. Розширилися водопровідна і каналізаційна мережі. Між Брянкою і Кадіївкою, а також найближчими селищами було налагоджене автобусне сполучення.

Перша конференція вчителів Лозово-Павлівського району. 1923 р.

У передвоєнні роки розвивалося і вдосконалювалося медичне обслуговування трудящих Брянки. У 1940 році в районі було 5 лікарень на 690 ліжок. Тут працювало 40 лікарів та 150 молодших медичних працівників.

Значних успіхів було досягнуто в розвитку народної освіти. На 1940 рік у Брянці працювало шість середніх, дві семирічні і вісім початкових шкіл, в яких 280 педагогів навчало 6 580 учнів.

До послуг жителів району було вісім клубів, п'ять кіноустановок, 32 бібліотеки. Велику роботу проводив Палац культури ім. Жовтневої революції. При ньому діяли гуртки: драматичний, хоровий, танцювальний та інші гуртки художньої самодіяльності.

Віроломний напад гітлерівської Німеччини перервав мирну працю радянських людей. У перші ж дні війни понад триста комуністів і комсомольців району добровільно пішли на фронт, у місті створювалися загони народного ополчення. Широко розгорнулось соціалістичне змагання під лозунгом: «Усе для фронту, усе для перемоги над ворогом!». З наближенням фашистських полчищ до Донбасу жителі самовіддано працювали на оборонних роботах: копали окопи, споруджували укріплення і протитанкові рови, вивчали військову справу. Шахтарі-пенсіонери, жінки та підлітки, замінивши тих, хто пішов на фронт, показували зразки високопродуктивної праці. Так, наприклад, жінки Кисельова, Саранча, Мощаєва, оволодівши шахтарськими професіями, виконували норми на 200—300 процентів[2].

У запеклих боях радянські воїни відстоювали кожну п'ядь рідної землі. Фашисти рвалися вперед, щоб захопити вугільні райони.

12 липня 1942 року гітлерівці вдерлися в Брянку. В місті встановлюється жорстокий окупаційний режим. Проте шахтарі не схилили голову перед ворогом. Фашистам так і не вдалося організувати видобування вугілля під час окупації Брянки.

Улітку 1942 року в місті розгортає діяльність партизанська група на чолі з І. П. Левтерєвим. До неї ввійшли батько І. П. Левтерєва — П. П. Левтерєв, робітники В. В. Коновалов, І. С. Злобін, директор школи М. М. Єгоров. Підпільники

[1] Списки населених місць за переписом 1939 р. по Ворошиловградській області. Облстатуправління, спр. 38, 1944, стор. 1—26.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1408, арк. 95—96.

Брянський кущовий комітет комсомолу. 1930 р.

Група шахтарів-добровольців міста Брянки. Червень 1941 р.

розладнували телефонний зв'язок фашистів, розповсюджували листівки, висадили в повітря водонапірну башту, а в день святкування 25-ї річниці Червоної Армії — 23 лютого 1943 року, піднесли червоний прапор над будинком колишнього гірничорятувального загону. У березні 1943 року гітлерівці вислідили і по-звірячому закатували патріотів[1].

Фашисти завдали трудящим Брянки тяжких страждань. Вони розстрілювали гірників, живими скидали в стовбури шахт[2]. У Брянківському районі злочинці вбили понад одну тисячу мирних жителів, близько 5 тис. чоловік вигнали на каторжні роботи до Німеччини[3].

Радянські частини, розгорнувши могутній наступ, 2 вересня 1943 року визволили Брянку. У боях за визволення Брянки брали участь 1328-й стрілецький полк під командуванням підполковника І. В. Щоголєва та підрозділи 315-ї стрілецької дивізії під командуванням полковника Д. М. Куропатенка. Під час боїв смертю героїв полягли капітан Ф. В. Ковбешко, молодший лейтенант Н. Є. Крупєнкін, сержанти В. А. Коптєлєв, К. С. Кусков, Л. Ф. Кідре, Т. Н. Чепурнов, рядові С. М. Рицар, В. С. Халапов, Ф. Н. Возняк, І. Г. Шмулько, І. П. Жихарєв, К. Ф. Мулько і багато інших. Жителі Брянки свято шанують пам'ять героїв. Їх імена викарбувано на пам'ятнику, встановленому в місті.

За героїзм, виявлений у боях з німецько-фашистськими загарбниками, понад 3,5 тис. трудящих Брянки нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу. Зокрема за подвиг при форсуванні Дніпра звання Героя Радянського Союзу було удостоєно І. В. Кузіна. Але коли було опубліковано Указ Президії Верховної Ради СРСР, самого героя вже не було в живих. Бойові товариші поховали його в степах Задніпров'я. Розшукати рідних героя не пощастило. І тоді Грамоту, Золоту Зірку та орден Леніна передали на вічне зберігання шахтарському колективу шахти № 1—1-біс «Криворіжжя», де працював мужній воїн. Гірники шахти назавжди зарахували його в свій колектив. Норму І. В. Кузіна вони виконують спільно[4].

Відступаючи з Брянки, фашистські загарбники зруйнували шахти № 6—6-біс, № 1—1-біс, № 12 ім. Дзержинського, № 11—РАУ, «Краснопілля», «Анненська», коксохімічний і рудоремонтний заводи. Знищено було майже всі промислові споруди, а також устаткування, яке окупанти не встигли вивезти в Німеччину. Було виведено з ладу водопровід і електромережу, зруйновано 1300 будинків, школи, лікарні, Палац культури.

З перших же днів визволення жителі Брянки активно включилися у відбудову

---

[1] Газ. «Труд горняка» (орган Брянківського МК КП України і міськвиконкому), 18 квітня 1965 р.

[2] Архів Інституту історії партії ЦК КП України, ф. 1, оп. 16, спр. 25, арк. 47.

[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1408, арк 97—98.

[4] Газ. «Труд горняка», 11 квітня 1965 р.

рідного міста. У вересні 1943 року було організовано трест «Брянськвугілля»[1]. Шахтарів, що билися на фронтах, замінили їх дружини, сестри. В числі перших на шахті «Криворіжжя» вибійником стала працювати Л. Кисельова. За нею пішли працювати у вибій Г. Саранча, Т. Декаленко, М. Косинова, А. Пономарьова та М. Карташова. Всі вони були дружинами фронтовиків. Народилася перша бригада жінок-вибійниць. У жовтні для них було встановлено учнівську норму: 65 проц. норми вибійника-чоловіка. А вже в листопаді бригада почала виконувати чоловічу норму на 105—110 процентів[2].

15 листопада 1944 року в Брянці відбулася районна партійна конференція. Центральне місце в її роботі займали питання відбудови економіки району, піклування про сім'ї фронтовиків тощо. Конференція підсумувала перший рік відбудовних робіт. За чотирнадцять місяців після визволення в районі було відбудовано коксохімічний і рудоремонтний заводи, електропідстанцію, 16 шкіл. Роботи проводилися на десяти шахтах, які давали 38 проц. довоєнного видобутку вугілля[3]. Велику роботу було проведено по відбудові житлових будинків, лікарень, магазинів, транспорту.

В результаті героїчної праці трудівників міста на кінець 1947 року 70 проц. вугільних підприємств Брянки було повністю відбудовано. Найкращих результатів добився колектив шахти «Анненська». Він перший серед шахтарів району ще в 1943 році почав видобувати паливо і наприкінці 1944 року досяг довоєнного рівня видобутку вугілля. Нарощуючи темпи видобування палива, цей колектив у наступні роки впевнено тримав першість серед підприємств тресту «Брянськвугілля». У січні 1948 року шахту «Анненська» було удостоєно ордена Леніна. За самовіддану працю по відбудові шахти та збільшенню видобутку вугілля орденами і медалями було нагороджено 240 гірників[4].

Невпинно підвищувалась продуктивність праці. Машиніст врубової машини І. Н. Смоляков з шахти «Анненська» запропонував метод ефективнішого використання врубових машин у подовжених лавах. За його розрахунками, внаслідок подовження лави, продуктивність повинна зрости в 2—3 рази. Незабаром було підготовлено двохсотметрову лаву, і врубова машина дістала широкий простір для роботи. Втроє зросла її продуктивність. У 1948 році новатор завершив виконання свого п'ятирічного плану. За самовіддану працю І. Н. Смолякову було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці[5].

Відбудова промисловості Брянського району була завершена в 1950 році. План п'ятої п'ятирічки (1951—1955 рр.) було виконано за 4 роки і 10 місяців[6]. У Брянці розгортається велике промислове будівництво. В 1954 році став до ладу завод залізобетонних виробів, який уже наступного року випустив 5,5 тис. куб. метрів будівельних матеріалів. У жовтні 1957 року в експлуатацію було здано шахту «Замківську-2» з проектною потужністю

Зруйнована німецько-фашистськими загарбниками шахта ім. Дзержинського, 1943 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1408, арк. 102.

[2] Газ. «Путь Серго», орган Кадіївського міськкому КП(б)У, міської Ради депутатів трудящих, 28 листопада 1943 р.

[3] Луганський облпартархів, ф. 1217, оп. 1, спр. 2, арк. 84—87.

[4] Газ. «Ворошиловградская правда», 8 січня 1948 р.

[5] Г. Т к а ч е н к о. Подвиг шахтеров Донбасса. Луганськ, 1960, стор. 17, 18, 35.

[6] Луганський облпартархів, ф. 1217, оп. 1, спр. 470, арк. 6.

Група почесних шахтарів шахти «Анненська» (зліва направо): М. І. Логозинський, М. М. Запорожан, В. С. Немчук, Герой Соціалістичної Праці М. А. Бузников, І. Н. Смоляков. 1949 р.

1500 тонн вугілля на добу. Недалеко від шахти виросло благоустроєне селище. Крім житлових і адміністративних будинків тут було збудовано дві школи, клуб, лікарню, шість магазинів, два гуртожитки, їдальню, дитячий садок, дитячі ясла.

Робітники Брянки одними з перших підхопили патріотичний почин шахтарів бригади Миколи Мамая, які в 1956 році почали змагання за щоденне перевиконання норми кожним робітником на одну тонну вугілля. Першим відгукнувся на це цінне починання почесний шахтар І. О. Соложеніцин. Він щодня давав понад норму 3—3,5 тонни вугілля[1]. В 1957 році кожний третій шахтар Брянки працював за методом М. Я. Мамая.

Очолене комуністами, на всіх підприємствах Брянки широко розгорнулося соціалістичне змагання за дострокове виконання завдань семирічки (1959—1965 рр.).

За патріотичним почином знатної ткалі Валентини Гаганової відстаючі дільниці очолили і вивели їх в число передових В. М. Антипов, В. І. Бойко, Г. Я. Ізмайлов та інші.

Трудящі Брянки широко розгорнули змагання за комуністичну працю. Першими у серпні 1960 року почесного звання колективів комуністичної праці добилися гірники шахти «Вергелівська» дільниці № 3. В 1960 році в змаганні за комуністичне ставлення до праці брав участь кожний третій робітник, воно стало масовим, поширилося на всі галузі промисловості Брянки. Високого звання було удостоєно прохідників бригади М. К. Станкевічуса, які в січні 1962 року, уміло застосувавши вітчизняну техніку, пройшли за місяць 1029 погонних метрів штреку. Ні один колектив прохідників у світі не добивався такого виробітку. ЦК КП України і Рада Міністрів УРСР поздоровили членів бригади з блискучим успіхом. У 1964 році бригадир передової прохідницької бригади М. П. Москаленко в числі групи гірників Луганської області був удостоєний Ленінської премії за удосконалення методів праці та організацію швидкісного проходження гірничих виробок[2]. На 1966 рік у змаганні за комуністичну працю брав участь кожний другий трудящий Брянки. Звання ударника комуністичної праці були удостоєні 5729 робітників і 124 бригади.

В результаті наполегливої праці трудівники усіх галузей промисловості міста виконали семирічне завдання на півтора місяця раніше строку. Шахтарі Брянки видобули 559 тис. тонн вугілля понад план, заощадили державних коштів на суму 5 млн. крб. По шахтах міста середньодобовий видобуток вугілля зріс проти 1958 року на 30 проц., приріст становив понад 1400 тонн на добу, а продуктивність праці підвищилася на 41 проц. Цьому успіхові в значній мірі сприяли поліпшення організації праці та впровадження на шахтах Брянки нової техніки. Тільки за роки семирічки кількість вугільних комбайнів зросла на 37 проц. У 1966 році гірники Брянки дали Батьківщині 4330 тис. тонн вугілля, що більш як у два рази перевищувало видобуток вугілля в 1940 році.

Продукція підприємств Брянки йде не тільки в міста Радянського Союзу, але й в НДР, Польщу, Чехословаччину, на Кубу, в ДРВ, Бірму, Іран, Афганістан, ОАР та інші країни.

За роки Радянської влади невпізнанно змінилося шахтарське місто. Замість вросліх в землю дореволюційних хатин і задушливих казарм виросли красиві бага-

[1] Газ. «Кадиевский рабочий», 5 жовтня 1956 р.
[2] Газ. «Правда», 22 квітня 1964 р.

топоверхові житлові будинки з впорядкованими квартирами. На 1967 рік в місті було понад 946 тис. кв. метрів житлової площі. Тільки за семирічку здано 75 тис. кв. метрів житлової площі. Місто має водопровід, розвинуту каналізаційну сітку. У Брянці 19 скверів, 530 га зелених насаджень.

Рік у рік підвищується добробут трудящих. Скорочується робочий день, неухильно зростає заробітна плата. Тільки за роки семирічки середньомісячна зарплата робітника в Брянці збільшилася з 159,8 крб. (1958 р.) до 192,3 крб. (1965 р.).

У 1950 році з фондів соціального забезпечення пенсіонерам міста було виплачено 1 млн. 160 тис. крб., а в 1966 році — 5 млн. 890 тис. крб. Зростає кількість вкладників ощадних кас. Тільки за семирічку число вкладників збільшилося на 4267 чоловік, а сума вкладів зросла на 4 млн. 189 тис. крб. В особистому користуванні жителів понад 700 легкових автомашин, 1800 мотоциклів та моторолерів, майже кожна родина має радіоприймач і телевізор.

Рік у рік розширюється і торговельна мережа міста. На 1966 рік у Брянці діяло 58 магазинів, близько 25 підприємств громадського харчування. Щороку збільшується продаж населенню промислових і продовольчих товарів. У 1965 році жителі Брянки придбали холодильників на 36 проц., піаніно — на 24, тканин — на 14,5 проц. більше ніж у 1964 році.

До послуг трудящих 45 швейних, взуттєвих і годинникових майстерень, десятки перукарень, авто- і радіомайстерні, прокатні пункти та інші побутові заклади. У місті діє 12 поштових філій, автоматична телефонна станція. За роки Радянської влади в Брянці збудовано 10 лікарень на 1025 місць. Крім того, діє 27 фельдшерських і 4 фельдшерсько-акушерські пункти охорони здоров'я, дитячий кістковотуберкульозний санаторій на 100 чоловік. На шахтах і заводах організовано лікувальні кабінети (водолікування, електропроцедури). У лікувальних закладах міста працює 130 лікарів, 630 чол. середнього медперсоналу. Великою повагою трудящих користуються головний лікар міської лікарні хірург М. Ф. Куперман, старша медична сестра дитячої міської лікарні М. І. Волошина та інші медичні працівники.

За післявоєнні роки в місті створено 27 дитячих ясел та садків на 2,1 тис. місць. На березі Сіверського Дінця збудовано піонерський табір, в якому тільки влітку 1966 року було оздоровлено 1565 дітей.

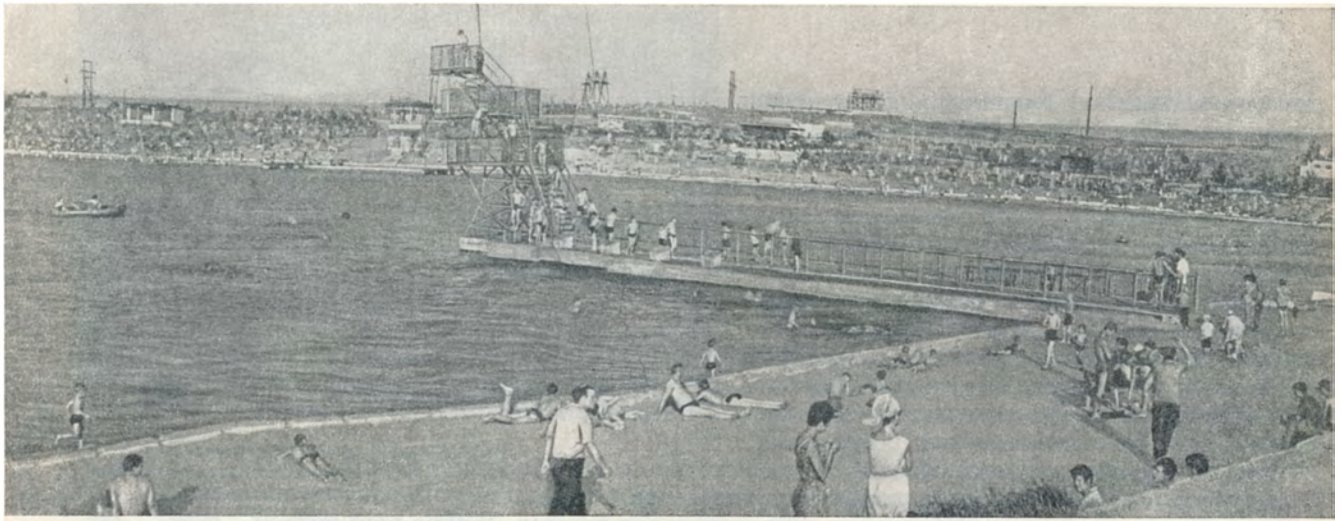
Зміцненню здоров'я трудящих сприяє добре поставлена фізкуль-

Бригада прохідників лауреата Ленінської премії М. П. Москаленка (третій справа). 1965 р.

Нова техніка в забої шахти «Анненська». 1960 р.

Штучне озеро — улюблене місце відпочинку жителів Брянки.

турно-масова робота. В місті є 40 колективів фізкультури, які об'єднують близько 20 тис. чоловік, у 1967 році став до ладу Палац спорту.

За роки Радянської влади піднеслася народна освіта в місті. На 1967 рік у місті діяло 20 масових шкіл, 10 шкіл робітничої молоді та музична школа, в яких навчалося 15 тис. чоловік. В усіх середніх школах є музеї, ленінські зали.

У місті є три професійно-технічні училища, в яких навчається 1500 чоловік. Вони готують машиністів-механіків, електрослюсарів, електрогазозварників та інших спеціалістів.

До послуг трудящих міста два Палаци культури, 11 клубів, 2 кінотеатри, 65 бібліотек. У місті є філіал обласного кінопрокату, 12 кіноустановок. Клуби, палаци культури, бібліотеки проводять широку культурно-масову роботу. У Брянці працює 57 гуртків художньої самодіяльності, в яких бере участь понад тисяча трудящих.

З 1965 року в Брянці виходить міська газета «Труд горняка». На шахтах № 6—6-біс і № 1—1-біс «Криворіжжя» видаються багатотиражні газети.

За роки Радянської влади невпізнанно змінилося духовне обличчя трудівників шахтарського міста. Про це зокрема свідчить зростання їх творчої активності. Партійні, радянські, комсомольські і профспілкові органи міста залучають робітників і службовців до громадської роботи, виховують свідомих будівників комунізму. Кожний третій житель бере активну участь у громадському житті. Передовики виробництва є народними контролерами, народними дружинниками, членами рад клубів та бібліотек, громадських комісій профспілок, місцевої Ради. На громадських засадах у місті працює товариство «Знання», яке об'єднує 47 лекторських груп, що налічують 600 чоловік. Серед лекторів — передовики виробництва, вчителі, лікарі, партійні і радянські працівники. Велика увага приділяється залученню жінок до громадського життя. В Брянці є 27 жіночих рад, які беруть участь у всіх заходах по благоустрою і озелененню міста, обладнанню піонерських таборів, поліпшенню побутових умов гірників.

Міська партійна організація Брянки налічує у своїх лавах понад 4 тис. комуністів, об'єднаних у 57 первинних партійних організацій. За три роки (1963—1966 рр.) партійна організація зросла більш як на 600 чоловік за рахунок кращих передовиків і новаторів виробництва. Значно збільшився вплив комуністів у виробничому та громадському житті. Це відчувається в діяльності кожної первинної партійної організації. Велику організаторську і виховну роботу проводить, наприклад, партійна організація Криворізької центральної збагачувальної фабрики. Колектив цієї фабрики з 1 квітня 1966 року першим серед збагачувальних підприємств Радянського

Союзу перейшов на новий порядок планування і економічного стимулювання, що відкрило широкий простір ініціативі трудящих. У 1966 році фабрика випустила понад план 60 тис. тонн високоякісного концентрату, збільшила обсяг реалізованої продукції до 916 тис. крб. У другому кварталі 1966 року фабрика зайняла перше місце в соціалістичному змаганні підприємств вугільної промисловості СРСР. Колективу фабрики було вручено перехідний Червоний Прапор Міністерства вугільної промисловості СРСР і ЦК профспілки працівників вугільної промисловості.

Брянська міська Рада депутатів трудящих, обрана 12 березня 1967 року, об'єднує 250 народних обранців, з них — 107 жінок. У складі Ради 119 гірників, 23 робітники інших спеціальностей; серед депутатів 138 комуністів. При виконкомі Ради діє 12 постійних комісій: охорони здоров'я, народної освіти, торговельна та інші. На своїх засіданнях вони розглядають питання роботи підприємств торговельної мережі і громадського харчування, культури, народної освіти, поліпшення медичного обслуговування трудящих тощо.

Великі завдання перед трудящими Брянки стоять у новому п'ятирічччі (1966—1970 рр.). Дальшого розвитку набуде вугільна промисловість міста. Приріст видобутку вугілля за п'ятирічку дорівнюватиме 12—15 проц. Передбачається збудувати 135 тис. кв. метрів житлової площі, дві середні школи, три дитячі садки, кінотеатр, комбінат побутового обслуговування, 16 магазинів, 6 їдалень. Місто буде газифіковано.

Розроблено проект перебудови центральної частини міста. Намічено спорудити тролейбусну лінію.

Гірники Брянки своєю самовідданою працею вносять вагомий вклад у зміцнення економічної могутності Радянської держави.

К. М. ЖОЛТАЙЛИ, П. В. ТОКАРЄВ,
Ф. Я. ШИСТЕР.

НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ, ЦЕНТР СЕЛИЩНОЇ РАДИ, ПІДПОРЯДКОВАНОЇ БРЯНКІВСЬКІЙ МІСЬКІЙ РАДІ

Ю́ЖНА ЛОМУВА́ТКА — селище міського типу (з 1959 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Брянківській міській Раді. Розташована за 15 км від м. Брянки. Залізнична станція — Ломуватка. Населення — 4100 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Вергулівка, Ганнівка, Ломуватка.

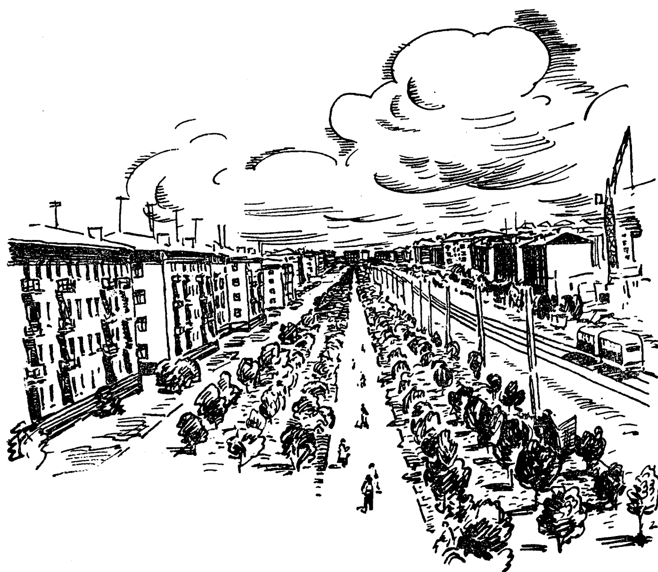
В селищі розташована шахта «Ломуватська-Південна», добовий видобуток якої становить 648 тонн вугілля. На шахті запроваджена комплексна механізація. Тут працюють 80 інженерів і техніків.

У Южній Ломуватці є середня школа, вечірня школа робітничої молоді, бібліотека. Клуб на 340 місць, при якому працюють гуртки художньої самодіяльності, в яких беруть участь понад 100 чоловік. У фізкультурному колективі, для якого споруджено літній спортивний комплекс і зал,— більше 300 чоловік. Селищна лікарня на 135 ліжок розміщена у 4-поверховому будинку, обладнана найновішим медичним устаткуванням.

Селище почали будувати разом з шахтою, в 1953 році. Шахта здана в експлуатацію в 1958 році.

За 1958—1967 рр. житловий фонд селища зріс більше як у два рази і становить близько 24 тис. кв. м (146 будинків, в т. ч. 103— державні). Заасфальтовано 4300 погонних метрів доріг та тротуарів, закладено 2 сквери, фруктовий сад, на вулицях висаджено 6 тис. дерев та 20 тис. кущів. На честь 50-річчя Великого Жовтня закладено парк.

КАДІЇВКА
МІСТО ОБЛАСНОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ

КАДІЇВКА

Кадіївка — місто обласного підпорядкування, одне з великих промислових центрів Луганської області. В сучасні межі його входять колишні шахтарські селища: Борисівка, Бугаївка, Ірміне, Кам'янка, Максимівка, Семенівка, Шубінка та заводське селище з станцією Алмазна.

Кадіївка розташована в західній частині області за 53 км від Луганська, на березі невеликої річки Комишувахи, правої притоки Лугані. За 7 км від центра міста — станція Алмазна, залізничний вузол на лінії Дебальцеве—Попасна. На такій же відстані розташована і друга залізнична станція — Ірміне. Станція Алмазна сполучена з містом трамваєм. Кадіївка зв'язана автобусною лінією з Харковом, Ростовом, Донецьком, Ждановом, Луганськом та іншими містами.

Площа міста — 95,9 кв. км. Населення — 139 тис. чоловік. Надра, що прилягають до території міста, багаті на коксівне вугілля.

Територія, на якій тепер розташоване місто, була заселена з давніх часів. Про це свідчать розкопки курганів епохи міді—бронзи, що належать до III — початку I тисячоліття до н. е.[1] Першим населеним пунктом, що в майбутньому разом з іншими склав один з найбільших промислових центрів Донбасу — Кадіївку, було село Андріївка. У 1859 році Андріївку придбав поміщик Борисівський,— і село стало називатись Борисівкою[2]. Жителі займалися сільським господарством.

На початку XIX століття на півдні Росії посилено розвідували корисні копалини. Так, у районі теперішньої Кадіївки і прилеглих поселень були виявлені багатющі поклади кам'яного вугілля. У 50-х роках XIX століття тут уже існувала група дрібних шахт. Ці шахти являли собою звичайні ями завглибшки до 15 м, в яких без вентиляції та кріплення кріпаки місцевих поміщиків кайлом і обушком довбали вугілля. Піднімали його на поверхню баддями за допомогою дерев'яного коловорота. Через відсутність шляхів сполучення видобуте вугілля мало лише місцеве

[1] Архів Інституту археології АН УРСР, ф. 71, ВУАК, № 502, стор. 4.
[2] Н. Лопатин. Город наш Кадиевка. М., 1964, стор. 9.

значення: його використовували на винокурних, салотопних та інших дрібних приватних підприємствах, а також для домашнього опалення.

Розвиткові капіталістичної промисловості в Донбасі, як і в усій країні, сприяло залізничне будівництво, що найінтенсивніше розгорнулося в 70—90 рр. XIX століття. Катеринінська залізниця зв'язала рудники з промисловими районами всієї країни. В 80-х рр. XIX століття недалеко від станції Алмазна виникли рудники Семенівський, Варваро-Борисівський, Надежденський, Максимівський.

У 1879 році поблизу села Орловки Олексіївське гірничо-промислове товариство заклало Кам'янську кам'яновугільну копальню (тепер дільниця шахти ім. Ілліча)[1]. Через кілька років було закладено шахту в селищі Максимівці (тепер шахта № 8/8-біс). У 90-х роках у селі Петрівці з'явився перший дерев'яний копер. Тут також заклали шахту, на базі якої в 1905 році відкрилася шахта «Центральна—Ірміне» (тепер — ім. XXII з'їзду КПРС).

Варваро-Борисівський рудник, розташований недалеко від центру теперішньої Кадіївки, в 1890 році перейшов у володіння московського цукрозаводчика Шубіна[2]. За його ім'ям і селище почали називати Шубінкою. В 1896 році Шубін і гірничий інженер Завадський заклали шахту № 1 (тепер шахта ім. Ілліча), яка стала згодом однією з найбільших у Донбасі.

Багатющі поклади коксівного вугілля Донецького басейну привертали зажерливі погляди іноземних капіталістів. У 90-х рр. рудники переходять до рук акціонерних товариств. Шубінською шахтою № 1 заволоділо Алмазне акціонерне кам'яновугільне товариство, яке очолював бельгієць Понселе. Річний видобуток вугілля цієї шахти в 1900 році становив 340 тис. тонн. Ірмінський рудник потрапив у володіння Ірмінського акціонерного кам'яновугільного товариства, заснованого французьким капіталістом Деллінесті. Максимівський рудник у 1899 році купив англієць Крофт.

З розвитком промисловості збільшується чисельність рудникового пролетаріату. Це відбувається за рахунок навколишнього селянства, що розорялося, і прийшлих робітників з центральних губерній Росії. У 1909 році на Шубінському руднику працювало до 3500 чоловік[3].

Умови праці шахтарів були дуже тяжкі. Незважаючи на те, що місцеві кам'яновугільні товариства одержували величезні прибутки, воно не турбувалося про технічне устаткування своїх підприємств, прагнучи здобувати максимальні прибутки за рахунок експлуатації дешевої ручної праці гірників. Серед шахтарів склалося прислів'я: «Кайло, санки і лопата — ось та техніка проклята».

Цілковита сваволя підприємців панувала і в оплаті праці робітників. Середня заробітна плата вибійника становила 20 крб. 98 коп. на місяць, кріпильників, бутчиків, вагонників — 19 крб., саночників — 16 крб. 40 коп., сортувальників вугілля — 13 крб. 20 копійок.

На багатьох шахтах з робітниками розраховувалися тричі на рік: перед різдвом, масляною і паскою. Така система оплати давала можливість підприємцям обраховувати гірників, обплутувати їх боргами. Тільки на Шубінському руднику у 1890 році шахтарям недоплатили 18 тис. крб. Тут існувала руднична крамниця, яка видавала робітникам продукти за кредитні талони, на 40—50 проц. дорожче, ніж вони коштували в дійсності[4].

Жили шахтарі здебільшого в землянках, вкритих згори двосхилими дахами з дощок, присипаних землею. Стіни обшивалися дошками або обкладалися камінням. Світло в таке житло проникало крізь вікно, зроблене в даху. Всередині — пічка, піл, столи. Тулилося тут по 20—25 шахтарів-одинаків або по кілька сімей.

---

[1] В. Бурова, С. Шор. Хозяева подземных кладовых. М., 1960, стор. 12.
[2] Журн. «Горнозаводской листок», 1890, № 23.
[3] По Екатерининской железной дороге, вып. 2. Катеринослав, 1912, стор. 13, 202.
[4] Журн. «Юридический вестник», 1890, т. VI, стор. 456, 457.

Ф. С. Дяченко, керівник першого соціал-демократичного гуртка з Кадіївці, 1902 р.

У селищі в 1897 році було організовано поштово-телеграфну контору, начальником якої призначено колезького асесора М. І. Кравцева. На честь свого сина Кадія М. І. Кравцев почав називати контору Кадіївською. Нова назва Шубінки — Кадіївка з'явилася в офіційних документах у 1898 році.

Селище набирає рис населеного пункту міського типу. В ньому визначилася центральна вулиця Кокеріль (тепер вулиця ім. Леніна), де було споруджено красиві будинки для власників і адміністрації рудника. На вулиці Торговій містилися головна контора рудника, крамнички місцевих торговців, базар, куди привозили свої продукти селяни навколишніх сіл. У Кадіївці було багато трактирів, шинків, пивниць. Шахтарі, пригнічені жорстокою експлуатацією, нерідко пропивали в шинках свої мізерні заробітки.

Антисанітарні умови праці й життя, голод і злидні сприяли поширенню епідемічних захворювань. Улітку 1892 року на всіх рудниках лютувала холера. Від цієї хвороби вмирали сотні людей. І лише після цього царський уряд «подумав» про медичне обслуговування південного гірничого промислового району. Він зобов'язав підприємців відвести під лікарні для боротьби з холерою бараки і виділити медичний персонал[1].

У 1898 році Алмазне кам'яновугільне й металургійне товариство в районі станції Алмазна почало будувати металургійний завод[2]. Підприємство, що виплавляло чавун, було збудовано за останнім словом тодішньої техніки; але й тут панувала ручна праця. Вручну робили завалку доменних печей, вручну виконували і таку важку роботу, як відкривання льотки для випуску чавуну з доменної печі. Праця робітників була справді каторжна.

90-і роки були роками політичного пробудження робітників Донецького басейну. У червні 1890 року вперше страйкували шахтарі Шубінського, Семенівського і Орловського рудників[3]. У серпні 1892 року гірники Шубінського і навколишніх рудників страйкують знову. А в 1899 році разом з шахтарями включаються в боротьбу за поліпшення умов праці й життя робітники металургійного заводу. Боротьба супроводилась розгромом торговельних закладів, підпалами заводських і рудникових будівель, знищенням машин.

Дальший розвиток революційного руху в країні і, зокрема в Донбасі пов'язаний з промисловою кризою 1900—1903 рр. У ці роки було закрито сотні підприємств, десятки тисяч робітників викинуто на вулицю. Різке зниження цін на чавун, залізо і вугілля призвело до скорочення видобутку вугілля на шахтах і виробництва металу на заводі. В 1900 році було припинено роботи на Алмазнянському металургійному заводі[4]. Все це призвело до дальшого загострення класових суперечностей, прискорило процес виникнення соціал-демократичних організацій і зростання політичної свідомості робітників.

Перша соціал-демократична група в Кадіївці виникла в 1900 році. До неї входили студент Харківського технологічного інституту А. А. Пряничников, гірничий технік-будівельник Л. Ліберман, учителі М. С. Мітягін, М. В. Данилович, слюсарі М. Корначов, Г. Ф. Ткаченко-Петренко та інші. Серед них був і відомий революціонер П. О. Мойсеєнко. Ця група об'єднувала марксистів Алчевського металургій-

[1] Журн. «Горнозаводской листок», 1892, № 15.
[2] Там же, 1898, № 2.
[3] ЦДАЖР СРСР, ф. 102 спр. 44, ч. VII, арк. 10.
[4] Журн. «Горнозаводской листок», 15 жовтня 1900 р.

ного заводу, Кадіївського, Кам'янського, Максимівського, а також Брянського, Голубівського, Орловського, Жилівського, Мар'ївського та інших рудників. Члени групи пропагували соціалістичні ідеї, поширювали серед робітників революційну літературу.

П. Д. Кушнарьов, член Алмазно-Юр'ївської групи РСДРП, 1910 р.

У 1902 році було створено соціал-демократичний гурток на Кам'янському руднику. Спочатку до нього входили шахтарі Кам'янського й Орловського рудників М. Корначов, З. Лавриненко, К. Абрамов, А. Бєлоусов та інші. Керував гуртком молодий кресляр Ф. С. Дяченко[1]. Члени цієї групи встановили зв'язки з Луганською соціал-демократичною організацією, звідки почали одержувати революційну літературу.

Поширення листівок занепокоїло місцеві власті. В донесенні департаментові поліції повітовий справник у квітні 1903 року писав: «В ніч на 28 квітня 1903 року по рудниках Алмазному (Кадіївському), Кам'янському, Максимівському, Голубівському, Мар'ївському, селах Орловці і Кам'янці, а також на заводі Донецько-Юр'ївського металургійного товариства було розкидано гектографічні прокламації Луганського комітету Російської соціал-демократичної робітничої партії під заголовком «Летючий листок» (до свята Першого травня)[2]. Напередодні 1 травня 1903 року поліція заарештувала Ф. Дяченка, М. Корначова, С. Герасимова, З. Лавриненка та інших членів соціал-демократичної групи.

Російсько-японська війна, що почалася в січні 1904 року, загострила класові суперечності, прискорила розвиток в Росії народної революції. Кадіївка — свідок і активний учасник революційних подій. Коли в селище, що загубилося в донецькому степу, прийшла звістка про Криваву неділю в Петербурзі, шахтарі й металурги стали на боротьбу з самодержавством. Уранці 2 лютого вибухнув страйк на Алмазнянському металургійному заводі. Слідом за ними застрайкували шахтарі. Нелегальна більшовицька газета «Вперед» 26 березня 1905 року повідомляла про ці події[3].

Царські сатрапи зосередили проти робітників великі каральні сили: дві роти піхоти, дві сотні козаків і ескадрон драгунів. Самодержавство силою зброї намагалося задушити революційні виступи народних мас. Але ніякі репресії не могли послабити революційного руху. Пролетаріат Кадіївки брав активну участь у Всеросійському Жовтневому політичному страйку 1905 року. Заворушення посилилися такою мірою, що місцеві власті не раз зверталися до катеринославського губернатора з проханням прислати війська додатково.

Так, рада з'їзду гірничопромисловців Півдня Росії в телеграмі від 25 жовтня 1905 року просила губернатора «у зв'язку з поширенням безпорядків у районі Алмазної... посилити надіслання військ». Наступного дня губернатор одержав з Кадіївки ще тривожніше повідомлення: «Рудник оточений робітниками сусідніх рудників, що застрайкували. Одна сотня справитися не може... Просимо допомоги». В Алмазну було направлено ще три роти солдатів[4].

В період Жовтневого політичного страйку робітники Кадіївки, разом з усіма трудящими Донбасу, посилено готувалися до збройного повстання. Страйковий комітет станції Алмазна, куди входили більшовики А. Й. Думницький, О. Й. Бурдун, О. К. Шульженко, М. С. Фоменко, П. І. Натопта та інші, організував на металургійному заводі бойову робітничу дружину. Дружиною Кадіївського рудника

---

[1] Дніпропетровський облдержархів, ф. 2, оп. 1, спр. 663, арк. 10—17, 1903 р.
[2] Там же.
[3] Газ. «Вперед», 26 березня 1905 р.
[4] Дніпропетровський облдержархів, ф. 11, оп. 1, спр. 482, арк. 12, 16.

керував відставний солдат Преображенського полку М. О. Задирін. 17 грудня 1905 року кадіївська бойова робітнича дружина вирушила на допомогу повсталим горлівцям, вступивши в сутичку на станції Дебальцеве з царськими військами.

Після придушення горлівського повстання класові бої не припиняються. 2 червня 1906 року знову застрайкували робітники Кадіївського рудника. На шахті № 1 страйк тривав понад місяць. Керували ним робітники С. Лагутін, М. Задирін, П. Козлов, брати Бардіни та інші. Страйкарям допомагали селяни навколишніх сіл, які доставляли харчі. У грудні 1906 року відбувся страйк на Алмазнянському металургійному заводі. В ньому брало участь близько тисячі робітників[1].

На початку 1907 року в період кампанії по виборах другої Державної думи більшовики Кадіївки розгорнули широку агітаційну роботу в масах. Завдяки цьому більшість виборщиків і уповноважених від Кадіївського рудника й металургійного заводу були більшовиками або співчували їм. У журналі «Горнозаводской листок» відмічалося, що в Алмазній «вибори уповноважених від робітників пройшли при досить свідомому ставленні робітників до виборів... Обрані належать до прогресивних і крайніх лівих партій»[2]. Таке становище не влаштовувало царські власті.

З червня 1907 року почалася смуга лютої столипінської реакції. Охранка жорстоко переслідувала робітничі організації, закривала робітничі газети.

Проте більшовицька організація цього району все ж не була ліквідована, а пішла в глибоке підпілля, не припиняючи зв'язків з шахтарями й металургами.

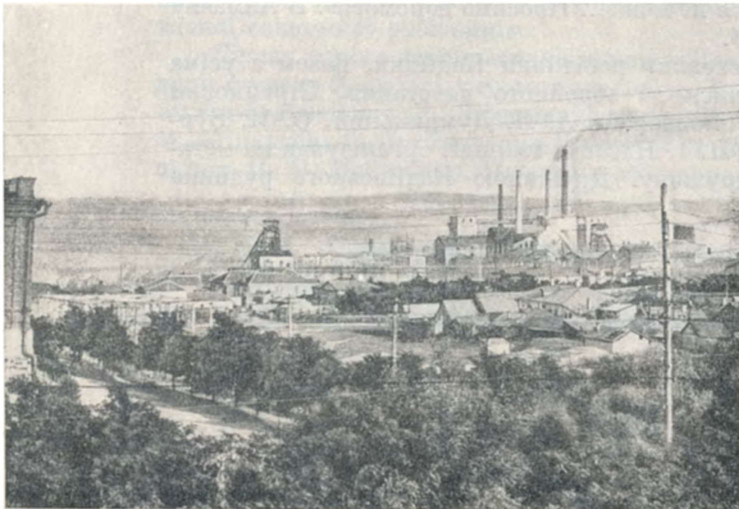
До складу Алмазно-Юр'ївського комітету РСДРП в 1910 році входило 55 більшовиків, у т. ч. Й. В. Косіор, М. Г. Маркін, М. В. Ракунов, М. П. Богданович, Г. І. Лазарєва, Г. В. Прус, П. Д. Кушнарьов, Є. Л. Губарєв. Організація об'єднувала 12 нелегальних партійних осередків Алмазнянського і Алчевського металургійних заводів, Голубівського, Ірмінського, Кадіївського, Брянського та інших рудників. Тут періодично скликались партійні конференції з участю представників від заводів і рудників, таємні збори й масовки, на які охоче ходили робітники, видавалися листівки й прокламації. «Незважаючи на позірну тишу ззовні,— говорилося в одній з листівок Алмазно-Юр'ївського комітету РСДРП,— там, внизу, в підпіллі, кипить жвава й серйозна робота, зростають організовані сили пролетаріату і збільшуються ряди РСДРП, і недалекий той час, коли вийдуть ці грізні сили»[3].

І ці сили виходили на бій з царизмом. 1 травня 1911 року на Алмазнянському заводі на доменній трубі було піднято червоний прапор з зображеними на ньому цифрами 3×8. Це означало вимогу: 8 годин праці, 8 для відпочинку і 8 для сну[4].

У відповідь на Ленський розстріл робітників 1912 року у Кадіївці прокотилася хвиля страйків, в яких взяло участь понад тисячу шахтарів. Страйки мали політичний характер. Їх керівниками були більшовики.

Готуючись до імперіалістичної війни, царський уряд намагався зміцнити свій тил. Він нещадно громив більшовицькі організації. І знову з особливою люттю охранка обрушилася на більшовиків Донбасу. В цей період у Кадіївці діяла більшовицька група, до якої входили шахтарі Г. Лукашин, А. Криворотов, П. Третьяков та інші. Керував нею М. Веренікін. 27 квітня 1913 року поліція заареш-

Кадіївські копальні. 1910 р.

[1] Дніпропетровський облдержархів, ф. 19, оп. 1, спр. 12, арк. 11.
[2] Журн. «Горнозаводской листок», 1907 р., № 7.
[3] Дніпропетровський облдержархів, ф. 2, оп. 1, спр. 2428, арк. 10, 139—143.
[4] ЦДАЖР СРСР, ф. 102, спр. 9, ч. 22, арк. 5.

тувала 18 членів цієї групи, в т. ч. і її керівника[1]. Але арешти не могли зламати волю більшовиків і революційно настроєних робітників. 18 квітня 1914 року застрайкувало 1200 робітників шахти № 1 Кадіївського рудника[2].

Напередодні першої світової війни Кадіївський рудник був одним з найбільших у Донбасі, він об'єднував шість шахт. У 1909 році тут було видобуто 28 790 тис. пудів вугілля. Шахти устатковано паровими вуглепідйомними машинами, паровими котлами, насосами. На руднику збудували дві промивні фабрики, центральну електростанцію, коксохімічний завод.

Група гірників шахти № 1. Кадіївка. 1911 р.

Алмазнянський металургійний завод виплавляв чавун різних сортів. Тут були дві доменні печі, кожна продуктивністю 10,8 тис. пудів чавуну на добу і 60 коксових печей. У 1913 році металургійний завод виплавив 7,9 млн. пудів чавуну. На заводі працювало 625 чол. Станція Алмазна щороку відправляла 100 млн. пудів вугілля.

Незважаючи на швидкий розвиток економіки, власники підприємств приділяли незначну увагу питанням медичного обслуговування трудящих. У Кадіївці була лише одна лікарня на 60 ліжок. У ній працювали один лікар, чотири фельдшери і дві акушерки. Невелика лікарня функціонувала і на станції Алмазна, яка була розташована в непристосованому приміщенні. В ній хворих обслуговували лікар, два фельдшери і акушерка. Ці медичні заклади не могли забезпечити достатньої медичної допомоги населенню.

Не краще стояла справа з розвитком освіти. В Кадіївці в 1897 році акціонерне товариство збудувало школу на 50 учнів[3]. Початкова школа була і в Алмазній. Та дві невеликі школи не могли розв'язати гостру проблему здобуття дітьми робітників хоч би початкової освіти.

Не дбали капіталісти про побутові потреби шахтарів. Криві вулиці, де містилися землянки, «каютки» і казарми робітників, потопали в грязюці, вночі їх вкривала непроглядна темрява. На весь рудник була лише одна баня на 50 чоловік[4].

Культурне життя Кадіївки було убоге. Про клуби, бібліотеки, спорт шахтарі не мали уявлення. Правда, в Кадіївці було збудовано клуб, але не для робітників. Там відпочивала адміністрація рудника, купці, інтелігенція.

В роки першої світової війни робітники Кадіївки разом з трудящими інших революційних центрів країни взяли активну участь у страйковій боротьбі. У відповідь на маніфест ЦК РСДРП, що закликав до боротьби за перетворення війни імперіалістичної у війну громадянську, кадіївські робітники спинили доменні печі на Алмазнянському заводі. Весною 1915 року тут відбулися антивоєнні мітинги.

Звістка про перемогу Лютневої буржуазно-демократичної революції донеслася до Кадіївки 4 березня 1917 року і блискавично облетіла рудники, заводи і села району. Наступного дня вулицями йшли колони святково одягнених демонстрантів з червоними прапорами, співаючи революційні пісні.

Наприкінці березня 1917 року на всіх шахтах і заводах відбулися вибори до Ради робітничих депутатів Кадіївського підрайону, до якої ввійшли представники

---

[1] ЦДІА УРСР, ф. 9, оп. 2, спр. 2640, арк. 325, 1913 р.
[2] П. А. Лавров. Рабочее движение на Украине в 1913—1914 гг. К., 1957, стор. 95.
[3] Газ. «Екатеринославские губернские ведомости», 1897, № 26.
[4] По Екатерининской железной дороге, стор. 194, 195.

ОБЪЯВЛЕНІЕ.

Симъ объявляю, что всѣ шахтные рабочіе, которые завтра 6-го Іюня с. г. съ утра не приступятъ къ работамъ, считаются уволенными.

Уволенные рабочіе получатъ свой заработокъ за Май 15-го Іюня, заработокъ же за Мартъ и Апрѣль разрѣшаю вообще платить только желающимъ продолжать работать на основаніяхъ циркуляра Администраціи рудника отъ 2-го Іюня с. г. за № 138.

Бастующимъ рабочимъ совершенно воспрещаю выдавать заработокъ за Мартъ и Апрѣль въ виду того, что деньги Общество получаетъ отъ Германскаго Правительства, а Германія не согласна питать не работающихъ.

Всѣ не работающіе рабочіе обязаны до 20-го Іюня освободить занимаемыя ими квартиры.

Кадіевскій Мѣстный Комендантъ.

Об'ява кадіївського коменданта про репресивні заходи щодо страйкуючих під час німецької окупації. Червень 1918 р.

підприємств Кадіївки, Голубівки, Ірміного, Сентянівки, Варваропілля, Мар'ївки[1]. Головою Ради робітничих депутатів було обрано більшовика-робітника Ф. Хлястика[2]. Проте більшість місць у першій кадіївській Раді захопили меншовики та есери.

Після перемоги Лютневої революції більшовики Кадіївки вийшли з підпілля. За короткий час було відновлено і створено партійні організації, які розгорнули боротьбу проти меншовиків, есерів і українських буржуазних націоналістів. На зборах і мітингах робітників комуністи систематично викривали антинародний характер Тимчасового уряду, зрадницьку політику й тактику угодовців. 17 серпня Рада робітничих депутатів Кадіївського підрайону під впливом більшовиків прийняла резолюцію протесту проти спроб буржуазного уряду «збройною рукою знищити завоювання робітничого класу». Резолюція закликала трудящих «згуртуватися під прапором боротьби проти контрреволюції, за зміцнення, розвиток і поглиблення революції»[3]. 28 серпня, як тільки було одержано повідомлення про контрреволюційний заколот генерала Корнілова, Кадіївська Рада надіслала до Петрограда на ім'я ВЦВК Рад листа, в якому говорилося: «В разі необхідності сміливо візьміть владу до своїх рук. Можете бути певні у всемірній підтримці Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів Кадіївського підрайону»[4].

На більшовиків Кадіївки великий вплив мала Луганська організація РСДРП, яка посилала сюди для налагодження партійної роботи досвідчених партійних працівників. Так, у жовтні 1917 року за участю К. Є. Ворошилова було створено партійну організацію на шахті № 1. Зміцнюється Кадіївський підрайонний комітет більшовиків, який очолював П. Третьяков. Більшість місць у Раді переходить до більшовиків. Їх делегат бере участь у роботі II Всеросійського з'їзду Рад[5].

Велика Жовтнева соціалістична революція в Петрограді дістала гарячу підтримку кадіївських робітників. Вони палко схвалили декрети Радянського уряду. Скрізь ліквідувалися місцеві органи Тимчасового уряду, створювалися революційні органи пролетарської влади.

16 листопада 1917 року на об'єднаному засіданні представників Рад робітничих депутатів, партійних організацій, професійних спілок і представників від волосних земств Кадіївського підрайону особлива комісія виробила план створення контрольних органів над виробництвом[6].

В листопаді 1917 року на Донбас посунули білокозачі частини генерала Каледіна й гайдамацькі банди. Створений у цей час Кадіївський ревком почав посилену організацію загону Червоної гвардії, до якого вступили передові робітники шахт. Серед них були гірники шахти № 1 І. Авдєєв, П. Боборикін, А. Бубнов, М. Боборикін, М. Мальцев, С. Іторшин, Т. Храмов та інші. Ревком організував постійну охорону підприємств, боровся проти підступів контрреволюції, пильно охороняв громадський порядок і народне добро.

---

[1] Газ. «Донецкий пролетарий», 1917 р., № 8.
[2] Луганський облдержархів, ф. 4, оп. 3, спр. 76, арк. 250.
[3] Газ. «Известия Юга», 26 серпня (8 вересня) 1917 р.
[4] ЦДАЖР СРСР, ф. 1235, оп. 1, спр. 41, арк. 64.
[5] Второй Всероссийский съезд Советов рабочих и солдатских депутатов. Збірник документів. М., 1957, стор. 390.
[6] Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. т. 2, К., 1957, стор. 254, 255.

У січні 1918 року загін червоногвардійців Кадіївки зайняв станцію Дебальцеве, встановив свій контроль на станціях Микитівка, Чернухіне. Червоногвардійські заслони не пропускали ворожі військові ешелони, що йшли на Дон, боролися проти дрібних банд[1].

29 квітня 1918 року Кадіївку захопили німецько-кайзерівські війська. Як і по всій Україні, в місті було встановлено режим кривавого терору й колоніального грабування. Знову посилюється сваволя підприємців, ліквідуються всі демократичні організації робітничого класу, під страхом смертної кари забороняються робітничі збори й мітинги, революційна агітація.

І все ж більшовицька організація жила й продовжувала революційну роботу в масах. Більшовики-підпільники роз'яснювали робітникам грабіжницьку політику окупантів та їх прислужників, організовували страйки, бойові групи. До партизанських загонів пішли робітники Я. Цуканов, А. Логачов, М. Покотило, Г. Чуркін та багато інших. Партизани нападали на гетьманську варту, обеззброювали окупантів, не давали їм вивозити вугілля з рудників і хліб з навколишніх сіл. Окремі робітники на завдання більшовиків-підпільників залишалися на робочих місцях, щоб шкодити загарбникам. Так, наприклад, на Кадіївському руднику слюсар А. Скрибнєв розладнав механізми і вивів з ладу підйомну машину. Партизани й робітники рудника своїми діями подали значну допомогу Червоній Армії, що наступала.

На початку 1918 року окупантів було вигнано з Донбасу. В Кадіївці в лютому 1919 року було проведено вибори до Рад, відновлювалися профспілки. Партійний комітет мобілізовував трудящих на відбудову зруйнованих у період окупації підприємств.

За постановою Української Ради Народного Господарства на початку 1919 року всі шахти Кадіївського рудника, коксохімічний і Алмазнянський металургійний заводи було націоналізовано. На підприємствах створювалися робітничі управління.

У квітні 1919 року в Кадіївці створено комсомольську організацію. Серед перших комсомольців були молоді робітники А. Усенко, І. Бєлозоров, А. Мишко, М. Бєлоусов, С. Морозов, С. Дубинін, О. Меленушкін-Дорофєєв, О. Новосьолов і А. Сисоєв. Комсомольці стали бойовими помічниками партійної організації, активно включилися в роботу по будівництву нового життя[2].

Весною 1919 року над Донбасом знову згустилися хмари — наступали денікінці. Мирна праця була перервана.

Кадіївці активно виступили на боротьбу з ворогом. Всі, хто міг носити зброю, виявили бажання піти на фронт. Шахтарі-добровольці вливалися в частини Червоної Армії. В червні 1919 року денікінці вступили в Кадіївку. І знову почалася кривава розправа над комуністами, революційними робітниками, над усіма, хто підтримував Радянську владу.

Жорстокий антинародний режим Денікіна зустрів рішучу відсіч народних мас. У тилу денікінських військ під керівництвом більшовиків розгорнувся могутній партизанський рух. У Кадіївці, Голубівці діяв партизанський загін «Голубівська бойова дружина» під командуванням М. А. Сошникова. Своїми раптовими нападами народні месники завдавали значної шкоди білогвардійським частинам.

Святкування 1-го Травня на металургійному заводі. Кадіївка, 1923 р.

---

[1] В. Бурова, С. Шор. Хозяева подземных кладовых, стор. 65.

[2] Газ. «Кадиевский рабочий», 25 березня 1966 р.

27 грудня 1919 року частини Першої Кінної армії, дружно підтримані партизанами й робітниками, визволили Кадіївку від денікінців.

Тяжку картину являв собою Кадіївський рудник. Шахти були напівзатоплені, стояли заводи. Багато робітників розійшлося по країні, шукаючи заробітку й хліба.

Партія більшовиків мобілізувала всі сили на боротьбу з розрухою, голодом і хворобами. Відновлюються органи Радянської влади. Запроваджується загальна трудова повинність. Гірники Кадіївки й навколишніх сіл разом з трудармійцями відкачували з шахт воду, відбудовували стволи, штреки, видобували вугілля. Проводилися суботники й недільники. У квітні 1920 року в місті було проведено «тиждень трудового фронту», що закінчився 1 травня участю всіх жителів Кадіївки у Всеросійському суботнику[1].

Партія організувала всенародну допомогу Донбасові. З Пітера та інших міст у Кадіївку надсилаються машини, устаткування, промтовари, хліб, харчі. У відповідь на всенародне піклування гірники Кадіївки рік у рік збільшують видобуток вугілля. Якщо в 1921 році по Кадіївському шахтоуправлінню він дорівнював 195 тис. тонн, то в 1926 році збільшився до 663 тис. тонн.

У 1925—1926 рр. Кадіївка перевершила довоєнний рівень видобутку вугілля. Відбудовний період закінчився.

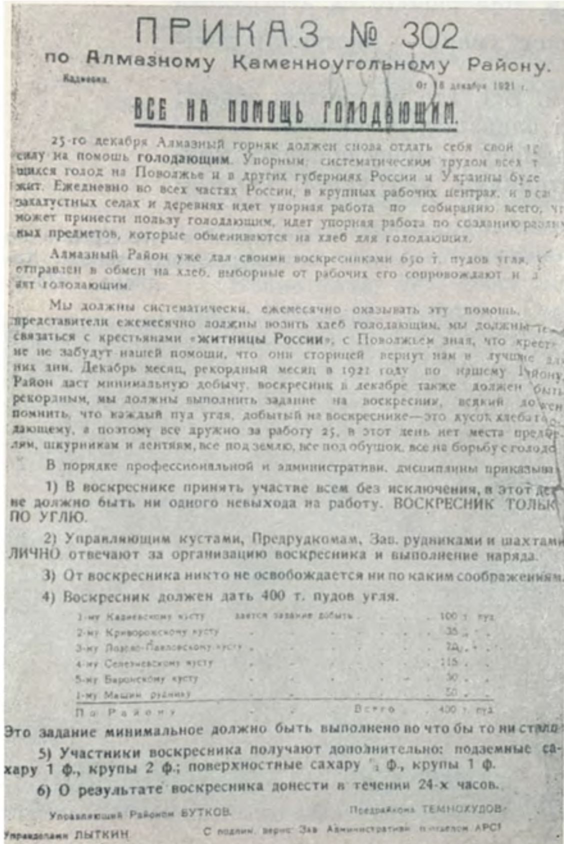
Коли наша країна приступила до здійснення програми соціалістичної індустріалізації, певну роль у створенні важкої промисловості відіграла Кадіївка з її коксівним вугіллям, металургійним і коксохімічним заводами. У січні 1928 року було утворено Кадіївський район.

З 30 шахт Кадіївського району 15 шахт було введено в експлуатацію після революції. Але в галузі механізації гірничих робіт було зроблено лише перші кроки.

Велике значення мала Постанова ЦК ВКП(б) про впровадження на шахтах інституту партійних організаторів для посилення партійно-виховної роботи серед шахтарів. Керуючись цією постановою, комуністи йшли на дільниці, в забої, до механізмів. Створювалися партосередки, що їх очолювали кваліфіковані робітники-комуністи[2]. Разом з тим було поліпшено систему набору робочої сили. Шахти перейшли від ставки «на селянина», який сам приходив найматися на роботу, до організованого набору робітників і закріплення їх на підприємствах. Проводилася наполеглива боротьба з прогульниками, ледарями.

Гірники прагнули добитися найвищої продуктивності праці, боролися за оволодіння новою технікою, за скорочення простоїв. Серед шахтарів було чимало новаторів. Ім'я врубмашиніста комсомольця В. Г. Ткаченка стало відоме далеко за межами Кадіївки. Він був піонером високої продуктивності врубових машин, видобуваючи 10—12 тис. тонн вугілля на місяць, тоді як середньомісячна продуктивність врубмашини в Донецькому басейні не перевищувала 2,7 тис. тонн вугілля. За героїчну працю В. Г. Ткаченко серед перших донецьких комсомольців був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

Наказ по Алмазному кам'яновугільному району від 18 грудня 1921 р. про допомогу голодаючим.

ПРИКАЗ № 302

по Алмазному Каменноугольному Району.

Кадиевка. От 18 декабря 1921 г.

ВСЕ НА ПОМОЩЬ ГОЛОДАЮЩИМ.

25-го декабря Алмазный горняк должен снова отдать себя свою силу на помощь **голодающим**. Упорным систематическим трудом всех т... щихся голод на Поволжье и в других губерниях России и Украины буде... жит. Ежедневно во всех частях России, в крупных рабочих центрах, и в са... захолустных селах и деревнях идет упорная работа по собиранию всего, что может принести пользу голодающим, идет упорная работа по созданию различ... ных предметов, которые обмениваются на хлеб для голодающих.

Алмазный Район уже дал своими воскресниками 650 т. пудов угля, ... отправлен в обмен на хлеб, выборные от рабочих его сопровождают и ... дят голодающим.

Мы должны систематически, ежемесячно оказывать эту помощь, представители ежемесячно должны возить хлеб голодающим, мы должны те... связаться с крестьянами **«житницы России»**, с Поволжьем зная, что крест... не не забудут нашей помощи, что они сторицей вернут нам в лучшие для них дни. Декабрь месяц, рекордный месяц в 1921 году по нашему Району. Район даст минимальную добычу, воскресник в декабре также должен быть рекордным, мы должны выполнить задание на воскресник, всякий должен помнить, что каждый пуд угля, добытый на воскреснике—это кусок хлеба голодающему, а поэтому все дружно за работу 25, в этот день нет места прогульщикам, шкурникам и лентяям, все под землю, все под обушок, все на борьбу с голодом.

В порядке профессиональной и административн. дисциплины приказыва...

1) В воскреснике принять участие всем без исключения, в этот день не должно быть ни одного невыхода на работу. ВОСКРЕСНИК ТОЛЬКО ПО УГЛЮ.

2) Управляющим кустами, Предрудкомам, Зав. рудниками и шахтами ЛИЧНО отвечают за организацию воскресника и выполнение наряда.

3) От воскресника никто не освобождается ни по каким соображениям.

4) Воскресник должен дать 400 т. пудов угля.

1-му Кадиевскому кусту	дается задание добыть	100 т. пуд.
2-му Криворожскому кусту		35 „ „
3-му Лозово-Павловскому кусту		[illegible] „ „
4-му Селезневскому кусту		115 „ „
5-му Баронскому кусту		30 „ „
1-му Машин. руднику		50 „ „
По Району	Всего	400 т. пуд.

Это задание минимальное должно быть выполнено во что бы то ни стало!

5) Участники воскресника получают дополнительно: подземные сахару 1 ф., крупы 2 ф.; поверхностные сахару ½ ф., крупы 1 ф.

6) О результате воскресника донести в течении 24-х часов.

Управляющий Районом БУТКОВ. Предрайкома ТЕМНОХУДОВ.

Управделами ЛЫТКИН. С подлин. верно: Зав. Административн. подотделом АРСІ

[1] Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Збірник документів і матеріалів. К., 1957, стор. 561—563.

[2] Нариси історії Комуністичної партії України, стор. 422.

Перший випуск курсів трактористів. Кадіївка, 1931 р.

Трудящі Кадіївського району дружно і по-діловому підтримали курс партії на колективізацію сільського господарства. Вони послали на село 260 добровольців[1]. Посланці гірників навчалися на спеціальних курсах, де освоювали колгоспне будівництво, агрономію, зоотехнію. В Кадіївці було організовано курси трактористів, рахівників.

Партія і уряд приділяли велику увагу розвиткові Кадіївки як важливого промислового центру Донбасу. В 1931 році сесія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету ухвалила рішення про будівництво нового соціалістичного міста Кадіївки й виділила для цього 250 млн. крб. У 1932 році Кадіївку перетворено в місто.

Ставали до ладу нові підприємства. Недалеко від шахти «Центральна-Ірміне» було збудовано шахту № 4/2-біс «Ірміне». Реконструюються і механізуються Кадіївський коксохімічний і Алмазнянський металургійний заводи. На базі майстерень споруджуються рудоремонтний і ливарно-механічний заводи, будується шахта № 3/3-біс, стали великими підприємствами шахти ім. Ілліча й «Центральна-Ірміне», виробнича потужність кожної з них була доведена до 3 тис. тонн на добу. Було збудовано деревообробний комбінат, смолоперегінний і шпалопросочувальний заводи. Виникли підприємства промкооперації, харчової, легкої й місцевої промисловості.

Міський партійний комітет проводив велику роботу в справі підбору, розстановки і навчання партійних кадрів. Систематично проводились інструктивні наради й семінари з секретарями осередків, організовувались переклички-конкурси через газету[2]. Почалася боротьба проти застарілих методів роботи й технічних норм. З революційною сміливістю по-новому організували шахтарі працю в забої. І не випадково саме Кадіївка стала батьківщиною стахановського руху.

Ініціатором всенародного руху за високу продуктивність праці була партійна організація шахти «Центральна-Ірміне» (парторг ЦК ВКП(б) К. Г. Петров), яка вирішила відзначити Міжнародний юнацький день 1 вересня 1935 року виробничим рекордом. Один з кращих новаторів, майстер високопродуктивної праці на шахті — вибійник О. І. Стаханов у ніч з 30 на 31 серпня 1935 року за зміну (6 годин), працюючи відбійним молотком, нарубав 102 тонни вугілля. Він виконав 14 змінних норм, встановивши світовий рекорд видобутку вугілля. Про це вже на другий день дізналася вся країна. Приклад Стаханова підхопили передові гірники.

В ніч з 1 на 2 вересня 1935 року комсомолець В. П. Поздняков на пласті «Рубіжному» в трохи гірших умовах дав за зміну 61 тонну. 5 вересня вихованець комсомольської організації шахти Д. Концедалов нарубав 125 тонн. 9 вересня О. Стаха-

[1] Газ. «Луганская правда», 4 січня 1930 р.

[2] Борьба за уголь. Материалы Донецкого обкома КП(б)У для делегатов XVII съезда ВКП(б). 1934, стор. 20.

Мітинг, присвячений відкриттю робітничої поліклініки в Кадіївці. 1927 р.

нов підвищив свій виробіток до 175, а через кілька днів — до 227 тонн. Високої продуктивності праці добилися також вибійники В. Г. Ткаченко, П. Ю. Синяговський, М. Д. Дюканов та ін. З великою трудовою перемогою поздоровив кадіївців нарком Г. К. Орджонікідзе.

Тільки за вересень 1935 року на шахтах тресту «Кадіїввугілля» у стахановський рух включилося близько 4 тис. чол. Він швидко поширився по всій країні, став всенародним.

«Стахановський рух є результат усього нашого розвитку на шляхах до соціалізму в нашій країні,— відзначав грудневий (1935 року) Пленум ЦК ВКП(б), що спеціально обговорив питання промисловості й транспорту в зв'язку з стахановським рухом.— Стахановський рух означає організацію праці по-новому, раціоналізацію технологічних процесів, правильний розподіл праці у виробництві, звільнення кваліфікованих робітників від другорядної підготовчої роботи, кращу організацію робочого місця, забезпечення значного зростання заробітної плати робітників і службовців».

Завдяки впровадженню стахановських методів праці колективи шахт Кадіївки в наступні роки значно підвищили видобуток вугілля.

За роки Радянської влади на місці брудного селища з вогкими землянками й низькими казармами виросло красиве шахтарське місто Кадіївка. В ньому в 1940 році діяло 140 промислових підприємств, у т. ч. 30 шахт. Робітники шахт і заводів одержали хороші благоустроєні будинки, для їхніх дітей відкрилися багатоповерхові школи, дитячі садки та ясла. Лише в 1939 році було збудовано 44 088 кв. м житлової площі[1]. В місті з'явилися нові вулиці: Радянська, Мічуріна, Орджонікідзе, К. Лібкнехта. Було прокладено водопровід і каналізацію. Зелені насадження зайняли площу в 167 га. Автобусне й трамвайне сполучення зв'язало центр міста з Ірміним, Брянкою і Голубівкою, станцією Алмазна.

Рік у рік поліпшувалося медичне обслуговування населення, ширилася мережа лікувальних закладів. Ще в 1922 році лікар Г. С. Топровер (тепер професор хірургії в Самаркандському медичному інституті) організував хірургічну допомогу хворим. У розвитку охорони здоров'я в ті роки вносять свій вклад медики А. В. Ага (тепер завідуючий кафедрою I Московського медичного інституту), А. С. Грошиков (колишній директор Кадіївського медичного училища) та ін. Відкриваються дитячі й жіночі консультації. У 1924 році в колишньому будинку інженера Завадського, за 3 км від Кадіївки, відкривається туберкульозний санаторій «Червоний шахтар»[2].

До 10-річного ювілею Радянської влади трудящі Кадіївки одержали поліклініку. Було відкрито типову лікарню на 350 ліжок. У 1940 році в Кадіївському районі функціонували дев'ять лікарень з сучасним медичним обладнанням на 1240 ліжок. В цих лікарнях працювали понад 80 лікарів і 462 середні медичні працівники.

Після встановлення Радянської влади в Донбасі в Кадіївці почався тривалий і глибокий процес революційних перетворень у культурі. Насамперед партійні й комсомольські організації розпочали боротьбу за ліквідацію неписьменності серед

---

[1] Газ. «Луганская правда», 18 лютого 1940 р.
[2] Газ. «Луганская правда», 5 жовтня 1924 р.

Концерт Кадіївського шахтарського народного ансамблю пісні і танцю, Кадіївка. 1967 р.

Шахта ім. XXII з'їзду КПРС — батьківщина стахановського руху.
Кадіївка. 1967 р.

Палац культури ім. О. М. Горького.
Кадіївка. 1967 р.

Плавальний басейн «Дельфін». Кадіївка. 1967 р.

населення. Важливу роль у цьому відіграли лікнепи — школи для ліквідації неписьменності серед дорослого населення. На підприємствах створювалися різні курси, гуртки, де люди навчалися письма. При школах діяли товариства «Геть неписьменність». Вже в першій половині 1923 року школи лікнепу закінчило 238 чоловік[1].

У передвоєнні роки в 32 школах Кадіївки навчалося 14 190 дітей трудящих. У місті в 1928 році було відкрито гірничий технікум, який через три роки вперше випустив молодих спеціалістів вугільної промисловості. Фельдшерське і педагогічне училища готували кадри для медицини і народної освіти[2].

Партійна організація міста, виконком міської Ради депутатів трудящих разом з керівництвом промислових підприємств вжили заходів, спрямованих на те, щоб трудящі могли здобути вищу освіту в Кадіївці. При шахті ім. Ілліча було створено вищий технічний учбовий заклад — шахту-ВТУЗ. 25 лютого 1932 року шахту-ВТУЗ закінчило 30 чол.— 15 гірничих техніків і 15 гірничих інженерів.

Партійна організація міста піклувалася про підвищення кваліфікації робітників. У 1924 році в Кадіївці працювали три професійні учбові заклади: курси річні й дворічні та гірниче училище, що готували кріпильників, вибійників, гірничих десятників, врубмашиністів та інших спеціалістів для вугільної промисловості.

На всіх підприємствах і установах трудящі навчалися в гуртках по вивченню марксистсько-ленінської теорії, систематично провадилася робота по атеїстичному вихованню населення.

У передвоєнні роки в Кадіївці широко розгорнулася культурно-масова робота. В 20-і роки великим успіхом користувалася створена комсомольцями жива газета, яка називалася «Синя блуза». На молодіжні вечори, де виступали синьоблузники, завжди приходило багато людей. Жива газета різко критикувала нехлюїв, рвачів, бюрократів[3].

З радістю зустріли гірники перший радянський професійний театр Донецького басейну, створений Г. С. Свободіним у Луганську. Коли він у 1924 році приїхав до Кадіївки, на кущових зборах профспілкових організацій міста разом з партійним активом було одностайно ухвалено назвати молодий драматичний колектив «Шахтаркою Донбасу»[4]. Репертуар «Шахтарки Донбасу» був багатий і весь час поповнювався новими п'єсами.

Великою подією в культурному житті міста було відкриття державного кінотеатру (1935 р.).

У передвоєнні роки в Кадіївському районі було 30 клубів. У кожному з них працювали бібліотеки, читальні зали, гуртки художньої самодіяльності. В репертуарі самодіяльних артистів провідне місце займали народні українські й російські пісні й танці. В своїх виступах гуртківці нерідко використовували творчість місцевих авторів — робітників вугільних та інших підприємств. Великий успіх мали твори відомих драматургів і композиторів. Тепло зустріли глядачі вистави «Платон Кречет» О. Корнійчука, «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького, оперу

Зачинатель всесоюзного руху за підвищення продуктивності праці Олексій Стаханов серед гірників. Кадіївка. 1935 р.

[1] Газ. «Кадиевский рабочий», 12 лютого 1966 р.
[2] Газ. «Луганская правда», 18 лютого 1940 р.
[3] Газ. «Кадиевский рабочий», 25 березня 1966 р.
[4] Журн. «Донбасс», 1959 р., № 3.

18 7-505

Підпільна група, що діяла в Кадіївці під час німецько-фашистської окупації.

О. О. Филимонова. І. Сокирко. М. І. Гусєва.

М. Лисенка «Наталка Полтавка». В 1936 році в місті було відкрито музичну школу. В ній вчилося понад 150 робітників та їх дітей.

Культурно й заможно почали жити кадіївці. Майже кожна сім'я передплачувала газети й журнали, квартири трудящих були радіофіковані. Свою відпустку багато робітників проводило в будинках відпочинку й санаторіях. Тільки в 1937 році в здравницях країни побувало понад 600 робітників шахти ім. Ілліча.

Трудящі Кадіївки брали активну участь в оборонній і спортивно-масовій роботі. В 1935 році було відкрито в місті аероклуб. Його з великим захопленням відвідували десятки робітників шахт і заводів, випускників шкіл. Молодь міста зібрала кошти для будівництва двох нових літаків. В аероклубі готували пілотів, планеристів, авіатехніків і парашутистів. Багато випускників аероклубу в роки Великої Вітчизняної війни прославили Батьківщину безсмертними подвигами.

22 червня 1941 року мирна творча праця радянських людей була перервана нападом полчищ гітлерівської Німеччини. Того ж дня на підприємствах міста відбулися багатолюдні мітинги трудящих. Шахтарі й металурги, хіміки й енергетики висловлювали загальне прагнення ще тісніше згуртувати свої ряди навколо Комуністичної партії, віддати всі свої сили великій справі розгрому німецьких загарбників. Людно стало у військкоматі: трудівники Кадіївки прийшли сюди з заявами-проханнями послати їх на фронт. Робітник шахти ім. Ілліча С. У. Соловей, який вирядив до Червоної Армії трьох синів і сам виявив бажання стати в ряди захисників Батьківщини.

В перші дні війни до Кадіївського міськкому партії надійшло до 5 тис. заяв від жителів міста з проханням направити їх в діючу армію. 1972 комуністи, або 45 проц. усього складу Кадіївської партійної організації, пішли на фронт[1]. У Кадіївці було створено п'ять полків народного ополчення в складі 22 070 чол. Жінки й дівчата без відриву від виробництва вивчали санітарну справу, готувалися стати медичними сестрами.

На зміну тим, хто пішов на фронт, ставали до верстатів і спускалися у вибої пенсіонери, підлітки, жінки. Шахтарська Кадіївка жила за законами воєнного часу. Шахтарі збільшили продуктивність праці. Знатний вибійник шахти «Центральна-Ірміне» П. Ю. Синяговський, склавши свій особистий план роботи, щодня виконував три-чотири норми, видобуваючи 65—70 тонн вугілля.

Фронт усе ближче підходив до Донбасу. 12 липня 1942 року фашисти вдерлися в Кадіївку. Почався тяжкий період окупації. Страхітливі й мерзенні злодіяння чинили німецькі окупанти. Вони розстрілювали мирних жителів біля протитанкового рову поблизу станції Алмазна, живими скидали в стволи шахт № 3/3-біс і № 1 «Криворіжжя». На шахті № 3/3-біс гітлерівці вчинили страшну розправу над 62 ком-

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1408, арк. 5.

М. П. Калинчик. К. Д. Лядовська. М. П. Гусєв. М. Калинка.

сомольцями. Свої жертви фашисти зв'язували по троє, одного з них убивали, і він, падаючи в ствол, тягнув за собою живих. Місцеві жителі довго чули жахливий стогін із ствола[1]. Фашистські варвари замучили й розстріляли в Кадіївському районі близько трьох тис. чол., 12 тис. жителів гітлерівці загнали в Німеччину — в рабство.

Боротьба з окупантами не припинялася і на території, зайнятій ворогом. З перших днів окупації в місті почала діяти підпільна комсомольська група, створена штабом армії, що вела тут бої, в складі семи чоловік: Івана Сокирка, Марії Калинки, Миколи Калинчика, Клавдії Лядовської, Марії й Миколи Гусєвих. Керувала групою секретар комітету комсомолу шахти № 36 Ольга Филимонова.

Ця група діяла менше місяця, але те, що вона встигла зробити, говорить про високий патріотизм комсомольців, їх палку ненависть до ворога. Патріоти вели роз'яснювальну роботу серед населення, поширювали листівки. Вони підготували й успішно здійснили підрив тунелю по дорозі з Кадіївки до Луганська. М. Калинчик не раз переходив лінію фронту, доставляючи радянському командуванню відомості про розміщення фашистських військ у місті. До Кадіївки він приносив радянські листівки.

Фашистам удалося напасти на слід підпільної групи. Юних патріотів жорстоко катували, пекли їх тіло розпеченим залізом, били по обличчю рукоятками револьверів, заганяли під нігті голки. Фашистські варвари відрізали О. Филимоновій ніс, випекли на спині п'ятикутну зірку. М. Гусєвій відбили пальці на правій руці, вирвали коси. Дикі катування й знущання не зломили волю героїв.

30 липня 1942 року гітлерівці розстріляли патріотів у центрі міста біля Палацу культури[2]. Підпільники-комсомольці поховані в братській могилі в міському сквері. Біля пам'ятника горить вічний вогонь. Указом Президії Верховної Ради СРСР у квітні 1946 року члени підпільної групи посмертно нагороджені медалями «Партизану Вітчизняної війни» першого ступеня. Ці медалі й посвідки зберігаються в міському музеї.

В період фашистської окупації в Кадіївці діяли партизанський загін на чолі з комуністом Г. П. Кононенком.

На квартирі вчительки Т. Д. Синецької був явочний пункт партизанів, у домашньої господарки А. О. Бурбело зберігалися зброя і боєприпаси. Підпільники з її участю в ніч на 20 грудня 1942 року спалили продуктову базу фашистів. Партизани й підпільники-комсомольці пошкодили силовий трансформатор на електростанції, яка живила електроенергією Кадіївський район і Луганськ, завалили виробку на шахті «Товстій № 1», висадили в повітря гараж, вивели з ладу водокачку «Вільха», знищили понад 30 гітлерівських солдатів, офіцерів і поліцаїв, 6 автомашин, кілька мотоциклів. У день 25-ї річниці Великого Жовтня учасники підпілля в селищі Ірмі-

[1] Архів Інституту історії партії ЦК КП України, ф. 1, оп. 9, спр. 106, арк. 53.
[2] Газ. «Правда». Виїзна редакція в Донбасі, 14 жовтня 1944 р.

Двічі Герой Радянського Союзу І. Х. Михайличенко.

ному вивісили чотири червоні прапори. Підпільники поширювали листівки, відозви, в яких закликали населення до саботажу і непокори фашистським властям[1].

Багато учасників підпільної боротьби з загарбниками, в т. ч. Г. П. Кононенко, А. О. Бурбело та інші удостоєні урядових нагород.

Кадіївці мужньо билися на фронтах Великої Вітчизняної війни. За героїзм і доблесть, проявлені в боях з німецько-фашистськими загарбниками, понад 5 тис. трудящих міста відзначено урядовими нагородами. Трудова Кадіївка виховала дев'ятьох Героїв Радянського Союзу. Серед них випускники міського аероклубу В. І. Колядін, І. Г. Федоров, В. М. Воропаєв, Л. М. Макеров, відважний захисник Ленінграда льотчик М. М. Стольников, артилерист І. О. Морозов, О. І. Свєчкарьов, командир стрілецької роти А. І. Пономарчук. Дві Золоті Зірки прикрашають груди безстрашного льотчика І. Х. Михайличенка.

3 вересня 1943 року відважні воїни 91-ї стрілецької дивізії Південно-Західного фронту, якою командував І. М. Пашков, визволили Кадіївку від німецько-фашистських окупантів[2].

Визволене місто лежало в руїнах. Німецькі окупанти зруйнували всі шахти, коксохімічний, металургійний, ливарно-механічний, рудоремонтний заводи. Електростанції «Донбасенерго» було заподіяно шкоди на 40,5 млн. крб., шахті ім. Ілліча— на 72,9 млн. крб., шахті «Центральна-Ірміне» — понад 50 млн. крб. Гітлерівці вивели з ладу трамвайну лінію, трамвайний парк і вагони, перетворили в руїни всі школи, лікарні, дитячі заклади, знищили сади на площі 42,5 гектара.

У відбудові вугільних підприємств Донбасу, в т. ч. Кадіївки, брала участь вся країна. З Челябінська, Куйбишева, Уфи і Удмуртії, з далекого Сибіру прибував ліс для шахт. Широко розгорнулося шефство областей УРСР над шахтами і трестами Кадіївки. Полтавська, Сумська, Житомирська, Кам'янець-Подільська, Запорізька, Херсонська області подавали допомогу лісом, продовольством. Трудящі Житомирщини доставили в Кадіївку 50 вагонів лісу, 162 тонни картоплі[3]. Відбудовчі роботи йшли повним ходом.

У вересні 1944 року Указом Президії Верховної Ради УРСР в Кадіївці було утворено три райони — Іллічівський, Брянський і Голубівський, п'ять селищних Рад, дві сільські та Ірмінську міську Раду. Всі вони підпорядковувались Кадіївській міській Раді.

Новий адміністративний поділ створював основу для організаційного зміцнення районних, селищних і сільських Рад, оперативної організації роботи по відбудові міста й селищ. Міськком партії, виконком міськради депутатів трудящих мобілізували кадіївців на відбудову рідного міста.

Насамперед звертали увагу на створення нормальних умов для життя людей. Уже з перших днів визволення міста почали працювати магазини, їдальні, організується медична допомога хворим.

У 1945 році було відбудовано 87 878 кв. м житлової площі, трамвайну лінію Кадіївка—Алмазна. До червня 1946 року було збудовано 17 їдалень, відбудовано 5 шкіл, 2 лікарні[4]. Через рік стала до ладу водопровідна магістраль, було відкрито трамвайне сполучення центр міста — Ірміне, значну частину центральних вулиць

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1408, арк. 2, 7.

[2] Архів Міністерства оборони Союзу РСР, відділ 1, № 1718.

[3] А. Гаевой. Возрождение хозяйства и культуры Ворошиловградской области. М., 1944, стор. 15.

[4] Луганський облпартархів, ф. 185, оп. 1, зв. 8, спр. 117, арк. 52.

заасфальтовано. Відроджувалися культурно-освітні установи. Знову почали працювати два кінотеатри, 22 робітничі клуби.

Кадіївці з величезним політичним і трудовим піднесенням розв'язували основне завдання п'ятирічного плану — відбудувати промислові підприємства і перевершити довоєнний рівень їх виробництва. У відбудовних роботах брало участь усе населення, в т. ч. жінки, старі люди, інваліди, підлітки. Радянський патріотизм був могутньою рушійною силою. В перші роки після визволення на шахтах Кадіївки 43,7 проц. всіх працівників становили жінки.

У лютому 1946 року став до ладу Алмазнянський металургійний завод, великий обсяг робіт було виконано по відбудові і реконструкції шахт ім. Ілліча, «Центральна-Ірміне», № 3/3-біс, № 1/1-біс та інших.

За успішну відбудову і значне перевищення довоєнного рівня видобутку вугілля колектив шахти «Анненська» 1 січня 1948 року було нагороджено орденом Леніна. На кінець 1950 року відбудову було закінчено. В шахтах почали переходити на вищий ступінь механізації.

1956 рік ознаменувався великою історичною подією в житті радянського народу — відбувся XX з'їзд КПРС. Кадіївська партійна організація послала на з'їзд першого секретаря міськкому КП України В. В. Шевченка і Героя Соціалістичної Праці, начальника дільниці № 5 шахти «Центральна-Ірміне» П. Ю. Синяговського.

Новим трудовим піднесенням відзначили трудящі шахтарської Кадіївки початок семиріччя (1959—1965 рр.). Великого поширення на підприємствах міста набуває нова форма соціалістичного змагання — рух за комуністичне ставлення до праці. Підтримуючи починання знатної ткалі країни Валентини Гаганової, інженерно-технічні працівники — комуністи шахт «Анненська», «Центральна-Ірміне» (тепер шахта ім. XXII з'їзду КПРС), № 3/3-біс — В. М. Антипов; М. Є. Якушев, О. П. Чертов, які раніше очолювали передові дільниці, в червні 1959 року перейшли на найбільш відстаючі дільниці і незабаром вивели їх у число передових.

Майстри високопродуктивного видобування вугілля звернулися через газету «Правда Украины» до всіх інженерно-технічних працівників вугільної та інших галузей промисловості України з закликом послати досвідчених організаторів на відстаючі ділянки, щоб кожна шахта, фабрика, кожний завод, дільниця, зміна, бригада виконували і перевиконували завдання. Центральний Комітет Комуністичної партії України схвалив звернення Антипова, Якушева і Чертова. На відстаючі дільниці і бригади на шахтах міста перейшло понад 100 передовиків.

Трудове піднесення кадіївців втілювалося в конкретні справи по створенню матеріально-технічної бази комунізму. Безупинно удосконалювалося виробництво. На честь XXII з'їзду КПРС трудящі брали високі зобов'язання і своє слово підкріпляли ділом. У день відкриття XXII з'їзду КПРС шахтарі міста видобули 12,9 тис. тонн понадпланового палива.

30 грудня 1962 року Указом Президії Верховної Ради УРСР Брянський і Голубівський райони Кадіївки були виділені в самостійні міста — Брянку і Кіровськ.

Борючись за виконання семирічки, трудящі Кадіївки, брали активну участь в соціалістичному змаганні, розвивали і підтримували нові патріотичні починання. В 1963 році колектив шахтоуправління ім. Ілліча разом з трудящими Красного Луча і Луганська виступив ініціатором змагання за «луганську годину». Гірники шахтоуправління ім. Ілліча протягом 1963 року щодня заощаджували 1 годину 20 хвилин, видобуваючи по 200 і більше тонн вугілля понад денне завдання. Всього протягом року вони заощадили 509 годин і дали понад план 76 тис. тонн коксівного вугілля[1]. «Луганська година» була підхоплена багатьма колективами республіки і переросла в «українську годину».

У 1964 році гірники тресту «Кадіїввугілля» і «Антрацитвугілля» виступили ініціаторами змагання за економію однієї копійки на кожному карбованці виробничих

[1] Газ. «Ильичевец», 27 травня 1964 р.

Смерть немецким оккупантам!

ПРАВДА

ВЫЕЗДНАЯ РЕДАКЦИЯ в ДОНБАССЕ

№ 95 Шахта имени Ильича. Воскресенье, 5 ноября 1944 г. № 95

БЫСТРЕЕ ВОССТАНОВИМ ГОРДОСТЬ КАДИЕВКИ — ШАХТУ ИМЕНИ ИЛЬИЧА

ВЕСТИ С ФРОНТА

Войска 2-го Украинского фронта под командованием Маршала Советского Союза Малиновского сегодня, 4 ноября, штурмом овладели на территории Венгрии городом и крупным железнодорожным узлом Сальнок—важным опорным пунктом обо-

Откачка воды—главная задача

Полгода тому назад началось восстановление шахты имени Ильича. За это время проделана большая работа по восстановлению зданий, сооружений и оборудования. Коллектив шахты подходит к откачке горизонта 226 метров.

Уже теперь необходимо основательно продумать схему дальнейшего водоотлива, план быстрого восстановления откачанного горизонта, форсирования восстановления поверхностного комплекса.

— Шахту имени Ильича, — говорит управляющий трестом „Серговуголь" тов. Шлаько, — восстанавливают ряд организаций: „Строймонтажконтора", Брянский рудоремонтный и Торецкий заводы, завод им. Пархоменко, ЦЭММ треста. Все они ведут на шахте большую работу.

Уже восстановлена шейка ствола, смонтирован

ПРОСЬБА КАМЕРОНЩИЦЫ

Как только пустили на стволе № 1 второй насос я стала работать самостоятельно камеронщицей. Насос у меня работает без аварий и неполадок по 22, а иногда и 24 часа в сутки.

Откачка воды—основная работа на нашей шахте.

Мы обязались откачать горизонт 226 к 20 ноября. С этим обязательством мы справимся. Только есть у нас просьба к рабочим завода имени Карла Маркса: присылайте нам хорошие не-

Листівка виїзної редакції «Правды».

затрат. Почин широко підтримали гірники, металурги, хіміки, машинобудівники області. Він дав позитивні результати. Тільки по шахтах тресту «Кадіїввугілля» в 1964 році було заощаджено 700 тис. крб.

Високо оцінено досягнення кадіївців у швидкісному проходженні гірничих виробок. За удосконалення методів і організацію швидкісного проходження гірничих виробок у 1964 році присуджено Ленінські премії головному інженеру тресту «Кадіїввугілля» П. А. Буйденкові і начальникові шахтоуправління ім. Ілліча І. С. Чалому.

Разом з гірниками зразки самовідданої праці показували робітники інших підприємств міста. У серпні 1963 року Ірмінському будівельно-монтажному управлінню присвоєно звання колективу комуністичної праці. У 1964 році це високе звання одержав колектив машинобудівного заводу. В 1965 році на підприємствах міста працювали 64 дільниці, цехи, зміни, 199 бригад, близько 13 тис. робітників, які завоювали почесне звання колективів і ударників комуністичної праці.

Трудова активність кадіївців, прогресивна технологія, нова техніка — все це дало хороші результати. Підприємства міста достроково, на півтора місяця раніше, завершили виконання семирічної програми і випустили понад план продукції на суму більш як 200 млн. крб. Шахтарі Кадіївки дали Батьківщині понад завдання 240 тис. тонн вугілля. Продуктивність праці збільшилася на 34 проц. Великих успіхів добилися також будівельники. Вони спорудили завод феросплавів, Новоірмінську центральну збагачувальну фабрику і центральні електромеханічні майстерні тресту «Кадіїввугілля», завод залізобетонних виробів, м'ясокомбінат та інші промислові об'єкти.

Першими серед підприємств рапортували про завершення семирічних завдань колективи шахтоуправлінь ім. Ілліча, № 4/2-біс, машинобудівного, коксохімічного, металургійного, рудоремонтного заводів, заводу гідроустаткування, Новоірмінської і Максимівської центральних збагачувальних фабрик. Тисячі кадіївців добилися високих показників у праці.

Комуністична партія і Радянський уряд високо оцінили працю кадіївців. За успішне виконання семирічного плану комбінат «Луганськвугілля» нагороджено орденом Леніна. За доблесну працю Золота Зірка Героя Соціалістичної Праці прикрасила груди бригадира прохідників шахти ім. Чеснокова Г. О. Мордовцева, начальника дільниці шахти ім. Ілліча В. В. Шокарєва і начальника зміни Алмазнянського заводу феросплавів П. І. Пищенюка. Понад 400 кадіївців були удостоєні урядових нагород.

Розв'язуючи завдання піднесення промисловості міста, трудящі Кадіївки вносять також свій вклад у виконання рішень березневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС. Гірники і металурги, будівельники і коксохіміки шефствували над колгоспами і радгоспами Старобільського району Луганської області. У 1965—1966 рр. вони допомогли збудувати і відремонтувати в районі 27 тваринницьких приміщень, три пункти штучного запліднення, вісім механічних майстерень, два зерносховища, шість культурно-побутових закладів. У підшефних колгоспах робітники міста збудували зрошувальні системи на площі 320 гектарів.

З великим піднесенням кадіївці працюють у новій п'ятирічці (1966—1970 рр.).

Гідними подарунками відзначили трудящі міста відкриття XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КП України. Вони видали понад план більш як 27 тис. тонн вугілля, випалили сотні тонн коксу, виплавили близько 1,5 тис. тонн феросицилію, понад 700 тонн чавуну[1].

Перетворюючи в життя рішення XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КП України, кадіївці добиваються високих результатів на кожному підприємстві. Важливу роль при цьому відіграє економічна реформа. Серед передових вугільних підприємств республіки на нову систему планування і економічного стимулювання перейшла кадіївська шахта ім. Чеснокова. Робітники на досвіді переконуються в ефективності економічних заходів партії.

Знатні вибійники шахти ім. XXII з'їзду КПРС Герої Соціалістичної Праці П. Ю. Синяговський та І. С. Єршков, 1960 р.

У 1966 році Кадіївський машинобудівний завод одним з перших серед підприємств Луганської області перейшов на п'ятиденний робочий тиждень. Колектив комуністичної праці заводу з місяця в місяць збільшує випуск продукції. Більше вільного часу стало у робітників і службовців. Виникла реальна можливість більше часу віддавати самоосвіті, культурному відпочинку, вихованню дітей. У 1967 році на цьому заводі навчалося понад 476 робітників, з них 269 — в інститутах і технікумах.

У післявоєнні роки зростає шахтарська Кадіївка, стає красивим, благоустроєним містом. На 1 січня 1968 року житловий фонд становив 1099 тис. кв. м. Чотирі- і п'ятиповерхові будинки утворюють десятки нових кварталів. На місці колишніх пустирів пролягли вулиці Реактивна, Космічна та інші. Пишаються кадіївці новим красивим проспектом ім. В. І. Леніна. Тільки за роки семирічки понад десять тисяч сімей одержали хороші квартири.

13 жовтня 1961 року в Кадіївці вперше засвітився голубий вогонь Ставропольського природного газу. На початок 1968 року було газифіковано близько 8 400 квартир трудящих. Газ дістало багато промислових підприємств.

Велика увага приділяється благоустроєві міста. За післявоєнні роки прокладено десятки кілометрів водопровідної і каналізаційної мережі. На початок 1968 року протяжність водопровідної мережі становила 145 км. Понад мільйон кв. м. доріг і площ було вкрито асфальтом.

Кадіївці докладають багато зусиль для озеленення міста. Тут квіти ростуть уздовж вулиць і в скверах, красуються біля заводських і шахтних прохідних, у дворах житлових будинків. Тільки за семиріччя в місті висаджено 810 тис. декоративних і 26 тис. фруктових дерев. Зелені насадження займають 1048 га. Від перших весняних теплих днів і до пізньої осені місто утопає в зелені.

Дальшого розвитку набули міський транспорт і зв'язок. Автобуси курсують уже по 67 маршрутах і щороку перевозять не менше 18 млн. пасажирів. Поповнився новими вагонами трамвайний парк. У місті 21 поштове відділення, автоматична телефонна станція.

Заможніше почали жити трудящі Кадіївки. Високопродуктивна праця забезпечує їм високі заробітки. Рік у рік сотні гірників заробляють на місяць 300—400 крб. Середньомісячна зарплата вибійника шахти ім. Ілліча, ударника комуністичної праці Я. Д. Прищенка становить 500—600 крб. Його сім'я з семи чол. живе в пов-

[1] Газ. «Кадиевский рабочий», 1 травня 1966 р.

ному достатку. Яків Демидович збудував хороший будинок на чотири кімнати з усіма вигодами, посадив сад, придбав добрі меблі, холодильник, телевізор, комплектує бібліотеку. Дружина його — домашня господарка, четверо дітей навчаються в школі, старша дочка Ніна — закінчує будівельний відділ Кадіївського гірничого технікуму. Щороку передовий вибійник разом з сім'єю проводить свою відпустку біля Чорного моря.

У квартирах робітників і службовців хороші меблі, піаніно, телевізори, приймачі, холодильники. На вулицях міста часто можна бачити легкові автомобілі, за рулем яких сидять робітник, лікар або інженер. 1119 трудящих мають в особистому користуванні автомашини «Москвич», «Побєда», «Волга» і «Запорожець».

Неухильно зростає торговельна мережа. В Кадіївці 276 магазинів і 165 підприємств громадського харчування. Успішно впроваджуються нові форми торгівлі.

Радянська держава приділяє велику увагу охороні здоров'я трудящих. До послуг жителів Кадіївки — 72 медичні заклади в т. ч. 12 лікарень і поліклінік, обладнаних найновішою медичною апаратурою. В місті 2 санаторії, 39 пунктів охорони здоров'я, Будинок санітарної освіти. За семирічку число лікарів у лікувальних закладах зросло з 262 до 276 чол., а середніх медичних працівників — з 786 до 1309 чол. Немало в Кадіївці досвідчених медичних працівників.

Піклуванням і увагою оточене наймолодше покоління кадіївців. У 39 дитячих садках виховується 6 тис. дітей трудящих. У місті є 12 дитячих ясел на 710 місць. У 1963—1966 рр. збудовано дитячих садків та ясел на 2,3 тис. місць. Щороку понад 12 тис. дітей відпочиває в піонерських таборах.

У день присвоєння шахті 4—2-біс звання колективу комуністичної праці учні підшефної школи вітають кращу комсомольсько-молодіжну бригаду. Перший справа — бригадир, член ЦК ЛКСМ України Я. І. Соломаха. Кадіївка, 1961 р.

Робітник і службовець тепер звичайно проводить свою відпустку в санаторії або будинку відпочинку. Тільки за роки семирічки за путівками Кадіївського міськкому профспілки працівників вугільної промисловості на курортах і в будинках відпочинку побувало понад 20 тис. шахтарів.

Післявоєнні роки характеризуються швидким зростанням духовної культури кадіївців, вихованням нової людини. Велику роль у цьому відіграє радянська школа. В Кадіївці в 32 масових школах і трьох школах-інтернатах навчається 27,5 тис. учнів. У місті дев'ять шкіл робітничої молоді і заочна школа. 1200 учителів з високим усвідомленням свого обов'язку навчають і виховують учнів. За успіхи у навчанні і комуністичному вихованні підростаючого покоління директор школи-інтернату № 3 О. В. Берещенко і вчителька школи № 17 П. Ф. Іщенко удостоєні звання заслуженого вчителя УРСР. Почесним громадянином шахтарської Кадіївки став директор школи № 3 активний громадський працівник комуніст Л. Л. Парасочка.

У розвитку естетичного виховання підростаючого покоління значне місце посідає музична школа, в якій навчається близько 500 дітей. Багато вихованців школи продовжують музичне навчання у консерваторіях.

У місті сім професійно-технічних училищ. У медичному училищі є відділення: медичних сестер, акушерське, зуболікарське і фарма-

цевтичне. За семиріччя училище підготувало понад 1400 середніх медичних спеціалістів.

Кадіївський гірничий технікум з 1928 по 1966 рік випустив понад 12 тис. спеціалістів. У 1956 році в місті відкрито філіал Комунарського гірничо-металургійного інституту, де нині навчаються 3 тис. студентів. При філіалі інституту створено загальнотехнічний факультет. 636 інженерів, випущених інститутом, працюють на вугільних підприємствах Кадіївки і області.

В останні роки в Кадіївці помітно розвивається наука. Велику науково-дослідну роботу проводять викладачі філіалу гірничого інституту в тісній співдружбі з інженерно-технічними працівниками шахт. Тепер у сім'ї вчених Кадіївки 16 кандидатів технічних, економічних і геолого-мінералогічних наук.

Велика увага приділяється політичному вихованню трудящих. Робітники і службовці прагнуть глибше оволодіти теорією марксизму-ленінізму, програмою КПРС, рішеннями XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КП України, щоб брати активнішу участь в їх здійсненні. В усіх ланках партійної освіти в місті навчається понад 8 тис. комуністів і безпартійних. З 1950 в Кадіївці діє вечірній університет марксизму-ленінізму.

Прагнення до знань, до піднесення свого культурного рівня охоплює все ширші верстви населення міста. Величезну допомогу в цьому подає трудящим міське товариство «Знання», що об'єднує 1500 лекторів. Популярні лекції товариства відвідують тисячі людей.

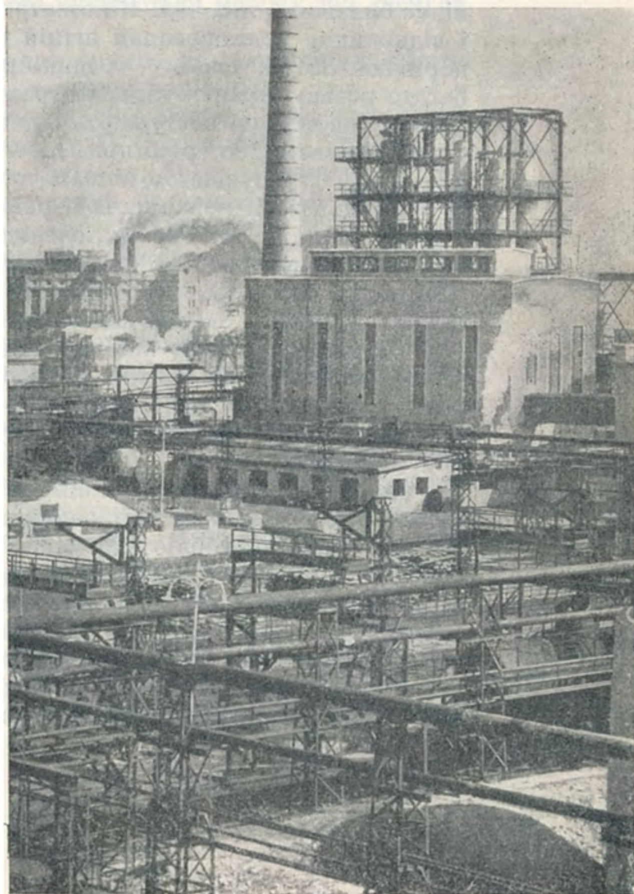
Чималу роль у підвищенні знань, естетичному вихованні трудящих відіграють дев'ять народних університетів, створених на громадських засадах. Їх систематично відвідує понад 5 тис. чол. Заняття в університетах провадяться за спеціальними програмами. Читають лекції інженери, лікарі, учителі, художники тощо.

Шахтарська Кадіївка виростила чимало літераторів. Успішно працює кадіївське літературне об'єднання, створене в 1951 році. О. П. Науменко видав повість «Вогні над Дінцем», домашня господарка Л. О. Воробйова випустила збірку дитячих віршів «Теплый дождик», робітник Микола Погромський видав дві збірки віршів «Две песни» і «Сердце и руки». Вийшли в світ дві книги віршів колишнього шофера Анатолія Романенка — «Дороги» і «Солнце в глаза». В літературне об'єднання входять молоді літератори-робітники Зосим Козлов, Олександр Коновалов, Леонід Кобзистий та інші.

Дуже цікавляться кадіївці театральним, музичним, кінематографічним мистецтвом. У Палаці культури, 11 клубах, що мають великі зали для глядачів з добре обладнаними сценами, приміщеннями для гурткової роботи, люди відпочивають, займаються різними видами мистецтва, слухають лекції. В самодіяльних гуртках захоплено працює понад дві тисячі трудівників.

Хороший творчий колектив створено в Палаці культури ім. М. Горького. Самодіяльні артисти поставили опери М. Лисенка «Наталка Полтавка», Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм», П. І. Чайковського «Євгеній Онєгін» та інші. З 1961 року в Па-

Один з цехів Кадіївського коксохімічного заводу. 1966 р.

Загальний вигляд міста Кадіївки, 1966 р.

лаці культури працює шахтарський ансамбль пісні й танцю, якому присвоєно звання народного. В його складі 120 чол. Ансамбль виступав на сценах Києва, Москви, Ленінграда, Волгограда та інших міст нашої країни, а також в братній Болгарії.

Охоче відвідують кадіївці концерти і спектаклі приїжджих артистів. На сценах Палацу культури і клубів виступали кращі артисти і театральні колективи столиці нашої Батьківщини — Москви, столиць братніх республік та інших міст Радянського Союзу.

Улюбленим місцем відпочинку населення є кінотеатр «Мир». Щодня його відвідує близько 4 тис. чол. Кінотеатр має три добре обладнані зали. В парку культури і відпочинку розташований літній кінотеатр «Молодіжний». Площа міського парку дорівнює 35 га. Парк — традиційне місце народних гулянь і масових свят. Тут багато розваг, працює кілька атракціонів, читальний зал, дитячий спортивний майданчик, на естраді виступають самодіяльні артисти з концертами.

Створена в 1959 році при Палаці культури ім. М. Горького аматорська кіностудія на чолі з ентузіастом кіноаматором Іваном Масленниковим, швидко стала відома в Кадіївці і за її межами. В її роботі беруть участь гірничий майстер шахтоуправління ім. Ілліча М. Рослик, електрик О. Панов, викладач фізики середньої школи № 15 А. Золотарьов та багато інших. У грудні 1960 року на декаді української літератури і мистецтва в Москві демонструвалися фільми цієї студії «Російська зима», «Для вас», «Раціоналізатори». Ці фільми випущено на екрани республіки. Автори фільмів «Вічно живий», «Одинадцять кубків» І. Масленников, А. Полевич, Ф. Прокопенко і М. Рослик нагороджені дипломами. Фільми розповідають про боротьбу кадіївців за технічний прогрес, про працю, навчання і відпочинок трудящих. Створено також аматорські кіностудії при клубі «Будівельник», в автотресті, на коксохімічному заводі.

До послуг кадіївців 102 бібліотеки з книжковим фондом понад 800 тис. примірників. Бібліотеки є на всіх великих підприємствах, у навчальних закладах. У них 60 тис. читачів. Бібліотеки мають багаті зібрання радянської, російської, української і зарубіжної класичної літератури. Вони провадять велику виховну роботу серед населення, прищеплюють людям любов до книги, широко використовують у своїй діяльності читацькі конференції, диспути, книгоношество, пересувки.

Сотні жителів мають свої особисті бібліотеки.

У листопаді 1965 року в місті відкрито кімнату-музей історії Кадіївки. Тут зібрано багаті матеріали про участь кадіївців у революції 1905—1907 рр., Великій

Жовтневій соціалістичній революції, відбудові і розвитку народного господарства, будівництві соціалізму, Великій Вітчизняній війні. Багато документів, експонатів, фотографій розповідає про життя сучасної Кадіївки.

У Кадіївці виходять міська газета «Кадиевский рабочий» і чотири багатотиражні газети: «Призыв шахтера» (шахти № 4/2-біс), «Строитель коммунизма» (шахтоуправління ім. XXII з'їзду КПРС), «Ильичевец» (шахтоуправління ім. Ілліча), «Рабочий призыв» (Алмазнянського металургійного заводу).

Рік у рік зростає число кадіївців, які займаються спортом. Створюються нові колективи фізкультурників на підприємствах, в установах, навчальних закладах. У 1966 році число фізкультурників у місті досягло 36 тис. чол. У місті 25 майстрів спорту, 359 першорозрядників.

У розпорядженні фізкультурників Кадіївки 25 спортзалів, Будинок фізкультури, три стадіони, 10 футбольних полів і 150 волейбольних, баскетбольних та інших майданчиків, вісім туристських баз, споруджено плавальний басейн «Дельфін», будуються нові спортзали, турбази.

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції в житті народів нашої країни відбулися глибокі зміни. Внаслідок масового відходу трудящих від релігії зникають старі традиції, зв'язані з релігійними обрядами і святами. Нові громадянські обряди утверджуються в житті трудящих Кадіївки. Одруження, народження дитини, вступ на трудовий шлях та інші найважливіші події особистого життя кадіївців відзначаються урочисто, красиво і надовго лишаються в пам'яті людей. У 1960 році в місті відкрито Палац одруження. Багато молодих пар оформили в ньому шлюб в урочистій обстановці.

На машинобудівному заводі стало традицією посвячення в робітники. В урочистій обстановці колектив заводу приймає юнаків і дівчат у свою робітничу сім'ю. Ці хвилюючі хвилини посвячення в робітники запам'ятовуються юнакам і дівчатам на довгі роки.

У Палаці культури ім. М. Горького, в Будинку піонерів, міському технікумі, професійно-технічних училищах і школах урочисто вручаються молоді, що досягла 16-річного віку, паспорти.

Цікаво проводяться в місті масові свята «Слава праці», «Золота осінь», «Свято зими», «Свята пісні і танцю». У них беруть участь тисячі кадіївців.

Кадіївка виростила і виховала багато відомих країні людей. Серед них Герої Соціалістичної Праці гірники П. Ю. Синяговський, І. С. Єршков, М. Д. Касауров, Г. О. Мордовцев, В. В. Шокарєв, металурги Г. Я. Рибалка, П. І. Пищенюк, будівельник Б. Г. Минаєв. У місті працюють заслужений металург УРСР О. Г. Любистков (завод феросплавів), заслужений раціоналізатор УРСР слюсар П. М. Шилов (шахтоуправління ім. XXII з'їзду КПРС), заслужений будівельник УРСР П. С. Помірчій (будівельне управління № 1 тресту «Кадіївжитлобуд»).

На шахті № 1 (тепер шахта ім. Ілліча) довгий час працював С. Руднєв — Герой Радянського Союзу, прославлений комісар партизанського з'єднання С. А. Ковпака. У Кадіївці народився М. В. Хрунічев — державний діяч, Герой Соціалістичної Праці, двічі Лауреат Державної премії.

Досягнення в розвитку економіки і культури в місті стали можливими завдяки постійному піклуванню партії і уряду про радянську людину — будівника комунізму.

Партійна організація міста йде в авангарді боротьби за виконання рішень партії і Уряду, мобілізуючи трудящих Кадіївки на великі трудові перемоги, формуючи і виховуючи нову людину комуністичного суспільства. В її рядах налічується 8565 комуністів, об'єднаних у 159 первинних партійних організацій. Щороку вони поповнюють свої ряди кращими людьми міста. Тільки з 1964 по березень 1967 рр. ряди партійної організації виросли на 1732 чоловіки.

Бойовим помічником партійної організації є комсомольська організація, в рядах якої 15,6 тис. юнаків і дівчат, об'єднаних у 141 комсомольську організацію. Комсомольці і молодь усю свою кипучу енергію віддають справі створення мате-

ріально-технічної бази комунізму. Найбільш масовими стали профспілкові організації Кадіївки, що налічують понад 50 тис. членів — активних будівників комунізму.

Життя міста, його благоустрій, піднесення добробуту і культури трудящих — у центрі уваги Ради депутатів трудящих. Міська Рада складається з 350 депутатів — кращих людей трудової Кадіївки. З них 242 працюють у промисловості. Серед народних обранців 146 жінок. Міськрада має 11 постійних комісій, в яких, поряд з депутатами, бере активну участь понад три тисячі виборців. Депутати тісно зв'язані з виборцями, спираються в своїй роботі на широкий актив трудящих. Народні обранці впливають на всі сторони життя населення, повсякденно піклуються про те, щоб шахтарське місто ставало дедалі кращим.

Трудовими подарунками зустріли трудящі міста 50-річчя Великого Жовтня. Ще 19 жовтня шахтарі Кадіївки рапортували про виконання своїх ювілейних зобов'язань. Передовий колектив-шахтоуправління ім. Ілліча було нагороджено Пам'ятним прапором ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС. До 50-річчя встановлення Радянської влади на Україні трудящі міста завершили план другого року п'ятирічки.

Розгорнувши соціалістичне змагання за гідну зустріч 100-річчя з дня народження В. І. Леніна та дострокове виконання завдань п'ятирічки, натхненно трудяться кадіївці в ім'я світлого майбутнього — комунізму.

С. П. КАЛПАХЧЬЯН, В. Т. ЄЩЕНКО

НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ, ЦЕНТР СЕЛИЩНОЇ РАДИ, ПІДПОРЯДКОВАНОЇ КАДІЇВСЬКІЙ МІСЬКІЙ РАДІ

ДОЛИ́НІВСЬКЕ — селище міського типу, (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Кадіївській міській Раді. Розташоване поблизу ріки Лугані, за 10,5 км від Кадіївки, з якою зв'язане шосейним шляхом, за 2 км від залізничної станції Ірмине. Населення — 2157 чоловік.

В селищі розташовані два відділки радгоспу ім. Ілліча, які мають 3715 га землі. Господарство — овоче-молочного напряму. Більшість населення Долинівського працює на сусідніх підприємствах.

У Долинівському є восьмирічна та початкова школи, бібліотека, Будинок культури «Маяк» на 200 місць.

До революції в селищі було близько 150 будинків, тепер — 800.

Засноване селище в 1753 році, спочатку називалося Петро-Голенищеве.

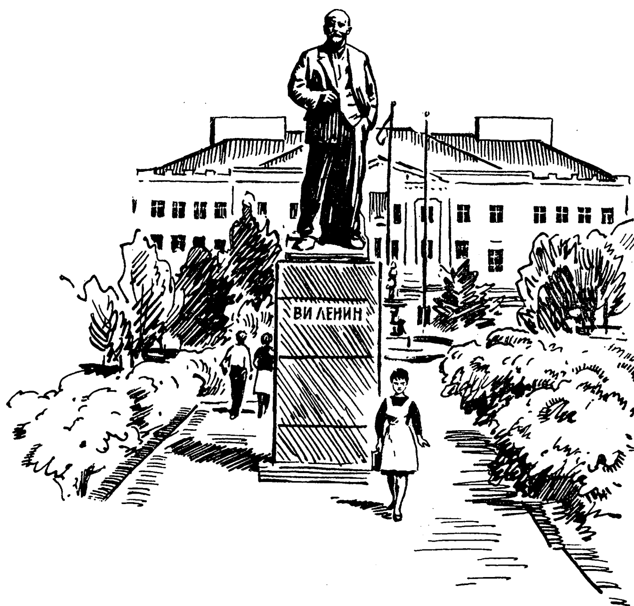
В листопаді 1917 року в селищі була створена партійна організація.

Комуна організована в 1923 році.

Під час німецько-фашистської окупації багато жителів селища було в партизанах. Гітлерівцям вдалося схопити комсомолку Тетяну Петренко та Віру Гречуху, їх розстріляли.

Житель Долинівського Д. Д. Індюков у 1936 році нагороджений орденом Леніна за організацію стахановського руху на залізничному транспорті.

КІРОВСЬК—
МІСТО ОБЛАСНОГО
ПІДПОРЯДКУВАННЯ

КІРОВСЬК

Кіровськ — місто обласного підпорядкування[1]. Розташований на річці Лугані за 70 км на захід від Луганська і за 8 км від Кадіївки. Територія — 27,68 кв. км. Населення — 53,1 тис. чоловік.

Кіровській міськраді підпорядковані селища Донецький і Червоногвардійське. Залізничними станціями Сентянівка і Голубівка Кіровськ зв'язаний з Луганськом, Волгоградом, Харковом і Москвою.

Основна галузь промисловості — вугільна. В Кіровську є десять високомеханізованих шахт, об'єднаних у трест «Кіроввугілля», Новоголубівська центральна збагачувальна фабрика, будівельні організації трестів «Кадіїввуглебуд» і «Кадіївпромшахтобуд» та інші підприємства.

Сторіччями на землях, де тепер розташований Кіровськ, гуляв самотній вітер, гойдаючи ковилу, та зрідка у височині кружляв яструб-перепелятник, визираючи здобич. Але степ не завжди був безлюдним. Його безкраї простори були заселені ще за давньої давнини племенами епохи міді—бронзи. Про це свідчать зроблені у 1925 році в околицях міста археологічні розкопки курганних поховань, що належать до III — початку I тисячоліття до нашої ери[2].

Заселення території теперішнього міста почалося в другій половині XVIII століття, коли царський уряд вжив заходів до освоєння земель степового Півдня Росії. В Донецькі степи широко відкривається доступ слов'янським вихідцям з Балканського півострова. Уряд наділяв їх землями.

Землі, на яких тепер розкинувся Кіровськ, дісталися сербському офіцеру П. Голубові, що прийняв російське підданство. В 1764 році він організував поселення, назване його ім'ям[3]. Спочатку в селі Голубівці було чотири двори з двома десятками

[1] До 1944 року це було робітниче селище Голубівський рудник, що входило до складу м. Кадіївки. З вересня 1944 по грудень 1962 року — район м. Кадіївки. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 30 грудня 1962 року перетворене в місто Кіровськ, обласного підпорядкування.

[2] Науковий архів Інституту археології АН УРСР, ВУАК, № 502, стор. 4.

[3] Список населенных мест Славяносербского уезда. Катеринослав, 1902, стор. 7.

ське кам'яновугільне товариство, а в 1889 році Голубівський рудник ввійшов до складу Голубівського Берестово-Богодухівського товариства, в якому значну роль відігравали французькі і бельгійські капіталісти Шабро, Рено, Міллер та інші.

Загальний вигляд дореволюційної шахти. Початок XX ст.

На Голубівському руднику капіталісти інтенсивно розгорнули будівництво великих шахт. Першим таким вугільним підприємством, збудованим акціонерним товариством у 1884 році, була шахта № 6, що діє й тепер. У 1888 році закладено шахту № 22 (тепер шахта № 22 ім. С. М. Кірова). Крім цих великих вугільних підприємств, було збудовано кілька дрібних шахт[1].

Чудову якість голубівського коксівного вугілля високо оцінив великий російський учений Д. І. Менделєєв, який відвідав Голубівський рудник у 1888 році. Тут на шахтах він уже бачив перші парові підйомні машини[2].

У зв'язку з великим попитом на Голубівському руднику швидко зростав видобуток вугілля, який у 1892 році дорівнював уже 9 млн. пудів на рік. «Чорне золото» поставлялося металургійним підприємствам і залізницям, відправлялося в Москву, Харків, Полтаву, Київ, Таганрог, Ростов та інші міста[3].

Зростання видобутку вугілля на Голубівському руднику супроводилося жорстокою експлуатацією гірників. Роботи провадилися на дві зміни по 12 годин. Люди працювали в атмосфері, насиченій вогкістю, випарами людських тіл, кіптем ламп, вугільним пилом, шкідливими газами, що виділялися з вугілля. Все це впливало на організм шахтаря. Серед гірників рідко можна було зустріти людей здорових, які досягли похилого віку. Звичайно шахтар старів швидко і в 35—40 років ставав майже цілковитим інвалідом, з постійною ядухою, кашлем, ревматизмом. До того ж гірники весь час зазнавали небезпеки через обвали і вибухи газу в шахтах. В середньому за рік один з трьох робітників ставав калікою на шахті[4].

Прагнучи одержати максимальний прибуток, власники рудника зовсім не дбали про умови праці робітників. Шахтарі-прохідники часто працювали по пояс у воді. Пару з насосів для відкачування води випускали тут же. Температура повітря досягала 30—40 градусів. Грілок і сушилень на шахті не було, і робітники змушені були в мокрому одязі взимку бігти до своїх землянок. Так само тяжко працювали і вибійники. Їм доводилось відбивати вугілля, стоячи навкарачки, а якщо пласт був тонкий, то й лежачи на боку. Виснажливою була і праця саночника. Цю роботу, звичайно, виконували 16—17-річні підлітки. По 12 годин на добу тягав саночник вузькими ходами («пічками») важкі сани з вантажем по 7—8 пудів, увесь час повзучи. Він, немов каторжник, був прикутий ланцюгом до санок.

За свою тяжку і небезпечну працю під землею гірники одержували мізерну плату. На Голубівському руднику в 1885 році заробіток підземних робітників становив від 159 до 251 крб. на рік, тобто від 13 крб. 25 коп. до 20 крб. 92 коп. на мі-

---

[1] По Екатерининской железной дороге. Вып. II. стор. 95.
[2] Н. Лопатин. Город наш Кадиевка, стор. 20.
[3] Сборник статистических сведений по Екатеринославской губернии. Вып. III, стор. 399.
[4] Л. Либерман. В угольном царстве. М., 1924, стор. 50, 68.

переселенців. Минали роки, село зростало, збільшувалася кількість жителів його. В 1859 році тут уже налічувалося 117 дворів з 642 селянами, приписаними до поміщика.

Особливо швидке заселення цієї місцевості починається після того, як дослідницька експедиція, що працювала в 1837—1839 рр. у Донбасі, виявила кілька кам'яновугільних родовищ, серед них і Голубівське[1]. Оскільки вугільні пласти виходили на поверхню, тут відразу ж почалася експлуатація родовища. Головну роль відігравали казенні розробки, де видобували коксівне вугілля для Луганського чавуноливарного заводу[2]. Починаючи з 1851 року вугілля також видобувається місцевим поміщиком і селянами для продажу на базарах Бахмута (тепер м. Артемівськ Донецької області). За право видобування вугілля власник землі одержував від селянських промислів по 15 коп. за 12-пудову чверть, тобто по $1^1/_4$ коп. з пуда[3].

На початку 50-х років Голубівське родовище являло собою розробку звичайного типу для того часу. В степу недалеко одна від одної залягли ями — вертикальні шахти у 8 сажнів. Біля ям стояли саморобні ручні коловороти, кріплення не було. Вуглекопи працювали артілями, число робітників на шахтах не перевищувало 20—25 чоловік. Річний видобуток становив 500 чвертей (6 тисяч пудів).

Розробка Голубівського родовища в той період мала характер дрібних селянських промислів у сполученні з землеробством, які В. І. Ленін оцінював як початкову стадію капіталізму, коли «промисловець ще майже не диференціювався від селянина»[4].

В результаті розширення вугільного виробництва Голубівський рудник напередодні скасування кріпосного права цілком сформувався як промислово-територіальна одиниця Алмазнянського гірничого району.

Після реформи 1861 року до багатств вугленосної голубівської землі потяглися жадібні до наживи промисловці. З'ясувавши, що вугілля має добру якість, один з дільців-комерсантів Уманський у 1863 році підписав угоду з тодішнім власником землі і рудника І. П. Голубом, за якою орендареві надавалося право протягом 10 років закладати в цих місцях нові шахти. Так почався капіталістичний розвиток Голубівського рудника.

Рятуючись від голоду і злиднів, багато селян Голубівки та навколишніх населених пунктів ішло на шахти шукати заробітку. На рудник переселялися також зубожілі селяни з різних російських і українських сіл. Використовуючи дешеву робочу силу, Уманський розширив виробництво. Крім чотирьох шахт, орендованих у І. П. Голуба, він купив ще дві у сільської громади, а до 1864 року збудував дві нові шахти, більші від діючих.

Наприкінці 60-х років XIX століття шахти Голубівського рудника давали до півмільйона пудів вугілля на рік — 5,3 проц. загального видобутку в Донбасі. В 1867—1870 рр. коксівне вугілля, видобуте на шахтах рудника, застосовувалося при дослідній плавці чавуну на ливарному заводі в Лисичанську[5].

Важливе значення для збільшення видобутку вугілля на Голубівському руднику мало будівництво наприкінці 70-х років XIX століття Донецької кам'яновугільної залізниці, що мала відгалуження до найважливіших родовищ. У 1878 році на Голубівському руднику закладають шахти, оснащені механічним підйомом, розширяють і переустатковують діючі. На початок 80-х років рудник вважався найбільшим в Алмазнянському гірничому районі, він давав до 3 млн. пудів палива на рік.

У 1882 році Уманський і промисловець-мільйонер Губонін заснували Голубів-

---

[1] Памятная книжка и адрес—календарь Екатеринославской губернии на 1895 г., Катеринослав, 1894, стор. 99.
[2] С. И. Потолов. Рабочие Донбасса в XIX веке. М.—Л., 1963, стор. 14.
[3] П. И. Фомин. Горная и горнозаводская промышленность Юга России, т. 1, Х., 1915, стор. 132, 133.
[4] В. І. Ленін. Твори, т. 3, стор. 315.
[5] По Екатерининской железной дороге. Вып. II. стор. 95.

сяць. При цьому заробітку сімейні шахтарі не могли звести кінці з кінцями, якщо не було інших працюючих членів сім'ї або якщо дружина гірника не заробляла, перучи білизну одиноким робітникам, здаючи куток тощо. З свого заробітку гірник, який жив без сім'ї, витрачав на харчування близько 10 крб. на місяць, сімейний робітник — від 4 до 5 крб. в середньому на члена сім'ї. Крім того, понад 2 крб. на місяць витрачалось на інструменти і на олію для шахтарської лампи[1].

Але й свою злиденну заробітну плату робітники одержували несвоєчасно. В 1884—1885 рр. контора Голубівського рудника заборгувала восьми артілям 20 тис. крб. Шахтарі змушені були брати в кредит продовольчі і промислові товари в хазяйських крамницях, переплачуючи значні суми за недоброякісні припаси.

У 1891 році в селищі Голубівського рудника жило 3836 чоловік[2]. Тут було збудовано 15 кам'яних казарм. Але основна маса робітників та їх сімей тулилася в землянках і бараках навколо діючих шахт. Землянки були 10 сажнів завдовжки і 7 сажнів завширшки. В них улітку жило 18, а взимку близько 60 чоловік. Вікон у більшості землянок зовсім не було. Під час дощів стеля протікала, повітря в приміщенні завжди було вогке, з запахом гнилизни.

Нелюдські умови праці і побуту викликали справедливе обурення робітників проти своїх гнобителів. Несвоєчасна видача заробітної плати стала причиною страйку шахтарів вугільних копалень Уманського в квітні 1884 року. А через три роки 230 гірників Голубівського рудника, починаючи страйк, вимагали підвищення існуючих розцінок. Проте вимоги робітників не було задоволено[3]. 8 липня 1894 року на Голубівському руднику вибухнув один із найбільших страйків на Україні. Того ж дня понад 50 робітників прийшли в контору підприємства з вимогою підвищити заробітну плату. Управитель рудника заявив, що той, хто не хоче працювати на попередніх умовах, може звільнитися з роботи. Обурені цією відповіддю, страйкарі розгорнули агітацію серед своїх товаришів, закликаючи їх не виходити на роботу. Наступного дня, 9 липня, вже страйкувало 300 шахтарів. Крім головної вимоги — збільшити заробітну плату, страйкарі добивалися також видачі кожному робітникові забірної книжки до фабричної крамниці, бо тодішній порядок видачі однієї книжки на всю артіль був надзвичайно невигідним для шахтарів.

Налякана розмахом страйку, адміністрація змушена була піти на поступки, давши згоду збільшити заробітну плату на 25 коп. за кожний квадратний сажень пласта. Робітники вимагали вивісити про це оголошення. Але адміністрація відмовилася зробити це. Незважаючи на те, що місцеві власті викликали в селище роту козаків, робітники не припиняли боротьби. Число страйкарів збільшилося на 10 липня до 600 чоловік. Страйкували робітники трьох шахт Голубівського рудника. Почалася посилена агітація за страйк на сусідніх шахтах.

Для придушення страйку 14 липня на рудник приїхав катеринославський губернатор Шліппе з батальйоном піхоти і учинив жорстоку розправу над шахтарями. Понад 200 чоловік було побито різками, а 12 робітників віддано до суду[4].

Проте жорстокі репресії не зломили волі гірників. Не минуло й року, як шахтарі рудника застрайкували знову. 25 квітня 1895 року робітники парових шахт № 6 і № 22 не вийшли на вечірню зміну. Другого дня вранці близько 400 шахтарів зібралися біля контори і надіслали до управителя своїх уповноважених з вимогами: восьмигодинний робочий день, покращання побутових умов, збільшення плати, поліпшення медичної допомоги, безплатне підвезення вугілля на квартири шахтарів. З усіх цих вимог страйкарі особливо наполягали на збільшенні артілям плати

[1] Г. Д. Бакулев. Развитие угольной промышленности Донецкого бассейна. М., 1955, стор. 219.

[2] Первая всеобщая перепись Российской империи 1897 г. Екатеринославская губерния. С.-Петербург, 1905, стор. 24.

[3] ЦДІАМ, ф. Департаменту поліції, 2-е діловодство, 1887, спр. 21, ч. 9, арк. 175.

[4] О. А. Парасунько. Положение и борьба рабочего класса Украины (60—90-е годы, XIX в.), стор. 381—382.

за вагонетку вугілля на 15 коп. Коли управитель відмовив їм, страйк розгорівся ще більше. Робітники зібралися біля шахти № 22 з погрозами розгромити підприємство. На переговори до страйкарів 26 квітня прибув помічник окружного інженера 4-го Луганського гірничого округу гірничий інженер Д. Орнатський. Того ж дня на рудник було викликано козаків. Але страйк тривав і 27 квітня. Слов'яносербський справник вислав до Голубівки свої козачі роз'їзди, з допомогою яких робітників кінних шахт змусили вийти на вечірню зміну, так і не задовольнивши їхніх вимог. Але гірники парових шахт № 6 і № 22 страйкували ще й 28 квітня. І тільки 29 квітня перша зміна спустилася в шахту[1].

Г. І. Борисов — керівник революційного руху на Голубівському руднику в 1905—1907 рр.

Промислова криза, що вибухнула в 1900 році, принесла трудящим Голубівського рудника нові страждання. В 1901—1902 рр. безробіття досягло величезних розмірів. Близько тисячі шахтарів було звільнено майже одночасно.

У жовтні 1902 року в ленінській газеті «Искра» (№ 51) було вміщено повідомлення, в якому так описувалося становище робітників рудника: «На нашому Голубівському кам'яновугільному руднику за останній час становище значно погіршало. У зв'язку з кризою штат майстрових і шахтарів скорочують... працюємо 12—13 годин у вогких підземеллях темної шахти. Робота страшенно виснажлива і часом не під силу. Темно, як у могилі, холодно навколо, з стелі капає, часто доводиться витрачати години не на видобування вугілля, а на ремонт під час обвалів. Бувають вибухи газу. Особливо важко в бокових штольнях. Працюємо ціле життя, як кроти, і немає нам ні надії, ні просвітку»[2].

У цьому ж номері «Искры» шахтарі Голубівського рудника нарікали на те, що ніде дістати потрібну літературу, що у них немає політичної організації, а та пропаганда, яку від випадку до випадку ведуть революціонери Юзівки, Бахмута або Луганська, недостатня.

В. І. Ленін дуже чуйно реагував на листи робітників, що надходили до редакції «Искры». Так було і з проханням голубівських шахтарів. Уже 13 березня 1903 року на Голубівському руднику з'явилися гектографовані відозви соціал-демократів.

Поширювалася політична література і в наступні місяці. В ніч на 28 квітня 1903 року на шахті № 22 Голубівського рудника було розкидано прокламації, присвячені 1 Травню, що їх видав Луганський комітет Російської соціал-демократичної робітничої партії[3].

Для роботи серед шахтарів Голубівського рудника Алмазно-Юр'ївська група РСДРП посилає професіонального революціонера Г. І. Борисова. Він почав працювати слюсарем на руднику і відразу завоював авторитет у шахтарів. Спираючись на створений ним актив робітників, він виступав організатором маївок і мітингів. Під час революції 1905—1907 рр. Г. І. Борисов став на чолі страйкового комітету на Голубівському руднику[4].

До політичної пропаганди все активніше залучаються робітники рудника. Про це свідчить такий факт. 7 серпня 1905 року околодочний наглядач Голубівського рудника затримав слюсаря А. М. Свиридова, у якого було відібрано третій номер газети «Социал-демократ» і друковану прокламацію «Перший крок». Слідство пока-

[1] ЦДІАЛ, ф. 37, оп. 66, спр. 2237, арк. 9—10.
[2] Газ. «Искра», 15 жовтня 1902 р., № 51.
[3] Дніпропетровський облдержархів, ф. 11, оп. 663, спр. 1378, арк. 3.
[4] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 2, арк. 9.

19 7-505

зало, що А. М. Свиридов зібрав у каменоломні робітників і читав та роз'яснював їм прокламації «До шахтарів», «Досить крові», «До робітників рудників», а потім передав їм літературу для поширення серед робітників.

На Голубівському руднику не згасає народний гнів. Увечері 12 жовтня 1905 року тут поширюються прокламації «Що потрібно робітникові» і «Російська соціал-демократична робітнича партія». Затриманого в цій справі шахтаря Д. Є. Погуляєва було взято під варту.

Царський уряд, наляканий революційними подіями, намагався якось послабити народний рух. Він вдавався до організації «патріотичних молебнів» і демонстрацій на захист царизму. Але робітники не піддалися на ці хитрощі. Виступи шахтарів Голубівки проти чорносотенців і лібералів набрали великого розмаху. У листі до гірничого департаменту, написаному 23 жовтня 1905 року, управитель повідомляв, що «патріотичні молебні і демонстрації», організовані поліцією з п'яних конторників і чорносотенців, викликають протест робітників[1].

Братерська солідарність шахтарів Голубівки з революційними робітниками країни вилилася у страйк, яким керував соціал-демократичний гурток на чолі з Г. І. Борисовим. Страйк тривав з 11 листопада по 4 грудня 1905 року[2]. Царський уряд жорстоко розправився з активними учасниками страйку. Більшовик Г. І. Борисов був заарештований[3]. Члени партії, які залишилися на волі, пішли в підпілля.

Після поразки революції 1905—1907 рр. боротьба шахтарів рудника не припинилася. Незважаючи на розгул столипінської реакції, більшовики вели активну роботу серед гірників. За рішенням Алмазно-Юр'ївської групи РСДРП у 1907 році на руднику організовано проводилися першотравневі демонстрації і мітинги. 1 травня 1907 року всі робітники Голубівського рудника не вийшли на роботу[4]. В роки реакції народжується нова форма класової боротьби — масовий відхід найманих робітників по домівках. Використовують цю форму і робітники селища. Тільки з 1 по 12 червня 1907 року з рудника пішло 150 шахтарів і стільки ж заявило про відхід.

Перебуваючи в підпіллі, більшовики готували шахтарів до нових боїв проти самодержавства. Під їх керівництвом 1 травня 1912 року застрайкувало близько 400 шахтарів, які виразили свій протест проти звірячої розправи з беззбройними робітниками Ленських приїсків. 25 квітня 1913 року на будинку лампової шахти № 22 з'явилася друкована прокламація, що закликала гірників до страйку в день солідарності трудящих — 1 Травня.

Непривітний вигляд мало селище Голубівський рудник. Тут було з десять вулиць, забудованих бараками і казармами, а навколо розкидані невеликі поселення «собачівки» і «шанхаї» — глиняні «каютки» для сімейних робітників та землянки. Увечері в приміщеннях було напівтемно — вони освітлювалися свічками або шахтарськими лампочками. Селище було брудне, незатишне, рідко де траплялося деревце або зелений кущ. Дуже важко було з питною водою. Її привозили в бочках з найближчих балок, де були джерела, і видавали на талони.

Так жили шахтарі.

А за межами селища, куди не доходив ні дим від териконів що горять, ні шум, ні вугільний пил, розмістилися просторі впорядковані особняки адміністрації рудника.

На той час на руднику діяло п'ять шахт, електромеханічні майстерні, був кінний двір, що мав 51 коня. Кожна шахта давала в середньому близько 24 тис. пудів вугілля на добу. Технічне устаткування рудника складалося з п'яти підйомних машин загальною потужністю 725 кінських сил і трьох врубових машин іноземного

[1] А. Максимов. Революционная борьба пролетариата Донбасса в 1905 г. Сталіно, 1956, стор. 45.
[2] Журн. «Летопись революции», 1923, № 5—6, стор. 23.
[3] Газ. «Донецкие новости», 24 липня 1906 р.
[4] Дніпропетровський облдержархів, ф. 11, оп. 1431, спр. 1378, арк. 96.

виробництва. Основними знаряддями праці шахтарів були кайло і обушок. На шахтах рудника працювало 3375 робітників.

Ніхто не дбав про здоров'я гірників. Лише в 1913 році в найближчому до робітничого селища селі Голубівці було відкрито амбулаторну дільницю[1]. Медична допомога подавалася найпримітивнішим способом. Амбулаторну дільницю обслуговували один лікар, два фельдшери і аптекар. Серед населення часто спалахували інфекційні захворювання. Тяжкохворих на руднику госпіталізували в непристосованому для лікувальних цілей бараці на 20 ліжок.

Не краще стояла справа з освітою і культурою. На руднику в 1893 році було збудовано початкову школу, що мала дві класні кімнати. Тут у дві зміни вчилося 150 дітей. У 1910 році адміністрація рудника збудувала поблизу шахти № 22 невеликий клуб, але вхід робітникам туди був заборонений. У цей період на Голубівському руднику функціонувала одна бібліотека-читальня, в якій було 1488 книжок. Але читачів було лише 160 чоловік.

Тяжким і безрадісним було життя голубівських гірників. Майже поголовна неписьменність, хвороби, беспросвітні злидні — такою була доля кожної шахтарської сім'ї.

Перша світова імперіалістична війна ще погіршила становище шахтарів. Під керівництвом більшовиків гірники розширили страйкову боротьбу. 29 березня 1915 року на руднику застрайкувало 900 робітників. Вони вимагали підвищення заробітної плати, поліпшення умов праці. Гірники селища активно виступали проти імперіалістичної бойні, яка провадилася в інтересах царизму. На сходках і першотравневих демонстраціях все частіше лунали заклики до повалення самодержавства.

З новою силою сколихнула голубівських шахтарів Лютнева революція 1917 року. Коли сюди дійшли звістки про повалення царизму, гірники з ініціативи більшовиків на початку березня 1917 року утворили місцеву рудникову Раду, яка розгорнула підготовку до виборів у Кадіївську підрайонну Раду робітничих депутатів. У другій половині березня 1917 року рудникова Рада закликала робітників активно готуватися до виборів.

Наприкінці березня 1917 року було обрано Кадіївську підрайонну Раду, до якої ввійшли представники робітників селища.

Не відразу і не всі шахтарі рудника зрозуміли, що Тимчасовий уряд, який прийшов до влади після Лютневої революції, є буржуазним, що робочому людові від нього нічого чекати. До того ж Кадіївську Раду наводнювали меншовики і есери. Вони наполегливо закликали гірників у день 1 травня 1917 року вийти на роботу, щоб підтримати Тимчасовий уряд. Але робітники Голубівського рудника пішли за більшовицькими агітаторами. Зібравшись на першотравневий мітинг, вони висловили рішучість разом з партією більшовиків боротися за свої права, проти контрреволюційної політики Тимчасового уряду. За період з 20 по 23 червня до лав РСДРП(б) на Голубівському руднику вступило близько ста шахтарів. Серед них були кадрові робітники Д. О. Бєлов, Х. П. Агафонов, С. І. Смоляков, Х. П. Бєлов, В. П. Волков та інші. Коли в другій половині вересня 1917 року відбулися перевибори Ради, більшовики зайняли в ній майже всі місця. В ці дні на руднику створюється бойова дружина, готова в усяку хвилину стати на захист робітників[2].

Напередодні пролетарської революції атмосфера в селищі, як і по всій Росії, особливо розпалилася. На руднику створюється більшовицький комітет, з допомогою якого 22 вересня (5 жовтня) 1917 року вся влада переходить до рудникової Ради робітничих депутатів. А коли в ніч на 27 жовтня 1917 року (за старим стилем) в селище прийшла звістка про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції, її зустріли з радістю. Вранці 27 жовтня протяжно гудів гудок шахти № 22, скликаючи трудящих на мітинг. Шахтарі з піснею «Сміливо, товариші, в ногу!»

[1] В. Н. Брагин. Очерки развития земской медицины в Славяносербском уезде. Луганськ, 1913, стор. 24.

[2] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 2, арк. 1—9.

під червоними прапорами пройшли вулицями. Цією урочистою демонстрацією гірники вітали здійснену соціалістичну революцію[1].

З перших днів перемоги соціалістичної революції рудниковій Раді довелося вести боротьбу за зміцнення Радянської влади. У зв'язку з загрозою каледінської контрреволюції на руднику введено воєнний стан. Для захисту революції Рада організувала два загони Червоної гвардії, які взяли участь у боях проти каледінців[2]. Після розгрому контрреволюційних банд Рада розгорнула роботу по створенню загону Червоної Армії для боротьби з німецькими загарбниками. Наприкінці березня — на початку квітня 1918 року з шахтарів-добровольців було сформовано озброєний загін. Його очолив робітник М. А. Сошников. Загін вів бої з загарбниками на підступах до селища.

Але сили були нерівні. 29 квітня 1918 року Голубівський рудник окупували німецькі війська. Загарбники встановили кривавий режим. За вияв найменшого невдоволення жителі зазнавали жорстоких розправ. Але й вороги не знали спокою на донецькій землі. Загін шахтарів-добровольців, яким командував М. А. Сошников, удень і вночі сміливо нападав на окупантів і гетьманську варту, перешкоджав загарбникам вивозити устаткування шахт і хліб з навколишніх сіл.

У грудні 1918 року німецькі окупанти та їх пособники — українські буржуазні націоналісти — були вигнані з селища. На руднику відновлюється Радянська влада. У березні 1919 року проводилися вибори до Ради робітничих депутатів. Більшовики обиралися за списком № 1, за них було подано переважну більшість голосів. Під керівництвом виконавчого комітету Ради розпочато відбудовні роботи на вугільних підприємствах. Рада вживала заходів до ліквідації наслідків німецької окупації селища. Бригада робітників ремонтувала житлові й адміністративні будинки. Почалося навчання у школі.

Але недовго тривав період мирного перепочинку. В червні 1919 року селище захопили денікінці.

Перебуваючи в підпіллі, комуністи рудника очолили боротьбу гірників проти денікінського режиму. 15 серпня 1919 року створюється підпільний повстанський штаб[3]. Всупереч лакейським діям меншовиків, що засіли в профспілках і намагалися будь-якими способами утримати робітників від проведення страйків, більшовики-підпільники піднімали шахтарів селища на рішучу боротьбу проти денікінців. Про це красномовно свідчить повідомлення партійного працівника, направленого ЦК КП(б)У для підпільної роботи в Донбас. Він писав: «...на Голубівських рудниках почалися страйки на грунті невидачі протягом двох місяців після відходу Радянської влади продуктів та грошей. Страйк тривав 12 днів». Керували ним більшовики-підпільники. Страйк проходив дружно, в ньому брало участь близько чотирьох тисяч робітників. Для приборкання страйкарів на рудник прибув каральний загін, що вчинив над робітниками криваву розправу[4].

Створений повстанським штабом Голубівський партизанський загін, що налічував у своїх рядах 270 чоловік, сміливими наскоками завдавав денікінцям відчутних ударів. У скаженій люті білогвардійці по-звірячому катували населення. Захопивши партизана Куценка, вони довго знущалися з нього, а потім у ще живого вирізали шашкою на грудях зірку, а далі серце.

Але ворогові не вдалося підкорити шахтарів. Під ударами Червоної Армії з фронту і партизанських загонів з тилу контрреволюційна денікінська армія зазнавала однієї поразки за одною. Мужньо билися з ворогами голубівські партизани Х. І. Шамара, М. П. Михайлов, П. І. Трифонов, О. І. Тисленко, П. В. Акулов, М. І. Леонов та ін. В одному з боїв під час відступу білогвардійців партизани сміливим нальотом на станцію Голубівка розгромили загін денікінців, захопивши

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 2, арк. 1—9.
[2] Х. Лукьянов. Красная гвардия Донбасса. Сталіно, 1958, стор. 51.
[3] А. Неботов. Боевые годы. Сталіно, 1959, стор. 44.
[4] Архів Інституту історії партії ЦК КП України, ф. 1, спр. 20-а, арк. 189.

в полон 18 білогвардійців. Партизанам дісталися багаті трофеї, в т. ч. три справні паровози[1]. У грудні 1919 року частини Першої Кінної армії при активній підтримці голубівських партизанів і шахтарів визволили селище від денікінців.

З великими труднощами налагоджувалося життя на визволеній землі. Перед відступом денікінці зруйнували рудник, вивезли цінне устаткування. Великі шахти не працювали. Відразу ж після визволення селища більшовики створили ревком. Члени ревкому розгорнули роботу по відбудові рудника, вживали заходів до забезпечення населення продуктами харчування. З 1 квітня 1920 року ревком передав свої повноваження обраній на руднику Раді. Місцеві органи Радянської влади вирішували різні питання життя селища — про відбудову господарства, поліпшення побуту гірників, освіту, медичне обслуговування. 29 липня 1920 року за рішенням Ради відкрито дитячу їдальню. Учнів школи забезпечено одягом і взуттям. У селищі було відкрито притулок для дітей-сиріт. Сім'ям червоноармійців та інвалідам війни подано матеріальну допомогу[2]. У вересні 1920 року гірники взяли участь у Вседонецькому недільнику, присвяченому пам'яті героїв громадянської війни[3].

20 грудня 1922 року жителі селища урочисто відзначили введення в дію першої водопровідної лінії[4]. Розгорнулося житлове будівництво. Тільки за 1925/26 рік на Голубівському руднику було збудовано 34 двоквартирні будинки і кілька гуртожитків на 160 чоловік[5].

Особливо піклувалися радянські і партійні органи про поліпшення охорони здоров'я. Найкраще приміщення селища було відведено під рудникову лікарню, в якій у 1923 році працювали терапевтичне, хірургічне та інфекційне відділення.

Перші кроки в розвитку культурно-масової роботи на Голубівському руднику зв'язані з іменем І. С. Паторжинського — видатного радянського українського співака, народного артиста СРСР[6]. У селище він прибув відразу після визволення України від полчищ Денікіна і почав працювати вчителем народної школи. У 1920 році І. С. Паторжинський організував тут хор, а згодом — театральний гурток. Постановка опери М. В. Лисенка «Наталка Полтавка» з участю Паторжинського викликала захоплення у всього населення рудника.

Душею і організатором усіх добрих справ на руднику був Голубівський кущовий партійний комітет, що входив до Лозово-Павлівського районного комітету КП(б)У. В 1922 році кущовий партійний комітет об'єднував три рудникові партійні осередки, в яких налічувалося 93 члени і 10 кандидатів партії. Партійні осередки особливу увагу приділяли роботі з молодими шахтарями, дбали про зміцнення комсомольських осередків, створених на трьох великих шахтах рудника в березні 1920 року[7].

Поліпшення життєвих умов трудящих, повсякденне піклування партійних організацій про політичне виховання гірників позначилися на результатах господарювання. Наприклад, якщо в жовтні 1923 року на шахтах Голубівського рудника було видобуто 760 тис. пудів вугілля, то вже в грудні того ж року видобуток перевищив один мільйон пудів[8].

Тяжким болем у серцях гірників відгукнулася звістка про смерть Володимира Ілліча Леніна. Всю ніч 21 січня 1924 року гуділи шахтні гудки. Нескінченним потоком ішли шахтарі в Народний будинок. На траурному мітингу трудящі одноголосно вирішили відрахувати дводенний заробіток на побудування пам'ятника Володимиру

[1] Журн. «Летопись революции», 1929, № 5—6, стор. 205.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-246, оп. 1, спр. 7, арк. 1, 10, 19, 24.
[3] ЦДАЖР УРСР, ф. 511, спр. 37, арк. 25.
[4] Газ. «Всероссийская кочегарка», 22 грудня 1922 р.
[5] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 449, арк. 11.
[6] М. Стефанович. Іван Сергійович Паторжинський. К., 1960, стор. 14.
[7] Газ. «Луганская правда», 11 серпня 1922 р.
[8] Газ. «Всесоюзная кочегарка», 18 листопада 1923 р. і 19 січня 1924 р.

Ілліччу, який було споруджено в селищі того ж року. 187 шахтарів подали заяву з проханням прийняти їх до лав Комуністичної партії. Партійна організація рудника зросла вдвоє і в 1925 році налічувала 158 членів партії і 146 кандидатів[1].

Борючись за виконання ленінських заповітів, комуністи рудника розгорнули активну роботу по підготовці кадрів, організували школи і курси для підвищення професійних знань шахтарів. Велика увага приділялася технічному переозброєнню виробництва. До 1926—1927 рр. вугільні підприємства було значно розширено і реконструйовано. В результаті механізації виробничих процесів продуктивність праці на вугільних підприємствах зросла на 28 проц. в порівнянні з 1925 роком. На початку першої п'ятирічки на шахтах Голубівського рудника відбулася дальша механізація гірничих робіт. На допомогу шахтарям в їх тяжкій праці прийшла техніка, з'явилися нові професії: машиністи врубових машин, машиністи електровозів. Уже в 1929 році Наркомат важкої промисловості СРСР за високі показники видобування вугілля включив у число кращих підприємств країни голубівську шахту № 22.

В роки боротьби за побудову фундаменту соціалістичної економіки багато передових робітників та інженерно-технічних працівників вугільних підприємств рудника виявляли невичерпну творчу ініціативу в боротьбі за поліпшення організації праці і виробництва на шахтах.

Так, на шахті № 22 Голубівського рудоуправління інженер-комуніст К. К. Карташов і робітник-висуванець завідуючий шахтою М. Д. Касауров уперше в країні застосували в кількох лавах метод безперервного видобування вугілля. Суть цього методу полягала в тому, що на протязі всіх трьох змін вугілля почали вибирати слідом за просуванням врубової машини. Всі виробничі процеси — кріплення, проходження штреків тощо — також пристосовувалися до безперервної роботи машини і здійснювалися слідом за її просуванням.

Метод безперервного видобування вугілля дав чудові наслідки. Якщо продуктивність врубових машин раніше становила 2,5—3 тис. тонн, то завдяки новій системі роботи вони в тій самій лаві почали видавати на-гора 5100 тонн[2].

Починання К. К. Карташова і М. Д. Касаурова високо оцінили партія й уряд. 8 лютого 1931 року їх було нагороджено орденом Леніна. А восени того ж року за організацію безперервного потоку вугілля і впровадження механізації в очисних вибоях найвищу нагороду — орден Леніна — одержав також парторг ЦК ВКП(б) на шахті № 22 О. О. Рогов.

Боротьба за збільшення видобутку вугілля і підвищення продуктивності праці на шахтах Голубівського рудника супроводилася масовим розвитком соціалістичного змагання. В 1933 році гірники шахти № 22 перші на руднику за прикладом знатного донецького шахтаря М. О. Ізотова почали рух за підвищення продуктивності праці. Колишній саночник-шахтар М. І. Крицький досконало освоїв врубові машини різних марок, став досвідченим майстром своєї справи. Свої знання він охоче передавав іншим. На кінець 1934 року М. І. Крицький навчив керувати врубовими машинами 30 чоловік.

1 грудня 1934 року був по-злодійському вбитий С. М. Кіров. Гірники Голубівки на увічнення пам'яті полум'яного борця за

Першотравнева демонстрація трудящих Голубівки у 1924 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 157, арк. 23.

[2] А. Б. Слуцкий. Рабочий класс Украины в борьбе за создание фундамента социалистической экономики, стор. 271.

справу революції порушили перед урядом клопотання про присвоєння передовому вугільному підприємству — шахті № 22 — ім'я Сергія Мироновича Кірова. Прохання гірників було задоволене. З 1935 року ця шахта почала називатися шахтою № 22 ім. С. М. Кірова.

Знатні шахтарі Донбасу: М. Д. Касауров (зліва) і М. О. Ізотов на заняттях у Промакадемії. Москва, 1936 р.

У вересні 1935 року в країні розгорнувся стахановський рух. Для голубівських шахтарів, як і для всіх трудящих Радянського Союзу, він став новою віхою на шляху підвищення продуктивності праці. Наприкінці 1937 року на шахтах селища вперше у вугільній промисловості впроваджується новий метод організації праці — багатоциклічний графік в очисному вибої. Ініціатором його став начальник дільниці № 2 шахти № 22 ім. С. М. Кірова М. Є. Гвоздирьков. Графік циклічної роботи грунтувався на суміщенні всіх операцій і на повнішому використанні гірничої техніки. В результаті цього методу за добу по всій довжині лави знімалася не одна смуга вугілля (цикл), як це було раніше, а дві, три і навіть більше. За досягнуті успіхи у впровадженні нових методів праці колектив шахти № 22 ім. С. М. Кірова у 1939 році нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. Високими урядовими нагородами відзначено багатьох передовиків виробництва, у т. ч. орденом Леніна М. Є. Гвоздирькова.

Метод багатоциклічного графіка дістав широке застосування на шахтах Донбасу.

Успіхи соціалістичної індустріалізації країни дали можливість оснастити вугільні підприємства тресту «Кіроввугілля» найновішою вітчизняною вугільною технікою. Напередодні Великої Вітчизняної війни тут використовувалися 94 врубові машини, 36 електровозів, понад 200 лебідок, 112 конвейєрів для транспортування вугілля, 1035 електродвигунів.

Нові методи праці гірників і технічне переозброєння вугільних підприємств привели до значного збільшення видобутку вугілля і зростання продуктивності праці. В першій половині червня 1941 року шахтарі селища давали Батьківщині за добу в середньому 4684 тонни вугілля. Це було в три рази більше, ніж видобувалося його в 1913 році[1].

За роки довоєнних п'ятирічок змінився зовнішній вигляд робітничого селища, майже вдвоє збільшилася кількість його жителів. За переписом 1939 року тут жило 26 541 чоловік[2]. На території селища зникли старі землянки і казарми. На їх місці з'явилися дво- і чотириквартирні котеджі та впорядковані гуртожитки для робітничої молоді з загальною житловою площею 76 989 кв. метрів[3]. До впорядкованих за роки Радянської влади десяти вулиць селища додалися нові — С. М. Кірова, П. Л. Войкова, «Правды», Я. М. Свердлова, Садова та ін. Вдвоє збільшилася кількість індивідуальних будинків. З 1927 року селище дістало електроенергію від первенця ленінського плану ГОЕЛРО — Штерівської ДРЕС. Збудовано шосейні шляхи і тротуари, прокладено водопровідну і каналізаційну сітки.

Підвищився матеріальний добробут голубовчан. Тільки за період 1935—1939 рр. середньомісячна заробітна плата робітника зросла більш як у два рази. Шахтарі та їх сім'ї добре харчувалися і одягалися, мали в будинках добротні меблі, цінні речі.

Швидко зростала в селищі мережа медичного обслуговування. В 1927 році почала працювати поліклініка з лабораторією і фізіотерапевтичним кабінетом.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 760, оп. 1, спр. 3, арк. 50; спр. 11, арк. 42.

[2] Списки населених місць за переписом 1939 р. по Ворошиловградській області. Луганське облстатуправління, 1944, спр. 38, арк. 1—26.

[3] Луганський облпартархів, ф. 760, оп. 1, спр. 3, арк. 52, 53.

К. К. Карташов — ініціатор впровадження безперервного видобування вугілля. 1931 р.

Через рік на руднику було відкрито дитячу консультацію; на всіх шахтах працювали пункти охорони здоров'я, амбулаторії. В 1939 році гірники дістали новий будинок лікарні на 115 ліжок. У тому ж році почав функціонувати рентгенівський кабінет. У лікарні працювало 12 лікарів і понад 30 медичних працівників з середньою освітою[1].

Здійснена за роки Радянської влади культурна революція справила свій благотворний вплив і на робітниче селище. Серед жителів у 30-і роки було ліквідовано неписьменність. В 1940/1941 навчальному році в селищі функціонували 3 середні, 2 неповні середні і 5 початкових шкіл. У них було 4500 учнів. Усі діти шкільного віку були охоплені навчанням. У школах провадилася велика робота по комуністичному вихованню підростаючого покоління.

За роки Радянської влади в селищі було створено мережу культурно-освітніх установ. До послуг шахтарів та їхніх сімей було 7 літніх і 3 зимові клуби. Крім клубних, було 5 шахтних бібліотек. На кожній шахті працювали червоні кутки. В кожній сім'ї було радіо[2].

Центром усієї культурно-масової роботи в селищі був клуб ім. В. І. Леніна, що вважався найкращим шахтарським клубом у Донбасі. Завідував ним виходець з шахтарського середовища І. Т. Олейников. Щоранку через клубну радіостанцію транслювалися шахтарські новини. В червоних кутках, у гуртожитках виступали учасники агіткультбригади, на сцені клубу давали спектаклі і концерти драматичний і хоровий колективи, духовий оркестр, демонструвалися кінофільми. Клубні активісти випускали фотогазети. Тут організовувалися сімейні і молодіжні вечори.

На сцені клубу ім. В. І. Леніна почали свій шлях у велике мистецтво В. В. Чекарьов, А. М. і В. М. Курасови, які стали згодом професійними акторами, удостоєними звання заслужених артистів УРСР[3].

З перших днів віроломного нападу німецько-фашистських загарбників на нашу країну шахтарі на чолі з комуністами піднялися на боротьбу проти ворога. Незважаючи на зменшення чисельності робітників, трест «Кіроввугілля» не скоротив видобування вугілля. Замість чоловіків, що йшли до лав Червоної Армії, у вибій спускалися жінки, юнаки і дівчата, пенсіонери. 3200 голубовчан утворили загін ополченців[4]. Серед ополченців були учасники громадянської війни комуністи І. П. Рощин, І. В. Ручкін та інші.

З наближенням ворога шахтні партійні організації провели велику роботу по евакуації населення та устаткування підприємств.

12 липня 1942 року фашистам вдалося захопити селище Голубівський рудник. У перші ж дні свого хазяйнування окупанти по-звірячому вбили 82 передовиків виробництва, які не встигли евакуюватися, і серед них зачинателя багатоциклічних методів праці, комуніста-орденоносця, депутата Верховної Ради УРСР М. Є. Гвоздирькова. Фашисти під загрозою розстрілу зганяли на роботу шахтарів, які залишилися на тимчасово окупованій території. Проте гірники саботували накази німецького командування, затягували ремонт устаткування, неправильно ставили кріплення. Група старих робітників на чолі з І. Т. Шулікою близько року «працювала» над монтажем копра найменш зруйнованої шахти № 6, але так і не закінчила цю

[1] Луганський облпартархів, ф. 760, оп. 1, спр. 3, арк. 19.
[2] Там же, спр. 11, арк. 42.
[3] Газ «Рабочее слово», 14 жовтня 1966 р.
[4] Луганський облпартархів, ф. 760, оп. 1, спр. 11, арк. 43.

роботу до визволення рудника радянськими військами[1].

Погрозами, катуванням і розстрілами фашисти намагалися примусити шахтарів працювати на них. Але ворог прорахувався. Гірники не здалися, і гітлерівці змушені були у вугільний Донбас привозити вугілля з Німеччини.

3 вересня 1943 року об 11 годині дня частини 266-ї Артемівської Червонопрапорної дивізії під командуванням полковника К. Г. Ребрикова (тепер генерал-майор у відставці, Почесний громадянин м. Кіровська) визволили селище Голубівський рудник[2].

М. Є. Гвоздирьков — ініціатор впровадження багатоциклічного графіка в очисному забої. 1939 р.

Перебуваючи на фронті, шахтарі хоробро билися з загарбниками. Близько трьох тисяч жителів Кіровська нагороджено бойовими орденами і медалями Радянського Союзу. Серед них почесне місце по праву належить уродженцеві селища вихованцеві колективу ордена Трудового Червоного Прапора шахти № 22 ім. С. М. Кірова комуністу Г. А. Батаршину. Ще в 1938 році за героїчні подвиги у боях проти японських самураїв на озері Хасан він був удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Під час Великої Вітчизняної війни Гельфан Батаршин безстрашно громив німецько-фашистських загарбників. Ратні подвиги гірника відзначені чотирма урядовими нагородами. Добре відомі трудящим Кіровська імена повних кавалерів орденів Слави ветеранів праці Й. Т. Лесковського, Я. Л. Стерпула, Є. Д. Семенова. Гірники М. Н. Чорновалов і І. О. Волошин удостоїлися восьми урядових нагород кожний. Сім орденів і медалей заслужив шахтар І. Т. Кулаков.

Відступаючи, гітлерівці страшенно зруйнували шахтарське селище. Окупанти вивели з ладу шахти, висадили в повітря збагачувальні фабрики, перетворили на руїни клуби, лікарню, кінотеатри, бібліотеки, школи, більшість житлових будинків. Сума шкоди, заподіяної німецько-фашистськими загарбниками, становила 6 017 300 тис. крб.[3]. Лише гірничого устаткування було знищено на 25,9 млн. крб.[4]. Населення селища зменшилося проти довоєнного часу в 9 раз. У перші дні після визволення в селищі було менше 3 тис. жителів.

Потрібні були справді героїчні зусилля, щоб повернути до життя зруйновані вугільні підприємства, створити нормальні умови для праці і побуту гірників. Під керівництвом партійних організацій розгорнулася робота по відбудові шахт. Усе населення взяло участь у розчистці руїн шахт. День і ніч відкачували воду, відновлювали гірничі виробки[5]. Уже наприкінці вересня почали видобувати вугілля на дрібних шахтах.

У січні 1944 року в селище прибула пересувна електростанція, що дала перший струм відбудовуваним підприємствам[6]. В квітні 1944 року було здано в експлуатацію шахту № 6 і вона дала перше вугілля. Того ж року стала до ладу і перевершила довоєнний видобуток вугілля шахта № 100[7].

Неоціниму допомогу в ліквідації наслідків війни в робітничому селищі подали посланці братнього російського народу і представники багатьох областей України.

---

[1] В. Клоков, І. Кулик, І. Слинько. Народна боротьба на Україні в роки Великої Вітчизняної війни. К., 1957, стор. 123.

[2] Газ. «Рабочее слово», 3 вересня 1965 р.

[3] Луганський облпартархів, ф. 1658-С, спр. 353, акт від 15—16 грудня 1943 р.

[4] В. А. Ежов. Всенародная помощь в восстановлении угольной промышленности Донбасса в 1943—1945 гг., 1955, стор. 26.

[5] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 2, спр. 581, арк. 75.

[6] Восстановление угольной промышленности Донецкого бассейна, т. ІІ. М., 1957, стор. 72.

[7] Газ. «Правда», виїзна редакція в Донбасі, 26 липня 1944 р.

Почесний громадянин міста генерал-майор у відставці К. Г. Ребриков приймає подарунок від першого секретаря Кіровського МК КП України М. Г. Кашкарьова. 1965 р.

З Кузбасу, Уралу і Караганди надходила нова гірнича техніка, прибували кадрові спеціалісти вугільної промисловості. З Житомирської області, що взяла шефство над трестом «Кіроввугілля», рудник одержував матеріали і продовольство. В подарунок шахтарям у середині липня 1944 року житомирці послали 43 вагони кріпильного лісу, а також продукти харчування.

Передовики колгоспних полів Житомирщини Марія Краєвська, Євдокія Дубок і Ганна Хоменко стали гірниками-стахановками. Дружба шахтарів з колгоспниками Житомирської області — яскрава сторінка відбудовного періоду на шахтах тресту «Кіроввугілля».

Важко перелічити всі приклади самовідданої праці учасників відбудови зруйнованих вугільних підприємств тресту «Кіроввугілля». Ось окремі з них. Електрослюсар шахти № 1—2 «Нова Голубівка» комсомолець Г. П'ятковський протягом двох місяців (червень—липень 1944 р.) добровільно, з власної ініціативи, працював по 12 годин підряд, прагнучи достроково завершити завдання по монтажу водовідливної установки ствола № 1.

У липні 1944 року у відпустку з фронту приїхав до рідного селища старший лейтенант І. Т. Кулаков, нагороджений на той час трьома бойовими орденами. До війни І. Т. Кулаков працював на шахті № 6 врубмашиністом. Фронтовик разом з іншими гірниками пішов у вибій і взявся за звичну справу. Він виконав денну норму на 250 проц., видобувши 172 тонни вугілля. Повернувшись на фронт, офіцер-шахтар І. Т. Кулаков знову безстрашно громив ворога.

На всіх ділянках особистий приклад показували комуністи. Вибійник шахти № 77 комуніст П. Ф. Філонов щодня виконував по дві норми. Так само працював пенсіонер К. П. Петренко і багато інших.

Активну участь у відбудові шахт та інших об'єктів брали комсомольці і молодь. Більшість створених комсомольсько-молодіжних бригад перевиконувала свої завдання. Одна з них, на чолі з В. Шевченком, на відбудованій шахті № 1—2 «Нова Голубівка» в 1944 році виконувала завдання на 500—600 проц. і завоювала перехідний Червоний прапор ЦК ВЛКСМ і Наркомату вугільної промисловості СРСР[1].

Усе населення Кіровська, від малого до великого, брало участь у відродженні шахт, шкіл, культурно-побутових закладів. Шістдесятирічні жінки М. Я. Степанова і В. А. Крамич організували бригади з домашніх господарок, які працювали на різних роботах. Вони розчищали шахтні двори, відновлювали роботу магазинів, їдалень, дитячих ясел. Школярі після навчання працювали на шахтах, вантажили вугілля в машини, розвантажували ліс з залізничних вагонів.

Уже через рік після визволення селища стали до ладу п'ять шкіл, поліклініка і лікарня, було відремонтовано шахтні клуби, функціонували бібліотеки, червоні кутки. Працювали продовольчі і промтоварні магазини.

У вересні 1944 року шахтарське селище перетворено в Голубівський район м. Кадіївки. 27 вересня створюється Голубівський РК КП України[2]. Під керівництвом райкому партії партійні організації розгорнули соціалістичне змагання між

[1] Луганський облпартархів, ф. 760, оп. 1, спр. 11, арк. 46.
[2] Там же, арк. 51.

шахтами, дільницями, бригадами і робітниками за прискорення відбудовних робіт і збільшення видобутку вугілля. Кожний день приносив нові трудові перемоги. Учасники 1-ї Голубівської районної наради гірничих майстрів і десятників 12 січня 1945 року у своєму зверненні до шахтарів області писали: «Ми все зробимо для того, щоб своєю невтомною працею допомогти героїчній Червоній Армії в 1945 році завоювати остаточну перемогу над ворогом і піднести прапор нашої перемоги над Берліном»[1]. Першими відгукнулися на цей заклик майстри вугілля К. П. Попов, Х. В. Самойлов, В. К. Булінов, І. Й. Святуха та ін. Вони щодня виконували по дві норми.

Зросло технічне оснащення шахт. Для виїмки вугілля та його транспортування у 1945 році використовувалися 30 врубових машин, 17 конвейєрних установок, понад 20 скреперних лебідок і багато інших механізмів.

Великих виробничих успіхів у роки післявоєнної п'ятирічки добився колектив ордена Трудового Червоного Прапора шахти № 22 ім. С. М. Кірова, яким керував досвідчений гірник М. Д. Касауров. Відзначаючи великі заслуги М. Д. Касаурова у відбудові шахти і збільшенні видобутку вугілля, Президія Верховної Ради СРСР у вересні 1948 року присвоїла йому звання Героя Соціалістичної Праці[2].

У 1949 році вугільні підприємства району досягли довоєнного рівня видобутку палива.

У боротьбі за збільшення видобутку вугілля в післявоєнній п'ятирічці важливу роль відіграло розгорнуте під керівництвом партійної організації соціалістичне змагання. В Голубівському районі в останньому році п'ятирічки з 16 500 трудящих у змаганні за дострокове виконання четвертої п'ятирічки брали участь 15 тис. чоловік[3]. Приклад у праці показували комуністи, комсомольці. В 1950 році в районі було 709 членів і 108 кандидатів партії, об'єднаних у 35 первинних партійних організаціях[4]. В 39 первинних комсомольських організаціях району налічувалося 3702 члени ВЛКСМ.

Розв'язуючи завдання піднесення економіки району, трудящі приділяли велику увагу відбудові і будівництву житлового фонду, культурно-побутових об'єктів. Тільки в 1950 році було збудовано 15 610 кв. метрів житлової площі і близько 3 тис. кв. метрів для культурно-побутових установ.

Гірники одержали нову триповерхову поліклініку, 13 дитячих садків і ясел, дитячий будинок на 125 місць. Було збудовано і відбудовано 10 шкіл, в яких навчалося 5700 дітей, а також 7 гірничо-промислових шкіл. В районі діяли 5 клубів, 32 червоні кутки, 10 бібліотек, кінотеатр, два радіовузли.

Впровадження нової техніки і трудовий героїзм гірників привели до нових успіхів. Трудящі району виконали план п'ятої п'ятирічки (1951—1955 рр.) достроково, за 4 роки і 10 місяців. Продуктивність праці робітників вугільної промисловості зросла проти 1950 року на 26 процентів.

Обеліск, встановлений на ознаменування 20-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр. Кіровськ. 1966 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 760, оп. 1, спр. 11, арк. 4.
[2] Газ. «Путь Серго», 5 вересня 1948 р.
[3] Луганський облпартархів, ф. 760, оп. 1, спр. 133, арк. 23, 32.
[4] Там же, арк. 9, 32.

Комсомольсько-молодіжна бригада прохідників М. Климова (шахта № 100), уміло застосувавши гірничу техніку, в січні 1955 року добилася рекордного результату швидкісного проходження відкаточного штреку по тресту «Кіроввугілля», збільшивши в півтора раза продуктивність праці. Досвідом швидкісників зацікавився бригадир шахти № 1—2 «Нова Голубівка» С. Д. Найдьонов. Він не просто перейняв їх досвід, але пішов далі в організації праці. Його бригада розробила спеціальний графік робіт, який передбачав виконання двох норм. Бригада С. Д. Найдьонова за місяць почала проходити не менше 125 метрів гірничих виробок, замість 60 за нормою.

Високої продуктивності праці досяг вибійник шахти № 22 ім. С. М. Кірова комуніст Х. Є. Малашкевич. У 1953 році його нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора, а в 1957 році за успіхи, досягнуті в розвитку вугільної промисловості, Х. Є. Малашкевичу присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

В соціалістичному змаганні на честь XX з'їзду партії велику виробничу перемогу здобув колектив шахти № 1—2 «Нова Голубівка». При зобов'язанні видобути за перший квартал 1956 року вісім тисяч тонн понадпланового вугілля шахтарі менш як за два місяці дали в подарунок Батьківщині десять тисяч тонн додаткового палива.

Партія і уряд повсякденно піклуються про працю і побут шахтарів. У 1956 році всі вугільні підприємства тресту «Кіроввугілля» перейшли на скорочений робочий день і нову систему оплати праці[1]. Того ж року на шахтах тресту успішно впроваджено графік циклічності. Внаслідок цього середньодобовий видобуток палива зріс на 529 тонн, продуктивність праці збільшилася на 9,2 процента.

30 грудня 1962 року Голубівський район Кадіївки було перетворено в місто Кіровськ обласного підпорядкування. Трудящі ознаменували цю подію новим піднесенням трудової активності в боротьбі за успішне виконання завдань семирічного плану (1959—1965 рр.).

Широкого розмаху в шахтарському Кіровську набув рух за комуністичну працю. В ньому взяло участь 52 проценти трудящих міста. В 1967 році близько п'яти тисяч гірників, 46 передових бригад, 7 дільниць, цехів і змін завоювали почесне звання ударників і бригад комуністичної праці. Багато з них прославилося своїми трудовими подвигами. Характерною особливістю в роботі новаторів є те, що вони наполегливо шукають шляхів підвищення продуктивності праці. Електрослюсар шахти № 6—7 В. І. Кликов за семирічку подав 14 раціоналізаторських пропозицій з загальним економічним ефектом 20 тис. карбованців. Запропонована ним система автоматизації скребкових конвеєрних ліній впроваджена на всіх шахтах міста і дістала путівку на інші шахти області. Пропозиція раціоналізатора В. І. Кликова дала можливість тільки одній шахті № 6—7 заощадити 14 тис. крб. і вивільнити 30 робітників. В. І. Кликов навчається без відриву від виробництва в Кіровському філіалі Кадіївського гірничого технікуму на відділенні гірничої електромеханіки[2]. Серед робітників міста багато раціоналізаторів. Про творче дерзання новаторів свідчить і той факт, що тільки в 1965 році до технічних рад надійшло 335 пропозицій, впровадження яких дало майже мільйон карбованців річного економічного ефекту[3].

Засідання ради бригади прохідників М. Л. Бойка — лауреата Ленінської премії, депутата Верховної Ради СРСР.

[1] Луганський облпартархів, ф. 760, оп. 1, спр. 542, арк. 2.
[2] Поточний архів тресту «Кіроввугілля» за 1966 р., спр. 15, арк. 7.
[3] Поточний архів тресту «Кіроввугілля» за 1966 р., спр. 15, арк. 7.

Створена в 1958 році бригада прохідників-швидкісників М. Л. Бойка за роки семирічки пройшла понад 15 800 погонних метрів виробок. Середньомісячні темпи проходження збільшилися в цій бригаді в 10 раз, а продуктивність робітника — більш як у 2 рази.

На базі бригади М. Л. Бойка створено постійно діючу школу передового досвіду. Тут учаться не тільки кіровці. Вивчати досвід сюди приїздять делегації багатьох шахт Донбасу та інших вугільних басейнів країни. Наприклад, у травні 1964 року в Кіровську працювала республіканська школа по вивченню досвіду прохідників-швидкісників. У червні того ж року на шахтах тресту «Кіроввугілля» побували учасники Всесоюзної наради працівників вугільної промисловості.

Досягнення кіровських прохідників-швидкісників дістали загальне визнання. За удосконалення методів організації швидкісного проходження гірничих виробок бригадирові прохідників шахти № 22 ім. С. М. Кірова М. Л. Бойкові і першому секретарю Кіровського міського комітету КП України М. Г. Кашкарьову, гірничому інженерові, в 1964 році було присуджено Ленінську премію[1].

Успіхи бригади комуністичної праці М. Л. Бойка — це результат праці дружного, спаяного колективу людей, які відзначаються високою організацією праці, почуттям особистої відповідальності за успіх справи в цілому. Тут робітники досконало оволоділи гірничо-прохідницькою технікою, суміжними професіями і можуть при потребі замінити один одного.

Усі прохідники бригади наполегливо вчаться. Приклад у цьому показує бригадир — комуніст М. Л. Бойко. Він студент вечірнього відділення Кадіївського гірничого технікуму. В цьому ж технікумі вчаться члени бригади — Микола Бойко, Мустафа Єльжанов, Володимир Войтюк, Микола Гапоненко та інші.

За успіхи в праці члени бригади М. Л. Бойка удостоєні урядових нагород, М. Л. Бойкові присвоєно звання заслуженого шахтаря республіки. Почесний громадянин міста Кіровська, знатний гірник брав участь у роботі XXIII з'їзду КПРС. У червні 1966 року М. Л. Бойко обраний депутатом Верховної Ради СРСР. Така доля простого українського селянського хлопця, який став завдяки радянському ладові і своїм трудовим подвигам членом найвищого органу державної влади країни.

За післявоєнні роки майже 500 передових гірників Кіровська нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу. В місті є на кого рівнятися. В шерензі трудової гвардії — робітники-шахтарі Герої Соціалістичної Праці Х. Є. Малашкевич та І. В. Козаренко, 22 кавалери ордена Леніна, 5 заслужених шахтарів УРСР і 132 почесні шахтарі.

У Кіровську багато шахтарських династій, що передають з покоління в покоління трудову естафету. Характерна з цього погляду родословна потомственого гірника В. А. Нечитайленка. Дід його, Григорій Костянтинович, був малописьменним робітником на Голубівському руднику. Великий Жовтень відкрив для мільйонів трудових сімей безмежні можливості в праці і житті. Батько Володимира, Антон Григорович, завдяки своїй самовідданій праці став заслуженою і поважаною людиною в місті. Дорожить честю трудової сім'ї і Володимир Антонович. Син і внук шахтаря закінчив Кадіївський гірничий технікум, а в 1959 році захистив диплом гірничого інженера в Дніпропетровському гірничому інституті ім. Артема. Тепер шахтар-інженер В. А. Нечитайленко працює на одній з найбільших у Кіровську шахті № 1—2 «Нова Голубівка». Таких сімей у шахтарському місті багато.

Загальний вид м. Кіровська. 1966 р.

[1] Газ. «Правда», 22 квітня 1964 р.

Змінилися за роки Радянської влади люди, змінилася і праця шахтаря. Гірники Кіровська безупинно йдуть шляхом технічного прогресу. Якщо в 1958 році у вугільних вибоях працювало тільки 19 комбайнів, то в 1967 році їх стало 61. Крім комбайнів, працю шахтарів полегшують 17 врубових і 29 породовантажних машин, 169 електровозів, 297 скребкових і 136 стрічкових конвейєрів. Рівень механізованої навалки вугілля за семиріччя зріс у 3,9 раза. На вугільних підприємствах на автоматичне керування переведено 186 об'єктів вугільного виробництва. У більшості лав здійснюється кріплення гідравлічними і металевими стояками[1].

Вугільний комбайн звільнив від важкої ручної праці бурильників вугілля вручну, конвейєр дав можливість покінчити з виснажливою працею саночника. Виникли нові професії — машиністів вугільних комбайнів, електровозів, конвейєрів та ін., яких раніше не було.

Технічний прогрес, соціалістичне змагання і оволодіння передовими методами праці дали можливість шахтарям Кіровська достроково, 13 листопада 1965 року, завершити семирічне завдання. Середньодобовий видобуток вугілля в Кіровську за 1959—1965 рр. зріс на 3193 тонни і становив 12 101 тонну, або в 2,6 раза більше, ніж у 1940 році[2].

Самовідданою працею славлять гірники Кіровська Радянську Батьківщину. Перетворюючи в життя рішення XXIII з'їзду КП України і XXIII з'їзду КПРС, вони ще ширше розгортають соціалістичне змагання за дострокове виконання завдань п'ятирічки (1966—1970 рр.). За перший рік п'ятирічки (1966 р.) кіровці видобули понад план більш як 226 тис. тонн вугілля, внесли у фонд луганського понадпланового прибутку 261 тис. крб., знизили проти планової собівартість тонни вугілля. Червоні зірки переможців загорілись на копрах шахт № 1—2 «Нова Голубівка» і № 100. Новоголубівці в першому кварталі 1967 року стали переможцями Всесоюзного соціалістичного змагання на честь 50-річчя Великого Жовтня. Вони одержали перехідний Червоний прапор Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС. Гірникам шахти № 100 вручено перехідний Червоний прапор Міністерства вугільної промисловості СРСР і ЦК профспілки працівників вугільної промисловості.

Шахтарі тресту «Кіроввугілля» за три місяці ювілейного року виконали план на 100,7 проц., видобули понад план 65 561 тонну вугілля. Тресту «Кіроввугілля» присуджено перехідний прапор Ради Міністрів УРСР і Республіканського комітету профспілки працівників вугільної промисловості[3].

За роки Радянської влади невпізнанно змінилося в минулому брудне робітниче селище. На його місці виросло нове, соціалістичне місто шахтарів. Сьогоднішній Кіровськ — це місто широких, прямих, залитих сонцем вулиць з кварталами багатоповерхових впорядкованих будинків. Особливо відзначаються красивим плануванням вулиці ім. XXII з'їзду КПРС, ім. Г. І. Борисова та ін. За двадцять післявоєнних років (1946—1966 рр.) в Кіровську збудовано 151 791 кв. метр житлової площі. Понад 2500 сімей гірників відсвяткували новосілля за семиріччя. Крім того, з допомогою держави індивідуальні забудовники спорудили понад 6 тис. кв. метрів житлової площі. Навесні і влітку Кіровськ утопає в зелені фруктових садів і декоративних дерев, у місті розкинулися зелені масиви парків і скверів. Люблять тут квіти, вони прикрашують вулиці і площі, шахтні двори і житлові квартали. За роки Радянської влади створено розгалужену електричну, водопровідну і каналізаційну мережі. Вулиці міста зв'язані зручним видом транспорту — автобусами.

Рік у рік зростає добробут гірників Кіровська. Завдяки піклуванню партії і уряду у шахтарів найкоротший робочий день, а заробітна плата невпинно зростає. Тільки за семирічку середньомісячна заробітна плата робітника збільшилася на 38 крб. і становила 190 крб. Передові шахтарі заробляють набагато більше. Наприклад, середній заробіток прохідника В. Р. Лубенцова становить не менше 300 крб.

[1] Поточний архів тресту «Кіроввугілля» за 1967 р.
[2] Поточний архів тресту «Кіроввугілля» за 1965 р., спр. 11, арк. 15.
[3] Газ. «Рабочее слово», 8 травня 1967 р.

Його сім'я складається з чотирьох чоловік. Лубенцови в 1959 році придбали добрий будинок з присадибною ділянкою, а в наступні роки — легкову автомашину «Москвич», сучасні меблі, телевізор, пральну машину тощо. Щомісячний бюджет сім'ї робітника очисного забою М. П. Глєбова становить 250 крб., а шахтаря А. Х. Гатауліна та його дружини, співробітниці міськфінвідділу,— 320 крб. на місяць. Про зростання життєвого рівня свідчить також збільшення купівельної спроможності населення. Тільки за роки семирічки продаж промислових і продовольчих товарів зріс у Кіровську на 42 проц., у т. ч. швейних виробів — на 78, трикотажу — на 77 проц. Більш як у три рази зріс продаж меблів і музичних товарів, у 2,6 раза — радіотоварів. У місті проводяться ярмарки, організовано доставку товарів додому, запроваджено і інші форми побутового обслуговування населення. В особистому користуванні громадян Кіровська в 1959 році було 152 мотоцикли і 50 легкових автомашин, а через сім років кіровці мали вже 2340 мотоциклів і 590 автомашин. Майже в кожній сім'ї є телевізор і радіоприймач[1].

Про зростання добробуту трудящих свідчить і збільшення вкладів в ощадні каси. В січні 1959 року в Кіровську було близько 16 тис. вкладників, які мали 2 млн. 881 тис. крб. заощаджень, а в січні 1967 року число вкладників збільшилося на 8169, загальна сума їх вкладів становила 9 млн. 2 тис. крб. Піклування про людину в нашій країні виявляється і в пенсійному забезпеченні. Асигнування на пенсійне забезпечення трудящих Кіровська в 1967 році збільшилися вдвоє проти 1959 року.

Комуністична партія і Радянський уряд повсякденно піклуються про здоров'я радянських людей. Це видно на прикладі Кіровська. У минулому тут не було медичних закладів. За роки Радянської влади створено розгалужену мережу охорони здоров'я. В місті є три лікарні, поліклініка, санітарно-епідемічна станція, водолікарня, десятки медичних пунктів і аптек. Лікувальні заклади мають найновіше обладнання і апаратуру. В поліклініці функціонують протитуберкульозний, протиревматичний, ендокринологічний, урологічний, електрокардіографічний кабінети. У міських лікарнях працює понад 70 лікарів і близько 300 медичних працівників з середньою освітою. Заслуженим авторитетом користуються у населення лікар-терапевт Є. М. Герасименко, лікар-рентгенолог О. В. Башилова, старша медична сестра П. Л. Редькіна, завідуючий пунктом охорони здоров'я шахти № 1—2 «Бєжановка» М. П. Минаєв та інші.

Рік у рік зростають бюджетні видатки на охорону здоров'я. Якщо в 1950 році вони становили 332,2 тис. крб., в 1955—449 тис. крб., то в 1967 році — вже 1429 тис. крб. Щороку понад дві тисячі гірників проводять свою відпустку в будинках відпочинку і санаторіях, беруть участь у туристських походах.

Особливою увагою оточені юні кіровці. Місто має 9 дитячих ясел і 13 дитячих садків. У 1965—1966 рр. в експлуатацію введено ще 2 дитячі садки-ясла на 140 місць кожний. На березі Сіверського Дінця збудовано піонерський табір «Орля», в якому влітку 1966 року було оздоровлено 1380 школярів. Діти робітників побували в туристському таборі «Юність», відпочивали в дитячих санаторіях. На оздоровлення дітей трудящих міста в 1966 році витрачено близько 60 тис. карбованців.

Зміцненню здоров'я гірників та їхніх сімей сприяють фізкультура і спорт. У місті створено хорошу спортивну базу. До послуг кіровців стадіон, плавальний басейн, 11 спортивних залів, близько 100 спортивних майданчиків. Кіровці люблять спорт, у місті склалися чудові традиції; майже третина жителів займається спортом.

За роки Радянської влади на нечувану височінь піднесено народну освіту. В місті в 1967 році функціонували 17 масових і 6 шкіл робітничої молоді, в яких навчалося понад 14 тис. чоловік. Тільки за роки семирічки збудовано чотири середні школи з добре обладнаними фізичними і хімічними лабораторіями, слюсарними і

[1] Поточний архів Кіровського міськвиконкому за 1966 р., спр. 13, арк. 14.

столярними майстернями, спортивними залами, їдальнями, бібліотеками і читальними залами. В 1967 році на народну освіту витрачено 1482,6 тис. крб. 580 педагогів віддають свою енергію і талант справі виховання підростаючого покоління. Особливу повагу виявляють кіровці до вчителів О. А. Туболевої, Ю. А. Куриленка, М. О. Смачного, О. М. Ковбасюк. У школах провадиться велика робота по вихованню учнів на революційних, бойових і трудових традиціях. У ній беруть участь герої праці, учасники громадянської і Великої Вітчизняної воєн. В усіх школах створено Ленінські кімнати, кімнати бойової слави, відкрито картинні галереї, діють гуртки художньої самодіяльності, літературні товариства. В післявоєнні роки в місті відкрито Палац піонерів, дитячу музичну школу, станцію юних натуралістів.

Крім загальноосвітніх шкіл, у Кіровську є три професійно-технічні училища, учбово-курсовий комбінат тресту «Кіроввугілля». В 1954 році в місті створено філіал Кадіївського гірничого технікуму. До 1967 року він випустив 650 гірничих техніків. З них начальниками дільниць працюють В. О. Коновалов, І. Г. Щербина, М. А. Королесов, О. О. Гайворонський, начальником шахти — В. А. Князєв.

Депутат обласної Ради бригадир прохідників шахти «Нова Голубівка» М. О. Колейко (третій справа) розмовляє з виборцями. 1966 р.

Величезний потяг гірників до підвищення політичних і спеціальних технічних знань. У 1966 році з 18 100 чоловік, які працювали у вугільній промисловості Кіровська, 1720 чоловік мали вищу або середню технічну освіту, близько 700 трудящих навчалося без відриву від виробництва в інститутах і технікумах. У місті працюють школа партійно-господарського активу, семінари і гуртки мережі партійної освіти.

Створене на громадських засадах міське відділення товариства «Знання» об'єднує понад 500 лекторів. Щороку члени товариства читають близько шести тисяч лекцій на загальнополітичні, технічні, літературні та інші теми. Серед лекторів — лауреат Ленінської премії бригадир прохідників М. Л. Бойко, кріпильник М. О. Єгоров, бригадири робітників очисного забою М. І. Воронкін, Герой Соціалістичної Праці І. В. Козаренко та інші.

У 1963 році в Кіровську на громадських засадах відкрився народний університет культури, який відвідують понад вісімсот слухачів. На його факультетах технічного прогресу, літератури і мистецтва, музичному, здоров'я, педагогічних знань та ін. робітники і службовці вивчають найактуальніші проблеми науки і техніки у вугільній про-

Свято праці у Кіровську — делегації колективу шахти № 1—2 «Нова Голубівка». 1965 р.

мисловості, теорію та історію мистецтва, питання комуністичного виховання тощо.

У Кіровську з квітня 1965 року видається міська газета «Рабочее слово», на шахтах № 1—2 «Нова Голубівка», № 1—2 «Бєжановка» і № 6—7 виходять багатотиражні газети «Горняцкое слово», «Голос новатора» і «Шахтарська слава». Рік у рік збільшується число передплатників періодичної преси. В 1967 році на тисячу жителів припадало 1127 примірників газет і журналів.

Після трудового дня кіровцям є де провести своє дозвілля, культурно відпочити. До їх послуг два Палаци культури, вісім клубів, два кінотеатри, народний музей історії міста. Понад 2 тис. гірників та членів їхніх сімей у 1966 році брали участь у 48 різних гуртках художньої самодіяльності.

При Палаці культури ім. Леніна у 1966 році створено шахтарський ансамбль пісні і танцю, що налічував близько 150 чоловік. Шахтарська самодіяльність виховала дочку робітника шахти № 77 Е. М. Томм, яка стала солісткою Київського академічного театру опери і балету ім. Т. Г. Шевченка і удостоєна високого звання народної артистки УРСР[1].

Часто в Кіровськ приїздять артисти Луганського обласного драматичного і лялькового театрів, обласної філармонії та театральні колективи інших міст країни.

В місті 50 бібліотек, що мають близько 300 тис. томів. Тисячі робітників мають свої особисті бібліотеки. Наприклад, у домашній бібліотеці електрослюсаря шахти № 6—7 В. В. Капралова є понад 2 тис. книжок. Тут повне зібрання творів В. І. Леніна, збірки творів Т. Г. Шевченка, Лесі Українки, І. Я. Франка, М. Горького, М. О. Шолохова, Г. Флобера, Д. Голсуорсі, Г. Гейне та ін. Майже стільки ж томів в особистій бібліотеці машиніста електровоза цієї шахти Й. Ф. Гаврилюка. Любить гірник твори Т. Г. Шевченка, М. М. Коцюбинського, М. Т. Рильського, А. П. Чехова та ін.

Вихованці комсомолу: О. В. Бровкін — льотчик, учасник боїв за республіканську Іспанію; Г. А. Баташин — Герой Радянського Союзу, учасник боїв проти японських самураїв на озері Хасан.

Багате і різноманітне культурне життя сучасного радянського робітника. Вільний час шахтарі Кіровська присвячують громадській роботі, літературі, мистецтву, музиці. В місті є понад 20 самодіяльних літераторів, художників, скульпторів. Шахтарський поет Ю. В. Сліпко в 1966 році видав збірку віршів «Пролог до пісні»[2]. У травні 1965 року в Палаці культури ім. В. І. Леніна організовано загальноміську виставку творчості самодіяльних художників. У ній брали участь слюсарі В. Гололобов і С. Корнєєв, машиніст електровоза І. Ганич, живописець А. П. Гайдидей, графік М. Д. Зінченко та ін. Роботи М. Д. Зінченка експонувалися на республіканському огляді, а потім на Декаді українського мистецтва в Москві і дістали високу оцінку[3].

Міцно входять у побут жителів Кіровська нові радянські звичаї і традиції. В урочистій обстановці реєструються шлюби і народження, проводяться ветерани праці на заслужений відпочинок і молодь до лав Радянської Армії, вручається перший паспорт.

---

[1] Газ. «Рабочее слово», 19 травня 1965 р.
[2] Юрій Сліпко. Пролог до пісні. Донецьк, 1966.
[3] Газ. «Рабочее слово», 14 травня 1965 р.

20 7-505

Цікаво й урочисто відзначають гірники посвячення в робітники. На шахті № 1-2 «Нова Голубівка», наприклад, юнакам, що вступають у шахтарську сім'ю, вручається іменний інструмент, читається текст законів робочої честі, молодих робітників знайомлять з історією шахти. З першого ж дня юнаки відчувають, що вони прийшли в колектив, де їм належить за прикладом своїх батьків і старших братів свято берегти і множити революційні і трудові традиції підприємства.

Керівна роль у розвитку промисловості і культури Кіровська та виховання нової людини належить міській партійній організації. В 1967 році вона налічувала понад три тисячі комуністів, об'єднаних у 55 первинних партійних організацій. Близько 600 комуністів за успіхи в праці нагороджено орденами і медалями.

Бойовим помічником комуністів є міська комсомольська організація, яка об'єднує в своїх рядах понад шість тисяч членів ЛКСМУ. Серед комсомольців, які працюють на виробництві, є понад тисячу ударників комуністичної праці. Кіровська комсомольська організація виховала чудового радянського льотчика О. В. Бровкіна, який бився в 1937 році за республіканську Іспанію і нагороджений посмертно орденом Леніна[1].

В тому, що Кіровськ з кожним роком молодшає, розширює свої межі, впорядковується, що побутові умови населення стають кращі, підноситься культура, велика заслуга міської Ради депутатів трудящих, яка складається з 222 обранців шахтарського міста. Серед депутатів 121 комуніст. Більшість депутатів працює безпосередньо в сфері матеріального виробництва.

Постійно діючі комісії міської Ради своєчасно ставлять і розв'язують насущні питання. Багато добрих справ на рахунку комісії комунального господарства і благоустрою. Члени цієї комісії виявили ініціативу в озелененні міста. Тільки в 1965 році силами громадськості в Кіровську було посаджено 24 тис. декоративних і фруктових дерев, закладено новий парк у районі шахти № 1—2 «Бєжановка», споруджено 40 спортивних майданчиків.

Майбутнє Кіровська ще прекрасніше. Це не тільки шахти, устатковані за останнім словом техніки, не тільки нові мільйони тонн високоякісного вугілля, майбутнє Кіровська — це ще щасливіше життя людей упорядкованого, зеленого як парк, міста.

У новій п'ятирічці (1966—1970 рр.) в Кіровську передбачено побудувати 40 тис. кв. метрів житлової площі. Буде споруджено новий мікрорайон у центральній частині міста. Кіровськ дістане природний газ. Для трудящих міста в районі річки Сіверського Дінця створюється нова, впорядкована база відпочинку. Для юних громадян буде збудовано дві середні школи, спортивні приміщення. Планом на п'ятиріччя в Кіровську передбачається будівництво побутового комбінату, їдалень, кафе, магазинів. Місто прикраситься парками і скверами загальною площею 20 га. До 1970 року буде споруджено штучне озеро з водною станцією.

Місто-трудівник, місто-шахтар зростає і красивішає. На землі і під землею кіровці працею славлять Батьківщину, народжену Великим Жовтнем.

---

[1] Газ. «Рабочее слово», 14 листопада 1966 р.

А. М. МОСПАНОВА, І. Л. МУРАВЕЙ,
О. О. ОСТРЕЦОВА, Ф. Я. ШИСТЕР

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СЕЛИЩНИХ РАД, ПІДПОРЯДКОВАНИХ КІРОВСЬКІЙ МІСЬКІЙ РАДІ

ДОНЕ́ЦЬКИЙ — селище міського типу (з 1963 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Кіровській міській Раді. Розташований на лівому березі річки Лугані, за 7 км від м. Кіровська, в селищі — залізничний роз'їзд Водопровід. Населення — 12 000 чоловік.

У Донецькому розташовані шахти № 6—7 та № 5/13 «Тошківська». Середньодобовий видобуток шахти № 6—7 становить 1660 тонн, № 5/13 «Тошківська» — 852 тонни. На обох шахтах здійснена механізація й автоматизація виробничих процесів.

В селищі є 2 середні та восьмирічна школи, дві середні школи робітничої молоді, професійно-технічне училище, що готує спеціалістів для вугільної промисловості. Трудящих обслуговують два клуби, кінотеатр, 11 бібліотек; лікарня, поліклініка.

За роки семирічки збудовано 41,4 тисячі кв. м житлової площі, 2 типові приміщення шкіл, 3 магазини тощо. Якщо до Великої Вітчизняної війни селище складалося всього з 4 вулиць, то тепер — з 36.

Селище засноване в 1902—1904 рр. в зв'язку з будівництвом шахти № 6—7, називалося Каменуватим. В 1910 році перейменоване на Петроградо-Донецьке, з 1963 року — сучасна назва.

У 1905 році робітники шахти, обурені знущаннями підприємця—француза Дердевея, вбили його.

1 червня 1917 року на Петроградо-Донецькому руднику почав функціонувати комітет профспілки гірників.

На шахті № 6—7 працюють заслужені шахтарі УРСР В. Г. Милютінов та М. Ф. Гребенюк.

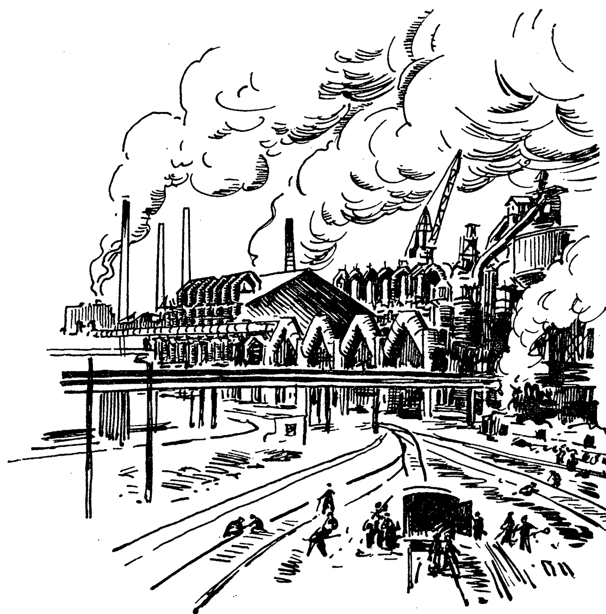
ЧЕРВОНОГВАРДІ́ЙСЬКЕ (до 1953 р.— Криничанський, до 1965 р.— Красногвардейськ) — селище міського типу, центр селищної Ради, підпорядковане Кіровській міській Раді. Розташоване за 13 км від Кіровська, за 10 км від залізничної станції Сентянівка. Населення — 5200 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Криничне і Тавричанське.

В Червоногвардійському розташовані шахти «Криничанська-Південна», середньодобовий видобуток якої становить близько 650 тонн вугілля, та Луганський виноробний завод.

В селищі є середня школа, бібліотека, Палац культури на 320 місць, при якому працюють 6 гуртків художньої самодіяльності (200 чол.); лікарня на 60 ліжок.

Селище почали будувати у 1948 році одночасно з шахтою «Криничанська-Південна». За роки існування селища збудовано понад 31 тис. кв. м житла. Завдяки впровадженню механізації та автоматизації виробничих процесів значно полегшилась праця шахтарів, а заробітки — підвищились. За період з 1954 року по 1967 рік середній заробіток вибійників зріс на 92 карбованці.

КОМУНАРСЬК — МІСТО ОБЛАСНОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ

КОМУНА́РСЬК

Комунарськ[1] — місто обласного підпорядкування, один з великих індустріальних і культурних центрів Донбасу. Розташований у південно-західній частині області, за 45 км від Луганська. Через місто проходить залізнична колія Луганськ—Дебальцеве. Зручними автомобільними шляхами Комунарськ сполучений з містами Луганської та Донецької областей.

Населення — 123,8 тис. чоловік.

У Комунарську — одні з найбільших в республіці металургійний і коксохімічний заводи, домобудівний комбінат, заводи будівельних конструкцій, залізобетонних виробів та інші підприємства. За обсягом промислового виробництва Комунарськ посідає друге місце в області після Луганська.

Як населений пункт Комунарськ виник у 1895 році в зв'язку з будівництвом металургійного заводу.

До 1879 року землі, на яких розташоване теперішнє місто, належали поміщику Гладкову. Селяни займалися хліборобством і скотарством. У 1878 році Гладков заставив свої землі в Харківський земельний банк. Через рік їх викупило Олексіївське гірничопромислове товариство, провідну роль у якому відігравав дуже впливовий у торговельно-промислових колах Півдня Росії Олексій Алчевський[2].

Гірничопромислове товариство одразу ж розпочало тут геолого-розвідувальні роботи і відкривало невеличкі шахти, які згодом перетворювалися у великі на той час рудники — Павлівський, Родаківський, Кам'янський, Ольговерівський, Селезнівський, Жилівський та інші.

В 1878—1879 рр. прокладено казенну Катерининську залізницю від станції Дебальцеве до Луганського ливарного заводу[3].

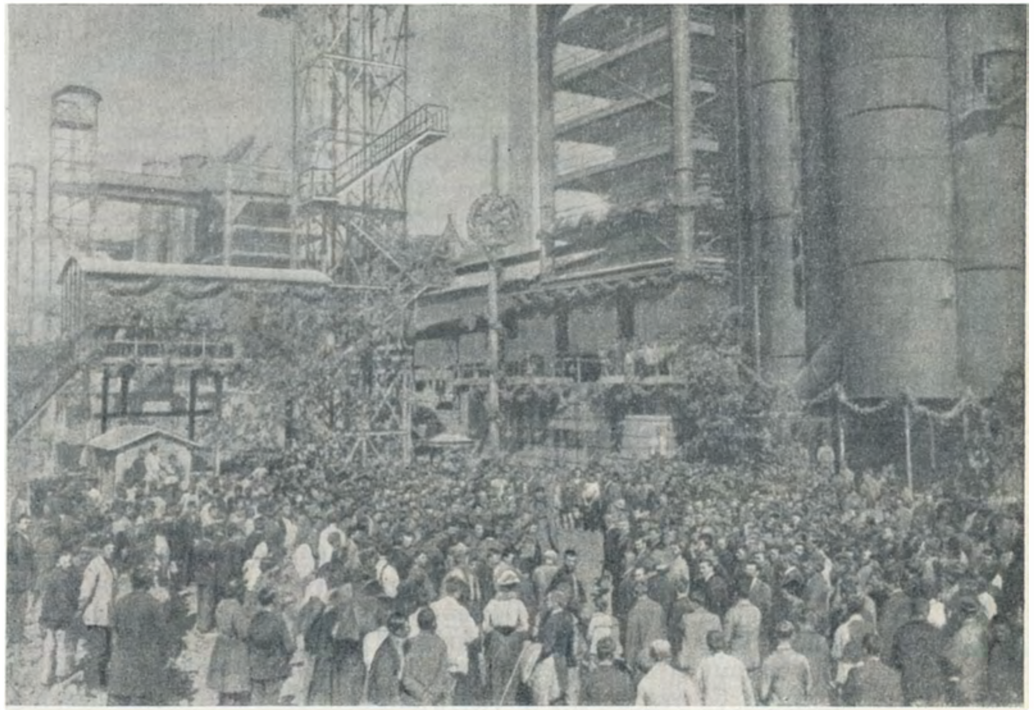
---

[1] До 1931 р. місто мало назву Алчевськ, з 1931 по 1961 рр.— Ворошиловськ, з 1961 — Комунарськ.

[2] Луганський облдержархів, ф. 702, оп. 7, спр. 3, арк. 3.

[3] Там же.

Відкриття першої доменної печі на Донецько - Юр'ївському металургійному заводі. 26 травня 1896 р.

Наявність залізниці, рудників з високоякісним вугіллям, а також близьке залягання криворізьких залізних руд сприяли появі тут коксохімічного і металургійного підприємств.

У 1890 році на території майбутнього металургійного заводу Олексіївське гірничопромислове товариство збудувало коксові батареї, сполучені в наступні роки залізничними коліями з Юр'ївським, Павлівським, Селезнівським та іншими рудниками.

З ініціативи О. Алчевського в 1895 році створилося нове Донецько-Юр'ївське металургійне товариство, яке почало будувати металургійний завод біля станції Юр'ївка[1] Катеринінської залізниці. Завод, як і металургійне товариство, називався Донецько-Юр'ївським (ДЮМО). В тому ж році закладено першу доменну піч, що стала до ладу діючих у травні 1896 року[2].

Робітників на завод наймали не тільки з місцевих зубожілих селян, але й прийшлих з інших губерній країни: Орловської, Курської, Рязанської, Костромської, Воронезької, Чернігівської, Полтавської, а також Мінської та Могильовської[3]. Оселялися вони в сусідніх селах Юр'ївці і Василівці, на хуторі Довжику. Водночас поблизу заводу будували бараки для робітників (т. зв. стара колонія) і житлові будинки для сімей керівного персоналу підприємства (адміністративна колонія).

Донецько-Юр'ївський завод виплавляв чавун з наступною переробкою його в рядові сорти сталі. Сировиною були привізна криворізька залізна і нікопольська марганцева руди. Кокс постачали з шахт Олексіївського гірничопромислового товариства, коксові батареї якого прилягали до території заводу.

Завод ДЮМО вже через кілька років став одним з найбільших підприємств країни, що мав 6 доменних печей, 7 мартенів і прокатний цех. По виробництву чавуну і сталі він посідав у 1913—1915 рр. п'яте місце серед найбільших металургійних

[1] Тепер станція Комунарськ, Донецької залізниці.

[2] Металлургические заводы на территории СССР с XVII века до 1917 г., т. I, М., 1937, стор. 275.

[3] А. С. Кирзнер. Горнорабочие Донбасса и Криворожья в первой русской революции. X., 1923, стор. 5.

заводів Півдня[1]. В 1914 році він давав близько 17 млн. пудів чавуну і майже 14 млн. пудів сталі[2]. На заводі працювало понад 5 тис. чоловік.

Центром майбутнього міста стала Юр'ївка — невеликий, брудний і запилений населений пункт. Після смерті Алчевського, влітку 1901 року, його ім'ям названо залізничну станцію Юр'ївка, а згодом і все робітниче селище[3].

До Великої Жовтневої соціалістичної революції на Донецько-Юр'ївському заводі, як і в усій вугільній і металургійній промисловості Донбасу, панував іноземний капітал, який грабував багатства нашої країни і нещадно експлуатував робітників. На заводі ДЮМО хазяйнували переважно франко-бельгійські капіталісти. Вся бухгалтерія велася французькою мовою. Іноземці не знали і не хотіли знати російської мови, зверталися до робітників тільки через перекладача[4].

На підприємствах широко застосовувалася жіноча та дитяча праця, використання якої особливо посилилося в роки першої світової війни. Якщо в березні 1916 року на металургійному заводі працювало 246 жінок і підлітків, то в грудні того ж року їх було вже 845, що становило приблизно 13 проц. від усієї кількості робітників[5]. Розцінки на ті ж самі роботи були для жінок на 25, а для підлітків на 50 проц. нижчі, ніж для чоловіків. 10—12-річні діти працювали разом з дорослими по 12 годин, одержуючи за це всього 30—40 копійок на день.

Ветеран праці І. П. Вензилівський, який працював ще до Великої Жовтневої соціалістичної революції на заводі ДЮМО, згадує: «Праця в цеху була дуже важкою, додому я добирався майже без сил. Адже мені, тоді ще підлітку, доводилося протягом багатогодинної зміни з «козою» на спині підносити цеглу і пісок для ремонту печей. Копійчаного заробітку не вистачало навіть на жалюгідне існування». З цими спогадами перегукується розповідь колишнього коногона Р. Д. Жидова, який доставляв кокс для доменних печей. «Дванадцять годин безперервно одноманітного шляху, короткий перепочинок для того, щоб нагодувати і напоїти коней. І весь час окрики підрядника: «Швидше, швидше!»

Тяжке становище робітників погіршувалося нестерпними умовами праці, відсутністю будь-якої техніки безпеки. Нещасні випадки часто кінчалися смертю. 27 лютого 1911 року під час заливання мартенівської печі перевернувся ківш, і розплавленим металом облило 8 робітників. Двоє з них відразу померли, а решта — пізніше від тяжких опіків[6]. 1 травня 1914 року сильний вибух струсонув завод: одна з доменних печей не витримала надмірного скупчення газу. Лікар заводської лікарні в бесіді з кореспондентом газети «Донецкая жизнь» заявив: «Я, як житель Донецького району, звик до всякого лиха, але таке жахливе видовище доводиться бачити вперше. Кілька чоловік зовсім обгоріли, троє помирають, решті, крім легкопоранених, загрожує довічне каліцтво»[7]. Кількість нещасних випадків щороку збільшувалася. Наприклад, у 1914 році на заводі налічувалося 1480 нещасних випадків, а за вісім з половиною місяців 1916 року їх було 2613[8].

Робітники терпіли не лише від нещасних випадків. Щоденна 12-годинна робота в умовах нестерпної спеки, бруду і протягів спричинювалась до тяжких захворювань.

Вкрай тяжкими були й житлові умови робітників.

До революції й міста, по суті, не було. Кілька невеликих селищ: Василівка, Жилівка, Новоселівка та 3—4 вулиці, що межували з металургійним заводом,— оце й увесь Алчевськ. У брудному задимленому селищі з низькими глинобитними

---

1 Металлургические заводы Юга России. Х., 1923, стор. 403.

2 Отчет начальника горного управления Южной России за 1914 г. Катеринослав, 1915, стор. 11—12.

3 Луганський облдержархів, ф. 702, оп. 7, спр. 3, арк. 1.

4 Філіал ЦДІА УРСР у м. Харкові, ф. 834, оп. 1, спр. 2, арк. 17.

5 ЦДІА УРСР, ф. 938, оп. 1, спр. 43, арк. 1.

6 Там же, ф. 313, оп. 1, спр. 2551, арк. 6.

7 Газ. «Донецкая жизнь», 6 травня 1914 р.

8 Філіал ЦДІА УРСР у м. Харкові, ф. 830, оп. 1, спр. 1802, арк. 1.

Учасники соціал-демократичного гуртка на Донецько-Юр'ївському металургійному заводі — К. Є. Ворошилов, Д. К. Паранич, І. О. Придорожко, П. І. Пузанов.

і дерев'яними будинками, тісними і сирими бараками та землянками виділялося кілька десятків кам'яних споруд адміністративної і старої колоній. Не було ні водопроводу, ні каналізації, ні брукованих вулиць; електричне світло було лише в кількох кам'яних будинках адміністрації заводу ДЮМО. В 1913 році з 5135 робітників заводу понад 3000 чоловік жили в бараках, 540 — в казармах, решта — в саманних холупах. Фабрична інспекція змушена була визнати, що «утримання і вигляд казарм і взагалі жител робітників у деяких заводських селищах потребують дуже істотних змін»[1].

До 1917 року в Алчевську була тільки одна лікарня на 75 ліжок з амбулаторією, де працювало 3 лікарі і 15 чоловік середнього медперсоналу. Лікарня містилася в непристосованому для лікувальних цілей глинобитному приміщенні.

Церковнопарафіяльна школа на 30 учнів і двокласне народне училище (відкрите в 1907 р.) — це учбові заклади Алчевська. Було ще комерційне (середнє) училище, але для дітей робітників воно фактично було недоступним. В Алчевську діяли невеликий кінематограф, кегельбан і одна бібліотека, якою користувалася привілейована частина населення.

Становище трудящих рік у рік погіршувалося. В масах зростало обурення проти сваволі царської влади і експлуататорів. Революційному вихованню трудящих сприяло поширення ідей марксизму серед передових робітників, виникнення марксистських гуртків і організацій у Донбасі.

В 1898 році на заводі ДЮМО створюється соціал-демократичний гурток. Його організатором був революціонер робітник-ливарник І. Галушко, який приїхав сюди після звільнення з ростовської політичної в'язниці. Спочатку до гуртка входили робітники Д. К. Паранич, П. І. Пузанов, І. О. Придорожко. Пізніше активну участь в ньому брали вчителі заводської школи Шустова, О. В. Крюкова та її сестри Марія і Ганна, вчитель Василівської школи С. М. Рижков, слюсар заводу А. Т. Сложенікін, конторник Н. Ф. Іванов, фельдшер В. М. Соколов, І. Виногрєєв та інші[2]. В цьому гуртку почав свій славний шлях пролетарського революціонера К. Є. Ворошилов[3].

Алчевський гурток скоро став бойовою соціал-демократичною організацією ленінського напряму, яка очолила робітничий рух на заводі і в навколишніх шахтах.

[1] Філіал ЦДІА УРСР у м. Харкові, ф. 834, оп. 1, спр. 31, арк. 13.

[2] Журн. «Летопись революции», 1925, № 3, стор. 19.

[3] И. Берхин. Луганская большевистская организация в период первой русской революции. 1947, стор. 29.

Він розширював зв'язки з робітниками, влаштовував масовки, провадив серед них політичну агітацію, організовував страйки. Алчевські соціал-демократи зміцнювали зв'язки з Катеринославським більшовицьким комітетом, розповсюджували більшовицькі листівки, ленінську газету «Искра» та інші нелегальні видання. Розмножувалися на гектографі сотні примірників листівок, які поширювалися серед робітників селища та найближчих рудників. У поліцейських донесеннях того часу все частіше повідомлялося про діяльність алчевських соціал-демократів, про їхню агітаційну роботу. На початок березня 1902 року на Донецько-Юр'ївському заводі і залізничній станції було розкидано прокламації, що закликали до боротьби проти царського уряду. Напередодні 1 травня 1903 року поліція виявила листівки, в яких говорилося про те, що наближається час, коли робітники і селяни повстануть проти царського самодержавства, за 8-годинний робочий день, за землю селянам[1].

І цей час настав.

У 1905 році робітники Алчевська, керовані більшовиками, разом з трудящими Донбасу і всім пролетаріатом Росії повстали проти царизму.

Після розстрілу царським урядом мирної робітничої демонстрації в Петербурзі 9 січня 1905 року по всій країні прокотилася хвиля масових політичних страйків і демонстрацій. Одним з перших у Донбасі виступив пролетаріат Алчевська. 19 січня, а потім з 8 по 13 лютого 1905 року на заводі ДЮМО під лозунгами «Геть самодержавство!», «8-годинний робочий день!», «Земля — селянам!» відбулися масові політичні страйки протесту.

Під більшовицькими лозунгами відбувалися страйки та демонстрації і на сусідніх шахтах і рудниках. Під час страйку на Жилівському руднику 1 липня 1905 року на мітингу виступили робітники Сомов, Валінов і приїжджий А. М. Кожанчиков. В донесенні жандармерії відзначалося, що вони закликали робітників діяти одностайно, підтримувати соціал-демократів у боротьбі проти самодержавства, агітатори підкреслювали, що «розв'язана війна з Японією народові непотрібна, як і непотрібний самодержавний уряд». Свої виступи промовці закінчували лозунгами: «Геть самодержавство!», «Хай живе свобода!»[2].

Організатором алчевських робітників у революції 1905—1907 рр. була заводська більшовицька група в складі А. М. Берещанського, І. М. Берещанського, Є. Л. Губарева (Семена), І. А. Кротька, Д. К. Паранича, І. Мірошниченка та інших, яка входила до Алмазно-Юр'ївського підрайону РСДРП. Одним з видатних керівників алчевських робітників був більшовик Ф. Р. Якубовський.

У роки першої російської революції формувався і гартувався союз робітничого класу і селянства. Більшовики роз'яснювали селянам суть і несправедливий характер російсько-японської війни, закликали їх до боротьби з поміщиками і царизмом. До цієї роботи залучалися кращі агітатори з робітників. 6 червня 1905 року робітник Юр'ївського заводу П. М. Коваленко поширював серед трудящих села Покровського листівки під назвою «Хто повинен перемогти?», «Нова мобілізація» і розмножену на гектографі «Марсельєзу»[3]. Подібні листівки знайшла поліція 21 червня 1905 року в селі Михайлівці, в навколишніх хуторах і селах Михайлівської волості.

За прикладом пролетарів Іваново-Вознесенська, Москви і Петербурга наприкінці жовтня 1905 року робітники Донбасу створили в деяких містах, у т. ч. і в Алчевську, Ради робітничих депутатів. Алчевська Рада, що називалася «Делегатські збори», керувала страйком на Донецько-Юр'ївському заводі. До її складу входили більшовики Д. К. Паранич, І. А. Кротько, І. Мірошниченко, І. Молчанов та інші[4].

Рада стала органом влади на заводі, в місті та його околицях, під її керівництвом створювалися бойові дружини. В листопаді—грудні 1905 року під керівниц-

---

[1] ЦДІА УРСР, ф. 313, оп. 1, спр. 663, арк. 2, 3.
[2] Там же, спр. 1242, арк. 19.
[3] Там же, спр. 1205, арк. 34.
[4] Журн. «Летопись революции», 1925, № 5—6, стор. 25.

твом більшовиків Рада проводила політичні мітинги, на яких виступали Д. Паранич, лікар заводської лікарні Езергін і професіональний революціонер П. Плахов. Вони закликали робітників заводу, станції Алчевська, Жилівського рудника і селян навколишніх сіл готуватися до збройного повстання.

Група робітників Донецько-Юр'ївського металургійного заводу, що брала участь у Горлівському повстанні. 1905 р.

Тоді ж в Алчевську створено професійну спілку робітників Донецько-Юр'ївського заводу. В розробці Статуту спілки взяла участь революціонерка, фельдшер заводської лікарні Г. І. Шохіна. На запитання: до якої політичної партії повинна приєднатися спілка, вона висловилася щоб спілка приєдналася до «РСДРП більшості»[1].

Найвизначнішою революційною подією в селищі була організація великого збройного загону робітників, який 16 грудня 1905 року відправився на допомогу повсталому пролетаріату Горлівки. Керівниками загону були більшовики — члени Алчевської Ради робітник І. А. Кротько і 22-річний електрослюсар І. Мирошниченко, який загинув у Горлівці в битві з царськими військами[2].

Горлівське повстання було жорстоко придушено. 20 грудня 1905 року в Алчевську заарештовано робітників Д. К. Паранича, В. Ф. Голофаєва, В. А. Москаленка, І. А. Кротька, а через кілька днів — Н. Б. Мезенцева, І. Молчанова і фельдшера Г. І. Шохіну[3]. Г. І. Шохіну вбили конвоїри по дорозі в Луганськ.

Восени 1907 року внаслідок масових репресій Алмазно-Юр'ївська більшовицька організація перестала фактично існувати. Проте на Юр'ївському заводі, в Алчевську і на багатьох рудниках залишилася невелика кількість більшовиків-підпільників, які продовжували роботу серед мас.

У роки столипінської реакції в революційній боротьбі робітників Алчевська, в їхньому політичному вихованні активну участь брав С. В. Косіор, який став згодом видатним діячем Комуністичної партії і Радянського уряду. З 1906 по 1909 рік С. В. Косіор працював слюсарем на Донецько-Юр'ївському заводі. В 1907 році він вступив у РСДРП і скоро став одним з керівників заводського підрайонного комітету партії, а потім обирався членом Алмазно-Юр'ївського комітету[4]. Наприкінці 1908 року, внаслідок посилення політичних репресій, С. В. Косіор змушений був переїхати на Сулинський завод, де він працював до літа 1911 року. Станіслав Вікентійович був твердо переконаний у перемозі пролетаріату, готував робітників до нових майбутніх битв. «Не треба думати,— переконував він робітників,— що коли не вдалася перша спроба повалити самодержавство, то не вдасться і друга».

Активну участь у революційній боротьбі на заводі брали тоді ще молодий робітник заводу П. І. Буценко, а також брати С. В. Косіора: Владислав, Йосип і Казимир.

В роки нового революційного піднесення більшовики Алчевська, як і всього Донбасу, поєднуючи нелегальні форми боротьби з легальними, зміцнили свої організації, розширили зв'язки з робітничим класом. 24 квітня 1912 року робітники

[1] ЦДІА УРСР, ф. 313, оп. 1, спр. 1552, арк. 6.
[2] Луганський облдержархів, ф. 270, оп. 7, спр. 3, арк. 4.
[3] ЦДІА УРСР, ф. 313, оп. 1, спр. 1552, арк. 4.
[4] А. Мельчин. Станислав Косиор, стор. 7.

Алчевська на мітингу затаврували ганьбою організаторів кривавої трагедії на Лені. Вони заявили свій рішучий протест проти існуючого політичного ладу, вимагали свободи страйків, спілок, зборів трудящих.

Велику роль у політичній боротьбі трудящих відіграла заснована В. І. Леніним 5 травня 1912 року більшовицька газета «Правда». Робітники Алчевська почали її одержувати з перших же номерів. Газету читали десятки і сотні робітників. «Відразу полюбилася їм «Правда» — своя, близька і дуже потрібна»,— пише її розповсюджувач В. Машкевич.

«Правда» організувала робітників Алчевська в період виборів до 4-ї Державної думи. Виборчою кампанією по виборах в Алмазно-Юр'ївському районі керували С. В. Косіор, який після арешту і ув'язнення в Новочеркаській тюрмі в листопаді 1911 року був висланий за місцем проживання батьків у місто Алчевськ, і К. Є. Ворошилов, який офіційно працював в Алчевському робітничому кооперативі «Зоря», а фактично виконував доручення Закордонного бюро ЦК РСДРП(б).

Алчевські робітники підтримували постійне листування з депутатом більшовицької фракції 4-ї Державної думи Г. І. Петровським, радилися з ним про форми і методи боротьби з самодержавством. У 1912 році на ім'я Г. І. Петровського відправлено протест проти прийнятого думою реакційного закону про страхування робітників. Під протестом підписалося сто робітників заводу ДЮМО[1].

В поєднанні нелегальної роботи з легальною велике значення мали також робітничі кооперативи — «споживчі товариства», що їх повсюдно створювали партійні організації. В роботі алчевського споживчого товариства активну участь брали К. Є. Ворошилов, брати Косіори, А. М. Берещанський, бухгалтер цього товариства О. М. Найдьонов та інші[2].

Царська охранка вживала термінових заходів, щоб припинити революційну діяльність у місті. Вона заарештувала А. М. Берещанського, Є. Тарасова, В. Пашніна та інших керівників соціал-демократичної групи заводу ДЮМО, посилила шпіонаж для виявлення зв'язків робітників з партією. Проте ніякі сили не могли зупинити революційну бурю, що наближалася. Рік у рік зростала хвиля страйків.

Великий страйк спалахнув на заводі ДЮМО навесні 1914 року. Цей виступ робітників налякав не тільки місцеве начальство. На придушення страйку з Катеринослава прибув сам генерал-губернатор з великим загоном поліції. Страйковий комітет, до якого входили Й. Л. Яковенко, О. І. Терентьєв, Робенок, Бутенко та інші, від імені робітників вимагав 8-годинного робочого дня, підвищення заробітної плати, права обирати своїх представників для захисту інтересів робітників перед адміністрацією тощо[3]. Розправа з членами страйкового комітету не залякала робітників. Страйки на заводі ДЮМО не припинялися і в роки першої світової війни.

Значними були страйки 9 липня 1915 року і з 27 травня по 4 червня 1916 року. Вимога робітників збільшити заробітну плату не була випадковою. Розцінки на заводі були дуже низькі; навіть жандарми в своїх таємних донесеннях департаменту поліції змушені були визнати це. «Директор Журжон,— писав жандармський ротмістр,— відстоюючи інтереси акціонерів, навмисне не бажає збільшити заробітну плату робітникам у розмірі, існуючому на інших заводах.., що виготовляють воєнні замовлення».[4] Проте поліція кинула до в'язниці передових робітників — Машкевича, Дацкевича та інших. Страйк закінчився задоволенням часткових вимог робітників.

Війна поставила завод у тяжке становище. Значну частину робітників було мобілізовано в армію. Скоротилося надходження сировини. Внаслідок цього в 1915 році зупинилася доменна піч № 2, а в 1916 — домна № 4, через рік — домни

---

[1] ЦДІА УРСР, ф. 313, оп. 1, спр. 2795, арк. 80.
[2] Там же, спр. 2226, арк. 78, 79; спр. 2532, арк. 82; спр. 2613, арк. 265.
[3] Й. Яковенко. Дорогою боротьби. К., 1963, стор. 59—62.
[4] Журн. «Летопись революции», 1927, № 4, стор. 173.

№ 5 і № 1, пізніше — № 6[1]. Це призвело до скорочення виробництва металу, масового звільнення робітників, їхнього дальшого зубожіння. Все це посилило ненависть трудящих до царського самодержавства, до всього буржуазно-поміщицького ладу.

Пролетарі Алчевська з величезною радістю зустріли звістку про перемогу Лютневої революції 1917 року.

В період двовладдя в Алчевську, в Раді робітничих і солдатських депутатів, керівництво захопили меншовики, есери та інші лжесоціалісти. Рада завзято захищала інтереси підприємців. Адміністрація заводу ДЮМО виділяла на утримання Ради значні кошти, які відраховувала із заробітної плати робітників. Так, 13 квітня 1917 року на рахунок Ради робітничих і солдатських депутатів перераховано 350 крб., 25 квітня —400, 9 жовтня — 450, 26 жовтня — 3000 крб.[2]. У такій Раді, звичайно, жодне питання не розв'язувалося на користь трудящих.

На наступ буржуазії робітничий клас відповів могутнім піднесенням революційного руху. Після Лютневої революції швидко відновлювалися і створювалися нові більшовицькі партійні організації Донбасу. На численних зборах перед робітниками Донецько-Юр'ївського металургійного заводу і найближчих рудників часто виступали більшовики, що приїздили з Луганська: уповноважений Центрального Комітету більшовицької партії Ю. Х. Лутовинов, К. Є. Ворошилов, І. Ю. Набивач та ін. Вони роз'яснювали програму більшовиків, викривали зрадницьку тактику меншовиків та есерів. Особливо великою популярністю користувалися виступи К. Є. Ворошилова.

Характерно, що саме в липневі дні 1917 року, коли буржуазія, добившись єдиновладдя, намагалася довести до кінця свій план ліквідації революції, більшовикам Алчевська вдалося відновити свою організацію. Головою більшовицької організації обрали Д. І. Свиридова, вагаря експедиції заводу ДЮМО, заступником голови Л. Н. Климашевича — конторника головної контори заводу. До організації ввійшли Ф. Д. Веренінов, робітники заводу ДЮМО Г. І. Расюк, К. Є. Юдичев, І. П. Сапелкін, М. А. Щербаков — усього сім чоловік[3]. Напередодні Великої Жовтневої соціалістичної революції алчевська більшовицька організація налічувала вже кілька десятків чоловік.

Соціалістична революція, що перемогла в Петрограді, крокувала по всій країні. В Алчевську, як і в ряді інших міст і селищ Донбасу, влада перейшла до рук трудящих без збройної боротьби[4]. За вказівкою Луганського більшовицького комітету в Алчевську створено військово-революційний комітет, до складу якого ввійшли більшовики І. П. Сапелкін (голова), Д. І. Свиридов, Єфремов. У ніч з 26 на 27 жовтня 1917 року озброєні робітники під керівництвом військово-революційного комітету розігнали представників Тимчасового уряду і оголосили про перехід влади до Рад.

На мітингах, організованих більшовиками, робітники заводу і шахтарі найближчих рудників вітали перші ленінські декрети і

Учасники більшовицького підпілля періоду німецької окупації (зліва направо): П. П. Скрипльов, В. О. Чепіженко, Т. Г. Щербина. 1918 р.

[1] Луганський облдержархів, ф. 270, оп. 7, спр. 3, арк. 5.

[2] Там же, ф. 10, оп. 1, спр. 1, арк. 168, 172, 186; спр. 3, арк. 208, 237.

[3] «Коммунарцы». История Коммунарского ордена Трудового Красного Знамени металлургического завода. Донецьк, 1965, стор. 36.

[4] Журн. «Исторический архив», 1958, № 4, стор. 36.

практичні кроки Ради Народних Комісарів, спрямовані на укладення миру, передачу землі селянам, введення робітничого контролю над виробництвом. Виступаючи проти контрреволюційної буржуазно-націоналістичної Центральної ради, робітники вимагали передачі влади на Україні Всеукраїнській Раді робітничих, солдатських і селянських депутатів[1].

Трудящі Алчевська, керовані більшовиками, встановили контроль над виробництвом, запровадили 8-годинний робочий день і не допустили закриття Донецько-Юр'ївського металургійного заводу підприємцями.

На чолі руху трудового народу за Радянську владу стояла більшовицька партійна організація, що чисельно зросла після Жовтня і налічувала на початку 1918 року 450 чоловік[2]. Однак більшовикам довелося вести жорстоку боротьбу з меншовиками, есерами, анархістами, українськими буржуазними націоналістами. Користуючись своєю чисельною перевагою, меншовики захопили керівництво в профспілці «Металіст» на заводі ДЮМО, намагалися дезорганізувати роботу Ради робітничих і солдатських депутатів. Навіть після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції вони не хотіли без бою здавати свої позиції, перешкоджали здійсненню декретів Радянської влади.

В боротьбі за зміцнення завоювань соціалістичної революції робітники заводу ДЮМО завжди відчували підтримку трудящих Луганська і сусідніх міст і селищ. Дізнавшись, що меншовики, есери та анархістські крикуни намагаються дезорганізувати діяльність Алчевської Ради, пролетарі Дружківки звернулися до металургів з листом, в якому закликали їх «...приступити в можливо найкоротший строк до реорганізації Ради... Пам'ятайте, товариші, що з часу Жовтневої революції, з моменту переходу влади до робітників і селян уся відповідальність у роботі лежить на вас. Будуйте Ради. Оберігайте їх, як рідне дітище. Всякого, хто посягає на Радянську владу, змітайте з лиця землі силою зброї»[3].

З допомогою загону балтійських моряків, які проїжджали через Алчевськ, більшовики розігнали меншовицько-есерівських зрадників і, організувавши перевибори, завоювали більшість у Раді. На чолі Ради стали робітники — більшовики Л. Климашевич, О. Руднєв та ін. Значно посилилася більшовицька фракція профспілки «Металіст», де керівну роль почав відігравати молодий енергійний комуніст С. П. Філатов.

Для боротьби проти каледінської контрреволюції та інших ворогів Радянської влади більшовики створили при Раді Червону гвардію. Велику допомогу робітникам Алчевська в організації червоногвардійського загону подав Луганський штаб Червоної гвардії, який очолював О. Я. Пархоменко[4] та представники штабу В. О. Антонова-Овсієнка, що містився в Ясинуватій. Скоро чисельність загону зросла до 300 чоловік. Очолювали його робітники-більшовики Болотський і О. Руднєв, які загинули згодом на фронтах громадянської війни.

У період боротьби партії за вихід з імперіалістичної війни більшовики Алчевська міцно стояли на ленінських позиціях, відстоювали укладення тяжкого, але необхідного для країни Брестського миру. Делегат VII з'їзду партії від більшовицької організації Донецько-Юр'ївського металургійного заводу С. П. Філатов на головне питання анкети делегата — «ставлення вашої організації до питання війни і миру, зокрема ставлення самих мас?» відповів: «Укладення миру...— ось відповідь маси населення нашої місцевості»[5].

Вторгненням німецьких імперіалістів на Україну почався період іноземної інтер-

---

[1] Победа Великой Октябрьской социалистической революции и установление Советской власти на Украине. Сборник документов и материалов. К., 1951, стор. 301—302.

[2] Журн. «Исторический архив», 1958, № 4, стор. 35—36.

[3] Борьба за власть Советов в Донбассе. Сборник документов. Донецьк, 1957, стор. 292—293.

[4] Н. Гончаренко. Борьба за укрепление власти Советов в Донбассе. Луганськ, 1963, стор. 96.

[5] Журн. «Исторический архив», 1958, № 4, стор. 36.

венції та громадянської війни. Під натиском величезної австро-німецької армії червоногвардійські загони відступали з боями. Алчевський загін Червоної гвардії влився в 5-у армію, якою командував К. Є. Ворошилов, і разом з нею пробивався до Царицина. В місті за рішенням більшовицького комітету залишилась група підпільників на чолі з Ф. С. Куриліним.

26 квітня 1918 року німці захопили Алчевськ. Почалися арешти і розстріли робітників. Через станцію Алчевськ до Німеччини пішли поїзди з награбованою худобою, хлібом та іншими продуктами. В місті з'явилися накази німецького командування, що забороняли населенню, під загрозою розстрілу, перебувати на вулицях з 8-ї вечора до 5-ї години ранку.

Для боротьби з революційно настроєними робітниками підприємці вдаються до надзвичайних заходів. 3 травня 1918 року на металургійному заводі було зупинено останню доменну піч, а через кілька днів і всі інші цехи заводу. Робітників звільнили і оголосили про закриття заводу на невизначений час. 4100 робітників з сім'ями залишилися без будь-яких засобів до існування[1]. Проте й ці жорстокі заходи не могли зламати волю мас до опору ворогам революції. Трудящі Алчевська взяли активну участь у боротьбі проти німецьких окупантів і т. зв. державної варти (поліції гетьмана Скоропадського), перешкоджали вивозити до Німеччини сировину, устаткування і продовольство.

Залишена в місті підпільна більшовицька група поповнювалася новими бійцями. Підпільникам удалося звільнити з-під арешту групу заводської молоді, запідозрену в нападі на гетьманських вартових, а також керівника підпілля Ф. С. Куриліна.

В жовтні 1918 року під керівництвом Ф. С. Куриліна в Алчевську створюється підпільний ревком у складі В. М. Берещанського (нині Почесний громадянин міста), П. Громова (загинув у боротьбі з білогвардійцями), П. В. Зура, А. П. Підгорного (загинув під час Великої Вітчизняної війни), Г. І. Стрельченка, О. М. Строкотенка, В. О. Чепіженка. Через О. М. Строкотенка ревком установив зв'язок з Бахмутським партизанським загоном і разом з ним намітив план розгрому загону карателів, що залишився в Алчевську. Вночі 2 грудня 1918 року партизанський залізничний состав від станції Родакове наблизився до Алчевська. Командував загоном шахтар Зелений, його помічником був П. І. Турков — робітник заводу ДЮМО (загинув згодом у боротьбі проти білогвардійських бандитів). Разом з партизанами робітники обеззброїли і заарештували «державну варту», взяли під контроль залізничну станцію, телеграф, телефон. Перейшовши на легальне становище, ревком організував поповнення бойових сил партизанського загону. За три дні з 120 бійців загін зріс до 1000 чоловік. Поблизу Алчевська в районі станції Дебальцеве і сіл Чорнухиного, Фащівки, Городища, Адріанополя діяли білогвардійські банди. Проти них і виступили бойові сили загону.

В лютому 1919 року в Алчевськ вступили регулярні частини Червоної Армії. Партизанський загін у повному складі влився в 42-у стрілецьку дивізію. Ревком, сформувавши органи Радянської влади, припинив своє існування.

На заводі ДЮМО відновили роботу деякі цехи. В них ремонтували паровози для червоноармійських ешелонів, бронювали платформи для бронепоїздів, дротовий цех катав дріт для потреб Червоної Армії.

В березні 1919 року Комуністична партія приймала нову Програму, розроблену В. І. Леніним,— програму побудови соціалізму. Делегатом від комуністів Алчевського району (центр району був у той час у Лозовій Павлівці) на VIII з'їзд РКП(б) обрано робітника заводу ДЮМО Д. М. Долженка[2] (нині персональний пенсіонер, Почесний громадянин міста Комунарська). Від імені своєї організації він голосував за другу Програму партії, за соціалізм.

---

[1] Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР. М., 1954, стор. 172.
[2] Восьмой съезд РКП(б). Протоколы. М., 1959, стор 461.

Учасники районної конференції комсомолу. Грудень 1922 р.

Не минуло й місяця після VIII з'їзду партії, як на Донбас посунулися білогвардійські полчища Денікіна. Смертельна загроза нависла над Луганськом. Наприкінці квітня 1919 року алчевські робітники відправили на допомогу робітникам Луганська, які захищали своє місто від навали денікінців, загін добровольців у 600 чоловік. У боях під Гострою Могилою відзначилася молода алчевська робітниця О. М. Клер (Борисова). У тяжку хвилину бою вона підняла бійців в атаку[1].

Червоноармійські частини і робітничі загони мужньо захищали Донбас. Проте сили були надто нерівні. До початку червня 1919 року денікінські банди захопили весь Донецький басейн, у т. ч. й Алчевськ. На заводі і шахтах був установлений жорстокий режим. Денікінці розстрілювали активістів без суду і слідства, реквізували хліб та інші продукти. Трудящі Алчевська під керівництвом підпільного партійного комітету провадили боротьбу проти денікінських банд, не давали їм спокою ні вдень, ні вночі.

26 грудня 1919 року Червона Армія вигнала з Алчевська денікінські частини. В місті встановлено Радянську владу. Почалося відродження господарства, зруйнованого війною та інтервенцією. Відразу ж після визволення міста Донецько-Юр'ївський металургійний завод націоналізовано. Новообране робітниче правління зуміло організувати роботу мартенівського, прокатного і дротового цехів, які випускали продукцію для фронту.

Велику допомогу більшовицьким організаціям і місцевим органам Радянської влади в боротьбі з господарською розрухою подав агітпоїзд ім. Жовтневої революції, очолюваний М. І. Калініним. У 1920 році агітпоїзд побував у ряді міст і робітничих селищ Донбасу, в т. ч. і в Алчевську. Михайло Іванович виступав перед трудящими з доповідями, дав їм багато цінних порад.

На початку 1920 року в Алчевському районі налічувалося 17 партійних осередків, що об'єднували 400 членів і 1500 кандидатів партії. Для зміцнення партійних організацій у Донбас прибували досвідчені партійні працівники з РРФСР. Секретарем Алчевського райкому партії після визволення міста від денікінців став Власов, посланий сюди Калузьким губкомом РКП(б)[2].

Наприкінці березня — на початку квітня 1920 року в Донецькій губернії відбулися вибори до місцевих Рад. Виборча кампанія супроводилася трудовим і політичним піднесенням трудящих мас міста і села. Металурги і залізничники Алчевська провели кілька суботників для найшвидшого відродження промисловості і транспорту. Вибори до Ради показали зростання впливу Комуністичної партії на маси. Меншовики і есери, повсюдно зазнаючи поразки, почали перефарбовуватися в «безпартійних». Однак їм не вдалося ввести в оману робітників. До Алчевської Ради обрано переважно комуністів.

Велику увагу приділяла Алчевська парторганізація створенню і зміцненню комуністичної спілки молоді. Початок існуванню комсомольської організації в Алчевську поклала ініціативна група в складі 14 чоловік, створена за активною участю

[1] Газ. «Радянська Україна», 30 липня 1963 р.

[2] Из истории социалистического и коммунистического строительства в Донбассе. Сборник статей. Луганськ, 1961, стор. 25.

секретаря Алчевського райкому партії т. Власова. На чолі ініціативної групи стали молоді комуністи М. І. Шульгін, М. І. Сложенікіна, І. І. Красножон. Перший районний з'їзд комсомолу обрав головою райкому М. І. Шульгіна. Секретарем райкому комсомолу обрали О. М. Карначову, завідуючою політосвітнім відділом — О. Н. Тарасову. Активно працювали в комсомолі М. І. Виногрєєв, В. Штерляєв (тепер генерал Радянської Армії) та інші[1]. Восени 1920 року багато комсомольців Алчевська пішло за комсомольською мобілізацією на фронт громити білогвардійців Врангеля[2].

Об'єднана конференція вчителів Алчевського і Лозово-Павловського районів Слов'яносербського повіту 1924—1925 рр.

Розгром іноземної воєнної інтервенції і переможне завершення громадянської війни створили умови для відбудови і розвитку народного господарства.

Перехід до мирного будівництва здійснювався у винятково складних умовах. На Донецько-Юр'ївському металургійному заводі залишилося менш як 2000 робітників. Багато пішло в армію і загинуло на фронтах, інші, рятуючись від голоду, перебралися в село. В доменному цеху, який не діяв з часу німецької окупації, лишилося тільки 12 чоловік; мертвими стояли коксові батареї. В місті було зруйновано багато будинків, не вистачало продовольства, палива, води, не працювала електростанція. Найближчі шахти були затоплені.

Вся країна допомагала відбудовувати Донбас. На початку 1921 року проводився місячник сприяння Донбасу. Тільки за тиждень робітники Донбасу одержали з РРФСР близько 250 тис. пудів хліба, 10 тис. пудів масла. Робітники Москви і Петрограда, що самі сиділи на голодному пайку, відправили кілька ешелонів з продовольством і подарунками для трудящих Донбасу[3].

В голодному 1921 році робітники Донецько-Юр'ївського заводу не одержували і 50 проц. мінімальної норми продовольства. Проте вони не залишали своїх агрегатів і верстатів. Ціною героїчних зусиль, в умовах гострої нестачі палива і продовольства, колектив заводу виробив у 1922 році понад 1 млн. пудів сталі і 904 061 пуд прокату. Однак для досягнення довоєнного рівня потрібно було збільшити виробництво в 14—15 раз[4].

Розорена, голодна країна не могла в той період забезпечити одночасну відбудову всіх промислових підприємств. У травні 1923 року став на консервацію Донецько-Юр'ївський завод[5]. На заводі залишався невеликий штат для проведення консервації і охорони устаткування. Багато робітників і службовців переведено на діючі металургійні заводи країни, розміщено на найближчих рудниках, на залізниці. В зв'язку з консервацією заводу населення Алчевська зменшилося і становило в 1923 році близько 6 тис. чоловік[6].

---

[1] «Коммунарцы». История Коммунарского ордена Трудового Красного Знамени металлургического завода, стор. 49—50.

[2] Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. К., 1959, стор. 557.

[3] Очерки развития народного хозяйства УССР. М., 1954, стор. 212.

[4] Металлургические заводы Юга России, стор. 407—408.

[5] ЦДАЖР УРСР, ф. 34, оп. 5, спр. 665, арк. 46; оп. 4, спр. 905, арк. 23.

[6] Луганський облдержархів, ф. 243, оп. 1, спр. 52, арк. 42, 143, 152.

В умовах НЕПу, після закриття заводу, в Алчевському районі відкрилося понад 170 дрібних кустарних підприємств, кооперативних і приватних, і 150 торговельних закладів, значна частина яких належала приватним особам.

Безробіття, недіючий завод, поява приватників-непманів — все це гнітило робітників. Однак вони розуміли, що ці труднощі тимчасові, вірили своїй Комуністичній партії, керованій В. І. Леніним.

У місті провадилася велика робота по ліквідації неписьменності серед дорослого населення. Вдень у відремонтованих будинках трьох шкіл навчалися діти, а ввечері — дорослі. До роботи по ліквідації неписьменності були залучені поряд з учителями культармійці — комуністи, комсомольці, члени профспілки.

21 січня 1924 року партія і народ зазнали тяжкого удару. Помер вождь трудящих Володимир Ілліч Ленін. На заклик Центрального Комітету партії народи нашої Батьківщини ще тісніше згуртувалися навколо Комуністичної партії. На заводах і шахтах, у селах і установах робітники, селяни, інженери, службовці індивідуально і групами подавали заяви про прийом їх у ряди Комуністичної партії.

В 1925 році Вища Рада Народного Господарства прийняла рішення підготувати Донецько-Юр'ївський металургійний завод до пуску. З величезним ентузіазмом взялися трудящі за відбудову рідного заводу. З Катеринослава, Юзівки, Єнакієвого, Таганрога, Дебальцевого та інших міст відправляли до Алчевська верстати, силові установки, вагонетки, паровози тощо[1].

28 лютого 1926 року в урочистій обстановці в присутності всього населення Алчевська була задута доменна піч № 2, що не діяла майже 11 років[2]. На торжество прибув секретар Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету П. І. Буценко — колишній робітник Донецько-Юр'ївського заводу. Від імені ЦК КП(б)У і Уряду України він поздоровив алчевських металургів з першою трудовою перемогою.

В історії міста відкрилася нова сторінка — участь у соціалістичній індустріалізації країни. Крім металургійного заводу, в той час в Алчевську не було великих промислових підприємств.

У 1926—1928 рр. на заводі розгорнулися роботи по будівництву нового сучасного коксового цеху, виділеного в 1929 році в самостійний коксохімічний завод. У місті розвивалася легка і харчова промисловість.

Розв'язуючи завдання промислового виробництва, трудящі міста під керівництвом партійних організацій подавали допомогу селу, зміцнювали союз робітників і селян. У період колективізації десятки передових робітників Алчевська поїхали в село, щоб допомогти трудовому селянству в колгоспному будівництві. На травень 1932 року колективізація в Алчевському районі в основному закінчилася[3]. В цьому немала заслуга робітників міста.

В роки першої п'ятирічки партійна організація району значно поповнилася виробничниками. Так, на 1931 рік парторганізація Алчевського району налічувала понад 5000 комуністів. У той час райком партії очолював В. Іванов. 1750 комуністів працювали на металургійному заводі, де секретарем парткому був досвідчений партійний працівник О. І. Пашистов. Комуністи і комсомольці показували приклад ударної роботи.

Одна із старих вулиць міста. 1932 р.

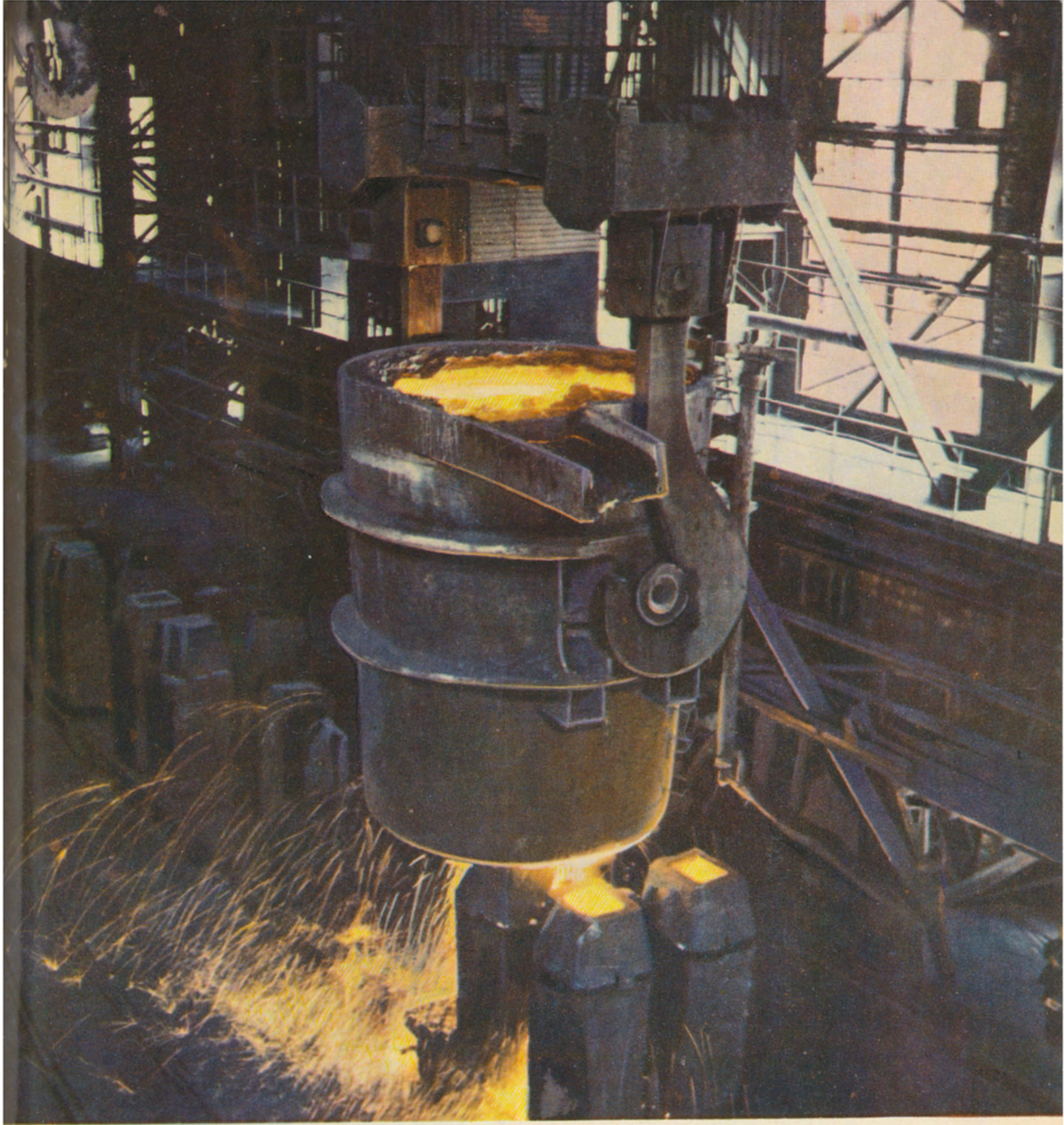

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 10, оп. 4, спр. 1, арк. 47.

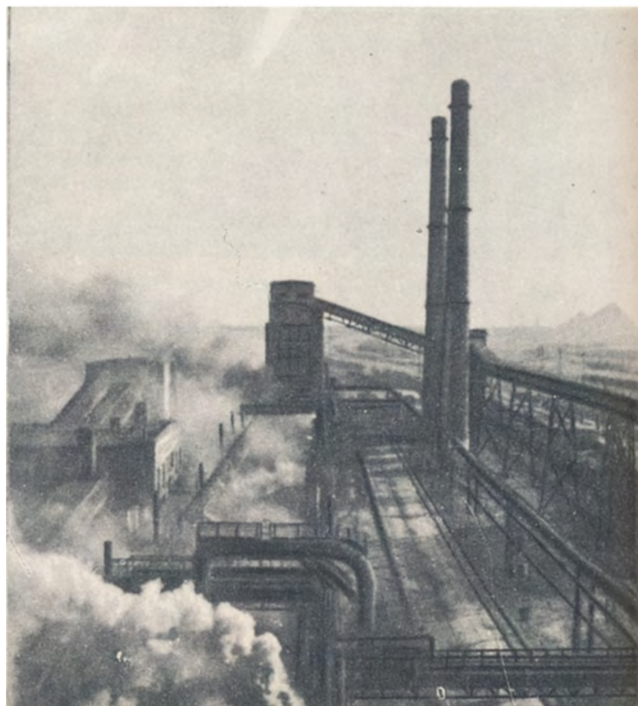
[2] Бюллетень технико-экономической информации, № 2, НТТ заводу ім. Ворошилова. Ворошиловськ, 1958, стор. 3.

[3] Из истории социалистического и коммунистического строительства в Донбассе, стор. 75, 79, 81.

Металургійний завод. Розливання сталі. Комунарськ. 1967 р.

Доменний цех металургійного заводу. Комунарськ 1967 р.

Коксохімічний завод. Комунарськ. 1967 р.

Серед перших ударників у місті Алчевську були майстер мартенівського цеху С. І. Сєриков, обермайстер доменного цеху С. Я. Піжура, член Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету майстер доменного цеху Л. П. Обложей, горновий М. Т. Кирилов, каталі С. І. Ченцов, К. Д. Жердєв, газівник С. Ф. Свинолобов та багато інших.

Комсомольська організація металургійного заводу налічувала в цей час 3600 чоловік і об'єднувала в своїх рядах 94 проц. усієї заводської молоді. 98 проц. комсомольців брали участь у соціалістичному змаганні. Вони створили в 1931 році 216 ударних бригад. Комсомольськими стали три мартенівські печі, домна № 5, зміна в депо, кочегарка № 6 і ряд інших колективів.

Пожвавилася також діяльність профспілкової організації, яка тільки за час звітної кампанії 1931 року створила 48 госпрозрахункових бригад (1300 робітників) і 60 нових ударних бригад (1680 чоловік)[1].

Соціалістичне змагання змінювало психологію людей, народжувало нове ставлення до праці і виробництва. Алчевські робітники одними з перших відгукнулися на заклик тульських і бакинських трудящих допомогти підприємствам, що відставали у виконанні плану. 300 ударників механічного цеху металургійного заводу взяли зобов'язання відремонтувати у вільний час всі механізми підшефної шахти. Багато трудівників мартенівського та інших цехів навіть під час своєї відпустки допомагали шахтарям.

Найстаріший майстер Комунарського металургійного заводу М. П. Дорофєєв (зліва) зі своїм учнем — заслуженим металургом УРСР П. С. Жалковським.

Кращих успіхів серед підприємств міста добився колектив доменного цеху металургійного заводу. Вміла організація праці, боротьба за економне витрачання матеріалів сприяли зниженню собівартості продукції на 14 проц. Перше місце завоював колектив доменної печі № 2. Передовики заощадили за 1-й квартал 25 тис. крб. і досягли рекордного для нашої металургії того часу коефіцієнту використання об'єму доменної печі — 0,86. В квітні 1931 року бригади цієї печі перевиконали «зустрічний» план і завоювали перше місце у Всеукраїнському конкурсі на кращу домну. Високі зразки праці показували старші горнові І. Крицький і В. Левич, старші каталі І. Аджигітов і М. Свиридов, газівник Т. Литаренко та багато інших.

Колектив домни звернувся через газету «Правда» до всіх металургійних підприємств Радянського Союзу із закликом ліквідувати відставання металургії[2]. Досвід алчевських доменщиків став надбанням металургів усієї країни Алчевці встановили тісні зв'язки з колективами споріднених підприємств Дніпропетровська, Дніпродзержинська, Донецька та інших міст. У 1931 році в гостях у них побували ударники Тули, в свою чергу делегація ударників домни № 2 ім. «Правды» взяла участь у роботі виробничої наради на заводі ім.Петровського в Дніпропетровську.

В 1933 році Алчевськ відвідав нарком важкої промисловості Г. К. Орджонікідзе. Він докладно ознайомився з підприємствами міста, розмовляв з робітниками, інженерно-технічним персоналом, керівниками громадських організацій, виступив на зборах партійного активу.

---

[1] Газ. «Більшовицький шлях», 22 червня, 25 серпня, 3 жовтня, 26 грудня 1931 р.
[2] Газ. «Правда», 21 травня 1931 р.

21 7-505

Як велике свято відзначала вся країна 29 січня 1933 року пуск потужної механізованої домни на Алчевському заводі — першої домни, збудованої в роки другої п'ятирічки. А скоро, 28 квітня 1934 року, стала до ладу ще потужніша доменна піч з корисним об'ємом у 1030 куб. метрів[1].

На підприємствах Алчевська ширилося соціалістичне змагання за дострокове виконання завдань другої п'ятирічки. Великого розмаху набрав стахановський рух. Першими включилися в цей рух сталевар Ф. Н. Голофаєв, який зварив за прикладом знатного сталевара країни М. М. Мазая плавку за 6 годин 45 хвилин, машиніст паровоза комуніст П. С. Хардиков, що оброблював за зміну 700—800 вагонів при завданні 420, вальцювальник партгрупорг стану «300» П. І. Чевичелов, майстер прокатного цеху Р. І. Крайній, сталевар Ф. М. Пшонченко, підручний сталевара М. І. Фомін та багато інших[2]. У вересні 1935 року відбувся перший зліт стахановців Алчевська, на якому узагальнено передовий досвід новаторів.

У ході соціалістичного змагання зростали і люди. Нова техніка давала змогу вивільнити робітника від важкої фізичної праці. Зникали звичні раніш професії каталя, чавунника, коногона та багато інших. Держава не шкодувала коштів на механізацію. Однак для успішного оволодіння новою технікою потрібні були знання. І тисячі трудящих без відриву від виробництва наполегливо опановували науку. Каталь металургійного заводу В. Н. Медведєв, помічник машиніста паровоза П. М. Тараканов згодом стали інженерами, начальниками цехів. Інженером, головним енергетиком заводу став колишній розсильний П. Я. Пастушенко, майстром прокатного цеху — колишній коногон Р. Д. Жидов, а чавунник І. Г. Дубровка — майстром доменної печі. В минулому розсильний В. Л. Обложей виріс до начальника цеху, а чорнороб М. Д. Кудрявцев став начальником прокатного стану. Кращих своїх представників висували робітники в керівні партійні й радянські органи. М. Д. Кудрявцева алчевці обрали депутатом Верховної Ради УРСР першого скликання.

В передвоєнному 1940 році з 7200 робітників металургійного заводу, що змагалися (всього на заводі працювало 9000 чоловік), 4500 були стахановцями і ударниками. Від робітників металургійного заводу не відставали трудівники коксохімічного заводу та інших підприємств міста.

З моменту пуску після консервації і до червня 1941 року металургійний завод дав країні 7,2 млн. т чавуну, 2,8 млн. т сталі, 2,7 млн. т прокату. В чорній металургії Півдня завод посідав одне з провідних місць. Його продукцію експортували в Угорщину, Голландію, Іран, США, Туреччину, Швецію, Японію та інші країни[3].

В роки довоєнних п'ятирічок Алчевськ дуже змінився. Урядова комісія по будуванню міст Донбасу в 1930 році запланувала спорудити нове місто на території, прилеглій до південного берега балки Довжик, з одночасним упорядкуванням старих районів[4].

У 1932 році в Алчевську розпочато будівництво багатоповерхових будинків, мережі культурно-побутового обслуговування, широко розгорнулася робота по впорядкуванню вулиць і площ, спорудженню водопроводу, каналізації, електроосвітлення. На місці колишньої «товкучки» виріс красивий благоустроєний парк ім. 1 Травня, з'явилися сквери біля заводоуправління металургійного заводу, головпоштамту.

В місті була лікарня на 100 ліжок і поліклініка. В лікарні і поліклініці працювало 32 лікарі і 150 працівників середнього медичного персоналу, тобто вдесятеро більше, ніж перед Великою Жовтневою соціалістичною революцією. Крім

---

[1] Газ. «Правда», 30 січня 1933 р.; газ. «Комуніст», 29 квітня 1934 р.

[2] Газ. «Більшовицький шлях», 17 вересня, 20 жовтня і 7 листопада 1935 р.

[3] Технико-производственный справочник. Металлургический завод им. Ворошилова. Ворошиловськ, 1936, стор. 10.

[4] Генплан розвитку м. Алчевська. 1932 р. Архів управління головного архітектора м. Комунарська.

того, функціонували дитяча консультація, протитуберкульозний диспансер. У 1937 році закінчено будівництво міської лікарні — комплексу на 200 ліжок.

Перед війною в Алчевську налічувалося близько 20 дитячих садків і ясел. Тільки в дитячих садках металургійного заводу виховувалося 475 дітей.

На базі колишнього комерційного училища в 1919 році в Алчевську відкрито профшколу підвищеного типу ім. В. Г. Короленка (нині школа № 10). У 1925 році створено фабрично-заводське училище (ФЗУ) з трирічним строком навчання, в якому навчалося близько тисячі юнаків і дівчат. У 1940 році його перетворено на ремісниче училище. В 1941 році в Алчевську функціонувало 13 шкіл — 7 середніх, 3 неповних середніх і 3 початкових, в яких навчалося понад 5 тис. дітей. Працювали вечірня школа робітничої молоді, педагогічне училище, вечірній металургійний технікум.

У місті були три кінотеатри, літній кіномайданчик, Палац культури ім. Карла Маркса, Палац піонерів, кілька клубів, працювало 17 червоних кутків, три бібліотеки: міська, партійна і металургійного заводу. У кожній квартирі було радіо.

В Алчевську створюється самодіяльний драматичний колектив, організатором і керівником якого був член КПРС з 1917 року Д. М. Долженко. Драмгуртківці-комсомольці ставили п'єси Максима Горького, водевілі А. П. Чехова, п'єси А. В. Луначарського. Спектаклі самодіяльних артистів користувалися великою популярністю в населення, з успіхом проходили театралізовані виступи «Синьої блузи». В передвоєнні роки призи на обласних оглядах художньої самодіяльності одержував хоровий колектив алчевських металургів. До Алчевська часто приїздили на гастролі трупи Ленінградського театру опери та балету, театрів Києва, Донецька, Луганська.

Газета металургійного заводу «За металл» — найстаріша в області заводська багатотиражка[1]. Багато сил і енергії віддала їй Н. К. Сердюк, яка працювала редактором і відповідальним секретарем редакції. З 1930 року в Алчевську почала виходити районна газета «Большевистский путь».

В різний час у місті починали свій трудовий шлях відомі діячі культури УРСР і СРСР. До революції на заводі ДЮМО працював Павло Безпощадний (літературний псевдонім російського радянського поета П. Г. Іванова). Активну участь у революційних подіях 1917 року в Алчевську брав І. О. Горош — відомий згодом як радянський письменник Гонімов. На початку 20-х років в Алчевському районі починав свою трудову діяльність молодий учитель І. С. Паторжинський — пристрасний любитель співу. Алчевський районний відділ народної освіти відрядив Паторжинського в червні 1921 року до Катеринослава в консерваторію для продовження освіти[2]. І. С. Паторжинський став відомим співаком, народним артистом СРСР. У 1930—1931 рр. відповідальним секретарем багатотиражки Алчевського металургійного заводу працював О. О. Авдєєнко, відомий радянський письменник. У 30— на початку 40-х років частими гостями міського літературного об'єднання були українські письменники А. В. Головко, М. Ф. Чернявський, письменник і літературний критик А. В. Клоччя.

З першого дня Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. трудящі міста, як і всі радянські люди, піднялись на заклик Комуністичної партії і Радянського уряду на захист своєї Батьківщини. Було створено два полки народного ополчення; до міського військкомату весь час надходили заяви від патріотів — жителів міста з проханням відправити їх на фронт добровольцями. Робітник мартенівського цеху металургійного заводу, учасник громадянської війни, молодший командир запасу І. А. Пінчук писав: «Прошу прийняти мене в ряди Робітничо-Селянської Червоної Армії добровольцем. Я, не шкодуючи життя, піду громити німецьких фашистів»[3]. У заяві робітника металургійного заводу Н. Ядалова говорилося:

[1] Газ. «Ворошиловец», 22 лютого 1947 р., 30 вересня 1950 р.

[2] Журн. «Україна», К., 1966, № 9, стор. 11.

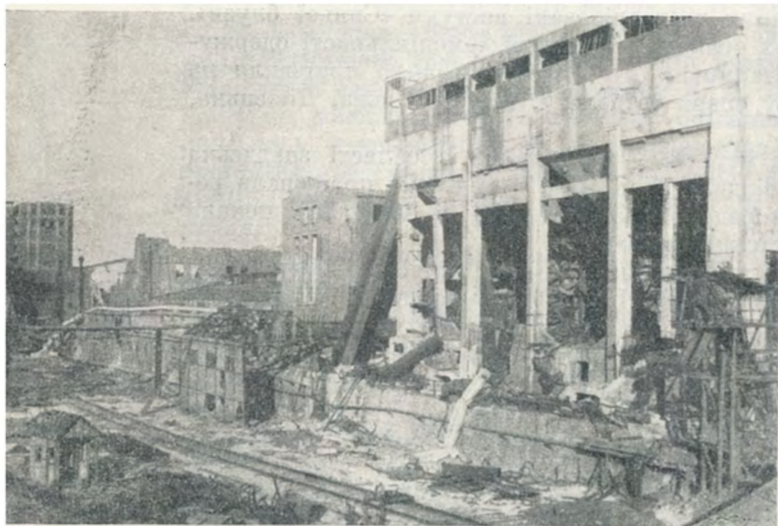
[3] Газ. «Большевистский путь», 25 червня 1941 р.

Танковий десант у бойовій операції під Комунарськом. 1942 р.

«Хоч я і молодий член ЛКСМУ, але почуття патріотизму в мене великі. Зобов'язуюсь воювати з фашистськими ордами, як і належить більшовикам».

Трудівники міста, ставши солдатами, героїчно билися на фронтах і багато з них віддало своє життя в ім'я свободи і щастя радянських людей. Посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу мужньому захиснику Севастополя 20-річному комунарцю П. М. Липовенку. Ім'ям героя-комсомольця названа одна з вулиць міста Комунарська, встановлено меморіальну дошку на будинку школи, де вчився П. М. Липовенко. Часто до матері героя В. А. Липовенко приходять піонери і комсомольці, щоб віддати данину поваги беззавітній мужності земляка.

Коксохімічний завод, зруйнований фашистами в роки тимчасової окупації. Вересень 1943 р.

Комунарці з любов'ю і вдячністю ставляться до славних захисників Батьківщини. На металургійному заводі працює оператором у листопрокатному цеху № 2 Герой Радянського Союзу комуніст І. С. Депутатов, а повний кавалер ордена Слави старший сержант В. М. Кривоногов — шофером автобази. В місті живе учасник боїв за визволення Луганщини Почесний громадянин Комунарська полковник запасу Д. І. Малков. На бойових традиціях героїв виховується молоде покоління.

Великий вклад у перемогу над фашистською Німеччиною внесли трудівники міста. Замість чоловіків, які пішли зі зброєю в руках захищати Батьківщину, на підприємства прийшли жінки, пенсіонери і підлітки, які разом з кадровими робітниками показували зразки самовідданої праці.

Металургійний завод давав чавун, прокат, якісну сталь, необхідну для виробництва бойової техніки, зброї та боєприпасів. Ще перед війною випуск спеціальних якісних сталей на заводі досяг 85 проц. загального виробництва сталі[1]. У винятково стислі строки в майстернях заводу було організовано виробництво безпосередньо воєнної продукції. Партійна організація підняла весь колектив металургів на виконання і перевиконання виробничих завдань. Уже наприкінці червня 1941 року мартенівський цех давав щодня сталі на 15—20 проц. більше, ніж до війни[2].

---

[1] Журн. «Сталь», 1962, № 10, стор. 865.
[2] Газ. «Ворошиловец», 28 червня 1941 р.

10 жовтня 1941 року фашистські літаки скинули перші бомби на місто. Повітряним нападом ворог сподівався розладнати роботу промислових підприємств і, насамперед, металургійного заводу. Проте, незважаючи на бомбардування, трудівники міста виконували воєнні замовлення. Щодня за місцем призначення відправлялися ешелони з готовою продукцією.

Фронт наближався до Донбасу. Перед партійною організацією міста постало складне і важке завдання евакуювати жителів і найважливіші промислові підприємства у східні райони країни. В жовтні 1941 року було проведено першу евакуацію[1].

В грудні 1941 року лінія фронту пролягала за 20—30 км від міста. Трудівники міста самовіддано працювали у тяжких умовах прифронтової смуги. Після робочої зміни йшли на будівництво оборонних споруд, брали участь у бойових операціях.

Героїчними ділами в перші місяці війни відзначився винищувальний батальйон, створений з трудящих Алчевська під командуванням Білоуса. Група бійців цього батальйону на чолі з Синяєвим 22 грудня 1941 року відправилася в розвідку в село Комишуваху, окуповане вже гітлерівцями. Розвідники в рукопашному бою знищили 8 і взяли в полон 7 фашистів. Повертаючись з операції, вони виявили гітлерівців, що засіли в приміщенні школи. Бійці знищили 45 фашистських солдатів і багато поранили. У фронтовій газеті Південного фронту «Во славу Родины» було вміщено статтю про героїчний подвиг групи Синяєва під назвою «Сміливий напад розвідників». Винищувальний батальйон міста Алчевська брав також участь у фронтових боях. В одному з боїв бійці захопили у ворога протитанкову гармату, станковий кулемет, багато снарядів, гранат і патронів.

Мітинг робітників металургійного заводу, присвячений пуску відбудованої доменної печі № 5. 1944 р.

Наприкінці червня і на початку липня 1942 року проведено другу евакуацію жителів і підприємств міста.

12 липня 1942 року місто окупували німецько-фашистські війська. 14 місяців загарбники чинили жахливі злодіяння. Гітлерівці розстрілювали мирних жителів і військовополонених, виганяли радянських людей у неволю. Окупанти вивезли з Комунарська на каторжні роботи до Німеччини 1231 чоловіка. В місті встановлено жорстокий режим. Особливо посилилися звірства фашистів після їхньої поразки на Волзі в

Колишній директор металургійного заводу Герой Соціалістичної Праці П. А. Гмиря (в центрі) з групою народних контролерів. 1966 р.

[1] Архів Комунарського металургійного заводу. Доповідь з питання проведення евакуації металургійного заводу ім. Ворошилова в зв'язку з воєнними діями в 1941—1942 рр., арк. 1, 2, 3.

Знатний сталевар О. І. Луговський, Герой Соціалістичної Праці.

лютому 1943 року. Тисячі людей було розстріляно і скинуто в шурфи шахт. Тільки біля стовбура шахти № 3 німецькі кати знищили 1100 чоловік[1].

Однак, незважаючи на фашистські звірства, радянські люди не скорилися. На околицях міста активно діяли підпільники. У поширюваних листівках розповідалася правда про становище на фронтах, про те, що наближається час визволення. Патріоти закликали населення до ще активнішої боротьби проти окупантів.

Безстрашними народними месниками проявили себе бійці партизанського загону Алчевського району, яким командував А. Пискунов. Вони подавали допомогу Радянським військам, провадили розвідку в тилу у фашистів, висаджували у повітря ворожі ешелони. Так, у лютому 1943 року партизани на чолі з А. Пискуновим на роз'їзді Комендантському пустили під укіс військовий ешелон з живою силою і технікою гітлерівців, призначений для боротьби з 8-м кавалерійським корпусом під командуванням генерал-майора М. Борисова, який діяв у тилу фашистів. Партизани в цьому районі зруйнували п'ять кілометрів залізничної колії. У липні 1943 року загін А. Пискунова, оточений переважаючими силами гітлерівців в одній із шахт, майже повністю загинув у нерівному бою з фашистами.

Відступаючи під натиском Радянської Армії, в ніч на 1 вересня 1943 року фашистські недолюдки вчинили жахливе злодіяння: вивели з тюрми гестапо 83 чоловіки, кинули їх у яму і живими спалили[2]. Серед спалених були учасники підпілля О. Д. Копанєв, член партії з 1917 року, борець за владу Рад у Луганську[3], старий потомствений шахтар І. П. Ковальов, комсомолки Наташа Ігнатова і Дуся Волошина, робітники заводу С. В. Чеканов, І. Й. Скомороха та інші.

2 вересня 1943 року доблесні воїни Південно-Західного фронту 315-ї стрілецької дивізії під командуванням полковника Д. С. Куропатенка визволили місто від німецько-фашистських окупантів. Перед очима воїнів Радянської Армії постала картина зруйнованого міста: руїни заводів і згарища житлових кварталів. Матеріальна шкода, що її завдали Комунарську окупанти, становила 522 млн. 627 тис. карбованців[4].

Комунарці свято шанують пам'ять героїв, які загинули в боях за свободу і незалежність нашої Батьківщини. В місті є п'ять братських могил, де поховано понад 1400 мужніх захисників Вітчизни. На могилах завжди букети квітів. У сквері «Піонерів» на братській могилі споруджено пам'ятник Слави. Тут горить вічний вогонь — знак глибокої вдячності тим, про кого світла пам'ять назавжди збережеться в серцях радянських людей.

У 1965 році на честь 20-річчя розгрому фашистської Німеччини в місті споруджено обеліск Перемоги.

---

[1] Луганський облдержархів. Хронологічний довідник про окупацію німецько-фашистськими загарбниками і визволення частинами Червоної Армії населених пунктів Ворошиловградської області, 1941—1943 рр., арк. 73.

[2] Там же, арк. 86.

[3] Рассказы о великих днях. Воспоминания старых большевиков Донбасса. Сталіно, 1957, стор. 188.

[4] Комунарський міськдержархів, ф. 8, спр. 5, арк. 5, 202.

Старший майстер доменного цеху Герой Соціалістичної Праці М. І. Гриценко (перший зліва), 1966 р.

Відбудовні роботи в Комунарську почалися відразу ж після його визволення. Постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 21 серпня 1943 року «Про необхідні заходи по відбудові народного господарства в районах, визволених від німецької окупації» стала програмою дій трудящих.

Роботу по відбудові очолили міський комітет КП України і міська Рада депутатів трудящих. Велику увагу приділено розстановці партійних сил, піклуванню про виробництво будівельних матеріалів з місцевої сировини.

Вся країна допомагала відбудовувати Комунарський металургійний завод. Славно працювала тут молодь, що приїхала з північних районів Луганщини, Полтавської, Сумської, Харківської, Чернігівської, Київської та інших областей. Великий вклад внесли трудящі Челябінська. Спеціальний будівельно-монтажний загін направили вони в листопаді 1943 року на відбудову металургійного заводу[1]. Вже в 1944 році відбудовано доменну піч № 5, дві мартенівські печі — п'яту і четверту, багато цехів заводу. В цьому ж році у Всесоюзному соціалістичному змаганні металургів країни колектив Комунарського металургійного заводу посів третє місце.

Успішно відбудовувалося також і інше велике підприємство міста — коксохімічний завод. До 1 травня 1944 року будівельники і трудівники заводу закінчили відбудову потужної коксової батареї № 3. В серпні 1944 року повністю було відбудовано коксову батарею № 2, вуглефабрику, парокотельні, машинно-конденсаційний цех та інші виробничі об'єкти.

Відбудовували житлові будинки, лікарні, школи, дитячі, культурні та інші установи. До 1945 року було відбудовано близько 30 тис. кв. метрів житлової площі. Значних успіхів домігся колектив тресту «Ворошиловськбуд». У вересні 1944 року тресту було присуджено перехідний Червоний прапор ВЦРПС і Наркомбуду, вручено премію[2].

Переможне закінчення Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. надихнуло населення міста на нові трудові подвиги. Чудову трудову перемогу одержали трудящі коксохімічного заводу в 1945 році: колектив третьої коксової батареї вийшов на третє місце в змаганні серед коксохіміків країни.

В травні 1946 року комунарці урочисто відзначили 50-річчя з дня заснування металургійного заводу. Завод нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. Комуністична партія і Радянський уряд високо оцінили самовіддану працю робітників, інженерно-технічних працівників, нагородивши багатьох з них орденами і медалями. Ордена Леніна удостоєно директора заводу П. А. Гмирю, майстра ковальського цеху Й. Д. Тельнова, майстра доменного цеху І. О. Савченка. Серед нагороджених орденом Трудового Червоного Прапора були перший секретар міськкому КП(б) України П. С. Лактіонов, головний інженер заводу Л. Д. Юпко, зварювальник П. Є. Калашников[3].

Самовіддано працювали комунарці в роки четвертої п'ятирічки. Підприємства міста реконструювалися на базі найновіших досягнень науки і техніки. Широкого

[1] Архів Інституту історії партії ЦК КП України, ф. 1, оп. 1—37, спр. 85, арк. 22.
[2] Газ. «Ворошиловградская правда», 16 вересня 1944 р.
[3] Газ. «Большевистский путь», 3 червня 1946 р.

розмаху набуло будівництво житла, шкіл, лікарень, культурно-побутових об'єктів. За роки четвертої п'ятирічки було збудовано 63 000 кв. метрів житлової площі.

В п'ятій п'ятирічці на металургійному заводі один за одним ставали до ладу нові великі промислові об'єкти: середньолистовий і товстолистовий прокатні стани, потужна доменна піч № 3, нові мартенівські печі, блюмінг—слябінг.

1955—1958 роки були для металургів Комунарська знаменними тим, що їм припала честь першими в країні освоювати дві найбільші в Європі мартенівські печі. В ці роки стали до ладу 1350-кубові домни, листопрокатний стан «2800»[1].

Великих успіхів добилися і колективи інших підприємств Комунарська.

У наполегливій праці й навчанні на кожному підприємстві міста формувалися і виросли колективи висококваліфікованих робітників та інженерно-технічних працівників. За видатні трудові досягнення орденом Трудового Червоного Прапора нагороджено муляра С. І. Журавльова і бригадира монтажників К. О. Прошака.

Понад 20 років працював на заводі М. І. Фомін. Він пройшов шлях від різноробa до майстра сталеваріння високого класу, став справжнім хазяїном мартена. За роки роботи на заводі він власними руками виплавив півмільйона тонн сталі! Це вдвоє більше, ніж виробив Алчевський завод у 1913 році.

Тепер М. І. Фомін — пенсіонер, але його учні продовжують славні трудові традиції. Імена сталеварів В. Плугаря, О. Захарова, П. Петрушева, І. Назаренка відомі всій Україні. Тих, хто вчився майстерності у М. І. Фоміна, можна зустріти і на Криворізькому металургійному заводі ім. В. І. Леніна, і на Магнітці, на Орсько-Халилівському комбінаті, і на інших підприємствах країни.

Чудові зразки високопродуктивної праці показували бригадир будівельної бригади І. Є. Радецький, майстер прокатного стану В. Ф. Ступаков, майстер доменної печі М. І. Гриценко, сталевар М. І. Фомін. У 1958 році їм присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Цього високого звання тоді ж було удостоєно директора металургійного заводу П. А. Гмирю. З 1937 року він керував заводом. Не раз обирався членом ЦК КП України, депутатом Верховної Ради Української РСР, обласної і міської Рад депутатів трудящих, членом обкому, міськкому і бюро міськкому партії. П. А. Гмиря — Почесний громадянин Комунарська.

Свій гідний вклад у реконструкцію заводу внесли комсомольці Луганщини. ЦК комсомолу України оголосив об'єкти, на яких працювали молоді робітники, ударними-комсомольськими. На честь їхнього трудового подвигу два потужні агрегати — доменна піч № 5 і мартенівська піч № 10 — названо «Луганськими-комсомольськими».

З року в рік кращало і впорядковувалось місто. Там, де ще недавно був голий степ, з'явилися квартали нових прямих і широких вулиць. Тільки за чотири роки (1954—1957 рр.) у Комунарську виросло 25 вулиць і серед них: Київська, Волгоградська, Московська, Бєлінського, Суворова. За цей час здано в експлуатацію 187 тис. кв. метрів житла. Близько 8 тис. сімей трудящих відсвяткували новосілля. Гордістю комунарців став проспект В. І. Леніна — широка асфальтована магістраль з багатоповерховими будинками[2].

З великим натхненням зустріли трудящі міста рішення XXI з'їзду КПРС, у роботі якого від міської партійної організації брав участь Герой Соціалістичної Праці М. І. Гриценко. Партійні, профспілкові та комсомольські організації, всі трудівники міста широко обговорили завдання семирічного плану, намітили конкретні шляхи своєї участі в боротьбі за створення матеріально-технічної бази комунізму.

Одним з дійових засобів боротьби за виконання семирічки стало масове змагання за комуністичне ставлення до праці. Наприкінці 1958 року на підприємствах міста за звання колективів комуністичної праці змагалося 70 бригад і змін[3], а через рік — 336 бригад, або 5785 чоловік.

---

[1] Газ. «Прапор перемоги», 5 березня 1958 р.
[2] Там же.
[3] Газ. «За коммунизм», 1 січня 1959 р.

На металургійному заводі успішно впроваджувалися прогресивні методи відновлювання і виготовлення деталей металургійного устаткування способом автоматичної наплавки. Над цією проблемою металурги працювали спільно з ученими інституту ім. Патона. Великий економічний ефект дає наплавка бронзи на сталеву основу деталей, що раніш виготовлялися суцільнолитими. Завод у 1961 році одержав другу премію на Виставці досягнень народного господарства СРСР за успіхи в галузі наплавки.

Значок будівельника стану «600».

На кожному підприємстві зростали ряди передовиків, які показували зразок комуністичного ставлення до праці. Право називатися колективом комуністичної праці завоювали колективи 6 цехів, двох доменних печей і 147 бригад. Одним з них стала бригада сталевара мартенівської печі № 4 О. І. Луговського, депутата Верховної Ради УРСР. Цей колектив не раз домагався рекордних швидкісних плавок. За роки семирічки комуніст О. І. Луговський із своїми товаришами виплавив близько 20 тис. т надпланової сталі. Всі сталевари бригади вчаться, підвищують свої загальноосвітні і технічні знання. За досягнуті успіхи у виконанні завдань семирічки О. І. Луговському в березні 1966 року присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Понад 200 металургів нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу. Ордена Леніна удостоєно апаратника коксохімічного заводу О. М. Долгополова, старшого оператора металургійного заводу О. К. Зайцева, сталевара І. В. Зеленського, першого секретаря міського комітету КП України О. П. Пастушенка, газівника доменного цеху, делегата XXIII з'їзду КП України Г. О. Максюченка та інших.

Яскравим показником підвищення творчої активності трудящих Комунарська є збільшення кількості раціоналізаторських пропозицій. Тільки на металургійному заводі — близько 1500 раціоналізаторів[1].

Постійне піклування Комуністичної партії, Радянського уряду, самовіддана праця робітників, інженерно-технічних працівників і службовців дали чудові наслідки. Підприємства міста успішно виконали семирічні завдання. Колектив коксохімічного заводу ще в 1963 році досяг рівня продуктивності праці, запланованого на 1965 рік. Трудівники заводу будівельних конструкцій майже на півтора року раніш строку завершили семирічку.

Про зростання промисловості Комунарська красномовно свідчать такі дані: виробництво чавуну в 1965 році зросло в порівнянні з 1950 роком майже вчетверо, сталі — більш як у 15 раз, прокату — в 21, електроенергії — в 30 раз[2].

Збільшився випуск будівельних матеріалів, предметів народного споживання та іншої продукції.

В 1966 році на Комунарському металургійному заводі здано в експлуатацію великосортний стан «600». Цей унікальний стан за потужністю посідає перше місце в Європі, а за швидкістю прокатування — перше місце в світі.

Стан «600» було оголошено Всесоюзною ударною комсомольською будовою. Його спорудили за рекордно стислий строк — 13 місяців. Споруда нового стану протяглася майже на кілометр, а ширина її досягає 100 метрів.

У будівництві стану брали участь усі трудящі міста. Велику допомогу будівельникам Комунарська подала обласна парторганізація, яка направила на будівництво висококваліфікованих робітників і спеціалістів інших міст та районів області.

В дні будівництва масовий трудовий героїзм був звичайним явищем. Зразок свідомого ставлення до праці показали комсомольсько-молодіжні бригади Героя

---

[1] Поточний архів Комунарського МК КП України за травень 1967 р.
[2] Усі порівняльні дані тут і далі наводяться за довідкою СУ м. Комунарська.

Соціалістичної Праці П. П. Стороженка, Д. І. Лісняка, Г. І. Бондаренка та багато інших. 150 будівельників було нагороджено орденами і медалями Союзу РСР.

Метал з маркою КМЗ (Комунарський металургійний завод) пішов на багато новобудов Радянської країни. Він використовувався при спорудженні мостів у Москві, київського метрополітену, газопроводу Ставрополь—Москва, гідроелектростанцій, морських суден, сільськогосподарських машин тощо. Продукцію підприємств міста вивозять у братні соціалістичні країни, а також в Індію, Аргентіну, Ісландію та багато інших країн.

На базі Комунарського металургійного заводу, обладнаного найновішою технікою, проводилась виробнича підготовка кадрів для Череповецького і Криворізького металургійних заводів. Тут вчаться сталевари з країн соціалізму і молодих держав, що визволилися. Металурги Комунарська діляться своїм багатим досвідом з трудящими зарубіжних країн. Цілий рік сталевар О. О. П'яних з групою радянських спеціалістів працював на Бхілайському металургійному комбінаті в Індії. В жовтні 1963 року знатний металург О. І. Луговський на комбінаті Дунауйвароша (Угорська Народна Республіка) спільно із сталеваром Тесариком Ласло в рекордні строки провели плавку сталі, назвавши її плавкою дружби. Директор комбінату Імре Заводі, робітники і керівники дали високу оцінку майстерності О. І. Луговського і висловили побажання докладніше ознайомитися з досвідом комунарських металургів. У наступні роки угорські друзі не раз бували в Комунарську. Свій досвід і знання передавали металургам Болгарії майстер швидкісних плавок В. Ф. Корзинкін, інженер О. П. Криловський та інші трудівники Комунарська.

За роки Радянської влади поряд з металургійним заводом у Комунарську виріс найбільший на Україні коксохімічний завод. Він дає не тільки кокс для доменних печей, але й постачає добрива для сільського господарства. В післявоєнні роки в місті стали до ладу також заводи будівельних конструкцій, залізобетонних виробів, деревообробний, асфальтово-бетонний, домобудівний комбінати.

Велику увагу трудящі міста приділяють перетворенню в життя рішень Вересневого (1965 р.) пленуму ЦК КПРС. Металурги Комунарська перші на Луганщині виступили з цінною ініціативою впровадити у виробництво наукову організацію праці (НОП). Цей почин знайшов широку підтримку на підприємствах області. Трудящі Комунарська разом з усім радянським народом самовіддано працюють, здійснюючи історичні рішення XXIII з'їзду КПРС.

Металурги, коксохіміки, будівельники, всі трудівники міста беруть активну участь у загальнонародній справі піднесення сільського господарства. Вони підтримують тісний зв'язок з колгоспниками і працівниками радгоспів Біловодського району, подають їм допомогу в обладнанні зрошувальних систем, доїльних установок, кормокухонь. У колгоспних і радгоспних клубах регулярно виступають колективи художньої самодіяльності підприємств міста.

Трудівники Комунарська пишаються своїм містом. На місці колись брудного, задимленого селища, в якому не було ні водопроводу, ні каналізації, ні брукованих

Комунарськ. Площа ім. Леніна.

вулиць, де в сирих і темних бараках тулилися сім'ї робітників, не маючи елементарних умов для життя і відпочинку, виріс один з упорядкованих, культурних центрів Донбасу. По суті, за післявоєнні роки Комунарськ збудовано заново.

Місто досить компактне, площа його 49,5 кв. км. За період з 1948 по 1967 рік у Комунарську збудовано 30 великих кварталів. Крім цього, в місті налічується близько 150 нових кварталів індивідуальної забудови. До Великої Жовтневої соціалістичної революції в Комунарську було всього 875 індивідуальних будинків, а в 1967 році їх стало 6200, 1404 з них споруджено за семирічку. Величезного розмаху набуло державне і кооперативне будівництво житла. Тільки за роки семирічки понад 20 тис. сімей відсвяткували новосілля. Житловий фонд міста на 1 січня 1967 року становив 1 млн. 86 тис. кв. метрів. Почалася газифікація квартир. До 1 січня 1967 року в місті газифіковано 9420 квартир.

Пам'ятник В. І. Леніну у Комунарську.

Заслужений вчитель УРСР В. Т. Черняшевський.

Нові райони міста сполучені з центром розгалуженою сіткою міського транспорту. В 1954 році тут почав курсувати перший в області тролейбус. Протяжність тролейбусних ліній 40,9 км. До послуг населення 11 відділень зв'язку. Збудовано нову телефонну станцію.

За роки Радянської влади прокладено 80 км водопровідної і 44 км каналізаційної сіток. Слід також урахувати, що збудоване до Великої Вітчизняної війни водопровідно-каналізаційне господарство було зруйноване німецько-фашистськими загарбниками і його довелося будувати заново.

Безповоротно минув той час, коли з настанням вечора і до світанку місто поринало в темряву. Там, де до революції була непролазна грязюка, тепер простяглися заасфальтовані шляхи і тротуари. В Комунарську — три парки відпочинку і 13 скверів. Площа зелених насаджень на 1 січня 1967 року становила 410 га.

Рік у рік неухильно підвищується життєвий рівень трудящих. Переконливим підтвердженням цього є зростання товарообігу торговельної мережі. Тільки за семиріччя товарообіг у Комунарську збільшився на 40 проц. і становив у 1966 році 84 155 тис. крб. На 1 січня 1967 року в жителів Комунарська в особистому користуванні було 860 легкових автомашин і понад 17 тис. телевізорів.

У місті на 1 січня 1967 року налічувалося 208 продовольчих і промтоварних магазинів, 140 підприємств громадського харчування. Великого поширення набувають нові форми обслуговування покупців: магазини без продавців, відділи і секції з відкритим викладанням товарів, доставляння промислових і продовольчих товарів додому.

Увагою і піклуванням оточені трудящі, які пішли на заслужений відпочинок.

Сортопрокатний цех Комунарського металургійного заводу. 1966 р

Сума місячних виплат пенсій зросла в 1965 році порівняно з 1959 роком на 170 364 крб. і становила 473 600 крб. на місяць.

Комуністична партія невпинно піклується про здоров'я трудящих, про поліпшення медичного обслуговування населення. Місто має 49 установ охорони здоров'я. В 1967 році в стаціонарних лікувальних установах міста було 1615 ліжок. За роки семирічки в Комунарську збудовано нове медичне місто, діє міська дитяча лікарня. Медичні установи обладнано найновішою лікувальною апаратурою. Піклування про здоров'я комунарців повсякденно виявляють 485 лікарів і 1286 працівників середнього медичного персоналу. В Комунарську самовіддано працює завідуючим хірургічним відділом лікарні хірург вищої категорії, заслужений лікар УРСР П. С. Іщенко. Свій досвід, набутий за 30 років хірургічної практики, він передає колегам по роботі і майбутнім спеціалістам — студентам мединституту. П. С. Іщенко працює також головним хірургом Комунарського міськздороввідділу. Цю роботу він виконує на громадських засадах. П. С. Іщенко і багато інших лікарів-спеціалістів здобули заслужену повагу і любов трудящих.

Постійним піклуванням оточені жінки-матері, свідченням цього є зростання мережі дитячих установ. У 1965 році порівняно з 1950 роком у 3,5 раза збільшилася кількість дитячих садків, удвоє — дитячих ясел.

Щороку тисячі трудящих і члени їхніх сімей зміцнюють здоров'я в здравницях Радянського Союзу. Тільки в 1967 році у піонерських таборах було оздоровлено понад 5 тис. дітей.

Радянська влада відкрила трудящим шлях до знань, створила всі умови для набуття середньої і вищої освіти. В 1967 році в Комунарську функціонувала 21 загальноосвітня школа, в якій навчалося 18 777 учнів. За семиріччя в місті збудовано 9 нових шкіл, у т. ч. школа-інтернат. В загальноосвітніх школах міста працювало 1100 учителів. Шанують і поважають комунарці заслужених учителів УРСР О. К. і О. Д. Басків, П. О. Григор'єва, В. Т. Черняшевського, Н. П. Носко та інших. Понад 50 учителів нагороджено значком «Відмінник народної освіти УРСР».

При школах відкрито музеї та кімнати В. І. Леніна. Музей В. І. Леніна при середній школі № 6 у 1965 році на республіканському огляді посів перше місце, комсомольську і піонерську організації цієї школи занесено до Книги пошани ЦК ЛКСМУ і нагороджено грамотами Центрального Комітету комсомолу. В школах міста в усіх піонерських дружинах систематично проводяться «Лeнініани», урочисті лінійки біля пам'ятника В. І. Леніну.

Стало традицією влаштування зустрічей школярів із знатними людьми, героями Великої Вітчизняної війни, героями праці, старими більшовиками, депутатами Верховної Ради СРСР і УРСР.

Учні шкіл міста виховуються на ідеях дружби і пролетарського інтернаціоналізму. Школярі листуються з учнями шкіл Угорщини, Демократичної Республіки В'єтнам, Болгарії, Польщі, Чехословаччини, Німецької Демократичної Республіки, Югославії, країн Азії, Африки та Латинської Америки.

В місті металургів є широка мережа професійно-технічних училищ, які готують кваліфікованих спеціалістів промисловості і будівництва, а також індустріальний технікум.

У 1957 році відкрито гірничо-металургійний інститут, при якому є аспірантура. На 7 факультетах інституту працюють понад 300 викладачів, доцентів, професорів. На 1 липня 1967 року Комунарський інститут підготував 3013 дипломованих інженерів. Щороку сотні трудящих міста без відриву від виробництва набувають вищої і середньої технічної освіти. Тільки в 1965 році в інституті захистили дипломи 58 робітників металургійного заводу, які навчалися заочно і на вечірніх факультетах.

Великий потяг трудящих і членів їхніх сімей до навчання, до знань. У місті створено на громадських засадах п'ять народних університетів: університет технічного прогресу та економічних знань, університети правових, медичних, педагогічних знань, університет культури. Найчисленнішим є університет технічного прогресу і економічних знань. На його 12 факультетах — аглодоменному, сталеплавильному, обробки металів тиском та інших навчаються 1350 чоловік. Широко використовуються й інші форми підвищення загальноосвітнього і технічного рівня трудящих: школи комуністичної праці і передового досвіду, науково-технічні конференції та семінари.

Трудящі Комунарська вміють добре працювати і культурно відпочивати. До їхніх послуг два Палаци культури, сім клубів, першокласні кінотеатри «Мир» і «Металург», 48 бібліотек, музична школа, три стадіони, 20 спортивних залів, 17 туристських баз, понад 150 волейбольних і баскетбольних майданчиків.

У 1967 році в Комунарську налічувалося близько 5 тис. учасників самодіяльності, об'єднаних у 112 творчих гуртках. Переможці обласних оглядів конкурсів

Загальний вигляд міста.

художньої самодіяльності — танцювальні колективи дітей і дорослих при Палаці культури металургів і учасники самодіяльності професійно-технічного училища № 40 у 1965 році виступали на республіканських оглядах, виїздили до Києва з творчими звітами. За хорошу організацію художньої самодіяльності Комунарське професійно-технічне училище у 1966 році завоювало право бути учасником Виставки досягнень народного господарства УРСР.

Широку популярність завоювала студія образотворчого мистецтва, створена при клубі коксохімзаводу. Роботи студійців експонувалися на міській, обласній та республіканській виставках. На всесоюзній виставці акварелей у Москві в 1965 році успіх мала робота керівника студії В. Ф. Коробова. При студії працює дитячий сектор.

У бібліотеках міста — понад 1 млн. томів. Читачами бібліотек є 72 тис. комунарців, 16 тис. трудящих мають свої власні бібліотеки. Двом масовим бібліотекам — № 1 для дорослих і Палацу культури ім. Карла Маркса — присвоєно звання «Бібліотек відмінної роботи». В літній період вони працюють у парках, на агітмайданчиках при будинкоуправліннях, проводять читацькі конференції, літературні вечори, усні журнали.

Про зростання культурного рівня трудящих свідчать і такі факти: на тисячу жителів Комунарська в 1967 році припадало 1230 примірників газет і журналів. Населення міста в цьому ж році передплачувало 755 газет і журналів зарубіжних країн. У Комунарську видаються міська газета «Огни коммунизма», багатотиражні газети «За металл», «Коксовик», «Ленінець» і «Трибуна строителя».

Дедалі популярнішими стають нові радянські обряди і звичаї. В урочистій обстановці проводяться реєстрація шлюбу, комсомольські весілля, реєстрація новонароджених, вручення паспортів шістнадцятилітнім громадянам. Весело проходять свята зими і весни. Тепло шанують комунарці ветеранів праці, захисників Батьківщини, знатних людей міста.

Широкого розмаху набув розвиток фізкультури і спорту. На 1 січня 1967 року у Комунарську було 54 колективи фізичної культури. В них — 23 майстри спорту і понад 8 тис. спортсменів-розрядників. У колективах фізкультури міста виховувалися спортсмени, які згодом добилися видатних спортивних результатів; серед них: Д. Барахович — рекордсменка світу з естафетного бігу, Ю. Яблоновський і М. Варава — чемпіони СРСР з важкої атлетики. Для проведення масової фізкультурної роботи в місті створено необхідну матеріальну базу. За роки семирічки комунарці спорудили 12 футбольних полів, 9 спортивних залів, новий стадіон, 16 туристських баз, 47 волейбольних і баскетбольних майданчиків тощо.

Успіхи, досягнуті трудящими міста в економічному і культурному будівництві, є показником великої політичної і організаторської роботи, яку повсякденно провадять серед населення партійні, профспілкові та комсомольські організації. Міська партійна організація в 1967 році налічувала понад 7500 чоловік, об'єднаних в 96 первинних партійних організацій.

Справжній демократизм радянського суспільного ладу наочно демонструється складом депутатів місцевих органів влади.

Металургів і коксохіміків, будівельників і інженерів, вчителів і лікарів — кращих представників трудового Комунарська обрали жителі до міської і обласної Рад. Серед них: бригадир Г. П. Лактіонов, оператор блюмінга В. П. Краснова, машиніст крану заводу будівельних конструкцій Л. Є. Дозорова та інші.

Депутат міськради П. В. Валько працює бетонницею. З її рук виходять конструкції, без яких не обходиться жодне будівництво. Праця її втілена і в світлі житлові будинки, і у величні корпуси нових підприємств.

Колектив слюсарів-монтажників, який очолює С. Д. Шутенко, по праву вважається одним з кращих в управлінні «Металургмонтаж». Високе звання депутата С. Д. Шутенко виправдовує не тільки як кращий виробничник, але й своєю депутатською діяльністю.

Народні обранці проводять велику організаторську роботу, спрямовану на виконання народногосподарських планів, наказів виборців, поліпшення культурно-побутового обслуговування трудящих, розвиток торгівлі і громадського харчування, народної освіти та охорони здоров'я, на впорядкування і озеленення міста. Депутати беруть активну участь у роботі сесій міської Ради, постійних комісій, у депутатських Радах.

Багато праці доклали народні обранці для організації відпочинку трудящих улітку. З ініціативи депутатів розгорнулося будівництво заміських баз відпочинку. В мальовничому місці на Ісаківському водосховищі впорядковано площадки, де робітники зі своїми сім'ями відпочивають у вихідні дні. В центрі міста, на Шкільному ставку, влаштовано пляж, а на Орловському — пристань для човнів.

Красивим і впорядкованим стало місто Комунарськ. В ювілейному році тут побудовано автовокзал. Почав діяти п'ятиповерховий готель. В центральному парку «Перемога» методом народної будови споруджено дитячу залізницю. А поряд — чудовий Палац культури з залом на 1200 місць.

Новий генеральний план міста свідчить про розмах наступних робіт. У перспективі тут буде збудовано 5 нових мікрорайонів на 25 тисяч квартир. Житлові масиви матимуть свої школи, технікуми, об'єднані дитячі садки, ясла, культосвітні установи: клуби, палаци культури, кінотеатри, бібліотеки, стадіони. Тут будуть готелі, магазини, їдальні, комбінати побутового обслуговування та багато інших об'єктів. Нові райони одержать зручне транспортне сполучення з центральною частиною міста, житлові квартали будуть газифіковані і теплофіковані.

Трудящі міста металургів і коксохіміків, будівельників і студентів разом з усім радянським народом під прапором Великого Жовтня йдуть уперед — до комунізму.

Ю. І. ЄГОРОВ, В. Г. НІКІТЕНКО, Г. О. ПЛЕТЕНЦОВ,
А. Д. СІДАЧЕНКО, Ф. Я. ШИСТЕР, З. І. ЯМКОВА,
А. А. ЯМКОВИЙ, Г. А. ЯЦЕНКО.

КРАСНОДОН —
МІСТО ОБЛАСНОГО
ПІДПОРЯДКУВАННЯ
КРАСНОДОНСЬКИЙ
РАЙОН

КРАСНОДОН

Краснодон (до 1938 року — Сорокине) — місто обласного підпорядкування. Розташоване у південно-східній частині Донецького кряжа, на лівому березі ріки Великої Кам'янки — притоки Сіверського Дінця, за 50 км від обласного центру — міста Луганська. Залізнична станція Краснодон (на лінії Родакове—Лиха) розташована за 7 км від міста. Краснодонській міській Раді депутатів трудящих підпорядковані також місто Молодогвардійськ, селищні Ради: Гірненська, Енгельсівська, Ізваринська, Краснодонська, Сєверна, Урало-Кавказька. Населення — 67,6 тис. чоловік.

Біля міста виявлено стоянку епохи бронзи та кочівницькі кам'яні баби.

Початок Краснодону поклав Сорокинський рудник, виникнення якого відноситься до періоду промислового піднесення в Росії перед першою світовою війною. У 1906—1909 рр. відомий російський учений Л. І. Лутугін при складанні маршрутної карти залягання вугільних пластів Донбасу виявив у районі теперішнього Краснодона багаті поклади палива. В козачу станицю Гундорівську, якій тоді належали ці землі, потягнулися десятки підприємців[1]. Велику ділянку, від хутора Сорокиного до хутора Талового, в березні 1911 року взяв в оренду інженер Каменнов. У квітні 1912 року ділянка Каменнова була придбана акціонерним товариством Московсько-Казанської залізниці. Незабаром товариство купило також сусідні ділянки інших підприємців. Швидкому промисловому освоєнню цих вугільних запасів сприяло спорудження в 1912 році Північно-Донецької залізниці. В 1912—1914 рр. були закладені шахти № 1, № 2 і № 5, «Сорокине», «Чуриліне», «Мєшковська» і «Бурун», що утворили Сорокинський рудник[2]. Свою назву він дістав від розташованого поблизу хутора Сорокиного.

Водночас із спорудженням шахт поблизу Сорокинського рудника розпочалося будівництво жител — «дерев'яної» і «кам'яної» колон, що утворили рудникове селище. До 1916 року тут збудували 15 кам'яних шестиквартирних, 26 дерев'яних

[1] Газ. «Областные Донские ведомости», 3 травня 1913 р
[2] Архів музею «Молода гвардія», ф. 1, спр. 3670, арк. 2.

чотириквартирних будинків і три казарми для гірників[1]. В 1914 році на шахтах Сорокинського рудника були видобуті перші тонни вугілля. Всі процеси видобутку вугілля і проходження гірничих виробок виконувалися вручну. На всьому руднику було чотири вуглепідйомні машини і два кінних приводи. В шахтах єдиними механізмами були парові насоси. Відсутність вентиляторних установок призводила до поганого провітрювання виробок і забоїв, швидкого псування кріпильного лісу, внаслідок чого траплялися часті завали виробок.

Щохвилини наражаючись на небезпеку, вуглекопи по 12 годин на добу обушками рубали вугілля, а саночники, брязкаючи цепом і обливаючись потом, поповзом тягнули до стовбура 13-пудовий вантаж. За цю каторжну працю вони одержували мізерну плату. Денний заробіток вибійника не перевищував 1 крб. 20 коп.; коногони, саночники, вагонщики, лампоноси заробляли від 50 коп. до одного карбованця, а робітники на вантаженні вугілля у залізничні вагони або на відгрібанні породи одержували по 30 копійок[2]. На шахти йшли голота з Катеринославської, Курської, Воронезької, Орловської, Тамбовської та інших губерній царської Росії, а також збіднілі козаки, татари і знедолені інших національностей. До 1916 року на руднику працювало 776 гірників, а в селищі проживало 3105 чоловік[3].

Казенними квартирами хазяї рудника забезпечували небагатьох. Переважна більшість шахтарів тулилася в бараках і землянках або наймала квартири в навколишніх хуторах. В житлах шахтарів було вогко, брудно. Ліжком часто служили дощані нари. Комісія, яка обстежувала в 1916 році житла гірників, записала в акті, що землянки для сімейних робітників вона «не знайшла можливим описати, такі вони непридатні навіть для домашніх тварин»[4].

На всі шахти рудника був один медичний пункт, де працював фельдшер, який, природно, не міг подати медичної допомоги всім тим, хто її потребував. Найближча церковнопарафіальна школа і двокласне училище з п'ятирічним строком навчання, де могли вчитися діти шахтарів, знаходилися на хуторі Сорокиному, в кількох кілометрах від рудника. Більшість підлітків ніде не навчалася. З юних років вони йшли на шахти, працювали на вибірці породи, вантажних складах, змащувальниками шахтних вагонів, а хлопці старші за віком ставали вагонниками, плитовими, саночниками.

Не було на руднику ні магазинів, ні базару, за продуктами доводилося теж ходити до хутора Сорокиного.

Єдиною «розвагою» гірників було відвідування хуторського шинку, де часто виникали бійки і поножовщина. Дирекція рудника і хуторська козача верхівка розпалювали ненависть між робітниками різних національностей, підбурювали їх один проти одного.

Нестерпні умови праці і побуту викликали у шахтарів гнів і ненависть до самодержавства, до експлуататорів. Невдоволення робітників особливо посилилося в роки імперіалістичної війни, яка підірвала економіку країни, викликала розруху і голод.

У 1908 році до Сорокиного приїхав більшовик П. Ф. Биков, активний учасник революційних подій 1905—1907 рр. на Орловщині. Влаштувавшись роз'їзним продавцем у місцевого торговця, він дістав можливість часто бувати в навколишніх селах і хуторах та вести тут революційну пропаганду. Виїжджаючи до Луганська, Ростова, Катеринослава для закупки товарів, Биков привозив звідти більшовицьку літературу. А в 1916 році, щоб бути ближче до робітників, Панас Федосійович влаштовується на посаду комірного технічного складу Сорокинського рудника.

[1] Звіт начальника Південно-Східного гірничого управління Області Війська Донського за 1914—1915 рр., стор. 29. Бібліотека Новочеркаського музею Донського козацтва (рукопис).

[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 37—38

[3] Звіт начальника Південно-Східного гірничого управління Області Війська Донського за 1914—1915 рр., стор. 44—45.

[4] Пять лет Союза горнорабочих в Донбассе. Сборник. Артемовск, 1925, стор. 13.

Навколо Бикова до 1917 року згуртувалася група революційно настроєних робітників і козаків-бідняків. До цієї групи входили гірники Я. Г. Вишневський, І. І. Животов, К. Ю. Курносов, службовець рудникової контори Г. Т. Дорошев, представники козацької бідноти М. Й. Ісаєв, Я. Ф. Фомін та інші. Вони проводили революційну агітацію серед робітників і найбіднішого козацтва, роз'яснюючи грабіжницький, антинародний характер імперіалістичної війни, пропагуючи цілі і завдання партії більшовиків.

Дізнавшись про перемогу Лютневої буржуазно-демократичної революції, шахтарі Сорокинського рудника негайно організували мітинг. На мітингу П. Ф. Биков оголосив про зречення царя і перехід влади до Тимчасового уряду. Він звернувся до гірників із схвильованою промовою, в якій закликав виступити на підтримку революції. Учасники мітингу тут же роззброїли козаків і поліцію[1].

Вже в березні 1917 року на руднику була створена Рада робітничих депутатів. Головою Ради обрали П. Ф. Бикова, секретарем Г. Т. Дорошева. До складу Ради ввійшли також Я. Г. Вишневський, М. Й. Ісаєв, М. А. Єфремов, К. Ю. Курносов та інші[2]. Делегати від сорокинських шахтарів були обрані до підрайонної Ради робітничих депутатів, створеної на руднику Катеринодон 29 березня 1917 р.[3] (Сорокинський рудник у той час входив до складу Катеринодонського підрайону Луганського району). Сорокинська Рада встановила тісний зв'язок з підрайонним виконавчим комітетом і працювала під його керівництвом.

З перших днів свого існування Рада добилася встановлення 8-годинного робочого дня, поліпшення умов праці гірників. Був створений продовольчий комітет, що дало можливість поліпшити постачання рудника продуктами, а також робітнича міліція. Рада активно засуджувала контрреволюційний буржуазний Тимчасовий уряд, зрадницьку політику меншовиків та есерів. Велику роботу провела вона по підготовці та організації першої в історії рудника маївки. Активну допомогу в цьому їй подав Луганський комітет РСДРП. У квітні на рудник приїхала група луганських більшовиків на чолі з В. П. Лотиковим. Вони побували в бараках і землянках гірників, розмовляли з робітниками, роз'яснювали їм політику партії більшовиків. На маївці, що відбулася на березі Великої Кам'янки, луганчани ознайомили шахтарів з Квітневими тезами В. І. Леніна. Учасник цієї маївки І. Н. Фролов згадує, що шахтарі бурхливим схваленням зустріли заклик більшовицької партії до соціалістичної революції та встановлення влади Рад[4].

Сорокинські гірники у складі делегації Катеринодонського підрайону брали участь у першій Луганській районній конференції Рад, скликаній 16 травня 1917 року з ініціативи Луганської більшовицької організації. Разом з іншими делегатами цієї конференції вони висловилися за перехід усієї влади до Рад робітничих і солдатських депутатів[5].

Наприкінці квітня, відповідаючи на заклик Кронштадтської Ради робітничих і солдатських депутатів і виконуючи рішення Катеринодонського підрайонного

Учасники мітингу на Сорокинському руднику. Лютий 1917 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 37—38.
[2] Архів музею «Молода гвардія», ф. 3, спр. 2985, арк. 7.
[3] ЦДАЖР СРСР, ф. 1235, оп. 1, спр. 3, арк. 41—42.
[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 32—34.
[5] С. Кихтев. Коммунисты Донбасса в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции. К., 1954, стор. 78

Керівники першої Сорокинської Ради робітничих депутатів: П. Ф. Биков, Я. Г. Вишневський, Г. Т. Дорошев, М. Й. Ісаєв.

виконавчого комітету, гірники Сорокинського, Катеринодонського, Ізваринського та інших рудників організували недільник по видобутку вугілля для революційних кораблів Балтійського флоту, посаджених Тимчасовим урядом на голодний паливний пайок. На вимогу Ради рудникова адміністрація передала на добу всі шахти в розпорядження робітників. Гірники працювали з великим ентузіазмом і видобули два ешелони вугілля[1].

А в травні 1917 року в Катеринодон прибули делегати Кронштадтської Ради А. С. Павлов, Б. К. Старовойтов, Грохольський і Кузнецов, які мали приймати і відправляти вугілля; крім того, на них було покладено завдання подати допомогу гірникам в їхній революційній організації[2]. Незабаром після приїзду до Катеринодона балтійські моряки побували на Сорокинському руднику. З приводу їхнього приїзду Рада скликала мітинг. Виступаючи на мітингу, матроси-більшовики Павлов і Старовойтов розповіли гірникам про політичну обстановку в країні, роботу Петроградської і Кронштадтської Рад і закликали до збройної боротьби за владу Рад. Ознайомившись із становищем на руднику, посланці Кронштадтської Ради подали допомогу Сорокинській Раді у створенні кооперативів, товариського суду, комісій робітничого контролю.

З перших же кроків діяльності Сорокинській Раді довелося зіткнутися із саботажем власників шахт, які намагалися дезорганізувати виробництво. Особливо загострився конфлікт шахтарів з гірничопромисловцями в липні 1917 року. Катеринодонська підрайонна Рада утворила страйковий комітет і поставила перед хазяями вимогу збільшити заробіток на 30 процентів. Промисловці змушені були виконати цю вимогу, проте власник однієї із сорокинських шахт Чурилін рішуче відмовився підвищити зарплату і оголосив про закриття рудника. Тоді Рада на вимогу шахтарів конфіскувала його рудник і обрала робітниче правління на чолі зі штейгером І. І. Скрипниченком.

Завдяки організаторській і роз'яснювальній роботі, що її провели в березні—вересні сорокинські більшовики, симпатії переважної більшості гірників і найбіднішого козацтва були на боці більшовицької партії. Делегат II Всеросійського з'їзду Рад від шахтарів Катеринодонського, Сорокинського та інших рудників катеринодонський більшовик А. О. Сарута, заповнюючи анкету делегата з'їзду, на запитання про ставлення до влади твердо вивів: «Вся влада Радам»[3].

---

[1] В. Гареколь, Г. Юрилин. Первый совнархоз Украины (1917—1918 гг.). Х., 1964, стор. 21.

[2] Газ. «Известия Кронштадтского Совета рабочих и солдатских депутатов», 29 червня 1917 р.

[3] ЦДАЖР СРСР, ф. 1235, оп. 1, спр. 3, арк. 41—42

АНКЕТА

Большевистской фракціи 2-го Всероссійскаго Съѣзда Совѣтовъ Раб. и Солд. Деп.

Фотокопія анкети делегата II Всеросійського з'їзду Рад від Катеринодонського, Сорокинського та інших рудників А. О. Сарути.

Загальною радістю зустріли шахтарі звістку про перемогу Жовтневого збройного повстання в Петрограді і повалення буржуазного Тимчасового уряду. Про це повідомив їх 27 жовтня телеграфіст станції Верхньодуванна. В той же день біля будинку Ради відбувся багатолюдний мітинг. З палкими промовами виступили Панас Биков, Михайло Ісаєв, представники з Луганська. З жадібною увагою слухали шахтарі перші декрети Радянської влади про мир і землю. Після мітингу відбулася демонстрація. Гірники разом з дружинами і дітьми в святково прикрашеній колоні направилися до хутора Сорокиного. Йшли вони з піснями, дружно проголошуючи: «Хай живе соціалістична революція!», «Хай живе Ленін!». Мітинг у Сорокиному, на який зібралися жителі з усіх навколишніх хуторів, пройшов з великим піднесенням.

Тоді ж у листопаді Сорокинська Рада прийняла рішення про створення військово-революційного комітету і червоногвардійського загону для захисту завоювань революції. Ревком очолив П. Ф. Биков. До складу ревкому ввійшли Я. Г. Вишневський, М. Й. Ісаєв, Г. Т. Дорошев та інші активісти Ради.

З усіх боків рудник був оточений козачими хуторами, де підносила голову контрреволюція. Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції в Сорокиному, Таловому і станиці Гундорівській з'явилися посланці Каледіна — осавул Трохим Попов, білокозачі офіцери Мельников, Гусельщиков, які почали збирати сили для боротьби з Радянською владою. В цих умовах спішно проводилась робота по організації червоногвардійського загону. Велику допомогу ревкому подав матрос-більшовик О. С. Павлов, який очолював загін Червоної гвардії на Катеринодонському руднику.

До сорокинського загону вступили Дмитро Дараган, Федір Пилипенко, Іван Фролов, Петро Котов, Микола Самарченко, Василь Колотович, Олександр Нестеров та багато інших. Наприкінці листопада червоногвардійський загін налічував більше 200 чоловік. Командиром загону був призначений сміливий і рішучий молодий робітник Карпо Животов. Ревком відрядив К. Ю. Курносова, О. Ф. Коваленка і Я. Г. Вишневського в Дебальцеве і Луганськ за зброєю. В Дебальцевому посланцям ревкому місцевий червоногвардійський загін передав 200 гвинтівок, а Луганська Рада допомогла в одержанні боєприпасів на патронному заводі. Почалося навчання червоногвардійців військової справи.

В січні 1918 року на рудник прибула делегація від Донревкому. За дорученням Ф. Подтьолкова і М. Кривошликова делегати звернулися до гірників із закликом виступити проти каледінців. Сорокинський ревком палко відгукнувся на цей заклик. На станції Коксвугілля спішно сформували состав з паровоза, кількох платформ і теплушок. Паровоз і платформи були обкладені мішками з піском. На цьому «бронепоїзді» сорокинський червоногвардійський загін направився на станцію Верхньодуванна, а звідти на Лиху. В районі Лихої наприкінці січня 1918 року він прийняв перший бій з білокозаками, а потім разом з луганським червоногвардійським загоном і частинами Донревкому брав участь у боях за

Кам'янськ і Новочеркаськ, в розгромі каледінців[1].

У перші місяці Радянської влади сорокинські шахти ще залишалися в економічній залежності від акціонерного товариства Московсько-Казанської залізниці. Контрреволюціонери, які засіли в цьому товаристві, намагалися зірвати постачання вугілля молодій Радянській республіці і підбурити робітників проти Радянської влади. З жовтня 1917 року по лютий 1918 року вони не виплачували зарплати робітникам Сорокинського рудника. Тоді Рада вирішила направити в Москву своїх делегатів — механіка М. А. Єфремова і вибійника П. М. Самсонова. Луганська Рада робітничих, селянських і солдатських депутатів видала їм мандат, в якому просила вищі органи Радянської влади допомогти делегатам шахтарів. Документ цей був підписаний К. Є. Ворошиловим.

Зіткнувшись з відкритим саботажем власників товариства, Єфремов звернувся по допомогу у Вищу Раду Народного Господарства, звідки був направлений до В. І. Леніна. Питання про видачу зарплати було розв'язано[2]. Після повернення на рудник на початку березня 1918 року М. А. Єфремов виступив на мітингу, де розповів шахтарям про бесіду з Іллічем.

Картина «Бесіда В. І. Леніна з сорокинським механіком М. А. Єфремовим». Худ. Галкін, Єфросон, Варшавський.

Дізнавшись про те, яку гостру потребу в паливі відчувають Москва і Петроград, сорокинські шахтарі почали з подвійною енергією працювати в забоях. 8 і 9 березня 1918 року вони відправили в Москву понад 100 вагонів вугілля[3]. Сорокинський ревком вживав рішучих заходів для боротьби з контрреволюцією і саботажем. Однак, незважаючи на зусилля сорокинських гірників, утримати владу на руднику Раді і ревкому в той час не вдалося.

Наприкінці квітня 1918 року, коли німецькі окупанти, загарбавши Україну, підійшли до кордону Області Війська Донського, в станиці Гундорівській спалахнув контрреволюційний заколот. До заколотників приєдналися багаті козаки хуторів Сорокиного, Талового, Верхньої і Нижньої Шевирівки. Не покладаючись на власні сили, гундорівські білокозаки почали просити допомоги в гайдамаків. Незабаром на допомогу заколотникам підійшов німецький загін. Уранці 25 квітня каральний білокозачий загін, яким командував осавул Трохим Попов, вдерся на Сорокинський рудник і вчинив криваву розправу. Члени ревкому Панас Биков і Георгій Дорошев були розстріляні і скинуті в шурф ізваринської шахти. Свідок цих подій Ю. Ф. Єровенко на все життя запам'ятав мужні слова першого голови Сорокинської Ради П. Ф. Бикова, сказані ним перед стратою: «Радянську владу в крові не втопити, бо вона сама робітнича кров!»[4].

Білокозаки схопили і комісара Сорокинського ревкому Михайла Ісаєва та ув'язнили його в Кам'янську тюрму. На суді він поводився мужньо і стійко. У відповідь на пропозицію зректися більшовиків Михайло Ісаєв кинув в обличчя катам: «Я був і лишуся комуністом».

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 32—34.
[2] Архів музею «Молода гвардія», ф. 1, спр. 2971, арк. 4.
[3] ЦДАЖР УРСР, ф. 1812, оп. 1, спр. 1, арк. 73.
[4] Газ. «Слава Краснодона», 1 березня 1966 р.

Багато жителів Сорокиного у складі Катеринодонського червоногвардійського загону, очолюваного більшовиком А. С. Павловим, після запеклого бою з білокозаками в районі хутора Талового влилися в п'яту армію під командуванням К. Є. Ворошилова, що пробивалася до Царицина. В їх числі були шахтарі Микита Дараган, Спиридон Шабельський, Михайло Толстоусов, Олександра Кулешова. На різних фронтах громадянської війни билися М. Є. Котов та його син Петро, І. Н. Фролов, Я. Г. Вишневський, Г. І. Жигалко, А. С. Недоступов, Т. П. Чечеринда та багато інших гірників.

Білокозаки та німецькі окупанти, захопивши Сорокинський рудник, поновили власність капіталістів на шахти, скасували всі декрети і розпорядження Радянської влади. Робочий день гірників знову збільшився до 12 годин, були відновлені розцінки, що існували до революції[1]. Керуючим рудником знову був призначений прихильник білих інженер Биков. Поліцію очолили осавул Попов і урядник Ковальов.

Однак репресії та переслідування не зламали революційного духу гірників. Вже до літа 1918 року на руднику виникла підпільна група. Організатором її став В. В. Щепинін, син потомственого луганського пролетаря, активного учасника революції 1905—1907 рр., члена партії більшовиків з 1917 року. Сам Володимир Щепинін, перебуваючи солдатом в армії, брав участь у Жовтневій революції, був у складі полкової і дивізійної Рад солдатських депутатів. Білокозачий заколот застав його на Сорокинському руднику, куди він приїхав у відпустку до сім'ї. Залишившись на руднику, В. В. Щепинін влаштувався машиністом паровоза на шахту № 2 «Сорокине» і активно включився у підпільну революційну роботу. До складу підпільної групи увійшли також М. В. Щепинін — брат В. В. Щепиніна, Іван і Олександр Чистолинови, Григорій Трофімов, Тихон Луговий, Тит Коновалов, Іван Струєв, Андрій Валько, Іван Шелковенко та інші. Підпільники поставили своїм завданням будь-що перешкоджати білокозачій владі в організації видобутку вугілля і постачанні його для потреб білої армії та окупаційних військ. Серед них були слюсарі, машиністи, камеронщики, які виводили з ладу паровози, парові котли, водовідливи, в результаті чого були затоплені проходки на шахтах № 1, № 2, № 3. Підпільники ретельно маскували свою роботу «технічними неполадками», проте діяли рішуче і безстрашно. На шахті № 2 «Сорокине» вони вивели з ладу паровоз, внаслідок чого припинилося вивезення вугілля. Про цю диверсію дізнався механік шахти, який вирішив виказати поліції машиніста паровоза Володимира Щепиніна та його помічника Чистолинова. Ризикуючи, підпільники попередили негідника: «Викажеш — висіти тобі на копрі шахти вниз головою». Механік злякався. Робітники, які ремонтували паровоз, також знали про диверсію, але зрадника серед них не знайшлося.

Підпільники, що діяли на Сорокинському руднику, підтримували зв'язки з підпільним Ростовським комітетом РСДРП. Уповноважений цього комітету В. І. Щепинін не раз приїздив у Донбас і проїздом бував на Сорокинському руднику, де жила його сім'я. В. І. Щепинін інформував групу про становище в країні, про успіхи Червоної Армії, радив, як вести боротьбу з білою владою в умовах підпілля.

В травні 1919 року рудник захопили денікінці. Білогвардійці вчиняли криваві розправи над робітниками. У листопаді вони стратили цілу артіль робітників шахти «Мєшковська»[2].

У грудні 1919 року Сорокинський рудник був визволений від денікінців частинами Першої Кінної армії. Усе населення вийшло зустрічати своїх визволителів. Почався мітинг. Виступаючи на ньому, робітники Григорій Трофимов та Іван Комаров запевнили червоноармійців, що гірники віддадуть всі сили для остаточної пере-

[1] К. А. Хмеловский. Крах красновщины и немецкой интервенции на Дону, (апрель 1918— март 1919 года). Ростов-на-Дону, 1965, стор. 131.

[2] Газ. «Ударник», 16 квітня 1935 р.

могли над ворогом. В пам'ять про цю подію одна з центральних вулиць Краснодона названа ім'ям Першої Кінної.

З величезним піднесенням приступили трудящі Сорокиного до відбудови зруйнованого господарства. Вже на кінець грудня сорокинські шахтарі відправили на станцію Лиха, де склалося катастрофічне становище з паливом, 20 вагонів вугілля.

Делегати Сорокинської комсомольської конференції. 1924 р.

Особливо посилилася ця робота після того, як постановою гірничопромислового відділу Раднаркому України від 20 січня 1920 року Сорокинський рудник було націоналізовано[1]. У селищі Сорокиному утворилося кущове управління, куди ввійшли шахти № 1 і № 2 «Сорокине», № 1-біс «Урало-Кавказ», № 1 і № 2 Ізваринського рудника[2]. Радянська влада дістала в спадщину від колишніх хазяїв кілька дрібних шахт. У 1920/1921 році на всіх шахтах рудника було видобуто трохи більше 35 тис. тонн вугілля, майже вдвічі менше, ніж в 1917/1918 рр., коли було видобуто 61 588 тонн[3].

В січні 1920 року на руднику був створений комуністичний осередок, який на кінець року об'єднував близько 200 комуністів[4]. Секретарем осередку комуністи обрали слюсаря шахти № 1 Т. В. Коновалова. У лютому утворився комсомольський осередок. Перші організаційні збори рудникової молоді провів більшовик С. І. Шабельський. На початку березня комсомольський осередок був затверджений Донецьким губкомом комсомолу. Очолив сорокинських комсомольців син робітника Ілля Антифєєв. Осередок об'єднував у 1920 році близько 100 юнаків і дівчат[5].

У тяжких умовах розрухи і голоду комуністи і комсомольці рудника згуртовували і організовували шахтарів на відбудову шахт, збільшення видобутку вугілля. Вони були першими на недільниках і суботниках, показуючи приклад трудового героїзму і самовідданості. 7 березня 1920 року робітники Ізваринських шахт, вийшовши на недільник, видобули 5500 пудів вугілля, яке було відправлено штабу Південного фронту[6].

Відпрацювавши зміну під землею, гірники часто брали гвинтівки і займали вночі кругову оборону, відбиваючи напади білих банд. На руднику був створений загін частин особливого призначення, до якого входили понад 100 робітників. Під керівництвом військового комісара Я. Г. Вишневського і уповноваженого губернського комітету ЧК В. Ф. Князєва вони боролися з бандами та подавали допомогу продзагонам у вилученні хліба в куркулів.

58 шахтарів і бійців чопівського загону — Карпо Животов, Григорій Животов, Данило Жигалко, Олександр Тарарін, Михайло Жигарєв, Тимофій Клочков, Іван Чукавов, Сергій Бунєєв та багато інших загинули у боротьбі з бандами.

Після закінчення громадянської війни повним ходом розгорнулися роботи по відбудові народного господарства. Гірники Сорокинського рудоуправління, яке

---

[1] ЦДАЖР СРСР, ф. 3429, оп. 1, спр. 2224, арк. 52—53.
[2] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 179, арк. 43.
[3] Луганський облдержархів, ф. Р-88, оп. 1, спр. 1, арк 21, 59—61.
[4] Архів музею «Молода гвардія», ф. 1, спр. 2700, арк. 2
[5] Там же, спр. 4921, арк. 10.
[6] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 1, спр. 35, арк. 173.

утворилося в березні 1923 року, взяли активну участь у загальнодонецькій кампанії за підвищення продуктивності праці, проведеній з ініціативи Донецького губкому КП(б) України. На всіх шахтах у грудні 1923 року відбулися широкі безпартійні робітничі конференції, на яких обговорювалися господарське становище Донбасу і завдання шахтарів. Ці конференції, які показали зростання свідомості гірників, пройшли з великим піднесенням[1].

У 1924—1925 рр. у Сорокинському рудоуправлінні були введені нові шахти № 4, 5 і 7, а діючі шахти № 1 і 2 були модернізовані[2]. У 1925/1926 господарському році на шахтах рудоуправління було видобуто майже 210 тис. тонн вугілля, тобто в чотири рази більше, ніж у 1920/1921 році[3]. На 1 січня 1925 року тут працювало 2285 шахтарів проти 1329 у 1922 році[4].

Водночас з відбудовою промисловості і підвищенням продуктивності праці поліпшувалося матеріальне становище робітників, зростала заробітна плата. Радянська держава почала виділяти дедалі більше коштів на житлове будівництво. В 1925 році на Сорокинському руднику було споруджено 28 двоквартирних будинків, наступного року почалося будівництво ще 30 таких будинків і 5 гуртожитків[5].

У 1925 році на руднику діяли амбулаторія і три шахтних медпункти, де працювало 8 лікарів і 14 фельдшерів.

Партійна, профспілкова і комсомольська організації рудника посилювали культурно-виховну роботу серед гірників. У шахтних партосередках щотижня проводилися політичні заняття з членами партії. В грудні 1924 року методом народної будови було завершено спорудження робітничого клубу імені Леніна. При клубі комуністичний осередок організував лекторське бюро і бюро агітаторів. Працювали хоровий і музичний гуртки, випускалися світлова і жива газети, проводилися вечори запитань і відповідей, організовувалися доповіді з політичних і загальних питань, лекції з природознавства і медицини.

Розгорталася робота по ліквідації неписьменності. До роботи в школах лікнепу залучалися вчителі початкової школи, а також усі письменні члени профспілки і комсомольці.

Коли, завершивши відбудову народного господарства, Комуністична партія взяла курс на індустріалізацію країни, партійна організація Сорокиного розгорнула активну роботу по здійсненню рішень XIV з'їзду партії і квітневого Пленуму ЦК ВКП(б). Шоста Сорокинська районна[6] партійна конференція, що відбулася 29 травня 1926 року, у прийнятій постанові відзначила цілковиту ленінську єдність організації, схвалила заходи партійного комітету щодо проведення режиму економії і визначила завдання по дальшому підвищенню продуктивності праці та зміцненню трудової дисципліни. В доповіді і виступах говорилося про активну участь робітничих мас у здійсненні рішень XIV з'їзду ВКП(б). На той час районна партійна організація об'єднувала 900 членів і кандидатів у члени партії.

Про високу свідомість сорокинських шахтарів свідчить їхня активна участь у кампанії по підтримці страйку англійських гірників у 1926 році. За травень, червень і липень робітниками і службовцями шахт було відраховано із свого заробітку на користь англійських гірників 6293 карбованці[7].

---

[1] Промышленность и рабочий класс Украинской ССР в период восстановления народного хозяйства (1921—1925 г.). Сборник документов и материалов. К., 1964, стор. 439.

[2] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 170, арк. 12.

[3] Луганський облдержархів, ф. Р-243, оп. 1, спр. 91, арк. 25.

[4] Луганский округ. Материалы к описанию округов УССР, X., 1926, стор. 22—23.

[5] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 168, арк. 33.

[6] До революції Сорокинський рудник входив до Донецького округу Області Війська Донського. З утворенням у 1919 році Донецької губернії він увійшов до Луганського району цієї губернії. 13 серпня 1920 року було утворено Сорокинський підрайон, а 27 грудня 1920 року Сорокинський район Луганського повіту. 29 листопада 1922 року Луганський повіт був поділений на волості, а з 4 квітня 1923 року волості знову перетворили в райони.

[7] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 1, спр. 19, арк. 95—96.

Спираючись на широку підтримку робітників, комуністи рудника неухильно здійснювали рішення партії і щодо колективізації сільського господарства. В резолюції по доповіді про XV партз'їзд, прийнятій одностайно розширеним пленумом Сорокинського райпарткому 25 грудня 1927 року, говориться, що пленум цілком і повністю схвалює рішення з'їзду і вважає їх єдино правильними для досягнення остаточної перемоги на фронтах будівництва соціалізму. Дев'ята Сорокинська райпартконференція, що відбулася 20 травня 1928 року, поставила вимогу перед комуністами «неухильно проводити роботу по розвитку кам'яновугільної промисловості, в першу чергу поставивши завдання зниження собівартості і проведення раціоналізації виробництва, всемірно посилити практичне керівництво господарством, роботою підприємств».

Нове піднесення творчої активності гірників викликали рішення XVI конференції ВКП(б), яка прийняла перший п'ятирічний план і звернулася до всіх трудящих Радянського Союзу із закликом про розгортання соціалістичного змагання. Шахтарі Сорокинського рудника, як і всі гірники Донбасу, виступили в похід за дострокове виконання п'ятирічки. Свої зобов'язання шахтарі скріплювали Загальнодонецьким соціалістичним договором. Виконуючи їх, сорокинські шахтарі в 1929/1930 господарському році видобули 622 тис. тонн вугілля, тобто на 26 проц. більше, ніж у 1928/1929 році[1].

Широко впроваджувалася механізація на шахтах. У 1930 році на сорокинських шахтах працювала 21 врубова машина, а в 1937 році уже 92, в 1938—113[2]. У 1932 році рівень механізації вугледобування становив 57,7 проц., а в 1935 році — 75,2 проц. Наприкінці другої п'ятирічки шахтарі мали на своєму озброєнні 92 врубівки, 233 відбійних молотки, 118 конвейєрних приводів, 15 електровозів, 36 компресорів.

Боротьбу шахтарів за впровадження нової техніки і краще її використання очолювали комуністи і комсомольці. В 1933 році на шахтах Сорокиного працювало 18 комсомольсько-молодіжних механізованих лав, силами молоді було видобуто більш як 4 тис. тонн вугілля понад завдання.

Оскільки існуючі малопотужні шахти швидко вироблювали свої запаси, з 1930 року почалося будівництво нових великих шахт. У 1936 році стала до ладу шахта № 12, виробничою потужністю 1200 тонн вугілля на добу, через рік — шахта № 1-біс, а незадовго перед війною — найбільша в довоєнному Краснодоні шахта № 2-біс з проектною потужністю 2000 тонн вугілля на добу. Утворений в 1935 році трест «Сорокинвугілля» об'єднував 25 шахт, а до 1941 року у тресті «Краснодонвугілля» було вже понад 40 шахт, у тому числі 9 великих і 10 середніх.

Дедалі ширшого розмаху набирали ударництво і стахановський рух. 5 січня 1934 року сорокинський рудком профспілки вугільників рапортував XV районній партійній конференції про те, що план останнього року першої п'ятирічки виконаний достроково — до 29 жовтня; зросли ряди ударників-ізотовців, 350 гірників достроково виконали свої виробничі завдання[3].

Ініціатором масового соціалістичного змагання за дострокове виконання першої п'ятирічки виступила комсомольська бригада шахти № 3, яку очолював учасник громадянської війни Сульженко. До 1 листопада 1933 року вона завчасно виконала річну програму. Самовіддано працював вибійник Т. М. Саранча, комуніст з 1918 року. Серед перших ударників праці був також Михайло Толстоусов, колишній наймит, активний учасник революції і громадянської війни, бригадир вибійників шахти № 1 «Сорокине».

Героїчні революційні традиції батьків гідно продовжувала гірницька молодь. По-стахановському працювали комсомольці — вибійник шахти № 1 Дмитро Рябов і навальник шахти № 3 Іван Решетников. Дмитро Рябов організував комсомольсько-

[1] Газ. «Ударник», 7 листопада 1930 р.
[2] Газ. «Социалистическая Родина», 7 листопада 1938 р.
[3] Газ. «Ударник», 6 січня 1934 р.

П. П. Лютиков — один із організаторів і керівників Краснодонського підпілля.

молодіжну бригаду імені 15-річчя ВЛКСМ, яка систематично перевиконувала завдання. Всі робітники бригади Івана Решетникова були охоплені змаганням і виконували завдання на 115 процентів. Як кращі ударники Сорокинського району вони брали участь у Всеукраїнському зльоті молоді в жовтні 1933 року.

В першому районному зльоті стахановців, що відбувся в селищі Сорокиному 29 грудня 1935 року, брали участь близько 300 делегатів, а в 1940 році в тресті «Краснодонвугілля» було вже 764 стахановці та 5784 ударники[1].

Велика увага приділялася підготовці технічно грамотних кадрів, здатних оволодіти і керувати технікою. 1 грудня 1929 року у Сорокинському рудоуправлінні була організована на базі шахти № 3 шахта-школа по навчанню молодих робітників і підвищенню їхньої кваліфікації.

На початку 20-х років на шахтах Сорокинського рудника майже не було місцевої робітничої інтелігенції. За роки перших п'ятирічок десятки робітників набули вищої і середньої спеціальної освіти. У 1940 році на шахтах тресту «Краснодонвугілля» працювало 73 гірничі техніки і 38 інженерів[2]. Вмілими командирами вугільного виробництва на сорокинських шахтах стали начальники шахт А. А. Валько, П. І. Салтиков, начальник дільниці М. І. Аюпов та багато інших колишніх робітників.

В результаті здійснення передвоєнних п'ятирічок колись глухий Сорокинський рудник став одним з великих центрів вугільної промисловості Донбасу. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 28 жовтня 1938 року рудникове селище Сорокине було перетворено на місто Краснодон. У 1939 році в місті проживало 22 220 чоловік. У 1940 році гірники Краснодона дали народному господарству країни 2450,5 тис. тонн вугілля, або в чотири рази більше, ніж на початку першої п'ятирічки, і в 70 разів більше, ніж у 1920 році.

Ще в 1933 році за прикладом гірників Горлівки сорокинські шахтарі включилися в масовий похід за культурне життя, за впорядковані шахтні селища.

Одна за одною врізалися в донецький степ все нові і нові вулиці — Жовтнева, імені Пролетарської диктатури, імені Артема, Піонерська, Садова, Першотравнева, імені Дзержинського та ін. Були збудовані три школи, три гірничопромислові училища, клуб імені Горького, піднеслися корпуси нової лікарні, відкрилося кілька магазинів, майстерень побутового обслуговування, банно-пральний комбінат.

У місті і на шахтах перед війною працювали три лікарні на 328 ліжок, санстанція, дві поліклініки, дві дитячі консультації, 8 амбулаторій, 10 медпунктів, 13 дитячих ясел на 564 місця. Багато сил і енергії віддавали охороні здоров'я трудящих лікарі М. П. Космодем'янський (нині заслужений лікар Української РСР) і лікар Г. О. Бовикіна.

У 1940 році в Краснодоні і шахтних селищах було 15 середніх, семирічних і початкових шкіл. Тільки в школах міста навчалося понад 4 тис. дітей шахтарів і працювало близько 200 вчителів. Великий вклад у навчання і виховання підростаючого покоління внесли З. Г. Доминич і М. А. Борц (нині заслужені вчителі школи УРСР), Д. О. Саплін, М. О. Виценовська, Г. Д. Колотович, М. М. Гречуха.

Культурне обслуговування шахтарів здійснювали 15 клубів і 40 бібліотек з книжковим фондом понад 100 тис. примірників. При клубах працювали 23 драма-

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 189, арк. 113.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 387, арк. 107.

тичних гуртки, 26 хорових, 31 музичний, 13 літературних. Усього в роботі гуртків брало участь 1420 чоловік.

З 1930 року виходила районна газета «Ударник» (з 1937 року — «Социалистическая Родина»), на шахтах випускалося 5 багатотиражних газет. Три радіовузли обслуговували понад дві тисячі радіоточок. У 1939 році краснодонці передплачували 43 тис. примірників газет і журналів. Такі чудові плоди принесло сорокинським шахтарям здійснення ленінського плану соціалістичної індустріалізації країни і культурної революції.

19 лютого 1939 року у Краснодоні відбулася XVIII районна партійна конференція. Її делегати говорили про перспективи розвитку вугільної промисловості району на базі розвіданих найбагатших запасів коксівного вугілля. До 1943 року намічалося довести добування вугілля до 4165 тис. тонн.

М. П. Бараков — один із організаторів і керівників Краснодонського підпілля.

Віроломний напад гітлерівської Німеччини на Радянський Союз перервав мирну працю гірників. У перші ж дні війни сотні краснодонців пішли добровольцями на фронт. Ті, хто залишився в місті, своєю ударною працею прагнули замінити робітників, які із зброєю в руках відстоювали рідну землю. Понад 13 тис. трудящих району вступили до народного ополчення[1].

В 1942 році, коли ворог рвався до Донбасу, Луганський обком партії за завданням ЦК КП(б) України почав створювати розгалужену сітку підпільних партійних організацій. В травні і червні цього року до Краснодона двічі приїздив секретар ЦК КП(б) України Д. С. Коротченко. Він подовгу розмовляв з людьми, яких Краснодонський райком партії рекомендував для роботи у ворожому тилу, радив їм, як краще організувати підпільну роботу.

Керівником Краснодонської підпільної партійної організації було затверджено П. П. Лютикова, учасника громадянської війни, комуніста ленінського призову, який працював перед війною начальником центральних електромеханічних майстерень. Одним з перших в країні він у 1925 році був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Разом з Лютиковим для підпільної роботи в місті були залишені член партії з 1918 року Т. М. Саранча, комуністи—головний механік шахти ім. Енгельса М. П. Бараков, завідуючий військовим відділом райкому партії Г. Т. Винокуров, голова міськради С. Г. Яковлєв, старий гірник А. А. Валько, працівник міськради Д. С. Виставкін, працівник райвідділу охорони здоров'я М. Г. Димченко, голова жінради Н. Г. Соколова.

Краснодон був окупований гітлерівськими загарбниками 20 липня 1942 року[2]. Відразу ж почалися арешти і розстріли, грабежі і насильства. Наприкінці липня в Ізваринських каменоломнях були страчені Т. М. Саранча та його син комсомолець Г. Т. Саранча, П. Д. Салфетников, брати Я. А. і М. А. Бекмаєви. До фашистської катівні були кинуті десятки активістів, передових шахтарів.

На захопленій донецькій землі гітлерівці намагалися налагодити видобування вугілля. В Краснодоні фашистський дирекціон № 10 створював механічні майстерні для ремонтування гірничошахтного устаткування.

Ці майстерні і стали центром діяльності комуністів-підпільників. П. П. Лютиков влаштувався в механічні майстерні технічним керівником. Незабаром за його рекомендацією начальником майстерень призначили М. П. Баракова. Користуючись своїм службовим становищем, П. П. Лютиков і М. П. Бараков влаштували на роботу

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 585, арк. 47, 150.

[2] Молодая гвардия. Сборник документов и воспоминаний о героической борьбе подпольщиков Краснодона в дни временной фашистской оккупации (июль 1942 — февраль 1943 г.) . К., 1960, стор. 20.

Уляна Громова.

Іван Земнухов.

Олег Кошовий.

Василь Левашов.

у майстерні комуністів Д. С. Виставкіна, М. М. Рум'янцева, М. Г. Телуєва, Г. М. Соловйова, комсомольців Володимира Осьмухіна, Анатолія Ніколаєва, Юрія Виценовського, Анатолія Орлова.

Почалася важка, повна смертельної небезпеки боротьба з ворогом. Підпільники вміло затягували ремонт гірничого устаткування, зривали відбудову шахт. Вони розповсюджували листівки, в яких закликали краснодонців чинити опір ворогові.

Через Володимира Осьмухіна, Анатолія Ніколаєва, Н. Г. Соколову, а трохи пізніше через Є. Я. Мошкова керівники партійного підпілля П. П. Лютиков і М. П. Бараков встановили зв'язки з молоддю і почали залучати її до розповсюдження листівок, добування зброї, організації диверсій і саботажу.

В ніч на 29 вересня 1942 року гітлерівці вчинили звірячу розправу над радянськими патріотами, закопавши живими в міському парку 32 шахтарів. Звістка про це злодіяння до глибини душі вразила краснодонську молодь, викликала пекучу ненависть до ворога і тверду рішимість нещадно мститися йому.

Комуністи вирішують об'єднати окремі підпільні комсомольські групи в єдину організацію. Наприкінці вересня 1942 року відбулися перші збори керівників груп, на яких був обраний штаб підпільної комсомольської організації. За пропозицією Сергія Тюленіна організацію назвали «Молода гвардія». До штабу «Молодої гвардії» ввійшли У. М. Громова, І. О. Земнухов, О. В. Кошовий, В. І. Левашов, В. Й. Третякевич, І. В. Туркенич, С. Г. Тюленін і Л. Г. Шевцова.

Секретарем підпільної комсомольської організації — комісаром «Молодої гвардії» — був обраний Олег Кошовий, командиром — Іван Туркенич. З метою конспірації члени «Молодої гвардії» були поділені на групи, які діяли не тільки в місті, а й на шахті № 1-біс, у Шевирівці, Новоолександрівці, Первомайську, селищі Краснодоні.

Ті, хто вступав у «Молоду гвардію», давали клятву: «Я, вступаючи в ряди «Молодої гвардії», перед лицем своїх друзів по зброї, перед лицем своєї рідної багатостраждальної землі, перед лицем усього народу урочисто клянуся:

Беззаперечно виконувати будь-яке завдання, дане мені старшим товаришем.

Зберігати в найглибшій таємниці все, що стосується моєї роботи в «Молодій гвардії».

Я клянусь мститися нещадно за спалені, розорені міста і села, за кров наших людей, за мученицьку смерть 30 шахтарів-героїв. І якщо для цієї помсти потрібно буде моє життя, я віддам його без хвилини вагання. Якщо ж я порушу священну клятву під тортурами або через боягузтво, то нехай моє ім'я, мої рідні будуть навіки прокляті, а мене самого покарає сувора рука моїх товаришів. Кров за кров! Смерть за смерть!»[1].

[1] Молодая гвардия. Сборник документов и воспоминаний..., стор. 54.

Віктор Третякевич.

Іван Туркенич.

Сергій Тюленін.

Любов Шевцова.

З перших днів роботи комуністи поставили перед штабом «Молодої гвардії» завдання — залучати до активної боротьби з окупантами широкі верстви молоді. Це завдання успішно виконувалося. У жовтні підпільна організація налічувала 35 чоловік, у грудні 1942 року — 92 чоловіки. 20 з них були комуністами. В підпіллі було прийнято до комсомолу 22 чоловіка.

Серйозною бойовою операцією молодогвардійців був зрив вивезення хліба до Німеччини. Молодогвардійці знищували хлібні скирти на полях, що оточували Краснодон. У жовтні — листопаді юні месники зробили кілька нападів на ворожі автоколони. Захоплена зброя доставлялася в арсенал «Молодої гвардії», який містився в підвальному приміщенні міської лазні.

У 25-у річницю Великої Жовтневої соціалістичної революції молодогвардійці вивісили червоні прапори на найвищих будинках Краснодона. Сміливим нападом на Волчанський концентраційний табір підпільники визволили з полону 75 радянських солдатів і офіцерів. За завданням М. П. Баракова Юрій Виценовський підпиляв канат підйому на шахті № 1 «Сорокине». Завдяки цій сміливій диверсії було зірвано відбудову єдиної підготовленої до пуску шахти Краснодона. В ніч з 5 на 6 грудня Сергій Тюленін, Люба Шевцова і Віктор Лук'янченко спалили фашистську біржу праці, чим врятували від угону в рабство дві тисячі юнаків і дівчат міста. «Молода гвардія» мала в своєму розпорядженні чотири радіоприймачі і підпільну друкарню. В ніч на 7 листопада 1942 року підпільники випустили перші друковані листівки. Всього за час окупації було випущено 30 назв листівок загальним тиражем близько 5000 примірників.

Значно активізувалася діяльність краснодонських підпільників після розгрому німецько-фашистських військ під Сталінградом. З наближенням Червоної Армії до Донбасу вони розробили план захоплення міста, розставили сили.

До цього часу в арсеналі підпільників було 15 автоматів, 80 гвинтівок, 300 гранат, близько 15 тис. патронів, 10 пістолетів, 65 кг вибухівки.

Підле зрадництво провокатора Почепцова перервало бойову діяльність комуністів і комсомольців Краснодона. В перших числах січня 1943 року більшість членів «Молодої гвардії» і комуністи-підпільники були схоплені гестапівцями. Документи слідства, спогади очевидців, показання поліцаїв говорять про безприкладну мужність керівників партійного підпілля і героїв-молодогвардійців. Побитий мало не до смерті, Євген Мошков плюнув в обличчя кату і гнівно крикнув: «Ви можете мене вішати! Чуєте? Все одно моїм трупом вам не заслонити сонця, яке зійде над Краснодоном!»[1]. Після жорстоких катувань і тортур 15, 16 і 31 січня 1943 року частина підпільників була розстріляна, а решта — живими кинута у шурф шахти № 5.

14 лютого 1943 року Краснодон був визволений від фашистських загарбників воїнами 23-го танкового корпусу (командир — генерал-лейтенант танкових

[1] Молодая гвардия. Сборник документов и воспоминаний..., стор. 30—32.

військ Ю. Г. Пушкін), що входив до складу 5-ї гвардійської армії. Із шурфу шахти були підняті останки героїв Краснодона і 1 березня їх з воїнськими почестями поховали у міському парку. Олег Кошовий, Любов Шевцова, Дмитро Огурцов, Віктор Суботін і Семен Остапенко були розстріляні гестапівцями 9 лютого 1943 року у Гремучому лісі поблизу Ровеньок. 20 березня після визволення міста вони були поховані в ровеньківському сквері біля клубу ім. О. М. Горького.

Одинадцяти підпільникам удалося врятуватися від переслідування фашистів. Іван Туркенич, перейшовши лінію фронту, вступив у ряди Радянської Армії і брав участь у боях за визволення Батьківщини. 14 серпня 1944 року він загинув смертю хоробрих у боях на Віслі під містом Глогув. Похований у польському місті Жешуві. Степан Сафонов також перейшов лінію фронту і загинув у бою за місто Кам'янськ. Анатолій Ковальов утік з-під розстрілу біля шурфу шахти № 5, зник з міста і пропав безвісти.

Вісім членів «Молодої гвардії» — Василь Левашов, Анатолій Лопухов, Георгій Арутюнянц, Валерія Борц, Ольга і Ніна Іванцови, Михайло Шищенко і Радій Юркін — залишилися живими.

Радянський уряд високо оцінив подвиг комуністів і комсомольців Краснодона. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 13 вересня 1943 року п'яти членам штабу «Молодої гвардії» — Олегу Кошовому, Івану Земнухову, Сергію Тюленіну, Уляні Громовій і Любові Шевцовій — посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу; Анатолій Попов, Микола Сумський і Іван Туркенич нагороджені орденом Червоного Прапора, 36 молодогвардійців — орденом Вітчизняної війни I ступеня, шість — орденом Червоної Зірки, 66 — медаллю «Партизану Вітчизняної війни» I ступеня.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10 травня 1965 року П. П. Лютиков і М. П. Бараков були нагороджені посмертно орденом Леніна; А. А. Валько, Г. Т. Винокуров, Д. С. Виставкін, М. Г. Димченко, Т. М. Саранча, Н. Г. Соколова і С. Г. Яковлєв — орденом Вітчизняної війни I ступеня.

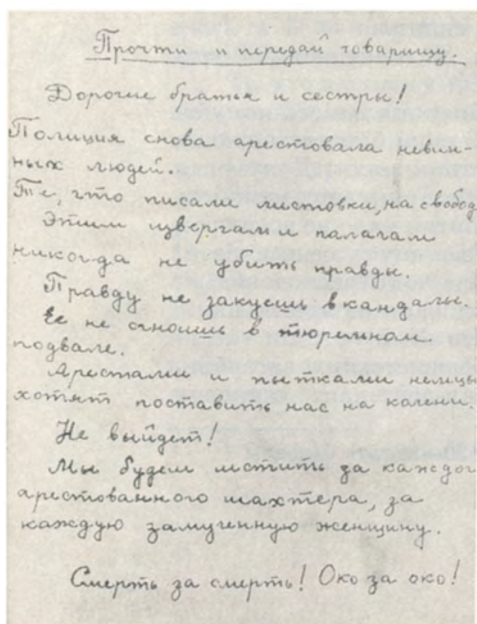
Народ увічнив пам'ять героїв Краснодона, назвавши їхніми іменами міста, робітничі селища, підприємства, радгоспи, кораблі. Тисячі піонерських дружин і загонів носять ім'я молодогвардійців. У Краснодоні в 1954 році їм споруджено величний пам'ятник. Автори пам'ятника — луганські скульптори В. І. Агибалов, В. І. Мухін, В. Х. Федченко і київський архітектор О. О. Сидоренко. Ще в 1944 році у Краснодоні створено державний музей «Молода гвардія». Історія краснодонського підпілля покладена в основу відомого роману О. О. Фадєєва «Молода гвардія», який видано багатьма мовами народів СРСР та 32 мовами народів світу.

Безсмертний подвиг комуністів і комсомольців Краснодона став запалюючим прикладом беззавітного служіння Батьківщині для мільйонів радянських людей, прикладом боротьби за мир і свободу для прогресивної молоді всіх континентів світу.

Багато краснодонців відстоювали свободу і незалежність своєї соціалістичної Вітчизни на фронтах Великої Вітчизняної війни. 5950 жителів міста за бойові заслуги нагороджено орденами і медалями, трьом шахтарям — І. Г. Шевченку, Г. В. Галанову та М. І. Губіну присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Ще тривали бої на Луганщині, а у визволеному Краснодоні широко розгорнулися роботи по відбудові шахт, житлового фонду і міського господарства. Матеріальна шкода, що її завдали гітлерівські окупанти народному господарству і особистому майну громадян міста, обчислювалася величезною сумою — 1 млрд. 160 млн.

Листівка молодогвардійців.

Прочти и передай товарищу.

Дорогие братья и сестры!
Полиция снова арестовала невинных людей.
Те, что писали листовки, на свобод
Этим извергам и палачам
никогда не убить правды.
Правду не закуешь в кандалы.
Ее не сгноишь в тюремном подвале.
Арестами и пытками немцы
хотят поставить нас на колени.
Не выйдет!
Мы будем мстить за каждог
арестованного шахтера, за
каждую замученную женщину.

Смерть за смерть! Око за око!

крб.[1] Потрібні були героїчні зусилля, щоб в умовах гострої нестачі устаткування, інструментів, робочої сили підняти з руїн шахти та налагодити видобування вугілля. І відновлені з перших днів визволення партійні, профспілкові та комсомольські організації міста широко розгорнули соціалістичне змагання серед шахтарів за найшвидшу відбудову вугільних підприємств. На 1 липня 1943 року в змаганні брало участь 71,8 проц. усіх гірників. Уже в лютому 1943 року були пущені в експлуатацію сім шахт, а на 25 листопада краснодонці відбудували і здали в експлуатацію 28 дрібних і 5 основних шахт.

Біля братської могили молодогвардійців. Краснодон.

З евакуації на рідні шахти поверталися шахтарі. По комсомольських путівках в Краснодон приїхали сотні юнаків і дівчат із Вінницької, Київської, Черкаської, Волинської та інших областей України, з Білорусії і Сибіру, щоб ударною працею помножити славу батьківщини «Молодої гвардії». За 1945—1946 роки на шахти міста прибуло більше 300 демобілізованих воїнів. З усіх кінців країни прибували ешелони з лісом, підйомними машинами, устаткуванням.

Широко відомим стало в ті дні ім'я краснодонського вибійника комуніста І. І. Панащатенка. Він щодня виконував по 4—5 норм, запалюючи своїм прикладом інших. Радянський уряд нагородив його в 1944 році орденом Леніна[2]. І. І. Панащатенко багато зробив, щоб навчити передових методів праці молодих робітників. Добра слава йшла і про трудові подвиги врубмашиніста краснодонської шахти № 12 комуніста І. П. Ізотова. Він перший у Луганській області довів продуктивність врубівки в 1945 році до 9 тис. тонн на місяць. Краснодонці обрали знатного шахтаря в 1946 році своїм посланцем до Верховної Ради СРСР.

На відбудову народного господарства, на збільшення видобутку вугілля було мобілізоване все працездатне населення міста. Справжній героїзм проявили в ті дні дружини і дочки шахтарів. Багато з них працювало в шахтах нарівні з чоловіками. Зразки самовідданої праці показували комсомольсько-молодіжна бригада дівчат Талівського шахтоуправління на чолі з Валентиною Толкачовою, вибійниць шахти № 12, яких очолювали Ганна Федченко і Любов Яворська, шахти № 22 на чолі з Ольгою Замакосовою та інші. Відразу ж після визволення Краснодона міська Рада депутатів трудящих з допомогою свого активу створювала бригади домогосподарок, які працювали на відвантаженні вугілля, очистці шахтних дворів, по ремонту житлового фонду і побутових установ. Жіночі бригади на чолі з домогосподаркою Клавдією Провоторовою збудували вузькоколійні залізниці на шахти № 1-біс, № 21 і № 2—9[3]. До початку першої післявоєнної п'ятирічки в Краснодоні вже було відбудовано 9 основних, 10 середніх і 22 дрібні шахти, на яких в 1945 році було видобуто 1 млн. 890 тис. тонн вугілля, або майже в чотири рази більше, ніж у 1943 році.

На заклик ленінградців у 1945 році на шахтах Краснодона розгорнулося змагання за виконання першої післявоєнної п'ятирічки в чотири роки. Передовиками цього змагання були комуністи — вибійник шахти № 1-біс О. І. Аркатов, вибійник

[1] Архів музею «Молода гвардія», ф. 7, спр 2956, арк. 13—31.
[2] Газ. «Социалистическая Родина», 30 серпня 1945 р.
[3] Луганський облдержархів, ф. Р-1771, оп. 1, спр. 9, арк. 19.

В одному із залів музею «Молода гвардія» в Краснодоні.

Шевирівського шахтоуправління О. А. Попов, комсомолець-вибійник шахти № 21 Михайло Крамаренко, вибійник шахти № 18 І. О. Букатов та інші гірники, які виконали за п'ятирічку по 7—8 річних норм. Понад сто шахтарів тресту «Краснодонвугілля» рапортували про дострокове виконання п'ятирічних завдань.

Багато шахтарів за героїчну працю відзначені високими урядовими нагородами. Зокрема, робітники Краснянського шахтоуправління брати Т. А. Титиєв і Д. А. Титиєв були нагороджені орденом Леніна, а їхній молодший брат Ф. А. Титиєв — орденом Трудового Червоного Прапора. Орденом Трудового Червоного Прапора були нагороджені також вибійник шахти № 2-біс О. І. Аркатов і вибійник Шевирівського шахтоуправління О. А. Попов. 159 гірникам тресту «Краснодонвугілля» у 1947—1948 рр. було присвоєно звання почесного шахтаря[1]. У 1950 році 148 шахтарів міста були нагороджені медаллю «За відбудову шахт Донбасу», 32 — значками «Відмінник соціалістичного змагання».

За роки першої післявоєнної п'ятирічки видобуток вугілля зріс з 1 млн. 890 тис. тонн у 1945 до 2 млн. 380 тис. тонн у 1950 році. Початок п'ятої п'ятирічки гірники Краснодона ознаменували досягненням довоєнного рівня вуглевидобутку. В 1951 році вони видобули 2 млн. 510 тис. тонн вугілля.

У ці роки стали до ладу нові великі шахти: № 2 «Північна» (у 1950 році), № 1—4 (в 1954 році), «Талівська» № 1 (в 1957 році). Підприємства дедалі більше забезпечувалися новою гірничою технікою. Якщо в 1945 році на озброєнні гірників було 22 врубові машини, 292 відбійних молотки і 12 електровозів, то в 1955 році на шахтах тресту «Краснодонвугілля» працювало 24 комбайни різних марок, 27 врубових машин, 175 електровозів. У 1946 році на шахті № 2-біс проходила випробування перша в місті породонавантажувальна машина, а в 1955 році на шахтах працювало вже понад 80 таких машин.

На основі технічного прогресу рік у рік зростали вуглевидобуток і продуктивність праці шахтарів. У 1955 році краснодонські гірники дали країні вже 3 млн. 202 тис. тонн вугілля, або майже на 1 млн. тонн більше, ніж у 1950 році. Середньомісячна продуктивність праці робітника зросла відповідно з 18,9 тонни до 20,1 тонни.

Після XX з'їзду КПРС, який озброїв радянських людей конкретною програмою боротьби за дальші успіхи в розвитку соціалістичної економіки і культури, за підвищення добробуту та відкрив широкий простір ініціативі і активності народних мас, партія і уряд проявили особливе піклування про розвиток Донбасу. У відповідь на звернення ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР до радянської молоді на шахти і будови Донбасу в 1956 році за комсомольськими путівками прибули тисячі молодих добровольців. До Краснодона приїхало близько 3 тис. посланців комсомолу[2].

Величезну роль у крутому піднесенні вугільної промисловості відіграла прийнята в жовтні 1956 року постанова Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС «Про невідкладні заходи по розвитку вугільної промисловості Української РСР». На шахтах почали широко впроваджувати комплексну організацію праці і нову систему оплати праці від тонни видобутого вугілля.

[1] Газ. «Социалистическая Родина», 27 листопада 1947 р. і 29 серпня 1948 р.
[2] Газ. «Социалистическая Родина», 31 серпня 1956 р.

На могилі молодогвардійців. Стелла «Скорботна матір».
Скульптори: П. І. Кизійов, О. А. Редькин, О. Ф. Самусь, архітектор Г. І. Головченко.
Краснодон. 1967 р.

Меморіальний комплекс н р. Міусі — Музей бойової трудової слави (вгорі) і па м'ятник радянським воїнам н місці боїв з німецько-фашис ськими загарбниками (внизу Архітектори: А. Гривської і М. Будневич, скульптор О. Клюшкін, І. Костюхін, І. Но виков, В. Озоль.
Красний Луч. 1967 р

ЗДЕСЬ
У СТЕН РОДНОГО ГОРОДА
В ГРОЗНЫЕ ГОДЫ ВОЙНЫ С ФАШИЗМОМ
СРАЖАЛИСЬ
БОЙЦЫ 383 И 395 ШАХТЕРСКИХ ДИВИЗИЙ
ОНИ ЗАЩИЩАЛИ ЗЕМЛЮ
ГДЕ ВПЕРВЫЕ УВИДЕЛИ СОЛНЦЕ
И ВПЕРВЫЕ СПУСТИЛИСЬ В ЗАБОЙ
ОНИ СТОЯЛИ НАСМЕРТЬ ЗА РОДИНУ
И РОДИНА НЕ ЗАБУДЕТ ИХ.

Гідною відповіддю краснодонських шахтарів на піклування партії і уряду був чудовий патріотичний почин бригади вибійників шахти № 2 «Північна» комуніста М. Я. Мамая, яка у вересні 1956 року в своєму листі до шахтарів Луганської області запропонувала почати змагання за щозмінне перевиконання норм на одну тонну кожним вибійником. У числі перших відгукнулися на це звернення бригада вибійників шахти № 2 «Північна» Пантелія Польщикова, бригада вибійників шахти «Донецька» Володимира Шаблія, комбайнові бригади шахтоуправління № 12-178 Миколи Пекуря і Василя Бондаря, бригада прохідників шахти-новобудови «Талівська» № 1 Миколи Толмачова і десятки інших гірницьких колективів Краснодона. Райком партії і трест «Краснодонвугілля» провели на шахті № 2 «Північна» наприкінці вересня 1956 року нараду бригадирів добувних бригад, начальників дільниць, профгрупоргів і секретарів партійних організацій шахт, щоб предметно ознайомити їх з організацією змагання по-новому.

Шахтарі і будівельники рівнялися на бригаду ініціаторів змагання. Кожний вибійник цієї бригади в 1957 році давав у середньому по 1,4 тонни вугілля понад змінну норму, а М. Я. Мамай — по 2,5 тонни. У квітні 1957 року М. Я. Мамаю було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. В 1958 році земляки обрали його своїм депутатом до Верховної Ради СРСР.

Завдяки організації змагання по-новому гірники тресту «Краснодонвугілля» значно поліпшили роботу і видобули в 1957 році понад 145 тис. тонн надпланового вугілля. Продуктивність праці за один тільки рік зросла на 9,5 процента.

Партійні, профспілкові і господарські організації міста провели велику роботу по поширенню почину бригади М. Я. Мамая серед трудівників усіх галузей народного господарства.

Нова, конкретна і дійова форма змагання, запропонована краснодонськими вибійниками і схвалена ЦК КП України, за короткий строк поширилася не тільки в Донбасі, а й у багатьох інших областях і краях нашої Батьківщини і в братніх соціалістичних країнах. Це змагання, що дістало назву мамаївського руху, відіграло значну роль у піднесенні економіки країни.

У дні підготовки до XXI з'їзду КПРС і XX з'їзду Комуністичної партії України бригада М. Я. Мамая виступила з новою патріотичною ініціативою, зобов'язавшись на передз'їздівській вахті і протягом усього 1959 року щозміни видобувати на кожного члена бригади понад план по 2,5 тонни вугілля і знизити собівартість кожної тонни вугілля на 1 крб. 50 коп. Ці зобов'язання були перевиконані. Гірники бригади М. Я. Мамая в 1958 році перевиконали норми в середньому майже на 3 тонни і видобули понад норму більш як 11 тис. тонн вугілля. По-мамаївському працювали в дні передз'їздівського змагання бригади вибійників шахти «Донецька» Олексія Ірклієнка, шахти № 1-біс Віктора Ремня, Віктора Глушка з Краснодарського шахтоуправління, комбайнова бригада Володимира Іванчикова із шахтоуправління № 21—134, будівельні бригади Миколи Буніна і Петра Акимцева Краснодонського житлобудуправління, бригада прохідників Верхньодуванського будуправління Володимира Миронова та багато інших. Завдяки широкому розгортанню передз'їздівського змагання шахтарі і будівельники міста достроково виконали плани 1958 року. Гірники тресту

Загальний вигляд шахти «Суходільська» № 1.

23 7-505

М. Я. Мамай та члени його бригади знайомлять з методами своєї роботи П. І. Гуржія з шахти «Комсомолець» тресту «Горлівввугілля».

«Краснодонвугілля» відправили Батьківщині близько 65 ешелонів надпланового вугілля.

Багато було зроблено у місті у цей період для підвищення матеріального та культурного рівня життя трудящих. В роки післявоєнних п'ятирічок почалася забудова краснодонських вулиць багатоповерховими будинками — вулиці імені Першої Кінної та проспекту ім. «Молодої гвардії». Були відкриті нові середні школи — № 9, № 3, № 14, училища професійно-технічної освіти № 28 та № 87. В 1957 році був відкритий вечірній гірничий технікум, у 1956 році почала працювати дитяча музична школа.

Поліпшується з кожним роком медичне обслуговування населення. Відкриті нові і розширені старі відділення в міській лікарні, організовано дитячий санаторій.

До 1959 року було закінчено будівництво Палацу культури, що стало великою подією в культурному житті міста. Два робітничих клуби відкриті в селищі Суходільських шахт.

В роки семирічки (1959—1965 рр.) економіка Краснодона розвивалася особливо високими темпами. Широкого розмаху набуло будівництво нових промислових підприємств. У розвиток народного господарства міста за семиріччя було вкладено близько 200 млн. карбованців. До ладу діючих стали великі сучасні шахти — «Талівська» № 2 (1959 р.), «Суходільська» № 1 (1960 р.), «Дуванна» № 2 (1962 р.), «Суходільська» № 2 (1964 р.) загальною річною продуктивністю 3,3 млн. тонн вугілля. В 1962 році достроково завершено спорудження однієї з найбільших у Донбасі Суходільської вуглезбагачувальної фабрики. Збудовано також завод залізобетонних виробів, деревообробний комбінат, автобазу та інші підприємства.

Велика робота була проведена по дальшому технічному розвитку виробництва. На шахтах з'явилися диспетчерські телевізійні установки та інші новинки гірничої техніки. Рівень механізації навалки вугілля зріс з 38,8 проц. в 1958 році до 87,5 проц. у 1965 році. В останньому році семирічки комбайнами видобуто 47 проц. усього вугілля, тоді як у 1958 році тільки 18 проц. На основі впровадження і кращого використання нової гірничої техніки продуктивність праці гірників зросла з 22,7 тонни у 1958 році до 31,6 тонни у 1965 році, або на 39,2 проц., а видобуток вугілля — в півтора рази.

Здійснюючи рішення XXI і XXII з'їздів КПРС, партійні, господарські, профспілкові і комсомольські організації міста значно поліпшили організаторську і масово-політичну роботу серед трудящих, залучаючи їх до дійового змагання за дострокове виконання завдань семирічки. Результати цієї роботи виявилися в тому, що, починаючи з 1964 року, у місті не стало жодного відстаючого підприємства.

У боротьбі за створення матеріально-технічної бази комунізму особливо відзначився колектив найбільшої в місті шахти «Суходільська» № 1, що став ініціатором широкої механізації вугледобування на пластах крутого падіння, де раніш застосовувалися лише відбійні молотки. На цю шахту в 1961 році перейшов працювати знатний краснодонський шахтар М. Я. Мамай, щоб допомогти гірникам в оволодінні новою технікою. Рік у рік керована ним комбайнова бригада збільшувала продуктивність комбайна УКР-1 і в 1965 році довела її до 25 тис. тонн на місяць.

А за березень 1965 року членами бригади було видобуто комбайном 52 177 тонн вугілля. Партійна організація, інженерно-технічні працівники шахти мобілізували

колектив на широке впровадження досвіду мамаївців. Комбайни УКР-1 і «Комсомолець» були освоєні в п'яти лавах. Завдяки цьому колектив шахти достроково опанував проектну потужність і видобув тільки в 1965 році більше 90 тис. тонн вугілля понад план.

Почесні громадяни Краснодона: ветеран праці П. І. Салтиков, заслужений будівельник УРСР М. Ю. Бунін та Герой Соціалістичної Праці М. Я. Мамай.

За активну участь в освоєнні і широкому впровадженні комбайнів УКР-1 М. Я. Мамаю в 1964 році було присвоєно звання лауреата Ленінської премії. Начальнику шахти «Суходільська» № 1 Ю. П. Сморчкову звання лауреата Ленінської премії було присвоєно за участь у впровадженні швидкісних методів проходження.

Високими виробничими показниками відзначилися також колективи шахти № 1—4, шахтоуправління імені «Молодої гвардії» і № 21—134 імені Олега Кошового, Суходільської і Верхньодуванської збагачувальних фабрик та інших підприємств міста, які з року в рік перевиконують плани і взяті зобов'язання.

З ініціативи колективів шахти «Суходільська» № 1, Краснодонської автобази Луганського автоуправління і відділу робітничого постачання тресту «Краснодонвугілля» в 1965 році на підприємствах Краснодона широко розгорнувся рух за естетику і високу культуру виробництва. Бюро міськкому КП України схвалило ініціативу цих колективів і зобов'язало партійні та господарські організації всіх підприємств наслідувати їхній приклад. При міськкомі партії була створена громадська рада по впровадженню естетики і культури виробництва.

В боротьбу за високу культуру праці активно включилися колективи заводу автозапчастин, Верхньодуванської і Суходільської центральних збагачувальних фабрик та інших підприємств. Рішенням Луганського обкому профспілки вугільників і тресту «Луганськвуглезбагачення» від 12 жовтня 1965 року Суходільській збагачувальній фабриці було присвоєно звання підприємства високої культури.

Напередодні XXI з'їзду КПРС у нашій країні народився чудовий рух бригад і ударників комуністичної праці. В Краснодоні це високе звання першими в 1958 році завоювали бригади вибійників М. Я. Мамая і П. М. Польщикова. За роки семирічки рух за комуністичну працю набув у місті широкого розмаху. В змаганні за комуністичну працю тепер бере участь кожний третій трудівник міста [1].

В русі за комуністичну працю яскраво виявився один з основних принципів соціалістичного змагання — товариська взаємодопомога. Кращі механізатори бригади М. Я. Мамая з шахти «Суходільська» № 1 подали практичну допомогу гірникам сусідньої шахти № 1—4 в оволодінні новими комбайнами. Бригада машиністів електровоза В. Є. Пушиліна з шахти «Талівська» № 1, яка першою застосувала комплексну організацію праці на внутрішахтному транспорті, багато зробила для того, щоб цей почин був широко розповсюджений серед транспортників шахт міста. Конкретна допомога передовиків відстаючим, шефство досвідчених робітників над молодими, масовий рух за оволодіння суміжними професіями та інші нові трудові традиції все міцніше входять в життя кожного колективу.

Розвиток творчої активності трудівників міста знайшов свій вияв і в широкому розмаху руху раціоналізаторів та винахідників. У 1965 році на шахтах і будовах міста налічувалося 890 винахідників і раціоналізаторів, вони внесли 1020 раціоналізаторських пропозицій. Економія від впровадження їх пропозицій становила

[1] Газ. «Социалистическая Родина», 1 січня 1959 р.

Приміщення нового автовокзалу в Краснодоні.

за рік 1 млн. 361 тис. карбованців.

В роки семирічки на підприємствах і будовах міста виросли сотні передовиків і новаторів виробництва. Понад 1500 трудівників достроково виконали свої семирічні норми. Особливо відзначилися шахтарські бригади В. Д. Іванчикова, І. Ф. Пономаренка, Д. С. Петрова, бригади будівельників депутата Верховної Ради УРСР, заслуженого будівельника республіки М. Ю. Буніна, депутата обласної Ради І. Я. Лободи, шахтопрохідницькі бригади заслужених шахтарів УРСР В. Г. Миронова і О. С. Дубини та багато інших. Героїчна праця краснодонських шахтарів відзначена високими урядовими нагородами. В тресті «Краснодонвугілля» нагороджені орденами і медалями 2133 чоловіки, тобто кожний десятий. Лише в 1966 році за великий вклад в дострокове виконання завдань семирічки одержали високі урядові нагороди 295 трудівників міста. Шість краснодонських шахтарів — М. Я. Мамай, М. Г. Горлов, В. О. Дриженко, М. К. Дубенко, В. Д. Іванчиков, А. В. Лазюк удостоєні звання Героя Соціалістичної Праці.

Чотирнадцять шахт і шахтоуправлінь міста в 1965 році дали народному господарству країни 5 млн. 643,8 тис. тонн вугілля. Крім шахт, на які припадає близько 80 проц. усієї валової промислової продукції міста, в Краснодоні працюють 12 промислових підприємств, у тому числі завод автозапчастин, дві збагачувальні фабрики, завод залізобетонних виробів, хлібокомбінат, м'ясокомбінат, молокозавод. Розвідку підземних кладових вугілля здійснюють Краснодонська геологорозвідувальна експедиція і Сорокинська геологорозвідувальна партія.

Краснодонське вугілля одержують більш як тисяча споживачів України, Російської Федерації, Прибалтики та інших республік і країв. Суходільська центральна збагачувальна фабрика постачає вугільні концентрати в Польщу і Болгарію. Продукція заводу автозапчастин надходить в багато соціалістичних країн, а також у Грецію, Фінляндію, Норвегію.

Промислове і цивільне будівництво в місті ведуть спеціалізований трест «Краснодонпромшахтобуд», що об'єднує чотири будівельні управління, комбінат підсобних підприємств та ремонтно-прокатну базу; два шахтопрохідницькі управління, дві шахтомонтажні організації, шляхобудівельне управління та шахтобудівельне управління № 6. Будівельники тресту «Краснодонпромшахтобуд» за семиріччя ввели до ладу чотири шахти і одну збагачувальну фабрику, збудували більш як 260 тис. кв. м житла, шість шкіл, три лікувальні комплекси.

Активно включилися трудівники Краснодона в змагання за дострокове виконання завдань нової п'ятирічки. Усі підприємства та будови міста успішно виконали план першого року п'ятирічки. На честь 50-річчя Великого Жовтня гірники видобули у 1966—1967 рр. понад план 100 тис. тонн вугілля. Будівельники спорудили шахту «Дуванна — Південна», новий хлібозавод, дві школи, нове приміщення для загальнотехнічного факультету Луганського машинобудівного інституту, лікувальний корпус міської лікарні. За успіхи, досягнуті в змаганні на честь 50-річчя Радянської влади, колектив Суходільської центральної збагачувальної фабрики нагороджений пам'ятним прапором ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР та ВЦСПС. Колективу середньої школи ім. М. Горького присуджено па-

м'ятний прапор ЦК КП України, Президії Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР та Української республіканської ради профспілок. Міська комсомольська організація нагороджена пам'ятним прапором ЦК ВЛКСМ.

Ці досягнення є показником тієї великої організаторської і виховної роботи, що її ведуть в масах партійні, профспілкові і комсомольські організації. З кожним роком лави партійної організації міста поповнюються кращими представниками робітничого класу і трудової інтелігенції.

Тільки за період між XXII і XXIII з'їздами КПРС партійна організація Краснодона зросла більш як на тисячу чоловік і на 1 грудня 1966 року об'єднувала 5248 членів і кандидатів у члени партії.

Представники міської партійної організації — перший секретар міськкому партії О. С. Руденко і знатний шахтар М. Я. Мамай були делегатами XXIII з'їзду КПРС, бригадир загальнобудівельного управління № 3 О. С. Недайводіна і вчителька середньої школи № 19 К. А. Шинкаренко — делегати XXIII з'їзду Комуністичної партії України.

Завдяки героїчній праці трудящих Краснодон за останні роки перетворився на великий промисловий центр.

У сьогоднішньому місті з його просторими, красивими площами, які утопають у зелені, одягнутими в асфальт вулицями, забудованими багатоповерховими впорядкованими будинками, аж ніяк неможливо пізнати риси не тільки далекого сорокинського глухого закутка, а й довоєнного Краснодона.

Незабаром після війни, в 1946 році, державний інститут проектування міст за завданням уряду Української РСР розробив схему генеральної реконструкції Краснодона. Активну участь у розробці цієї схеми взяв київський архітектор — художник О. О. Сидоренко, автор генерального плану реконструкції селища Сорокиного, розробленого в 1936 році.

Широко розгорнулося житлове будівництво. В десяти кілометрах від Краснодона виросло місто-супутник Молодогвардійськ, у районі залізничної станції Краснодон на кілька кілометрів розкинулися жилі квартали селища Суходільських шахт, де тепер живе вже понад 30 тис. чоловік. У центрі міста забудовуються проспект імені «Молодої гвардії» — генеральна магістраль Краснодона, вулиці імені Першої Кінної та імені Петра Котова, на недавньому пустирі виріс житловий квартал імені Г. Титова.

За роки семирічки в місті і шахтарських селищах збудовано 264 984 кв. м житла. Це майже в два з половиною рази перевищує весь державний житловий фонд міста в довоєнному 1940 році. Крім того, з допомогою держави і на трудові заощадження громадян за цей період збудовано сотні індивідуальних будинків загальною площею 46 897 кв. м. Протягом першого року п'ятирічки в Краснодоні побудовано 34 664 кв. м житлової площі, у тому числі державної — 30 866 кв. м, індивідуальної — 3778 кв. м. Місто прикрасилося величним будинком Палацу культури імені «Молодої гвардії», світлими і просторими спорудами середніх шкіл № 9, № 6, № 24, новими будинками готелю, поштамту, поліклініки, пологового будинку, універмагу, сучасним автовокзалом. Під керівництвом Ради депутатів трудящих краснодонці беруть активну участь у впорядкуванні і озелененні свого міста. За семиріччя заасфальтовано близько 32 тис. кв. м вулиць і тротуарів, збудовано 15,5 тис. кв. м нових шляхів і тротуарів, посаджено 142 тис. дерев і 170 тис. кущів. Великі роботи про-

Щорічні змагання мотоспортсменів Краснодона, присвячені пам'яті героїв «Молодої гвардії».

ведено по будівництву каналізаційних мереж, водопроводу, багато вулиць міста тепер освітлюється лампами денного світла.

Широкого розвитку набув транспорт. В автопарку міста — понад 120 автобусів. Вони обслуговують 30 маршрутів загальною протяжністю 1100 км. Промисловість міста обслуговують дві автобази, що налічують 800 вантажних машин.

У 1959 році в місті працювала ручна телефонна станція на 100 номерів, тепер у новому будинку вузла зв'язку змонтовані автоматична телефонна станція на дві тисячі номерів, міжміська телефонна станція на 12 каналів. Додатково відкрито п'ять відділень зв'язку. Шість радіовузлів потужністю на 7 тис. квт обслуговують 17 тис. радіоточок.

Завдяки невпинному піклуванню партії і уряду рік у рік поліпшується добробут трудящих. Середньомісячна заробітна плата шахтарів збільшилася за роки семирічки на 25 проц. і становила в 1965 році 190 карбованців. Понад 1900 краснодонців мають особисті автомашини і більш як сім тисяч — мотоцикли. В кожній четвертій сім'ї є телевізор, у кожній другій — радіоприймач. Число вкладників в ощадкасах міста зросло за семирічку більш як на 12 тис. чоловік, а сума їхніх вкладів — на 8 млн. 486 тис. карбованців.

Багато зроблено по розвитку сітки торговельних і побутових підприємств: відкрито 43 продовольчі і промтоварні магазини, 30 їдалень і буфетів, 22 майстерні побутового обслуговування. Товарооборот торговельних організацій зріс з 54 601 тис. у 1959 році до 68 619 тис. у 1965 році. Обсяг побутових послуг населенню за цей період збільшився більш як удвоє і становив у 1965 році 491 тис. карбованців. Продаж населенню м'яса і птиці збільшився в два з половиною рази, молока і молочних продуктів — в 1,9 раза, яєць — в 4,5 раза, жирів і овочів — в 1,5 раза. У 1965 році трудящим міста продано більше, ніж у 1959 році, швейних виробів — в 2,7 раза, шкіряного взуття — в 2,4 раза, трикотажних виробів — в 3,1 раза, пральних машин — в десять разів, холодильників і телевізорів — у вісім разів.

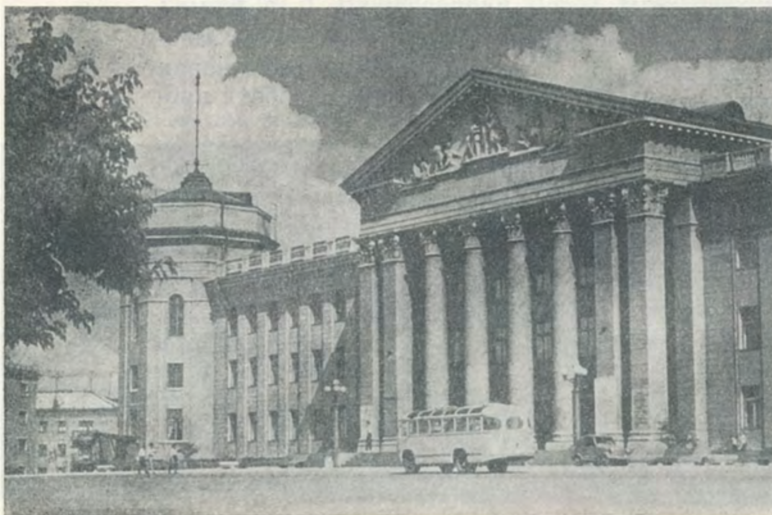
Постійна комісія торгівлі і громадського харчування Краснодонської Ради депутатів трудящих проявила багато ініціативи і енергії в справі оснащення сучасним торговим устаткуванням магазинів, їдалень, шахтних буфетів.

У Краснодоні — 13 лікарень на 1380 ліжок, санепідеміологічна станція, водолікарня, дитячий санаторій, 37 здравпунктів і медпунктів.

У всіх медичних установах міста працюють 190 лікарів і 859 медичних працівників з середньою освітою. На охорону здоров'я трудящих тільки в 1967 році в місті витрачено 3508 тис. карбованців, або в 1,5 раза більше, ніж у 1959 році.

За роки семирічки понад 7 тис. трудівників підприємств і будов міста побували за профспілковими путівками у санаторіях, 11 835 чоловік — у будинках відпочинку. В піонерських таборах і дитячих санаторіях оздоровлено за цей час більше 20 тис. дітей шахтарів і будівельників. У 1965 році силами громадськості проведені великі роботи по впорядкуванню мальовничих заміських місць відпочинку, споруджені будинок відпочинку і туристські бази на Дінці, розпочато будівництво профілакторію санаторного типу. Постійна комісія охорони здоров'я і соціального забезпечення Ради депутатів трудящих провела велику роботу по створенню санітарних постів на кожній вулиці. Активісти цих постів стежать за санітарним станом вулиць, ведуть пропаганду медичних знань, подають допомогу хворим. За іні-

Палац культури ім. «Молодої гвардії» в Краснодоні.

ціативою і при активній участі депутатів розгорнулась робота по розширенню дитячих закладів майже на 800 місць. У місті — 30 дитячих садків і 16 ясел на 4390 місць.

Велика увага приділяється розвитку фізичної культури і спорту. Щороку проводяться обласні, республіканські і всесоюзні змагання мотоспортсменів, легкоатлетів, парашутистів, присвячені пам'яті героїв «Молодої гвардії». Тисячі краснодонців займаються спортом у різних секціях міських організацій ДСТ «Авангард», «Спартак» і ДТСААФ. У місті працює автомотоклуб, вихованці якого неодноразово займали призові місця в республіканських і всесоюзних мотокросах.

Все більшого розвитку набуває народна освіта. За роки семирічки число загальноосвітніх шкіл збільшилося з 22 до 27, а кількість учнів з 13 670 до 21 905. Тепер у Краснодоні працює 17 середніх, 5 восьмирічних, 4 початкові школи і три школи-інтернати. Витрати на народну освіту збільшилися вдвоє і становили в 1967 році 3 млн. 312 тис. карбованців.

Навчають і виховують підростаюче покоління 1080 учителів, 112 з них нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу, 51 — значком «Відмінник народної освіти УРСР».

Успішно здійснюються в школах політехнічне навчання і трудове виховання. Тільки за семирічку 2353 випускники шкіл одержали свідоцтва про набуття виробничої кваліфікації. Із зібраного школярами металолому збудовано чотири автобуси «Краснодонський піонер», а також вугільний комбайн, переданий бригаді М. Я. Мамая. Велика увага приділяється вихованню дітей на героїчних традиціях радянського народу. В кожній школі є ленінські кімнати або кутки, а в семи школах — історико-краєзнавчі музеї. Екскурсії, культпоходи і відвідування музеїв, змагання піонерських загонів і комсомольських груп з бригадами комуністичної праці, проведення тематичних вечорів, диспутів, читацьких конференцій, активне листування з піонерами і комсомольцями різних міст Радянського Союзу і молоддю братніх соціалістичних країн — всі ці та багато інших форм роботи сприяють вихованню в майбутніх будівників комунізму високих моральних якостей.

Широкі можливості створені для навчання робітників і службовців без відриву від виробництва. В місті працюють 11 вечірніх шкіл робітничої молоді і заочна школа, вечірній гірничий технікум, загальнотехнічний факультет Луганського машинобудівного інституту з вечірнім і заочним відділеннями. Сотні краснодонців вчаться на заочних відділеннях вузів і технікумів інших міст країни. Тільки в тресті «Краснодонвугілля» кількість інженерів зросла з 264 в 1959 році до 438 у 1967 році, гірничих техніків — з 544 до 1017.

Підготовкою кваліфікованих робітничих кадрів для вугільної промисловості і будівництва займаються п'ять училищ профтехосвіти, широка мережа учбових пунктів і учбово-курсові комбінати трестів «Краснодонвугілля» і «Краснодонпромшахтобуд».

Депутати міської Ради, її постійні комісії мобілізували громадськість на будівництво літніх кінотеатрів методом народної будови в робітничих селищах. Перший такий кінотеатр на 800 місць був збудований в 1963 році в селищі Суходільських шахт, а тепер літні кінотеатри і агітмайданчики є в кожному робітничому селищі.

У Краснодоні є Палац культури, 15 клубів, два літніх кінотеатри. До послуг жителів міста

Човнова станція на Сіверському Дінці.

25 бібліотек, 8 книжкових магазинів, дитяча і вечірня музичні школи. 32 тис. краснодонців є постійними читачами бібліотек, загальний книжковий фонд яких становить 430 тис. примірників. Краснодонці передплачують 145 тис. примірників газет і журналів.

При міському Палаці культури створено самодіяльний ансамбль «Молода гвардія», який у 1965 році успішно виступив в огляді творчості самодіяльних колективів Луганської області в Києві, працює театр народної творчості. В клубах організовано 30 народних університетів культури, технічних і економічних знань, медичних і педагогічних лекторіїв, працюють десятки гуртків художньої самодіяльності, в роботі яких беруть участь сотні трудящих.

На шахті «Суходільська» № 2 ім. П. П. Лютикова, в шахтоуправлінні № 21—134 ім. Олега Кошового та на інших підприємствах створені музеї бойової і трудової слави. Тематичні вечори і зустрічі з учасниками революції, громадянської і Вітчизняної воєн, вшанування ветеранів праці, передовиків змагання і урочиста посвята в робітники, лекції і бесіди з історії рідного краю, екскурсії і походи по місцях революційної, бойової і трудової слави — ці і багато інших форм роботи широко використовуються для виховання молоді в дусі комунізму. Міцно входять у побут краснодонців і нові радянські обряди — урочиста реєстрація шлюбів, новонароджених — в міському залі щастя, комсомольські весілля і урочисте вручення перших паспортів.

Чудовою школою патріотичного виховання молоді став Краснодонський музей «Молода гвардія». Експозиція його дев'яти залів постійно поповнюється новими експонатами, що розповідають про героїчне минуле Краснодона, життя і бойові справи молодогвардійців, примноження їх славних традицій трудівниками міста. За час роботи музею його відвідало більше двох мільйонів екскурсантів з різних міст і сіл нашої країни та делегації з 36 зарубіжних держав.

Музей систематично організовує тематичні вечори і зустрічі з батьками молодогвардійців, допомагає в створенні музеїв бойової і трудової слави на підприємствах і в учбових закладах міста, веде широке листування з тисячами адресатів, відповідає на їх запитання і надсилає матеріали з історії «Молодої гвардії».

У місті видаються газета «Слава Краснодона» і п'ять багатотиражних газет. При редакції міської газети створено літературне об'єднання, до якого входить понад 20 поетів і прозаїків-початківців. Серед них — робітники шахт, будов, учителі, лікарі, учні шкіл. У 1962 році в Луганському обласному видавництві вийшла перша книжка оповідань директора краснодонської вечірньої школи № 12 С. О. Агурицевої-Вернєєвої «Говорящее письмо». Молоді літератори — художник Володимир Алімов, учитель Геннадій Кірсанов, комсомольський працівник Віктор Бураківський виступають з віршами і оповіданнями в обласній і республіканській пресі. Вихованка краснодонського літоб'єднання О. Ф. Холошенко, автор двох збірок віршів, є членом Спілки письменників України.

Краснодонці встановили міцні культурні зв'язки з трудящими Перникського округу Народної Республіки Болгарії. В місті і на шахті «Суходільська» № 1 активно діють відділення товариства радянсько-болгарської дружби.

Своєю самовідданою боротьбою за здійснення історичних рішень XXIII з'їзду КПРС трудівники Краснодона вносять новий вклад у велику справу побудови комунізму.

Л. А. ЄРОХІНА, Е. З. ЄРШОВ

■

Краснодонський район як адміністративна одиниця вперше створений в 1936 році, а в сучасних межах — 8 грудня 1966 року. Розташований у південно-східній частині Луганської області. На півночі і сході межує з Кам'янським районом Ростовської області, на півдні — з Свердловським, на півночі — з Станично-Луганським, на заході — з Лутугинським районами Луганської області.

Площа району — 1,4 тис. кв. км.

В районі — 66 населених пунктів, підпорядкованих 4 селищним і 9 сільським Радам. На території району — 3 колгоспи, 9 радгоспів, 3 птахофабрики.

Крім того, в межах району розташоване місто обласного підпорядкування — Краснодон, міській Раді якого підпорядковані місто Молодогвардійськ і 6 селищ міського типу, населення яких становить 113,3 тис. чоловік. Всього в межах району проживає 157 тис. чол., середня густота населення — 108 чол. на 1 кв. км.

Район перетинають залізниці Родакове — Лиха, Довжанська — Новокіндрашівка, густа мережа автомобільних шляхів, найважливіша з яких лінія Луганськ—Краснодон.

З північного сходу територію району більш як на 40 км обмиває Сіверський Донець, з заходу на схід протікає ріка Велика Кам'янка, в яку впадають невеликі річки Довжик та Привольськ.

У надрах району є поклади кам'яного вугілля, будівельні матеріали та інші корисні копалини. Грунти — переважно чорноземи.

Основа економіки — сільськогосподарське виробництво м'ясо-молочного і овочевого напряму.

За колгоспами і радгоспами закріплено 92,8 тис. га сільськогосподарських угідь, в тому числі орних земель — 70,6 тис. га (76 проц.).

У 1966 році під зерновими культурами було зайнято 30,5 тис. га (43 проц.), під технічними — 4,6 тис. га (6,5 проц.), картоплею та овочево-баштанними — 1,6 тис. га (2,3 проц.), кормовими культурами — 32,4 тис. га (44,5 проц.).

Валовий збір зерна в 1966 році збільшився проти 1959 року більше як у два рази і становив 55,7 тис. тонн. У середньому з гектара одержано 18,2 цнт зернових, 12,6 цнт соняшнику, 83,7 цнт овочів.

На 1 січня 1967 року в районі по всіх категоріях господарств налічувалось 41,8 тис. голів великої рогатої худоби (в тому числі 17,2 тис. корів), 12 тис. голів свиней, 3,8 тис. голів овець, 152,5 тис. штук птиці.

На озброєнні сільськогосподарського виробництва — 601 трактор, 221 комбайн, 413 грузових автомашин. Всі господарства електрифіковані. Оранка, а також сівба і збирання зернових механізовані на 100 проц., внесення добрив — на 90 проц., міжрядний обробіток — на 97 проц. Дедалі більше витісняється ручна праця з тваринництва. Доїння корів механізоване на 94 проц., подання води і роздавання кормів на фермах великої рогатої худоби — на 70—80 проц., стрижка овець — на 100 процентів. Потреби колгоспів і радгоспів обслуговують два відділення «Сільгосптехніка».

Серед трудівників сільського господарства району багато справжніх майстрів, які рік у рік досягають високих показників. За досягнення у виробництві продуктів тваринництва орденами й медалями Радянського Союзу в 1966 році нагороджені 94 трудівники району.

В районі зосереджені також промислові підприємства, що переробляють сільськогосподарську сировину та цегельний завод. Крім того, в Краснодоні і підпорядкованих йому місті Молодогвардійську та селищах міського типу розвинута вугільна й машинобудівна промисловість. Є також великі будівельні організації.

Населення обслуговують 142 магазини, 7 їдалень. Товарооборот торговельних підприємств у 1966 році становив 16,5 млн. крб. У цьому ж році населенню продано 1286 телевізорів, 694 радіоприймачі, 19 легкових автомашин, 234 мотоцикли, 19 піаніно, 266 холодильників, 742 пральні машини, 940 пилососів.

В селах і селищах — 2 лікарні на 165 ліжок, 2 амбулаторії, 3 аптеки, 27 фельдшерсько-акушерських пунктів, 8 дитячих ясел. Їх обслуговують 20 лікарів і 116 чол. середнього медичного персоналу.

В 42 середніх, восьмирічних і початкових школах навчається 5500 учнів, та працює 437 учителів.

На території району — 2 Будинки культури, 28 клубів, 26 бібліотек з книжковим фондом 171,9 тис. примірників.

МОЛОДОГВАРДІЙСЬК

Молодогвардійськ — місто районного підпорядкування, адміністративно підпорядкований Краснодонській міськраді. Розташований за 9 км на північний захід від Краснодона і за 3 км від залізничної станції Сімейкине Нове (на лінії Родакове—Лиха). Через місто проходить автотраса Луганськ—Краснодон. Населення — 11,6 тис. чоловік.

Молодогвардійськ — наймолодше місто на Луганщині. Виникнення його зв'язане з початком промислового освоєння багатих запасів коксівного вугілля у північно-західній частині Краснодонського геологічного району. Перші свердловини тут були пробурені в 1936 році. Проте широка розвідка вугільних пластів почалася в 1944 році. У 1949 році було закінчено розвідку пластів Атаманського комплексу для талівських шахт, а на 1952 рік — Самсонівських вугільних полів.

Слідом за геологорозвідниками в донецький степ йшли шахтобудівники. Ще у серпні 1951 року вони почали споруджувати першу шахту майбутнього міста — «Талівську» № 1, в 1953 році заклали шахту «Талівську» № 2, а в 1955 році почалось будівництво шахт «Самсонівської» № 1, «Молодогвардійської» («Самсонівської» № 2) і Самсонівської центральної збагачувальної фабрики[1].

Майже одночасно з закладанням перших шахт неподалік від новозбудованої «Талівської» № 1 виникло шахтарське селище. Спочатку тут будувалися одноповерхові будинки. А в 1952 році Міністерство вугільної промисловості СРСР прийняло рішення про будівництво шахтарського селища індустріальними методами. Державним проектним інститутом «Південдіпрошахт» було складено генеральний план і проект планування об'єднаного селища талівських і самсонівських шахт.

Морозною зимою 1953 року в степу з'явилися геодезисти і проектувальники. А слідом за ними прийшли будівельники. Сюди, на нове будівництво, прибувала молодь з багатьох областей України, Білорусії, РРФСР. Вона становила 90 проц. усіх робітників. Степ ожив. Рокотіли машини, йшов гарячий димок від похідних кухонь. Жили у вагончиках, наметах. Багато хто з комсомольців-добровольців і тепер продовжує працювати в Молодогвардійську. Це машиніст першого підйомного крану «Піонер» Раїса Хромовська, штукатури і маляри Тетяна Бобер, Лідія Бондарєва, Раїса Молчанова, Ніна Обузова, Валентина Любець та багато інших.

Серед перших добровольців були і досвідчені будівельники: виконроб М. С. Пересипкін, мулярі І. О. Василенко, С. Н. Шилов, І. Г. Синельников, теслярі О. І. Морозов, Г. С. Кенкебашвілі, штукатур О. С. Недайводіна, які до цього працювали на будівництві Верхньодуванської та Гундорівської збагачувальних фабрик.

Протягом майже року провадились підготовчі роботи: планували будівельні майданчики, копали котловани, завозили матеріали. Влітку 1954 року приступили до мурування перших будинків по центральній вулиці майбутнього міста — імені В. І. Леніна. Ця подія вилилася у велике свято. На будівельному майданчику відбулися урочисті збори робітників та інженерно-технічних працівників. Право забити перші кілочки було надано учасникам Великої Вітчизняної війни муляру В. Д. Пономарьову і тесляру О. І. Морозову, перші камені у фундаменти будинків уклали мулярі С. В. Нестерук, П. І. Новиков, С. Г. Гуменний.

У 1955 році було закладено ще три чотириповерхових будинки по вулиці Леніна і фундамент Палацу культури, а в 1957 році перших новоселів прийняли шість нових багатоквартирних будинків.

Бурхливий розвиток вугільної промисловості і широкий розмах шахтного будівництва обумовили швидке зростання селища. В 1959 році за ініціативою і клопотанням Краснодонського райкому комсомолу воно назване на честь героїв Краснодона Молодогвардійськом, а у 1961 році віднесене до категорії міст районного підпорядкування.

---

[1] Газ. «Социалистическая Родина», 11 серпня і 4 вересня 1957 р.

Вся історія Молодогвардійська — це насамперед літопис трудових звершень його жителів — будівельників і шахтарів. Зразки самовідданої праці показували гірники на будівництві шахт. Так, у грудні 1954 року бригада прохідників І. П. Нікули пройшла за місяць 50,4 погонного метра клітьового стовбура на шахті «Талівська» № 2 і зайняла перше місце у змаганні гірничопрохідницьких бригад новозбудованих шахт Луганської області[1].

Бригада прохідників М. Х. Толмачова на будівництві шахти «Талівська» № 1, відповідаючи на рішення XX з'їзду КПРС, першою в країні освоїла новий гірничопрохідницький комбайн ШБМ-1 і добилася рекордного для того часу показника — пройшла в жовтні 1956 року 322 погонні метри відкаточного штреку. Особливо відзначились у дні цієї ударної трудової вахти комуністи — гірничий майстер І. Ф. Горбань, прохідник Т. Д. Язиков, комсомольці—М. Купрєєв, В. Мікеров, машиністи електровоза А. Максименко і М. Гойда.

Ініціатором швидкісного проходження шахтних стовбурів став М. К. Дубенко. У липні 1956 року керована ним гірничопрохідницька бригада пройшла і закріпила тюбінгами 102 погонні метри скипового стовбура шахти «Самсонівська» № 1, встановивши всесоюзний рекорд проходження вертикальних стовбурів. У серпні 1957 року ця бригада пройшла за місяць 180 погонних метрів вентиляційного стовбура.

25 серпня 1957 року, в День шахтаря, було здано до ладу діючих першу шахту майбутнього міста — «Талівську» № 1. На шахті з цього приводу відбувся багатолюдний мітинг, на якому вшановували бригади М. Х. Толмачова, В. Г. Миронова та інших шахтобудівників, що особливо відзначилися. В урочистій обстановці було видано на-гора першу вагонетку вугілля. Учасники мітингу тепло проводжали в шахту бригаду вибійників, яку очолював І. М. Фоменко: їй випала честь першій почати видобуток вугілля [2].

За видатні успіхи у будівництві вугільних підприємств М. К. Дубенко в 1957 році був удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці. Бригадир шахтопрохідників М. Х. Толмачов, прохідники шахти «Самсонівська» № 1 В. П. Борисенко, М. О. Панарін, А. Д. Рогожников були нагороджені орденом Леніна, прохідники Т. Д. Язиков, С. Т. Огнєв, І. П. Нікула — орденом Трудового Червоного Прапора. Всього орденами і медалями було відзначено 25 кращих шахтобудівників.

Широким розмахом промислового і цивільного будівництва, освоєнням проектної потужності шахт-новобудов були ознаменовані для жителів Молодогвардійська роки семирічки. У січні 1960 року вступила до ладу діючих шахта «Талівська» № 2.

---

[1] Газ. «Социалистическая Родина», 26 січня 1955 р.
[2] Газ. «Социалистическая Родина», 28 серпня 1957 р.

В'їзд у Молодогвардійськ.

Широко розгорталися роботи і на інших об'єктах. За роки семирічки шахтобудівельне управління № 2 тресту «Краснодонпромшахтобуд» на будівництві шахт «Самсонівська» № 1, «Самсонівська» № 2 («Молодогвардійська») і Самсонівської центральної збагачувальної фабрики освоїло 44,6 млн. крб. капіталовкладень. За шість років семирічки (1960—1965 pp.) продуктивність праці по управлінню зросла в 2,5 раза, за рахунок зниження вартості будівництва зекономлено 248,7 тис. крб. Успішно завершив семирічку і колектив шахтопрохідницького управління № 6. Тут тільки за останні три роки пройдено понад план більше 1000 погонних метрів гірничих виробок.

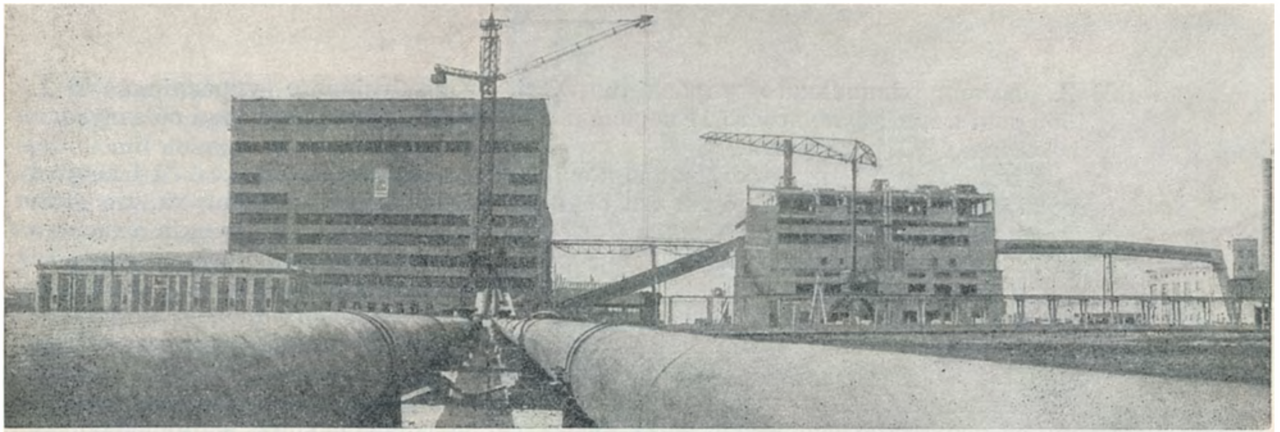
З кожним роком нарощували темпи видобутку шахти «Талівська» № 1 і «Талівська» № 2. В 1960 році було закінчено освоєння проектної потужності — 300 тис. тонн на рік, або 1000 тонн на добу,— на шахті «Талівська» № 1. Добовий видобуток на цій шахті в 1965 році досяг 1106 тонн, перевищивши рівень 1958 року в 2,6 раза. За роки семирічки «Талівська» № 1 видала 68,9 тис. тонн понадпланового вугілля. Продуктивність праці гірників за цей період зросла на 37,6 процента, темпи проходження основних підготовчих виробок збільшилися майже в 2,5 раза, за рахунок зниження собівартості вугілля зекономлено 143 тис. крб. На шахті «Талівська» № 2 протягом 1960—1965 pp. середньодобовий видобуток зріс з 585 до 1139 тонн. Продуктивність праці за ці роки збільшилась на 6,7 проц., темпи проходження — майже в два рази, понад план видобуто 26 тис. тонн коксівного вугілля.

Неухильне зростання темпів видобутку вугілля і будівництва досягнуто на основі технічного прогресу, широкої механізації і автоматизації виробничих процесів, впровадження передових методів праці. Зокрема, на шахті «Талівська» № 1 були автоматизовані вентиляторні установки, центральний водовідлив, лебідка породного терикона, дві конвейєрні лінії. На зміну відбійним молоткам і врубмашинам прийшли вугільні комбайни ЛГД-2. В 1960 році на цій шахті вперше в Донбасі був освоєний вузькозахватний комбайн, а в 1966 році тут успішно впроваджений новий комбайн УКР-1. Для кріплення лав похилого падіння почали застосовувати гідравлічні стояки. Доставка вугілля від очисних забоїв до відкаточного штреку здійснюється високопродуктивними стрічковими конвейєрами. На шахті «Талівська» № 2 майже в усіх вибоях відбійні молотки замінені комбайнами. В 1964 році тут повністю оновлено вагонний парк, впроваджені нові потужні електровози.

Все досконаліша техніка приходила і на будови. В шахтопрохідницькому управлінні № 6 успішно впроваджені нові бурильні, породо- і вугленавантажувальні машини, пластобетонні стояки для кріплення виробок. В шахтобудівному управлінні № 2 споруджено автоматичний бетонорозчинний вузол, впроваджені півавтоматичні електрозварювальний верстат і плиткоукладник, застосовується і багато інших технічних новинок, які полегшують працю будівельників і підвищують її ефективність.

Місто будується, 1966 р.

Самсонівська центральна збагачувальна фабрика, 1966 р.

Про те, що гірники і будівельники беруть найактивнішу участь у боротьбі за технічний прогрес, яскраво свідчить широкий розмах руху раціоналізаторів та винахідників. Так, тільки протягом 1960—1965 років від впровадження раціоналізаторських пропозицій на талівських шахтах зекономлено близько 400 тис. карбованців. У ногу з гірниками йшли раціоналізатори будов. Їх вклад у семирічку досяг 258 тис. карбованців. В рядах раціоналізаторів і винахідників — сотні передових робітників, техніків, інженерів. Кращі з них — електрослюсар В. Є. Тарасенко, робітник очисного забою М. П. Новиков, електрослюсарі шахтобудівного управління В. П. Попов, Ф. А. Білоус, бригадири В. С. Ткаченко, М. І. Дишлевий, інженер В. О. Павленко та багато інших.

Справжніми організаторами боротьби за неухильне вдосконалення виробництва і підвищення його ефективності стали первинні партійні організації шахт і будов, ряди яких з кожним роком поповнюються кращими робітниками і службовцями.

Перша первинна партійна організація на будові була створена в листопаді 1954 року — в загальнобудівельному управлінні № 3, яке раніше називалося Верхньодуванським будуправлінням. Тоді в ній було 22 комуністи. В 1966 році ця партійна організація об'єднувала 64 члени і кандидати в члени партії.

Члени партійного бюро, спираючись на дільничні партійні організації і партійні групи, проводять велику роз'яснювальну і організаційну роботу серед будівельників, поширюють передові починання. З 1963 року в загальнобудівельному управлінні немає жодного робітника, який не виконував би норм виробітку.

Про майстерність будівельників свідчать і такі дані. Перші чотири будинки в Молодогвардійську споруджувалися три роки. А в 1964—1965 рр. на спорудження багатоповерхового житлового будинку витрачалось 3—4,5 місяця. Зокрема, бригада мулярів, яку очолює В. В. Третяк у 1965 році виклала стіни 80-квартирного будинку за два місяці. Бригада монтажників І. П. Василенка в тому ж році зібрала чотириповерховий великопанельний житловий будинок за 37 робочих днів.

За ініціативою бригади, що очолює комуніст А. С. Гненний, якого нагороджено в 1960 році орденом Трудового Червоного Прапора за успішне будівництво шахт і міста, в будуправлінні № 3 почали впроваджувати госпрозрахунок в бригадах. У 1965 році на госпрозрахунку працювало шість бригад. Нова організація праці дала змогу ліквідувати перевитрату будівельних матеріалів. Так, на дільниці № 1, якою керує комуніст О. М. Сенін, тільки за 1965 рік за рахунок бережливого витрачання матеріалів одержано 32,5 тис. крб. надпланової економії.

Бойовими організаторами своїх виробничих колективів виступають й інші партійні організації. На шахті «Талівська» № 1 партійна організація була створена у вересні 1957 року, в ній тоді було 11 комуністів. Зараз вона об'єднує 160 комуністів. Більше ніж втроє зросли з дня їх створення партійні організації шахти «Талівська»

№ 2, шахтопрохідницького управління № 6, шахтобудівного управління № 2. В 1966 році в місті було всього 11 первинних партійних організацій, які об'єднували в своїх рядах 624 комуністи.

За ініціативою і активною участю комуністів на шахті «Талівська» № 1 вперше в тресті «Краснодонвугілля» були створені наскрізні комплексні бригади, що дало змогу значно поліпшити організацію праці гірників. Бригада робітників очисного забою, якою керує комуніст С. Й. Дейнека, в 1960 році підвищила добову норму на 2,5 тонни, впровадила багатоциклічний графік. Бригада прохідників, яку очолював комуніст О. М. Шкобінов, стала на шахті ініціатором швидкісного проходження виробок і не раз виходила переможцем у змаганні прохідницьких бригад тресту «Краснодонвугілля».

Комплексна будівельна бригада шахтобудівного управління № 2, яку очолює комуніст, депутат обласної Ради І. Я. Лобода, систематично виконує норми виробітку на 140—150 проц. при відмінній якості робіт. Першою в тресті «Краснодонпромшахтобуд» вона впровадила господарський розрахунок, зекономивши при цьому понад 12 тис. карбованців.

Партійні організації міста проводять серед трудящих велику виховну роботу. На шахті «Талівська» № 1 при партійному бюро створено ідеологічну комісію, яка спрямовує і координує діяльність всіх громадських організацій по комуністичному вихованню трудящих. Тут першими в місті в 1961 році організували кабінет політосвіти на громадських засадах. Такі кабінети були створені також іншими первинними партійними організаціями. На шахтах і будовах організована широка сітка семінарів, гуртків і шкіл політичної освіти, працюють популярні лекторії, університети техніко-економічних знань, школи комуністичної праці і передового досвіду.

Агітаційно-пропагандистська і організаційна робота партійних організацій забезпечує піднесення трудової і політичної активності трудівників міста. Це знайшло яскравий вияв у широкому розмаху руху за комуністичну працю. Першими почесне звання комуністичних завоювали у 1960 році бригади С. Й. Дейнеки і О. М. Шкобінова з шахти «Талівська» № 1, О. С. Недайводіної і В. Є. Тришкіна з загальнобудівельного управління № 3, І. Я. Лободи і Я. П. Павлючика з шахтобудівного управління № 2. В 1966 році на шахтах і будовах працювала 31 бригада комуністичної праці, а 18 бригад боролися за це звання. У русі за комуністичну працю бере участь кожний другий трудівник міста.

Чудова особливість Молодогвардійська — його молодість. Середній вік жителів міста — 26 років. Молодь становить більшість на підприємствах і будовах. Тому в усіх виробничих і громадських справах велику роль відіграють комсомольські організації. 12 первинних комсомольських організацій об'єднують у своїх рядах 1426 юнаків і дівчат. У 1962 році в Молодогвардійську було створено позаштатний міськком комсомолу. Керував ним молодий комуніст, гарячий патріот свого міста, завідуючий навчальним пунктом шахти «Талівська» № 2 Михайло Смирнов. Позаштатний міськком комсомолу разом з первинними комсомольськими організаціями залучає молодь до навчання і громадськокорисних справ, організовує її культурне дозвілля, провадить масові недільники, багато сил віддає роботі серед дітей. Велике місце в діяльності комсомольських організацій займає виховання молоді на героїчних традиціях «Молодої гвардії». Не випадково саме в цьому місті юності, яке стало живим пам'ятником молодогвардійцям, в 1962 році народився патріотичний рух молоді по зарахуванню в трудові колективи героїв-краснодонців.

Ініціатором цього руху виступила комсомольсько-молодіжна бригада прохідників Федора Лобка з шахти «Талівська» № 1, яка зарахувала у свій колектив Героя Радянського Союзу Олега Кошового. На ім'я Олега були заведені трудова і розрахункова книжки. Першу заробітну плату, нараховану на ім'я Олега Кошового, бригада направила у фонд миру. Ця ініціатива молодих шахтарів була високо оцінена Радянським комітетом захисту миру, який в 1964 році нагородив колектив шахти «Талівська» № 1 Почесною грамотою.

Позаштатний міськком комсомолу і первинні комсомольські організації поширили почин бригади Федора Лобка. Комсомольсько-молодіжна бригада машиністів електровоза, яку очолював Аскер Аскеров з шахти «Талівська» № 1, зарахувала у свій колектив Героя Радянського Союзу Сергія Тюленіна, на шахті «Талівська» № 2 почесним водієм підземних поїздів у бригаді молодого комуніста Анатолія Лаєвського став командир «Молодої гвардії» Іван Туркенич, в загальнобудівельному управлінні № 3 в бригади Олександри Недайводіної і Віталія Тришкіна зараховані Герої Радянського Союзу Любов Шевцова і Уляна Громова. Жити і працювати по-молодогвардійському стало девізом робітничої молоді міста. В найголовнішому — в прагненні вперед, до знань, у постійному вдосконаленні своєї майстерності схожі шляхи багатьох трудівників Молодогвардійська.

Знатний бригадир будівельників О. С. Недайводіна з членами своєї бригади 1966 р.

Великою повагою у будівельному управлінні № 3 користується комуніст О. С. Недайводіна. В роки війни вона була сандружинницею, нагороджена орденом Слави III ступеня. Її самовіддана праця на будівництві Молодогвардійська відзначена в 1960 році високою урядовою нагородою — орденом Леніна. Бригада оздоблювальників, очолювана О. С. Недайводіною, виступила ініціатором змагання за відмінну якість виконуваних робіт. Почин був підтриманий усіма бригадами управління і дав чудовий результат: за якістю робіт загальнобудівельне управління № 3 зайняло провідне місце серед інших будівельних організацій тресту.

Щорічно на підприємствах Молодогвардійська систематично підвищують свою ділову кваліфікацію сотні робітників. Так, на 1965 рік у загальнобудівельному управлінні № 3 двома спеціальностями володіли усі робітники, трьома — 40 процентів робітників, чотирма — 15 процентів і п'ятьма — п'ять процентів робітників будівельників. На шахті «Талівська» № 2, наприклад, за 1960—1965 рр. навчено понад 1,5 тис. робітників, з яких понад тисячу набули другі спеціальності. В шахтобудівному управлінні № 2 двома-трьома суміжними професіями володіє кожний робітник.

Дедалі більше жителів залучається до роботи Ради депутатів трудящих. До її складу обрано 50 чоловік. Це передові виробничники, активні громадські працівники, вчителі, лікарі.

Серед членів виконкому міськради один з старожилів міста — Є. М. Рудник — ініціатор і активний учасник багатьох заходів по благоустрою, популярний лектор, великий друг дітей. За його ініціативою була організована піонерська кімната, переобладнані під дитячі заклади гуртожитки, створено університет юридичних знань. Депутатів Ради — інспектора по техніці безпеки І. Д. Смалеху і завідуючу дитяслами Г. М. Конотопову знають у місті як ентузіастів озеленення. Депутат міськради, старий комуніст, у минулому досвідчений партійний працівник Я. М. Поколенко — громадський вихователь в робітничому гуртожитку № 28.

Рік у рік на основі виробничих успіхів підвищується добробут трудящих. Середньомісячний заробіток гірників шахти «Талівська» № 1, наприклад, збільшився з 169 крб. у 1959 році до 199 крб. у 1966 році, а передові робітники, такі як бригадир видобувної бригади П. П. Тарарін, прохідники П. Я. Лебедєв,

Житлові будинки шахтарів.

І. М. Шостак і багато інших заробляють щомісячно по 400—500 карбованців. В особистому користуванні у гірників підприємства 18 легкових автомашин і 859 мотоциклів. У 1966 році 987 сімей мали телевізори і майже кожна сім'я — холодильники та пральні машини.

Зростають вклади трудящих в ощадні каси. Кількість вкладників збільшилася в Молодогвардійську з 894 чоловік у 1958 році до 4253 в 1967 році. Загальна сума вкладів на цей час становила 1 млн. 138 тис. карбованців.

Розширюється сітка торговельних і побутових підприємств міста. В 1966 році товарооборот продовольчих магазинів і їдалень становив понад 5,5 млн. карбованців. Тільки за останні три роки семирічки тут відкрито спеціалізовані, добре обладнані магазини «Шахтарський», універмаг, кафе, домову кухню, вареничну, будинок побуту. Все більше поширюється доставка продуктів додому та інші прогресивні форми торгівлі.

Як і всюди в нашій країні, в молодому місті велику увагу приділяють охороні здоров'я трудящих. У 1960 році в Молодогвардійську споруджено лікарняне містечко з поліклінікою, терапевтичним, хірургічним, пологовим та інфекційним відділеннями. За п'ять років бюджет лікарні зріс з 114,2 тис. крб. у 1960 році до 253,2 тис. крб. у 1966 році, а число ліжок — більше ніж у три рази і досягло 135. Якщо в 1960 році налічувалось 14 лікарів, то в 1966 році — 19, число середніх медичних працівників зросло за ці роки з 46 до 69. Лікарня оснащена сучасним медичним устаткуванням.

Крім міської лікарні, тут є п'ять виробничих медпунктів, де трудиться 18 чоловік середнього медичного персоналу.

Жителі міста глибоко поважають лікарів О. С. Анікіну, С. О. Зощенка, Н. С. Рудник, С. В. Сердюк, які всі свої сили і здібності віддають справі поліпшення охорони здоров'я трудящих.

Профспілкові і господарські організації підприємств міста багато роблять для поліпшення умов праці і техніки безпеки, що позитивно позначається на здоров'ї трудящих. На шахті «Талівська» № 2 виконано великий обсяг робіт по перекріпленню і осушенню гірничих виробок, впроваджено мокре буріння і зволоження вугілля в масиві, завдяки чому зменшено пилоутворення в шахтах. На підприємстві устатковано фотарій, встановлені солюкс, кварцові та інші апарати. На шахті «Талівська» № 1 для поліпшення умов праці гірників по всіх відкаточних штреках проведено стаціонарне освітлення. На зміну дерев'яному кріпленню прийшло металеве. Для кращого провітрювання вибоїв встановлено більш потужні вентилятори.

Молодогвардійськ будувався як місто нового, соціалістичного типу, з урахуванням усіх потреб і запитів радянських людей. Його забудова провадилася кварталами багатоповерхових благоустроєних будинків з усіма вигодами, в кожному мікрорайоні створювалися підприємства торгівлі, побутового обслуговування. Тільки за 1961—1962 рр. загальна площа житла зросла з 37 до 65 тис. кв. м, або майже вдвоє. На 1962 рік в місті було вже 6 вулиць: Леніна, Молодіжна, Шкільна, Декабристів, Свердлова, М. Коцюбинського. На кінець семирічки загальна жила площа його становила 120 тис. кв. м. Одночасно з житловими будинками тут споруджувались медичне містечко, їдальні, відкривались продовольчі і промтоварні магазини, культурно-освітні заклади.

Трудівники Молодогвардійська люблять своє місто і прагнуть зробити його красивим і благоустроєним. За ініціативою міської Ради розгорнулось змагання трудящих Молодогвардійська з молодими містами Луганщини — Сєверодонецьком і Щастям за високу культуру побуту і зразковий благоустрій. В Молодогвардійську висаджено близько 100 тис. декоративних і 40 тис. фруктових дерев, розбито сквери і квітники. З настанням весни місто одягається в пишне зелене вбрання, прикрашується квітами. Особливо багато квітів на площі біля Палацу культури «Юність», у дворах дитячих закладів і лікарняного містечка.

Молодогвардійська міськрада організувала також змагання за зразкову чистоту і санітарну культуру кварталів і вулиць. У кожному кварталі створено санітарні пости, ради жінок — громадських працівниць, які стежать за чистотою, організують догляд за квітами і зеленими насадженнями. За активною участю громадськості методом народної будови споруджені літній кінотеатр, стадіон, десятки спортивних майданчиків.

Широкого розвитку набула в місті народна освіта. Ще в 1953 році, коли тільки закладались перші шахти, в робітничому селищі шахти «Талівська» № 1 була відкрита початкова школа. В ній навчалося тоді 50 дітей шахтобудівників і працювало два вчителі. В 1958 році ця школа стала семирічною і перейшла в новий чотириповерховий будинок — один з перших будинків в Молодогвардійську. За парти того року сіло 293 учні. А в 1962 році у середній школі, утвореній на базі семирічки, відбувся перший випуск учнів. У 1966 році в новому мікрорайоні відкрито ще одну середню школу на 960 учнів. У 1959 році збудовано школу-інтернат. Школа має чудові, просторі навчальні і спальні корпуси, всі умови для успішного навчання і відпочинку учнів.

При школі-інтернаті організовано шкільний краєзнавчий музей, експонати якого розповідають про далеке минуле Донбасу, і зокрема, Краснодона, про події Жовтневої революції, героїчну боротьбу краснодонських підпільників у роки Великої Вітчизняної війни, про славні будні сучасного Краснодона і Молодогвардійська.

Міцна дружба зав'язалася між колективами учнів і передовими виробничими бригадами міста, що зарахували в свої ряди героїв-молодогвардійців. Зокрема, бригади Анатолія Лаєвського, Аскера Аскерова, Олександри Недайводіної часто бувають у своїх підшефних, цікавляться їх навчанням, відпочинком, ходять з ними в екскурсії по рідному краю. Бригада Аскера Аскерова на свої кошти організувала поїздку учнів у місто Ростов-на-Дону і на Сєверодонецький хімічний комбінат. За ініціативою і активною участю молодогвардійських виробничих бригад влаштовано заміський піонерський табір, де кожного літа відпочивають понад сто школярів.

Педагогічні колективи шкіл плодотворно працюють над тим, щоб дати учням міцні і глибокі знання, виховати їх палкими патріотами своєї Батьківщини.

Багато років, з дня заснування першої школи, віддає свої знання і педагогічний досвід вихованню дітей Г. І. Голікова. Високою педагогічною майстерністю відзначаються В. К. Журавльова, М. О. Калабухова, Б. П. Сарабєєв, Г. Я. Лавренко і багато інших вчителів.

Лікарняне містечко.

Піонерські загони і дружини в школах міста названі іменами молодогвардійців. Традиційними стали зустрічі школярів з рідними юних героїв, тематичні вечори та урочисті піонерські збори, присвячені пам'яті героїв «Молодої гвардії».

Для навчання робітничої молоді в 1958 році було відкрито вечірню середню школу. Тільки за роки семирічки тут здобули середню освіту 246 чоловік, восьмирічну — 200 чоловік. Багато шахтарів і будівельників підвищують свою освіту на заочних відділеннях вузів і технікумів. На шахтах «Талівська» № 1 і № 2 за роки семирічки 15 чоловік закінчили інститути, 12 вступили і продовжують навчання в заочних вузах, 32 гірники навчаються в заочних середніх технічних навчальних закладах.

За 1958—1966 рр. Молодогвардійське професійно-технічне училище підготувало 2708 кваліфікованих робітників будівельних спеціальностей і 120 — для підприємств вугільної промисловості.

З 1962 року в Молодогвардійську почав працювати філіал Краснодонської музичної школи.

Наймолодші жителі міста виховуються в дитячих закладах. Кожний третій дошкільник відвідує дитсадок. На підприємствах і будовах створені численні спортивні секції, в кожному жилому кварталі, при кожному гуртожитку є спортивні майданчики. Заняття тут організують громадські інструктори фізкультури. Тільки при Палаці культури «Юність» у постійних спортивних секціях в 1966 році брало участь близько 1000 чоловік, а на підприємствах і будовах міста — понад півтори тисячі чоловік. На шахті «Талівська» № 2, наприклад, спортом займається кожний другий трудівник.

Центром масово-політичної і культурно-освітньої роботи у Молодогвардійську став Палац культури «Юність». Тут є приміщення для роботи різних гуртків художньої самодіяльності і спортивних секцій. Масові заходи провадяться у залі для глядачів на 630 місць і лекційному залі на 230 місць.

Активну участь в організації культурно-освітньої роботи бере правління Палацу культури, членами якого є пристрасні поклонники мистецтва — представники промислових підприємств і установ міста. Це начальник навантаження шахти «Талівська» № 2 Е. К. Абулян, депутат міської Ради Р. Ф. Бикова, гірничий майстер шахти «Талівська» № 2 О. І. Нестеренко, помічник начальника шахтопрохідницького управління № 6 Ш. С. Нінуа та інші. За чотири роки роботи Палацу культури тут склався великий творчий колектив. Він налічує понад триста постійних учасників художньої самодіяльності, з числа яких створено два драматичні і два танцювальні колективи, самодіяльний цирк, естрадний і духовий оркестри, чоловічий вокальний ансамбль.

Колективи художньої самодіяльності міста з 1961 по 1967 рік організували для шахтарів, будівельників Молодогвардійська і трудівників підшефних колгоспів та радгоспів близько 400 концертів і спектаклів, взяли участь у двох обласних оглядах художньої самодіяльності, не раз виступали по обласному телебаченню і українському республіканському радіо, а в 1965 році в складі колективів Краснодона брали участь у творчому звіті колективів художньої самодіяльності Луганщини у Києві.

Часто у Палаці культури провадяться тематичні вечори, в яких беруть участь старі комуністи, передовики виробництва, батьки героїв Краснодонського підпілля. В лекційному залі Палацу працюють народні університети юридичних, педагогічних, медичних знань, а з 1965 року — університет естетичного виховання, кінолекторій.

В одному з кращих приміщень Палацу культури — залі щастя в урочистій обстановці провадиться реєстрація шлюбів і новонароджених, вручення паспортів і трудових книжок. Доброю традицією в місті стало проведення комсомольських весіль.

Понад чотири тисячі постійних читачів налічує бібліотека Палацу культури. В її книжковому фонді до 40 тис. примірників різної літератури. При бібліотеці створено раду з найактивніших читачів. В їх числі — передовики виробництва, робітники, інженерно-технічні працівники, лікарі, вчителі.

Працівники бібліотеки беруть активну участь у пропаганді технічних знань, досягнень науки і техніки, передового виробничого досвіду. Спираючись на широкий читацький актив, бібліотека проводить велику роботу по комуністичному вихованню трудящих. Тут цікаво проходять читацькі конференції, літературні вечори. Масові заходи організуються не тільки в самій бібліотеці і залах Палацу культури, але і в молодіжних гуртожитках, в нарядних шахт, на агітмайданчиках міста. В 1964 році обласною радою професійних спілок бібліотеці присвоєно звання «Бібліотека відмінної роботи».

У місті немає сім'ї, яка не передплачувала б газет і журналів. У середньому на кожного жителя щорічно припадає по три примірники періодичних видань.

Шахтарів і будівельників Молодогвардійська зв'язує міцна дружба з трудівниками підшефних колгоспів і радгоспів. Шахта «Талівська» № 1 тільки за 1963—1965 рр. виділила підшефним радгоспам «Мирний», ім. Орджонікідзе та ім. Пархоменка 37 куб. м лісу, 13 різних електромоторів, 2 трансформатори, 4 насосні установки, допомогла відремонтувати корівник і збудувала кормозапарник в радгоспі «Мирний». Колектив шахтобудівного управління № 2 збудував у підшефних колгоспах і радгоспах корівник і телятник на 100 голів кожний, жилі будинки і гуртожиток загальною площею 665 кв. м. Будівельники споруджують виробничі цехи Ізваринської птахоферми і майстерні по ремонту сільгосптехніки. Шефи з загальнобудівельного управління № 3 збудували в радгоспі ім. Пархоменка 16 двоквартирних будинків, магазин, перебудували сільський клуб.

Постійну методичну допомогу сільським культосвітнім установам подає Палац культури «Юність». Регулярно виступають з концертами в колгоспах і радгоспах району агіткультбригади палацу. Жителі міста спільно з трудівниками села відзначають свято Серпа і Молота, влаштовують вечори дружби.

У Молодогвардійська — велике майбутнє. Повним ходом іде будівництво Самсонівського промислового комплексу. В 1967 році стала до ладу перша черга Самсонівської центральної збагачувальної фабрики. Розширюється почате в 1965 році будівництво шахти-гіганта «Самсонівської-Західної», яка даватиме 10 тис. тонн вугілля на добу. До 1970 року в місті буде збудовано близько 100 тис. кв. м житла, кінотеатр, спортивний комплекс.

Юне місто росте, набирає сил, красивішає з кожним роком, все щасливішим стає життя його мешканців — самовідданих трудівників, гідних спадкоємців бойової слави героїв «Молодої гвардії».

Е. З. ЄРШОВ, Н. С. КОЗЬМІНА

ПАРХОМЕНКО

Пархоменко (до 1951 року Макарів Яр) — село, центр сільської Ради, якій підпорядковані також села Кружилівка, Хорошилове, Іллівка, Новокиївка, Підгірне, Хрящівка та Огульчанськ. Розташоване у мальовничій місцевості на правому березі Сіверського Дінця, за 57 км від районного центру — міста Краснодона. Найближча залізнична станція Ільєнко (Південно-Східної залізниці) за 9 км. З містами Луганськом і Краснодоном село зв'язане асфальтованим шосе. Населення — 1,7 тис. чоловік.

Перше поселення на території села виникло у 1660 році, коли за розпорядженням Запорізького кошу тут було розміщено частину Суходільського пікету, якому наказано «суворо стежити за перелазами турецько-татарської орди»[1]. До населення пікету приєднувалися «всякого роду охочі, люди бездомні і безрідні, вільні».

---

[1] Сборник статистических сведений по Екатеринославской губернии. Вып. 3, Славяносербский уезд. Екатеринослав, 1886, стор. 4.

Рештки сторожового укріплення на могилі поблизу Сіверського Дінця зберігалися до середини минулого століття. У 1690—1700 рр. населення, що жило в цій місцевості, уже поставляло до Бахмутської фортеці на продаж багато худоби, хліба та іншого продовольства.

Близько 1738 року на місці теперішнього села поселився колишній запорізький козак Макар Безрідний, побудувавши тут великий зимівник з багатьма землянками. В 1773 році поселення Макарів Яр, що виросло на місці зимівника, було передане як рангова дача сербському полковнику А. Г. Рашковичу, який «почав заселяти його народом сімейним і осілим». Цілі селянські сім'ї було переселено сюди з інших повітів Катеринославської губернії. На 1775 рік у Рашківці, так на вимогу власника почали називати село, було 96 дворів з населенням 448 чол. (в т. ч. 230 чоловіків). У 1786 році господарем Рашківки став поміщик Божедарович. Як і його попередник, він намагався називати село по-своєму, перейменувавши його на Архангельське[1], але селяни вперто не визнавали нових назв.

Наприкінці XVIII століття населення Макарового Яру було остаточно закріпачене.

Нелегким було життя в панському ярмі нащадків волелюбних запорожців. У травні 1820 року, коли в Міуській окрузі Області Війська Донського, в частині Бахмутського і Слов'яносербського повітів Катеринославської губернії вибухнуло селянське повстання, у Слов'яносербському повіті разом з кріпаками Миколаївки, Суходолу і Павлівки піднялися на боротьбу з гнобителями й селяни Макарового Яру. Вони відмовились коритися поміщикові і розігнали посланий для приборкання виступу загін козаків. Для придушення повстання царський уряд послав сюди військо. Карателі жорстоко розправилися з учасниками повстання. Селян безжалісно били нагаями, засилали до Сибіру, віддавали в солдати[2]. Але мрія про землю і волю жила в серцях населення Макарового Яру.

На середину 50-х років XIX століття в селі проживало 546 чол. чоловічої статі[3].

Після реформи 1861 року Слов'яносербський повіт, куди входила Макарів'ярівська волость, залишився районом концентрованої земельної власності. Дворянам належало тут 85,9 проц. усієї землі.

Від поміщиці Депрерадович селяни Макарового Яру одержали 2096 десятин землі (4 десятини на ревізьку душу). За кожен душовий наділ колишні кріпаки повинні були вносити щороку 9 крб. сріблом і відробляти 40 чоловічих і 30 жіночих робочих днів. До того селянські наділи були віддалені від села на 13,5 верст.

Селяни категорично відмовлялися виконувати будь-які повинності[4]. До 1868 року сільська громада Макарового Яру мала недоїмку з викупних платежів на суму 8 тис. крб. Для стягнення її було вжито жорстоких заходів — описано і продано за безцінь робочу і гужову худобу не тільки у боржників, але й у т.зв. справних господарів. Намагаючись огородити себе від неприємностей надалі, найзаможніші селяни Макарового Яру починають викупати свої наділи. Якщо на 1873 рік цілковитими господарями своєї землі були дев'ять найзаможніших родин, то на осінь 1884 року їх число зросло до 74.

Селяни, що викупили землю, вперто вимагали від громади виділити свій наділ в окрему ділянку. Після п'ятирічних суперечок восени 1884 року 444 десятини землі, що належали 74 власникам, були відмежовані[5].

Минали десятиріччя, а селяни Макарового Яру орали землю примітивними плугами, вручну збирали врожай, молотили ціпами. Такими самими знаряддями обробляли наприкінці 80-х років минулого століття і землі поміщика Ільєнка, до якого

[1] Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии. Вып. 2, Екатеринослав, 1880, стор. 98.

[2] Наш край. Документы по истории Донской области. Ростов-на-Дону, 1963, стор. 63—67

[3] ЦДІА СРСР, ф. 577, оп. 11, спр. 803, арк. 8—11.

[4] Журн. «Летопись революции», 1923, № 2, стор. 5.

[5] Сборник статистических сведений по Екатеринославской губернии. Вып. 3, Славяносербский уезд, стор. 152-154.

перейшли землі Депрерадовичів. В його маєтку було лише дев'ять залізних плугів, одна сівалка і одні кінні граблі. Дешеву робочу силу наймитів використовувати було набагато вигідніше, ніж витрачати кошти на придбання сільськогосподарської техніки.

Село Макарів Яр (нині Пархоменко). 1903 р

Середній урожай з десятини 1872—1885 рр. по Макарів'ярівській волості становив: жита — 3,5 чверті (близько 4,5 цнт.), пшениці ярої — 3,5 чверті, вівса — 4,6, проса — 5 чвертей.

Малоземелля, низькі врожаї змушували макарів'ярівських бідняків сіяти пшеницю по пшениці, не додержуючи найпростіших сівозмін. Навіть земські статистики змушені були визнати, що процент орної землі на всій площі, одержаній селянами в наділ, набагато перейшов межу, що припускає наука.

Багато селян, не маючи худоби та сільськогосподарського інвентарю, були зовсім неспроможні обробляти свої ділянки, тому вони йшли на заробітки до міста, віддаючи свою землю в оренду місцевим багатіям.

Частина малоземельних селян шукала виходу з тяжкого становища в оренді поміщицької землі. Умови оренди були кабальними. Якщо селянин засівав 2 десятини, то урожай однієї з них він цілком віддавав поміщикові. За випас на панському вигоні однієї голови великої рогатої худоби він мусив зорати 1 десятину, за випас кози чи вівці — 0,25 десятини поміщицької землі.

Здавна мешканці Макарового Яру займалися гончарним промислом. Секрети його було занесено сюди ще наприкінці XVII століття, мабуть, майстрами з сусідньої Харківщини. У 1885 році в селі було 239 гончарів. Вони виробляли відомий на всю округу необливний глиняний посуд. Навчання хлопчиків гончарній справі починалося з 12—15 років. І тільки до 18 років ставали вони майстрами. В сезон (жовтень—березень) робочий день кустаря тривав 15—16 годин. Але за рік вдавалося заробити за гончарним кругом не більше 30—40 карбованців.

Посуд збували місцевим перекупникам, які відвозили його до Луганська, Таганрога, Ростова, Кам'янської і Митякинської станиць. На місці скупник платив за горщик в середньому по 2,44 коп. за штуку, а в Ростові він продавав його вже по 3,96 коп., в Луганську — по 3,3 коп.[1].

До 1874 року в селі не було школи, хоч на цей час тут налічувалося 1414 мешканців. Нарешті земство дозволило зняти під школу хату у селянина Дмитра Яременка. В 1882 році було збудовано приміщення земської трикласної школи.

У 1900 році в Макаровому Ярі було відкрито читальню-бібліотеку, на утримання якої земство відпускало щороку 100 карбованців. Книжковий фонд бібліотеки налічував у 1902 році 883 томи. В тому ж році бібліотеку відвідало 293 чол. (170 з них діти і підлітки)[2].

Тільки в 1901 році в Макаровому Ярі завершилось будівництво земської лікарні на 8 ліжок, яка мала обслуговувати понад 30 тис. мешканців навколишніх сіл, але при ній не було ні пологового, ні інфекційного відділень.

---

[1] Ежегодный справочник Славяносербского уездного земства за 1914 год. Луганск, 1914, стор. 141.

[2] Отчет комиссии при Славяносербской уездной земской управе о читальнях-библиотеках за 1902 год, стор. 8, 10.

Під час першої російської буржуазно-демократичної революції в селі вели значну пропагандистську та організаторську роботу луганські більшовики. 30 січня 1905 року під час обшуку в фельдшера макарів'ярівської земської лікарні було вилучено жандармами брошуру В. І. Леніна «Что делать?»[1].

Влітку 1906 року обстановка в селах Слов'яносербського повіту особливо напружилась. То тут, то там відбувалися заворушення селян, спалахували підпалені наймитами поміщицькі маєтки.

На початку липня до Луганської Ради робітничих депутатів звернулися зі скаргою на місцевих поміщиків селяни Макарового Яру. Для подання їм допомоги Рада і Луганський Комітет РСДРП послали до села групу більшовиків[2]. Очолив групу уродженець села О. Я. Пархоменко.

Народився О. Я. Пархоменко 24 грудня 1886 року в сім'ї селянина-бідняка. Важкими і безрадісними були його дитячі і юнацькі роки. Коли йому було 10 років, страшне лихо спіткало сім'ю. Померла Мотря Іванівна, Сашкова мати. В старій хаті над яром після її смерті залишилося п'ятеро сиріт.

Десятирічним хлопчиком Сашко вже наймитував у поміщика Ільєнка, потім працював у Луганську водовозом, хлопчиком на побігеньках. У 1901 році Олександр Пархоменко за допомогою старшого брата Івана поступив на роботу в інструментальний цех паровозобудівного заводу Гартмана, де зустрівся з більшовиками. «У 1904 році,— писав пізніше Олександр Якович,— я познайомився з програмою партії, після чого... вступив у партію»[3].

8 липня 1906 року в Макаровому Яру зібрався сход, де виступили Олександр Пархоменко та інші, що прибули з Луганська, більшовицькі оратори. Вони закликали селян до активних дій, до страйку, до захоплення поміщицьких земель. Їх гаряче підтримали Н. О. Мірошниченко, В. А. Нетудихата, А. В. Кривосінний та інші бідняки села. Несподівано на учасників сходу налетіли кінні стражники на чолі з приставом Григор'євим, яких викликав поміщик Ільєнко. Вони намагалися розігнати селян і заарештувати прибулих з Луганська більшовиків. У стражників полетіло каміння. Тоді поліція почала розганяти народ нагаями, а пристав навіть вистрелив у натовп[4]. Але селяни прогнали стражників. Сход тривав. Він постановив: усіх наймитів у маєтку Ільєнка з роботи зняти доти, доки поміщик не знизить селянам плату за оренду землі до 2 крб. 50 коп.— 3 крб. за десятину.

Наступного дня до Макарового Яру на ярмарок з'їхалися тисячі селян з сусідніх сіл. Дізнавшись про події, що відбулися напередодні, вони підтримали учасників виступу і разом з ними пішли до волосного правління. Селяни зажадали від земського начальника Філатова негайного арешту пристава Григор'єва і відшкодування збитків потерпілим під час розгону сходки. Філатов категорично відмовився задовольнити вимоги селян. Тоді учасники виступу заарештували його і протримали у приміщенні волосного правління доти, поки потерпілим не було виплачено 195 карбованців.

5 днів тривав страйк. На поміщицьких ланах почав осипатися хліб, але наймити вперто не виходили на роботу. І тоді Ільєнко змушений був здатись — селяни одержали в оренду 1000 десятин землі з оплатою 3 крб. 75 коп. за десятину на рік[5]. Тимчасом до Макарового Яру прибув великий загін козаків. Багатьох учасників виступу заарештували. У листопаді 1906 року катеринославський окружний суд розглянув у Луганську справу про жителів Макарового Яру і засудив О. Я. Пархоменка, І. Я. Пархоменка, Г. Ф. Городовиченка, В. С. Бойка, С. К. Гріпіченка, Д. Й. Гарасенка, П. О. Яременка, М. Я. Шкарупу, С. П. Козла, М. Ф. Гуркаленка, О. Г. Єлістратенка, В. Г. Шабинського, Г. Д. Шевченка та І. Д. Бойка до тюремного ув'язнення.

---

[1] Журн. «Красный архив», 1941, № 1, стор. 51.

[2] И. Берхин. Луганская большевистская организация в период первой русской революции. М., 1947, стор. 96.

[3] Г. А. Толокольников. Александр Пархоменко. М., 1962, стор. 5.

[4] ЦДІА СРСР, ф. 1405, оп. 108, спр. 6923, арк. 1

[5] Там же, арк. 2.

Після поразки революції 1905—1907 рр. поміщик Ільєнко відновив стару орендну плату на землю. Незабаром він продав більшу частину землі місцевим куркулям, залишивши тим самим без шматка хліба сім'ї колишніх орендарів. Багато бідняків змушені були наймитувати у поміщиків та куркулів або йти в місто на заробітки.

Кращі землі поступово зосереджувалися в руках сільських глитаїв, які особливо зміцніли після проведення столипінської аграрної реформи. У роки першої світової війни становище бідноти стало особливо нестерпним. Війна забрала у багатьох сімей працівників, що призвело до остаточного занепаду господарств. Все це викликало невдоволення сільської бідноти. Влітку 1916 року наймити Ільєнка, жителі Макарового Яру, підтримуючи антивоєнні виступи луганських робітників, дедалі частіше відмовлялися виходити на роботу.

Звістка про перемогу Лютневої революції 1917 року і повалення самодержавства сколихнула все село. Її принесли на початку березня селяни, що повернулися з поїздки до Луганська. В той же день Т. Д. Гречин, І. С. Гречин, С. І. Дудак та інші бідняки прийшли до волосного правління і, зірвавши зі стіни портрет царя, роззброїли волосного урядника та стражників. Все село загуло, як потривожений вулик. Селяни збиралися групами і довго розмовляли про те, яким то буде нове життя. Щодня до села надходили нові звістки про події в Луганську — створення Ради робітничих і солдатських депутатів, обрання при ній у травні 1917 року спеціального повітового бюро, яке займалося селянськими справами. З червня 1917 року в село починає надходити газета «Донецкий пролетарий», що її видавав Луганський комітет РСДРП(б). Часто виступав перед земляками, роз'яснюючи становище в країні, Олександр Пархоменко, який повернувся в Донбас за завданням Центрального Комітету партії.

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції, заручившись підтримкою Центральної Ради, наступ на Донбас розпочали війська генерала Каледіна. Переправившись через Сіверський Донець, каледінці зайняли Макарів Яр. Тільки після вигнання білокозаків у грудні 1917 року на селі було створено ревком. Але у квітні 1918 року село окупували німецькі війська.

До Макарового Яру повернувся колишній управитель поміщицького маєтку. Під загрозою смертної кари він зажадав від селян внести орендну плату за засіяну поміщицьку землю. Тих, хто відмовлявся платити, жорстоко карали. Не раз по-грабіжницькому налітали на село і загони гетьманської варти, що стояли поблизу.

Після вигнання німецьких окупантів та білогвардійців, що вторглися в село після них, у грудні 1919 року в Макаровому Яру було остаточно відновлено Радянську владу. До складу військово-революційного комітету, створеного в селі, увійшли Л. С. Сердюченко (голова), Т. В. Кривосінний, М. Є. Звіряка, П. Г. Степаненко (секретар)[1]. Ревком з перших днів свого існування взявся за забезпечення фронту продовольством і фуражем, подавав допомогу сім'ям, що потерпіли від білогвардійців. Наприкінці грудня 1919 року за сільською громадою було закріплено 4218 десятин землі[2].

У березні 1920 року в усіх селах волості відбулися вибори до Рад. З 25 березня приступив до роботи волосний виконавчий комітет. Земельна комісія, створена при ньому, почала здійснювати земельний закон Всеукраїнського революційного комітету.

У серпні в селі вже працював прокатний пункт сільськогосподарських машин і знарядь, для обслуговування потреб населення було відкрито також ремонтні майстерні[3].

О. Я. Пархоменко. 1920 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 52, 54.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 1, спр. 504, арк. 4.
[3] Там же, спр. 54, арк. 66.

У червні 1920 року в Макаровому Ярі було створено комітет незаможних селян. У липні того ж року — волосний партійний осередок. Його секретарем було обрано Л. С. Сердюченка, комуніста з жовтня 1917 року.

Партійна організація та члени виконкому дбали також про розгортання культурно-освітньої роботи на селі. Так, 24 травня волвиконком обговорював питання про створення в селі клубу, для чого в розпорядження культурно-освітньої комісії було виділено приміщення. Восени було відкрито зимову селянську школу для дорослих. Організували дитячий садок. Було також відкрито «радянську їдальню».

Зміцненню Радянської влади на селі багато в чому сприяли учасники громадянської війни, що повернулись до Макарового Яру. У битвах за молоду Радянську республіку особливо відзначились учасники оборони Царицина Г. Ф. Городовиченко, Ф. В. Кривосінний, колишня наймичка Н. М. П'янова, що воювала в складі Першого Луганського соціалістичного загону, а потім четвертої Петроградської дивізії, С. І. Дудак та О. Д. Лазуренко — бійці Першої Кінної армії.

Будівництво нового життя відбувалося в умовах гострої класової боротьби. У волості лютували банди, сільські багатії з боєм зустрічали будь-який захід Радянської влади. Дуже важко доводилося в ті роки сільським активістам: на кожному кроці їх підстерігала куля з куркульського обріза. Десятки юнаків та дівчат села вступили в ці дні в загони ЧОН'у.

Багато зусиль докладали трудівники села, щоб подолати розруху і налагодити господарство. У 1923 році в Макаровому Яру налічувалося 399 селянських дворів. 117 (тобто близько 30 проц.) не мали робочої худоби, 82 двори (тобто 20 проц.) взагалі не мали худоби. В селі було лише 87 коней, 264 робочі воли, а також 60 голів свиней і 253 корови. Не кращим було становище і з сільськогосподарським інвентарем.[1]

У 1923 році з ініціативи членів КНС в селі було створено перше товариство спільного обробітку землі, в якому спочатку об'єдналося 50 бідняцьких господарств[2]. Головою ТСОЗ'у обрали І. І. Щербака, а його заступником С. І. Дудака.

Велику роботу на селі проводили комсомольці. У 1925 році в Макаровому Ярі було створено перший комсомольський осередок з 15 чол., секретарем якого було обрано П. І. Щербака. Комсомольська організація залучала молодь села до активного політичного життя, займалася антирелігійною пропагандою. Активну участь брали комсомольці в роботі організованого ще в 1921 році драматичного гуртка. «Замість традиційних зустрічей, свят, з пиятикою та гулянками, місцевий гурток молоді,— писала газета ,,Луганская правда'' — під Новий рік своїми власними силами поставив революційну п'єсу ,,Боротьба за волю''. Червоноармійські частини, що проходили в той день через село, були чимало вражені згуртованістю і організованістю, що панували серед молоді»[3].

Свідоцтво про нагородження О. Я. Пархоменка орденом Червоного Прапора.

Россійская
Социалистическая Федеративная
Советская Республика
Революціонный Военный Совет Республики

По уполномочию Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноармейских Депутатов Революционный Военный Совет Республики постановил воина Рабоче-Крестьянской Красной Армии [illegible] за отличие в бою против врагов Социалистического Отечества
наградить знаком ордена „Красное Знамя" — символом мировой социалистической революции.
Знак ордена «Красное Знамя» носится на груди.
В удостоверение изложенного и выдана настоящая грамота.

Заместитель Председателя Революционного Военного Совета Республики

№
[illegible] 192.. г.
г. Москва

---

[1] Итоги сплошной подворной переписи Донецкой губернии (январь—февраль 1923 г.), т. 5, Х., 1923, стор. 184—186.

[2] Архів обласного державного краєзнавчого музею, ф. 1, оп. 2, стор. 20.

[3] Газ. «Луганская правда», 5 січня 1922 р.

Комсомольські активісти допомагали сільській Раді виконувати план хлібозаготівель. Не обходився без їхньої допомоги і комітет незаможних селян. Не один недільник провела молодь, заготовляючи ліс для сільського будівництва, допомагаючи господарствам бідняків, вдів, чоловіки яких загинули на фронтах імперіалістичної і громадянської воєн.

Комуністи і комсомольці йшли також в авангарді походу проти неписьменності. У 1922 році в селі було введено обов'язкове початкове навчання дітей. В гуртках лікнепу місцеві учителі навчали грамоти і доросле населення.

У 1927 році відкрили Макарів'ярівську керамічну кустарно-промислову школу. Вона готувала майстрів художньої кераміки. За допомогою досвідчених спеціалістів учні опановували секрети виготовлення керамічних глазурованих ваз, чорнильних приладів, розписних таць тощо. У школі викладали відомий в республіці майстер розпису гончарних виробів М. І. Кирячек, майстри-гончарі І. І. Шкурко та М. П. Звіряка. Перший випуск молодих майстрів відбувся у 1931 році. Серед випускників була і Л. П. Трегубова, нині член Спілки художників УРСР, яка по закінченні скульптурного відділення Київського художнього інституту ось уже понад 20 років викладає скульптуру, малюнок і композицію в Луганському художньому училищі.

У 1929 році на основі товариства спільного обробітку землі в Макаровому Ярі була створена сільськогосподарська артіль «12 років Жовтня». С. І. Дудак, що до цього керував ТСОЗ'ом, одноголосно був обраний головою колгоспу. Перший макарів'ярівський колгосп мав 600 га землі, 50 пар робочої худоби, 60 бричок, 40 плугів, 30 кінних косарок і 3 трактори. Урожаї на колгоспних ланах були в 1,5 раза вищими, ніж на землях одноосібників. І це було переконливою агітацією «за комунію». У 1931 році тут було створено другу сільськогосподарську артіль ім. О. Я. Пархоменка. Очолив її І. І. Шкарупа.

В 1935 році в селі розміщується центральна садиба Іванівської МТС, організованої для обслуговування 17 колгоспів. Директором її було призначено В. Т. Жабка, комуніста з 1924 року, великого ентузіаста своєї справи. В першу ж весну на колгоспні лани вийшло до 40 тракторів. Це було найкращим підтвердженням переваг колективного ведення господарства. Ті одноосібники, які ще вагались, подали заяви до колгоспу. Колективізацію в селі було цілковито завершено[1].

Незабаром в Макаровому Ярі було створено курси підготовки трактористів. З 1935 по 1940 рік їх закінчили понад 200 чоловік. Викладачами курсів були місцеві вчителі та спеціалісти сільського господарства.

Велику допомогу механізаторам подавали шефи—робітники Луганського паровозобудівного заводу ім. Жовтневої революції. У вільний від зміни час вони ремонтували інвентар, верстати для майстерень та інше обладнання.

На кінець 1938 року в Макаровому Ярі було уже 400 дворів і 2600 мешканців[2]. Ще в 1929 році за допомогою луганських шефів село було радіофіковане.

Розвивалися заклади культури й охорони здоров'я. Серед представників сільської інтелігенції було чимало ентузіастів, безмежно відданих своїй справі. З 1910 року головним лікарем макарів'ярівської дільничної лікарні працював колишній земський лікар Г. М. Щербина. З перших днів Радянської влади він гаряче взявся за поліпшення медичного обслуговування населення, багато уваги приділяв вихованню молодих лікарів, а також громадській діяльності. У 1948 році в зв'язку з 50-річчям лікарської діяльності Г. М. Щербині було присвоєно звання Заслуженого лікаря УРСР.

В 1931 році в Макаровому Ярі було відкрито семирічну школу, яку в 1936 році перетворено на середню. Перед війною її закінчило близько 150 юнаків і дівчат.

С. Д. Грибов, що працював діловодом у школі, ще у 1928 році почав навчати музичній грамоті сільських дітей, а потім створив оркестр народних інструментів.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 397—399.

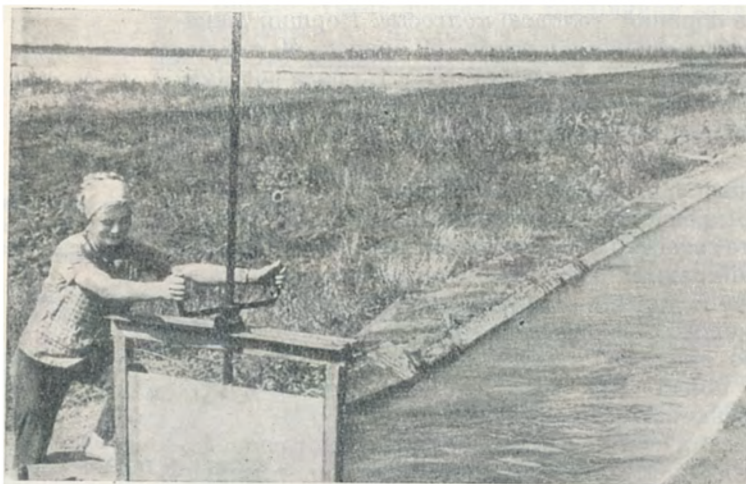
[2] Ворошиловград—Сталинград. Путеводитель по следам гражданской войны. М., 1938, стор 71.

Слідом за школярами в колектив вступили обдаровані юнаки та дівчата села. У 1933 році при оркестрі було створено вокальну групу, якою керувала місцева вчителька К. В. Водоп'янова. Десятки юнаків та дівчат Макарового Яру в цих колективах набули мистецької освіти, а деякі з них стали професійними акторами. В 30-і роки на селі відкривається бібліотека. Книги для неї — 850 томів зібрали ентузіасти бібліотечної справи.

Коли віроломний напад фашистської Німеччини порушив мирну працю радянських людей, сотні трудівників Макарового Яру пішли захищати Батьківщину. В перші дні війни на їхнє місце стали жінки, підлітки, старі, які самовіддано виконували доручену їм роботу — орали, сіяли, доглядали худобу. Сотні вантажів перевозила щодня на вантажній машині у будь-яку погоду шофер В. Р. Бойко, з ранку до вечора працювали на колгоспних полях трактористка Н. І. Пархоменко, колгоспниці О. Я. Кругла, І. О. Артюшенко.

Влітку 1942 року лінія фронту наблизилась до Новосвітлівського району. Вирушили на схід гурти колгоспної худоби, було евакуйоване майно МТС. 17 липня 1942 року гітлерівські загарбники захопили село. Розпочалися грабежі, арешти, розстріли мирних людей. Загинули залишені для підпільної роботи в селі комуністи Т. Є. Чабаненко і Степан Рибалко. Було розстріляно головного агронома Іванівської МТС С. І. Удовиченка і сім'ю колгоспника І. Т. Ступака. Фашисти по-звірячому замучили молодих колгоспників Миколу Звіряку і Миколу Столярова[1]. Були страчені також І. Ф. Городовиченко і О. А. Бойко, які подавали велику допомогу радянським розвідникам.

Але радянських людей не зламала фашистська неволя. В чорні дні окупації в селі діяла підпільна комсомольська група. Керував нею секретар комсомольської організації села Віктор Мішин. До групи входили також молоді колгоспники Андрій Грудачов, Василь Самойленко, Дмитро Щербак, Василь Середа, Віктор Дичанський. Підпільники вели велику агітаційну роботу серед населення. Ризикуючи життям, вони допомагали також радянським бійцям і командирам, що потрапили в оточення чи втекли з німецьких концентраційних таборів. Комсомольці діставали для них одяг, майстерно підробляли печатку і підпис коменданта на перепустках, з якими можна було пройти до лінії фронту. Комсомолки Олександра Городовиченко і Олександра Фурманова три місяці доглядали в своїх хатах важко поранених військових комісарів І. М. Сорокіна і Г. Т. Компанійця.

Ново-Київська зрошувальна система.

Доярка радгоспу ім. Пархоменка, депутат районної Ради Г. І. Зверяка.

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 30-ОВ, спр. 1409, арк. 50.

Разом з головним лікарем лікарні Г. М. Щербиною члени підпільної організації підказували юнакам і дівчатам, як поводити себе на медичних комісіях, щоб уникнути відправки до Німеччини, попереджали про облави.

Коли радянські частини наприкінці січня 1943 року наблизились до села, комсомольці-підпільники розвідали розташування вогневих точок ворога і передали ці дані радянському командуванню. Крім того, вони провели агітацію серед розташованих в селі італійських солдатів, в результаті чого цілий їхній підрозділ здався в полон радянським військам.

1 лютого 1943 року Макарів Яр було визволено від ворога. Разом з воїнами Радянської Армії у вуличних боях брали участь юні підпільники. Потім вони майже всі добровільно вступили до лав Радянської Армії. Віктор Мішин, Андрій Грудачов, Дмитро Щербак та Віктор Дичанський загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. У 1945 році, вже після закінчення війни, помер від ран Василь Середа.

Героїчно билися жителі села К. Я. Звіряка, М. Ю. Гайдар, І. І. Дудак та ін. на фронтах війни.

Нові будинки для робітників радгоспу в с. Пархоменко.

Будинок-музей О. Я. Пархоменка.

Нелегко було в першу після визволення весну трудівникам Макарового Яру. Під час окупації фашисти розграбували село, спалили або пошкодили більше половини хат колгоспників, школу, майстерню МТС та інші господарські приміщення. Зібравши рештки розбитих тракторів і механізмів, робітники МТС відремонтували 12 тракторів.

Велику організаторську роботу на селі проводили працівники сільської Ради, яку було відновлено на другий день після визволення — 2 лютого 1943 року. Восени 1943 року, завдяки піклуванню сільради, розпочалися заняття в школі, відновила роботу лікарня, відкрився магазин, а також клуб і бібліотека.

4 квітня 1943 року в селі була відновлена партійна організація, яку очолив комуніст ленінського призову С. І. Дудак. Спочатку вона об'єднувала 10 чоловік — 6 членів і 4 кандидати в члени партії.

У 1948 році колгоспи Макарового Яру — ім. Пархоменка і «12 років Жовтня» — досягли довоєнного рівня у господарстві. В МТС того року було 100 тракторів і 35 комбайнів. Велику роль у піднесенні колгоспного виробництва відіграло об'єднання колгоспів села в 1958 році в багатогалузеве господарство — артіль «Заповіти Ілліча».

На фермах цього колгоспу було 1570 голів великої рогатої худоби (в т. ч. 576 ко-

рів), 800 свиней, 845 овець. Його прибутки на кінець 1958 року становили 3,5 млн. карбованців.

У січні 1962 року в зв'язку із створенням навколо Луганська широкої зони виробництва овочів та молока колгосп «Заповіти Ілліча» було перетворено на молочний радгосп ім. Пархоменка. За ним закріплено 5788 га сільськогосподарських угідь, в т. ч. 4447 га орної землі. У 1967 році господарство мало 67 тракторів, 26 автомашин, 18 комбайнів. На його фермах було 2,9 тис. голів великої рогатої худоби (переважно червоної степової породи), в т. ч. 1,2 тис. корів, тобто вдвоє більше, ніж у колишньому колгоспі «Заповіти Ілліча» у 1958 році. Радгосп здав державі в 1966 році 1,6 тис. цнт м'яса, 19,5 тис. цнт молока.

Багато уваги приділяють у радгоспі механізації трудомістких процесів у тваринництві. В усіх нових тваринницьких приміщеннях обладнано автопоїлки, механізовано доїння, приготування і роздавання кормів.

Для забезпечення міцної кормової бази і стійких урожаїв овочів та картоплі збільшується площа зрошуваних земель. У 1967 році вона становила 1504 га.

Цьому сприяло будівництво в Краснодонському районі Новокиївської державної зрошувальної системи, спорудження якої оголошено республіканською ударною комсомольською будовою. З усіх кінців України з'їхалися в степ під Новокиївку, розташовану в кількох кілометрах від села, сотні юнаків та дівчат, щоб напоїти водою радгоспні землі. Неподалік від села виросло нове селище, де живуть молоді монтажники, кранівники, електрозварники і теслярі краснодонського будівельно-монтажного управління.

Водночас із розвитком зрошувального землеробства трудівники радгоспу підвищують культуру ведення господарства. Різко зросло застосування мінеральних добрив.

В авангарді боротьби за розвиток радгоспного виробництва, за виконання рішень XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КП України, Пленумів ЦК КПРС ідуть сільські комуністи. В селі 3 партійні організації, найбільша з них — радгоспна, яка об'єднує 47 комуністів. Більше половини їх трудиться безпосередньо у рільництві та тваринництві. Понад 15 років працює дояркою на молочно-товарній фермі депутат Краснодонської районної і Пархоменківської сільської Ради ударниця комуністичної праці Г. І. Звіряка.

Незважаючи на похилий вік, і досі працює в радгоспі скотар дійного стада комуніст Я. Д. Семенцов. Його життя нерозривно зв'язане з історією рідного села. Був він і замполітом в МТС, бився і на фронтах Великої Вітчизняної війни, працював головою колгоспу «12 років Жовтня» в тяжкий післявоєнний час. І на схилі віку Яків Дем'янович не захотів залишатися осторонь від роботи рідного радгоспу.

Серед передовиків радгоспу також доярки Н. Ф. Різник та М. І. Заброда, завідуючий свинофермою В. К. Ткачов, механізатори О. С. Лазуренко, Г. І. Кунецький, М. Ф. Дудак, шофер І. С. Городовиченко. Самовіддана праця багатьох з них відзначена урядовими нагородами. Ордена «Знак Пошани» удостоєний також директор радгоспу комуніст Ф. А. Корсун.

У радгоспі ведеться велике господарське і житлове будівництво. Тільки за останні 2 роки семирічки (1963—1965 рр.) сума капітальних вкладень становила 800 тис. крб. За цей час було збудовано 4 чотирирядні корівники, телятник, приміщення радгоспної контори, 34 житлові будинки для робітників. У 1966 році споруджено ще 22 житлові будинки. Закінчено підключення села до державної електромережі, а також будівництво останньої ділянки асфальтованої шосейної дороги, що з'єднує село з Новосвітлівкою.

З розширенням радгоспного виробництва підвищується добробут трудящих. Середній заробіток робітника радгоспу — 90—100 карбованців. Про зростання матеріального добробуту трудящих можна судити і по розширенню товарообігу підприємств місцевої торгівлі. Якщо в 1959 році він становив 456,8 тис. крб., то в 1966 році — вже 1447 тис. карбованців. За цей же час продаж шерстяних тканин збільшився більш

як на 70 проц., швейних виробів — у 2,8 раза, шкіряного взуття — у 2,3 раза, меблів — в 1,6 раза, велосипедів і мотоциклів — у 2,3 раза, радіоприймачів — у 2,1 раза.

В селі працювало 4 магазини робкоопу, а також їдальня і 2 продовольчі кіоски, відкрито будинок побуту з пошивочною і ремонтною майстернями та перукарнею.

В дільничній лікарні працює 3 лікарі, 5 фельдшерів і 15 медичних сестер. Великою повагою населення села користуються медичні працівники М. П. Гречина, Ф. П. Котляренко, В. Т. Деменко.

У селі працюють середня, 2 початкові школи, школа-інтернат, у яких навчається близько 800 учнів і працює 90 учителів.

На селі чимало любителів театрального мистецтва. У сільському клубі працює драматичний гурток. Колективи художньої самодіяльності створено також у середній школі, в лікарні і в школі-інтернаті. У сільському клубі виступають і колективи Луганської філармонії, демонструються кінофільми.

Майже в 10 разів порівняно з дореволюційним рівнем зріс книжковий фонд бібліотеки. Він налічував у 1967 році 7862 томи. Постійними читачами бібліотеки були 700 мешканців села. Особливо великий інтерес до художньої, суспільно-політичної і сільськогосподарської літератури. Крім сільської працює шкільна бібліотека.

Жителі села передплачували у 1967 році 1114 прим. журналів і 1357 прим. газет.

Пархоменківці свято бережуть пам'ять про свого земляка О. Я. Пархоменка. У будинку, де він народився, відкрито музей, присвячений життю і діяльності героя.

На вулиці біля музею встановлено бронзовий бюст О. Я. Пархоменка. Ім'я героя носить піонерський загін середньої школи. Про дитячі і юнацькі роки Олександра Яковича нагадує і меморіальна дошка на будинку колишньої церковнопарафіальної школи, де вчився О. Я. Пархоменко. Щороку в день його народження в музеї і в школах провадяться бесіди, відбуваються урочисті піонерські збори. Влітку село відвідують тисячі туристів. У гості до молоді приїздять сини Олександра Яковича, його брат Іван Якович.

За післявоєнні роки село незрівнянно розширилося. Розроблено генеральний план його реконструкції, розрахований на 20 років. Минуть роки, і на вулицях Пархоменка піднімуться десятки багатоповерхових будинків, нова школа, клуб на 400 місць, дитячий садок і ясла, торговельний центр. Будуть споруджені стадіон з трибунами на 1000 місць, спортивний зал, літній кінотеатр, автобусна станція, хлібопекарня, лазня, пральня, комбінат побутового обслуговування. Держава витратить на всі ці будови понад 8 млн. крб. Здійснення проекту вже розпочалося. Скинула риштування нова вулиця, забудована двоповерховими будинками, через центр села прокладено асфальтовану магістраль, по обидва боки якої посадили каштани. З кожним днем молодіє село, жителі якого примножують славні революційні традиції своїх батьків здобутками у комуністичному будівництві.

Л. І. АЛЕКСЄЄВА, Г. В. КАІРА

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ МІСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ І СІЛЬСЬКИХ РАД м. КРАСНОДОНА ТА КРАСНОДОНСЬКОГО РАЙОНУ.

ВЕЛИ́КИЙ ЛО́Г (до 1925 р.— Нижня Краснянка) — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради Краснодонського району. Розташований на річці Великій Кам'янці, за 22 км від Краснодона, за 12 км від залізничної станції Сімейкине. Населення — 1150 чоловік. Селищній Раді підпорядковане селище Верхня Краснянка.

У селищі розташований відділок Краснодонської птахофабрики, який має 4500 га землі, в т. ч. 1600 га орної, 70 га зрошуваної. В 1966 році вироблено 617,5 тис. штук яєць.

У Великому Лозі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Засноване селище в 1762 році.

ВЕРХНЬОГАРАСИМІ́ВКА — село, центр сільської Ради Краснодонського району. Розташована в долині річки Кам'янки, за 17 км від Краснодона. Населення — 500 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Власівка, Королівка, Микишівка, Нижня Гарасимівка.

В селі розташована Ізваринська птахофабрика, яка має 15500 га землі. Тут вирощують щорічно понад 30 тис. індиків.

У Верхньогарасимівці є восьмирічна школа, бібліотека, клуб.

Село засноване у 1815 році.

ВЕРХНЬОШЕВИРІ́ВКА — село, центр сільської Ради Краснодонського району. Розташована за 2 км від районного центру. Населення — 2100 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Батир, Верхньодеревечка, Нижньодеревечка, Орджонікідзе, Радгоспний.

У селі розташований відділок радгоспу ім. Орджонікідзе, за яким закріплено 165 га землі, в т. ч. 133 га саду. Відділок спеціалізується на вирощуванні фруктів та овочів.

В селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Заснована Верхньошевирівка в 1795 році.

Під час німецько-фашистської окупації жителі села активно боролися з ворогом. Комсомолець Степан Сафонов був членом краснодонської підпільної організації «Молода гвардія», загинув разом з іншими молодогвардійцями. У 1942 році гітлерівці живцем закопали першого голову колгоспу І. Є. Шевирьова.

ГІ́РНЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядкованої Краснодонській міській Раді. Розташоване за 15 км від Краснодона, за 4 км від залізничної станції Встрєчна. Населення — 2200 чоловік. Селищній Раді підпорядковане також селище Світличне.

Тепер на території Гірного ніяких підприємств немає — на початку 60-х років закрились шахти № 3—14, № 4 «Бурун» та № 3-біс в зв'язку з виробленням запасів вугілля. Населення Гірного працює на навколишніх підприємствах.

В селищі є середня школа, училище механізації сільського господарства, клуб, бібліотека.

Гірне засноване в 1913 році в зв'язку із будівництвом шахти № 3—14.

ДРУ́ЖНЄ (до 1963 р.— Ворошиловка) — село, центр сільської Ради Краснодонського району. Розташоване за 18 км від районного центру, за 8 км від залізничної станції Краснодон. Населення — 600 чоловік. Сільраді підпорядкований населений пункт Трудове.

Цвітуть сади радгоспу «Труд горняка». 1967 р.

В селі розташований радгосп «Труд горняка», що спеціалізується на виробництві молока та м'яса. В господарстві є 7600 га землі, в т. ч. 5600 га орної, 2500 голів великої рогатої худоби, 3200 свиней, птахоферма. Основні виробничі процеси механізовано.

У Дружньому є початкова школа, клуб, бібліотека, пам'ятник Героям Великої Вітчизняної війни.

Село засноване у 1927 році переселенцями з с. Райгородки (тепер Луганської області).

Е́НГЕЛЬСОВЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядкованої Краснодонській міській Раді. Розташоване за 10 км від Краснодона, за 6 км від залізничної

станції Сімейкине. Населення — 3700 чоловік. Селищній Раді підпорядковане селище Широкий.

В Енгельсовому розташована шахта № 18-біс, добова продуктивність її 1100 тонн вугілля.

У селищі є восьмирічна школа, школа робітничої молоді, клуб, 2 бібліотеки.

В 1915 році на території сучасного селища була закладена шахта № 5. На початку 20-х років вона закрита, в 1923 році стала до ладу шахта ім. Енгельса, яка існувала до 1942 року, поряд з якою виросло робітниче селище. В 1940 році збудована шахта № 18-біс.

Головний механік шахти ім. Енгельса М. П. Бараков був одним з керівників Краснодонського комуністичного підпілля під час німецько-фашистської окупації, загинув у застінках гестапо.

За видатні виробничі успіхи бригадиру вибійників шахти № 18-біс В. О. Дриженку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

ІВА́НІВКА — село, центр сільської Ради Краснодонського району. Розташована за 35 км від районного центру, за 22 км від залізничної станції Новосвітлівський. Населення — 300 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Білоскелювате, Водоток, Габун, Давидо-Микільське, Липове, Надеждине, Орлівка, Пантеліївка, Радісне.

В селі розташований радгосп «Вперед», що спеціалізується на м'ясо-молочному виробництві. Господарство має 9340 га землі, в т. ч. 6100 га орної; 3400 голів великої рогатої худоби, 1100 свиней, птахоферму.

У селі є початкова школа, клуб, бібліотека.

Заснована Іванівка в 1833 році.

У 1906 році селяни зажадали від поміщика зниження орендної плати за землю. Вони припинили всі роботи в маєтку, поки не домоглися свого.

Уродженцеві села льотчику О. М. Криворученку присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

У с. Білоскелюватому живе Герой Соціалістичної Праці О. І. Завалій.

ІЗВА́РИНЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Краснодонській міській Раді. Розташоване за 14 км від Краснодона, з яким має автобусне сполучення. Залізнична станція. Населення — 5400 чоловік. Селищній Раді підпорядковане селище Краснодарський.

В післявоєнні роки в Ізвариному були відновлені старі шахти та збудовані нові — «Східна» (1946) та № 7 (1947), що утворили Ізваринське шахтоуправління. Тепер ці шахти закриті в зв'язку із виробленням запасів вугілля. Більшість населення працює на сусідніх підприємствах.

В селищі є середня школа, школа робітничої молоді, 2 бібліотеки, Палац культури; лікарня.

Засноване селище в 1917 році поблизу шахт, що тоді тут будувалися. Першими жителями були селяни, які шукали заробітку на шахтах. Сюди також прибула велика група безробітних з Китаю.

10 червня 1917 року на руднику створена більшовицька партійна організація. В липні 1917 року було обрано першу Раду робітничих депутатів.

Ізваринський червоногвардійський загін, створений в серпні 1917 року (командир А. А. Анохін), брав участь у боротьбі з каледінцями.

В квітні 1918 року в Ізвариному були розстріляні білокозаками керівники Сорокинського ревкому П. Ф. Биков та Г. Т. Дорошев, в 1924 році на околиці селища їм споруджено пам'ятник.

В роки Великої Вітчизняної війни комуністи селища створили партизанський загін, командував ним шахтар П. Д. Салфетников. Зв'язковим між загоном та підпільниками Краснодона був Т. М. Саранча, який працював на шахтах Ізвариного з 1918 року. В партизанському загоні були його діти — Геннадій та Євгенія. Всі партизани загинули.

КРАСНОДО́Н (до 1922 р.— Катеринодон) — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Краснодонській міській Раді. Розташований за 14 км від м. Краснодона, за 3 км від залізничної станції Сімейкине. Населення — 9000 чоловік.

Група синьоблузників краснодонського клубу ім. Луначарського. 1920—1930 рр.

В селищі розташовані завод автомобільних запасних частин, шахтобудівне управління, центральні електромеханічні майстерні тресту «Луганськшахтопроходка».

У Краснодоні є середня та восьмирічна школи, школа-інтернат, професійно-технічне училище (створене в 1924 році), 2 клуби, бібліотека; лікарня на 195 ліжок, поліклініка. За роки семирічки в селищі збудовано більше 6 тис. кв. м житлової площі, клуб, школу-інтернат тощо.

Селище засноване в 1910 році, названо Катеринодоном, оскільки розташоване на межі Катеринославської губернії та Області Війська Донського.

В березні 1917 року на Катеринодонському руднику була створена Рада робітничих депутатів, керівну роль в якій відігравали більшовики. Продовольча комісія Ради взяла в свої руки за-

безпечення робітників продовольством. Рада зміцнювала зв'язки з селянами навколишніх сіл. Один з керівників Ради А. О. Сарута був делегатом II Всеросійського з'їзду Рад.

Матрос-більшовик Павлов організував у Катеринодоні червоногвардійський загін, який боровся проти білогвардійців та німецьких окупантів, потім ввійшов до складу 5-ї армії.

В січні 1919 року шахтарі Катеринодона разом з селянами Новоолександрівки повстали проти денікінців.

В кінці 1919 — на початку 1920 року в селищі створені партійна організація, рудниковий комітет профспілки та комсомольський осередок.

Під час Великої Вітчизняної війни, в серпні 1942 року, в селищі створена підпільна комсомольська група на чолі з Миколою Сумським. Підпільники працювали під керівництвом краснодонського штабу «Молодої гвардії». Майже всі члени групи потрапили до рук гестапо, були по-звірячому вбиті. На братській могилі підпільників встановлено пам'ятник.

НОВОГА́ННІВКА — село, центр сільської Ради Краснодонського району. Розташована на річці Луганчику, за 30 км від районного центру, за 14 км від залізничної станції Сімейкине. Через село проходить шосе Луганськ—Краснодон. Населення — 1017 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Андріївка та Красне.

В селі розташовані центральна садиба радгоспу ім. Жовтневої революції та відділення «Сільгосптехніки». Радгосп має 7500 га землі. Господарство — овочево-молочного напряму, допоміжною галуззю виробництва є птахівництво. В радгоспі близько 1500 корів, 10 тис. штук птиці.

У Новоганнівці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. За роки семирічки в селі проведено велике будівництво: зведено понад 160 індивідуальних будинків, 6 тваринницьких приміщень, прокладено 10 км водопроводу.

До 1932 року на місці сучасного села існували 2 населені пункти — Черкаський Брід та Ганнівка, виникнення яких припадає на кінець XVIII століття.

У 1906 році селяни захопили землю поміщика Чернявського і поділили між собою. Цей виступ був жорстоко придушений.

У Новоганнівці народився письменник Г. В. Синельников.

НОВООЛЕКСА́НДРІВКА — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради Краснодонського району, розташоване в долині річки Кам'янки, за 10 км від Краснодона, за 1 км від залізничної станції Встрєчна. Населення — 2900 чоловік. Селищній Раді підпорядковане с. Дубівка.

В селищі розташовані відділок Краснодонської птахофабрики та млин, що виробляє 120 тонн борошна на добу.

У Новоолександрівці є середня, вечірня та заочна школи, клуб на 250 місць, бібліотека.

Наприкінці XVII століття в заплаві річки Кам'янки виникли хутори Теплянський, Проциків, Сорокине та ін. Пізніше хутори Теплянський та Проциків злилися в одне селище, яке з другої половини XIX століття називається Новоолександрівкою. В кінці XIX століття в Новоолександрівці виникли дрібні шахти.

Жителі Новоолександрівки—активні учасники громадянської війни (зліва направо): З. О. Колесников, І. І. Майборода, О. М. Буханов, А. І. Ковальов, С. І. Приходько, Є. Є. Кольцов. 1960 р.

В 1918 році в Новоолександрівці створено партійний осередок. З допомогою балтійських моряків Б. К. Старовойтова та О. С. Павлова в селищі було організовано червоногвардійський загін з 300 чоловік, який успішно боровся з каледінцями. 19 січня 1919 року відбулося повстання новоолександрівців проти денікінців. Після перемоги було створено кілька червоногвардійських загонів, очолюваних В. А. Акименком, С. Д Кропивченком та ін., які потім увійшли до 4-ї партизанської стрілецької дивізії.

НОВОСВІ́ТЛІВКА — селище міського типу (з 1961 р.), центр селищної Ради Краснодонського району. Розташована на річці Луганчику, за 36 км від районного центру, за 3 км від залізничної станції Новосвітлівський. Через селище проходить шосе Луганськ—Краснодон. Населення — 4900 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Валіївка, Відно-Софіївка, Вишневий Діл, Катеринівка, Комісарівка, Лисе, Тернове, Хрящувате.

В селищі розташована центральна садиба радгоспу «Новосвітлівський», якому належить 8600 га землі, в т. ч. 6900 га орної. Господарство— молочно-овочевого напряму. На фермах 4500 голів великої рогатої худоби, в т. ч. 1700 корів.

У Новосвітлівці є початкова та середня школи, бібліотека, Будинок культури, Будинок піонерів; лікарня на 110 ліжок. В селищі встановлено пам'ятник В. І. Леніну. За післявоєнні роки проведено великі роботи по благоустрою: прокладено 15 км водопроводу, замощено 10 км тротуарів.

Село на місці сучасного селища виникло в 60-х роках XIX століття, тут жили переселенці

з Чернігівської, Полтавської, Катеринославської та Київської губерній.

В кінці 1918 року в селі було створено комсомольський осередок. В квітні 1919 року для боротьби з білокозаками організовано молодіжний загін. Розвідник цього загону Ф. З. Запсельський, один з організаторів комсомольського осередку, разом з матір'ю по-звірячому вбитий білокозаками.

В селищі живуть Герої Соціалістичної Праці К. Є. Ганжа та М. О. Сердюк.

В Новосвітлівці народився М. О. Зінченко, якому за мужність, проявлену у війні з білофінами, присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

ПОПІ́ВКА — село, центр сільської Ради Краснодонського району. Розташована на річці Сіверському Дінці, за 25 км від районного центру, за 25 км від залізничної станції Краснодон. Населення — 797 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Біленьке, Великий Суходіл, Малий Суходіл, Підгірне.

В селі розташований колгосп «Побєда» м'ясо-молочного напряму. В господарстві наявні 7200 га землі, в т. ч. 3500 га орної, близько 2 тис. голів великої рогатої худоби, 1700 свиней; допоміжною галуззю виробництва є птахівництво.

У Попівці є початкова школа, клуб, бібліотека.

Засноване село на початку XVIII століття.

САМСО́НІВКА — село, центр сільської Ради Краснодонського району. Розташована за 15 км від районного центру, за 3 км від залізничної станції Сімейкине Нове. Через село проходить шосе Луганськ—Краснодон. Населення — 1166 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Новосімейкине та Попівка.

У селі розташований відділок Сімейкинської птахофабрики, який має 3200 га землі, в т. ч. 2300 га орної.

У Самсонівці є восьмирічна школа, бібліотека, клуб.

Засноване село в середині XIX століття.

СЄ́ВЄРНИЙ — селище міського типу (з 1954 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Краснодонській міській Раді. Розташований за 26 км від Краснодона, за 9 км від залізничної станції Ізварине. Населення — 7000 чоловік. Селищній Раді підпорядковане селище Сєвєро-Гундорівський.

В селищі розташована шахта № 2 «Північна», середньодобовий видобуток якої становить 1200 тонн вугілля. В 1956 році бригадир вибійників М. Я. Мамай виступив ініціатором змагання за щоденне перевиконання норми виробітку кожним робітником. Цей рух швидко поширився на всі підприємства Радянського Союзу.

У Сєвєрному — середня школа, школа робітничої молоді, клуб, бібліотека; лікарня на 20 ліжок.

Селище виникло в 1949 році, коли споруджувалась шахта № 2 «Північна».

В Сєвєрному живе Герой Радянського Союзу І. Г. Шевченко.

СІМЕ́ЙКИНЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради Краснодонського району. Розташоване за 21 км від районного центру. Залізнична станція. Населення — 4000 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Глибоке, Красний Яр, Радянське.

В селищі розташована центральна садиба Сімейкинської птахофабрики — великого механізованого господарства, земельний фонд якого становить 12850 га. На птахофабриці є 60 тис. штук птиці, в т. ч. 30 тис. курей-несучок. Щороку тут одержують понад 4 млн. штук яєць.

У Сімейкиному є середня школа, бібліотека, клуб на 220 місць; прокладено водопровід.

Селище виникло в 1914 році в зв'язку з будівництвом залізничної лінії Родакове—Лиха.

В період німецько-фашистської окупації в селищі діяла підпільна група, яка була зв'язана з Краснодонською «Молодою гвардією». Члени цієї групи П. Ф. Палагута, В. І. Ткачов, М. І. Миронов посмертно нагороджені медаллю «Партизану Вітчизняної війни» 1 ступеня.

ТА́ЛОВЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр Мирненської селищної Ради Краснодонського району. Розташоване на річці Таловій, за 2 км від районного центру, за 2 км від залізничної станції Тормозна. Населення — 3300 чоловік. Селищній Раді підпорядковане с. Мирне.

У Таловому розташована Краснодонська птахофабрика, що спеціалізується на виробництві яєць та пташиного м'яса (у 1966 році вироблено 2,8 млн. штук яєць, 802 цнт пташиного м'яса). Господарство має 13 600 га землі, в т. ч. 5 тис. га орної, є зрошувальна система.

В селищі є восьмирічна школа, 2 клуби, бібліотека.

Засноване Талове в 1815 році.

УРА́ЛО-КАВКА́З — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Краснодонській міській Раді. Розташований за 9 км від Краснодона, за 2 км від залізничної станції Урало-Кавказ. Населення — 5900 чоловік. Селищній Раді підпорядковане селище Західний.

В селищі розташовані шахти «Донецька» та «Західна». Середньодобовий видобуток обох шахт становить понад 2 тис. тонн вугілля.

Працюють середня школа, школа робітничої молоді, клуб, 3 бібліотеки, лікарня на 20 ліжок. За роки семирічки в селищі збудовано близько 50 тис. кв. м житлової площі.

В 1914 році Урало-Кавказьким акціонерним товариством по розробці корисних копалин була закладена шахта, тоді ж виникло й селище. За радянських часів на місці старої шахти збудована нова — «Донецька». В 1940 році збудована шахта «Західна».

В 1918 році на шахті був створений партійний осередок, який очолив Т. П. Чечеринда. Всі 35 комуністів ввійшли до складу червоногвардійського загону, який потім ввійшов до 5-ї армії.

В роки Великої Вітчизняної війни жителі селища П. Зимін та І. Шевцов були учасниками краснодонського підпілля; загинули від рук фашистських катів.

КРАСНИЙ ЛУЧ — МІСТО ОБЛАСНОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ

КРА́СНИЙ ЛУЧ

Красний Луч (до 1920 року — Криндачівка) — місто обласного підпорядкування. У Краснолуцьку міську Раду входять населені пункти Вахрушеве, Запоріжжя, Міусинськ, Петровське, Софіївський, Хрустальне і Штерівка. Відстань до Луганська — 62 км. Залізниця і автомобільні магістралі сполучають місто з багатьма промисловими центрами Луганської, Донецької та Ростовської областей. Населення — 102,5 тис. чоловік.

В околицях міста виявлені курганні поховання епохи пізньої бронзи (кінець II— початок I тисячоліття до н. е.).

Виникнення міста пов'язане з відкриттям у 80-х рр. XIX століття на південних схилах Донецького кряжу багатих покладів кам'яного вугілля (антрациту). У 1900 році із станції Штерівка було прокладено залізничну колію довжиною 12,5 версти, яка сполучила вугільне родовище з Катерининською залізницею[1]. Побудована тут нова станція дістала назву Криндачівка (за ім'ям власника землі Криндача). Навколо неї зростало робітниче селище. За адміністративним поділом селище Криндачівка належало до Новопавлівської волості Таганрозького округу Області Війська Донського[2].

Перші три великі шахти в Криндачівці побудовано в 1900—1903 рр. Бурхливий розвиток промисловості Півдня викликав дедалі збільшуваний попит на вугілля. Було організовано акціонерне товариство Боково-Хрустальських антрацитових копалень. У 1903 році воно орендувало у місцевих поміщиків 1200 десятин вугленосних земель і розпочало будівництво нових шахт. Наступного року акціонери відкрили три нові шахти з річним вуглевидобутком 9 млн. пудів. У 1905 році підприємець Бергер побудував рудник «Віра» продуктивністю 6 млн. пудів на рік. Інтенсивний

[1] По Екатерининской железной дороге. Вып. II. Катеринослав, 1912, стор. 279.
[2] Памятная книжка Области Войска Донского на 1898 год. Новочеркаськ, 1898, стор. 10.

розвиток вугільної промисловості тривав і далі. У 1913 році в Криндачівці діяло вже 18 шахт, які щороку видобували 80 млн. пудів антрациту.

На шахтах Криндачівки працювало багато жителів навколишніх сіл — Янівки, Іванівки, Хрустального та інших,— значна частина яких ще не втратила зв'язків з сільським господарством. Число робітників зростало також за рахунок розорених і знедолених селян, які приїздили сюди на заробітки з Владимирської, Орловської, Рязанської, Чернігівської та інших губерній. Умови праці криндачівських шахтарів були дуже тяжкими. По 10—12 годин трудилися вони у задушливих, вологих підземних виробках, часто по коліна у воді. Основними знаряддями вуглекопів були обушок, піддир, санки, желонга та примітивний ліхтар.

За свою тяжку, виснажливу і небезпечну працю (загибель і каліцтво людей внаслідок вибухів і затоплювань шахт було тоді дуже частим явищем) гірники заробляли від 90 коп. до 1 крб. 50 коп. на день[1].

Але на руки вони одержували значно менше, бо шахтовласники всілякими штрафами, а також видачею товарів і продуктів харчування з рудничних крамниць переполовинювали їх платню[2].

Сімейні робітники жили в убогих хатинках і землянках, т. зв. «каютках», які вони будували на клаптиках землі, відведених їм хазяями шахт[3]. Навіть літньої пори в цих хижках було вогко, повітря затхле і гниле. Одинаки тулилися в темних казармах, схожих на сараї, з нарами у два-три яруси. На рудниках шахтовласників Яковенка, Панченка у 1905 році налічувалося по 8 казарм, де у неймовірній тісноті мешкали від 220 до 400 робітників[4].

Каторжна праця під землею, напівголодне існування, жахливі житлові умови, безправність, сваволя хазяїв і місцевих властей робили життя гірників нестерпним. В їх середовищі зрів класовий протест. Гірники дедалі рішучіше включалися у революційний рух.

Масовий виступ шахтарів Боково-Хрустальського гірничого округу стався у жовтні 1905 року. За кілька днів до початку страйку на рудниках були розповсюджені соціал-демократичні листівки, які закликали всіх робітників піднятися «на загальну боротьбу за права людини». 31 жовтня 1905 року гірники зібралися на руднику Єрделі, розташованому за 5 км від Криндачівки, обговорили підготовлені страйковим комітетом 20 вимог економічного характеру і доручили обраним уповноваженим передати їх адміністрації. Але шахтовласники відмовились задовольнити вимоги робітників. Тоді вуглекопи розігнали адміністрацію. Місцеві власті сповіщали департаментові поліції: «На рудниках адміністрація розбіглася... Туди надіслано 3 взводи козаків»[5].

Страйк тривав кілька днів. У ньому взяло участь близько 3 тис. шахтарів Криндачівки і навколишніх рудників. Страйк було придушено військовою силою. Однак він багато чого навчив робітників, загартував їхню волю до дальшої боротьби проти самодержавства і капіталістів.

Напередодні першої світової війни Криндачівка являла собою невелике і брудне селище. У 1913 році тут проживало 3,5 тис. чоловік[6]. На вузьких, кривих вулицях тулились одна до одної маленькі глинобитні халупи і землянки та близько 20 кам'яних казарм і дерев'яних бараків. У негоду, особливо навесні і восени, всюди була непролазна грязюка. По питну воду жителі ходили за 2—3 км. Вечорами селище поринало у темряву. Вулиці не освітлювалися, лише в маленьких вікнах шахтарських осель ледве мерехтіли вогники каганців.

---

[1] ЦДІА СРСР ф. 37, оп. 58, спр. 299, арк. 68, 69.
[2] Там же, арк. 75, 76.
[3] И. И. Лященко. Условия труда на рудниках Донецкого бассейна, журн. «Общественный врач», 1914, № 3, стор. 429.
[4] ЦДІА СРСР ф. 37, оп. 58, спр. 299, арк. 75, 76.
[5] «Летопись революции», 1925, № 5—6, стор. 13, 14.
[6] Ростовський облдержархів, ф. 455, оп. 1, спр. 4, арк. 26.

Так піднімали на-гора і транспортували вугілля у дореволюційній Криндачівці.

Ні лікарні, ні медичних пунктів в селищі не було. Хворих возили за 12—15 км у села Хрустальне та Іванівку, де відкрилися лікарські дільниці.

У Криндачівці працювала тільки одна двокласна школа на 60 учнів, що відкрилась у 1906 році. Отже, переважна більшість дітей не мала змоги вчитися. Тимчасом у селищі було більше десятка шинків та ще дві «монопольки» — крамниці, що торгували горілкою.

Світову війну шахтарі Криндачівки зустріли антивоєнними мітингами і страйками. На початку серпня 1914 року царські власті розпочали мобілізацію робітників до армії. Щоб полегшити її проведення, вони намагалися споїти гірників. На станцію Криндачівка доставили цистерну спирту і оголосили, що бажаючі можуть дістати його безплатно. Однак уночі робітники вилили спирт. На світанку 6 серпня в селищі відбувся антивоєнний мітинг. Шахтарі М. Й. Галушко і В. Є. Єгоров роз'яснили робітникам, що війна ведеться в інтересах царя і капіталістів, і закликали не йти до армії. Того ж дня мобілізовані шахтарі разом з іншими робітниками розгромили канцелярію поліцейського пристава, кілька разів вступали в сутички з поліцією. У цих сутичках двох робітників було вбито, а шістьох поранено[1].

Грабіжницька війна ще більше погіршила становище шахтарів Криндачівки. Користуючись умовами воєнного часу, власники шахт посилили експлуатацію, урізали заробітну плату. Так, у 1915 році вона була на 23,5 проц. нижча, ніж у 1913 році. Тимчасом ціни на продукти харчування і речі першої потреби збільшились удвоє[2].

На початку 1916 року у зв'язку із зниженням заробітної плати на Анненському руднику та шахті Тер-Давидова спалахнув страйк. Гірники вимагали збільшення платні на 25 проц., зниження цін на продукти харчування, поліпшення житлових умов. Страйк було жорстоко придушено. 6 найбільш активних робітників царські власті кинули в тюрму, 350 — відправили на фронт.

Незважаючи на репресії, гірники продовжували боротьбу проти війни, за поліпшення свого економічного й політичного становища. Цією боротьбою керували більшовики, які у лютому 1917 року створили в Криндачівці осередок РСДРП(б). До нього входили Г. Н. Ардуєв, О. П. Горбов, О. Г. Княжеченко, В. М. Соловйов, П. Я. Корнєєв та інші.

Лютнева революція 1917 року і повалення царизму викликали серед шахтарів нове революційне піднесення. Члени більшовицького осередку повели рішучу боротьбу з дрібнобуржуазними партіями, які намагалися відвернути робітників від підготовки соціалістичної революції. На мітингах і зборах більшовики викривали зрадницьку політику Тимчасового уряду, закликали шахтарів боротися за передачу всієї влади Радам робітничих і селянських депутатів.

Влітку в Боково-Хрустальському гірничому районі, куди входила і Криндачівка, було створено Раду робітничих і солдатських депутатів на чолі з професіональним революціонером М. В. Переверзєвим. Рада провела в життя вимогу гір-

[1] Й. Т. Щербина. Робітничий клас України та його революційна боротьба у 1914—1917 роках. К., 1963, стор. 97.

[2] Г. Д. Бакулев. Развитие угольной промышленности Донецкого бассейна. М., 1955, стор. 234, 258.

ників про запровадження восьмигодинного робочого дня на промислових підприємствах, вживала заходів до поліпшення умов праці і побуту робітників, до забезпечення населення продуктами харчування, формувала збройні загони Червоної гвардії. Під впливом більшовиків Боково-Хрустальська Рада стала справді революційним органом влади, що виражав інтереси робітників та селян. Її діяльність цілком підтримувала Криндачівська руднична Рада робітничих депутатів, яку очолював більшовик М. С. Коняєв[1].

4 жовтня 1917 року на об'єднаному засіданні Рад робітничих і солдатських депутатів Боківського, Хрустальського, Іванівського та інших гірничих районів було прийнято запропоновану більшовиками резолюцію протесту проти введення козацьких загонів Каледіна у Донбас. «Приїзд озброєних козаків,— говорилося в резолюції,— бентежить мирний трудовий робітничий клас і селян навколишніх волостей, які вважають для себе ганьбою бачити над собою багнети та нагайки. Якщо до 10 жовтня озброєні козаки не покинуть району, ми на знак енергійного протесту оголосимо страйк, а в разі насильства над нами застосуємо всі форми відчайдушної боротьби за свою свободу, за свободу Росії»[2].

На вимогу робітників вивести з Донбасу білокозацькі війська міністерство внутрішніх справ Тимчасового уряду відповіло відмовою. Тоді під керівництвом більшовиків шахтарі почали створювати бойові дружини і самі виганяли карателів. Уже 13 жовтня 1917 року генерал Каледін змушений був телеграфувати військовому міністрові: «На рудниках всю владу захопили різні самочинні організації, що не визнають ніякої іншої влади, крім своєї»[3].

Коли телеграф приніс повідомлення з Петрограда про перемогу Жовтневого збройного повстання і сформування першого в світі робітничо-селянського уряду, на шахтах Криндачівки відбулися багатолюдні мітинги і збори. У своїх резолюціях вони одностайно підтримали історичні рішення II Всеросійського з'їзду Рад і вітали своїх представників з Боково-Хрустальської Ради та Криндачівської рудничної Ради, які брали участь в роботі з'їзду і голосували за ленінські декрети про мир і про землю, за передачу всієї влади Радам[4].

Більшовики Криндачівки закликали гірників не складати зброю, бо контрреволюційні сили Дону, очолювані генералом Каледіним, зчинили заколот. За вказівкою іноземних імперіалістів Каледін і Центральна Рада домовилися про розподіл між собою Донбасу з тим, щоб спільними зусиллями придушити тут пролетарську революцію. З Дону в Донецький басейн було кинуто білокозацькі війська, з Правобережної України — гайдамацько-петлюрівські банди. Каледін оголосив Донську область і Донбас на воєнному становищі і дав наказ розганяти Ради.

3 грудня 1917 року кінний загін козаків зробив наліт на Боково-Хрустальську Раду і вчинив звірячу розправу над її керівниками. У нерівній збройній сутичці голова Ради М. В. Переверзєв, начальник штабу червоногвардійського загону О. Г. Княжеченко і робітник-червоногвардієць І. Григор'єв були убиті. Їх тіла козаки витягли у степ і страшенно знівечили.

Обурені кривавими злочинами контрреволюції шахтарі Боково-Хрустальського гірничого округу оголосили 5 грудня 1917 року загальний страйк протесту, в якому взяло участь близько 30 тис. чоловік[5]. Гірники звернулися до трудящих Росії і України із закликом «подати реальну допомогу робітникам Донецького басейну, що захлинаються у крові і ведуть боротьбу з каледінцями»[6].

Руку допомоги шахтарям простягли робітники Москви, Петрограда, Харкова та інших міст. Путіловці вирішили виготовити для гірників зброю. За особистою

[1] Газ. «Луганская правда», 3 листопада 1965 р.
[2] ЦДАЖР СРСР, ф. 1235, оп. 40, спр. 50, арк. 24.
[3] Н. Г. Гончаренко. Советы Донбасса в 1917 г. Сталіно, 1957, стор. 116.
[4] Второй Всероссийский съезд Советов. Сборник документов. М., 1957, стор. 243, 391.
[5] «Летопись революции», 1927, № 5, стор. 137.
[6] Газ. «Звезда», 19 грудня 1917 р.

вказівкою В. І. Леніна трудящі Тули надіслали шахтарям Боково-Хрустальського гірничого округу гвинтівки[1]. У Криндачівці було створено червоногвардійський загін, який очолив більшовик М. С. Коняєв. Під час жорстокого бою з білокозаками на станції Дебальцеве 27 грудня 1917 року Коняєв загинув смертю героя[2].

Пролетарі Харкова для боротьби проти калединців сформували загін під командуванням робітника Гангуса і комісара Ф. Тинякова. На початку січня 1918 року загін прибув у Донбас. Поповнений за рахунок гірників Криндачівки, Дебальцевого та інших шахтарських селищ, він розгорнув активні бойові дії проти калединців. Наприкінці січня 1918 року війська Луганської і Воронезької груп, підтримані місцевими червоногвардійськими загонами, спільними зусиллями розгромили білокозаків. Трудящі Донбасу здобули можливість приступити до мирної праці. Криндачівські гірники під керівництвом Ради почали налагоджувати видобуток вугілля, якого так потребувала країна. Однак мирне будівництво було перерване світовою і внутрішньою контрреволюцією, яка будь-що намагалася придушити владу робітників і селян.

У травні 1918 року Криндачівку окупували німецькі загарбники. Грабіж інтервентів призвів до дезорганізації і дальшого руйнування економіки селища. Шахти не працювали. Багато гірників, рятуючись від голодної смерті, пішли з сім'ями у села. Наприкінці 1918 року німецьких окупантів було вигнано, але вже у квітні 1919 року Криндачівку захопили денікінські війська. Білогвардійці принесли трудящим нові злигодні і страждання. Вони розстрілювали цілі сім'ї, якщо в них хто-небудь служив у Червоній Армії, грабували жителів, чинили всілякі насильства. Становище гірників було нестерпним. Заробітна плата робітників, яка за радянським тарифом, виробленим у лютому 1919 року, дорівнювала майже 30 крб. на день, під час панування денікінців була урізана до 7—9 крб. для чоловіків і до 4 крб. 50 коп. для жінок. Ціни на продукти харчування і речі першої потреби зросли до неймовірних розмірів. До того ж шахтовласники видавали заробітну плату один раз на два-три місяці. Підприємці вдавалися до масового звільнення робітників, запідозрених у більшовизмі.

Однак, незважаючи на розгул контрреволюції, шахтарі не схилили голови перед ворогами. Вони саботували заходи денікінців, ухилялися від роботи, вели збройну боротьбу проти білогвардійців. Під керівництвом організаторів більшовицького підпілля — М. Ф. Павлова та Г. С. Приходька — у травні 1919 року було створено партизанський загін, що складався з 120 чоловік. Партизани сміливо нападали на солдатів та офіцерів денікінського гарнізону, розташованого у селищі, висадили в повітря склад зброї, винищили багато карателів. З наближенням до Криндачівки частин Червоної Армії партизани встановили з ними зв'язок і подали допомогу у визволенні селища. 2 січня 1920 року денікінців було вигнано з Криндачівки. Чимало своїх відважних товаришів втратили криндачівські шахтарі. У боротьбі з білогвардійцями загинуло близько ста жителів селища, а всього в районі — близько 700[3]. Денікінці по-звірячому вбили одного з керівників партизанського загону М. Ф. Павлова. В пам'ять про загиблих героїв кращі вулиці Красного Луча названо іменами М. В. Переверзєва, М. Ф. Павлова, М. С. Коняєва та інших.

Великої шкоди завдали вороги селищу і його промисловості. Вони пограбували багато майна, спалили 150 будинків. З 18 шахт, що діяли до імперіалістичної війни, у січні 1920 року працювали лише п'ять, які давали 300—350 тис. пудів вугілля на рік. Решта рудників була зруйнована або затоплена. Залізниця, що сполучала шахти з станцією Штерівка, не діяла.

Скорочення виробництва викликало безробіття. Ціни на продукти харчування були дуже високими. Через недоїдання поширювались епідемічні захворювання: тиф, дизентерія тощо.

[1] Н. Г. Гончаренко. Советы Донбасса в 1917 г., стор. 129.

[2] Е. И. Поздняков. Юность комиссара. М., 1962, стор. 72.

[3] Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919—1920). Збірник документів і матеріалів. К., 1957, стор. 277, 308, 309.

Переборюючи величезні труднощі, трудящі Криндачівки відбудовували економіку і налагоджували нормальне життя у селищі. Зразу ж після вигнання денікінців було створено військово-революційний комітет Боково-Хрустальського гірничого району. Під його керівництвом у січні 1920 року в Криндачівці обирається Рада робітничих і селянських депутатів. Уже 21 січня при Раді працювали відділи управління народним господарством, охорони громадського порядку, народної освіти, квартирно-житловий, військовий комісаріат та інші. З робітників було створено загін самооборони, яким керував демобілізований червоноармієць Черкесов. Загін вів збройну боротьбу з бандами, що діяли навколо Криндачівки. Відділи Ради вживали заходів до постачання населенню продуктів харчування і промислових товарів. У селищі відкрилися лікарня і 2 початкові школи.

Велика увага приділялась відбудові вугільних підприємств. 14 січня 1920 року в Криндачівці відбувся з'їзд шахтарів Боково-Хрустальського гірничого району. В резолюції з'їзду робітники висловили цілковиту готовність докласти всіх сил до найскорішого відродження шахт[1]. З метою кращої організації управління вугільними підприємствами Донецький губревком у своїй постанові від 17 січня 1920 року визначив межі Боково-Хрустальського адміністративного району. Його центром стала Криндачівка. Для організації партійно-політичної роботи серед трудящих комітет КП(б)У Катеримнинської залізниці 20 січня 1920 року надіслав до Криндачівки політпрацівника Н. І. Дубового. Разом з місцевими комуністами він приступив до зміцнення партійних осередків та профспілкових організацій на шахтах. У лютому був проведений «партійний тиждень», протягом якого до рядів РКП(б) вступило 300 чоловік. На кінець цього місяця партійні осередки району налічували 500 членів і 700 кандидатів партії. Комуністи направлялись на найбільш важкі і відповідальні роботи.

На початку 1920 року в Боково-Хрустальському районі виникли перші комсомольські осередки, які об'єднували 150 юнаків і дівчат[2]. Ватажком комсомольців була молода енергійна робітниця Ніна Ліберман. Шахтарська молодь активно включилась у боротьбу за вугілля, вкрай необхідного для промисловості й транспорту Радянської республіки. Комсомольський осередок шахти «Анненська» у повному складі пішов на підземні роботи, де вирішувалась доля вуглевидобутку. Позитивну діяльність комсомольців Боково-Хрустальського району по боротьбі з розрухою відзначив губернський з'їзд КСМ України, що відбувся у квітні 1920 року. На цьому з'їзді Н. Ліберман було обрано кандидатом у члени губкому комсомолу.

Братерську допомогу у відбудові і дальшому розвитку вугільної промисловості шахтарям подавали трудящі багатьох міст і районів країни. З Владимирської губернії до Криндачівки приїздили кадрові робітники. Білорусія постачала шахтам

[1] Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919—1920 рр.), стор. 276—278, 310.

[2] Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. К., 1959, стор. 331.

Учасники відбудови шахти «Анненська» (1920—1922 рр.). У центрі (помічено хрестиком)—механік шахти П. П. Лютиков, який в 1942—1943 рр. керував партійно-комсомольським підпіллям у Краснодоні.

кріпильний ліс та інші матеріали[1]. Для боротьби з розрухою на Україні було створено Трудову армію. Один з її підрозділів у січні 1921 року прибув до Криндачівки. Трудармійці брали активну участь у відбудові шахт. Багато з них потім влилося до шахтарської сім'ї, стали кваліфікованими гірниками, а комуністи М. В. Євченко, Д. Тарасов і П. Макущенко — командирами виробництва[2]. З робітників виростали нові керівні кадри. Так, Л. П. Земляний, який до Жовтневої революції працював на руднику слюсарем, у 1920 році був призначений на посаду головного механіка шахти. Старі шахтарі вчили молодь гірницьким професіям, передавали їм свій багатий трудовий досвід. На підприємствах створювались курси по підготовці кваліфікованих робітників. Лише протягом 1920 року їх закінчили 136 чоловік[3].

У розвитку економіки Криндачівки величезну роль відіграв ленінський план ГОЕЛРО. Штерівська районна електростанція потужністю 100 тис. квт мала бути споруджена за 7 км від Криндачівки. Наприкінці грудня 1920 року в селищі відбувся мітинг гірників, на якому вони палко вітали це рішення партії і уряду. Тоді ж було вирішено перейменувати Криндачівку на Красний Луч[4].

Будуючи нове життя, краснолучанці проявили пролетарську солідарність з робітниками капіталістичних країн. У 1921 році разом з іншими шахтарями Донбасу вони активно підтримали страйкуючих англійських гірників. У Красному Лучі було проведено кілька недільників, на яких видобуто і внесено до фонду допомоги зарубіжним братам 13 тис. пудів вугілля[5]. Того ж року гірники подали матеріальну допомогу трудящим Поволжя. За рішенням конференції вугільників Краснолуцького району шахтарі з 1 жовтня 1921 року щодня відраховували 2 проц. свого денного заробітку на користь голодуючих Поволжя і південних губерній України.

Незважаючи на труднощі відбудовного періоду, місяць у місяць зростав видобуток вугілля, до ладу ставали все нові шахти. В результаті героїчної праці гірників і трудармійців у 1923 році почали давати паливо відроджені шахти «Анненська», «Віолін», № 2 і № 4. Щодоби в їх вибоях видобувалося 1500 тонн антрациту.

Радість радянських людей з приводу успішної відбудови народного господарства була затьмарена великим горем: 21 січня 1924 року помер В. І. Ленін. Смерть великого вождя викликала глибоку скорботу в серцях мільйонів. Трудящі Красного Луча на траурних зборах і мітингах давали клятву свято виконувати його заповіти, ще з більшою енергією боротися за соціалізм, за зміцнення економічної і оборонної могутності країни Рад. 27 січня 1924 року краснолучанці прийняли резолюцію, в якій говорилося: «Ми, робітники, одностайно ухвалюємо побудувати пам'ятник В. І. Леніну... на добровільні пожертви робітників. Нехай же наша праця буде прикладом безмежної любові до дорогого нам Ілліча»[6]. Цей пам'ятник великому вождеві було встановлено на центральній площі селища в 1925 році.

Трудящі Красного Луча гідно виконували ленінські заповіти. У 1925—1926 роках у Боково-Хрустальському рудоуправлінні працювало вже 15 шахт[7]. Видобуток вугілля досяг рівня 1913 року. Невпинно поліпшувався добробут гірників. У 1925 році заробітна плата шахтарів збільшилася проти 1922 року в 2,2 раза.

Зростало й змінювало свій вигляд селище. У 1926 році Красний Луч став містом районного підпорядкування. В ньому проживало 12 425 чоловік. Тут з'явилися нові вулиці з впорядкованими житловими будинками. Було відкрито 7 державних магазинів, пошту, 2 ощадні каси[8]. У жовтні 1926 року місто одержало електроенергію від Штерівської ДРЕС.

---

[1] Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР. М., 1954, стор. 212.

[2] Газ. «Луч», 17 листопада 1957 р.

[3] К. Шиян. Боротьба робітників Донбасу за відбудову кам'яновугільної промисловості. Х., 1954, стор. 119.

[4] Газ. «Ворошиловградская правда», 8 травня 1941 р.

[5] Газ. «Всероссийская кочегарка», 2 вересня 1921 р.

[6] Луганський облпартархів, ф. 112, оп. 1, спр. 12, арк. 87.

[7] Газ. «Луганская правда», 6 жовтня 1926 р.

[8] Матеріали до опису округ УРСР. Луганська округа. Х., 1926, стор. 3, 4, 6.

Радянська держава дбала і про здоров'я шахтарів. Ще в 1920 році на шахтах «Анненська» і № 2 відкрилися медичні пункти. У 1926 році в місті і прилеглих шахтарських селищах функціонували 6 лікарень на 205 ліжок. Тут працювали 18 лікарів, 33 фельдшери, 13 акушерок.

Чимдалі ширшого розмаху набирала освітня і культурно-виховна робота. У 1926 році в місті працювали 8 початкових і 3 семирічні трудові школи, де навчалось 838 дітей. Розгорнулася робота по ліквідації неписьменності серед дорослого населення. На всіх шахтах відкрилися вечірні школи лікнепу. Понад 150 учителів, партійних, профспілкових і комсомольських активістів включились у роботу по ліквідації неписьменності. Для підготовки кваліфікованих кадрів гірників на шахтах «Анненська» і «Карл» було створено школи фабрично-заводського навчання на 165 чоловік. Профспілкові організації відкрили на підприємствах короткотермінові курси підвищення кваліфікації робітників[1].

Водночас партійні та радянські органи подбали про організацію культурного дозвілля трудящих. Ще в 1920 році відкрився робітничий клуб, на шахтах було створено червоні кутки. При клубі працювали гуртки художньої самодіяльності. Комсомольці створили агіткультбригаду «Синя блуза», гострі і злободенні виступи якої викликали загальний інтерес. У репертуарі самодіяльних колективів були драматичні твори Л. М. Толстого, О. М. Горького, Т. Г. Шевченка, Ольги Кобилянської та інші. Великою популярністю у шахтарів користувалися вистави луганського драматичного театру «Шахтарка Донбасу», який у червні 1925 року показав у Красному Лучі кілька спектаклів. Весь збір від них пішов на користь Міжнародної організації допомоги революціонерам[2]. Наприкінці 1925 року в Красному Лучі вже діяли 2 клуби, 9 червоних гуртків, 2 народні бібліотеки, кінотеатр.

Досягнення в економічному і культурному будівництві були результатом багатогранної діяльності партійних організацій, самовідданної праці шахтарів. Роки створення фундаменту соціалістичної економіки характеризуються дальшим піднесенням політичної активності трудящих, ростом партійних рядів. Так, у 1931 році в Краснолуцькому районі питома вага комуністів серед робітників вугільної промисловості становила 14 проц. (по всьому Донбасу вона дорівнювала 11 проц.)[3]. Це свідчило про посилення авангардної ролі комуністів на вугільних підприємствах.

Бойовими помічниками партійних організацій були комсомольці, які з молодим запалом боролися за збільшення вуглевидобутку. На шахті № 16 у 1929 році організувалися перші ударні комсомольські бригади. Одну з них очолив Сергій Степанов. Вона безперебійно постачала дільницям кріпильний ліс на 2—3 дні вперед. Завдяки високопродуктивній праці бригади С. Степанова кількість робітників, зайнятих доставкою лісу, скоротилась наполовину. На цій же шахті друга ударна комсомольська бригада у складі вибійника Олександра Степаненка, шахтарів Василя Карагодіна і Михайла Зацепиліна щодня видобувала по 3—4 т вугілля, виконуючи завдання на 130—150 проц[4]. Обидві бригади змагалися між собою. Їх приклад наслідували на інших шахтах. Комсомольсько-молодіжні бригади, лави, дільниці виникли на шахтах № 2 ім. ВЛКСМ, № 5-біс та інших[5].

У 30-х рр. комсомол України шефствував над вугільною промисловістю Донбасу. ЦК ЛКСМУ направив на шахти Красного Луча 2 тис. юнаків і дівчат, 10 ремонтних бригад. Республіканська газета «Комсомолець України» надіслала до міста виїзні редакції. Завдяки допомозі комсомолу республіки шахти одержали додаткові кадри робітників, зросла продуктивність праці. В результаті широко розгорнутого соціалістичного змагання, великої організаторської і політико-виховної роботи

---

[1] Матеріали до опису округ УРСР. Луганська округа, стор. 3, 5.

[2] Журн. «Донбасс», 1959, № 3, стор. 114.

[3] А. Б. Слуцкий. Рабочий класс Украины в борьбе за создание фундамента социалистической экономики. К., 1963, стор. 199, 411.

[4] Донуголь в цифрах и диаграммах. Х., 1928, стор. 15—16.

[5] Газ. «Знамя коммунизма», 27 червня 1965 р.

комуністів та комсомольців майже всі шахтарі виконували змінні норми видобутку вугілля[1].

В роки довоєнних п'ятирічок в Красному Лучі проводилось велике промислове будівництво. Протягом 1934—1939 років було споруджено 2 великі шахти — № 16 ім. «Известий» та № 17-17-біс, кожна потужністю понад 3 тис. тонн антрациту на добу. Вони були оснащені новими гірничими машинами і механізмами. 7 листопада 1931 року став до ладу рудоремонтний завод, який в 1936 році був реорганізований у машинобудівний завод. Тут виготовлялися транспортери, буровий інструмент, запасні частини для врубових машин, електровозів і конвейєрів[2].

Трудящі Красного Луча брали активну участь у соціалістичному змаганні за дострокове виконання п'ятирічок. У патріотичний рух новаторів за високу продуктивність праці, що розгорнувся з ініціативи вибійника кадіївської шахти «Центральна-Ірміно» О. Г. Стаханова, включилося багато краснолуцьких гірників. Першими стахановцями стали кадрові робітники—врубмашиністи Д. С. Шоленко і С. Г. Шатохін, бурильник М. І. Шемякін та інші. Відмінно оволодівши технікою, вміло організувавши працю, комуністи Д. С. Шоленко та С. Г. Шатохін удвічі збільшили продуктивність врубової машини. Член ВКП(б) М. І. Шемякін першим почав бурити подовжені шпури при проходженні відкаточних штреків, що дало можливість у кілька разів збільшити продуктивність праці прохідників.

Райком КП(б)У, первинні партійні організації поширювали досвід стахановців, робили його надбанням усіх робітників. На підприємствах були створені стахановські школи, проводились конференції і зльоти передовиків виробництва. У 1936 році відкрився «Діловий клуб» інженерно-технічних працівників, де обговорювались раціоналізаторські пропозиції новаторів, читалися лекції й доповіді про прогресивні методи праці, впровадження нової техніки тощо. Це дало чудові результати. У 1936 році кожен третій шахтар міста трудився по-стахановському.

Напередодні Великої Вітчизняної війни Красний Луч був великим центром вугільної промисловості. У 1940 році трест «Донбасантрацит», розташований у місті, об'єднував 23 шахти загальною продуктивністю в 11 тис. тонн вугілля на добу. Це втроє більше, ніж видобувалося на шахтах Криндачівки у 1913 році. Широка механізація виробничих процесів вуглевидобутку набагато полегшила працю гірників. У 1940 році зарубка вугілля була механізована на 93,5 проц., відкатка — на 57,7 проц., вантаження у залізничні вагони — на 83,3 проц. Досконала система техніки безпеки оберігала шахтарів від нещасних випадків і травм, потужні вентиляційні установки безперервно подавали свіже повітря до підземних виробок.

Поліпшився матеріальний добробут трудящих. Протягом 1935—1939 років заробітна плата зросла більш як у два рази[3]. Праця гірника стала однією з найпочесніших і найшанованіших у країні. До Донбасу вже приїздили не для тимчасового заробітку, а щоб постійно тут жити і трудитися. Населення Красного Луча чимдалі зростало. У 1941 році в ньому проживало 55 тис. чоловік, тобто в 16 разів більше, ніж у 1913 році[4].

Широкого розмаху набрало житлове та культурно-побутове будівництво. Місто збагатилося 5 тис. нових будинків. Тільки державний житловий фонд у 1941 році становив понад 195 тис. кв. м. Вулиці потопали в зелені фруктових садів і декоративних насаджень. Електрика і радіо ввійшли в побут кожної сім'ї.

Замість тісних і брудних приватних крамниць у місті з'явилися 20 державних магазинів, 26 їдалень, кафе-кондитерська. Були збудовані нові приміщення для пошти, телефону і телеграфу, розширилося комунальне господарство.

За 13 передвоєнних років (1928—1941) у місті було споруджено 2 лікарні і поліклініку з найновішим медичним обладнанням. Крім того, кожне підприємство

[1] ЦДАЖР СРСР, ф. 5451, оп. 9, спр. 256, арк. 69.
[2] Архів Краснолуцького машинобудівного заводу, спр. 10, арк. 5.
[3] Г. Д. Бакулев. Развитие угольной промышленности Донецкого бассейна, стор. 575.
[4] Газ. «Ворошиловградская правда», 8 травня 1941 р

мало медичний пункт. Сотні гірників і машинобудівників щороку проводили свої відпустки в найкращих санаторіях і будинках відпочинку країни. Увагою і піклуванням були оточені жінки-матері. В місті функціонували 19 дитячих садків і ясел.

Розвідниця 383-ї шахтарської дивізії Герой Радянського Союзу Н. Т. Гнилицька (фото 1937 р.).

Великих успіхів було досягнуто в розвитку народної освіти, у підвищенні професійного і культурного рівня трудящих. Неписьменність серед дорослого населення була ліквідована. У 1931—1935 роках юні краснолучанці одержали 3 нові середні школи. У 1940 році місто вже мало 13 загальноосвітніх шкіл, де навчалося близько 5 тис. дітей і працювало понад 260 учителів.

Бурхливий розвиток промисловості потребував підготовки інженерно-технічних кадрів. З цією метою у 1929 році в Красному Лучі було відкрито гірничий технікум. До 1941 року він підготував близько 2 тис. гірничих майстрів і техніків. Багато шахтарів у роки довоєнних п'ятирічок закінчили інженерні курси при вузах Харкова, Донецька, Дніпропетровська. На кожному підприємстві працювали гуртки техмінімуму, курси і школи по оволодінню технікою. У 1934 році відкрилося гірничопромислове училище, яке готувало вибійників, машиністів врубових машин і електровозів тощо. Поступово виростала нова, радянська інтелігенція.

Змінювався духовний світ людей, зростали їх культурні запити. Міський комітет КП(б)У і міськрада постійно дбали про їх задоволення. У 1931 році було побудовано чудовий Палац культури з театральним залом на 900 місць, кінозалом на 300 місць, кімнатами для занять гуртків художньої самодіяльності, спортивним залом тощо. Кожна шахта мала свій клуб, червоний куток. У 1935 році перших глядачів прийняв новий кінотеатр ім. Кірова. Всього в місті і шахтарських селищах діяло 20 кіноустановок.

До послуг краснолучанців було 15 бібліотек. Тільки в бібліотеці Палацу культури налічувалось 50 тис. книг з різних галузей знань. Тут відбувалися читацькі конференції, літературні диспути та вечори, зустрічі з письменниками. У липні 1935 року комсомольці організували міську читацьку конференцію по книзі М. Островського «Як гартувалася сталь»[1]. Літературні вечори та диспути присвячувалися творчості Т. Шевченка, М. Горького, В. Маяковського, М. Шолохова, М. Рильського та інших.

Трудящі Красного Луча брали активну участь в роботі масових добровільних товариств — Тсовіахім, Червоний Хрест, «Друзі дітей», «Друзі радіо».

Мирна праця і щасливе життя радянських людей були порушені війною. З перших днів віроломного нападу гітлерівської Німеччини на нашу країну трудящі Красного Луча почали працювати по-фронтовому. На машинобудівному заводі організували випуск боєприпасів та інженерно-саперного інструменту. Згодом тут проводився і ремонт літаків. Під керівництвом партійних та радянських органів за 2 тижні близько 10 тис. краснолучанців дістали військову підготовку. Було сформовано полк народного ополчення[2]. Понад 8 тис. чоловіків пішли на фронт. На шахтах та інших підприємствах їх заміняли жінки, пенсіонери, підлітки.

У жовтні 1941 року частини Червоної Армії зупинили гітлерівців за 6 км від Красного Луча, на річці Міусі. Ворог по-варварському обстрілював місто, внаслідок чого загинуло багато людей, було зруйновано житлові будинки, промислові споруди. Партійні та радянські органи почали евакуацію населення та найбільш цінного обладнання підприємств у східні райони країни.

[1] «Літературна газета», 12 липня 1935 р.
[2] Газ. «Ворошиловградская правда», 3 липня 1941 р.

25 жовтня оборонні рубежі на Міусі зайняли легендарні 383 і 395 шахтарські дивізії під командуванням Героїв Радянського Союзу К. І. Провалова і А. Й. Петраковського. До них влилося близько 1800 краснолучанських гірників. 31 жовтня на підступах до міста розпочалися запеклі бої, що тривали 5 діб. Фашистам не вдалося подолати стійкий опір воїнів-гірників. За кілька кілометрів на південний захід від Красного Луча ворог був зупинений більш ніж на 8 місяців. Нині на цьому місці споруджено величний пам'ятник. На кам'яних плитах викарбовані фігури воїнів-шахтарів і матері-Батьківщини. Біля підніжжя монумента палає вогонь Вічної слави. Поряд — музей шахтарської слави. Навколо нього любовно посаджено квіти, фруктовий сад[1].

Славні сторінки вписали в історію оборони міста його захисники. Беззавітною мужністю прославились комісар підрозділу розвідників Спартак (Петро) Желєзний і розвідниця-краснолучанка дочка шахтаря Н. Т. Гнилицька. В ніч на 10 грудня 1941 року група розвідників на чолі з С. О. Желєзним перейшла лінію фронту і напала на штаб гітлерівців, розташований в селі Княгинівці. Провідником була Н. Т. Гнилицька. Розвідники знищили будинок штабу, захопили цінні документи і рушили назад, але гітлерівці наздогнали і оточили 16 радянських сміливців. Кінчалися патрони, все менше залишалося в живих розвідників, щільнішим ставало кільце ворогів. Желєзний та Гнилицька, незважаючи на рани, продовжували битися до останнього патрону і загинули, не давшись ворогові живими. За мужність і героїзм відважним патріотам С. О. Желєзному та Н. Т. Гнилицькій посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Безстрашних розвідників поховано у селищі шахти № 7-8, де в той час стояв штаб 383-ї дивізії. Тепер тут споруджено пам'ятник. В одному з кращих скверів на мармуровому п'єдесталі встановлено бюст Н. Т. Гнилицької.

Влітку 1942 року німецько-фашистські війська розпочали новий наступ. Під тиском переважаючих сил ворога 383 і 395 шахтарські дивізії залишили Красний Луч. 18 червня 1942 року фашисти захопили місто. Наче чорні круки кружляли гітлерівці по міських кварталах, вишукуючи жертви. Вони взяли на особливий облік сім'ї комуністів і радянських активістів, а також єврейське населення. У жовтні 1942 року їх зігнали на подвір'ї комендатури, а потім вивезли за місто і розстріляли. Наказ за наказом видавала німецька адміністрація, погрожуючи смертною карою за непокору, зв'язок з партизанами, саботаж заходів окупаційних властей.

Захопивши місто, гітлерівці намагались налагодити видобуток вугілля. Але гірники навіть під загрозою смерті відмовлялись працювати. Фашистські кати мето-

[1] Газ. «Правда», 10 травня 1967 р.

Урочисте відкриття пам'ятника радянським воїнам на річці Міусі. На передньому плані — ветерани Вітчизняної війни І. В. Васильєв, І. О. Борисенко, І. Я. Знова. 9 травня 1966 р.

Гвардійці-піхотинці форсують річку Міус. 1943 р.

дично винищували радянських патріотів. Вони створили у Красному Лучі та його околицях 4 концентраційні табори. За 13 місяців окупації вони розстріляли або скинули живими у стволи шахти № 151 «Богдан» 2120 радянських громадян.

Але фашистам не вдалося зломити краснолучанців. Чимало з них пішло до партизанського загону, що діяв у сусідньому Іванівському районі[1]. Велику антифашистську роботу серед населення міста проводили партійні і комсомольські підпільні групи, створені міськкомом КП(б)У на шахтах і машинобудівному заводі. Так, на шахті № 17-17-біс активно діяла група комсомольців-підпільників на чолі з Марією Богатирьовою. Молоді патріоти писали і розповсюджували антифашистські листівки. На стінах будинків з'являлись написи, зроблені їх руками: «Геть фашистів!», «Смерть Гітлеру!». М. Богатирьовій вдалося знищити списки юнаків і дівчат, яких гітлерівці мали відправити до Німеччини. Фашисти вислідили підпільницю. Після жорстоких катувань її розстріляли. У своїй передсмертній записці матері Маруся писала: «Я вірю, що наші прийдуть. Передай, що я до кінця залишалась комсомолкою»[2].

Вночі 1 вересня 1942 року поліцаї привезли у краснолуцьку тюрму тяжко пораненого командира групи партизанського загону комуніста І. В. Пацюка. Гітлерівці на допиті по-звірячому його били. Але на всі запитання ворогів І. В. Пацюк відповідав: «Так, я комуніст, і від мене ви нічого не дізнаєтесь...Я був і до кінця залишусь радянською людиною». 4 листопада 1942 року гітлерівці розстріляли мужнього партизана.

Фашистські вандали вбивали і катували жителів міста. Понад 8 тис. чоловік було вивезено до Німеччини. Але й там вони продовжували боротьбу. Так, жителька Красного Луча М. П. Заброда стала зв'язковою в створеній радянськими людьми підпільній патріотичній організації «Братерська співдружність військовополонених (БСВ)». Гестапо натрапило на слід підпільниці. Її ув'язнили в таборі смерті Освенцімі. Завдяки радянським воїнам, що визволили в'язнів цього табору, М. П. Заброда лишилася живою і повернулася до Красного Луча[3].

Героїчно билися краснолучанці і на фронтах Великої Вітчизняної війни. Дев'ять з них удостоєні високого звання Героя Радянського Союзу. Понад 6,5 тис. фронтовиків нагороджені орденами та медалями Радянського Союзу.

У вересні 1941 року пішов захищати Батьківщину робітник шахти № 17-17-біс В. Ф. Кир'яков. За мужність і відвагу, виявлену у боях під Москвою, на західному фронті, у Східній Пруссії, він був нагороджений орденом Червоного Прапора, Олександра Невського, трьома орденами Вітчизняної війни І і ІІ ступеня. Командир мінометної роти 438 стрілецького полку капітан В. Ф.Кир'яков 23 березня 1945 року в жорстокому бою з гітлерівцями забезпечив успіх наших частин. В цьому бою він загинув. Йому посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Золоту

[1] Г. Я. Емченко. Годы суровых испытаний. Луганськ, 1961, стор. 111.
[2] Газ. «Знамя коммунизма», 26 вересня 1965 р.
[3] Е А. Бродский. Живые борются. Журн. «Новый мир», 1959, № 6.

Зірку Героя одержали і краснолучанці О. К. Ткаченко, О. А. Висильченко, В. П. Погорєлов, О. О. Вахлаєв, П. М. Долгих, В. Л. Попов, Г. С. Розенков[1].

Нестримно наступали радянські війська, звільняючи рідну землю від гітлерівської нечисті. 1 вересня 1943 року частини 116-го укріпленого району 51 армії Південного фронту визволили Красний Луч від окупантів[2]. Відступаючи, фашисти перетворили на груду руїн машинобудівний завод, затопили вугільні шахти, зруйнували житлові будинки загальною площею 98 тис. кв. м, школи, дитячі садки та ясла, спалили Палац культури. Від будинку гірничого технікуму та його гуртожитків лишились самі стіни. Було виведено з ладу хлібозавод, енергетичне господарство, водопровід[3]. У руїнах та попелі лежало місто. Його населення зменшилося порівняно з довоєнним часом майже у 5 разів і становило лише 11,4 тис. чоловік.

Ще не стихли залпи радянської артилерії, ще піхотні і танкові частини продовжували боротьбу за визволення Донбасу, а краснолучанці вже приступили до відбудови міста. Самовіддано працювали пенсіонери, жінки, підлітки. Розбирали руїни, відкачували воду із затоплених шахт. Спираючись на допомогу держави, яка в 1943 році виділила для відродження промисловості Красного Луча 32 млн. 45 тис. крб., трудящі міста на кінець цього ж року вже дали країні перше вугілля. Стали до ладу окремі дільниці шахт 4-біс і № 160. Відкривалися магазини, їдальні, медичні пункти, школи.

На шахтах та інших підприємствах створювалися партійні, комсомольські та профспілкові організації. Для посилення партійної роботи міськком партії у вересні 1943 року направив у вибої більше як 30 комуністів, що повернулися з фронту. Під керівництвом партійних організацій розгорнулося соціалістичне змагання за дострокове виконання завдань по відбудові підприємств та культурно-побутових закладів. Комуністи показували особистий приклад у праці. По дві норми виконував гірник І. С. Лисенко. Від нього не відставали слюсарі І. І. Лосєв, О. І. Лощьонов та багато інших[4]. Самовіддано працювали і жінки. Член партії П. Ф. Александрина очолила бригаду жінок-гірників. За успішне виконання завдань по відбудові вугільних підприємств Красного Луча П. Ф. Александриній було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Братерську допомогу трудящим Красного Луча подавали робітники Москви, Свердловська, Горького та інших міст. Наприкінці 1943 року з східних районів країни на шахти міста приїхали 600 випускників ремісничих училищ[5]. У 1944 році на відбудові вугільних підприємств працювало понад 4,5 тис. молодих робітників Полтавської, Вінницької, Чернігівської, Житомирської та інших областей України. Колективи підприємств міста Кемерового надіслали гірникам і машинобудівникам Красного Луча трансформатори, верстати, насоси.

Завдяки самовідданій праці краснолучанців і братерській допомозі трудящих Радянської країни до другої річниці визволення міста тут було введено в дію половину шахт. Колектив машинобудівного заводу з 10 основних цехів відбудував 8. Завод почав виготовляти шахтне обладнання та мотори.

В місті було відбудовано також 17,5 тис. кв. м житлової площі, водопровід, електричну мережу, лікарні і медичні пункти на 195 ліжок, 9 дитячих садків та ясел. Відновились заняття в гірничому технікумі. Почали працювати кінотеатр, радіовузол, міська бібліотека.

Міськком партії повсякденно піклувався про поліпшення масово-політичної роботи серед населення, зміцнення партійних організацій. Переможне закінчення Великої Вітчизняної війни дало можливість направити на вирішальні ділянки ви-

---

[1] Архів Краснолуцького міського військкомату.

[2] Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів, К., 1963, стор. 406.

[3] Газ. «Ворошиловградская правда», 4 вересня 1943 р.

[4] Газ. «Ворошиловградская правда», 24 жовтня 1943 р.

[5] Газ. «Радянська Україна», 18 листопада 1943 р.

робництва (в 1945—1946 рр.) понад 300 комуністів, демобілізованих з лав Радянської Армії. Шахтні партійні організації очолили О. Д. Соколов, В. П. Ходаков, І. І. Снєжко та інші комуністи, які мали великий виробничий і партійний досвід. На підприємствах зміцнювались комсомольські та профспілкові організації. Все це сприяло успішній відбудові підприємств. У 1948 році стали до ладу шахти № 16 ім. «Известий» та № 17-17-біс. Видобуток вугілля порівняно з попереднім роком збільшився на 26,6 проц.[1]. До кінця 1950 року було здано в експлуатацію всі вугільні та інші підприємства міста.

У наступні роки тривало технічне переозброєння підприємств Красного Луча. Шахтарі одержали нову гірничу техніку: вугільні комбайни, електровози, скребкові та стрічкові транспортери. У вибоях впроваджувалося металеве та залізобетонне кріплення. За 1951—1955 рр. на шахтах у 4,4 раза збільшилась кількість гірничих комбайнів, у 2,2 раза — породонавантажувальних машин. Вугільні підприємства оснащувалися новими транспортними засобами. Все це полегшувало працю шахтарів, підвищувало її продуктивність. У 1955 році середньодобовий виробіток вугілля по тресту «Краснолучвугілля» зріс проти 1948 року в 3,2 раза.

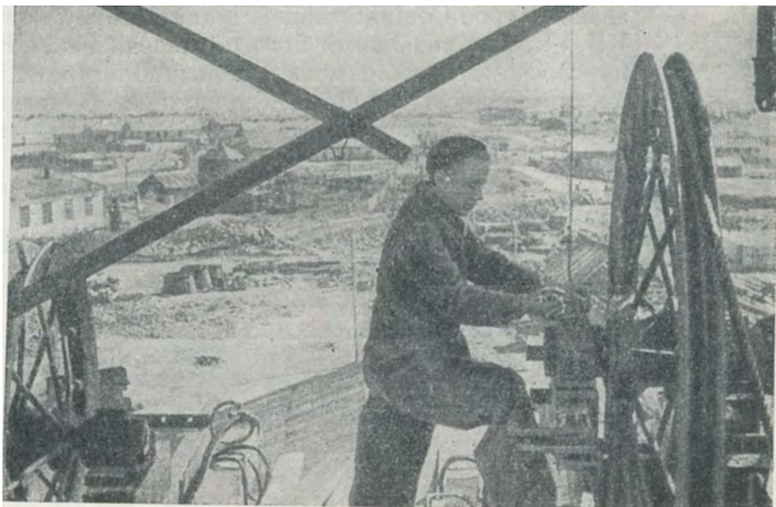
У післявоєнні роки в Красному Лучі йшло інтенсивне промислове будівництво. За три роки (1953—1956) було споруджено одну з найбільших у тресті шахту «Новопавлівську» з проектною потужністю 2 тис. т вугілля на добу. У 1955 році закінчено будівництво вугільних підприємств Христофорівського шахтоуправління, виробнича потужність яких становить 450 тис. т вугілля на рік. В 50—60-х рр. споруджено 2 збагачувальні фабрики, 2 заводи залізобетонних виробів, рудоремонтний та авторемонтний заводи, деревообробний комбінат, мебльову фабрику. Значного розвитку набула місцева промисловість. Стали до ладу м'ясокомбінат, молокозавод та інші підприємства харчової промисловості.

Трудящі Красного Луча під керівництвом партійних організацій виступили ініціаторами багатьох патріотичних починань. Так, в грудні 1961 року гірники шахти № 7-8 тресту «Краснолучвугілля» разом з іншими передовими підприємствами області почали змагатися за виконання змінних завдань на годину раніше, а за час, що лишався до кінця робочого дня, вирішили випускати надпланову продукцію у фонд створення матеріально-технічної бази комунізму. В боротьбу за «луганську годину» включились не тільки гірники та машинобудівники, але й робітники інших підприємств міста. Шахтарі за рахунок зекономленого часу видобули з 1961 до 15 грудня 1965 року близько 1,4 млн. т вугілля. Всі підприємства міста за цей час виробили продукції понад план на суму 15,5 млн. карбованців[2].

Творча активність краснолучанців виявилась і у пошуках нових методів організації праці, автоматизації та комплексної механізації виробничих процесів. Рік у рік зростає армія людей допитливої думки — раціоналізаторів та винахідників. У 1966 році в тресті «Краснолучвугілля» їх налічувалось 580 чоловік. За 1959—1965 роки новатори впровадили у виробництво 20 винаходів і 3480 раціоналізаторських пропозицій, що дало 9274 тис. крб. економії.

У боротьбі за піднесення економіки міста важливу роль відіграє рух за комуністичне ставлення до праці. Понад 90 проц.

Монтаж копра на шахті «Прапор комунізму» тресту «Краснолучвугілля». 1946 р.

[1] Г. Ткаченко. Подвиг шахтеров Донбасса. Луганськ, 1960, стор. 23.

[2] Газ. «Знамя коммунизма», 17 грудня 1965 р.

Новий всесоюзний рекорд видобутку вугілля встановила бригада Героя Соціалістичної Праці І. В. Іванченка (крайній справа). Серпень 1966 р.

трудящих змагаються за звання ударників та колективів комуністичної праці. Цього почесного звання на кінець 1965 року було удостоєно 8352 робітники, 120 бригад, 32 дільниці, 19 змін, 8 цехів, колективи машинобудівного заводу та шахти «Новопавлівської»[1].

Нова техніка і наполеглива боротьба новаторів за технічний прогрес та кращу організацію виробництва сприяли тому, що на підприємствах тресту «Краснолучвугілля» продуктивність праці робітника за семирічку зросла на 38 проц. і в 1965 році на 16,5 проц. перевищила запланований рівень. Шахтарі достроково, 30 жовтня 1965 року, завершили виконання семирічного плану. Видобуток вугілля зріс за цей час на 33,6 проц. На кінець 1965 року гірники видавали щодоби на 6779 т вугілля більше, ніж в 1959 році, що рівнозначно введенню в дію 5 шахт середньої потужності.

Великих успіхів добився колектив шахти «Новопавлівська». За 1959—1965 рр. гірники на 20 проц. перевищили проектну потужність підприємства і видобули понад план більш як 180 тис. т вугілля. За дострокове виконання завдань семирічки та впровадження високопродуктивної техніки шахту «Новопавлівську» у 1966 році нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

Душею всіх патріотичних починань на шахті є партійна організація. З її ініціативи створено громадські інститути — постійно діючу виробничу нараду, в роботі якої беруть участь 90 передових гірників, науково-технічне товариство з секціями малої механізації, економічного аналізу, передового досвіду. Успішно працюють тут і громадське бюро технічної інформації, рада молодих спеціалістів, рада новаторів. Раціоналізатором або винахідником на шахті є кожний шостий робітник[2]. Партійна організація підтримує потяг робітників до знань. Багато шахтарів вчаться в школі робітничої молоді, більш як 100 гірників є студентами вечірніх та заочних факультетів вищих учбових закладів і технікумів.

На передовій шахті виросли чудові майстри вуглевидобутку, імена яких відомі всій країні. Один з них — бригадир комплексної бригади гірників І. В. Іванченко. У серпні 1965 року його бригада комбайном УКР-1 видала на-гора 65,1 тис. т антрациту, а в липні—серпні 1966 року встановила новий всесоюзний рекорд — за 31 робочий день видобула більш як 80 тис. т. За самовіддану працю в роки семирічки багатьох членів бригади нагороджено орденами та медалями, а І. В. Іванченку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Комуніст Іванченко був делегатом XXIII з'їзду КП України, на якому його обрано членом ЦК КП України. Івану Васильовичу присвоєно звання Почесного громадянина міста. Багатий на знатних людей колектив шахти «Новопавлівської». 24 гірники нагороджені орденами та медалями Радянського Союзу, 79 — знаком «Шахтарська слава», 115 — значком «Відмінник соціалістичного змагання УРСР».

Не відстає від передової шахти по виробничих досягненнях і інше підприємство комуністичної праці — машинобудівний завод. Гірничорізальний інструмент, потужні автоматичні стрічкові конвейєри, підземні вагонетки та інша продукція, яку

[1] Газ. «Знамя коммунизма», 6 грудня 1965 р.
[2] Газ. «Луганская правда», 5 січня 1966 р.

випускають машинобудівники, високо цінують не тільки шахтарі нашої країни, але й багатьох зарубіжних країн — Болгарії, Угорщини, Польщі, Чехословаччини, Бірми, Індії, Індонезії. Колектив машинобудівного заводу достроково, 15 вересня, виконав завдання семирічки. Понад план було вироблено товарної продукції майже на 2 млн. крб. На заводі більш як у два рази зріс обсяг виробництва.

Близько 300 робітників машинобудівного заводу виконали семирічний план за 6 років, а ветеран підприємства слюсар-складальник комуніст А. Д. Кротов виробив більш як 10 річних норм. Таких же результатів добилися токар М. Г. Осипов, заточниця В. М. Зінченко та багато інших робітників. Найбільшого успіху досяг фрезерувальник Ф. П. Носков, що виконав понад 16 річних норм. Великою повагою на підприємстві користується ветеран заводу С. М. Борисенко. Він брав участь у зварюванні перших металевих конструкцій майбутнього заводу, а в жовтні 1932 року очолив бригаду складальників. Напередодні війни став майстром цеху. Після закінчення Вітчизняної війни Сергій Митрофанович повернувся на рідний завод. З цього часу він керує колективом цеху гірничорізального інструменту. За післявоєнні роки в цеху сталися великі зміни: всі роботи механізовано та автоматизовано. Тут нема жодного робітника, який би не виконував норм виробітку, всі працівники здобули середню або восьмирічну освіту, а С. М. Борисенко закінчив машинобудівний технікум. За багаторічну бездоганну роботу на заводі С. М. Борисенку в 1966 році присвоєно звання Почесного громадянина міста.

Трудові успіхи шахтарів, машинобудівників і трудівників інших підприємств міста високо оцінили партія та уряд. За післявоєнні роки близько 700 робітників та інженерно-технічних працівників Красного Луча нагороджено орденами Радянського Союзу. В місті працюють 6 Героїв Соціалістичної Праці і 6 заслужених шахтарів УРСР.

Успішно закінчивши семирічку, трудящі Красного Луча ще ширше розгортають соціалістичне змагання за дострокове виконання завдань нового п'ятирічного плану.

З великим піднесенням зустріли трудівники міста 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. За 2 роки п'ятирічки промисловість Красного Луча випустила надпланової продукції на 11,4 млн. крб. Гірники тресту «Краснолучвугілля» видобули понад план 668,8 тис. т палива. За великі трудові успіхи колективу тресту передано на вічне зберігання Пам'ятний Червоний Прапор ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС. Шахті № 160 присвоєно почесну назву — шахта ім. 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. За активну участь в боротьбі за встановлення і зміцнення Радянської влади і у зв'язку з 50-річчям Великого Жовтня 92 краснолучанців нагороджено орденами і медалями.

Боротьбою трудівників Красного Луча за перетворення в життя рішень XXIII з'їздів КПРС і КП України керує міська партійна організація. В її рядах налічується

Красний Луч. Вшанування героїв праці. 1966 р.

близько 9 тис. комуністів. Партійна організація зростає за рахунок кращих людей міста. За шість років (1961—1966) до лав партії вступило 2,5 тис. чоловік, з них більше половини — робітники. Комуністи є провідною силою на виробництві. Понад 75 проц. членів та кандидатів партії працюють на вирішальних ділянках в промисловості, на будовах, транспорті. 1122 комуністи удостоєні урядових нагород.

Майже 18 тис. юнаків та дівчат об'єднує міська комсомольська організація. Протягом 1956—1966 рр. понад 10 тис. чоловік вступили до лав ВЛКСМ. Серед робітників-комсомольців кожний другий — ударник комуністичної праці. Комсомольці беруть активну участь у вихованні молоді, у військово-патріотичній та спортивно-масовій роботі. В 1966 році силами молодих краснолучанців споруджено та обладнано чудовий спортивний зал. На кожному підприємстві, в учбових закладах створено спортивні майданчики. Комсомольці очолюють походи молоді по історичних місцях громадянської та Великої Вітчизняної воєн. Вони — ініціатори створення музеїв і кімнат бойової та трудової слави, активісти народних дружин.

Велику плодотворну роботу проводить міська Рада депутатів трудящих, чергові вибори до якої відбулися 12 березня 1967 року. Серед 350 народних обранців — 167 робітників — новаторів виробництва, ветеранів праці. Решта — кращі представники інтелігенції, партійні та господарські керівники тощо. Учетверте депутатом міськради обрано директора восьмирічної школи № 11 вчительку історії М. Ф. Плетньову, яка в 1966 році нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора. Вперше депутатські мандати одержали шахтар комсомолець В. К. Ватаманюк, робітник І. С. Дяченко, лікар К. А. Тристан та інші.

Партійні і радянські органи багато уваги приділяють не тільки розвиткові промисловості, але й міському будівництву. За 50 років, що минули після Великої Жовтневої соціалістичної революції, проведено величезну роботу по перетворенню гірничого селища у нове соціалістичне місто — місто вугілля і машинобудування, великий промисловий і культурний центр Донбасу. Замість тісних бараків, казарм та вологих землянок, що тулились на кривих вуличках навколо шахт дореволюційної Криндачівки, з'явились широкі світлі вулиці з красивими багатоповерховими будинками, нові квартали з площами, скверами, садами і парками. На 1 січня 1967 року в Красному Лучі було 430,8 тис. кв. м комунального і 381,1 тис. кв. м індивідуального житлового фонду. Тільки за семирічку трудящі одержали 173,8 тис. кв. м житлової площі[1]. В північній частині Красного Луча розкинулися мікрорайони № 1 і № 2. В них є дошкільні заклади, магазини, домові кухні, поштові відділення. Тут багато зелені, посаджено фруктові та декоративні дерева. В день 20-річчя Перемоги над фашистською Німеччиною трудящі заклали парк на площі 20 га.

Місто з кожним роком все більше впорядковується, розширюється його комунальне господарство. Заасфальтовано 60 км вулиць та доріг[2]. Багато уваги приділено водопостачанню. Тільки за семирічку довжина водопроводу подвоїлась і становила близько 110 км. За цей же час наполовину збільшилась довжина електроліній, яка в 1967 році досягла 700 км. Житлові райони зв'язані між собою автобусним транспортом. В листопаді 1962 року став до ладу новий двоповерховий автовокзал. Комфортабельні автобуси курсують до Харкова, Донецька, Ростова, Луганська, Жданова, Бердянська та ін. міст.

В місті є понад 70 промтоварних та продовольчих магазинів, широка мережа кафе. Побутові потреби трудящих задовольняють «Бюро добрих послуг», фабрика ремонту взуття, ательє пошиття готового одягу та інші майстерні. За роки семирічки роздрібний товарооборот у місті зріс на 16,5 млн. крб. Особливо збільшився продаж населенню культурно-побутових речей. За ці роки жителі придбали 14,5 тис. телевізорів, 5,1 тис. холодильників. В особистому користуванні краснолучанців понад 3 тис. легкових автомашин, близько 5 тис. мотоциклів та моторолерів. Це свідчить

[1] Дані Краснолуцької інспектури держстатистики.
[2] Газ. «Знамя коммунизма», 7 листопада 1965 р.

про неухильне зростання добробуту трудящих, бюджету робітничих сімей. За 1959—1965 роки середньомісячна заробітна плата робітника в тресті «Краснолучвугілля» збільшилась з 156 до 185 крб. У багатьох передовиків виробництва заробіток значно вищий. Наприклад, у робітників очисного вибою М. Я. Яценка та М. В. Криворучка він становить 400 крб. Кожна з сімей цих гірників складається з чотирьох чоловік. В їх квартирах сучасні меблі, телевізори, радіоприймачі, домашні бібліотеки, вони мають власні автомашини «Москвич».

Центральна вулиця ім. Леніна.

З ростом грошових доходів трудящих збільшуються вклади у ощадних касах міста. Порівняно з 1959 роком сума вкладів у 1967 році зросла на 5 млн. карбованців, а кількість вкладників — на 6118 чоловік. На свої заощадження робітники і службовці міста щороку купують путівки в будинки відпочинку і санаторії. Чимало пільгових і безплатних путівок одержують вони через профспілкові організації. Тільки за семирічку на курортах країни відпочивало і лікувалося близько 27 тис. працівників вугільної промисловості.

Красний Луч. Міська лікарня.

Рік у рік зростають бюджетні асигнування на охорону здоров'я краснолучанців. Тільки за 1959—1965 рр. вони становили 27,1 млн. карбованців[1]. До Жовтневої революції в Криндачівці не було жодної лікарні. За роки Радянської влади в Красному Лучі споруджено 10 лікарень на 1165 ліжок. Працюють також пологовий будинок, станція швидкої допомоги, 7 медичних пунктів. В 1960 році введено в дію лікарню шахти № 16 ім. «Известий» на 390 ліжок — один з найбільших медичних закладів міста. У червні 1965 року відкрито шахтарський профілакторій на 100 ліжок. Тут є житлові та лікувальні корпуси, їдальня, клуб з бібліотекою та кіноустановкою. Персонал медичних закладів складається з 330 лікарів та понад 800 фельдшерів, медсестер тощо. Особливо поважають краснолучанці заслуженого лікаря УРСР Г. З. Омельченка, який віддав охороні здоров'я людей півстоліття свого життя. Трудящі не раз обирали його депутатом міської Ради.

Повсякденною увагою оточені маленькі жителі Красного Луча. Партійні, радянські та профспілкові організації міста провели велику роботу по розширенню та будівництву дитячих закладів. У 1967 році в дитячих садках та яслах перебувало близько 4,5 тис. дітей. Під час літніх канікул у мальовничих місцях поблизу міста відкриваються 2 піонерські табори, де щороку зміцнюють своє здоров'я близько

[1] Краснолуцький міський архів, ф. 6, спр. 60, арк. 124.

Красний Луч. Самодіяльний танцювальний колектив Палацу культури виконує хореографічну композицію «За мир» (1965 р.).

3 тис. школярів. Відпочивають юні краснолучанці також на дачах, розташованих на березі Азовського моря та на Сіверському Дінці. Вихованню здорової, гармонійно розвиненої людини сприяє добре поставлена спортивно-масова робота. Фізкультурою і спортом займається кожний п'ятий житель міста. Серед них понад 3 тис. спортсменів-розрядників та майстрів спорту. Багато уваги приділяється створенню спортивної бази. В 1964 році споруджено стадіон «Шахтар» на 10 тис. чоловік. Він став центром спортивно-масової роботи. Тут працюють секції боксу, важкої та легкої атлетики, юних футболістів при команді майстрів класу «Б» та інші. В місті є 14 спортивних залів, десятки майданчиків, плавальний басейн, функціонує дитяча спортивна школа.

Багато уваги партійні та радянські органи приділяють розвиткові загальної і професійної освіти. До Жовтневої революції в селищі нелегко було знайти людину, яка б уміла писати і читати, а нині жителі давно забули про неписьменність. У місті 18 загальноосвітніх шкіл, в яких навчається 17,8 тис. учнів. Це в 5 раз перевищує все населення Криндачівки у 1913 році. Тільки за семирічку витрати на народну освіту збільшились на 3 млн. крб. Було споруджено 4 нові шкільні приміщення, в т. ч. триповерховий будинок середньої школи № 2. В школі світлі просторі класи, добре обладнані учбові кабінети, майстерні, актовий зал, бібліотека, їдальня. На базі цієї школи створено міський методичний кабінет вчителів. У місті працюють 705 педагогів. Загальну повагу заслужили найстаріші працівники народної освіти Н. Г. Андрюхіна, Д. П. Погодін, М. О. Фідіткевич, заслужена вчителька УРСР Г. А. Сєрова та інші. 12 вчителів міста удостоєно урядових нагород, 143 — відмінники народної освіти УРСР.

У школах обладнані музеї В. І. Леніна, кімнати історії рідного міста. Учні виховуються на революційних, бойових та трудових традиціях. У виховній роботі беруть участь ветерани праці, герої громадянської та Великої Вітчизняної воєн. Різноманітну роботу серед дітей проводить Будинок піонерів.

В місті є 9 професійно-технічних училищ, із стін яких щороку виходять 1,5 тис. фахівців для різних галузей промисловості. Найстаріше з них — училище № 36, створене у 1926 році. В ньому навчаються 800 чоловік на денному відділенні та 200 — на вечірньому. У 1963 році училище реорганізовано у чотирирічний учбовий заклад, після закінчення якого молоді гірники здобувають не тільки виробничу спеціальність, але й атестат про середню освіту. За успіхи в підготовці кваліфікованих кадрів робітників училище в 1964 році удостоєно Диплома I ступеня ВДНГ.

Добру учбово-матеріальну базу має Краснолуцький гірничий технікум. За роки його існування тут підготовлено більш як 7 тис. гірничих техніків. У 1962 році в місті відкрито вечірній загальнотехнічний факультет Комунарського гірничометалургійного інституту. Тут без відриву від виробництва навчаються близько 1 тис. студентів — робітників шахт, заводів і будов. Деканом факультету є колишній коногон, а нині Герой Соціалістичної Праці доцент О. М. Гончаров.

Серед населення велику роботу проводить міське відділення товариства «Знання». В лекційній пропаганді беруть участь 1625 чоловік — новатори виробництва, інженери, лікарі, вчителі, партійні та господарські керівники. Створено 12 народних університетів з різних галузей знань.

У Красному Лучі працює літературне об'єднання, яким керує викладач літератури К. М. Протасов. Деякі члени об'єднання вже видали збірки своїх творів. Так, у гірничого інженера В. М. Мальцева вийшло дві збірки оповідань — «Рідна земля» та «Якщо вірити», в яких розповідається про життя та працю радянських людей. Старий гірник, нині пенсіонер П. Ф. Грюкалов написав повість «Їх долі» — про участь шахтарів Донбасу в революції 1905 року. Публікують свої вірші молоді поети — робітники Віталій Смирнов та Геннадій Подобєд. У місті на громадських засадах створено художню раду, до складу якої входять самодіяльні художники, декоратори, скульптори. Вони беруть активну участь у художньому оформленні міста.

Велику пропаганду музичної культури серед трудящих проводять викладачі музичної школи, яка в 1964 році відзначила своє тридцятиріччя. Багато її вихованців продовжують або успішно закінчили навчання в Київській, Ленінградській, Харківській, Казанській та інших консерваторіях країни. Філіали школи відкрито в містах Петровському та Міусинську, селищі Іванівці, на шахтах № 7-8 і «Новопавлівській». При школі працює музичний лекторій, на підприємствах влаштовуються концерти та вечори музики.

Після трудового дня краснолучанцям є де провести своє дозвілля. Влітку вони віддають перевагу чудовому парку, що займає 9 га. Тут є літній кінотеатр на 650 місць, танцювальний майданчик, атракціони. Завжди багато людей в 7 клубах та 5 кінотеатрах міста. У травні 1961 року тут відкрито широкоекранний кінотеатр «Росія» із залом для глядачів на 800 місць.

Улюбленим місцем відпочинку трудящих є Палац культури ім. В. І. Леніна. На його сцені часто виступають колективи оперних, драматичних театрів і філармоній Москви, Києва, Одеси, Риги, Тбілісі та інших міст. Палац культури споруджено в сучасному архітектурному стилі. В ньому є зал для глядачів на 900 місць та кінозал на 350 місць, спортивний зал, 2 бібліотеки. У Палаці працюють 11 гуртків художньої самодіяльності і аматорська кіностудія. Ця студія вже створила кілька фільмів про визначні події в житті міста, про його кращих людей. Одному з них — «Легенді про Міус» — присуджено друге місце на фестивалі любительських фільмів Української РСР.

Найбільшим захопленням краснолучанців є книги. Кожний другий житель — читач бібліотек, яких у місті налічується 38. Книжковий фонд становить понад 875 тис. томів. У багатьох книголюбів є домашні бібліотеки.

В післявоєнні роки у побут увійшли нові звичаї і обряди. На підприємствах і в учбових закладах відмічаються повноліття юнаків і дівчат, вручення їм паспортів, комсомольських квитків. Урочисто проводиться посвячення у робітники. Ветерани та герої праці вручають молодим робітникам трудові книжки, першу зарплату, дають наказ — берегти честь замолоду. В місті стало традицією урочисто проводжати юнаків в Радянську Армію, а ветеранів праці — на заслужений відпочинок. З великим піднесенням вшановують переможців соціалістичного змагання, людей, удостоєних урядових нагород, почесних громадян міста. Весело та радісно проводяться революційні свята, народні гуляння і т. д.

Трудящі Красного Луча зміцнюють братерську інтернаціональну дружбу з народами країн соціалізму. Створене в 1964 році міське відділення товариства радянсько-болгарської дружби влаштовує бесіди, лекції, організує виставки та фотовітрини, що розповідають про успіхи Болгарської Народної Республіки.

Разом з усім радянським народом трудящі Красного Луча прагнуть внести гідний вклад у справу будівництва комунізму. За п'ятирічним планом (1966—1970 рр.) гірники тресту «Краснолучвугілля» збільшать видобуток вугілля на 1 млн. т; випуск продукції машинобудування зросте на 61,4 проц. Зростатиме і впорядковуватиметься Красний Луч. Життя трудящих стане ще кращим, щасливішим.

З. П. КОРОЛЬОВА, Ф. Я. ШИСТЕР

МІУСИ́НСЬК

Міусинськ[1]— місто районного підпорядкування. Розташований у долині річки Міусу, за 76 км на південний захід від Луганська і за 8 км від залізничної станції Красний Луч. Адміністративно підпорядкований Краснолуцькій міськраді. Через місто проходить автомагістраль Луганськ—Донецьк. Населення — 11,1 тис. чоловік.

Виникнення і розвиток Міусинська тісно пов'язані з історією Штерівської державної районної електростанції. На тому місці, де тепер сяють вогнями багатоповерхові будівлі електростанції і міста, на початку 20-х рр. ще був пустир. Червона Армія щойно розгромила війська білогвардійців та іноземних інтервентів. Молода Радянська республіка переживала величезні економічні труднощі. У промисловості і на транспорті панувала розруха. Більшість підприємств не діяла. Не вистачало сировини, вугілля, електроенергії.

VIII Всеросійський з'їзд Рад, що відбувся в грудні 1920 року, затвердив ленінський план електрифікації Радянської Республіки — ГОЕЛРО. Голова державної комісії по електрифікації Росії Г. М. Кржижановський, доповідаючи з'їздові про необхідність відбудови й розвитку народного господарства Півдня країни на базі електрифікації, назвав Штерівську ДРЕС первістком ГОЕЛРО. Ця електростанція потужністю 100 тис. квт мала працювати на донецькому вугіллі[2].

Влітку 1922 року на березі Міусу на будівельному майданчику геодезисти встановили великий щит з написом: «Тут за вказівкою В. І. Леніна буде побудовано електростанцію. Оголошується набір робітників». Сотні жителів найближчих рудників і сіл влилися до сім'ї будівельників. Серед тих, хто у 1923 році закладав перші камені у греблю електростанції і будинки робітничого селища, були селяни Новопавлівки П. О. Гордієнко, М. Є. Скидан, Р. Є. Ковбаса. З Тамбовської губернії на будівництво приїхали С. Д. Каширін, М. О. Альохін та багато інших. Ці люди не лише зводили електростанцію, але й віддали їй по 30 і більше років праці. П. О. Гордієнко став машиністом котла, Р. Є. Ковбаса — начальником зміни котельного цеху, С. Д. Каширін та М. О. Альохін — машиністами турбін, М. Є. Скидан — слюсарем по ремонту парових турбін.

Важко було в тодішніх умовах споруджувати енергетичне підприємство. Не вистачало спеціалістів, кваліфікованих робітників, техніки, усі земляні роботи виконувалися вручну — лопатами, кайлами та ломами. Землю вивозили з будівельного майданчика тачками і на возах. І все ж, завдяки ентузіазму людей, будівництво посувалося швидкими темпами. Будівельники працювали і вдень і вночі, в дощ і хуртовину, по 2 зміни.

На ці трудові подвиги робітників вів партійний осередок, створений навесні 1923 року. До нього входило 11 комуністів, зокрема П. Д. Кукуяшний, І. П. Станков, В. М. Соловйов та інші. Секретарем осередку обрали члена більшовицької партії з 1919 року Г. Г. Іванова, якого направив на будову Таганрозький окружком РКП(б)[3]. Комуністи глибоко вникали у всі сфери життя колективу штербудівців, вишукували резерви, стежили за виконанням виробничих планів на всіх ділянках будівництва.

Так, певний час темпи спорудження електростанції уповільнювались через нестачу щебеню для бетонних робіт. Його виготовляли тоді вручну. На цій роботі щодня були зайняті 120—180 чоловік, які молотками подрібнювали каміння. Партійний осередок поставив завдання механізувати трудомістку роботу. На партійних зборах, які відбулися у вересні 1923 року, комуністи з'ясували, що будівництву виділено 2 каменедробарки, однак деякі несумлінні працівники під різними приводами не поспішали їх одержувати і встановлювати. Збори ухвалили негайно доставити

[1] Рішенням виконкому Луганської обласної Ради депутатів трудящих від 28 червня 1965 року селища міського типу Новопавлівку і Штергрес об'єднано в один населений пункт місто Міусинськ.

[2] План ГОЭЛРО. М., 1955, стор. 190, 192.

[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 375, арк. 60, 64, 66.

дробарки і приступити до їх монтажу. Через 2 тижні машини вже працювали і цілком забезпечували потреби у щебені. Темпи спорудження греблі різко зросли[1]. З ініціативи партосередку на кінець 1923 року до будівництва проклали вузькоколійку з шахти «Віра» (тепер шахта № 162). Звідти почало надходити вугілля для тимчасової електростанції. Завдяки цьому було освітлено будівельний майданчик, службові та жилі приміщення.

Багатьма славними ділами відзначились на спорудженні Штерівської ДРЕС комсомольці. Комсомольський осередок виник у жовтні 1923 року. Спочатку до нього входили 4 молоді будівельники. Надалі ряди членів ЛКСМУ швидко зростали. У вересні 1925 року комсомольська організація Штербуду налічувала вже 108 юнаків і дівчат[2]. Вони показували приклад ударної роботи, поширювали досвід передовиків через стіннівку, були активними кореспондентами і розповсюджувачами газет «Кочегарка» та «Молодий ленінець». Разом з комуністами вони брали участь в боротьбі проти решток білогвардійських і куркульських банд, що нишпорили в районі. У протоколі засідання партійного осередку Штербуду 21 січня 1924 року записано, що в результаті збройної сутички з бандитами кількох з них заарештовано, а одного вбито[3].

Партійна та комсомольська організації дбали про поліпшення культурно-побутового обслуговування штербудівців. У 1924 році було завершено будівництво школи та клубу. Почали працювати гуртки художньої самодіяльності — драматичний і музичний.

В усіх сферах життя будівників ДРЕС велику роль відігравали жінки. На загальних зборах жінок селища, що відбулися 9 грудня 1923 року, було обрано раду. Її члени піднімали робітниць на ударну працю, організували жінок на суботники тощо.

Пишаючись тим, що Штерівська ДРЕС є первістком ленінського плану електрифікації Росії, будівники прагнули якомога скоріше здати її в експлуатацію. Звістка про смерть В. І. Леніна викликала у них невимовну скорботу. У відповідь на оголошений Центральним Комітетом РКП(б) ленінський призов близько 80 передових робітників подали заяви про вступ до Комуністичної партії. У березні 1925 року партосередок об'єднував вже понад 100 комуністів[4].

Настав 1926 рік. У травні відбувся пробний пуск першої турбіни. Але через кілька днів роботи агрегату в фундаменті турбогенератора з'явилися тріщини. Дехто з німецьких та англійських спеціалістів, що працювали тоді на Штербуді, зловтішались: мовляв, збираються новий світ будувати, а звичайну турбіну змонтувати як слід не зуміли. Однак будівельники не впали у розпач. Комуністи — головний механік В. П. Блюдін, заступник начальника будівництва М.О. Білоусов, начальник електроцеху П. П. Лютиков (згодом один з керівників краснодонського підпілля під час німецько-фашистської окупації), бетонник М. Д. Каманін по кілька діб не виходили з машинного відділення. Дефект було ліквідовано, і 8 жовтня 1926 року перший агрегат Штерівської ДРЕС потужністю 10 тис. квт здали у промислову експлуатацію.

Колектив штербудівців, трудящі навколишніх шахт відзначили цей

Початок будівництва Штерівської ДРЕС. 1923 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 375, арк. 66.

[2] Луганський облпартархів, ф. 119, оп. 1, спр. 5, арк. 5—13; ф. 2, оп. 1, спр. 375, арк. 65.

[3] Луганський облпартархів, ф. 119, оп. 1, спр. 5, арк. 14, 27.

[4] Луганський облпартархів, ф. 119, оп. 1, спр. 5, арк. 5, 7, 10.

Члени партійної організації Штербуду. Вересень 1924 р.

день як велике свято. На електростанції відбувся урочистий мітинг, присвячений пуску ДРЕС, що знаменувало початок електрифікації Донецького басейну.

Електроенергія потрібна була кожній шахті, кожному промисловому підприємству. Введення до експлуатації лише однієї турбіни не могло задовольнити і десятої частини потреби в електроенергії. Тому будівельники прагнули якнайшвидше нарощувати потужність ДРЕС. 11 лютого 1927 року почав давати струм другий турбогенератор потужністю 10 тис. квт. Спорудження першої черги електростанції було завершено. Вироблювана нею електроенергія коштувала порівняно недорого, оскільки станція працювала на антрацитовому штибі, що вважався бросовим відходом. Саме на Штерівській ДРЕС вперше в нашій країні було вирішено складне технічне завдання — застосування штибу як основного енергетичного палива[1].

У 1930 році стала до ладу друга черга електростанції потужністю 49 тис. квт, а через рік — і третя черга на 88 тис. квт. Отже, замість передбачених планом ГОЕЛРО 100 тис. квт потужність Штерівської ДРЕС на 1932 рік була доведена до 157 тис. кіловат.

У наступні роки зусилля енергетиків були спрямовані на підвищення економічності роботи устаткування. З цією метою партійна організація і комітет профспілки організували технічне навчання робітників. Вчорашні будівельники і монтажники на курсах техмінімуму оволодівали новими спеціальностями. Передусім було організовано підготовку кочегарів котлів і машиністів парових турбін, тобто тих, хто працював на вирішальних ділянках виробництва. Кращі, досвідчені спеціалісти електростанції викладали робітникам основи теплотехніки, математику, фізику, ділилися своїм трудовим досвідом. Для підготовки майстрів, техніків та інженерів-електриків у 1930 році при ДРЕС було відкрито Штерівський втуз. Через 3 роки його реорганізовано в енергетичний технікум. В ньому спеціальність енергетиків здобули десятки робітників.

Партійна організація очолила боротьбу колективу Штерівської ДРЕС за технічний прогрес, за виявлення і використання внутрішніх резервів виробництва. З ініціативи комуністів спеціалісти провели розрахунки і довели можливість збільшити тиск пари на 2 атмосфери, внаслідок чого потужність кожної турбіни мала значно зрости. Здійснення подібних технічних заходів дало можливість в 1936 році довести потужність електростанції до 162 тис. квт і водночас знизити витрати палива. Якщо в 1932 році на виробництво 1 квт-год. витрачалося 750 г палива, то у 1937 році — 629 г, а в 1940 році — 594 грами[2].

Удосконалення виробництва, ріст продуктивності праці дали змогу також значно скоротити обслуговуючий персонал електростанції. У 1932 році, відразу після введення до ладу третьої черги ДРЕС, тут працювало близько 2 тис. чоловік, а на початку 1941 року — тільки 1250 чоловік[3].

Держава, місцеві партійні і радянські органи проявляли велике піклування не лише про будівництво і дальший розвиток електростанції, а й про тих, хто її спору-

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 375, арк. 61, 62.
[2] Там же, арк. 62, 63.
[3] Там же, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 24-б, арк. 149.

джував і хто лишався тут працювати. З кожним роком поліпшувався добробут енергетиків, підвищувалися їх заробітки. Перед війною вони становили в середньому 800—1000 крб. на місяць. Перші будівельники жили в сусідньому селі Новопавлівці у досить важких умовах. Відповідно до плану ГОЕЛРО, що передбачав спорудження впорядкованих житлових будинків для робітників і спеціалістів ДРЕС, у 1924 році розпочалося проектування селища енергетиків. Генеральний план був складений архітектором Б. М. Йофаном.

Комсомольський осередок Штербуду. Вересень 1924 р.

Восени 1926 року будівельники здали перший двоповерховий будинок. Наступного року в селищі енергетиків виросли ще 7 домів, приміщення амбулаторії і лазні, а в 1941 році вже налічувалось 59 дво- і триповерхових будинків. У селищі в цей час проживало понад 3 тис. чоловік[1].

Енергетики і будівельники дбали про те, щоб у новому селищі було чисто, красиво, затишно. На загальних зборах жителі ухвалили, що кожен має працювати на суботниках по благоустрою і озелененню селища. З особливим запалом трудилися комсомольці. Душею, організатором молоді був її бойовий ватажок Марат Гінце, секретар комсомольської організації ДРЕС. Незабаром на колишньому пустирі зазеленів чудовий парк.

Багато уваги приділялося поліпшенню медичного обслуговування енергетиків. У 1927 році в селищі було відкрито амбулаторію. Її працівники часто відвідували гуртожитки робітників, стежили за їх санітарним станом, проводили бесіди, дбали про оздоровлення побуту населення. У 1931 році в селищі побудовано новий корпус поліклініки і лікарню на 50 ліжок.

Чимало було зроблено і в галузі народної освіти. У березні 1930 року закінчено будівництво нового приміщення школи-семирічки. У вересні 1932 року її перетворено на середню. Перший випуск 30 вихованців цієї школи відбувся у 1936 році, а до 1941 року середню освіту тут здобули понад 320 дітей енергетиків і будівельників[2].

Коли в червні 1941 року гітлерівські полчища напали на нашу країну, трудящі Штергреса одностайно піднялися на захист свободи і незалежності Радянської Батьківщини, на захист своєї мирної праці. У перші ж дні війни близько 700 жителів селища, в тому числі понад 70 комуністів і 120 комсомольців, пішли на фронт. Юні патріоти Володимир Володін, Іван В'ялов та Іван Ткаченко домоглися зарахування їх до складу військової частини і стали розвідниками[3].

У тривожні дні осені 1941 року, коли ворожі війська підійшли до Донбасу, всі жителі селища взяли активну участь у створенні оборонних споруд. На електростанції і в селищі було встановлено цілодобове чергування загонів і груп цивільної оборони. Коли в жовтні 1941 року ворог наблизився до Штергреса, Наркомат електростанцій СРСР ухвалив евакуювати обладнання підприємства. 13 жовтня перший ешелон з устаткуванням, робітниками і спеціалістами рушив на схід, а на початку листопада евакуацію було завершено. Штерівські енергетики вивезли до Караганди 4 турбогенератори, устаткування машинного залу, силові трансформатори, великі

[1] Луганський облпартархів, ф. 119, оп. 1, спр. 27, арк. 21.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 13, арк. 6, 7, 14.
[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 24-б, арк. 149.

електродвигуни та ін. До Карагандинської області евакувалися близько 300 працівників електростанції з своїми сім'ями. Останніми покинули ДРЕС директор В. М. Шепелєв, головний інженер О. П. Нємов і заступник Народного комісара електростанцій СРСР Д. Г. Жимерін, який керував евакуацією.

У середині жовтня 1941 року Червона Армія спинила наступ німецько-фашистських військ на Південному фронті. Передній край оборони 383-ї і 395-ї шахтарських дивізій під командуванням Героїв Радянського Союзу К. І. Провалова і А. Й. Петраковського проходив біля Штергреса. Незважаючи на відчайдушні зусилля, загарбникам протягом майже 9 місяців не вдавалося зламати стійкість радянських воїнів[1]. Тільки влітку 1942 року, підтягнувши великі сили, гітлерівці розпочали новий наступ на Південному фронті. 20 липня вони захопили Штергрес. Жителів у селищі майже не лишилося. Частина з них евакуювалася на схід, інші переселилися до Красного Луча і Новопавлівки. Багато енергетиків самовіддано боролися з німецько-фашистськими загарбниками в рядах Червоної Армії. Так, льотчик-розвідник В. П. Погорєлов воював на Північно-Західному фронті. За мужність і відвагу він був нагороджений орденом Леніна, а у липні 1942 року йому присвоєно звання Героя Радянського Союзу. 10 березня 1943 року під час свого 241 бойового вильоту герой-льотчик загинув[2].

Відзначилися у боях з ворогом і інші воїни-штерівці. Майстер служби телемеханіки і зв'язку ДРЕС П. П. Фоменко брав участь у боях на Курській дузі і штурмі Берліна, інженер виробничо-технічного відділу Д. М. Акименко — учасник штурму Кенігсберга. Вони мають високі урядові нагороди. Всього бойовими орденами і медалями СРСР нагороджено понад 150 штерівських енергетиків.

Чималий вклад у справу розгрому ворога внесли і трудівники Штергреса, що евакуювалися у східні райони країни. Завдяки їх самовідданій праці раніше встановленого строку було завершено монтаж котла і турбіни новозбудованої Карагандинської ДРЕС, яка вже 10 жовтня 1942 року стала до ладу і дала промисловий струм. Штерівські енергетики трудилися також на Уфімській, Красногорській та Березниківській теплоелектроцентралях. У Березниках, наприклад, з допомогою працівників Штерівської ДРЕС було налагоджене безперебійне постачання електроенергії промисловим підприємствам і колгоспам. Штерівці з неослабною увагою стежили за подіями на фронтах війни. Коли наші доблесні війська розгромили ворога на Курській дузі, вони почали готуватися до реевакуації.

Першого вересня 1943 року війська Південного фронту визволили місто Красний Луч і селище Штергрес від німецько-фашистських окупантів. А вже 3 вересня почався прийом робітників усіх спеціальностей для відбудови електростанції і селища. З Красного Луча і Новопавлівки, а потім і Карагандинської області поверталися досвідчені енергетики. Прибували вагони з устаткуванням, вивезеним у 1941 році. Відроджувати ДРЕС приїхали випускники ремісничих училищ Горьковської області, багато з них залишилося тут назавжди.

Наприкінці грудня у відбудовних роботах взяла участь військова частина, яка налічувала близько 1,5 тис. бійців і командирів. На кінець 1943 року на Штербуді працювало понад 3 тис. чоловік. Їм доводилося долати величезні труднощі. Не вистачало матеріалів, машин, палива. Люди погано харчувалися, жили в землянках, бо в селищі уціліло всього 4 будинки. Переборюючи труднощі воєнного часу, люди самовіддано трудилися над тим, щоб скоріше повернути до життя електростанцію. Перед вели комуністи і комсомольці. Вони трудилися з піднесенням, не шкодуючи ні сил, ні часу. Особливо сумлінно працювали комсомольсько-молодіжна бригада мулярів Ф. М. Ільїної, бригада електриків Ф. К. Колесникова, бригада слюсарів-ремонтників В. Ф. Ткача та інші. Вони ніколи не залишали роботи, не виконавши двох-трьох змінних норм.

---

[1] Газ. «Радянська Україна», 21 лютого 1967 р.
[2] Газ. «Знамя коммунизма», 18 серпня 1964 р.

Відроджуючи електростанцію, штерівські енергетики і будівельники водночас подавали допомогу фронтові. У лютому 1944 року вони внесли до фонду оборони 111 тис. крб., за що одержали подяку Державного Комітету Оборони.

Героїчні зусилля робітників незабаром увінчалися успіхом. 2 травня 1944 року став до ладу перший турбогенератор потужністю 22 тис. квт. У липні 1944 року дав струм другий турбогенератор на 10 тис. квт, а наприкінці 1944 року — третій потужністю 22 тис. кіловат.

Радянський уряд високо оцінив трудовий героїзм колективу Штерівської ДРЕС. 12 кращих робітників та інженерно-технічних працівників були нагороджені орденами і медалями. Орден Леніна одержав газозварювальник І. М. Добров, орден Трудового Червоного Прапора — директор ДРЕС В. М. Шепелєв і головний інженер Є. М. Лімін.

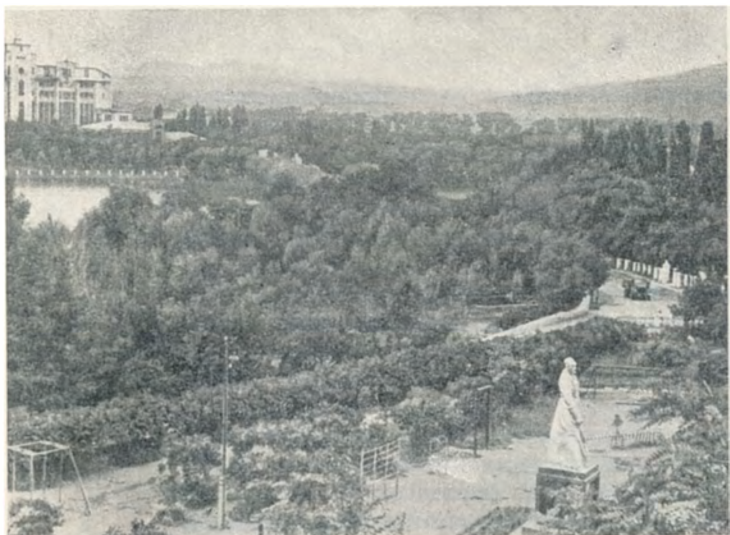
Одночасно швидкими темпами відбудовувалось і селище, яке було майже цілком зруйноване. Як і енергетики, будівельники трудились самовіддано, норми виробітку перевиконували вдвоє, а то й більше. Роботи не припинялись і вночі. Велику допомогу будівельникам подавали колектив електростанції, домогосподарки, школярі. У вільний від основної роботи час на відбудові селища щодня працювало понад 200 чоловік, і воно швидко відроджувалось. Уже в грудні 1943 року, тобто через 3 місяці після визволення від гітлерівських загарбників, було відбудовано 2 гуртожитки, їдальні, водопровід, лазню тощо. 1 вересня 1944 року штерівські школярі почали новий учбовий рік у відбудованому приміщенні. Люди швидко заліковували тяжкі рани, заподіяні селищу війною.

В міру відродження промисловості Донбасу зростав попит на електроенергію. Шляхом ефективного використання устаткування штерівські енергетики добилися зростання потужності електростанції до 64 тис. квт. Але цього було недосить. Перед колективом ДРЕС уряд поставив завдання збільшити її потужність у кілька разів. 16 травня 1946 року Міністерство електростанцій СРСР затвердило проект модернізації і розширення Штерівської ДРЕС, який передбачав збільшення потужності станції до 200 тис. квт. Технічне переозброєння електростанції проводилось на основі впровадження найновішої техніки. З 1951 року тут почався монтаж устаткування високого тиску. Для підготовки кадрів енергетиків, які мали працювати на нових складних агрегатах, при Штерівському енергетичному технікумі з ініціативи партійної організації відкрилося вечірнє відділення. Серед перших 24 слухачів відділення були секретар парторганізації ДРЕС С.П. Галахтін, голова місцевкому профспілки М. Т. Кулібов та інші[1].

У 1953 році технічне переозброєння Штерівської ДРЕС було завершено, її потужність досягла 200 тис. квт. У наступні роки енергетики селища провели велику роботу по автоматизації виробничих процесів і механізації трудомістких робіт. Щороку 140—150 чоловік подавали раціоналізаторські пропозиції, спрямовані на вдосконалення виробництва і поліпшення техніко-економічних показників роботи електростанції. Так, група новаторів у складі заступника головного інженера ДРЕС О. О. Шевельова, начальника зміни турбінного цеху Б. Л. Єрмакова та ін. запропонувала технічне вдосконалення, яке дало можливість виключити з технологічної лінії малоекономічні котли і щороку заощаджувати палива та електроенергії більш як на 46 тис. крб. Всього за роки семирічки енергетики Штерівської ДРЕС подали понад 2 тис. цінних раціоналізаторських пропозицій. Річна економія від їх впровадження становила 379 тис. крб. Поліпшились техніко-економічні показники роботи станції, значно знизилась собівартість електроенергії. У 1959 році 1 квт-год. коштувала 0,8 коп., а в 1965 році — 0,6 копійки[2].

Колектив електростанції достроково виконав державні завдання, поставлені перед ним на 1959—1965 рр. Понад семирічний план ДРЕС виробила 143 млн. квт-год.

[1] Газ. «Луч», 26 травня 1957 р.
[2] Поточний архів Штерівської ДРЕС. Звіти за 1959—1965 рр.

Міусинськ. Чудовий парк розкинувся на берегах водосховища Штерівської ДРЕС.

електроенергії. При цьому було заощаджено 63 тис. тонн умовного палива і знижено витрати електроенергії на власні потреби на 25 млн. квт-год.[1] План першого року нової п'ятирічки колектив електростанції виконав на 101,6 процента.

Велику роль у боротьбі колективу Штерівської ДРЕС за успішне виконання державних завдань відіграє змагання за комуністичне ставлення до праці. Першими почесне звання колективу комуністичної праці завоювали в 1959 році вахта турбінного цеху, керована начальником зміни М. І. Кильменіновим, і вахта електроцеху В. А. Богданової. Протягом семирічки це почесне звання було присвоєно 3 цехам, 14 змінним вахтам і 12 ремонтним бригадам.

Чималих трудових успіхів добився також колектив іншого промислового підприємства — заводу металевих виробів. Завод цей молодий, він виник у 1960 році на базі колишніх майстерень, що обслуговували будівництво і реконструкцію Штерівської ДРЕС. Підприємство спеціалізується на випуску кріплень для шахтних конвейєрів, холодильників, автомобільних і тракторних вузлів, лужних акумуляторів тощо. Його продукція надходить до Луганська, Донецька, Красного Луча та інших міст Донбасу. Протягом семирічки завод у 12 разів збільшив випуск продукції без додаткових затрат, розширення виробничих площ і з тією ж кількістю робітників[2]. Добре працював заводський колектив і в 1966 році. План цього року він виконав на 121,6 проц., виробивши додаткової продукції на 79 тис. карбованців.

Міусинськ — місто потомствених енергетиків. Візьмемо робітничу династію Сбітнєвих. Її глава — Дмитро Федорович працював на будівництві ДРЕС каменярем. Потім здобув спеціальність машиніста парової турбіни. За бездоганну і багаторічну роботу його нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. На електростанції трудяться і 2 сини Д. Ф. Сбітнєва — Іван та Михайло. І. Д. Сбітнєв спочатку працював слюсарем електроцеху, а після закінчення вечірнього відділення Штерівського енерготехнікуму — майстром того ж цеху. Його брат пройшов шлях від водія автомашини до начальника паливно-транспортного цеху. Він теж закінчив технікум без відриву від виробництва.

З 1926 року працює на Штерівській ДРЕС Г. В. Корольов — спочатку грабарем, вантажником, а потім начальником зміни паливно-транспортного цеху. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Його син Віктор — начальник зміни турбінного цеху електростанції. І таких родин у Міусинську багато.

З кожним роком підвищується добробут трудівників міста, зростають їх заробітки. Так, середньомісячна зарплата енергетиків Штерівської ДРЕС становила у 1966 році 95 крб. проти 87 крб. у 1958 році. Працівники заводу металевих виробів заробляють в середньому по 110 крб. Життя міусинців стає чимдалі заможнішим. У 1966 році вони мали 18 власних легкових автомашин, понад 50 мотоциклів і моторолерів, 1100 телевізорів та радіоприймачів, 165 холодильників, 430 пральних машин та інші цінні речі.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 170.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 13, арк. 16, 17.

Дедалі поліпшуються житлові умови трудівників міста. Щороку в Міусинську вводиться в експлуатацію до 3 тис. кв. м житлової площі. Якщо в 1959 році на кожного мешканця припадало в середньому 7,3 кв. м площі, то в 1966 році — 9,2 кв. м. Багатоквартирні будинки виросли на вулицях Комсомольській, ім. Кірова, ім. Дзержинського, Шкільній, на Студентському проспекті. За 1959—1966 роки в Міусинську з'явилися нові вулиці: ім. Лермонтова, ім. Чайковського, Зелена, ім. 40-річчя Жовтня та інші.

Молоде місто з кожним роком стає красивішим і впорядкованішим. У ньому немає жодної вулиці, яка б не була заасфальтована або забрукована. Лише в 1962—1966 рр. тут побудовано близько 22 тис. кв. м доріг і тротуарів з твердим покриттям. Все пишнішим стає зелене вбрання Міусинська. Влітку 1965 року на честь 50-річчя Радянської влади закладено сквер Молодіжний. Багато дерев, чагарників, квітів щороку висаджується у дворах, біля будинків, вздовж вулиць і доріг.

Улюбленим місцем відпочинку міусинців є міський парк. Тут відкрито літній кінотеатр, читальний зал, кафе. Парк прилягає до водосховища, створеного енергетиками на річці Міусі. На його березі обладнано пляж, водну станцію, яка має прогулочні моторні катери, водні велосипеди, човни тощо.

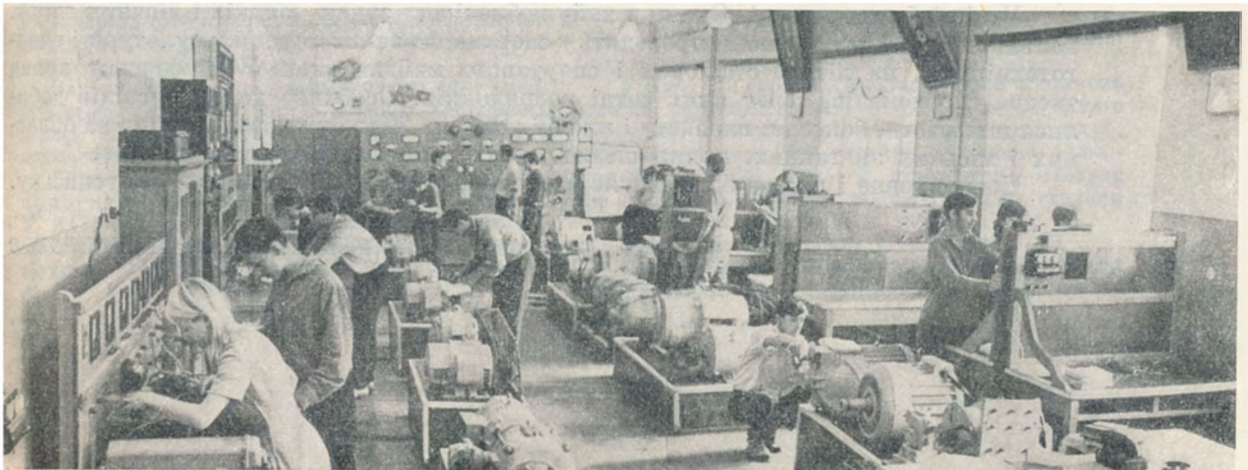
Питанням благоустрою міста велику увагу приділяє міська Рада депутатів трудящих. Щорічні асигнування на впорядкування Міусинська становлять близько 30 тис. крб. З ініціативи міськради, зокрема, було проведено великі роботи по впорядкуванню вулиць Шкільної і Зеленої. У місті добре налагоджено торгівлю. Тут відкрито 8 магазинів, з них 3 промтоварні і 5 продуктових. До послуг жителів кілька побутових майстерень.

Партійні, радянські та профспілкові органи постійно дбають про поліпшення медичного обслуговування. У місті є лікарня на 150 ліжок, поліклініка, які мають найновіше медичне обладнання. В них працюють 23 кваліфіковані лікарі і понад 100 чоловік середнього медичного персоналу. У 1966 році на потреби охорони здоров'я жителів Міусинська було асигновано 312 тис. крб.— у півтора раза більше, ніж у 1959 році.

Понад 300 робітників і спеціалістів Штерівської ДРЕС щороку відпочивають і лікуються у місцевому профілакторії, відкритому в 1958 році профспілковою організацією електростанції. Близько 100 енергетиків щороку одержують путівки в санаторії і будинки відпочинку.

Не менше, ніж про здоров'я трудящих, піклуються в Міусинську і про розвиток народної освіти. У місті є чудова школа-десятирічка з вечірнім відділенням, яка носить ім'я Героя Радянського Союзу В. П. Погорєлова. Вона має просторий і світлий учбовий корпус з їдальнею і спортивним залом, чудові майстерні. У 1967 році в школі навчалося 930 дітей, працювало 55 вчителів. За післявоєнний період тут здобули середню освіту 940 юнаків і дівчат.

У лабораторії Штерівського енергетичного технікуму. 1966 р. Міусинськ.

У школі організовано загін червоних слідопитів, яким керує вчитель російської мови і літератури Г. Т. Семенов. Загін, який налічує близько 100 учнів 7—9 класів, проводить велику і корисну роботу, збираючи матеріали з історії Великої Вітчизняної війни. Найцікавіші документи, листи, спогади, фотографії, розшукані слідопитами, зберігаються в шкільному музеї. Тут встановлено бюст В.П. Погорєлова — колишнього учня цієї школи.

У мальовничій Остаповій балці, поблизу Міусинська, для школярів створено чудовий піонерський табір ім. М. Островського з капітальними будівлями, водопроводом і водним басейном для плавання. Щоліта тут відпочивають близько 400 дітей.

Міусинці виявляють великий потяг до знань. Кожний п'ятий працівник Штерівської ДРЕС вчиться в інституті, технікумі або вечірній школі. Багато енергетиків здобувають середню спеціальну освіту в Штерівському енерготехнікумі, який існує вже понад 30 років. Нині його важко впізнати. У 30-і роки технікум розміщувався у невеличкому будинку, де не було ні лабораторій, ні учбових кабінетів. Не вистачало викладачів, підручників. Вчилося в ньому всього 50—60 чоловік. Тепер технікум став одним з провідних учбових закладів країни по підготовці кадрів для енергетичних підприємств. На двох його відділеннях — стаціонарному і вечірньому — в 1966 році навчалося понад 1000 чоловік. Технікум має 11 добре обладнаних лабораторій і 10 учбово-методичних кабінетів, спортивний зал, велику бібліотеку. Учні живуть у впорядкованих гуртожитках. З 1954 по 1967 рік технікум підготував близько 2500 спеціалістів. Його вихованці трудяться на багатьох підприємствах країни.

З 1948 року в місті функціонує професійно-технічне училище, де навчаються майбутні електромонтери, електрогазозварювальники, слюсарі-монтажники і слюсарі-сантехніки. До 1966 року училище підготувало близько 4 тис. кваліфікованих робітників.

Центром культурно-масової роботи в місті є Будинок культури енергетиків. Це — красива двоповерхова будівля, що має зал для глядачів на 545 місць з широкоекранною кіноустановкою, простору бібліотеку з читальним залом, кімнати для гурткової роботи, спортивний зал. На сцені Будинку культури виступають з виставами і концертами митці Москви, Ленінграда, Києва, Луганська тощо. При Будинку культури працюють дитячий сектор, балетна студія, драматичний, танцювальний, акробатичний та інші самодіяльні гуртки, в яких беруть участь понад 200 чоловік. На початку 1964 року тут створено самодіяльний театр мініатюр, який поставив понад 40 одноактних п'єс.

Міусинці — великі любителі книг. Близько півтори тисячі жителів міста є постійними читачами профспілкової бібліотеки енергетиків. На її полицях — понад 30 тис. томів громадсько-політичної, технічної, художньої та іншої літератури. Крім того, великі бібліотеки, книжковий фонд яких обчислюється десятками тисяч примірників, мають енергетичний технікум, професійно-технічне училище і середня школа. Населення Міусинська щомісяця одержує по передплаті близько 40 тис. примірників газет і 8 тис. журналів.

У місті багато молоді. Одним з найулюбленіших занять юнаків і дівчат є спорт. Вільний від роботи час вони проводять у спортивних залах Будинку культури і енерготехнікуму, на літніх стадіонах і спортивних майданчиках. У Міусинську понад тисяча спортсменів, серед яких сотні розрядників. Особливо добрих успіхів добилися штангісти, боксери, шашисти і плавці. Більше 20 кубків, завойованих на обласних і міських змаганнях, прикрашають спортивний стенд енерготехнікуму.

Повнокровне і цікаве життя буяє в молодому місті енергетиків — Міусинську.

В. К. БАКАЛОВ, В. Л. ПЕКІН, Ф. М. СЕЛІВЕРСТОВ

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ МІСЬКИХ І СЕЛИЩНИХ РАД, ПІДПОРЯДКОВАНИХ КРАСНОЛУЦЬКІЙ МІСЬКІЙ РАДІ

ВА́ХРУШЕВЕ — місто, центр міської Ради, підпорядковане Краснолуцькій міській Раді. Розташоване між річками Міусом та Міусиком, за 9 км від Красного Луча, з яким зв'язане шосейним шляхом та залізницею. Населення — 30 000 чоловік. Міській Раді підпорядковані населені пункти Садово-Хрустальненський, Трубний.

У місті розташовані такі підприємства: шахтоуправління № 5—7 (середньодобовий видобуток його шахт — 1527 тонн вугілля), шахта № 12—13 (2240 тонн), шахта № 7—8 (2400 тонн), збагачувальна фабрика при шахті № 7—8, центральні електромеханічні майстерні тресту «Антрацитвуглежитлобуд».

Економічна конференція шахти № 7—8. м. Вахрушеве. 1965 р.

У Вахрушевому є 3 середні та восьмирічна школи, 3 школи робітничої молоді, 2 професійно-технічні училища, які готують гідромоніторів для гідрорудника, прохідників та машиністів електровоза. Населення міста обслуговують 4 клуби на 1270 місць. При клубах діють 18 гуртків художньої самодіяльності, в яких беруть участь 320 чоловік. При кожному клубі є бібліотека. Міська мережа медичних закладів складається з 2 лікарень (315 ліжок), 2 амбулаторій, 11 пунктів охорони здоров'я, 2 фотаріїв, профілакторію з водо- і грязелікуванням.

Вахрушеве — одне з наймолодших міст області, утворене в 1963 році з кількох робітничих селищ. Названо на честь відомого радянського державного діяча В. В. Вахрушева.

Перші населені пункти на території нинішнього міста виникли в кінці XVIII століття. У XIX столітті тут було кілька примітивних шахт у вигляді колодязів. У 1914 році закладена шахта № 7—8, трохи пізніше — № 5—7, № 5-біс, № 12.

В роки Великої Вітчизняної війни багато жителів селищ, що тепер ввійшли в місто, брали участь у підпільній боротьбі з фашистами. Робітники шахти № 7—8 Г. К. Дуванов, К. Г. Бугайов, К. Г. Дубова, парторг шахти № 12 А. А. Плихта були схоплені і після жорстоких катувань кинуті у ствол шахти № 151 «Богдан». Родина В. Ф. Ємельченка (він сам, його дружина Олександра Володимирівна, дочка Зоя та син Леонід) здійснювала зв'язок з партизанами (на горищі їх будинку був встановлений передатчик). Гітлерівці розстріляли сім'ю Ємельченка і скинули у шурф.

Уродженцеві міста Г. Ф. Малидовському присвоєно звання Героя Радянського Союзу. У Вахрушевому живе шахтар В. Л. Борзих — Герой Соціалістичної Праці.

Колектив шахти № 7—8 став одним з ініціаторів змагання за «луганську годину», яке потім переросло в змагання за «українську годину».

ЗАПОРІ́ЖЖЯ — селище міського типу (з 1963 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Краснолуцькій міській Раді. Розташоване за 35 км від Красного Луча, за 4 км від залізничної станції Комендантська. Населення — 3100 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Артема, Кокіне, Комендантське.

В селищі розташоване шахтоуправління «Запорізьке-Комсомольське», шахти якого щодоби видають 1140 тонн вугілля.

У Запоріжжі є восьмирічна та початкова школи, середня школа робітничої молоді, клуб на 250 місць, бібліотека, лікарня на 25 ліжок.

Селище виникло в 1913 році разом з шахтою № 153. В 1921 році шахта закрилася, але в 1940 році була відновлена. У 1957 році тут збудована шахта «Запорізька—Комсомольська», яку зводили запорізькі комсомольці, що приїхали сюди на заклик партії. Через рік було утворене шахтоуправління.

ПЕТРО́ВСЬКЕ — місто (з 1963 р.), центр міської Ради, підпорядковане Краснолуцькій міській Раді. Розташоване за 22 км від Красного Луча, за 7 км від залізничної станції Петровеньки. Населення — 19 200 чоловік. Міській Раді підпорядковані населені пункти Буткевич, Вергулівське, Воскресенівка, Федорівка.

У Петровському є завод залізобетонних виробів, хлібозавод, будівельно-монтажне управління, мелькомбінат, щебеневий завод.

У місті є 2 середні, восьмирічна та початкова школи, школа-інтернат, філіал Краснолуцького гірничого технікуму, 4 бібліотеки, клуб, при якому діють 16 гуртків художньої самодіяльності (320 чол.); 2 кінотеатри. Лікарня на 240 ліжок. Парк, водна станція, стадіон, стаціонарний піонерський табір.

Засноване Петровське у 1896 році.

Під час Великої Вітчизняної війни в околицях Петровського діяв партизанський загін. Німці

розстріляли і замучили 139 чол., 150 жителів вивезли на фашистську каторгу.

За післявоєнні роки місто значно зросло — збудовано понад 23 тис. кв. м житла, 18 тис. кв. м тротуарів і доріг тощо.

В околицях міста відомі археологічні пам'ятки: кургани та поселення епохи міді—бронзи і городище XIII—XIV століття н. е.

СОФІЇВСЬКИЙ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Краснолуцькій міській Раді. Розташований за 17 км від Красного Луча, за 6 км від залізничної станції Штерівка. Населення — 11 477 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Грушове і Давидівка.

В селищі розташовані шахти № 21 та № 10—10-біс, середньодобовий видобуток яких становить 2050 тонн вугілля.

У Софіївському є середня та 2 восьмирічні школи, 3 бібліотеки, 3 клуби. За роки семирічки зведено понад 300 будинків.

Селище засноване в 1909 році.

В роки Великої Вітчизняної війни на території Софіївського діяв Іванівський партизанський загін, до якого входили і жителі селища: комуністи Є. Г. Єзолкіна, О. Г. Сичов, комсомольці М. П. Шеховцова, О. Я. Ковальова, Л. П. Єсіна. Партизани потрапили до рук фашистів, які кинули їх в шурф шахти № 151 «Богдан» (м. Красний Луч).

У Софіївському є кілька гірників, яким присвоєно звання почесного шахтаря: С. М. Баранов, С. Я. Скакун, І. І. Зиба, Н. К. Чапаєв.

ХРУСТАЛЬНЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Краснолуцькій міській Раді. Розташоване за 7 км від залізничної станції і міста Красний Луч. Населення — 7180 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Княгинівка та Хрустальний.

В селищі розташований цех Вільхівського коксохімічного заводу.

У Хрустальному є 2 восьмирічні і початкова школи, клуб, бібліотека.

Засноване селище в 1784 році. В середині XIX століття тут звели 2 рудники, до початку XX століття було збудовано ще 4 шахти.

В селищі Княгинівці народилася Н. Т. Гнилицька, комсомолка-розвідниця, що загинула в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками в листопаді 1941 року. Їй посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

ШТЕРІВКА — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, підпорядковане Краснолуцькій міській Раді. Розташована за 21 км від Красного Луча, за 7 км від залізничної станції Петровеньки. Населення — 2906 чоловік.

У селищі розташоване Штерівське шахтоуправління, середньодобовий видобуток його шахт становить 1200 тонн вугілля.

У Штерівці є восьмирічна школа, 2 бібліотеки, клуб на 220 місць, при якому працюють гуртки художньої самодіяльності (150 чоловік). Селище впорядковане, вулиці замощені, озеленені, посаджено парк на площі 3 га, в якому встановлено пам'ятник В. І. Леніну, фруктовий сад (3,2 га), є 3 спортивні майданчики.

Село Штерівка засноване в кінці XVIII століття полковником Штеричем.

У 1906 році селяни спалили кілька маєтків місцевих поміщиків.

В жовтні 1917 року в селі створено партійний осередок.

В 1918 році створено комбід, головою якого був Є. О. Носко. В 1919 році він разом з першим головою сільської Ради Я. Дроботом загинув від рук денікінців.

Під час Великої Вітчизняної війни уродженка Штерівки В. П. Бондаренко, яку вивезли на німецьку каторгу, стала членом підпільної організації «Братське співробітництво військовополонених». Ця організація вела антифашистську пропаганду, готувала повстання. В. П. Бондаренко була схоплена фашистами, але не виказала товаришів. Її кинули до Освенціму, проте Радянська Армія визволила патріотку.

КРЕМІНСЬКИЙ РАЙОН

КРЕМІННА́

Кремінна — місто районного підпорядкування, центр Кремінського району. Розташована на обох берегах річки Красної (при впаданні її в Сіверський Донець), на відстані 150 км від Луганська. У міській смузі залізнична станція на лінії Куп'янськ—Лисичанськ. Кремінна зв'язана з обласним центром і шосейним шляхом. Населення—29,6 тис. чоловік.

Першими поселенцями на території теперішньої Кремінної були донські козаки, яких царський уряд заслав на береги рік Красної і Сіверського Дінця у другій половині XVII століття за участь у повстанні під керівництвом Степана Разіна[1]. Близько 1680 року вони заснували при впадінні річки Бахмутової у Сіверський Донець Сухарів Городок, який став центром козачих поселень. Майже одночасно з козаками у цьому районі почали селитися і селяни-кріпаки, що тікали від поміщиків з Правобережної України. Їх приваблювали просторі ліси і велика кількість земель, яких ще не торкався плуг хлібороба. Так у 1680 році поряд з козачим містечком виросла на берегах річки Кремінної, притоки річки Красної, селянська слобода Кремінна, де в 1688 році розмістилась одна із сотень Ізюмського слобідського полку[2].

Жителі слободи несли варту і, крім того, займалися хліборобством, скотарством і бджільництвом. Соха, дерев'яна борона, серп і т. зв. гарматний камінь, яким вимолочували зерно, були основними знаряддями хлібороба. Робочої худоби не вистачало. Нерідко селянин мусив сам впрягатися в плуга. Були розвинені й деякі ремесла: плели рогожі, виготовляли сани, колеса, кліщі для хомутів та інше гужове спорядження.

На початку XVIII століття вільних земель на річці Красній стає все менше й менше. Саме через це починають загострюватися відносини між нащадками донських козаків, що жили в Сухаревому Городку, та ізюмцями з Кремінної. У скарзі в Москву в Посольський приказ козаки писали, що ізюмці «їх утискують і луки, і сінні покоси,

[1] Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 5, стор. 253.
[2] Газ. «Харьковские губернские ведомости», 12 травня 1862 р.

Селянське подвір'я у с. Кремінній. Початок XX ст.

і різні угіддя у них відбирають». У свою чергу бригадир Харківського та Ізюмського полків Ф. В. Шидловський доповідав Петру I, що сухарівці, які раніше оселилися в цих краях, зганяють з земель поселенців Ізюмського полку.

Петро I підтримав ізюмців, які були опорою уряду в цьому районі. В 1707 році, відправляючи в район колишнього «Дикого поля» загін під командуванням князя Ю. Долгорукого, щоб повернути кріпаків-утікачів, цар наказав провести суворе слідство у зв'язку із скаргою Ізюмського полку і описати промисли й угіддя козаків[1].

Перемога ізюмців у цьому позові сприяла розвитку слободи Кремінної. Її населення збільшилось, у т. ч. і за рахунок жителів Сухаревого Городка, який поступово втратив своє значення (у 1836 році у Кремінну переселились останні 20 дворів).

У 40-х роках XVIII століття район казенної слободи Кремінної приваблює російських заводчиків. У 1742 році спеціальна експедиція, очолювана бєлгородським купцем I. Гінкіним, знайшла поклади свинцевих і залізних руд на річці Сіверському Дінці, недалеко від Кремінної. Рік по тому в цьому ж районі експедиція бєлгородського купця Морозова теж знайшла залізну руду[2]. Проте якість її виявилась низькою, а поклади недостатніми для організації великого виробництва. І хоч, за свідченням дослідника Гольденштадта, бєлгородським купцям уряд надав привілей на спорудження залізоробного заводу, діло було невдовзі припинено. Таким чином, перша спроба розвитку гірничозаводської промисловості в цьому районі зазнала невдачі.

У першій чверті XIX століття Кремінна стала військовим поселенням. У 1825 році в ній розмістився штаб Псковського, а через 4 роки — Глухівського кирасирського полків[3]. З цього часу і до початку XX століття село називалося Новоглуховим.

Життя військових поселенців було нелегким. Вони перебували на становищі державних кріпосних селян і, крім того, несли сторожову службу і навчалися військової справи. Все це негативно впливало на ведення господарства, призводило до неврожаїв і голоду. В 1825 році в Кремінній налічувалося 349 дворів і 2380 жителів обох статей. На кожен двір припадало в середньому близько 2-х голів великої рогатої худоби, стільки ж овець, 5 штук птиці, колода бджіл. У селі діяли 4 винокурні, пивоварня і млин[4].

У 1825 році практикант Петербурзького гірничого корпусу Першин знайшов на території Кремінної кілька шматків кам'яного вугілля, що якістю не поступалося перед кеннельським (кращим в Англії). В 1826 році О. Анисимов, теж практикант гірничого корпусу, досліджуючи вугільні пласти на березі річки Красної, встановив, що вони є продовженням верхнянських і привольнянських пластів Донбасу. Проте до кінця XIX століття ці поклади не розроблялися. Кріпосницька система, що панувала тоді в Росії, гальмувала розвиток промисловості. Крім того, не було ні залізниці, ні відповідного водного шляху до Кремінної. Тому зразки кремінського ву-

---

[1] Н. Задонский. Кондратий Булавин. М., 1959, стор. 190.

[2] А. А. Зворыкин. Открытие и начало разработки угольных месторождений в России, т. I. М., 1949, стор. 54, 55.

[3] Газ. «Харьковские губернские ведомости», 12 травня 1862 р.

[4] ЦДІА УРСР, ф. 1322, оп. 1, спр. 18, арк. 1.

гілля так і лишалися до кінця XIX століття тільки експонатами гірничого корпусу.

В 40—50 роках XIX століття село значно розрослося. В 1862 році населення його вже становило 4062 чоловіки, незважаючи на те, що в Кремінній тричі (у 1831, 1847 і 1848 роках) лютувала холера. Тільки в 1848 році від неї померло 505 чоловік[1].

У результаті реформи 1861 року колишні державні селяни Кремінної одержали близько 10,5 тис. десятин землі[2]. В селі далі розвивалися різні ремесла й особливо лісорозробки. Заповзятливі лісозаготівники брали підряди на вирубку державного лісу і сплавляли його у період повені по річках Красній і Сіверському Дінцю в Область Війська Донського[3]. В 1873 році на території Веригінської казенної лісної дачі, розташованої в районі Кремінної, проведено перше обстеження й облік лісу. Тоді ж створено Новоглухівське лісництво, куди ввійшло кілька казенних лісних дач. Цим було покладено початок кремінському лісогосподарству.

На початку 90-х років XIX століття в Кремінській волості починається видобуток кам'яного вугілля. Цим займаються як окремі селяни, так і цілі селянські громади, на землях яких вугільні пласти виходили на поверхню. В 1894 році у Кремінній було 4 селянські копальні, які давали 80 тис. пудів вугілля на рік.

У 1893 році на північній околиці слободи закладено першу велику шахту. Вона належала О. Алчевському, відомому в Донбасі промисловцю, який взяв в оренду землю в Кремінської сільської громади[4]. Всі роботи по проходці шурфу виконувалися вручну, тільки порода піднімалася на поверхню за допомогою барабана, що його обертав кінь. Будівництво шахти було закінчено в 1895 році. В цьому ж році введено в експлуатацію залізничну лінію Харків—Лисичанськ, що проходить через Куп'янськ, Кремінну і Рубіжне[5]. На земляні роботи, укладання рейок і шпал широко залучалися жителі навколишніх сіл, у т. ч. й Кремінної.

З відкриттям родовищ кам'яного вугілля та будівництвом шахт у 80—90-х роках XIX століття Кремінна перетворюється на робітниче селище. За даними перепису 1897 року тут на ревізьку душу припадало в середньому 6 десятин землі, але майже третина дворів не мала можливості повністю обробляти її. Частина сімей займалася ремеслами. В селищі було 9 сімей бондарів, 7 — кравців, 9 — теслярів, 8 — шевців, 4 — ковалі, 7 сімей майстрів, що виготовляли вози, та інші. Працювали також 4 олійниці та іконописна майстерня.

Вугільна шахта Алчевського в 1899 році ввійшла до складу Олексіївського гірничопромислового товариства. Проте це ніяк не вплинуло на становище робітників, яке нічим не відрізнялося від становища гірників на інших шахтах. Робочий день тривав по 10—12 годин, не було елементарної механізації. Ні про яку техніку безпеки не могло бути й мови. На вибиранні породи і навантаженні вугілля працювали жінки, яким платили значно менше, ніж чоловікам. Підлітки працювали під землею коногонами, тормозними, саночниками. Багато які шахтарські сім'ї не поривали остаточно з землею, бо на ту мізерну заробітну плату, що її одержували шахтарі, проіснувати було дуже важко.

Значно погіршила становище робітників жорстока криза, що охопила у 1900—1903 рр. шахти Донбасу. Видобуток вугілля в Кремінній скоротився з 1256,8 тис. пудів у 1901 році до 510 тис. пудів у 1903 році, число робітників зменшилось відповідно з 350 до 106 чоловік, тобто більш як у 3 рази. Багато сімей не мали шматка хліба, в той час як тисячі пудів вугілля залежувались і горіли на складах.

Прагнучи зменшити збитки, пов'язані з кризою, підприємці заощаджували на всьому. 9 листопада 1903 року на кремінській шахті внаслідок вибуху загинуло 20 чоловік. Сім'ям потерпілих власники шахти не подали ніякої допомоги[6].

---

[1] Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 5, стор. 253—255.
[2] Земельные наделы крестьян Харьковской губернии, Х., 1907, стор. 60.
[3] Харківський облдержархів, ф. 51, оп. 1, спр. 147, арк. 106.
[4] ЦДІА СРСР, ф. 1494, оп. 1, спр. 24, арк. 13.
[5] Н. В. Лопатин. У колыбели Донбасса. Луганск, 1960, стор. 265.
[6] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 292, 293.

Серед кремінських робітників все більше поширювалися революційні настрої. У селищі розповсюджувалися листівки, які привозили з Харкова і Куп'янська. Шахтарі збиралися на таємні сходи на квартирах Є. Д. Рубана й І. Т. Сириці. Керував революційною роботою на шахті гірник М. Я. Зіновий. Революційну пропаганду серед селянської бідноти Кремінної і сусідніх сіл вів лікар земської лікарні І. О. Рождественський. На початку 80-х років XIX століття ще студентом Дерптського університету він брав участь у студентських заворушеннях, був арештований і ув'язнений. У Петропавловській фортеці І. О. Рождественський познайомився з одним із керівників партії «Народна воля» Вірою Фігнер, яка зробила великий вплив на формування його світогляду.

В результаті активної діяльності соціал-демократичного гуртка і широкої революційної агітації 15 березня 1907 року на шахтах Олексіївського гірничопромислового товариства спалахнув страйк. Робітники вимагали збільшення заробітної плати на 15 проц., поліпшення умов праці, виплати допомоги у зв'язку з хворобою, відкриття бібліотеки, навчання дітей у земській, а не в церковнопарафіальній школі, покарання штейгерів за брутальне поводження та інше. У страйку взяли участь 500 чоловік[1]. Проте робітники були ще недостатньо згуртовані і, зустрівши стійкий опір підприємців, домоглися тільки часткового задоволення своїх вимог. Однак страйк відіграв позитивну роль у політичному вихованні шахтарів.

У роки, що передували першій світовій війні, у Кремінній працювали 3 лісопильні, де виготовлялися залізничні шпали та інші лісоматеріали, кілька олійниць, паровий млин і 7 вітряків. Шахти, які належали Олексіївському гірничопромисловому товариству, були закриті в 1908 році у зв'язку з виробленням пластів[2].

Зовнішнім виглядом Кремінна мало чим відрізнялась від сусідніх сіл, хіба тільки чіткішим плануванням вулиць, яке збереглося ще з часів військових поселень. З більш як 1000 хат 990 були криті соломою, 808 хат освітлювалися каганцями. Про благоустрій і освітлення вулиць ніхто й не думав. Селище не мало навіть лазні, не кажучи вже про каналізацію і водопровід. У центрі знаходилась базарна площа з девятьма лавками.

Єдиним медичним закладом у Кремінній була земська лікарня із стаціонаром на 5 ліжок, побудована в 1903—1904 рр. Тут працювали лікар, фельдшер і акушерка. Лікарня обслуговувала також жителів Кабаннього, Попівки, Краснянки та інших навколишніх сіл. На початку 90-х років у сосновому бору на околиці селища збудовано земський санаторій, але простий люд туди доступу не мав.

У 1914 році в Кремінній працювали 2 церковнопарафіальні школи, державна лісна школа, заснована в 1900 році, земська трикласна школа, побудована у 1903—1904 рр., і земське двокласне училище. І все ж більш як половина жителів селища були неписьменними. Тому не так уже багато читачів налічувала земська безплатна бібліотека[3].

Нелегке й до того життя трудящих ще більше погіршила імперіалістична війна. Багатьох робітників і селян мобілізували в армію. Відсутність годувальників тяжко відбилася на становищі селянських і шахтарських сімей. Скориставшись з труднощів воєн-

Загальний вигляд с. Кремінної. Початок XX ст.

[1] ЦДІА УРСР, ф. 336, оп. 1, спр. 2408, арк. 21, 22, 33, 34, 38, 39.
[2] ЦДІА СРСР, ф. 1494, оп. 1, спр. 24, арк. 10.
[3] Харківський облдержархів, ф. 304, оп. 1, спр. 3046, арк. 6.

Члени Кремінського підрайонного воєнно-революційного комітету. 1920 р.

ного часу, місцеві торговці різко підняли ціни на товари першої необхідності. Злидні оселилися в кожній хаті.

В березні 1917 року кремінські робітники й селяни довідались про перемогу в Петрограді буржуазно-демократичної революції. На мітингах і зборах, що відбулися в селищі, виступали не тільки більшовики, а й меншовики та есери, які деякий час користувалися довір'ям мас. Кремінські більшовики С. О. Титов, Є. М. Зеленський, Я. І. Суржан та інші вели вперту боротьбу за маси. Вони роз'яснювали робітникам і селянам справжній характер політики Тимчасового уряду, викривали підступну діяльність місцевих меншовиків та есерів. У результаті цього вже в жовтні 1917 року більшість трудящих Кремінної підтримувала більшовиків.

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції, у грудні 1917 року в Кремінній створено ревком, який очолив Н. О. Гладков. Ревком насамперед ліквідував управу, що саботувала постачання трудящих необхідними товарами, конфіскував у місцевих купців сотні пудів цукру, борошна, крупи, тисячі метрів тканин і передав усе сім'ям бідняків і солдатів, що загинули на фронтах імперіалістичної війни. Велика робота провадилась по підготовці до здійснення ленінського Декрету про землю[1].

Але в квітні 1918 року Кремінну захопили кайзерівські війська. Окупанти, розбивши селище на окремі ділянки, почали планомірно грабувати жителів. Забирали все — цінні речі, продукти харчування, худобу, коней. За найменший прояв протесту били нагаями. Багато жителів пішло в партизани. У Кремінських лісах під час німецької окупації діяло кілька партизанських загонів, які налічували близько 400 бійців. На озброєнні, крім гвинтівок, були кулемети. Партизани своїми сміливими діями наводили жах на окупантів.

Героїчно бився з ворогами кремінчанин С. О. Титов — батько відомого більшовика О. С. Титова[2]. Під час виконання бойового завдання його схопили німці і стратили на очах жителів селища. З дні вороги не дозволяли поховати його.

Коли в листопаді 1918 року в Німеччині вибухнула революція, почалися заворушення і серед солдат кремінського гарнізону, які вимагали повернення на батьківщину. Наприкінці листопада командування мусило відправити їх на Захід. У районі станції Сватове партизани зупинили ешелон і роззброїли солдат.

У грудні 1918 року в Кремінній відновлено Радянську владу. До складу ревкому ввійшли робітник-більшовик М. В. Будник (голова), шахтарі К. І. Осипенко, І. А. Чорнобай, колишній матрос Є. М. Зеленський та інші. Основним завданням, яке стояло

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 388.
[2] Див. нарис про м. Лисичанськ.

Учасники першотравневої демонстрації біля шахти «Кремінна-Східна», 1933 р.

в той час перед ревкомом, була охорона націоналізованого майна: лісів, санаторію, лісопильних майстерень, залізничної станції, шахт. Робота ускладнювалася тим, що в районі Кремінної почали діяти куркульські банди. Вони особливо активізувалися навесні 1919 року, коли в селах почався переділ землі за кількістю їдців[1].

У червні 1919 року війська Денікіна, що наступали на Донбас, підійшли до Кремінної. Частини 8-ої і 13-ої армій вели жорстокі бої з білогвардійцями. Кремінський ревком подавав червоним бійцям велику допомогу продовольством, транспортом і фуражем. Десятки гірників пішли добровольцями на фронт. Із працівників міліції, молоді й членів ревкому був створений спеціальний загін, який протягом кількох днів під вогнем ворога охороняв міст через Сіверський Донець, по якому відходили червоні ешелони. Потім цей загін улився в 13-у армію і дійшов з боями до Перекопу. В грудні 1919 року під ударами Червоної Армії денікінці відкотилися на Південь. 21 грудня частини 11-ої і 4-ої кавалерійських дивізій Першої Кінної армії визволили Кремінну[2].

У встановленні революційного порядку в селищі велику роль відіграв О. Я. Пархоменко, який наприкінці грудня 1919 року був у Кремінній, де призначив тимчасового коменданта станції, відновив ревком, налагодив зв'язок тощо. Під керівництвом ревкому в Кремінській волості проведено остаточний переділ землі. Селяни Кремінної одержали близько 5 тис. десятин, у т. ч. 723 десятини лук. Поступово налагоджується видобуток вугілля у дрібних шахтах, розташованих на території селища, найбільшою серед яких була шахта «Червоний вуглекоп» (колишня «Найда»). Підпорядковувалися ці підприємства Лисичанському тресту. Видобуте паливо йшло головним чином на заправку паровозів на місцевій станції.

Великі зміни сталися і в політичному житті Кремінної. У вересні 1920 року створено партійний осередок, а в грудні — комітет незаможних селян, який очолив Т. А. Зеленський.

Обстановка в Кремінській волості у 1920—1921 рр. була дуже напруженою. В селах безчинствували куркульські банди Шаповалова, Кайдаша, Винника та інших, які вбивали активістів, грабували селян. Для боротьби з цими куркульськими годованцями у Кремінній створюються загони міліції і частин особливого призначення. Справжній героїзм у боротьбі з бандитами виявив комуніст Я. І. Суржан. Він умів діяти не тільки маузером, а й полум'яним більшовицьким словом. Так, після півторагодинної розмови з Суржаном добровільно склала зброю банда, що діяла на хуторі Мацегорівці.

У 1923 році становище в районі нормалізується[3]. Населення Кремінної в той час становило 8772 чоловіки. З 1648 господарств 442 були постійно зв'язані з промисловістю[4].

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 389, 390.

[2] С. М. Буденный. Пройденный путь, стор. 350, 351.

[3] За новим адміністративним поділом Кремінна ввійшла до складу Лисичанського району Бахмутського округу.

[4] Итоги сплошной подворной переписи Донецкой губернии, т. 5. Х., 1923, стор. 92—101.

Одразу ж після відновлення Радянської влади в 1919 році в селищі почали діяти 4 народні початкові школи, а потім і семирічна. Вчителі цих шкіл активно включилися в боротьбу з неписьменністю. Гуртки лікнепу працювали вечорами в школах, у селянських хатах, у клубі, відкритому в приміщенні колишньої волосної управи. Вчителі М. В. Яроцький, О. Ф. Ганжа, М. Й. Трускало керували сільськими активістами й комсомольцями, які навчали трудящих грамоти.

Комсомольський осередок створено в Кремінній у 1923 році. Одними з перших комсомольців були учень Ф. Слєпцов, робітник Ю. Донцов, вчителька Т. Дудник та інші. Разом з комуністами вони провадили велику агітаційну роботу. Особлива увага приділялась антирелігійній пропаганді. На весь район славилася бригада кремінських синьоблузників своїми сатиричними «Пасхальними карнавалами».

За ініціативою молоді організовувалися недільники по благоустрою та озелененню селища. В 1925 році на вулицях і в хатах засвітилися перші лампочки Ілліча. Невелика сільська електростанція поклала початок електрифікації Кремінної.

В 1924 році проведено роботи по лісовпорядкуванню. Був створений лісгосп, куди ввійшли теперішні Серебрянське, Веригінське, Комсомольське, Новокраснянське, Кремінське, Кудряшівське й Сіточне лісництва.

В роки першої п'ятирічки починається новий етап у розвитку промисловості Кремінної. В 1930 році закладено велику на той час шахту «Кремінна-Східна», розраховану на видобуток 400—500 тонн вугілля на добу. Нове вугільне підприємство стало до ладу в 1932 році. В 1929 році в селищі відкрито майстерню по ремонту баянів, на основі якої згодом виросла відома на всю Україну фабрика баянів. У 1932 році створено промислову артіль, що випускала брички і різний сільськогосподарський інвентар. У 1933 році її реорганізовано на мебльову фабрику, де виготовлялися шкільні меблі.

Великі зміни відбулися на початку 30-х років і в житті кремінських селян. У 1928 році організовано перший ТСОЗ, а наприкінці 1929 року їх налічувалось уже 7. На основі ТСОЗів у 1930 році створено 4 колгоспи — «Шлях Леніна», «13 років Жовтня», «Червона діброва» і «Червона культура», які об'єднали більшість селянських господарств Кремінної.

Розвивалось і лісове господарство. В 1932 році в Кремінських лісах створено республіканський заповідник, в якому вирощувались і охоронялись цінні породи дерев, а також розводилися хутрові звірі, такі як хохуля, нутрія, норка, ласка. У заповідник були завезені благородні олені, косулі, лосі.

28 жовтня 1938 року Указом Президії Верховної Ради УРСР Кремінну віднесено до категорії міст. Населення її в той час становило 14710 чоловік. У 1940 році Кремінна стає районним центром Луганської області[1].

У передвоєнні роки в молодому місті розгорнулося велике будівництво. В грудні 1938 року закладено шахту «Кремінна-Західна», будівництво якої перервала фашистська навала. В 1941 році став до ладу харчокомбінат, що мав цех безалкогольних напоїв, маслоробний цех і млин. В кінці 30-х років районом Кремінної знову зацікавилися розвідники земних надр. Виправдалися передбачення академіка І. М. Губкіна, великого радянського спеціаліста по нафті й газу. З розвідувальної свердловини, пробуреної в 1940 році, забив газовий фонтан. Багато уваги приділялося комунальному господарству. В 1939 році створено місккомгосп і ремонтно-будівельну контору. Продовжувалися роботи по благоустрою міста. В сосновому лісі побудовано нове приміщення кремінського санаторію.

В 1937 році в Кремінній відкрито середню школу (тепер школа № 4), крім того, реорганізовано на середню одну із семирічних шкіл. З числа перших випускників цих шкіл вийшли такі відомі люди, як генерал-майор В. М. Пономаренко, секретар Запорізького обкому КП України П. І. Скляров, лауреат Ленінської премії Є. П. Новиков (спеціаліст по опрісненню вод Каспійського моря), поет Б. М. Яроцький, кан-

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-1779, оп. 1, спр. 13, арк. 1.

дидат економічних наук О. А. Рубан. Крім двох середніх шкіл, у місті працювали також семирічна і 4 початкові школи[1].

Розширилась і мережа культурно-освітніх закладів. У 1940 році в Кремінній відкрито районний Будинок культури, де працювали драматичний, хоровий і танцювальний самодіяльні колективи. При районній бібліотеці створено спеціальний дитячий відділ.

Війна зірвала мирні плани радянських людей. Тисячі трудівників міста стали на захист Вітчизни. У перші дні війни з 730 комуністів Кремінної на фронт пішли 297[2]. Під керівництвом райкому партії були створені винищувальний батальйон, народне ополчення, підрозділи протиповітряної оборони. 6 тис. жителів брали участь у будівництві оборонних рубежів у Донецькій і Запорізькій областях. Підприємства міста перебудували свою роботу і почали випускати продукцію для фронту. Зокрема мебльова фабрика виготовляла ящики для снарядів і переправні засоби. Тисячі домогосподарок шили бійцям теплу білизну, плели рукавиці й шкарпетки.

З вересня 1941 року по липень 1942 року недалеко від Кремінної проходила лінія фронту. В місті розташовувалися військові підрозділи, частину будинків і лікарню було обладнано під госпіталі. Тисячі жителів зводили укріплення на берегах Сіверського Дінця. 160 дівчат працювали в госпіталях, медсанбатах і вільнонайманими у військових частинах.

За рекомендацією Кремінського райкому комсомолу була створена спеціальна розвідувальна група з дівчат-комсомолок, яка за завданням радянського командування добувала в тилу ворога потрібні відомості. До складу групи входили вчорашні школярки Т. Абакуменко, В. Єжеленко, А. Козіна, М. Бібік. При виконанні однієї з операцій Т. Абакуменко і В. Єжеленко схопили гітлерівці і після жорстоких катувань стратили. Для радянського командування добували цінні відомості і жителі міста М. О. Скрипник і П. К. Запорожець, які також не раз ходили в тил ворога[3].

10 липня 1942 року після масованих повітряних нальотів місто окупували німецько-фашистські загарбники[4]. Смерть і руїни принесли з собою гітлерівці радянським людям. За найменше порушення «нового порядку» чекала смерть. Проте ні розстріли, ні масові репресії не змогли зломити опір радянських людей. У Кремінських лісах почав діяти партизанський загін під командуванням Я. І. Сиворонова. Начальником штабу в загоні був М. П. Михайличенко, комісаром — Ю. Д. Макаров.

За далеко не повними даними партизани з вересня 1942 року по січень 1943 року провели 120 бойових операцій. Вони знищили близько 2500 фашистських солдат і офіцерів, 345 поліцейських та інших зрадників, вивели з ладу броньовик, 8 автомашин, 7 паровозів, пустили під укіс військовий ешелон, спалили кілька складів. У листопаді 1942 року партизани завдали великих втрат загону карателів, який виступив проти них. Налякані гітлерівці підтягли в район Кремінських лісів військові частини. Тоді партизани здійснили сміливий рейд по тилах ворога. Вони пройшли з боями по селах Кремінського, Лисичанського, Новоастраханського і Новоайдарського райо-

Група партизанів загону Я. І. Сиворонова. 1942—1943 рр.

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 372, арк. 120.
[2] Там же, спр. 594, арк. 113, 114.
[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 147, арк. 115—119.
[4] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 147, арк. 115—119.

Дитяча дача ім. А. П. Чехова в м. Антрациті. Купальний басейн. 1967 р.

На озері. Кремінна. 1967 р.

Державний лісний заповідник. Кремінна. 1967 р.

Будинок відпочинку в Кремінському лісі. 1967 р.

нів. При підтримці населення народні месники громили фашистські гарнізони, руйнували шляхи, палили склади, знищували техніку ворога. Особливо відважно діяли комуністи командири взводів І. П. Мірошник, П. О. Савін, Г. П. Преймаков, комсомолець-кулеметник М. М. Перепелиця, стрілець Г. Я. Жаров та багато інших. Наприкінці січня 1943 року загін прорвав лінію фронту в районі Новоайдара і з'єднався з частинами Червоної Армії. За доблесть і мужність, виявлені в партизанській війні, 74 бійці і командири загону були нагороджені орденами Радянського Союзу[1].

Жителі Кремінної подавали велику допомогу партизанам: доставляли в ліс продукти, повідомляли про рух гітлерівських військових частин, добували бланки необхідних партизанам документів. Постійний зв'язок із загоном підтримували лісник Комсомольського лісництва І. Я. Непотачев та його 16-річний син Володимир. Вони регулярно передавали партизанам цінні відомості про ворога. Під час виконання одного із завдань Іллю Якимовича разом з сином схопили окупанти. Тоді допомагати партизанам почала його дружина Є. Й. Непотачева.

У місті за завданням партизанів діяла група молоді під керівництвом вчительки-комуністки О. О. Волкової . Юні патріоти добували цінну інформацію, розклеювали в місті радянські листівки, зривали із стін будинків фашистські плакати[2].

На фронтах Вітчизняної війни боролися з фашистами 4 тис. жителів Кремінної. Троє з них — П. М. Герасименко (посмертно), І. Т. Гончаров (посмертно) і М. І. Лопата удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

В середині січня 1943 року на підступах до Кремінної почалися жорстокі бої. 31 січня війська 195-ої гвардійської стрілецької дивізії, відбиваючи контратаки противника, зайняли місто. Але основні бої в цьому районі розгорнулися після взяття Кремінної, під час форсування Сіверського Дінця. Гітлерівці добре укріпили високий правий берег і кілька разів переходили в контратаки. Та незважаючи на запеклий опір, ворог був відкинутий. 2600 бійців і командирів Червоної Армії загинули в цих боях. 9 монументів встановлено в місті на братських могилах.

За шість з половиною місяців окупації фашисти завдали місту збитків на суму понад 103 млн. крб. Вони зруйнували підприємства місцевої промисловості, залізничну станцію, 5 шкіл, лікарню, понад 1000 житлових будинків. Майже зовсім були зруйновані найкрасивіші вулиці міста: Комсомольська, Радянська, Титова. Гітлерівці знищили 30-тисячний книжковий фонд районної бібліотеки, вирубали і спалили ліси на площі 1650 га. Дуже потерпіли й місцеві колгоспи. Фашистські загарбники вивезли з Кремінної на каторгу в Німеччину 1310 юнаків і дівчат.

У перші ж дні після визволення в умовах прифронтової смуги жителі міста, керовані партійною організацією, почали відбудовувати зруйноване війною господарство. Наприкінці 1943 — на початку 1944 року дали паливо шахти «Кремінна-Західна» і «Кремінна-Східна». Тисячі жителів міста щодня розбирали руїни, розчищали вулиці, відбудовували залізничну станцію. До жовтня 1943 року введено в дію 68 км залізничної колії, налагоджено зв'язок, відбудовано 400 будинків, харчокомбінат, меблеву фабрику (згодом її перетворено на комбінат) і фабрику баянів. На підприємствах міста розгорнувся патріотичний рух: «За зміну — дві норми!»[3].

Відновили роботу і культурно-освітні установи. Вже в лютому 1943 року почала працювати районна бібліотека. До нового навчального року відбудовано школи.

Особливо інтенсивно розвивається господарство Кремінної після закінчення Великої Вітчизняної війни. В грудні 1948 року в місті закладено шахту «Кремінна» № 1 тресту «Лисичанськвугілля» з проектною потужністю 1000 тонн вугілля на добу. Шахту здано в експлуатацію 31 грудня 1954 року. В 1958 році валова продукція меблевого комбінату майже вдвічі перевищила рівень 1940 року. Великих успіхів добилися трудівники фабрики баянів. У 1946 році кремінський баян зайняв друге

[1] Г. Я. Е м ч е н к о. Годы суровых испытаний. Луганск, 1961, стор. 108—111.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 12, арк. 28—30.
[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 147, арк. 115—119.

У складальному цеху Кремінської фабрики баянів. 1967 р.

місце на Республіканському конкурсі музичних інструментів. У 1950 році розширено місцевий харчокомбінат.

Проведені були також великі роботи по відновленню лісового господарства Кремінної. До 1953 року насаджено ліси на всій площі згарищ і порубок воєнних років. У 1948 році завезено 30 нутрій і покладено початок звірогосподарству.

Успішно піднімали господарство й колгоспи. До 1948—1949 рр. вони відновили довоєнні посівні площі й поголів'я худоби.

Розширюється мережа культурно-освітніх закладів. У 1947 році почала діяти бібліотека для дітей та юнацтва. Того ж року відкрито ще одну середню школу, а в 1957 році — гірничопромислову школу, яка готувала спеціалістів для шахт.

Великий стрибок уперед зробила промисловість Кремінної в роки семирічки. На шахтах міста було механізовано й автоматизовано багато виробничих процесів. У всіх лавах шахти «Кремінна-Західна»[1] і «Кремінна» № 1 вугілля почали добувати комбайнами ЛГД-2 і застосовувати металеві кріплення та прогресивне управління покрівлею з повним обваленням. У результаті середньодобовий видобуток вугілля на шахті «Кремінна-Західна» зріс за семирічку з 794 до 923 тонн. Підприємство достроково, 25 вересня 1965 року, виконало семирічку і дало понад план 71 600 тонн вугілля[2]. Успішно набирала темпи вуглевидобутку і шахта «Кремінна» № 1. У 1958 році була освоєна проектна потужність. У вересні 1965 року шахта виконала семирічний план. Видобуток вугілля зріс з 952 до 1140 тонн на добу. До кінця року видано на-гора ще 15 400 тонн вугілля понад план.

У 1957 році в Кремінній на базі піщаного кар'єру створено завод будівельних матеріалів. 4 роки по тому його укрупнено за рахунок дрібних цехів, які раніше підпорядковувалися райпромкомбінату і райпобуткомбінату. До кінця семирічки валова продукція заводу зросла більш як у 3 рази — з 111,2 тис. крб. до 369,6 тис. карбованців.

За семиріччя значно збільшився випуск продукції на фабриці баянів. Якщо в 1958 році в різні райони країни було відправлено 13 тис. баянів, то у 1965 році — вже 19 тис. Кремінські майстри створили нові баяни «Світанок», «Юність» і спеціальний концертний баян.

Розширено й реконструйовано мебльовий комбінат. Змінилася його спеціалізація: комбінат перейшов на випуск м'яких і дитячих меблів. За роки семирічки валова продукція його зросла майже вдвічі — з 924 тис. крб. у 1959 році до 1827 тис. крб. у 1965 році.

У 1959 році в районі Кремінної відновлюється розвідка газових родовищ. Через рік з Червонопопівської розвідувальної свердловини забив газовий фонтан потужністю 1,1 млн. куб. метрів на рік. Це була перша газова свердловина на Луганщині. Кремінський природний газ використовується для потреб промисловості.

---

[1] У січні 1961 р. шахти «Кремінна-Західна» і «Кремінна-Східна» об'єднано в одне шахтоуправління «Кремінна-Західна».

[2] Газ. «Ленінський прапор» (орган Кремінського РК КП України і районної Ради депутатів трудящих), 28 вересня 1965 р.

Рік у рік розвивалось і лісове господарство Кремінної. За семиріччя було посаджено 5500 га лісу. В 1966 році площа кремінського лісного масиву досягла 40 тис. га. Всі основні роботи в лісгоспі, починаючи від посадки і закінчуючи вирубкою і обробкою деревини, механізовано.

Розширилось кремінське звірогосподарство. В 1961 році сюди завезено 200 сріблясто-чорних лисиць і 185 норок. У 1966 році звіроферма мала вже 462 лисиці й 1130 норок.

Великі зміни за роки семирічки відбулися і в сільському господарстві Кремінної. 8 березня 1958 року 4 кремінські колгоспи об'єдналися в один, якому присвоєно назву «13 років Жовтня». Укрупнений колгосп має 5177 га землі, у т. ч. 3422 га орної. У господарстві переважає тваринництво м'ясо-молочного напряму. На фермах артілі в 1966 році було 2100 голів великої рогатої худоби і 1015 свиней. У колгоспі створена міцна кормова база. Великі площі займає кукурудза на зерно, зелену масу і силос (понад 900 га у 1967 році). Розширюються посіви однорічних та багаторічних трав. Крім того, вирощуються озима та ярова пшениця, гречка, соняшник. Машинно-тракторний парк налічує 22 трактори, 14 комбайнів, 15 автомашин. Господарство артілі обслуговує Кремінське відділення «Сільгосптехніки», створене на базі колишніх Площанської та Кабансько-Рубіжанської МТС.

У 1965 році колгосп виробив на 100 га сільськогосподарських угідь 353 цнт молока і 58,5 цнт м'яса. За роки семирічки основні фонди артілі зросли більш як у 2 рази (з 478,2 тис. крб. у 1958 році до 1148,2 тис. крб. у 1965 році). В цьому велика заслуга кращих людей колгоспу — механізаторів М. Гальченка і М. Васильця, доярок О. Васильєвої і М. Лавки, свинарки Н. Корецької та інших.

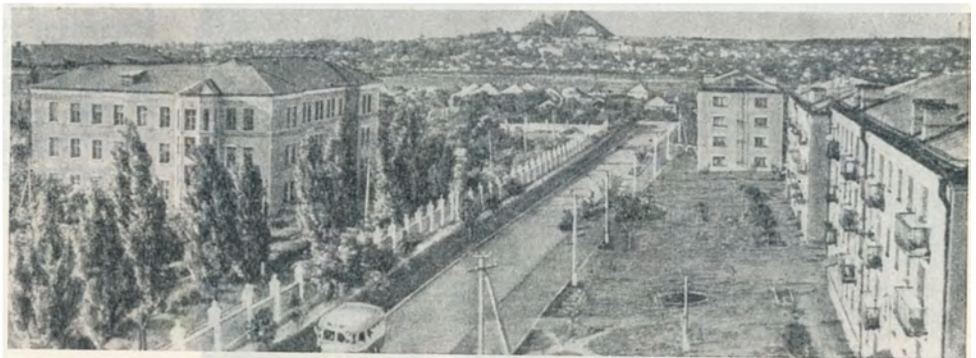
В роки семирічки на промислових підприємствах, у колгоспі та в інших господарствах Кремінної широко розгорнувся рух за комуністичну працю. Одними з перших у місті в 1960 році це звання завоювали трудівники електромеханічного відділу і зміна інженера С. В. Юшкевич з вуглезбагачувальної фабрики шахти «Кремінна» № 1. Згодом у лави розвідників майбутнього влилися десятки колективів і сотні трудівників міста.

Невпізнанною стала Кремінна. За післявоєнні роки більш як у 2 рази зріс загальний житловий фонд міста. В 1965 році він становив 206,6 тис. кв. метрів, у т. ч. громадський житловий фонд — 43,5 тис. кв. метрів. У 1962 році відкрито новий міст через річку Красну. Місто повністю підключено до системи «Донбасенерго», що дозволило збільшити у 2 рази споживання електроенергії.

Завдяки турботам трудящих все красивіші, все більш тінисті стають міські вулиці. Руками городян закладено бульвар з фруктових дерев, посаджено 5 скверів. Дбайливо охороняється кремінський дубовий гай, якому вже близько 400 років.

Питання благоустрою міста і поліпшення побутового обслуговування трудящих завжди були в центрі уваги Кремінської міськради. До послуг жителів 2 лазні, 5 перукарень, художня майстерня, бюро добрих послуг, пункт прокату, телеательє, 2 годинникові і 2 шевські майстерні тощо.

Зростання купівельної спроможності населення зумовило збільшення товарообороту торговельних підприємств. За семирічку він зріс по місту майже у 2 рази. З 1960 по 1965 рік у Кремінній відкрито 17 нових магазинів, їдальню і ресторан. Побудовано новий торговий центр, де можна придбати всі необхідні товари.

Загальний вигляд Кремінної. 1966 р.

Свідченням турботи партії та уряду про трудівників міста є збільшення асигнувань на розвиток охорони здоров'я (з 317,2 тис. крб. у 1958 році до 688 тис. крб. у 1965 році). У Кремінній збудовано одне з кращих у республіці лікарняне містечко. У нього входять стаціонар на 300 ліжок і поліклініка, оснащені новітньою медичною апаратурою. Крім того, в місті функціонують дитяча лікарня і 5 медпунктів. В установах охорони здоров'я працюють 54 лікарі і 244 чоловіки середнього медичного персоналу. У Кремінському будинку відпочинку щорічно відпочивають тисячі трудящих.

Велика увага приділяється спортивно-масовій роботі. Понад 9,5 тис. жителів Кремінної регулярно займаються фізичною культурою. У місті працює 12 спортивних секцій, у т. ч. волейбольна, баскетбольна, гімнастики, шахово-шашкова, плавання, стрільби та інші. До послуг спортсменів є стадіон, 4 футбольні поля, 7 спортивних комплексів, 8 баскетбольних майданчиків, 2 водні станції та інші споруди.

Дальшого розвитку набула освіта. В 1962 році в Кремінній відкрито медичне училище, яке готує медичних сестер і фельдшерів для лікувальних і профілактичних установ області. У ньому навчається понад 300 учнів. Іншим спеціальним закладом є професійно-технічне училище, створене в 1962 році на базі гірничопромислової школи. Воно готує слюсарів, монтажників, електромонтерів, мулярів, столярів, малярів і штукатурів для новобудов Сєвєродонецька, Лисичанська та інших міст Луганської області.

В 1959—1962 рр. у мальовничому сосновому бору збудовано 3 школи-інтернати. Крім того, у Кремінній діють 4 початкові, 3 восьмирічні, 4 середні школи і школа робітничої і сільської молоді. У них навчається понад 6 тис. учнів і працює 307 учителів.

За самовіддану працю по вихованню підростаючого покоління групу вчителів нагороджено орденами Союзу РСР, а одному з найстаріших педагогів міста В. С. Мальцевій присвоєно звання заслуженої вчительки школи УРСР.

У Кремінній вчаться не тільки школярі. Під керівництвом районного комітету партії в місті створено 18 початкових політшкіл, 17 шкіл основ марксизму-ленінізму і школа партійно-господарського активу, де підвищують свій ідейно-теоретичний рівень близько 2 тис. комуністів, комсомольців і безпартійних трудівників. Кращими пропагандистами міста по праву вважаються педагоги Є. П. Новиков, О. Є. Драганчук, С. Ф. Овчаренко.

У комуністичному вихованні трудящих велика роль належить культурно-освітнім установам міста. Тут діють районний Палац культури, 6 профспілкових клубів, широкоекранний кінотеатр і 4 кіноустановки при клубах, 2 районні бібліотеки — дитяча і для дорослих, а також медична і 2 технічні бібліотеки. Крім того, обладнано 10 агітмайданчиків, 2 літні естради, створено історико-краєзнавчий музей, для якого на громадських засадах зібрано 2 тис. експонатів.

При районному Палаці культури працюють кращі в місті колективи художньої самодіяльності — вокальний і драматичний гуртки, естрадний оркестр і студія гри на баяні. В 1966 році відкрито музичну школу. Велику роботу по естетичному вихованню дітей провадить міський Будинок піонерів. У ньому працюють 16 студій і гуртків, у т. ч. музичні, образотворчих мистецтв, художньої народної вишивки, технічної творчості та інші. Їх відвідує близько 500 дітей.

30 тис. томів налічував у 1966 році фонд районної бібліотеки, яка обслуговує 2100 читачів.

Заняття у Кремінському медичному училищі.

Бібліотека організовує також літературні вечори, читацькі конференції, зустрічі з письменниками, ветеранами праці тощо. Так, у 1966 році були проведені читацькі конференції по книжках «Десять днів щастя» В. Собка, «Тіні зникають опівдні» А. Іванова, літературні вечори, присвячені творчості Івана Франка, 70-річчю з дня народження Сергія Єсеніна, 100-річчю з дня народження Яна Райніса та інші. До 27720 томів виріс у післявоєнні роки книжковий фонд бібліотеки для дітей та юнацтва, яку регулярно відвідують 3620 читачів.

У 1966 році в місті працювало 12 первинних організацій товариства «Знання». Протягом року члени товариства прочитали майже 2 тис. лекцій. У кремінських середніх школах № 1 та № 5 створено університети педагогічних знань для батьків. Їх відвідують понад 800 чоловік.

У Кремінній люблять веселі народні свята, в яких беруть участь тисячі трудівників, сотні учасників художньої самодіяльності і фізкультурників. Особливо цікаво проходять «Проводи зими» і дні «Трудової слави».

50 років — для історії строк невеликий. Та за ці роки відійшло у минуле старе селище. У Кремінній виросли нові шахти і заводи, клуби і школи, одяглися в зелене вбрання оновлені вулиці. Багато зроблено, а ще більше треба зробити. І це будуть нові хвилюючі сторінки історії міста, написані сильними робочими руками і гарячими серцями.

Л. І. АЛЕКСЄЄВА, Г. М. ЛАВКА,
П. С. ФОМЕНКО, В. М. ЯРОЦЬКИЙ.

■

Кремінський район вперше утворений у вересні 1940 року, в сучасних межах — 4 січня 1965 року. Район розташований у південній частині області і межує з Лисичанським, Сватовським, Старобільським і Новоайдарським районами Луганської області, а також з Ізюмським районом Харківської області та Краснолиманським районом Донецької області. Через територію району проходить залізнична лінія і шосе Куп'янськ—Лисичанськ. Площа району становить 1,6 тис. кв. км. Населення — 66,5 тис. чоловік, у т. ч. міське — 38,5 тис. чоловік (57, 9 проц.), сільське — 28 тис. чоловік (42,1 проц.).

У районі налічується 59 населених пунктів, які об'єднані в 13 сільських, 1 селищну і 1 міську Ради. Крім того, на території Кремінського району розташоване місто обласного підпорядкування — Рубіжне, населення якого становить 50 тис. чоловік.

Поверхня району являє собою низинну рівнину. Основні річки — Борова, Жеребець, Красна (басейн Сіверського Дінця). З корисних копалин тут є кам'яне вугілля, природний газ, будівельні матеріали (пісок, камінь, глина), що мають промислове значення.

На території району є великі масиви мішаного лісу, де створено державний заповідник цінних хутрових звірів. Грунтово-кліматичні умови сприятливі для вирощування пшениці, кукурудзи, ячменю, овочево-баштанних культур та цукрових буряків.

В економіці району розвинута і промисловість і сільське господарство. В районі 12 промислових підприємств, найбільші з них — 2 кремінські шахти і вуглезбагачу-

Один з куточків Кремінського заповідника біля озера Підпісочне.

вальна фабрика тресту «Лисичанськвугілля», Кабаньський верстатобудівний завод, Кремінський мебльовий комбінат, фабрика баянів та інші підприємства.

У районі — 16 колгоспів, 2 радгоспи, лісгоспзаг і звірогосподарство. Загальний земельний фонд колгоспів і радгоспів становить 144,5 тис. га, в т. ч. 79 тис. га орної землі (55 проц.), 41,7 тис. га лісів (28,4 проц.), 20,6 тис. га лук і пасовищ (14,3 проц.) 2,2 тис. га садів (1,5 проц.) і 1 тис. га водоймищ (0,8 проц.).

Посівна площа в 1966 році мала таку структуру: зернові культури займали 31,4 тис. га, технічні — 12,7 тис. га, кормові — 27,4 тис. га, овочево-баштанні — 3,6 тис. га, інші культури — 6,9 тис. га. Основні зернові культури — пшениця, ячмінь і кукурудза, технічні — цукрові буряки та соняшник. У 1966 році валовий збір зерна становив 62,2 тис. тонн, цукрових буряків — понад 29 тис. тонн, соняшника — 16 тис. тонн, овочів — близько 7 тис. тонн.

На фермах колгоспів і радгоспів налічується 46,9 тис. голів великої рогатої худоби, 23,5 тис. свиней, 12,5 тис. овець. У 1966 році на 100 га сільськогосподарських угідь вироблено: молока — 246 цнт, м'яса — 42,6 центнера.

Господарства району мають 420 тракторів, 270 комбайнів різного призначення, 310 автомашин, 1026 електродвигунів. Всі населені пункти району електрифіковані. Є відділення «Сільгосптехніки».

Розгорнулося житлове будівництво. Тільки в 1966 році житловий фонд збільшився на 28,3 тис. кв. метрів.

У 1966 році товарооборот торговельних підприємств становив 26,2 млн. крб. До послуг трудящих 142 магазини, 5 їдалень, 11 чайних. У 1966 році населенню продано 1005 телевізорів, 1230 радіоприймачів, 611 холодильників, 1150 пральних машин та багато інших товарів.

У районі діють 6 лікарень, 4 медичні пункти, 28 фельдшерсько-акушерських пунктів. У медичних закладах працює 75 лікарів і 425 чоловік середнього медичного персоналу.

Велика увага приділяється народній освіті. В районі 51 школа, в т. ч. 10 середніх, 20 восьмирічних, 15 початкових, 4 школи-інтернати, 2 школи робітничої і сільської молоді. У Кремінній працює медичне училище, яке готує фельдшерів, медсестер, акушерок. В учбових закладах навчається понад 12 тис. учнів і працює 768 учителів. Серед педагогів 3 заслужені вчителі школи УРСР і 34 відмінники народної освіти.

Розширилась мережа культурно-освітніх закладів. У 1967 році в районі діяли 21 клуб, Палац культури, Палац піонерів, широкоекранний кінотеатр, 32 бібліотеки (в т. ч. 29 сільських) з загальним книжковим фондом 500 тис. примірників. На громадських засадах у Кремінній створено районний краєзнавчий музей.

За видатні трудові успіхи в різних галузях народного господарства понад 400 жителів району нагороджені орденами і медалями Союзу РСР, 10 уродженців району удостоєні звання Героя Радянського Союзу, 3 — Героя Соціалістичної Праці.

КАБА́ННЄ

Кабаннє — селище міського типу, розташоване на обох берегах річки Красної — лівої притоки Сіверського Дінця, за 18 км від районного центру. Через Кабаннє проходить залізниця Харків—Луганськ. За 6 км від селища пролягає автомагістраль Сватове—Луганськ. Населення — 8,9 тис. чоловік.

На околиці Кабаннього досліджено кургани епохи бронзи та середньовіччя.

Історія виникнення селища тісно пов'язана з укріпленням південних кордонів Російської держави наприкінці XVII — на початку XVIII століття. Саме в цей час на території т. зв. Дикого поля створюються сторожові пости з поселеннями довкола них. Одним із таких поселень було й Кабаннє, засноване в 1701 році на землі, припи-

саній до Сватової Лучки, сотенного містечка Ізюмського слобідського козацького полку. Основну частину його жителів становили вихідці з Дону[1].

Про походження назви селища є чимало легенд. Одна з них розповідає, що перше поселення біля річки Красної заснував козак Кабанський. В іншій розповідається, що на берегах річки Красної водилося багато диких кабанів — звідси й назва слободи — Кабаннє[2].

Населення займалося переважно хліборобством і винокурінням, торгували дьогтем, свічками, чобітьми, рибою, ікрою, милом, овочами. Жінки ткали як для власних потреб, так і для продажу.

В своїх хатах селяни Кабаннього охоче давали притулок кріпакам, що тікали з Правобережної України чи з центральної Росії. Про це свідчить скарга царебори-сівських поміщиків Петру I. У своєму листі вони повідомляли, що «по річці Красній біля Кабанячого броду донські козаки селять російських людей. І ті люди — втікачі з Бєлгородського повіту, з приписаних до Воронежа різних міст. Утекли вони від служби, від «рубльових» грошей і від корабельного будівництва». Слідчий, якого в 1704 році послав Петро I, побувавши на місці, додав до цього, що «в тому новозбудованому Кабанньому юрті живуть куренями російські люди 50 чи більше. А хто саме там живе, тих людей донські козаки переписувати не дали».

На відміну від Сватової Лучки, населення якої не платило податків, жителі Кабаннього починаючи з 1707 року були на казенному оброці[3]. В 1732 році в слободі налічувалось 76 дворів і 365 мешканців чоловічої статі[4].

Після того, як у 1765 році царський уряд ліквідував слобідські козацькі полки і створив замість них регулярні кірасирські, Кабаннє стало адміністративним центром Преображенського полку. В 1773 році в слободі було 1754 військові обивателі, 12 військовослужбовців і 24 духовні особи.

Наприкінці XVIII століття значна частина земель у районі Кабаннього належала поміщикам Сошальському, Ляшенку і Капустянському, які переселили сюди своїх кріпаків з інших місць. Так виник на другому березі річки Красної новий район слободи, т. зв. Новокабаннє, де в 1790 році налічувалося 100 дворів. У 1823 році число жителів у Кабанньому перевищило 3,5 тис. чоловік.

У середині 20-х років XIX століття військові обивателі Кабаннього були приписані до аракчеєвського поселення у Сватовій Лучці. Відтоді все їхнє життя йшло за встановленим регламентом. За найменше відхилення від нього селян суворо карали. Багато часу у військових поселенців, фактично довічних солдатів, забирали громадські роботи і військова муштра, не даючи змоги займатися власним господарством, яке дедалі більше занепадало. Голод, злидні весь час переслідували селян. Частими були епідемії різних хвороб. Так, від холери в 1848 році в слободі померло 420 чоловік, від кору — 100 дітей. Близько 200 чоловік померло в 1849 році від цинги.

У 1857 році, після ліквідації військових поселень, жителі Кабаннього були переведені на становище державних селян.

Земельна реформа 1861 року не внесла корінних змін у життя села. Державні селяни, що проживали в Кабанньому, одержали на ревізьку душу 5,3 десятини землі, поміщицькі — в середньому по 4 десятини. Крім внесення плати за наділ, вони мали відробити на поміщика по 40 чоловічих і 30 жіночих днів на рік[5]. Але все-таки селяни мали вже право займатися промислами, торгівлею тощо. Це сприяло розвитку села. В 1879 році в Кабанньому, яке входило тоді як волосний центр до складу Куп'янського повіту Харківської губернії, налічувалось 785 дворів, де проживали 2587 чоловіків і 2460 жінок[6]. У селі було 40 вітряків, торгувало 5 крамниць.

[1] ЦДІА УРСР у м. Харкові, ф. 24, оп. 3, спр. 7, арк. 115—118.
[2] Россия. Полное географическое описание нашего отечества, т. 7, стор. 266.
[3] Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 5, стор. 310—312.
[4] ЦДІА УРСР у м. Харкові, ф. 28, спр. 50, арк. 763, 764.
[5] Земельные наделы крестьян Харьковской губернии, стор. 59.
[6] Харьковский календарь за 1886 г., стор. 68.

Щороку відбувалися 3 невеликі ярмарки. Розвинулися ремесла. Близько 100 сімей займалися бондарством, гончарством, теслярством, ковальством тощо.

У пореформений період у Кабанньому, як і в усій країні, почалося інтенсивне розшарування селянства. Значна частина селян не мала робочої худоби, а тому не могла обробляти свої наділи, які за безцінь скуповували місцеві багатії. В 90-х роках XIX століття в руках кабанських куркулів Кравцова, Марченка, Дігтяря, Багмета та інших було зосереджено понад 1000 десятин землі і майже третина громадської землі. Бідняки, щоб прогодувати сім'ю, мусили йти в кабалу до тих же поміщиків і куркулів, або шукати заробітку десь на стороні. Як свідчать статистичні дані, в перші роки XX століття з Кабаннього та волості йшло на заробітки від 700 до 1000 чоловік щороку[1], багато хто з них залишав село назавжди, поповнюючи ряди пролетаріату.

Розвитку капіталістичних відносин у Кабанньому сприяло будівництво Катерининської залізниці (середина 90-х років XIX століття), яка проходила за 4 км від села. Наприкінці 90-х років кабанські підприємці брати Єгорови збудували сукновальню, де працювало 20 робітників. Місцеві багачі Селіванов та Луцький розгорнули закупки і продаж зерна. В 1905 році німець Г. Мюллер збудував у Кабанньому завод «Малоросія», що випускав брички та чавунне литво. Тут працювало понад 100 чоловік[2]. У 1910 році почали діяти паровий млин і олійниця німецького підприємця Фокта. В селі зароджується робітничий клас.

Умови праці на підприємствах були надзвичайно тяжкі. Робочий день тривав з 6 годин ранку до 6 годин вечора. Заробітна плата лишалася на низькому рівні. Так, ливарник на заводі «Малоросія» одержував 50 коп. на день, а учень — 15 коп. До того ж штрафи, що широко практикувалися на підприємствах, часто забирали значну частину цього мізерного заробітку.

Експлуатація робітників, яка дедалі посилювалась, злиденне становище селянської бідноти сприяло зростанню революційної свідомості трудівників Кабаннього. Серед них вели пропагандистську роботу посланці сватівських залізничників, які в 1905 році уже мали свою організацію РСДРП. Одним з них був М. І. Горбатенко, що влаштувався ливарником на заводі «Малоросія». Горбатенко згуртував довкола себе передових робітників. Під їх керівництвом 1 травня 1906 року робітники заводу не вийшли на роботу і провели першу маївку, де більшовики розповідали про революційні події в країні. Налякана адміністрація заводу викликала козаків з Куп'янська, які розігнали учасників маївки. Другого дня Горбатенка звільнили з роботи. І все ж святкування 1 Травня стало традицією в трудящих Кабаннього[3].

Більшовики вели революційну пропаганду і серед селян. Особливо активно діяв учитель місцевої школи Ф. Б. Стешенко. В 1900 році він приїхав з Куп'янська і незабаром організував невеликий марксистський гурток, куди ввійшли 12 чоловік. Серед них П. Мордига, С. Писаченко, А. Підгорний та інші. Збиралися гуртківці в хаті вчителя, обговорювали своє тяжке становище, читали марксистську літературу. Гурток існував і в роки реакції, що настала після поразки революції 1905—1907 років.

Напередодні Великого Жовтня Кабаннє, хоч і було волосним центром, лишалося брудним, невпорядкованим селом. Хати селян, побудовані з саману і криті очеретом або соломою, освітлювалися скіпками і каганцями. Навесні і восени вулиці перетворювалися на справжнє болото.

На низькому рівні була народна освіта і культура. В Кабанньому працювала трирічна народна школа, відкрита в 1867 році, яку відвідували близько 90 учнів. Заняття провадив один учитель. З великою натугою, використовуючи тільки народні

---

[1] Краткий очерк местных и отхожих промыслов населения Харьковской губернии, стор. 130, 144, 158.

[2] Харківський облдержархів, ф. Р-3550, оп. 1, спр. 20, арк. 159—170.

[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 184, арк. 44—54.

кошти, земська управа збудувала в 1885 році земське училище на 60 місць. Але й після цього навчалося тільки 17 проц. дітей шкільного віку[1].

Ще гірше становище було з медичним обслуговуванням населення. До 1909 року в Кабанньому не було жодного медпрацівника, хворих лікували знахарі. Лише в 1910 році в селі відкрито фельдшерський пункт.

Після Лютневої революції селяни Кабанської волості, не вірячи обіцянкам Тимчасового уряду, подекуди самі забирали поміщицьку худобу та інвентар, засівали поміщицькі землі. Місцева управа не раз зверталася до губернського начальства з проханням вжити термінових заходів. Але це тільки сприяло зміцненню авторитету як місцевих, так і приїжджих з Харкова більшовиків, що вели пропагандистську та роз'яснювальну роботу серед селян, завойовуючи дедалі більше довір'я мас.

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції, наприкінці листопада 1917 року в Кабанньому створено волосний ревком, куди ввійшли представники робітників і селян — П. І. Мордига (голова), С. І. Островерхий, Ф. С. Жихар, Д. Т. Калашник та інші. Ревком провів велику роботу на місцях по підготовці першого волосного з'їзду селянських депутатів, що відбувся на початку січня 1918 року. З'їзд обрав волосну Раду, яку очолив місцевий активіст, колишній учасник марксистського гуртка Стешенка А. Підгорний. З мандатом, виданим Кабанською волосною Радою, він брав участь у роботі Всеукраїнського з'їзду селянських депутатів, що проходив наприкінці січня 1918 року в Харкові[2]. При Кабанській Раді була створена спеціальна земельна комісія, яка навесні 1918 року почала переділ поміщицьких земель. Для охорони завоювань народу організовано робітничо-селянську міліцію (першим начальником її був М. Ф. Давиденко) і загін Червоної гвардії.

У квітні 1918 року до Кабаннього підійшли кайзерівські війська. Загін червоногвардійців влився до 5-ої Української армії, штаб якої перебував у їхньому селі. Після триденних запеклих боїв з переважаючими силами ворога революційні війська мусили відійти[3]. Окупація Кабаннього австро-німецькими загарбниками завдала жителям багато шкоди. Окупанти забирали в населення цінні речі, зерно, худобу, свиней, птицю[4]. В листопаді 1918 року під ударами Валуйського повстанського полку австро-німецькі війська відступили з Кабанннього.

Після визволення села одразу відновили роботу органи Радянської влади. Спеціальна комісія волревкому провела переділ землі за числом їдців. Були націоналізовані завод «Малоросія», млин та інші приватні підприємства. Але вже в перших числах червня 1919 року над Кабаннім нависла загроза денікінської окупації. Проти білогвардійців виступила Червона сотня, сформована в селі, та сили були нерівні, і війська Денікіна захопили Кабанне.

В грудні 1919 року частини Червоної Армії почали бої за визволення Донбасу. Перша Кінна армія наступала вздовж залізниці Сватове — Кремінна. 4-а кавалерійська дивізія в районі станцій Міловатка і Кабанне атакувала велику групу білих. Зав'язався жорстокий бій. Денікінці, які мали чисельну перевагу, перейшли в контрнаступ, але на допомогу червоноармійцям підійшли бронепоїзди, і опір ворога був зломлений. Денікінці, кидаючи гармати, кулемети, обози, відступили в село Кабанне і далі через станцію Кремінна за Сіверський Донець[5].

Налагодженню мирного життя в селі після визволення від денікінців заважали куркульські банди. У червні 1920 року в Кабанньому створено комітет незаможних селян, який очолив Д. Т. Калашник. Під керівництвом комітету місцева біднота почала рішучу боротьбу з бандами, що особливо активізувались у березні 1921 року, коли трудящі волості вирішили зібрати для харківських робітників кілька вагонів зерна. 17 березня банда отамана Винника, що налічувала 150 вершників, озброєних

[1] Харківський облдержархів, ф. 304, оп. 1, спр. 2992, арк. 26.
[2] ЦДАЖР УРСР, ф. 1400, оп. 1, спр. 3, арк. 6.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 317, арк. 9—11.
[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 317, арк. 9—11.
[5] С. М. Буденный. Пройденный путь, стор. 356, 357.

кількома кулеметами, напала на станцію Кабаннє, де стояли вагон из хлібом. Але, зустрівши дружний вогонь варти, відступила, навіть не підібравши поранених[1]. Щоб все-таки перешкодити вивозу зерна, бандити блокували станцію. Тоді на допомогу комнезамівцям підійшов бронепоїзд, під охороною якого зерно доставили в Харків. У жорстокій боротьбі з бандитами смертю героїв полягли перші комуністи села — голова волревкому П. І. Мордига, голова волосного комнезаму Д. Т. Калашник, К. А. Ладика[2]. В 1922 році з бандитизмом у волості[3] було покінчено.

Багато труднощів довелося подолати трудящим Кабанньогo, щоб відбудувати зруйноване господарство. Завод «Малоросія» не працював, колишні його робітники розійшлися по селах. Багато селян, які одержали від Радянської влади землю, не мали тягла, інвентаря та насіння, щоб її засіяти. У торгівлі панували приватники. За цих складних умов велику роль у розвитку господарства відіграв сільський партосередок, створений в 1922 році. Він налічував 10 комуністів. Це були мужні люди, такі, як Є. Д. Липка, М. М. Герасименко, С. М. Нагорянський та інші, що пройшли крізь вогонь громадянської війни, через тяжкі випробування перших років Радянської влади. Активним помічником комуністів стала комсомольська організація, що створена в 1922 році[4]. Першим секретарем її був Д. О. Баранник.

Одним із найважливіших завдань місцевої Ради в той період була організація кооперативної торгівлі. В 1926 році за ініціативою партосередку в Кабанньому створено споживче селянське товариство з сумою пайових внесків понад 1000 крб. Товариство відкрило в селі 5 невеликих магазинів, які з часом витіснили крамарів-непманів. Того ж 1926 року створено й сільськогосподарське кредитне товариство, якому держава виділила для подання допомоги біднішим селянським господарствам понад 20 тис. крб. Слідом за збутовою та споживчою виникає і виробнича кооперація. В жовтні 1926 року в Кабанньому організовується перший ТСОЗ «Червоний орач», що об'єднав 50 сімей (190 працездатних)[5]. Уже першого року спільна праця дала хороші результати. На площі 700 га було зібрано непоганий на той час урожай зернових (120—150 пудів з десятини). На практиці селяни переконувалися в перевазі колективної праці.

Великою підмогою для місцевих селянських господарств було введення в дію в 1926 році чавуноливарного заводу ім. Фрунзе (колишній «Малоросія»), що виробляв деталі для возів, ремонтував сільськогосподарські машини. В цехах заводу працювало близько 100 чоловік.

З перших днів Радянської влади партійна організація і сільська Рада приділяли велику увагу розвитку культури та охорони здоров'я в селі. Уже 20 грудня 1917 року в Кабанньому відновили нормальні заняття 2 народні училища, де 7 учителів навчали 400 дітей. Проте ці училища не могли охопити всіх дітей шкільного віку. Після закінчення громадянської війни парторганізація і волосна Рада провели велику роботу, і в 1927/28 навчальному році в Кабанньому діяли вже 6 трудових шкіл, де навчалося близько 1000 дітей[6].

Для ліквідації неписьменності серед дорослих у селі влітку 1925 року організовано курси підготовки керівників гуртків лікнепу. В 1926 році працювало вже понад 20 таких гуртків. На 1933 рік неписьменність у Кабанньому була ліквідована. В 1926 році в селі відкрито клуб із стаціонарною кіноустановкою.

У 1929 році в Кабанньому, як і по всій країні, починається об'єднання індивідуальних селянських господарств у колективні. Перший колгосп «Нове життя» створено восени 1929 року. Він мав 2 тис. десятин орної землі, 80 коней, 50 пар волів, плуги, борони, косарки. В перший рік свого існування колгосп одержав кращий по-

[1] Харківський облдержархів, ф. Р-2887, оп. 1, спр. 15, арк. 24, 314, 452, 453.
[2] Харківський облдержархів, ф. Р-341, оп. 2, спр. 39, арк. 7.
[3] З 1923 по 1931 р. Кабаннє було районним центром.
[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 125—129.
[5] Харківський облдержархів, ф. Р-3550, оп. 1, спр. 19, арк. 32, 159.
[6] Харківський облпартархів, ф. 3, оп. 1, спр. 172, арк. 36.

рівняно з індивідуальними господарствами урожай зернових — по 15 цнт з га[1]. Наступного року організовано ще 6 колгоспів: ім. Ладики, ім. Ворошилова, «Доброволець», «Іскра», «Перемога», «Сміливий орач», у яких об'єдналися всі індивідуальні селянські господарства. Тоді ж на землях Кабаннього створено радгосп «Буксир». Молодому господарству держава виділила 8 тракторів «Фордзон» та інший сільськогосподарський інвентар. Згодом радгосп перейменовано на «Кабаннє»[2].

У складальному цеху Кабанського верстатобудівного заводу ім. Фрунзе.

За рішенням уряду в 1932 році в Кабанньому створено 2 МТС — Площанську і Кабано-Рубіжанську, оснащені новітньою сільськогосподарською технікою. На базі МТС була організована республіканська 6-місячна школа, яка готувала трактористів. Першими слухачами її стали посланці місцевих колгоспів В. С. Ляшенко, С. Є. Луговий, Г. І. Гребенюк та інші.

Машинно-тракторні станції набагато полегшили працю колгоспників. Так, раніше в артілі «Сміливий орач», щоб зорати 2800 га землі, працювало 80 пар робочих волів і 180 коней, тепер цю роботу виконували 4 трактори. Технічна оснащеність місцевих господарств рік у рік ставала відчутнішою і на 1941 рік вона виросла вдвічі. Тільки Кабано-Рубіжанська МТС мала в своєму розпорядженні 70 тракторів і 36 комбайнів «Комунар». За допомогою МТС всі 7 колгоспів Кабаннього уже напередодні Великої Вітчизняної війни добилися непоганих результатів: одержали з гектара в середньому по 18—20 цнт зернових, а колгосп ім. Ладики (Залимання) — по 30 цнт, за що 1938 року він був учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки. Зростання прибутків колгоспів сприяло підвищенню матеріального добробуту трудівників села.

Великі зміни сталися на заводі ім. Фрунзе. На початку 30-х років завод був реконструйований, а з 1935 року перейшов на випуск апаратури для хімічної промисловості[3].

Змінився і зовнішній вигляд села. Тут виникли нові вулиці — ім. Пархоменка, ім. Фрунзе, ім. Шевченка, Привокзальна. В 1935 році збудовано середню школу. Силами громадськості реконструйовано клуб на 200 місць, де працювали агіткультбригада, духовий оркестр і оркестр народних інструментів. Село було повністю електрифіковане і радіофіковане. В 1939 році в Кабанньому проживало 8,8 тис. чоловік.

22 червня 1941 року, коли стало відомо про віроломний напад на нашу країну фашистської Німеччини, на фронт пішли сотні добровольців. Завод ім. Фрунзе переключився на випуск воєнного спорядження та снарядів. За верстати стали жінки й підлітки. На базі місцевої лікарні створено госпіталь. У селі були розташовані військові частини. Жителі, які не евакуювалися, допомагали їм чим могли — працювали в госпіталях, шили теплу білизну, прали тощо.

10 липня 1942 року фашисти захопили Кабаннє. Для боротьби з окупантами в селі був створений партизанський загін, яким командував комуніст Т. М. Стожко. Протягом 7 місяців партизани провели 18 бойових операцій. Вони відбили в окупан-

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 125—129.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 125—129.
[3] Харківський облпартархів, ф. 1, оп. 2, спр. 4122, арк. 5.

тів понад 300 голів худоби, спалили 2 комори з зерном, яке окупанти хотіли вивезти, і 12 скирд сіна, висадили в повітря 3 мости через річку Красну тощо[1].

Коли фашисти ввійшли в село, механік заводу ім. Фрунзе М. В. Бурмака зняв з верстатів найважливіші вузли і надійно заховав їх. Решту пошкодили партизани, і окупанти не змогли ні ввести в дію завод, ні вивезти обладнання.

У селі діяла також підпільна комсомольська група, яка налічувала 12 чоловік. Групу очолював В. Гусаров. До неї входили І. Кучер, В. Рогоцька, Н. Третяк, В. Приходько та інші. Юні підпільники розповсюджували серед населення листівки, підтримували зв'язок з загоном Стожка, передавали партизанам потрібні дані. В листопаді 1942 року, коли фашисти готували до відправки в Німеччину групу молоді, підпільники вивісили на найвищому будинку села червоний прапор[2].

30 січня 1943 року частини 195-ої стрілецької дивізії визволили Кабанне. За 7 місяців хазяйнування окупанти спалили 23 житлові будинки і 19 дворових будівель, відібрали в населення і відправили до Німеччини 120 голів великої рогатої худоби, понад 50 тонн хліба тощо. Загальна сума збитків, що їх завдали фашисти селу, становила 6680 тис. крб. Понад 300 юнаків і дівчат гітлерівці вивезли на каторжні роботи до Німеччини.

Сотні жителів Кабаннього героїчно билися на фронтах Великої Вітчизняної війни, 160 з них нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу. Особливо відзначився Ф. Т. Дачко, командир обслуги протитанкової гармати. 23 вересня 1943 року його бійці в числі перших форсували Дніпро в районі села Мишуриного Рогу (Дніпропетровська область). 24 вересня, залишившись сам біля гармати, Дачко відбив 7 танкових атак ворога, знищив 3 ворожі машини і понад 100 гітлерівців. За виявлену мужність і відвагу Указом Президії Верховної Ради СРСР Ф. Т. Дачку присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Це високе звання було присвоєне також Г. В. Бурмаці та В. П. Бородіну. Бригадир колгоспу «Іскра» Д. І. Кучеренко удостоєний 9 урядових нагород.

З перших днів визволення від фашистів трудівники села взялися за відбудову зруйнованого господарства. Велику допомогу подали їм братні республіки, особливо РРФСР. З Саратовської, Пензенської та інших областей колгоспи одержали посівний матеріал, інвентар і худобу. Робітники Уралу допомогли відбудувати МТС, завод ім. Фрунзе та інші підприємства. Завдяки цьому господарство колгоспів Кабаннього в 1947 році досягло довоєнного рівня.

Одразу ж після вигнання окупантів почали працювати лікарня, середня, семирічна та початкова школи.

У відбудові села велика роль належить створеному в Кабанньому цегельному заводу. Після Великої Вітчизняної війни завод ім. Фрунзе перейшов на виробництво напівавтоматичних металообробних верстатів, призначених для шліфування тракторних та автомобільних блоків циліндрів. Для цього було збудовано 3 нові цехи — ливарний, складальний і модельний. В роки семирічки став до ладу ще один цех і центральна котельня. В результаті випуск валової продукції зріс на кінець семирічки в 3,3 раза і становив 2,2 млн. крб. Кількість робітників збільшилась з 620 до 906 чоловік. Завод достроково, за 6 років і 11 місяців, виконав семирічний план. Верстати його марки добре зарекомендували себе не лише в нашій країні, а й за рубежем: на підприємствах Куби, Чехословаччини та інших країн.

На заводі виросли чудові кадри передовиків виробництва. Серед них — майстер механічного цеху М. Т. Безлюдько, що вміло поєднує працю з заочним навчанням, токар комуніст І. П. Іщук — ініціатор руху за опанування суміжних професій та інші.

В роки семирічки розширився і Кабанський цегельний завод. Випуск цегли зріс з 1,1 млн. штук у 1959 році до 8,5 млн. штук у 1965 році.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-16586, оп. 20—21, спр. 418, арк. 405.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 468—470.

В перший рік семирічки в Кабанньому була створена міжколгоспна будівельна організація, яка споруджувала господарські, соціально-культурні та побутові приміщення в колгоспах Кремінського району. В 1965 році обсяг виконуваних «Міжколгоспбудом» робіт перевищив 1 млн. карбованців.

За післявоєнний період великі зміни відбулись і в економіці колгоспів. Оскільки порівняно незначні розміри їхніх господарств стримували розвиток виробничих сил, у 1958 році 7 колгоспів Кабаннього об'єднано у 2 великі артілі: «Іскра», що має 4094 га земельних угідь, у т. ч. 3053 га орної землі, і «Нове життя», перейменовано в 1961 році на ім. XXII з'їзду КПРС. У цьому колгоспі 4926 га земельних угідь, з них 2995 га орної землі.

Новий принцип планування, підвищення закупочних цін та пільги, що їх надала держава колгоспам, сприяли дальшому розвитку господарств. Якщо в 1959 році, наприклад, доход колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС становив 357 тис. крб., то на 1965 рік він виріс до 620 тис. крб. Майже вдвічі за роки семирічки зріс неподільний фонд колгоспів. Це дозволило їм поповнити свій машинно-тракторний парк, розгорнути велике капітальне будівництво. В колгоспі «Іскра» в 1965 році було 15 тракторів, 11 комбайнів, 11 вантажних автомашин. У колгоспі ім. XXII з'їзду — 18 тракторів, 11 комбайнів, 15 автомашин.

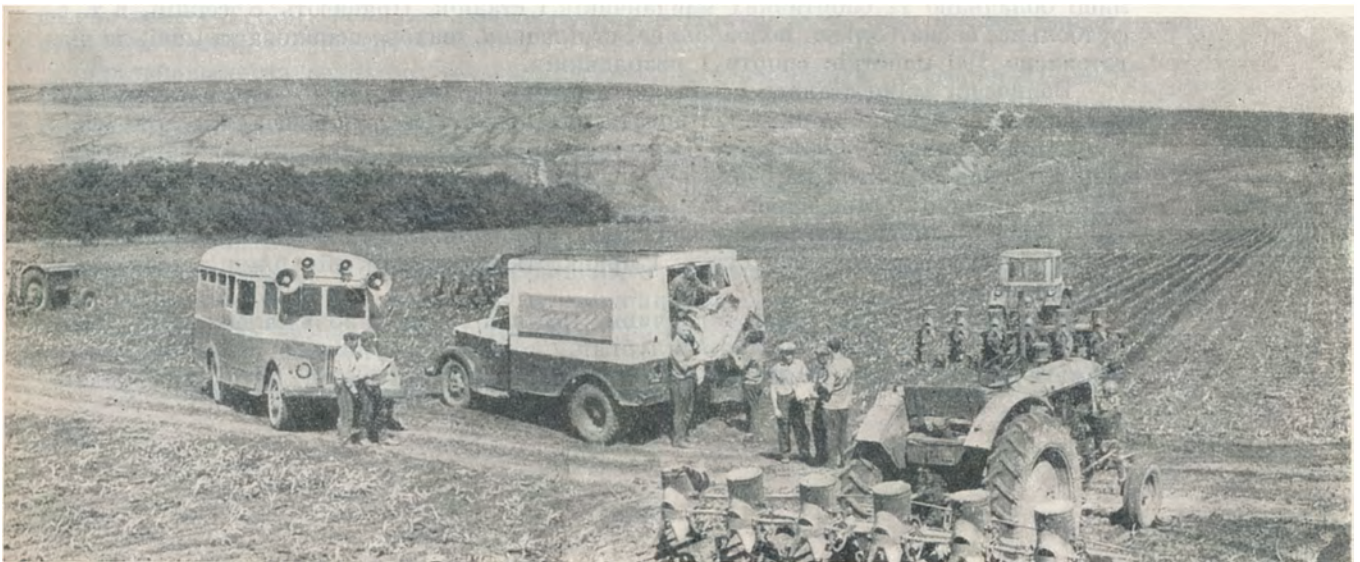
Обидві артілі — багатогалузеві господарства. Вони вирощують озиму та ярову пшеницю, кукурудзу на зерно і силос, цукрові буряки, соняшник, картоплю, овочі, багаторічні трави. Застосування передової агротехніки дало можливість значно підвищити врожайність основних культур. Так, у 1966 році колгосп «Іскра» зібрав озимої пшениці по 30,6 цнт з га, кукурудзи — 30,2 цнт з га, соняшника — 11,4 цнт з га. У колгоспі ім. XXII з'їзду КПРС врожайність озимої пшениці становила 48 цнт з га, кукурудзи — 29,2 цнт з гектара.

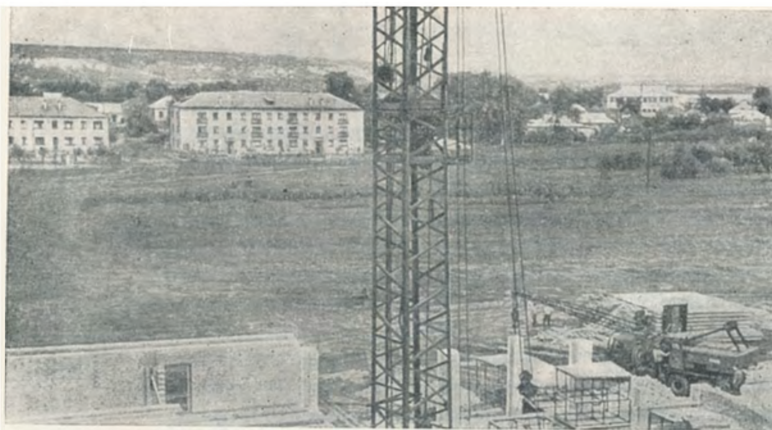
За роки семирічки в колгоспах збудовано 4 корівники, 2 свинарники, пташник, 2 вівчарні, зерносховище, 3 водонапірні башти та інші господарські приміщення. Будівництво нових ферм і механізація основних виробничих процесів дала змогу колгоспам збільшити поголів'я худоби. Так, у 1967 році на фермах колгоспу «Іскра» було 1490 голів великої рогатої худоби, в т. ч. 455 корів, 1410 свиней, в т. ч. 100 свиноматок. Колгосп ім. XXII з'їзду мав у 1967 році 1380 голів великої рогатої худоби, в т. ч. 496 корів, 1845 свиней і 1405 овець.

Значно розширилось і господарство радгоспу «Кабаннє», що спеціалізується на виробництві м'яса й молока. Зокрема, за роки семирічки тут у 2,5 раза зросло поголів'я великої рогатої худоби і свиней. В 1967 році в радгоспі налічувалось 3799 голів великої рогатої худоби, в т. ч. 1300 корів, і 200 свиней.

У боротьбі за неухильне піднесення сільськогосподарського виробництва перед ведуть, як завжди, комуністи. У селищі діють 10 партійних організацій — тери-

Автолавка у механізаторів колгоспу «Іскра».

Спорудження нових житлових будинків у селищі Кабанньому. 1966 р.

Засідання ради бібліотеки разом з читацьким активом.

торіальна, парторганізація заводу ім. Фрунзе, колгоспу «Іскра», середньої школи та інші. Всі вони об'єднують 255 комуністів, переважна більшість яких працює безпосередньо на виробництві.

За післявоєнні роки, і особливо за семирічку, невпізнанним стало Кабанне. В 1957 році Указом Президії Верховної Ради УРСР його віднесено до категорії селищ міського типу. В 1965 році в Кабанньому налічувалося 4 тис. будинків (200 тис. кв. метрів житлової площі), половина з них збудована за семирічку. У селищі прокладено 10 км тротуарів, споруджено водопровід, посаджено понад 7 тис. дерев.

Рік у рік підвищується життєвий рівень трудівників селища. Про це яскраво свідчить товарооборот 28 торговельних підприємств споживчого товариства, який за семирічку зріс з 1 млн. крб. до 2,9 млн. крб. В 1963 році в селищі збудовано новий магазин культтоварів. Відкрилась пекарня, цех безалкогольних напоїв, нова робітнича їдальня.

За роки семирічки набагато поліпшилось медичне обслуговування населення. В 1964—1966 рр. розширено лікарню, зокрема збудовано приміщення амбулаторії, хірургічного та пологового відділень. Понад 260 трудівників Кабаннього відпочивають щороку в санаторіях та будинках відпочинку, майже 400 дітей — у піонерських таборах.

Все ширшого розмаху набуває спортивно-масова робота. Низові колективи добровільних товариств «Авангард» і «Спартак» налічують понад 600 спортсменів. У селищі обладнано 12 спортивних майданчиків і стадіон. Працюють 8 секцій, в т. ч. футбольна, баскетбольна, волейбольна, стрілецька, шахово-шашкова та інші, де підготовлено 190 майстрів спорту і розрядників.

Величезні зміни сталися і в галузі народної освіти.В 1966/67 навчальному році в 2 середніх, 3 восьмирічних і 2 початкових школах селища навчалося 1780 учнів і викладало понад 100 вчителів. Цього ж року закінчено будівництво нового приміщення середньої школи на 640 учнів. Тут добре обладнані навчальні кабінети і виробничі майстерні. При школі створено музей історії селища, основні матеріали для нього зібрали піонерські загони червоних слідопитів. Понад 300 випускників шкіл Кабаннього одержали вищу освіту і працюють учителями, лікарями, інженерами, агрономами тощо.

В організації культурного відпочинку трудящих велика роль належить клубам— їх у Кабанньому 4. При селищному клубі діє 7 колективів художньої самодіяльності— драматичний, хоровий, танцювальний, духових і народних інструментів, художнього

слова. В них беруть участь близько 200 чоловік. У репертуарі гуртків пісні і танці народів СРСР, твори сучасних радянських письменників і композиторів. Творчі колективи клубів не раз займали перше або друге місце на обласних і республіканських оглядах художньої самодіяльності. Вони — часті гості трудівників промислових підприємств, колгоспів і радгоспів Кремінського району. Приїжджають у Кабаннє і професійні театральні колективи країни. Тут виступали артисти Луганського обласного драматичного театру, Харківського драматичного театру ім. Пушкіна, Івано-Франківського драматичного театру, Ростовського театру оперети, Московського театру «Ромен» та інші.

Кабанська бібліотека по праву вважається однією з кращих у районі. Її відвідує близько 2 тис. читачів. Книжковий фонд становить 15,3 тис. примірників. Працівники бібліотеки, крім видачі книжок, організовують бібліотеки-пересувки, бібліографічні огляди, читацькі конференції. В Кабанньому працює ще 5 бібліотек з загальним книжковим фондом 30 тис. примірників.

У 1963—1966 рр. у селищі відкрито 2 спеціалізовані книжкові магазини, які тільки в 1965 році продали книжок на 4340 карбованців.

Партійна організація Кабаннього велику увагу приділяє поліпшенню агітаційно-масової роботи. В селищі створено відділення товариства «Знання», яке налічує 70 лекторів. Вони регулярно виступають перед населенням з лекціями про міжнародне становище, на природничо-наукові, медичні та педагогічні теми. Спеціальні цикли лекцій присвячені рішенням XXIII з'їзду КПРС.

Кабаннє, колись глухе, темне село, за роки Радянської влади, і особливо за післявоєнні роки, перетворилось на красиве, благоустроєне селище. Великі перспективи відкриваються перед ним у поточній п'ятирічці. Тут виростуть нові житлові будинки, провадитимуться і далі роботи по очищенню річки Красної, по озелененню вулиць.

М. Н. ЗАВОЛОКА, Г. О. НЕЙЖМАК,
В. М. ПРИХОДЬКО

НОВА́ А́СТРАХАНЬ

Нова Астрахань — село, центр сільської Ради. Розташована на лівому березі річки Борової (притоки Сіверського Дінця), на відстані 45 км від районного центру і за 27 км від залізничної станції Рубіжне (на лінії Куп'янськ—Попасна). Населення — 3 тис. чоловік.

Землі, що належать місцевому колгоспу ім. Леніна, переважно чорноземні. Поблизу села виявлено кам'яне вугілля. У долині річки Борової залягають поклади чистого білого вапняку (товща шару до 100 метрів) і гончарні глини.

Часом заснування села вважають 1787 рік, коли тут оселився запорізький козак Гузь. Спочатку і хутір називався Гузіївкою. В 1791 році у зв'язку із спорудженням церкви святої Трійці, Гузіївку перейменували в Новотроїцьке[1] (за іншими джерелами — в слободу Троїцьку)[2].

Розташоване на великому торговому шляху із Слов'янська до Старобільська, Новотроїцьке швидко розросталося. Вже через 13 років після заснування, у 1800 році, тут налічувалося 1008 жителів.

Подальша історія села пов'язана із створенням військових поселень, які мали служити опорою для царизму, скоротити витрати на утримання армії, спростити підготовку резервів солдатів. Новотроїцьке попало в число сіл, які відводились під військові поселення. Тут у 20-х роках XIX століття перебував штаб Астраханського кірасирського полку 2-ї кірасирської дивізії, з того часу село почало називатися Нова Астрахань. У Новій Астрахані та навколишніх селах і хуторах розмістився перший поселений ескадрон з фурштатською ротою. В 1830 році в слободі налічу-

[1] Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 5, стор. 341, 342.
[2] Газ. «Харьковские губернские ведомости», 19 травня 1862 р.

Загальний вигляд с. Нової Астрахані. 1966 р.

валось 360 будинків, де проживало 906 військових поселенців різного звання, в т. ч. 126 господарів і 163 помічники, а також 1020 жінок[1].

Новоастраханцям, як і іншим військовим поселенцям, довелося терпіти тяжкий гніт. Життя їх суворо регламентувалося. Польові роботи починалися і закінчувалися за командою унтер-офіцерів. Навіть одружуватися поселенці не мали права без дозволу начальства. Жорстокі тілесні покарання за найменшу провину були звичайним явищем. Муштра, караули, всілякі будівельні роботи забирали майже весь час поселенців. Вони не мали змоги працювати у своєму господарстві, рік у рік убожіли, розорялися. Про тяжке становище селян свідчить висока смертність серед населення, яка досягала особливо великих розмірів у роки епідемій. Так, у 1847 році в Новій Астрахані від холери померло 252 чоловіки, від цинги у 1849 році —270 чоловік[2].

Після ліквідації в 1857 році військових поселень селяни Нової Астрахані стали державними, а деякі навколишні хутори придбали поміщики Мазоха, Маринов, Гаркуша. Після проведення реформи 1861 року багато селян Новоастраханської волості відмовилися підписувати уставні грамоти, за якими встановлювалися грабіжницькі умови викупу землі в поміщиків. До 1867 року уставні грамоти не підписало 30 проц. жителів волості[3].

Земельні наділи колишніх кріпаків Нової Астрахані були невеликі — 5,5 десятини на ревізьку душу. На 6 тис. чоловік припадало 7719 десятин землі[4]. Бідняки й середняки мусили вдаватися до кабальної оренди землі в поміщиків. Користуючись злиденним становищем селян, землевласники весь час підвищували орендні ціни. В 1900 році, наприклад, у Новій Астрахані плата за оренду десятини землі зросла до 10—12 крб., сіно збирали за четверту копицю собі, хліб -- за другу. Тимчасом, як раніше землю орендували по 3—5 крб. за десятину, а сіно й хліб збирали за третю або четверту копицю поміщику.

Черезсмужжя, примітивні засоби обробітку землі були причиною низьких урожаїв, і селянам не вистачало хліба навіть для потреб свого господарства. За даними Старобільської земської управи, 1903 року в Новоастраханській волості зібрано 11 672 чверті зерна, а для споживання і посіву потрібно було 14 469 чвертей. Отже, не вистачало 2797 чвертей хліба[5].

Значна частина селян мусила по 3—6 місяців на рік працювати на стороні — на заводах, шахтах, будовах, у поміщицьких і куркульських господарствах, щоб якось прогодувати сім'ю. Протягом 1900—1903 рр. з Новоастраханської волості щорічно йшло на заробітки понад 1,5 тис. чоловік[6]. Більшість їх поверталася в село тільки на косовицю або збирання врожаю.

---

[1] ЦДІА УРСР, ф. 1353, оп. 1, спр. 241, арк. 16.
[2] Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 5, стор. 342.
[3] Харківський облдержархів, ф. 51, спр. 120, арк. 1.
[4] Земельные наделы крестьян Харьковской губернии. Х., 1907, стор. 90.
[5] Журнал XXXIX очередного Старобельского земского собрания 1903 г. с докладами, отчетами управы и приложениями к ним. Старобельск, 1903, стор. 2, 3.
[6] Краткий очерк местных и отхожих промыслов населения Харьковской губернии, стор. 118.

І без того тяжке становище селян погіршували часті епідемії, які виникали внаслідок бруду, антисанітарії. Так, у 1901 році в селі поширився черевний тиф, дифтерія, а потім дизентерія[1], від яких померло багато жителів, особливо дітей. Ніхто не дбав про охорону здоров'я трудящих. Нову Астрахань і приписані до церковної парафії хутори обслуговував один лікар, який ніяк не міг своєчасно подати допомогу всім хворим. Приймальна палата, відкрита наприкінці XIX століття і розрахована на 4 хворих, не мала власного приміщення. Лікар мусив наймати кімнату в місцевих селян. Незначні асигнування на медичне обслуговування, як визнали Старобільські земські збори в 1903 році, витрачалися на господарські потреби палати, а на харчування хворих лишались мізерні суми. Про те, які малі були ці рештки, можна судити хоча б з того, що в 1902 році на харчування хворих можна було використати лише 13 крб., тобто менше ніж по копійці в день на кожного хворого. Лише в 1912 році в селі збудовано приміщення для лікарні.

Тривалий час лікарем у селі працював С. Т. Тесля. Чесний і сумлінний, він в умовах тогочасної дійсності намагався хоч якось полегшити життя трудящих. Його дуже поважали селяни. С. Т. Тесля організував ясла-притулок для селянських дітей-сиріт. Благородну діяльність лікаря не могло не оцінити навіть Старобільське повітове земство, яке записало у своїй постанові від 23 вересня 1901 року: «Завідуючому приймальною палатою в слободі Новій Астрахані лікареві С. Т. Теслі скласти подяку за діяльну участь в організації ясел..., дякувати доглядачкам Н. В. Нефедовій і Є. В. Мухіній, які взяли безоплатну участь у більш корисній діяльності ясел»[2].

Злидні й безправ'я, що панували в селі, доповнювалися неписьменністю переважної більшості жителів. Лише наприкінці 80-х років XIX століття у Новій Астрахані відкрили церковнопарафіальну школу, в якій дітей навчав диякон. Ті, що закінчили її, ледь-ледь уміли читати й писати. Понад 80 проц. селян були неписьменні. Ще безвідраднішою була картина серед жінок: з кожних 100 жінок лише 4 знали основи грамоти.

Наприкінці XIX століття у Новій Астрахані, населення якої становило 5079 чоловік, відкрито трикласну земську школу. В 1899/1900 навчальному році її відвідувало тільки 116 дітей (81 хлопчик і 35 дівчаток), тобто менше ніж п'ята частина всіх дітей шкільного віку. Протягом року 6 хлопчиків залишили школу — їх віддали в найми.

Багато дітей не могли ходити до школи через те, що не мали необхідного одягу і взуття. Учнів часто відривали від навчання, бо вони мусили бути нянькамиі, чабанами, погоничами.

Нещадна експлуатація і безправ'я викликали невдоволення селян. Вони жадібно ловили чутки про революційні події в країні. Наприкінці грудня 1905 року в село повернувся з Далекого Сходу солдат А. П. Мостовий. Він привіз листівки Читинського та Іркутського комітетів РСДРП і читав їх селянам. Але його звинуватили в державному злочині й арештували.

Глухий протест селян Нової Астрахані проти поміщицького і куркульського гніту, який тамувався протягом багатьох років, вилився у відкриті виступи під час проведення столипінської аграрної реформи. Селяни чинили опір виходам на хутори і відруби. Траплялись і відкриті сутички з представниками влади. Особливо запеклою була ця боротьба в 1913—1915 рр. У 1913 році 67 найзаможніших господарів, які вийшли з громади, зажадали, щоб їм дали відрубні ділянки на південній і західній околицях села. В результаті здійснення цієї вимоги під відруби відійшло б 620 десятин землі (з 8900 десятин), що безпосередньо прилягали до Нової Астрахані. В 1914 році проект затвердила губернська землевпорядна комісія. Це викликало незадоволення селян, які втрачали кращі, близько розташовані землі. Проте власті не зважали на

---

[1] Харківський облдержархів, ф. 304, оп. 1, спр. 2106, арк. 14, 15.

[2] Свод постановлений Старобельского земства за 12 лет, с 1890 по 1901 включительно. Старобельск, 1904, стор. 183, 184.

їхні інтереси. Скарги у повітову, а потім у губернську землевпорядну комісію, а також у сенат не дали бажаних результатів. Про це селяни дізналися в серпні 1914 року.

Не чекаючи рішення сенату, общинники скликали сільський сход. Він пройшов бурхливо. П. Данько, А. Бережний, М. С. Скарга та інші закликали односельчан перешкодити переділу[1]. Після обговорення селяни заявили, що вони ладні швидше вмерти, ніж допустити розмежування, і вирішили переділу громадської землі на 1915 рік не робити. За наказом цього сходу близько 1000 десятин було виорано й засіяно озиминою. 28 вересня 1914 року приїхав землемір. Але на поле слідом за ним вирушили селяни, які не дали нарізати відруби. Землемір не зміг нічого вдіяти і поїхав, а 30 вересня прибув у супроводі поліцейських і під їх охороною закінчив роботу.

Імперіалістична війна, що почалася, не тільки не послабила боротьбу селян, а навпаки — посилила. Особливо активно виступали жінки-солдатки, які лишилися без годувальників. Виділені їм малопридатні й розташовані далеко від села ділянки землі не могли навіть прогодувати сім'ю. Протягом першого тижня жовтня збиралися бурхливі сходи. 6 жовтня виступи на сході набрали такого гострого характеру, що присутній на ньому земський начальник змушений був піти звідти. Щоб залякати селян, 7 жовтня на схід прибув становий пристав. Але новоастраханці не відмовилися від наміру протидіяти виходу на відруби.

Виступи селян тривали і навесні 1915 року. Марно представники влади закликали їх до порядку. Селяни категорично відмовилися сіяти ярові на відведених їм ділянках, прагнучи будь-що засіяти свої колишні наділи[2].

Стійкість селян у боротьбі за свої інтереси була результатом того, що їх діями керували агітатори революційної партії. Найактивніші з них — П. Й. Нечитайло, Ф. І. Ткаченко, Т. П. Клименко та А. С. Данько були арештовані[3]. Тільки після цього виступи селян припинилися.

Нічого не змінилось у становищі трудящих Нової Астрахані й після Лютневої революції 1917 року. Як відомо, Тимчасовий уряд і не збирався задовольняти їхні вимоги. Як свідчать документи тих років, селяни Старобільського повіту, до якого входила й Нова Астрахань, не завжди чітко уявляли те, що відбувалося в країні. Солдат Кравченко (житель цього повіту) писав до Петроградської Ради, що, судячи з листів, які він одержує з села, там нічого не змінилося, ніхто з селян не знає, «що це за свобода». До того ж поміщики й куркулі запевняють, що ніколи не віддадуть землі[4].

У пробудженні класової самосвідомості селян Нової Астрахані велику роль відіграли більшовики Харкова. Наприкінці серпня — на початку вересня 1917 року сюди прибула група агітаторів на чолі з членом агітаційної комісії Харківської Ради робітничих і солдатських депутатів М. К. Бушевим (членом РСДРП з 1905 року). Виступаючи на мітингах перед селянами, агітатори викривали зрадницьку політику Тимчасового уряду, розповідали про мету, яку ставлять перед собою більшовики, про їх ставлення до селянства. Під час мітингу вони роздавали селянам більшовицьку газету «Пролетарий» і збирали кошти для її видання[5].

Після перемоги Жовтневого збройного повстання у Петрограді в село повернулися солдати й матроси — більшовики П. М. Лісовий, В. Ф. Симак, М. І. Сімейко, Г. Я. Тур, С. Я. Сокирко. Звістку про перемогу соціалістичної революції, яку вони привезли, з радістю зустріли бідніші селяни. З участю більшовиків у грудні 1917 року в Новій Астрахані утворилася Рада селянських і солдатських депутатів, а також військово-революційний комітет і реквізиційна комісія[6]. На чолі

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 507, арк. 10.

[2] А. П. Гриценко. Рабочее и крестьянское движение в Донецком бассейне в годы первой империалистической войны (июль 1914 — февраль 1917 гг.), стор. 304.

[3] Харківський облдержархів, ф. 3, оп. 287, спр. 4833, арк. 2.

[4] Н. Гончаренко. Советы Донбасса в 1917 году. Сталино, 1957, стор. 62.

[5] К. К. Шиян, С. Я. Островський. Минуле і сучасне села, стор. 106.

[6] Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине, т. 3, стор. 367.

ревкому став Т. К. Бережний. До складу його ввійшли Г. Я. Тур, С. Я. Сокирко, А. Бублик, І. Акименко, П. П. Мостовий. Активну участь у діяльності ревкому брали І. Я. Невечеря, В. Ф. Ярош, О. Г. Бицман та інші[1].

Першими кроками Ради було втілення в життя ленінського Декрету про землю. Почали перегляд наділів, щоб забезпечити землею тих, хто її не мав і кому її не вистачало. Це викликало шалений опір куркулів. Вони не визнавали Радянську владу і підбурювали малосвідомих селян виступати проти рішень Ради, погрожували смертю активістам, усіма способами намагалися перешкодити збиранню продуктів для промислових районів країни, утискували бідноту. На допомогу селянам Нової Астрахані на початку березня 1918 року прибули робітники-червоногвардійці з рудників Лисичанського району і Старобільська. Але куркулі зненацька напали на них, роззброїли і більшість по-звірячому вбили. Тоді в Нову Астрахань прибули нові загони Червоної гвардії, які придушили заколот, а його учасників арештували. За вироком ревкому, який одностайно схвалили місцеві селяни, організаторів заколоту — 6 куркулів і попа розстріляли[2].

Роботу, яку розпочали селяни по будівництву нового життя, було перервано через навалу кайзерівських військ на Україну. У квітні 1918 року загарбники окупували Нову Астрахань. Вони насаджували старі порядки, жорстоко розправлялися з населенням, яке підтримувало Радянську владу. У збройній боротьбі з окупантами загинули Г. Я. Тур, А. Бублик, І. Акименко та багато інших новоастраханців[3].

Після вигнання німецьких окупантів у листопаді 1918 року, скориставшися з того, що кілька членів ревкому загинули, а решта пішла з частинами Червоної Армії, владу в селі захопила куркульська верхівка. Але хазяйнувала вона недовго. 8 січня 1919 року озброєна народна дружина лисичанських шахтарів допомогла селянам відновити владу Рад. Знову був створений ревком на чолі з більшовиком В. Ф. Ярошем. Найближчим помічником Яроша став М. С. Розсильний. Велику допомогу сільським комуністам подавав уродженець Нової Астрахані, завідуючий Старобільським повітовим земельним відділом і член повітового ревкому, комуніст з 1917 року Р. М. Сарана[4]. Ревком організував постачання частин Червоної Армії продовольством, охороняв революційний порядок.

У червні 1919 року село захопили денікінці. Але в грудні цього ж року Перша Кінна армія під командуванням С. М. Будьонного визволила Нову Астрахань, і Радянська влада утвердилась тут назавжди.

Після переможного закінчення громадянської війни Комуністична партія спрямувала всі зусилля на відбудову народного господарства. В Новій Астрахані цією роботою керував створений на початку 1920 року перший партійний осередок. Секретарем його обрали В. Ф. Симака. Рік по тому партосередок переріс у волосний партійний комітет, до складу якого ввійшли партійні осередки навколишніх сіл Шульгинки, Штормового, Нової Борової. У 1921 році створено першу комсомольську організацію. Вона налічувала 30 юнаків і дівчат — жителів Нової Астрахані та навколишніх сіл. Очолив її В. С. Невечеря. Комсомольці, що були ядром частини особливого призначення, разом з комуністами брали участь у розгромі банд, які ще діяли на Старобільщині.

У 1923 році Нова Астрахань стала центром Новоастраханського району Харківської губернії. Районна партійна організація налічувала 15 комуністів. Через рік в районі вже було 92 комуністи.

Як свідчить подвірний перепис, проведений в січні — лютому 1923 року, у Новій Астрахані налічувалося 5847 чоловік населення. 1053 господарства користувалися

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 106, 107.
[2] Х. Лукьянов. Красная гвардия Донбасса. Сталино, 1958, стор. 38.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 108.
[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 104, 105.

6455 десятинами землі. Не стало безземельних селян. Зросла кількість середняцьких господарств, а число куркульських зменшилось до 4 проц. Проте село все ще переживало значні труднощі: понад чверть селянських господарств не мала робочої худоби, не вистачало сільськогосподарського інвентаря[1]. Партосередок спрямував свою політичну й організаторську діяльність на втілення в життя ленінського плану соціалістичного перетворення села. Комуністи роз'яснювали селянам, що для них єдино правильний шлях — це перехід до колективного господарювання. Спочатку почали створюватися товариства спільного обробітку землі. В грудні 1926 року 5 бідняцьких господарств об'єднались у ТСОЗ «Червоний Жовтень». Очолив його селянин П. І. Сімейко. Товариство обробляло 32 га землі. В 1928 році ТСОЗ об'єднував уже 14 дворів і мав у своєму розпорядженні 105 га землі. Держава дала товариству в кредит необхідний сільськогосподарський реманент, а також гроші для купівлі коней. У 1928 році ТСОЗ придбав трактор «Фордзон», 2 молотарки і 2 двигуни до них[2].

Поряд з перетвореннями в економіці великі зміни відбувались і в культурному житті селян. На початку 20-х років розгорнулася робота по ліквідації неписьменності. Активними організаторами й керівниками гуртків лікнепу були вчителі подружжя Песецькі, лікар Сосновський, селяни Водолазький, Пільтенко, Сивовіл, Жилійов та інші. Гуртки працювали здебільшого в будинках жителів.

Учитися почали всі діти шкільного віку. Сільську початкову школу було реорганізовано в семирічну. Для підвищення кваліфікації вчителів Нової Астрахані та навколишніх сіл окружний відділ народної освіти відкрив у 1924 році тимчасові курси сільських учителів.

Пожвавилось культурне життя. В 1924 році повернувся в рідне село демобілізований червоноармієць І. Г. Живаго, який до армії працював завідуючим бібліотекою і керував драматичним гуртком. Він знову організував такий гурток, куди ввійшли вчитель М. Зорін, ветфельдшер М. Сарана, селяни С. і О. Полуніни, Д. Романченко, Г. Куценко та інші. І хоч виступати доводилося просто неба або в сільській гамазеї, глядачів завжди було багато. Через 3 роки новоастраханці власними силами побудували клуб на 300 місць. Його відкриття відбулося до 10-х роковин Великого Жовтня. Драматичний гурток поставив п'єсу «Степан Разін». Відтоді виступи самодіяльних митців стали регулярніші. Селяни побачили п'єси «Родина щіткарів» М. Ірчана, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Наталка Полтавка» І. Котляревського та інші. Гурток провадив також широку атеїстичну роботу серед населення, пропагував нові сучасні пісні. Все це сприяло тому, що клуб і відкрита в 1922 році бібліотека стали центром культурного життя села.

Зміни в селі відбулися помітні, але життя висувало нові завдання. 14 січня 1928 року районні партійні збори, відповідно до резолюції XV з'їзду партії, прийняли рішення про початок широкої колективізації в районі[3]. Це рішення гаряче підтримали не тільки бідняки, а й середняки. ТСОЗ «Червоний Жовтень» став ядром першого в селі колгоспу. Незважаючи на опір куркульства, колективізація в Новій Астрахані пройшла організовано. В артілі об'єдналися 90 проц. господарств. До 1930 року створюється 4 колгоспи на базі перших сільськогосподарських об'єднань. На прикладі колгоспу ім. Клари Цеткін видно, що вони собою являли. В цій артілі об'єдналося 91 господарство. Було усуспільнено 740 га землі, 4 пари волів, 42 робочих коня, 25 кінних плугів, 40 борін, 6 жниварок, 4 кінні сівалки[4]. Вже в перший рік колективного господарювання тут одержали врожай у 2—3 рази вищий, ніж у дореволюційний час.

Велике значення для дальшого організаційно-господарського зміцнення колгоспів мало створення в 1932 році в Новій Астрахані машинно-тракторної станції.

[1] Итоги с.-х. переписи Донбасса, т. 5. Х., 1923, стор. 382—390.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 109.
[3] Луганський облпартархів, ф. 4, оп. 1, спр. 948, арк. 1.
[4] Луганський облдержархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 109—114.

Першим директором її став Я. П. Сидоренко, агрономом — В. Г. Збарський. МТС одержала 30 імпортних тракторів, але не було ще трактористів і машини довелось із станції Рубіжне тягти волами. Це викликало злісні глузування з боку недобитого куркульства. Проте труднощі успішно долалися. На заклик райкому партії та райкому комсомолу сільська молодь пішла на курси механізаторів, і вже восени 1932 року перші новоастраханські трактористи Ф. Д. Никифоренко, С. А. Полунін, А. П. Клименко, П. Т. Курочка, П. Н. Куценко виїхали в поле.

За прикладом знатної трактористки країни П. М. Ангеліної в Новій Астрахані багато дівчат сіло за кермо трактора. Комсомолка М. Прокопенко вивела свою машину в поле в 1935 році. Незабаром трудівники села пишалися трактористкою-стахановкою, яка постійно перевиконувала норми виробітку. Її подруга П. Пащенко, яка почала працювати на тракторі ще в 1934 році, також добилася високої продуктивності праці[1].

До початку 1941 року значно зросла технічна база машинно-тракторної станції. Тут налічувалося 112 вітчизняних тракторів, 34 комбайни, 12 молотарок. Це дало можливість підвищити рівень агротехніки, механізувати основні роботи в рільництві. В садибі МТС виросли капітальні приміщення ремонтних майстерень, електростанція. Постійно діючі курси при МТС перетворились на справжню кузню кадрів механізаторів. Вагомим став колгоспний трудодень. Завдяки зростанню матеріального добробуту, колгоспники змогли спорудити багато нових будинків.

Партійні й комсомольські організації села в передвоєнні роки провадили велику роботу по вихованню молоді в дусі патріотизму. Організовувались урочисті проводи призовників у Червону Армію, молодь оволодівала оборонними спеціальностями. Новоастраханці пишалися своїм земляком — танкістом С. Т. Дубенком, якого нагородили орденом Червоної Зірки за мужність і відвагу, виявлені в боях з японськими загарбниками на озері Хасан. У 1938 році він повернувся з армії. Це був перший орденоносець на селі. Герой-танкіст став для односельчан прикладом і в праці. Очолювана ним тракторна бригада міцно тримала першість у соціалістичному змаганні. Ім'я бригадира С. Т. Дубенка часто прикрашало районну Дошку пошани. В 1939 році жителі Нової Астрахані обрали С. Т. Дубенка депутатом Луганської обласної Ради депутатів трудящих.

Значно підвищився освітній і культурний рівень жителів села. Було майже повністю ліквідовано неписьменність. У 1937 році семирічну школу перетворено на десятирічну. На спогад про перший випуск десятикласники посадили в центрі села парк, який тепер — улюблене місце відпочинку трудящих.

Багато вихованців школи пішли вчитися далі — у вузи, військові училища. За великі заслуги у справі комуністичного виховання молоді та активну громадську діяльність кращих учителів середньої школи І. Я. Макаренка та І. П. Особова в 1939 році нагороджено медалями «За трудову відзнаку» і «За трудову доблесть»[2].

Дедалі ширше розгорталась робота сільського клубу. В роботі драматичного, хорового і танцювального гуртків брали участь понад 700 юнаків і дівчат. Давній ентузіаст самодіяльності, завідуючий бібліотекою І. Г. Живаго поставив кілька п'єс українських класиків, у т. ч. «Хазяїн» і «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого. Виступи гуртківців мали успіх не тільки в Новій Астрахані, а й в сусідніх селах. У клубі регулярно демонструвалися кінофільми. В 1936 році в село прийшло радіо.

Змінювалося духовне обличчя трудівників села. Відходила в минуле приватновласницька психологія селянина, заклопотаного тільки своїм господарством. У вільний від роботи час новоастраханці брали участь у проведенні багатьох громадських заходів. Так, у 1939 році вони почали методом народної будови прокладати шосе, що мало зв'язати районний центр із залізничною станцією Рубіжне.

Але мирну працю радянських людей перервав віроломний напад гітлерівської

[1] Газ. «Вперед» (орган Новоастраханського РК КП(б)У і райвиконкому), 31 серпня 1937 р.
[2] Газ. «Вперед», 12 серпня 1939 р.

Німеччини на нашу Батьківщину. В перші ж дні війни 152 комуністи, сотні безпартійних послала Нова Астрахань у Червону Армію[1]. Решта жителів села підпорядкувала всю свою роботу потребам фронту. В тяжких умовах, при нестачі робочих рук і тягла, збирали врожай. Понад тисячу жінок і учнів вийшли на будівництво оборонних споруд на території району. В селі сформовано винищувальний батальйон, основне ядро якого становили комуністи. Бійці батальйону охороняли дороги, підприємства й установи, несли патрульну службу на території сільської Ради. Коли над селом нависла загроза окупації, на схід країни було відправлено трактори, комбайни, вивезено худобу, зерно та інші матеріальні цінності.

10 липня 1942 року фашисти окупували Нову Астрахань. Смерть і руїни принесли вони радянським людям. У перші ж місяці окупації гітлерівці вивезли на каторгу в Німеччину 115 чоловік молоді. Багато їх померло від голоду, тяжкої праці, під нагаями фашистських наглядачів.

У ці тяжкі для нашої Батьківщини дні багато жителів села, які залишилися на тимчасово окупованій території, вели активну боротьбу з ворогом. Ще до окупації в Олександрівському лісі, на відстані 20 км від Нової Астрахані, створено партизанську базу. Згодом нею користувався партизанський загін під командуванням Я. І. Сиворонова, який діяв на території Новоастраханського та інших районів Луганської і Донецької областей. В загоні були жителі Нової Астрахані О. П. Пухкало, П. М. Маслова та інші.

Відрізаний від своїх під час евакуації техніки на схід, у партизанський загін пробирався і перший орденоносець села С. Т. Дубенко. Але йому не судилося битися в лавах народних месників: він потрапив до рук фашистів. Його довго катували, потім разом з 27 партизанами розстріляли. Серед загиблих були також колгоспник Т. Д. Козюберда й акушерка місцевої лікарні Р. Й. Чарфорс[2]. Патріотів поховано в сільському парку разом з солдатами й офіцерами Червоної Армії, що загинули в боях за визволення Нової Астрахані. На могилах героїв ніколи не в'януть квіти.

Разом з борцями Опору Італії відважно боровся проти фашистів житель Нової Астрахані М. М. Семиряжко. Бойове хрещення він дістав у перші дні війни поблизу с. Краковця на Львівщині, а в районі Києва попав у полон. Кілька спроб утекти закінчилися невдачею. І все ж, у 1942 році, коли разом з іншими полоненими Семиряжка привезли в табір поблизу італійського міста Верони, він здійснив свій задум. Радянський патріот вступив у загін підривників «Канне Адзуро». В партизанському загоні гарібальдійців він познайомився з Ф. Полетаєвим — майбутнім Героєм Радянського Союзу і національним героєм Італії. На особистому рахунку М. Семиряжка — 12 висаджених у повітря мостів, багато знищених автомашин, десятки вбитих фашистів[3]. Тепер М. М. Семиряжко працює в Новоастраханському споживчому товаристві.

На фронтах Великої Вітчизняної війни билися понад 600 жителів Нової Астрахані. Близько 300 з них віддали життя за свободу і незалежність нашої Батьківщини. 254 новоастраханців нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу.

31 січня 1943 року війська 41-го і 126-го стрілецьких полків 41-го гвардійського стрілецького корпусу Південно-Західного фронту визволили Нову Астрахань від гітлерівців. За півроку окупації фашисти завдали селу великих збитків. Вони пограбували всі 4 колгоспи, перетворили на руїни школу, знищили бібліотеку, порозбивали верстати й інше обладнання машинно-тракторної станції, вивезли багато зерна, корів, свиней та іншого майна, відібраного у населення. Загальна сума збитків становила 1 409 117 карбованців[4].

Одразу ж після визволення села відновили свою роботу райком партії і районна

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1409, арк. 13.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-1658, спр. 571, арк. 1, 2.
[3] Журн. «Нева», 1960 р., № 9, стор. 171, 172.
[4] Газ. «Вперед», 1 грудня 1945 р.

Рада депутатів трудящих[1]. Почала виходити районна газета «Вперед». Партійна організація мобілізувала трудящих на відбудову зруйнованого господарства. Хоч село ще тривалий час перебувало у прифронтовій смузі, люди трудилися самовіддано, щоб внести свій вклад у справу розгрому ворога. Завдяки їх зусиллям був створений шкіряний завод, який працював на місцевій сировині. Вся продукція заводу йшла для потреб фронту. Незабаром почали працювати майстерні МТС, молокозавод, лікарня, середня школа.

Учасник Руху Опору в Італії М. М. Семиряжко розповідає учням про боротьбу партизанів проти фашистів. 1965 р.

На маленькій річці Боровій жителі села спорудили греблю і встановили динамомашину, яка давала струм підприємствам, а також для освітлення. На озері, що утворилося в результаті будівництва греблі, організували риболовецьке господарство і почали розводити водоплавну птицю.

Жителі Нової Астрахані вже до 15 травня 1943 року здали у фонд Червоної Армії 70 тонн соняшнику, 15 тонн м'яса, 25 360 літрів молока. Крім того, було зібрано і передано для фронтовиків багато теплих речей. За допомогу фронту новоастраханці одержали від Військової Ради 3-ї гвардійської армії подяку й почесні грамоти[2].

Величезні труднощі довелося долати трудівникам села, щоб відбудувати колгоспи. В усіх артілях після вигнання фашистів залишилося тільки 3 пари волів і 12 корів. Ферми були зруйновані, інвентар пограбований окупантами. Люди виявляли справжній трудовий героїзм, щоб засіяти поля, прогодувати худобу. Особливо відзначилися жінки, які замінили чоловіків. Перед вели бригадири Г. Я. Бережна і Ф. І. Князєва. Гаряче взялися за роботу й трактористи С. П. Бочарник, М. І. Сімейко, І. М. Тур, А. П. Красюк та інші, які вже повернулися в село. С. П. Бочарник замінив загиблого від рук фашистів бригадира С. Т. Дубенка. Бригада знову завоювала першість у районі. Особливо великих успіхів досягли механізатори в 1947 році. Вони виростили й зібрали на площі 152 га по 22,9 цнт озимої пшениці з гектара[3].

Трудовий подвиг бригади високо оцінили партія і уряд. С. П. Бочарнику було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці, трактористів М. І. Сімейка, І. М. Тура, А. П. Красюка нагороджено орденом Леніна. Голову колгоспу А. М. Романченка теж удостоєно ордена Леніна. Комуніст, учасник Великої Вітчизняної війни, він очолив артіль і в тяжкі роки доклав багато зусиль, щоб відбудувати її господарство. Ордени й медалі тоді одержали 17 колгоспників.

Протягом кількох років відбудовано й інші колгоспи села, які теж добилися значних успіхів. Проте господарства були невеликі, що перешкоджало широкому застосуванню техніки в рільництві й тваринництві, а отже й підвищенню рентабельності цих галузей. Щоб створити кращі умови для розвитку господарств, у 1953 році всі 4 колгоспи об'єднались в одну сільськогосподарську артіль ім. В. І. Леніна, яка має понад 5 тис. га орної землі.

Після XX з'їзду КПРС становище колгоспу докорінно змінилося. Велика матеріально-технічна допомога держави, зміцнення артілей кадрами спеціалістів, заходи до підвищення матеріальної заінтересованості колгоспників — все це позитивно вплинуло на розвиток господарства. Завдяки поліпшенню агротехніки значно

[1] Новоастраханський район ліквідовано в жовтні 1959 р.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1409, арк. 18, 19.
[3] Там же, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 115—120.

зросла врожайність. Якщо в 1953 році, перед об'єднанням колгоспів, валовий збір зерна становив 21 428 цнт, а середня врожайність — 12,2 цнт з га, то в 1958 році валовий збір зерна збільшився до 40 855 цнт (або 17 цнт з га). Значно зросла й продуктивність тваринництва. Наприклад, молока на 100 га сільськогосподарських угідь у 1953 році вироблялося 58 цнт, а в 1958 році — 134,5 центнера.

Виконуючи завдання семирічного плану (1959—1965 рр.), трудівники колгоспу ім. В. І. Леніна в 1964 році довели врожайність зернових до 22 цнт з га, виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь — до 180,4 цнт. Починаючи з 1954 року неухильно зростають доходи артілі. В 1953 році вони становили 186 тис. крб., а в 1966 році — 387,7 тис. крб. Неподільний фонд у 1967 році збільшився до 1,7 млн. крб. проти 143,6 тис. крб. у 1953 році. За цей час у 10 разів зросла сума капіталовкладень.

Високого рівня досягла механізація та електрифікація виробничих процесів. Машинно-тракторний парк колгоспу налічує 24 трактори, 18 комбайнів різного призначення, 16 автомашин. Це дало можливість механізувати майже всі основні роботи в рільництві. Широко впроваджується механізація і в тваринництво. На фермах споруджено 11 нових приміщень, де встановлено доїльні апарати, автопоїлки, механізми для роздачі кормів і прибирання гною (всього 73 електромотори). Все це набагато полегшило працю колгоспників.

Широко розгорнулось у колгоспі раціоналізаторство. Серед сільських умільців особливо відзначається бригадир тракторної бригади комуніст М. І. Акименко. Хороший спеціаліст, він продовжує вчитися сам і вчить інших. Завдяки цьому очолюваний ним колектив завжди добивається великих успіхів, за що удостоєний почесного звання бригади комуністичної праці. У бригаді вперше в районі застосували спеціальну борону для спушування грунту, що дало можливість передпосівну підготовку провадити без культиваторів, у результаті колгосп мав 12 тис. крб. економії на рік. Винахідники цієї борони — М. І. Акименко і тракторист О. І. Бережний. М. І. Акименко сконструював також вентиляційний розкидач добрив, з допомогою якого один тракторист за зміну може підживити мінеральними добривами 40—60 га посівів.

Як кращий комуніст і виробничник М. І. Акименко був обраний делегатом XXII з'їзду Комуністичної партії України. В 1962 році він обирався депутатом обласної Ради депутатів трудящих. За самовіддану працю заслуженою повагою в колгоспі користуються також бригадир Г. І. Сокирко, доярка О. І. Солодка, тваринник М. В. Литвиненко та багато інших передовиків.

Зміцнення економіки артілі дало можливість у 1966 році перейти на грошову оплату праці. Середньомісячний заробіток колгоспників збільшився порівняно з 1953 роком у 4 рази. Так, доярки одержують щомісяця 80—90 крб. Усі колгоспники мають присадибні ділянки і власне господарство, що дає їм додатковий доход.

Зростання добробуту колгоспників відбилось і на зовнішньому вигляді села. В Новій Астрахані немає вулиці, на якій би не виросли нові будинки. За семирічку (1959—1965 рр.) в селі споруджено 184 нові і перебудовано 234 старі будинки, причому всі вони докорінно відрізняються від дореволюційних. Це вже не однокімнатні хати під солом'яною стріхою, єдиними меблями яких були стіл та лави, що правили й за ліжко, а високі цегляні будинки, криті черепицею або шифером. У кожному з них — 3—4 просторі, світлі кімнати, сучасні меблі.

Центральна вулиця в с. Новій Астрахані. 1966 р.

За останні роки село майже повністю оновилося. Крім житлових, споруджено багато виробничих і культурно-побутових будівель: типові приміщення майстерень відділення «Сільгосптехніки», вальцювальний млин, олійний завод. У центрі села, на місці зруйнованої окупантами школи, виросла нова, значно краща. Вулиці прикрашають нові будинки бібліотеки, універмагу, їдальні, павільйону побутового обслуговування. П'ятирічним планом передбачено побудувати новий Будинок культури на 325 місць і дитячі ясла. На ознаменування 20-річчя перемоги над фашистською Німеччиною у Великій Вітчизняній війні жителі насадили парк, який назвали парком Перемоги. На березі спорудженого в 1963 році водосховища, вода якого використовується для зрошення полів, упорядковується пляж.

У 1964 році село підключили до державної електросистеми. Це внесло великі зміни в життя і побут колгоспників. У будинках з'явилося електричне освітлення. Багато колгоспників має холодильники, пральні машини та інші електроприлади. Побутові умови сільських жителів дедалі більше наближаються до міських.

Яскравим свідченням зростання добробуту трудівників села є збільшення товарообороту місцевого споживчого товариства. В 1966 році було продано товарів на суму 2,4 млн. крб.— у 2 рази більше, ніж у 1959 році. Поряд з іншими товарами новоастраханці придбали 23 холодильники, 83 пральні машини, 121 телевізор, 4 піаніно, 23 мотоцикли тощо. В селі є 10 магазинів і 2 їдальні.

Тільки з розповідей старих людей та з книжок довідується молодь про страшні епідемічні захворювання, які забирали сотні життів. Якщо до Жовтневої революції в селі був лише один лікар, то тепер тут працюють 5 лікарів і понад 30 спеціалістів з середньою медичною освітою. У Новій Астрахані діє лікарня на 75 ліжок, амбулаторія, протитуберкульозний диспансер, аптека. Всім породіллям подається кваліфікована медична допомога в стаціонарному відділенні. Найменші жителі відвідують дитячі ясла й садок.

Поряд із поліпшенням матеріального добробуту змінюється і культура села, зростають духовні запити сільських трудівників. Якщо до Великого Жовтня навіть початкову школу міг закінчити лише один із п'яти селянських дітей, то тепер усі діти шкільного віку вчаться. У восьмирічній і середній школах просторі, світлі класи, фізичний, хімічний, біологічний кабінети, актовий зал, бібліотека. В школах навчаються 685 учнів і працюють 58 учителів. 6 учителів середньої школи Т. А. Височина, К. М. Барабаш, М. С. Івашина, А. І. Скоробогатий, О. М. Бондаренко, О. М. Фоменко — відмінники народної освіти.

Завжди людно в сільському Будинку культури. Тут працюють драматичний, хоровий, танцювальний та інші гуртки художньої самодіяльності. Влітку створюються агітбригади, які обслуговують колгоспників у полі. П'ять раз на тиждень у Будинку культури демонструються кінофільми.

В селі немає родини, в якій би не читали книжок діти і дорослі. 1600 жителів — постійні читачі бібліотеки, книжковий фонд якої становить 31 тис. примірників. Більш як половина сімей мають власні бібліотеки, які весь час поповнюються.

Два рази на тиждень — у середу і неділю — новоастраханці слухають передачі місцевого радіомовлення. Це бесіди на громадсько-політичні і природничонаукові теми, про передових людей села тощо. Перед мікрофоном часто виступають члени сільського відділення товариства «Знання», представники сільської інтелігенції, якої в селі близько 120 чоловік.

Зусилля трудівників, які прагнуть дедалі зміцнювати економіку і культуру села, спрямовують сільські комуністи. В 6 первинних партійних організаціях (найбільша з них — колгоспу ім. Леніна) налічується 101 чоловік. У селі є також чисельна армія комсомольців (близько 300 чоловік), які допомагають комуністам в їх роботі.

Заможним, повнокровним життям живуть трудящі Нової Астрахані, які разом з усіма радянськими людьми будують своє щасливе майбуття.

О. А. ВИСОЧИН, В. Й. ГУРЕВИЧ, Т. Г. ОВЧАРЕНКО

 29 7-505

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СІЛЬСЬКИХ РАД КРЕМІНСЬКОГО РАЙОНУ

БОРОВЕ́НЬКИ — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Боровій, за 35 км від районного центру, за 14 км від залізничної станції Рубіжне. Населення — 1400 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Замулівка.

В селі розташована центральна садиба колгоспу «Комінтерн», який має 8300 га землі, в т. ч. 3600 га орної. Господарство спеціалізується на виробництві зерна, молока, м'яса. Розвинуте також городництво, садівництво, бджільництво.

У Боровеньках є восьмирічна та початкова школи, 2 клуби, бібліотека. За семирічку збудовано 170 житлових будинків, лікарню, 3 магазини тощо.

Засноване село в 1711 році.

В 1918 році Боровеньківський ревком утворив загін надзвичайної комісії для боротьби з контрреволюцією. Комісаром загону призначили Т. Д. Рагренка. На початку 1919 року загін влився до лав Червоної Армії.

У 1920 році створено сільський комсомольський осередок.

БУЛГАКІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване в межиріччі Борової та Боровика, за 57 км від районного центру і за 35 км від залізничної станції Рубіжне. Населення — 883 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Прогрес та Шевченко.

В Булгаківці розташована центральна садиба колгоспу «III Інтернаціонал», який має 3373 га землі, в т. ч. 3095 га орної. Господарство — молочно-зернового напряму.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Заснована Булгаківка в першій половині XIX століття.

Уродженець Булгаківки С. І. Швець удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

ВАРВА́РІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 22 км від районного центру і за 7 км від залізничної станції Рубіжне. Населення — 2 252 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Затишне. Крутеньке, Олійникове, Ягідне.

В селі розташована центральна садиба колгоспу «Більшовик», який має 7900 га землі. Господарство зерно-молочного напряму, розвинуте також птахівництво. Бригадир тракторної бригади О. П. Шпотя — Герой Соціалістичної Праці.

У Варварівці є середня школа, клуб, бібліотека.

Засноване село в кінці XVII століття.

Біля села є кочівницькі кургани та кам'яні баби.

ГОЛУБІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Боровику, за 50 км від районного центру і за 25 км від залізничної станції Кабаннє. Населення — 1799 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Климівка та Скаргівка.

В Голубівці розташована центральна садиба колгоспу «Зоря комунізму», який має 7000 га орної землі. Спеціалізується на виробництві зерна, молока, м'яса, зокрема свинини.

У селі є середня школа, бібліотека. За роки семирічки більш як на 70% оновився житловий фонд села.

Заснована Голубівка в другій половині XIX століття.

В період німецько-фашистської окупації в с. Климівці діяла підпільна патріотична група, яку очолювала Г. В. Гусак.

Уродженцеві с. Климівки М. М. Руденку присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

ЄПІФА́НІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Боровій, за 39 км від районного центру і за 27 км від залізничної станції Рубіжне. Населення — 1355 чоловік.

В селі розташований колгосп «Путь к коммунизму», який має 6600 га землі, в т. ч. 3600 га орної. Господарство зерно-молочного напряму. Основні виробничі процеси механізовані.

В Єпіфанівці є восьмирічна та початкова школи, 2 бібліотеки, клуб на 200 місць.

Засноване село в 1755 році.

Радянська влада в селі встановлена в грудні 1917 року. В результаті здійснення Декрета про землю селяни Єпіфанівки одержали близько 12 тис. десятин землі.

В Єпіфанівці народився Д. М. Обозний — генерал-лейтенант.

КУДРЯШІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 20 км від районного центру і за 7 км від залізничної станції Рубіжне. Населення — 3200 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Бутове, Воєводівка, Індустріальне, Солоне.

В селі розташована центральна садиба радгоспу «Рубіжанський», земельний фонд якого — 5800 га. Спеціалізується на м'ясо-молочному виробництві. В господарстві є понад 2500 голів великої рогатої худоби.

У Кудряшівці є восьмирічна школа, вечірня школа сільської молоді, клуб, бібліотека.

Засноване село в кінці XVIII століття.

МАКІ́ЇВКА (до 1919 р.— Юр'ївка) — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Жеребці, за 28 км від районного центру і за 20 км від залізничної станції Кабаннє. Населення — 2416 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Борове, Зелена Гірка, Нововодяне, Ольгівка, Петрівське, Роздолля.

В селі розташована центральна садиба колгоспу ім. Шевченка, що спеціалізується на виробництві зерна, м'яса і молока. Господарство має 7600 га землі.

В селі є восьмирічна та початкова школи, бібліотека, 2 клуби; лікарня на 25 ліжок.

Засноване село в 1880 році.

МИХА́ЙЛІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Боровій, за 35 км від районного центру і за 22 км від залізничної станції Рубіжне. Населення — 880 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Пристін.

В селі розташована центральна садиба колгоспу ім. Артема, що спеціалізується на виробництві зерна, м'яса та молока. Господарство має 4000 га землі.

У Михайлівці є восьмирічна школа, бібліотека, клуб.

Засноване село в кінці XVII століття, заселене було державними селянами.

В 1919 році 40 добровольців з Михайлівки на чолі з В. Ф. Ярошем пішли на захист Луганська від денікінців. 100 михайлівських селян воювали в лавах Першої кінної армії.

В околицях с. Пристіна є поховання епохи міді—бронзи.

НЕ́ВСЬКЕ — село, центр сільської Ради. Розташоване на річці Жеребці, за 30 км від районного центру, за 20 км від залізничної станції Кабаннє. Населення — 1597 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Новолюбівка.

В селі розташована центральна садиба колгоспу ім. Свердлова, який має 6500 га землі, в т. ч. 4400 га ріллі Господарство — багатогалузеве.

У Невському є восьмирічна та початкова школи, Будинок культури на 550 місць, бібліотека. За семирічку зведено понад 200 будинків колгоспників.

Село засноване в XVIII столітті.

Під час революції 1905—1907 рр. відбулися виступи селян проти місцевих поміщиків.

В 1918 році створено партизанський загін, який очолювали О. Бордюгов та К. А. Друзенко. В листопаді 1918 року партизани вигнали з села гайдамаків і відновили Радянську владу.

НОВОКРАСНЯ́НКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 10 км від районного центру і за 5 км від залізничної станції Бунчужна. Населення — 3017 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Пшеничне та Суровцівка.

У Новокраснянці розташована центральна садиба колгоспу ім. Калініна, що спеціалізується на виробництві зерна, розвинуте також тваринництво. Колгосп має 5600 га землі, в т. ч. 4600 га ріллі.

В селі є середня та восьмирічна школи, клуб, бібліотека.

Заснована Новокраснянка в кінці XVIII століття донськими козаками.

Під час Великої Вітчизняної війни жителька хутора Пшеничного Є. М. Маслова врятувала пораненого партизана — казахського поета Жумагалі Саїна.

В Новокраснянці трудиться заслужений вчитель школи УРСР А. С. Бєленков.

НОВОМИКІ́ЛЬСЬКЕ — село, центр сільської Ради. Розташоване на лівому березі річки Красної, за 28 км від районного центру. Через село проходить залізнична лінія Куп'янськ—Попасна, до залізничної станції Хрипкове — 4 км. Населення — 3250 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Новоолександрівка, Східне.

В Новомикільському розташована центральна садиба колгоспу ім. Кірова — великого багатогалузевого господарства. Колгосп має 10 300 га землі, в т. ч. 6700 га орної; близько 5500 голів великої рогатої худоби, 3100 овець.

В селі є середня школа, клуб на 400 місць, бібліотека.

Село згадується в документах другої половини XVIII століття, заселено донськими козаками та селянами з Воронезької губернії.

Під час громадянської війни 200 чоловік пішли в партизанський загін, який очолили М. М. Юшко та Г. О. Муренець, пізніше загін влився в лави Червоної Армії.

Біля хутора Новоолександрівки наявні кургани епохи міді—бронзи.

ЧЕРВОНОПОПІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Красній, за 12 км від районного центру і за 4 км від залізничної станції Бунчужна. Через село проходить шосе Рубіжне—Сватове. Населення — 2517 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Голикове, Медвеже, Піщане.

В селі розташований колгосп «Ленінський шлях», який має 6500 га землі, в т. ч. 4800 га орної. Господарство — зерно-молочного напряму.

У Червонопопівці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Село засноване в середині XVIII століття.

В селі живе Герой Соціалістичної Праці В. Є. Коровкін.

Уродженець хутора Піщаного П. М. Герасименко посмертно удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

ЛИСИЧАНСЬК — МІСТО ОБЛАСНОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ

ЛИСИЧАНСЬКИЙ РАЙОН

ЛИСИЧАНСЬК

Лисичанськ (старі назви — Лисичий Байрак, Лисича Балка) — місто обласного підпорядкування[1], центр Лисичанського району. Розташований на правому березі р. Сіверського Дінця, в який у межах міста впадає річка Верхня Біленька; за 115 км на північний захід від Луганська. На території Лисичанська є чотири станції Донецької залізниці. Місто зв'язано автомобільними шляхами з Луганськом, Донецьком, Харковом. Лисичанській міськраді підпорядковані міста Новодружеськ та Привілля. Чисельність населення — 123,9 тис. чоловік.

На лівому березі Сіверського Дінця, у трьох кілометрах від міста, археологами виявлено сліди поселення стародавніх людей. Тут знайдено залишки глиняного посуду і велику кількість крем'яних знарядь праці, що належать до кінця III — початку II тисячоліття до н. е.

Лисичанськ — найдавніше місто Донбасу. Виник у липні 1710 року під назвою Лисичий Байрак[2]. Як і інші козацькі слободи на півдні Росії, засновано за указом Петра I для захисту кордонів від нападу кримських та ногайських татар. Першими його мешканцями були українські козаки. Покрита лісом балка, де вони поставили свої курені, була багата на лисиць. Тому поселення дістало назву Лисичий Байрак (зустрічається і інша назва — Лисича Балка).

З 1764 року село входило до Катерининської провінції Новоросійської губернії, а з 1783 року — Бахмутського повіту Катеринославського намісництва.

В 1721 році у басейні Сіверського Дінця відомий російський рудознавець Г. Г. Капустін знайшов поверхневі поклади вугілля, що поклало початок роботам по дослідженню родовищ кам'яного вугілля у Донбасі.

Однак іноземці, які панували у вищих гірничих установах Росії, визнали, що донецьке кам'яне вугілля не має промислового значення. Ці міркування були спро-

---

[1] До категорії міст Лисичанськ віднесено у 1938 р. З 1952 року — місто обласного підпорядкування. У 1965 році в межі міста включено мм. Верхнє і Пролетарськ (колишнє село Рубіжне).

[2] Визначні міста України. К., 1958, стор. 345.

стовані. В січні 1724 року бахмутський управитель М. Вепрейський і капітан С. Чирков доповіли Петру І, що видобуте ними поблизу річки Біленької (в районі теперішнього Лисичанська) кам'яне вугілля використовується для солеваріння, у ковальській справі, опаленні житлових будинків тощо. У зв'язку з цим повідомленням Берг-колегія внесла зміни у маршрут нової експедиції Капустіна і направила її також у Бахмутську провінцію за пробами вугілля. Дослідники відкрили в районі р. Біленької пласт вугілля потужністю 45 дюймів[1]. Але у ті роки освоєння надр Лисичанська не набуло серйозного розвитку. Лише в кінці XVIII століття відновлюються дослідження кам'яного вугілля у Донбасі. Розшуки нових родовищ кам'яного вугілля на паливо продовжували інженер-капітан М. Аврамов і професор Лєванідов. Однак і в ті роки вивчення Лисичанського родовища не дало бажаних наслідків. У Росії панував феодально-кріпосницький лад, який сковував розвиток продуктивних сил країни. Багаті надра донецької землі лежали мертвим капіталом.

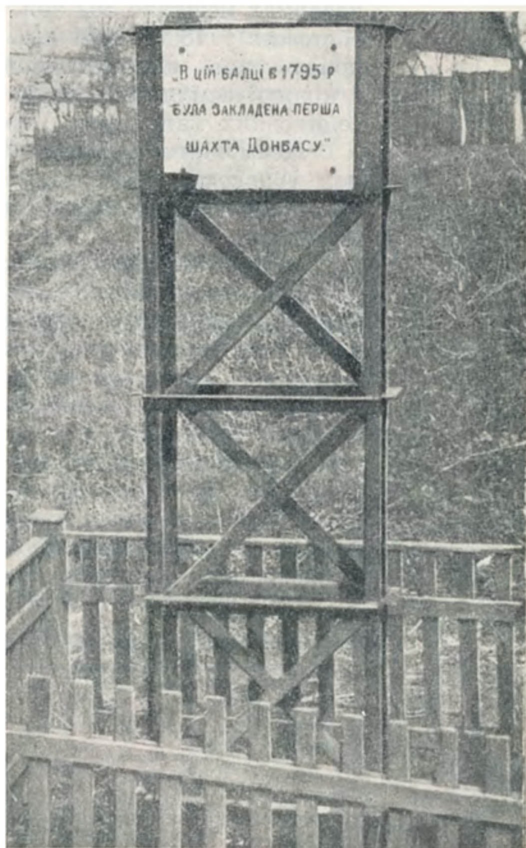
Систематичні та організовані державні розробки вугільних родовищ поблизу Лисичого Байраку (перші у Росії) почалися в 1795 році, після того, як було видано указ Катерини II про заснування на р. Лугані чавуноливарного заводу[2], для якого потрібне було паливо.

Отже, в Лисичанську почався родовід славного шахтарського племені країни, бо саме на його території — південному схилі Лисичої Балки — були розвідані вугленосні пласти і закладено восени 1795 року першу шахту Донбасу глибиною 18 сажнів (38,4 метра). Вона дістала назву «Петропавлівська». Незабаром було також закладено шахту «Митрофанівську». Лисичий Байрак стає гірницьким центром. Видобуте вугілля перевозили волами в район теперішньої залізничної станції Лисичанськ, а звідти на Луганський чавуноливарний завод, до якого були приписані шахти.

Лисичанські вугільні розробки до 1801 року були єдиними у Донбасі. За перше десятиріччя (1796—1806 рр.) тут було видано на-гора 2,2 млн. пудів вугілля, або 91,5 проц. всього вугілля, що його видобували в Донбасі. Більше двох третин видобутого палива йшло на Луганський чавуноливарний завод, а решта реалізовувалась на вільному ринку, використовувалася Чорноморським флотом та на господарські потреби.

На шахтах працювали головним чином робітники, переселені в 1796 році з Олександрівського (Олонецького) та Липецького заводів, які мешкали в Лисичому Байраці і в сусідньому селі Верхньому. Ряди гірників поповнювалися також за рахунок рекрутського набору. Так, у 1805 році на вугільних розробках налічувалося 130 майстрових-рекрутів. Загальна кількість робітників на шахтах Лисичанська становила у 1806 році 354 чол.[3] Шахти в ті часи нерідко були місцем заслання. За участь у селянському русі на Дону в 1820 році на Луганський завод заслано 69 чол.[4] Більшу частину каторжників адміністрація підприємства направила на лисичанські шахти.

Меморіальна дошка у Лисичій балці, де в 1795 році була закладена перша шахта Донбасу.

[1] А. А. Зворыкин. Открытие и начало разработки угольных месторождений в России, т. I. М., 1949, стор. 31, 42.
[2] Г. Д. Бакулев. Развитие угольной промышленности Донецкого бассейна, стор. 78.
[3] С. И. Потолов. Рабочие Донбасса в XIX веке. М.—Л., 1963, стор. 30.
[4] ЦДІАЛ, ф. 1281, оп. 11, спр. 16, арк. 47—48.

Умови праці і життя на шахтах Лисичанська були надзвичайно важкими. Обладнання було найпримітивніше, не вистачало запасних та інших пристроїв. Майже відсутня була вентиляція, працювати доводилося у воді, бо її не відкачували. На шахтах не додержували найелементарніших правил безпеки.

Працюючи в низьких штреках, робітник постійно знаходився у «зламаному стані». Частими були обвали, вибухи і пожежі, які кожний раз супроводжувалися багатьма жертвами. Підземна пожежа, що спалахнула у 1807 році, охопила велику площу і тривала аж до 1837 року[1].

Робочий день гірників тривав 12 і більше годин на добу, нерідко доводилось працювати і в недільні та святкові дні. Всі роботи по видобуванню вугілля виконувалися вручну. Головними інструментами були лопата, кайло та обушок. Вугілля з очисних забоїв до відкаточних виробок доставляли в дерев'яних ящиках-«санках» ланцюгом або лямкою, вагонетки по горизонтальних виробках відкочували вручну.

Широко використовувалася праця підлітків 10—12 років, а також жінок. Так, у 1815 році з 595 чол., що працювали на лисичанських шахтах, 267 чол. були малолітні. В 1834 році на руднику налічувалося 123 підлітки.

Майстрові Лисичанських вугільних розробок юридично були прикріплені до своїх підприємств. Вони знаходилися у повному розпорядженні адміністрації і зобов'язані були виконувати всі казенні роботи. Отже, їх життя мало чим відрізнялося від життя кріпаків. Різниця лише була та, що за роботу вони одержували зарплату, яка починаючи з кінця XVIII століття аж до скасування кріпацтва майже не зростала, а ціни на всі без винятку продукти, особливо на м'ясо, борошно і крупи, підвищалися в 2 і 3 рази. Щоб хоч у деякій мірі стабілізувати життєвий рівень гірників, царський уряд ввів з 1799 року видачу частини платні натурою — житнім борошном (2 пуди в місяць на дорослого робітника, по 1 пуду на жінку та дітей). Ця форма оплати збереглася аж до скасування кріпосництва.

Нестерпним був побут шахтарів. Багато сімей мешкали у критих очеретом землянках чи бараках, більше схожих на могили, ніж на житло. В окремих землянках тулилися 3—4 сім'ї. В 1800 році 10 землянок займали 72 чол. (19 сімей). Казенні приміщення являли собою сплетені з хмизу і обмазані глиною сараї. В шістнадцяти казармах мешкало 362 чол. Лікар Луганського ливарного заводу І. М. Даль, який обстежив у 1800—1801 рр. шахти Лисичанська, постійно вимагав поліпшення житлових умов, але доглядач рудника англієць А. Сміт обмежився лише тим, що з кожної землянки переселив по одній сім'ї. 25 родин гірників були розміщені в селянських хатах села Верхнього[2].

Неймовірна скупченість, антисанітарний стан сприяли масовим захворюванням і високій смертності. В січні 1803 року хворіла половина всіх майстрових Лисичанського рудника. Великий неврожай в 1833 році викликав голод серед шахтарів.

На шахтах була відсутня будь-яка охорона праці. Гірника на кожному кроці підстерігали каліцтва і смерть: від раптового обриву канату, поламки коловорота, випадкового падіння будь-якого важкого предмета зверху, поламки загвіздка, крюка тощо. Але адміністрація шахт зовсім не дбала, щоб створити хоч найелементарніші умови медичного обслуговування робітників. Лікар І. М. Даль пропонував адміністрації Луганського заводу відкрити в Лисичанську лазарет, але цю пропозицію не було прийнято.

Жорстока експлуатація, тяжке матеріальне становище робітників викликали з їх боку протести. Ці виступи хоч і носили відбиток селянської ідеології, але були більш організованими. Своє невдоволення робітники Лисичанська виражали в багатьох скаргах і проханнях, які посилали адміністрації заводу, шахт. Вже в перші роки існування Лисичанського рудника, 7 жовтня 1799 року, під скаргою

[1] ЦДІАЛ, ф. 44, оп. 2, спр. 606, арк. 41.
[2] Луганський облдержархів, ф. 1, оп. 1, спр. 117, арк. 110—112, 137.

підписалися всі 63 робітники. Приводом до невдоволення були часті штрафи. Гірники нарікали, що різні незаконні вирахування ввійшли в систему. «Через це терпимо велике розорення... і денного прожиття не маємо...», — скаржилися шахтарі. Тих, хто писав і підписував скарги, вважали бунтівниками і карали киями[1]. Але потік скарг не припинявся. Вони надходили і в наступні роки, а в 1827 році під час інспекторського огляду лисичанських розробок їх було подано 18.

За різні т. зв. «провини» з гірників стягували штрафи, переводили їх на більш важку роботу, карали різками. Шахтарів судив військовий суд. Мілітаризація казенної гірничої справи посилювалася до 1857 року, коли гірників казенних рудників було прирівняно до військовослужбовців царської армії. «Служба» шахтаря тривала 35 років, а після цього строку він міг бути звільненим з наданням пенсії «за бездоганну роботу». Але одержання її було зв'язано з такими великими труднощами, що багатьом робітникам доводилося працювати 40 і більше років, навіть до самої смерті, так і не одержавши обіцяної пенсії.

Напередодні реформи 1861 року лисичанські кам'яновугільні родовища входили до складу Луганського гірничого округу. З 39 тис. десятин земельних угідь, що були приписані до округу, в Лисичанську і Верхньому знаходилося більш як 9 тис. На шахтах працювало близько 500 постійних гірників, які жили у Лисичанську і Верхньому. Загальна кількість мешканців Лисичанська становила 1,7 тис., Верхнього — 2,1 тис. У обох селах налічувалося 638 будинків[2].

Під час реформи всі робітники казенного відомства були звільнені від обов'язкової служби заводу. Лисичанські шахтарі були наділені невеликими присадибними ділянками і, крім того, по 1 десятині землі на ревізьку душу[3]. Це зроблено з метою, щоб закріпити робітників за промисловістю. Адже мізерні наділи не могли забезпечити їх існування.

Скасування кріпацтва сприяло розвитку капіталізму в Росії. Створення на Півдні різних підприємств, особливо металургійних, будівництво залізниць сприяло розширенню ринку збуту для донецького вугілля. Це позначилось і на піднесенні вугільної промисловості. В Лисичанську виникає багато нових приватних шахт. У 80-х роках їх вже налічувалося 30 — в шість разів більше, ніж було напередодні реформи[4].

Поступово казенні шахти занепадають. Вони закривалися або переходили у руки приватних підприємців. На початку 80-х років були віддані в оренду приватним особам найбільші та найдосконаліші у технічному відношенні шахти «Капітальна» та «Дагмара».

В 1879 році Лисичанськ з'єднано залізницею з Попасною, а в 1895 році — з Куп'янськом, що дало можливість вивозити продукцію у Москву та інші міста Росії. В 1898 році на лінії Попасна—Куп'янськ прокладено другу колію. Споруджено також під'їзні шляхи заводів і шахт.

В гонитві за наживою на Донбас ринули іноземні капіталісти. У 1890 році в селі Верхньому у гирлі р. Біленької російсько-бельгійським акціонерним товариством «Любімов, Сольве і К°» було закладено Донецький содовий завод («Донсода»), який став до ладу у 1892 році і вже через три роки вийшов на перше місце в Росії по виробництву соди. На початку XX століття завод виробляв продукції більше, ніж всі інші содові підприємства країни, разом узяті. Він випускав кальциновану і каустичну соду, бікарбонат, хлорне вапно, нашатирний спирт. В 1899—1900 рр. тут працювало 900 робітників, які щорічно давали продукції на 3,5 млн. карбованців.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 1, оп. 1, спр. 117, арк. 36—37.

[2] Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Екатеринославская губерния. СПб., 1862, стор. 326.

[3] Екатеринославская губерния. Выпуск третий. Памятная книжка и адрес-календарь 1903 года. Катеринослав, 1903, стор. 275.

[4] Сборник статистических сведений по Екатеринославской губернии т. II. Бахмутский уезд. Катеринослав, 1886, стор. 260—267.

Це акціонерне товариство прибрало до своїх рук також і вугільні підприємства: в 1892 році воно орендувало на 30 років шахту «Дагмара», а в 1897 році здає в експлуатацію шахту «Костянтин Скальковський» з річною потужністю 12 млн. пудів вугілля. У 1914 році в с. Рубіжному пущено в дію скляний завод, на якому працювало 850 робітників.

Швидке зростання промисловості Лисичанська в період розвитку капіталізму супроводжувалося збільшенням кількості робітників та їх нещадної експлуатації. Щоб перемогти своїх суперників, вугільні підприємці намагалися тягар конкуренції перекласти на плечі гірників і з цією метою продовжували робочий день на шахтах, який тривав 12, а то й більше годин на добу, а на інших підприємствах — 14—15 годин.

За свою каторжну працю шахтарі одержували низьку плату, яка в середині 80-х років у забійників, кріпильників, стовбурових дорівнювала 18—20 крб. на місяць, а саночників — 16 крб. Цих грошей не вистачало на прожиття навіть невеликої робітничої сім'ї.

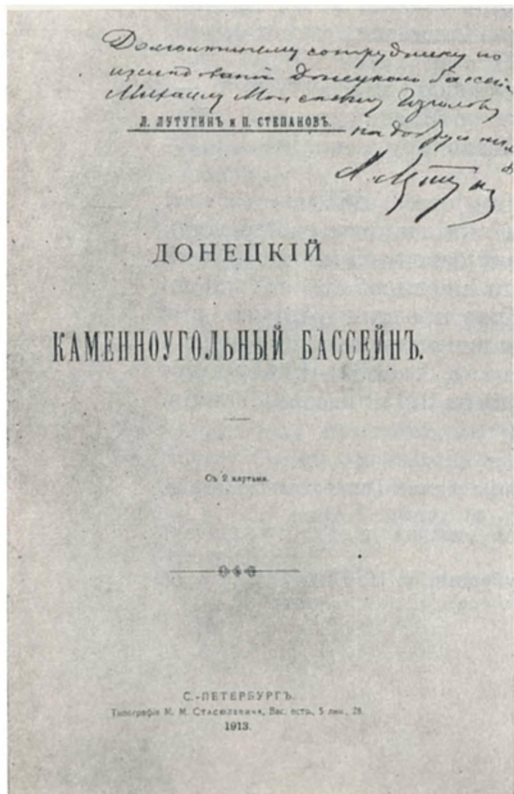
Робітники Лисичанська не мирилися з своїм важким становищем, а вели боротьбу проти експлуататорів. Близько місяця тривав страйк лисичанських шахтарів, який виник у 1893 році. Приводом для нього були тяжкі умови праці та низька заробітна плата. В перші дні виступу жоден гірник не спускався в шахту. На протязі 2—3 тижнів на роботу виходила лише третя частина шахтарів. Робітникам, які вимагали поліпшення умов праці і підвищення заробітної плати, вдалося добитися деяких поступок з боку власників шахт.

В демонстраціях, які відбувалися влітку 1903 року, брали участь не тільки шахтарі, але й селяни навколишніх сіл. Політичні виступи робітників Лисичанська очолювала організація «Соціал-демократичного союзу гірничих робітників», яка діяла під керівництвом Донського комітету РСДРП і стояла на позиціях ленінської «Искры»[1]. Соціал-демократичну організацію очолював професійний революціонер С. Попов[2]. До її складу входили робітники І. Анохін, Н. Горбіков, Глинкін та інші. На содовому заводі існувала група соціал-демократів у складі 4-х чол. Організація мала два гектографи, на яких друкували листівки. Їх розповсюджували серед мешканців Лисичанська та Верхнього.

Хвиля виступів прокотилася у Лисичанську і після кривавих подій 9 січня 1905 року в Петербурзі. У січні—лютому страйкували шахтарі, а селяни Лисичанської волості виступили з вимогами зменшити орендну плату за землю. Вони навесні почали самовільно захоплювати у поміщиків землі, луки і сіножаті. Налякані розмахом революційного руху, шахтовласники звернулися до міністра внутрішніх справ з проханням прислати у Лисичанськ сотню козаків[3].

У жовтні 1905 року оголосили страйк робітники шахти «К. Скальковський». Вони вимагали встановлення 8-годинного робочого дня, підвищення заробітної плати на 20 проц., усунення деяких ненависних штейгерів. Поліція, жандарми і козаки за наказом Катеринославського губернатора провели облави та арешти, нальоти на балку Осьмушну та інші місця сходок робітників.

Обкладинка книги Л. І. Лутугіна і академіка П. І. Степанова. У 1913 році Лутугін подарував цю книгу старому шахтареві М. С. Горлову.

---

[1] ЦДАЖР СРСР, ф. 102, оп. 11, спр. 5, арк. 44—45.
[2] Там же, ф. 1304, спр. 617, арк. 1.
[3] Революция 1905—1907 гг. на Украине, т. 2, часть первая. К., 1955, стор. 20.

Виступи робітників Лисичанська тривали і в 1906—1907 рр. 16 червня 1906 року знову застрайкували гірники шахт «К. Скальковський» і «Дагмара». До них приєдналися шахтарі Олександро-Дмитріївського рудника і рудника Аптекмана. Власники шахт відповіли локаутом.

Більшовицький осередок штабу Червоної гвардії м. Лисичанська. 1917 р.

Бурхливий розвиток Лисичанська у пореформені роки як значного промислового центру сприяв і розвиткові народної освіти. На протязі 1875—1880 рр., крім існуючих тут двох церковнопарафіальних шкіл, було відкрито ще три училища, у т. ч. жіноче. На кінець XIX століття почали діяти школи на содовому заводі, шахтах «Дагмара» і «К. Скальковський». Ці учбові заклади давали лише початкову освіту і не охоплювали всієї кількості дітей шкільного віку. За даними 1884 року, у Лисичанську з 957 мешканців чоловічої статі письменними були тільки 345, з 914 жінок — лише 95.

У 1873 році в Лисичанську відкрито штейгерське училище. Це перший у Донбасі учбовий заклад, який готував спеціалістів вугільної промисловості. Він був розрахований на 40 учнів, але вже в 1879—1880 роках в училищі навчалося понад 70 чол.[1] Учні вивчали загальноосвітні та спеціальні предмети, на шкільному руднику і в майстернях проходили практику.

Штейгери, підготовлені в Лисичанську, завжди користувалися репутацією хороших спеціалістів. Однак училище не давало своїм вихованцям середньої спеціальної освіти. Лише у 1914 році, внаслідок довгих та наполегливих вимог учнів та громадськості, Лисичанське штейгерське училище було перетворено у середній технічний учбовий заклад.

У 1888 році в Лисичанську перебував великий російський вчений-хімік Д. І. Менделєєв. Він вивчав тут можливості розвитку вугільної промисловості, знайомився з діяльністю штейгерської школи, спускався у найбільшу тоді в Донбасі шахту «Дагмара». Менделєєв мешкав тоді у будинку казенного штейгерського училища. Вчений дав високу оцінку якості підготовки штейгерів: «...Лисичанська школа,— писав він,— дає саме той клас практичних діячів, яких взагалі мало випускають наші учбові заклади»[2].

Три роки (1892—1895) жив і працював у Лисичанську видатний учений-геолог Л. І. Лутугін, який складав геологічну карту Донецького басейну. Його постійним супутником був старий шахтар М. С. Горлов, який багато працював тут і чудово знав околиці Лисичанська та відомі там вугільні родовища. Леонід Іванович високо цінив послуги, зроблені йому Горловим, і в листах до рідних та знайомих з великою теплотою відзивався про нього[3].

Напередодні першої світової війни на території теперішнього Лисичанська мешкало 11 тис. чол. Лисичанськ був волосним селом Бахмутського повіту Катеринославської губернії. Тут існувало 17 вугільних шахт, три склоробних, два хімічних та цементний заводи, млин, олійниця та інші підприємства.

На початку 90-х років XIX століття в Лисичанську, Верхньому та Рубіжному вже існували поштові відділення, а в 1899 році було відкрито телеграф. Електричним освітленням користувалися лише службовці адміністрації заводу «Донсода» та шахти «К. Скальковський».

---

[1] П. И. Фомин. Горная и горнозаводская промышленность Юга России, т. I, X., 1915, стор. 418—420.
[2] Д. И. Менделеев. Сочинения, т. XIX, стор. 567.
[3] Ю. О. Анісімов. Геолог Леонід Іванович Лутугін. К., 1959, стор. 25.

І. М. Лагода — голова Лисичанської Ради робітничих та селянських депутатів 1919 р.

Звістка про Лютневу революцію 1917 року прийшла у Лисичанськ 5(18) березня. В той же день обрано тимчасовий комітет, який складався головним чином з представників дрібнобуржуазної інтелігенції. Робітники — члени цього комітету — звернулися до робітників заводів і рудників із закликом обрати своїх представників для участі у виборах Ради робітничих депутатів Лисичанська. Вибори відбулися 12(25) березня в кінотеатрі «Комета». Серед 45 чол., обраних до першого складу Ради, тільки 17 робітників. Більшовиків у Раді не було[1].

Після повалення царизму у політичне життя Лисичанська активно включаються широкі маси трудящих. Завдяки наполегливій боротьбі гірників, робітників заводів «Донсода», склоробного та інших підприємств у травні 1917 року встановлюється 8-годинний робочий день, виникають професійні спілки хіміків та гірників.

Становище і умови діяльності більшовиків Лисичанська були досить складними. Вони виступали на робітничих мітингах проти імперіалістичної війни, яку продовжував вести буржуазний Тимчасовий уряд, викривали зрадницьку політику меншовиків та есерів, посилювали свій вплив у масових організаціях і цим самим готували робітників до рішучої боротьби проти буржуазії. Найбільш активними пропагандистами були більшовики: М. Лазуренко, що приїхав з Петрограда, і А. А. Френкель, що прибув з Ростова-на-Дону. Їх виступи перед робітниками заводу «Донсода» та інших підприємств сприяли зміцненню більшовицьких організацій. Переконавшись у зрадництві меншовиків і есерів, робітники готувалися до рішучих дій. Їх прагнення добре висловив робітник содового заводу, згодом відомий український поет В. М. Сосюра. Він у червні 1917 року опублікував у газеті «Голос рабочего» (орган Лисичанської Ради робітничих депутатів) свій перший вірш «Товаришу!», який прозвучав бойовим закликом до революційних дій[2].

В кінці липня на содовому заводі створюється більшовицька організація. Серед її перших членів були робітники М. П. Звонарьов, П. В. Євсєєв, Р. Г. Кох, Г. Д. Совков[3]. У серпні 1917 року комуністи створили тут молодіжну організацію соціалістичної спілки робітничої молоді[4].

Коли прийшла звістка про перемогу пролетарської революції у Петрограді, авторитет більшовиків серед трудящих Лисичанська був уже міцним. На робітничих зборах і мітингах трудящі прийняли рішення про підтримку Ради Народних Комісарів на чолі з В. І. Леніним[5]. Було також створено військовореволюційний комітет, який очолив більшовик А. З. Козаченко.

Але становище у Лисичанську залишалося напруженим. Ще у лютому есеро-меншовицькою Радою заводу «Донсода» була створена т. зв. «Солдатська організація», до складу якої входило до 400 чол.— синки багатіїв та дезертири з фронту. Ця банда утримувалася на гроші директора «Донсоди» капіталіста Тепліца і була добре озброєна. Після перемоги Жовтневої революції бандити намагалися роззброїти Червону гвардію, розгромити організації комуністів та Соціалістичної спілки робітничої молоді.

---

[1] Н. Гончаренко. Октябрь в Донбассе. Луганськ, 1961, стор. 61—62.

[2] Історія української радянської літератури. К., 1964, стор. 549.

[3] Борьба за Октябрь на Артемовщине. Сборник воспоминаний и статей. 1929, стор. 227—230.

[4] С. Кихтев. Коммунисты Донбасса в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции. К., 1954, стор. 97.

[5] Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине, т. 2, К., 1957, стор. 301—302.

На допомогу лисичанським робітникам прибули загони Червоної гвардії з Олександро-Дмитріївського рудника та Горлівсько-Щербинівського району. Заколот було придушено. В грудні 1917 року робітники вигнали з Лисичанської Ради меншовиків та есерів. Рада стає на більшовицькі позиції.

О. С. Титов — керівник Лисичанської підпільної організації під час німецької окупації в 1918 р.

У відповідності з Ленінським декретом про робітничий контроль над виробництвом, на рудниках і підприємствах організуються контрольні комісії. 20 лютого 1918 року для керівництва економічним життям в Лисичанському районі створюється районна Рада народного господарства, яка була підпорядкована обласній Раді народного господарства Півдня Росії. Райраднаргосп займався організацією роботи рудників та підприємств, питанням фінансів, розподілом паливних та продовольчих ресурсів і т. д. На чолі Лисичанського райраднаргоспу стояв більшовик, гірничий інженер Д. Ф. Мельніков.

Але мирна будівнича робота була перервана наступом німецьких імперіалістів, які у квітні 1918 року окупували Лисичанськ. На заклик Комуністичної партії робітники піднялися на захист завоювань Жовтня. За рішенням партійної організації в Лисичанську для боротьби з німецько-австрійськими окупантами та гетьманцями були залишені підпільні групи комуністів. Вони діяли на склоробному заводі, заводі «Донсода», на шахтах. В складі лисичанської підпільної організації були більшовики О. С. Титов, І. М. Лагода, П. М. Бородін та інші.

Під керівництвом О. С. Титова підпільники випускали і розповсюджували листівки, в яких закликали робітників і селян давати відсіч окупантам, вели агітаційну роботу серед німецьких солдатів. Під впливом підпільників робітники саботували заходи ворога — відмовлялися видобувати для німців вугілля, а напередодні їх вигнання навантажили на станції Насвітевич дев'ять вагонів вугілля і відправили їх назустріч наступаючим частинам Червоної Армії.

Зразу ж після визволення Лисичанська у грудні 1918 року від німецько-австрійських окупантів шахтарі, не гаючи часу, взялися за налагодження нормальної роботи рудників. У перші три місяці 1919 року поступово зростає видобуток вугілля в Лисичанському районі: у січні він становив 1261, у лютому — 2231, у березні — 2259 тис. пудів[1].

Мирна передишка була недовгою: з півдня Донбасу загрожували денікінські полчища. Вони, захопивши в червні 1919 року Лисичанськ, встановили кривавий режим, проводили масові страти робітників. Знахабнілі підприємці знизили заробітну плату робітникам, яку до того ж не видавали по 2—3 місяці.

Для проведення підпільної роботи у тилу білогвардійців ревком залишив у Лисичанську 30 комуністів. Підпільники розгорнули велику агітаційну роботу серед населення, керували виступами робітників, які все ширше включалися у боротьбу з денікінцями. Під керівництвом К. Коробкіна було створено партизанський загін, який налічував 400 чол., озброєних рушницями й трьома кулеметами. Народні месники активно діяли в тилу білогвардійських військ.

23 грудня 1919 року Лисичанськ було визволено від денікінців[2]. 29 грудня тут створено військово-революційний комітет Лисичанського району в складі семи чоловік, яким керував П. М. Бородін[3].

[1] Є. М. Скляренко. Робітничий клас України в роки громадянської війни. К., 1966, стор. 145.

[2] С. М. Буденный. Пройденный путь, кн. 1, М., 1959, стор. 361.

[3] Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919—1920). Збірник документів і матеріалів, К., 1957, стор. 260.

Лисичанський загін по боротьбі з бандитизмом. 1920 р.

Партійні організації очолили боротьбу з розрухою, голодом, бандитизмом. У грудні 1919 року були оголошені власністю держави всі рудники Лисичанського району. Але націоналізовані підприємства знаходились у поганому стані. Більше половини шахт було затоплено, видобуток вугілля у 1920 році порівняно з 1916 роком знизився у шість разів. Для нормальної роботи шахт не вистачало кріпильного лісу, вагонеток, мастил. Стояли заводи «Донсода», скляний в с. Рубіжному.

Скрутне становище було також з кадрами. Іноземні спеціалісти втекли за кордон. Частина майстрів займала очікувальну позицію, деякі з них саботували заходи Радянської влади. Багато досвідчених робітників, головним чином комуністи, ще не повернулися з фронтів громадянської війни. У 1920 році в партійному осередку содового заводу на обліку перебувало лише 17 членів партії[1].

Незважаючи ні на які труднощі, лисичанські комуністи проявили високу свідомість, доклали багато зусиль в мобілізації трудівників на відбудову народного господарства.

Велику роль у відбудовних роботах відіграли комуністичні суботники та недільники. У жовтні 1920 року лисичанські шахтарі взяли активну участь у всесоюзному недільнику. В цей день на шахтах працював 3831 гірник. Вони видобули 20 620 пудів палива.

Завдяки допомозі, яку надавала Донбасу вся країна, і героїчній праці всіх гірників вугільна промисловість Лисичанська поступово відроджувалася. На кінець відбудовного періоду (1925—1926 рр.) шахти збільшили видобуток палива проти 1921—1922 рр. у три рази, довівши його до 683 082 тонн. Рівень 1913 року було перекрито у 1926—1927 рр., коли видобуток вугілля становив 862 тис. тонн.

Швидкими темпами відновлювалась виробнича потужність заводу «Донсода», який почав давати продукцію у 1921 році. В 1923 році підприємству надано ім'я В. І. Леніна. Завдяки здійсненню реконструкції та механізації завод у 1925—1926 рр. досяг довоєнного рівня виробництва соди і в 1,5 раза перевершив цей рівень по випуску бікарбонату натрію[2]. В цей час підприємство давало більше половини загальносоюзного виробництва кальцинованої соди.

Завод «Пролетарій» (колишній склозавод Лівенгофського товариства), відбудований у 1922 році, вже через три роки у 2,6 раза перевищив рівень виробництва скла 1915 року.

В 1920 році Лисичанськ став районним центром. Це сприяло його дальшому економічному та культурному зростанню. Районна партійна організація намітила завдання по будівництву в Лисичанську нових шахт, механізації виробничих процесів на промислових підприємствах, підвищенню продуктивності праці, піднесенню матеріального добробуту і культурного рівня всіх трудівників міста.

Успіхи у відбудові народного господарства були затьмарені звісткою про смерть В. І. Леніна. На траурних зборах і мітингах трудящі Лисичанська по-

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 94, оп. 1, спр. 34, арк. 6.
[2] ЦДАЖР УРСР, ф. 136, оп. 1, спр. 845, арк. 31—36.

Учасники зборів Лисичанського районного активу. 1920 р.

клялися віддати всі сили справі Леніна і неухильно виконувати його заповіти. Відповідаючи на заклик Центрального Комітету РКП(б), понад 300 робітників Лисичанська подали колективну заяву про вступ до партії. На руднику ім. М. Рухимовича у партію записалося 60 чол.[1]. Масовим був і вступ молоді до комсомолу. За перший тиждень після смерті великого вождя заяви про прийняття до Комуністичної спілки молоді подали 316 юнаків та дівчат[2].

Відбудовуючи народне господарство, партійні організації селища добилися значних успіхів в піднесенні матеріального і культурного рівня трудящих. В 1925 році у Лисичанську було відкрито тубдиспансер з нічним санаторієм на 25 ліжок. У 1926 році працювало дві лікарні на 115 ліжок, 4 амбулаторії, медичні пункти на кожному підприємстві, три аптеки. Населення обслуговувало 158 медичних працівників.

З кожним роком зростала культура гірників. Велика увага, зокрема, приділялась ліквідації неписьменності. У 1922—1923 рр. в Лисичанську було організовано 16 пунктів лікнепу. Робітники та селяни, у тому числі й жінки, які до революції не могли одержати освіту, вечорами наполегливо вчилися. Розширюється мережа загальноосвітніх закладів. У 1923 році відкрито три нові початкові школи. Добровільне товариство «Друг дітей» бере під особливий нагляд сиріт і дітей бідняків. Їм видавалися одяг, взуття, підручники, зошити.

Першочерговим завданням була також підготовка кваліфікованих спеціалістів для промисловості. У 1921 році на базі штейгерського училища створюється гірничий технікум, який готував експлуатаційників, електротехніків, маркшейдерів та інших спеціалістів для шахт. В 1922 році на содовому заводі відкрито школу фабрично-заводського навчання[3] і 9-місячні курси по підвищенню технічного рівня робітників, на яких навчалось 152 чол.[4]. В 1924 році починають працювати хімічна профшкола, на базі якої в 1930 році організовано хімічний технікум, та гірничопромислова школа при руднику ім. Рухимовича.

Все ширше розгортали роботу культурно-освітні заклади. У червні 1920 року урочисто відкрито клуб робітників содового заводу. В наступні роки почали працювати клуби на шахтах, склозаводі «Пролетарій», були створені бібліотеки, діяли стаціонарні кіноустановки.

В 1923 році Лисичанськ став робітничим селищем, у 1924 році — Рубіжне (перейменоване в 1936 році у Пролетарськ), в 1927 році — Верхнє. За даними пере-

[1] Газ. «Правда», 30 січня 1924 р.
[2] Газ. «Молодой шахтер», 3 лютого 1924 р.
[3] Газ. «Всероссийская кочегарка», 31 січня 1923 р.
[4] Там же, 2 лютого 1923 р.

пису, у Лисичанську налічувалося 11,3 тис. мешканців, у Верхньому — 16 тис., у Пролетарську — 9,7 тисяч[1].

Зростаючи і міцніючи, Лисичанськ віддавав свої багаті скарби справі соціалістичного будівництва. У 1928 році на шахтах Лисичанська почали застосовуватися врубові машини, скреперні установки та хитні конвейєри для транспортування вугілля. Роботи по технічному озброєнню шахт значно поліпшились після створення у 1935 році державного тресту «Лисичанськвугілля», який об'єднав 11 шахт. Вже у 1940 році кількість видобутого вугілля при допомозі машин становила 99 проц., а транспортування було механізовано на 95,6 проц. В цей період на шахтах Лисичанська працювало 50 врубових машин. За роки п'ятирічок видобуток палива збільшився у 2,5 раза[2].

На гіганта промисловості перетворився содовий завод ім. В. І. Леніна. Завдяки удосконаленню технології, поліпшенню використання апаратури, колектив підприємства домігся високої продуктивності праці, за рівнем якої випередив найбільші содові підприємства Західної Європи. В 1938 році виробництво соди досягло 405 тис. тонн і перевищило рівень 1913 року у чотири рази[3]. У 1940 році завод давав 70 проц. усієї содової продукції, що була вироблена у країні.

В 1930 році дала перший струм підприємствам Лисичанська і навколишніх промислових районів збудована за планом ГОЕЛРО Сєверодонецька ДРЕС. В 1934 році почала роботи по підземній газифікації вугілля Лисичанська дослідна станція «Підземгаз».

Новим підприємством поповнюється скляна промисловість. У 1930 році розпочато будівництво Лисичанського склозаводу, який введено в експлуатацію напередодні XVIII роковин Великого Жовтня — 5 листопада 1935 року. Проектну потужність заводу було освоєно достроково. Завод давав у рік 7 млн. кв. метрів віконного скла[4] — 30 проц. продукції всіх склозаводів України.

Значні роботи по розширенню та обладнанню новою технікою проведено на заводі «Пролетарій», який 1 січня 1932 року став до ладу після реконструкції[5]. Виробництво віконного скла було повністю механізовано, ліквідовано важку працю склодувів. У 1936 році пущено в дію новий цех по виробництву полірованого скла. Тут вперше у країні встановили конвейєр шліфування та полірування скла.

---

[1] Артемовское окружное статбюро. Список населенных пунктов Артемовского округа по данным переписи 1926 г. Артемовск, 1927, стор. 29—30.

[2] Н. В. Лопатин. У колыбели Донбасса, стор. 160—164.

[3] Производство кальцинированной соды. М.—Л., 1940, стор. 24.

[4] А. Гаевой. Возрождение хозяйства и культуры Ворошиловградской области. М., 1944, стор. 34.

[5] Газ. «Правда», 6 січня 1932 р.

Телеграф в Москве. ПРИНЯТА

МСКВА РЕДАКЦIЯ ПРАВДА

МСК ЛИСИЧАНСКА 176,29/26,31/1,12,10,

РАБОЧИЕ ЛИСИЧАНСКАГО РАЙОНА ГДЕ ИМЕЕТСЯ 150 КОММУНИСТОВ ОТВЕТ НА СМЕРТ ИЛЬИЧА ПОДАЛИ КОЛЛЕКТИВНО ИНДИВИДУАЛЬНО 658 ЗАЯВЛЕНИЙ ВСТУПЛЕНИИ ПАРТИЮ КРЕСТЬЯН 300, ИДОНБАСС ЛИСИЧАНСКИЙ РАЙПАРКОМ,

Телеграма робітників і селян Лисичанського району, надісланої у редакцію газети «Правда», в якій повідомляється про масовий вступ у партію. 1924 р.

Трудові досягнення передовиків лисичанських підприємств були високо оцінені Урядом. В травні 1939 року велику групу робітників заводу «Донсода» нагороджено орденами та медалями, а змінний майстер цеху кальцинованої соди І. А. Бондаренко удостоєний ордена Леніна[1]. У 1940 році працю майстра заводу «Пролетарій» С. Д. Осиченка увінчано орденом Трудового Червоного Прапора, головного інженера Г. С. Яргульянца — орденом «Знак пошани», а майстра склозаводу П. Є. Фаловського — медаллю «За трудову відзнаку»[2].

Учасники пленуму Лисичанського райкому комсомолу. 1923 р.

В роки довоєнних п'ятирічок докорінно змінювались культура і побут гірників. Широкого розмаху набрали житлове будівництво, роботи по упорядкуванню Лисичанська. У 1928 році почалось спорудження водопроводу, довжина якого через два роки досягла 10,6 кілометра.

З кожним роком збільшувалась мережа закладів охорони здоров'я, зміцнювалась їхня матеріальна база. У 1930 році в Лисичанську було споруджено нову поліклініку, а наступного року — лікарню на 55 ліжок з терапевтичним та хірургічним відділеннями. У 1937—1939 рр. її розширено до 100 ліжок, відкрито інфекційне та пологове відділення. В лікарні Верхнього у 1939 році число лікарняних ліжок було доведено до 120 — у два рази більше в порівнянні з 1929 роком. Тут працював дитячий санаторій на 30 ліжок. Напередодні Великої Вітчизняної війни на території нинішнього Лисичанська налічувалося три лікарні на 395 ліжок, працювало 57 лікарів[3].

Успішно розвивалися освіта і культура. У 30-х роках майже повністю було ліквідовано неписьменність серед дорослого населення. В 1940 році у місті налічувалось 9 середніх, 12 семирічних і 12 початкових шкіл, в яких навчалося 11 тис. учнів. У Лисичанську працювало 620 вчителів.

Значно було розширено найстаріший учбовий заклад міста — гірничий технікум, в якому з 1933 року введено чотирирічний строк навчання. Учбові кабінети були обладнані найновішим устаткуванням. При технікумі працювали курси підвищення кваліфікації машиністів врубових машин, електровозів, вугільних комбайнів та інших спеціальностей. У 1929 році в Лисичанську було відкрито вечірній гірничий інститут. До 1934 року, коли цей учбовий заклад було переведено в Донецьк, з його стін вийшло понад 150 кваліфікованих інженерів-гірників. Організовану у 1928 році торговельно-промислову школу в 1930 році перетворено у кооперативний технікум, який готував товарознавців та бухгалтерів.

У 30-х роках для робітників заводу «Донсода» відкрито просторий Палац культури. Тут працювали гуртки художньої самодіяльності. Своє дозвілля трудящі міста проводили у шести клубах. При чотирьох з них працювали бібліотеки. В 1930 році у Лисичанську почала видаватися районна газета «Більшовицький штурм», а з 1931 року вона виходить під назвою «Лисичанський робітник».

У 1938 році Лисичанськ було віднесено до категорії міст. Він став великим індустріальним центром з багатогалузевою промисловістю. Основу її становило

[1] Журн. «Химическая промышленность», 1939 р., № 7.
[2] Газ. «Лисичанский рабочий», 24 листопада 1940 р.
[3] Луганський облпартархів, ф. 143, оп. 2, спр. 535, арк. 120.

Святкування у Лисичанську дня міжнародної солідарності 1 Травня. 1923 р.

вуглевидобування. Розвиток промисловості сприяв дальшому швидкому зростанню населення, яке за даними перепису 1939 року становило 90 тис. чоловік.

У кінці тридцятих років було затверджено генеральний план реконструкції Лисичанська, за яким передбачалось будівництво нових житлових будинків, шкіл, культурно-освітніх закладів, розширення міського транспорту. Але здійснити ці заходи перешкодила війна.

Фашисти сараною посунули на Радянську землю. В перший день війни, 22 червня 1941 року, на всіх підприємствах і в установах відбулись мітинги. Лисичанці дали клятву мужньо захищати Батьківщину, віддати всі сили справі розгрому гітлерівських вандалів. Приклад високого патріотизму показали комуністи. В перші місяці війни з 122 членів і кандидатів партії заводу «Пролетарій» пішли добровільцями на фронт 68 чол., з парторганізації заводу «Донсода» — 70 чол. Всього на початку війни з Лисичанської парторганізації в ряди Червоної Армії влилося за покликом серця 1200 комуністів-добровольців[1].

На шахти і підприємства замість мобілізованих у армію чоловіків прийшли жінки, робітники, що вже перебували на пенсії, підлітки. В жовтні 1941 року місто опинилось у прифронтовій смузі. Під керівництвом партійних організацій була проведена евакуація людей, обладнання підприємств та інших матеріальних цінностей у східні райони країни. Так, содовий завод відправив у тил 277 вагонів з промисловим обладнанням[2].

10 липня 1942 року німецько-фашистські війська захопили місто. Гітлерівські головорізи з перших же днів окупації приступили до впровадження «нового порядку». Окупанти утверджували свою владу жорстокістю, намагаючись вселити покору в людські душі. Щоночі десятки жертв, виростали все нові могили. В серпні 1942 року поблизу відводної ями заводу «Донсода» гітлерівці розстріляли шість полонених червоноармійців. 29—30 січня 1943 року після звірячих знущань стратили понад 70 чоловік.

Лисичанськ не став на коліна перед ворогом, а відгукнувся голосом нескорених, бунтівничих. В місті почала діяти підпільна молодіжна група, до якої входили А. Романов, І. Заїкін, М. Михайлов, Ф. Горбатовський, Г. Попова, С. Білоножко, вчителька Н. Ю. Бєлова та інші. Підпільники виготовляли та розповсюджували листівки із зведеннями Радянського інформбюро, влаштовували диверсії на залізниці, переховували полонених, знищували ворожих солдатів[3].

Наступаючі Радянські війська в лютому 1943 року підійшли до Сіверського Дінця. Надаючи великого значення Донбасу, фашисти перетворили правий берег Дінця у міцний рубіж оборони. Багато населених пунктів, у т. ч. Лисичанськ, Пролетарськ, Верхнє, були опірними вузлами. Сталь та бетон, мінні поля і траншеї, колючий дріт і вогонь стали на шляху наших військ, що вели наступ. Та ніщо не могло стримати бойового пориву радянських воїнів. 279-а стрілецька

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1408, арк. 164.
[2] Г. Я. Емченко. Годы суровых испытаний. Луганск, 1961, стор. 40.
[3] Газ. «Новый путь», Лисичанськ, 25 березня 1966 р.

дивізія під командуванням В. С. Потапенка 2 вересня 1943 року визволила від німецько-фашистських загарбників Лисичанськ, Верхнє і Пролетарськ. На ознаменування одержаної перемоги цій дивізії було надано найменування «Лисичанська».

Тисячі уродженців міста у великій борні на фронтах Великої Вітчизняної війни проявили зразки мужності та відваги. Вісім з них удостоєні звання Героя Радянського Союзу: В. Є. Фурсов (1920—1943), П. Г. Шевченко (1921—1944), І. П. Філонов (1918—1944), В. В. Павлов (1917—1945), В. С. Сметанін (1917—1944), М. І. Білоіваненко, О. І. Агафонов, В. М. Федоренко. Їх імена золотими літерами вписано у літопис легендарної битви.

Щоб відродити Лисичанськ, районна партійна організація доклала багато зусиль. Окупанти зруйнували електростанцію, сотні житлових будинків, комунальне господарство, школи, клуби, бібліотеки, парки, вивезли з підприємств устаткування, що залишилось. Збитки, завдані народному господарству, обчислювалися сотнями мільйонів карбованців. Лише заводові «Донсода» нанесено шкоди на 174 млн. крб., склозаводу більш як на 15 млн. крб., заводу «Пролетарій» — на 20 млн. крб. Було затоплено всі шахти.

Партійні організації міста посилали на передові ділянки виробництва комуністів, поліпшували зміст ідеологічної роботи, активно пропагували передовий досвід. Завдяки широко розгорнутому соціалістичному змаганню, самовідданій творчій праці шахтарів, країна у вересні 1943 року одержала перші сотні тонн лисичанського вугілля. В 1944 році 46 шахт тресту «Лисичанськвугілля» видобули 430 тис. тонн палива.

Швидкими темпами відроджувались і інші підприємства. На Лисичанський склозавод було направлено дві бригади висококваліфікованих робітників та спеціалістів. Державний Комітет Оборони СРСР виділив заводові апаратуру, обладнання, мотори, насоси та інші матеріали.

15 травня 1944 року робітники склозаводу достроково пустили в дію першу чергу підприємства, яке почало давати 50 проц. довоєнної продукції. 6 червня 1944 року дав перші тонни продукції содовий завод. У серпні 1944 року за успішне виконання завдань по випуску соди заводові було присуджено перехідний Червоний Прапор Державного Комітету Оборони СРСР.

Одночасно з відбудовою промислових підприємств налагоджується робота шкіл і лікарень, дитячих ясел, торгівлі, комунального господарства. В жовтні 1943 року вже працювали 3 лікарні і 16 медпунктів. Через кілька днів після звільнення міста почалися заняття у школах. Учні гірничого технікуму вчилися і водночас відбудовували свій учбовий заклад. Мешканці міста зібрали кілька тисяч книг для міської бібліотеки. 1500 томів для Лисичанська надіслали трудящі Іркутська.

Трудівникам Лисичанська у відбудові шахт та промислових підприємств допомагала вся країна. Сюди на постійну роботу із міст та сіл західних областей Укра-

Група ветеранів Великої Вітчизняної війни разом з представниками трудящих району під час святкування 20-річчя перемоги над фашистською Німеччиною 9 травня 1965 р.

30 7-505

Герой Соціалістичної Праці бригадир прохідницької бригади шахти ім. Мельникова І. М. Побока. 1960 р.

їни приїхало багато комсомольців і молоді. З підприємств Російської Федерації було надіслано нову техніку, з інших республік прибули кваліфіковані кадри інженерно-технічних працівників. Вже у 1945 році на шахтах тресту «Лисичанськвугілля» налічувалося понад 50 електровозів, врубмашин, транспортерів та інші механізми. У 1949 році впроваджуються у виробництво вугільні комбайни. Завдяки все більшому застосуванню механізації трест «Лисичанськвугілля» у 1949 році перевершив довоєнний рівень видобутку вугілля. На-гора було видано 2,2 млн. тонн палива — на 200 тис. тонн більше, ніж у 1940 році. Неухильно збільшував випуск продукції содовий завод, який досяг у 1951 році довоєнного рівня. За самовіддану працю в роки Великої Вітчизняної війни заводові у 1946 році передано на вічне зберігання перехідний Червоний Прапор Державного Комітету Оборони. В 1949 році за успішне виконання завдань уряду по відбудові підприємства і розширенню виробництва завод нагороджено орденом Леніна[1]. Урядових нагород були удостоєні 39 передових робітників, у т. ч. ордена Леніна — Г. Й. Ляпін, І. І. Михайлов, М. К. Васильєв.

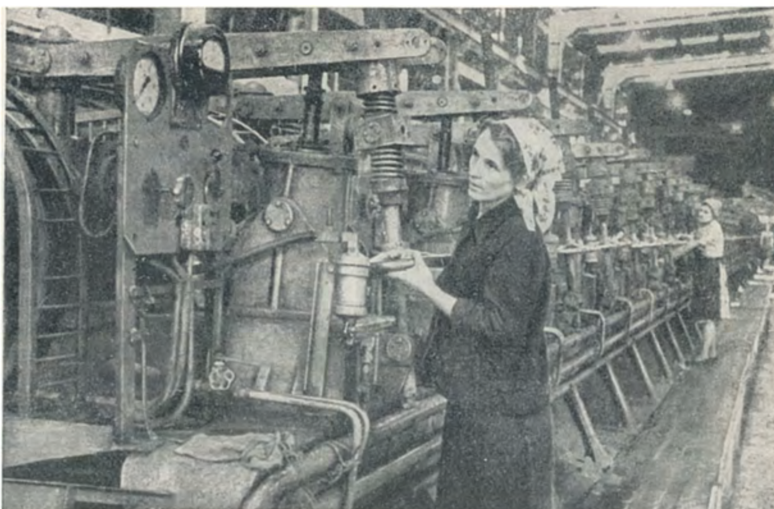
На кінець четвертої п'ятирічки основні галузі промисловості Лисичанська значно перевищили довоєнний рівень виробництва. За 1950—1966 рр. випуск валової продукції підприємствами міста зріс майже у 2,7 раза, досягши 160,3 млн. карбованців.

За роки семирічки у місті проведено будівництво ряду нових підприємств. У 1962 році став до ладу шиноремонтний завод, а у 1966 році дав першу продукцію завод гумотехнічних виробів, будівництво якого триває. Це — республіканська ударна комсомольська будова. Спорудженню цього підприємства багато уваги приділяє комсомольська організація. Молодь міста відпрацювала у 1962—1966 рр. на цій будові у позаробочий час більш як 25 тис. людино-днів.

Вперше у нашій країні в місті зародилось соціалістичне змагання за швидкісне проведення підготовчих виробок. Зачинателем цього руху виступив у 1952 році бригадир прохідницької бригади шахти № 1—2 ім. Мельникова комуніст І. М. Побока, який застосував подовжені 4-метрові шпури. Вже у 1952—1953 рр. бригада Побоки у 2—2,5 раза перевищила встановлені норми проходки гірничих виробок, довівши їх до 120 погонних метрів на місяць. Цей почин мав важливе значення, бо у 50-х роках зростання видобутку вугілля гальмувалося відставанням прохідницьких робіт.

Почин І. М. Побоки знайшов широке застосування. Бригада, яку очолював П. І. Гудь, на шахті № 1—2 довела швидкість проходки до 145 метрів на місяць, а бригада Я. М. Москаленка з шахти «Чорноморка» у 1964 році досягла середньомісячної проходки 204 метри. На шахтах міста була проведена велика робота по удосконаленню технології та механізації прохідницьких робіт. Завдяки цьому у 1964 році середньомісячні темпи проходки підготовчих виробок на всіх шахтах Лисичанська зросли у 3 рази порівняно з 1959 роком і досягли 128,6 метра. Досягнення лисичанських прохідників високо оцінив Радянський уряд. У 1957 році зачинатель руху прохідників-швидкісників І. М. Побока удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці. За удосконалення методів і організацію швидкісної проходки гірничих виробок керуючому трестом «Лисичанськвугілля» І. О. Григор'єву у 1964 році присуджено Ленінську премію.

[1] Газ. «Правда», 20 січня 1949 р.

Автоматичний конвейєр шліфування і полірування скла на Лисичанському склозаводі «Пролетарій». 1967 р.

В період підготовки до XXI з'їзду КПРС в місті розгорнулося змагання за комуністичну працю, в яке включилися десятки бригад на шахтах та підприємствах. 21 квітня 1959 року на склозаводі першою звання колективу комуністичної праці завоювала бригада слюсарів і машиністів, яку очолював Ф. О. Богданов[1].

Масове змагання, що розгорнулося на заводі, пробуджувало трудову енергію склоробів і давало чудові наслідки. За 1960 рік випущено надпланової продукції на 11 млн. крб., підвищено продуктивність праці на 5,6 проц. Почесне звання бригад комуністичної праці було надано 26 колективам, в яких трудилось 1135 чол.[2] У 1961 році підприємство підвищило продуктивність праці на 10,3 проц., знижено собівартість продукції на 3,2 проц. За досягнуті успіхи 11 вересня 1961 року склозавод був удостоєний звання «Підприємство комуністичної праці»[3]. 26 жовтня цим почесним званням увінчано також працю робітників склозаводу «Пролетарій».

Серед гірників ініціатором цього руху виступила прохідницька бригада шахти «Чорноморка», яку очолює комуніст Я. М. Москаленко. Ця бригада першою завоювала звання колективу комуністичної праці. Почесне звання комуністичних здобули в тресті «Лисичанськвугілля» 83 гірницькі бригади, в яких трудяться 2305 шахтарів.

На всіх підприємствах міста широко розгорнувся рух раціоналізаторів та винахідників. За роки семирічки лише на Лисичанському склозаводі впроваджено у виробництво 3182 пропозиції робітників та інженерно-технічних працівників, які дали економічний ефект 1874,6 тис. крб. Слюсар склозаводу «Пролетарій» В. С. Задорожний вдосконалив технологію різання скла. Це дало економію 124 тис. крб. Понад 32 тис. крб. заощадив своїми новими застосуваннями на підприємстві слюсар А. І. Олійник, а слюсар-наладчик В. В. Бабенко — дав 100 тис. крб. економії. На содовому заводі за цей період у раціоналізаторському русі взяло участь 5300 чоловік.

Завдяки високій трудовій активності всіх колективів підприємств промисловість міста достроково виконала семирічний план, збільшивши виробництво валової продукції проти 1958 року на 50,5 проц. Трудящі гірницького міста дали Батьківщині надпланової продукції на 29 млн. крб. Країна додатково одержала 500 тис. тонн вугілля, 3,6 млн. кв. метрів віконного скла, тисячі тонн соди та багато іншої продукції. Звитяжна праця 465 трудівників Лисичанська у семирічці відзначена орденами та медалями Радянського Союзу. Машиністів склозаводу Г. П. Єременка та А. К. Новикова і старшого апаратника содового заводу М. Г. Михайленка, машиніста склозаводу «Пролетарій» В. О. Каркунова нагороджено орденом Леніна. Видатного успіху досягла оператор цеху термообробки скла заводу «Пролетарій» М. І. Бондаренко, яка випускає продукцію тільки вищим сортом. Її трудо-

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-2434, оп. 1, спр. 5, арк. 95.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 550, арк. 10—17.
[3] Луганские коммунистические. Сборник документов и материалов. Донецьк, 1965, стор. 89—91.

Пам'ятний значок, випущений з нагоди 50-річчя Лисичанського склозаводу «Пролетарій». 1963 р.

вий подвиг увінчано званням Героя Соціалістичної Праці[1]. За досягнуті успіхи у виконанні завдань семирічки, розширення виробництва та впровадження нової техніки завод «Пролетарій» у 1966 році удостоєний ордена Трудового Червоного Прапора.

В число передових підприємств країни вийшов Лисичанський склозавод. Його колектив у кожному кварталі 1966 року завойовував перехідний Червоний Прапор Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС.

Боротьбу трудящих за дальший розвиток промисловості і культури очолює міська партійна організація. Про зміцнення її авторитету, зв'язків з масами свідчить зростання чисельності її рядів. На початку 1967 року в міській парторганізації перебувало 7372 комуністи — на 2029 чол. більше, ніж у 1964 році.

Одночасно з бурхливим розвитком промисловості у післявоєнний період забудовувалося і упорядковувалося місто. Багатоповерхові будинки виструнчились далеко за старі межі Лисичанська. Вони фактично злилися з кварталами житлових масивів міст Верхнього та Пролетарська, які у 1965 році були включені в межі Лисичанська і створили одне місто, що простягнулося на 15 км вздовж Сіверського Дінця. Житловий фонд міста за 20 років (1947—1967) виріс на 403 тис. кв. метрів і становить 545,3 тис. кв. метрів. Лисичанськ з кожним роком все більше упорядковується. Якщо у 1950 році в місті було заасфальтовано і забруковано 21 км вулиць і 8 км тротуарів, то у 1967 році — 80 км вулиць і 53 км тротуарів.

У 1960 році Лисичанськ одержав ставропільський газ. Якщо в 1960 році довжина газотраси у місті становила 26 км і було газифіковано 330 квартир, то у 1967 році — 97 км і газифіковано 8156 квартир. За 1960—1967 рр. закладено скверів, лісопарків та парків на площі 23,8 га, проведено озеленення всіх вулиць, дворів. Загальна площа зелених насаджень за цей час збільшилась на 50,2 гектара.

Бурхливе зростання міста і його околиць викликало потребу в розширенні комунального транспорту. Якщо до Великої Вітчизняної війни у Лисичанську було лише два автобуси, то тепер на 12 міських маршрутах, довжина яких складає 91 км, курсує 100 машин. У 1966 році розпочато спорудження першої черги тролейбусної лінії.

Постійна увага приділяється охороні здоров'я трудящих. У 1967 році в місті працювало 7 лікарень на 1375 ліжок — в два рази більше, ніж у 1949 році. У системі охорони здоров'я зайнято 418 лікарів і 1130 чол. середнього медичного персоналу. На 10 тис. мешканців припадає 94 лікарняних ліжка, 29 лікарів. Асигнування на охорону здоров'я трудящих з року в рік зростають. У 1952 році вони становили 1306,4 тис. крб., а у 1967 році — 3816 тис. карбованців.

Добре налагоджено у Лисичанську і виховання дітей дошкільного віку. Кількість місць лише у дитячих яслах зросла з 655 у 1958 році до 1005 у 1966 році. В літній час багато дітей шкільного віку відпочивають у піонерських таборах, санаторіях, на дачах.

До послуг гірників у 1966 році відкрито санаторій-профілакторій, в якому вони одержують фізіотерапевтичне та грязелікування, сірководневі, вуглекислі та інші ванни. Профілакторії діють на скляних та содовому заводах. Щороку тисячі трудящих гірницького міста відпочивають і зміцнюють своє здоров'я у санаторіях,

---

[1] Газ. «Луганская правда», 11 листопада 1966 р.

будинках відпочинку, у туристських мандрівках. У 1966 році за пільговими путівками у здравницях країни побувало понад 3700 робітників Лисичанська.

Серед працівників медичних закладів Лисичанська великою повагою користується хірург Ю. Л. Багриновський, який в лікарні трудиться з 1949 року. За цей час він повернув працездатність і життя багатьом трудівникам. Це людина яскравого таланту і сміливого розуму. Його складні операції — це плоди багатьох років щоденної впертої і сумлінної праці, невтомних пошуків, безсонних ночей, годин роздумів... Радянський уряд гідно оцінив труд Ю. Л. Багриновського, нагородивши його орденом Леніна[1]. Досвідченим і вмілим вихователем молодих лікарів є завідуючий хірургічним відділом лікарні ім. В. І. Леніна — В. П. Сергієвський. За 36 років роботи в лікарнях та госпіталях на фронтах Великої Вітчизняної війни він зробив більше 25 тис. операцій. Під його керівництвом набули високої кваліфікації багато молодих хірургів. В. П. Сергієвського часто можна зустріти на підприємствах міста, де він розробляє заходи по зниженню травматизму, виступає з лекціями перед трудящими. За сумлінну і невтомну працю В. П. Сергієвського у 1967 році нагороджено орденом «Знак Пошани».

Лисичанськ добре відомий також і на спортивній карті України як осередок досягнень по розвитку фізичної культури[2].

До послуг трудящих — 3 стадіони, 17 футбольних полів, 33 спортивних зали, 90 волейбольних, баскетбольних та інших майданчиків, 12 літніх туристських баз. Добровільні спортивні товариства «Спартак» та «Авангард» об'єднували у 1967 році 22 тис. чол., які систематично займаються одним або кількома видами спорту. В Лисичанську виховано 6 майстрів спорту, понад 3 тис. спортсменів-розрядників та понад 6300 спортсменів юнацьких розрядів. Чемпіоном республіки в бігу серед юнаків став у 1966 році студент гірничого технікуму В. Савченко, уславив шахтарське місто також веслувальник на байдарці і каное М. Чужиков. Він у 1964 році удостоєний звання Заслуженого майстра спорту СРСР. Чужиков також чемпіон Олімпійських ігор у Токіо по веслуванню, лауреат IV ювілейної спартакіади народів СРСР. На ювілейних спартакіадах України і Радянського Союзу М. Чужиков у 1967 році завоював 3 золоті і 1 срібну медалі.

Неухильно зростає матеріальний та культурний рівень трудящих. Так, середня заробітна плата робітника збільшилась за роки семирічки (1959—1965 рр.) на 18 проц. Розмір пенсії, порівняно з 1955 роком, зріс у 2 рази. Про поліпшення добробуту трудящих свідчить зростання товарообігу. У 1966 році населенню продано товарів на суму 72,6 млн. крб.— на 23,5 млн. більше, ніж у 1958 році. До послуг трудящих понад 50 промтоварних магазинів, 100 продовольчих, 5 книжкових, понад 80 підприємств громадського харчування, багато кіосків, павільйонів.

Рік у рік зростають асигнування на розвиток народної освіти, які у 1966 році становили 3,4 млн. крб.— в три рази більше, ніж у 1952 році. Діти трудящих навчаються у 7 середніх, 15 восьмирічних, 4 початкових школах. Для дорослого населення діє 6 шкіл робітничої молоді та заочна середня школа. В 1967 році в усіх школах налічувалося 20,7 тис. учнів. Знання в маси несуть 825 вчителів.

Пам'ятник В. М. Сосюрі у м. Лисичанську.

[1] Газ. «Новый путь», 10 січня 1967 р.
[2] «Спортивна газета», 6 і 13 липня 1967 р.

В 3-х середніх спеціальних навчальних закладах нараховується понад 3 тис. учнів. Гірничий технікум за 1945—1966 рр. випустив понад 6400 фахівців п'яти спеціальностей. У шести професійно-технічних училищах в 1967 році навчалося 2,5 тис. юнаків і дівчат. В місті працюють педагогічне та медичне училища, дві дитячі музичні школи.

Серед півторатисячного загону вчителів та викладачів учбових закладів є справжні майстри педагогічної праці, талановиті вихователі, активні громадські діячі, які, працюючи багато років на ниві народної освіти, наполегливо прищеплюють дітям любов до життя і праці, прекрасне почуття колективу, чесність і мужність, ясність у поглядах і безмежну жадобу до знань. Серед них заслужені вчителі школи УРСР К. Ю. Шелудченко, Т. І. Єрмолаєва, Т. М. Колесников та інші. Педагоги Н. С. Дмитрієвська, О. Г. Багриновська за свою благородну працю нагороджені орденом Леніна.

У місті створено добрі умови для духовного зростання і культурного відпочинку трудящих. До їх послуг 2 палаци культури, 12 клубів, кінотеатр «Жовтневий». У 98 аматорських гуртках художньої самодіяльності розвивають свої мистецькі здібності 2 тис. народних акторів, танцюристів, співаків. При одному з найбільших у місті Палаці культури ім. В. І. Леніна содового заводу працюють хоровий, танцювальний, російський та український драматичні гуртки, кіностудія. Силами аматорів поставлені опери «Запорожець за Дунаєм», «Наталка Полтавка», «Майская ночь», оперета «Весілля в Малинівці», балет «Сновидіння». Перед трудящими міста часто виступають і професіональні мистецькі колективи: Державний ансамбль народного танцю Союзу РСР під керуванням І. О. Мойсеєва, Державний російський народний хор ім. П'ятницького, Північний та Уральський народні хори, Державний український народний хор, Державна заслужена академічна капела «Думка», Київський державний ордена Леніна академічний український драматичний театр імені Івана Франка, Луганський обласний драматичний театр та інші.

При Палаці культури содового заводу працюють художні студії. Картини робітників цього підприємства Д. Максимова та В. Скрипниченка експонувалися на обласній та республіканській виставках самодіяльних художників у 1962 році.

Олімпійський чемпіон, Заслужений майстер спорту СРСР М. Чужиков на святі трудової слави. 1965 р.

Велику масово-політичну і культурно-освітню роботу проводять 23 бібліотеки міста, книжковий фонд яких становить 444,3 тис. примірників. Послугами бібліотек користується понад 76 тис. читачів. З року в рік зростає передплата на періодичні видання. В 1967 році трудящі міста одержували 166 180 примірників газет і журналів — у 2,4 раза більше, ніж у 1960 році. В Лисичанську виходить міськрайгазета «Новый путь» та п'ять багатотиражних газет на підприємствах та шахтах.

В місті встановлено багато пам'ятників: першовідкривачеві кам'яного вугілля у Донбасі Г. Капустіну, героям громадянської війни, українському радянському поетові В. М. Сосюрі, який у багатьох віршах оспівав місто гірників над Дінцем. Та найбільша шана й повага до вождя і організатора Комуністичної партії, творця першої у світі соціалістичної держави В. І. Леніна, якому встановлено пам'ятник і майже на всіх підприємствах міста.

Трудящі міста свято шанують і бережуть пам'ять про борців за Радянську владу і тих, хто загинув у борні проти німецько-фашистських загарбників. На братських могилах ніколи не в'януть

квіти — знак вічної вдячності за їхні подвиги в ім'я Радянської Батьківщини. В місті одну з вулиць і лікарню названо ім'ям Олександра Титова, члена Лисичанського підпільного комітету більшовицької партії, який віддав життя в ім'я перемоги революції.

Господарським і культурним життям міста керує міська Рада, до складу якої обрано 350 кращих трудівників. Серед них 314 робітників, з них 144 жінки. Багато депутатів користуються у виборців великим авторитетом і повагою. Третій раз підряд довірили вони депутатські мандати інженерові центральної лабораторії содового заводу М. Ф. Зоз, а бригадира бригади прохідників Я. М. Москаленка п'ятий раз підряд обирають до міської Ради депутатів трудящих. За свою невтомну працю він удостоєний ордена Леніна, звання «Почесний шахтар УРСР» та знака «Шахтарська слава». При виконкомі міської Ради створені постійні комісії, в яких сотні трудівників проходять велику школу самоврядування. Вони вирішують ряд справ самостійно, виступають ініціаторами багатьох починань. Депутати також регулярно звітують перед виборцями, доповідають їм про роботу Ради і одержують від них накази. Так, під час виборів до Лисичанської міської Ради у 1965 році виборці дали своїм обранцям 135 наказів. На протязі двох років майже всі пропозиції виборців були реалізовані і втілені у життя.

Радянський лад виховав людину з високими духовними потребами, великим колом громадських інтересів. Сфера громадської активності трудящих міста з року в рік все більше зростає. Тисячі з них у вільний від роботи час добровільно беруть активну участь у діяльності міської Ради та громадських організацій. Майже 450 чол. є активістами 13 постійних комісій міської Ради. 957 інженерів, вчителів, лікарів, партійних, радянських, комсомольських та профспілкових працівників, передових виробничників є членами міської організації товариства «Знання». На підприємствах працюють 35 громадських бюро техніко-економічного аналізу, в роботі яких беруть участь 363 інженерно-технічних працівники, раціоналізатори і передові робітники. Члени бюро проводять широку пропаганду досягнень науки і обмін виробничо-технічним досвідом, розробляють заходи, спрямовані на дальший технічний прогрес. На склозаводах і в тресті «Лисичанськхімнафтобуд» організовано громадські конструкторські бюро, а на шахті «Чорноморка» — раду новаторів та раціоналізаторів.

Багато інженерно-технічних працівників є активними членами науково-технічних товариств — гірничого, хімічного ім. Менделєєва та інших.

Пам'ятник першовідкривачеві кам'яного вугілля в Донбасі Г. Капустіну. 1966 р.

Пам'ятник героям громадянської війни в Лисичанську. 1963 р.

Такий вигляд мала одна з центральних вулиць Лисичанська в 1914 році.

Раціоналізатори об'єднані у творчі групи Всесоюзного товариства раціоналізаторів та винахідників. Тільки на вугільних підприємствах членами 16 творчих груп є 2164 чол. На содовому заводі ім. В. І. Леніна, склозаводі працюють самодіяльні кіностудії. Аматори-содовики створили короткометражні кінофільми «За велику хімію», «Наше місто», «Туристи нашого заводу у Чехословаччині» та інші.

В 1964 році з ініціативи гірничого інженера пенсіонера Г. М. Копейко створено міський краєзнавчий музей на громадських засадах. В ньому зібрано більш як 3 тис. експонатів, що розповідають про історичне минуле міста та його підприємств, боротьбу трудящих проти експлуататорів, встановлення Радянської влади у Лисичанську, соціалістичні перетворення. При музеї діє рада, членами якої є ветерани громадянської та Великої Вітчизняної воєн, ветерани праці, вчителі.

Найстаріше місто Донбасу Лисичанськ дало країні немало видатних державних діячів, спеціалістів, вчених, діячів культури, якими пишаються лисичанці. В колишньому селі Верхньому, у сім'ї залізничника в лютому 1881 року народився і до 1891 року проживав К. Є. Ворошилов — один з найстаріших діячів Комуністичної партії, член Президії Верховної Ради СРСР. У Верхньому провів свої дитячі та юнацькі роки український радянський поет В. М. Сосюра.

Колишній апаратник содового заводу С. В. Кафтанов — нині доктор хімічних наук, ректор Московського хіміко-технологічного інституту ім. Д. І. Менделєєва. Київський політехнічний інститут очолює професор О. С. Плигунов — колишній робітник содового заводу. Син потомственного лисичанського шахтаря І. П. Івонін — гірничий інженер, Герой Соціалістичної Праці, лауреат Державної премії. Відомим вченим-гірником, доктором технічних наук, професором і лауреатом Державної премії став вихованець Лисичанського гірничого училища М. Г. Трупак.

Старовинне місто Донбасу — Лисичанськ у 1960 році відзначило 250-річний ювілей свого рідного міста, на честь якого гірники дали понад план 15 тис. тонн вугілля. 27 серпня, напередодні Дня шахтаря, відбулася ювілейна сесія Лисичанської міської Ради депутатів трудящих. Біля будинку тресту «Лисичанськвугілля» в урочистій обстановці було відкрито пам'ятник першовідкривачеві кам'яного вугілля в Донбасі Г. Г. Капустіну. На підприємствах і будовах, шахтах і установах відбулися багатолюдні мітинги і збори, а на стадіоні «Шахтар» — велике народне свято: концерти, ігри, спортивні змагання, народні гуляння.

Місто-трудівник зростає з кожним роком. Ще красивіший стане Лисичанськ у майбутньому. Генеральним планом розвитку і реконструкції Лисичанська, який складено у 1963 році київським «Діпромістом» на основі найновіших досягнень науки і практики з урахуванням створення для населення всіх необхідних зручностей, передбачено у найближчі 5—10 років на 280-гектарному масиві спорудити нові житлові та культурно-побутові і громадські будинки, комплекс учбових закладів. Тут виростуть п'ятиповерхові, а в центральній частині міста — 9-, 14- і 16-поверхові будинки, які створять виразну архітектурно-просторову композицію центру і всього міста, зроблять його одним з найкрасивіших у Донбасі[1].

[1] Журн. «Строительство и архитектура», 1967 р., № 91, стор. 34—35.

А ось якими стали вулиці міста за роки Радянської влади. 1966 р.

Новий генеральний план перебудови Лисичанська — велика програма житлового, комунального та соціально-культурного будівництва. Він цілком реальний і економічно обгрунтований. Його накреслення вже у певній мірі втілені у життя. Стали до ладу Палац щастя, Будинок торгівлі, комплекс дитячої спортивної споруди та інші.

Мешканці Лисичанська люблять своє рідне місто, пишаються ним.

В. І. ПОЛОЗ, В. І. ПОДОВ

Лисичанський район створений в січні 1920 року, а в сучасних межах — 4 січня 1965 року. Розташований у південно-західній частині області. На півночі межує з Кремінським, на сході — з Новоайдарським та Слов'яносербським, на півдні і південному сході — з Перевальським районами Луганської області, на заході — з Артемівським районом Донецької області. Територія — 1,3 тис. кв. км. Населення — 48,6 тис. чол., у т. ч. міського — 41,4 тис. чол., або 85,2 процента.

У районі 8 селищних і дві сільські Ради, які об'єднують 37 населених пунктів. Крім того, в межах району розташовані міста обласного підпорядкування: Лисичанськ з мм. Новодружеськ і Привілля, Первомайськ з мм. Гірське, Золоте та Попасна, Сєверодонецьк з смт. Сиротине і Кіровськ з смт. Донецький та Червоногвардійське, в яких проживає 432,1 тис. чол. Таким чином, на території району мешкає 480,7 тис. чол., а середня густота населення — 300,3 чол. на 1 кв. кілометр.

Район має густу сітку залізниць. З півночі на південь проходить магістраль Куп'янськ — Дебальцево, яка зв'язує міста Рубіжне, Лисичанськ і Попасну. Від великого залізничного вузла Попасна радіально розходяться лінії в чотирьох напрямках.

Є також широка сітка шосейних доріг, які з'єднують Лисичанськ з Кадіївкою, Артемівськом, Новоайдаром та іншими містами.

Із природних багатств в районі є великі поклади кам'яного вугілля, будівельних матеріалів — вапняків, мергелів тощо. Промисловість зосереджена, головним чином, у містах обласного підпорядкування. Швидкими темпами зокрема розвивається видобуток вугілля, а також хімічна, будівельна та інші галузі промисловості.

Головний напрям у сільськогосподарському виробництві — вирощування зернових, овочів та фруктів, м'ясо-молочне тваринництво. В районі є 13 радгоспів і два спеціалізованих господарства — Лисичанська та Кадіївська птахофабрики. Їх земельні угіддя становлять 107,2 тис. га, у т. ч. орної землі — 57,8 тис. га, лісів — 4,9 тис. га, пасовищ — 17,5 тис. га, садів — 3,3 тис. га, ставків — 0,3 тис. га, інших — 23,4 тис. гектара.

Держава щедро оснащує сільське господарство району потужною технікою, добривами. На радгоспних ланах та спеціалізованих господарствах працює понад 530 тракторів, 230 комбайнів, 73 дощові установки та багато іншої техніки. Основні

роботи в рослинництві механізовано на 80 проц., а в тваринництві — на 82,5 процента.

І земля щедро віддячує своїм господарям. Валове виробництво зерна у 1966 році доведено до 365,2 тис. цнт, у т. ч. озимої пшениці — 81,8 тис. цнт, або вирощено по 18,5 цнт з кожного га; соняшника — 50,5 тис. цнт, овочів — 332,5 тис. центнерів.

Значні здобутки і в працівників тваринницьких ферм. Поголів'я великої рогатої худоби у всіх категоріях господарств району становить на 1 січня 1967 року 34,3 тис. голів, у т. ч. корів — 13,5 тис. голів; 13,7 тис. свиней, 55,2 тис. штук птиці. На кожні 100 га сільськогосподарських угідь припадає по 44 гол. великої рогатої худоби, у т. ч. 17 корів, а на 100 гектарів орної землі — по 23,4 свині. У 1966 році на кожні 100 га угідь вироблено по 57 цнт м'яса та 388 цнт молока.

За невтомну працю сотні трудівників району удостоєні урядових нагород. Лише за 1966—1967 рр. понад 140 робітників радгоспів і службовців було нагороджено орденами та медалями.

Невпинно підвищується добробут трудівників району. До їх послуг 195 магазинів, 29 підприємств громадського харчування. Роздрібний товарооборот державної і кооперативної торгівлі з року в рік зростає. У 1966 році він становив понад 17,9 млн. крб. За цей рік населенню продано 860 телевізорів, 1160 радіол та радіоприймачів, 1194 велосипеди, 136 мотоциклів і моторолерів, 18 легкових автомобілів, 60 стандартних житлових будинків та багато інших товарів.

Функціонує широко розгалужена і добре обладнана сітка медичних закладів: 7 лікарень, 29 фельдшерсько-акушерських пунктів, в яких працює 44 лікарі та понад 200 чол. з середньою медичною освітою.

Значного розмаху набрало житлове будівництво. Лише за 1965 рік у районі побудовано 8728 кв. метрів житла, а у 1966 році — 19 677 кв. метрів. Всі населені пункти електрифіковані та радіофіковані.

Широкого розвитку набула народна освіта. В районі працює 4 середніх, 12 восьмирічних, 25 початкових шкіл, а також 3 школи робітничої молоді, в яких навчається 6428 учнів. Знання в маси несуть 338 вчителів. Серед них 25 чоловік нагороджено значком «Відмінник народної освіти УРСР», а два педагоги удостоєні звання «Заслужений вчитель школи УРСР».

Докорінні зміни відбулися і в культурному житті трудівників району. До їх послуг понад 30 клубів, 2 будинки культури, 29 масових бібліотек з книжковим фондом 193 тис. томів. В культосвітніх закладах району працює 360 гуртків художньої самодіяльності, у яких беруть участь понад 4 тис. народних митців. Населення району обслуговують 23 стаціонарні кіноустановки, у т. ч. 3 широкоформатні.

З кожним роком збільшуються асигнування державного бюджету на благоустрій міст і сіл, розвиток освіти і культури, охорону здоров'я тощо. Загальні витрати на охорону здоров'я в 1967 році становили 792 тис. крб., розвиток освіти 851,8 тис. крб., культури — 801,2 тис. карбованців.

В районі широкого розмаху набрав рух за комуністичну працю, в який включилися тисячі трудівників усіх міст і сіл. Високе звання комуністичних уже завоювали 62 колективи (1826 чол.), а 1947 робітників і службовців носять звання ударників комуністичної праці.

Керівна роль у розвитку промислових підприємств, колгоспних і радгоспних господарств, культурному будівництві належить районній партійній організації.

Бойовими помічниками партійної організації є комсомольці, які приділяють велику увагу фізичному вихованню трудящих, борються за створення в усіх населених пунктах відповідних спортивних баз. Робота по фізичному вихованню трудящих зосереджена в 35 низових колективах, які об'єднують 6635 спортсменів, у т. ч. 1217 розрядників.

БОРІВСЬКЕ

Борівське — селище міського типу (з 1938 року), центр Борівської селищної Ради Лисичанського району. Розташоване на лівому березі річки Сіверського Дінця, за 13 км на схід від Лисичанська і за 9 км від залізничної станції Переїзна на лінії Попасна — Купянськ. Борівській селищній Раді підпорядковані села Боброве і Осколонівка. Чисельність населення — 9,3 тис. чоловік.

На околицях селища виявлено залишки чотирьох неолітичних стоянок (V—IV тисячоліття до н. е.) і поселення епохи міді — бронзи.

Перші згадки про Борівське припадають на 40-і рр. XVII століття.

В 30—40 рр. XVII століття у зв'язку із спустошливими нападами грабіжницьких орд кримських і ногайських татар на землі Російської держави уряд вживав заходів для зміцнення оборони південних кордонів: запровадив сторожову і станичну службу, почав споруджувати Бєлгородську лінію — грандіозний оборонний бар'єр з добре укріплених міст-фортець, острожків, валів та інших фортифікаційних споруд. Містечка і сторожі будували в тих місцях, звідки було зручно вести спостереження за татарськими сакмами (шляхами)[1].

Одна з таких сакм — Кальміуська — перетинала Сіверський Донець поблизу гирла річки Борової. Це місце називалося Борівським перевозом[2].

Для надійного захисту кордонів Росії близько 1640 року донські козаки спорудили сторожове містечко, яке поклало початок існуванню Борівського. У XVIII столітті на землі Борівського переселилось багато козаків і селян з правобережжя Дніпра, а також втікачів з Острогозького слобідського полку[3]. Долина Сіверського Дінця з її лісами, родючими землями, добрими пасовищами створювала сприятливі умови для їх життя, господарського розвитку, а втікачам, яких розшукували, давала можливість ховатися в очеретах і лісових заростях від переслідування.

Борівське було розташоване на березі Сіверського Дінця. Оскільки під час великих весняних повеней вода затоплювала оселі, багато мешканців перенесли свої хати за дві версти від ріки. Так виникло Нове Борівське містечко.

Мешканцями Старого і Нового Борівського були в основному служилі люди — козаки і стрільці, які несли сторожову службу. Господарство служилих людей здебільшого було типово селянським, яке пізніше почало називатися однодворовим, тобто помісним, що складалося з одного двора.

У першій чверті XVIII сторіччя за указом Петра I служилих людей — однодвірців — було звільнено від служби і обкладено різним податками. За соціальним станом вони були близькі до державних селян[4]. Козацька старшина, привілеї якої царський уряд всіляко підтримував, поступово захоплювала до своїх рук все більше і більше земель, посилювала експлуатацію селян.

Територія середньої течії Сіверського Дінця на початку XVIII століття була ареною сутичок між донськими козаками, які освоювали вільні землі, та Ізюмським слобідським полком. Ізюмський полковник Ф. В. Шидловський у 1703 році скаржився Петру I, що козаки Борівської та інших станиць «с поселений их Изюмского полку казаков выгоняют и чинят им многие обиды, и бьют, и грабят, и сено косить не дают, и похваляются смертным убийством и разорением»[5]. По-

---

[1] А. Г. Слюсарський. Слобідська Україна. Історичний нарис XVII—XVIII ст., 1954, стор. 14.

[2] Д. И. Багалей. Очерки из истории колонизации и быта степной окраины Московского государства. М., 1887, стор. 26, 27.

[3] Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 5. Х., 1858, стор. 376, 377.

[4] Н. В. Лопатин. У колыбели Донбасса. Луганськ, 1964, стор. 9.

[5] Труды историко-археографического института Академии наук СССР. Т. XII. Крестьянские и национальные движения накануне образования Российской империи. Булавинское восстание (1707—1708 гг.). М., 1935, стор. 28.

силаючи на Дон загін князя Ю. Долгорукого для розшуків селян-утікачів, Петро I наказав вирішити цю справу на користь Ізюмського полку, який був опорою царя у колонізації південних земель.

Це викликало велике невдоволення у борівчан. Тому коли в 1707 році козаки і селяни на чолі з К. Булавіним повстали проти феодально-кріпосницького гніту, борівчани підтримали повстанців. 12 жовтня 1707 року загін Булавіна, що складався з 1000 козаків, вступив у Старе Борівське містечко. «И того городка атаман со своей станицею встретили его с хлебом, и с вином, и с медом, и приняли его в станичную избу... И боровской атаман со всею станицей склонились, и предались к ним, Булавину с товарищи, и пошли за ним в Новой Боровской. И новоборовской атаман с казаками ему, Булавину, встретя, склонились, передались и пошли за ним же»[1].

Багато мешканців села приєднались до булавінців у березні 1708 року, коли загін повстанців вдруге вступив у Борівське. Вони «казну и лошадей разграбили и все присланные письма изодрали, и кабацкого голову пытали, и многие дома разорили, и колодников распустили, а иных взяли с собой...». Селяни, приєднавшись до повстанців, свою класову ненависть спрямували проти своїх гнобителів — знищили кріпосні грамоти, царські укази та інші документи[2].

Петро I для придушення повстання Булавіна послав на Слобожанщину каральний загін на чолі з князем В. Долгоруким. У своєму указі від 12 квітня 1708 року цар наказував Долгорукому: «Самому же ходить по тем городкам и деревням... которые пристают к воровству (йдеться про повстання Булавіна.— Ред.), и оныя жечь без остатку, а людей рубить, а завотчиков на колесы и колья...»[3].

Нещадної розправи зазнали Старе і Нове Борівське. Їх було спалено і зруйновано. Карателі за причетність до повстання били, відрізували губи і носи, жорстоко катували. Двадцять чотири «особливо небезпечних» учасників повстання було повішено, а більш як 25 борівчан відправлено в Азов на каторжні роботи. Серед них були козаки Ф. Дивавін, А. Севученін, К. Леонов, Т. Абаринов, Ф. Остахов та інші.

Нове Борівське було відроджено лише у 1732 році. Тут налічувалося спочатку тільки 13 дворів, в яких проживало 46 чоловік[4]. У наступні роки поселення збільшувалося головним чином за рахунок переселенців із Слобідської України.

В XIX сторіччі Борівське стає козацькою слободою Старобільського повіту Харківської губернії. У 1864 році в ньому вже нараховувалося 303 двори і 2079 чоловік[5]. Мешканці Борівського належали до державних селян, які користувалися казенною землею і перебували у феодальній залежності. Наприкінці XVIII сторіччя в їх володінні було 14 580 десятин землі, за відмежування якої в 1783 і 1787 рр. вони сплатили казенного мита по $8^{3}/_{4}$ копійки з десятини. Понад 3,5 тис. га кращих земельних угідь з луками і пасовиськами, що прилягали до Сіверського Дінця, царський уряд відібрав у борівчан для потреб Бахмутських казенних соляних заводів. А коли ці підприємства були закриті, земля перейшла у володіння поміщиків Фалєєва, Веригіна, Долинського та інших.

Після аграрної реформи 1861 року становище борівських селян значно погіршалося. Під їх наділи були відведені малородючі землі. В той же час великі землевласники захопили собі найкращі грунти, луки, пасовища та інші угіддя. У 1880 році Борівській сільській громаді належало 5677 десятин землі. На одну ревізьку душу припадало по 4,8 десятини. Наділ, здавалося б, великий. Але з 5677 десятин сільськогосподарських угідь тільки 1392 десятини було орної зем-

[1] ЦДАДА, ф. 9, оп. 2, кн. 8, арк. 360—364 об.
[2] В. И. Лебедев. Булавинское восстание. 1707—1708. М., 1934, стор. 36.
[3] Письма и бумаги императора Петра Великого, т. VII, вип. 1, № 2334.
[4] ЦДІА УРСР, ф. 28 Ізюмської полкової канцелярії, спр. 57, арк. 1281.
[5] Список населенных мест Харьковской губернии по сведениям 1864 года. СПб, 1869, стор. 160.

лі, сіножатей і пасовищ, а решта була зайнята під садибами, садами, городами, вигонами, заливними луками і лісом. Посівні площі становили лише 767 десятин[1].

За землю селяни повинні були сплачувати податки. Їх сума на кожну ревізьку душу становила по 7 крб. 52 коп., а на один двір — 15 крб. 75 коп. платежів на рік. Через низьку доходність господарства, неврожаї, стихійні лиха селяни не завжди мали змогу вчасно сплатити податки, а тому кожного року були недоїмки. До 1880 року вони становили 1 крб. 79 коп. на ревізьку душу, або 4 крб. 2 коп. на один двір.

У той час, коли селянські земельні наділи рік у рік зменшувалися, місцеві багатії загарбували у свої руки всі найродючіші лани. Понад 950 десятин землі з луками, пасовищами і лісами стали власністю Долинського, Корсику належало 550 десятин землі і 350 десятин лісу, Суханову — 450 десятин орної землі. Колишній волосний писар І. Берестовий за 20 років служби хабарами і шахрайством нажив собі великий капітал, за який придбав 750 десятин землі і 360 десятин лісу, які належали Борівській сільській громаді. Землевласники на кабальних умовах здавали частину своїх угідь в оренду. Так, в 1905 році 516 селянських господарств Борівського орендували 3238 десятин земель[2].

Найпоширенішою була оренда землі на один рік, здебільшого з третьої частини врожаю. При орендуванні орної землі під посів озимих і ярих хлібів селяни змушені були платити 8—10 крб. за десятину, за луки — по 8—12 крб., сінокоси — по 4—6 крб., пасовиська — 3 крб. на рік. Але за гроші сінокоси здавалися рідко, частіше з частки скошеного сіна: лучні — з четвертої, а степові — з третьої частини[3].

Навіть царська адміністрація змушена була визнати, що борівські селяни задихались від безземелля. 25 грудня 1905 року старобільський повітовий справник у рапорті харківському губернаторові писав: «Селяни Борівської громади володіють у районі Старобільського повіту непридатною піщаною землею і для посівів орендують землю за Дінцем, у Бахмутському повіті; отже, перспектива мати власні, придатні для обробітку поля є для них (селян) питанням першої потреби»[4].

Щоб якось прожити і прогодувати сім'ю, селяни змушені були займатися підсобним ремеслом. Вони виготовляли вози, окремі частини для них і продавали їх на ярмарках у багатьох селах і містах. Випалювали також вугілля, яке збували в міських пекарнях, швейних майстернях, шинках. Навесні, під час розливу Сіверського Дінця, борівчани навантажували великі човни колесами, спицями, голоблями, ободами, колодками для коліс, деревним вугіллям і вирушали вниз по ріці за Дон, переважно у Новочеркаськ і Ростов, де й продавали свої вироби.

Зубожілі й розорені селяни змушені були також іти на заробітки на донецькі шахти, фабрики і заводи, батракувати у поміщиків і куркулів. На промислових підприємствах, не маючи ніякої кваліфікації, вони виконували найтяжчу і низькооплачувану роботу.

У 1905 році у Борівському налічувалось понад 400 промислових робітників, з них поденників і чорноробів — 283 чол. працювали у вугільній промисловості і на рудниках, а решта на фабриках і заводах. Різними промислами займалося понад 1000 чоловік.

Процес розшарування селянства в Борівському особливо посилився у першому десятиріччі XX століття. Потрапляючи у кабалу до поміщиків і куркулів, не маючи змоги сплачувати податки та інші платежі, багато селян розорялися, про-

---

[1] Материалы по статистике землевладения в Харьковской губернии. Вып. 1. Крестьянское общественное землевладение в Старобельском, Харьковском, Валковском и Лебединском уездах. Х., 1881, стор. 94—95.

[2] Материалы для оценки земель Харьковской губернии. Старобельский уезд. Вып. II. Подворная перепись. Х., 1907, стор. 296.

[3] Очерк экономической жизни крестьянского населения Старобельского уезда и причин его задолженности. 1849—1893 гг., Х., 1893, стор. 38, 39.

[4] Харківський облдержархів ф. 3, оп. 287, спр. 1144, арк. 7.

М. Н. Поздняков — активний учасник революційних подій 1905—1907 рр. у Борівському.

давали свої наділи майже за безцінь і йшли на заробітки в міста. Це сприяло зростанню куркульських господарств. Тільки два місцевих багатії Воронов і Метьолкін прибрали до своїх рук 450 десятин землі, 5 куркулів — по 50—100 десятин. В той же час 65 селянських господарств мали землі менше однієї десятини, 34 господарства — по 1—3, 95 господарств по 3—7, 177 господарств по 7—10 десятин.

Про зубожіння більшої частини селян свідчить той факт, що вже напередодні столипінської реформи у 1905 році із 793 господарств, які були в Борівському, 83 не мали ніякої худоби, 277 — робочої худоби, а 327 господарств мали тільки по одному коню або парі волів. У 190 господарствах не було корів[1].

Доведені до відчаю малоземеллям, злиднями і безправ'ям, борівські селяни не раз виступали з вимогою, щоб їм повернули відібрані царським урядом 3500 десятин громадської землі, що прилягає до Сіверського Дінця. Їх боротьбу за землю очолили односельчани М. Н. Поздняков і М. І. Моргунов.

Перебуваючи на військовій службі в Харкові, Поздняков підтримував зв'язок з місцевою соціал-демократичною групою «Вперед». Після демобілізації з армії він повернувся в Борівське і розгорнув у рідному селі революційну пропаганду. На сільському сході 5 січня 1903 року М. Н. Поздняков запропонував порушити в судовому порядку клопотання про повернення відібраних земель. Весь сход підтримав його. Своїми уповноваженими для ведення цієї справи громада обрала М. Позднякова, П. Нехорошого і П. Дашевського. Але у травні 1903 року цих уповноважених було викликано у Харків до виконуючого обов'язки губернатора Гербеля і за його наказом «за підбурювання своїх односельчан до розв'язання справи громади про землю поза встановленим законом порядком» — арештовано на сім діб, а М. Н. Позднякова у серпні 1903 року — заслано на два роки в Олонецьку губернію під гласний нагляд поліції[2].

Це викликало гнів і обурення борівчан. Вони обрали нових повірених (сім чоловік). Гербель розпорядився негайно арештувати і посадити в старобільську тюрму і цих ходаків. Та коли для виконання цього наказу у село прибув становий пристав, борівчани гнівно заявили, що не видадуть їх навіть під загрозою застосування збройної сили. Гербель змушений був скасувати своє розпорядження.

У вересні 1905 року повернувся із заслання М. Н. Поздняков. Під впливом революційних подій, що відбувалися в Росії, Поздняков і Моргунов стали цілком відкрито закликати селян Борівського, щоб розгромити садиби великих землевласників — багатіїв Берестового і Прокоповича, яким належали колишні громадські землі біля Сіверського Дінця. Виступ селян було призначено на 30 жовтня 1905 року. Але напередодні про це стало відомо місцевому попові Мухіну, таємному агентові царської охранки, який доніс місцевим властям про підготовку виступу селян. Щоб виграти час, поки прибуде поліція, Мухін у неділю 30 жовтня затягнув богослужіння. Він став читати царський маніфест від 17 жовтня 1905 року, виголошувати з приводу цього вірнопідданські повчання. Тим часом у Борівське прибув загін поліції, який не дав можливості селянам вчинити напад[3].

Але М. Н. Поздняков, М. І. Моргунов та інші революційно настроєні селяни не мирилися з цим становищем. Вони продовжували готувати напад на маєтки бага-

---

[1] Материалы для оценки земель Харьковской губернии. Вып. II, стор. 285—286.
[2] Харківський облдержархів, ф. 3, оп. 287, спр. 1144, арк. 8.
[3] Там же.

тих землевласників. Як повідомляв старобільський повітовий справник, «агітація Позднякова і Моргунова мала такий великий вплив на місцеве селянське населення, що на Борівському сільському сході 20 листопада 1905 року було прийнято ряд ухвал, які закликали до непокори властям і цілковитої перебудови як побуту селян, так і взагалі державного ладу Росії»[1].

Повітові власті вживають рішучих заходів, щоб у Борівському не допустити заворушення. В ніч з 10 на 11 грудня 1905 року півескадрон драгунів і стражники на чолі з старобільським повітовим справником увірвалися в хутір Воронове, оточили будинок, де жив М. Н. Поздняков. Зламавши двері, вони арештували його. Сусід Позднякова Сопов пострілом з рушниці підняв тривогу. Понад 80 чоловік, озброївшись колами та вилами, кинулися на захист свого вожака. Драгуни почали стріляти і поранили кількох селян. Тієї ж ночі було заарештовано Моргунова і разом з Поздняковим відправлено у старобільську тюрму, а в квітні 1906 року їх було вислано під гласний нагляд поліції у віддалені місця Вологодської губернії[2].

Повернувшись із заслання, вони продовжували революційну діяльність. Поздняков брав активну участь у встановленні Радянської влади в селі Верхньому. У 1921 році його обрали головою комуни «Гігант» у селі Біла гора. Але тюрми і заслання підірвали здоров'я. У 1922 році Поздняков помер від туберкульозу.

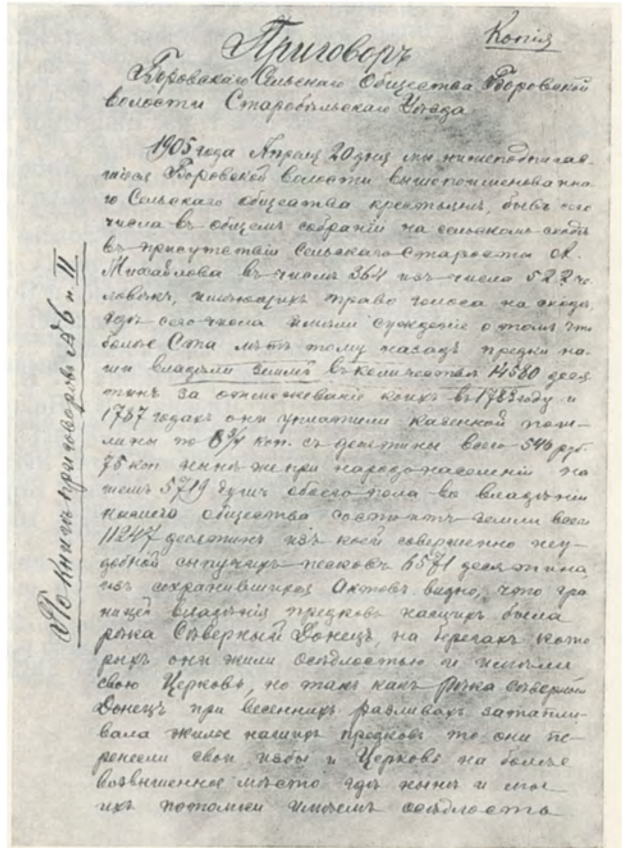
Гнані голодом і злиднями, десятки селянських сімей Борівського покидали рідне село і їхали шукати щастя на вільні землі у Східний Сибір, Оренбурзьку губернію та інші віддалені місцевості. Тільки в 1904—1908 рр. з Борівського переселилося 58 сімей, або 349 чоловік.

Селяни страждали також від різних епідемій. У Борівському був лише один фельдшер, який лікував у себе вдома. Тяжко хворих доводилося возити за 15—20 верст у слободу Муратову, де знаходилася земська лікарська дільниця, у Лисичанськ в лікарню содового заводу. Нерідко по дорозі хворі помирали. Мешканці села постійно хворіли на пропасницю. Часто тут спалахували епідемії інфекційних хвороб. У 1914 році зареєстровано понад 160 випадків захворювання на віспу. Від дифтерії, скарлатини, кору та інших хвороб щороку помирали сотні дітей. З 298 чол., що померли в Борівському у 1914 році,— 254 чол. (понад 85 проц.) були діти віком до 10 років. В Борівській волості смертність була найвищою в усьому Старобільському повіті (51,1 процента)[3].

Перша школа у селі була відкрита лише у 1881 році на пожертвування церковного старости. Але незабаром кошти вичерпалися, і цей т. зв. учбовий заклад було закрито аж до 1889 року[4].

У 1886 році земство відкрило другу школу, яка містилася у церковній сторожці — дерев'яній хаті під солом'яною покрівлею.

Ухвала сходу Борівської сільської громади, в якій поставлено вимогу про повернення селянам 3500 десятин землі, яку незаконно забрав царський уряд.

Приговоръ — Копія

Боровскаго Сельскаго Общества Боровской волости Старобѣльскаго Уѣзда

1905 года Апрѣля 20 дня мы нижеподписавшіеся Боровской волости вышепоименованного Сельскаго общества крестьяне, бывъ [illegible] въ общемъ собраніи на сельскомъ сходѣ въ присутствіи Сельскаго Старосты А. Михайлова въ числѣ 364 изъ числа 52[illegible] человѣкъ, имѣющихъ право голоса на сходѣ, [illegible] сужденіе о томъ что болѣе Ста лѣтъ тому назадъ предки наши владѣли землей въ количествѣ 14580 десятинъ за отмежеваніе коихъ въ 1785 году и 1787 годахъ они уплатили Казенной пошлины по [illegible] коп. съ десятины всего 546 руб. 75 коп. нынѣ же при [illegible] нашемъ 5719 душъ обоего пола въ владѣніи нашего общества состоитъ земли всего 11247 десятинъ изъ коей совершенно неудобной сыпучихъ песковъ 6571 десятина изъ сохранившихся Актовъ видно, что границей владѣній предковъ нашихъ была рѣка Сѣверный Донецъ, на берегахъ которыхъ они жили осѣдлостью и имѣли свою Церковь, но такъ какъ рѣка Сѣверный Донецъ при весеннихъ разливахъ затапливала жилье нашихъ предковъ то они перенесли свои избы и Церковь на болѣе возвышенное мѣсто гдѣ нынѣ и мы ихъ потомки имѣемъ осѣдлость

По книгѣ приговоровъ [illegible]

[1] Харківський облдержархів, ф. 3, оп. 287, спр. 1144, арк. 9, 10.

[2] Харківський облдержархів, ф. 3, оп. 287, спр. 1144, арк. 6, 7, 11.

[3] Отчет о составе и деятельности земской медицины Старобельского уезда за 1914 год. Старобільськ, 1915, стор. 100, 154, 303, 331.

[4] Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки этнографии края. Х., 1898, стор. 250.

М. І. Моргунов — активний учасник революційних подій 1905—1907 рр. у с. Борівському.

Старожили добре пам'ятають, як учителька О. О. Усикова ходила по хатах і збирала учнів на заняття. Взимку до школи ходило 40—45 дітей, а на кінець року залишалося 10—15 учнів. Так, в 1900 році із загального числа 55 учнів 40 покинули заняття до закінчення навчального року[1]. Такий великий відсів пояснювався тим, що діти були зайняті на господарських роботах.

В 1905 році з 4620 мешканців села було тільки 357 письменних. З 463 хлопчиків віком 7—13 років у школі вчилися 69, а з 269 дівчаток віком 7—11 років — тільки 21.

В наступні роки становище з освітою майже не поліпшилось. У 1908 році в Борівському налічувалось близько 600 дітей віком від 8—11 років, але дві третини їх не відвідували школи, приміщення шкіл були тісними, непридатними для занять.

Кількість учнів майже в два рази перевищувала допустиму педагогічну норму в т. зв. класах. В обох школах села працювало тільки 4 вчителі[2]. Лише у 1910—1912 рр. було побудовано нові приміщення земського училища на 4 класи і церковнопарафіальної школи на 3 класи.

Під час першої світової війни борівчани зазнали нових поневірянь. Більш як 500 чоловіків було мобілізовано в армію. В 1916 році царський уряд скасував відстрочку від призову тих, в сім'ях яких не було працездатних, внаслідок чого багато родин лишилося без годувальників. Збільшились податки, і селянам, щоб сплатити їх, доводилось продавати навіть насінний матеріал. Для армії було реквізовано 80 коней. Будучи неспроможними підтримувати своє господарство, багато борівчан йшло на заробітки в Лисичанськ, на вугільні шахти Донбасу.

Повалення самодержавства в лютому 1917 року борівські селяни зустріли загальним схваленням. Вони почали громити маєтки, захоплювати землі багатіїв, проводити масову порубку їх лісів. Місцеві власті, боячись розплати народу, втекли з слободи.

В селі було створено волосний селянський комітет, який розподілив захоплені землі не на ревізьку душу, а на кожного їдця.

Однак радість селян була передчасною. В квітні у село повернувся Берестовий із загоном т. зв. «народної міліції», яка стала канчуками і прикладами гвинтівок бити селян і виганяти їх з земель багатіїв, примусила повернути все, що було взято з їх маєтків. Крім того, за порубку лісу, користування пасовищами та іншими угіддями Берестовий пред'явив Борівському волосному комітетові позов на велику суму, виплата якої зовсім розорила б селян. Від нового лиха їх врятувала Велика Жовтнева соціалістична революція.

В кінці жовтня 1917 року в Борівському стало відомо, що на виборах в Луганську Раду робітничих і солдатських депутатів більшовики отримали близько 70 процентів депутатських місць і фактично взяли владу в свої руки. Ввечері 25 жовтня у хаті робітника А. П. Толокольникова зібралися сільські більшовики: О. Сиротін, К. Лисенко, П. Нехороший, В. Попов та інші. Вони обговорили питання про скликання у Борівському мітингу трудящих. Ранком 26 жовтня 1917 року за сигналом дзвону сотні людей зібралися на майдані у центрі села. Сюди прийшли мешканці не тільки Борівського, а й хуторів Воронова і Метьолкіна. У мітингу взяв участь також матрос-більшовик К. Попов, надісланий Луганським комітетом РСДРП(б).

[1] Харківський облдержархів, ф. 304, оп. 1, спр. 449, арк. 15.

[2] Школьная сеть Старобельского уезда. Доклад № 101 Старобельской уездной земской управы уездному собранию 1908 года. Х., 1912, стор. 108, 118, 123.

Палку промову на мітингу виголосив О. І. Сиротін. Він з великою переконливістю говорив про те, що Тимчасовий уряд і його лакеї — меншовики і есери — не виражають інтересів робітничо-селянських мас. Від імені Харківського комітету РСДРП(б) О. І. Сиротін закликав селян йти за більшовиками, за Леніним.

За пропозицією більшовика І. І. Нехорошого мітинг ухвалив таку резолюцію: «Ми, робітники й селяни села Борівського Старобільського повіту Харківської губернії, на своїх зборах обговорили сучасне становище і вважаємо, що Тимчасовий уряд, як і Центральна рада, не стоять на варті інтересів трудящих. Вони більше піклуються про добробут поміщиків і буржуазії. А тому вимагаємо замінити цю владу більшовиками...»[1].

Г. А. Толокольников, уродженець Борівського, активний учасник встановлення Радянської влади в рідному селі, 1958 р.

Не встиг Нехороший дочитати резолюцію, як до столу президії підійшов залізничник О. П. Лисенко і щось стурбовано сказав. Це була звістка про те, що 25 жовтня Тимчасовий уряд скинуто, а влада перейшла до рук Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів. В цей же день трудівники села обрали військово-революційний комітет у складі К. Д. Єлізарова (голова), О. І. Сиротіна, І. Т. Лисенка, Ф. П. Нехорошого, Д. І. Телебенєва і Т. Р. Ворошилова.

На початку 1918 року в Борівському було організовано осередок РСДРП(б). До його складу входили комуністи: Ф. П. Нехороший, Т. Р. Ворошилов, О. П. Нехороший, П. М. Дєдов, О. Ф. Нехороша та інші — всього — 8 чол. Очолював партосередок Ф. П. Нехороший[1]. З ініціативи комуністів Т. Ворошилова, П. Коломийцева, М. Болтова, Л. Лебеденко і Г. Толокольникова у Борівському було організовано соціалістичну спілку селянської молоді. Головою обрано Г. Толокольникова.

У лютому 1918 року, коли німецькі імперіалісти в змові з Центральною Радою вдерлися на Україну, Луганський комітет РСДРП(б) звернувся до робітників і селян із відозвою добровільно вступити у бойові загони для захисту революції.

На заклик партії у березні 1918 року для боротьби з німецькими окупантами у Луганську було сформовано 1-й Луганський соціалістичний загін під командуванням К. Є. Ворошилова. У цей загін влилося і 36 борівчан на чолі з О. І. Сиротіним. В їх числі були більшовики І. І. Нехороший, М. І. Коломійцев, І. Т. Лисенко, Д. М. Попов, М. Я. Митрофанов, Д. І. Телебенєв, члени соціалістичної спілки молоді М. А. Болтов, Г. О. Чуйков, І. Г. Сиротін, І. К. Кожем'якін та інші.

У складі 1-го Луганського соціалістичного загону уродженці Борівського пройшли з боями шлях від Конотопа до Луганська. Тут загін влився до 5-ої Української армії, яка у 1918 році під командуванням К. Є. Ворошилова з боями пробилася до Царицина і з'єдналась з частинами Червоної Армії, які захищали місто від білогвардійських військ.

У травні 1918 року Борівське було окуповане німецько-австрійськими військами. Кайзерівські загарбники вчиняли насильства над селянами, з люттю розправлялися з сільськими активістами, особливо з тими, які брали участь у ліквідації поміщицьких садиб. Вони заарештували і вивезли до Німеччини членів ревкому Ф. П. Нехорошого, П. М. Дєдова, М. Й. Агафонова, червоногвардійців І. Н. Нехорошого, М. І. Чорношукова, С. І. Дєдова. Там вони перебували в ув'язненні аж до листопадової революції 1918 року. Окупанти обклали населення

---

[1] Г. А. Толокольников. Рождение отважных. М. 1958, стор. 18, 19, 21.

[2] Харківський облпартархів, ф. 10, оп. 1, спр. 866, арк. 766.

великими податками, примушували постачати їх військам продовольство і фураж.

Коли в грудні 1918 року у Борівське вторгся загін петлюрівців, було вирішено організувати партизанський загін, в який одними з перших вступили В. Биков, І. Толокольников, Г. Воронов, О. Купін, М. Ворошилов, І. Скуридін, А. Філімонов, Тихон і Павло Сопови, Г. Хохлов, І. Бабакін, Л. Соловйов, М. Митрофанов та інші — всього 40 чол. Очолив народних месників вольовий і хоробрий більшовик І. П. Нехороший.

Озброївшись гвинтівками, рушницями, вилами, сокирами, партизани і робітники Донецького содового заводу вночі напали на петлюрівців. 15 з них було вбито, а решта розбіглася.

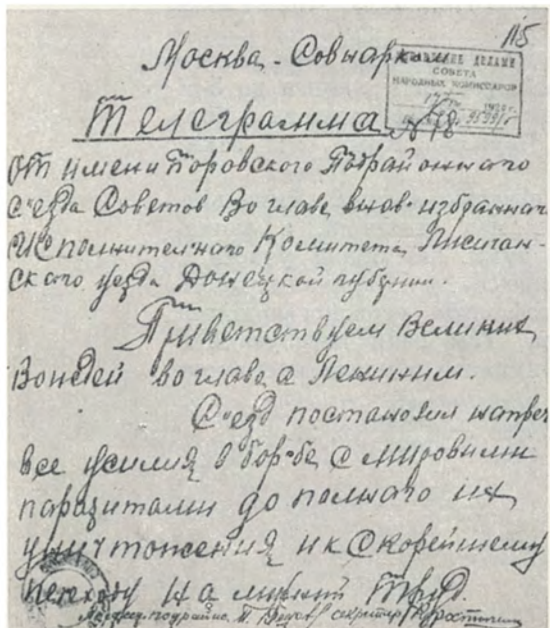
Невдовзі до Борівського прибули партизанські загони з сіл Райгородки, Нового Айдара, Біловодська та інші. За рішенням Луганського підпільного комітету РКП(б) усі вони були об'єднані в Старобільський партизанський загін, що налічував тоді понад 600 чоловік. Партизани двічі нападали на склад зброї петлюрівців на станції Переїзда, захопили 1100 гвинтівок, 2 кулемети, велику кількість патронів та інше озброєння. У складі Старобільського загону борівські партизани брали участь у визволенні багатьох сіл Луганщини.

З червня по грудень 1919 року Борівське перебувало під владою денікінців. Білогвардійці грабували населення, проводили масові арешти, розстрілювали радянських активістів. Жертвою денікінців став, зокрема, голова ревкому К. Т. Поздняков.

Радянська влада у Борівському утвердилася в лютому 1920 року, коли була обрана перша Рада робітничих і селянських депутатів на чолі з селянином-бідняком П. Н. Дєдовим. Одним з перших заходів Ради було завершення націоналізації землі.

Революційні заслуги борівчан у боротьбі проти ворогів Радянської влади під час громадянської війни високо оцінені. Орденом Червоного Прапора було удостоєно Г. А. Толокольникова, Т. Р. Ворошилова, І. В. Байдіна, І. П. Нехорошого, І. М. Бабакіна, І. О. Орлова. Комсомольців І. Кожем'якіна і Г. Чуйкова нагороджено орденом Червоного Прапора посмертно.

В телеграмі Володимиру Іллічу Леніну, надісланій 17 серпня 1920 року учасниками Борівського підрайонного з'їзду Рад Лисичанського повіту говорилося: «Вітаємо великих вождів на чолі з Леніним. З'їзд ухвалив напружити всі зусилля у боротьбі з світовими паразитами до повного їх знищення і до найшвидшого переходу до мирної праці»[1].

Москва - Совнарком
Телеграмма
От имени Боровского подрайонного съезда Советов во главе вновь избранного Исполнительного Комитета Лисичанского уезда Донецкой губернии.
Приветствуем великих вождей во главе с Лениным.
Съезд постановил напрячь все усилия в борьбе с мировыми паразитами до полного их уничтожения и к скорейшему переходу на мирный труд.

Телеграма В. І. Леніну від учасників Борівського підрайонного з'їзду Рад Лисичанського повіту. 1920 р.

Велику роль у господарському і громадському житті села відіграв комітет незаможних селян, створений у жовтні 1920 року, в який входило 44 чол. Головою комітету було обрано Д. І. Телебенєва — активного учасника громадянської війни. Комнезам втілював у життя закони Радянської влади, розподіляв землю, вів боротьбу проти бандитизму, реквізував лишки хліба у куркулів для виконання продрозверстки. У відбудовний період (1921—1924 рр.) КНС провів велику роботу по ліквідації розрухи, викликаної війнами. Він мобілізував бідноту на будівництво житла для робітників Лисичанської ДРЕС і заводу «Донсода», а під час ко-

---

[1] Владимиру Ильичу Ленину. Письма, телеграммы, приветствия трудящихся Луганщины (1917—1925 гг.). Луганськ, 1963, стор. 30.

лективізації був організатором об'єднання одноосібних господарств у сільгоспартіль.

О. І. Сиротін, один з активних учасників встановлення Радянської влади у Борівському (фото 1914 р.).

У 1921 році в Борівському створено сільський комсомольський осередок, який очолив Л. Д. Лебеденко. В 1923—1924 рр. він налічував 80 юнаків і дівчат. Комсомольці вели активну боротьбу проти куркульства і бандитизму, допомагали в об'єднанні і згуртуванні бідноти[1].

Одним з головних завдань культурної революції на селі була ліквідація неписьменності серед дорослого населення. Відразу ж після закінчення громадянської війни у Борівському були організовані гуртки і школи лікнепу, якими керували вчителі та комсомольці. Протягом 1924—1930 рр. навчання в школах лікнепу пройшли 520 мешканців села, а до 1936 року неписьменність була ліквідована повністю.

Успішно було розв'язано питання загального навчання дітей. Якщо у 1922 році школу відвідувало тільки 25 проц., то на кінець відбудовного періоду навчанням охоплено всіх дітей шкільного віку, У 1932 році в школах Борівського навчалося 860 дітей і працювало 37 вчителів. Крім того, функціонувала вечірня професійно-технічна школа, яка готувала кадри робітників — хіміків, слюсарів, електриків.

Одночасно проводилась велика культурно-освітня робота. З ініціативи комсомольців у 1923 році в Борівському було відкрито сільську бібліотеку, яка налічувала 990 книг. У 1926 році почав діяти клуб, створюються червоні кутки, в яких читалися лекції і доповіді, проводилися вечори запитань і відповідей та інші цікаві заходи. Кожної неділі в Борівське приїздили комсомольці заводу «Донсода», які шефствували над селом. Вони організовували вечори відпочинку, читали лекції, виступали з концертами.

У грудні 1929 року в Борівському організовано колгосп «Червоний партизан». В числі ініціаторів створення артілі були І. М. Бабакін, І. О. Орлов, І. С. Адонін, І. І. Воронов, М. С. Сиротін та інші. Головою колективного господарства було обрано старого партизана І. М. Бабакіна. В колгосп вступило 78 сімей[1]. Перед новоствореною сільгоспартіллю виникло немало труднощів. Не вистачало керівних кадрів, технічних засобів, тяглової сили.

В першу весну члени артілі засіяли лише 65 га землі. Для її обробітку в господарстві було тільки 10 пар волів і 8 коней. Але колективна праця згодом принесла членам артілі радість, достаток, щастя. Розподіл наслідків артільного господарювання сприяв дальшому зміцненню колгоспу, до якого вступали все нові сім'ї. Тільки в колективізації бідняки і середняки бачили своє майбутнє. На ланах артілі працювало два трактори, за кермо яких сіли І. О. Брикін та І. І. Воронов. Вони прокладали перші борозни на колгоспних ланах.

З кожним роком зростало артільне господарство. Колгоспний лад виховав у Борівському передовиків, імена яких стали відомі далеко за межами Лисичанського району. Не забудеться прізвище Н. Д. Кожем'якіної, яка в 1935 році одержала по 22 ділових поросят від кожної з 24 закріплених за нею свиноматок, за що була удостоєна медалі «За трудову доблесть». Такою ж медаллю було нагороджено скотаря Д. І. Андреєва. Н. Д. Кожем'якіна і Д. І. Андреєв брали участь у II Все-

---

[1] Лисичанський райдержархів, ф. 30, оп. 1, спр. 1, арк. 14—15, 18.

[2] Лисичанський райдержархів, ф. 30, оп. 1, спр. 1, арк. 3.

Перший виїзд у поле хліборобів сільгоспартілі «Червоний партизан». 1930 р.

союзному з'їзді колгоспників-ударників, який відбувся у лютому 1935 року в Москві і прийняв новий Статут сільськогосподарської артілі.

На кінець 30-х рр. колгосп значно збільшив посівні площі, було зведено багато господарських і житлових будинків: дитячі ясла, капітальні тваринницькі приміщення та інші будівлі. На фермах налічувалося 170 корів, 100 пар робочих волів, 114 пар коней, понад дві тисячі овець, багато свиней і птиці. На полях працювали три трактори, комбайн та інша сільськогосподарська техніка, яка підносила культуру землеробства, множила багатство артілі. Якщо в 1930 році прибутки колгоспу становили 200 тис. крб., то у 1940 році сільгоспартіль стала мільйонером[1].

У 1938 році село Борівське було віднесено до категорії селищ міського типу. За роки Радянської влади воно докорінно змінило своє обличчя. Тут було перебудовано 830 і споруджено заново понад 360 будинків.

Але не встигли борівчани здійснити намічені плани, почалася Велика Вітчизняна війна. Віроломний напад фашистської Німеччини на СРСР мешканці селища зустріли з обуренням. Сотні борівчан — чоловіків і жінок стали в ряди захисників любимої Батьківщини. Багато з них у перші дні війни добровільно пішли до Червоної Армії. У боях проти фашистських орд багато з них виявили хоробрість, мужність і відданість рідній Вітчизні.

В 1938 році четверо синів Попова — Федір, Олександр, Іван і Микита вступили до Харківського танкового училища. Коли почалася війна, вони створили свій т. зв. родинний екіпаж і понад півроку разом боролися проти гітлерівських полчищ. У 1942 році загинув Іван, а пізніше пропав безвісти Олександр. Федір і Микита громили фашистів всю війну. Вони багато разів були поранені, але заліковували рани і продовжували брати участь у великій борні радянського народу з фашистськими ордами. Брати Попови за ратні подвиги на війні удостоєні багатьох бойових нагород.

На фронтах Великої Вітчизняної війни брали участь 1150 жителів Борівського, понад 400 з них віддали своє життя за свободу і незалежність Радянської Вітчизни. Близько 1000 чоловік нагороджені орденами та медалями. За мужність і героїзм, проявлені у боях за визволення Києва в листопаді 1943 року, уродженець Борівського О. І. Агафонов удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

Борівське було окуповане гітлерівськими військами 11 липня 1942 року. Фашистська пропаганда всіляко розхвалювала «новий порядок» в Європі і закликала мешканців селища їхати на роботу в Німеччину. Але жодного добровільця не вияви-

[1] Лисичанський райдержархів. ф. 30, оп. 1, спр. 1, арк. 4.

лося. Борівчани всіляко саботували заходи окупантів, а на біржу праці йшли тільки під загрозою розстрілу.

У період окупації фашисти закатували і розстріляли 17 чоловік — кращих радянських активістів, вивезли до Німеччини на каторжні роботи 270 юнаків і дівчат[1]. Вони пограбували майно колгоспу: 700 голів худоби, багато зерна та інших сільськогосподарських продуктів, зруйнували і спалили 600 будинків, школу, лікарню, клуб. Загальні збитки, завдані селищу німецько-фашистською окупацією, становили 1,7 млн. карбованців.

Танковий екіпаж братів Попових. Зліва направо: Олександр, Федір, Іван, Микита. 1940 р.

Першого лютого 1943 року Борівське було визволено радянськими військами від гітлерівських загарбників.

Мешканці селища дружно взялися за відбудову зруйнованого господарства. Насамперед було відновлено колгосп і закладено основи врожаю 1943 року. Становище було надзвичайно тяжким. Не вистачало ні тяглової сили, ні реманенту, ні насіння. Тваринницькі ферми лежали в руїнах і згарищах.

У перші ж дні після визволення колгоспники позвозили сільськогосподарський інвентар і машини, які були заховані, взялися за ремонт виробничих будівель. заготовляли з власних запасів насіння. Колгосп одержав також значну допомогу від держави.

Весняні польові роботи 1943 року проходили в тяжких умовах. Ворог, який ще утримував свої бойові позиції на протилежному березі Сіверського Дінця, часто обстрілював поля з гармат і мінометів. Незважаючи на всі труднощі, борівчани посіяли 360 га зернових культур і кукурудзи, вчасно провели обробіток усіх полів.

Вирішальною силою в колгоспі у той час були жінки. Вони трудилися на всіх ділянках сільськогосподарського виробництва. Так, на збиранні врожаю 1943 року працювало 237 жінок. Зразки самовідданої праці показували М. І. Агафонова, В. П. Байдіна, М. І. Трунова, О. С. Дєдова та інші, які на косовиці зернових виконували по півтори-дві норми.

Трудове змагання хліборобів артілі очолила територіальна партійна організація (секретар О. М. Ященко), яка відновила свою діяльність в кінці 1943 року. Вона об'єднувала тоді 7 членів ВКП(б). Комуністи йшли в авангарді боротьби за зміцнення колгоспу, невтомно боролися за втілення в життя рішень партії та уряду по піднесенню сільського господарства. Навколо парторганізації згуртовувалися передовики виробництва, за рахунок яких зростали ряди комуністів. Уже на кінець 1944 року Борівська парторганізація налічувала в своїх рядах 36 членів і кандидатів партії. Комсомольська організація, яка згуртовувала в своїх рядах 150 членів ВЛКСМ, створила комсомольсько-молодіжні ланки по вирощуванню кукурудзи, соняшнику, цукрових буряків та інших культур, проводила масово-політичну та культурно-освітню роботу.

Для відбудови і спорудження нових житлових будинків, виробничих будівель і приміщень соціально-культурних установ держава асигнувала довготермінові позики, виділила багато лісу та інших будівельних матеріалів. Вже в 1944 році було відбудовано і заново споруджено 522 житлові будинки, лікарню, школу, клуб, будинок селищної Ради. Відновлено також телефонний зв'язок, почала діяти радіотрансляційна мережа[1]. Після відбудови Лисичанської ДРЕС у 1948 році Борівське одержало електроенергію. В цьому ж році у селищі почала працювати бібліотека.

---

[1] Газ. «Лисичанский рабочий», 23 вересня 1944 р.

На засіданні ради економічного аналізу в радгоспі «Лісова дача». 1966 р.

Економіка колгоспу зростала рік у рік. У 1950 році по виробництву зерна і м'яса артіль досягнула рівня довоєнного 1940 року. В 1959 році сільгоспартіль реорганізовано у радгосп, який було названо «Лісова дача».

У 1966 році на ланах радгоспу «Лісова дача» працювало 46 тракторів, 24 автомашини. Це господарство має 2287 га сільськогосподарських угідь, 800 корів, 1700 голів молодняка великої рогатої худоби, 112 коней, близько 4 тис. штук птиці. Тільки у 1965 році радгосп реалізував продукції на 500 тис. карбованців.

Механізатори радгоспу «Лісова дача» обговорюють плани наступних робіт. 1966 р.

У господарстві зайнято 543 робітники, працює багато майстрів сільськогосподарського виробництва, які своїм невтомним трудом завоювали шану і повагу. Це трактористи І. О. Купрійчук, О. Т. Головін, І. І. Воронов, овочівниці М. І. Агафонова, яка вже 35 років очолює ланку, М. І. Андрєєва і Г. Т. Трунова, доярка В. Г. Мезенцева, завідуючий механічними майстернями А. Г. Адонін, бригадир тваринників М. М. Дєдова та інші.

Незважаючи на те, що орні землі радгоспу малородючі, його трудівники одержують щороку високі врожаї овочевих культур. Так, бригада овочівників М. П. Новикова у 1965 році при плані 130 цнт виростила по 167 цнт огірків та помідорів, а у 1967 році по 198 цнт з кожного га. За високі урожаї овочів М. П. Новикова у 1966 році нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора, ланкових Г. М. Калашникову і Г. Д. Черкасову удостоєно ордена «Знак Пошани», ланкову Є. І. Моргунову і тракториста Д. Д. Скуридіна — медалі «За трудову відзнаку».

Далеко за межами Лисичанського району відоме ім'я Марії Іванівни Ткаченко. Шану і повагу вона заслужила невтомною і наполегливою працею. Працюючи багато років на фермі, Ткаченко надоює щорічно по 2300—2500 літрів молока від кожної корови. До неї часто приїжджають за досвідом доярки з інших господарств. У 1956 році М. І. Ткаченко нагороджено орденом Леніна.

Трудову активність робітників господарства спрямовує партійна організація, яка об'єднує 52 члени партії. Комуністи докладають багато зусиль, щоб зробити радгосп рентабельним, збільшити виробництво продукції і знизити її собівартість. Вони працюють на всіх відповідальних ділянках виробництва, де особистим прикладом і палким словом мобілізують всіх на виконання планів нової п'ятирічки.

За роки Радянської влади змінилася культура і побут трудівників Борівського. Селищна Рада щороку асигнує великі кошти на благоустрій і будівництво культурно-побутових споруд. У 1958 році на впорядкування селища було витрачено 13 тис. крб., а в 1965 році — 20 тисяч.

У 1966 році в Борівському налічувалося 2260 житлових будинків. 70 проц. з них споруджено заново або перебудовано у післявоєнні роки. В центрі селища зведено новий мікрорайон робітників радгоспу «Лісова дача». Селище має водопровід. Всі будинки електрифіковано і радіофіковано. Центральні вулиці Комсомольська і Червона заасфальтовані.

До послуг трудящих селища 19 магазинів і ларків по продажу промислових і продовольчих товарів. У 1966 році їх товарообіг становив 3 млн. 758 тис. крб. проти 415,3 тис. у 1959 році. Трудівники Борівського селищного споживчого товариства застосовують у своїй роботі передові форми торгівлі: вільний доступ до товарів, продаж у кредит, доставка товарів додому.

Неухильно зростає матеріальний добробут мешканців селища. В 1966 році в їх особистому користуванні було 35 легкових автомобілів, 100 мотоциклів, понад 1000 велосипедів, 550 телевізорів, 1060 радіоприймачів, 48 холодильників, 800 пральних машин. Число вкладників ощадних кас збільшилось з 684 чол. у 1959 році до 1158 чол. у 1966 році.

Багато зроблено і для розвитку системи охорони здоров'я трудящих. До їх послуг лікарня і фельдшерсько-акушерський пункт, де працюють 6 лікарів і 22 медичні працівники середньої кваліфікації. Лікарня має 25 ліжок, поліклініку, пологове відділення, рентгенкабінет і зубопротезний кабінет, які обладнані найновішими приладами. У 1966 році на охорону здоров'я було асигновано і витрачено 82,3 тис. крб. проти 14,4 тис. крб. у 1952 році.

Підвищується з року в рік й культурний рівень трудівників. Селищна бібліотека, яка налічує понад 12 тис. книг, обслуговує 1500 читачів. У Будинку культури працюють гуртки художньої самодіяльності, в яких беруть участь понад 200 народних митців-аматорів. Вони виступають з концертами та виставами не тільки в рідному селищі, а й клубах Лисичанського району.

В селищі постійно дбають про розвиток фізичної культури. Членами добровільного товариства «Колгоспник» є понад 930 чол., у т. ч. 200 з них — спортсмени-розрядники. Тут часто відбуваються змагання з різних видів спорту. До послуг фізкультурників 10 майданчиків, футбольне поле, спортивний зал при середній школі.

У Борівському працює три школи: восьмирічна, початкова і середня, в яких у 1966 році навчалося 1300 дітей. Крім того, у вечірній школі робітничої молоді здобуває освіту 260 чоловік. Рік у рік зростають асигнування на розвиток освіти. Якщо в 1952 році було витрачено 22 тис. крб., то у 1966 році — понад 190 тис. карбованців.

Підростаюче покоління в селищі виховують 89 вчителів, з них 23 нагороджено значками «Відмінник народної освіти УРСР». Серед них — викладач української мови і літератури Є. Г. Гуринова, яка на ниві народної освіти трудиться понад 20 років. Д. К. Метьолкін удостоєний звання «Заслужений вчитель школи УРСР».

Щороку в середньому 70—80 юнаків і дівчат Борівського здобувають середню освіту. За період з 1959 по 1965 рік атестати зрілості одержали 540 чол. Багато вихованців борівських шкіл стали інженерами, вченими, науковими працівниками, педагогами. 50 чол. набувають вищу освіту в заочних і вечірніх учбових закладах, 200 юнаків і дівчат, які вирішили стати кваліфікованими робітниками, вчаться у професійно-технічних училищах Лисичанська та інших міст Донбасу.

Так із забитої, неписьменної козачої слободи Борівське перетворилося на культурне, упорядковане сучасне селище міського типу, яке не старіє, а з кожним роком молодіє, оновлюється.

О. І. ІЛЬЇН, І. Ф. ПОЗДНЯКОВ

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СЕЛИЩНИХ І СІЛЬСЬКИХ РАД ЛИСИЧАНСЬКОГО РАЙОНУ

БІЛОГО́РІВКА — селище міського типу (з 1958 р.), центр селищної Ради. Розташована за 18 км від районного центру, за 9 км від залізничної станції Насвітевич. Населення — 1815 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Верхньокам'янка, Золотарівка, Зоря, Шипилівка.

У Білогорівці розташований радгосп «Іскра» овоче-молочного напряму. В господарстві — 4500 га землі, з яких 64 га зрошуваної.

В селищі є середня школа, школа робітничої молоді, клуб, бібліотека; лікарня на 25 ліжок.

Білогорівка заснована в 1720 році.

В околицях с. Верхньокам'янки досліджені кургани епохи міді-бронзи, поблизу с. Шипилівки є кочівницькі поховання.

БЕРЕ́ЗІВСЬКЕ (до 1924 р.— Михайлівка) — село, центр сільської Ради. Розташоване за 38 км від Лисичанська, за 2 км від залізничної станції Голубівка. Населення — 1263 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Дмитрівка та Катеринівка.

В селі розташований радгосп ім. Менжинського, який спеціалізується на виробництві овочів, м'яса, молока, допоміжною галуззю є птахівництво. В господарстві наявні 3400 га землі, з яких 135 га зрошуваної.

У Березівському є восьмирічна та початкова школи, клуб, бібліотека.

Село засноване в 1760 році.

ВОВЧОЯ́РІВКА — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, розташоване за 20 км від районного центру і за 5 км від залізничної станції Лоскутівка. Населення — 2750 чоловік.

Більшість населення працює на сусідніх підприємствах та в радгоспі «Мирна долина». Поблизу Вовчоярівки будується завод гумотехнічних виробів.

В селищі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Заснована Вовчоярівка в 1783 році.

ВРУ́БІВКА — селище міського типу (з 1963 р.), центр селищної Ради, розташоване за 71 км від районного центру і за 3 км від залізничної станції Венгерівка. Населення — 1488 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Миколаївка, Новоіванівка, Рай-Олександрівка.

В селищі розташований один з найстаріших радгоспів області — «Врубовка» (створений в 1922 році, називався «Угольщик»). Господарство— м'ясо-молочного напряму. Радгосп має 7900 га землі, в т. ч. 6600 га ріллі, з них 40 га зрошуваної; понад 4000 голів худоби, 2500 штук птиці.

В селищі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Врубівка заснована в 1948 році.

На території селищної Ради були знайдені кочівницькі кам'яні баби. Біля с. Миколаївки досліджено кургани з похованнями епохи пізньої бронзи (II—початок I тисячоліття до н. е.).

КАЛИ́НОВЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради. Розташоване на річці Лугані, за 69 км від районного центру, за 4 км від залізничної станції Ірмине. Населення — 5310 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Калинове-Борщувате та Новоолександрівка.

В селищі розташований радгосп «Росія», що спеціалізується на виробництві овочів та молока. В господарстві є 5600 га землі, в т. ч. 4000 га ріллі, з яких 70 га зрошуваної.

В селищі є середня та 3 початкові школи, Будинок культури на 400 місць клуб, бібліотека; лікарня на 25 ліжок.

Калинове засноване в 1720 році. В середині XVIII століття тут розміщувалася 13 рота Бахмутського гусарського полку, тому й село називали Тринадцятою Ротою.

Під час німецько-фашистської окупації, в 1942 році, в селі діяла підпільна молодіжна організація з 11 чоловік, яку очолювала вчителька П. І. Коваленко. Майже всі вони загинули в застінках гестапо.

В околицях села виявлені міднорудні шахти епохи міді-бронзи. Тут також є кочівницькі кургани та кам'яні баби (X—XI століття н. е.).

КОМИШУВА́ХА — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, розташоване за 59 км від районного центру. Залізнична станція. Населення — 2822 чоловіки. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Вискрива, Вікторівка, Глинокар'єр, Ниркове, Олександропілля.

В селищі розташований радгосп «Забойщик», що спеціалізується на виробництві овочів та молока. В господарстві є 9600 га землі, в т. ч. 7200 га ріллі, з яких 53 га зрошуваної, 3600 голів великої рогатої худоби. Крім радгоспу, в селищі є шлакоблочний завод місцевого значення.

У Комишувасі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека; лікарня на 25 ліжок.

Засноване селище в 1910 році.

У Комишувасі живуть Герої Соціалістичної Праці Т. С. Сало, Г. Т. Грицай, М. Є. Литвинова та П. І. Бугара.

Поблизу села є кургани епохи міді-бронзи, поховання VIII—VII століття до н. е. та кочівницькі кургани і кам'яні баби.

МАЛОРЯЗА́НЦЕВЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради. Розташоване за 7 км від районного центру і залізничної станції Лисичанськ. Населення — 2000 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Лисичанський та Тополівка.

В селищі розташований радгосп «Лисичан-

ський», який має 5300 га землі, в т. ч. 4500 га ріллі, з яких 300 га зрошуваної. Господарство спеціалізується на виробництві овочів та молока. В селищі Лисичанському розташоване спеціалізоване господарство «Свинофабрика», що виробляє 1000 цнт свинини на рік.

Малорязанцеве засноване в 1780 році.

Під час революції 1905—1907 рр. жителі села брали участь в революційних виступах робітників Лисичанська. В 1907 році О. І. Вященко, на квартирі якого збирався марксистський гурток, був засланий на каторгу. О. І. Вященка у 1942 році розстріляли німецькі фашисти.

МИ́РНА ДОЛИ́НА — селище міського типу (з 1964 р.), центр селищної Ради, розташоване за 20 км від районного центру і за 5 км від залізничної станції Лоскутівка. Населення — 1100 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Біла Гора, Лоскутівка, Підлісне, Устинівка.

В селищі розташований радгосп «Мирна долина», який має 6100 га землі, в т. ч. 5300 га ріллі, з яких 130 га зрошуваної; 3000 голів великої рогатої худоби, в т. ч. 1200 корів. Господарство — овоче-молочного напряму.

В Мирній Долині є восьмирічна школа, школа робітничої молоді, клуб, бібліотека.

Селище засноване в 1773 році.

НОВОДРУ́ЖЕСЬК — місто (з 1963 року), підпорядковане Лисичанській міській Раді. Розташований на правому березі Сіверського Дінця, за 10 км на північ від районного центру і за 3 км від залізничної станції Насвітевич. Населення — 14,3 тис. чоловік.

В Новодружеську розміщені шахти «Новодружеська» та «Томашівська-Південна», бетонно-розчинний вузол Первомайського заводу залізо-бетонних виробів, будівельне управління тресту «Кадіївпідземшахтобуд».

У 1957 році колектив шахти «Новодружеська» тримав першість у соціалістичному змаганні гірників країни. Перехідний Червоний прапор Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС відтоді залишено на вічне зберігання на підприємстві.

Клуб шахти «Новодружеська». 1966 р.

За видатні трудові досягнення в роки семирічки 12 шахтарів відзначено урядовими нагородами.

У Новодружеську працюють 2 середні та 2 восьмирічні школи, школа робітничої молоді, клуб, бібліотека. Функціонує лікарня, створено грязелікарню та профілакторій. Діють 12 магазинів, 4 їдальні, домова кухня, комбінат побутового обслуговування. Є 2 футбольні поля, 15 волейбольних, 4 баскетбольні та 2 гімнастичні майданчики. На берегах Сіверського Дінця споруджено одноденний будинок відпочинку. Шахта «Новодружеська» має власну базу відпочинку на Чорноморському узбережжі Кавказу.

Засновано Новодружеськ у 1935 році як шахтарське селище в зв'язку з будівництвом шахти «Новодружеська» (стала до ладу в 1939 році). Напередодні Великої Вітчизняної війни тут жило понад 5 тис. чоловік.

ПРИВІ́ЛЛЯ (кол. Асесорське, П'ята Рота, Привільне) — місто (з 1963 р.), підпорядковане Лисичанській міській Раді. Розташоване на правому березі Сіверського Дінця, за 15 км від Лисичанська, за 10 км від залізничної станції Рубіжне. Населення — 12 200 чоловік.

Загальний вигляд однієї з вулиць. Привілля. 1966 р.

В місті розташовані шахтоуправління «Привільнянське-Північне», шахти «Томашівська-Північна» і «Привільнянська-Південна» (добова потужність усіх шахт — 4 тис. тонн вугілля) та радгосп «Червоне Привілля», який має 1814 га землі, в т. ч. 600 га саду. Господарство спеціалізується на вирощуванні овочів та фруктів. Гірники Привілля не раз показували зразки геройської праці. Комбайнер шахти № 1—3 П. А. Десятиріченко довів продуктивність комбайна «Донбас» з 4 тисяч до 9 тисяч тонн вугілля на місяць. Його досвід був поширений серед гірників нашої країни, а також і Угорщини. Комсомольська бригада шахти «Привільнянська-Південна», очолювана В. К. Будним, в 1962 році довела продуктивність комбайна «ЛГД-1» до 20 тисяч тонн вугілля на місяць — це була найвища продуктивність в Донбасі. В 1963 році добова комплексна бригада І. А. Ковальчука з цієї ж шахти видобула за місяць 80 339 тонн вугілля. Це світовий рекорд

видобутку палива з однієї лави. За видатні трудові успіхи І. А. Ковальчуку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Напередодні 50-річчя встановлення Радянської влади на Україні шахта «Привільнянська-Південна» нагороджена пам'ятним Червоним прапором ЦК КП України, Ради Міністрів УРСР та Укрпрофради.

В місті є середня та восьмирічна школи, школа робітничої молоді, професійно-технічне училище, Будинок культури, кінотеатр; лікарня на 110 ліжок. 4 спортивні товариства об'єднують понад 1000 фізкультурників. За семирічку шахтарі Привілля одержали 12,2 тис. кв. м житла, крім того, зведено 1815 індивідуальних будинків. В місті прокладено 40 км водопроводу, 14 км тротуарів, майже всі вулиці заасфальтовано, висаджено близько 50 тис. декоративних дерев.

Село Асесорське засноване в 1695 році служилими людьми та селянами-втікачами. З 20-х рр. XVIII століття називалося Привільним. З кінця XVIII століття почалася розробка вугільних пластів, що виходили на поверхню.

Уродженцеві Привілля полковнику В. І. Давиденку присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Очолює «Привільнянське-Північне» шахтоуправління Герой Радянського Союзу Ф. Т. Тимонов. На шахтах Привілля працюють Герої Соціалістичної Праці П. К. Поджаров та М. П. Простаков.

В околицях міста археологами знайдені рештки стоянок епохи бронзи (III—I тисячоліття до н. е.) та салтівської культури (VIII—X століття н. е.).

ТРОЇЦЬКЕ — село, центр сільської Ради. Розташоване на річці Лугані, за 66 км від Лисичанська, за 14 км від залізничної станції Попасна. Населення — 2620 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Гористе, Красне Озеро, Новозванівка, Сухий Яр.

В селищі розташовані радгосп «Попаснянський» та Кадіївська птахофабрика. Радгосп має 7700 га землі, в т. ч. 4700 га орної, 40 га зрошуваної. Господарство спеціалізується на виробництві овочів та молока. Птахофабрика має 6400 га землі.

У Троїцькому є середня школа, Будинок культури, бібліотека; дільнична лікарня на 25 ліжок.

Засноване село в кінці XVIII століття, спочатку називалося Чотирнадцятою Ротою.

У листопаді 1918 року для захисту від білогвардійців Ф. А. Рудь організував партизанський загін, який пізніше влився до лав Червоної Армії.

В жовтні 1922 року в селі створено комуну «Сознание».

ЛУТУГИНСЬКИЙ РАЙОН

ЛУТУ́ГИНЕ

Лутугине — місто, районний центр, розташоване на правому березі річки Ольхової, на відстані 22 км на південний схід від Луганська по залізниці Родакове — Лиха і шосейному шляху Луганськ—Красний Луч. Населення 13,9 тис. чоловік.

Околиці міста багаті на поклади кам'яного вугілля, вапняку, пісковику, мергелю і глини. Багаті поклади приваблювали сюди іноземних і місцевих капіталістів. У 1896 році Бельгійське акціонерне товариство у районі теперішнього міста поблизу сіл Успенки і Коноплянівки почало будівництво першого в Росії спеціалізованого чавуноливарного заводу по виробництву валків[1], яке закінчилось у 1897 році. Штат інженерно-технічного персоналу акціонерне товариство укомплектувало іноземними спеціалістами: бельгійцями, німцями і французами. Найбільш трудомісткі і важкі роботи виконували місцеві робітники, які зазнавали нещадної експлуатації. Якщо денна заробітна плата робітника-іноземця становила близько 10 крб., то заробіток місцевого робітника становив від 70 коп. до 1 крб. 20 коп. Але й цю жалюгідну платню робітників підприємці зменшували з допомогою штрафів і обрахувань.

Більшість важких робіт виконувалася вручну. Тривалість робочого дня становила 12 годин і більше. Робітники страждали й від нелюдського поводження з ними з боку іноземних спеціалістів.

Робітники заводу підіймалися на боротьбу проти гнобителів. Допомагав їм Луганський комітет РСДРП. У лютому 1905 року серед робітників ливарного і механічного цехів розповсюджувалася листівка Луганського комітету РСДРП, в якій говорилося: «Товариші! Час і вам приєднатися до спільної боротьби наших товаришів і поряд з ними пред'явити свої вимоги: 8-годинний робочий день, збільшення заробітної плати на 30 процентів, повне скасування штрафів, відміна понаднормових робіт, людське ставлення до робітників»[2].

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-11, оп. 1, спр. 13, арк. 68—71.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, спр. 28, арк. 68—69.

Чавуноливарний завод м. Лутугиного. 1910 р.

У 1906—1907 рр. робітники селища читали газету луганських більшовиків «Донецкий колокол», на сторінках якої знаходили матеріал про економічне і політичне становище робітничого класу, про класову боротьбу. Щоб не допустити до страйків, адміністрація заводу змушена була піти на поступки: збільшити на 5—10 проц. заробітну плату, скоротити штрафи, висунути окремих робітників на посаду помічників майстрів і т. д.[1]

Дальше зростання населеного пункту залежало від будівництва на його території у 1914 році станції Шмидтівки на залізничній лінії Лиман — Лиха. З цього часу заводське селище почали називати Шмидтівським. Тут вже проживало 1200 чоловік[2].

Медичного обслуговування робітників і їх сімей майже не було. На все селище був один фельдшер, який працював при заводі і подавав допомогу в основному іноземним спеціалістам.

Не кращим було становище і з освітою. Лише в 1914 році у Шмидтівці за ініціативою вчительки В. Ф. Треніної було відкрито початкову школу на 30 місць. Вона містилася в одному з житлових будинків, у тісній і мало зручній кімнаті. Віра Федорівна, яка жила в селі Успенці, виявила бажання безплатно навчати дітей робітників і дітей селян навколишніх сіл. Вона двічі на тиждень приходила у Шмидтівку і давала уроки. В інші дні школа не працювала.

Культурно-освітніх закладів у селищі взагалі не було.

В роки першої світової війни завод став виробляти корпуси снарядів. У період війни кількість робітників збільшилася майже у два рази, тобто з 222 до 400 чоловік[3]. Умови праці і житла ще погіршали.

Лютнева революція 1917 року мала великий відгомін серед заводських робітників. У квітні 1917 року в селі Успенці створюється волосна Рада робітничих і селянських депутатів на чолі з П. Ю. Стрижаченком. До складу депутатів Ради входили і робітники заводу: колишній матрос з легендарного крейсера «Варяг», слюсар механічного цеху В. П. Удовенко і формувальник-ливарник В. С. Чернявський.

За завданням партійної організації, яка була створена у квітні 1917 року, вони проводили революційну роботу серед заводських робітників і жителів селища Шмидтівки, яке тоді входило до складу Успенської волості, розповсюджували газети «Правда» і «Донецкий пролетарий», читали і роз'яснювали статті В. І. Леніна та інші кореспонденції про необхідність боротьби за остаточну перемогу соціалістичної революції.

Захоплено зустріли робітники заводу і станції Шмидтівка звістку про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції. Успенська партійна організація, яка об'єднувала і комуністів Шмидтівки, вирішила у центрі волості провести мітинг, на який запросила й робітників заводу. Заводські робітники вишикувалися у колону, прикрашену червоними прапорами і лозунгами і з піснями «Смело, товарищи, в ногу!» і «Варшав'янка» попрямували на центральну площу. В кінці

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-703, спр. 26, арк. 35.
[2] ЦДАЖР УРСР, ф. 1, спр. 1058, арк. 11.
[3] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 1, спр. 25, арк. 10.

листопада 1917 року влада в Успенці і у робітничому селищі Шмидтівці перейшла до Успенської Ради робітничих і селянських депутатів.

У листопаді 1917 року на заводі створюється робітничий заводський комітет на чолі з ливарником В. С. Чернявським. До його складу входили робітники С. Ю. Харківський, З. А. Герасименко, О. П. Дахно та інші. Робітком, що був під впливом більшовиків, фактично взяв в свої руки управління заводом: ввів 8-годинний робочий день, встановив робітничий контроль, замість іноземних майстрів, що повтікали, поставив досвідчених місцевих кадрових робітників, домігся звільнення іноземного майстра, деспота Шпиця, займався питаннями трудової дисципліни, встановлення розцінок, забезпечення робітників продовольством, вів боротьбу з спекуляцією тощо.

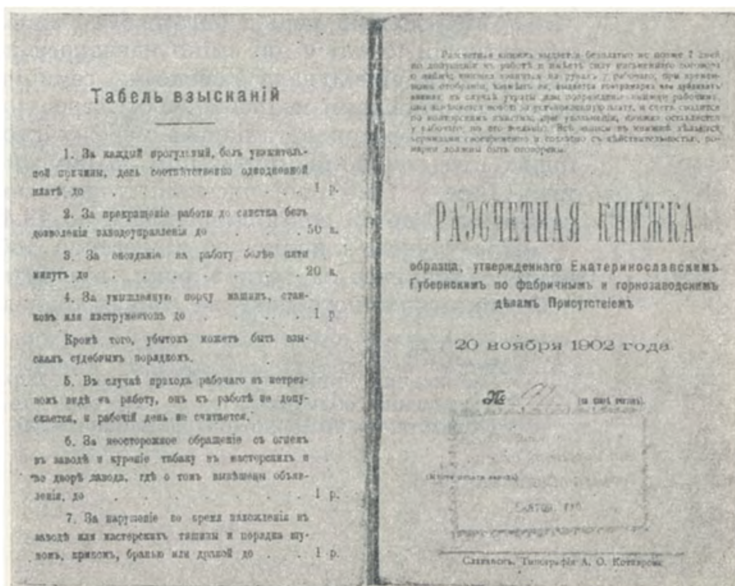
Але влада недовго була в руках робітників. За змовою з Центральною радою на Україну вдерлися німецько-австрійські окупанти. У квітні 1918 року селище було окуповане.

Після того, як німці втекли з Шмидтівки, в кінці 1918 року владу захопила місцева контрреволюція. Успенська підпільна організація за вказівкою Луганського підпільного партійного комітету і ревкому, виконуючи рішення II з'їзду КП(б) України, готувала сили для розгрому недобитих петлюрівських загонів і білого козацтва. Створюються два загони. Першим командував робітник Шмидтівського заводу В. С. Чернявський. До його загону входили в основному робітники заводу й станції Шмидтівки. Загін мав роззброїти в Успенці білокозаків і захопити залізничну станцію Шмидтівку, де були військові ешелони і боєприпаси. 20 січня 1919 року загін В. С. Чернявського при підтримці другого загону, яким командував Г. Я. Заплавський, оволодів залізничною станцією. Обидва загони переслідували супротивника, який відступав у бік Луганська, Сімейкиного і Родакового. Влада Рад у селищі була відновлена. Але громадянська війна не закінчилася. Тому відразу на заводі організується ремонт гвинтівок, гармат, кулеметів, бронеавтомашин, бронепоїздів, почалося виробництво нової зброї.

Невдовзі білогвардійська армія Денікіна почала наступ на Донбас. У квітні—травні 1919 року запеклі бої розгорнулися на підступах до Луганська. Робітники заводу і жителі селища взяли участь у спорудженні оборонної смуги, яка проходила від Успенки через Гостру могилу і до ріки Сіверський Донець. Багато робітників заводу у квітні в складі Луганського комуністичного полку вели тяжкі, кровопролитні бої біля станції Шмидтівки. Ця дільниця переходила кілька раз з рук у руки[1]. У розгромі білогвардійців активну участь брали робітники заводу на різних фронтах громадянської війни. Член КПРС з 1919 року С. П. Голда виявив хоробрість і мужність у лавах Луганського Комуністичного полку. У складі 15-ї Інзенської стрілецької дивізії у боях за визволення Перекопу бився І. Т. Шаповалов. У боях за справу Великого Жовтня, за владу Рад смертю героїв загинули місцеві жителі П. І. Азаров, Ф. С. Буцький, І. Є. Фабрис, В. І. Кошовий, І. М. Коломоєць та інші.

На початку 1920 року починаються роботи по відбудові заводу. Частина кваліфікованих робітників загинула на фронтах імперіалістич-

[1] Сорокалетие обороны Луганска, Луганськ, 1959, стор. 7, 9, 16.

Табель взысканій

1. За каждый прогульный, безъ уважительной причины, день соотвѣтственно поденной платѣ до . . . 1 р.

2. За прекращеніе работы до свистка безъ дозволенія заводоуправленія до . . . 50 к.

3. За опозданіе на работу болѣе пяти минутъ до . . . 20 к.

4. За умышленную порчу машинъ, станковъ или инструментовъ до . . . 1 р.

Кромѣ того, убытокъ можетъ быть взысканъ судебнымъ порядкомъ.

5. Въ случаѣ прихода рабочаго въ нетрезвомъ видѣ на работу, онъ къ работѣ не допускается, и рабочій день не считается.

6. За неосторожное обращеніе съ огнемъ въ заводѣ и куреніе табаку въ мастерскихъ и во дворѣ завода, гдѣ о томъ вывѣшены объявленія, до . . . 1 р.

7. За нарушеніе во время нахожденія въ заводѣ или мастерскихъ тишины и порядка шумомъ, крикомъ, бранью или дракой до . . . 1 р.

РАЗСЧЕТНАЯ КНИЖКА

образца, утвержденнаго Екатеринославскимъ Губернскимъ по фабричнымъ и горнозаводскимъ дѣламъ Присутствіемъ

20 ноября 1902 года

№

Розрахункова книжка робітника Лутугинського чавуноливарного заводу Є. І. Доценко. 1902 р.

ної і громадянської воєн, а частина перебувала в армії. Не вистачало палива й сировини. Влітку 1920 року на заводі налічувалося усього 98 робітників і 38 службовців[1].

У початковий період відбудови завод випускав переважно товари широкого вжитку. Після закінчення громадянської війни на завод повертаються багато кадрових робітників-вальцеливарників і верстатників, таких як В. Ф. Кошовий, О. К. Бацманов, М. І. Жусєв та інші. Підприємство почало оживати.

Луганська партійна організація, займаючись питаннями відбудови і реконструкції промислових підприємств, приділяла велику увагу вальцеробному заводу. На посади керівників заводу у 1920 роках вона надіслала комуністів Н. М. Євдокимова і В. Є. Євтушенка, які понад усе зайнялися підготовкою і вихованням кадрів, організацією нових форм управління.

Продуктивність заводу у 1924—1925 господарському році у порівнянні з довоєнним рівнем збільшилась у 4 рази і становила 120 тонн валків проти 30 тонн у 1913 році.

Уся робота по відбудові і реконструкції заводу, вихованню трудящих проходила під керівництвом комуністичного осередку, який виник ще навесні 1920 року. Очолював його робітник М. І. Андрющенко.

Багато уваги приділяли комуністи вихованню молодих робітників. За їх ініціативою 24 січня 1925 року виникла на заводі комсомольська організація, в якій за станом на 1 березня 1926 року налічувалось 34 чоловіка. Секретарем бюро комсомольського осередку було обрано токаря О. Котлярова[2]. Партосередок здійснював керівництво і заводським комітетом профспілки. При завкомі діяли комісії по охороні праці, культурно-масова, побутова та інші.

Із збільшенням випуску продукції заводу поліпшуються і матеріальні умови робітників. У доповіді про роботу заводу за 1927 рік його директор Н. М. Євдокимов наводив такі економічні показники: «За 1927 рік завод виробничу програму виконав на 102 проц. Збільшилась кількість валків, брак продукції знизився до 6 проц. проти 12 проц. у 1926 році, собівартість продукції знизилась на 22 проц., а заробітна плата в середньому зросла за місяць на 15 карбованців»[3].

Разом з відбудовою і реконструкцією заводу будувалося і розширювалося робітниче селище. У житлові будинки, де жили раніше іноземні спеціалісти, переселили робітників. Споруджувалися нові житлові будинки, ремонтувалися старі. Було відкрито два магазини, дві їдальні. Селище упорядковувалось.

У 1925 році заводському селищу і станції Шмидтівці було присвоєно ім'я видатного російського вченого-геолога, громадського діяча Л. І. Лутугіна. 22 роки Л. І. Лутугін вивчав геологічну структуру Донбасу і складав геологічну карту. Кілька років він безпосередньо працював на території теперішнього Лутугинського району.

У відбудовний період багато було зроблено в галузі освіти. Вже у 1921 році в початковій школі у дві зміни навчалося понад 80 дітей робітників і службовців. Старші діти відвідували Успенську семирічну школу. Одночасно широко велась робота по ліквідації неписьменності серед дорослого населення. З цією метою комуністичний осередок організував мережу гуртків, залучив до цієї справи вчителів, інших представників інтелігенції та комсомол. Ця робота скоро дала свої результати. Вже у 1926 році чисельність неписьменного населення в цілому по повіту у віці від 9 до 49 років зменшилася до 19,1 процента[4].

Про трудове і політичне піднесення робітників заводу, які боролися за виконання п'ятирічки за чотири роки, говорить такий приклад. 3 березня 1930 року робітники ливарного цеху на зборах підводили підсумки своєї роботи за 2 місяці

---

[1] ЦДАЖР УРСР, ф. 1, спр. 1058, арк. 50.
[2] Луганський облпартархів, ф. 127, оп. 1, спр. 2, арк. 75.
[3] Луганський облпартархів, ф. 34, спр. 174, арк. 122—123.
[4] Культурно-освітня робота. Збірник статей. 2. Х., 1965, стор. 11.

поточного року. Вони відзначили, що планове завдання виконано на 115,8 проц., і проголосили свій цех ударним. У змагання включилися усі дільниці виробництва. Вже на 1 квітня 1930 року на заводі налічувалося 18 ударних бригад. У перших лавах ударників за дострокове виконання державних планів йшли комуністи. Серед перших ударників були плавильник В. Ф. Слонєв, формувальник В. М. Чопенко, вальцетокарі П. Й. Фаустов, І. С. Чоп, які виконували свої щоденні норми на 150—170 проц. Високі зразки праці показувала ударна комсомольсько-молодіжна бригада формувальників-складальників ливарного цеху, очолювана Іваном Шаповаловим.

В роки довоєнних п'ятирічок здійснюється корінна реконструкція заводу. Він став основним і єдиним в СРСР постачальником валків для металургійної, гумової, паперової і борошномельної промисловості.

М. С. Буцька, керівник комсомольського підпілля Лутугиного і Успенки в роки тимчасової фашистської окупації. (Фото 1940 р.).

З розвитком заводу зростали і його кадри. Замість іноземних спеціалістів, які приховували від робітників секрети виготовлення валків та іншої продукції, тепер працювали свої, радянські інженери, техніки, майстри. За їх ініціативою і безпосередньою участю у передвоєнні п'ятирічки завод створив нові типи валків для металургійної, хімічної, гумової промисловості. Найбільш визначним успіхом інженерів, техніків і робітників заводу було налагодження виробництва валків для безперервного тонколистового стану. Незважаючи на відмову іноземних спеціалістів у консультації, радянські спеціалісти виготовили нові валки у найкоротший строк — за півроку. Ініціаторами і безпосередніми виконавцями були молоді інженери О. С. Бешлик, В. Є. Карсський, Н. О. Черкун, майстри Г. І. Крохмальов, В. Ф. Слонєв, П. З. Удовенко, П. М. Чижиков, металознавець Н. П. Цикіна, шліфувальниця Є. І. Жарикова та інші. Провідна роль у цій справі належала молодому інженеру О. С. Бешликові, який за роки Радянської влади виріс з простого робітника-ливарника до відомого спеціаліста.

15-річним підлітком О. С. Бешлик пішов добровольцем у Червону Армію, служив у кінному корпусі Г. І. Котовського. Після демобілізації працював ливарником у чавуноливарному цеху Луганського паровозобудівного заводу. В 1926 році молодого робітника-ливарника приймають до лав Комуністичної партії. З цього часу він вчиться у Луганському вечірньому машинобудівному інституті, після закінчення якого працює на підприємствах Луганська, а з 1933 року — на Лутугинському чавуноливарному заводі спочатку начальником ливарного цеху, потім головним інженером, згодом і директором заводу.

За освоєння і втілення нової техніки, виявлення ініціативи по виробництву вітчизняних валків у 1939 році нагороджено групу робітників, інженерів і техніків орденами і медалями Союзу РСР. Серед них орденом Леніна нагороджено кадрового ливарника Г. І. Крохмальова, складальника форм П. З. Удовенка і формувальника П. М. Чижикова.

За роки передвоєнних п'ятирічок змінився вигляд селища. З'явилися цілі вулиці нових будинків. Селище було повністю електрифіковано і радіофіковано, прокладено водопровід, вулиці вкрито асфальтованими доріжками і тротуарами. У 1938 році розпочато будівництво асфальтової дороги Луганськ—Красний Луч, яка проходила через селище. У цьому ж році силами молоді в центрі селища було закладено новий сквер, збудовано спортивний майданчик. Населення селища у 1939 році збільшилося до 3633 чоловік.

У зв'язку із зростанням економіки селища, а також чисельності його насе-

лення, у 1937 році Лутугине було виділене з складу Успенської селищної Ради і віднесене до селищ міського типу.

У передвоєнні роки багато було зроблено для поліпшення охорони здоров'я трудящих. У 1932 році в селищі діяли два медпункти, амбулаторія.

Значного розвитку набула в селищі народна освіта. У 1930 році тут була відкрита нова семирічна школа на 200 учнів, а в 1939 році закінчено будівництво середньої школи на 440 місць. Крім того, у 1938 році в селищі було відкрито ремісниче училище, в якому навчалося 250 учнів. У школах і ремісничому училищі напередодні Великої Вітчизняної війни працювало 32 вчителі і вихователі[1]. Усі діти шкільного віку навчалися. Повністю було ліквідовано неписьменність серед дорослого населення.

Значно поліпшилася культурно-освітня робота серед жителів селища. Крім червоного кутка і хати-читальні, відкритих у 1921 році, у 1937 році було побудовано клуб із залом для глядачів на 225 місць. У клубі діяла стаціонарна кіноустановка. Молодь брала активну участь у численних гуртках художньої самодіяльності.

Велику роботу по пропаганді технічних знань серед молоді проводив філіал Луганського аероклубу, відкритий у селищі в 1935 році.

Таким було селище Лутугине напередодні війни, так жили його мешканці.

Та почалася Велика Вітчизняна війна. Багато робітників і службовців селища пішли до Червоної Армії. Завод переключився на виконання військових замовлень. Тих, що пішли на фронт, замінили жінки, старі, підлітки.

У кінці червня 1942 року завод евакуювався на Урал.

17 липня 1942 року німецько-фашистські війська окупували Лутугине. Насаджуваний фашистськими загарбниками «новий порядок» був зустрінутий жителями селища з ненавистю і огидою. Почалася боротьба патріотів у підпіллі. За рішенням Луганського обкому партії у тилу ворога з спеціальним завданням залишилася М. С. Буцька. Очолювана нею комсомольська організація діяла на території Успенки і Лутугиного. До її складу входили М. М. Халявко, Г. М. Халявко, В. С. Буцька, М. Т. Чернявська, О. Т. Сапунова та інші. Комсомольці повідомляли населення про успіхи Червоної Армії у боях під Сталінградом, викривали брехливу німецьку пропаганду, закликали не виходити на роботу, вбивати німецьких прислужників[2]. Вони встановили і підтримували зв'язок з комсомольцями навколишніх сіл, які залишились на окупованій території. Явочною квартирою для підпільників стала квартира колишнього секретаря Успенського РК ЛКСМУ М. К. Заіграєвої, яка на початку війни втратила зір.

Пам'ятник робітникам Лутугинського заводу, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. 1965 р.

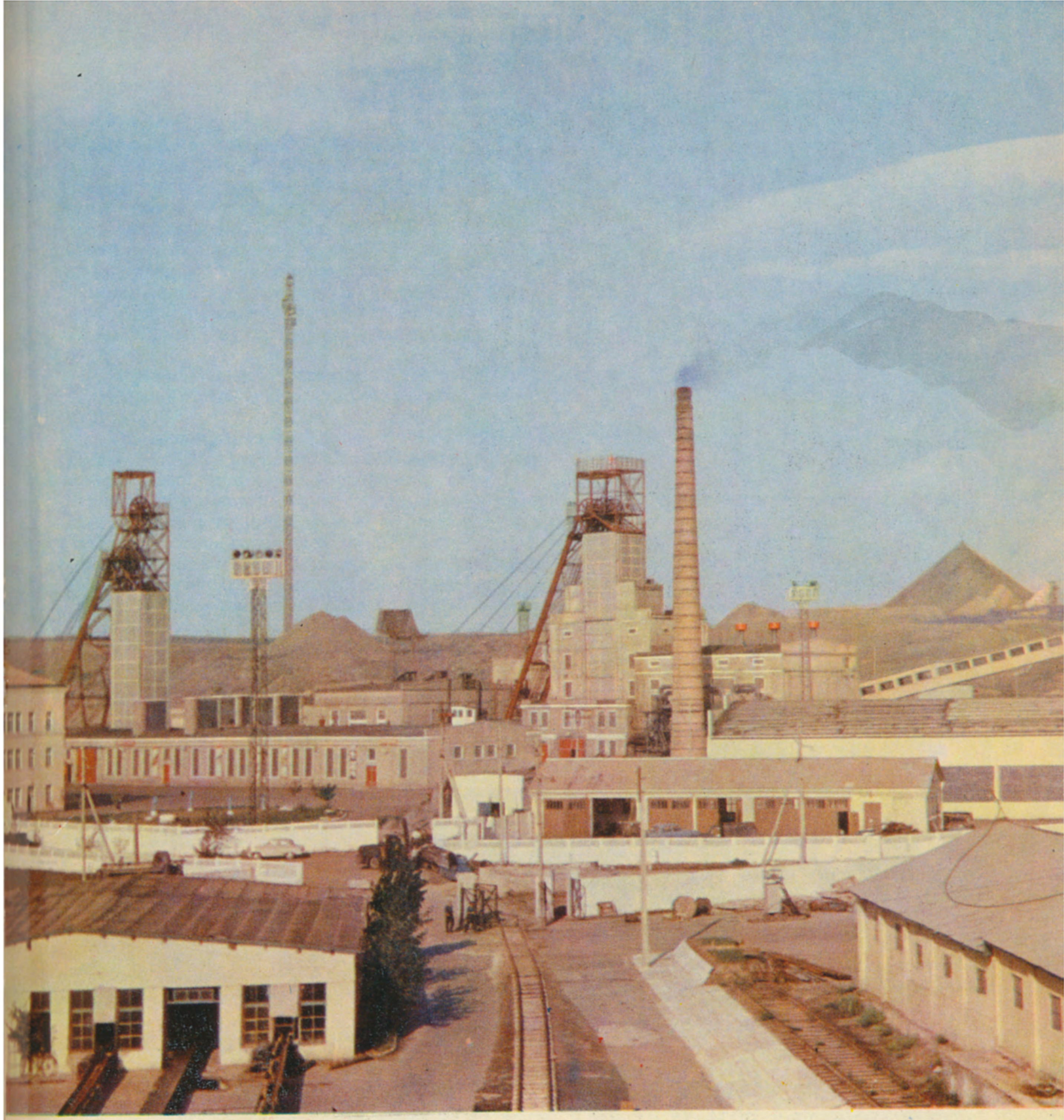

У переддень 25-х роковин Великого Жовтня за дорученням комсомольської групи О. Т. Сапунова на заводській прохідній встановила Червоний прапор.

Німецькі окупанти жорстоко поводилися з радянськими людьми. Вони по-звірячому закатували і розстріляли багатьох мирних жителів селища, у тому числі комуністів О. А. Мірошниченка, В. Є. Легеню, С. Й. Сасіна, Василя Ткаченка

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-11, оп. 1, спр. 74, арк. 7—10.

[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 1, арк. 20.

Шахта «Лутугинська-Північна». 1967 р.

Кафе і адміністративно-побутовий комбінат шахти «Лутугинська-Північна». 1967 р.

і його сина піонера Гришу[1]. Але, незважаючи на звірства німецьких окупантів і їх прихвоснів, гітлерівцям так і не вдалося використати частину залишеного на заводі обладнання і налагодити виробництво продукції.

11 лютого 1943 року селище було визволено від німецько-фашистських загарбників[2]. У боях за визволення Лутугиного смертю хоробрих загинуло 214 воїнів Червоної Армії, у тому числі старший лейтенант І. М. Гущин, технік-лейтенант І. А. Кудінов, старший сержант І. В. Іванов. Вони поховані у братській могилі у кращій частині міста. Жителі свято шанують пам'ять про своїх визволителів.

О. С. Бешлик — директор заводу прокатних валків, лауреат Державної премії. 1962 р.

У роки Великої Вітчизняної війни сотні лутугинців билися на фронтах, відстоювали незалежність своєї Батьківщини.

Крановщик-ливарник заводу Є. Я. Токарєв, солдат стрілецького полку, в районі Нижньодніпровська брав участь у форсуванні Дніпра. Переправившись під кулеметним вогнем ворога на другий берег, Єгор Токарєв першим увірвався в окопи німців, з автомата знищив кількох ворожих кулеметників. Бійці захопили зброю ворога і відкрили вогонь по фашистах, що відступали. Шлях для форсування Дніпра перед полком був відкритий. За цей подвиг рядовому Є. Я. Токарєву присвоєно високе звання Героя Радянського Союзу.

За активну участь на фронтах Великої Вітчизняної війни понад 1000 чоловік жителів Лутугиного нагороджено орденами й медалями. 414 чоловік віддали своє життя у боротьбі проти німецько-фашистських загарбників. Серед них — токар С. Я. Стариков, вальцетокарі П. Й. Фаустов, І. С. Скляревський, котельник І. С. Лієнко і багато інших.

Шість місяців лютували у Лутугиному німецько-фашистські окупанти, і за цей невеликий проміжок часу вони завдали величезних збитків робітничому селищу. Відступаючи, гітлерівці вигнали до Німеччини понад 100 жителів. Повністю зруйнували завод. Дуже зазнало руйнувань і саме селище. Були знищені десятки житлових будинків, середня школа, залізнична станція, магазини, амбулаторія, їдальня і т. д. Загальні збитки, що їх завдали селищу окупанти, становили 200 мільйонів карбованців[3].

З перших днів визволення селища жителі приступили до відбудови заводу. На завод поверталися старі робітники, молодь, жінки. З уральських заводів поверталися евакуйовані інженерно-технічні працівники і робітники.

На відновленні заводу багато робітників показували зразки самовідданої праці. У найважчих умовах вони виявили максимум ініціативи і винахідливості. Бригада вальцетокарів на чолі з А. М. Чижиком, оволодівши новою професією каменярів, успішно справилася з роботою по кладці стін вальцетокарного цеху.

Завод одержував вкрай мало електроенергії. Це було головне гальмо у форсуванні відбудовних робіт. Тоді за ініціативою кадрового робітника майстра А. П. Заплавського парова машина підірваного паровоза переобладнується у двигун силової установки для виробництва електроенергії. По 12—14 годин на добу під звуки артилерійської канонади трудилися на монтажі плавильних печей, кранів та іншого обладнання В. Ф. Слонєв, В. Р. Гавриленко, О. Д. Кушнарьов, О. С. Петрушевський, Т. Г. Скориков та багато інших. У відбудові заводу велику допомогу подав братній російський народ. З Рязанського, Коломенського, Московського,

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 1, спр. 25, арк. 10.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1409, арк. 195.
[3] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 1, спр. 97, арк. 35—37.

Горьковського заводів важкого верстатобудування надходили верстати та інше промислове обладнання.

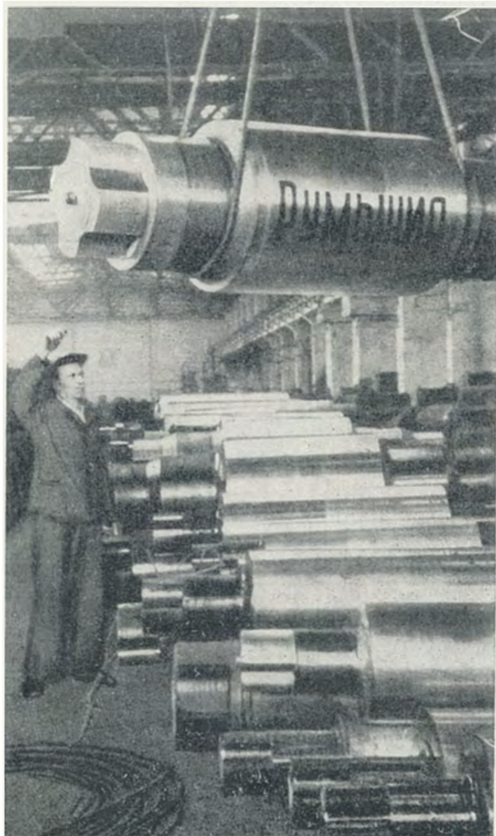
У середині червня 1944 року з пуском ливарного цеху завод приступив до випуску основної продукції, у листопаді 1945 року завод повністю було відбудовано. Одночасно з відбудовою у селищі велися роботи по будівництву і капітальному ремонту житла та інших побутових установ.

Першу післявоєнну п'ятирічку колектив чавуноливарного заводу, найбільшого підприємства селища, виконав за 4 роки і 6 місяців і завоював перехідний Червоний прапор Міністерства чорної металургії і ВЦРПС. Разом з виконанням планів і поліпшенням якості продукції освоюється випуск нових видів валків. У кінці 1948 року успішно вирішується проблема відливки валків для гумової і паперової промисловості.

В роки другої післявоєнної п'ятирічки (1951—1955 рр.) проводиться велика робота по вдосконаленню технології виробництва і підвищенню твердості валків. Валки Лутугинського заводу почали витісняти імпортні. Стійкість рейкобалочних валків, відлитих на заводі, виявилася у 2,5 раза вище стійкості американських стальних валків. Це дало змогу підвищити продуктивність прокатних станів на 18—25 процентів.

Велику роль у виконанні планів післявоєнних п'ятирічок, в освоєнні і вдосконаленні нової технології виробництва валків відіграли робітники-раціоналізатори: плавильник В. Ф. Шилкін, складальник І. В. Єфанін, вальцетокар С. Д. Удовенко, котельник В. Т. Пиленко. Особливо активна роль у раціоналізаторській роботі належить майстру-ливарнику Г. І. Крохмальову. За його ініціативою запроваджена одночасна відливка двох і чотирьох валків в одному піддоні. Заводськими раціоналізаторами були переведені вагранки на водяне охолодження. Це нововведення вперше в СРСР було здійснено на Лутугинському заводі.

Підготовка готової продукції на заводі прокатних валків для відправки в Румунію. 1965 р.

На підприємстві виросла ціла група інженерів-новаторів, спеціалістів вальцеробного виробництва: П. П. Дорощенко, М. В. Григор'єв, Р. О. Кекелія, О. М. Сребряний, М. М. Жусєв та інші. Автори створення нових видів валків з підвищеною твердістю — О. С. Бешлик, В. Є. Карсський, Г. І. Крохмальов — у 1952 році були удостоєні звання лауреата Державної премії.

О. С. Бешлик є автором книги «Чавунні прокатні валки», яка користується популярністю не тільки у металургів нашої країни, а й за рубежем. Книга перекладена на кілька іноземних мов. За видатні заслуги у розвитку вітчизняного виробництва валків О. С. Бешлик нагороджений трьома орденами і медалями.

У червні 1957 року чавуноливарний завод перейменовано у завод прокатних валків.

У 1959 році передовим трудівникам заводу присвоєно високе й почесне звання ударника комуністичної праці. Першими цього звання удостоєні комуніст плавильник-швидкісник В. Ф. Шилкін, формувальник В. І. Хорошевський, машиніст паровоза В. Ф. Ісаєнко, вальцетокарі П. В. Вощук і О. Д. Мезенцев. Першими колективами комуністичної праці на заводі стали бригада слюсарів ливарного цеху Олександра Сухого і зміна газогенераторної станції енергоцеху І. П. Галича.

Колектив заводу на три місяці раніше строку завершив виконання семирічного завдання по виробництву продукції. Випуск продукції на тих же виробни-

чих площах збільшився на 22 проц., майже на стільки ж зросла продуктивність праці.

За роки семирічки завод став своєрідною лабораторією країни по створенню і освоєнню нових видів валків. Колектив заводу встановив тісний зв'язок з Уральським інститутом чорних металів, Дніпропетровським і Уральським металургійними інститутами, Комунарським гірничометалургійним інститутом. У співдружності з ученими на заводі освоєно відливку нових валків поліпшеної якості. Уперше в СРСР розпочато виробництво високотвердих валків для каландрових клітей Балахнинського паперового комбінату[1]. До цього часу такі валки купувалися за кордоном.

Бригадир прохідників, Герой Соціалістичної праці О. А. Буцупа (зліва), який відзначився на будівництві шахти «Лутугинська-північна», 1959 р.

Лутугинський завод є основним в СРСР постачальником валків для металургійної, гумової, паперової, борошномельної промисловості та інших галузей народного господарства. Його валки користуються великим попитом у соціалістичних країнах.

Продукція заводу витіснила валки іноземних фірм в багатьох капіталістичних країнах. Завод постачає валки у Францію, Італію, Бельгію, Австрію, Турцію, Пакистан, в Індію та інші країни.

Лауреати Державної премії. В. Є. Карський, директор Лутугинського заводу прокатних валків і Г. І. Крохмальов, майстер-ливарник. 1965 р.

У своєму листі робітники одного металургійного заводу НДР писали: «Дорогі радянські друзі! Ми можемо сьогодні доповісти вам про те, що трудівники нашого металургійного заводу з гарними показниками зустрічають відкриття VI з'їзду Соціалістичної єдиної партії Німеччини. У соціалістичному змаганні за гідну зустріч з'їзду партії ми зуміли знизити собівартість вироблюваної продукції на 650 тис. марок і підвищити продуктивність праці на 2 проц. проти плану. У досягнуті успіхи велику частку праці вклали й ви. Завдяки високій якості валків ми не тільки домоглися цих показників, а й достроково виконали річний план».

За досягнуті успіхи у справі збільшення виробництва валків і поліпшення їх якості за роки семирічки у 1966 році 10 трудівників заводу нагороджено орденами та медалями.

Завод прокатних валків — не єдине підприємство у Лутугиному. 5 листопада 1964 року тут завершено будівництво найбільшого в Донбасі високомеханізованого вугільного підприємства — шахти «Лутугинська-Північна». Її проектна потужність — 2500 тонн коксівного вугілля на добу. На шахті усі роботи по видобутку вугілля механізовано. У вибоях працюють найдосконаліші машини і механізми.

З розвитком заводу і будівництвом шахти «Лутугинська-Північна» зростало і упорядковувалося робітниче селище. 12 листопада 1960 року Лутугине перетворено на місто районного підпорядкування, а з 3 січня 1965 року воно стає районним центром.

---

[1] «Экономическая газета», 10 листопада 1962 р., стор. 30.

У новому книжковому магазині. Лутугине. 1966 р.

Центральна частина міста забудована три- і п'ятиповерховими будинками. За післявоєнні роки житлова площа збільшилася більш як у два рази. Тільки за роки семирічки було збудовано на державні кошти понад 150 тис. кв. м житла. Крім того, робітники та службовці з допомогою держави спорудили 1500 житлових будинків загальною житловою площею 60 тис. кв. метрів. У місті з'явилися нові вулиці: Миру, Дружби, ім. Крупської, ім. Червоних партизанів, ім. Гоголя та інші.

Рік у рік зростає добробут жителів Лутугиного. Трудящі краще одягаються, харчуються, купують гарні меблі, культтовари. У побут лутугинців надійно увійшли такі предмети господарського вжитку, як пральні машини, холодильники, пилососи, газові плитки та інші. В особистому користуванні робітників та службовців уже є 68 легкових автомашин і 302 мотоцикли, 3 тис. телевізорів, 7,5 тис. радіоприймачів.

Лутугинці люблять своє молоде квітуче місто, дбайливо доглядають і озеленюють його вулиці, площі, двори. Тільки у 1966—1967 рр. посаджено 78 тис. декоративних, 3 тис. фруктових дерев, 30 тис. кущів. У багатьох дворах, парках, скверах зроблено клумби квітів, розарії.

З метою поліпшення медичного обслуговування населення у 1960 році в місті збудовано лікарню на 136 ліжок, з різними лікувальними кабінетами. На охороні здоров'я трудящих Лутугиного стоять 140 медичних працівників. Функціонують також районна санітарно-епідеміологічна станція і поліклініка.

У пошані тут фізкультура і спорт. Спортивна база міста має стадіон, спортивний зал, 6 спортивних майданчиків.

Великі зміни відбулися також у галузі народної освіти. За післявоєнні роки у Лутугиному збудовано дві середні школи і школу-інтернат, відкрито школу робітничої молоді, професійно-технічне училище і заочну середню школу. У 1967 році в усіх учбових закладах навчалося 4 тис. чоловік і працювало 250 вчителів. Великим авторитетом і повагою серед жителів користуються заслужена вчителька школи Української РСР Н. І. Щедріна.

Щорічно держава збільшує асигнування на народну освіту. У 1967 році на потреби народної освіти було витрачено понад 500 тис. карбованців. Загальноосвітній рівень жителів Лутугиного значно підвищився. У 1967 році тут з кожних 100 жителів 70 мали семирічну, середню і вищу освіту. Тільки на одній шахті «Лутугинська-Північна» у тому ж році працювало 187 інженерів.

Понад 700 наймолодших жителів міста виховуються у чотирьох дитячих яслах і п'ятьох дитячих садках, збудованих у післявоєнні роки.

Вогнищем культурно-освітньої роботи є Палац культури ім. Т. Г. Шевченка на 450 місць, збудований у 1955 році. В ньому є спортзал, кімнати для занять гуртків художньої самодіяльності, в яких налічується 140 учасників.

У місті діє кінотеатр, побудований у 1955 році.

Значну роль у задоволенні потягу лутугинців до знань відіграють 9 бібліотек, книжковий фонд яких становить 150 тис. примірників. За 1966 рік у бібліотеках було проведено багато літературних вечорів, конференцій, оглядів, виставок.

Яскравим свідченням високої культури жителів Лутугиного є передплата періодичної преси. У 1967 році жителі міста передплачували газет загальним тиражем 10 тис. примірників і 9 тис. примірників журналів.

Велику виховну роботу серед жителів Лутугиного проводять члени товариства «Знання». В їх складі 263 чоловіка — інженери, вчителі, лікарі, партійні, радянські працівники, передовики виробництва. За 1967 рік ними прочитано близько 12 тис. лекцій, які прослухало понад 48 тис. чоловік.

Велику й багатогранну роботу проводить міська Рада депутатів трудящих, у складі якої 50 депутатів. Серед них кращі гірники шахти «Лутугинська-Північна» М. І. Таран і П. К. Кривенков, робітник заводу прокатних валків В. І. Хорошевський, буровий майстер геологорозвідувальної експедиції М. М. Бєляєв, вчителька О. І. Коротєєва та інші. При міськраді створені і функціонують кілька постійно діючих комісій.

Ще прекраснішим стане Лутугине у найближчі роки. Житловий фонд тільки за рахунок державного будівництва збільшиться до кінця п'ятирічки на 20 тис. кв. метрів. Будуть збудовані готель, будинок Рад, літній кінотеатр. Малюки одержать дитячий комбінат на 140 місць, з'являться нові вулиці, площі і сквери. Відкриються нові магазини, їдальні і різні майстерні побутового обслуговування населення.

Запорукою здійснення цих накреслень є самовіддана, натхненна праця трудящих молодого міста, які прагнуть внести гідний вклад у будівництво комунізму в нашій країні.

І. Є. КРАПИВКА, В. П. ЛІЄНКО

Лутугинський район розташований у південній частині Луганської області. Межує на півночі з Слов'яносербським, на півдні з Свердловським, на сході з Краснодонським, на заході з Перевальським, на південному заході з Антрацитівським районами і на північному сході з м. Луганськом.

Створений 3 січня 1965 року, в нинішніх межах — з грудня 1966 року.

Територія району — 1,04 тис. кв. км. Населення — 95,6 тис. чоловік, з них міського 76,3 тис. чол. (80 проц.), сільського — 18,8 тис. (20 проц.). Густота населення — 91,2 чоловік на 1 кв. км.

У районі 53 населених пункти, у т. ч. одне місто районного підпорядкування (Лутугине), 6 селищ міського типу, 6 сільських Рад.

Територію району перетинають залізничні магістралі Москва — Донецьк, Волгоград — Харків, залізниця Луганськ — Бразоль, автомагістралі Луганськ — Красний Луч, Луганськ — Комунарськ. Шосейні та грунтові дороги зв'язують населені пункти між собою і з райцентром.

У районі протікають річки Луганчик, Ольхова, Біла, Велика Кам'янка (басейн Сіверського Дінця).

В надрах району є великі родовища вугілля (переважно того, що коксується), піщаника (Чубатовка, Волнухино), вапняка-черепашника (Коноплянівка), глини, мергелія, крейди (Біловське) та інше.

Головними галузями промисловості району є вугільна, яка становить 46,2 проц. валового виробництва, металообробна — 27,2 процентів.

На 28 великих промислових підприємствах і шахтах району працює близько 18 тис. робітників і службовців.

В районі — 7 шахт і шахтоуправлінь. Річний план видобутку вугілля — 2,9 млн. тонн. Найбільша шахта «Лутугинська-Північна», її потужність 874 тис. тонн вугілля на рік. Всі шахти оснащені новою потужною технікою: вугільними комбайнами, породонавантажувальними машинами, транспортерами, електровозами та інше. У числі великих підприємств вугільної промисловості є центральна збагачувальна фабрика.

Лутугинський завод прокатних валків є одним з головних поставщиків прокатних валків для металургійної, гумової, паперової, хімічної та інших галузей промисловості. Прокатні валки мають широкий збут не тільки в СРСР, а й за кордоном. Важливе місце в економіці району посідають коксохімічний завод, будівельні організації, кар'єри по видобутку будівельного каменю та інші.

Грунти в районі переважно чорноземи.

Сільське господарство спеціалізується на виробництві зерна, молока. м'яса, яєць, фруктів, овочів.

Загальна площа сільськогосподарських угідь становить 90,2 тис. га, у т. ч. ріллі 1,5 тис. га (57 проц.), багатолітніх насаджень — 1,3 тис. га (1,4 проц.), сіножатей і пасовиськ — 14 тис. га (15,5 проц.), лісів і чагарників — 6,6 тис. га (7,3 проц.), інших — 16,8 тис. га (18,8 проц.).

Господарства району: 7 колгоспів, 4 радгоспи, 3 спеціалізованих господарства (2 птахофабрики, 1 відгодівельний радгосп ім. Щорса).

У всіх категоріях господарств району налічується великої рогатої худоби — 29,5 тис. голів (у т. ч. корів — 10,7 тис. голів), свиней — 12 тис. голів, курей — 97,8 тис. штук. Валове виробництво м'яса у 1966 році становило 41 тис. цнт, молока —180,6 тис. цнт.

Колгоспи і радгоспи добре оснащені потужною сільськогосподарською технікою. Тут є 396 тракторів, 155 комбайнів різного призначення, 41 дощова установка, 250 автомашин та багато іншого. Це дає змогу механізувати всі основні сільськогосподарські роботи.

Добре налагоджено в районі медичне обслуговування населення. Тут діє 9 лікарень на 70 ліжок, 2 амбулаторії, 19 здоровпунктів у селах і 19—на заводах і шахтах. У медичних закладах працює 131 лікар та 358 чоловік середнього медичного персоналу.

Молодь району набуває знання в 15 середніх, 12 восьмирічних, 13 початкових школах, 8 школах робітничої молоді та музичній школі. У всіх, загальноосвітніх школах навчається понад 15 700 учнів (1967 рік). У районі працює 826 учителів.

У сільськогосподарському технікумі та двох виробничо-технічних училищах набувають спеціальність близько 2 тис. учнів.

У всіх галузях народного господарства району працює 3207 спеціалістів з вищою середньою освітою.

Мережу культосвітніх установ району складають 30 профспілкових і сільських клубів і Будинок культури, що об'єднують близько 140 колективів художньої самодіяльності, в яких беруть участь понад 1600 юнаків і дівчат. У районі 42 масові бібліотеки з книжковим фондом близько 500 тис. примірників.

Трудівники району передплачують 107 тис. примірників газет і журналів. Крім того, в районі видається газета «Трудовая слава» та 4 багатотиражки.

Великого розмаху набуло в районі житлове будівництво. За післявоєнні роки житловий фонд збільшився у два рази. Лише за 1966 рік він зріс майже на 9 тис. кв. метрів.

Масовий патріотизм виявили трудівники району в роки Великої Вітчизняної війни. Вісім громадян району удостоєні звання Героя Радянського Союзу, кілька тис. нагороджені орденами і медалями Союзу РСР.

Високий патріотизм виявляють трудівники району і на трудовому фронті. За трудові успіхи 3 жителі району удостоєні звання лауреата Державної премії, 6 — звання Героя Соціалістичної Праці, кількасот нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу.

УСПЕНКА

Успенка — селище міського типу, розташоване на правому березі річки Ольхової, притоки річки Лугані, на відстані 25 км на південний схід від Луганська і 4 км від станції Лутугине (на залізничній лінії Родакове—Лиха). Через селище проходить автомагістраль Луганськ — Красний Луч. Населення 18,8 тис. чоловік.

Історія виникнення селища відноситься до другої половини XVIII століття. Першими поселенцями його були кріпаки — втікачі з різних місцевостей Росії та України. Одним з перших поселень була слобода Ольхова, яка виникла у 1755 році на березі річки Ольхової. З 1764 року село стало називатися Успенкою. Проте західну частину селища і досі ще називають Ольхівкою.

Майже одночасно з Успенкою на берегах ріки Ольхової виникли й інші поселення, розташовані на відстані 2—3 км від Успенки: Водяне, Куцурбівка і Малюки, які з часом злилися з Успенкою і утворили єдине селище.

У 1802 році в районі Успенки почали діяти перші шахти, які згодом дістали назву Успенського рудника. За період з 1803 по 1827 рік на шахтах Успенки було видобуто 903,5 тис. пудів вугілля[1].

Із збільшенням кількості шахт поступово зростала і сама Успенка. Напередодні скасування кріпацтва тут нараховувалось 338 дворів і проживало 2382 чоловіка. В селі почала діяти поштова станція, щороку відбувалися 2 ярмарки[2].

Розвиток в країні і насамперед на півдні, металургійної і металообробної галузей промисловості після скасування кріпацтва різко підвищив попит на вугілля. Скрізь у Донбасі починається будівництво нових шахт, реконструюються існуючі. Зазнають змін і шахти Успенки. Вони різко збільшують видобуток вугілля. Цьому особливо сприяло будівництво у 1870 році залізниці Харків — Царицин. У ці роки іноземний капітал проникає і в Успенку. З 1891 року навколо Успенки почали будувати шахти німець Шмідт, французи Клод, де Вуар та інші. В південно-західній частині Успенки у 1896 році бельгійське акціонерне товариство доменних печей і фабрик почало будівництво Ольховського чавуноливарного заводу. Будівництво закінчилося у 1898 році. У 1900 році завод видав 5,6 проц. усієї кількості чавуну, який вироблявся на півдні Росії[3]. Будівництво Ольховського металургійного заводу, швидке промислове зростання Луганська збільшували попит на вугілля. У зв'язку з цим у кінці 90-х років XIX століття в районі Успенки виникає кілька нових шахт, найбільшими з яких були три шахти іноземного капіталіста Кукса — «Марія», «Аліса» і «Микола».

Розвиток промисловості супроводжувався пролетаризацією селян Успенки і зростанням чисельності населення селища. За 20 років воно зросло більш як у 2 рази і на 1897 рік вже дорівнювало 4967 чоловік[4].

Умови праці на заводі і особливо на навколишніх шахтах, у тому числі на шахтах Успенки, були нестерпно тяжкими. Робочий день, як правило, тривав 12 годин на добу, а нерідко дорівнював 14—16 годин[5]. Шахти майже не вентилювалися, вміст вуглекислоти у повітрі перевищував норму у 10 разів і становив 0,4 процента замість допустимих 0,04 процента. У таких умовах робітник міг працювати не більше 10—12 років, після чого він ставав зовсім непрацездатним. Широко застосовувалася дитяча праця. Малолітні працювали в шахтах Успенки у дві зміни по 12 годин кожна.

У гонитві за наживою місцеві й іноземні капіталісти заощаджували за рахунок робітників на всьому і, насамперед, на техніці безпеки, яка майже повністю була

---

[1] П И. Фомин. Горная и горнозаводская промышленность Юга России, т. 1, Х., 1915, стор. 33, 65.

[2] Географическо-статистический словарь Российской империи, т. 3, СПб., 1868, стор. 636.

[3] Черная металлургия Украины. К., 1957, стор. 2, 20.

[4] Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. СПб., 1904, стор. 26.

[5] С. И. Потолов. Рабочие Донбасса в XIX веке. М.—Л., 1963, стор. 166.

Шахта «Аліса». 1900 р.

відсутня на підприємствах. Нещасні випадки, які призводили до каліцтва і смерті робітників, були звичайним явищем. До того ж адміністрація застосовувала систему штрафів, обрахувань і недоплачувань з будь-якого приводу, урізуючи тим самим і без того злиденні заробітки робітників.

Вкрай тяжкими були житлові умови. Більшість шахтарів Успенки жило у будівлях барачного типу площею у 27 кв. м і обсягом 51,7 кубічних метра, зроблених в одну дошку. У такому приміщенні жило від 10 до 15 чоловік. Якщо виключити обсяг печі, меблів і різного начиння, то на кожного жителя рудника у середньому припадало від 4,56 до 2,1 куб. метра повітря і від 2,68 до 1,46 кв. метра підлоги[1]. І ці окремі будиночки ще вважалися кращим житлом. Що ж до артільних балаганів, то в них була ще більша скупченість.

У закабаленні і зубожінні робітників чималу роль відігравала і тодішня система торгівлі. У рудничних крамницях ціни на товари були вище звичайних на 20—50 процентів. Робітники не мали змоги купувати необхідні товари в інших місцях, бо більшу частину своєї заробітної плати вони отримували у вигляді картонних бирок, які заміняли гроші тільки в рудничних торгових закладах.

Трудящі Успенки все ясніше розуміли причини свого рабського існування і ставали на шлях боротьби проти гнобителів, за свої права. Зростанню класової свідомості робітників Успенки у великій мірі сприяли виступ у січні 1899 року робітників мартенівського цеху паровозобудівного заводу Гартмана в Луганську, виступи робітників металургійного заводу в Алчевську у квітні 1899 року, а також заклик Катеринославського соціал-демократичного комітету відзначити міжнародне пролетарське свято 1 Травня посиленням боротьби за політичні права і добиватися 8-годинного робочого дня. Під впливом цих подій 4 травня 1899 року почався страйк робітників Ольховського металургійного заводу. Цей перший страйк був слабо підготовлений, продовжувався два дні і закінчився безрезультатно[2]. 21 січня 1900 року застрайкували забійники Успенського рудника, вимагаючи збільшення заробітної плати. 24 січня на роботу не вийшла вся зміна у кількості 90 чоловік, їх підтримали всі підсобні робітники підприємства, страйк загрожував перекинутися на інші шахти рудника. Адміністрація, налякана заворушеннями шахтарів, була змушена піти на поступки робітникам і збільшити заробітну плату на 20 коп. за кожний кубічний сажень видобутого вугілля[3].

Хоч робітники й стали до роботи 26 січня, поступка адміністрації їх далеко не задовольнила, і 15 травня того ж року страйк спалахнув знову. Робітники вимагали підвищення заробітної плати і скасування вирахувань за вугілля і воду. 17 травня страйк перекинувся на шахти «Лідія» і «Марія». Страйк тривав чотири дні, в ньому взяло участь близько 300 чоловік[4]. Для придушення виступу адміністрація викликала козачу сотню та батальйон піхоти. Власті заарештували 32 чоло-

---

[1] Л. Либерман. Труд и быт горняков Донбасса прежде и теперь. Журн. «Вопросы труда», 1929, стор. 67.

[2] Дніпропетровський облдержархів, ф. 11, 1900, спр. 335, арк. 47.

[3] ЦДІА СРСР, ф. 102, ДП., спр. 18, ч. 2, арк. 1—2.

[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 11, арк. 19—20.

віка, з яких 25 було віддано до суду. Це були організатори страйку Пилип Степанов, Пилип Галенков, Іван Царевський, Антон Гіндякін, Іван і Василь Анпілогови, Дмитро Щегланов, Семен Кирєєв, Іван Вязьмінкін, Микола Єрдинов, Гнат Коробський, Авілов та інші[1].

Великий вплив на характер дальших виступів робітників Успенки мав Луганський комітет РСДРП створений у 1902 році. Відтоді в Успенці з'являються перші листівки і прокламації; сюди приїздять перші агітатори. Під безпосереднім керівництвом луганських більшовиків робітники Успенки у 1904 році в балці Довгенькій провели першу свою маївку, в якій взяло участь 40 революційно настроєних робітників[2].

Ще більшого розмаху набрала революційна боротьба успенських робітників в роки першої російської революції. Восени 1905 року відбувся великий виступ селян Успенки. Важливу роль у підготовці цього виступу відіграв Авілов — один з керівників страйку гірників у 1900 році, який відбув строк покарання і повернувся в Успенку. Він створив невелику групу, до якої входили брати Віктор і Костянтин Рудакови, Володимир Журавльов і Василь Матвєєв. Під впливом їх агітації селяни Успенки 24 листопада 1905 року вигнали поміщиків Попова і Козловського з їх садиб і розібрали реманент та худобу.

Налякані таким розмахом виступу селян і робітників, місцеві власті надіслали в Успенку загони солдатів і козаків. Учасники цього виступу селяни Павло Слюсаренко, Григорій Черепахін, Тимофій Бурлаченко, Тихон Бондаренко, Андрій Лієнко, Василь Матвєєв, Пилип Бондаренко, Данило Безсонний і робітник Успенського рудника Віктор Рудаков були схоплені і кинуті до в'язниці. Організатор виступу Авілов, переслідуваний козаками, сховався в одному з будинків селища і загинув під час перестрілки[3].

У липні 1906 року застрайкували робітники Ольховського металургійного заводу. Страйк тривав майже тиждень. Металургів підтримали шахтарі. Адміністрація і на цей раз була змушена піти на деякі поступки[3]. Перемога робітників показала, що боротися треба і можливо. Так у революційній боротьбі зростав і гартувався пролетаріат Успенки.

Робітники і селяни Успенки не припиняли боротьби і в роки столипінської реакції.

Посилилася вона у роки революційного піднесення. У першій половині жовтня 1911 року вибухнув страйк на шахті «Надія». 12 червня 1912 року застрайкували робітники шахти «Михайло». 21 січня 1913 року відбувся триденний страйк на шахті «Марія»[4].

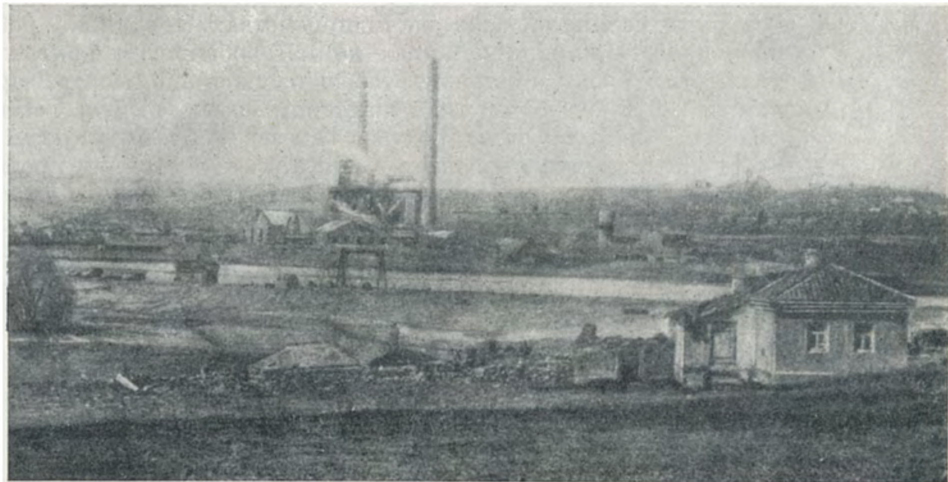
[1] ЦДАЖР СРСР, ф. 7952, оп. 6, спр. 19, арк. 32—53.

[2] Журн. «Пролетарская революция», 1941, № 1, стор. 105.

[3] Луганський облдержархів, ф.—45, спр. 23, арк. 260, 261.

[4] Революция 1905—1907 гг. на Украине. Сборник документов и материалов, т. 2, ч. 2, К., 1955, стор. 23—24.

[5] ЦДАЖР СРСР, ф. 102, ДП 4, 1911, спр. 18 ч. 2, арк. 20 (фотоплівка).

Ольховський металургійний завод. 1912 р.

В. С. Чернявський.

Г. Я. Заплавський.

Зростаючу армію революційно настроєних робітників Успенки поповнювали місцеві селяни. Про матеріальне становище селян яскраво свідчить те, що на 750 селянських господарств було всього 85 коней та 459 корів. Один плуг приходився на три двори, а одна сівалка на 34 двори[1]. Це змушувало більшість селян займатися різним дрібним промислом, йти працювати на завод і на шахти.

Поганим було медичне обслуговування жителів у дожовтневі роки. У 1878 році почав діяти медичний пункт, а через 20 років — лікарня на 16 ліжок. Вона обслуговувала жителів чотирьох волостей, де налічувалося 19 населених пунктів.

Ще гіршим було становище в селі з освітою. Першу школу в Успенці відкрито у 1875 році, а другу у 1879 році. Це були трикласна церковнопарафіальна і чотирикласна земська школи. Шкільний вік дітей вважався від 7 до 11 років. Після цього вони повинні були працювати. До Жовтневої революції дев'ять десятих дітей шкільного віку не навчалися зовсім.

З культурно-освітніх установ в селі була тільки одна невелика бібліотека, відкрита у 1914 році.

Перша світова війна наклала свій відбиток і на Успенку. На підприємствах різко збільшилась тривалість робочого дня, ще ширше почала застосовуватися жіноча й дитяча праця.

Після Лютневої буржуазно-демократичної революції боротьба успенських пролетарів посилюється. Вже у квітні 1917 року в Успенці було створено волосну Раду робітничих депутатів, до складу якої увійшли більшовики: робітник П. Ю. Стрижаченко, слюсар В. П. Удовенко, формувальник-ливарник В. С. Чернявський та інші[2].

В цей час створюється партійний осередок, до керівного ядра якого увійшли робітники Нагорний, Романчук, Безуглий і Пасконов[3]. Через робітників Луганського заводу Гартмана — О. Я. Пархоменка і уродженця Успенки К. Ф. Медведєва Успенська партійна організація підтримувала постійний зв'язок з луганськими більшовиками.

На вимогу революційно настроєної маси робітників і селян Успенки виконком волосної Ради за ініціативою більшовиків у травні 1917 року розподілив понад 7 тис. га землі, що належала поміщику Козловському, між безземельними і малоземельними селянами, ввів на підприємствах 8-годинний робочий день. З травня почали діяти на підприємствах комісії робітничого контролю. На вимогу Ради в травні 1917 року підприємці зобов'язалися збільшити заробітну плату робітникам на 20 проц. Крім того, шахтарям шахт «Аліса», «Надія», «Марія» було виплачено додатково винагороду за березень місяць у розмірі 75 проц. зарплати.

Робітники і селяни разом з тим рішуче виступили проти спроб контрреволюції задушити революцію. У середині жовтня 1917 року у зв'язку з вступом козачих частин генерала Каледіна у Донецький басейн в Успенці створюється Успенсько-Коз-

[1] Итоги сплошной подворной переписи Донецкой губернии. т. 5. X., 1923, стор. 226—230.
[2] Краткий очерк революционного движения на Луганщине. Луганск, 1928, стор. 23.
[3] Луганський облпартархів, ф. 143, оп. 2, спр. 531, арк. 151.

ловський червоногвардійський загін. Організатором його були робітники Безуглий і Власов. До його складу увійшли робітники Ольховського заводу, Успенського рудника і революційно настроєні селяни, всього 350 чоловік.

Звістку про перемогу Жовтневої соціалістичної революції робітники й селяни Успенки зустріли з захопленням. У кінці листопада 1917 року влада в Успенці перейшла до Ради робітничих депутатів. Робітничий контроль на підприємствах поступово забирав управління ними у свої руки.

Але влада недовго була в руках народу. В кінці квітня 1918 року Успенку захопили німецькі окупанти й білокозаки. Партійний осередок розгорнув енергійну підпільну діяльність. У цей період в нього входили місцеві робітники П. Ю. Стрижаченко, М. Д. Лісоконь, В. П. Удовенко, М. І. Низькодуб, П. І. Голованов, Ф. І. Жусєв, В. Г. Стрижаченко[1].

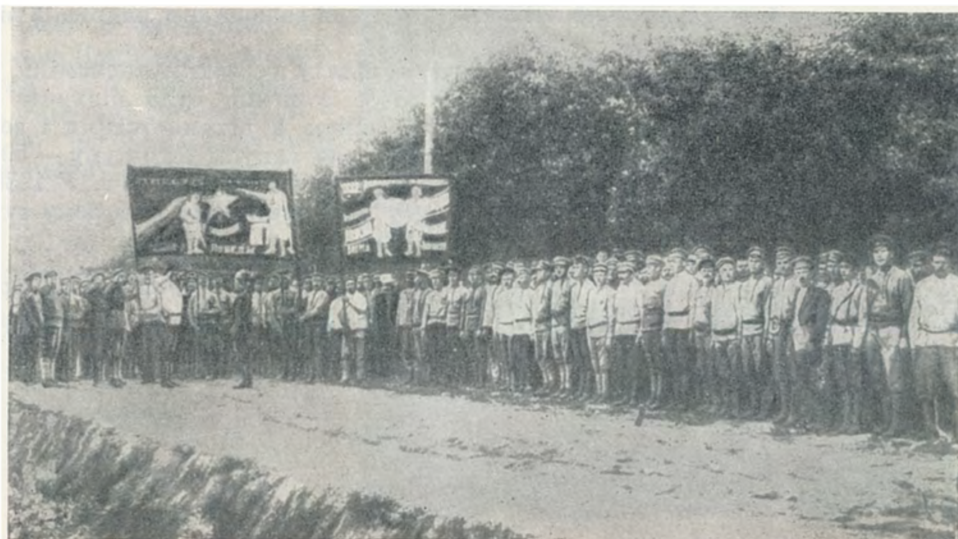
Після відступу німецьких окупантів на деякий час владу в Успенці захопили білокозаки. Комуністи селища, очолювані П. Ю. Стрижаченком, ретельно готували робітників до збройного повстання. Було створено два загони. Перший під командуванням В. С. Чернявського, другим командував Г. Я. Заплавський. Одночасно мали виступити загони партизанів навколишніх сіл[2]. На світанку 20 січня 1919 року повстанці визволили Успенку від білогвардійців. З появою загрози Луганську з боку денікінців успенці беруть активну участь у спорудженні лінії оборони міста[3].

В боях з білогвардійцями успенці втратили своїх земляків, славних бійців і командирів. Віддали свої життя за справу революції Ф. І. Буцький, П. М. Азаров, В. І. Кошовий, І. Є. Фабрис, В. Т. Матвєєв та багато інших.

За роки світової і громадянської воєн всі шахти Успенки були затоплені, а Ольховський металургійний завод, перебудований напередодні світової війни на коксохімічний, являв собою руїни. Велике розорення було також на залізницях[4]. Не вистачало матеріалів, інструментів, устаткування. Та партійна організація, при активній участі комсомолу, зуміла мобілізувати трудящі маси на подолання труднощів. Вже у 1922 році почалася відбудова шахт. До 1925 року були відбудовані усі середні шахти. У 1926 році закінчилася відбудова трьох найбільших шахт «Червоний Жовтень» (колишня «Марія»), ім. Будьонного (колишня «Павло»), ім. Ворошилова (колишня «Надія»). Загальний видобуток вугілля на шахтах досяг 75 проц. рівня 1913 року[5]. Напружена робота велася по відбудові коксохімічного заводу. У 1926 році середньодобове виробництво коксу вже дорівнювало 150 тоннам[6].

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р—45, оп. 1, спр. 23, арк. 221.
[2] Газ. «Знамя труда» (орган Успенського РК КП України), 18 січня 1959 р.
[3] Сорокалетие обороны Луганска. Луганск, 1959, стор. 7.
[4] Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни. К., 1957, стор. 304.
[5] Газ. «Луганская правда», 12 липня 1928 р.
[6] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 174, арк. 123.

Робітники і селяни Успенки, учасники січневого повстання 1919 року проти білогвардійців. Червень 1919 р.

Багато уваги у ті роки приділялося залученню селянства до будівництва соціалізму. Важливу роль у цьому відіграв успенський комітет незаможних селян, створений у другій половині 1920 року. Головою КНС став П. І. Слюсаренко. Протягом 1920 року в Успенці з'являються невеликі два ТОЗи — перші виробничі об'єднання місцевих селян. На базі існуючих двох ТОЗів у 1925 році створюється сільськогосподарська артіль.

Відбудова господарства і упорядкування селища значно прискорилися з 1923 року, коли Успенка стала районним центром.

З перших днів встановлення Радянської влади у селищі розгорнулася велика робота і по організації народної освіти. За 1921—1925 роки стали діяти дві початкові школи, неповна середня школа на 150 місць та дві школи і чотири групи по ліквідації неписьменності.

Молодь селища, керована комсомолом, все активніше брала участь в громадському житті. При двох клубах діяли різні гуртки — хоровий, музичний, драматичний, танцювальний тощо. До концертних програм включалися твори Дем'яна Бєдного, Т. Г. Шевченка, українських і російських письменників і поетів, революційні і народні пісні. При клубах почали працювати бібліотеки з книжковим фондом 6,6 тис. примірників[1].

Комсомольський осередок, що виник у 1920 році, нараховував 15 членів. Першими комсомольцями були С. О. Нагорський, М. Пекін, М. Лисицин, Олександр і Дар'я Михайлюк та інші. Виникають комсомольські організації на шахтах та інших підприємствах. На шахтах «Марія» і «Надія» в квітні 1920 року налічувалось близько 50 комсомольців, а на підприємствах Ольховського підрайону — близько 150[2].

Ще більшого розмаху набуває господарське будівництво в роки довоєнних п'ятирічок. Успішно розвивалася провідна галузь промисловості Успенки — вугільна. Економічно невигідно стало відбудовувати дрібні старі шахти, де могла застосовуватися лише примітивна техніка. Через це шахти «Аліса», «Лизавета» і «Михайло» були закриті і взято курс на відбудову і реконструкцію великих шахт — «Марія» (тепер ім. В. І. Леніна) і «Надія» (тепер шахта № 2), а також будівництво нових. Підприємства оснащувалися новими машинами й устаткуванням, поліпшувалися на них умови праці шахтарів. Ці шахти з прилеглими до них селищами настільки розрослися, що у 1938 році виділилися у самостійні населені пункти.

Перебудовувалось на соціалістичний лад і сільське господарство. Велику допомогу колгоспники Успенки отримали від Волнухинської МТС.

Навесні 1930 року в Успенці створюється колгосп «Шлях до соціалізму». Головою його став О. Л. Нестеренко. У 1931 році в Куцурбівці (околиця Успенки) організується артіль ім. Дем'яна Бєдного[3].

У 1932—1935 роках відбулося укрупнення сільськогосподарських підприємств. Обидва успенські колгоспи злилися з створеними раніше радгоспами й утворили два великі господарства: радгоспи «Успенський» з центром с. Ясне та ім. XVI партз'їзду з центром с. Лісне. У 1964 році селища цих радгоспів виділилися у самостійні адміністративні одиниці.

Серйозною перешкодою на шляху розвитку економіки селища була нестача кадрів. Тому ще у 1928 році в Успенці була відкрита сільськогосподарська школа перетворена потім у технікум з агрономічними і зоотехнічними відділеннями. У 1931 році відбувся перший випуск технікуму — 50 чоловік[4].

З розвитком промисловості росла й сама Успенка. У 1938 році вона була перетворена на селище міського типу. За переписом 1939 року тут нараховувалось 8330

[1] ЦДАЖР УРСР, ф. 1, оп. 3, спр. 1319, арк. 70.

[2] Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. 1959, стор. 332.

[3] Луганський облдержархів, ф. Р-812, оп. 1, спр. 9, арк. 6.

[4] Луганський облдержархів, ф. Р-34, оп. 1, спр. 830, арк. 7.

чоловік. Напередодні Великої Вітчизняної війни Успенка стала упорядкованим селищем. Стали до ладу водопровід, електроосвітлювальна і радіотрансляційні лінії, було прокладено дороги й тротуари. У 1940 році в селищі налічувалося 1760 будинків, тобто у два з лишком рази більше, ніж до революції[1]. Усі вулиці селища було озеленено, буяли зеленню і квітами два впорядковані сквери, а на південно-східній околиці виріс великий фруктовий сад. У селищі діяли 32 магазини й торговельні палатки.

Значно поліпшилось медичне обслуговування населення. Крім існуючої успенської лікарні, у 1938 році в районі Ольховського коксохімічного заводу почала діяти нова лікарня на 30 ліжок. В усіх медичних закладах селища у 1940 році працювало 12 лікарів і 24 чоловіки з середньою медичною освітою.

Великі зміни відбулися також і в розвитку народної освіти. У 1936 і 1939 роках почали працювати дві середні школи, в яких навчалося 960 дітей. Усього в п'яти школах селища у 1940 році навчалося 1820 учнів і працювало 92 вчителі.

В селищі працювали два клуби. Тут регулярно діяли гуртки художньої самодіяльності, демонструвалися кінофільми, читалися лекції, проводилися різні вечори. У п'ятьох бібліотеках нараховувалось 38 тис. книг. Кожна квартира мала радіоприймач або радіоточку. У 1940 році населення селища передплачувало 3260 примірників газет і журналів.

Такою була Успенка напередодні Великої Вітчизняної війни, так жили її люди.

Війна різко змінила життя успенців, зажадала від них напруження усіх сил, щоб зробити свій внесок у справу розгрому ворога. З наближенням фронту до Успенки до кінця 1941 року все основне устаткування заводу та більшість техніки шахт і частину робітників було вивезено на Схід.

Трудящі Успенки, що залишилися на місці, продовжували трудитися на шахтах в умовах безпосередньої близькості фронту.

17 липня 1942 року в селище вдерлися німецько-фашистські загарбники. Наступили чорні дні для жителів Успенки. Прихід окупантів супроводжувався арештами, катуваннями, розстрілами. У серпні 1942 року за відмову підкорятися окупантам фашисти вивезли на шахту № 1-біс 74 жителі селища, розстріляли там і кинули у шурф[2].

Але звірства фашистських варварів не злякали успенців. За завданням Луганського обкому партії в Успенці була залишена підпільна партійна група. У кінці липня 1942 року ця група створила в районі Успенки партизанський загін, який очолив комуніст І. А. Підопригора.

Після запеклого бою з фашистами в серпні 1942 року біля села Кам'янки, в якому загинув командир загону І. А. Підопригора, його помічник П. О. Лінченко та бійці загону приєдналися до боково-антрацитівського партизанського загону і діяли в його складі.

Пам'ятник воїнам, що загинули на фронтах громадянської та Великої Вітчизняної воєн. Успенка. 1965 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 174, арк. 427, 439.

[2] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 174, арк. 437.

Боротьбу молоді Успенки і Лутугиного очолила М. С. Буцька, працівник Успенського райкому партії. До окупації Успенки вона пройшла підготовку в спецшколі підпільників і мінерів.

Комсомольці-підпільники діяли у тісному контакті з партизанським загоном І. А. Підопригори, а після його поразки через зв'язківців підтримували постійний зв'язок з боково-антрацитівськими підпільниками.

За час існування групи комсомольці написали й поширили близько 1000 примірників листівок 25 назв. У вересні 1942 року Буцьку схопили фашисти. Дівчину піддали страшним катуванням. Але Марія мовчала. 15 грудня 1942 року її перевезли у луганську тюрму і розстріляли в районі Гострої Могили. Ця патріотка йшла на смерть з гордо піднесеною головою. Перед розстрілом вона встигла крикнути: «Наші все одно прийдуть, передайте їм, що я загинула за народ!». М. С. Буцьку було нагороджено посмертно орденом Вітчизняної війни I ступеня. Після вигнання німців тіло її перевезено в Успенку і поховано у братській могилі біля Будинку культури[1].

Розгром гітлерівської армії під Сталінградом і успішний наступ Червоної Армії взимку 1942 і 1943 років стали могутніми поштовхами до посилення боротьби у тилу ворога. На початку 1943 року червоноармієць І. П. Чернявський, який втік з німецького полону і переховувався в Успенці, організував бойову групу чисельністю у 50 чоловік, серед яких були патріоти комуніст І. С. Буцький, комсомольці П. О. Лієнко, М. І. Бондаренко, Л. М. Медведєв, безпартійні І. П. Хорошенко, І. Л. Шаповалов та інші. 5 лютого 1943 року група захопила селище і утримувала його до приходу Радянської Армії. Німці тричі робили спробу повернутися в Успенку, але кожного разу зазнавали невдачі[2]. В цих боях загинули І. П. Чернявський, успенці І. Д. Шаповалов, М. П. Заплавський, Л. М. Медведєв та інші активні учасники партизанської боротьби. Тіла героїв поховано в братській могилі у селищі Успенці. І. П. Чернявський посмертно нагороджений орденом Червоної Зірки.

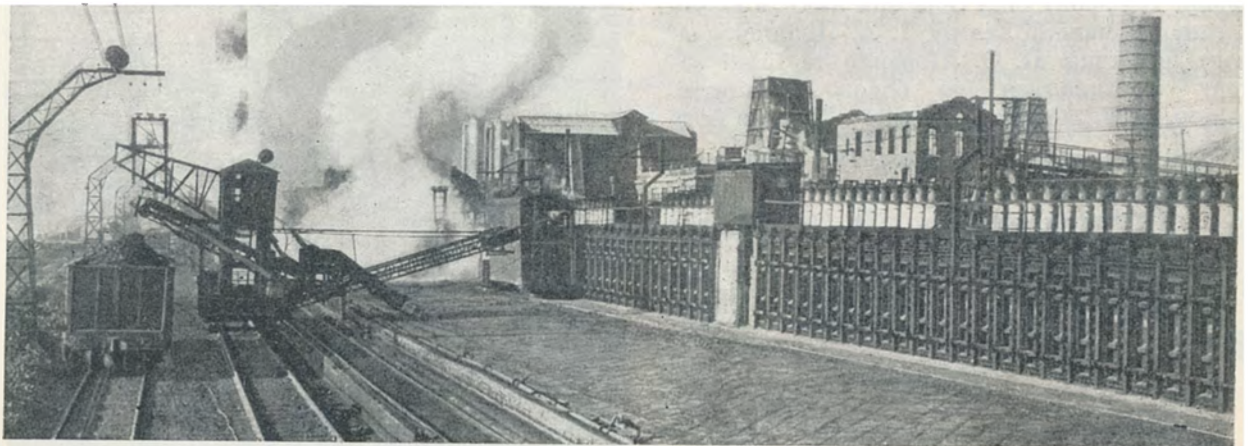
18 лютого 1943 року 14-а гвардійська дивізія під командуванням полковника В. В. Русакова визволила Успенку. Героїчними ділами уславили себе у період Великої Вітчизняної війни жителі Успенки, понад 600 з них було нагороджено орденами та медалями.

За період окупації німецько-фашистські загарбники заподіяли великого лиха радянським людям, завдали тяжких ран народному господарству. Лише Ольховському коксохімічному заводу було завдано збитків на 15 млн. карбованців. Окупанти зруйнували гуртожитки, їдальні, магазини, школи, клуби, дитячі заклади, бібліотеки, лікарні, пам'ятники культури. Усі шахти були затоплені, устаткування

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1, арк. 5, 15, 33.
[2] Там же, ф. 179, оп. 3, спр. 10, арк. 42.

Коксові батареї Ольхівського коксохімічного заводу. 1965 р.

підірване. У механічних майстернях не лишилося жодного верстата, жодного мотора. Загальні збитки, завдані окупантами, становили 350 млн. карбованців[1].

Ще гриміли бої на околицях селища, а його жителі приступили до відбудовчих робіт.

Основним і провідним підприємством селища після війни став коксохімічний завод. На його відбудові і розвитку була зосереджена головна увага успенців протягом перших післявоєнних років. Вже через 10 місяців після визволення Успенки на заводі відбудовуються три батареї коксових печей. У 1946 році повністю завершується відбудова заводу. Робітники ознаменували цю подію трудовими подвигами, дали понад план 8350 тонн коксу[2]. За самовіддану працю по відбудові заводу у 1949 році чотири чоловіки було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора, 29 чоловік — медалями.

У роки першої післявоєнної п'ятирічки продукція заводу надходила на 130 підприємств країни. Про високу якість коксу свідчить той факт, що у 1958 році він був представлений на всесвітній виставці в Брюсселі.

У 1959 році в зв'язку з адміністративними змінами в республіці Успенський район розформовано. До 1963 року Успенка входила до Олександрівського району, а з 1963 до 1965 — до Артемівського району м. Луганська. З 1965 року — в складі Лутугинського району.

Нових успіхів досягли трудівники Успенки у всіх галузях господарства за роки семирічки. Виробництво продукції коксохімічного заводу на одного робітника збільшилося на 2813 крб. замість 930 крб. за планом, продуктивність праці зросла на 22,7 проц. проти 7,5 проц., передбачених планом. Завод достроково, до 20 жовтня 1965 року, виконав семирічний план. Коксохіміки дали за 7 років понад план більше 64 тис. тонн коксу. За період з 1959 по 1965 рік завод двічі занесено в Книгу трудової слави Луганського й Донецького раднаргоспів.

Вагомий внесок у дострокове виконання семирічки зробили раціоналізатори заводу. За семиріччя вони подали 620 рацпропозицій, запровадження яких заощадило державі 233 тис. карбованців.

Важливу роль у достроковому виконанні плану підприємства відіграло соціалістичне змагання. Вже у 1959 році на заводі з'явилися перші бригади комуністичної праці. Цими заспівувачами були бригада слюсарів К. Я. Люгакова і бригада вантажно-розвантажувальних робіт Д. П. Жаботинського. Про розмах соціалістичного змагання за комуністичну працю і його результати свідчить той факт, що в кінці 1965 року на заводі було 6 бригад і 106 ударників комуністичної праці. За семирічку майже кожний другий робітник став членом колективу або ударником комуністичної праці.

Славно трудиться на благо своєї Батьківщини колектив автобази. З часу заснування у 1945 році, коли в її гаражі налічувалося всього кілька машин, база перетворилася у велике господарство, яке відіграло важливу роль в економіці селища. Нині в господарстві налічується 92 автобуси і 233 вантажні автомашини, працює 533 робітники. У 1965 році перевезено 4 млн. пасажирів і понад 6 млн. тоннокілометрів різних вантажів. На початок 1966 року тут працювало 8 бригад і 80 ударників комуністичної праці.

Важливе місце в економіці селища посідають центральні електромеханічні майстерні. Вони здійснюють ремонт машин та устаткування всіх шахт тресту «Ленінвугілля», а також виготовляють засоби механізації і автоматизації робіт на поверхні шахт.

Успішно розвивається господарство селища, натхненно працюють на підприємствах і в установах жителі Успенки. За дострокове виконання виробничих планів семирічки багато робітників нагороджено орденами і медалями Союзу РСР. Серед

[1] Газ. «Ворошиловградская правда», 12 травня 1943 р.
[2] Промышленно-экономический бюллетень, 1958, стор. 24, 25.

них орденом Леніна нагороджений машиніст Ольховського заводу Г. М. Лохмай, орденом Трудового Червоного Прапора — газовщик цього ж заводу Р. Л. Гальський, начальник центральних електромеханічних майстерень Г. І. Крикун, слюсар В. В. Удовенко.

За роки Радянської влади невпізнанно змінився вигляд селища. Замість халуп, бараків і землянок в Успенці за рахунок держави побудовано красиві будинки. Багато робітників за допомогою держави збудували особисті будинки-котеджі з усіма побутовими послугами. На початок 1967 року у селищі налічувалось 5437 державних і особистих будинків, з яких 2100 побудовані у післявоєнний період. Тільки за роки семирічки споруджено близько 800 будинків. У селищі виникло 19 нових вулиць, прокладено понад 30 тис. кв. метрів шляхів і тротуарів, посаджено 10 тис. фруктових і декоративних дерев. Загальна площа зелених насаджень у самому селищі і навколо нього становить близько 2 тис. га.

Докорінно поліпшився матеріальний добробут успенців. Це яскраво виявляється у зростанні реальних прибутків населення, поліпшенні житлових умов праці і т. д. Тільки за роки семирічки товарооборот збільшився на 27,1 проц. Змінилася структура товарів, які споживає населення. За період з 1959 по 1965 рік жителі селища придбали 250 тис. метрів шерстяних тканин, 1545 холодильників, 2740 пральних машин, 2100 телевізорів.

Про зростання реальних прибутків населення свідчить збільшення чисельності вкладників ощадних кас і суми вкладів. У 1966 році кількість вкладів збільшилася порівняно з 1958 роком у два рази, а сума вкладів у 2,2 раза.

Велику турботу виявляє Радянська влада про здоров'я жителів селища. Мережу оздоровчих і лікарняних закладів складають: 2 лікарні на 330 ліжок, тубдиспансер, профілакторій, 2 поліклініки і 3 здоровпункти. В медичних закладах селища працює 30 лікарів, 69 чоловік середнього і 96 чоловік молодшого медичного персоналу. Основним лікувальним центром є Ольховська лікарня, яка має 230 ліжок. Кількість лікарів і середніх медичних працівників у ній за післявоєнні роки збільшилась у 10 разів. Понад 15 років працюють на ниві охорони здоров'я трудящих лікарі А. М. Данилова, Н. І. Хилобокий, Г. Я. Сідлак, М. І. Богачова та інші.

У результаті постійної турботи партії та уряду про народну освіту вона в Успенці, як і скрізь у країні, набула великого розвитку. У трьох середніх, одній восьмирічній, двох вечірніх, двох початкових і одній школі-інтернаті навчається 3500 дітей трудящих. Їх навчає і виховує колектив вчителів у складі 156 чоловік. За роки семирічки 1100 успенців здобули середню освіту. 260 дітей дошкільного віку виховують, дбайливо доглядають вихователі і лікарі у двох яслах і двох дитячих садках.

Вчаться в Успенці не тільки діти, а й дорослі. Кожний другий трудящий селища тепер вчиться на заочних і вечірніх відділеннях технікумів та інститутів. Про велике бажання робітників вчитися, оволодівати новими професіями, підвищувати свої знання з літератури, живопису, музики, медицини тощо свідчить той факт, що з ініціативи робітників коксохімічного заводу в селищі почали працювати університети культури і здоров'я.

Багато вчителів і дошкільних вихователів, які попрацювали не один десяток років, заслужили любов і повагу громадськості селища. За багаторічну і чесну

Загальний вигляд Успенки. 1966 р.

працю на ниві народної освіти вчителька О. О. Строніна нагороджена орденом Леніна. Вчительку В. В. Зиміну жителі селища обрали депутатом Верховної Ради СРСР шостого скликання та депутатом райради.

Вчителька О. О. Строніна серед своїх вихованців. 1966 р.

Для культурного відпочинку жителів селища є 4 клуби, літній кінотеатр. При клубах діють 94 гуртки художньої самодіяльності, у роботі яких бере участь близько 2 тис. чоловік. Силами художньої самодіяльності для трудящих селища у 1967 році було дано 295 концертів. У тому ж році у кінотеатрі та клубах дивилися фільми понад 250 тис. глядачів.

Частими гостями успенців є приїжджі колективи професійного мистецтва. За останні роки тут виступали: Луганський обласний драматичний театр, Луганська облфілармонія, Пензенська облфілармонія, Луганський ляльковий театр, естрада Херсонської облфілармонії, Тюменський драматичний театр та інші.

Велику виховну роботу провадять працівники бібліотек. У селищі 6 бібліотек, книжковий фонд яких становить близько 70 тис. примірників. Третина жителів селища є постійними читачами.

Люблять і шанують в Успенці фізкультуру і спорт. В розпорядженні молоді є стадіон, 4 спортивних зали, 10 спортивних майданчиків. В секціях з різних видів спорту беруть участь сотні спортсменів.

Успенка — порівняно невелике селище, але його люди живуть кипучим життям. 120 депутатів селищної Ради, 17 — районної, 2 — обласної беруть активну участь у громадському, господарському і культурному житті. Селищна Рада і створені при ній на громадських засадах різні комісії і відділи приділяють велику увагу благоустрою селища, організації відпочинку трудящих. Значну виховну роботу серед жителів селища провадить лекторська група. У 1967 році для трудящих селища було прочитано близько 350 лекцій з різних галузей знань.

Розвиваючи економіку, підвищуючи свою культуру, успенці тим самим збільшують революційні й трудові традиції свого старшого покоління, роблять свій гідний внесок у будівництво комунізму.

І. Є. КРАПИВКА, Л. Л. НІКОЛАЄВА

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СЕЛИЩНИХ І СІЛЬСЬКИХ РАД ЛУТУГИНСЬКОГО РАЙОНУ

БІ́ЛЕ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради. Розташоване на річці Білій, за 24 км від районного центру, за 3 км від залізничної станції Збірна. Через селище проходить шосе Луганськ—Комунарськ. Населення — 10 400 чоловік.

В селищі розташовані шахта ім. XIX партз'їзду (кол. «Сутоган»), завод господарських товарів, центральна садиба колгоспу «Червоний Жовтень».

Шахта ім. XIX партз'їзду — велике сучасне механізоване підприємство, середньодобовий видобуток її становить 1900 тонн вугілля. Колгосп «Червоний Жовтень» має 3200 га землі, в т. ч. 2300 га орної. Господарство молочно-зернового напряму. Колгосп тричі був учасником ВДНГ.

У Білому є 2 середні школи, 2 клуби, кінотеатр, 2 бібліотеки; лікарня на 100 ліжок, 2 поліклініки.

Засноване селище в 1705 році. Розробка вугільних родовищ почалася з кінця XIX століття

У вересні 1917 року селяни створили дружину червоногвардійців.

В 1918 році в селищі створено партизанський загін, який пустив під укіс німецький ешелон на перегоні Родакове — Збірна.

Під час Великої Вітчизняної війни протягом 8 місяців через Біле проходила лінія фронту — селище було вщент зруйноване. За післявоєнні роки Біле повністю відновлене, шахта «Сутоган» відбудована в 1952 році.

Жителям селища В. С. Терещенку, В. Я. Толстову та П. К. Антоненку присвоєно звання Героя Радянського Союзу; П. М. Рибіну, Ф. І. Кондруцькому, В. А. Коваленку — Героя Соціалістичної Праці.

БІЛОРІ́ЧЕНСЬКИЙ — селище міського типу (з 1957 р.), центр селищної Ради, розташоване за 20 км від районного центру і за 4 км від залізничної станції Збірна. Населення — 11 000 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Збірне, Комишуваха, Комсомолець, Шимшинівка.

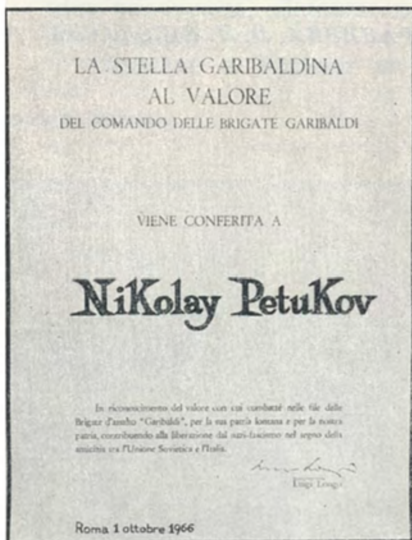
В селищі розташовані шахта «Білоріченська», середньодобовий видобуток якої 1500 тонн вугілля, шахта № 19 (видобуток її 800 тонн на добу), Білоріченська центральна збагачувальна фабрика, яка щодоби переробляє 3100 тонн вугілля.

У Білоріченському є середня та 3 початкові школи, школа-інтернат, школа робітничої молоді, професійно-технічне училище, що готує будівельників. При селищному клубі діє аматорська кіностудія. В селищі — 7 бібліотек.

Шахта і селище збудовані на початку XX століття, під час громадянської війни були зруйновані. Будівництво нової шахти «Білоріченська» і селища почалося в 1951 році. Шахта № 19 збудована в 1948 році.

Шахтар С. С. Белинський нагороджений орденом Слави 1, 2 та 3-го ступенів.

ВЕСЕ́ЛА ТАРА́СІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване в долині річки Білої, за 28 км від районного центру і за 5 км від залізничної станції Збірна. Через село проходить шосе Луганськ—Комунарськ. Населення — 1800 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Гайове.

LA STELLA GARIBALDINA
AL VALORE
DEL COMANDO DELLE BRIGATE GARIBALDI

VIENE CONFERITA A

NiKolay PetuKov

In riconoscimento del valore con cui combatté nelle file delle Brigate d'assalto "Garibaldi", per la sua patria lontana e per la nostra patria, contribuendo alla liberazione dal nazi-fascismo nel segno della amicizia tra l'Unione Sovietica e l'Italia.

Luigi Longo

Roma 1 ottobre 1966

Грамота та орден «Зірка Гарібальді», якими нагороджено робітника шахти ім. XIX партз'їзду М. М. Пєтухова за участь в партизанській боротьбі проти німецько-фашистських загарбників у Італії в 1943—1944 рр.

В селі розташована центральна садиба колгоспу ім. Кірова, який має 4500 га землі, в т. ч. 3100 га орної. Господарство — молочно-овочевого напряму, розвинуте також птахівництво.

У Веселій Тарасівці є восьмирічна школа, 2 клуби, 3 бібліотеки.

В кінці XVIII століття виникли хутори Собачівка та Юшине. У 1918 році хутори об'єднали в село і назвали Веселим. Після створення колгоспу ім. Тараса (1929 р.) село почали називати Веселою Тарасівкою.

Жителю села І. А. Бондарю присвоєно звання заслуженого агронома УРСР.

ВРУ́БІВСЬКИЙ — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, розташоване за 9 км від районного центру і за 1 км від залізничної станції Врубівка. Населення — 9100 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Леніна, Новопавлівка.

В селищі розташована шахта № 2, середньодобовий видобуток якої становить 1005 тонн вугілля.

У Врубівському є середня школа, бібліотека, Палац культури.

Селище виникло в 1897 році одночасно з будівництвом шахти «Надежда».

Під час Великої Вітчизняної війни, в липні 1941 року, в селищі був створений батальйон народного ополчення. В перші дні окупації бійці цього батальйону, які не встигли відійти з Червоною Армією, підірвали 2 німецькі ешелони. 15 бійців потрапили до рук гестапо, після жорстоких тортур фашисти їх розстріляли.

ГЕО́РГІЇВКА — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, розташоване за 3 км від районного центру. Залізнична станція — Коноплянівка. Через селище проходить шосе Луганськ—Красний Луч. Населення — 9900 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Фабричне та Челюскінець.

В селищі розташовані Георгіївське кар'єроуправління та радгосп ім. Щорса. Георгіївське кар'єроуправління виробляє блоки з ракушняку та видобуває пісок, його валове виробництво становить 30 тис. куб. м на рік. Земельний фонд радгоспу ім. Щорса налічує 6100 га, в т. ч. 5500 га орної землі. Радгосп спеціалізується на відгодівлі великої рогатої худоби та свиней, за рік відгодовує близько 25 тис. голів.

В Георгіївці є 2 середні школи, 3 клуби, 3 бібліотеки; лікарня на 35 ліжок, поліклініка. В 1925 році на кошти жителів у селищі встановлено пам'ятник В. І. Леніну.

Перша згадка про селище відноситься до середини XVIII століття, тоді називалося Коноплянівкою, складалося з двох громад — Георгіївської та Богородицької Наприкінці XIX століття тут же оселилися переселенці з Таврійської губернії (с. Менчикур). Після 1917 року ці населені пункти об'єднані в селище Георгіївку.

До революції в Георгіївці було 2 чоловіки з вищою освітою та 8 з середньою. Тепер в селищі 173 чоловіки з вищою та 1835 чоловік з середньою освітою.

З Георгіївки вийшли Герой Радянського Союзу Є. Я. Токарєв, лауреат Державної премії Г. І. Крохмальов, генерал-майор А. З. Акименко.

ІЛЛІРІ́Я — село, центр сільської Ради, розташоване за 18 км від районного центру і за 15 км від залізничної станції Бразоль. Населення — 2500 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Велика Мартинівка, Західне, Мала Мартинівка, Мала Юр'ївка, Ушаківка, Ясне.

В селі розташований радгосп «Успенський», що спеціалізується на відгодівлі великої рогатої худоби. В середньому за рік відгодовується близько 3 тис. голів. Господарство має 6920 га землі, в т. ч. 2700 га орної. В селі є також шахта Ленінського шахтоуправління, яка щодоби видобуває 270 тонн палива.

В Іллірії є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. За семирічку зведено понад 500 індивідуальних будинків.

Село засноване в XVII столітті українськими селянами. Проте, перші жителі знаходили тут рештки попереднього населеного пункту. Назва, очевидно, грецького походження. Через ці місця грецькі купці їздили до Астрахані.

В липні—серпні 1917 року селяни Іллірії захопили поміщицькі сіножаті.

КА́М'ЯНКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 25 км від районного центру і за 14 км від залізничної станції Пристінок. Населення — 1500 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Бокове, Македонівка, Паліївка, Плакидине, Червоне, Червоний Гай.

У Кам'янці розташований колгосп ім. Пархоменка, який має 8086 га землі, в т. ч. 2700 га орної. Господарство — багатогалузеве

В селі — восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Заснована Кам'янка у XVIII столітті.

ОРІ́ХІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Луганчику, за 20 км від районного центру і за 9 км від залізничної станції Колпакове. Населення — 4300 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Ключеве, Круглик, Лісне, Новобулахівка, Шовкова Протока.

В Оріхівці розташовані шахта «Ленінка», яка стала до ладу в 1958 році, середньодобовий видобуток її — 400 тонн вугілля; відділок Лутугинської птахофабрики.

В селі є середня школа, клуб, бібліотека, лікарня на 20 ліжок.

Заснована Оріхівка в 70-х роках XVIII століття, сюди були переселені з Орловської та Курської губерній селяни, що належали царській сім'ї.

В роки Великої Вітчизняної війни в амбулаторії села була явочна квартира підпільного обкому партії, зв'язними діяли лікар В. Д. Кротова та її сестра К. Д. Кротова.

Поблизу с. Лісного відомі кургани епохи бронзи (II— початок I тисячоліття до н. е.).

ПЕРШОЗВА́НІВКА — (до 1865 р.— Кузькине) — село, центр сільської Ради, розташоване за 22 км від районного центру. Залізнична станція — Пристінок. Населення — 3900 чоловік.

Сільраді підпорядковані населені пункти Верхня Оріхівка, Волнухине, Глафірівка, Енгельса, Карла Лібкнехта, Ленінське, Михайло-Лазарівка, Новофедорівка, Переможне, Петро-Миколаївка, П'ятигорівка, Чапаєве.

В селі розташована центральна садиба колгоспу «Пятигорье», який має 4000 га землі, в т. ч. 3200 га орної. Господарство — молочно-овочевого напряму, розвинуте також зернове виробництво.

У Першозванівці є середня школа, клуб, бібліотека. Колгосп видає багатотиражну газету.

Село засноване в 1766 році.

Під час революції 1905—1907 рр. відбувся виступ селян Першозванівки проти місцевого поміщика. Виступ був придушений карателями, а його керівники брати Пилип та Архип Бондаренки заслані на 10 років до Сибіру

В жовтні 1917 року в Першозванівці створено червоногвардійський загін, який був зв'язаний з штабом Червоної гвардії Луганська.

В роки громадянської війни в околицях села діяв партизанський загін під командуванням жителя с. Волнухиного О. П. Федоренка.

В 1920 році в селі утворився партійний осередок.

Уродженцям села І. М. Гузенку та В. І. Чумаченку посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

В околицях села Переможного є кургани епохи бронзи (II — початок I тисячоліття до н. е.).

РОЗКІ́ШНЕ (до 1965 р.— Петрівка) — село, центр сільської Ради. Розташоване за 17 км від районного центру, за 8 км від залізничної станції Луганськ. Населення — 5268 чоловік.

В селі розташована центральна садиба радгоспу «Ударник», що спеціалізується на виробництві молока. Радгосп має 4600 га землі, в т. ч. 3500 га орної, понад 1 тис. корів. Значне місце в економіці радгоспу належить виробництву зерна.

У Розкішному є восьмирічна та 2 початкові школи, клуб, бібліотека. За семирічку зведено 376 нових будинків.

Село засноване у 80-х рр. XIX століття.

В 1921 році створена комуна, що проіснувала 2 роки.

Уродженець села О. В. Колесник — Герой Радянського Союзу.

Ю́Р'ЇВКА — селище міського типу (з 1938 р.), центр селищної Ради, розташоване за 25 км від районного центру і за 7 км від залізничної станції Родакове. Через селище проходить шосе Луганськ—Дебальцеве. Населення — 6700 чоловік.

У Юр'ївці розташовані шахта «Центральна-Білянка», збудована в 1933 році, та бригада колгоспу «Червоний Жовтень». Середньодобовий видобуток становить 620 тонн коксівного вугілля.

В селищі є середня та початкова школи, клуб, Будинок культури, бібліотека; лікарня на 50 ліжок. За семирічку збудовано понад 4 тис. кв. м житла.

Село, засноване в 40-х роках XIX століття, називалося Щеглівкою. В 70-х рр. перейменоване на Юр'ївку.

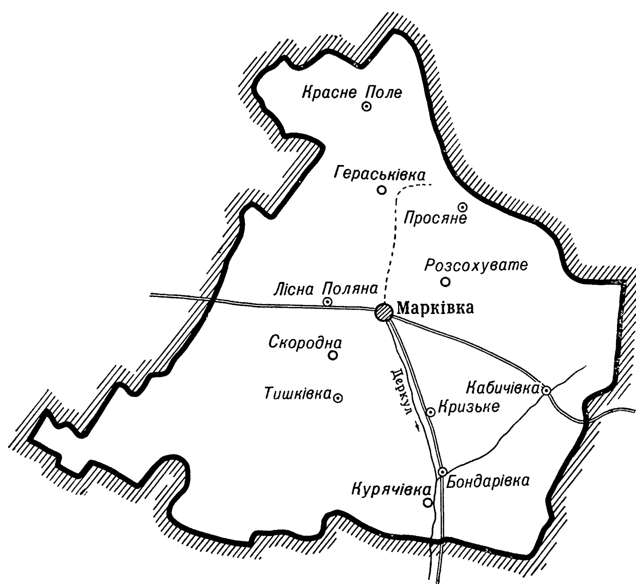
У 1912 році в Юр'ївці відбулися селянські заворушення, які були придушені козаками. 20 найбільш активних селян заарештували. Після лютневої революції 1917 року селяни Юр'ївки захопили поміщицьку землю.

В роки громадянської війни багато жителів Юр'ївки боролися з білогвардійцями та інтервентами. Є. А. Шитангєєв за героїзм, проявлений в боротьбі з білополяками, нагороджений орденом Червоного Прапора.

В Юр'ївці народився український радянський письменник М. Д. Руденко.

В околицях селища досліджено кургани доби пізньої бронзи (кінець II — початок I тисячоліття до н. е.).

МАРКІВСЬКИЙ РАЙОН

МА́РКІВКА

Марківка — селище міського типу. Розташоване у верхів'ї річки Деркулу — притоки Сіверського Дінця, за 120 км на північний схід від Луганська і за 34 км від залізничної станції Кантемирівка. Населення — 5,9 тис. чоловік. З обласним центром селище зв'язане шосейною дорогою (через Новопсков, Старобільськ, Новоайдар), а також повітряним сполученням.

Марківка належить до найстаріших поселень Слобідської України. Ще у 1703 році біженцями з Чернігівської і Полтавської губерній тут було засноване безіменне поселення, назване згодом Марківкою[1]. Значну частину жителів Марківки становили втікачі-кріпаки та ремісники з центральних районів Росії. На прохання поміщиків цар Петро І наказав розшукати всіх втікачів і повернути поміщикам. З таким завданням на Дон прибув каральний загін князя В. Долгорукого. Жителі поселень по ріках Деркул, Євсуг, Айдар, у т. ч. і Марківки, більшість яких становили втікачі, зазнавали жорстоких репресій. Тому, щоб захистити свою свободу, жителі Марківки приєдналися до козацько-селянського повстання на чолі з Булавіним[2]. Царські війська жорстоко розправилися з повсталими селянами. В. Долгорукий знищив станиці і містечка по Дінцю, Айдару, обох Калитвах та Іловлі. Частина жителів була розстріляна або повішена. Небагатьом пощастило врятуватись. У 1708 році була знищена і Марківка. Лише через 25 років зруйновані поселення почали відроджуватись.

Основним заняттям населення Марківки було хліборобство. Сіяли жито, пшеницю, ячмінь, овес, просо, гречку, горох. У заплаві річки Деркулу місцеві жителі вирощували цибулю, капусту, моркву та інші овочі. В другій половині XVIII століття почали культивувати картоплю.

---

[1] Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 5, Х., 1958, стор. 401—402.

[2] Крестьянские и национальные движения накануне образования Российской империи. Булавинское восстание (1707—1708 гг.), «Труды историко-археографического института Академии наук СССР», т. XII. М., 1935, стор. 120.

Інтенсивно розвивалося тут вівчарство. Місцеві породи овець, розведенням яких займалися селяни Старобільського повіту, у т. ч. й Марківки, були відомі під назвою «айдарських». Із зернових мала великий попит і вивозилася для збуту в порти Азовського моря, а також у Воронезьку і Курську губернії місцева пшениця «Арнаутка»[1].

З 1765 року жителі села були приписані до державного кінного заводу, де вони мусили відбувати повинності натурою і працею[2]. Виснажлива робота на державних стайнях відбирала у них весь робочий час, а для роботи у своєму господарстві часу не залишалося. Разом з тим селяни дуже терпіли ще й від нестачі землі та худоби, особливо робочої. Це було приводом до неодноразових селянських заворушень проти поміщиків та самовільного захвату поміщицьких і казенних земель. У 1797 році жителі Марківки та інших сіл повіту самовільно заорали близько 55 тис. десятин та взяли під сінокіс ще близько 3500 десятин, пояснюючи свої дії великою нуждою. Власті тяжко покарали селян, а за користування захопленою землею протягом року стягали з них подвійний грошовий податок[3].

Трудівники села часто страждали і від спустошливих стихійних лих. У 1748—1749 рр. сарана знищила всі посіви. У 1771 році спалахнула епідемія чуми, під час якої загинуло багато людей. У 1779, 1780, 1822 роках знову налетіла сарана. Страшний голод був у 1833 році[4]. В борошно додавали жолуді, лободу, кору дерев, коріння тощо.

У 1847—1848 рр. на Марківку обрушилося нове горе — спалахнула епідемія холери і цинги. Епідемія забрала життя сотень людей. Жахливі наслідки її ускладнювались тим, що населення не одержувало ніякої медичної допомоги.

Царизм був глухий до злиденного становища народу. Не вживалось ніяких заходів для боротьби з сараною, чумою, холерою і цингою. Зате витрачалися величезні кошти на будівництво «божих храмів». У 1769 році в Марківці споруджується кам'яна церква, в 1819 році — друга, в 1827 році кам'яна дзвіниця з золотим хрестом, вкритим перлами вартістю в 5 тис. крб. Але жодної школи, лікарні, жодної бібліотеки не створено за цей час.

Не покращав майновий стан більшості селян і після скасування кріпацтва. Жителі Марківки втратили третину землі, якою раніше користувалися. Відсутність у більшості селян тягла, часті посухи, різні податки призводили до того, що значна частина селян, не маючи свого хліба, змушена була йти на сезонні заробітки. Так, у 1888—1892 рр. на заробітки з Марківки йшло до 1100 селян щороку[5].

На кінець XIX століття Марківка перетворилась на чималий населений пункт. В ній налічувалось 1000 селянських дворів, проживало 8,5 тис. чоловік, тут було більше десятка крамниць, відбувались базари і 4 щорічні ярмарки.

На початку XX століття класове розшарування селян зросло. Все більше малоземельних і безземельних селян йшли наймитувати до куркулів або на заробітки на Дон і у причорномор'я. Про майновий стан жителів Марківки яскраво свідчать дані перепису, проведені Харківською земельною управою в 1905 році. В слободі налічувалось 1405 дворів і 9020 чоловік населення. Посівна площа становила 8937 десятин. Більшість селянських дворів не мала худоби і тяглової сили, а 400 дворів не мали корів.

В 1914 році в селі була тільки одна лікарня на 6 ліжок. Вона обслуговувала населення і сусідніх Кризької, Курячівської і Просянської волостей, всього близько 34 тис. чоловік з 18 сіл. В лікарні працювали лише три фельдшери і акушерка.

---

[1] Списки населенных мест Российской империи XLVII. Харьковская губерния. СПб, 1869, стор. 55—56.

[2] Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. X., 1898, т. 1, стор. 897—898.

[3] Філіал ЦДІА УРСР у м. Харкові, ф. 665, спр. 1254, арк. 1—18.

[4] Историко-статистическое описание Харьковской епархии, отд. 5, X., 1858, стор. 272.

[5] Очерк экономической жизни крестьянского населения Старобельского уезда и причин его задолженности. 1849—1893 гг., X., 1893, стор. 127, 135—140.

Не кращим було становище і з народною освітою. Тут діяли 3 трикласні школи. З 1250 селянських дітей шкільного віку навчалося лише 146 хлопчиків і дівчаток. Більшість залишалося поза школою. Прогресивну роль в поширенні освіти на селі відіграв земський вчитель М. Д. Негробов, який віддав 50 років свого життя розвиткові народної освіти в Марківці. За свої власні та зібрані ним у населення кошти Негробов розширив існуючу школу та відкрив другу, що сприяло навчанню дітей селян. Напередодні Жовтня тут було вже 6 початкових шкіл — три земські і три церковнопарафіальні[1]. І все ж переважна більшість населення до 1917 року лишалася неписьменною. З кожних 100 жителів тільки 17 знали грамоту, а з 100 жінок — лише 2 мали початкову освіту[2].

І. М. Баранов — секретар першого партійного осередку Марківки. 1918 р.

Культурно-освітніх закладів у Марківці майже не було. Лише в 1912 році в селі було відкрито бібліотеку, яка налічувала 500 книг.

Класове гноблення, політичне безправ'я, тяжке економічне становище селян посилювало їх потяг до визвольного революційного руху. В 1912 році в Марківці виникла група революційно настроєних селян, яку організував І. М. Баранов[3]. З'явилися в селі перші листівки, які розповсюджував І. Тарадін. Під час обшуку у нього було виявлено гектограф, чернетку прокламації, програму РСДРП і значну кількість політичної літератури[4].

Не поліпшилося життя трудящих Марківки і після Лютневої революції 1917 року. Народ не одержав ні землі, ні миру.

З піднесенням зустріли мешканці Марківки звістку про Велику Жовтневу соціалістичну революцію. В селі відбувся багатолюдний мітинг. У грудні 1917 року в Марківці обрано волосну Раду. Першим її головою став селянин-бідняк Т. Д. Лазуренко[5]. До складу виконкому ввійшли Т. А. Андрієнко, К. Я. Бадай, Я. М. Білик, І. К. Гирман, П. А. Касич, І. І. Лисенко, Я. К. Смородa, І. П. Третяк, М. П. Шевченко. Рада передала поміщицькі землі селянам, надавала допомогу біднякам продовольством, реманентом, худобою, тяглом.

У січні 1918 року комуністи Марківки створили свій перший партійний осередок. Його секретарем одностайно був обраний І. М. Баранов. Партосередок став організатором і керівником трудящих у будівництві нового життя.

Та недовго довелося мирно будувати нове життя. В кінці травня 1918 року до Марківки вдерлися кайзерівські війська. У жовтні 1918 року їм вдалося схопити членів волвиконкому. Дізнавшись про те, що комуністи-підпільники і партизани, що діяли навколо, готуються визволити заарештованих, їх вивезли в степ і по-звірячому порубали. Після вигнання німецьких окупантів та їх прислужників жителі Марківки з революційними почестями поховали загиблих.

Тривожним був для марківчан і 1919 рік. Для захисту Радянської влади на Луганщині місцеві комуністи в 1919 році створили червоногвардійську роту в кількості 300 чоловік. Організаторами її були А. І. Єременко, С. Г. Ульченко, В. П. Конюхов, В. Н. Кротько, В. М. Корсун та інші. Командиром роти став В. П. Конюхов, комісаром — В. Н. Кротько. В квітні—травні 1919 року марківська рота пліч-о-пліч з луганськими робітниками билася проти білокозаків, захищаючи Луганськ.

---

[1] ЦДІА СРСР, ф. 733, оп. 187, спр. 572, арк. 112—113.
[2] Газ. «Більшовицький штурм», 5 листопада 1931 р.
[3] Луганський облпартархів, ф. 143, оп. 2, спр. 531, арк. 55.
[4] ЦДІА УРСР, ф. 304, спр. 236, арк. 13—14.
[5] А. Еременко. Не склонив головы. Газ. «Неделя», 12—18 березня 1967 р.

Перший випуск трактористів с. Марківки на курсах механізаторів. 1929 р.

Захопивши Марківку в червні 1919 року, білокозаки вчинили жорстоку розправу над комуністами і безпартійними активістами, яких їм вдалося схопити.

З грудня 1919 року, коли територія волості була визволена від денікінців, селяни під керівництвом партійного осередку, ревкому і комітету бідноти приступили до будівництва нового життя.

Процес соціалістичних перетворень на селі відбувався в обстановці жорстокої класової боротьби. Протягом 1919, 1920 і 1921 років Марківка не раз зазнавала нападів різних контрреволюційних банд Махна, Марусі, Каменюки, Колісника та інших. Для захисту від банд у Марківці в 1920 році організовано збройний загін в кількості 60 чоловік під командуванням Яценка. В одній з сутичок з бандитами командир загинув, його місце зайняв К. М. Семенченко[1]. Тільки з 7 по 21 грудня 1921 року загону довелося 11 разів вступати в боротьбу з бандами. У роки громадянської війни загинуло багато комуністів і відданих справі революції безпартійних селян Марківки. В 1920 році під час одного з нальотів на село бандити зарубали 7 комуністів. Серед них був один з організаторів і секретар першого Марківського партійного осередку І. М. Баранов.

Бойовим помічником комуністів стала комсомольська організація, створена наприкінці 1919 року. Першими комсомольцями села були М. П. Сергієнко, Й. С. Аверкін, З. С. Аверкіна, Є. П. Дерев'янкіна та інші[2].

Під керівництвом партійного осередку населення приступило до здійснення ленінського кооперативного плану побудови соціалізму на селі. Почали з об'єднання бідняцьких господарств. Ще у 1921 році в Марківці виникла комуна ім. III Інтернаціоналу. Її першим головою став місцевий селянин-бідняк С. Г. Ульченко, колишній матрос з броненосця «Потьомкін», один з організаторів Марківської червоногвардійської роти. У тому ж 1921 році в Марківці виникає Товариство спільного обробітку землі ім. Петровського, першим головою якого селяни обрали П. П. Лигуса[3].

У 1923 році Марківка стає райцентром. В селі діяли дві сільради — Перша Марківська (голова В. М. Корсун) і Друга Марківська (голова Краснощокін). Першими головами комнезамів села стали учасники громадянської війни комуніст С. Т. Булименко і Р. М. Денисенко[4]. Комнезами створили громадський фонд землі, який спільно орали, засівали, а зібраний врожай засипали в громадські комори.

Під керівництвом партійної організації силами комсомолу та інтелігенції в Марківці було добре налагоджено антирелігійну роботу. Про дійовість цієї роботи

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, спр. 375, арк. 6.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3 — ОВ, спр. 24-б, арк. 129.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, спр. 591, арк. 394—395.
[4] Луганський облпартархів, ф. 143, оп. 2, спр. 534, арк. 85

і зростання свідомості населення свідчить той факт, що саме на вимогу жителів у селі були закриті церкви.

Корінні зміни в житті села сталися в роки першої п'ятирічки. У грудні 1929 року почалася масова колективізація селянських господарств. Головою першого колгоспу «Комунар» селяни обрали свого односельчанина, учасника повстання на броненосці «Потьомкін», комуніста з 1917 року С. Г. Ульченка, а колгоспу ім. Будьонного — двадцятип'ятитисячника Ф. Полякова. До весни 1930 року виникли колгоспи «Перше Травня», «Червоний Перекоп», ім. Петровського, ім. Ворошилова, «П'ятирічка», ім. Енгельса[1].

Колективізація в Марківці відбувалася в обстановці гострої класової боротьби. Куркулі намагалися будь-що спинити процес соціалістичних перетворень на селі. Вони вбивали активістів, отруювали худобу, гноїли хліб, підпалювали колгоспні будівлі. Одного разу вночі куркулі жорстоко побили активіста П. М. Мишуру.

Восени 1930 року колективізація в Марківці була завершена. Селяни об'єдналися в дев'ять колективних господарств. У господарському та організаційному зміцненні колгоспів значну роль відіграла організована в 1931 році машинно-тракторна станція[2] та політвідділ при ній.

У довоєнні п'ятирічки в селі став до ладу ряд промислових підприємств. У 1935 році почали працювати олійниця, промкомбінат, кілька побутових майстерень.

Важливим результатом соціалістичних перетворень у Марківці за роки Радянської влади були розвиток охорони здоров'я і народної освіти. Ще з 1923 року почала діяти лікарня на 15 ліжок. Згодом її було розширено до 25 ліжок. Головним лікарем тут працював хірург М. А. Халимський, нині професор Хабаровського медичного інституту.

Значних успіхів було досягнуто і в галузі освіти. У 1926 і 1935 роках стали до ладу семирічні школи. Напередодні війни в Марківці діяли середня, дві семирічні і чотири початкові школи.

Постійними супутниками трудівників села стали книга і газета. При клубах і школах діяли бібліотеки. Відкрито районну бібліотеку. Жителі Марківки передплачували багато центральних, республіканських та місцевих газет і серед них газету «Більшовицький штурм» (з 1937 року — «Прапор комунізму»). При політвідділі Марківської МТС видавалася багатотиражка «За ленінський колгосп».

Широкого розмаху набула в Марківці культурно-масова і спортивна робота. Ще з 1922 року тут існувало два клуби, а в 30-х роках став до ладу Будинок культури у новозбудованому приміщенні, почав діяти радіовузол, було встановлено телефонний зв'язок з усіма колгоспами. З липня 1935 року населення регулярно дивилося звукові кінофільми. Молодь села, готуючись до служби в Робітничо-Селянській Червоній Армії, особливо захоплювалась кінним спортом і досягла в цьому великої майстерності. На обласних змаганнях у Луганську у вересні 1938 року вершники з Марківки завоювали головні призи[3].

Братська могила радянських воїнів, які загинули в бою за визволення Марківки від німецьких фашистів у 1943 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 24-б, арк. 129—130.

[2] ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 12, спр. 522, арк. 24.

[3] Газ. «Прапор комунізму» (орган Марківського РК КП(б)У і райвиконкому), 16 вересня 1938 р.

А. І. Єременко—Маршал Радянського Союзу.

Під час святкування 20-х роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції трудівники Марківки встановили в центрі села пам'ятник В. І. Леніну.

Мирна творча праця жителів Марківки була перервана віроломним нападом гітлерівської Німеччини на нашу країну.

Населення в перші місяці війни взяло найдіяльнішу участь у будівництві оборонних споруд. Постійно 2—3 тис. чоловік перебували на будівництві протитанкових ровів, дзотів, окопів тощо. На початку липня 1941 року в Марківці був створений з місцевих жителів винищувальний батальйон у складі 150 чоловік. Командиром його став начальник відділу міліції Кондратець. Батальйон ніс патрульну службу в селі, охороняв склади, мости, дороги, МТС, нафтобазу та інші об'єкти[1].

11 липня 1942 року Марківку окупували фашисти. З перших же днів свого перебування тут вони почали насаджувати «новий порядок».

Боротьбу населення проти фашистських окупантів очолили комуністи. На чолі підпілля стали старі комуністи С. Г. Ульченко і С. Т. Булименко, які до війни працювали головами 1-ї і 2-ї сільських Рад. Форми і методи боротьби проти гітлерівців були найрізноманітнішими. Підпільники знищували поліцаїв, організовували саботаж, розповсюджували серед населення антифашистські листівки тощо[2].

Комсомольці й молодь села, керовані молодим інженером В. П. Діденком, виводили з ладу німецьку техніку. Напередодні Дня Радянської Конституції, в ніч на 5 грудня 1942 року, молоді патріоти П. Конюхов і В. Власенко скинули з постамента в центрі села фашистську свастику, а замість неї прикріпили великий червоний прапор[3]. Комсомолець І. Бородай разом з групою своїх товаришів приймали зведення Радінформбюро і в листівках повідомляли жителів про бойові дії Червоної Армії. Пізніше, в січні 1943 року, І. Бородай виконував обов'язки зв'язківця між частинами Червоної Армії і місцевою підпільною групою в дні визволення Марківки від гітлерівців. Юний патріот загинув під час бою за рідне село. Смертю героїв загинули і комуністи — керівники Марківського підпілля С. Т. Булименко, С. Г. Ульченко[4].

13 січня 1943 року Марківка була визволена від німецько-фашистських окупантів. За півроку гітлерівці пограбували колгоспи, спалили багато будинків, 350 чоловік відправили на каторжні роботи до Німеччини. Загальна сума збитків, заподіяних селу окупантами, становила 15 768 тис. карбованців.

Чудові приклади мужності і високої військової доблесті показали бійці-марківчани на фронтах Великої Вітчизняної війни. Від Волзької твердині до Східної Пруссії пройшов важкими солдатськими шляхами шофер колгоспу «Радянська Україна» К. Ю. Ткаченко. За мужність і доблесть, проявлені в боях, він нагороджений орденом Червоної Зірки, орденом «Слави» і бойовими медалями. Чимало героїчних подвигів здійснив інструктор Марківського сільського споживчого товариства І. Ф. Гетьманський. Він брав участь у боях під Валуйками, Чугуєвом, Харковом,

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 4, арк. 20.
[2] Луганський облпартархів, ф. 46, оп. 1, спр. 25, арк. 6, 7.
[3] Там же, ф. 179, спр. 81, арк. 82.
[4] Там же, ф. 46, оп. 1, спр. 25, арк. 7.

Кіровоградом, на Дніпрі, під Корсунь-Шевченківським, на Дунаї, в Угорщині і Австрії[1].

Після визволення від фашистської навали трудящі взялися за відбудову зруйнованого господарства. Разом з тим жителі Марківки подавали матеріальну допомогу і фронтові. При місцевому відділенні Держбанку вони відкрили спеціальний рахунок — «Фонд оборони країни». До 26 лютого 1944 року на цей рахунок від населення надійшло близько 700 тис. крб.[2]. Крім того, трудящі села вносили гроші на побудову танкової колони «Молода гвардія» та на придбання іншої зброї для воїнів 2-го Прибалтійського фронту, яким командував уродженець Марківки Герой Радянського Союзу генерал армії (нині Маршал Радянського Союзу) А. І. Єременко.

В умовах, що склалися внаслідок війни й окупації, першорядного значення набирало якнайшвидше відновлення машинно-тракторного парку МТС.

У цей тяжкий період велику допомогу колгоспам Марківки подала держава. Із Воронезької та інших областей сюди доставлялися машини, насіння, худоба[3]. Уже в 1944 році в колгоспах були повністю відновлені довоєнні посівні площі.

Особлива увага приділялася відновленню та розвитку громадського тваринництва.

Разом з відбудовою сільського господарства жителі Марківки піднімали з руїн школи, клуби, бібліотеки.

Велике значення у зміцненні колгоспів і піднесенні сільськогосподарського виробництва відіграли вересневий Пленум ЦК КПРС (1953 року), а також наступні рішення партії і уряду з питань сільського господарства. Відбулося укрупнення 9 сільгоспартілей в 3 великі багатогалузеві господарства — колгоспи ім. Леніна, ім. Котовського і «Радянська Україна». В 1957 році марківські хлібороби збирали вже по 25 цнт зерна в середньому з кожного гектара посівів, зросла і продуктивність тваринництва.

Партія і уряд високо оцінили працю колгоспників. У 1958 році 78 трудівників полів і ферм Марківки були нагороджені орденами й медалями. Серед них орденом Леніна нагороджені комбайнер М. К. Руденко та овочівник М. О. Кризький за одержання по 180—200 цнт цибулі з га. Вівчарниця М. Т. Коротун, що настригла у 1957 році по 4,9 кг вовни з кожної вівці і одержала по 212 ягнят у середньому від 100 вівцематок, була удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці.

Успіхи трудівників Марківки не були випадковими. За ініціативою райкому партії та партійної організації колгоспу ім. Леніна на базі молочнотоварної ферми, де працювала передова доярка району Г. Я. Шило, у 1957 році була створена районна школа передового досвіду. І це дало свої результати. За семирічку виробництво молока зросло майже у 2 рази. Разом з тим партійні організації і правління артілей здійснювали впровадження комплексної механізації на молочнотоварних фермах. Це дало можливість піднести продуктивність праці тваринників. Якщо на початку семирічки кожна доярка колгоспу ім. Леніна обслуговувала в середньому по 14—15 корів, то в 1967 році — по 24—25 корів. Збільшилась і продуктивність громадського тваринництва. Наприклад, трудівники молочнотоварної ферми, яку очолював комуніст А. Р. Кротько, в 1964 році надоювали по 1780 кг молока в середньому від кожної корови, а в 1965 році — 2227 кг. За роки семирічки в колгоспі у півтора раза зросло поголів'я великої рогатої худоби, майже вдвоє зросло поголів'я свиней.

За цей час в колгоспах Марківки у півтора-два рази зросло виробництво найважливіших сільськогосподарських продуктів. Разом з цим у три рази зросли доходи колгоспів і у два рази заробітки членів артілі.

Економічному зміцненню колгоспів сприяла спеціалізація господарств у цілому і окремих бригад. Саме спеціалізація відкрила перед колгоспом ім. Котовського

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3 — ОВ, спр. 24-б, арк. 127.

[2] Газ. «Колгоспне слово», 27 лютого 1944 р.

[3] Луганський облпартархів, ф. 143, оп. 2, спр. 539, арк. 72.

М. Т. Коротун — знатний чабан, Герой Соціалістичної Праці. 1966 р.

шлях до успіху. В 1965 році, наприклад, це господарство повинно було за планом виробити 490 цнт свинини, а колгоспники виробили 938 цнт. При цьому продано державі 848 цнт свинини замість запланованих 397 центнерів.

Такі ж зміни сталися і в інших сільгоспартілях Марківки.

Партія і Уряд високо оцінили самовіддану працю сільських трудівників Марківки. Краща доярка колгоспу ім. Котовського К. С. Коротун, яка надоїла в 1965 році більше всіх молока в районі — по 2954 кг в середньому від кожної з закріплених за нею корів — нагороджена орденом Леніна. Всього урядовими нагородами в 1966 році відзначена праця 11 тваринників і 5 трудівників полів. Орден Трудового Червоного Прапора одержала знатна доярка колгоспу ім. Леніна Г. Я. Шило, орден Леніна — трактористка колгоспу «Радянська Україна» П. Ф. Іваненко, а трактористці колгоспу ім. Котовського М. П. Рєзник присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці.

Значну допомогу колгоспам у їх боротьбі за піднесення сільськогосподарського виробництва подають шефи. Робітники Луганського шахтомонтажного управління допомагали колгоспу «Радянська Україна» у будівництві високовольтних ліній, Луганський меблевий комбінат і енергозавод подали допомогу трудівникам колгоспів ім. Леніна та ім. Котовського в механізації тваринницьких ферм, у будівництві житлових будинків і культурно-побутових об'єктів.

У Марківці є ряд промислових підприємств. Тут працюють молокозавод, харчокомбінат, комбінат побутового обслуговування, автомобільний парк, відділення «Сільгосптехніки». Всі ці підприємства систематично перевиконують свої виробничі завдання.

З 1956 року в Марківці існує міжколгоспна будівельна організація, що стала головною силою у розгортанні господарського і культурно-побутового будівництва на селі. При спорудженні виробничих і житлових приміщень будівельники широко застосовують збірні залізобетонні вироби, на будівельних майданчиках використовуються різноманітні машини і механізми. За 10 років міжколгоспбудом споруджено в районі лише тваринницьких приміщень понад 130, крім того, зведено десятки житлових приміщень, лікарню, клуб, школи, інкубаторну станцію та інше.

З кожним роком Марківка стає все впорядкованішою. За роки семирічки тут з'явилося багато нових вулиць з будинками, критими залізом або шифером. Розширилося комунальне будівництво. Жителі Марківки одержали близько 80 квартир у нових будинках. В селищі прокладено 2700 кв. метрів тротуарів, близько 3 км водопроводу. До Великої Жовтневої соціалістичної революції в Марківці не було жодного кілометра доріг з твердим покриттям. На кінець семирічки таких доріг тут було 72 км, якими Марківка зв'язана з Новопсковом і Біловодськом.

Лише за 1964—1967 рр. тут висаджено близько 56 тис. фруктових і декоративних дерев, понад 37 тис. кущів, закладено Комсомольську алею і чотири сквери. Споруджено великий парк в старому зеленому гаю над річкою Деркул, а в ньому — літній кінотеатр.

Велике піклування про розширення і впорядкування селища виявляє Марківська селищна Рада депутатів трудящих. Вона є організатором багатьох добрих справ по благоустрою. З її ініціативи, наприклад, на річці Деркул в 1965 році збудовано чудовий став з пляжем, що є тепер улюбленим місцем відпочинку

жителів Марківки у літній час. Більшу частину робіт виконали самі трудящі в неробочий час[1].

З кожним роком підвищується рівень життя трудящих Марківки, зростає їхній добробут. За роки семирічки товарооборот магазинів зріс з 4,3 млн. крб. до 6,4 млн. крб.

За післявоєнний період, особливо в роки семирічки, значно поліпшено медичне обслуговування населення. Марківську лікарню переобладнано і розширено. У 1967 році в ній працювало 14 кваліфікованих лікарів і понад 50 працівників середнього медичного персоналу. Тут є хірургічне, терапевтичне, акушерсько-гінекологічне, інфекційне і туберкульозне відділення, клінічна і бактеріологічна лабораторії. Лікарня має найновіше медичне обладнання. Поліклініка має 10 добре обладнаних кабінетів. При лікарні в 1962 році відкрито водолікарню. За семирічку асигнування на охорону здоров'я зросли в два рази.

Значне місце в роботі медичних установ селища займають санітарно-профілактичні заходи серед населення.

За післявоєнні роки незмірно зріс культурний рівень трудящих Марківки. В селищі є три початкові, дві восьмирічні і одна середня школи. В них навчається близько 1000 дітей. Середня школа має інтернат на 30 місць. Працює вечірня школа робітничої і сільської молоді, а також заочна школа. Молодь навчають і виховують 70 учителів, знавців своєї справи, більшість з яких має вищу освіту.

У Марківці кожний четвертий житель вчиться. За післявоєнні роки 1005 жителів селища здобули середню і близько 100 — вищу освіту. Тільки за роки семирічки середню школу закінчили 462 чоловіки.

Нині всі галузі народного господарства Марківки забезпечені висококваліфікованими кадрами. У 1967 році в селищі працювало 104 спеціалісти з вищою і 289 з середньою освітою.

Прекрасні умови створені для відпочинку дітей та їх розвитку. Широко відкриті двері Будинку піонерів. Працює в Марківці і музична школа. Грі на баяні, акордеоні, фортепіано навчається понад 50 обдарованих дівчаток і хлопчиків. Завжди людно і в дитячій бібліотеці, яка налічує понад 22 тис. примірників книг.

У літні місяці діти мають змогу добре відпочити в місцевому піонерському таборі. Добре піклуються в Марківці і про малюків. Для них споруджено нове приміщення дитячого комбінату — дитячого садка і ясел.

Одним з найулюбленіших місць відпочинку трудящих Марківки є Будинок культури. Тут працюють різні гуртки художньої самодіяльності, які об'єднують близько 150 ен-

Спорудження багатоповерхових будинків у Марківці. 1966 р.

Марківка. Аеропорт. 1967 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, спр. 586, арк. 30—32.

Марківка. Новий житловий масив.

тузіастів самодіяльного мистецтва. Тільки в 1966 році вони дали 58 концертів у селищі, які відвідали понад 14,5 тис. чоловік, та в навколишніх селах, які відвідали понад 7,5 тис. чоловік. В Марківському Будинку культури систематично виступають професіональні артисти багатьох міст України: Луганська, Полтави, Вінниці та інших. Популярністю у марківчан користуються ентузіасти і ветерани самодіяльного мистецтва — зварник автоколони Л. М. Власенко, рахівник Будинку культури В. Г. Проненко, інспектор райфінвідділу В. А. Первак та багато інших.

Справжнім вогнищем культури в Марківці є бібліотека для дорослих, в якій зібрано близько 30 тис. книжок. Ними користується понад 2200 читачів. Працівники бібліотеки організували в бригадах і на фермах колгоспів, на підприємствах пересувні бібліотечки.

Велике місце в житті трудящих Марківки посідають фізкультура і спорт. В селищі 9 спортивних колективів, які мають у своєму розпорядженні 2 комплексні спортивні майданчики, чотири баскетбольні, городковий майданчик і майданчик для гри в ручний м'яч. Серед спортсменів Марківки понад 260 розрядників.

Трудівники Марківки рік у рік помножують багатства своїх колгоспів та підприємств, підвищують добробут і культуру. Жителі селища свято шанують пам'ять про тих, хто віддав своє життя, встановлюючи владу Рад, і відстояв її в лихі часи фашистської навали. В парку на Радянській площі височить братська могила героїв громадянської війни, в чотирьох братських могилах в центрі селища поховано славних воїнів, що загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни та замордовані фашистами. Біля братських могил проводяться урочисті лінійки, прийом у піонери і комсомол. Піонери шкіл знайшли рідних багатьох похованих тут воїнів.

Змістовне життя трудівників Марківки. Та ще повнішим воно має бути. За п'ятирічним планом передбачено дальший розвиток господарства, забудова і впорядкування селища з тим, щоб воно повністю задовольняло побутові і культурні потреби його жителів.

В. К. БАКАЛОВ, Є. А. ГЛУЩЕНКО,
В. К. МЕЖЕНСЬКИЙ, Р. О. ПУЛЬНА

Марківський район розташований у північно-східній частині області, межує на північному сході з Кантемирівським районом Воронезької області, на північному заході — з Новопсковським, на південному заході — з Старобільським, на півдні і сході — з Міловським і Біловодським районами Луганської області. Вперше утворений у 1923 році, з 1938 року у складі Ворошиловградської області, в сучасних межах з січня 1965 року. Площа району 1,2 тис. кв. км. Населення 21,8 тис. чоловік, що становить на 1 кв. км 18,1 чоловіка. Сільського населення 16,1 тис. чоловік

73,9 проц.), міського — 5,9 тис. чоловік (26,1 проц.). В районі 40 населених пунктів, об'єднаних в 1 селищну і 7 сільських Рад. Господарство району — 12 колгоспів, 3 радгоспи, інкубаторна станція, молокозавод, харчокомбінат, відділення «Сільгосптехніки», автопарк, комбінат побутового обслуговування.

По території району пролягає шосейна дорога Марківка—Старобільськ. До найближчої залізничної станції Кантемирівка — 34 кілометри.

Через район протікає річка Деркул (притока р. Сіверський Донець) з притокою Біла.

Грунти району — чорнозем. З покладів є глина, крейда, пісок, які використовуються як будівельний матеріал. Основна галузь економіки району — сільське господарство. За колгоспами і радгоспами закріплено 101 тис. га земель, у т. ч. 72,5 тис. га ріллі (71,9 проц.), 1,8 тис. га (1,8 проц.) багатолітніх насаджень, сінокосів та пасовиськ — 26,6 тис. га (26,3 проц.).

Структура посівних площ у 1966 році була: зернові культури займали 46,3 проц. площі (33,5 тис. га), соняшник — 15,1 проц. (10,9 тис. га), кормові — 17,7 проц. (21,5 тис. га), овочі, картопля, баштанні — 1,3 проц. (5,4 тис. га), пари — 7,6 проц. Валовий врожай зернових у 1966 році становив 556,5 тис. центнерів.

Герої Соціалістичної Праці. А. О. Вигін, директор радгоспу «Старобільський», І. І. Малимон, керуючий відділенням № 4, М. І. Протасова, робітниця.

Збирання зернових у радгоспі «Старобільський». 1966 р.

Район славиться знаменитою «марківською цибулею», яка у 1937 році одержала Золоту медаль на Всесвітній виставці в Парижі. Валовий врожай її у 1966 році становив 17,2 тис. центнерів. Тваринництво в районі м'ясо-молочного напрямку. У 1967 році в усіх категоріях господарств району налічувалось 28,3 тис. голів великої рогатої худоби (у т. ч. 11 тис. корів), свиней — 32,3 тис., овець — 24,7 тис. У 1966 році на 100 га угідь вироблено 150,7 цнт молока, м'яса — 32,7 центнера.

Колгоспи і радгоспи добре оснащені сільськогосподарською технікою. В районі є 527 тракторів, 239 комбайнів, 533 автомашини, 1020 електромоторів та інше. Більшість сільськогосподарських робіт механізовані.

За післявоєнні роки трудівники багатьох ланок та бригад досягли добрих показників. За вирощення високих врожаїв зернових та інших культур 156 передовиків району нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу, а 5 чоловік удо-

стоєні звання Героя Соціалістичної Праці. Серед промислових підприємств району найбільшу питому вагу займає молокозавод.

В районі є 75 магазинів. У 1966 році населенню продано різних товарів на 7,2 тис. крб.

Широко ведеться в районі будівництво. Більшість приміщень — шкіл, клубів, лікарень, громадських установ, понад 130 господарських приміщень споруджені за післявоєнні роки. Лише у 1966 році в селах району споруджено понад 250 нових житлових будинків площею більше як 11 тис. кв. метрів.

Марківський район багатий кадрами. Нині в усіх галузях народного господарства працює 737 спеціалістів з вищою і середньою спеціальною освітою. Лише з вищою і незакінченою вищою освітою тут понад 200 чоловік.

Господарські успіхи в районі досягнуто завдяки широкому розгортанню соціалістичного змагання серед трудівників. У 1967 році за звання колективів комуністичної праці змагалися 75 бригад, а за звання ударників комуністичної праці — 1643 чоловіки. Почесне звання комуністичних вже присвоєно 21 бригаді та 522 трудівникам.

Нині в районі діє 3 лікарні, 20 фельдшерсько-акушерських пунктів, у яких працює 17 лікарів та 95 чоловік середнього медперсоналу.

Всі діти шкільного віку навчаються у 4 середніх, 13 восьмирічних і 22 початкових школах. У 1966/67 навчальному році в школах району навчалося 3798 учнів. Серед 289 вчителів 23 нагороджені значками «Відмінник народної освіти УРСР».

До мережі культосвітніх установ району входять Будинок культури, 18 сільських клубів, у яких діє 69 гуртків художньої самодіяльності, що охоплюють близько 600 учасників. У 16 бібліотеках району налічується понад 124 тис. примірників книг. Працюють 24 стаціонарні кіноустановки.

Періодична преса стала необхідністю для кожної родини. У 1966 році трудящі району передплачували 21 825 примірників газет і журналів. В районі видається газета «Радянське слово» та 2 багатотиражки.

Трудящі району вписали славні сторінки в історію свого краю. У 1707—1708 рр. вони брали участь у Булавінському повстанні. В роки громадянської війни Марківська рота виявила хоробрість у боротьбі з контрреволюцією, жителі села Курячівки взяли участь у повстанні селян Біловодська.

На кошти жителів району в роки Великої Вітчизняної війни було побудовано ескадриллю літаків і передано на фронт.

Трудівники району пишаються своїми знатними земляками Героями Радянського Союзу, серед яких є Маршал Радянського Союзу А. І. Єременко.

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СІЛЬСЬКИХ РАД МАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ

БОНДАРІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване при злитті річок Лозної та Деркулу, за 18 км від районного центру і за 45 км від залізничної станції Чертково. Населення — 1050 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Курячівка та Нова Україна.

У Бондарівці розташовані колгосп ім. Жданова, Державний лісорозсадник, філія районного відділення «Сільгосптехніка», міжколгоспний консервний завод. Колгосп має 6800 га землі, в т. ч. 4745 га орної. Господарство — багатогалузеве, зокрема розвинуте овочівництво (вирощується знаменита марківська цибуля).

У селі є восьмирічна школа, клуб на 400 місць, бібліотека, лікарня на 25 ліжок. За останні 3 роки зведено 120 будинків, закладено парк, споруджено стадіон. В центрі села встановлено пам'ятник на могилі воїнів, що полягли, визволяючи Бондарівку, — бойовий танк Т-34.

Жителі с. Курячівки брали активну участь у Біловодському повстанні 1918 року проти білокозаків.

В с. Курячівці живе Герой Радянського Союзу І. Т. Задорожний.

КАБИ́ЧІВКА — село, центр сільської Ради. Розташована за 18 км від районного центру, за 18 км від залізничної станції Зоринівка. Населення — 1543 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Веселе, Липове, Петькове.

В селі розташований колгосп «Рассвет», який має 8300 га землі, в т. ч. 5600 га орної. Господарство — рослинницько-тваринницьке, значне місце посідає вирощування цибулі, а також садівництво.

У Кабичівці є восьмирічна та 2 початкові школи, клуб на 350 місць, бібліотека. В колгоспі провадиться велике будівництво. За семирічку на дві третини оновився житловий фонд села, прокладено водопровід, на 1,5 га посаджено парк, зведено близько 10 громадських будинків.

Село засноване у XVIII столітті.

30 грудня 1915 року в селі відбулася сутичка солдаток із зориківським волосним старшиною, який свавільно встановлював розмір допомоги солдатським сім'ям.

Кабичівка — перший населений пункт Луганської області, визволений Радянською Армією від фашистів 21 грудня 1942 року. З 10 травня по 27 серпня 1943 року в Кабичівці перебував уряд УРСР.

КРА́СНЕ ПО́ЛЕ — село, центр сільської Ради. Розташоване за 27 км від районного центру, за 35 км від залізничної станції Кантемирівка. Населення — 355 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Баюри, Височинівка, Вовче, Гераськівка, Гераськівське, Давидове, Каськівка, Малярівка, Первомайське, Рудівка, Степове, Тернівка.

У Красному Полі розташована центральна садиба радгоспу «Айдар», що спеціалізується на тонкорунному вівчарстві. Радгосп має 12800 га землі, в т. ч. 7383 га орної. Поголів'я овець становить 10 тисяч, порода — прекос.

В селі є середня школа, клуб, бібліотека. За останні 2 роки збудовано 23 індивідуальні та 15 багатоквартирних будинків, прокладено водопровід.

Село виникло одночасно з радгоспом — у 1929 році.

КРИ́ЗЬКЕ — село, центр сільської Ради. Розташоване на річці Деркулі, за 10 км від районного центру, за 25 км від залізничної станції Зоринівка. Населення — 1236 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Сичівка.

В селі розташована центральна садиба колгоспу «Дружба», що спеціалізується на виробництві зерна, м'яса та молока. Артіль має 9100 га землі, понад 2,5 тис. голів великої рогатої худоби. Майже всі виробничі процеси механізовані.

У Кризькому є восьмирічна школа, клуб на 400 місць, бібліотека; стадіон.

Село засноване в XVII столітті.

ЛІСНА́ ПОЛЯ́НА — село, центр сільської Ради, розташоване за 7 км від районного центру, за 45 км від залізничної станції Кантемирівка. Населення — 682 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Велика Лозовенька, Городище, Кабанське, Караван Солодкий, Крейдяне, Крупчанське, Марківське. Микільське, Фартуківка, Черемхове.

В селі розташована центральна садиба радгоспу «Старобільський». Господарство — м'ясомолочного напряму. Радгосп має 20 300 га землі, в т. ч. 15000 га орної; 3500 голів великої рогатої худоби, 5700 овець, 6000 свиней, близько 24000 штук птиці. Всі виробничі процеси — механізовані, в господарстві працює 346 електромоторів. За семирічку збудовано 16 тваринницьких приміщень, прокладено водопровід, зрошувальну систему на 115 га землі.

У Лісній Поляні є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. В 1959—1965 рр. збудовано 30 багатоквартирних і 150 індивідуальних будинків, прокладено 13 км водопроводу, збудований стадіон. Лісна Поляна — найбільш озеленене село району.

Село виникло на початку XX століття, радгосп «Старобільський» створений в 1931 році.

Серед працівників радгоспу — 4 Герої Соціалістичної Праці, це директор радгоспу А. О. Вагін, керуючий відділком І. І. Малимон, ланкові М. І. Протасова та С. М. Степаненко.

ПРОСЯНЕ́ — село, центр сільської Ради. Розташоване за 12 км від районного центру і за 22 км від залізничної станції Кантемирівка. Населення — 435 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Лимарівка та Розсохувате.

В селі розташована центральна садиба колгоспу ім. Кірова, що спеціалізується на виробництві зерна та тваринницьких продуктів. Колгосп має 6700 га землі, в т. ч. 3900 га ріллі, 90 га саду, 309 га лісу.

У Просяному є восьмирічна школа, клуб на 250 місць, бібліотека, великий сквер.

Село виникло на початку XVIII століття.

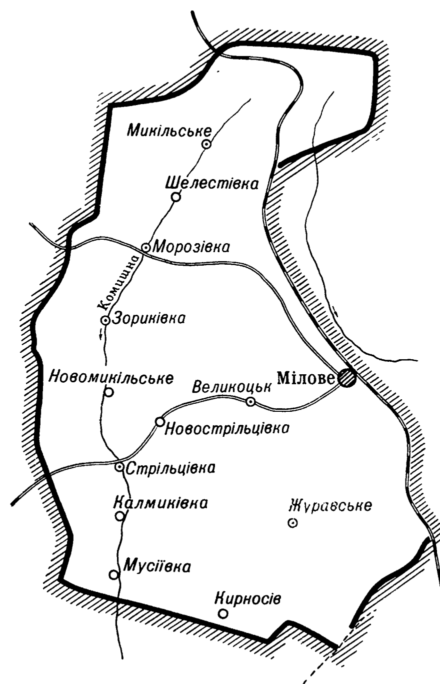
ТИШКІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 10 км від районного центру і за 44 км від залізничної станції Кантемирівка. Населення — 433 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Бондарне, Виноградне, Лобасове, Сичанське, Скородна.

В селі розташована центральна садиба колгоспу «Октябрь», який має 4252 га землі, в т. ч. 2700 га орної. Господарство — зерно-м'ясо-молочне.

У Тишківці є восьмирічна школа, клуб, Будинок культури на 200 місць, бібліотека. На честь 50-річчя Великого Жовтня посаджено парк.

Село виникло в XVII столітті.

МІЛОВСЬКИЙ РАЙОН

МІЛОВЕ́

Мілове — селище міського типу, адміністративний центр району. Розташоване на сході області, на кордоні з РРФСР. Найближча залізнична станція — Чорткове Ростовської області розташована на залізничній магістралі Москва — Кавказ. Асфальтована шосейна дорога з'єднує Мілове з Біловодськом, Старобільськом і Луганськом. Населення — 4,8 тис. чоловік.

Поблизу селища археологами розкопані кургани епохи бронзи.

Мілове — порівняно молодий населений пункт в Луганській області. Перші згадки про нього в літературі стосуються кінця XIX століття. Заснування селища пов'язане з завершенням у 1872 році будівництва залізничної лінії Воронеж—Ростов-на-Дону Південно-Східної залізниці. На новій магістралі виник роз'їзд, а потім станція Чорткове[1]. Спорудження залізниці викликало підвищений інтерес до земель, що ними вона проходила.

Ще в час проведення реформи 1861 року за селянською общиною села Марківки Старобільського повіту було закріплено великі земельні ділянки в районі майбутнього залізничного будівництва. Але поки не було роз'їзду, лише окремі сім'ї приїжджали сюди на літо з Марківки. Масове заселення цих земель відбувається у 90 рр. XIX століття. Кілька десятків родин заснували поблизу станції Чорткове хутір Міловий[2].

Назва хутора походить від назви невеликої річки Мілової, яка бере початок у крейдяних відкладах, що залягають досить високим пасмом.

У 1905 році хутір Міловий, який входив тоді до Марківської волості Старобільського повіту Харківської губернії, мав уже 80 селянських господарств, що володіли 1138 десятинами землі. Населення хутора становило 604 чол.[3]. Вже на той час

---

[1] Б. В. Лукин. Очерки истории Подонья-Приазовья. Ростов-на-Дону, 1951, стор. 218.

[2] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 1, спр. 4, арк. 32—34.

[3] Материалы для оценки земель Харьковской губернии. Старобельский уезд. Вып. II. Подворная перепись, Х., 1907, стор. 243.

чітко вимальовується диференціація міловської селянської общини. 29 проц. господарств мали від 7,5 до 10 десятин, 53 проц.— від 10 до 20 десятин, 18 проц.— від 20 до 50 десятин надільної і купленої землі. 17 міловських господарств мали торгово-промислові заклади.

Хоча переважна більшість міловських селян мала достатню кількість землі, значна частина її не могла обробити самостійно. Невистачало сільськогосподарського інвентаря, робочої худоби. Близько 30 проц. господарств обробляли свої землі супрягою, об'єднували наявне живе тягло і знаряддя.

Техніка обробітку землі була низькою, а це негативно позначалося на врожайності. У 1905 році було одержано в середньому з десятини ярої пшениці трохи більше 5 цнт, ячменю — близько 4,5 цнт, соняшнику — близько 7,5 цнт. У вільний від сільськогосподарських робіт час селяни перевозили вантажі з Чорткового до Біловодська.

На початку XX століття станція Чорткове відігравала все більшу роль у вивезенні сільськогосподарських продуктів, особливо хліба. Якщо наприкінці XIX століття вантажооборот станції був досить мізерним[1], то в 1903—1905 рр. вона вже ввійшла до першої десятки залізничних станцій Харківської губернії, які спеціалізувалися на відвантаженні зерна[2]. У 1907 році з Чорткового відправлялось уже 858,8 тис. пудів зерна, 2,4 тис. пудів борошна, 5,8 тис. пудів висівок та інших відходів. Хліб вивозили до Ростова-на-Дону, а також на Поволжя і до Новоросійська. В 1906 році з Чорткового було відвантажено до Петербурга, в порти Балтійського і Чорного морів, а також на прикордонні залізничні станції 35,3 тис. пудів яєць, 41,5 тис. пудів живої та битої птиці.

Все це сприяло зростанню пристанційного селища. В Міловому будувалися великі склади для засипки зерна, зберігання борошна і яєць. Споруджено млин та олійню по переробці насіння соняшнику, а також цегельний завод і дрібні приватні підприємства по вичинці шкір, виготовленню мила, пива та інших товарів і продуктів. Переважно бідняки наймалися до місцевих торговців та підприємців на поденні роботи. Наймитували в Міловому і селяни сусідніх сіл.

З розширенням вантажообороту станції хутір Міловий став відомим і як торговельний пункт. У ньому кожного дня збиралися базари. На центральній, т. зв. Комерційній вулиці розмістились численні ларки і крамниці, які торгували мануфактурою, готовим одягом, господарськими товарами, бакалією. Ближче до околиці хутора розташувались лісові та вугільні склади. Будівельний ліс, вугілля, нафтопродукти і сіль доставляли сюди залізницею[3].

Незважаючи на швидкий розвиток економіки Мілового в першому десятилітті XX століття, в ньому нічого не робилося для поліпшення медичного обслуговування населення. Найближчий фельдшерський пункт був у селі Великоцьку (за 7 верст), а лікарська дільниця — в селі Зориківці (за 22 версти). Лікар, два фельдшери і одна повитуха обслуговували три волості з населенням 36,5 тис. чол.[4]. Природно, що в таких умовах жителі не мали можливості дістати кваліфіковану медичну допомогу і змушені були звертатися до місцевих знахарів, які лікували в основному замовляннями та молитвами. У Міловому щороку з'являлися віспа, кір, скарлатина, коклюш, дифтерит, короста та інші хвороби. Найбільший процент захворювань припадав на епідемічні хвороби. Особливо лютувала у червні 1910 року холера. З 177 дворів хутора хвороба зачепила 35, а з 58 хворих померло 38 чоловік.

Не кращою була справа і з народною освітою. У 1905 році з 604 чоловік, що населяли хутір, письменних було 95 (82 чоловіки і 13 жінок). З 95 хлопчиків і дівчаток

---

[1] П. Семенов. Полное географическое описание нашего отечества. СПб., 1907, стор. 875—876.

[2] Статистический ежегодник за 1907 год. Х., 1908, стор. 67.

[3] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 1, спр. 4, арк. 32—34.

[4] Отчет о составе и деятельности земской медицины Старобельского уезда за 1914 год. Старобельск. 1915, стор. 105—109.

шкільного віку вчилося тільки 5 хлопчиків. Навчалися вони у так званому «філіалі» Великоцької земської школи, який був організований при міловському постоялому дворі наприкінці 90-х років. Вчила дітей у тісній кімнатці місцева вчителька, а екзамени учні складали у с. Великоцьку.

У 1910 році в Міловому існувала однокласна (трирічна) земська школа. Вона містилась у старому і сирому приміщенні. Двері школи ледве трималися на завісах, підлога була дірявою, у вікнах невистачало шибок[1].

В доповіді Старобільської земської управи повітовим земським зборам у 1913 році згадується про існування в Міловому бібліотеки, що налічувала 600 книг і обслуговувала 90 читачів, переважно учнів місцевої земської школи, в приміщенні якої вона містилася.

Великою подією у Міловому була поява в 1912 році кінематографа, що його відкрив місцевий торговець Сметанін. Перша стрічка, яка демонструвалася, була присвячена століттю Бородінської битви.

Революційні події 1905 року минули якось стороною маленький хутір. Не внесли істотних змін у життя Мілового і події перших місяців після Лютневої революції 1917 року. Але з кожним днем місцеві наймити, селяни-бідняки, робітники-залізничники уважніше прислухаються до більшовицьких агітаторів, які приїжджали на станцію. Бувало, що після їхніх гарячих промов у селищі спалахували стихійні виступи проти місцевих торговців і підприємців. Так, у червні 1917 року з фронту прибув міловський селянин, колишній член полкового революційного комітету А. А. Кашуба, який привіз з собою революційні більшовицькі листівки. Під впливом його розповідей бідняки, обурені сваволею місцевих багатіїв, що заправляли високі ціни за продукти першої потреби, зірвали замки на соляному складі.

До вересня 1917 року становище в цьому районі ускладнилось. Контрреволюційний уряд Каледіна, що був опорою реакції, розташував козачі частини на кордонах Області Війська Донського, в т. ч. у населених пунктах, які межували з Донбасом (мм. Каменськ, Міллерово, Чорткове)[2]. Лише в грудні 1917 року, коли з калединщиною в цьому районі було покінчено, трудящі Мілового посилають своїх представників у Великоцьку Раду селянських депутатів. Та розгорнути по-справжньому діяльність органів Радянської влади не вдалося. Наприкінці квітня 1918 року війська австро-німецьких окупантів підходили до Мілового[3].

Радянський уряд приділяв особливу увагу захисту цього району від інтервентів. 22 квітня 1918 року Раднарком запропонував Воєнному комісаріату республіки вжити негайних заходів для оборони східного кордону Харківської губернії, особливо станції Чорткове, яку намагалися зайняти німці і гайдамаки, щоб перерізати залізничне сполучення центра республіки з Ростовом. Розпорядження про це було дане В. І. Леніним[4].

Далі станції Чорткове інтервенти не пішли. Захопивши Міловий, вони висадили в повітря залізничні колії, щоб утруднити рух через станцію, грабували населення, забирали продукти і майно. В листопаді 1918 року, під впливом революційних подій у Німеччині і під ударом червоних партизанів, інтервенти залишили хутір Міловий.

Відходом окупантів негайно скористались білокозачі власті, які збирали реакційні сили для нового походу на молоду Радянську республіку. Аж до середини грудня 1919 року денікінці хазяйнували у цьому районі, поки не були відкинуті навальними ударами будьоннівської кінноти. На початку грудня 1919 року війська Червоної Армії почали наступ на Донбас. Більша частина їх підрозділів рухалась через станцію Чорткове на Біловодськ і Старобільськ[5].

---

[1] Холера в Харьковской губернии в 1910 году. Х., 1911, стор. 92—93.
[2] Из истории Дона. Ростов-на-Дону, 1956, стор. 189.
[3] К. А. Хмелевский. Крах красновщины и немецкой интервенции на Дону. (Апрель 1918 — март 1919 года). Ростов, 1965, стор. 32.
[4] Ленинский сборник, XVIII, стор. 63.
[5] Журн. «Літопис революції», 1930, № 1, стор. 194.

Після вигнання денікінців у Міловому обирається ревком, головою став місцевий селянин-бідняк П. С. Федоренко, секретарем — Афіноген Грузин. Перші місяці їх роботи були дуже важкими. В повіті діяли численні куркульські банди. Спустошливими були наскоки махновців, які громили Ради на місцях. Після того, як загони монархістів у жовтні 1920 року залишили Старобільщину, в Міловий за завданням повітового комітету партії прибув Ф. О. Ляшенко [1]. Спираючись на місцевих комуністів, він проводив велику роботу по відновленню органів Радянської влади на місцях, по створенню Міловського волревкому (Міловий тимчасово був центром волості, що включала колишню Стрільцівську волость).

Члени драматичного гуртка у с. Міловому. 1920 р.

Першочерговим завданням органів Радянської влади була боротьба з бандитизмом. З цією метою з місцевих селян і робітників-залізничників був організований збройний загін. Свої бойові дії він почав із роззброєння бандитів, які ховалися в самому Міловому і в найближчих селах.

До третьої річниці Великого Жовтня в селах волості була налагоджена діяльність сільських ревкомів, до січня 1921 року нормально працювали всі відділи районного ревкому, що його очолив Ф. О. Ляшенко.

У грудні 1920 року в Міловому створено партійну організацію, яка складалася з 5 комуністів. Секретарем її обрано місцевого селянина, учасника громадянської війни Ф. І. Сарміна. Його найближчими помічниками були робітник-залізничник М. І. Солоп та вже згадуваний А. А. Кашуба [2].

Саме в той час у районі почала активно діяти одна з великих банд, яка зупиняла і грабувала ешелони з хлібом. Для охорони продовольчих поїздів, що повинні були пройти через Чорткове на Москву, були мобілізовані робітники-залізничники, сільські активісти, передова молодь. Чотири рази банда намагалася прорватись на станцію і кожного разу, зустрівши дружну відсіч чопівців, відступала.

Стояв сильний мороз. Багато бійців міловського загону обморозилося, але ніхто не залишив позицій. Продовольчі поїзди благополучно йшли через Чорткове. У цьому бою з бандитами особливо відзначились заступник командира загону А. А. Кашуба, начальник міліції С. П. Воронько, секретар парторганізації Ф. І. Сармін, бійці Кувичка та Жепко (їх імена і по батькові в документі не вказані) [3]. Рештки банди ліквідовано в одному з хуторів. Конфіскована в бандитів худоба, сільськогосподарський інвентар і різне майно були передані міловському комітету незаможних селян (КНС), створеному влітку 1920 року.

Та боротьба з бандитизмом була не єдиним складним завданням, яке доводилось розв'язувати міловському ревкому. За допомогою активістів КНС земельна комісія ревкому провела весною 1921 року повний переділ земель за кількістю їдців. У Міловому організовано охорону промислових підприємств і складів, які стали народною власністю. Поступово налагоджувалась робота млина та олійницького заводу.

Відновлювалось також навчання в школі. У Міловому створено дитячий будинок для дітей, які втратили батьків. На могилах загиблих бійців революції було встановлено обеліски.

З 1924 року селище Мілове стає адміністративним центром району. Увага всіх

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-1173, оп. 1, спр. 173, арк. 1—8.
[2] Луганський облпартархів, ф. 143, оп. 2, спр. 532, арк. 32—34.
[3] Луганський облдержархів, ф. 1173, оп. 1, спр. 173, арк. 9.

районних організацій була зосереджена на відбудові народного господарства і культури.

Багато уваги місцеві органи Радянської влади приділяли постачально-збутовій кооперації. Вже до листопада 1921 року в Міловому було створено єдине споживче товариство. В його магазинах продавались різні промислові товари. У 1925 році Міловське споживче товариство налічувало 889 пайовиків, у т. ч. 613 — в самому Міловому.

Перехід до нової економічної політики викликав деяке пожвавлення приватного підприємництва. Знову з'явились приватні торгові і промислові заклади. Найбільшим з них були майстерні по ремонту сільськогосподарського інвентаря. У 1926 році на їх базі організовано промислову артіль «Металодерево».

Вже на початку 20-х рр. у Міловому з'являються перші паростки колективної праці. Бідняцьким господарствам, які одержали від Радянської влади землю, частогусто нічим було її обробити. Невистачало живого тягла, сільськогосподарського інвентаря. В 1921 році в Міловому організувалась комуна «Червоний орач», яку очолив Д. Г. Скиртач, комуніст з 1919 року, активний учасник громадянської війни, колишній голова Міловської хутірської Ради.

За «Червоним орачем» було закріплено близько 300 десятин землі, комунари мали трактора. Комуна відіграла позитивну роль у прищепленні селянам навичок колективної праці. Існувала вона до 1926 року.

У 1926 році в Міловому пройшла широка кампанія по організації ТСОЗів, яка була викликана економічними умовами, що склалися тоді. За даними сільськогосподарського перепису 1923 року, на 460 міловських господарств припадало всього 119 коней, близько 100 пар робочих волів, 112 плугів, 26 сівалок і 50 жаток[1]. І хоча КНС приділяв багато уваги бідним селянським дворам, допомагаючи їм насіневими позичками, безплатним ремонтом сільськогосподарського інвентаря, люди бачили, що шлях до заможного життя йде через колективне об'єднання.

Перші ТСОЗи організовані в Міловому у 1926 році, на хуторах Брусівці і Шпотівці, що входили в межі селища. Кожний з них об'єднував по 14—15 господарств. Трохи пізніше в тому ж році організувалися ще три ТСОЗи. В 1928 році на їх базі виникають колгоспи «Великий Жовтень» і «Шлях Леніна», а в 1929 році — сільськогосподарська артіль «Перше травня».

Організація перших колгоспів проходила в умовах гострої класової боротьби. Вороги колгоспного ладу вдавались і до злобної агітації, і до відкритих погроз активістам, і до підпалів усуспільнених господарських будівель. Але керовані комуністами, міловські селяни наполегливо йшли обраним шляхом.

Неухильно зростала в 20-х рр. чисельність міловської партійної організації. Якщо у вересні 1922 року партосередок Мілового, який налічував 17 чоловік, був єдиним тут, то в 1930 році вже існувала й друга партійна організація, яка об'єднувала комуністів, що працювали в артілях і на промислових підприємствах. До партії вступали передові робітники, селяни[2].

Вірною опорою партійної організації був комсомольський осередок, створений у червні 1921 року. Для допомоги в його заснуванні з Бахмута приїжджала група молодих робітників на чолі з комсомольцем М. Т. Захаровим. Посланці комсомолу проводили бесіди з юнаками й дівчатами, роз'яснювали їм завдання Комуністичної Спілки молоді. В травні 1922 року в Міловому було вже 14 комсомольців[3]. Первинні організації створювались і в сусідніх селах. Першим секретарем Міловського райкому комсомолу обрано було М. Т. Захарова. Разом з комуністами перші комсомольці селища боролись за виконання планів продрозверстки і хлібозаготі-

---

[1] Итоги сплошной подворной переписи Донецкой губернии (январь — февраль 1923 г.), т. V. X., 1923, стор. 402—411.

[2] Луганський облпартархів, ф. 4, оп. 1, спр. 942, арк. 6.

[3] Луганський облпартархів, ф. 56, оп. 1, спр. 2, арк. 89.

вель, допомагали органам Радянської влади викривати ворожі підступи куркульства. Комсомольці були шефами Міловського дитячого будинку, в якому 1922 року виховувалось 200 дітей, працювали вожатими у піонерських загонах.

Досить плідну роботу щодо залучення селянок до активного громадського життя проводив жінвідділ.

Активно діяли також добровільні товариства МОДРу, «Червоного хреста», «Друзів дітей».

Місцеві органи Радянської влади, партійна і комсомольська організації весь час піклувались про невпинний розвиток охорони здоров'я, народної освіти, культури.

У 1924 році в Міловому створено медичну дільницю з амбулаторним прийомом. Крім лікаря, працювали фельдшер і акушерка. Наступного року тут уже працювала лікарня з стаціонаром на 20 ліжок.

Зростав рівень і народної освіти. В 1924/25 навчальному році працювали семирічна школа і кілька гуртків по ліквідації неписьменності. На утримання цих гуртків виділялись кошти, зібрані комсомольцями від аматорських вистав. У селищі ставало все більше письменних людей.

Заслужену популярність серед населення мала хата-читальня, відкрита 1925 року. При ній працювали бібліотека, гуртки художньої самодіяльності, демонструвались кінофільми.

З давніх-давен міловські селяни любили народні пісні і славились в окрузі майстерним їх виконанням. Ще із встановленням Радянської влади на хуторі створено народний хор і драматичний гурток. Ініціаторами їх організації були місцеві вчителі Ф. Ф. Назаренко, сестри Дарія та Марія Давидови, які згуртували навколо себе обдаровану сільську молодь. Підготовлені ними опери «Наталка Полтавка» і «Запорожець за Дунаєм», драма «Назар Стодоля» мали великий успіх серед глядачів.

Самодіяльні артисти влаштовували також спектаклі-огляди на гострі політичні теми. Особливо подобалась трудящим вистава «Республіка на колесах» Я. Мамонтова, що ставилась у приміщенні станційного складу. На виставу збиралось до 500 чоловік.

Захоплення народним мистецтвом, театром виявилось у деяких юнаків і дівчат настільки серйозним, що вони й далі пов'язали своє життя з професійним театром. Так, Я. Коваль працював у Харківському оперному, Ю. Данько — у Дніпропетровському драматичному театрах.

Активно велася й антирелігійна пропаганда, все менше і менше жителів відвідувало церкву. Комуністи й комсомольці впроваджували нові обряди і звичаї. 3-го листопада 1924 року до Міловського райкому партії надійшла заява від комуніста М. Й. Репитіна з проханням провести по-новому реєстрацію його новонародженого сина. Врочисто були відсвятковані в Міловому перші зорини, хлопчика назвали Володимиром на честь В. І. Леніна[1].

Приділялась також увага і фізичному вихованню молоді. На початку 20-х рр. в Міловому створено футбольну команду, яка на спортивні змагання виїжджала у сусідні районні центри Біловодськ і Старобільськ.

У 1930 році в селищі вже працював радіовузол.

Відбувався дальший розвиток економіки селища. В 1930 році три місцеві колгоспи зливаються в од-

Гурток по ліквідації неписьменності в с. Міловому. 1930 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 56, оп. 1, спр. 4, арк. 70.

не велике господарство «Шлях Леніна». Його першим головою був М. Т. Поляков. У 1933 році артіль розукрупнилася, міловському колгоспові дали назву «Перше травня»[1].

Велику роль в організаційно-господарському зміцненні колгоспів району відіграла створена 1931 року Міловська МТС, яка спочатку мала 5 тракторів[2]. Селянська молодь з великим запалом вивчала й освоювала техніку. Серед перших трактористів селища були З. Великоцький, С. Рожко та інші.

Долаючи різні труднощі і перешкоди, використовуючи нову сільськогосподарську техніку, міловський колгосп «Перше травня» успішно провів у 1933 році весняні польові роботи і був відзначений спеціальною премією райкому партії та райвиконкому.

Вже тоді, в 30-і рр., велика увага приділялась підвищенню культури землеробства. В селищі створювались агрономічні курси, проводились сільськогосподарські конференції. Борючись за збереження і збільшення кінського поголів'я, яке було на той час важливою тягловою силою, місцева молодь брала шефство над окремими стайнями. У 1934 році тут відкрито ветеринарну лікарню на 20 коней.

В роки другої передвоєнної п'ятирічки в усіх бригадах колгоспу «Перше травня» широко розгорталося соціалістичне змагання. У березні 1935 року в Міловому відбувся районний зліт передовиків колгоспного виробництва, який обговорив підсумки II Всесоюзного з'їзду колгоспників-ударників. Не меншою подією був у жовтні 1935 року і районний зліт трактористів. На його порядку денному стояли питання дальшого зростання продуктивності праці, глибокого вивчення досвіду місцевих стахановців.

У 1936—1938 роках у Міловській МТС успішно працювала жіноча тракторна бригада, якою керувала одна з перших трактористок району Клавдія Данильченко.

В середині 30-х рр. колгосп «Перше травня» значно зміцнив свою економіку. Перехід на вирощування озимої пшениці, соняшника і проса сприяв дальшому зростанню урожайності. Коли в 1930—1935 рр. середня врожайність з гектара становила 8 цнт, то в 1935—1940 рр. вона піднялася до 12 цнт. Господарство мало молочнотоварну ферму на 150 корів, вівчарську, свинарську та дві птахівницькі ферми.

Підвищення культури землеробства, поліпшення організації праці підвищували вартість оплати трудодня. У 1937 році колгоспники одержали на трудодень в середньому по 4 кг зерна і по 1 карбованцю грішми.

У тих же 30-х рр. розвивалися далі підприємства місцевої промисловості. Успішно виконували державні завдання млин і олійницький завод. Місцева промартіль спеціалізувалась на виготовленні взуття, кожухів, рукавиць. В селищі працювали пекарня, райхарчокомбінат, що випускав овочеві консерви, фруктові води і ковбасні вироби. Кооперативна торговельна мережа була представлена 6 магазинами і 2 їдальнями.

У Міловому працювала електростанція.

Рік у рік розширявся суспільний житловий фонд. Напередодні Великої Вітчизняної війни він становив 4222 кв. метри.

У 1935 році в Міловому діяла районна лікарня із стаціонаром на 50 ліжок, у ній були хірургічне, пологове, терапевтичне та інфекційне відділення. В 1936 році при лікарні відкрито нову поліклініку з діагностичною лабораторією, фізіотерапевтичним і рентгенівським кабінетами, а також дитячу консультацію. На початку 30-х років тут почала працювати санітарно-епідеміологічна станція.

У 1934 році в Міловому відкрито школу-десятирічку, яка через три роки дала свій перший випуск. Багато юнаків і дівчат, які закінчили школу, продовжували вчитись у вузах Луганська, Харкова та інших міст.

---

[1] Газ. «Під прапором Леніна», орган Міловського РК КП(б)У і райвиконкому, 8 березня 1933 р.

[2] Луганський облпартархів, ф. 4, оп. 1, спр. 1182, арк. 151.

В районному Будинку культури інтенсивно працювали різні гуртки художньої самодіяльності. Драматичний колектив ставив «Платона Кречета» і «В степах України» О. Корнійчука, «Грозу» і «Без вини винуваті» О. Островського, «Любов Ярову» К. Треньова. Великий успіх мав у глядачів кінофільм «Ленін у Жовтні», який демонструвався в селищі на початку січня 1938 року. За тиждень його подивилося 5,6 тис. глядачів. Це майже в півтора раза перевищувало кількість населення селища.

Зростав книжковий фонд районної бібліотеки. У передвоєнні роки він становив 39 тис. томів, у т. ч. 9 тис. томів дитячої літератури. Читачів обслуговувало 11 бібліотекарів. Помітно підвищився попит і на різну літературу в місцевому книжковому магазині. Зростала реалізація й інших культурно-побутових товарів, що свідчило про зростання духовних потреб населення. Міловський філіал книгокультторгу продав у 1937 році 72 патефони, 31 фотоапарат, 39 гармоній, 70 репродукторів і радіоприймачів.

Багато уваги приділяли місцеві партійні організації інтернаціональному вихованню трудящих. 20 вересня 1936 року в районній газеті було надруковано листа, з яким міловські жінки звернулися до своїх сестер у героїчній Іспанії. «Трудящі жінки Іспанії,— говорилось у листі,— є наші рідні сестри, які мужньо захищають Іспанську демократичну республіку від озвірілих фашистських заколотників». За короткий строк колгоспниці артілі «Перше травня» зібрали у фонд допомоги жінкам і дітям Іспанії 169 карбованців. Їхній приклад наслідували й інші колгоспники і колгоспниці району.

Газета «Під прапором Леніна», перший номер якої вийшов 13 лютого 1932 року, виступала ініціатором й інших цікавих справ, подавала велику допомогу місцевим партійним організаціям у комуністичному вихованні трудящих, у пропаганді передового досвіду. Змістовною газету робив тісний і живий зв'язок з робсількорівським активом. 21 січня 1935 року в Міловому відбувся зліт робсількорів, який обговорив хід виконання постанови ЦК КП(б)У від 1 червня 1934 року «Про керівництво робсількорівським рухом». Проведення таких зльотів було тут традицією.

Великі зміни, що відбулися в Міловому у передвоєнні роки, знайшли своє відображення в зміні адміністративного положення селища. Указом Президії Верховної Ради УРСР у жовтні 1939 року колишній хутір,а потім селище було перейменовано в селище міського типу. За даними перепису 1939 року, в ньому проживало 4768 чоловік.

Почалася Велика Вітчизняна війна. На фронт пішло багато трудівників селища. Місцеві підприємства і колгосп виконували замовлення фронту. На початку липня 1942 року лінія оборони наблизилася до Мілового. Гітлерівці жорстоко бомбардували станцію і селище. Під час одного з нальотів був підпалений санітарний ешелон. Поранені, які залишилися живими, були розташовані в палатах районної лікарні. Сюди ж прибували поранені і з передової. 10 липня 1942 року фашисти прорвали фронт. 11 липня вони захопили Мілове[1].

Евакуювати госпіталь не вдалося. Але група радянських медиків на чолі з лікарем В. В. Йозефі залишилась вірною своєму патріотичному обов'язку. В складних умовах окупації медичні сестри З. Ф. Кулаковська, Г. П. Гармаш, В. Ф. Данцева і К. П. Радченко, санітарка М. К. Окочикова, кухар А. В. Кремньова продовжували надавати допомогу радянським солдатам і офіцерам. З великими труднощами і риском вони діставали медикаменти і продукти для поранених, з допомогою місцевих жителів переховували у сусідніх селах тих, хто видужував, допомагали їм пробиратися до лінії фронту.

Сотні радянських людей були врятовані завдяки старанням патріотів. Душею групи був уже немолодий лікар В. В. Йозефі. Про те, як багато зробив він для врятування поранених, свідчать численні листи:

[1] Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів. К., 1963, стор. 407.

Бійці Південно-Західного фронту ведуть наступальні бої в районі с. Мілового. Січень 1943 р.

«Ви, Володимире Володимировичу,— справжній патріот, який віддає усю свою енергію і старання врятуванню людини» (гвардії лейтенант Іваненко).

«Не можу передати словами всіх почуттів подяки, які я відчуваю до Вас. До самісінької глибини душі я вдячний Вам за врятування не тільки мого життя, але й багатьох таких, як я» (в. о. директора рудоуправління, колишній офіцер-танкіст П. С. Точицький).

«Я весь час згадую Вас, розповідаю дружині і дітям про те, як Ви врятували мені життя не тільки медичною допомогою, але й високою людяністю» (працівник суконної фабрики І. М. Рохлін).

Серед врятованих міловськими патріотами був також депутат Верховної Ради РРФСР В. В. Бриксін[1].

За час окупації гітлерівці перетворили Мілове на великий укріплений район. У селищі був розташований гарнізон, що налічував до 7 тис. солдатів і офіцерів. Майже всі кам'яні будинки були обладнані під вогневі точки. На перехрестях вулиць були встановлені кулемети, у дворах стояли замасковані танки і самохідні гармати.

2 січня 1943 року, коли на Волзі йшли бої по знищенню оточеного угрупования Паулюса, частини 57-ї гвардійської стрілецької дивізії, переслідуючи ворога, що відступав, вийшли на рубіж за 12 км від Мілового[2]. Так почалося визволення української землі.

3 січня передові загони 172-ї і 174-ї гвардійських стрілецьких полків у взаємодії з частинами 41-ї і 35-ї гвардійських дивізій блокували селище Мілове і ст. Чорткове. Противнику було запропоновано скласти зброю. Гітлерівці не прийняли цю пропозицію. 7 січня 1943 року почався штурм селища.

Бої йшли жорстокі. Намагаючись вирватися з оточення, фашисти не раз переходили в контратаки. В одному з запеклих боїв загинув смертю хоробрих, кинувшись з низкою гранат під гусениці німецького танка, Герой Радянського Союзу гвардії капітан Ф. Чечеров. Його ім'я було потім присвоєно одній з площ Мілового[3].

Все тісніше стискалось кільце оточення. Плече в плече билися з ворогом воїни різних національностей. Коли фашистські танки атакували взвод М. М. Лисакова, командир першим кинув низку гранат. Приклад його наслідували сержант Хамат Шамсієв, солдати Федір Сурін та Микола Смирнов. Десять з чотирнадцяти гвардійців, які обороняли рубіж, загинули. Але ворог не пройшов.

Безсмертний подвиг здійснив у небі над Міловим командир ескадрильї капітан І. Утюскін, який спрямував свою машину на скупчення ворожих зеніток. Разом з ним загинув штурман полку капітан С. Рябиков[4]. 16 січня 1943 року селище було повністю визволене від ворога.

Гітлерівці завдали Міловому великих збитків, які обчислюються в 56,6 млн. крб. (у старому обчисленні). Були зруйновані млин, будівлі колгоспу, МТС, Будинок

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3—ОВ, спр. 81, арк. 73—75.
[2] М. П. Смакотин. От Дона до Берлина. М., 1962, стор. 38.
[3] Газ. «Комсомольская правда», 18 січня 1943 р.
[4] А. Г. Федоров. Плата за счастье. М., 1963, стор. 100.

культури, друкарня, бібліотека, дитячі ясла, школа. Зруйновано і спалено половину житлового фонду селища[1].

Вже в другій половині січня комуністи Мілового почали відбудову зруйнованого господарства. Трудівники селища брали активну участь у ремонті шляхів, у навантаженні і відправленні трофейної техніки. З 19 січня по 10 лютого на цих роботах було зайнято 1893 чол. У селищі було сформовано батальйон, який брав участь у визволенні району.

На початку лютого 1943 року в Міловському районі побували керівники партії і уряду республіки, а також секретар Луганського обкому КП України А. Г. Гайовий. Вони провели нараду радянсько-партійного активу, присвячену невідкладним завданням відбудови народного господарства району.

У першій половині лютого 1943 року в селищі відновили роботу олійниця, млин, пекарня, які постачали продукцію військам Південно-Західного фронту, згодом — шкіряний і миловарний цехи місцевої кооперації.

Сотні трудівників Мілового брали участь у відбудові станції, рідного селища. 15 лютого 1943 року почались заняття в середній школі, відкрила прийом хворих поліклініка. Почав працювати пологовий будинок. Було організовано дитячий будинок на 100 дітей віком від 5 до 8 років. Відновила свою роботу редакція газети «Під прапором Леніна».

Міловські колгоспники активно включались у підготовку до весняної сівби. Труднощі були величезні. Треба було очищати поля від мін і трофейної техніки, засипати на них окопи і численні воронки, привчати корів до ярма,збирати і готувати до висіву насіння. Та незважаючи ні на що, план весняних польових робіт був виконаний на 120 проц. До кінця року колгосп законтрактував близько 50 телиць. Так було покладено початок молочнотоварній фермі.

Весь тягар у колгоспі лягав на плечі жінок, стариків, підлітків, інвалідів. Невтомно працювали на ланах бригадир Є. М. Горох, рядові колгоспники К. Г. Сушкіна, Т. П. Вавило та багато інших.

Та коли прийшов радісний День Перемоги, все більше колишніх фронтовиків поверталось до рідних країв. Майже півтори тисячі учасників Великої Вітчизняної війни з Мілового приступили до мирної праці. Серед них робітник-залізничник Г. А. Морозов, бойовий шлях якого почався в перші дні війни і закінчився у травні 1945 року під Берліном. Орден Червоного Прапора і два ордени Червоної Зірки, медалі «За взяття Берліна» і «За визволення Варшави» прикрасили груди відважного воїна. Слюсар С. Г. Тимакін брав участь в обороні Сталінграда, штурмував Берлін і визволяв чехословацьку столицю. Був нагороджений трьома орденами Червоної Зірки і орденом Вітчизняної війни II ступеня. У трьох великих битвах Великої Вітчизняної війни — в Орловсько-Курській, Корсунь-Шевченківській та Яссо-Кишинівській брав участь працівник Міловської контори «Заготхудоба» колишній офіцер-гвардієць М. М. Шокалов.

З руїн піднімались у селищі вулиці імені Леніна, Чкалова, Калініна, Шевченка, Рання Зоря та інші, якими проходив раніше передній край фронту. Сотні людей виходили на суботники по озелененню селища. Так, в одному з них, що відбувся в квітні 1948 року, взяло участь близько 500 чоловік[2]. Силами громадськості у 1946 році відбудовано Будинок культури, а в дні святкування 30-річчя Жовтня в Міловому урочисто відкрито пам'ятник В. І. Леніну.

1948 рік був переломним у розвиткові колгоспу. Господарство настільки зміцніло, що виробило і здало державі більше зерна, ніж у довоєнному 1940 році. Відбудовувались тваринницькі ферми, які згоріли під час окупації. Поблизу селища створено державний лісорозсадник, в якому під наглядом досвідчених спеціалістів почали

[1] Луганський облпартархів, ф. 56, оп. 1, спр. 15, арк. 4—5.
[2] Газ. «Під прапором Леніна», 15 квітня 1948 р.

вирощувати саджанці плодових дерев, а також лісоматеріал для закладки полезахисних смуг.

На олійницькому заводі здійснювалась механізація трудомістких процесів, розгорталось соціалістичне змагання за звання бригад відмінної якості продукції.

Відновила свою роботу електростанція.

На території колгоспу збудовано цегельний завод, який випускав також черепицю для дахів, виробляв глиняний посуд.

У 1952 році міловський колгосп «Перше травня» укрупнився за рахунок сусідніх менших артілей і був перейменований у колгосп «Шлях Леніна». Виконуючи рішення лютневого (1953 р.) Пленуму ЦК КПРС, комуністи колгоспу, його правління, актив багато зробили для підвищення культури землеробства і продуктивності тваринництва, для дальшого піднесення матеріального добробуту трудящих.

У господарстві впроваджувались прогресивні сівозміни, які сприяли одержанню в 1958 році з гектара в середньому по 21 цнт зернових, 26 цнт кукурудзи в зерні, 26 цнт озимої пшениці. Багато сил і творчої енергії віддала розвитку рідного колгоспу агроном О. М. Полякова, депутат Верховної Ради УРСР, нагороджена орденом Леніна.

Восени 1958 року колгосп зібрав понад 22 тис. цнт зерна. Він мав уже 824 голови великої рогатої худоби, в т. ч. 312 корів. Середній надій на фуражну корову досяг 2700 кг. Понад 3 тис. літрів на фуражну корову надоїли від своїх груп доярки К. І. Глобенко, Г. Т. Мацай та інші. Доходи колгоспу становили в 1958 році 334 тис. крб. (у новому обчисленні).

За роки семирічки колгосп «Перше травня», який вдруге повернув собі цю назву після розукрупнення, перетворюється у велике багатогалузеве господарство. В 1967 році за ним було закріплено 4259 га землі, в т. ч. 3355 га ріллі. На 1 січня 1967 року колгосп мав 1348 голів великої рогатої худоби, в т. ч. 488 корів; 1298 голів свиней, 942 вівці, 3764 голови птиці. Колгоспна техніка представлена 17 тракторами і 11 комбайнами. Якщо в 1958 році господарство одержало на 100 га сільськогосподарських угідь 166,3 цнт молока і 25,6 цнт м'яса, то в 1966 році виробництво цих продуктів піднялось відповідно до 210,6 і 40,3 центнера.

Збільшення валового доходу до 572 тис. крб. у 1966 році дало можливість господарству вести в роки семирічки велике виробниче і культурне будівництво. За семиріччя стали до ладу: 4 корівники, 3 свинарники, курятник, омшаник, 3 кормокухні, механізовано корівник на 200 голів.

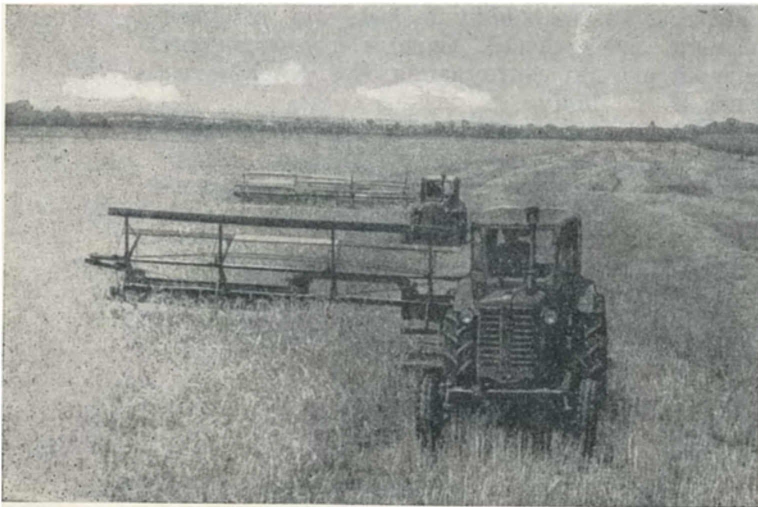
За рахунок культурного фонду колгосп спорудив бригадний клуб із залом для глядачів на 200 місць, бібліотеку.

Зростала за ці роки і оплата праці колгоспників. У 1966 році вона становила в середньому 3 крб. 14 коп. за людинодень.

За час, що пройшов після жовтневого (1964 р.) Пленуму ЦК КПРС, в колгоспі багато зроблено для дальшого підвищення культури землеробства, підвищення продуктивності тваринництва. Полеводські бригади борються за звання колективів високої культури землеробства. Кращі передовики відзначені урядом. Орденами «Знак пошани» нагороджені механізатор І. М. Лисенко і доярка Г. В. Тарановська.

Великі зміни відбулися на міловському олійницькому заводі. Реконструйовано основні виробничі цехи і складське господарство. Це дало можливість збільшити

Збирання врожаю в колгоспі «Перше травня». 1967 р.

випуск товарної продукції в 3,8 раза. 94 проц. олії вироблялося в 1966 році першим сортом. Продукція заводу споживається не тільки в нашій країні, але й експортується в НДР, Австрію, Данію, Голландію, Швецію, Норвегію, Бельгію, Францію, на Кубу. На заводі успішно освоєно виробництво кормових фосфатидів — цінного корму, який знайшов застосування у тваринництві.

На підприємстві працює чимало справжніх майстрів своєї справи — ударників комуністичної праці. Імена кращих трудівників, які працювали на заводі понад 25 років, заносяться до книги «Золотого фонду» підприємства, а імена тих, що працювали понад 20 років,— до книги «Срібного фонду». Серед кращих виробничників — кочегари К. Н. Бур'янова, П. М. Величко, лаборантка Г. Я. Колган, головний інженер І. П. Горох.

У 1957 році в Міловому створено районну організацію «Міжколгоспбуд». Сільські будівельники споруджують в районі не тільки виробничі, а й культурно-побутові об'єкти. В 1966 році загальний обсяг виконаних «Міжколгоспбудом» будівельно-монтажних робіт становив 626 тис. крб. У розпорядженні цієї будівельної організації є цегельний завод з річною продуктивністю 1 млн. штук цеглин, літній полігон для складання залізобетонних конструкцій.

Створення постійної будівельної бази сприяло дальшому зростанню і упорядкуванню селища. Його загальний житловий фонд становив у 1967 році 75 тис. кв. м, в т. ч. державний житловий фонд — 3 тис. кв. м. Лише за роки семирічки в Міловому споруджено близько 12 тис. кв. м житла. Селище повністю електрифіковане завдяки підключенню його до державної енергомережі.

Комунальне господарство представлене тут лазнею, перукарнею і готелем. Довжина водопровідної мережі 15 км. Працює районний побуткомбінат, який має швейну, годинникову і шевську майстерні, валяльний цех, майстерню по ремонту побутових приладів, приймальний пункт хімчистки і художню майстерню.

Помітно розширилась у післявоєнні роки торговельна мережа. Лише за семирічку відкрито чотири продовольчі магазини і два спеціалізовані — меблево-господарський і м'ясо-молочний, а також кафе-ресторан. У 1967 році покупців обслуговувало 10 магазинів. Якщо в 1963 році їх товарооборот становив 4176,3 тис. крб., то в 1966 — 4379,5 тис. крб. Продаж холодильників зріс майже в 6 разів, телевізорів у 2,5 раза, радіотоварів — у 2 рази.

Поліпшується медичне обслуговування населення. В 1967 році стаціонар Міловської районної лікарні збільшився до 110 ліжок. Відкрита при лікарні поліклініка може приймати за добу близько 350 хворих. Діють рентгенівський і фізіотерапевтичний кабінети. В районній лікарні працювало в 1967 році 11 лікарів, 6 фельдшерів, 58 медичних сестер та 38 санітарок. Серед них немало спеціалістів, які користуються заслуженою повагою населення. Це, насамперед, хірург, заслужений лікар УРСР Г. М. Сидоренко, учасник громадянської і Великої Вітчизняної воєн, лікарі Е. С. Скрипник, М. К. Златкіна.

Невпізнанною стала середня школа. У 1953 році для неї було споруджено нове приміщення з інтернатом на 100 учнів. У новій школі розташувались фізичний, хімічний і біологічний кабінети, майстерні, радіовузол і фізкультурний зал. У 1966/67 навчальному році в школі навчалось 644 учні, працювало 50 вчителів і вихователів. Справжніми майстрами педагогічної справи є тут вчителі: І. М. Іванов, М. І. Бережний, О. С. Трофимова, відзначені значком «Відмінник народної

В одному з учбових кабінетів Міловського ветеринарного технікуму. 1967 р.

освіти». В селищі працює також вечірня школа, в якій у 1966/67 навчальному році навчалось 153 чоловіки.

Міловська середня школа відома на весь район хорошою роботою загонів «червоних слідопитів» Піонери старанно вивчають бойовий шлях 57-ї гвардійської дивізії, яка визволила їх селище від німецько-фашистських загарбників.Піонери і комсомольці вже пройшли місцями колишніх боїв від станиці Вєшенської до Мілового, побували у Волгограді, активно листуються з колишніми воїнами дивізії та її командиром генералом А. П. Карновим.

У 1964 році в Міловому з'явився перший середній спеціальний учбовий заклад. Сюди було переведено Старобільський ветеринарний технікум. У 1966/67 навчальному році в ньому навчалось 585 учнів і працювало понад 20 викладачів. Випускниками технікуму задоволені в колгоспах і радгоспах Донбасу. Викладачі технікуму допомагають спеціалістам місцевих колгоспів і радгоспів удосконалювати свою професійну майстерність, впроваджувати досягнення науки у виробництво.

У селищі кожний третій вчиться: в школі, технікумі чи у вузі. Багато заочників навчаються в інститутах Луганська, Харкова, Волгограда, Ростова, Москви.

Велика наукова робота провадиться в державному заповіднику «Стрілецький степ». Заповідником цей район степу був оголошений у 1948 році. Площа його — 525 га. У 1961 році «Стрілецький степ» став філіалом Українського державного степового заповідника[1]. Тут зберігається багата степова рослинність і близько 200 видів різних тварин і птахів. Найрідкіснішим з них є байбак європейський. Трапляються також степовий тхір, лисиця, заєць, ласка, ховрах, хом'як. Різноманітний і світ пернатих, що налічує понад 150 видів. По-домашньому відчувають себе у заповіднику сірі куріпки, перепели, сови, вівсянки, шуліка, лані степові, орли, дрохви. Взимку тут гостюють пуночки, рогаті жайворони та інші мешканці Заполяр'я. Багатий також світ рослинний. Тут є цінні кормові, декоративні і лікарські рослини. В Стрілецькому степу постійно працюють наукові співробітники Інституту ботаніки АН УРСР, його відвідує чимало ботанічних і зоологічних експедицій, тут проходять практику студенти біологічних факультетів багатьох вузів країни.

У Міловому дуже люблять художню самодіяльність. Її колективи створено у ветеринарному технікумі, середній школі, при районній лікарні, на олійниці. В районному Будинку культури працюють хоровий, драматичний, танцювальний, естрадний та інші гуртки. Великою популярністю користується агіткультбригада. Часті гості в Міловому і професійні театральні колективи з Луганська, Полтави, Дніпропетровська, Ростова, Новочеркаська, естрадні колективи з Києва, Мінська, Ленінграда. Щороку в Міловому дивляться кінофільми 60 тис. глядачів.

Майже кожний третій мешканець селища є читачем районної бібліотеки для дорослих. Її книжковий фонд налічував у 1967 році 26 тис. томів, це вдвоє більше, ніж у 1957 році. Працівники бібліотеки часті гості в сім'ях читачів,особливо — пенсіонерів. На фермах і польових станах працюють бібліотеки-пересувки. Кількість читачів бібліотеки зросла з 1957 по 1967 рік у півтора раза.

Пропагуючи кращі твори класичної і радянської літератури, міловські бібліотекарі та їх помічники-активісти проводять читацькі конференції, бібліографічні огляди, літературні вечори, усні журнали. Цікавими були обговорення книги лауреата Ленінської премії Василя Пєскова «Кроки по росі», літературні вечори — «Партія — наш рульовий», «Великий і простий», присвячені В. І. Леніну.

Багато старання докладають у роботі з дітьми та юнацтвом співробітники дитячої бібліотеки, створеної у 1949 році. Її книжковий фонд становить 30 тис. томів. У перші дні роботи бібліотеки на її полицях стояло всього 2 тис. книг. З дітьми проводяться обговорення їх улюблених творів. Для них організуються бесіди про славне революційне минуле нашої Батьківщини, про життя їх ровесників за рубежем. Працівники бібліотеки разом з юними читачами оформляють виставки, стенди, альбоми.

[1] Заповедники Донбасса. Донецк, 1966, стор. 99.

Значну роботу щодо пропаганди наукових знань і комуністичного виховання трудящих проводить тут відділення товариства «Знання», яке об'єднує 213 членів. У 1966 році вони прочитали для трудящих району 1745 лекцій. При товаристві працюють секції: громадсько-політична, сільськогосподарська, медична, юридична, воєнно-політична і молодіжна.

На молочно-товарній фермі колгоспу «Перше травня». 1967 р.

Близько 300 трудівників селища відвідували в 1967 році гуртки і теоретичні семінари в системі партійної освіти.

Селище має стадіон і спортивний зал. Колективи фізичної культури і спорту створено у ветеринарному технікумі та на олійницькому заводі. Регулярно працюють секції волейболу, важкої атлетики, боротьби, боксу, кульової стрільби, настільного тенісу, шахів, велосипеду і легкої атлетики. Щороку проходять тут районні спартакіади, змагання з окремих видів спорту. Дитячі футбольні команди беруть участь у змаганнях на приз клубу «Шкіряний м'яч», а юні волейболісти — в традиційному розиграші призу «Волейбольна надія». Міловські спортсмени не раз виходили переможцями в районних і обласних змаганнях, а збірна футбольна команда селища 1961 року завоювала кубок обласної ради ДССТ «Колгоспник».

Урочисто відзначаються в Міловому роковини визволення селища від німецько-фашистських загарбників. Щороку 16 січня сюди з'їжджаються колишні учасники боїв. Перед початком святкування вулицями селища проходять ветерани війни, передовики виробництва, колони комсомольців і піонерів. Перед могилою загиблих воїнів молодь промовляє клятву вірності справі, за яку їх батьки і діди віддали життя. Відбувається традиційний мітинг, на якому виступають колишні воїни, що відзначились при визволенні Мілового. Потім починається масове гуляння: катання на трійках, танці, виступи учасників художньої самодіяльності.

Весело і цікаво проходить свято, присвячене возз'єднанню України з Росією. Делегації трудівників українського Мілового і сусіднього російського Чорткового зустрічаються на мосту, що з'єднує обидва селища, підносять одна одній хліб і сіль.

Стали традиційними веселі проводи зими, вшанування героїв праці, урочисті напутні побажання молодим воїнам, свята пісні, огляди художньої самодіяльності, в яких беруть участь сотні виконавців.

У Міловому 22 партійні організації, що об'єднують 353 комуністів. Вони йдуть у перших лавах ударників комуністичної праці,виступають ініціаторами боротьби за успішне виконання завдань нової п'ятирічки. Серед них немало раціоналізаторів, трудівників, що борються за високу культуру виробництва, за одержання продукції високої якості. Вони проводять велику ідейно-виховну роботу серед населення.

Значна роль у вихованні підростаючого покоління належить дванадцяти комсомольським організаціям, які об'єднують у своїх лавах близько 600 чол. За відмінне навчання і активну громадську роботу Людмила Грицаєва — учениця ветеринарного технікуму — була обрана делегатом XV з'їзду ВЛКСМ.

Великі зміни відбудуться в Міловому за роки п'ятирічки. У селищі споруджуються новий Палац культури із залом для глядачів на 400 місць і спортивним залом, будинки для райкому КП України і райвиконкому. Буде збудовано середню і музичну школи, дитячі ясла, кінотеатр, вечірнє кафе, ресторан, нові магазини,

а також автоматичну телефонну станцію та ін. Продовжуються роботи по впорядкуванню вулиць, озелененню території пляжу, благоустрою парку.

Волею Комуністичної партії, патріотичною працею трудящих колишній степовий хутір перетворюється на один з найкрасивіших, благоустроєних районних центрів області.

Л. АЛЕКСЄЄВА

Міловський район — розташований у північно-східній частині області. Межує на півдні і заході з Біловодським та на заході — з Марківським районами Луганської області, на сході — з Чортківським районом Ростовської і на півночі з Кантемирівським районом Воронезької областей.

Уперше був створений у 1920 році, в сучасних межах — з 8 грудня 1966 року.

Площа району 1 тис. кв. км. Населення 20,4 тис. чол., з них 4,8 тис. чол. (23,5 проц.) — міського, 15,6 тис. чол. (76,5 проц.) — сільського. Густота населення 21,3 чол. на 1 кв. кілометр.

До складу району входять селищна і 6 сільських Рад, усього 33 населені пункти.

Територію району перетинає залізнична магістраль Москва—Кавказ, а також автострада Мілове — Старобільськ. Тече річка Комишня (басейн Сіверського Дінця).

Грунти переважно чорноземні. Рослинність степового і лісостепового характеру. Де-не-де збереглись ділянки цілинного степу з типовими цілинними рослинами.

На території району є поклади крейди, мергелю, глини.

В районі є 11 колгоспів і 2 радгоспи. Основний напрям господарства — виробництво зерна (пшениця, ячмінь, кукурудза), соняшнику, продуктів тваринництва.

Всього сільськогосподарських угідь 94,5 тис. га, в т. ч. орної землі 62,7 тис. га (66,4 проц.), луків і пасовиськ 16,5 тис. га (15,4 проц.), садів 1,2 тис. га (1,3 проц.). Решта площі — під лісами, лісосмугами тощо.

У 1967 році була така структура посівної площі: під зерновими культурами 46,2 проц., під технічними 16,5 проц., під кормовими 27,4 проц., під картоплею, овочами 1,7 проц., під іншими культурами 8,2 проц. орної землі.

У 1964—1966 рр. в середньому по району зібрано з одного га 20,2 цнт озимої пшениці, 12,2 цнт соняшнику, 18,2 цнт ячменю.

На 1 січня 1967 року в районі було великої рогатої худоби 24,9 тис. голів (в т. ч. 8,1 тис. корів), 24,8 тис. свиней, 20 тис. овець. У 1966 році колгоспи і радгоспи виробили 3,5 тис. тонн м'яса, 15 тис. тонн молока, 2,9 млн. штук яєць. Виробництво м'яса в 1966 році порівняно з 1964 роком збільшилось на 2,2 тис. тонни.

У Міловській районній бібліотеці. 1940 р.

Всі основні сільськогосподарські роботи механізовані. В районі є 349 тракторів, 194 різні комбайни, 463 культиватори та багато іншої техніки. Колгоспи і радгоспи електрифіковані. З 1968 року всі господарства одержують уже електроенергію від державних електростанцій.

У колгоспах запроваджено гарантовану грошову оплату праці, внутрігосподарський розрахунок.

За успіхи у виробництві сільськогосподарської продукції 34 трудівники колгоспів і радгоспів у 1966 році нагороджено орденами і медалями Союзу РСР.

Промислові підприємства району мають місцеве значення: харчокомбінат, молокозавод, промкомбінат, два відділення «Сільгосптехніки». 60 проц. продукції олійницького заводу йде на експорт.

Розгортається промислове, культурно-побутове і житлове будівництво.

Працює 99 магазинів, ларків, кіосків, підприємств громадського харчування. Райспоживспілка об'єднує 6 споживчих товариств. У 1966 році продано населенню різних товарів на суму 8,3 млн. крб., або на 252 тис. крб. більше, ніж у 1965 році.

В межах району є 14 майстерень побутового обслуговування (пошиття одягу, взуття та ін.).

За найкращі показники в роботі 25 колективам підприємств, колгоспів, радгоспів, торговельних і побутових закладів присвоєно звання колективів комуністичної праці; 326 трудівників удостоєно звання ударників комуністичної праці.

Густа сітка медичних, навчальних і культурно-освітніх закладів обслуговує населення.

Тут діють селищна і 3 сільські лікарні, 14 фельдшерсько-акушерських пунктів і 5 пологових будинків. Працює 15 лікарів, 92 працівники середнього медичного персоналу. Лікар районної лікарні Г. М. Сидоренко удостоєний почесного звання заслуженого лікаря УРСР, 55 працівників охорони здоров'я нагороджені орденами і медалями Союзу РСР.

У 1967 році в 5 середніх, 8 восьмирічних і 12 початкових школах району навчалось 3393 учні і працювало 274 вчителі, серед них 23 нагороджені значком «Відмінник народної освіти УРСР».

У ветеринарному технікумі навчається 585 учнів і працює 21 викладач. Починаючи з 1964 року — часу його відкриття — тут підготовлено 355 фахівців тваринництва. При технікумі періодично працюють курси підвищення кваліфікації завідуючих МТФ і СТФ.

У районі працюють 4 будинки культури, 19 сільських клубів, 30 кіноустановок, у т. ч. одна — широкоекранна, 3 селищні і 13 сільських бібліотек, загальний фонд яких становить 188 тис. томів. Є районний Будинок піонерів і школярів.

Проводить роботу відділення товариства «Знання», яке об'єднує 16 первинних організацій.

На території району, за 12 км на південний захід від Мілового, розташований заповідник «Стрілецький степ». Він має понад 400 різних видів рослин. Тут живе понад 190 різних видів птахів і звірів. Крім звичайних представників фауни степової зони, тут живуть рідкісні птахи і звірі: дрофа, стрепет, журавель степовий, куріпка сіра, їжак вухастий, норка та ін. Колонія бабаків у заповіднику — одна з найбільших в СРСР.

В районі є 17 братських могил з пам'ятниками-обелісками воїнам, що загинули в роки громадянської і Великої Вітчизняної воєн.

Видається газета «Слово хлібороба», орган Міловського РК КП України і виконкому районної Ради депутатів трудящих.

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СІЛЬСЬКИХ РАД МІЛОВСЬКОГО РАЙОНУ

ВЕЛИКО́ЦЬК — село, центр сільської Ради, розташоване за 8 км від районного центру і за 8 км від залізничної станції Чертково. Населення — 1801 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Бондарівка, Криничне, Олексіївка, Травневе, Ягідне, Яснопромінське.

В селі розташовані центральна садиба колгоспу «Родина», молокозавод, інкубаторна станція, райоб'єднання «Сільгосптехніка».

Колгосп «Родина» — м'ясо-молочного напряму. Його земельний фонд становить 11600 га, в т. ч. 7800 га ріллі. На фермах — близько 3000 голів великої рогатої худоби, 4600 свиней. Виробничі процеси — механізовані.

У Великоцьку є середня школа, бібліотека, Палац культури. За післявоєнні роки майже повністю поновився житловий фонд села, виросли нові вулиці — Радянська, Комсомольська, Зарічна; посаджено парк.

Село виникло в XVII столітті.

Під час проведення столипінської реформи, в 1911 році, у Великоцьку відбулося заворушення селян, обурених несправедливим розподілом землі. Бідняки спалили кілька куркульських господарств. Цей виступ був жорстоко придушений карателями.

ЗОРИКІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Комишній, за 25 км від районного центру і за 20 км від залізничної станції Зоринівка. Населення — 1014 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Північка та Сухе.

В селі розташована центральна садиба колгоспу «Дружба», який має 11800 га землі, в т. ч. 7400 га орної, 4000 га сіножатей та луків. Господарство спеціалізується на виробництві зерна та тваринницької продукції. Основні виробничі процеси — механізовані; артіль має власний цегельний завод.

У Зориківці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека; лікарня на 25 ліжок.

Село виникло в кінці XVII століття.

МОРО́ЗІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване в долині річки Комишної, за 25 км від районного центру і за 10 км від залізничної станції Зоринівка. Населення — 1406 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Зоринівка та Шелестівка.

В селі розташовані центральна садиба колгоспу «Комунар», олійний завод, відділення «Сільгосптехніки».

Колгосп «Комунар» має 11600 га землі, в т. ч. 8000 га ріллі; понад 1100 корів, 4 електростанції потужністю 260 кіловат. Господарство — молочно-зернове.

В Морозівці є середня школа, клуб на 250 місць, бібліотека.

Село виникло в XVII столітті.

Жителі Морозівки брали активну участь у Біловодському повстанні проти білокозаків у грудні 1918 року.

МИКІ́ЛЬСЬКЕ — село, центр сільської Ради. Розташоване за 25 км від районного центру, за 8 км від залізничної станції Зоринівка. Населення — 1759 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Благодатне, Водянолипове, Діброва, Колядівка, Розсохувате, Хоминське, Червона Зоря.

У Микільському розташована центральна садиба колгоспу «Колос», який спеціалізується на виробництві зерна та м'яса. Артіль має 6600 га землі, в т. ч. 3900 га орної.

В селі є середня школа, клуб, бібліотека.

Микільське засноване на рубежі XVIII—XIX століть.

Селяни Микільського ухилялися від мобілізації в білу армію генерала Краснова. Коли красновці почали примусову мобілізацію, 24 грудня 1918 року селяни піднялись на збройне повстання. Тільки 2 січня 1919 року білокозакам вдалося зламати опір повстанців. Керівники повстання С. В. Волошенко, О. С. Шевченко, Х. Г. Приходько та активний учасник повстання Д. І. Цвіркун були страчені білокозаками.

НОВОСТРІЛЬЦІ́ВКА — село, центр Журавської сільської Ради, розташоване за 18 км від районного центру і за 17 км від залізничної станції Чертково. Через село проходить шосе Старобільськ—Мілове. Населення — 2678 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Журавське, Дзержинське, Зарічне, Червона Зірка, Ярське.

В селі розташована центральна садиба кінного заводу № 60, який вирощує племінних коней, виробляє продукти тваринництва та зерно. В господарстві наявні 10100 га землі, в т. ч. 5900 га орної.

У Новострільцівці є середня школа, клуб, бібліотека, лікарня.

Кінний завод заснований в 1805 році, називався Стрілецьким. Поблизу заводу виросло село, яке на відміну від існуючої Стрільцівки названо Новострільцівкою.

СТРІЛЬЦІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 25 км від районного центру і за 20 км від залізничної станції Чертково. Через село проходить шосе Старобільськ—Мілове. Населення — 587 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Березове, Калмиківка, Кирносове, Мусіївка, Новомикільське.

В селі розташована центральна садиба колгоспу «Заря», який має 8000 га землі, в т. ч. 5400 га орної. В господарстві розвинуте рільництво й тваринництво.

У Стрільцівці є восьмирічна школа, бібліотека, клуб.

Село засноване в першій половині XVIII століття.

НОВОАЙДАРСЬКИЙ РАЙОН

НОВОАЙДА́Р

Новоайдар — селище міського типу, центр Новоайдарського району. Розташований на річці Айдарі, лівій притоці Сіверського Дінця, за 58 км на північний захід від Луганська і за 3 км на південний захід від станції Новий Айдар на залізниці Москва—Донбас. З обласним центром Новоайдар сполучений залізницею і автомагістраллю Луганськ—Старобільськ. До 1920 року село Новоайдар було волосним центром Старобільського повіту Донецької губернії, у 1920 році стало центром Новоайдарського підрайону, а в 1925 році — Новоайдарського району Старобільського округу. На селище міського типу Новоайдар перетворений у 1957 році. Населення — 5700 чоловік.

В околицях селища виявлені рештки неолітичної стоянки та кочівницькі кургани.

Новоайдар заснований донськими козаками в 2-й половині XVII століття. Для захисту від набігів степових кочовиків — ногаїв і татар — на правому березі річки Айдару було збудоване військове козаче містечко[1]. Тут оселялось багато селян-втікачів. Разом з козачою біднотою вони виступали проти своїх гнобителів, брали активну участь у Булавінському повстанні 1707 року. Новоайдарський козак І. Лоскут, учасник селянської війни під проводом С. Разіна, був одним із ватажків цього повстання[2]. Царські війська жорстоко розправилися з новоайдарцями. В 1708 році вони спалили станицю і стратили більшість її жителів. Лише через кілька років тут знову виникло поселення.

У 1719 році Новоайдарська слобода стала повітовим містом Азовської губернії. Згодом, після створення Української, а потім Дніпровської укріплених ліній, оборонне значення Новоайдара занепало. Перша половина XIX століття характеризується зростаючим зубожінням його жителів, яких відносили до розряду державних селян. Вони мусили сплачувати великі грошові податки і виконувати натуральні повинності.

Після реформи 1861 року на душу населення в селі припадало всього 1,8 десятини землі. Але й цю землю обробляти було нічим — не вистачало тягла. Селяни

[1] А. Н. Скрипов. На просторах Дикого поля. Ростов, 1960, стор. 74.
[2] Наш край. Документы по истории Донской области. Ростов, 1963, стор. 81.

розорялися, йшли в найми або на заробітки на шахти і заводи. У 1900 році на сезонні заробітки пішло 876 чоловік, в 1903 році — 1370 чоловік, в т. ч. 69 сімей повністю[1].

Голод, холод, неписьменність — такою була доля селян. Вони жили в темних хатах, збудованих з рублених колод. В цих хатах була одна кімната, сіни і комора[2].

Під час епідемій холери та цинги в 1848—1849 рр. в Новоайдарі померло 240 чоловік, або близько 10 проц. усіх жителів. Особливо велика смертність була серед дітей. Так, у 1903 році з 806 хлопчиків віком від 6 до 17 років померло 560, а з 760 дівчаток такого ж віку — 506. Однією з причин цього був вкрай низький рівень медичного обслуговування. В 1903 році Новоайдар мав усього одну медичну дільницю на два ліжка. А оскільки вона обслуговувала відразу кілька волостей, то на 10 тис. чоловік припадало одне ліжко. Медперсонал складався з двох фельдшерів.

Не краще було і з народною освітою. До Великої Жовтневої соціалістичної революції в селі працювали 4 початкові школи — 2 парафіальні і 2 земські. Та в них могли вчитися не всі. Основна маса селян лишалась неписьменною. В 1905 році з 3488 чоловіків Новоайдара грамотних налічувалось тільки 395 і лише 19 — з 3055 жінок. З 955 хлопчиків шкільного віку вчилося 132, а з 663 дівчаток — три[3].

Віковий гніт самодержавства, злидні, низький рівень культури і охорони здоров'я викликали у селян протест. У 1904 році, коли почалась російсько-японська війна, в період мобілізації до армії серед призовників села відбулося заворушення, яке було придушене загоном козаків. Під час першої російської революції 1905—1907 рр. селяни-бідняки Новоайдара відібрали в куркулів землю і поділили її між собою. Власті відповіли на це жорстокими репресіями. Десятки селян були засуджені і відправлені на заслання.

Місцеві жителі жили головним чином з сільського господарства. Проте культура землеробства і врожаї були дуже низькими. Лише близько 40 куркульських господарств з більш як тисячі слобідських дворів мали у своєму розпорядженні сівалки, косарки, молотарки та інші сільськогосподарські машини, а також достатню кількість тяглової сили для обробітку землі. А бідняки здебільшого працювали в супрязі, об'єднуючи тягло двох або кількох господарств. Вони збирали щонайбільше 30—40 пудів зерна з десятини навіть у врожайні роки[4]. Селяни часто голодували.

Нестача тягла і низькі врожаї, а також сусідство великих промислових центрів Донбасу позначились на всьому господарстві новоайдарців, на їх житті й побуті. Багато з них змушені були вдаватись до торгівлі худобою — прасольства. Цьому сприяло географічне положення селища, яке лежало на шляху з хліборобської Старобільщини в Луганськ. Багато жителів Новоайдара скуповували худобу в Старобільську та Біловодську і збували її з вигодою в містах Донбасу.

Розвивались і промисли. В Новоайдарі на початку XX століття було 3 приватні артілі по обробці шкір і збуту продукції, 2 вальцьові млини[5]. 13 господарств жили з бондарства, 10 — з ковальства, 7 — виготовляли колісні візки і т. д. Проте це мало полегшувало становище трудового селянства. Особливо тяжко жилося йому в роки першої світової війни.

Тягар воєнних років, нескінченні утиски з боку властей — все це призводило до невдоволення самодержавством. Тому коли прийшла звістка про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції, її з радістю зустріли селяни Новоайдара. В грудні 1917 року тут утворилась перша Рада селянських і солдатських депутатів. Рада проводила збори селян, роз'яснювала їм декрети Радянської влади. Було здійснено націоналізацію землі.

---

[1] Краткий очерк местных и отхожих промыслов населения Харьковской губернии. Х., 1905, стор. 118.

[2] Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Х., 1898, стор. 575.

[3] Материалы для оценки земель Харьковской губернии. Старобельский уезд. Вып. 2, Х., 1907, стор. 254—260, 263—279.

[4] Отчет по экономическим мероприятиям Старобельского уездного земства за 1914 год. Старобільськ, 1915, стор. 14.

[5] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 12, арк. 37.

В 1917 році для боротьби з контрреволюцією в Новоайдарі було організовано червоногвардійський загін, який охороняв село від нападів контрреволюційних банд. Очолив його місцевий житель П. Г. Ільїнов. В одній із сутичок з бандитами він загинув смертю хоробрих.

У 1918 році населення повстало на боротьбу проти німецьких окупантів. Житель А. І. Скрипниченко не залишав гвинтівки навіть працюючи в полі. Якось він обстріляв німецький броньовик, що з'явився біля села. Пізніше розрізнені виступи місцевих жителів набрали форм організованої боротьби проти загарбників. У Новоайдарі було створено партизанський загін, до якого ввійшло 100 місцевих жителів. Серед них — І. Ю. Гусєв, Б. Гостєв, О. Євсютін, І. Малик, К. А. Андросов, Є. М. Бочаров, М. Андросов, І. В. Шопін та інші[1]. Командиром загону був Д. Є. Щербак. 16 грудня 1918 року партизани вирушили з Новоайдара і наступного дня в селі Половинкиному вступили в бій з білокозаками. Смілива атака партизанів закінчилась перемогою: білокозаки відійшли[2]. Згодом загін влився у Старобільський революційний полк, сформований у січні 1919 року на базі місцевих партизанських загонів. Командиром полку призначили С. К. Коваленка. Пізніше він був реорганізований у 372-й стрілецький полк, який громив білогвардійців на території Старобільського повіту, визволяв Донбас і Крим, у складі Української трудової армії брав участь у відбудові Донбасу. За участь у розгромі кавалерії Шкуро і визволенні міста Короча командира полку С. К. Коваленка нагородили орденом Червоного Прапора[3].

За роки першої світової і громадянської воєн сільське господарство Новоайдара зовсім занепало; в селі відчувалась гостра потреба в робочій худобі, насінні, реманенті тощо. Молодій Радянській республіці необхідний був хліб. Новоайдарському районному продовольчому комітету довелося здійснювати продрозверстку в надзвичайно тяжких умовах боротьби з бандами, які всіляко намагалися зірвати заходи Радянської влади. Великий опір чинили і куркулі. Боротьбу з бандитизмом і місцевими куркулями проводили Новоайдарський підрайонний і сільський ревкоми (до Старобільського району входило кілька підрайонів, у т. ч. і Новоайдарський). Їх очолювали у 1920 році П. П. Колосов та Є. М. Бочаров[4].

Ревкоми займалися також питаннями забезпечення населення продовольством, поданням допомоги червоноармійським сім'ям. Тільки за перші місяці 1920 року їм було видано 53 тис. карбованців.

У 1921 році в донесенні Старобільському управлінню новоайдарці повідомляли про остаточний розгром банди Звєздова. Пізніше було покінчено і з іншими бандами. В цій боротьбі загинули активісти І. Ю. Гусєв, К. А. Андросов, І. В. Шопін та інші.

Тяжкі матеріальні умови спричиняли масові захворювання серед населення. Тут лютували епідемії, особливо холера.

Керівну роль у боротьбі за зміцнення Радянської влади у селі відігравали комуністи. Партійний осередок в Новоайдарі утворився в 1921 році. До його складу входили П. М. Заморов, С. А. Копанєв, Н. І. Корзун, Г. М. Єжак та інші — всього 6 членів і 4 співчуваючі. Осередок дбав про зростання своїх рядів. Перед кожним комуністом ставили завдання підготувати з числа бідняків і колишніх червоноармійців до вступу в партію 3—4 чоловіки. І вже через рік партосередок зріс до 20 чоловік. Комуністи проводили серед бідняків активну роботу. П. М. Заморов став першим військкомом Новоайдарської волості. З ініціативи Н. І. Корзун у Новоайдарі було засновано дитячий будинок.

Головною турботою партосередку була заготівля хліба. В 1921 році Новоайдарський партійний осередок виділив для допомоги старобільському продзагонові 10 комуністів. У селі Олексіївці куркулі чинили запеклий опір проведенню хлібозаготі-

---

[1] ЦДАРА, ф. 3715, оп. 3, спр. 2, арк. 4.
[2] Там же, оп. 2, спр. 1, арк. 90.
[3] Луганщина, стор. 126.
[4] Луганський облдержархів, ф. Р-1171, оп. 1, спр. 107, арк. 18,24.

вель. Розгорівся справжній бій, в якому загинуло понад 30 бійців продзагону, але завдання було виконане[1].

Велика роль у справі зміцнення Радянської влади в селищі належала Новоайдарському комнезамові, організованому в 1921 році. Головою його селяни обрали І. І. Шопіна[2]. Комітет розподіляв землю, обстоював інтереси бідноти, допомагав сім'ям червоноармійців, проводив боротьбу з спекуляцією.

Вірним помічником партійної організації була молодь села. В серпні 1921 року в Новоайдарі утворився комсомольський осередок. Перші комсомольці селища — П. І. Черкашин, В. Я. Шпіленко, М. Т. Єременко, сестри І. Г. і О. Г. Єременко та інші — проводили активну культмасову роботу: створювали хати-читальні, виступали з лекціями і бесідами. У дні церковних свят вони організовували антирелігійні походи-карнавали. На відкритих майданчиках молодь танцювала, співала пісень. Застрільниками цих заходів були комсомольці В. Ф. Бахмутський, О. І. Шопіна, Я. Козловська, П. Міщенко та інші. В клубі, відкритому в колишньому попівському будинку, комсомольці і молодь створили читальню, організували гурток художньої самодіяльності, що виступав з спектаклями і концертами.

Новоайдарські комсомольці були ентузіастами боротьби за ліквідацію неписьменності серед населення. В селищі у 1923 році діяли 2 лікнепи, в яких навчалося понад 70 чоловік. Згодом лікнепи організовувались при десятихатках. За навчання взялося близько 500 чоловік. Заняття проводили комуністи і комсомольці — М. І. Тіханов, В. І. Єфремов, М. П. Крицький, О. І. Коваль, К. М. Козловська, Р. С. Єременко, І. І. Рижков, М. А. Ільїнова, Г. П. Особова та інші[3].

Рік у рік міцніла новоайдарська партійна організація. В 1923 році в ній налічувалось понад 30 комуністів і кандидатів у члени партії. Вона спрямовувала діяльність комнезаму, дбала про розвиток охорони здоров'я і народної освіти, провадила широку роботу серед жінок. В 1927 році в Новоайдарі відкрили школу-семирічку, в якій працювало 7 учителів, що навчали і виховували 350 дітей. У 1929 році відбувся перший випуск. Пізніше, 1936 року тут, у новому двоповерховому приміщенні, почала працювати середня школа.

Партійна організація селища в перші роки Радянської влади провела в Новоайдарі велику роботу по соціалістичному перетворенню сільського господарства. В 1924 році з її ініціативи тут було створено комуну «Червоний хлібороб», яку в 1925 році реорганізували у Товариство спільного обробітку землі (ТСОЗ). В 1929 році в Новоайдарі на базі ТСОЗу виник перший колгосп «П'ятирічка». В нього вступило 130 сімей. Господарство мало 8 пар волів, 10 пар коней, близько 1200 га землі. Головою першого колгоспу була місцева жителька М. А. Ільїнова, вдова загиблого командира партизанського загону П. Г. Ільїнова.

В 1930 році в Новоайдарі, крім «П'ятирічки», було організовано ще 4 колгоспи — «Червоний партизан», «13-річчя Радянської влади», ім. 8 Березня та ім. Ворошилова. В 1934 році ці колгоспи об'єдналися в одне господарство — колгосп ім. Косіора, пізніше — ім. Тельмана. У колгоспі налічувалось 300 дворів, він мав 1150 га землі, в т. ч. 950 га орної[4]. З 1932 року виробничу допомогу цим колгоспам почала подавати створена в селищі Новоайдарська МТС[5], яка мала 20 тракторів. Першим директором МТС був призначений двадцятип'ятитисячник робітник-коваль Сметана.

Колективізація була могутньою підоймою в боротьбі за піднесення сільськогосподарського виробництва. З кожним роком колгоспне господарство дедалі міцнішало, зростали врожаї і продуктивність громадського тваринництва, поліпшувався добробут жителів села. Хлібороби колгоспу «П'ятирічка» в перший же рік спільної роботи зібрали по 15—20 цнт зерна і 13—14 цнт соняшнику з кожного га посівів,

[1] Газ. «Прапор перемоги», 30 липня 1963 р.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 81.
[3] Там же, спр. 586, арк. 73, 75, 76.
[4] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 12, арк. 35—36.
[5] ЦДАЖР УРСР, ф. 27, оп. 12, спр. 522, арк. 24.

а колгосп ім. 8 Березня одержав у 1931 році по 12—13 цнт пшениці з кожного га посівів. З першого врожаю колгосп видав членам артілі по 16 пудів пшениці.

Завдяки господарським успіхам артілі ім. 8 Березня до неї вступало дедалі більше селян. Якщо в 1931 році в ній налічувалось тільки 34 господарства, то через рік їх вже було 90, а в 1933 році — 158. У 1935 році колгосп ім. 8 Березня зібрав у середньому по 14 цнт зерна з гектара[1].

Велику роль у піднесенні культури землеробства і зростанні врожайності відіграла механізація найважливіших польових робіт. У 1935 році на полях колгоспу ім. 8 Березня працювало 5 тракторів ХТЗ. В 1937 році колгоспники цієї артілі зібрали вже по 29 цнт зерна колоскових культур з кожного га посівів і одержали по 4 кг 700 грамів хліба на трудодень. При плані 94 т державі було здано майже 200 т зерна. В 1939 році на поля новоайдарських господарств вийшов перший комбайн «Комунар».

Жіноча тракторна бригада Ф. С. Перової (у центрі). 1936 р.

Характерним для щойно організованих колгоспів був шлях сільськогосподарської артілі «П'ятирічка». Спочатку колгосп у виробництві зерна головну ставку робив на яру пшеницю, що давала всього 8—10 цнт зерна з га. З 1932 року хлібороби цього господарства почали вирощувати також озиму пшеницю. Врожай цієї важливої культури на 1936 рік зріс до 18—20 цнт з гектара.

Важливу роль у піднесенні економіки колгоспу відіграло впровадження в 1936 році твердих планових поставок державі — застосування принципу погектарного обчислення, що підвищило матеріальну заінтересованість трудівників і колгоспу в цілому у збільшенні виробництва сільськогосподарських продуктів. В тому ж році колгосп продав державі понад план більше 200 цнт зерна. Тоді ж колгосп запровадив паровий клин, під який відводилося до 300 га орної землі. Ця земля засівалася озимою пшеницею і давала високі врожаї. В 1937 році хлібороби артілі зібрали в середньому по 18,6 цнт зерна з га, а на окремих площах — від 22 до 32 цнт. Колгосп ім. Тельмана повністю розрахувався з державою і видав членам артілі по 7 кг зерна, 300 грамів соняшнику, 3 кг картоплі, різних овочів і по 1 крб. 15 коп. грішми на трудодень. Такої високої оплати трудодня тоді не добивався ще жоден колгосп району. За проданий державі хліб господарство першим у районі придбало 2 вантажні автомашини, пальне та інші матеріали.

Особливо високих урожаїв добилися в цьому господарстві бригади К. М. Махортова і О. К. Савіна. В 1937 році вони зібрали в середньому по 32 цнт озимої пшениці з га. Стільки ж зерна одержала і бригада В. Я. Євдокимова з колгоспу ім. Ворошилова.

Зростало і громадське тваринництво. Особливо великих успіхів досягли тваринники колгоспу ім. Будьонного. Трудівники ферми в 1936 році одержали найвищий у районі приплід молодняку — в середньому по 16 поросят від кожної свиноматки. За ці досягнення колгосп у 1937 році був учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки.

Успішно розвивалось у новоайдарських колгоспах овочівництво. В 1938 році в колгоспах ім. Ворошилова та ім. Тельмана городи давали високі врожаї. В 1940 році колгосп ім. Тельмана став учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки у Москві[2].

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 12, арк. 38.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 80.

В 30-і роки в усій країні поширився почин трактористки П. М. Ангеліної, яка закликала сільських трудівниць опановувати спеціальність трактористок і створила першу в країні жіночу тракторну бригаду. На Луганщині відгукнулась на цей почин новоайдарська колгоспниця Ф. С. Перова. Закінчивши в 1935 році курси трактористок при Новоайдарській МТС, вона організувала жіночу тракторну бригаду, яка рік у рік добивалась високих виробничих показників. Між Ф. С. Перовою і П. М. Ангеліною зав'язалася дружба. Бригадири-новатори двох сусідніх областей обмінювалися досвідом роботи, допомагали порадами. Їхні тракторні бригади змагалися між собою.

У довоєнні роки трудящі Новоайдара добилися значних успіхів не тільки в сільському господарстві, а й у культурному будівництві, розвитку охорони здоров'я і народної освіти. В 1930 році тут уже працювала добре обладнана лікарня з хірургічним, терапевтичним та інфекційним відділеннями на 50 ліжок. В ній працювали спочатку 4 лікарі і 12 чоловік середнього медичного персоналу, а в 1940 році — 7 лікарів і 50 працівників з середньою медичною освітою. При лікарні був пологовий будинок. У своєму розпорядженні лікарня мала машину швидкої допомоги, дві вантажні автомашини.

Змістовним і різноманітним було культурне життя села. В 1931 році методом народної будови в Новоайдарі спорудили клуб на 250 місць, який став центром культурно-масової роботи на селі. В сільській бібліотеці збиралося багато молоді, провадились голосні читання, обговорення прочитаного.

Мирна праця жителів Новоайдара була перервана в 1941 році віроломним нападом гітлерівської Німеччини на нашу країну. Майже всі чоловіки села стали на захист Вітчизни. Добровольцями пішли на фронт В. М. Скубак, Ф. В. В'ючнов, дівчата Я. П. Соколова, Т. П. Сазонова, М. П. Савва, Д. В. Левкова та інші.

З перших же днів війни жителі Новоайдара всі свої зусилля спрямовували на подання допомоги фронту. Діючій армії були передані колгоспні автомашини, кращі коні.

У зв'язку з тим, що чоловіки пішли до армії, колгоспи почали відчувати нестачу робочих рук. Багато жінок вступило на курси сільських механізаторів, що відкрилися при Новоайдарській МТС. Закінчивши курси, вони створили в усіх колгоспах жіночі тракторні бригади. Особливо велику допомогу колгоспам подала бригада механізаторів Т. О. Черкашиної[1].

В липні 1942 року Новоайдар був окупований німецько-фашистськими загарбниками. Окупанти заподіяли селу збитків на загальну суму понад 4,8 млн. крб.[2]. Були зруйновані школи, залізничний вокзал, знищені сільськогосподарські машини та реманент. Серед закатованих фашистами — І. С. Баєв, С. В. Баєв, П. М. Солдатенко, Г. П. Катериніна, Б. С. Гостєв та інші. В січні 1943 року Новоайдар визволили частини Радянської Армії. Незважаючи на величезну шкоду, заподіяну німецько-фашистськими загарбниками селищу, новоайдарці відразу ж почали подавати значну допомогу фронту — збирали для бійців теплий одяг і продовольство, доглядали поранених. Вони відправили для воїнів, які перебували на лікуванні в госпіталях, понад 6 тис. кг овочів, 3320 кг цибулі, понад 2,6 тис. яєць, більш як 7 тис. літрів молока. Крім того, новоайдарці збирали гроші на побудову танкової колони.

Беззавітну відданість Батьківщині виявили новоайдарці на фронтах Великої Вітчизняної війни. Багато з них удостоєно високих урядових нагород. За участь у форсуванні Дніпра, сміливу операцію по знищенню штабу німецької частини і виявлену військову доблесть жителю Новоайдара О. С. Шопіну в 1943 році було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Після тяжкого поранення він повернувся додому, опанував спеціальність зоотехніка і почав працювати на Новоайдарському пункті відгодівлі свиней. Його бригада щороку здавала на м'ясо по 6—8 тис. свиней. О. С. Шопін працює директором заготконтори Новоайдарської райспоживспілки.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 12, арк. 38.

[2] Там же, ф. Р-1658, оп. 1, спр. 546, арк. 1.

У тяжких умовах довелось колгоспникам відбудовувати господарство після фашистської окупації. Не вистачало робочих рук і тяглової сили, сільськогосподарського реманенту, посівного матеріалу. Партійні організації новоайдарських колгоспів мобілізовували людей на подолання цих труднощів. Переважну частину робіт виконували жінки. У плуг доводилося впрягати корів. Хліб косили вручну. Колгоспниці артілі ім. Чапаєва Т. П. Логвинова, А. Л. Рижкова, Ф. П. Сазонова скошували вручну по 0,8 га при нормі 0,5 га[1]. Багато жінок стали трактористками. Комсомольсько-молодіжна бригада, яку очолювала Ф. С. Перова, на 10 травня 1944 року виробила 576 га умовної оранки (або по 192 га на 15-сильний трактор), зекономивши 481 кг пального. Добрих успіхів добилися трактористки Олексіївської МТС М. К. Пикун, Т. С. Савельєва, М. П. Мачула.

Велика робота, проведена в селищі і районі під керівництвом парторганізації, дала відчутні результати. Вже в 1947 році новоайдарці добилися високих показників у розвитку колгоспного виробництва. За одержання в 1947 році багатих урожаїв зернових культур чимало механізаторів колгоспу ім. Карла Маркса було нагороджено орденами і медалями. Ордена Леніна удостоєно тракториста Я. А. Кузьменка. Бригадирові тракторної бригади Ф. С. Перовій присвоїли звання Героя Соціалістичної Праці. Її двічі обирали депутатом Верховної Ради СРСР.

Поряд з відродженням господарства після фашистської окупації проводилась відбудова зруйнованих шкіл і культурно-побутових об'єктів.

Велику роботу по охороні здоров'я розгорнули медичні працівники, які вели санітарно-освітню роботу серед населення, виступали з лекціями та бесідами. В 1943 році в лікарні було 7 лікарів. Найактивнішу участь у цій роботі брали лікарі Д. О. Тихановська, З. І. Хмільова, І. Я. Козаченко та інші.

В роки першої післявоєнної п'ятирічки трудящі Новоайдара добилися визначних успіхів у розвитку сільськогосподарського виробництва. Колгосп ім. Чапаєва у 1951 році мав 820 голів великої рогатої худоби, з них 189 корів. Стадо свиней досягло 400 голів, овець — близько 800 голів, птиці — понад 2200 голів. У господарстві, яке обслуговувала Новоайдарська МТС, було 4 автомашини, 6 потужних дизельних двигунів, сільськогосподарський реманент. Колгосп продав державі 4632 цнт зерна, виконавши намічений план, успішно розрахувався з державою по продажу м'яса і молока, а завдання по продажу яєць і овочів значно перевершив. Річний прибуток господарства становив 1 млн. 134 тис. карбованців.

У 1958 році колгоспи ім. Будьонного, ім. Чапаєва, ім. Ворошилова та ім. Карла Маркса були об'єднані в один — «Дружба», а в січні 1962 року на базі цього колгоспу утворився радгосп «Авангард». У 1963 році його реорганізували в Новоайдарську птахофабрику. Це єдине господарство в Луганській області, що спеціалізується на розведенні качок. Така спеціалізація викликана винятково сприятливими умовами для розведення водоплавної птиці на берегах Айдару. Спеціалізація дала можливість зміцнити господарство, різко збільшити виробництво пташиного м'яса. Якщо в 1963 році тут було вироблено всього 549 цнт качиного м'яса, то в 1965 році його виробництво зросло до 6,5 тис. цнт. При цьому замість запланованих 249 тис. качок відгодовано 289 тис. Птахофабрика має 12,6 тис. га землі, в т. ч. орної — 6,9 тис. га, 162 га — зайнято під садами і виноградниками, а близько 1,7 тис. га — ліси, вигони і пасовиська.

З кожним роком господарство дедалі краще оснащувалося новою технікою.

П. М. Ангеліна та Ф. С. Перова на полях Новоайдарської МТС. 1955 р.

[1] Газ. «Перемога», 30 липня 1944 р.

В 1966 році тут було понад 50 тракторів, 38 комбайнів різних марок, 52 причіпні і навісні сівалки. За останні роки впроваджено механічне доїння корів, що дало змогу дояркам обслуговувати не по 15—16 корів, як раніше, а по 22—24. Більш як на 6 крб. зменшилася собівартість кожного центнера молока. В 1966 році в господарстві було 10 доїльних установок, 2200 автопоїлок, 2 інкубатори. Рік у рік підвищувались економічні показники. Так, у 1966 році порівняно з 1954 роком середній урожай озимої пшениці зріс з 9,1 цнт до 18 цнт з га, а валовий збір зерна — з 24 514 цнт до 48 740 цнт. За цей же час валовий збір овочів зріс у 5 разів, поголів'я великої рогатої худоби — в два з лишком рази (в т. ч. корів — більш як у 4 рази), надій молока від фуражної корови — в два з лишком рази[1].

Серед трудівників птахофабрики широко розгорнувся рух за комуністичну працю. Організатори його — комуністи. В 1964 році за звання колективів комуністичної праці боролися працівники 6 тваринницьких ферм, 2 тракторних бригад і механічної майстерні, 83 трудівники боролися за звання ударника комуністичної праці. Вони добилися великих виробничих успіхів. Колективи трьох тваринницьких ферм, а також механізатори тракторної бригади Ф. С. Перової завоювали звання комуністичних. Звання ударника комуністичної праці здобули 36 чоловік — доярка Г. Ф. Валуйська, яка понад 30 років працювала в тваринництві, ланковий-механізатор Л. А. Селін, механізатори В. С. Мінін, М. О. Лактін та інші.

В 1961 році бригаду Ф. С. Перової відвідав знатний механізатор країни О. В. Гіталов. Після обміну досвідом бригада почала впроваджувати досвід комплексної механізації всіх робіт на вирощуванні просапних культур. В березні 1963 року Ф. С. Перова виступила в газеті «Правда Украины» з статтею-закликом «Дівчата — на трактор». Вона закликала сільських дівчат піти на курси трактористок, освоїти цю почесну і необхідну спеціальність. Цей почин підтримали в багатьох колгоспах і радгоспах області. За кермо трактора сіли Н. Ляшенко, Л. Фесенко і Н. Гризодуб з колгоспу ім. Дзержинського Старобільського району, М. Резнік з колгоспу ім. Котовського Марківського району і десятки інших дівчат. В 1963 році робітники і службовці радгоспу урочисто відзначили тридцятиріччя трудової діяльності Ф. С. Перової.

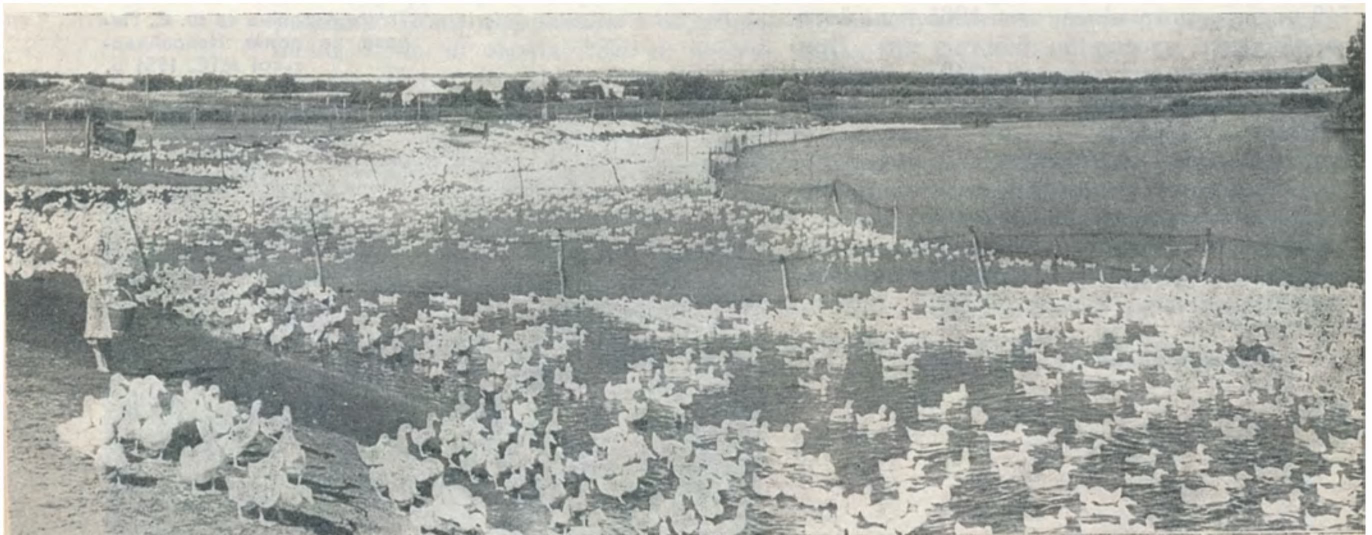
Відгодівельне господарство птахофабрики тепер значно розширюється. Тут споруджується понад 40 різних виробничих приміщень. Якщо в 1964 році новоайдарські птахівники відгодували і здали державі 100 тис. качок, то в 1967 році фабрика здала 460 тис. качок.

Працівники птахофабрики постійно поглиблюють і вдосконалюють свої знання і ділову кваліфікацію. На всіх фермах організовано зоотехнічне навчання з урахуванням спеціалізації господарства. Заняття 12 таких гуртків систематично відвідують близько 200 чоловік.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-1171, оп. 1, спр. 277, арк. 25.

Новоайдарська птахофабрика. 1966 р.

Великих успіхів добиваються також працівники інших галузей сільськогосподарського виробництва. В 1965 році доярки М. Д. Гречишкіна та О. І. Никитенко надоїли більш як по 3 тис. кг молока від кожної із закріплених за ними корів. Обидві доярки в 1966 році нагороджені орденом Трудового Червоного Прапора.

На консультаційному пункті по вивченню історії КПРС. Новоайдар. 1965 р.

На території селища працює ряд промислових підприємств. Продукція створеного в 1945 році промкомбінату реалізується в межах району. 60 тонн молока на добу переробляє новоайдарський молокозавод. Його продукцію відправляють у Луганськ, Кадіївку, Старобільськ. На базі Новоайдарської РТС створено відділення «Сільгосптехніки».

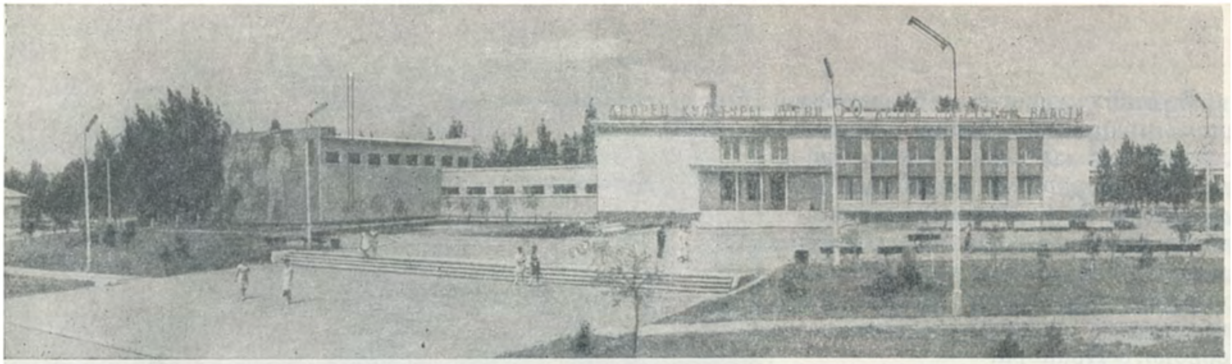

Засідання постійної комісії на громадських засадах по народній освіті і культурі при райвиконкомі. 1965 р.

Розвиток сільськогосподарського і промислового виробництва в Новоайдарі супроводиться зростанням і дальшим благоустроєм селища, неухильним підвищенням добробуту його жителів. У післявоєнні роки тут широко розгорнулось будівництво жител, культурно-побутових об'єктів, доріг. За роки семирічки в Новоайдарі споруджено двоповерховий будинок райкому партії, магазин культтоварів і продовольчий, універмаг, готель на 22 місця, залізничний вокзал, чайну, лазню. До Великої Вітчизняної війни площа комунальних будинків у селищі становила 470 кв. метрів, а в 1967 році вона зросла до 3437 кв. метрів. Широко розвинуто індивідуальне будівництво. В Новоайдарі виросло 400 індивідуальних житлових будинків площею близько 22 тис. кв. метрів. Держава допомагає забудовникам грошовими позичками, будівельними матеріалами. Новоайдар повністю електрифіковано і радіофіковано.

Тільки протягом 1964—1966 рр. у селищі виконано значний обсяг робіт по благоустрою: забруковано вулиці довжиною 12 км, посаджено 8,2 га парків і скверів, понад 100 тис. фруктових і декоративних дерев та близько 100 тис. кущів. В Новоайдарі споруджені пам'ятники В. І. Леніну, воїнам та жителям селища, які загинули в боротьбі проти німецько-фашистських загарбників у роки Великої Вітчизняної війни.

Велику роботу по благоустрою Новоайдара проводить селищна Рада. З її ініціативи в селищі щороку організовується кілька недільників по озелененню вулиць. Активну участь у цій роботі беруть депутати селищної Ради — завідуюча яйцескладом заготконтори М. Є. Гнилицька, майстер харчокомбінату Г. І. Нишатова, робітник

Палац культури, побудований на честь 50-річчя Великого Жовтня, у Новоайдарі.

птахофабрики В. Г. Шопін, пенсіонер В. М. Кутепов та інші. Вони підтримують тісний зв'язок з жителями, організовують недільники по благоустрою селища.

У післявоєнні роки значно поліпшилась робота по охороні здоров'я. За цей час лікарню розширено майже втроє порівняно з довоєнним періодом, і на 1 січня 1966 року вона мала 100 ліжок. Збудовано корпус, де розміщені терапевтичне і дитяче відділення, рентгенівський кабінет, клінічна лабораторія, кабінет фізичних методів лікування. В поліклініці, яку також споруджено в післявоєнний час, почали функціонувати кабінети окуліста, отоляринголога. Відкрито зубопротезний кабінет. У 1963 році побудовано нове приміщення пологового відділення на 20 ліжок. В лікарні працює 18 лікарів і 60 працівників середнього медичного персоналу.

В селищі є середня та початкова школи, вечірня школа робітничої і сільської молоді. В 1962 році збудовано середню школу-інтернат на 300 учнів з добре обладнаним гуртожитком, класними кімнатами, навчальними кабінетами, їдальнею, спортивним залом. Загальна кількість учнів у селищі — 1579 чоловік. В школах працює 98 учителів, з них 55 з вищою освітою і 43 — з незакінченою вищою і середньою освітою. Є Будинок піонерів.

Велику пошану в селищі здобули досвідчені вчителі, які понад 25 років працюють у школах,— А. Ф. Мягкохід, Р. С. Кривякіна, що в 1965 році нагороджені значком «Відмінник народної освіти УРСР».

Потяг до знань, до навчання — характерна риса сьогоднішнього життя новоайдарців. У гуртках, політшколах і семінарах навчається кожен третій робітник птахофабрики. Близько 40 спеціалістів сільського господарства, вчителів і лікарів систематично проводять лекційну пропаганду серед населення.

Рік у рік в Новоайдарі розширюється мережа дошкільних дитячих закладів. У 1962 році в селищі збудовано нове двоповерхове приміщення дитячого садка на 90 місць. Працюють дитячі ясла. Є 5 бібліотек, загальний книжковий фонд яких перевищує 52 тис. томів, літня естрада, 2 стаціонарні кіноустановки.

Книжковий фонд і кількість читачів районної бібліотеки рік у рік зростають. Якщо в 1948 році в ній налічувалось усього 2700 примірників книг, якими користувалось лише 236 чоловік, то в 1967 році фонд зріс до 23 тис. книг, а постійними читачами були 1820 жителів Новоайдара. Створені пересувні бібліотечки. Бібліотека веде велику масову роботу по пропаганді книги, вихованню трудящих. Тільки протягом 1966 року її працівники провели 6 читацьких конференцій, 7 літературних тематичних вечорів, 19 бібліотечних оглядів.

В центрі селища зведено новий Палац культури на 400 місць. Його споруджували комсомольці і молодь Новоайдара, проводячи на будівельному майданчику масові недільники. Новоайдарський Палац культури бере участь в усіх районних і обласних оглядах художньої самодіяльності.

Для розвитку художньої самодіяльності в Новоайдарі багато зробили ентузіасти цієї справи — працівник райспоживспілки Т. П. Сазонова, вихователька дитя-

чого садка Р. І. Вдовиченко, тракторист В. І. Крохмальов, електромонтер Л. О. Мишнєв та інші.

Багато уваги приділяється в Новоайдарі розвиткові спорту. Тепер у селищі налічується 7 низових колективів фізкультури, об'єднаних у сільське спортивне товариство «Колгоспник». До послуг молоді — стадіон, спортивний зал, волейбольні і баскетбольні майданчики, громадські інструктори. Серед спортсменів селища — один майстер велосипедного спорту і 119 спортсменів-розрядників з шахів, волейбола, баскетбола та інших видів спорту. В змаганнях із шахів команда новоайдарських спортсменів зайняла перше місце в області, з баскетбола — друге.

В. К. БАКАЛОВ, М. Я. СУВОРОВ

■

Новоайдарський район розташований у центральній частині Луганської області, межує на півночі з Старобільським, на північному сході — з Біловодським, на сході — з Станично-Луганським, на півдні — з Слов'яносербським, на заході — з Лисичанським і на північному заході — з Кремінським районами Луганської області. Створений як адміністративна одиниця вперше у 1925 році, в сучасних межах існує з грудня 1966 року. Площа району — 1533,4 кв. км. Населення — 34,2 тис. чол., у т. ч. міського — 5,7 тис. чоловік (16,7 проц.), сільського — 28,4 тис. чол. (83,3 проц.). Густота населення — 22,3 чол. на кв. км. На території району є 39 населених пунктів (одна селищна і 10 сільських Рад). З півночі на південь його перетинають річки Айдар і Євсуг, залізниця Москва — Донбас, автомагістралі Старобільськ — Луганськ та Сєвєродонецьк — Луганськ.

Грунти на півночі — чорноземні, на півдні — піщані та супіщані.

Новоайдарський район сільськогосподарського напряму, спеціалізується на виробництві зерна, м'яса, молока. Тут розміщені 12 колгоспів, 3 радгоспи, птахофабрика. Площа сільськогосподарських угідь становить 100,2 тис. га (з яких 77 тис. га посівних і 2,9 тис. га сіножатей), крім того, тут є 27 тис. га лісів. У районі вирощуються зернові, технічні, овоче-баштанні культури та картопля. Головна технічна культура — соняшник.

Врожай озимої пшениці в 1967 році становив 22,6 цнт з га, жита — 18,9 цнт з га і кукурудзи — 23,3 цнт з га. Тваринницьке господарство має 44,2 тис. голів великої рогатої худоби, 87,5 тис. штук птиці. За 1966 рік державі здано 43,9 тис. цнт м'яса, 272 тис. цнт молока, 2,7 млн. яєць. На полях колгоспів та радгоспів району працюють 495 тракторів, 230 комбайнів, 340 автомашин.

Велика армія передовиків сільськогосподарського виробництва трудиться в колгоспах і радгоспах.

Понад 30 років працює бригадиром тракторної бригади Новоайдарської птахофабрики Герой Соціалістичної Праці Ф. С. Перова. Багато працівників відзначені урядовими нагородами: в 1948 році одержали орден Леніна тракторист колгоспу ім. Карла Маркса Я. А. Кузьменко (за високі врожаї зернових), колгоспники артілі «Червоне село» (села Новоахтирка) Ф. Х. Вечеренко і Я. Д. Дубина — за високі врожаї пшениці. В галузі тваринництва за 1966 рік орденами і медалями нагороджено 53 чол., зокрема орденом

Збирання врожаю на полях радгоспу «Новий Айдар». 1965 р.

Леніна — завідуюча молочно-товарною фермою колгоспу «Комсомолець» Р. Д. Сухіна (село Царівка) і доярка радгоспу «Новий Айдар» Г. А. Черножук (селище Побєда).

На території району розміщено промислові підприємства місцевого значення — районне відділення «Сільгосптехніки», друкарня, комбінат побутового обслуговування, молокозавод, харчокомбінат. На цих підприємствах працюють 309 робітників.

В районі є 125 магазинів і 7 підприємств громадського харчування. Товарообіг за 1966 рік становив 10,5 млн. карбованців.

У 5 середніх, 17 восьмирічних, 17 початкових, 2 школах-інтернатах і школі робітничої молоді навчаються 5552 учні, працюють 395 вчителів (32 з яких — «Відмінник народної освіти УРСР»). Вчителька початкової школи В. О. Андрієнко (село Ковпаки) за довгорічну виховну роботу удостоєна ордена Леніна.

Мережа культурно-освітніх установ представлена районним Палацом культури, 29 сільськими клубами, 2 районними і 22 сільськими бібліотеками з загальним фондом 192 тис. книг. 2 бібліотеки працюють на громадських засадах. Населення обслуговують 37 кіноустановок. Тричі на тиждень виходить районна газета «Красное знамя» тиражем 3620 прим. Місцеве відділення товариства «Знання» налічує 500 членів, серед них — партійні і комсомольські працівники, спеціалісти і передовики сільського господарства, вчителі, лікарі.

В районній, 4 дільничних лікарнях, 2 амбулаторіях, 22 фельдшерсько-акушерських пунктах, 7 колгоспних пологових будинках працюють 28 лікарів і 145 працівників з середньою медичною освітою.

За 1966 рік споруджено 3720 тис. кв. м житлової площі, 400 індивідуальних будинків. Села Новоайдарського району електрифіковані і радіофіковані. Дедалі більше у побут населення входить телебачення.

Орденами і медалями Радянського Союзу за подвиги на фронтах Великої Вітчизняної війни нагороджено 2208 жителів. Серед них — 3 Герої Радянського Союзу. За активну участь в боротьбі за встановлення Радянської влади 112 новоайдарців у зв'язку з 50-річчям Великого Жовтня нагороджені орденами і медалями. У селах району споруджено 23 пам'ятники загиблим героям громадянської і Великої Вітчизняної воєн.

Однією з найвизначніших історичних подій, які відбулися на території Новоайдарського району, було Булавінське повстання 1707—1708 рр. В 1918 році тут діяв партизанський загін під керівництвом Д. Є. Щербака і С. К. Коваленка. Згодом він увійшов до складу Старобільського революційного полку і пройшов весь бойовий шлях громадянської війни.

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СЕЛИЩНИХ І СІЛЬСЬКИХ РАД НОВОАЙДАРСЬКОГО РАЙОНУ

АЙДАР-МИКОЛА́ЇВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на правому березі річки Айдару, за 3 км на захід від райцентру. Населення — 1555 чоловік. Сільраді підпорядковане село Маловенделівка.

В селі розміщений відділок Новоайдарської птахофабрики, що має 3 тис. га земельних угідь і спеціалізується на розведенні качок.

Тут є восьмирічна школа, бібліотека, клуб. За роки семирічки побудовано 100 нових житлових будинків. У Айдар-Миколаївці живе і працює Герой Соціалістичної Праці Ф. С. Перова.

Село існує з 1908 року.

ГАВРИ́ЛІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 30 км на північний захід від райцентру. Населення — 246 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Нижній Суходіл, Олександрівка, Пурдівка, Чабанівка.

У Чабанівці розташований колгосп «Родина», земельні угіддя якого 5,9 тис. га. В господарстві, крім рослинництва, розвинуте молочне тваринництво.

Село має початкову школу, клуб, бібліотеку. На його території знайдені кочівницькі кам'яні баби.

Гаврилівка виникла на початку XIX століття.

ГРЕЧИ́ШКИНЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 12 км на південний захід від райцентру. Населення — 2200 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Безгинове, Капітанове, Муратове, Окнине, Путилине.

В селі розміщена центральна садиба радгоспу «Прогрес», який має 17 тис. га земельних угідь і займається виробництвом овочів, молока. Розвинуте садівництво й виноградарство.

Село має клуб на 300 місць, бібліотеку. Серед вчителів восьмирічної школи 5 відмінників народної освіти УРСР. За 1960—65 рр. тут збудовано 135 житлових будинків.

Археологічні розкопки виявили в околицях сіл Гречишкиного та Капітанового кургани і поселення епохи бронзи.

Гречишкине засноване на початку XVII століття. Під час громадянської війни, восени 1918 року, в селі організувався партизанський загін для боротьби з білогвардійцями.

Селяни с. Капітанового у 1861 році відмовились виконувати повинності на користь поміщика. В 1909 році у с. Муратовому відбулися селянські заворушення проти столипінської реформи. У жовтні 1917 року селяни Муратового та Капітанового організували червоногвардійські загони.

Уродженець с. Безгинового С. К. Коваленко в зв'язку з 50-річчям Великого Жовтня удостоєний ордена Леніна за активну участь в громадянській війні.

ДМИ́ТРІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Євсузі, за 15 км на південний схід від райцентру. Населення — 1650 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Деменкове, Михайлівка, Царівка.

В селі розміщена центральна садиба колгоспу ім. Жданова, який спеціалізується на виробництві м'яса і молока і має 8,8 тис. га земельних угідь.

Є середня школа, клуб, бібліотека.

Село виникло у XVIII столітті.

КОЛЯДІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Євсузі, за 27 км на північний схід від райцентру. Населення — 1775 чоловік. Сільраді підпорядковане село Вовкодаєве.

Місцевий колгосп ім. XX партз'їзду має 8,7 тис. га земельних угідь, займається рослинництвом і м'ясо-молочним тваринництвом.

В селі діють восьмирічна і початкова школи, клуб, бібліотека. До послуг жителів комбінат побутового обслуговування.

Колядівка виникла у 1708 році.

НОВОАХТИ́РКА — село, центр сільської Ради, розташоване на шосе Сєверодонецьк—Луганськ, за 15 км на захід від райцентру. Населення — 1145 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Попасне, Смолянинове, Степний Яр.

В селі розміщена центральна садиба багатогалузевого колгоспу «Червоне село», що має 6,5 тис. га земельних угідь.

У Новоахтирці є восьмирічна школа, бібліотека, клуб. За роки семирічки побудовано 180 нових житлових будинків.

Село виникло на початку XIX століття.

В околицях Смолянинового виявлені археологічні знахідки сарматського часу. В 1909 році відбулися селянські заворушення проти проведення столипінської реформи. У грудні 1917 року селяни створили червоногвардійський загін. В 1918 році жителі брали участь в боротьбі з петлюрівцями та білогвардійцями в складі Першого Старобільського партизанського полку. В цьому ж селі народився український радянський поет М. А. Чернявський.

ОЛЕКСІ́ЇВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Євсузі за 15 км від райцентру. Населення — 1200 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Калініне, Михайлюки, Побєда, Сергіївка, Шевченко.

В селі розміщена центральна садиба колгоспу ім. Кірова. Це господарство зерно-молочного напряму, має 8,4 тис. га земельних угідь, відгодовує свиней. Є млин, ремонтна майстерня, відділення «Сільгосптехніки».

У селі — восьмирічна школа, бібліотека, клуб.

Влітку 1921 року в боротьбі з куркульською бандою трагічно загинули комуністи і комсомольці продзагону. В селі на братській могилі загиблих установлено обеліск.

РАЙГОРО́ДКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Айдарі за 15 км на південь від райцентру, за 0,5 км від залізничної станції Краснозерівка на залізничній лінії Валуйки — Кіндрашівська. Населення — 2155 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Бахмутівка, Дубове.

В селі розташована центральна садиба радгоспу «Перемога» овочево-молочного напряму, що володіє 22,8 тис. га земельних угідь.

Село має середню і початкову школи, клуб на 250 місць, бібліотеку.

На території села знайдено скарб металевих знарядь праці та зброї епохи пізньої бронзи.

Райгородка заснована на початку XIX століття.

Під час громадянської війни жителі села брали участь в боротьбі з німецькими окупантами і білогвардійцями в складі Старобільського партизанського загону.

У 1919 році виник партійний осередок.

СПІВАКІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 15 км на північ від райцентру і за 8 км від залізничної станції Штормове. Населення — 1145 чоловік.

В селі знаходиться центральна садиба колгоспу ім. Жовтневої революції, що володіє 5 тис. га земельних угідь. У господарстві є ремонтна майстерня, олійня, млин.

Є восьмирічна школа, бібліотека, клуб. За післявоєнні роки побудовано 135 житлових будинків.

Співаківка заснована у 1760 році. Під час революції 1905 року селяни виступили проти місцевих поміщиків, захопили землю і худобу. Цей виступ був придушений.

В 1915 році як протест проти імперіалістичної війни селяни відмовилися платити податки.

В роки громадянської війни в селі виник партизанський загін.

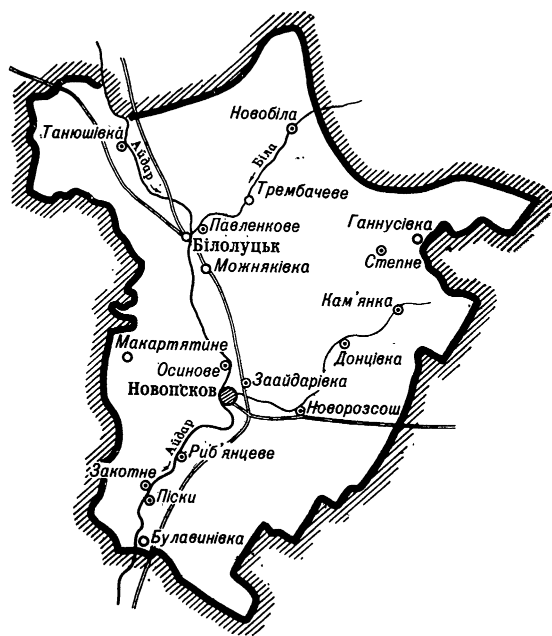
ШТО́РМОВЕ — село, центр сільської Ради, розташоване на лівому березі річки Айдар за 20 км на північ від райцентру на шосе Старобільськ—Луганськ. Населення — 1115 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Денежникове, Ковпаки, Переможне, Петренкове, Трудове.

Багатогалузевий колгосп ім. Пархоменка має 7,9 тис. га земельних угідь, маслоробню, механічну майстерню.

Тут є восьмирічна школа, бібліотека, клуб, лікарня. Побудовано за роки семирічки 120 нових житлових будинків.

Село засноване у 1756 році. Під час революції 1905—1907 рр. селяни сіл Штормового і Денежникового розгромили поміщицькі садиби. У 1909 році селяни с. Штормового виступили проти грабіжницької столипінської реформи. В грудні 1917 року тут організувався червоногвардійський загін.

НОВОПСКОВСЬКИЙ РАЙОН

НОВОПСКО́В

Новопсков — селище міського типу, центр Новопсковського району, розташоване у північно-східній частині області за 45 км від найближчої залізничної станції Старобільськ і за 150 км від Луганська, з яким сполучене шосейною дорогою. Населення — 5700 чоловік.

Новопсков — одне з давніх поселень Луганської області, що виникло в першій половині XVII століття. Першими засновниками його були українські й російські селяни, які тікали на південний схід від гніту поміщиків-кріпосників. Зупинившись на лівому березі річки Айдар, де впадає в неї річка Кам'янка, втікачі назвали своє поселення Закам'янкою. Ріки, ліси та озера надійно захищали їх від набігів татар, а також від каральних експедицій, які розшукували селян-втікачів і повертали їх колишнім власникам. На курганах, що оточували Закам'янку, пильнували дозорці. З високого місця було добре видно степ і це давало можливість завчасно помічати небезпеку. З появою ворогів жителі ховались в глибоких печерах.

У 1707 році царський уряд послав на береги Айдару великий загін військ під командуванням князя Юрія Долгорукого, який повинен був виловлювати селян-втікачів і повертати їх поміщикам. Жителі Закам'янки та інших поселень, приєднавшись до військ козацького отамана К. Булавіна, із зброєю в руках стали на захист своєї свободи. Однак повстанці зазнали поразки. У 1708 році за наказом Петра I Закам'янку, як і багато інших населених пунктів по Дону, Айдару, Ведмедиці, Хопру, Бузулуку та Іловлі, було зруйновано вщент і спалено, а над жителями вчинено жорстоку розправу[1].

Після придушення Булавінського повстання землі по Айдару ввійшли до складу Воронезької губернії і були приписані до Острогозького слобідського козачого полку.

Закам'янка піднялася з руїн лише через 24 роки, коли в 1732 році за наказом Воронезької губернської канцелярії сюди було переселено сотню козаків на чолі з

[1] «Луганщина», Донецк, 1964, стор. 139—140.

Змалку годувальник... Кінець XIX століття.

сотником Акимом Ємановим із сіл Урива, Гвоздівки, Єндовища і Перлівки Острогозького полку[1].

У 1797 році Закам'янка ввійшла до складу Старобільського повіту, адміністративно підпорядкованого Слобідсько-Українській губернії.

У 1829 році Закам'янка перетворюється в одне з військових поселень, які мали стати опорою царизму в боротьбі проти антикріпосницького руху, що дедалі зростав. У Закам'янці розташувався сформований у Пскові кірасирський полк, і поселення було перейменовано в Новопсков[2].

Тяжким було життя селян Новопскова. З року в рік вони переживали неврожаї й голод, епідемії та різні хвороби. Так, у 1847 році померло 407 чол. від холери, а в 1848 році 690 чол.— від цинги.

Особливо великою була смертність серед дітей. У 1847—1848 рр. з 1473 дітей, що народилися в Осинівській волості, до якої входив і Новопсков, померло 1058, тобто більше двох третин населення дитячого віку.

Економічне становище селян не поліпшилося і після реформи 1861 року. На 3414 жителів Новопскова припадало 905 ревізьких душ, кожна з яких одержала по 6,1 десятини землі. Оскільки кожна сім'я в середньому складалася з 6,79 душі населення, то на кожну душу припадало трохи більше 1,6 десятини землі. Деякі сім'ї були зовсім безземельними. Більшість з тих, що мали землю, через відсутність тяглової сили була неспроможною її обробляти.

Внаслідок диференціації села, яка особливо посилилася після буржуазної реформи 1861 року, становище селян дедалі погіршилося. Так, на початку XX століття з 503 селянських господарств лише 97 обробляли землю власною робочою силою, решта змушена була звертатися по допомогу до куркулів, а потім їм за це відробляти. 86 господарств взагалі не мали будь-якого тягла. Розорені селяни йшли на рудники і заводи[3].

Дуже повільно розвивалася і охорона здоров'я. Тут функціонувала лише невелика лікарня на 10 ліжок, в якій працювали лікар і 3 фельдшери. Вона обслуговувала населення всієї Осинівської та двох сусідніх волостей[4], де проживало понад 40 тис. чоловік.

У роки першої російської революції 1905—1907 рр. трудове селянство Новопскова виступало проти поміщиків і царизму. В цей час уродженці Новопскова брали участь у революційних подіях на флоті: Й. Журавльов — у повстанні на броненосці «Потьомкін»[5], а А. П. Ковальов — у повстанні на крейсері «Очаків»[6].

---

[1] А. Г. Слюсарський. Слобідська Україна. Х., 1954, стор. 48.

[2] Новопсковський краєзнавчий музей. Інв. № 34.

[3] Материалы для оценки земель Харьковской губернии, Старобельский уезд. Вып. 2., Х., 1907, стор. 86—87.

[4] Отчет о составе и деятельности земской медицины Старобельского уезда за 1914 год, Старобільськ, 1915, стор. 80—85.

[5] У 1955 р., у зв'язку з 50-річчям повстання на броненосці «Потьомкін», Й. Х. Журавльов був нагороджений орденом Червоної Зірки.

[6] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 507, арк. 7.

Після революції 1905—1907 рр. у селах тривало розшарування селян. Заможні селяни виходили на хутори і відруби, займаючи, як правило, кращі землі. А бідні господарства зазнавали чимдалі більшого розорення.

Крім того, населення терпіло від темноти і неписьменності. До 1864 року грамоті окремих селянських дітей у Новопскові навчав лише відставний солдат Г. Савченко. Відкрита в 1864 році церковнопарафіяльна школа вміщала лише 20—25 учнів. Заняття всіх трьох класів відбувалися в одній кімнаті. Зрозуміло, що за таких умов ефект від навчання був незначний. Крім цього, більшість дітей залишалася поза школою. За даними перепису 1897 року в Осинівській волості з 1979 дітей шкільного віку навчалося тільки 54. Лише в 1904 році тут було відкрито земську трикласну школу, в якій увесь навчальний процес здійснювали 3 вчителі. Проте і в ній з 850 дітей шкільного віку могли навчатися не більше 180 учнів. Всього в 1905 році до Новопскова надходило близько 20 примірників газети «Харьковские ведомости» і 5 примірників журналу «Нива». Їхніми передплатниками були вчителі та привілейовані жителі села.

Ще більше погіршилося становище селян у роки першої світової війни. Багато земель, що належали бідним господарствам, не засівалися, бо чоловіків було відправлено на війну. Біднота змушена була продавати худобу і сільськогосподарський реманент, продавати або здавати в оренду незасіяні землі. Користуючись цим, куркулі скуповували землю, реманент і худобу. Внаслідок цього класова боротьба на селі весь час загастрювалася.

Невдоволення селян посилювалося ще й тому, що царські чиновники часто самочинно визначали розміри і порядок видачі допомоги тим сім'ям, батьки яких були в солдатах. Одна із сутичок селян з місцевими властями з цієї причини сталася 30 грудня 1915 року. Гроші солдаткам видавав волосний старшина, який сам визначав розмір виплати. І коли одна з селянок зробила спробу з'ясувати порядок визначення суми для видачі, старшина наказав стражникам посадити її в «холодну».

Зростанню антивоєнних настроїв на селі сприяли солдатські листи і розповіді поранених фронтовиків, що поверталися до своїх сімей. Усе це значною мірою пробуджувало селян Новопскова до боротьби проти експлуататорів.

Радянська влада в Новопскові була проголошена в грудні 1917 року. На чолі сільського ревкому став М. А. Старцев. Ревком відразу ж приступив до формування і зміцнення органів Радянської влади, конфіскації та розподілу поміщицької землі серед безземельних і малоземельних селян. Він узяв під свій контроль надання допомоги революційним військам продовольством. Член ревкому В. Ф. Кулик разом з активістами домігся налагодження випікання хліба для армії, обладнання в селі їдальні, госпіталю. Вони також реквізували в багатіїв тяглову силу. Зростав авторитет ревкому, і його діяльність знаходила гарячу підтримку серед селян[1].

У кінці квітня 1918 року село окупували кайзерівські війська. Вони забирали в селян зерно, худобу, птицю, примушуючи їх самих вивозити все це до залізничних станцій.

Після відступу в листопаді 1918 року німецьких військ село захопили білокозаки, які позабирали в селян останні продукти харчування і фураж. У селі почався голод.

Наприкінці грудня 1918 року село було визволене Червоною Армією. Відновив свою роботу ревком, що вийшов з підпілля.

Працювати йому доводилось у надзвичайно складних умовах. Так, у телеграмі члена ЦВК України Ф. Панфілова на ім'я голови губвиконкому про становище на Старобільщині в 1919 році повідомлялося: «Коштів немає, солом'яні дахи згодовані. Приходять голодні жінки та діти. На сівбу не вистачає зерна»[2].

Ревком на місці вишукував можливості для поліпшення становища. Одним з головних завдань було вилучення у багатіїв продуктів за продрозверсткою. Проте

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 317, арк. 6, 8.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-1169, оп. 1, спр. 3, арк. 3.

куркулі чинили шалений опір заходам ревкому. Вони ховали лишки продовольства, а пізніше перейшли до відкритої збройної боротьби проти Радянської влади. Багато з них пішли в банди, які діяли в 1920—1921 рр. Бандити виступали проти політики партії і радянських органів, тероризували населення. Вони грабували сім'ї червоноармійців, убивали радянських працівників.

Для боротьби з бандитизмом формуються спеціальні загони, цементуючим ядром яких стали комуністи. В Новопскові було створено два загони. Одним з них командував Ф. П. Осєтров, другим — І. П. Верховод. Активно діяли в складі бойових одиниць Ф. М. Шестопалов, С. З. Должков, Д. Є. Кучеров та інші. Усією кампанією по боротьбі з бандитизмом керував партійний осередок села, створений у січні 1919 року. Першим секретарем його був обраний комісар одного із загонів О. Р. Петрушев, а після його загибелі в боротьбі з бандитами в 1920 році партійний осередок очолив І. К. Перегуда. Взимку 1922 року загін Осєтрова знищив банди Лодаря і Тяпки.

Після розгрому контрреволюції селяни Новопскова приступили до соціалістичного будівництва. В 1920 році тут створюється комітет незаможних селян, який під керівництвом партійного осередку провів велику роботу по здійсненню перших соціалістичних перетворень на селі, залученню середнього селянства на бік Радянської влади. Першим головою комнезаму став Є. С. Шаров[1]. Комнезам упорядкував землекористування. Було змінено систему розподілу землі: замість наділів її почали розподіляти подушно. В результаті цих заходів землю одержали всі селяни.

У неврожайному 1923 році комнезам вів боротьбу з багатіями, які, користуючись тяжким становищем деяких селян, змушували їх йти на кабальні угоди.

Важливу роль у соціалістичному перетворенні села в перші роки Радянської влади відігравала торгівля. Під керівництвом партійного осередку комнезам у 1922 році організував у селі два споживчих кооперативних товариства, при яких були дві крамниці. Споживчі товариства обслуговували насамперед бідняцькі господарства, витісняючи приватних торговців. Засноване сільськогосподарське кредитне товариство продавало селянам-біднякам машини та різний сільськогосподарський реманент у кредит.

У перші роки Радянської влади в селі проводилася велика робота в справі становлення народної освіти, організації охорони здоров'я та підвищення культурного рівня трудящих.

На початку 1918 року у конфіскованому приміщенні купця Іванова відкривається перший у Новопскові клуб. Меблі, рояль та інший інвентар трудящі взяли з колишніх поміщицьких садиб. Завідуючим сільським клубом став С. С. Ковальов. Почали працювати хоровий і драматичний самодіяльні гуртки, а пізніше було організовано духовий оркестр. Керували гуртками В. В. Раєвський і сільський активіст Д. М. Старцев. Гуртки художньої самодіяльності охоплювали близько 70 чол., серед яких найбільш активними були О. Я. Недогонов, Г. І. Корж, М. Є. Лихацький та інші. З успіхом у Новопскові та навколишніх селах проходили такі спектаклі як «Сватання на Гончарівці», «Наталка-Полтавка», «Невольник», «Дай серцю волю заведе в неволю», «Женитьба», виконувалися пісні «Як умру, то поховайте...», «Закувала та сива зозуля», «Розпрягайте, хлопці, коней». Виручені кошти йшли у фонд допомоги безпритульним, односельчанам, що навчалися в Харківському університеті і на вищих жіночих курсах. Клуб провадив на селі також велику лекційну роботу. Тут часто виступали з лекціями місцеві вчителі та лікарі, організовувалися диспути на антирелігійні теми[2].

Особлива увага в перші роки Радянської влади приділялася розвитку народної освіти, ліквідації неписьменності населення. В 1921 році відкриваються дві початкові школи, в яких за парти сіло близько 350 учнів. З 1922 року починає працювати Будинок робітничих підлітків з ремісничим училищем. 150 дітей-сиріт, що були в Будинку

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 317, арк. 6—8.
[2] Там же, спр. 592, арк. 171, 173.

робітничих підлітків, одержали не тільки початкову освіту, а й набули різних спеціальностей — столяра, слюсаря, коваля. Багато сил віддали справі виховання дітей-сиріт вчителі ремісничого училища Н. Я. Фоменко, Є. П. Дубовик, В. П. Камінський, О. Я. Брянцева та інші ентузіасти цієї важкої і благородної справи. Всього в Будинку робітничих підлітків працювало 12 учителів.

Після перемоги Великого Жовтня до знань потяглася не тільки молодь, а й усе доросле населення. На селі широко розгорнулася робота по ліквідації неписьменності серед трудящих. При школах і в селянських хатах відкривалися лікнепи. В 1922 році навчанням у лікнепах було охоплено близько 90 проц. дорослого населення. Це відразу ж дало свої результати. Якщо перед Великою Жовтневою соціалістичною революцією в селі налічувалося лише 250 письменних, то на кінець 1922 року з 3200 чол. дорослого населення вміли читати і писати вже близько 2500.

У 1926 році в Новопскові при хаті-читальні було відкрито сільську бібліотеку, де налічувалося близько 2 тис. книг, значну частину яких становили подарунки місцевої інтелігенції. Завідував бібліотекою перший завідувач хатою-читальнею комсомолець А. М. Платонов.

Багато уваги приділялося й охороні здоров'я. Вже в перші роки Радянської влади медичні працівники місцевої лікарні проводили профілактику проти захворювань віспою, тифом та іншими заразними хворобами. Вони зробили масові запобіжні щеплення, проводили широку санітарно-освітню роботу серед населення.

Хоч життя в селі налагоджувалося, все ж селяни, особливо бідняки, зустрічалися з великими труднощами під час обробітку землі: не вистачало тяглової сили, реманенту, робочих рук. Наприклад, з 380 коней і 321 пари волів, що припадали на 672 селянські господарства, 69 куркульських господарств мали 309 голів робочої худоби, в той час як 198 селянських господарств не мали не тільки робочої, але й будь-якої худоби взагалі. В той час на 100 господарств припадало 62 плуги, 14 букерів, 100 дерев'яних борін, 22 сівалки, 17 віялок, 12 жаток, 1 молотарка та 90 возів, з яких 51 був на дерев'яних колесах без металевих шин. Внаслідок цього з 5665 десятин орної землі засівалася лише 3471 десятина. Більшість селянських господарств збирала дуже низькі врожаї: жита — 50 пудів, ярої пшениці — 43, ячменю — 45, вівса — 60, проса — 52 і кукурудзи — 89 пудів з десятини[1].

Вихід з такого становища був лише в запровадженні колективного обробітку землі. З ініціативи комнезаму в 1926 році організовується перше в селі товариство для спільного обробітку землі (ТСОЗ), до якого ввійшло спочатку 16 бідняцьких господарств. Першими членами ТСОЗу були І. Й. Логвиненко, Ф. О. Курочкіна, Г. І. Бакаєва та інші селяни-бідняки. Товариство було назване «Червоний незаможник»[2].

Активним борцем за створення ТСОЗу і одним з його перших членів був селянин-бідняк, учасник революційних подій на броненосці «Потьомкін» у 1905 році, Й. Х. Журавльов. Після придушення повстання Журавльова було засуджено і відправлено до арештантської роти. В жовтні 1917 року він брав участь у боротьбі за Радянську владу, а на початку 1918 року повернувся до Новопскова і відразу ж став активним борцем за здійснення соціалістичних перетворень у рідному селі.

Спочатку товариство було слабким. Воно мало лише трьох коней. Тому в плуг доводилося впрягати й корів. І все ж весною 1926 року члени ТСОЗу засіяли близько 150 десятин землі і зібрали високий урожай. Особливо добре уродив соняшник. Держава допомогла ТСОЗу — виділила молотарку.

На початку весни 1927 року «Червоний незаможник» об'єднував 38 господарств. На позику, одержану в сільському кредитному товаристві, члени «Червоного незаможника» купили ще чотирьох коней, а восени придбали трактор. День, коли перший тракторист села Т. С. Слюсарєв проклав своєю машиною першу борозну, перетворився

---

[1] Итоги сплошной подворной переписи Донецкой губернии, т. 5, Х.. 1923, стор. 382—391.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 317, арк. 6.

у справжнє свято. Слідом за Слюсарєвим навчилися керувати трактором С. С. Могильний і А. М. Платонов. Сталевий кінь взяв на свої плечі значну частину роботи.

Успіхи першого на селі товариства по спільному обробітку землі сприяли тому, що на соціалістичний шлях стали й інші селяни. В 1928 році до ТСОЗу входило вже 160 господарств.

На базі товариства «Червоний незаможник» наприкінці 1929 року організовується колгосп «Комуна-гігант», що став прикладом для колективізації селянських господарств у Новопскові. У проведенні колективізації діяльну участь брали голова сільради О. Ф. Борисенко, комсомолець Г. І. Похідняк, П. А. Шаров та інші сільські активісти. Їм доводилося переборювати шалений опір куркулів. Заходи партійного осередку, радянських органів та активу села підтримували бідняки.

Навесні 1930 року колективізація в Новопскові була завершена повністю. Крім «Комуни-гіганта», тут організувалися колгоспи ім. Леніна та ім. Ворошилова. Тоді ж у Новопскові створюється одна з трьох у районі машинно-тракторних станцій. Новопсковську МТС очолив В. Т. Корощуп. МТС мала 15 тракторів, кілька молотарок, необхідний сільськогосподарський реманент. Взимку 1930—1931 рр. на курсах при МТС було підготовлено групу трактористів. На початку 1931 року станція одержала ще 25 тракторів, молотарки, плуги та інші сільськогосподарські знаряддя. Машинний парк станції зростав, і вона ставала дедалі надійнішою опорою колгоспного ладу. Перед Великою Вітчизняною війною в МТС налічувалося вже близько 100 тракторів.

Неоціненну допомогу селянству в цей період подавав робітничий клас. За рішенням Комуністичної партії і Радянського уряду в села країни були направлені 25 тис. робітників, частина з яких прибула і в Новопсков.

Багато з двадцятип'ятитисячників залишилося назавжди в селах району. Одним з них був М. З. Калябін, шахтар з міста Кадіївки. У 1931 році його обрали секретарем сільського комсомольського осередку Новопскова.

У 1931 році Новопсков став районним центром.

Здійснення заходів по технічному переозброєнню сільського господарства і організаційна робота серед населення сприяли господарському зміцненню артілей, підвищенню врожаїв сільськогосподарських культур та зростанню продуктивності тваринництва. Збільшувались доходи артілей, поліпшувався добробут колгоспників.

Велику роботу в справі організації колгоспного виробництва проводили створені в 1933 році політвідділи при МТС. Першим начальником політвідділу Новопсковської МТС був Б. Г. Кондратенко. Одночасно політвідділ проводив серед колгоспників політико-масову роботу, спрямовану на виконання соціалістичних зобов'язань, на підвищення врожайності полів, розвиток тваринництва та здачу продуктів державі.

Все це давало значні результати і колгоспи Новопскова впевнено йшли по шляху піднесення. Особливо успішно розвивалося господарство колгоспу «Комуна-гігант». У 1935 році він першим у районі достроково, 23 серпня, виконав річний план поставок зерна державі. Цьому сприяла самовіддана праця багатьох членів артілі. Так, маши-

Молотьба у новопськовському колгоспі «Комуна-Гігант». 1933 рік.

ніст молотарки К. Г. Железняк за 45 робочих днів намолотив 699,5 тонни зерна. При нормі 10 тонн він щодня намолочував по 15—22 тонни.

Високих результатів досягли в цей час і тваринники артілі. Так, у 1935 році колгоспні чабани одержали в середньому по 103 ягнят від кожних 100 вівцематок. Збільшувалося поголів'я та продуктивність великої рогатої худоби.

Кращих людей колгоспного виробництва, які добре зарекомендували себе на роботі і виявили неабиякі організаторські здібності, партійна організація району висунула на керівні посади. В 1936 році в колгоспі «Комуна-гігант» зоотехніком призначили кращу доярку Н. Старцеву, рядовому колгоспнику сільгоспартілі ім. Леніна І. Ковальову доручили керівництво рільничою бригадою, а в колгоспі ім. Ворошилова свинарку М. Холошанову висунули на посаду зоотехніка.

Постійне піклування партійних організацій про піднесення економіки колгоспів давало помітні наслідки. В 1937 році в артілі «Комуна-гігант», в порівнянні з попередніми роками, було зібрано добрий урожай зернових культур. З 7 до 40 га зросла лише за рік площа колгоспного городу і саду. Тільки від реалізації городини артіль одержала в 1937 році 35 тис. крб. доходу[1].

В наступні роки збільшувалися врожаї та кількість і продуктивність громадського поголів'я худоби. Так, доярки колгоспу «Комуна-гігант» Є. Слюсарєва, М. Платонова і В. Іванова в 1940 році надоювали від кожної корови більше ніж по 2000 літрів молока. Чабан колгоспу ім. Куйбишева В. П. Базалій щорічно одержував від 100 вівцематок по 140—145 ягнят.

Зростав матеріальний рівень колгоспників. В артілях ім. Леніна і «Комуна-гігант» у 1938 році сім'ї більшості колгоспників одержали на трудодні по 200—220 пудів хліба і по 600—700 крб. грішми[2].

Перед Великою Вітчизняною війною високого рівня досягло не тільки сільськогосподарське виробництво. До невпізнанності змінилось культурне обличчя села. Для обслуговування трудящих працювало ряд побутових підприємств: шкіряна, швейна і шевська майстерні та інші.

Важливі кроки вперед було зроблено в галузі народної освіти. В 1933 році одна з початкових шкіл реорганізовується в неповну середню школу, а на базі Будинку робітничих підлітків відкрилася ще одна школа-семирічка для колгоспної молоді, яка з 1936 року стала середнім учбовим закладом. В обох школах працювало 37 висококваліфікованих вчителів і навчалося близько 600 дітей. На 1941 рік кількість письменних у селі становила вже 97 процентів.

Починаючи з 1930 року у Новопскові працювали 2 бібліотеки — районна і колгоспу «Комуна-гігант». У них налічувалося понад 10 тис. книг.

Помітних успіхів досягла охорона здоров'я. В 1929 році новопсковська лікарня була розширена до 15 стаціонарних ліжок і забезпечена найновішим медичним обладнанням, мала в своєму розпорядженні транспорт. Одночасно при лікарні відкрилась амбулаторія, де працювало 5 медичних працівників. До 1941 року лікарня одержала ще одне приміщення і займала вже два корпуси. Вона була розширена до 25 ліжок. Хворих обслуговували 2 лікарі і 6 медичних працівників з середньою спеціальною освітою.

Напередодні Великої Вітчизняної війни життя трудящих Новопскова було заможним, культурним.

Коли віроломно напали на нашу країну фашистські орди, вже з перших днів добровільно пішли на фронт 255 комуністів з 424, що були на обліку в той час у районній партійній організації. Одночасно, відповідно до рішення Державного Комітету Оборони СРСР «Про введення загального військового навчання в межах району», широко розгорнулася робота по підготовці резервів для Радянської Армії. Місцеві пункти всеобучу підготували 600 чол. Частина з них згодом влилася до танкового

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 6, оп. 1, спр. 143, арк. 14.
[2] Газ. «Ленінська комуна», 29 грудня 1938 р.

винищувального батальйону, який налічував 245 бійців. Вони пройшли відповідне навчання і наприкінці 1941 — на початку 1942 рр. були направлені в Червону Армію. В діючу армію з Новопскова пішло 145 дівчат — телефоністок, медсестер, а також санінструкторів. Одночасно 75 чол. було підготовлено для роботи в тилу ворога[1].

Самовіддано працювали на колгоспних ланах жінки. Замінивши чоловіків, вони доклали багато зусиль, щоб забезпечити Червону Армію продуктами харчування.

Однак 10 липня 1942 року Новопсков окупували гітлерівські загарбники. Ввірвавшись в село, фашисти грабували і страчували людей. Все, що можна було вивезти, вантажилося у вагони і відправлялося до Німеччини.

Жителі селища розгорнули активну боротьбу проти фашистських загарбників. Комуніст М. Ігнатенко восени 1942 року організував антифашистську групу, до якої ввійшли колгоспники П. І. Тертичний, І. Л. Віхров, учителька С. О. Пшенична, сержант Червоної Армії Луньов, який утік з фашистського полону, та інші[2]. Члени групи розповсюджували у Новопскові та навколишніх селах листівки, закликали радянських людей добувати зброю і чинити збройний опір загарбникам, а також саботувати заходи гітлерівців.

Багато жителів, ризикуючи життям, переховувало поранених воїнів Червоної Армії. Так Н. П. Базалєєва давала притулок бійцям, які потрапили в оточення. У. І. Гнилобок повідомляла розвідників Червоної Армії про розташування і рух частин ворога. Допомагав розвідникам у збиранні даних про дислокацію фашистських військ О. Є. Слюсарєв.

Гітлерівці жорстоко розправлялися з радянськими патріотами. Вони стратили у Новопскові 92 чол., в т. ч. і керівника антифашистської групи комуніста М. Ігнатенка, секретаря райкому партії Й. Є. Литвинова, голову селищної Ради Ф. М. Ковальова, директора молокозаводу Д. К. Бублика, комуністів І. Д. Клейнуса, П. Я. Цимбала, М. Ю. Падалку та інших.

За будь-який вияв непокори фашисти вчиняли звірячу розправу над радянськими громадянами. Так, заарештувавши 25-річну жительку селища Наталію Донцову, гітлерівці викололи їй очі, вирізали на тілі зірку, потім обклали соломою і спалили. Вони розстріляли 14 громадян і 92 вивезли у фашистське рабство[3].

Окупанти завдали селу великої шкоди: 138 житлових будинків і 130 господарських споруд було зруйновано. В трьох колгоспах лишилося тільки 10 робочих коней. Не було ні тракторів, ні автомашин.

У районі за час окупації було зруйновано 466 житлових будинків, 148 колгоспних будов, 61 культурно-освітню установу, 29 бібліотек та інше. Загарбники забрали у населення і в колгоспах 3768 голів великої рогатої худоби, 1800 свиней, 2700 овець та інших тварин і птиці. Загальні збитки, завдані району окупантами, обчислювалися в 529 млн. крб.[4] Тільки в новопсковських колгоспах окупанти забрали 194 корови, 61 вола, 287 телят, 523 вівці, 263 свині, більше 5000 курей[5]. Всього ж з Новопскова вони вивезли 550 голів великої рогатої худоби, 500 свиней та більше 500 тисяч різної птиці, 11 700 цнт зерна, 2550 цнт муки, більше 550 цнт м'яса, 830 цнт сала, 133 цнт масла, 25 600 цнт картоплі, знищили 700 вуликів. В цілому збитки, яких зазнав Новопсков від окупантів, обчислюються сумою в 36 883 521 карбованець.

23 січня 1943 року Новопсков був визволений від окупантів. Відразу ж у районному центрі, в усіх населених пунктах району відбулися мітинги і збори трудящих. Відновили роботу партійні організації, місцеві органи Радянської влади, комсомольські і профспілкові організації.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1409, арк. 75—78.
[2] Там же, спр. 24, арк. 2.
[3] Там же, спр. 83, арк. 44.
[4] Там же, спр. 1409, арк. 76.
[5] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 1, спр. 21, арк. 7—8.

Відбудовуючи зруйноване гітлерівцями господарство, трудящі Новопскова водночас подавали велику допомогу фронту. Населення району виділило для транспортування боєприпасів у частини Радянської Армії 450 підвід. Крім того, трудівники району здали у фонд армії 5832 цнт зерна, 102 цнт картоплі, близько 60 цнт м'яса, 88 цнт овочів, 45 070 яєць, 13 730 літрів молока, 1446 кг меду. У фонд оборони країни трудівники району зібрали 1 млн. 470 тис. крб., які були асигновані на будівництво танкової колони «Молода Гвардія».

Відважно билися жителі села на фронтах Великої Вітчизняної війни. Так, майор М. Т. Жидков пройшов великий і важкий бойовий шлях. Він вступив у боротьбу проти гітлерівських загарбників на четвертий день війни і перебував на фронті до їх остаточного розгрому. Багато славних бойових сторінок на рахунку М. Т. Жидкова. Один з них він здійснив у битві за оволодіння гітлерівською фортецею Кенігсбергом. Підрозділ майора Жидкова з боєм зайняв один з важливих опорних пунктів цієї фортеці. Наступного дня фашисти вирішили вибити смільчаків із захопленого ними пункту. Розпочався запеклий бій радянських воїнів з переважаючими силами гітлерівців, які шалено атакували. Проте бійці і їх відважний командир не впали духом. Щоб зламати наступ ворожих військ, майор Жидков викликав на себе вогонь радянської артилерії, і атака фашистів була зламана. За мужність і героїзм, проявлені в боях з фашистськими загарбниками, майор М. Т. Жидков нагороджений трьома бойовими орденами і кількома медалями.

Чимало вписав славних сторінок у літопис Великої Вітчизняної війни капітан А. Є. Гнилобоков. Командуючи батареєю, він знищив не одну сотню гітлерівців. За мужність і відвагу Гнилобоков нагороджений кількома бойовими орденами і медалями, в т. ч. орденом Олександра Невського.

Старший лейтенант Д. А. Жеребилов з невеликою групою бійців одним з перших форсував Дніпро. Відбиваючи безперервні атаки ворога і незважаючи на значні втрати, воїни закріпилися на захопленому плацдармі. Це дало можливість іншим підрозділам Радянської Армії форсувати Дніпро. За цей подвиг Жеребилову присвоєно високе звання Героя Радянського Союзу.

За героїзм і мужність у боротьбі проти фашистських загарбників під час Великої Вітчизняної війни бойовими орденами і медалями нагороджено 1965 жителів Новопскова.

Після вигнання німецько-фашистських загарбників трудящі з величезним ентузіазмом працювали над відбудовою рідного села. Вже на кінець 1943 року було відбудовано 80 житлових будинків, 14 приміщень державних установ, упорядковано десятки кілометрів шляхів тощо.

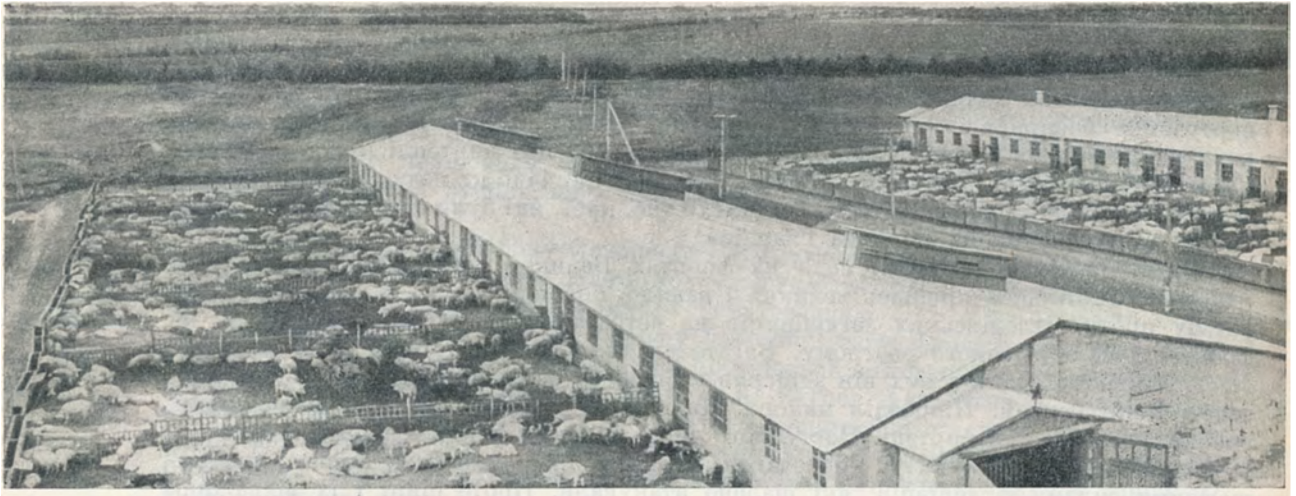
Навесні 1943 року колгоспникам довелося зустрітися з величезними труднощами — не вистачало робочих рук і тяглової сили, не було насіння. На допомогу прийшла держава, і колгоспні поля були засіяні.

Самовіддано, не рахуючись з часом, працювали колгоспники і механізатори. Восени 1943 року вони успішно провели збирання врожаю і підняття зябу. Все поголів'я громадської худоби було забезпечене теплою зимівлею та кормами. Повністю був заготовлений посівний матеріал до весняної сівби. Механізатори відремонтували сільськогосподарський реманент.

У боротьбі за врожай тракторист колгоспу ім. Куйбишева І. Г. Пшеничний не залишав свого трактора по 20 годин на добу і систематично перевиконував виробничі норми як на оранці, так і на обробітку посівів.

Самовіддано працювали в ті тяжкі роки дівчата-механізатори, які замінили на тракторах чоловіків, що пішли на фронт. Одна з них, трактористка Новопсковської МТС комсомолка Г. Кобилєва, за високі трудові показники в 1944 році була нагороджена значком «Кращий тракторист МТС».

Відбудовуючи колгоспне господарство, трудящі Новопскова водночас докладали багато зусиль до відродження культурного життя рідного села — відбудови шкіл, клубів і бібліотек. Вже 1 вересня 1943 року відчинили свої двері обидві новопсков-

Свиноферма радгоспу «Новопсковський».

ські школи — десятирічка і семирічка. Сюди прийшло близько 700 учнів, заняття з якими провадили 45 учителів.

У вільний від роботи час у червні 1943 року власними силами колгоспники відбудовували своє улюблене місце відпочинку — клуб. Почала працювати бібліотека. Велику допомогу їй подавала крайова бібліотека м. Барнаула, що надіслала новопсковцям понад 1300 книг. Багато книг бібліотеці подарували жителі.

Так поступово налагоджувалося нормальне життя, змінювалося обличчя селища. В центрі Новопскова на площі, що займала близько чотирьох гектарів, зазеленів красень-парк, посаджений трудящими у вільний від роботи час.

Після переможного закінчення Великої Вітчизняної війни трудящі Новопскова всі свої зусилля спрямували на якнайскорішу відбудову і розвиток народного господарства.

Самовіддана праця новопсковців дала можливість на 1947 рік повністю відбудувати народне господарство, зруйноване окупантами. Було відновлено і громадське тваринництво. На 1947 рік у трьох колгоспах Новопскова великої рогатої худоби налічувалося 1632 голови, в т. ч. 402 корови, 1370 свиней, близько 1800 овець, 190 коней.

У 1951 році артілі продали державі понад 600 тонн зерна, 175 тонн соняшнику, 827 цнт м'яса, 195 тонн молока, багато яєць, вовни та іншої сільськогосподарської продукції.

Доходи від тваринництва, зернових і технічних культур в усіх трьох колгоспах на 1951 рік становили більш як 565 тис. карбованців[1].

Важливу роль у розвитку сільського господарства Новопскова відіграв вересневий (1953 р.) Пленум ЦК КПРС. Сільськогосподарське виробництво швидко пішло вперед. Однак дальшому поліпшенню організації праці на полях і фермах, широкому впровадженню механізації виробничих процесів перешкоджала роздрібненість новопсковських колгоспів. У 1955 році всі три колгоспи об'єдналися в одне господарство — колгосп ім. Леніна, а через п'ять років його було реорганізовано у відгодівельний радгосп «Новопсковський». Така спеціалізація дала можливість трудівникам радгоспу краще використати місцеві умови і ресурси, поліпшити організацію праці на полях і фермах, виробляти більше продукції з меншими затратами праці і коштів. У 1957 році Новопсков було віднесено до розряду селищ міського типу.

Сільське господарство в Новопскові почало розвиватися більш успішно. Так,

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 80.

у 1964 році валовий збір зерна досяг 101 300 цнт, або в середньому становив 27 цнт з гектара.

Вирощування високих врожаїв зернових і кормових культур створило сприятливі умови для збільшення продуктивності тваринництва. Так, у 1964 році тваринники виробили понад 6 тис. цнт м'яса, перевершивши планове завдання.

Рік у рік міцніє економіка радгоспу, зростають матеріальна база і виробничі показники господарства, множаться трудові досягнення працівників ланів і ферм.

У 1965 році трудівники радгоспу одержали більш як стопудовий урожай в середньому на кожному гектарі посівів хлібів і зібрали 5757 тонн зерна — на дві з половиною тисячі тонн більше, ніж у 1960 році. Державі продано 2421 тонну зерна — майже на тисячу тонн більше, ніж намічалося за планом. Радгосп заготував кормів на 2 тис. голів великої рогатої худоби і 4,2 тис. свиней, що дало тваринникам можливість добитися нових успіхів у виробництві основної продукції господарства — м'яса. В 1965 році вироблено 8315 цнт м'яса, що становило 114 проц. до наміченого плану. Державі було продано 808 тонн м'яса при зобов'язанні 760 тонн. Це в 5 з лишком разів більше, ніж було продано в 1960 році.

Справжньою фабрикою м'яса є в радгоспі свиновідгодівельний пункт, яким завідує К. А. Ковальов. У 1965 році трудівники відгодівельного пункту виробили 558 тонн свинини, майже в 3 рази більше, ніж у 1961 році.

Особливо високих показників у відгодівлі свиней досягли М. В. Ковальов, М. І. Кривега і М. М. Протасова, які впроваджують у виробництво досягнення науки і передового досвіду.

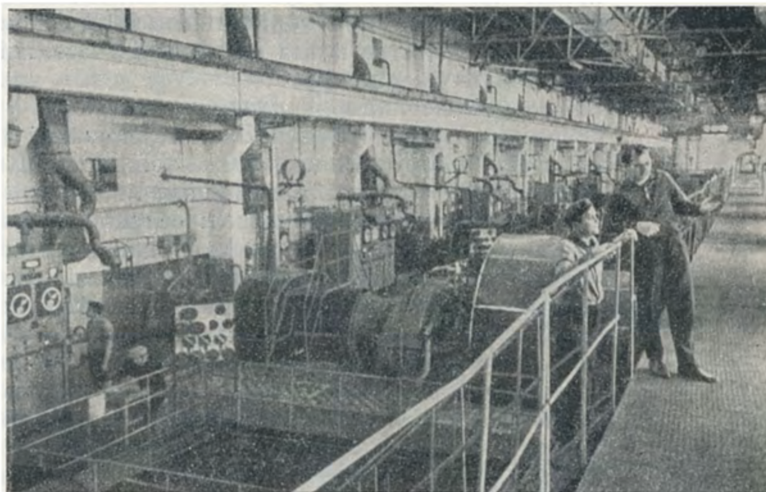
Зросли доходи господарства. В 1965 році, при плані 175 тис. крб., радгосп одержав 455 тис. крб. чистого прибутку.

Незважаючи на несприятливі погодні умови, в 1966 році валовий збір зерна становив близько 6800 тонн. В середньому з га було зібрано 22 центнери.

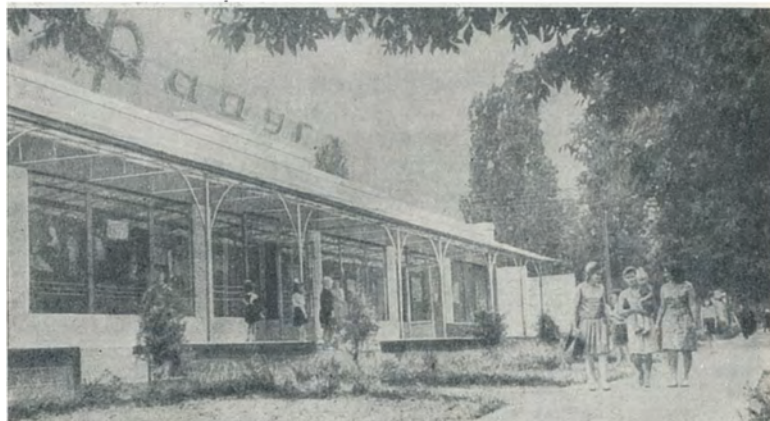
Основою для зростання виробництва сільськогосподарських продуктів і зниження їх собівартості є широка механізація виробничих процесів на полях і фермах. На початку 1967 року тут було 11 гусеничних і 22 колісні трактори, 26 комбайнів, 25 автомашин, різний причіпний інвентар та інше устаткування для механізації трудомістких процесів виробництва.

Особливо велика увага в радгоспі приділяється механізації виробничих процесів на тваринницьких фермах. Тут працюють десятки різних машин для приготування і транспортування кормів, транспортери для очищення приміщень та інше устаткування.

Механізація робіт на фермах не тільки полегшила працю тваринників, але й сприяла знижен-

Турбінний цех газопроводу в Новопскові.

Новий магазин. Новопсков. 1966 р.

ню собівартості продукції. Якщо в 1961 році центнер свинини обходився радгоспу 87 крб., то в 1966 році на його виробництво витрачалося тільки 65 крб. Взагалі затрати на комплексну механізацію трудомістких процесів у тваринництві з лишком окупили себе вже за перші 3 роки експлуатації встановленого на фермах устаткування.

В селищі діє кілька промислових підприємств. На його східній околиці споруджена велика компресорна станція газопроводу Ставрополь—Москва, яка щомісяця перекачує десятки мільйонів кубометрів газу. Поряд з виробничими спорудами газопроводу виросло ціле містечко. Колектив станції вже кілька років посідає перше місце в соціалістичному змаганні працівників газопроводу Ставрополь—Москва.

На території Новопскова розташовано ряд підприємств райхарчокомбінату. Найбільшим з них є молокозавод, який щодоби переробляє 600 цнт молока. Тут виробляється масло, сир, кефір, морозиво.

Великого масштабу за роки семирічки набрало промислове будівництво і будівництво соціально-культурних об'єктів. З 1962 року тут збудовані майстерні відділення «Сільгосптехніки» і районної контори електромережі, дві водонапірні башти, газобалонна заправочна станція, цех безалкогольних напоїв, дві їдальні, лазня, дитячі ясла, книгарня, господарчий, меблевий, молочний магазини та спеціалізований магазин «Райдуга».

Неухильно зростає добробут трудящих. Упорядкування і підвищення заробітної плати дали можливість витрачати більше коштів на культурно-побутові потреби, краще одягатися і харчуватися. Так, місячна заробітна плата механізаторів підвищилась у 1966 році в порівнянні з 1962 роком на 42 крб. і становить в середньому 163 крб. Заробітна плата на свиновідгодівлі підвищилася на 30—40 крб. і становить 150 крб. на місяць.

Із збільшенням зарплати товарооборот у торговельній мережі селища за роки семирічки зріс у 3,7 раза. За цей час жителі придбали для особистого користування 21 легкову автомашину, 120 мотоциклів, 13 моторолерів, понад 500 телевізорів, більше 1000 радіол і радіоприймачів.

За роки семирічки жителі селища одержали більш як 4 тис. кв. м. житлової площі в упорядкованих комунальних квартирах. Тільки за 1962—1966 рр. збудовано 12 багатоквартирних і 17 одно- і двоквартирних будинків, 2 гуртожитки на 150 місць. Протягом цих років трудящі селища збудували 249 індивідуальних будинків. Забудовники одержували допомогу транспортом, будівельними матеріалами, грошовими позичками тощо.

Великі роботи проведено по благоустрою селища, на які за роки семирічки витрачено 210 тис. крб. державних коштів. Близько 70 проц. жителів селища живуть у нових або капітально відремонтованих квартирах. 712 квартир газифіковано. Через селище прокладено 11 200 м водопроводу, посаджено 48 тис. фруктових і декоративних дерев та 31 тис. кущів. Там, де колись були пустирі, тепер розкинулися три сквери і великий парк. Для відпочинку трудящих впорядковано пляж, є пішохідний міст. Селище забезпечене автобусним сполученням з усіма населеними пунктами району.

На належному рівні охорона здоров'я трудящих. Лікарня, що мала перед Великою Вітчизняною війною лише 25 ліжок, у після-

Заняття ансамблю баяністів — керівників художньої самодіяльності сільських клубів,— організованого при музичній школі в Новопскові. 1967 р.

воєнні роки розширена до 75, а в 1965 році — до 100 ліжок. Вона міститься в 7 корпусах і має хірургічне, терапевтичне, дитяче, пологове, гінекологічне, інфекційне, санітарно-епідеміологічне відділення та поліклініку з фізіотерапевтичним кабінетом і клініко-діагностичною лабораторією. При лікарні працюють також рентгенівський, патолого-анатомічний і методичний кабінети. Асигнування на охорону здоров'я за роки семирічки зросли з 130,3 тис. крб. у 1959 році до 240 тис. крб. у 1966 році. Лікувальну і санітарно-профілактичну роботу в Новопсковській лікарні проводять 20 кваліфікованих лікарів і більше 60 працівників із спеціальною середньою освітою.

Пам'ятник В. І. Леніну в Новопскові.

Нового піднесення за роки семирічки набула народна освіта в Новопскові. Тут працюють середня і восьмирічна школи, в яких навчається 1480 учнів. При Новопсковській середній школі організовано інтернат для учнів з навколишніх сіл. Діти забезпечені житлом і харчуванням, їм створені всі умови для успішного навчання. 225 чол. поєднують роботу з навчанням, відвідуючи середню школу робітничої молоді. В школах селища працює 99 учителів.

Справжнім осередком культурного життя трудящих селища є Будинок культури, який з 1960 року розмістився в новому приміщенні. Тут працюють хоровий, драматичний, танцювальний та інші гуртки художньої самодіяльності. У колективі учасників художньої самодіяльності налічується більш як 170 чоловік. Аматори театрального мистецтва виступають не тільки на сцені свого Будинку культури, але й виїздять із спектаклями і концертними програмами в навколишні села — Кам'янку, Риб'янцеве, Донцівку, Булавинівку, Танюшівку та інші.

У приміщенні Будинку культури працюють районна і дитяча бібліотеки, книжковий фонд яких перевищує 65 тис. примірників. Тільки бібліотекою для дорослих користується близько 2300 читачів. За семиріччя тут було проведено 26 читацьких конференцій, 8 диспутів, 43 тематичні та літературні вечори, 28 обговорень книг і 206 бібліографічних оглядів.

Жителі селища виявляють великий інтерес до періодичної літератури. На кожну тисячу чоловік тут передплачується в середньому 1120 газет і журналів.

Гордістю новопсковців є створений при Будинку культури в 1962 році місцевий краєзнавчий музей, що працює на громадських засадах. У музеї зібраний багатий матеріал про історію селища. Тут експонуються матеріали розкопок, документи про повстання під керівництвом Булавіна, фотографії та документи про участь новопсковців у революційних подіях 1905 і 1917 рр. Цей заклад уже відвідали кілька тисяч чоловік. Особливий інтерес у відвідувачів викликають експонати, що розповідають про встановлення Радянської влади в районі, про колективізацію сільського господарства, участь новопсковців у Великій Вітчизняній війні і післявоєнному будівництві.

Великою популярністю серед жителів Новопскова користуються фізкультура і спорт. Так, 9 спортивних колективів об'єднують більше як 400 чол. Для любителів спорту обладнані 2 спортивні зали, стадіон, кілька спортивних майданчиків. Серед новопсковських спортсменів — 2 майстри спорту, кандидат в майстри і 110 спортсменів-розрядників.

С. Т. КОНОВАЛОВ, В. К. БАКАЛОВ, М. В. БУРЯК, Ф. Г. КУЛИКОВ

Новопсковський район вперше був створений у 1931 році. В сучасних межах утворився 4 січня 1965 року. Знаходиться в північній частині області. На сході межує з Марківським, на заході — з Білокуракинським, на півдні — з Старобільським районами Луганської області, на півночі — з Ровеньківським районом Бєлгородської і Митрофанівським районом Воронезької областей РРФСР. З обласним центром район зв'язаний автобусним і повітряним сполученням.

Площа району 1,6 тис. кв. км. Населення — 40,6 тис. чол., з яких 11,8 тис. (29 проц.) проживає в містах, 28,8 тис. (71 проц.)— у селах. Густота населення 25,3 чол. на 1 кв. кілометр.

У районі 47 населених пунктів, об'єднаних у двох селищних і 12 сільських Радах. Є 25 колгоспів і 2 радгоспи.

Через територію району проходить автомагістраль Артемівськ—Россош. Від райцентру до селища Марківка проходить шосейна дорога. З півночі на південь через територію району протікає річка Айдар (притока Сіверського Дінця) з притоками Білою, Кам'янкою, Студенок і Дубівець.

Провідне місце в економіці району належить сільському господарству. Вирощуються зернові культури: пшениця, ячмінь, овес, кукурудза, просо, а також технічна культура — соняшник. Розвинуте м'ясо-молочне тваринництво.

Земельні угіддя колгоспів і радгоспів займають 133,2 тис. га, в т. ч. під зерновими — 103,2 тис. га (77,4 проц.), садами — 1,5 тис. га (1,3 проц.), луками і пасовиськами — 28,5 тис. га (21,3 проц.). У 1966 році під зерновими було зайнято 49 проц., технічними — 19 проц., кормовими — 26 проц., картоплею, овочевими, баштанними культурами — 1 проц., а під іншими культурами — 5 проц. орних земель. У 1961—1966 рр. середній урожай озимої пшениці з га по району становив 23,3 цнт, соняшнику — 15,6 цнт. Валовий збір зерна в порівнянні з 1959 роком збільшився з 496,8 тис. цнт до 782,5 тис. цнт у 1966 році.

На 1 січня 1967 року в районі налічувалося 45,1 тис. голів великої рогатої худоби, в т. ч. 16,2 тис. корів, 40 тис. свиней і 19,4 тис. овець. У 1966 році колгоспи і радгоспи району виробили 51,4 тис. цнт м'яса, 297 тис. цнт молока, 2,9 млн. штук яєць. У 1961—1966 рр. в середньому вироблялося щорічно 34,3 тис. цнт м'яса, 225,2 тис. цнт молока, 2,3 млн. штук яєць.

У господарствах району налічується 538 тракторів, 333 комбайни, 350 автомашин, 1050 електродвигунів та багато іншої техніки. Механізація основних видів робіт у вирощенні зернових, технічних та інших культур досягла 90 проц., у тваринництві — 60 проц. 18 колгоспів електрифіковані повністю, 5 — частково. Для обслуговування господарств встановлено 84 трансформаторні підстанції потужністю більш ніж 6 тис. кіловат-годин.

Найбільш розвиненим господарством у районі є колгосп ім. Леніна, яким керує комуніст Ю. Ф. Альошин. В артілі з 1958 року введено грошову оплату праці. Господарство першим в районі перейшло на госпрозрахунок. Грошові доходи артілі в 1966 році становили 2,1 млн. крб. проти 200 тис. крб. у 1951 році.

За досягнуті успіхи в сільськогосподарському виробництві 112 трудівників колгоспів і радгоспу нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу. Колишньому голові колгоспу «Маяк» Д. П. Тернику (1904—1958 рр.) було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

На території району працює ряд промислових підприємств: харчокомбінат, молокозавод, цегельний завод, відділення «Сільгосптехніка». В 1965 році валова продукція підприємств становила 5,8 млн. карбованців.

У районі широко розгорнуто рух за комуністичну працю. Звання колективів комуністичної праці присвоєно 12 бригадам і 7 фермам, 342 працівникам присвоєно звання ударників комуністичної праці.

Населення обслуговує 113 магазинів, 40 палаток і ларків, 4 їдальні і чайні та

8 сільських споживчих товариств, об'єднаних у райспоживспілку. В 1966 році продано товарів на 14,5 млн. крб., або на 4,3 млн. крб. більше, ніж у 1963 році.

Серед підприємств побутового обслуговування — 11 швейних, 6 взуттєвих майстерень, а також перукарні, фотографія, 4 майстерні для ремонту жител та інші підприємства.

В 6 середніх, 24 восьмирічних, 11 початкових, заочній і вечірній школах робітничої молоді та восьмирічній школі-інтернаті навчається 8290 учнів. У школах працює 572 учителя, в т. ч. 22 відмінники народної освіти УРСР.

У районі працює 2 будинки культури і 30 сільських клубів, при яких є 33 кіноустановки, та 3 селищні і 27 сільських бібліотек, де налічується більше 210,1 тис. книг, а також 2 будинки піонерів. Видаються районна газета «Перемога» і 2 багатотиражки в колгоспах.

Трудящих обслуговують 2 селищні і 5 сільських лікарень, 18 фельдшерсько-акушерських і 5 фельдшерських пунктів, 6 колгоспних пологових будинків і 1 здоровпункт. У них працює 44 лікарі і 254 чол. середнього медичного персоналу. 36 працівників охорони здоров'я нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу, а два — значками «Відмінник охорони здоров'я УРСР».

На території району збереглося чимало пам'ятників історичного минулого. За 7 км від села Осинове виявлені сліди виплавлення заліза в XVI—XVII століттях. На крейдяній горі, недалеко від Осинового, збереглися штучні печери, що використовувалися для збереження зброї та захисту від нападу татар. У 1707—1708 рр. жителі брали участь у селянсько-казацькому повстанні під проводом Кіндрата Булавіна.

У роки першої російської революції 1905—1907 рр. уродженці району брали активну участь у повстаннях: Й. Х. Журавльов — на броненосці «Потьомкін», а А. П. Ковальов — на крейсері «Очаків».

На території району зберігаються 24 братські могили, на яких встановлені пам'ятники революціонерам і воїнам, що полягли в боях за Батьківщину в роки громадянської та Великої Вітчизняної воєн.

За мужність і героїзм, проявлені в роки Великої Вітчизняної війни, 8 уродженцям району присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

БІЛОЛУ́ЦЬК

Білолуцьк — селище міського типу, розташоване на правому березі річки Айдар при впадінні в неї річки Білої, за 150 км на північний схід від обласного центру і за 18 км на північ від районного центру Новопскова. З Луганськом сполучений асфальтованою дорогою. Найближча залізнична станція — Солідарна — за 32 км від Білолуцька на колії Валуйки — Кіндрашівська. Населення 6400 чоловік.

Час заснування селища припадає десь на першу половину XVII століття, коли в межиріччі Айдару і Білої зупинились українські поселенці, що прийшли сюди з-за Дніпра. Оскільки ліва притока Айдару — річка Біла — при впадінні утворила вигин, тобто луку, то й воно було назване Білолуцьком. Поселення знаходилося в досить зручному місці. Оточене Айдаром і Білою з обох боків, а також лісами й болотами, село було захищене самою природою від можливих нападів ворогів.

Проте це не врятовувало перших поселенців від небезпеки. В 1643 році на Білолуцьк напали татари, спалили його, пограбували жителів і багатьох погнали в рабство. Ті, що лишились, заснували на правому березі Айдару нове поселення, за яким зберегли колишню назву. На випадок ворожої навали поселенці укріпили містечко, спорудивши навколо нього вал і викопавши рів[1].

---

[1] Историко-статистическое описание Харьковской епархии, Х., 1858, стор. 327—329.

Мешканці Білолуцька не були кріпаками і вперто захищали своє право на волю, підтримували виступи селян проти феодально-кріпосницького ладу. Вони брали участь і в повстанні 1707—1708 рр. під проводом Кіндрата Булавіна. Після придушення повстання, в 1708 році Білолуцьк разом з іншими поселеннями було спалено, а багатьох його жителів страчено[1]. Так, острогозький полковник І. І. Тев'яшов у листі від 6 травня 1709 року, адресованому в приказ адміралтейських справ у Воронежі, писав, що землі від верхів'я вниз до гирла Айдару, «...де поселені були без указу великого государя зайшлі з різних міст люди і в минулому 1708 році за їхні злочини і бунт, що вони бунтували з Булавіним і Голим..., розорені і спалені». Виходячи з цього, він просив передати спустошені землі для заселення служилим людям.

15 травня 1709 року служилі люди Острогозького полку із Землянська та інших міст дістали дозвіл оселятися у верхів'ї Айдару від Закотнинської станиці до слободи Ровеньок. Прибували вони окремими групами на чолі з сотниками.

Проте ця місцевість залишалась мало заселеною. Лише в 1732 році українці з сіл Урива, Гвоздівки, Єндовища, Перлівки, що входили до складу Острогозького полку, заснували під старою назвою містечко заново[2]. Переважну частину переселенців становили селяни і козаки. Серед них були люди різного матеріального достатку. Так, у Білолуцьку оселилися сотник Я. Р. Головинський, старшини, служителі культу.

Під час повторного заселення Білолуцька, в 1732 році, було обмежено особовий склад полків.

Під час військових походів на Крим у 1735—1739 рр. білолуцька сотня прикривала від татар Тор (тепер Слов'янськ), Ізюм і Бахмут (тепер Артемівськ). Під час семирічної війни (1756—1763 рр.) сотня білолуцьких козаків Острогозького полку брала участь у знаменитій Гросс-Єгерсдорфській битві, де російські війська в 1757 році завдали поразки прусській армії.

У 1765 році слобідські козацькі полки, в тому числі й Острогозький, були реорганізовані в регулярні. Переважну більшість козаків царський уряд перевів у розряд військових обивателів і обклав подушним податком. З 1469 чол., що проживали в Білолуцьку, 1410 становили військові обивателі, які за своїм соціальним становищем були близькими до державних селян. Козацьких старшин, що одержали в 1785 році дворянські права, було 8. Решта належала до духівництва, військових у відставці, цивільних осіб та інших. Військові обивателі, що становили переважну більшість населення, займалися хліборобством, деякі з них — садівництвом. Великі плодові сади були в поміщицьких маєтках[3].

Внаслідок насадження в Росії військових поселень у Білолуцьку розташувались частини Псковського 1-го поселеного ескадрону 2-ї кірасирської дивізії. За даними 1830 року, тут було 486 господарств військових поселенців[4]. Жорстокий режим, нескінченна муштра і непосильна праця, тілесні покарання, до дрібниць регламентоване життя — все це залишило в пам'яті народу важкий слід.

У зв'язку з ліквідацією в 1857 році військових поселень мешканці Білолуцька перейшли в розряд державних селян. Після реформи 1861 року 1736 ревізьких душ, що проживали в слободі, одержали в наділ 11 372 десятини землі, тобто по 6,5 десятини на душу. Проте орних земель, сіножатей і пасовищ було тільки 7916 десятин, або по 4,5 десятини на душу[5].

У наступні роки, в результаті диференціації населення, селянські наділи дедалі дробились і меншали. Так, на 1881 рік у сільській громаді було 2512 чоловіків

---

[1] Луганщина, Донецьк, 1964, стор. 137.

[2] А. Г. Слюсарський. Слобідська Україна, Х., 1954, стор. 48, 68.

[3] А. Г. Слюсарский. Социально-экономическое развитие Слобожанщины XVII—XVIII ст. Х., 1964, стор. 214.

[4] ЦДІА УРСР, ф. 1353, оп. 1, спр. 241, арк. 16.

[5] Материалы по статистике землевладения в Харьковской губернии. Вып. 1. Х., 1881, стор. 40, 41.

і 2410 жінок, тобто на кожного мешканця припадало 2,3 десятини землі, а придатної до обробітку — 1,6 десятини.

В умовах капіталістичної дійсності більшість селянських господарств збирала низькі врожаї. Незважаючи на це, царизм примушував їх сплачувати великі податки. У 1879 році з однієї ревізької душі щороку стягувався податок на суму 9 крб. 38 коп. Внаслідок цього бідніше селянство не виходило з боргів. Так, на 1879 рік на кожну ревізьку душу припадало по 3 крб. 23 коп. недоїмки[1]. Внаслідок цього бідняцькі селянські господарства розорювалися. За даними 1905 року, з 787 господарств 72 стали безземельними, 85 не мали ніякої худоби, 123 — робочої, а 173 — корів. Розорені селяни мусили здавати за безцінь свої наділи в оренду і йти в найми до поміщиків та куркулів. Так, у 1905 році в Білолуцьку орендувалося 1042 десятини землі, а 305 чоловік наймитували в поміщиків Головинських, яким належало 100 десятин землі, 50 десятин лісу і 2 млини, та в куркулів, що становили 2 проц. населення села і володіли 13 проц. землі[2].

Внаслідок обезземелення селян посилювалася класова боротьба. В 1906 році стався виступ селян Білолуцька проти місцевих експлуататорів. Вони підпалювали скирти хліба в куркульських господарствах, псували реманент[3]. Проте через віддаленість села від промислових міст і відсутність зв'язку з революційними центрами боротьба селян носила стихійний характер.

Погане харчування більшості населення села, антисанітарні умови життя і брак кваліфікованої медичної допомоги призводили до високої смертності. Мізерні кошти, що їх відпускало земство на потреби охорони здоров'я, далеко не забезпечували потреб у медичному обслуговуванні села. На всю волость був один лікарський пункт з двома ліжками, яким довгий час завідував 1 фельдшер. Створена перед першою світовою війною білолуцька лікарська дільниця обслуговувала 3 волості з 40 населеними пунктами, де проживало 29,7 тис. чоловік. Обслуговували дільницю 1 лікар, 2 фельдшери і 1 акушерка. Особливо страждали діти. Так, у 1914 році з 378 новонароджених не дожили до одного року 74, а у віці від 1 до 5 років померло 32 дитини[4].

Тяжкий соціальний гніт посилювався темнотою, більшість селян була неписьменною. Так, за даними 1885 року, в селі діяли 2 церковнопарафіальні школи, в яких працювало 2 вчителі, що навчали 32 дітей, тоді як у селі їх було понад 300[5]. Хоч пізніше шкільна мережа дещо розширилась, але все ж багато дітей залишалося поза школою. Наприклад, у 1907—1912 рр. не мали змоги навчатися 35—39 проц. дітей 7—11 років[6], хоч потяг до освіти в селян був великий. У згаданих вище закладах у 1908 році навчалося 155 дітей. Переповнені були і 3 земські училища, двоє з яких працювали в непридатних приміщеннях[7]. За таких умов рівень письменності населення лишався дуже низьким. У 1905 році з 5310 мешканців тільки 607 були грамотними, тобто вміли сяк-так читати і писати[8].

Побоюючись проникнення революційних ідей, царські чиновники всіляко перешкоджали поширенню серед народу літератури. Коли правління «Харківського товариства поширення серед народу грамоти» вирішило в 1909 році відкрити в селі безплатну бібліотеку-читальню, то для цього виявився потрібним дозвіл харків-

---

[1] Материалы по землевладению и землепользованию Харьковской губернии. Х., 1884, стор. 28—29.

[2] Материалы для оценки земель Харьковской губернии, Старобельский уезд, Вып. II, Х., 1907, стор. 99, 101, 103.

[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 507, арк. 20, 21.

[4] Отчет о составе и деятельности земской медицины Старобельского уезда за 1914 г., Старобільськ, 1915, стор. 70—73, 100.

[5] Волости и важнейшие селения европейской России. Вып. III. СПб., 1885, стор. 34.

[6] ЦДІА СРСР, ф. 733, оп. 187, спр. 572, арк. 112, 113.

[7] Школьная сеть Старобельского уезда, Х., 1912, стор. 64.

[8] Материалы для оценки земель Харьковской губернии, стор. 87, 103.

ського губернатора. Потім же було доручено стежити за її роботою місцевому священикові[1].

Багато горя принесла трудовому селянству імперіалістична війна. Кожного року з села відправлялись на фронт чоловіки. Багато з них гинуло на полях війни за чужі інтереси. Селянські сім'ї, що залишалися без годувальників, розорювалися. Не змінилося становище на селі і після Лютневої революції. Незадоволення існуючим ладом весь час зростало.

З великою радістю сприйняли трудящі Білолуцька перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції. В лютому 1918 року в Білолуцьку було створено Раду на чолі з посланцем донецького пролетаріату О. С. Обиденніковим. Волосний земельний комітет очолив І. І. Дураков, який представляв Білолуцьку волость на з'їзді повітових і волосних земельних комітетів, що відбувся в Харкові 10 лютого 1918 року[2]. Рада конфіскувала землі поміщиків Головинських і разом із земельним комітетом приступила до наділення землею бідняків.

Розпочаті Радянською владою соціалістичні перетворення були зірвані у зв'язку з окупацією села інтервентами. У квітні 1918 року Білолуцьк захопили німці, а наприкінці травня сюди вступив гайдамацький полк Сікевича. В обозі окупантів повернулись вигнані власники маєтків. Підтримувана німцями контрреволюційна варта Центральної Ради нишпорила по селу, розшукуючи більшовиків, червоноармійців, партизанів. Багато хто з мешканців пішов у партизанський загін, який сформувався в сусідньому селі Олександрівці.

У грудні 1918 року, після вигнання частинами Червоної Армії німців і гайдамаків, відновила роботу Рада селянських депутатів. Проте в червні 1919 року село захопили денікінці. До грудня тут лютувала банда пристава Кійка і вахмістра Бондаренка. Місцеве населення боролося проти них. Невеликий партизанський загін, який очолювали столяр Швадченко і червоногвардієць М. З. Ворона, здійснював напади на обози і невеликі підрозділи білогвардійців. Син дяка Царевський і син поміщика Головинський, що служили в денікінців, доносили бандитам на місцевих активістів. Вони вислідили загін, виказали його денікінцям, і ті розстріляли дев'ятьох партизанів.

У грудні 1919 року денікінців вигнали частини Першої Кінної армії. В 1920—1921 рр. трудящі села боролися з бандами Каменюки, Колесникова, Зайцева, Балаби і Трокая.

У 1922 році в селі було створено партійний осередок на чолі з учасником громадянської війни Ф. Е. Ткаченком[3]. До нього спочатку входило 5 комуністів. Перед осередком постали завдання величезної ваги. Треба було в найкоротші строки подолати розруху, що була наслідком імперіалістичної і громадянської воєн, збільшити посівну площу під зернові і технічні культури, відновити поголів'я худоби. З 975 селянських дворів 405 не мали робочої худоби[4]. Нестача тяглової сили і сільськогосподарського реманенту зумовлювали низьку врожайність. Жита збирали по 38 пудів з десятини, озимої пшениці — 35,9, ярої пшениці — 32, ячменю — 35,5, вівса — 43 і проса — 40 пудів.

Для того, щоб вийти з цього тяжкого становища, комуністи провели ряд важливих заходів. У 1923 році було створено комітет взаємодопомоги на чолі з І. А. Сороковим, кредитні товариства. Найбіднішим селянам надав велику підтримку створений цього ж року комітет незаможних селян на чолі з біднячкою Г. Мусейкіною. Одночасно з наданням допомоги біднякам комнезам вживав заходів, спрямованих на економічне обмеження куркулів, які, ховаючи зерно, саботували здачу хліба державі.

З ініціативи партійного осередку 5 бідняцьких господарств об'єдналися в това-

[1] ЦДАЖР УРСР, ф. 3, оп. 283, спр. 407, арк. 1, 6.
[2] Там же, ф. 1326, оп. 1, спр. 34, арк. 145.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 507, арк. 21.
[4] Итоги сельскохозяйственной переписи Донбасса. Т. 5. Х., 1923, стор. 332, 334.

риство спільного обробітку землі. До нього ввійшли І. А. Сороковий, П. Г. Худобін, М. І. Ночевкін, Р. Л. Гречаний і С. А. Синєбабка. За рахунок одержаного кредиту члени товариства придбали коней, молотарку, 6 борін, 2 сівалки, 2 плуги та інший сільськогосподарський реманент.

Спільна праця увінчалася добрим урожаєм, що стало поштовхом до утворення більшого товариства. У 1924 році учасник громадянської війни Г. Д. Буцай виступив ініціатором заснування ТСОЗу під назвою «Зоря». Закінчивши курси трактористів у Старобільську, Буцай уже в 1925 році сів за кермо першого на селі трактора.

Успіхи ТСОЗу стали переконливим доказом того, що тільки шляхом колективної праці можна досягти заможного життя. На загальних зборах села, що відбулися у травні 1929 року, більшість селян висловилася за створення колгоспу. Першу артіль засновники назвали «Червоною громадою». Колгосп об'єднував 320 господарств, які усуспільнили близько 3 тис. десятин землі. Слідом за «Червоною громадою» було засновано колгоспи «Червоний партизан», ім. Шевченка, а пізніше — «Луганбуд», «Іскра», «Червоноармієць», ім. Куйбишева та ім. Чкалова. Утворилась і промислова артіль «Серп і молот», яка постачала колгоспам бочки, ходи, збрую тощо.

На 1939 рік 7 білолуцьким колгоспам належало 15 тис. га землі. Це були економічно зміцнілі господарства, що спеціалізувались на виробництві зерна та продуктів тваринництва. Рік у рік збільшувалася технічна допомога, що її подавала колгоспам машинно-тракторна станція, створена в 1930 році в Білолуцьку. На полях працювали 33 трактори, 13 комбайнів, 20 автомобілів[1]. Три агрономи, що обслуговували білолуцькі колгоспи, впроваджували нову агротехніку, передовий досвід.

Особливо високими врожаями озимої пшениці, соняшнику та інших сільськогосподарських культур славився колгосп ім. Чкалова. В 1939 році тут виростили по 35 цнт озимої пшениці і по 15 цнт соняшнику з гектара. Деякі бригади домоглися ще більших результатів. Застосовуючи додаткове обпилення, бригада Ф. Л. Кропивки щороку збирала по 22 цнт соняшнику з гектара. Ланка Г. Ф. Чернякової виростила по 55 цнт кукурудзи на кожному гектарі, а ланка О. К. Онопрієнко — по 35 цнт проса. Колгосп у 1939 році за свої успіхи одержав диплом Всесоюзної сільськогосподарської виставки в Москві, а передовики виробництва Ф. Л. Кропивка і М. М. Зінченко — срібні медалі виставки. У 1939 році на Всесоюзну сільськогосподарську виставку було делеговано 10 колгоспників.

З перших років Радянської влади в центрі уваги була охорона здоров'я трудящих. Уже в 1925 році місцеву лікарню розширили до 10 ліжок, відкрили амбулаторію, аптеку. Весь час медичне обслуговування трудящих поліпшувалося. На 1939 рік лікарня мала більш як 40 ліжок, рентгенкабінет. Було збудовано пологовий будинок на 10 ліжок, відкрито дитячу консультацію, протималярійну станцію, бактеріологічну лабораторію. В медичних установах працювали 4 лікарі та 7 чол. з середньою медичною освітою.

Керуючись рішеннями партії про здійснення культурної революції в країні, комуністи Білолуцька в 20-х рр. приступили до ліквідації неписьменності. Велику освітню роботу проводив комсомольський осередок, залучаючи до навчання сільську молодь. У 1925 році у двох початкових і одній трудовій семирічній школі навчалося 288 дітей. Працювало в них 8 учителів. Зважаючи на величезний потяг молоді до знань, у 1932 році семирічну школу перетворили на середню. В навчальних закладах стало працювати 27 учителів.

Поліпшення добробуту і поширення освіти сприяли зростанню культурних запитів трудящих. У Білолуцьку було відкрито 4 клуби, 4 червоні кутки, 2 бібліотеки.

---

[1] Газ. «Червоний прапор», 7 листопада 1940 р.

Великі зміни відбувались і в побуті села, населення якого в 1939 році становило 4317 чол. Місцева електростанція давала струм для освітлення всіх громадських приміщень і частково для житлових будинків. Сільський радіовузол мав 266 радіоточок. В селі було 8 магазинів, їдальня, пекарня, цех фруктових вод.

Віроломний напад фашистської Німеччини на Країну Рад тимчасово зупинив успішний рух уперед. У перший же день війни в колгоспах та установах відбулись мітинги, на яких трудящі висловлювали свою готовність зі зброєю в руках захищати рідну землю. До райвійськкомату було подано близько 200 заяв радянських громадян з проханням послати їх на фронт. Так, колгоспники С. П. Зінченко, Д. З. Скабцов і працівник держбанку Колесник писали: «Дуже просимо Білолуцький райвійськкомат добровільно і в першу чергу відправити нас на фронт Великої Вітчизняної війни. Ми, громадяни великого Радянського Союзу, вважаємо своїм священним обов'язком з перших днів війни стати до лав Червоної Армії і з зброєю в руках боротися за свої права і незалежність нашої Батьківщини. Ненависть до ворога кипить у серцях наших. Зараз наше місце на фронті, просимо задовольнити наше прохання»[1].

Перед партійною організацією села постало завдання забезпечити чітку безперебійну роботу МТС і колгоспів за будь-яких умов, здати достроково 1545 тонн зерна і 212 тонн овочів — так було зазначено в рішенні Пленуму райкому КП(б) України від 30 серпня 1941 року. Незважаючи на великі труднощі, пов'язані з нестачею техніки і людей, завдання було виконане. Колгоспники передали армії автомобілі, трактори, вози, коней. Восени 1941 року жителі села збирали і посилали на фронт теплі речі. У свої посилки патріоти тилу вкладали хвилюючі листи до воїнів.

10 липня 1942 року Білолуцьк був окупований. Фашисти видали наказ про реєстрацію комуністів і комсомольців з погрозою розстрілювати кожного, хто ухилятиметься від неї. За зв'язок з партизанами загрожували стратою. Але ніщо не могло притамувати ненависті радянських людей до фашистських окупантів та їхніх прислужників. У жовтні 1942 року в Білолуцьку утворилася група патріотів-месників, до якої ввійшли працівник служби зв'язку О. І. Полупан, офіцер Радянської Армії І. С. Графов, що втік з табору військовополонених, секретар народного суду Т. Й. Ткаченко та інші. Керівником своїм підпільники призначили завідуючу кабінетом політичної освіти М. Ф. Чернишову. Ті, що вступали до групи, приймали присягу, текст якої написала М. Ф. Чернишова. Вони клялися вести нещадну боротьбу з фашистськими загарбниками.

Група налагодила регулярне прослухування зведень Радінформбюро і ознайомлювала з ними населення. Для випуску листівок взяли шрифти з друкарні газети «Червоний прапор». З ініціативи Володимира Ярошенка учні Білолуцької середньої школи приносили на квартиру М. Ф. Чернишової знайдені гвинтівки, патрони, гранати. Народні месники псували телефонний зв'язок між Білолуцьком та Білокуракіним і Новопсковом, готували розгром поліцейського відділку.

Однак, 10 грудня 1942 року фашисти заарештували В. М. Ярошенка, І. С. Графова і

Розправа фашистських катів над мирними жителями 1942 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 140, арк. 6

Т. Й Ткаченка. Незабаром поліцаї схопили і М. Ф. Чернишову та решту членів групи. Під охороною їх доставили в Новопсков до окружної поліції. Після жорстоких тортур усіх підпільників розстріляли[1].

Проте опір не було зламано. Радянські патріоти руйнували молотильні агрегати. Через це в колгоспі ім. Шевченка, наприклад, на день визволення лишились не обмолоченими пшениця та жито на площі 200 га. Колгоспники артілі «Луганбуд» сховали зерно, не здавши загарбникам жодного центнера. Радянські спеціалісти, що опинились в окупації, відмовлялися працювати в установах загарбників. За категоричну відмову працювати на окупантів розлючені фашисти розстріляли Ф. Г. Дубинську.

В середині січня 1943 року до Білолуцька підійшли радянські війська. Сваволя окупантів ставала дедалі жорстокішою. Тільки за один день 19 січня вони вбили 20 чол. Комсомольця В. В. Волкова фашисти покололи багнетами. На очах матері застрелили дворічного Толю Астахова. Колгоспника Я. С. Зінченка і тракториста О. Д. Сидоренка вони загнали в заміновану хату і підірвали, а 8 чоловік, що ховалися в окопах, закидали гранатами.

Пам'ятник на могилі радянських воїнів, що полягли в боях за визволення Білолуцька від німецько-фашистських окупантів.

Наближався день визволення. 50-а танкова бригада під командуванням полковника В. А. Пролєєва, що входила до складу 3-го танкового корпусу, пройшовши за 7 діб засніженими степовими дорогами понад 200 км, 21 січня 1943 року зосередилась на підступах до Білолуцька. О 5 годині 30 хвилин 22 січня перший танковий батальйон під командуванням майора Березіна, підтриманий ротою автоматників, мінометною ротою і протитанковою батареєю, вступив у бій за визволення Білолуцька.

Першими переправилися через Айдар танк І. Г. Кольцова і стрілецька рота старшого лейтенанта О. І. Авдєєва.

Бій тривав цілий день і закінчився цілковитим розгромом великого ворожого з'єднання. Гітлерівці втратили 260 чол., 16 протитанкових гармат. Радянські війська захопили 6 складів зі зброєю і провіантом, 24 автомобілі, 5 протитанкових гармат, 4 радіостанції і кінний обоз з військовим майном.

Великих втрат завдали фашистські окупанти Білолуцьку. Вони розстріляли 46 мирних громадян, а 106 вивезли до Німеччини, спалили понад 120 хат колгоспників, знищили бібліотеку, лікарню[2], забрали в населення 154 корови, 274 голови молодняку великої рогатої худоби, 212 свиней та більше як 100 овець і 12 тис. штук домашньої птиці тощо. Збитки, завдані тільки колгоспам «Луганбуд» та «Іскра» і колгоспникам, обчислюються на суму майже 8 млн. карбованців[3].

Зразу ж після визволення від фашистського ярма трудящі села з великим ентузіазмом взялися за відбудову зруйнованого господарства. Почали працювати школи, клуб, радіовузол, кіноустановка, медичний пункт.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1404, арк. 8—9.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 6, спр. 159, арк. 47, 48.
[3] Там же, ф. Р-1658, оп. 4, спр. 91, арк. 2, 3.

Для прискорення перемоги над фашистами колгоспники збирали гроші на танкову колону, активно передплачували третю Державну воєнну позику. Колгоспник Д. А. Сороковий перший вніс на її рахунок 6 тис. крб. готівкою[1].

Після розгрому фашистської Німеччини з Радянської Армії поверталися воїнивизволителі. Героями Радянського Союзу повернулися з фронту Т. Т. Макаренко і Д. Т. Дзюбанов. Д. Т. Дзюбанов брав участь 6—9 квітня 1945 року в штурмі Кенігсберга. Оскільки навколо міста було споруджено залізобетонні форти, Д. Т. Дзюбанов, очоливши групу розвідників 732-го стрілецького полку 235-ї стрілецької дивізії, плавом форсував 30-метровий канал, проник у форт № 5 і підірвав вузол автоматичного управління. Просування частин Радянської Армії, що наступали на цій ділянці, було полегшено. За цей подвиг Д. Т. Дзюбанову 27 липня 1945 року присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Героїчний подвиг здійснив і Т. Т. Макаренко. 22 лютого 1944 року 385-й окремий протитанковий дивізіон 123-го запасного стрілецького полку під селом Менуші Новгородської області відбивав атаку німецьких танків. Один за одним виходили з бойових лав артилеристи 3-ї батареї. Але гармати не змовкали. Одна з них продовжувала громити ворогів навіть тоді, коли на батареї лишився сам Т. Т. Макаренко. За цей подвиг безстрашному воїнові присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Рік у рік, завдяки зусиллям трудівників колгоспів, міцніло громадське господарство, загоювались рани, заподіяні війною, поверталась колишня слава до передовиків сільськогосподарського виробництва.

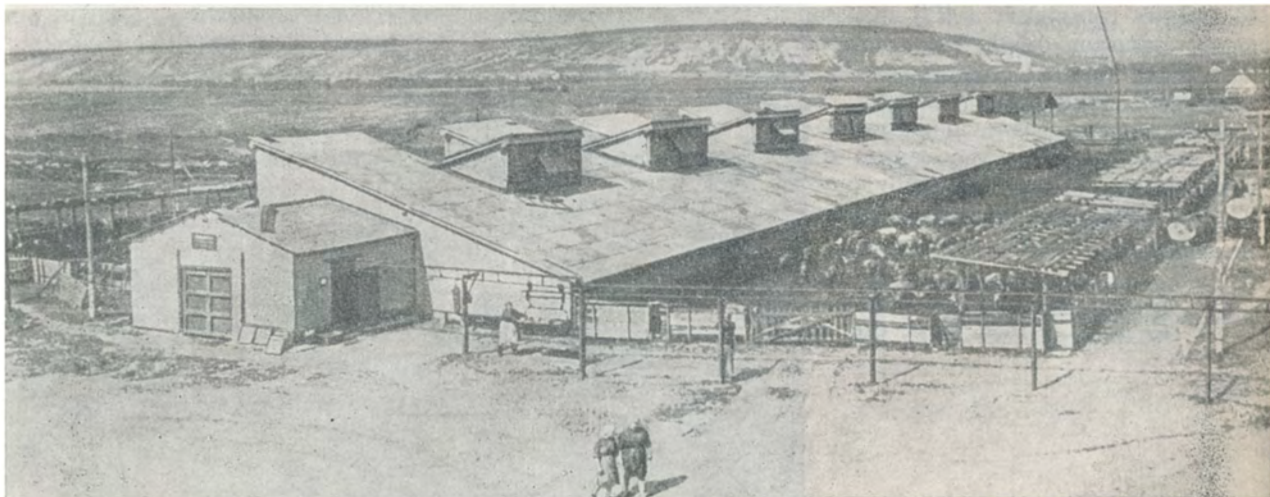
В дальшому піднесенні господарств винятково важливе значення мали розроблені в 1953 році заходи партії та уряду з питань розвитку сільськогосподарського виробництва. Проте, здійснюючи їх, колгоспам Білолуцька довелося долати чималі труднощі, насамперед — роздробленість артілей, що перешкоджала використовувати техніку на повну потужність, ефективно налагодити господарювання. В середньому на колгосп припадало трохи більше як по 1000 га землі.Тому в 1957 році всі артілі об'єднались у 2 великі господарства. За колгоспом ім. Куйбишева було закріплено 4581 га землі, за колгоспом «Іскра» — 4446 гектарів.

Завдяки вжитим заходам у колгоспах сталися значні зміни. Зросли валові збори зерна та інших сільськогосподарських культур. Так, якщо в господарствах, об'єднаних в артілі ім. Куйбишева, в 1953 році валовий збір зерна становив 15 924 цнт, то в 1958 році він зріс до 27 559 цнт. Цього було досягнуто в результаті підвищення врожайності та комплексної механізації всіх робіт у рільництві. За зразкові трудові досягнення передовики виробництва в 1958 році були відзначені урядовими нагородами.

---

[1] Газ. «Червоний прапор», 13 квітня 1944 р.

Свиноферма. Білолуцьк. 1966 р.

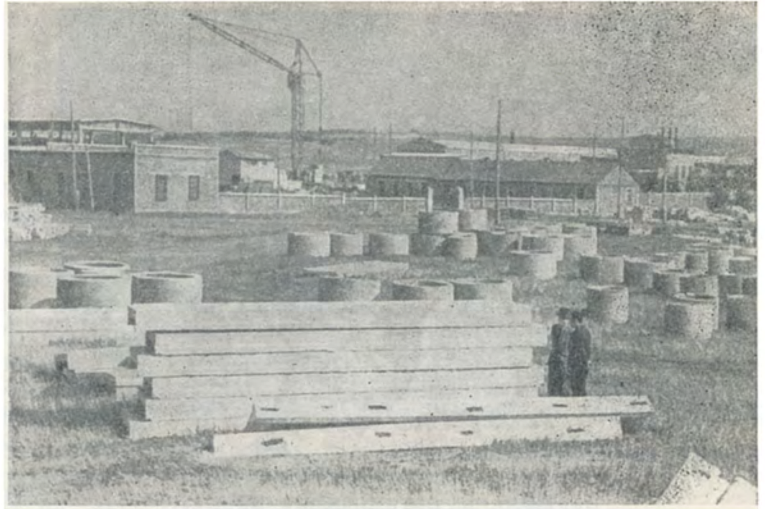

Великий крок вперед у розвитку економіки зробили господарства за роки семирічки. Порівняно з 1958 роком урожайність зернових культур у 1965 році підвищилась на 3—4 цнт з га. Збільшилось поголів'я великої рогатої худоби. У 1966 році на 100 га угідь у колгоспі «Іскра» налічувалося 43,2 голови великої рогатої худоби, в колгоспі ім. Куйбишева — 34. Виробництво молока в артілях досягло 1836,8 тонни.

Набагато вагомішими стали грошові прибутки господарств. У колгоспі ім. Куйбишева вони зросли з 244 тис. крб. у 1958 році до 490 тис. крб. у 1965 році, в колгоспі «Іскра» — відповідно з 227 тис. крб. до 470 тис. карбованців.

Зміцніла матеріально-технічна база артілей. У господарствах є 34 трактори, 21 комбайн, десятки автомобілів та багато іншої сільськогосподарської техніки.

Організаторами колгоспного виробництва є партійні організації, які в 1966 році об'єднували 67 комуністів. Участь комуністів у боротьбі за комуністичну працю мала широкий відгук у трудівників обох артілей. Механізатори колгоспу ім. Куйбишева — О. К. Бойко, Л. Є. Решетило і А. К. Кандиба протягом кількох років збирають з кожного гектара по 35—37 цнт зерна кукурудзи і понад 20 цнт соняшнику. Доярки колгоспу «Іскра» — К. П. Улезько і Р. Я. Волкова — надоюють від кожної фуражної корови по 2500—2600 кг молока. Всі вони — ударники комуністичної праці.

Комбінат будівельних матеріалів у Білолуцьку. 1966 р.

Орденоносець, відмінник народної освіти, вчитель Білолуцької середньої школи Т. І. Черняк з учнями. 1966 р.

У господарствах проводиться велике капітальне будівництво. В артілі «Іскра» з 1959 по 1965 роки зведено 2 шестирядні корівники, свинарник, 2 телятники, зерносховище тощо; в колгоспі ім. Куйбишева — птахоферму, свинарник, 2 корівники та інші господарські приміщення.

Водночас із зростанням громадського господарства поліпшується добробут колгоспників. Так, у родині колгоспника артілі «Іскра» Г. М. Яценка працюють лише двоє — він та його дружина. В 1965 році вони заробили 4,3 т зерна і 1427 крб. грішми.

З промислових підприємств селища найбільшим є комбінат будівельних матеріалів, де працює 180 робітників. У 1966 році на підприємстві було вироблено 4,6 млн. штук цегли, 9 тис. куб. м шлакоблоків і 5 тис. куб. м збірного залізобетону.

Білолуцьке відділення «Сільгосптехніка», в якому працюють 194 робітники, стало базою ремонту тракторів, комбайнів, автомобілів.

Будинок культури в Білолуцьку. 1966 р.

Невеликий молокоприймальний пункт, відкритий ще до війни, на 1965 рік перетворився в підприємство молочної промисловості. Завод має технологічну потокову лінію, яка дає на добу 2,5 тонни вершкового масла. На підприємстві виготовляють кефір, сир, бринзу, сир-напівфабрикат та інші молочні продукти.

З 1960 року в селищі працює механізований млин, що виробляє 25 тонн борошна, та олійницький завод, який дає 5 тонн продукції на добу.

Виросла і зміцніла міжколгоспна будівельна організація, що виконує на 550—630 тис. крб. будівельних робіт за рік. У ній працюють 230 кваліфікованих будівельників.

Велику допомогу «Міжколгоспбуду» подають шефи — робітники Рубіжанського хімічного комбінату і колектив будівельників управління № 9 тресту «Рубіжанськхімбуд». Руками монтажників комбінату встановлено підвісні дороги на фермах колгоспу ім. Куйбишева. Силами будівельного управління № 9 створено поливне господарство в артілі «Іскра». Співдружність робітників та колгоспників тут називають союзом Серпа і Молота. Цей союз дедалі зміцнюється.

В колгоспах, на промислових підприємствах та в установах провідною силою є комуністи, об'єднані в 11-ти первинних партійних організаціях. Вони очолюють боротьбу трудящих за виконання поставлених XXIII з'їздом партії завдань піднесення економіки, підвищення матеріального і культурного рівня життя народу.

Значну роль у розв'язанні життєво важливих питань відіграє селищна Рада, в якій налічується 61 депутат, у т. ч.— 33 робітники і колгоспники, решта — представники інтелігенції, партійні та радянські працівники.

Селищна Рада приділяє багато уваги благоустрою селища. За 1959—1965 рр. житловий фонд у Білолуцьку зріс на 3,5 тис. кв. м. На колишніх пустирях, відповідно до генерального плану забудови селища, розробленого в 1955 році, виросли 2 вулиці — вулиця Миру і Нова з красивими будинками. Введено в дію п'ятикілометрову лінію водогону, до 127 будинків підключено газ.

Зростає купівельна спроможність та попит на промислові і продовольчі товари. В Білолуцьку є 7 продовольчих магазинів, 3 промтоварні, а також спеціалізовані — взуттєвий, дитячих товарів, книгокульттоварів і меблевий магазини, їдальні, буфети, кіоски.

Добре налагоджена охорона здоров'я трудящих. У 1954 році Білолуцьку лікарню розширили до 100 ліжок. У селищі є поліклініка, обладнано рентгенівський, фізіотерапевтичний і зубопротезний кабінети. Тут працюють 13 лікарів і 35 медичних працівників з середньою освітою.

Усі діти шкільного віку вчаться. У селищі є 3 початкові, 8-річна і середня школи та школа сільської молоді, в яких 1049 учнів. Їх навчають 65 педагогів За післявоєнні роки середню школу закінчило 1420 чоловік.

Відчутну роль у культурному житті селища відіграє діяльність селищного Будинку культури. В роботі гуртків — хорового, драматичного і художнього читання — беруть участь понад 100 чоловік.

У селищі діють 3 стаціонарні кіноустановки, літній кінотеатр. Для школярів у 1956 році було відкрито будинок піонерів. До послуг населення 2 бібліотеки — для дорослих і для дітей.

У побут впевнено входять нові обряди. Стали традиційними свята зими, весни, врожаю.

М. А. САВІН, М. Г. ЛИМАН

БУЛАВИ́НІВКА

Булавинівка — село Пісківської сільради Новопсковського району, розташоване на лівому березі Айдару за 20 км від районного центру. Населення — 830 чол. Через Булавинівку проходить шосейна дорога, що сполучає Новопсков з Луганськом.

Булавинівка (первісна назва — Іванівська Лука) виникла наприкінці першої половини XVII століття, коли відповідно до указу російського царя Михайла Федоровича на правому березі річки Айдару в 1637 році було засновано сторожове укріплення Осиновий Острог. Першими поселенцями Іванівської Луки, назва якої пов'язана з іменем її засновника, були українські і російські селяни-втікачі. Перебуваючи під захистом сторожових постів від нападів турків і татар, вони займалися хліборобством, ловили рибу в річках та озерах, полювали.

Задовольняючи настирливі вимоги поміщиків повернути збіглих кріпаків, царизм у 1707 році відрядив для їх розшуку на береги Айдару каральну експедицію під командуванням князя Юрія Долгорукого. Карателі виловлювали втікачів, жорстоко знущалися з них і козаків, що їх переховували. Захищаючись від царських військ, населення на чолі з своїм ватажком К.Булавіним виступило проти карателів. Активну участь у повстанні взяли жителі Іванівської Луки, куди після розгрому загону карателів у Шульгин-містечку Булавін перемістив свій табір. Неподалік від села було збудовано лінію укріплень, що тяглася від річки Айдару до села Проїжджого. На листопад 1707 року кількість повстанців досягла 20 тис. чол. Частина з них переправилась на правий берег Айдару і розмістилась неподалік від Іванівської Луки — у великому і малому Іванівських лісах[1].

Для придушення повстання з Дону наближалося військо під командуванням Лук'яна Максимова. Грудневого ранку 1707 року передовий загін козаків у складі 300 вершників, що був направлений царськими катами проти повстанців, спробував переправитися через Айдар неподалік від Іванівської Луки. Повстанці зустріли карателів вогнем з рушниць і пищалів. Козаків охопила паніка, коні збились посеред річки, лід не витримав і провалився. Відтоді місце біля старого русла Айдару стали називати Проваллям. Жорстока битва повстанців з карателями відбулася й північніше Іванівської Луки. З того часу це місце народ назвав Січиною.

Жорстоко розправляючись з повстанцями, царські війська спалили та зруйнували майже всі містечка й села дощенту. Знищено було й Іванівську Луку. Понад 20 років територія понад Айдаром лишалася безлюдною, тому що царизм боявся нового повстання. Лише в 1717 році було дозволено заселяти ці землі. В 1719 році вони були включені до складу Острогозького слобідського козацького полку[2]. Однак велике переселення українських козаків на Айдар відбулося тільки влітку 1732 року з сіл Урива, Гвоздівки, Єндовища і Перлівки. Поступово відроджувалися поселення на старих згарищах. Виникло нове село і на місці Іванівської Луки. В пам'ять про народне повстання воно було назване Булавинівкою, хоч офіційно в документах ця назва вперше зустрічається за 1782 рік[3].

Після виходу царського указу 1765 року, за яким слобідські козацькі полки перетворювалися на регулярні гусарські та уланські, рядові козаки Булавинівки були позбавлені всіх привілеїв і насильно переведені в розряд т. зв. військових обивателів, зобов'язаних проходити 25-річну військову службу. Їх було приписано до Острогозького гусарського полку[4]. Козацька старшина, одержавши право виходити у відставку, осідала на своїх землях і займалася сільським господарством.

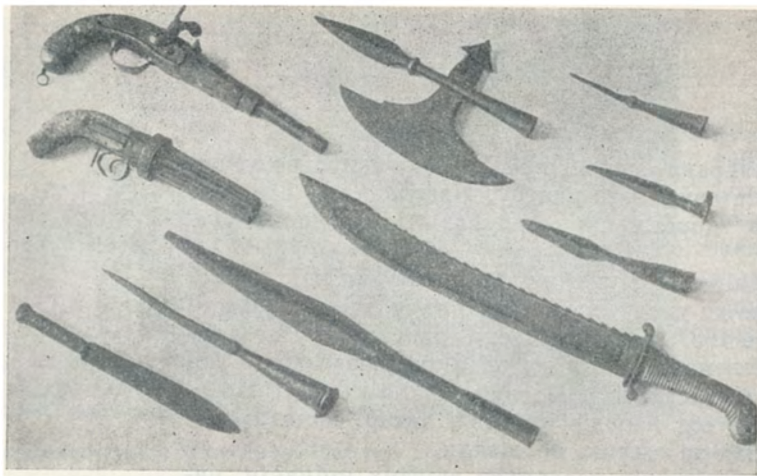
---

[1] П. Задонский. Кондратий Булавин. М., 1959, стор. 48.

[2] Очерки истории Воронежского края с древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции. Воронеж, 1961, стор. 122.

[3] Историческая хронология Харьковской губернии. Х., 1882, стор. 183.

[4] А. Г. Слюсарський. Слобідська Україна. Х., 1954, стор. 69.

Зброя учасників повстання 1707 року — пістолети, алебарда, наконечники пік, шабля, ніж. Зберігаються в Луганському державному краєзнавчому музеї.

У 1829 році Булавинівку було перетворено на військове поселення, де розмістився другий ескадрон Псковського кірасирського полку, штаб якого перебував у Закам'янці. В 1830 році в Булавинівці налічувалося 179 будинків військових поселенців, в яких проживали 54 господарі, 65 помічників, 547 військових поселян різного звання і 613 жінок[1].

Життя військових поселенців було нелегке. Багато часу відбирали в них військова муштра і сільськогосподарські роботи. Крім цього, поселенців часто підстерігали епідемії. Так, у 1848 році в Булавинівці померло від холери 138 чол., в 1849 році від цинги—233 чоловіка[2].

В результаті реформи 1861 року мешканці Булавинівки, які після ліквідації військових поселень були на становищі державних селян, одержали 7329 десятин землі (в середньому на ревізьку душу припадало 5,4 десятини)[3]. Однак третина селянських господарств не мала змоги обробляти свої наділи. Незалежно від цього селяни були обкладені великими податками. Так, за даними 1879 року, вони повинні були сплатити протягом року 1989 крб. подушного, 381 крб. лісного, 600 крб. земського, 307 крб. волосного та 147 крб. сільського податків. У середньому на ревізьку душу припадало по 9 крб. 59 коп. Більшість селян сплатити такої суми не мала змоги, внаслідок чого річна заборгованість на ревізьку душу становила 4 крб. 24 коп.[4]. Все це приводило до розорення багатьох селянських господарств. Щоб не вмерти з голоду, розорені селяни віддавали свої наділи в оренду місцевим багатіям, а самі йшли працювати на шахти Лисичанська, Алчевська. Так, у 1872 році мешканцям села було видано 47 тримісячних паспортів, в 1877 році — 41, в 1882 році — 31, в 1887 році — 35 і в 1892 — 51[5].

Розшарування селянства поповнювало ряди сільських пролетарів, які ставали на шлях боротьби проти царизму. В роки першої російської революції агітаційну роботу на селі вів учитель місцевої земської школи П. М. Шинкарьов. У його квартирі часто збиралися бідняки. На цих зборах бував і колишній матрос Чорноморського флоту односельчанин В. І. Лисенко, який брав участь у повстанні чорноморських моряків у 1905 році. Повернувшись у село, він розповідав своїм землякам про революційний рух у царських військах. Шинкарьов і Лисенко читали селянам більшовицькі листівки, регулярно підтримували зв'язок з Старобільською групою РСДРП. Однак царській охранці вдалося розкрити і розгромити Старобільську групу. Заарештовано було і булавинівського вчителя Шинкарьова[6].

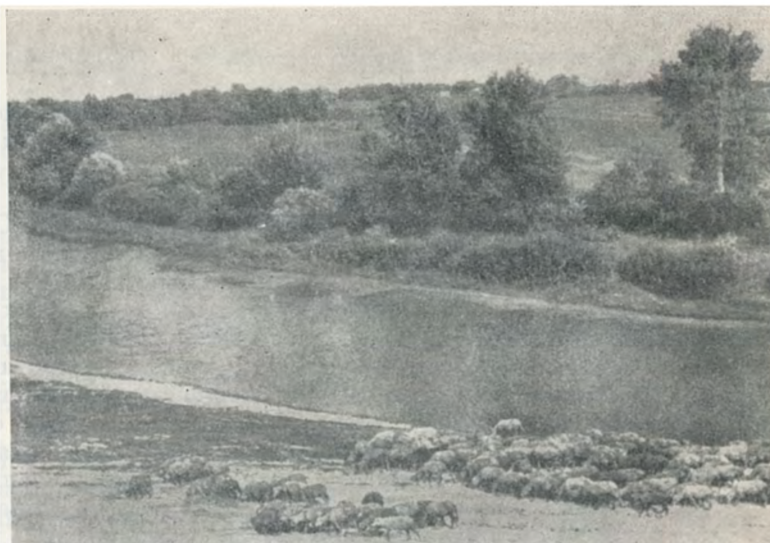
У роки столипінської реформи соціальні відносини на селі дедалі загострюються. Виступаючи проти наділення куркулям кращих земель, бідняки в травні

---

[1] ЦДІА УРСР у м. Києві, ф. 1353, оп. 1, спр. 241, арк. 17.
[2] Историко-статистическое описание Харьковской епархии, X., 1858, стор. 345.
[3] Земельные наделы крестьян Харьковской губернии, X., 1907, стор. 93.
[4] Материалы по землевладению и землепользованию Харьковской губернии, X., 1884, стор. 14, 15.
[5] Очерк экономической жизни крестьянского населения Старобельского уезда и причины его задолженности, X., 1893, стор. 139—140.
[6] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 184, арк. 63—64; газ. «Колгоспна правда», 12 листопада 1936 р.

1913 року познищували межові знаки на відрубних ділянках[1].

Незважаючи на тяжкі умови життя, селяни тяглися до книг, до грамоти, прагнули дати своїм дітям хоча б початкову освіту. Але школи не було, і частину дітей за своєю ініціативою навчав читати і писати селянин Я. Т. Олійник. Узимку в його хаті збиралися на урок 10—12 учнів. З 1900 року навчав дітей інший місцевий селянин — К. К. Бахмет. Тільки в 1904 році в Булавинівці було відкрито земське однокласне училище, до якого із Старобільська надіслали вчителя П. М. Шинкарьова. Ще до арешту він домігся від земства побудови для училища нового приміщення. Через рік у селі було відкрито і двокласну церковнопарафіяльну школу. В 1912 році в земському училищі навчалось 49 учнів, в церковнопарафіяльній школі — 42 учні, в той час як понад 180 дітей шкільного віку були поза школою.

У цій долині в 1707 році відбулася велика битва між повстанцями і царськими військами.

До 1917 року в селі людей лікували знахарі. Тільки за найтяжчих випадків селяни зверталися по допомогу до Пісківського фельдшерського пункту або до Новопсковської лікарської дільниці, що обслуговувала 41 тис. чоловік.

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції на початку січня 1918 року в селі було встановлено Радянську владу. Головою ревкому став місцевий селянин М. Я. Роменський[2]. Комісії ревкому — земельна, культурно-освітня, транспортна — розгорнули активну діяльність. Земельна комісія почала наділяти землею бідняків, допомагала сім'ям тих селян, що загинули на фронтах першої світової війни, продуктами, теплим одягом, паливом. Культурно-освітня комісія приступила до організації навчання всіх дітей шкільного віку. Транспортна комісія стежила за впорядкуванням шляхів та забезпечувала радянські органи транспортом.

У березні 1918 року селяни-бідняки організували одну з перших на Старобільщині і першу в Пісківській волості сільськогосподарську комуну «Новий світ». Ініціаторами її створення і керівниками були брати Василь та Яків Толстухови. Комуна об'єднувала 12 господарств. Комунари розгорнули дружну підготовку до весняної сівби, але провести її, як було задумано, не змогли. У квітні 1918 року село окупували австро-німецькі війська. Однак майно і худобу комунари встигли евакуювати до Саратовської губернії.

З приходом окупантів ревком пішов у підпілля і провадив роз'яснювальну роботу серед населення, закликаючи його до боротьби з ворогом. Селяни всіма засобами ухилялися від виконання різних повинностей. Вони ховали від окупантів зерно, а худобу заганяли в ліси, псували награбовані ворогом продукти та інше.

Після вигнання окупантів у листопаді 1918 року на Булавинівку не раз налітали білокозачі банди, а в червні 1919 року її захопили денікінці. Білогвардійці відновили на селі дореволюційні порядки. Але їхнє хазяйнування тривало недовго. У грудні село визволили частини Першої Кінної армії.

Після визволення відновив роботу ревком. Він проводив мобілізацію молоді до Червоної Армії, налагодив подання допомоги підводами та фуражем червоним

[1] ЦДІА УРСР у м. Києві, ф. 3, оп. 287, спр. 3899, арк. 1.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 184, арк. 63, 64.

частинам, що проходили через село. Знову було відновлено роботу земельної комісії, а навесні 1920 року розподілено землю між селянами за кількістю членів сім'ї. Культурно-освітня комісія восени 1920 року відкрила в селі початкову школу, в якій працювало уже 4 народні вчителі.

У березні—квітні 1920 року всюди на Старобільщині відбуваються вибори Рад. Улітку було створено комітети незаможних селян. Головою комнезаму в Булавинівці селяни обрали І. А. Хворостяна.

Діяльність комнезаму проходила в умовах жорстокої класової боротьби. Протягом 1920—1921 рр. в районі Закотного, Пісків і Новопскова діяли банди Солодова, Волохова, Варави, які виступили проти Радянської влади. Тільки в банді Варави налічувалося 440 вершників, 300 піших і 6 кулеметів. Вчиняючи напади на Булавинівку, вони ускладнювали роботу органів Радянської влади, вбивали активістів[1]. При підтримці трудового населення банди були розгромлені.

Міцніла Радянська влада, і впроваджувалися в життя соціалістичні перетворення в Булавинівці. Так, у 1921 році за ініціативою селянина Х. Г. Замоти в селі було організовано споживчу кооперацію. В її магазині продавали за твердими цінами сіль, сірники, гас та інші потрібні селянам товари.

В 1922 році невтомні брати Толстухови організували перше товариство сумісного обробітку землі — ТСОЗ ім. Карла Маркса. Спочатку в ньому об'єдналися 7 селянських господарств, що мали 60 десятин землі. Головою ТСОЗу було обрано В. І. Толстухова. За допомогою держави члени товариства придбали сільськогосподарські машини та різний інвентар, у т. ч. трактор «Фордзон», збудували приміщення для худоби і олійницю. Першими трактористами стали Я. І. Толстухов, згодом один з найкращих механізаторів села, та Д. Я. Ніколаєвський, що загинув у роки Великої Вітчизняної війни.

Створений в 1925 році в селі партійний осередок, який очолив місцевий селянин П. Г. Шевченко, приділяв велику увагу пропаганді досвіду цього колективного господарства. Багато сил віддавали роз'яснювальній роботі серед селянства члени осередку П. Є. Крот, І. А. Мащенко, брати Толстухови та І. А. Хворостян.

У 1927 році в селі було засновано комсомольський осередок, першим секретарем якого став Г. Д. Мацнєв. Комсомольці брали активну участь у здійсненні соціалістичних перетворень на селі. Вони проводили агітаційну та атеїстичну роботу серед селян, створювали гуртки художньої самодіяльності.

У 1926 році організується другий ТСОЗ ім. Петровського, в якому об'єдналося 8 господарств з земельною площею 80 десятин. Навесні 1927 року засновуються товариства «Хлібна фабрика», що об'єднувало 32 господарства з 200 десятинами землі, і «Перемога», до якого увійшло 20 господарств з 130 десятинами землі[2].

На пропозицію секретаря партійного осередку П. Г. Шевченка 15 грудня 1929 року всі чотири товариства сумісного обробітку землі об'єдналися в колгосп. Головою артілі колгоспники обрали Є. Ю. Бондаря.

Велику увагу Булавинівська сільська Рада та партійний осередок приділяли в 20-і роки культурно-виховній роботі. В 1924 році в селі було відкрито хату-чи-

Засновники першого колгоспу в Булавинівці (зліва направо): П. П. Вірко, Н. Н. Овчаренко, П. І. Овчаренко і І. П. Бабич. 1966 р.

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-1169, оп. 1, спр. 6, арк. 22.

[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 164—167.

тальню, яка потім була реорганізована в сільський клуб. При клубі стали працювати гуртки художньої самодіяльності. Здібного співака Ф. Д. Мацнєва за рішенням сільських зборів послали до Старобільська на курси організаторів художньої самодіяльності. Повернувшись до рідного села, Федір Данилович організував хоровий і драматичний гуртки, в яких розучувалися революційні та народні пісні, ставилися спектаклі за п'єсами українських класиків.

У 20-х рр. в селі працювали 2 початкові школи. Крім навчання дітей, вчителі багато докладали зусиль для ліквідації неписьменності. Так, з ініціативи вчительки Є. П. Дубовик, яку підтримали активісти села Ф. Д. Мацнєв, Я. І. Присиченко, В. Н. Зінченко, В. Я. Толстухов, Є. С. Закутько, було створено 5 культармійських ланок, які навчали грамоті 150 селян, починаючи від підлітків до стариків.

Культармійці займалися також атеїстичною пропагандою. Вони роз'яснювали віруючим реакційність церковних догм, вечорами читали книги і газети. Внаслідок цього в 1929 році церква в Булавинівці перестала діяти.

У 30-х роках продовжувало зміцнюватися колективне господарство. На колгоспні поля надходила нова техніка, запроваджувалися досягнення агрономічної науки. Це допомогло рільникам одержувати високі врожаї, особливо озимої пшениці та соняшнику.

У 1934 році великих успіхів досягли працівники молочнотоварної ферми. Від кожної фуражної корови було одержано в середньому 3200 літрів молока. Завідуючий молочнотоварною фермою К. І. Крот був учасником зльоту колгоспників-ударників, який відбувся в 1935 році в Донецьку. Збільшувалося поголів'я худоби та її продуктивність. Так, доярки М. С. Гончарова, Г. З. Гудименко та О. О. Чугуївська надоювали понад 3 тис. літрів молока від кожної корови і були в числі найкращих доярок у районі.

У 1939 році колгосп став мільйонером. Колгоспники, починаючи з 1935 року, стали одержувати на трудодень по 3 кг зерна і 2 крб. грішми.

У 1940 році за одержання високих урожаїв озимої пшениці колгосп був учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки. В Москву були запрошені ланкові Н. С. Бондар, К. І. Гладилка, які виростили на своїх ділянках по 28 цнт насіння соняшнику і по 34 цнт озимої пшениці. Наступного року учасницею виставки була Н. С. Хворостян, ланка якої зібрала з гектара по 27 цнт насіння соняшнику.

Сталися великі зміни і в культурному житті села. В 1931 році замість 2 початкових уже працювала семирічна школа. Немало її випускників почали навчатися в технікумах і на курсах.

З року в рік поліпшувалися умови для роботи культурно-освітніх закладів. З 1935 року сільський клуб було переведено в нове приміщення, а в приміщенні колишньої хати-читальні з 1938 року стала працювати сільська бібліотека.

В селі було відкрито фельдшерсько-акушерський пункт.

У зв'язку з віроломним нападом фашистської Німеччини багато трудівників села вже в перші дні пішли захищати свою Батьківщину. Часто з однієї сім'ї на фронт проводжали по кілька чоловік. Так, бригадир овочівників п'ятдесятирічний Іларіон Парфенович Бабич прибув на передову разом з своїм сином Іваном. Слідом за ним добровільно вступили до лав Червоної Армії 18-річна дочка Євдокія і невістка Марія. Євдокія була зв'язківцем, а Марія працювала в медсанбаті.

У колгоспі самовіддано працювали підлітки, старики. Доводилось долати багато труднощів, кожен працював стільки, скільки вистачало сил.

Але лінія фронту наближалась. 11 липня 1942 року Булавинівку окупували фашисти. Гітлерівські солдати, що розмістилися в хатах, забирали корів, свиней, домашню птицю. В холодну зимову пору вони виганяли з хат жінок, дітей, старих. Час від часу гітлерівці влаштовували облави, потім піймані вивозили на каторгу до Німеччини. Всього вони насильно вивезли з села 44 чол. Тих, що залишилися, кожного дня виганяли на роботу.

Тваринницькі ферми колгоспу «Булавинівський». 1966 р.

В умовах жорстокого окупаційного режиму жителі села чинили опір загарбникам. Вони свідомо затягували молотьбу та інші роботи, на які їх приганяли під конвоєм поліцаї. Одного разу під час молотьби хтось з селян кинув вила в барабан молотарки і вона зупинилась. Поліцаї вчинили суворий допит, але всі 80 чоловік, що працювали того дня на току, мовчали. Тоді поліцаї наказали їм стати в шеренгу і по черзі почали бити палицями.

23 січня 1943 року Булавинівку було визволено від ворога. Відступаючи, фашисти зруйнували 26 хат, господарські і культурно-побутові приміщення. Тільки колгоспному господарству окупанти завдали шкоди на 4,2 млн. крб., семирічній школі — на 260 тис. крб., медичному пунктові — на 32 тис. карбованців.

Тяжкою для трудівників села була весна 1943 року. Не вистачало тракторів, майже не було і живої тяглової сили. Проте колгоспники разом з головою артілі Ф. М. Романченком та агрономом В. П. Анищенко організовано провели сівбу. Крім цього, напередодні всенародного свята трудящих — Першого травня — зібрали та відправили в подарунок радянським воїнам 2335 літрів молока, 3195 штук яєць, мед, м'ясо. В підшефний госпіталь було відвезено м'ясо, картоплю, овочі та 30 індивідуальних посилок[1].

У 1943 році в селі почали працювати школа, медпункт, відкривається магазин.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни в село почали повертатися демобілізовані воїни. Серед них і колишній помічник комбайнера Я. С. Овчаренко, що відзначився на фронті як відважний розвідник. У 1942 році він брав участь у відомій Керченській операції. Переправившись через Керченську протоку з групою розвідників, Овчаренко з ворожого тилу корегував вогонь батарей, які прикривали висадку радянського десанту. За успішне проведення операції його було нагороджено орденом Вітчизняної війни II ступеня. З орденом Червоної Зірки та п'ятьма медалями повернувся в рідне село й тракторист Ф. П. Токар.

Славний бойовий шлях пройшла за час війни й родина Іларіона Парфеновича Бабича. Батько та син, обидва сапери, брали участь у боях під Сталінградом. Потім син Іван брав участь у форсуванні Дніпра, визволяв Варшаву, дійшов до Берліна. Його бойові заслуги відзначені двома орденами «Червоної Зірки» та медалями «За оборону Сталінграда», «За визволення Варшави», «За взяття Берліна». З нагородами повернулися додому і сам Іларіон Парфенович та його дочка Євдокія. Невістка Марія загинула в листопаді 1943 року під час варварського бомбардування радянського госпіталю фашистами.

Багато зусиль доклали колгоспники для відбудови громадського господарства в повоєнні роки. Вже в 1947 році в колгоспі було засіяно всю довоєнну площу. Збільшувалися врожаї. Рільнича бригада, якою керував С. А. Мацнєв, зібрала в середньому по 25 цнт зернових з га, ланка Д. А. Крот виростила на гектарі по 21 цнт насіння соняшнику.

Відновлювалися тваринницькі ферми, збільшувалася їх продуктивність. Так, середньорічний надій молока на одну фуражну корову досягав 3000 літрів.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 6, оп. 1, спр. 419, арк. 21.

У 1950 році в господарстві було закладено фруктовий сад.

Разом із зростанням доходів колгоспу збільшувалися його асигнування на капітальне будівництво. У 1955 році в селі було збудовано колгоспну електростанцію, що дало змогу механізувати найбільш трудомісткі процеси на фермах і токах. Влітку електроенергія приводила в дію поливні механізми на овочевих плантаціях.

Розвиваючи трудові традиції ударників перших п'ятирічок, успішно працювали в 50-х роках тваринники. Середні надої, одержані кращими доярками від закріплених за ними груп корів, перевищили 3000 кг. Так, у 1956 році учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки стала доярка М. Т. Кошуба, що надоїла 3300 кг молока від кожної фуражної корови. В 1958 році її було нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

Великі зміни сталися в господарстві колгоспу після 1958 року. Колгоспники впроваджували передову культуру землеробства, застосували нову техніку. Середня врожайність зернових зросла з 16 цнт у 1958 році до 22 цнт у 1964 році.

10 лютого 1965 року на загальних зборах колгоспників було прийнято постанову надати колгоспові ім'я «Булавинівський» на честь народного героя Кіндрата Булавіна.

Матеріально-технічна база колгоспу стала досить міцною. Тут налічується 17 тракторів, 8 комбайнів, 10 автомашин та багато інших сільськогосподарських машин. Внаслідок цього весь час підвищується якість обробітку землі, якої закріплено за артіллю 4,5 тис. га, в т. ч. 3,4 тис. га орної.

У 1966 році валовий збір зерна в колгоспі досяг 24 тис. цнт. Доходи колгоспу зросли з 282 тис. крб. у 1962 році до 593 тис. крб. у 1966 році. Збільшення доходів дало можливість спорудити ряд капітальних приміщень, зокрема тваринницьких ферм. У зв'язку з цим стало зростати і поголів'я худоби. Якщо в 1962 році налічувалося 1024 голови великої рогатої худоби, в т. ч. 385 корів, і понад 700 свиней, то в 1966 році було 1256 голів великої рогатої худоби, в т. ч. 428 корів і більше 1100 свиней.

Зросла оплата праці. Вартість людино-дня становила в 1966 році 3,48 крб.

Велику роботу в справі зміцнення економіки колгоспу здійснює партійна організація, в якій налічується 39 комуністів. 19 членів партії працюють безпосередньо у матеріальній сфері виробництва: трактористами, комбайнерами, на тваринницьких фермах та інших роботах. Комуністам допомагають у всьому 50 комсомольців.

За повоєнні роки Булавинівка помітно оновилась. Тільки за роки семирічки тут споруджено понад 160 будинків. Село повністю електрифіковано за рахунок підключення до державної електромережі. Більше половини сімей мають радіоприймачі і телевізори. 20 трудівників придбали легкові автомобілі. Рік у рік зростає купівельна спроможність колгоспників.

Велику роботу у вихованні молодого покоління провадить булавинівська восьмирічна школа, в якій 12 учителів навчає більше 100 учнів.

Центром культурно-масової роботи є сільський клуб. В гуртках художньої самодіяльності, що працюють при ньому, беруть участь понад 50 юнаків і дівчат. Крім цього, на його сцені періодично виступають артисти філармоній з Києва, Полтави, Житомира, Луганська і Воронежа.

Понад 400 жителів відвідують сільську бібліотеку, де налічується до 5 тис. томів. Читачі беруть активну участь в оглядах, конференціях та диспутах, які організовуються працівниками бібліотеки. Булавинівська сільська бібліотека однією з перших в області одержала звання бібліотеки зразкової роботи.

З року в рік прикрашається зовнішній вигляд Булавинівки. Тут споруджено багато нових громадських приміщень і будинків колгоспників, впорядковуються вулиці. На сільській площі в 1967 році встановлено бюст К. Булавіну.

С. Т. КОНОВАЛОВ, В. Г. ТРУСКАЛОВ

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СІЛЬСЬКИХ РАД НОВОПСКОВСЬКОГО РАЙОНУ

ДОНЦІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Кам'янці за 19 км на північний схід від райцентру. Населення — 1960 чоловік.

Місцевий колгосп ім. Чапаєва зерно-тваринницького напряму, має 9,9 тис. га земельних угідь. Із допоміжних галузей розвивається овочівництво. Працює маслоробня.

За високі врожаї зернових удостоєні ордена Леніна в 1958 році Л. І. Риб'янець і П. А. Кобилєв. Делегатом XXII з'їзду КПСС був колгоспний механізатор А. Є. Синча.

В селі є початкова і восьмирічна школи, бібліотека, клуб; функціонує лікарня на 25 ліжок.

Заснована Донцівка у 1809 році.

Селяни у 1905 році підпалили поміщицький маєток. У 1918 році був організований партизанський загін, який розгромив німецький каральний загін. У 1920 році виникла комсомольська, в 1922 — партійна організації.

ЗААЙДА́РІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 3 км на північ від райцентру. Населення — 1655 чоловік. Сільраді підпорядковане село Рогове.

Земельна площа місцевого колгоспу «Маяк» становить 4,4 тис. га. Господарство спеціалізується в зерно-тваринницькому напрямі, розвинуте також садівництво, бджільництво, овочівництво. У 1955, 1956 і 1958 рр. колгосп був учасником Всесоюзної виставки досягнень народного господарства. У 1958 році голова колгоспу Д. П. Терник одержав звання Героя Соціалістичної Праці, комбайнер П. М. Бурда — орден Леніна.

В Заайдарівці є клуб, восьмирічна школа, бібліотека. За післявоєнні роки побудовано 268 житлових будинків.

Засноване село на початку XVIII століття кріпаками-втікачами.

В 1918 році в селі був створений загін в 350 чоловік, що боровся з німецькими окупантами і білогвардійцями.

У 1922—1923 рр. селяни послали хліб голодуючому населенню Поволжя.

Жителькам села О. К. Скипі, О. П. Соловйовій та О. Т. Носовій присвоєно звання «Мати-героїня».

У с. Роговому знайдена кам'яна баба кочівницьких племен.

ЗАКО́ТНЕ — село, центр сільської Ради, розташоване на правому березі річки Айдару за 18 км на південний захід від райцентру. Населення — 1535 чоловік.

Розташований в селі зерно-тваринницький колгосп «Айдар» має 5,9 тис. га земельних угідь. Із допоміжних галузей розвинено овочівництво, бджільництво.

Тут працюють 2 восьмирічні школи, бібліотека, клуб; діє лікарня на 35 ліжок.

Село засноване в середині XVII століття.

Зруйноване царським військом за участь населення у 1707 році в повстанні К. Булавіна, село відродилось як сотенне містечко Острогозького полку у 1732 році.

У 1911 році селяни виступили проти земельної реформи.

Археологічні розкопки виявили кургани з похованнями доби пізньої бронзи.

КА́М'ЯНКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Кам'янці за 28 км на північний схід від райцентру. Населення — 1790 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Ганнусівка, Пантюхіне.

У Кам'янці розміщена центральна садиба колгоспу ім. Енгельса, земельний фонд якого становить 8,6 тис. га угідь. Господарство займається рослинництвом і тваринництвом.

Село має середню школу, Будинок культури, 2 бібліотеки; лікарню на 25 ліжок.

Заснована Кам'янка у другій половині XVII століття. Після встановлення Радянської влади була створена у 1918 році партійна організація.

Під час тимчасової німецько-фашистської окупації в Кам'янці діяла партизанська група.

Уродженець села В. Ф. Пульний, що загинув смертю хоробрих під час Великої Вітчизняної війни, удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

НОВОБІ́ЛА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Білій на північ від райцентру. Населення — 2850 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Залісне, Козлове, Литвинове, Світле, Шапран.

В селі розташована центральна садиба колгоспу ім. Леніна, який має 13,6 тис. га земельних угідь. Основні галузі господарства — рослинництво і м'ясо-молочне тваринництво, із допоміжних — вівчарство, бджільництво, овочівництво.

Є середня школа, клуб, бібліотека, лікарня. Побудовано 135 нових житлових будинків.

Село засноване у XVIII столітті.

Після встановлення Радянської влади у 1921 році виникла партійна, а в 1922 році комсомольська організації.

НОВОРО́ЗСОШ — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Кам'янці за 12 км на схід від райцентру. Населення — 2445 чоловік. Сільраді підпорядковане село Бірки.

В селі розміщені центральні садиби колгоспів ім. Чкалова, ім. Мічуріна і «Світанок» зерно-тваринницького напряму. Із допоміжних галузей розвивається овочівництво, бджільництво.

Тут працюють середня і початкова школи, школа сільської молоді, бібліотека, клуб.

Новорозсош заснована у 1802 році.

У 1914 році жінки-солдатки Новорозсошанської волості виступили проти сваволі місцевих властей і великої податі. В 1919—1920 рр. місцевий партизанський загін боровся з денікінцями.

ОСИ́НОВЕ — село, центр сільської Ради, розташоване на правому березі річки Айдару за 2 км на північ від райцентру. Населення — 2520 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Ікове, Криничне, Макартетине, Сухе, Тевяшеве, Хворостяне.

В Осиновому розміщені центральні садиби колгоспів ім. Шевченка та ім. Ілліча, зерно-тваринницького напряму. За високі показники у сільськогосподарському виробництві орденом Леніна нагороджені зоотехнік П. П. Овчаренко та ланковий М. І. Бабкін. Делегатом XXIII з'їзду КП України була доярка колгоспу ім. Шевченка О. Н. Журавльова.

Є восьмирічна і початкова школи, бібліотека, клуб. За 1960—1965 рр. побудовано 115 житлових будинків.

Виникло село у 1643 році і входило до Острогожського полку. Його населення займалося залізоплавильним виробництвом.

На початку 1918 року в Осиновому був створений ревком.

Під час німецько-фашистської окупації в с. Макартетине у 1942 році діяла підпільна група, яка розповсюджувала листівки і збирала зброю. Її керівник офіцер Радянської Армії М. Ігнатенко був розстріляний окупантами.

Члени сільгоспартілі «Червоне село» у 1943 році взяли шефство над військовим госпіталем, розташованим в с. Макартетиновому.

На території Осинового знайдена кам'яна баба кочівницьких племен.

ПАВЛЕ́НКОВЕ — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Білій за 18 км на північний схід від райцентру. Населення — 975 чоловік. Сільраді підпорядковане село Трембачеве.

В селі розміщена центральна садиба колгоспу «Дружба», земельна площа якого 7,3 тис. га. Господарство зерно-м'ясо-молочного напряму, з розвинутим птахівництвом, бджільництвом, вівчарством.

Є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Засноване село в XVII столітті.

ПІ́СКИ — село, центр сільської Ради, розташоване за 15 км на південь від райцентру, на шосе Артемівськ-Розсош. Населення — 1245 чоловік. Сільраді підпорядковане село Булавинівка

В селі знаходиться центральна садиба колгоспу «Зоря» зерно-тваринницького напряму, земельна площа якого становить 5,4 тис га. Допоміжними галузями є овочівництво, бджільництво.

Село має середню і початкову школи, бібліотеку, клуб, лікарню.

Засноване в 1792 році.

За героїзм в боях Великої Вітчизняної війни уродженець села Д. А. Жеребилов удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

В околицях села виявлені поховання пізньої бронзи та кочівницькі кургани.

РИ́Б'ЯНЦЕВЕ — село, центр сільської Ради, розташоване на лівому березі річки Айдару за 12 км на південь від райцентру, на шосе Артемівськ-Розсош. Населення — 1217 чоловік. Сільраді підпорядковане село Писарівка.

Місцевий колгосп ім. Калініна, земельна площа якого 6,4 тис. га угідь, спеціалізується у виробництві зерна і продуктів тваринництва.

В селі працює восьмирічна школа, бібліотека, клуб.

Риб'янцеве засноване в 30-х роках XIX століття.

СТЕПНЕ́ — село, центр сільської Ради, розташоване за 35 км на північ від райцентру. Населення — 487 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Некритове, Радгоспний, Солоне.

У селі — центральна садиба багатогалузевого колгоспу ім. Горького, що має 2,9 тис. га земельних угідь. Крім вирощування зернових, соняшника, цукрових буряків і виробництва м'ясо-молочних продуктів господарство займається бджільництвом.

Село має початкову і восьмирічну школи, бібліотеку, клуб. За 1960—1965 рр. збудовано 87 житлових будинків.

Степне засноване в XIX столітті.

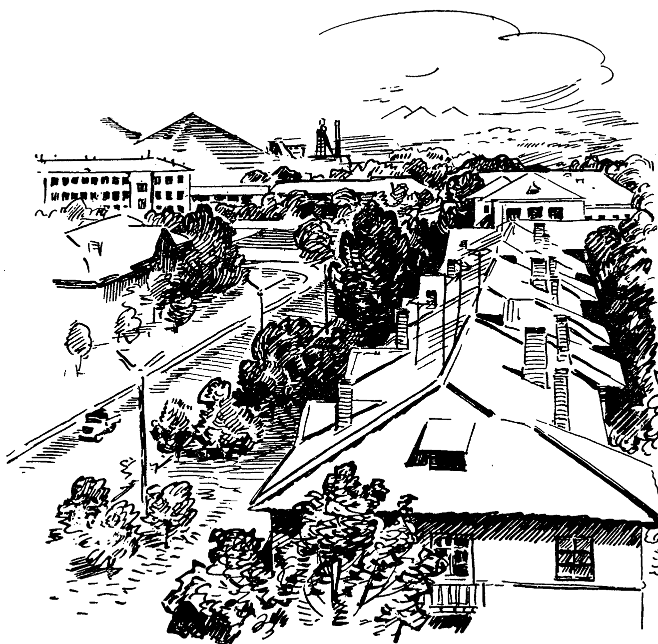
ТАНЮ́ШІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Айдарі за 30 км на північний захід від райцентру на шосе Артемівськ-Розсош. Населення — 1190 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Березівка, Довжик, Костянтинівка, Пелагіївка, Перепечаєве, Сергіївка, Синельникове, Соснівка

В селі — центральна садиба колгоспу ім. Свердлова, земельна площа якого 6,2 тис. га. Господарство вирощує зерно, соняшник, займається м'ясо-молочним тваринництвом. Із допоміжних галузей розвинено овочівництво, вирощування цукрових буряків, вівчарство та птахівництво

Є восьмирічна школа, школа сільської молоді, бібліотека, клуб; діє лікарня. За роки семирічки збудовано 150 житлових будинків, закладено молоддю сільський парк

Танюшівка виникла у XVIII столітті. За бойові подвиги на фронтах Великої Вітчизняної війни уродженці села С. Я. Нехаєнко та П. Ф. Винник (посмертно) удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

ПЕРВОМАЙСЬК — МІСТО ОБЛАСНОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ

ПЕРВОМАЙСЬК

Первомайськ, місто обласного підпорядкування, розташоване на берегах річки Лугані — притоки Сіверського Дінця, по залізничній лінії Дебальцеве—Попасна. Населення — 47,7 тис. чоловік, а разом з містами Попасна, Золоте, Гірське і селищами міського типу Тошківка і Нижнє, підпорядкованими Первомайській міськраді, — 139,1 тис. чоловік.

До другої половини XVIII століття постійного населення на території, що тепер займає Первомайськ, не було. Першими поселенцями в цьому районі були селяни, переселені з різних місць Слов'яносербського повіту, які у 1765 році побудували кілька мазанок на лівому березі річки Лугані. Новий населений пункт одержав назву Петро-Мар'їівка. Мешканці його займались тваринництвом і хліборобством[1].

В кінці XVIII століття на околицях Петро-Мар'ївки колишні військові Четчиков і Соколов одержали великі наділи землі. Вони привезли сюди кілька кріпацьких родин і заснували нове поселення — Четчиківку, яка на початку XIX століття називалася Олександрівкою і Сокологорівкою[2].

Тяжким було життя кріпаків. Цілими днями, від зорі до зорі, змушені вони були працювати на поміщика. А після такої виснажливої роботи «відпочинок»—кілька годин сну у вологих, напівповалених халупах, землянках або у панській стайні.

В поселеннях панували безкультурність і неуцтво. Шкіл або яких-небудь культурно-освітніх закладів зовсім не було. Зовсім не було і медичного обслуговування, що призводило до великої смертності серед населення[3].

---

[1] Сборник статистических сведений по Екатеринославской губернии. Вып. 3. Славяносербский уезд, стор. 13.

[2] Волости и важнейшие селения Европейской России. Список важнейших селений Харьковской губернии. Вып. 3, СПб, 1885, стор. 18.

[3] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 14, арк. 1—5

Реформа 1861 року не поліпшила життя селян. Крім великого викупу за землю, вони повинні були платити і оброк не менший, ніж до скасування кріпацтва.

Вважалося, що колишні кріпаки одержали землю. Але яку? Найгіршу, непридатну. Але і за неї повинні були платити великі викупні платежі. Так, наприклад, селяни Олександрівки повинні були виплатити за 76 десятин землі викупних платежів поміщикові 2280 карбованців.[1].

В кінці XIX століття на території теперішнього міста Первомайська було шість невеликих, розташованих в трьох — п'яти верстах одне від одного сільських поселень. В кожному із них налічувалось до десятка дворів[2]. Найбільше село Олександрівка у 1885 році мало 16 дворів і 73 мешканці.

Дальше зростання цих поселень йшло з розвитком вугільної промисловості і будівництвом залізниці.

Про поклади кам'яного вугілля на території села Олександрівки було відомо ще на початку XIX століття. Але видобували його примітивно, для домашніх потреб. В основному розроблялися пласти, які виходили на поверхню.

З 1851 року видобутком вугілля для продажу в Бахмут почали займатись поміщики. Але їх шахти були маленькими, з похилими ходами. Тільки у 70-х роках поміщиком Четчиковим були закладені досить великі шахти «Анна» і «Олександр», з вертикальними стовбурами. Вони були теж примітивні. Ніякої механізації, вугілля подавалося на поверхню з допомогою кінного підйому. Робітники працювали по 12—15 годин на добу в нестерпно тяжких умовах. Шахтарі спускались в шахти з каганцями, для яких пальне купували на свої кошти[3].

У 80-х роках в Донбасі розгорнулось будівництво залізниць, металургійних та інших заводів. У зв'язку з цим збільшується потреба у вугіллі. З пуском Юзівського (тепер Донецького) металургійного заводу в 1872 році Петро-Мар'ївським вугільним акціонерним товариством відкривається Петро-Мар'ївський рудник, який об'єднував 5 шахт: «Марія» (тепер шахта ім. Менжинського), «Похила», «Волков», «Касаткін», «Ернест», де розроблялися пласти з коксівним вугіллям.

За 3 км від Петро-Мар'ївки, на залізничній лінії Дебальцеве—Попасна, у грудні 1878 року створено станцію Варваропілля (тепер ст. Первомайськ). Завдяки цьому з шахт тепер можна було легко вивозити вугілля в інші райони. До того ж це послужило новим поштовхом для розвитку тут промисловості.

У 1878 році в цьому районі закладається великий Варваропільський рудник. Розширюються і переобладнуються діючі шахти. Вони оснащуються новою, як на той час, технікою.

Особливо інтенсивно розвивалась промисловість в межах сучасного міста в останньому десятиріччі XIX століття, в період промислового піднесення. В цей час тут споруджується Єлизаветинський рудник (шахта «Тетяна»), провадяться розробки вапняку на Сокологорівці, а паперова фабрика, збудована у 1873 році німцем Геніфельдом, перебудовується в ливарно-механічний завод (тепер електромеханічний завод ім. Карла Маркса). На ньому вироблялися парові лебідки, насоси для шахт, усякого роду чавунне литво, але головне, чим займався завод,— це ремонт машин. Він обслуговував Алмазну, Мар'ївку, Лисичанський і Слов'яносербський кам'яновугільні райони.

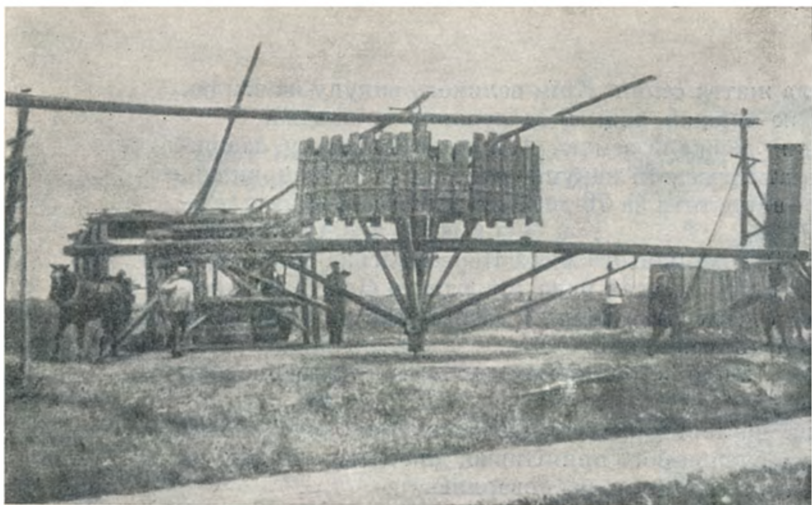
Бельгійське акціонерне товариство Варваропільських вугільних рудників у 1896 році купило у поміщика Четчикова шахти «Анна» і «Олександр». Тут було споруджено 80 коксових печей системи «Коппе», електростанцію з паровою машиною потужністю в 300 к. с. і механічну сортувальню. Трохи пізніше на Петро-Мар'ївському руднику було збудовано механічну майстерню і електричну станцію.

---

[1] ЦДІА СРСР, ф. 577, оп. 11, арк. 889.

[2] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 14, арк. 2—3.

[3] П. И. Фомин. Горная и горнозаводская промышленность Юга России. Т. I, Х., 1915, стор. 132.

Кінний підйом на шахті «Волков». 1903 р.

У 1901 році всі шахти, розміщені на території сучасного міста, давали щорічно 15 млн. пудів вугілля.

На початку XX століття бельгійська акціонерна компанія, збільшивши капіталовкладення, почала будівництво нових, великих шахт. В 1904 році було закладено шахту «Магдалина» (тепер шахта ім. Крупської), в 1914 році шахту «Альберт», а у Сокологорівці — шахту № 3. Всі шахти рудника були з'єднані під'їзною залізничною лінією з станцією Попасна, а шахта «Ернест» — з станцією Варваропілля[1].

Як видно із вищесказаного, в кінці XIX і на початку XX століття промисловість на території сучасного міста Первомайська швидко розвивалась. В 1912 році тут було 10 шахт, які давали 34 млн. пудів вугілля за рік, ливарно-механічний завод, механічні майстерні, 2 електричні станції, вапняковий кар'єр, 80 коксових печей продуктивністю 300 пудів кожна. Більшість шахт входила до складу Петро-Мар'ївського і Варваропільського акціонерних товариств, які в 1916 році об'єднались в одне «Товариство Петро-Мар'ївських і Варваропільських кам'яновугільних копалень» і одержали скорочену назву «Петроварко», а робітничі селища стали називатися Петро-Мар'ївка[2].

З розвитком промисловості збільшувалась і кількість робітників. У 1912 році на шахтах і підприємствах працювало близько 3 тис. робітників, а всього населення було близько 5 тис. чоловік. В цей період тут виникли нові робітничі селища Петро-Мар'ївського, Варваропільського і Єлизаветинського (Сокологорівського) рудників, а також шахт «Магдалина» і «Альберт».

Робітничі селища були маленькі, брудні, неблагоустроєні, розташовані поблизу шахт і складались з кількох десятків будиночків і 3—5 казарм. Всього у п'яти робітничих селищах, розташованих на території сучасного міста, було у 1912 році 312 будинків і 25 казарм. Особливо жахливими були житла в районі шахт «Альберт», «Анна» та деяких інших. Але й їх не вистачало. Доводилося будувати землянки, де у сирості, бруді і тісноті жили сім'ї шахтарів. Більшість робітників жило по 10—12 чоловік в невеликих комірках казарм із суцільними двоярусними нарами. Тут теж було брудно, вогко, а взимку до того ж дуже холодно.

Не краще жилось робітникам і на приватних квартирах. «Після виснажливого 12-годинного робочого дня,— згадує старий шахтар О. Денисов,— я не мав можливості по-людськи відпочити, тому що в однокімнатному приватному будиночку нас проживало дев'ять чоловік (3 постояльців, 2 хазяїв та їх четверо дітей). За цю «квартиру» я платив 5 карбованців. Відпрацювавши в шахті, в тій же брудній одежі, втомлений і напівголодний, лягав спати. А ранком знову на роботу. Робота тяжка, пил, бруд. Мені доводилось вантажити 30 вагонеток вугілля і переганяти їх на віддаль 2 км. Зарплату одержував таку, що її ледве вистачало на харчування і на квартиру»[3].

Праця шахтарів оплачувалась дуже низько. Так, вибійники при 12—15-годинному робочому дні заробляли за місяць до 30 крб., а вагонники на відкатці, вантажники та інші — виробляли по 18—24 крб. Підлітки, які працювали на сортуванні,

---

[1] По Екатерининской железной дороге. Вып. 11, стор. 204—209.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-54, спр. 34, арк. 103—106.
[3] Там же, ф. Р-702, оп. 7, спр. 14, арк. 9.

одержували по 25—30 копійок на день при 11-годинному робочому дні. Із жебрацького заробітку значна частина йшла на користь підрядчиків, які майже нічого не роблячи, жили за рахунок робітників, виконуючи чисто поліцейські обов'язки.

В січні 1914 року газета «Пролетарская правда» про тяжкі умови праці і життя шахтарів писала: «Страшенно довгий робочий день, мізерні заробітки, образи і утиски, нашіптування, темнота, дуже велика кількість каліцтв робітників під час так званих нещасних випадків. Ось воно — життя шахтарів».

Медичне обслуговування населення було поганим. До революції в Петро-Мар'ївці була одна лікарня на 15 ліжок. 5 тис. жителів обслуговували 1 лікар, два фельдшери і дві сестри милосердя. Від частих епідемій щорічно вмирали десятки і сотні людей.

Першу школу на Петро-Мар'ївському руднику було відкрито в 1903 році, а другу — в селі Олександрівка, в 1910 році. Це були початкові однокласні школи, в яких навчалось в 1913 році 70 учнів. Переважна більшість дітей робітників навчатися не мала можливості, бо з 7—8 років вони змушені були працювати.

Але і в цих тяжких умовах шахтарі не були байдужими до своєї долі, вони тягнулись до знань, культури, займались самоосвітою. Серед робітників все більшу популярність здобувають твори Т. Г. Шевченка, Івана Франка, В. Г. Короленка, М. Горького та інших українських і російських письменників.

У відповідь на нестерпні умови життя і праці росло невдоволення робітників.

Починаючи з 1900 року на шахтах Петро-Мар'ївських і Варваропільських вугільних копалень часто виникали страйки, під час яких шахтарі пред'являли економічні вимоги, зокрема, підвищення заробітної плати, скасування штрафів, поліпшення умов праці. Часто тут відбувалися мітинги, збори, маївки, на яких були робітники не тільки з Петро-Мар'ївських шахт, але й інших. Тут передові робітники, на прикладах виступів робітників в інших містах країни, роз'яснювали необхідність організованіше і цілеспрямованіше боротися за свої права, за поліпшення життєвих умов, проголошувались заклики до повалення царизму[1].

В цей час виникає мар'ївська соціал-демократична група, до якої входили передові робітники з Варваропільського і Петро-Мар'ївського рудників. Члени цієї групи пропагували соціалістичні ідеї, розповсюджували серед робітників революційну літературу. В 1903 році на Варваропільському і Петро-Мар'ївському рудниках з'являються листівки, що були видані Луганською соціал-демократичною організацією. Так, в одній з листівок говорилося: «Повстаньте, товариші! Об'єднайтесь під лозунгом „Геть самодержавство! Хай живе свобода!“»[2].

В ніч на 28 квітня 1903 року на цих рудниках були розповсюджені прокламації Луганського комітету РСДРП під назвою «Летучий листок», в якій шахтарі закликалися в день 1 Травня продемонструвати єдність рядів робітничого класу в боротьбі з царизмом.

Активну участь у роботі мар'ївської соціал-демократичної групи брали робітники П. Д. Демидов, Ф. В. Міщенко, А. А. Семіряд та інші.

Кривава неділя сколихнула петромар'ївців. У відповідь на розстріл мирної демонстрації в Петербурзі 9 січня 1905 року було проведено масовий мітинг.

На мітинг прибули колони робітників з Мар'ївського, Варваропільського, Золотівського, Петро-Мар'ївського рудників з лозунгами: «Геть самодержавство!», «8-годинний робочий день!». Власті

Житло робітника до Жовтневої революції.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 14, арк. 9.

[2] Донецький облдержархів, ф. 2, спр. 663, 1903 р.

викликали козаків, які нагаями розігнали учасників мітингу. 150 чоловік було заарештовано[1].

28 лютого 1905 року робітники Варваропільського рудника застрайкували. Але страйк було придушено викликаними військами і загрозою локауту. Проте, будучи серйозно наляканими заворушеннями серед робітників, шахтовласники змушені були частково задовольнити їх вимоги[2].

Починаючи з 1906 року посилюється вплив соціал-демократичних організацій. Досить швидко зростає число їх членів. Майовки стали більш організованими і масовими[3]. Особливо організованим був страйк робітників Варваропільських рудників 1 травня 1906 року[4].

26 квітня 1907 року партійна конференція Алмазно-Юр'ївської організації РСДРП прийняла рішення провести першотравневі страйки, демонстрації і мітинги на всіх заводах і рудниках. Це рішення підтримали робітники всіх рудників Слов'яносербського повіту. 1 травня 1907 року не вийшли на роботу робітники Петро-Мар'ївського і Золотівського рудників.

У роки реакції робота мар'ївської соціал-демократичної групи дещо послаблюється. Від партійної роботи відійшла деяка, менш стійка частина працівників[5]. Але більшовики не відступили перед розгулом реакції. Ризикуючи життям, вони вели широку роз'яснювальну роботу серед шахтарів Мар'ївського кам'яновугільного району.

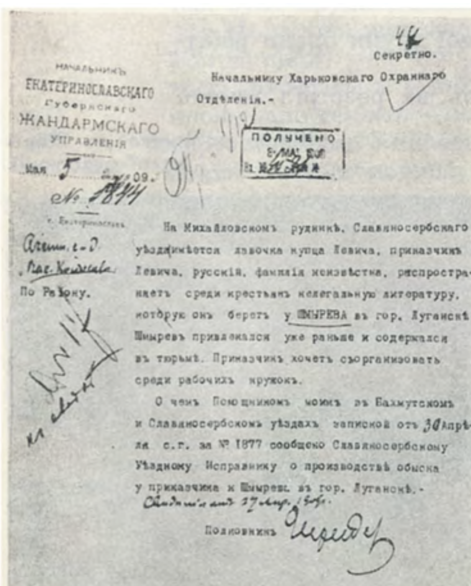
Починаючи з 1910 року на всіх шахтах і в робітничих селищах виникають підпільні групи РСДРП. У цей же час утворюється нелегальний партійний осередок і на Петро-Мар'ївському руднику, який у квітні організував розповсюдження прокламацій Алмазно-Юр'ївського районного комітету РСДРП серед робітників Варваропільського і Петро-Мар'ївського рудників. В прокламації говорилося: «Ті робітники, які становили передовий авангард в минулій революції, самі почали вчитися і вчити інших, готуючи робітничий клас і селянство до нового повстання. Незважаючи на зовнішню тишу, там, внизу, в підпіллі, кипить жива і серйозна робота, зростають організовані сили пролетаріату і збільшуються ряди РСДРП. І недалекий той час, коли ці грізні сили вийдуть»[6].

Напередодні першої світової війни на Петро-Мар'ївському і Варваропільському рудниках пожвавлюється робітничий рух. Провадились підпільні збори, організовувалися майовки, виступи робітників.

Одним з найбільш масових виступів була майовка у 1912 році, що закінчилася великим мітингом, на якому більшовики закликали шахтарів ще тісніше згуртуватися для боротьби з царизмом.

Імперіалістична війна важким тягарем лягла на плечі трудящих. Погіршились і без того погані умови життя шахтарів. Внаслідок цього, а також великої роботи більшовиків у 1916 році відбуваються масові виступи робітників. Незважаючи на терор і утиски, більшовики організовували страйки, мітинги, збори, на яких закликали робітників до боротьби проти царизму, експлуатації, за підвищення життєвого рівня, проти імперіалістичної війни.

Повідомлення начальника Катеринославського губернського жандармського управління про поширення нелегальної літератури у Слов'яносербському повіті. 1909 р.

Начальникъ Екатеринославскаго Губернскаго Жандармскаго Управленія
Мая 5 дня 09.
№ 1844
г. Екатеринославъ

Секретно.

Начальнику Харьковскаго Охраннаго Отдѣленія.-

ПОЛУЧЕНО

По Району.

На Михайловскомъ рудникѣ, Славяносербскаго уѣзда имѣется лавочка купца Левича, приказчикъ Левича, русскій, фамилія неизвѣстна, распространяетъ среди крестьянъ нелегальную литературу, которую онъ беретъ у ШМЫРЕВА въ гор. Луганскѣ. Шмыревъ привлекался уже раньше и содержался въ тюрьмѣ. Приказчикъ хочетъ сорганизовать среди рабочихъ кружокъ.

О чемъ Помощникомъ моимъ въ Бахмутскомъ и Славяносербскомъ уѣздахъ запиской отъ 30 Апрѣля с.г. за № 1877 сообщено Славяносербскому Уѣздному Исправнику о производствѣ обыска у приказчика и Шмырева въ гор. Луганскѣ.-

Полковникъ [signature]

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 14, арк. 8—10.

[2] ЦДАЖР СРСР, ф. 102, спр. 318, арк. 23.

[3] Там же, спр. 5, арк. 165.

[4] Балабанов. Нарис з історії робітничого руху на Україні. Х., 1928, стор. 88.

[5] «Український історичний журнал», 1965, № 1, стор. 23—24.

[6] Н. Лопатин. Город наш Кадиевка, стор. 54.

Про події Лютневої революції 1917 року петромар'ївці дізналися 17(4) березня 1917 року. Радісна звістка про повалення царизму швидко облетіла всі робітничі селища. 18(5) березня у Петро-Мар'ївці відбулася багатолюдна демонстрація трудящих. На чолі її йшли більшовики. Всюди лозунги, транспаранти, на яких було написано: «Хай живе свобода! Хай живе 8-годинний робочий день!». Через кілька днів було створено Петро-Мар'ївську рудничну Раду робітничих депутатів. Проте в Раду ввійшло багато меншовиків, які провадили там політику співробітництва з Тимчасовим урядом, виступали проти більшовиків[1].

У серпні 1917 року на Варваропільському і Петро-Мар'ївському рудниках були створені профспілкові організації, а на всіх шахтах — шахтні комітети, які рішуче втручалися в процес виробництва, в фінансову діяльність, організовували охорону підприємств тощо.

З величезною радістю зустріли петромар'ївці звістку про перемогу Жовтневого збройного повстання в Петрограді. 26 жовтня (8 листопада) біля будинку головної контори рудоуправління зібралися шахтарі на мітинг. Адміністрація розбіглася. Групі робітників пощастило схопити керуючого Гнама. Його на тачці вивезли і кинули у відвал. Тут же було роззброєно поліцію. Учасники мітингу ухвалили резолюцію, в якій гаряче вітали перемогу революції і висловили готовність захищати її від ворогів.

Наприкінці жовтня 1917 року на засіданні Мар'ївської районної Ради робітничих і солдатських депутатів, що була обрана ще у березні, зразу ж після повалення царизму, було прийнято рішення взяти всю владу до своїх рук. Вітаючи перші декрети Радянської влади, Мар'ївська Рада від імені всіх робітників району заявила, що вона грудьми буде захищати уряд, який створено II Всеросійським з'їздом Рад[2].

Партійний осередок Петро-Мар'ївки, який після Лютневої революції вийшов з підпілля, налічуючи у 1917 році в своїх рядах 42 члени, провадив велику роботу по об'єднанню робітників на боротьбу за свої інтереси, за встановлення Радянської влади. В цей самий час ним були ухвалені рішення по зміцненню Ради робітничих і солдатських депутатів і про створення ревкому.

Створюються робітничі дружини, які згодом були реорганізовані у загони Червоної гвардії.

Для боротьби проти контрреволюційних білокозацьких військ Каледіна, які наступали на Донбас, у кінці 1917 і на початку 1918 року було сформовано два червоногвардійські загони, до яких вступило близько 640 робітників Петро-Мар'ївського і Варваропільського рудників. Згодом обидва загони влилися до регулярних частин Червоної Армії і билися з ворогами революції на фронтах громадянської війни.

На початку 1918 року селяни навколишніх сіл (Олександрівки, Василівки, Сокологорівки) розподіляють землі поміщиків.

У квітні 1918 року німецькі війська, що були покликані на Україну Центральною радою, зайнявши Харків, швидко просувалися у Донбас. На кінець квітня вони зайняли Петро-Мар'ївку. На тимчасово окупованій загарбниками території України був реставрований буржуазно-поміщицький лад. Зразу ж колишні власники підприємств, що знову одержали їх від німців, повели наступ проти робітників. Вони знижували заробітну плату, збільшували тривалість робочого дня, розганяли профспілкові організації тощо.

В цей час робітники Петро-Мар'ївки брали активну участь у боротьбі проти німецьких окупантів та гетьманців. На території району діяв повстанський загін під командуванням Голяміна і Плисова, в якому було багато робітників з Петро-Мар'ївки. Цей загін своїми діями завдав великих втрат окупантам та їх прибічникам.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 14, арк. 10.

[2] Н. Гончаренко. Октябрь в Донбассе, стор. 204.

Ф. М. Мірошниченко (в центрі) — голова Петро-Мар'ївського військово-революційного комітету. 1919 р.

В кінці грудня 1918 року в результаті наступу Червоної Армії Петро-Мар'ївку було визволено від німецьких окупантів. Зразу ж тут відновлюється Рада, створюється військово-революційний комітет. На початку 1919 року постановою Української ради народного господарства націоналізуються Варваропільський, Петро-Мар'ївський рудники і ливарно-механічний завод. На кожному з цих підприємств створюються робітничі управління, які взяли на облік устаткування, сировину, організували охорону підприємств тощо.

Місцева Рада, комуністи Петро-Мар'ївки мобілізували всі сили населення на боротьбу з господарською розрухою. Почались роботи по відбудові зруйнованих шахт, ливарно-механічного заводу та інших підприємств.

Весною 1919 року створено першу комсомольську організацію на шахті «Альберт», до складу якої входило 26 комсомольців[1].

Але недовго тривало мирне будівництво в Петро-Мар'ївці. В червні 1919 року весь Донбас захопили денікінці. Більшовики Петро-Мар'ївки в підпіллі організовують партизанську боротьбу. Вони створили партизанський загін, до складу якого ввійшло багато робітників Варваропільського і Петро-Мар'ївського рудників. Цей загін разом з партизанами Кадіївки, Брянки та інших міст мужньо боровся проти білогвардійців. Партизани робили сміливі наскоки на ворога, завдаючи йому великих втрат. В боях з білогвардійськими бандами Денікіна особливо відзначились робітники Петро-Мар'ївки — Дорофєєв, Коваленко, Дебенко, Долгов та інші.

В кінці грудня 1919 року Перша Кінна армія при підтримці партизанів і робітників визволила Петро-Мар'ївку.

Перехід до мирного будівництва в Петро-Мар'ївці проходив в дуже складній обстановці. Більше половини шахт було затоплено. Устаткування промислових підприємств пограбовано. Не вистачало матеріалів, пального, транспортних засобів, робочої сили, особливо кваліфікованих робітників і спеціалістів. Не вистачало навіть лопат і кирок, шахтарських ламп. Крім того, доводилось із зброєю в руках добивати залишки різних банд, вести боротьбу проти контрреволюціонерів, спекулянтів, провокаторів і всіх таємних і відвертих ворогів робітничо-селянської влади[2].

Провадиться велика робота по налагодженню видобутку вугілля, відбудові ливарно-механічного заводу та інших підприємств. В 1920 році активну участь у ліквідації банд Махна брав кінний загін особливого призначення, в складі якого було багато петромар'ївців. Проте становище тут, як і в усій країні, було важке. Неврожаї 1920 і 1921 років ще більше загострили труднощі. На допомогу голодуючому населенню Донбаса прийшла вся країна. Сюди завозилось устаткування, продовольство, одяг, та інше.

Велику роботу серед трудящих провадили партійні і комсомольські організації. Вони були головною мобілізуючою силою на відбудові народного господарства, зачинателями всього нового, передового.

Комуністи і комсомольці з ентузіазмом працювали на суботниках і недільниках,

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 143, оп. 2, спр. 533, арк. 37—41.
[2] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 14, арк. 12.

провадили велику роботу по ліквідації неписьменності серед населення, культурно-масову роботу.

В березні 1920 року об'єднане рудоуправління «Петроварко» перейменовується в Первомайське рудоуправління, а селище Петро-Мар'ївка в Первомайськ[1].

У боротьбі з розрухою велику роботу провадили профспілки. На цей час профспілки у Первомайську були очищені від меншовиків. На всіх шахтах було створено шахтні комітети.

Рудничний комітет і шахткоми мобілізували робітників на найшвидшу відбудову шахт, приділяли велику увагу технічному навчанню, ліквідації неписьменності серед робітників та обслуговуючого персоналу.

Переборюючи труднощі, первомайці успішно відбудували своє господарство. Вже в 1922 році почали працювати електростанція, коксові печі, ливарний цех, центральні ремонтні майстерні Первомайського рудоуправління. Почав давати продукцію ливарно-механічний завод (завод ім. Карла Маркса). Вступали до ладу шахти. В переддень п'ятиріччя Жовтневої революції на відбудованих шахтах вже працювало 2322 чоловіки. Тільки за IV квартал 1922 року вони дали Батьківщині 2503 тис. пудів вугілля, а в I кварталі 1923 року — 2726 тис. пудів[2].

Зростала політична активність трудящих Первомайська, які свою вірність партії, готовність працювати не покладаючи рук у березні 1924 року висловили в резолюції зборів робітників шахт «Марія» і «Альберт». В ній говорилось: «Ми, робітники Первомайського рудника, заявляємо, що ніякі спроби буржуазії дезорганізувати наші ряди після смерті вождя робітників і селян т. Леніна ні до чого не приведуть. Ми знаємо, що тільки своєю наполегливою працею ми примусимо всі буржуазні країни світу визнати нашу Радянську робітничо-селянську владу. Згуртувавшись навколо компартії, ми підемо стрункими рядами по шляху, вказаному тов. Леніним»[3].

Після смерті В. І. Леніна, під час ленінського призову, в партію вступило багато робітників-первомайців. Так, партійний осередок на вересень 1925 року мав вже 100 членів, із них 75 проц. робітників.

Велику увагу радянські і партійні органи приділяли охороні здоров'я. В 1920 році починають працювати дві лікарні на 39 ліжок, відкриваються дві амбулаторії і аптека. В 1925 році жителів селища обслуговували 6 лікарів і більше 10 працівників середнього і молодшого медичного персоналу.

Широким фронтом ішов наступ на неписьменність. Шахтарі, робітники, домогосподарки сіли за парти. Розгорнулося будівництво шкіл і дитячих закладів. Зразу ж після закінчення громадянської війни у місті було дві маленькі школи. В 1920 році споруджуються будинки ще двох шкіл, а в 1925 році число учнів, порівнюючи з 1913 роком, збільшилось в 5 разів. У школах Петро-Мар'ївки вчилося понад 350 учнів і працювало 12 вчителів. Великим піклуванням були оточені сироти. Їх безкоштовно забезпечували взуттям, одягом, зошитами та підручниками. Робилося все для того, щоб усі діти шкільного віку були охоплені навчанням[4].

Культурно-масовій роботі велику увагу приділяли партійні і комсомольські організації.

Перша в Донбасі комсомольсько-молодіжна бригада. Рудник «Карбоніт» у Первомайську. 1924 р.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-54, оп. 34, спр. 3, арк. 3—106.

[2] Там же, оп. 3, спр. 11, арк. 32.

[3] Газ. «Кочегарка», 14 березня 1924 р.

[4] Луганський облдержархів, ф. 143, оп. 2, спр. 259, арк. 20—25.

О. І. Бахмутський (1894—1939 рр.) — творець першого у світі вугільного комбайна.

Вони організовували політичні, технічні, сільськогосподарські, спортивні та інші гуртки.

За ініціативою комсомольців у 1924 році були створені робітничі клуби ім. Коваленка та ім. Менжинського[1], в яких організовувались диспути, лекції, вечори, а також виступали гуртки художньої самодіяльності. При клубах працювали бібліотеки з читальними залами. Значна виховна робота серед робітників провадилася і через комсомольську стінну газету «Ехо»[2].

Комсомольці Первомайська шефствували над селами Борщеватим і Сокологорівкою. Вони провадили бесіди серед селян, організовували вечори, голосні читання, провадили заняття по ліквідації неписьменності з дорослими. Гуртки художньої самодіяльності з Первомайська часто влаштовували в цих селах концерти.

Разом з робітниками старшого покоління комсомольці Первомайська у 20-х роках робили все можливе для відбудови і розвитку народного господарства, щоб дати країні якнайбільше промислової продукції і перш за все вугілля, нестачу якого відчувала в цей час країна і від якого тоді залежав розвиток усіх найважливіших галузей народного господарства.

В 1924 році на шахтах «Труд» і «Альберт» під керівництвом головного механіка Первомайського рудоуправління О. І. Бахмутського були пущені в лавах врубові машини. Але це був тільки початок. О. І. Бахмутський багато думав про те, як повністю механізувати процес видобутку вугілля. Одного разу, усуваючи аварію врубової машини на шахті ім. Крупської, Бахмутський прийшов до висновку про необхідність встановлення на ній другого бара, який підрізував би пласт зверху. Так виникла ідея створення вугільного комбайна, яку він почав втілювати в життя. В 1931 році було розв'язано основні питання його конструкції і весною 1932 року в механічних майстернях рудоуправління комбайн було виготовлено. Він добре пройшов перші випробування на поверхні. Тричі переороблялася машина, поки не почали нормально працювати всі її ланки.

На шахті «Альберт» у червні 1932 року було проведене випробування комбайна безпосередньо в лаві, а 17 серпня вперше в історії гірничої справи вугільним комбайном було видобуто 25 вагонеток вугілля[3].

В Первомайську народився і другий винахід. В 1935 році головний енергетик Первомайського рудоуправління М. А. Чихачов вперше запропонував конструкцію гірничого комбайна для проходження підготовчих виробіток. Випробування його пройшло також на первомайських шахтах.

Горлівський машинобудівний завод ім. С. М. Кірова і Всесоюзний науково-дослідний інститут вугільної промисловості разом з О. І. Бахмутським у 1939 році розробили конструкцію вугільного комбайна Б-6-39. Горлівський машинобудівний завод виготовив першу партію комбайнів типу Б-6-31[4], які знайшли широке застосування у вугільній промисловості країни.

В роки першої п'ятирічки шахти інтенсивно оснащувались технікою, підвищувався вуглевидобуток. У 1934 році шахти Первомайська достроково виконали річний план вуглевидобутку. Значно зростає продуктивність праці і на ливарно-механічному заводі ім. Карла Маркса[5].

[1] Газ. «Луганская правда», 14 листопада 1924 р.
[2] Газ. «Молодой шахтер» (орган Донецького губкому ЛКСМУ), 11 грудня 1924 р.
[3] Г. М. Добров. История советских угледобывающих комбайнов М., 1958, стор. 38—41.
[4] В. В. Царицын. Угольный комбайн. К., 1956, стор. 11—14.
[5] Газ. «Красный механизатор» (орган парткому і завкому профспілки заводу ім. К. Маркса), 29 серпня 1935 р.

Рекордний виробіток О. Стаханова викликав нову хвилю масового руху за високу продуктивність праці, за підвищення норм виробітку на всіх підприємствах Первомайська. Першими, хто пішов за Стахановим по його шляху, були вибійники шахти «Альберт» (тепер шахта № 1) О. А. Денисов, З. С. Балашов, П. В. Веденін, М. Зінченко та багато інших, які почали виконувати норми виробітку на 140—150 процентів[1].

На ливарно-механічному заводі ім. Карла Маркса вальцівники бригади Тулуб'єва — кращі ударники — першими включились у стахановський рух. При завданні 150 жолобів вони систематично виготовляли по 220. 28 лютого 1936 року стахановець, коваль Іванов і молотобоєць Козленко за зміну випустили 30 валів для привода ДК-2 при нормі 4, що становило 700 проц. норми. В травні 1938 року на цьому заводі виконували норму на 200 і більше процентів 120 робітників.

В 1937 році на заводі були реконструйовані котельний і механо-складальний цехи, прокладено залізничну вітку і водопровід. Завод освоїв виробництво запасних частин до врубових машин, вугледробарок, електроприводів, вентиляторів та іншої продукції.

Швидко розвивалася в передвоєнні роки вугільна промисловість. Всі реконструйовані і новозбудовані шахти були оснащені найновішою високопродуктивною технікою і щоденно давали 4062 тонни вугілля проти 620 тонн в 1923 році. В жовтні 1940 року було почато будівництво найбільшої в Донбасі шахти «Марія Глибока».

Зростання видобутку вугілля забезпечувалося, головним чином, за рахунок впровадження нової техніки і більш ефективного її використання. За 1923—1940 рр. кількість робітників, зайнятих на шахтах, збільшилась в 2,6 раза, а видобуток вугілля за цей же час зріс майже в 6,6 раза.

В міру розвитку промисловості і збільшення кількості робітників змінювалося і зростало селище. Це в середині 20-х років в межі селища Первомайська були включені села Василівка і Олександрівка. У 1928 році в районі шахт ім. Крупської та «Альберт» споруджуються нові квартали жилих будинків. У травні 1930 року здається в експлуатацію шахта № 5 «Сокологорівка» і одночасно тут заселяються нові будинки.

Первомайськ мав у 1937 році 15 км брукованих шляхів, що з'єднували селища шахт «Сокологорівка», «Альберт» та ім. Менжинського з центром міста, а також водопровід і каналізація. Електрифікуються і радіофікуються всі шахтарські селища. Відійшло в минуле напівголодне, жебрацьке існування робітників, бруд і безкультурність. За період з 1928 по 1936 рік середньомісячна зарплата гірників збільшилась майже в три рази.

В 1939 році в селищі проживало понад 30 тис. чоловік[2]. Було 23 магазини і десятки ларків і торговельних палаток, 4 швейні, 9 шевських майстерень, 6 перукарень, 9 їдалень, ресторан і кафе. В зв'язку з розвитком промисловості і зростанням населення робітниче селище Первомайськ Указом Президії Верховної Ради УРСР в 1938 році було перетворене в місто районного підпорядкування.

Перед Великою Вітчизняною війною в місті була широка мережа медичних закладів. Крім лікарень, двох амбулаторій і аптеки, які були в перші роки Радянської влади, в 1928 році введено в експлуатацію двоповерховий будинок поліклініки і відкрито 8 пунктів охорони здоров'я на підприємствах, родильний будинок на 50 ліжок. В 1933 році був споруджений лікувальний корпус міської лікарні на 175 ліжок. В 1941 році в усіх закладах охорони здоров'я працювало 15 лікарів і 72 працівники із середньою освітою. В 1940 році на охорону здоров'я трудящих було витрачено 500 тис. карбованців.

Великого розвитку в передвоєнні роки набрала народна освіта. 1939 рік був роком переходу до загальної середньої освіти. В 1940/41 навчальному році

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 14, арк. 13.

[2] Списки населенных мест по переписи 1939 г. Луганськ, 1944, стор. 1—26.

в Первомайську працювало 11 загальноосвітніх шкіл, в тому числі 5 середніх, 3 семирічні, 2 початкові і одна школа робітничої молоді. В усіх школах навчалось 5,5 тис. чоловік, працювало 165 вчителів. Для дітей дошкільного віку в 1940 році в місті було 4 дитячі садки і дитячі ясла.

До Жовтневої соціалістичної революції в Первомайську не було жодного клубу або якогось культурно-освітнього закладу. Напередодні Великої Вітчизняної війни в місті — п'ять профспілкових клубів, в яких регулярно читались лекції і доповіді, організовувались різні вечори, виступали гуртки художньої самодіяльності, а також приїжджі професійні мистецькі колективи.

В шести бібліотеках міста в 1940 році було 25 тис. книг і 3,6 тис. постійних читачів. Бібліотеки організовували диспути, читацькі конференції, виїзні книжкові виставки та інші заходи. На всіх підприємствах відкрито червоні кутки, в яких працювали пересувні бібліотеки, організовувались виставки тощо. Тільки в 1940 році населенню міста продано книг на 82 тис. крб. В тому ж році городяни виписували 24 тис. примірників газет і журналів. Перед Великою Вітчизняною війною в місті було 6 стаціонарних кіноустановок, 2 спортивні зали, 6 спортивних майданчиків, стадіон[1].

Віроломний напад гітлерівської Німеччини на нашу країну перервав мирне життя радянського народу, в тому числі і первомайців. В перші ж дні після початку війни сотні жителів міста добровільно вступили в ряди Червоної Армії. Ті, що залишилися, трудовими ділами вносили свій вклад в справу перемоги над ворогом. Жінки-домогосподарки, підлітки йшли працювати на виробництво. Багато старих робітників, які були на пенсії, поверталися на шахти. М. А. Пузько, вибійник шахти ім. Менжинського, напередодні війни пішов на пенсію, а коли почалась Велика Вітчизняна війна, знову повернувся у вибій і виконував по 1,5—2 норми.

З початком війни широко розгорнулось соціалістичне змагання. Почався рух за право називатися фронтовими бригадами. Шахтарі взяли активну участь у Всесоюзному недільнику, який проводився 17 серпня 1941 року. Всі зароблені на недільнику гроші передані в фонд оборони.

Восени 1941 року передові частини німецьких військ увірвались на західну околицю міста, але контратака радянських частин, до складу яких входило багато жителів міста, відкинула ворога на 6 км. Тут лінія фронту стабілізувалася до липня 1942 року. За цей час з міста були евакуйовані промислові підприємства і значна кількість жителів.

Влітку 1942 року німецько-фашистські війська почали наступ і 10 липня захопили Первомайськ[2].

Перші ж місяці німецької окупаційної влади ознаменувались страхітливим свавіллям і насильством. Фашистські варвари безпощадно винищували радянське населення. Зразу ж після захоплення міста вони знищили 32 жителів, яких взяли як заложників. Гітлерівські недолюдки скидали людей в шурф шахти «Марія Глибока». 384 чоловіки окупанти вивезли у фашистську неволю. У Первомайську ними було пограбовано підприємства, установи, дитячі заклади, квартири жителів. Але насильство і терор не зломили волі радянських людей до опору ворогові. Трудящі Первомайська вели самовіддану боротьбу проти гітлерівців. У селищі Калинові, розташованому поблизу, виникла комсомольсько-молодіжна патріотична група, до складу якої входило більше десяти чоловік і серед них П. І. Коваленко, Є. І. Коваленко, С. І. Коваленко, Т. Д. Борзаниця, О. Д. Борзаниця, М. Д. Борзаниця, М. С. Криштопа, В. І. Гречуха та інші. Ця група встановила зв'язок з первомайською підпільною партійною організацією, на чолі з І. М. Крючихіним. За її завданням комсомольці слухали повідомлення Радінформбюро, зміст яких передавали народові, поширювали рукописні антифашистські листівки тощо. В грудні 1942 року в бою з гітлерівцями загинув керівник цієї підпільної організації І. М. Крючихін.

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 7, спр. 14, арк. 13.

[2] Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів, стор. 408.

Підпільна комсомольсько-молодіжна група була розгромлена, її члени заарештовані, більшість з них загинула в катівнях гестапо[1].

За відвагу і мужність, проявлені в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками, нагороджено орденами і медалями СРСР понад 5 тис. жителів Первомайська. А М. П. Лопач за героїзм, проявлений при форсуванні Дніпра, удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

3 вересня 1943 року частини 266-ї стрілецької дивізії під командуванням генерал-майора К. Г. Ребрикова визволили місто.

Герой Соціалістичної Праці Г. Ф. Кудінов з молодими робітниками шахти № 3—5 «Сокологорівка». 1966 р.

Відступаючи, ворог завдав місту великих руйнувань. Шахти ім. Менжинського, ім. Крупської, № 3—5 «Сокологорівка», «Альберт» та інші були вщент зруйновані і затоплені. Скрізь були руїни, купи каміння — це все, що залишилося від заводу ім. Карла Маркса, центральних електромеханічних майстерень, від залізничної станції Варваропілля. Матеріальні збитки, завдані ворогом Первомайську, обчислювались у сумі понад 200 млн. карбованців.

Відбудова міста почалась зразу ж після вигнання німецько-фашистських окупантів. За рішенням Радянського уряду первомайські шахти № 3—5 «Сокологорівка» і «Альберт» були включені до числа промислових підприємств, що мали бути відбудовані в першу чергу. Гірники, очолювані комуністами, наполегливо переборювали труднощі воєнного часу — нестачу машин, механізмів, матеріалів, кваліфікованих робітників тощо, працювали на відбудові по 10—14 годин на добу і вже в кінці 1943 року відвантажили народному господарству перші 20 тис. тонн вугілля[2]. А наступного року колектив піднятої з руїн шахти № 3—5 «Сокологорівка», перевиконавши державне завдання, дав Батьківщині більше ніж 105 тис. тонн палива. Надпланове вугілля було відправлене дитячим закладам Москви. У 1945 році Батьківщина одержала вже понад 400 тис. тонн вугілля, видобутого первомайцями.

Завдяки героїчним зусиллям гірників та будівельників до 1948 року всі шахти були відбудовані. Комуністична партія і Радянський уряд високо оцінили самовіддану працю шахтарів Первомайська по відбудові і дальшому розвитку підприємств вугільної промисловості. Багато передовиків соціалістичного змагання були нагороджені орденами і медалями. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 28 серпня 1948 року бригадиру прохідників Г. П. Кудінову за швидкісне проходження гірничих виробіток присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці.

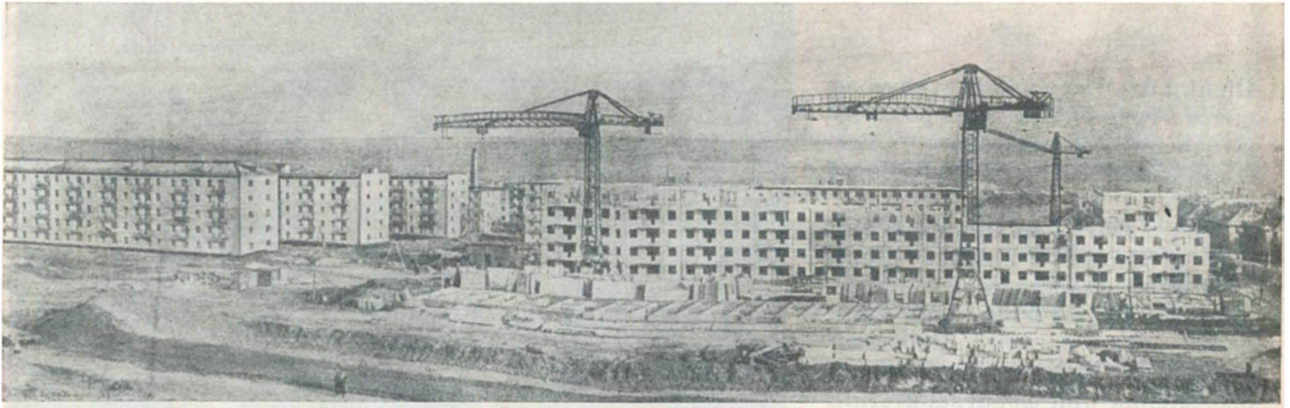
Успішно були виконані первомайцями завдання четвертої п'ятирічки. Тільки у 1950 році гірники Первомайського шахтоуправління видобули понад план майже 18 тис. тонн вугілля.

Повністю був реконструйований завод ім. К. Маркса, який став майже новим підприємством. Ним освоєно випуск нової продукції — електродвигунів для гірничих машин.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 81, арк. 102—105.

[2] А. Гаевой. Возрождение хозяйства и культуры Ворошиловградской области. Луганськ, 1944, стор. 16.

Спорудження нових житлових будинків. 1966 р.

Швидко підводилось з руїн місто. Ще у 1943 році почали прийом хворих лікарня та поліклініка. Відновили роботу школи, клуби, бібліотеки, радіовузол, підприємства побутового обслуговування. Дедалі розширювалась мережа торговельних підприємств.

У відповідності із завданнями п'ятого п'ятирічного плану (1951—1955 pp.) передбачалося дальше зростання темпів промислового будівництва в місті. Значно збільшуються капітальні вкладення. Так, тільки по електромеханічному заводу ім. Карла Маркса в останньому році п'ятирічки вони становили 44 900 тис. крб., тобто майже в два рази більше, ніж у 1950 році. Стали до ладу реконструйовані шахти ім. Менжинського та ім. Крупської, освоєні нові проектні потужності, значно підвищилась продуктивність праці.

Вугільні підприємства міста вже на кінець п'ятої п'ятирічки видобували більше палива, ніж у 1940 році. Середньодобовий видобуток становив 4176 тонн.

Велику організаторську і виховну роботу серед трудящих проводили партійні організації. Комуністи були направлені на найвідповідальніші дільниці виробництва.

Особливо добре організувала свою роботу партійна організація шахти № 3—5 «Сокологорівка». Комуністи йшли в авангарді, вони передавали свій досвід робітникам, провадили велику агітаційну роботу.

Партія і Радянський уряд високо оцінили працю шахтарів по дальшому розвитку промисловості міста. На початку 1957 року орденами і медалями була нагороджена велика група гірників, і серед них орденом Леніна 3 чоловіки, орденом Трудового Червоного Прапора — 10 чоловік, орденом «Знак пошани» — 14 чоловік і 8 чоловік — медалями «За трудову доблесть». Серед нагороджених — комуністи О. А. Афонін, С. І. Булат, Г. Г. Маликов, В. М. Горбажа, М. М. Єрмаков, І. П. Лобанов та інші.

За великі успіхи, досягнуті в справі розвитку вугільної промисловості, секретарю райкому партії П. В. Бутенку і керуючому трестом «Первомайськвугілля» І. А. Ткаченку присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці.

В авангарді соціалістичного змагання йшли комуністи і на інших підприємствах міста. Заслуженим авторитетом серед працівників Донецької залізниці користується шляховий майстер С. С. Месечко. На його околодку (дільниці шляху) неодноразово організовувались школи передового досвіду. Він підготував десятки досвідчених робітників. У 1949 році С. С. Месечко перейшов в один із найбільш відсталих околодків і вивів його в число передових. Указом Президії Верховної Ради Союзу РСР від 1 серпня 1959 року С. С. Месечку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Особливо зросла творча активність трудящих міста в 1959—1965 pp. Перетворюючи в життя рішення XXI з'їзду КПРС, колективи промислових підприємств розгорнули боротьбу за дострокове здійснення завдань семирічного плану. Великого розмаху набрала нова форма змагання — за комуністичну працю. Партійні

і профспілкові організації залучили до цього змагання тисячі трудящих усіх підприємств.

За роки семирічки гірники Первомайська вирішували питання комплексної механізації і автоматизації виробничих процесів і підвищили продуктивність праці. Впроваджуючи комплексну механізацію і автоматизацію, витісняючи малопродуктивну ручну працю, гірники добились за цей час значних успіхів. Рівень механізованої навалки в 1965 році на шахтах становив 80 проц., понад 80 проц. очисних вибоїв було оснащено комбайнами, 66 проц. кріпилось металевим кріпленням.

В 1962 році механізатори шахт тресту «Первомайськвугілля» виступили ініціаторами підвищення продуктивності вугільних комбайнів. В 1958 році вона становила 5050 тонн, а в 1965 році — 6800 тонн. Введення нової техніки і поліпшення її використання дозволило за роки семирічки збільшити середньодобовий видобуток вугілля по тресту на 25 проц., а на шахті ім. Менжинського — майже на 60 процентів.

На шахтах в роки семирічки широко розгорнулась раціоналізаторська робота. Так, робітник шахти ім. Менжинського О. П. Аликін вирішив проблему збільшення пропускної спроможності скіпового стовбура. Він розробив скіп особливої конструкції, вага якого була зменшена на одну тонну. В результаті пропускна спроможність стовбура зросла на 25 проц. Раціоналізатори шахти № 3—5 «Сокологорівка» Т. І. Шеховцов і І. А. Прибиткін розробили гідропрес для вирівнювання кузовів шахтних вагонеток. На цьому пресі вагонетка з будь-якою деформацією кузова вирівнюється протягом однієї хвилини, замість кількох годин, які витрачались під час ремонту вагонеток гвинтовим пресом.

Завдяки самовідданій творчій праці колективи усіх промислових підприємств міста достроково завершили семирічний план. Шахтарі тресту «Первомайськвугілля» дали Батьківщині 513 тис. тонн надпланового вугілля. Найбільших виробничих досягнень добилися гірники шахт № 3—5 «Сокологорівка» та ім. Менжинського, які протягом семирічки видобули понад план 305 тис. тонн палива, колективи електромеханічного заводу ім. К. Маркса і комбінату залізобетонних виробів, що виконали семирічне завдання відповідно на 113 і 148,9 проц. і набагато поліпшили якість продукції.

Велике політичне і трудове піднесення у трудівників Первомайська викликали історичні рішення XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КП України. Ці рішення відкрили широкі перспективи для розвитку економіки і культури міста. Протягом нової п'ятирічки (1966—1970 рр.) випуск промислової продукції збільшиться у два рази. Розширяться виробничі площі заводу ім. К. Маркса і комбінату залізобетонних виробів. Виросте новий житловий район, що займатиме площу у 25 га. Тут будуть споруджені багатоповерхові будинки з житловою площею у 75,8 тис. кв. м, кінотеатр, магазини, комбінат побутового обслуговування, їдальні, дитячі майданчики та інше. Будуть закладені нові сади, парки, сквери. Все це викликає почуття радості і гордості жителів міста Первомайська і кличе на нові трудові подвиги.

Перші два роки нової п'ятирічки трудящі Первомайська ознаменували достроковим виконанням виробничих планів. До 50-річчя Радянської держави введено до ладу одну з найпотужніших шахт Донбасу «Марія Глибока».

В місті 5 будівельних управлінь, кілька підприємств легкої і харчової промисловості, в тому числі завод мінеральних вод, хлібозавод, побутком-

Первомайська середня школа Підготовка посилки дітям Північного В'єтнаму. 1966 р.

Мітинг на честь 200-річчя заснування Первомайська. 1965 р.

бінат, багато різних майстерень побутового обслуговування населення.

За роки Радянської влади Первомайськ перетворився з маленького, брудного і невпорядкованого селища Петро-Мар'ївки в сучасне благоустроєне шахтарське місто. Прямі асфальтовані вулиці і тротуари, дво-п'ятиповерхові будинки, зелені насадження і квітники надають йому своєрідної краси. Тільки в 1965 році первомайці на вулицях свого міста посадили 157 тис. декоративних і близько 13 тис. фруктових дерев[1].

Чудовою прикрасою міста стали парк шахти ім. Крупської і площа Бойової слави, на якій стоїть пам'ятник тим, хто загинув у боях в роки Великої Вітчизняної війни. Невпізнанно змінилась і площа біля будинку тресту «Первомайськвугілля», на якій встановлено пам'ятник В. І. Леніну.

В 1965 році на благоустрій Первомайська було витрачено 162 тис. карбованців.

Первомайськ автобусними лініями зв'язаний з містами Донецьк, Луганськ, Красний Луч, Антрацит та іншими. В місті є водопровід і каналізація, всі вулиці освітлені. З 1945 по 1966 рік в Первомайську побудовано 586 багатоквартирних три-чотириповерхових комунальних будинків. Це майже в 2 рази більше, ніж було всього житла в 1940. З 1952 по 1966 рік було споруджено 1309 житлових індивідуальних будинків.

Значно підвищився життєвий рівень первомайців, різко зросли доходи населення. В місті є 93 магазини, 27 павільйонів і торговельних палаток, дві домові кухні, 14 їдалень, кафе і ресторан.

В Первомайську провадиться велика робота по охороні здоров'я трудящих. Зараз тут працює 4 лікарні і один родильний будинок, в яких 625 ліжок. Медичні заклади забезпечені найновішим устаткуванням, апаратурою та інструментами. У 1962 році в місті відкрито водолікарню, в якій оздоровляється понад 1000 чоловік на місяць.

На підприємствах і шахтах створено 11 здоровпунктів, служба швидкої допомоги. Всього в місті працює 70 лікарів, 230 середніх медичних працівників. В 1965 році на охорону здоров'я трудящих було витрачено 3024 тис. карбованців.

В Первомайську, як і скрізь в країні, небувалого розвитку набрала народна освіта. Зараз у місті (без населених пунктів, підпорядкованих міськраді) 3 середні школи, 6 восьмирічних, 1 початкова і 2 школи робітничої молоді. Працює два вечірні технікуми (філіали Кадіївського гірничого і Луганського машинобудівного технікумів). Вони готують техніків по холодній обробці металів, по розробці вугільних родовищ і гірничих електромеханіків. В усіх школах навчається 7240 дітей. В середніх загальноосвітніх школах робітничої молоді навчається близько тисячі молодих робітників і службовців.

Всі школи мають добре обладнані кабінети, бібліотеки з книжковим фондом близько 50 тис. книг, 8 навчальних майстерень. 340 учителів, які працюють в школах, віддають свої знання і уміння справі навчання і виховання дітей — майбутніх будівників комунізму. Серед них, не шкодуючи сил і праці, творчо працюють багато років заслужений учитель школи УРСР В. Т. Карпенко, Д. І. Підвальна та інші

[1] Газ. «Луганская правда», 1 травня 1966 р.

Любов'ю і піклуванням оточені діти дошкільного віку. Для них у місті побудовано 19 ясел, 9 садків, у яких виховується понад 2 тис. дітей.

Для підготовки кваліфікованих робітників у місті є 4 професійно-технічні училища, в яких навчається 1300 учнів шахтарським і будівельним спеціальностям. Професійно-технічне училище № 74 — одне з найбільших в області. Воно має добре обладнані учбові кабінети, майстерні і добру виробничу базу.

Сучасний Первомайськ — не тільки значний промисловий, але й культурний центр. В ньому є 5 клубів, 2 кінотеатри. В усіх клубах стаціонарні кіноустановки, лекційні зали, кімнати для гурткової роботи. При клубах створено багато гуртків художньої самодіяльності, які об'єднують кілька сот чоловік. В клубах демонструються кінофільми, організовуються лекції, провадяться тематичні вечори, виступають гуртки художньої самодіяльності. Часто тут виступають професіональні мистецькі колективи, що приїздять до первомайців. Тільки в 1966 році тут побували колективи Луганського обласного драматичного театру, Харківського театру музичної комедії, Тюменського обласного драмтеатру, Луганського театру ляльок, а також Полтавської, Херсонської, Запорізької і Луганської філармоній. В клубах створені всі умови для культурного відпочинку дорослих і дітей, для роботи над розвитком здібностей і талантів, над підвищенням свого культурного рівня.

В місті працює міська бібліотека з книжковим фондом 23 тис. книг, 11 профспілкових бібліотек, у фондах яких близько 200 тис. книг.

У Первомайську працюють на громадських засадах університети культури, технічних, медичних знань, для батьків та інші. Лекторами університетів і відділення товариства «Знання» в 1966 році прочитано 11,5 тис. лекцій.

Жителі люблять своє рідне місто. Вони в праці і в боях за Батьківщину завжди прославляли його своїми подвигами. Сотні робітників і службовців нагороджені орденами і медалями за трудову доблесть і бойові заслуги.

За подвиги в боях за Батьківщину і в праці високі звання Героя Радянського Союзу і Героя Соціалістичної Праці присвоєно шести жителям міста. Законно пишаються жителі міста своїм земляком письменником Б. Горбатовим, який у своїх творах багато сторінок присвятив героїчній праці шахтарів.

Зараз трудящі Первомайська разом з усім радянським народом активно борються за здійснення накреслень нашої партії по побудові комуністичного суспільства в нашій країні.

І. ГОЛЬЦОВ

ГІРСЬКЕ́

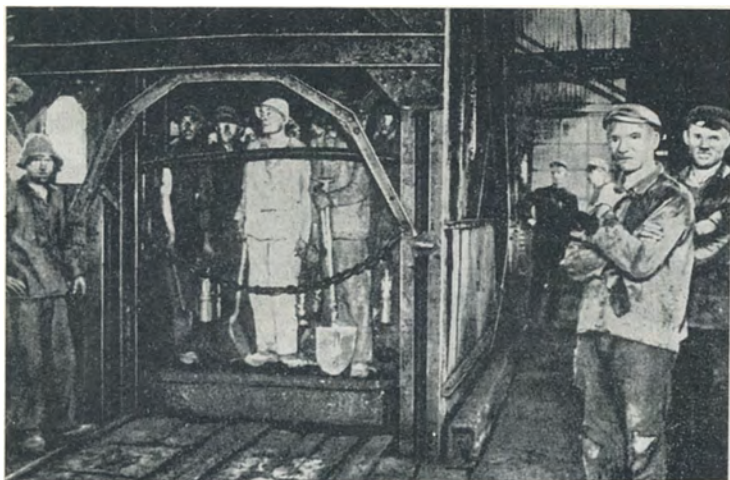
Гірське — місто районного значення, в адміністративному відношенні підпорядковане Первомайській міській Раді. Розташоване за 20 кілометрів від Первомайська та за 3 кілометри від залізничної станції Шипилове на лінії Ниркове—Родакове. Через Гірське проходить автодорога обласного значення Луганськ — Рубіжне. Населення — 19,1 тис. чоловік.

Населений пункт виник у 1898 році, коли підприємці Панкєєв і Каганський заклали на пагорбах між селами Іванівкою та Черванівкою дві шахти — «Григорій» і «Марія» (за назвою вугільних пластів)[1]. Навколо шахт виросли бараки робітників-артільників, що приїхали з Тамбовської, Рязанської, Орловської та Казанської губерній. Так було покладено початок Гірсько-Іванівському руднику і селищу при ньому.

---

[1] По Екатерининской железной дороге. Вип. 2, Катеринослав, 1912, стор. 225.

39 7-505

Робітники Гірсько-Іванівського рудника перед спуском у шахту. 1916 р.

Крім робітників, що приїхали з інших губерній, на руднику працювали селяни сусідніх сіл Гірського та Іванівки, що входили до складу Гірсько-Іванівської волості Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії.

Робочий день гірника тривав, як правило, 12—14 годин. У вибої майже не надходило свіже повітря. Скупчення газів призводило до частих вибухів. Плата за цю каторжну працю була дуже низькою. Про це можна судити навіть з середніх цифр. У 1900 році вибійник на Донбасі одержував в день від 1 крб. 43 коп. до 1 крб. 74 коп., інші робітники, що працювали під землею,— від 94 коп. до 1 крб. 18 коп. Цього ледь-ледь вистачало на голодне існування сім'ї[1]. Часто замість грошей робітники одержували талони (ордери) на товари в рудничних крамницях, де ціни були на 20—30 проц. вищі від базарних.

Жили гірські шахтарі у брудних вологих казармах по 50—60 чол. у кожній і в т. зв. «сімейних» землянках. У казармах за ліжко правили нари у два—три яруси, де покотом спали після зміни робітники. Тут же готували їжу, сушили мокрий одяг. Лазні на руднику не було, і робітники ходили завжди в кіптяві й бруді[2]. Не було в селищі й лікарні. Ще на початку XX століття в найневідкладніших випадках хворим доводилось іти за кілька кілометрів до фельдшера, в село Нижнє[3].

Тяжка праця, напівголодне існування та безправне становище піднімали робітників на боротьбу проти існуючих порядків. Керівниками революційних виступів гірських шахтарів під час революції 1905 року стали більшовики К. К. Боровський і В. В. Новиков, що прибули в Гірське за завданням Луганського комітету РСДРП. 26 грудня 1905 року на руднику спалахнув масовий страйк. Близько 400 гірників і зайнятих на вивезенні вугілля місцевих селян щільним кільцем оточили штейгера, підрядника і контрольного десятника, вимагаючи підвищення заробітної плати і поліпшення умов праці. Налякана виступом робітників, адміністрація викликала поліцію. Керівників страйку було арештовано[4]. Але перша невдача не зупинила робітників. У роки реакції накопляли вони сили для нових революційних виступів.

У 1908 році власником рудника стало Гірсько-Іванівське кам'яновугільне акціонерне товариство з капіталом 800 тис. крб. Щоб розширити виробництво, товариство купило у місцевого поміщика Альбрандта 840 десятин землі, додатково заорендувало 352 десятини у сільської громади. Управління Катерининської залізниці приступило до прокладання колії від станції Комишуваха до Гірсько-Іванівського рудника. За три кілометри від селища в 1910 році управління Північно-Донецької залізниці побудувало станцію Шипилове. В 1912 році на руднику діяли дві великі шахти: № 1 (вертикальна) з річним видобутком близько 10 мільйонів пудів та «Марія» (похила) з продуктивністю 3 мільйони пудів на рік. Тут працювало понад 500 робітників, один інженер, два штейгери, два механіки та 18 різних службовців.

Зростання видобутку вугілля супроводжувалось посиленням експлуатації гірників.

Адміністрація рудника не звертала ніякої уваги на правила техніки безпеки.

---

[1] С. И. Потолов. Рабочие Донбасса в XIX веке. М.-Л., 1963, стор. 153, 163.
[2] Газ. «Ворошиловградская правда», 26 квітня 1939 р.
[3] Справочник Славяносербского уездного земства за 1914 год. Луганськ, 1914, стор. 258.
[4] В. Хмара. Четверть века, М., 1938, стор. 217

Навантаження вугілля в залізничні вагони. Гірське. 1916 р.

Це змушена була визнати навіть офіційна преса. Так, газета «Харьковское утро» вмістила статтю, де описувалась катастрофа на Гірсько-Іванівському руднику 18 грудня 1912 року[1].

За кілька днів до катастрофи черговий монтер, помітивши, що барабан підіймальної машини дав тріщину, негайно повідомив про це адміністрацію рудника. Начальство відповіло лайкою на адресу робітників і після невеликого, зробленого нашвидку ремонту, наказало пустити машину. В результаті барабан розсипався на шматки; верхня кліть підіймальної машини впала вниз з висоти 80 саженів (близько 170 м). Всі робітники, що були в ній, загинули. Гірники, скупчені в нижній кліті, дістали тяжкі поранення, одному з них одірвало ноги.

Ця подія викликала обурення робітників. Агітаційна робота, яку провели більшовики у роки нового революційного піднесення, знайшла підтримку серед них. Члени більшовицької підпільної групи РСДРП, що утворилась у 1912 році, Стародубцев, Курилов, Панько, Пронін, Мухін та інші розповідали гірникам про події в країні, читали їм періодичні більшовицькі видання. З ініціативи членів групи незабаром після трагічних Ленських подій у квітні 1912 року у Гірсько-Іванівському селищі було організовано збір коштів на допомогу сім'ям розстріляних гірників. Агітатори багато уваги приділяли згуртуванню робітників різних національностей, які працювали на руднику, вели боротьбу зі спробами адміністрації посіяти між ними ворожнечу.

Напередодні першої світової війни у Гірсько-Іванівському селищі вже було 18 казарм, де жило 650 робітників, і 10 будинків для обслуговуючого персоналу.

Після того, як господарем Гірсько-Іванівського рудника стало акціонерне товариство, в селищі відкрили лікарню з приймальним покоєм на 10 ліжок, де працювали лікар, фельдшер і акушерка.

В 1901 році в селищі відкрили двокласну земську школу, де навчалося близько 50 дітей. Був тут і клуб, але він призначався тільки для рудникової інтелігенції.

З початком першої світової війни революційна обстановка на руднику ще більше загострилась.

Більшовики організували випуск листівок, де викривався злочинний характер війни, на якій наживались капіталісти. Адміністрація рудника звернулась по допомогу до місцевої поліції. Почались репресії — повальні обшуки в квартирах робітників, арешти. Було заарештовано членів місцевої групи РСДРП Панька та Мухіна.

Але все це тільки сприяло напруженню обстановки на руднику. У березні 1916 року тут вибухнув страйк, у якому взяли участь понад 300 шахтарів. Вони вимагали підвищення заробітної плати на 5 процентів та поліпшення умов праці. Чотири дні не працювали шахти. Підприємці змушені були задовольнити основні вимоги робітників.

Радісною для гірників була звістка про повалення царизму в результаті Лютневої буржуазно-демократичної революції. З цієї нагоди в селищі зібрався багатолюдний мітинг. Він закінчився співом «Інтернаціоналу». На руднику виникла профспілкова організація, яка була помічницею партійної більшовицької групи в усіх справах, та червоногвардійська дружина.

---

[1] Газ. «Харьковское утро», 6 січня 1913 р.

Першотравнева демонстрація на Гірсько-Іванівському руднику. 1917 р.

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції влада в селищі перейшла до рук ревкому, очоленого шахтарем Ф. С. Дроником. До складу ревкому ввійшли також Я. П. Земляний, В. С. Соломін та інші. Керівництво рудником взяло на себе робітниче правління на чолі з першим народним управляючим, більшовиком В. С. Соломіним. У роки громадянської війни він разом із загоном гірських шахтарів пішов захищати молоду республіку Рад і загинув на фронті.

Для шахтарів було введено 8-годинний робочий день, поліпшено умови праці та в межах можливого житлові умови. У відання ревкому перейшли клуб, лікарня, початкова школа. Але вже в квітні 1918 року над селищем нависла загроза німецької окупації. На боротьбу проти ворога пішли кращі люди Гірського і бились в рядах 5-ї Української армії. Бійці з Гірського взяли участь у героїчному поході на Царицин.

Після спішної втечі німецьких окупантів у листопаді 1918 року партійна організація взяла до своїх рук керівництво всіма справами на руднику. Багато уваги приділялось створенню робітничих загонів, які йшли на допомогу Червоній Армії. Відновило свою діяльність робітниче правління.

В час, коли кращі представники шахтарського колективу бились на фронтах громадянської війни, старики, жінки та підлітки, що лишилися в селищі, всіма силами намагались врятувати шахти від затоплення. Для підтримання роботи шахтних водовідливів потрібне було вугілля. Його доводилось вибирати по шматочку з відвалів гірничих порід. Але зношені котли кочегарки і механізми насосів дедалі частіше виходили з ладу. І ось 20 січня 1920 року водовідливні насоси довелося зупинити. Вода залила шахти.

Тільки навесні 1920 року почалося відродження рудника, що підпорядковувався тоді рудоуправлінню селища Золотого. Молодій Радянській республіці потрібне було вугілля. Затягнувши ремені зношених спецівок, спустились у вибої гірники, що повернулися з фронтів громадянської війни. Наприкінці 1920 р. почала видавати вугілля найменша шахта рудника — «Іринка» — всього 15—20 вагонеток на добу, але і їх насилу видобували ослабілі від постійних голодувань робітники.

Пішло вугілля на-гора — потепліло на душі робітників. Але будувати мирне життя заважали банди, що лютували тоді в Лисичанському районі. Не раз доводилося по сигналу збиратись серед ночі робітникам, залягати в цеп навколо копра, стискаючи в руках холодну сталь гвинтівок. Охороняли «Іринку», свою віру в майбутнє.

У травні 1920 року в Гірському було створено комсомольську організацію (відтоді цю дату щороку відзначають у місті), першим ватажком якої стала К. Ф. Дроник,

дочка першого голови ревкому. Першими комсомольцями селища були діти шахтарів, які пройшли сувору школу громадянської війни. Влітку 1921 року комсомольці дізнались, що неподалік від селища Золотого, в старій казармі, поселились бездоглядні діти. Було вирішено послати за ними Катю Дроник і Семена Ланіна. Розшукавши 29 безпритульних хлопчиків і дівчаток, Катя і Семен привезли їх до Гірського. Так діти стали вихованцями шахтарів. Не один недільник провели комсомольці, засіваючи та обробляючи для дитячого будинку ділянки кукурудзи, ячменю та картоплі.

На початку 20-х років сотні гірських шахтарів та їхні дружини сіли за підручники. Великими ентузіастами боротьби з неписьменністю було подружжя вчителів Д. Т. і К. В. Руденків. Їм допомагали комсомольці, робітники. Так, електрослюсар М. Кривозубов за один рік навчив грамоти 65 чоловік.

Налагодились систематичні заняття в селищній початковій школі. У 1923 році в селищі було створено піонерську організацію. Ватажком загону юних ленінців став улюбленець дітвори комсомолець Семен Ланін.

Незважаючи на тяжкий час, весело було вечорами в рудниковому клубі. Його господарями стали місцеві комсомольці. Юнаки і дівчата організували агітбригаду «синьоблузників». Тексти частівок та інтермедій, де вони висміювали все те, що заважало будувати нове життя, писав слюсар В. Печерикін — майбутній письменник В. Хмара. Бухгалтер Д. Єремєєв організував у клубі драматичний колектив. Самодіяльні актори виступали не тільки в своєму селищі, а й на сусідніх шахтах, а виручені гроші передавали на утримання дитячого будинку.

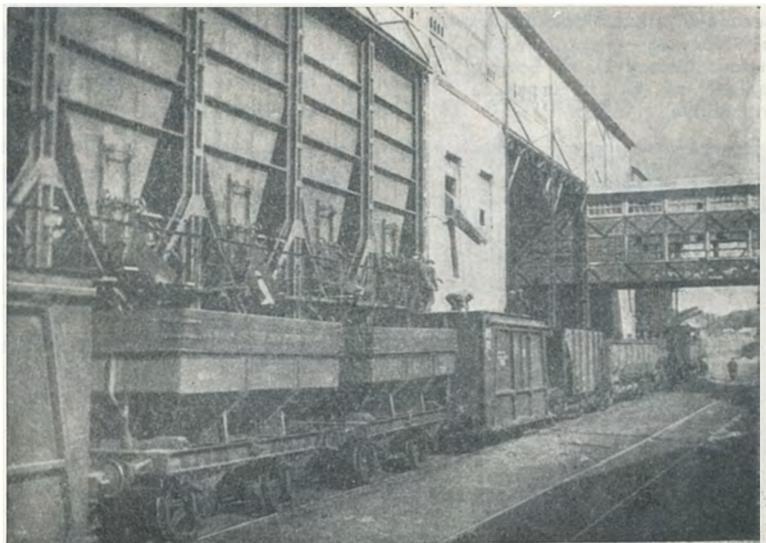
Для відбудови всього рудника не було коштів. Тому за розпорядженням кущового рудоуправління частину придатного для роботи обладнання було вивезено на найближчі шахти. Туди ж тимчасово перейшли працювати і деякі гірники.

Суворим був січень 1924 року. Але не від лютого холоду, від глибокого болю стискувались серця шахтарів. Помер В. І. Ленін. Робітники й службовці з рудників Карбоніт і Гірсько-Іванівського, а також селяни села Іванівки зібрались на траурний мітинг. В цей день вони записали в резолюції: «Ілліча немає з нами, але справу його і заповіти ніякі сили в світі не перешкодять нам провадити у життя. Його смерть ще більше згуртує нас, ми збережемо досягнуті завоювання, головним творцем яких був Володимир Ілліч»[1].

Гірники Гірського послали делегацію у кущове рудоуправління і зажадали розпочати відбудову рудника. Восени 1924 року за постановою тресту «Донвугілля» у Гірське почало надходити устаткування для електропідстанції, нові підйомні машини, насоси, верстати для майстерень тощо. На початку серпня 1928 року об'єднана шахта № 1—2 «Гірська» стала до ладу[2].

Але її продуктивність — 100—150 тонн на добу — не влаштовувала шахтарів, охоплених ентузіазмом змагання першої п'ятирічки. Протягом 1930—33 рр. шахту було реконструйовано; багато трудомістких процесів механізували, впровадили врубові машини, електровози, електросвердла, скреперні лебідки тощо[3].

Механізоване навантаження вугілля в залізничні вагони. Гірське. 1933 р.

[1] Владимиру Ильичу Ленину. Письма, телеграммы, приветствия трудящихся Луганщины (1917—1925 гг.). Луганськ, 1963, стор. 85.

[2] Газ. «Ворошиловградская правда», 26 квітня 1939 р.

[3] М. Батієнко. Політична робота серед гірників. Луганськ, 1956, стор. 6.

Реконструктивні роботи проводились з участю іноземних фахівців, спеціально для цього запрошених. По завершенні реконструкції перед шахтарями «Гірської» постало нове завдання — опанувати сучасну техніку. Сотні людей сіли за підручники. Технічним навчанням керував здібний і енергійний молодий інженер Є. П. Кравцов. Осінній день 1935 року, коли країна дізналась про подвиг О. Стаханова, став знаменним і для врубмашиніста шахти № 1—2 «Гірська» Ф. Безчеревного. Він майстерно водив врубівку на підвищених швидкостях і довів її місячну продуктивність до 14 700 тонн (найвища середня виробність цього механізму не перевищувала 6—7 тис. тонн). Великих успіхів досягли й інші стахановці шахти: Ф. Т. Кашук, Я. Т. Горбенко, І. Ф. Тарасов. У 1940 році середньодобовий видобуток вугілля на шахті зріс до 1886 тонн (в 1913 році рудник давав на добу 504 тонни), а в окремі дні досягав 2500 тонн. Середньомісячна продуктивність врубової машини становила в 1940 році 2624 тонни, середньомісячний виробіток одного робітника — 26 тонн. Успішна робота шахти, розвиток економіки в роки перших п'ятирічок створив необхідні умови для відбудови і благоустрою селища. У центрі його, на Жовтневій площі, було споруджено монументальну скульптуру гірника. На місці приземкуватих бараків піднялись нові будинки. Забудовуються нові вулиці: Радянська та імені Куйбишева. Уже в 1929 році селище було електрифіковане і радіофіковане. Тут відкрили пошту і телеграф. В 30-х роках почалось прокладання водопроводу та каналізації.

Селищна Рада багато уваги приділяла розвитку підприємств торгівлі та громадського харчування. Тут відкрились продуктові та промтоварні магазини, дві робітничі їдальні, цех для виробництва прохолодних напоїв. У 1932 році в Гірському почав працювати хлібозавод.

Рік у рік розширювалась мережа народної освіти. В 1930 році в селищі відкрили семирічну школу, де навчалось 256 дітей. У 1934 році цю школу було перетворено на десятирічну. У передвоєнний час тут навчалося щороку 800—900 учнів. У 1929 році у Гірському було відкрито перші дитячі ясла на 100 дітей, а через 2—3 роки — дитсадок. Перед Великою Вітчизняною війною в селищі було споруджено Будинок піонерів.

Велика виховна і культурно-масова робота провадилась у шахтарському клубі імені Артема. Як і в 20-ті роки, тут і далі працювали гуртки художньої самодіяльності — танцювальний, хоровий, драматичний, оркестр духових інструментів, в яких брали участь близько 200 чоловік. При клубі і середній школі працювали бібліотеки.

Улюбленим місцем відпочинку у шахтарів був парк культури і відпочинку ім. Жовтневої революції, закладений 1926 року. В 1930 році тут було збудовано літній кінотеатр на 700 місць.

У 1938 році жителі Гірського дізнались про славний подвиг свого земляка, сина гірського шахтаря прикордонника Івана Чорноп'ятка. За доблесть і мужність, виявлені в боях у районі озера Хасан, І. Д. Чорноп'ятко був удостоєний звання Героя Радянського Союзу. В 1939 році ім'я героя було надано одній з вулиць Гірського. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 28 жовтня 1938 року селище було віднесено до категорії міст.

Велика Вітчизняна війна для гірських шахтарів, як і для всього радянського народу, була величезним випробуванням. Близько двох тисяч гірників пішли захищати Батьківщину, а ті, хто лишився в тилу, рубали вугілля за двох. Трудящі міста брали участь у будівництві оборонних споруд, готували подарунки для бійців Радянської Армії, чергували в госпіталях.

Ветерани праці, гірники шахти «Гірська» — Герой Радянського Союзу П. Й. Болото (зліва) та О. І. Черкасов (праворуч). 1963 р.

В середині листопада 1941 року лінія фронту підійшла до міста.

17 листопада 1941 року гітлерівці увірвались у Гірське, але вже через тиждень їх вибили радянські війська. Аж до 11 липня 1942 року шахтарі Гірського жили і трудились у важких прифронтових умовах. Як тільки Гірське було окуповане фашистами, сюди слідом за німецькими військами прибули представники найбільших вугільних концернів. Вони спробували відбудувати шахту, але зіткнулись з великим опором гірників, які не бажали працювати на окупантів. Фашисти вдалися до репресій. На центральному майдані Гірського відбулася публічна страта робітниці Х. Ф. Толкачової, на горищі в якої нібито знайшли кулемет. Перед стратою мужня жінка крикнула: «Не бійтесь, люди! Перемога все одно буде наша!».

В серпні 1943 року в районі Гірського розпочались запеклі бої, а 3 вересня 1943 року радянські війська визволили місто від фашистів. У боях за Гірське відзначились бійці і командири 259-ї стрілецької дивізії (командир генерал-майор О. М. Власенко) 32-го стрілецького корпусу 3-ї гвардійської армії Південно-Західного фронту.

Відважно билися проти ворога на фронтах Великої Вітчизняної війни гірські шахтарі: вибійники П. І. Сєдих і К. Ф. Мор'єв, електрослюсар П. П. Яременко та інші[1].

23 липня 1942 року на підступах до Сталінграда в районі Клетської здійснив свій безсмертний подвиг колишній гірник, молодший сержант обслуги протитанкових рушниць П. Й. Болото. Разом з трьома бронебійниками 84-го гвардійського стрілецького полку він вступив у єдиноборство з тридцятьма фашистськими танками. 15 підбитих машин лишились на полі бою. Решта повернула назад. За цей подвиг П. Й. Болото був удостоєний звання Героя Радянського Союзу[2]. Після демобілізації він знову працював вибійником на шахті № 1—2 «Гірська», а потім пішов на заслужений відпочинок.

Одним з перших форсував Дніпро у 1943 році колишній прохідник шахти № 1—2 «Гірська» О. І. Черкасов. З групою бійців він переплив уночі на другий берег і, відбиваючи шалений натиск фашистів, забезпечив переправу радянських підрозділів. За виявлену мужність і героїзм О. І. Черкасова також удостоєно звання Героя Радянського Союзу.

Бойові подвиги воїнів на фронті кликали трудівників Гірського до героїчних звершень. Першими вийшли на розчистку руїн шахти жінки — матері, дружини і сестри фронтовиків. Близько 500 трудівниць організували бригаду, яка працювала на шахтному дворі. Було вивезено понад 45 тис. куб. метрів битої цегли, щебеню та покрученого заліза. Не покладаючи рук, працювали 60-літня Ю. П. Кривякіна, мати двох синів-фронтовиків, П. Ф. Шевченко, мати трьох фронтовиків, депутати Гірської міської Ради М. П. Серебрякова і М. Д. Донда, молоді робітниці В. Ковальова, Л. Кошова та багато інших.

У 1944—45 рр. до Гірського прибули десятки юнаків і дівчат з різних областей України, які відгукнулись на заклик партії відродити Донбас у найкоротший строк. На допомогу добровольцям, які не мали гірничих і будівельних спеціальностей, прийшли колишні кадрові робітники Гірського — пенсіонери. За кілька місяців вони підготували 150 мулярів, монтажників, покрівельників, теслярів[3].

Для відкачування води з підземних коридорів шахти за рішенням партійного бюро було створено групу комуністів, яку очолив Г. Г. Маликов. Щоб підняти на поверхню кілька мільйонів кубометрів води, потрібні були не лише механізми, а й чітка організація робіт, кмітливість. Члени бригади Маликова запропонували оригінальний спосіб відкачування води з «Гірської» через діючу шахту «Гідро-Іван».

---

[1] Газ. «За передову шахту». (Орган парткому, профспілкової і комсомольської організацій шахти № 1—2 «Гірська»), 8 травня 1965 р.

[2] Герои и подвиги. М., 1958, стор. 82—83.

[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1409, арк. 122, 124—125.

Шахтарська сім'я. В центрі — кадровий робітник В. М. Ревенко з синами. Зліва направо: Григорій, Іван, Михайло та Василь Ревенки.

Понад 60 тис. крб. та близько 200 куб. м. лісу було зекономлено при відбудові електромеханічної майстерні, будинку котельної і побутового комбінату.

Самовіддано працювали на відбудові бригадир прохідників І. М. Перфілов, майстер по транспорту В. М. Дегтярьов, бригадир слюсарів В. М. Терехов та ін. Водночас з відбудовними роботами на одному з горизонтів провадили видобуток вугілля. І якщо в 1944 році шахта ще давала на добу лише 50 тонн, то в 1949 році, майже на рік раніше встановленого строку, шахта № 1—2 «Гірська» вступила в строй діючих, а в 1950 році її видобуток досяг довоєнного рівня. Подвиг шахтарів дістав високу оцінку. Міністерство вугільної промисловості оголосило колективу шахти подяку і нагородило його грошовою премією. Гірники, що особливо відзначились на відбудові, були удостоєні медалі «За відбудову вугільних шахт Донбасу».

Відбудовувалось і місто. Відновили роботу хлібозавод, магазини. Через місяць після визволення міста розпочали роботу лікарня, дві школи, а в 1944 році — клуб імені Артема. Комсомольці міста у вільний від роботи час впорядкували міський парк, стадіон, методом народної будови спорудили спортивний зал.

У післявоєнні роки за шахтою міцно закріпилася слава підземної лабораторії Донбасу, де випробовувались і діставали путівки в життя найновіші гірничі машини та механізми, перевірялися більш досконалі форми організації праці. Тут, наприклад, у 1949 році випробовувались дослідні зразки вугільного комбайна «Донбас-1».

Кращим врубмашиністам довірили долю комбайна: комуністам Ф. Г. Безчеревному, І. М. Перфілову, І. Ф. Тарасову, безпартійному Я. Т. Горбенку та комсомольцю Миколі Гелі. Разом з гірниками в шахту спустились конструктори — творці нової машини, інженери і техніки. Перші машиністи вугільних комбайнів не тільки освоїли «Донбас-1» у важких геологічних умовах, але й допомогли конструкторам удосконалити його.

Так, якщо в 1949 році виробіток на комбайні «Донбас-1» не перевищував 5 тис. тонн на місяць, то в 1951 році він у середньому по шахті становив близько 7,5 тис. тонн (врубова машина давала на місяць не більше як 3 тис. тонн). Набагато знизилась собівартість палива[1]. У 1950 році всі лави «Гірської» було переведено на комбайновий видобуток вугілля.

Своєю майстерністю комбайнери «Гірської» охоче ділилися з гірниками сусідніх шахт. Про освоєння першого вугільного комбайну докладно розповіла брошура Ф. Безчеревного «Від обушка до комбайну», випущена 1950 року в Москві. Її автор ще в 30-і роки був одним з кращих врубмашиністів Донбасу. Освоєння комбайну «Донбас-1» було ще одним трудовим подвигом Безчеревного. В серпні 1955 року машиніст вугільного комбайну І. В. Ревенко нарубав за місяць 15 тис. тонн на похилих пластах. У квітні 1957 року йому було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Бригада Героя Радянського Союзу О. І. Черкасова успішно освоїла гірничопрохідницький агрегат ШБМ-1. З року в рік на шахті вдосконалювалась організація праці. «Гірська» була попереду підприємств тресту «Первомайськвугілля» в боротьбі

[1] Газ. «По ленинскому пути». (Попасна), 7 вересня 1961 р.

за опанування графіка циклічності, а комуністи шахти — в авангарді боротьби за освоєння нової техніки та краще її використання. Партійна організація надавала великого значення розповсюдженню передового досвіду. 150 агітаторів несли трудовий досвід кращих у маси. На шахті відбувались вечори, присвячені певним професіям, де узагальнювались і поширювались передові досягнення комбайнерів, кріпильників, електрослюсарів та інших.

Парторгом «Гірської» у післявоєнні роки був М. П. Батієнко, що 17 років працював на цьому підприємстві. Батієнко добре знав життя шахтарів, умів захопити людей новою справою, підтримати цінну ініціативу.

Високі темпи проходження головних підготовчих виробок, чітка організація праці дали змогу перевести в 1955 році шахту на нову, т. зв. стовбову, систему розробки лав і в 1956 році вдвічі проти 1950 року збільшити видобуток вугілля.

Освоєнню нової системи багато сил і енергії віддав начальник шахти І. О. Даньков, який своє трудове життя присвятив гірничій справі. 14-річним хлопцем вперше спустився він у шахту на Криворізькому руднику під Кадіївкою і з того часу пройшов усі «ази» шахтарської професії — працював ламповим, коногоном, кріпильником, потім взяв у руки обушок. За Радянської влади він дістав вищу освіту, працював помічником начальника дільниці, головним інженером тресту. У 1947 році його призначили начальником ще не відбудованої шахти № 1—2 «Гірська». В 1956 році за видатні успіхи, досягнуті в розвитку вугільної промисловості, І. О. Далькову було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

У роки семирічки шахтарі «Гірської», а особливо бригада комуніста П. Д. Литвиненка, одними з перших підтримали ініціативу про створення добових комплексних бригад. На початку вересня 1962 року шахті було присвоєно звання підприємства комуністичної праці.

В 1964 році почалося освоєння високопродуктивних комбайнів ІК-52М та ІК-52Ш в комплексі з вигинним конвейєром і гідростояками. Це дало змогу різко збільшити середньодобове навантаження на лаву (з 195 тонн у 1958 році до 324 тонн у 1964 році).

Прискорили крок і «підземні скороходи». У 1964 році бригада прохідників заслуженого шахтаря УРСР Ф. А. Гусарця просувала відкаткові штреки з місячною швидкістю, що перевищувала 300 метрів. В серпні того ж року було пройдено 349 м гірничої виробки (квершлагу), встановлено новий всесоюзний рекорд[1]. За це Ф. А. Гусарця було нагороджено Почесною грамотою Верховної Ради СРСР і медаллю ВДНГ.

Шахтарі «Гірської» одними з перших включилися в змагання за «луганську годину», а на шахті першими за надпланову годину почали боротись гірники з бригади Б. П. Піддубняка. У 1963 році вони економили за зміну понад дві години і видавали додатково на добу не менше 150 тонн вугілля.

Шахта № 1—2 «Гірська» — це справжній підземний завод, що в 1965 році видавав понад 5,6 тис. тонн вугілля на добу. Видобування «сонячного каміння» в усіх лавах відбувається за допомогою комбайнів високої продуктивності. За роки семирічки «Гірська» перетворилась на одне із зразкових підприємств Донбасу.

За великі заслуги у виконанні завдань семирічного плану і розвитку вугільної промисловості кращому робітнику очисного вибою О. Г. Гарусу в червні 1966 року

Одна з головних вулиць Гірського. На передньому плані скульптура гірника. 1962 р.

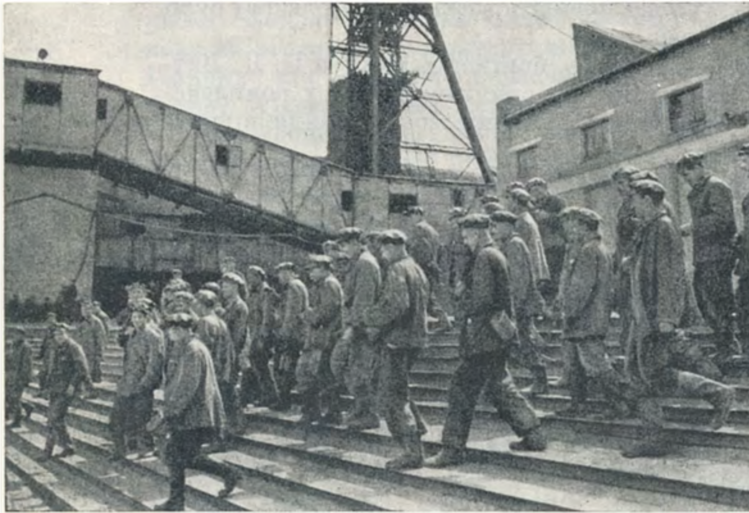
[1] Журн. «Уголь», 1965, № 1, стор. 11—13.

було присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці. Орденами та медалями нагороджено 35 гірників.

З розвитком шахти № 1—2 «Гірська» тісно пов'язане дальше розширення обсягу робіт збагачувальної фабрики, збудованої на базі шахти у 1952 році. Семирічний план колектив Гірської збагачувальної фабрики, яка є підприємством комуністичної праці, виконав на 11 місяців раніше строку. В цьому велика заслуга кращих виробничників — начальника зміни збагачувального цеху Г. І. Кононихіна, мийників В. Ф. Попової і В. М. Овчаренка, електрика С. Б. Чучмана, слюсаря А. З. Мови, електрозварника В. С. Заярного та інших.

Щовечора на копрі «Гірської» спалахує червона зірка — символ шахтарської доблесті. Шахта достроково, 22 листопада 1965 року, виконала семирічку. Тут видано на-гора додатково 100 ешелонів вугілля та зекономлено 360 тис. карбованців. «Гірську» справедливо називають підприємством шахтарських «зірок». На шахті працюють сотні орденоносців — ветеранів війни і героїв праці, 43 Почесні шахтарі, 118 нагороджених почесним значком «Шахтарська слава», 132 робітники — значком «Відмінник соціалістичного змагання», 232 трудівники мають Почесні грамоти.

За післявоєнний час неухильно підвищувався матеріальний добробут трудівників Гірського. У 1966 році середня заробітна плата шахтарів становила 193 карбованці.

Перед початком зміни. Гірське. 1964 р.

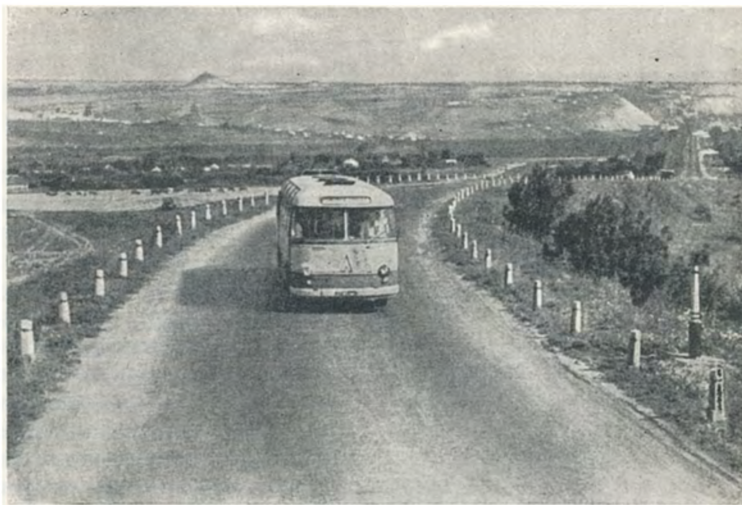
У роки семирічки в Гірському розгорнулось велике житлове будівництво. Так, у 1958 році житловий фонд міста становив 126 тис. кв. метрів, у т. ч. 52 тис. кв. метрів громадського; в 1967 році в місті стало 170 тис. кв. метрів житла, в т. ч. 62 тис. кв. метрів громадського. Виріс новий житловий масив по вулиці Дружби.

В Гірському працює 9 промтоварних і 10 продуктових магазинів, де можна придбати все необхідне. Тільки за 1966 рік населення міста купило товарів на суму 2620 тис. крб. проти 1060 тис. крб. у 1958 році. В 1967 році в особистому користуванні жителів було 173 легкові автомобілі і 724 мотоцикли. Розширюється мережа підприємств громадського харчування та побутового обслуговування.

Багато уваги приділяється медичному обслуговуванню населення. В 1951 році відкрито поліклініку, де є 12 лікарських кабінетів, лабораторія, рентгенівська установка, а в 1952 році — лікарню на 160 ліжок з пологовим відділенням та диспансер. В медичних установах міста в 1967 році працювали 23 лікарі та 107 працівників середнього медичного персоналу.

Святкування Дня шахтаря в Гірському. 1965 р.

На автодорозі Кадіївка — Гірське. 1966 р.

За післявоєнний час у Гірському зросла кількість шкіл. У 1949 році було відкрито школу робітничої молоді, в 1954 році — школу-інтернат, у 1959 — 8-річну школу, в 1960 — початкову. В 1967 році в місті працювали: середня, три 8-річні, дві початкові, одна вечірня школи та школа-інтернат, де навчалось 3900 учнів. Виховання та навчання дітей здійснювали 174 педагоги.

До послуг трудівників міста 6 бібліотек з загальним книжковим фондом близько 100 тис. примірників. Велику виховну роботу провадить бібліотека клубу ім. Артема, що обслуговує понад 1,5 тис. читачів. Вона регулярно організовує читацькі конференції, літературні вечори, на яких обговорюються твори радянської літератури.

Чудові творчі традиції має шахтарський клуб ім. Артема. У післявоєнні роки тут було створено молодіжний шахтарський ансамбль пісні і танцю, відомий в усьому Донбасі, нагороджений Почесною грамотою Міністерства культури УРСР. В клубі було організовано один з перших в області музичний лекторій. Лектори-музикознавці та музиканти знайомили гірників з основами музичної культури, з творчістю російських, радянських та зарубіжних композиторів. За відмінні показники в роботі в 1958 році клуб імені Артема було відзначено дипломом ВЦРПС та другою премією на Всесоюзному огляді установ культури. У 1967 році в клубі гірників працювали молодіжний оркестр, драматичний колектив, жіноча вокальна група, естрадний оркестр і любительська кіностудія.

Гірське має широкоекранний кінотеатр «Маяк» і кіноустановку в клубі ім. Артема, яку влітку переносять у парк. Дбають у місті про фізичну культуру. Майже півтори тисячі чоловік займаються спортом у секціях боксу, боротьби, важкої атлетики, баскетболу, волейболу, гімнастики, настільного тенісу, туризму тощо. 578 чоловік мали в 1967 році розряди з різних видів спорту, 82 спортсмени одержали звання громадських інструкторів. В місті працює також дитяча спортивна школа.

Багато радісних, яскравих подій буває в житті шахтарів. Особливо урочисто відзначають у Гірському День шахтаря. Всюди плакати, транспаранти, що розповідають про те, які дільниці, бригади зустріли свято найвищими показниками, як працює вся шахта. З будинків виходять святково одягнені шахтарі з дружинами, дітьми. В яскравих променях сонця виблискує золото і срібло зірок, орденів і медалей. Після короткого мітингу на стадіоні відбувається свято пісні й танцю, в якому беруть участь сотні шахтарів, їх дружини і діти. Далі спортивні виступи та традиційна зустріч місцевих футболістів з командою сусідньої шахти «Сокологорівка». А як спустяться над містом вечірні сутінки, на площах, вулицях і стадіоні починається масове гуляння шахтарів.

Гірське славиться в Донбасі своєю гостинністю. На його уславлену шахту часто приїздять гості не тільки з інших вугільних басейнів країни, але й з-за кордону — шахтарі Чехословаччини, Болгарії, Угорщини. Виїжджають за кордон і гірські новатори, діляться досвідом, відпочивають у Карлових Варах, на озері Балатон, у Варні.

За роки Радянської влади виросло молоде шахтарське місто Гірське. Красивим воно стало, але ще кращим стане в недалекому майбутньому.

В. К. КОЖЕДУБ

ПОПА́СНА

Попасна — місто районного підпорядкування, в адміністративному відношенні підпорядковане Первомайській міській Раді депутатів трудящих. Розташована за 12 км на захід від Первомайська. Населення 30 тис. чоловік. Великий залізничний вузол на лінії Дебальцеве — Куп'янськ Донецької залізниці.

Територія, де пізніше виник населений пункт, була заселена здавна. Найбільш ранні сліди перебування людини в цій місцевості відносяться до епохи міді-бронзи (III — початок I тисячоліття до н. е.). Розкопано кілька курганів з похованнями, що належать до цієї епохи. В околицях міста знайдено також кочівницькі кам'яні баби.

Населений пункт і станцію було засновано наприкінці 70-х років XIX століття під час прокладання Донецької залізниці, що зв'язала Донецький вугільний басейн з промисловими центрами півночі країни. У 1878 році за 4 кілометри від хутора Попасна почалося спорудження станції, яку назвали Попасною. При станції виникло селище з казарм і землянок, в яких селилися робітники[1]. На 1890 рік Попасна вже була зв'язана з великими вузлами і станціями: Дебальцеве, Микитівка, Бахмут, Лисичанськ, а з грудня 1895 року відкрився рух по новозбудованій лінії Лисичанськ—Куп'янськ. Роль цієї залізничної магістралі, що зв'язала Донецький вугільно-металургійний басейн з центральними районами Європейської Росії, швидко зростала. На початку XX століття Попасна перетворилась на залізничний вузол, через який на північ країни відправлялися вугілля і метал, що надходили з сусідніх Алмазнянського і Мар'ївського вугільних рудників. У 1901 році станція Попасна перейшла у відання Кате召нинської залізниці. Вантажооборот станції швидко зростав. З навколишніх сіл і сусідніх губерній до Попасної на заробітки прибували знедолені селяни, поповнюючи ряди залізничного пролетаріату. В 1903 році в Попасній налічувалось 3735 жителів. Тут були депо, пристанційні склади.

Робітники, які працювали на залізниці, жили в надзвичайно тяжких умовах. Робочий день тривав 12—15 годин. Заробітна плата була дуже низькою. Навіть кваліфіковані робітники одержували не більше 30 крб., а зчіплювачі, стрілочники, обхідники, ремонтні робітники — по 11—12 крб. на місяць. Переважна більшість робітників жила в казармах і землянках. Такі умови життя штовхали пролетарів на боротьбу проти існуючого ладу. Значну роль в об'єднанні залізничних робітників для розгортання революційної боротьби відіграло виникнення в Попасній наприкінці 1904 року соціал-демократичної групи[2]. Вона встановила зв'язок з соціал-демократичною організацією Петровського металургійного заводу в Єнакієвому, де вже працювала підпільна друкарня, друкувались і розповсюджувались прокламації. Одна з листівок, одержаних з Єнакієвого з приводу кривавої неділі в Петербурзі, починалася словами: «Товариші! Згадайте фатальне 9 січня!»

Попаснянська група РСДРП використала листівку під час проведення одноденного страйку-протесту проти кривавої розправи царського уряду над робітниками Петрограда.

Загальний жовтневий політичний страйк 1905 року, що охопив усі станції Катеринінської залізниці, в Попасній тривав близько двох тижнів[3].

Звістка про збройне повстання, що почалося в Москві, дійшла до Попасної на початку грудня 1905 року. 8 грудня розпочався страйк. Робітники паровозного депо, машиністи і службовці всього залізничного вузла кинули роботу. Було створено страйковий розпорядчий комітет та робітничу дружину. Страйкуючі під керівництвом комітету зайняли вокзал і роззброїли поліцію. Робітничій дружині передали зброю, відібрану в поліції, та 80 пік, виготовлених робітниками депо. Було вжито заходів для встановлення на станції і в робітничому селищі революційного порядку.

---

[1] По Екатерининской железной дороге. Вып. II, Катеринослав, 1912, стор. 220.
[2] ЦДАЖР СРСР, ф. 102, оп. 1, спр. 5, арк. 43.
[3] Луганщина. Луганськ, 1960, стор. 134.

Щоб створити фонд допомоги страйкарям, комітет запровадив внесок з більш забезпечених робітників — по 80 коп. З цією ж метою було оподатковано місцевих поміщиків, торговців та жителів навколишніх хуторів. Із зібраних 1800 крб. надавалась допомога сім'ям робітників, які найбільше її потребували.

В цей час припинився рух поїздів по всій лінії. Курсували тільки делегатські летучки (поїзд з делегатами від страйкуючих робітників для зв'язку з робітничими організаціями шахт, заводів і сусідніх залізничних станцій)[1].

Страйк на станції Попасна тривав до 23-го грудня. Лише після розгрому Московського збройного повстання царський уряд зміг вжити заходів для придушення виступів робітників у Донецькому басейні і на Катерининській залізниці. 17 грудня 1905 року генерал Сандецький, призначений військовим губернатором Катеринославської губернії, оголосив Бахмутський повіт, на території якого знаходилась і станція Попасна, на воєнному становищі. Незважаючи на це, війська, розташовані в Бахмутському повіті, не могли виступити проти повсталих робітників, аж доки на Катерининську залізницю не прибув козачий полк, який і почав каральну експедицію. Та ні погрози Сандецького, ні каральні операції військ не змогли зломити революційного духу робітників.

На заклик повсталих гірників і машинобудівників Горлівки туди 17 грудня з Попасної було послано бойову дружину у складі 15 робітників-залізничників. Але нерівна боротьба робітників Горлівки проти регулярних військ закінчилася поразкою повсталих. Протягом 20—22 грудня були придушені виступи в Горлівці[2], також на станції Попасна та на всіх інших станціях Катерининської залізниці. На станцію повернулась жандармерія, почались розправи. Були заарештовані і ув'язнені члени страйкового комітету, а також усі учасники горлівських барикадних боїв. 24 грудня відновився рух поїздів.

Але й після розгрому грудневого виступу 1905 року Попаснянська організація РСДРП продовжувала діяти. У серпні 1906 року під її керівництвом розпочався новий страйк. Для придушення виступу робітників на станцію було введено каральний загін. Станційна жандармерія при підтримці війська вчинила масові обшуки та арештувала учасників страйку[3]. Соціал-демократична організація змушена була піти в глибоке підпілля. Наприкінці серпня 1906 року делегати від Попаснянського залізничного вузла брали участь у роботі конференції соціал-демократичної організації Катерининської залізниці[4].

У роки столипінської реакції Попаснянська соціал-демократична організація згуртовувала сили на революційну боротьбу. У роботі конференції соціал-демократичних організацій Бахмутського повіту, що відбулася 17 липня 1907 року в Костянтинівці, брали участь і делегати від Попаснянської організації. Рішенням конференції у великі промислові міста і селища та на залізничні станції були відряджені досвідчені партійні працівники. До Бахмута і Попасної був направлений тов. Едуард (партійна кличка Е. К. Колитовича).

Столипінська реакція лише ненадовго затримала розвиток революційного руху пролетаріату Росії. В 1908—1910 роках партійні організації ряду міст України відновили свою діяльність. Активізувала роботу й соціал-демократична група станції Попасна. Попаснянський комітет РСДРП, членами якого були слюсар паровозного депо П. Поляков, Н. Малютін, С. Салтиков і Пузиренко, залучав до роботи в партії революційно настроєних робітників, розповсюджував прокламації[5].

5 липня 1909 року в селищі і на станції були розповсюджені відозви Попаснянської більшовицької організації РСДРП, які закликали до боротьби проти самодержавства. Після цього було випущено ще 80 листівок. Розмах роботи організації

---

[1] Журн. «Літопис революції», 1930, № 6, стор. 185, 187.
[2] Там же, 1925, № 4, стор. 219.
[3] ЦДВІА СРСР, ф. 400, оп. 24/613, спр. 18, арк. 202.
[4] Нариси історії Комуністичної партії України, стор. 85.
[5] ЦДАЖР СРСР, ф. 102, оп. 1, спр. 3, арк. 312—313.

Один з керівників Попаснянської групи РСДРП П. Поляков з дружиною Ганною, теж членом РСДРП (1909 р.).

висунув на порядок дня необхідність мати власну друкарню. (До цього листівки розмножувались на гектографі). В середині липня член комітету П. Поляков, якому доручили організувати друкарню, дістав у Юзівці (тепер Донецьк) друкарський шрифт (по 20 штук кожної букви алфавіту). Але провокатор проліз в ряди Попаснянської організації, і 5 серпня 1909 року організація була розгромлена[1]. Тільки окремим її членам пощастило уникнути арешту. Вони й продовжували розпочату справу. Наприкінці серпня П. Барковський виїхав у Старобільськ і Сватове для встановлення зв'язків з місцевими соціал-демократичними організаціями[2]. В грудні 1910 року знову встановлюється зв'язок з більшовиками Петровського заводу в Єнакієвому, де на цей час була відновлена друкарня і видавалась газета[3].

В умовах швидкого розвитку вугільної та металургійної промисловості Донбасу в 1910—1914 рр. зростало значення Попаснянського залізничного вузла. В 1912 році Попасна вже була порівняно великим населеним пунктом. У селищі проживало близько 6 тис. чол., головним чином залізничники. У 1912—1914 роках Попасна стала однією з найбільших станцій Катерининської залізниці. Її вагонооборот досягав 1 млн. вагонів на рік. Тут розміщувались управління 19-ї дільниці колії, депо, майстерні малого ремонту служби тяги. Довжина станційних колій досягла 31 км. В депо і майстернях працювало 800 робітників і службовців, тільки кондукторський резерв налічував понад 200 чоловік.

У 1912—1915 рр. в селищі виникли нові підприємства: два приватновласницькі заводи силікатної цегли, паровий млин. Під час імперіалістичної війни сюди з Польщі евакуювали напівкустарний склозавод. На початку 1917 року він дав першу продукцію — лампове скло, чайні склянки та аптекарський посуд[4].

Тяжке економічне становище посилював незадовільний стан охорони здоров'я та освіти трудящих і їх дітей. У 1915 році в Попасній існував лише медичний пункт з приймальною палатою на два ліжка, де працював один лікар. З освітніх закладів тут були двокласне залізничне училище та земська школа.

Звістка про перемогу Лютневої буржуазно-демократичної революції і повалення самодержавства викликала велике політичне піднесення серед трудящих Попасної. На початку березня 1917 року тут розпочалась підготовка до виборів Ради робітничих і солдатських депутатів. На мітингах відкритим голосуванням обиралися робітничі депутати. 4 березня Попаснянська Рада розпочала свою роботу. Але оскільки більшовицька група була кількісно нечисленною і не мала можливості під час виборної кампанії розгорнути серед мас належну роботу, керівництво в Раді захопили меншовики та есери.

У серпні 1917 року в Попасній офіційно оформився комуністичний осередок у складі 17 чол[5]. Відбувалась більшовизація мас, і це позначалось на кількісному

---

[1] ЦДАЖР СРСР, ф. 102, оп. 1, спр. 3290, арк. 21—22.
[2] ЦДІА УРСР, ф. 705, оп. 1, спр. 518, арк. 54.
[3] ЦДІА УРСР, ф. 705, оп. 1, спр. 442, арк. 21—22.
[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 94, арк. 69, 71.
[5] Большевистские организации Украины в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции, стор. 122.

зростанні Попаснянської партійної організації. У вересні 1917 року вона вже налічувала 92 члени партії. Очолили партійну організацію робітники-залізничники Биков, Захаров, Бондаренко, П. П. Ярошенко. Напередодні Жовтневого повстання в Петрограді Попаснянська місцева Рада зусиллями комуністичної організації поповнилася депутатами-більшовиками і висловилася за передачу всієї влади Радам робітничих і солдатських депутатів.

Після жовтневого повстання в Петрограді в Попасній утворився штаб Червоної гвардії. Невеликий загін червоногвардійців під керівництвом штабу подавав активну допомогу Попаснянській Раді у підтриманні революційного порядку.

З допомогою робітників і бійців Червоної гвардії Рада провадила боротьбу з саботажем адміністрації залізничного вузла, викривала угодовську політику есерів та кадетів, установлювала контроль за просуванням руди і лісу заводам і шахтам.

Під керівництвом Ради налагоджувалось постачання населення продуктами. Для цього в березні 1918 року з робітників вузла було організовано спеціальний виробничий сільськогосподарський кооператив, який мав два трактори. Навесні цього року було обладнано млин. Рада встановила контроль над розподілом продуктів харчування.

В березні 1918 року у зв'язку з загрозою німецької окупації Раднарком Донецько-Криворізької республіки оголосив у Донбасі воєнний стан. Для безпосереднього керівництва військовими діями проти німецьких окупантів було організоване головне командування по обороні Донбасу, яке приступило до формування збройних робітничих загонів для відсічі окупантам. Одним з опорних пунктів, створених у Донбасі, стала Попасна[1]. На початку березня тут утворився ще один червоногвардійський загін у складі 150 чол.— робітників Попаснянського паровозного депо і гірників навколишніх шахт. Командиром загону був призначений І. Майоров, колишній моряк Балтійського флоту. З 10 березня 1918 року цей загін брав участь у бойових діях проти кайзерівських військ в районі станцій Знам'янка, Олександрія, Верхівцеве та Катеринослава. Після цього загін увійшов до складу 1-го Луганського соціалістичного загону, а пізніше — п'ятої армії, якою командував К. Є. Ворошилов[2].

24 квітня 1918 року Попасну окупували німецькі війська. На залізничному вузлі і в селищі почалися масові пограбування населення. До Німеччини вивозили хліб, вугілля, метал, худобу. Селищна управа, що спиралася на т. зв. державну варту, тероризувала сім'ї червоногвардійців.

---

[1] С. Кихтев. Коммунисты Донбасса в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции, стор. 292.

[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 48.

Збори робітників-залізничників станції Попасна, учасників страйку в період німецької окупації. 1918 р.

Д. Я. Клименко, командир робітничої бойової дружини 1918—1919 рр. (Фото 1915 р.).

Трудящі Попасної розгорнули активну боротьбу проти окупантів. На знак протесту проти окупації попаснянські залізничники не виходили на роботу, саботували заходи загарбників. В червні—липні 1918 року робітники Попасної взяли активну участь у загальному страйку залізничників України[1]. Залізничний вузол не працював протягом 20 днів. Страйк попаснянських залізничників дезорганізував дії окупантів, зірвав їх плани вивезення з Донбасу награбованого продовольства, металу, цінного майна. Вранці 20 липня жителів селища розбудили чотири гарматні постріли. То окупанти зганяли на селищну площу населення і, погрожуючи репресіями, примушували робітників приступити до роботи.

В цей час за завданням Луганського підпільного більшовицького комітету до Попасної прибула група партійних працівників на чолі з І. Н. Поповим. До складу групи входили М. Шиманський, П. Калугін, Васильєв з двома синами Олександром і Георгієм. У серпні 1918 року на квартирі більшовика Я. Ф. Токарєва Попов провів нараду, де обговорювалось питання зміцнення підпільної більшовицької групи та виборів підпільного комітету. До складу комітету ввійшли Я. Ф. Токарєв, Д. Є. Кравченко, М. Ф. Сулема та інші.

На початку листопада 1918 року відбулось засідання Попаснянського підпільного комітету більшовиків, де обговорювались конкретні заходи по виконанню рішень II з'їзду КП(б) України про організацію збройної боротьби проти німецьких окупантів і гетьманців[2]. Виконання намічених заходів здійснювалось в умовах, коли в Німеччині розпочалась революція і окупаційні війська почали евакуацію. Петлюрівські війська, що на деякий час зайняли станцію Попасна, відступали слідом за німецькими військами.

В перших числах грудня 1918 року в Попасній виник Військово-революційний комітет. Але вже 20 грудня до станції з боку Микитівки підійшов денікінський бронепоїзд. Того ж дня група молодих робітників вирушила на сусідню станцію Переїзна, де формувалась робітнича бойова дружина в складі 70 чол. Командиром дружини призначили Д. Я. Клименка, уродженця Попасної, колишнього офіцера. Бойова дружина приступила до обладнання бронепоїзда. Для цього відібрали кілька металевих вагонів. Зсередини їх обклали мішками з піском. Між вагонами поставили паровоз. 23 грудня дружина зробила напад на станцію Попасна. Бронепоїзд білих, відстрілюючись, змушений був відійти в напрямі на Микитівку. В Попасній бійці захопили рухомий залізничний состав, а надвечір повернулись у Переїзну, куди на цей час прибули представники Червоної Армії із зброєю і боєприпасами. На спільній нараді штабу дружини та представників Червоної Армії вирішили взяти Попасну. 25 грудня на світанку бійці на бронеплощадках вирушили до Попасної, вибили білогвардійців із станції і утримували її в своїх руках до підходу частин Червоної Армії. В цих боях велику допомогу дружині подали робітники депо та жителі селища[3].

18 січня до Попасної прибув перший ешелон з батальйоном, який входив до складу Воронезького стрілецького полку Червоної Армії. Попаснянській бойовій робітничій дружині, яка захищала залізничний вузол від ворога, командування Червоної Армії оголосило подяку. Бійці-залізничники повернулись на виробництво і приступили до відбудови залізничного транспорту. Протягом січня 1919 року лінія

[1] Є. М. Скляренко. Боротьба трудящих України проти німецько-австрійських окупантів і гетьманщини в 1918 році, стор. 129.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 375, арк. 22, 31.
[3] Там же, арк. 34—35.

фронту проходила за 7—10 км від Попасної. Незважаючи на це, працювало депо, до Куп'янська курсували поїзди. Все це відбувалось під гуркіт артилерійської канонади з боку станції Роти. Коли не вдавалось стримувати натиск білих, робітники-комуністи депо за наказом ревкому припиняли роботу і приєднувались до бійців Червоної Армії. В одному з цих боїв на підступах до станції 19 січня 1919 року загинув командир робітничої дружини Д. Я. Клименко. Після його смерті дружину очолив слюсар паровозного депо П. Б. Гатченко.

Наприкінці травня 1919 року під загрозою нового наступу денікінських банд залізничники Попаснянського вузла евакуювали на північ увесь рухомий склад і найважливіше устаткування[1]. Вранці 2 червня білогвардійці розпочали наступ на Попасну з боку станції Роти, намагаючись захопити залізничний вузол та перешкодити евакуації військових ешелонів і транспортів[2]. На допомогу частинам, які захищали Попасну, командування Червоної Армії терміново надіслало бронепоїзд «Углекоп», команда якого складалася з моряків Балтійського флоту. Потрапивши під вогонь бронепоїзда, білогвардійці почали відходити в бік станції Роти. Білогвардійці кинули в бій танки. Два з них в ході артилерійського бою «Углекоп» пошкодив, але третій зруйнував залізничну колію і відрізав відхід бронепоїзду на Попасну. Проте незабаром і цей танк був уражений снарядом «Углекопа». В цей час з боку станції Роти підійшов білогвардійський бронепоїзд. Один із снарядів влучив у котел паровоза, слідом за цим було пробито броню. Вмить стався великий вибух[3]. На місці героїчної загибелі команди бронепоїзда в день 47 роковин Радянської Армії відкрито пам'ятник Слави, увінчаний червоною зіркою. На пам'ятнику текст: «Бійцям і залізничникам бронепоїзда «Углекоп», які загинули 2 червня 1919 року в бою з білогвардійцями. Вічна пам'ять героям громадянської війни, які віддали своє життя за радянську владу».

На Попаснянському міському кладовищі також височить обеліск, встановлений на могилі бійців і командирів 125-ї бригади 42-ї стрілецької дивізії, які полягли в боях проти білогвардійців у 1919 році, захищаючи Попасну.

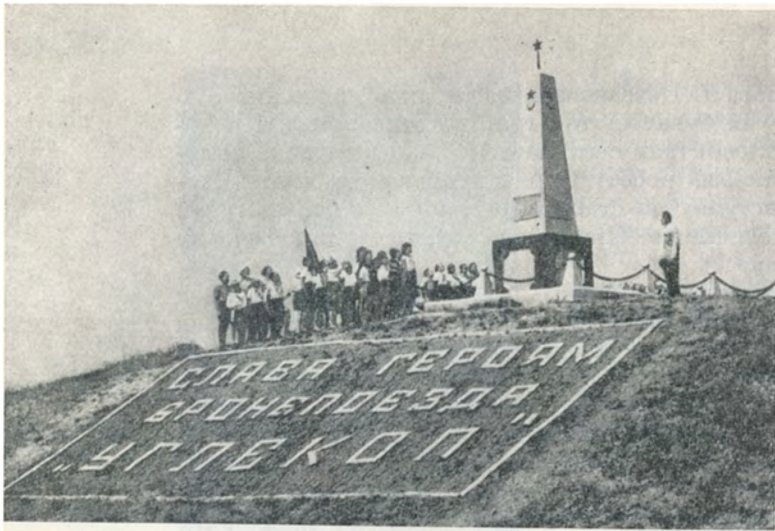
В період окупації селища денікінцями з червня по грудень 1919 року в Попасній панував жорстокий терор, були відновлені дореволюційні порядки й установи: селищна управа, поліцейське управління тощо. Білогвардійці провадили масові арешти, розстрілювали і вішали людей без суду і слідства. Були розстріляні радянські активісти, серед них О. І. Будник та І. О. Буйгаш. Але недовго тривали звірства білих. Частини Червоної Армії вели успішні бої з противником і в грудні 1919 року вийшли в район Донбасу. 9-а і 12-а стрілецькі дивізії 8-ї армії, 4-а і 11-а кавалерійські дивізії Першої Кінної армії Будьонного, завдаючи ударів по угрупованнях білих, утворили лінію фронту Бахмут (Артемівськ) — Попасна. 26 грудня 12-а стрілецька дивізія вийшла в район Попасної, а 27 грудня при підтримці двох бронепоїздів Першої Кінної армії вона зайняла станцію[4].

На початку 1920 року в Попасній відновилась Радянська влада. В лютому 1920 року тут створився підрайонний партійний комітет, секретарем якого обрали робітника-залізничника В. М. Клюєва. Активно включилась у будівництво нового життя молодь Попасної. В березні 1920 року тут виник комсомольський осередок, який очолив помічник машиніста паровоза залізничного депо С. Г. Ручко[5]. Комсомольський осередок створив для дітей-сиріт дитячий будинок. Комсомольці збирали для дітей одяг і продукти. В клубі вони організували драматичний, хоровий і музичний гуртки. Члени осередку проходили військове навчання, виїздили в сусідні райони у складі продзагонів, із зброєю в руках боролися проти куркульських банд.

Весною 1920 року було обрано Попаснянський підрайонний виконавчий комітет

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 42.
[2] История гражданской войны в СССР, т. IV, ч. I, стор. 178.
[3] Газ. «Красная звезда», 3 вересня 1966 р.
[4] С. М. Буденный. Пройденный путь. М., 1958, стор. 336—338.
[5] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 64—65.

40 7-505

Могила героїв бронепоїзда «Углекоп», який діяв у 1919 р. в районі Попасної. 1965 р.

Лисичанського повіту Донецької губернії. Головою підрайвиконкому став колишній матрос балтійського флоту Д. В. Благушин. Партійні і радянські органи очолили боротьбу трудящих міста за відбудову зруйнованого господарства і, передусім, підприємств залізничного вузла, колій і рухомого складу[1].

У роки громадянської війни в Попасній особливо постраждало колійне, паровозне і вагонне господарство. Була розбита друга колія лінії Попасна — Микитівка, пошкоджені десятки кілометрів залізничної колії. На запасних і станційних коліях стояли сотні пошкоджених вагонів і паровозів. Робітники, очолені партійною організацією, виявляли героїчні зусилля, щоб відбудувати залізничний вузол, подолати розруху. Вони розуміли, що без цього не можна добитись поліпшення економічного становища, побудувати нове життя. Комуністи і комсомольці стали застрільниками такої важливої форми залучення трудящих до соціалістичного будівництва, як суботники, в яких брали участь не тільки робітники, а й їх сім'ї. З особливим піднесенням трудящі Попасної брали участь у Всеросійському суботнику, проведеному 1 Травня 1920 року. В цей день було відремонтовано шість паровозів і 15 вагонів, всі цехи, депо і територію станції було очищено від бруду і приведено в порядок. Багато робітників виявляли великий ентузіазм. В квітні 1920 року молоді робітники М. Алексєєнко, Р. Дягілєв, Д. Ягленко, М. Бублій та інші, працюючи надурочно, відремонтували паровоз за п'ять днів, замість намічених десяти.

Необхідно було не тільки відбудувати зруйноване господарство, але й піднести рівень культури широких народних мас. Тому вже в перші роки Радянської влади партійні і радянські організації багато уваги приділяли ліквідації неписьменності, розвитку освіти. З 1 вересня 1920 року в Попасній були відкриті три школи, в яких навчалося понад тисячу учнів. Кількість дітей, охоплених всіма видами навчання, порівняно з дореволюційним часом, зросла майже в два рази. З 1923 року почала працювати залізнична професійна школа на 120 учнів. Водночас на склозаводі і залізничному вузлі відкрили три школи для малописьменних, працювало кілька груп лікнепу. В роботі по ліквідації неписьменності активну участь брали вчителі, комсомольці. В 1924/25 навчальному році в пунктах лікнепу і школах малописьменних навчалось 236 чол., а в наступному році — 342 чоловіки.

Глибокий сум і скорботу у трудящих Попасної викликала смерть засновника і вождя Комуністичної партії і Радянської держави В. І. Леніна. Після одержання скорботної звістки робітники і службовці міста зібрались на траурний мітинг і прийняли резолюцію про те, що смерть В. І. Леніна ще більше згуртує робітничий клас навколо Комуністичної партії. «Зневірі, хитанням і сумнівам нема місця в наших рядах... Вічна пам'ять і слава кращому з кращих борців революції, нашому дорогому вчителю і другу В. І. Леніну» — писали вони[2]. Смерть Ілліча сколихнула народні маси. У дні ленінського призову понад 300 робітників-залізничників депо станції Попасна поповнили ряди Комуністичної партії.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 57, 63.

[2] Владимиру Ильичу Ленину. Письма, телеграммы, приветствия трудящихся Луганщины. Луганськ, 1963, стор. 87—88.

Рішення XIV з'їзду Комуністичної партії, що націлили партію на індустріалізацію країни, були сприйняті Попаснянською партійною організацією як програма до дії. 8 січня 1926 року на пленумі Попаснянського райпарткому спільно з активом була одностайно схвалена лінія XIV з'їзду партії і різко засуджена «нова опозиція»[1].

Охоплені трудовим ентузіазмом, трудящі Попасної подавали посильну допомогу тим, хто стояв на ключових позиціях в індустріалізації країни. У жовтні 1926 року залізничники, гірники і селяни Попаснянського району надіслали в подарунок путіловським робітникам 15 вагонів вугілля, видобутого понад план, та 15 вагонів хліба.

У роки першої п'ятирічки посилилось значення Попасної як залізничного вузла. У кілька раз зросли перевозки народногосподарських вантажів. Збільшений попит країни на транспортні перевезення вимагав розширення вузлового залізничного господарства. В зв'язку з цим у 1930—1939 рр. було реконструйовано паровозне депо. У 1933 році за три кілометри на північний захід від станції Попасна розгорнулось будівництво великого вагоноремонтного заводу. На площі 125 га протягом трьох років зросли просторі і світлі корпуси цехів. 1 Травня 1935 року з заводських воріт вийшов перший відремонтований вагон. Рік у рік нарощуючи виробничі потужності, колектив заводу випускав щомісяця не менш як 250 відремонтованих вагонів[2].

Нарощував виробничі потужності і скляний завод. За роки перших п'ятирічок тут побудували два нових цехи. У 1940 році на заводі працювало 300 чоловік. Виробництво скла на цей час збільшилось в два рази.

Як і в усій країні, передвоєнні п'ятирічки в Попасній ознаменувались широким розвитком соціалістичного змагання. Рух за високу продуктивність праці, розпочатий у 1935 році кадіївським шахтарем О. Стахановим, знайшов численних послідовників серед трудящих селища. Сотні залізничників, колійників, працівників служби руху, ремонтників, вагонників змагалися за виконання і перевиконання п'ятирічних планів. Масовість руху новаторів знайшла своє втілення у виникненні стахановських змін, бригад, цехів, дільниць. На 1 січня 1940 року в місті понад 80 проц. працюючих були стахановцями. Розвиток соціалістичного змагання сприяв поліпшенню роботи транспорту і промислових підприємств Попасної. Краще почало використовуватись устаткування, зменшилися витрати матеріалів, палива, електроенергії. Продуктивність праці на підприємствах Попасної збільшилась у 1940 році порівняно з 1913 роком у чотири рази, а порівняно з 1921 роком — майже в 9 разів.

Значна роль у розвитку соціалістичного змагання в Попасній належала районній газеті «Ленінський шлях», що почала виходити в 1930 році. Газета об'єднала навколо себе робкорівський актив, активно втручалася у виробниче життя. На своїх сторінках вона систематично висвітлювала досвід роботи передових робітників, кращих бригад і дільниць.

За роки Радянської влади поліпшився стан охорони здоров'я трудящих Попасної. У 1938 році тут відкрили нову лікарню на 100 ліжок, працювала поліклініка. В лікувальних закладах селища працювало 42 лікарі і 150 чол. середнього медичного персоналу.

24 жовтня 1938 року Указом Президії Верховної Ради Української РСР селище Попасна було віднесено до категорії міст. Його населення за переписом 1939 року становило 26 тис. чоловік[3].

За роки довоєнних п'ятирічок в місті виросли нові будинки, були впорядковані вулиці. В побут трудящих увійшли радіо, електрика.

Великі зміни сталися у Попасній в галузі освіти і культури. Вже в 1934 році письменне населення селища становило 97,5 проц., а до 1940 року Попасна перетворилась в населений пункт суцільної грамотності. На цей час тут було здійснено за-

---

[1] В. И. Вишнякова. Донецкая партийная организация в борьбе за социалистическую индустриализацию (1926—1929 рр.), К., 1959, стор. 27, 309.

[2] Газ. «Попаснянский вагоноремонтник», 16 липня 1961 р.

[3] Списки населенных мест по переписи 1939 года. Луганское облстатуправление, спр. 38, арк. 26.

гальне обов'язкове семирічне навчання. В Попасній у 1940 році працювало 5 середніх та одна семирічна школа. В них навчалось 2760 учнів.

Ще в 1923 році за активною участю комсомольців на залізничному вузлі було відкрито перший робітничий клуб. При ньому працювали духовий оркестр і оркестр народних інструментів. В роботі клубних гуртків активну участь брала робітнича молодь. В 1928 році в Попасній відкрили Палац культури залізничників з залами для глядачів, лекційним, читальним і спортивним, кімнатами для роботи гуртків, бібліотекою, кіноустановкою і радіовузлом.

У 1935 році поблизу селища було закладено, а в 1936 році відкрито парк культури й відпочинку залізничників. Тут спорудили читальний зал, літній кінотеатр, ресторан, естраду для концертів. Поблизу спорудили стадіон на 3 тис. місць та ставок з водним дзеркалом на 24 гектари.

Мирну працю трудящих Попасної, як і всього радянського народу, порушила війна, нав'язана гітлерівською Німеччиною.

З перших днів Великої Вітчизняної війни основні підприємства міста перейшли на випуск воєнної продукції. Так було до жовтня 1941 року. На початку жовтня фронт наблизився. З Попасної почалась евакуація устаткування підприємств, установ. У тяжких умовах працювали попаснянські залізничники, які під безперервним бомбардуванням з повітря підвозили на фронт бойову техніку, продукти харчування і спорядження для Червоної Армії. 22 жовтня гітлерівські полчища підійшли до Попасної. Але дальше просування ворожих військ затримали частини Радянської Армії. Вранці 16 листопада 1941 року фашистські війська кілька разів атакували Попасну з боку станції Роти, але зустрівши рішучий опір частин 12-ї армії, припинили наступ[1]. Перегрупувавши сили, фашисти цього ж дня перейшли в наступ з боку вагоноремонтного заводу і, прорвавши фронт, захопили частину міста і вокзал. Взвод місцевого винищувального загону в складі 27 чоловік, командиром якого був П. О. Сєрий, вступив у сутичку з фашистами. В нерівному бою проти фашистських загарбників 12 бійців загону загинули смертю хоробрих. У 1965 році в парку культури вагоноремонтного заводу встановлено пам'ятник загиблим.

Два радянських бронепоїзди, що прикривали відхід частин Радянської Армії, під обстрілом вивезли з міста військові вантажі і рухомий склад, що залишався на станції[2]. 16 листопада 1941 року фашисти окупували Попасну[3]. Вони встановили в місті режим терору й насильства. Але радянські патріоти не скорилися окупантам. Вони вступили в активну боротьбу проти ворога. Ще в листопаді 1941 року на базі винищувального загону народного ополчення вагоноремонтного заводу було створено Попаснянський партизанський загін, який базувався в Кремінських лісах. Його командиром став слюсар М. П. Михайличенко, заступником командира по розвідці і начальником штабу — електромонтер Г. П. Приймаков[4]. Партизанський загін здійснив не одну сміливу операцію. Він був тісно зв'язаний з населенням, яке допомагало партизанам. 7 січня 1942 року партизанський радист передав командуванню Червоної Армії координати клубу вагоноремонтного заводу, де зібрались цього вечора гітлерівці. Радянські артилеристи прямим влученням снарядів у будинок знищили багато фашистських солдатів і офіцерів. Діючи в тилу ворога, загін здійснив 108 бойових операцій. Багато партизанів було удостоєно урядових нагород. Командир загону М. П. Михайличенко нагороджений орденом Богдана Хмельницького II ступеня, орденом Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни II ступеня[5]. Г. П. Приймаков нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня. 12 чоловік

[1] Газ. «Попаснянский вагоноремонтник», 7 травня 1964 р.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 24-б, арк. 132.
[3] Луганський облдержархів. Хронологический справочник об оккупации населенных пунктов Ворошиловградской области и освобождении их от немецко-фашистских захватчиков частями Советской Армии в 1941—1943 гг., стор. 305—306.
[4] Газ. «Ленінським шляхом», (Первомайськ), 9 травня 1965 р.
[5] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 24-б, арк. 131.

відзначені медаллю «Партизану Вітчизняної війни» І ступеня, а 4 чол.— орденом Вітчизняної війни II ступеня.

На Попаснянському залізничному вузлі діяла підпільна група[1], яку очолювали П. І. Повєткін (керівник) і М. Міхарєв (комісар). Вона провадила розвідувальну роботу в тилу ворога, підтримувала зв'язок з частинами Радянської Армії.

Патріоти Попасної всіляко протидіяли заходам окупантів. 22 квітня 1942 року підпільники під керівництвом колишнього бригадира електриків І. М. Токарєва вивели з ладу електростанцію. Гестапо схопило Токарєва і після жорстоких катувань його розстріляли. Патріот не видав нікого з товаришів, які разом з ним брали участь в операції[2].

Трудящі міста гордяться подвигами воїнів з Попасної, які виявили доблесть і геройство в боях за визволення країни від фашистських загарбників. Один з них — Д. П. Шингирій — герой громадянської війни, гвардії полковник, командир 21-го кавалерійського полку. Незадовго до закінчення війни він героїчно загинув у бою і похований у місті Львові. Посмертно йому присвоєно звання Героя Радянського Союзу[3].

В. М. Залевський — вихованець Попаснянської школи ФЗУ, в роки війни — льотчик-винищувач. У сутичках з фашистськими «асами» він особисто збив 17 ворожих літаків і брав участь в 93 групових боях. В. М. Залевському посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу[4].

М. М. Канунніков в роки війни командував танком. 26 січня 1943 року він одним з перших прорвався на з'єднання з військами 62-ї армії, яка захищала Сталінград. Танк Канунникова встановлений у Волгограді на місці з'єднання двох фронтів. М. М. Канунніков у 1943 році загинув смертю хоробрих в бою проти фашистів на Курській дузі[5]. Льотчик М. М. Мілашечкін зробив 102 бойові вильоти, знищив понад 10 танків, близько 90 автомашин, подавив понад 40 вогньових точок ворога та понад сотню фашистів. Його нагороджено двома орденами Вітчизняної війни І ступеня, двома орденами Червоного Прапора[6].

Попасну визволили від німецько-фашистських загарбників 3 вересня 1943 року частини 259-ї стрілецької дивізії 32-го стрілецького корпусу під командуванням генерал-майора О. М. Власенка.

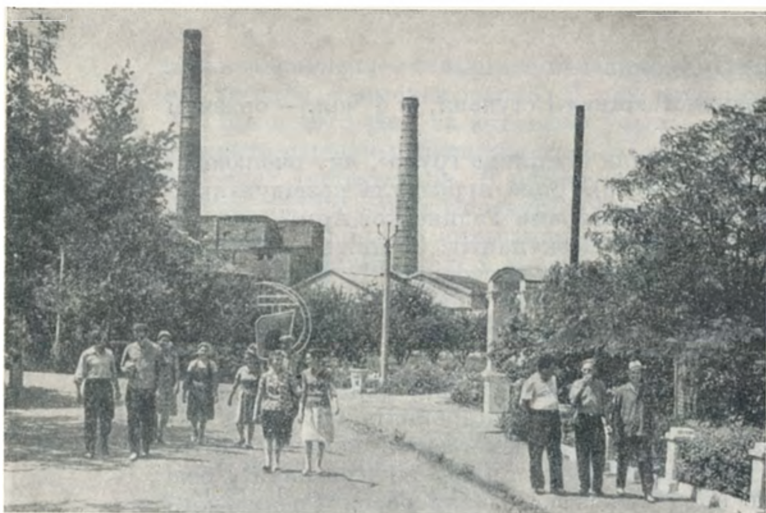
Відступаючи під ударами Радянської Армії, фашисти повністю зруйнували промислові об'єкти та культурно-освітні заклади міста. В руїни були перетворені вагоноремонтний і скляний заводи, паровозне депо, виведено з ладу залізничний вузол і колійне господарство. Були також зруйновані приміщення шкіл, лікарняних закладів, адміністративні будинки. Величезної шкоди заподіяли окупанти житловому фонду.

Одразу ж після визволення міста жителі Попасної під керівництвом партійних і радянських організацій взялися за відбудову рідного міста. Безмежним був ентузіазм населення. Лозунгом життя кожного в ті дні було: «Все для фронту, все для перемоги!» та «Відродимо місто в його колишній красі й славі!» Жителі міста працювали на його відбудові і в позаурочний час. Вони розбирали завали будинків, різали покручену вибухами арматуру цехів, на тачках, носилках транспортували цеглу та інші будівельні матеріали, відрами носили воду на місця будов.

Роботами по відбудові міста керували районний комітет КП(б)У і районна Рада депутатів трудящих, які третього дня після визволення міста вже розгорнули роботу. В цей час на обліку в партійних організаціях перебували 97 комуністів.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 22, арк. 1—2.
[2] Там же, спр. 24-б, арк. 131.
[3] Холм Славы. Львов, 1965, стор. 27.
[4] Газ. «Советская авиация», 23 і 27 січня 1957 р.
[5] Газ. «По ленинскому пути», 22 лютого 1962 р.
[6] Газ. «Ленінським шляхом», 9 травня 1965 р.

Попаснянський склоробний завод. 1966 р.

Особлива увага приділялась відбудові залізничного вузла. Неоціненну допомогу в цьому подали трудящі Російської Федерації, республік Закавказзя і Середньої Азії. Звідти прибували транспортне устаткування, матеріали, поверталися спеціалісти-залізничники.

Великі зусилля трудівників Попасної увінчалися успіхом. За місяць залізничний вузол і колії були відбудовані. Це дало змогу забезпечити швидке просування військових вантажів на фронт.

Провадилась велика робота по відбудові житлового фонду, побутових та лікувальних закладів, шкіл тощо. З 6 жовтня у напівзруйнованому місті розпочались заняття в школах. Середня школа № 41 розташувалась в приміщенні колишньої аптеки, середня школа № 44 — в житловому будинку, школа № 45 — в колишньому робітничому гуртожитку. За парти тимчасово служили нари, не вистачало зошитів, і учні писали на старих книжках і газетах.

Відкрились магазини, почали працювати лікарня, поліклініка. В жовтні 1944 року місто одержало електрику, вийшов перший номер районної газети «По ленинскому пути».

В лютому 1944 року став до ладу склозавод. В травні цього року вагоноремонтники дали перший вагон, а через рік — 120 вагонів різних типів. У 1952 році вагоноремонтний завод був повністю відбудований і досяг довоєнного рівня.

Відбудова всіх промислових об'єктів, культурно-побутових закладів і житлового фонду міста була завершена до 1954 року. За період п'ятої і шостої післявоєнних п'ятирічок тут побудували харчокомбінат з кондитерським, борошномельним цехами, олійницею, пивзаводом, молокозаводом, переобладнали майстерню металовиробів.

Як свою кровну справу сприйняли трудящі Попасної план розвитку народного господарства на 1959—1965 роки. За роки семирічки залізничники Попаснянського залізничного вузла стали ініціаторами починань, які дістали схвалення на інших залізницях країни. Включившись у соціалістичне змагання за гідну зустріч XXII з'їзду КПРС, машиніст локомотива В. В. Якін висунув пропозицію водити великовагові поїзди у будь-яку погоду. Почин В. В. Якіна наслідували всі поїзні бригади відділку. Партійна організація міста виявила комуністу-новатору велике довір'я, обравши його делегатом XXII з'їзду КПРС. У 1965 році бригада В. В. Якіна провела 116 великовагових поїздів, доставивши до місця призначення 28,3 тис. тонн народногосподарських вантажів понад план, зекономивши при цьому 116,8 тонни палива. Послідовниками В. В. Якіна на Попаснянському вузлі стали Г. В. Курлов, І. М. Безуглий, А. С. Баюн, О. Я. Фомичов, А. Д. Жученко. Рух великоваговиків, самовіддана робота ремонтних бригад сприяли тому, що локомотивне депо план семирічки перевиконало по всіх показниках на 104 проц. Якщо в 1958 році на один локомотив припадало 562 тис. тоннокілометрів перевезень, то в 1965 році — 771,5 тис. на рік.

Семирічний план вантаження трудівники станції Попасна виконали до 29 листопада 1965 року. За семирічку колектив станції одержав 209 тис. крб. надпланових нагромаджень, відправив понад 40 тис. великовагових поїздів, якими додатково перевезено близько 11 тис. тонн народногосподарських вантажів. Передовиками семирічки на станції по праву стали складач поїздів К. С. Степаненко, що виконав семи-

річку 1 червня 1965 року, башмачник М. Т. Шутов, який виконав семирічку до 1 травня 1965 року, старші стрілочники В. З. Насібуліна, Ф. О. Погорєлова, Г. О. Риндя, черговий по станції М. М. Боєв та багато інших.

Вулиця В. І. Леніна у Попасній. 1966 р.

По-бойовому справилися з семирічним завданням трудівники вагоноремонтного заводу. До кінця семирічки це підприємство перетворилось на високомеханізоване, з науковою організацією праці господарство. За семирічку на заводі повністю відмовились від стійлового ремонту вагонів, замінивши його потоково-конвейєрним, що значно підвищило культуру і ефективність виробництва. Партійна організація заводу, яка налічує в своїх рядах понад 400 комуністів, спрямовує трудящих на боротьбу за технічний прогрес, за високий приріст продукції при найменших затратах. На заводі успішно працюють економічна рада та її комісії в цехах, громадське конструкторське бюро, рада виробничої естетики, громадське бюро по нормуванню. Велику виховну роботу провадить рада робітничої честі.

Творча праця робітників, інженерів і техніків заводу дала відчутні результати. Середньорічний приріст валової продукції за семирічку становив 24,5 проц., а середньорічне зростання продуктивності праці робітника — 20 проц. За семирічку завод дав державі 38,8 млн. крб. прибутку. По основних виробничих показниках підприємство уже в 1963 році досягло рівня виробництва, запланованого на 1965 рік.

Значного розвитку за семирічку досягли трудівники склозаводу. До 1951 року тут виробляли ручним способом лампове скло. З 1951 по 1959 рік провадилась реконструкція заводу і переведення його на механізований спосіб виробництва лампового скла. Тут встановлено високопродуктивні автоматичні лінії. Завод приступив до випуску молочного електроарматурного скла. У 1966 році тут пущено цех високохудожнього скла, де виробляють бокали, чарки, фужери та інший посуд з кольорового скла і кришталю. Проектна потужність цеху — 500 тис. крб. на рік. У 1967 році завод виготовив понад 17 млн. лампових стекол, понад 2 млн. електроарматурних виробів та на 360 тис. крб. сортового посуду.

В 1964 році на Попаснянський вагоноремонтний, а потім і на склозавод подано природний газ.

Протягом 1958—1965 років значно розширено швейну фабрику, введену в дію у 1943 році. Чисельність робітників на ній зросла з 156 до 447 чол., а випуск валової продукції тільки за 1 рік (з 1965 по 1966) зріс більш як у два рази. Свою семирічку колектив фабрики виконав достроково, 24 липня 1965 року.

За післявоєнний час змінився зовнішній вигляд міста. З'явилося багато нових житлових будинків, торговельних підприємств, підприємств комунального господарства, які поліпшують побут людей, прикрашають їх життя. Тепер цілі квартали Попасної забудовані багатоповерховими будинками. Житловий фонд міста тільки за роки семирічки зріс більше як на 30 тис. кв. метрів. За цей час при допомозі держави побудовано 627 індивідуальних будинків. З'явились нові вулиці — Московська, Прудна, ім. Гайдара та інші. Заасфальтовано центральні вулиці і площі, прокладено тисячі кв. метрів тротуарів. Усі центральні вулиці освітлені лампами денного світла.

Зусиллями жителів Попасну перетворено в місто-сад. Щороку трудящі висаджують на вулицях, площах і дворах тисячі декоративних дерев, кущів, квітів.

За семиріччя піднялися суцільні насадження на схилах горбів, поблизу міського ставка.

Особливо прикрашають своє соцмістечко вагоноремонтники. На території заводу плодоносить фруктовий сад площею 32 га. Селище відділене від заводу великим упорядкованим парком з газонами квітів, ажурними альтанками, іскристими фонтанами. Значні суми з фондів підприємства витрачаються на упорядкування містечка. За роки семирічки тут побудовано стадіон, піонерський табір.

За роки семирічки значно поліпшилось побутове обслуговування населення. В місті створено бюро добрих послуг. Обсяг побутових послуг населенню за три роки (1963—1965 рр.) зріс у три рази. Тільки в роки семирічки тут збудовано 12 добре обладнаних магазинів і підприємств громадського харчування, в тому числі великий універсальний магазин, продовольчі, подарункові магазини тощо.

В місті зросла мережа медичних закладів. В 1967 році населення обслуговували три лікарні на 450 ліжок, три поліклініки, водолікарня, дитячий нічний санаторій, медичні пункти на всіх підприємствах міста. У Попасній працювало 105 лікарів і 354 працівники середнього медичного персоналу. Велику любов і вдячність населення здобули лікарі Н. І. Сєрікова, Л. П. Андріанов, нагороджений орденом Леніна, Л. С. Маничева, нагороджена у роки Великої Вітчизняної війни орденом Червоної Зірки.

У Попасній функціонує сім дитячих садків, в яких виховується 525 дітей, і шість дитячих ясел на 400 місць.

Великих успіхів досягнуто і в розвитку народної освіти. У 1961 році в Попасній виросло нове містечко школи-інтернату на 600 учнів — комплекс учбових і житлових будинків для учнів і учителів, з допоміжними службами, спортивним залом, спортивними майданчиками. У 1966/1967 навчальному році в місті працювало 4 середніх, 6 восьмирічних і 3 початкових школи, в яких навчалось близько 7 тис. учнів. Учбово-виховний процес у школах Попасної провадиться на широкій політехнічній основі, в тісному зв'язку з життям, виробництвом, практикою комуністичного будівництва.

Виступ оркестру Будинку культури на літній естраді. Попасна. 1966 р.

В місті функціонує медичне училище, відкрите в 1963 році, та залізничне професійно-технічне училище. З 1961 року тут працює дитяча музична школа, де навчається 160 дітей по класу фортепіано, баяна, домри, духових інструментів.

Жителям міста є де проводити дозвілля. До їх послуг Палац культури імені В. І. Леніна на залізничному вузлі, Будинок культури вагоноремонтного заводу, клуб склозаводу. Палац культури залізничників, зруйнований гітлерівцями в 1942 році, був відбудований і значно розширений. Тут є зал для глядачів на 960 місць, лекційний, читальний і спортивний зали, просторі фойє, кімнати для роботи гуртків художньої самодіяльності, дві бібліотеки — загальна і технічна, широкоекранна кіноустановка. При Палаці працюють університет технічного прогресу, лекторій для батьків, лекторії медичних і природничих знань. У шести гуртках художньої самодіяльності — хоровому, драматичному, естрадному, духовому, літературному, сольного співу — беруть участь близько 200 чол. В березні 1966 року на огляді художньої самодіяльності Донецької залізниці Палац культури посів третє місце.

Загальний вигляд Попасної. 1966 р.

У 1952 році було закінчено будівництво Будинку культури вагоноремонтників. Тут — лекційний, спортивний і читальний зали, зал для глядачів на 750 чоловік. З того часу він став центром різноманітної культурно-масової роботи. Заводський колектив любить чудову форму змагання на кмітливість — «Клуб веселих і винахідливих». Його постійні члени — 10 команд з цехів заводу, які щороку виборюють першість по круговій системі — кожного місяця в єдиноборстві зустрічаються по 2—4 команди.

Велику роботу по пропаганді книги провадять п'ять бібліотек міста. Їх книжковий фонд у 1967 році становив 121 тис. книжок.

19 травня 1962 року, в день сорокап'ятиріччя піонерської організації країни, у піонерів міста було подвійне свято. Діти одержали чудовий подарунок — Палац піонерів. Серед численних гуртків тут особливою популярністю користується самодіяльний театр, в якому беруть участь і молодші, і старші школярі. Керує театром на громадських засадах режисер-постановник А. В. Теплова, яка 45 років життя присвятила роботі з дітьми.

Успіхи, досягнуті в справі благоустрою, культурного і житлового будівництва, розвитку торговельної мережі і комунального господарства міста — справа ініціативи, організаторських здібностей народних обранців — 108 депутатів міської Ради. У міськраді — дев'ять постійнодіючих комісій. Депутати міської Ради — перші провідники рішень партії та уряду в маси і організатори виконання цих рішень.

Боротьба за втілення в життя рішень XXIII з'їзду і Програми КПРС, піднесення творчої активності трудящих мас у господарському і культурному будівництві — найхарактерніша прикмета сьогоднішнього життя міста Попасної.

Ф. В. ЛЯШЕНКО

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ МІСЬКИХ І СЕЛИЩНИХ РАД, ПІДПОРЯДКОВАНИХ ПЕРВОМАЙСЬКІЙ МІСЬКІЙ РАДІ

ЗОЛОТЕ́ — місто (з 1932 року), підпорядковане Первомайській міській Раді, розташоване на річці Комишувасі, за 4 км від залізничної станції Мар'ївка. Населення — 27,7 тис. чоловік. Через місто проходить шосе Луганськ — Рубіжне.

Тут розташовані шахти № 2 «Золоте», № 4—6, № 10, № 12 «Михайлівське», № 15. Добова потужність їх 7047 тонн вугілля. 40 млн. цеглин та 17,5 тис. кв. метрів залізобетонних виробів на рік дає Первомайський завод будівельних матеріалів, заснований у 1908 році. Річна потужність Михайлівської центральної збагачувальної фабрики, створеної у 1957 році, 1,3 млн. тонн вугілля. За успіхи в розвитку вугільної промисловості 28 шахтарів нагороджені орденом Леніна, начальник шахти № 2 О. Г. Ворошилов та прохідник цієї ж шахти О. Ф. Косенков удостоєні у 1957 році звання Героя Соціалістичної Праці.

Місто має 4 середніх, 2 восьмирічних, початкову і музичну школи та 3 школи робітничої молоді, 2 промислово-технічних училища; 6 клубів, 6 бібліотек. До послуг жителів 5 лікарняних закладів, 2 спортзали, 3 парки культури та відпочинку. За роки семирічки збудовано 65 тис. кв. метрів житлової площі. Насаджено 78 тис. декоративних, 5,5 тис. фруктових дерев, 220 тис. чагарників.

Золоте виникло у 1878 році разом з закладкою вугільних шахт. У 1905—1907 рр. робітники Золотого брали участь в демонстраціях, які очолив машиніст підйому Я. П. Сухомлинов. У 1919 році робітнича дружина міста боролася проти денікінців.

НИ́ЖНЄ — селище міського типу (з 1938 року), центр селищної Ради, підпорядковане Первомайській міській Раді. Розташоване за 25 км на північ від Первомайська і за 4 км від залізничної станції Тошківка. Населення — 7 тис. чоловік.

В Нижньому розташоване районне управління «Донбасводтрест», що постачає промисловим центрам Донбасу воду. Два місцеві відділки радгоспу «Горський» спеціалізуються на виробництві зерна, овочів, молока.

В селищі — 2 середні школи, Будинок культури, 5 бібліотек; лікарня.

Засноване Нижнє в 1754 році як військове поселення.

Уродженцям Нижнього І. Д. Черноп'ятку за героїзм у боротьбі з японськими загарбниками у 1938 році та М. Д. Міокову за бойові подвиги в роки Великої Вітчизняної війни присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

ТО́ШКІВКА — селище міського типу (з 1938 року), підпорядковане Первомайській міській Раді. Розташована на річці Білій, за 21 км на північ від Первомайська. В селищі — залізнична станція. Населення — 7,8 тис. чоловік.

Ленінський куточок в жіночому гуртожитку Тошківського рудника. 1924—1930 рр.

В селищі працює шахта № 5 і шахтоуправління № 14.

Є середня і восьмирічна школи, 2 бібліотеки, 2 клуби; діє лікарня на 50 ліжок; відкрито піонерський табір.

Селище виникло у 1871 році на місці закладки вугільних шахт.

За самовіддану працю в роки Великої Вітчизняної війни вибійник П. К. Поджаров удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці. М. С. Самофалов у 1947 році за відбудову шахт Донбасу нагороджений орденом Леніна.

ПЕРЕВАЛЬСЬКИЙ РАЙОН

ПЕРЕВА́ЛЬСЬК

Перевальськ*— місто районного підпорядкування, центр Перевальського району, розташоване за 45 км від Луганська на східному схилі Донецького кряжа (перевалу). Місто сполучене тролейбусною лінією зі станцією Комунарськ Донецької залізниці. Через Перевальськ проходить автодорога Луганськ—Дебальцеве. Населення — 34 тис. чоловік.

Найважливіша галузь промисловості міста — вугільна. Тут знаходиться трест «Комунарськвугілля». В межах міста розташовані шахти: № 25, «Україна», № 2-біс та підприємства місцевого значення.

Місто виникло наприкінці другої половини XIX століття у зв'язку з розвитком вугільної промисловості Донецького басейну. В 1791 році у долині ріки Білої, в селі Селезнівці Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії були відкриті пласти кам'яного вугілля, які виходили на поверхню. Застосовуючи працю кріпосних селян, місцеві поміщики організують видобування вугілля. Наприкінці XIX століття на землях з вугленосними надрами починається підприємницька діяльність. Поблизу Селезнівки 450 десятин землі купив підприємець Мсциховський, який у 1889 році разом з підрядчиком Степановим розпочинає тут розробку вугілля неглибокими шахтами. Вугілля доставлялося гужовим транспортом до станції Юр'ївка (нині станція Комунарськ) за 6 верст. Водночас ведеться розвідка вугільних пластів. У 1900 році Мсциховський заклав дві великі капітальні шахти № 1, № 2 за чотири-п'ять кілометрів від села Селезнівки. Тут же виникає робітниче селище, яке дістало назву Селезнівський рудник. У 1902 році на цих шахтах почалося вугледобування[1].

Конкурентна боротьба між підприємцями привела в 1906 році до створення Селезнівського акціонерного товариства кам'яновугільної і заводської промисловості,

* До 1924 року Перевальськ називався селищем Селезнівський рудник, з 1924 року — селищем ім. Паризької Комуни, з 1938 року — місто тієї ж назви, з 1965 року перейменоване в місто Перевальськ.

[1] По Екатерининской железной дороге. Вып. 2, Катеринослав, 1912, стор. 258.

засновниками якого були Мсциховський, Квятковський та Афенін[1]. Щоб збільшити вивіз вугілля, підприємці будують залізницю від ст. Кипуча та Овраги до вугільних підприємств. У 1906 році на шахтах Селезнівського рудника було видобуто 12921 тис. пудів вугілля[2]. Через рік шахти Селезнівського товариства дали 13995 тис. пудів вугілля. Ведучи конкурентну боротьбу, Мсциховський та його компаньйони прибирають до своїх рук розташовані поблизу дрібні шахти. В 1909 році акціонери купують у спадкоємців підприємця Толстикова рудник разом з 1000 десятинами землі, а також шахти Конжукова. Шляхом випуску акцій на суму 1,5 млн. крб. товариство збільшує основний капітал до 2,5 млн. крб. Річний видобуток у 1909 році становив 14—15 млн. пудів вугілля[3].

На шахтах Селезнівського товариства поряд з постійними робітниками працювало багато сезонних, завербованих у Воронезькій, Курській, Казанській, Рязанській та інших губерніях. Особливо багато захожих робітників було взимку. Жили артілями, по 10—20 чоловік, у тісних дерев'яних бараках і землянках, спали на двоярусних нарах.

Селезнівський рудник, 1913 р.

Вивантаження вугілля на дореволюційній шахті.

Тяжким і виснажливим був шахтарський робочий день, що тривав під землею 12 годин. Вуглевидобуток здійснювався вручну (обушок, санки). Робітник сам рубав вугілля, вантажив його і видавав на поверхню. Ніякої охорони праці чи техніки безпеки не було. За тяжку виснажливу працю робітники Селезнівського рудника одержували від 75 коп. до 1 крб. 40 коп. в день. Цього не вистачало навіть на харчування. Ще гірше було сімейним робітникам. При цьому заробітку вони взагалі не могли звести кінці з кінцями, якщо не мали в сім'ї інших працюючих або якщо дружина шахтаря не мала заробітку від здачі кутка чи від прання білизни одиноким робітникам[4].

На шахтах Селезнівського рудника широко застосовувалась дитяча праця. Заробіток дітей і підлітків був зовсім мізерним. В одній з кореспонденцій до газети про жорстоку експлуатацію дітей на шахтах Селезнівського рудника говорилось: «На сортуванні

[1] Луганський облдержархів, ф. 10, оп. 1, спр. 1, арк. 1, 10.

[2] Сборник статистических сведений о горно-заводской промышленности России в 1906 году. СПб., 1909, стор. 411—417.

[3] Луганський облдержархів, ф. 10, оп. 1, спр. 1, арк. 8, 10.

[4] Г. Д. Бакулев. Развитие угольной промышленности Донецкого бассейна. М., 1955, стор. 219, 225.

вугілля працюють малолітні робітники протягом 11 годин робочого дня і без півгодинної перерви на сніданок. Плата дітям визначається в середньому 30 копійок на день»[1].

Каторжна праця, низька заробітна плата, політичне безправ'я — все це піднімало робітників на класову боротьбу. Уже наприкінці XIX століття серед шахтарів селища посилюється вплив соціал-демократів[2]. Напередодні і в роки першої російської революції революційною роботою серед шахтарів Селезнівського рудника керувала Алмазно-Юр'ївська організація РСДРП.

У квітні 1902 року на шахтах селища розповсюджувались листівки під назвою «Що таке прямі і непрямі податки?», які викривали політику царизму, капіталістичну експлуатацію. Розповсюдження нелегальної літератури у наступні роки посилилося. В донесенні місцевої поліції відзначалося, що в ніч на 28 квітня 1903 року на Селезнівських рудниках були розкидані прокламації «Російська соціал-демократична робітнича партія», «Листи до товаришів».

Звістка про звірячу розправу царизму з робітниками Петрограда 9 січня 1905 року сколихнула весь пролетарський Донбас. Шахтарі Селезнівських рудників організовано провели маївку, на якій представники Юр'ївської соціал-демократичної організації виголошували політичні промови, спрямовані проти самодержавства і капіталу. Страйк, який спалахнув у травні 1905 року на шахті № 2, тривав кілька днів; ним керував страйковий комітет на чолі з робітником Яковом Чорним. Страйкарі організували факельний похід до шахти № 1 і звернулися до робітників із закликом підтримати їхній виступ. До страйку приєдналися гірники шахти № 1 та інших рудників. Масовість і організованість страйку налякали підприємців. Шахтовласники, чекаючи підходу карателів, погодилися з вимогами робітників про підвищення заробітної плати. Карателі, які наспіли, жорстоко розправилися із страйкуючими. Керівники страйку та його активні учасники були заарештовані, а їхні сім'ї вислані із селища[3].

Однак це не послабило революційного руху шахтарів селища. Під впливом Луганської та Алмазно-Юр'ївської організацій РСДРП робітники Селезнівського рудника ще енергійніше розгортають революційну боротьбу. На початку 1906 року на шахтах створюються профспілки, в яких сильним був вплив більшовиків. Організовано пройшов першотравневий страйк гірників Селезнівського рудника в 1906 році. У селищі відбувалися мітинги, на яких більшовицькі оратори роз'яснювали робітникам їхні завдання в боротьбі з самодержавством[4].

Під впливом робітників-шахтарів революційні настрої поширювались і серед жителів ближніх сіл. Так, 1 серпня 1906 року в селі Селезнівці за рішенням загального сходу селяни приступили до поділу поміщицької землі[5].

Після поразки першої російської революції царський уряд з усією жорстокістю обрушився на пролетаріат та його революційні організації. На шахтах були розігнані профспілки, які, на думку шахтовласника Мсциховського, «є центром пропаганди, а гроші профспілки витрачаються на придбання зброї та злочинної літератури»[6].

У роки столипінської реакції акціонери Селезнівського товариства за рахунок посилення експлуатації гірників збільшили основний капітал з 2,5 до 4 млн. крб. Було закладено нову капітальну шахту № 3, збудовано електромеханічну майстерню.

На одному полюсі йшло нагромадження капіталу, а на другому — злиденності. Низький життєвий рівень, антисанітарні умови, в яких жили шахтарі, привели в 1910 році до спалаху епідемії холери, внаслідок чого загинуло багато жителів селища.

---

[1] Газ. «Донецкая жизнь», 10 листопада 1911 р.
[2] М. Погребінський. Станіслав Вікентійович Косіор. К., 1963, стор. 14.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 2.
[4] М. Балабанов. Нарис з історії робітничого руху на Україні, Х., 1928, стор. 88.
[5] Газ. «Донецкие новости», 1906 р., № 14.
[6] Журн. «Красный архив», 1927, № 25, стор. 196.

Командир партизанського загону С. П. Ткаченко, 1918 р.

Член Ревкому Селезнівського рудника М. Ф. Швець, 1918 р.

Більшовицька газета «Звезда» в червні 1911 року писала: «Умови роботи шахтарів не тільки на Селезнівському руднику, а й взагалі на шахтах в окрузі нестерпні в повному розумінні цього слова. За нестерпну працю в надрах землі, без світла і повітря, щохвилини ризикуючи бути похованим за життя, робітник заробляє максимум 35—40 карбованців на місяць. Туляться робітники в сирих, темних приміщеннях, нерідко просто нашвидкоруч виритих землянках по 10—15 чоловік у кожній». І далі в газеті зазначалося: «...нема гірше життя, ніж життя шахтаря. Це — повільне, болісне вимирання, каліцтво у фізичному і культурному відношенні. Тут, на шахтах, не дотримуються навіть мінімальних правил щодо робітників, установлених нашим законодавством».

Страйкова боротьба робітників ставала дедалі організованішою. З 1 по 4 травня 1911 року страйкували робітники шахти № 2, а з 8 по 13 травня — гірники шахти № 1 Селезнівського рудника. Гірники поставили перед адміністрацією вимогу збільшити заробітну плату. Під час страйку з найближчого Шубінського рудника прибули стражники, які, роз'їжджаючи по робітничій колонії, силою змушували робітників ставати до роботи. Страйк закінчився частковим задоволенням вимог робітників шахти № 2, яким було добавлено 5 копійок з вагончика видобутого вугілля[1].

На знак протесту проти кривавого злочину царських властей на Ленських золотих приїсках робітники рудника у квітні 1912 року провели масовий політичний страйк. Страйковий комітет підтримував тісний зв'язок з більшовицькою організацією Алчевська. Щоб замінити страйкуючих робітників, адміністрація виписала волзьких татар. Та останні, під впливом більшовицької агітації, відмовилися працювати, заплативши адміністрації штраф по 25 крб. кожний. Жорстокими поліцейськими репресіями страйк вдалося придушити. У червні 1913 року, разом із пролетарями Луганська і Алчевська, шахтарі Селезнівки масовим страйком висловили протест проти монархії сім'ї Романових[2].

Розв'язана імперіалістами світова війна принесла капіталістам величезні бариші. Так, у 1916 році Селезнівське акціонерне товариство збільшило свій основний капітал з 4 до 5 млн. крб. Становище ж шахтарів селища в роки війни ще більше погіршилося. В 1916 році то на одній, то на іншій шахті Селезнівських рудників спалахують страйки, викликані посиленням експлуатації і зростанням цін на продукти першої необхідності.

Наприкінці 1916 року шахтарі створюють невелику, але міцну рудникову більшовицьку організацію. До її складу ввійшло близько п'ятнадцяти чоловік — робітники Буненко (він же — організатор осередку), Брильов, Жданов, Райцев, Челяєв, Колода (страчений фашистами у роки Великої Вітчизняної війни), Тютющенко, Сокольников, Даренський, Ларченко, Суслов, Ананьївський[3]. Більшовики зміцнюють зв'язки з шахтарями, роз'яснюють їм грабіжницький характер війни, готують робітників до революційних боїв з самодержавством.

---

[1] Газ. «Звезда», 24 червня 1911 р.
[2] ЦДІА УРСР, ф. 304, спр. 985, арк. 116, 122.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 25.

До революції Селезнівський рудник був глухим селищем, де проживало близько 3 тис. чоловік. Тут налічувалося 15 вулиць, що складалися з двоквартирних будиночків з однокімнатними квартирами для десятників і службовців шахт, а також дерев'яних казарм для робітників. Медичне обслуговування на руднику було поставлено погано. В селищі була всього одна лікарня на 10 ліжок, де працював тільки один фельдшер.

Більшість робітників була неписьменною. До Жовтневої революції в робітничому селищі була тільки одна початкова трикласна школа, яка аж ніяк не могла охопити навчанням всіх дітей.

Звістка про повалення царату дійшла до Селезнівського рудника 4 березня 1917 року. Відбувся великий мітинг, після якого демонстранти направилися через сусідній Ольговірівський рудник у село Графівку (нині — Бугаївка), де разом із селянами провели мітинг. Місцеву поліцію було обеззброєно і розігнано.

Обирається рудникова Рада. Однак до її керівництва пролізли меншовики та есери. Рада перетворилася в місце запеклої боротьби більшовиків з меншовиками та есерами. На настійну вимогу більшовиків Рада вжила ряд заходів, спрямованих на задоволення вимог трудящих рудника про збільшення заробітної плати і восьмигодинний робочий день. На шахтах були створені робітничі комітети, які обмежували розгул адміністрації. Під керівництвом більшовиків робітники рудника провели мітинг пролетарської солідарності в зв'язку з п'ятою річницею Ленського розстрілу, організовано відзначили свято 1 Травня.

Керуючись Квітневими тезами В. І. Леніна і рішеннями Квітневої партійної конференції, більшовики викривали політику Тимчасового уряду та імперіалістичний характер війни, боролися проти угодовської політики меншовиків і есерів. Неухильно зростала політична свідомість робітників, посилювався вплив більшовиків серед жителів селища. 28 серпня 1917 року шахтарі Селезнівського рудника спільно з гірниками сусіднього Катеринівського рудника провели мітинг, на якому засудили корніловщину. Тут же був створений червоногвардійський загін; шахтарі вирішили послати його на допомогу петроградським робітникам[1].

Після розгрому корніловщини авторитет більшовицького осередку Селезнівського рудника ще більше зріс. На мітингах і зборах шахтарі підтримували більшовицьких промовців, а меншовицьких — освистували.

Коли до селища дійшла звістка про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції, відбулись демонстрація і мітинг трудящих. Більшовики роз'яснювали робітникам суть рішень II з'їзду Рад, ленінські декрети про мир, землю, про створення Радянського робітничо-селянського уряду. Сформовані з робітників загони під командуванням Токонцева і Буненка розігнали місцеві органи влади Тимчасового уряду. Шахтарі встановили контроль над виробництвом. 19 листопада 1917 року гірники селища переобрали рудникову Раду робітничих депутатів. Серед обраних були більшовики Харитонов, Токарев, Васютинський, Ананьївський, Хамов, Комарцов.

З перших же днів Рада розгорнула активну діяльність по налагодженню роботи шахт. За пропозицією робітників Рада призначила гірничого інженера Нікітіна керуючим Селезнівським рудником, його заступниками — двох шахтарів. Селезнівська Рада стала справжнім органом народної влади. Вона займалася

Начальник робітничо-селянської міліції М. М. Циплаков, 1919 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1 спр. 111, арк. 10, 11.

Активний учасник громадянської війни П. Ф. Горбоконенко.

постачанням трудящих продовольством, вживала заходів по організації освіти, подавала допомогу сім'ям загиблих фронтовиків. Для боротьби з каледінською контрреволюцією Рада створила червоногвардійський загін на чолі з шахтарем-більшовиком М. М. Циплаковим[1].

В період німецької окупації, що почалася з 26 квітня 1918 року, шахтарі селища зазнали багато страждань. Разом з німцями прийшли українські буржуазні націоналісти. Був звіряче убитий член бюро партійного осередку Даренський, поранений активіст Чергін. Окупанти примушували гірників працювати по 11—12 годин на добу. Зростала дорожнеча, серед шахтарів почався голод. Та робітники не схилили голови перед окупантами. В районі поблизького села Андріанопіль діяв партизанський загін під командуванням С. П. Ткаченка. В його складі було немало селезнівських шахтарів. Загін діяв у тісному контакті з алчевськими підпільниками. В липні 1918 року партизани розгромили місцеву варту.

Революція в Німеччині прискорила кінець німецької окупації селища. 21 грудня 1918 року був створений ревком Селезнівських рудників, до складу якого увійшли більшовики Циплаков Турбін, Швець, Колода та інші.

Для боротьби з білогвардійцями, що діяли в околицях, Селезнівський ревком створив два робітничих загони. Їх очолили шахтарі І. Ф. Ричков та В. Є. Горянський. У лютому 1919 року загони влилися до регулярних частин Червоної Армії[2].

На початку квітня 1919 року фронт проходив у 15—20 км від Селезнівки. Гірники під командуванням М. М. Циплакова спільно з підрозділами Першого Луганського Комуністичного полку в районі Костівка — Адріанопіль успішно відбивали атаки денікінців. У другій половині квітня 1919 року запеклі бої з денікінцями розгорнулися на підступах до Луганська. Загін селезнівських шахтарів чисельністю 120 чол. влився до лав захисників Луганська. В числі добровольців був молодий боєць П. Ф. Горбоконенко, який згодом пройшов славний бойовий шлях від червоноармійця до одного з командирів 43-го стрілецького полку 15 Сивашської дивізії (П. Ф. Горбоконенко загинув у роки Великої Вітчизняної війни).

Червоноармійські частини і робітничі загони мужньо захищали Донбас. Проте сили були нерівні, на початку червня 1919 року денікінці оволоділи всім басейном.

У грудні 1919 року частини Першої Кінної армії визволили селище від білогвардійців. Відновили діяльність органи Радянської влади.

Величезні труднощі в боротьбі з розрухою довелось подолати гірникам Селезнівського рудника у відбудовний період. Більшість шахт Селезнівського рудника (№№ 1, 2, 7, 11, 20, 30) не діяла. Невистачало робочої сили, кваліфікованих кадрів, бракувало матеріалів, коштів. Сотні шахтарів не повернулися з фронтів громадянської війни. В селищі було багато сиріт. Селезнівська Рада робітничих депутатів, розв'язуючи господарські завдання, вела також боротьбу з дитячою бездоглядністю. За рішенням Ради в 1920 році у селищі (в колишньому маєтку Мсциховського) був відкритий дитячий будинок, де виховувалися діти, батьки яких загинули на фронтах громадянської війни. Справа відбудови Донбасу і зокрема Селезнівських рудників стала загальнонародною. В 1920 році партійна організація Алчевська направила в Селезнівку загін робітників металургійного заводу, які допомагали гірникам відбу-

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 3, 28, 217.
[2] Там же, арк. 4, 10, 33.

довувати шахти. В серпні 1920 року на мітингу шахтарів Селезнівського рудника виступив голова ВЦВК М. І. Калінін, який закликав швидше відбудувати вугільну кочегарку країни[1]. На шахтах селища в 1920—1922 рр. самовіддано працював один з полків Української трудової армії, створеної за спільним рішенням Раднаркому РРФСР і Всеукраїнського ревкому від 21 січня 1920 року. Велику допомогу гірникам подав загін комсомольців і молоді Петрограда в складі 100 чоловік, що приїхав у 1923 році на відбудову Донбасу за закликом ЦК комсомолу[2].

Один з керівників партійної організації рудника Ф. І. Колода. 1918—1919 р.

Боротьбу шахтарів селища за відбудову господарства очолив партійний осередок, що налічував у лютому 1920 року 40 чоловік. Вірними помічниками комуністів були комсомольці. Осередок РКСМ був створений у 1920 році за участю члена РКП(б) з 1917 року Ф. І. Колоди та Парасковії Кузьменко, яка й очолила осередок. Комсомольці згуртовували навколо себе всю шахтарську молодь, провадили суботники по упорядкуванню селища.

В 1918 році в селищі відкрився Народний будинок. У ньому проводилися робітничі збори, читалися лекції, діяли гуртки художньої самодіяльності. Змістовну роботу провадила створена молодіжна агітбригада «Синя блуза». Ентузіастами-синьоблузниками були комуністи, перші комсомольці, передова молодь. Одним з комсомольців-активістів був молодий шахтарський поет Павло Безпощадний, який у 1921 році демобілізувався з лав Червоної Армії.

В селищі розгорнулася велика робота по ліквідації неписьменності серед населення. У 1922 році було відкрито трудову семирічну школу, що розмістилась в двоповерховому будинку.

Завдяки самовідданій праці шахтарів, трудармійців та молодих посланців братнього російського народу вугільні підприємства селища протягом порівняно короткого часу були відбудовані. Вже в липні 1923 року шахти Селезнівського рудника виконали виробниче завдання на 136 проц. Вугільні підприємства були оснащені новим устаткуванням. В 1923 році на шахтах Селезнівського рудника працювало 4230 чоловік[3]. На цей час у селищі було створено рудоуправління ім. Паризької Комуни.

Ідеї XIV з'їзду партії, що проголосив курс на соціалістичну індустріалізацію країни, набрали свого втілення і в ділах шахтарів селища. В 1925 році тут почалося будівництво шахти № 25 (стала до ладу в 1927 році); у 1929 році була закладена шахта ім. XII річниці Жовтня (нині шахта «Україна»), яка стала до ладу у вересні 1935 року[4].

Пліч-о-пліч з радянськими людьми на будівництві нових шахт працювала група робітників-чехів, які приїхали у Донбас навесні 1931 року за трудовим договором. Двоє з них, комуністи Рудольф Юзефович Ясіок, спеціаліст з компресорних установок, та Емеріх Карлович Цедивода, згодом гірничий технік, начальник дільниці, в 1937 році, коли закінчився строк трудового договору, залишилися в нашій країні, прийняли радянське підданство і працювали на шахтах селища. Р. Ю. Ясіока у 1953 році удостоєно ордена Леніна.

Сотні шахтарів стали вчитися в технічних школах, гуртках, на курсах. Цього вимагало життя, нова техніка. В забоях застосовувались врубові машини, хитні кон-

---

[1] «Український історичний журнал», 1965, № 12, стор. 20.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 41.
[3] Газ. «Луганская правда», 13 вересня 1923 р.
[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 5, 55.

Шахтарський поет П. Г. Беспощадний.

вейєри, електросвердла. Боротьба за оволодіння технікою супроводжувалася дальшим розгортанням соціалістичного змагання. Шахтарі селища ім. Паризької Комуни включилися в стахановський рух. На другий день після народження рекорду Олексія Стаханова забійник шахти ім. XII річниці Жовтня Леонтій Валейников, працюючи в лаві крутого падіння, видобув за зміну 126 т вугілля, що становило понад 15 денних норм. По-стахановському працювали забійник Василь Макаров, шахтарі бригади Михайла Антохіна, комсомольсько-молодіжна дільниця Юхима Варламова та багато інших гірників.

За роки передвоєнних п'ятирічок невпізнанно змінилося колишнє глухе селище. Воно перетворилося в невелике, але красиве, впорядковане місто, електрифіковане і радіофіковане. Виросли нові вулиці і квартали житлових будинків. Тільки з 1929 по 1940 рр. було збудовано 16 тис. кв. м житлової площі. У місті діяла поліклініка, міська лікарня, з'явилися нові магазини, гуртожитки для молодих шахтарів, їдальні. В 1934 році став до ладу хлібозавод, коптильний цех та інші підприємства місцевого значення. В 1930 році було відкрито середню школу, в 1936 році прийняла учнів друга середня школа на 1200 учнів; всього в місті налічувалося дві середні та три семирічні школи. Навчанням були охоплені всі діти шкільного віку.

Для підготовки спеціалістів вугільної промисловості в 1922 році в селищі було організовано школу гірничо-промислового учнівства (Гірпроуч) з майстернями та лабораторіями. В 1930 році було споруджено Палац культури на 800 місць. При ньому діяли стаціонарна кіноустановка, лекційний, читацький та спортивний зали. В 1938 році став до ладу клуб на шахті ім. XII річниці Жовтня, літній кінотеатр «Гірник», клуб інженерно-технічних працівників. При клубах і Палаці культури працювали бібліотеки, гуртки художньої самодіяльності.

22 червня 1941 року мирну працю радянських людей перервав віроломний напад фашистських загарбників. Сотні молодих шахтарів у перші ж дні війни пішли на фронт. Та шахти Перевальська діяли безперебійно. В шахтарських колективах розгорнувся патріотичний рух під лозунгом: «Працювати за себе і за товариша, що пішов на фронт». На підприємствах були створені бригади, в яких поруч з пенсіонерами працювали жінки та підлітки. У грудні 1941 року лінія фронту знаходилася в 20—30 км від Перевальська. Прифронтове місто жило напруженим трудовим життям. Поблизу передових позицій тривало видобування вугілля. Всі мешканці працювали на спорудженні оборонних рубежів. Ворог кидав у бій все нові й нові підкріплення. 12 липня 1942 року німецько-фашистські окупанти зайняли місто.

Жорстоким терором гітлерівці намагалися зламати волю радянських людей. За час свого хазяйнування в місті вони закатували 1100 чоловік, забрали на каторжні роботи в Німеччину 1180 радянських громадян.

У лютому 1943 року під час рейду 7-го гвардійського кавалерійського корпусу по тилах противника група поранених радянських воїнів потрапила в оточення. Місцеві жителі сховали бійців в шахті «Дельта». Ірина Павлівна Козлова, мати шістьох дітей, яка жила поруч шахти, передавала радянським воїнам їжу, медикаменти. Дізнавшись про це, гітлерівці по-звірячому закатували І. П. Козлову та її п'ятнадцятирічного сина, а їхній будинок спалили.

Фашисти зігнали до ствола шахти «Дельта» жінок та дітей селища і поставили перед радянськими воїнами вимогу вийти на поверхню, в противному разі будуть розстріляні жінки і діти. Прагнучи врятувати жінок і дітей, із шахти вийшли два радянські бійці, які заявили, що там більше нікого немає. Нічого не дізнавшись від них, фашисти закатували героїв (їх прізвища з'ясувати не вдалося). У ствол шахти фаши-

сти кинули десятки гранат і мін. В одну з ночей 16-річний син шахтаря Іван Голощапов, проникнувши в шахту через закинуті шахтні виробітки, вивів бійців до старого вентиляційного шурфа. Івану Голощапову довелось кілька разів підніматися і спускатися по стволу, витягаючи на поверхню знесилених людей. Через деякий час бійцям вдалося перейти лінію фронту. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 8 травня 1965 року І. І. Голощапова нагороджено медаллю «За відвагу»[1].

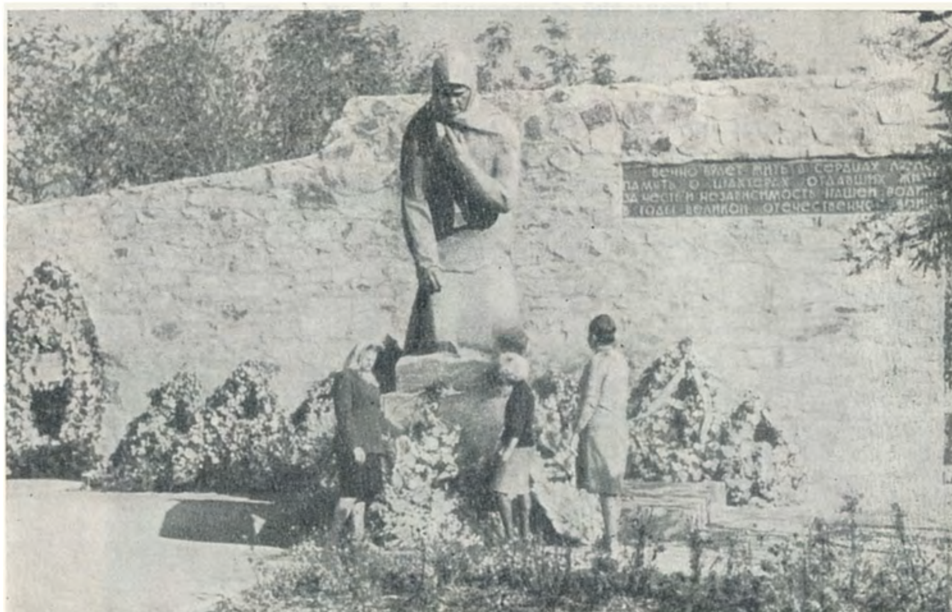
2-го вересня 1943 року частини 315 стрілецької дивізії під командуванням полковника Д. П. Куропатенка звільнили місто від німецько-фашистських загарбників. Сотні гірників нагороджені орденами і медалями. Троє жителів міста удостоєні високого звання Героя Радянського Союзу: танкіст О. М. Пікалов, командир взводу В. Є. Косинов (посмертно), командир відділення автоматників М. Ф. Поляков (посмертно). Безстрашність і відвагу проявив вихованець міської середньої школи № 16 Рудольф Рудольфович Ясіок (син чеха Р. Ю. Ясіока). У 1942 році він бився в лавах Чехословацького корпусу, яким командував Людвік Свобода. Командир танкового взводу Р. Ясіок брав участь у боях на Харківському напрямку, у визволенні Києва, Білої Церкви, Фастова, західних областей України. На землі рідної Чехословаччини Р. Р. Ясіок загинув смертю героя. Ратні подвиги Рудольфа відзначені орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни першого та другого ступеня, чехословацькими бойовими хрестами, орденами Білого Лева, радянськими і чехословацькими медалями[2].

Величезної шкоди завдали місту німецько-фашистські загарбники. Шахти № 25 та ім. XII річниці Жовтня були повністю виведені з ладу, а житлові будинки та культурно-побутові установи перетворені в руїни. Тільки вугільним підприємствам колишнього рудоуправління ім. Паризької Комуни завдано шкоди на суму понад 133 млн. 500 тис. карбованців[3].

Ще тривала війна, а трудящі міста, як і всього Донбасу, взялися за відбудову народного господарства. На шахти приїздять спеціалісти, надходить устаткування. Щоб скоріше дати країні вугілля, гірники почали експлуатувати дрібні шахти місцевого значення. Водночас велися роботи по відбудові великих вугільних підприємств.

Майже половину робітників міста в 1943 році становили жінки. Замінивши чоловіків, братів та батьків, які пішли на фронт, вони показували зразки самовідданої праці. Героїнями відбудовного періоду були комсомольсько-молодіжна бригада Агафії Кудряшової з шахти № 5-біс, наваловідбійниця шахти № 2-біс Паша Терешко-

[1] Газ. «Луганская правда», 10 травня 1965 р.
[2] Газ. «Прапор перемоги», 27 жовтня 1964 р.
[3] Газ. «Большевистский путь», 8 вересня 1944 р.

Пам'ятник героям-шахтарям, полеглим у боях з німецько-фашистськими загарбниками.

ва. Багато жінок стало справжніми майстрами своєї справи. В 1948 році звання почесного шахтаря було удостоєно Є. І. Богданову[1].

Під керівництвом партійних організацій на підприємствах міста розгорнулося соціалістичне змагання за дострокове введення в дію вугільних підприємств, за збільшення видобутку вугілля. В цьому русі взяли участь сотні робітників. Восени 1947 року значки «Відмінник соціалістичного змагання» були вручені 12 передовикам змагання. Серед них — комуністи В. Г. Жданов — посадчик лави шахти «Україна», С. З. Єсауленко — начальник дільниці шахти № 25, О. П. Коваленко — начальник центральних електромеханічних майстерень.

В липні 1947 року була здана в експлуатацію шахта № 25, а в 1949 році — шахта «Україна», проектною потужністю 2 тис. т вугілля на добу[2].

Перші післявоєнні п'ятирічки трудящі міста ознаменували великими трудовими успіхами. Видобуток вугілля в 1955 році зріс порівняно з 1940 роком у 1,5 раза. Це стало можливим завдяки впровадженню нових методів праці, механізації вугледобування. В 1955 році всі шахти Перевальська були обладнані вугільними комбайнами.

Нове піднесення трудової активності викликали у гірників історичні рішення XX з'їзду КПРС. В 1957 році гірники шахти «Україна» двічі завойовували перехідний Червоний Прапор Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС. Кращих результатів серед шахтарів міста в 1957 році добилася бригада прохідників шахти «Україна» на чолі з комуністом В. Рожковим. Розробивши графік організації робіт по швидкісній прохідці, оволодівши гірничою технікою, шахтарі щомісяця перевиконували завдання. Продуктивність праці в бригаді становила 121,5 процента[3].

Роки семирічки (1959—1965 рр.) були часом великих трудових звершень. На вугільних підприємствах міста широко розгорнулося змагання за комуністичне ставлення до праці, за оволодіння новою гірничою технікою, підвищення продуктивності праці. В 1965 році 63 бригади тресту «Комунарськвугілля» були удостоєні звання колективів комуністичної праці. Одним з перших це високе звання завоював колектив першої дільниці шахти «Україна», очолений комуністом Фаїзом Джандибаєвим.

Передова дільниця в 1961 році була удостоєна права називатися дільницею ім. XXII з'їзду КПРС.

В роки семирічки в тресті «Комунарськвугілля» народилася ідея організації наскрізних комплексних добувних бригад. Ініціатором цього почину була бригада, очолена Героєм Соціалістичної Праці заслуженим шахтарем УРСР депутатом Верховної Ради УРСР С. І. Воротниковим (шахта № 1 ім. Косіора). В 1962 році цей колек-

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 62.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 46—49.
[3] Газ. «За коммунизм», 5 червня 1957 р.

Заняття з автоматики у профтехучилищі № 95. 1966 р.

Кінотеатр «Гірник». 1966 р.

тив перейшов на багатоциклічну роботу в комбайновій лаві, замінивши змінні бригади єдиною комплексною добовою бригадою. В результаті добовий видобуток вугілля на комбайн ІК-52Ш збільшився в два рази (1200 тонн на добу). Річний видобуток було доведено до 369 516 т вугілля; порівняно з 1962 роком продуктивність праці зросла у 1965 році на 35 проц. Досвід роботи бригади С. І. Воротникова, схвалений Центральним Комітетом КП України, набув великого поширення на шахтах Донбасу. Лава, де працює С. І. Воротников, стала своєрідною лабораторією передових методів праці.

На досвіді цієї бригади в тресті «Комунарськвугілля» створена постійна школа новаторів, яку в 1965 році закінчило 4160 гірників.

Виступаючи з трибуни XXIII з'їзду КПРС, С. І. Воротников сказав: «Кожний робітничий колектив вніс свій вклад в успіхи нашої країни. З хорошими виробничими показниками прийшов до з'їзду і колектив нашої бригади. Семирічний план вугледобування ми виконали на 6 місяців раніше строку і дали понад план 122 тисячі тонн палива. За період між з'їздами партії бригада видала на-гора 1250 тис. тонн вугілля, що дорівнює річній продуктивності однієї шахти Донбасу[1].

За роки Радянської влади докорінно змінилися вугільні підприємства міста. Порівняно з 1926 роком кількість двигунів на шахтах тресту збільшилася в 120 разів, а їхня потужність зросла майже в 30 разів. За роки семирічки на вугільних підприємствах тресту майже в 1,5 раза збільшилась кількість вугільних комбайнів усіх марок, у 17 разів зросло число електровозів, більш як удвоє збільшилась кількість конвейєрів усіх типів. На шахтах стали застосовуватись породонавантажувальні машини, закладальні установки, найновіші вітчизняні компресори, вентилятори, насоси та інша гірнича техніка.

Самовіддана праця шахтарів, велика організаторська робота, проведена партійними, комсомольськими і профспілковими організаціями в роки семирічки, забезпечили успішне виконання державного плану всіма шахтами тресту «Комунарськвугілля». Середньодобовий видобуток вугілля зріс на 11,7 проц.; в 1965 році він становив 20 034 тонни проти 17 084 тонн у 1958 році. Собівартість тонни вугілля знизилася за цей час на 71 копійку.

Розгорнувши соціалістичне змагання на честь XXIII з'їзду КПРС, гірники тресту добилися нових успіхів. За підсумками соціалістичного змагання за перший квартал 1966 року шахтарі тресту «Комунарськвугілля» зайняли перше місце серед вугільних підприємств країни і завоювали перехідний Червоний Прапор Міністерства вугільної промисловості СРСР і ЦК профспілки працівників вугільної промисловості[2].

Невпізнанно змінилося шахтарське місто Перевальськ; виросли нові вулиці з багатоповерховими будинками, магазинами, їдальнями, дитячими установами. У місті 2 парки та 5 скверів. Широко розгорнуто житлове будівництво Перевальська.

---

[1] Газ. «Правда», 2 квітня 1966 р.
[2] Газ. «Народная трибуна», 5 травня 1966 р.

Тільки за семирічку (1959—1965 рр.) шахтарі міста одержали 50 242 кв. м житлової площі.

Місто впорядковується, поліпшується його комунальне господарство. За роки семирічки прокладено тролейбусну лінію, яка сполучила два великих райони міста (райони шахт № 25 і «Україна»), забезпечила зручний зв'язок між містом та залізничною станцією Комунарськ. У 1966 році стала до ладу велика автобусна станція.

Рік у рік підвищується добробут трудящих, про що свідчить, зокрема, зростання заощаджень трудящих. Порівняно з 1964 роком кількість вкладників у 1965 році збільшилась на 7920 чоловік, а сума вкладів зросла на 446 400 карбованців.

Неухильно зростає товарооборот торговельної мережі, що налічує 20 магазинів. За роки семирічки трудящим продано 556 легкових автомобілів, 1100 мотоциклів, 13 050 радіоприймачів, 6536 телевізорів, 8320 пральних машин, 2366 холодильників, 842 піаніно. В місті у 1966 році почали діяти побутовий і баннопральний комбінати.

У Перевальську є міська лікарня, поліклініка, дитяча лікарня і консультація, санітарно-епідемічна станція, три амбулаторії, чотири фельдшерські пункти, тубдиспансер, станція швидкої допомоги. Функціонують п'ять клінічних лабораторій, дві бактеріологічні станції, фізіотерапевтичний кабінет, профілактичний нічний санаторій та водолікарня. За семирічку кількість лікарів збільшилася вдвоє. 68 лікарів та 170 працівників середнього медперсоналу піклуються про здоров'я трудящих.

Тисячі трудящих щороку зміцнюють своє здоров'я в санаторіях і будинках відпочинку. В 1966 році за путівками райкому профспілки працівників вугільної промисловості в здравницях Радянського Союзу побувало 3330 чоловік.

Повсякденною увагою оточені діти. В розпорядженні дошкільнят дитячий комбінат «Золота рибка» на 140 місць, 7 дитячих садків, 3 дитячих ясел. На утримання дитячих установ у 1966 році було витрачено 311 тис. крб. Улітку діти виїздять на дачі, обладнані в мальовничому районі Сіверського Дінця. Влітку 1966 року в піонерському таборі «Вуглик», розташованому в Чернухінському лісі, відпочивало 1960 дітей.

Близько 7 тис. жителів міста, що займаються спортом, об'єднані в спортивні товариства «Авангард» і «Трудові резерви». До їх послуг три спортивні зали, стадіон «Шахтар», дитяча спортивна школа. На 1967 рік серед спортсменів міста було 5 майстрів спорту, 39 першорозрядників, 1316 спортсменів II і III розрядів. У місті сім футбольних команд, у тому числі дитяча футбольна команда «Вуглик», яка завоювала в 1965 році обласну першість.

Виступ ансамблю баяністів Перевальської музичної школи. 1966 р.

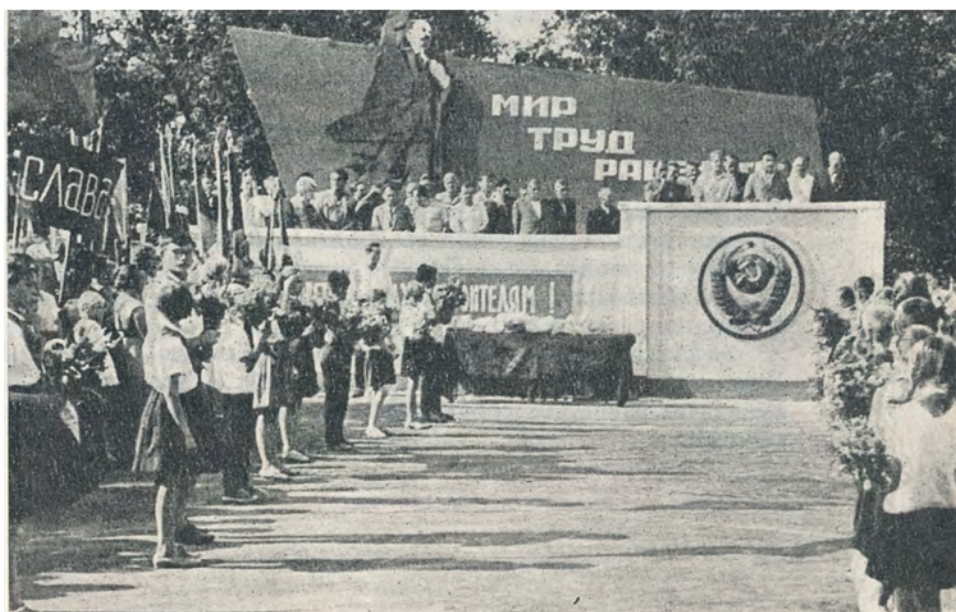
Святкування Дня Перемоги над німецько-фашистськими загарбниками. 1965 р.

Успішно розвивається народна освіта. В місті 5 загальноосвітніх середніх шкіл і 2 восьмирічні; в них навчається 5900 дітей. Є також вечірня середня школа робітничої молоді. На 1967 рік у школах міста працювало 325 вчителів, серед них чимало справжніх майстрів своєї справи, ветеранів праці.

Кадри для вугільної промисловості в Перевальську готує вечірній гірничий технікум. У місті три професійно-технічних училища, дворічна вечірня школа медичних сестер.

Тільки за 20 післявоєнних років число спеціалістів з вищою освітою на вугільних підприємствах міста збільшилося в двадцять разів, із середньою — у двадцять три рази. В 1964 році дипломний проект англійською мовою успішно захистив у вищому учбовому закладі шахтар Едуард Авдонін. Син простого робітника, він став високоосвіченою людиною, висококваліфікованим спеціалістом. У місті живе сім'я почесного шахтаря П. І. Токаренка. В нього три сини, всі вони одержали вищу освіту, працюють гірничими інженерами. В 1966 році сотні шахтарів навчалися у вечірніх і заочних вищих та середніх спеціальних учбових закладах.

Багате культурне життя трудящих міста. В Перевальську є Палац культури ім. Воровського, три клуби, кінотеатр «Гірник», дитяча музична школа, чотири міські та вісім дитячих бібліотек. При Палаці культури діє шахтарський ансамбль пісні

Святкування Дня будівельника. 1965 р.

і танцю, духовий оркестр, при клубах активну роботу провадять численні гуртки художньої самодіяльності, в яких беруть участь близько 900 трудящих. На сценах Палацу культури та клубів виступають артисти обласного і столичних театрів. У міському Будинку піонерів функціонують ляльковий театр, студія художнього слова, драматичний гурток, ансамблі народного танцю і баяністів, різноманітні технічні гуртки. В 1965 році діти шахтарів одержали подарунок — дитячу залізницю, збудовану силами громадськості.

Міське товариство «Знання» об'єднує 32 лекторські групи, в яких налічується 520 лекторів. Діє широка сітка політичної освіти, школа наукового атеїзму, університет для батьків. На 1000 жителів припадає 1133 примірники газет і журналів. У Перевальську видається районна газета «Народная трибуна».

Успіхи господарського будівництва, підвищення матеріального і культурного рівня життя трудящих міста нерозривно зв'язані з діяльністю Перевальської районної партійної і комсомольської організацій, Перевальської міської Ради депутатів трудящих. В 1966 році партійна організація Перевальська налічувала 1753 комуністи, об'єднаних в 42 первинних партійних організаціях. Комуністи трудяться на вирішальних ділянках виробництва, показують приклад у боротьбі за виконання виробничих завдань, провадять різносторонню виховну роботу. Бойовим помічником районної партійної організації є комсомольська організація міста, яка в 1966 році налічувала в своїх рядах 3724 членів ВЛКСМ. Серед комсомольців, які працюють у вугільній промисловості, кожний п'ятий — ударник комуністичної праці.

Директиви XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства нашої країни (1966—1970 рр.) відкривають великі перспективи в піднесенні економіки і благоустрою міста.

Л. О. ВОЛКОВА, О. С. ОХРІМЕНКО,
Л. М. СТАРЧЕНКО, Ф. Я. ШИСТЕР

Перевальський район створений у 1939 році (колишні назви — Алчевський, Ворошиловський, Комунарський). В сучасних межах утворений 8 грудня 1966 року. Розташований у південнозахідній частині області, на півночі межує з Слав'яносербським, на заході — з Лисичанським, на південному сході — з Антрацитовським, на сході — з Лутугінським районами Луганської області, на південному заході — з Шахтарським, на заході — з Артемівським районом Донецької області.

Площа району — 823,4 кв. км. Населення — 133,9 тис. чоловік, у т. ч. міського — 125,2 тис. чоловік, сільського — 8,7 тис. чоловік. Густота населення — 162,9 чоловік на 1 кв. кілометр.

На території району розташовано 40 населених пунктів, об'єднаних 3 міськими, 8 селищними та 4 сільськими Радами.

Крім того, в межах району розташовані міста обласного підпорядкування — Комунарськ, Кадіївка, Брянка. Всього в межах району проживає 570,2 тис. чоловік; середня густота населення становить 468 чоловік на 1 кв. кілометр.

Через територію району проходять залізничні лінії Яма — Лиха, Дебальцеве — Міллерове, Дебальцеве — Попасна. Крім того, до шахт прокладені під'їздні шляхи.

В районі розвинена сітка автомобільних шляхів. Найзначніші з них — Луганськ — Донецьк, Харків — Ростов, Комунарськ — Кадіївка. Всі населені пункти зв'язані між собою шляхами місцевого значення. Район повністю електрифіковано.

Надра району багаті кам'яним вугіллям. Його запаси становлять 10 проц. вугільних багатств області. Крім вугілля енергетичного є і коксівне. Відомий район також будівельними матеріалами. Так, вапняки Боронського, Бугаївського та Комунарського родовищ використовуються як флюсова добавка в металургійному виробництві.

Бугаївські пісчаники застосовуються в будівництві, а троїцькі — для виготовлення точильних кругів та брусів.

Особливо розвинута промисловість району. Основна її галузь — видобування вугілля; його провадять 14 вугільних підприємств, об'єднаних у трест «Комунарськвугілля». Трест дає 8,8 проц. вугілля, що його добувають в усій області. Добовий видобуток вугілля становить 21 тис. тонн, що на 20 проц. більше ніж у 1958 році. Найбільшими вугільними підприємствами є шахти «Никанор» (м.Зоринськ), середньодобовий видобуток якої становить 2400 тонн та № 10 ім. Артема (м. Артемівськ) з середньодобовим видобутком — 2600 тонн.

В районі розташований Бугаївський завод будівельних матеріалів, потужністю 1500 куб. метрів щебеню та 300 куб. метрів каменю щодобово. Розгорнуто будівництво Комісарівського заводу торгового обладнання.

На промислових підприємствах району працює понад 30 тис. чоловік. Валова продукція всіх підприємств у 1967 році становила 71,5 млн. карбованців. Серед робітників промисловості багато знатних людей. В їх числі сім Героїв Соціалістичної Праці: М. С. Архангельський, І. Т. Денисов, Ф. А. Лисицин, Й. Д. Акименко, П. Д. Риндін, С. І. Воротников, М. І. Балинець.

Новаторам вугільного виробництва — І. Ф. Коворотному та Д. М. Маломужу присвоєно звання заслуженого шахтаря України. Багато гірників нагороджено орденами та медалями, удостоєно значків «Шахтарська слава».

В межах району, в містах обласного підпорядкування, крім вугільної, розвинена металургійна, хімічна промисловість, виробництво будівельних матеріалів тощо.

Сільське господарство району спеціалізується на вирощуванні птиці, виробництві яєць, молока, овочів.

За колгоспами та радгоспами закріплено 63,7 тис. га сільськогосподарських угідь, у тому числі 31,5 тис. га ріллі, 1,4 тис. га садів і виноградників.

У радгоспах та спеціалізованих господарствах району інтенсивно розвивається тваринництво.

На полях району працюють 243 трактори, 94 різних комбайнів, 130 автомашин. Господарства мають велику кількість іншої сільськогосподарської техніки, що дозволило повністю механізувати оранку, посів, догляд, збирання зернових і технічних культур. Велику роботу проведено по механізації трудомістких процесів у тваринництві. Механічна подача води налагоджена на всіх фермах великої рогатої худоби, 78 проц. поголів'я, у т. ч. все поголів'я корів, забезпечено автопоїлками. 85 проц. тваринницьких ферм обладнано підвісними і наземними дорогами. На фермах діють доїльні агрегати, що дозволило на 60 проц. механізувати доїння корів.

За досягнуті успіхи 47 трудівників сільського господарства району у 1966 році нагороджено орденами та медалями Радянського Союзу.

В районі широко розгорнуто рух за комуністичну працю. Звання ударників комуністичної праці завоювали понад 4 тис. трудящих; звання комуністичних присвоєно 120 бригадам, фермам та дільницям.

Торгове обслуговування району здійснюють відділ робітничого постачання тресту «Комунарськвугілля» та Комунарська райспоживспілка, що мають 336 магазинів та 128 підприємств громадського харчування. Роздрібний товарооборот у 1966 році становив 53,4 млн. крб. Тільки за цей рік населенню було продано 63 легкових автомобілі, 1714 телевізорів, 1657 радіоприймачів, 62 піаніно, 978 холодильників, 2600 пральних машин тощо. В особистому користуванні жителів 1240 легкових автомобілів.

У районі є 45 загальноосвітніх шкіл та 17 шкіл робітничої молоді, в яких на 1967 рік набувало знань 27 220 учнів. Із 1345 учителів району 30 — відмінники народної освіти. У Перевальську діє вечірній гірничий технікум. Всього в районі — 5 міських професійно-технічних та сільськогосподарське училище.

Своє дозвілля трудящі проводять у двох Палацах культури, 34 клубах. До їх послуг 30 кіноустановок та 55 бібліотек з книжковим фондом 400,4 тис. примірників. При Палацах культури та клубах діють 260 кружків художньої самодіяльності, в яких бере участь понад 4,5 тис. чоловік. В районі видається газета «Народная трибуна» та 4 багатотиражні газети на шахтах.

Районне відділення товариства «Знання» об'єднує 29 груп, що налічують 500 лекторів. Діють 4 університети культури, університет педагогічних знань, 4 школи атеїзму.

На території району функціонують 13 лікарень, 3 лікарські амбулаторії, 18 фельдшерсько-акушерських пунктів, 30 шахтних здравпунктів, санаторій для хворих туберкульозом. У цих медичних закладах працюють 160 лікарів та 714 чол. середнього медперсоналу.

Велика увага приділяється розвитку спорту. В 4 спортивних товариствах, що об'єднують 63 низових колективи, налічується 25,3 тис. чоловік.

За подвиги на фронтах Великої Вітчизняної війни багато жителів району нагороджено орденами і медалями, восьми уродженцям — О. М. Пікалову, В. Д. Стасюку, О. К. Алгазіну, І. Т. Шапочці, М. П. Радченку, О. В. Дубенку, В. Є. Косинову, М. Ф. Полякову (посмертно) — присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Бригадиру прохідників Комісарівського шахтоуправління тресту «Комунарськвугілля» М. П. Бібко за удосконалення методів праці та організацію швидкісного проходження гірничих виробіток на шахтах Луганської області у 1964 році надано Ленінську премію.

АРТЕ́МІВСЬК

Артемівськ (до 1921 року Катеринівка) — місто районного підпорядкування Перевальського району, розташоване за 50 км на південний захід від Луганська, за 2 км від найближчої залізничної станції Кипуча. Через місто проходить автомагістраль, що сполучає Артемівськ із промисловими центрами Луганщини — містами Комунарськом, Кадіївкою, Луганськом. Населення — 16,8 тис. чоловік.

Заснування шахтарського Артемівська відноситься до 1911 року, коли поблизу станції Кипуча Катерининської залізниці розпочалося будівництво шахт. Уже у 1913 році тут видобувалося вугілля. Селище, що виросло навколо рудника, отримало назву Катеринівки[1].

Збудований у 1913 році, рудник входив до складу змішаного акціонерного товариства Катеринівських кам'яновугільних копалень. Хазяйнували тут французькі капіталісти, які жорстоко експлуатували гірників. На шахтах Катеринівки робочий день тривав понад 12 годин у задушливій, насиченій вугільним пилом атмосфері, при постійній небезпеці бути скаліченим. За каторжну працю в шахті вибійник одержував від 1 крб. 25 коп. до 2 крб. за зміну. При такому заробітку сімейний робітник ледве зводив кінці з кінцями. Нерідко за тиждень до получки невистачало навіть на хліб[2].

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 242, оп. 1, спр. 478, арк. 98.
[2] Газ. «Артемовец», 14 лютого 1963 р.

Жахливими були житлово-побутові умови гірників. Шахтарі рудника мешкали в землянках без стелі, на земляній підлозі. Вздовж стін стояли дерев'яні нари в два ряди. Маленькі вікна ледве пропускали денне світло. В землянках завжди було нестерпно вогко і задушно, а взимку і восени, крім того, ще й холодно. Заселені вони були понад будь-яку норму. В 1913 році у селищі було побудовано три дерев'яні бараки. На початку 1914 року в Катеринівці проживало 850—900 мешканців.

Становище гірників Катеринівського рудника, як і всього Донбасу, ще більше погіршилося в період імперіалістичної війни. Зростала дорожнеча, заробітна плата зменшувалась. За перший рік війни вона знизилася проти довоєнного рівня на 10 проц., за другий — на 23,5 проц. У гонитві за максимальними прибутками власники рудників все більше посилювали експлуатацію шахтарів[1].

Один з організаторів революційної боротьби шахтарів Катеринівки С. О. Дементій. 1916 р.

У винятково тяжких умовах гірники Катеринівки в 1916 році видобували 380 т вугілля на добу. Виймання вугілля провадилося вручну, а транспортувалося воно до стовбура з допомогою коней. Допотопними були знаряддя виробництва — обушок, сокира і лопата.

Доведені до відчаю жорстокою експлуатацією і голодом гірники Катеринівки все активніше включаються у боротьбу проти царизму.

На початку 1916 року на Катеринівському руднику було створено осередок РСДРП. Керував ним С. О. Дементій, учасник повстання робітників Горлівки в грудні 1905 року. До складу осередку входили також Олександр та Іван Пелехови, Трошин, Фролков, Альошин та інші. Партійці-ленінці сміливо розгортали серед шахтарів революційну агітацію. У 1916 році більшовики рудника організували маївку гірників, на якій читалася підпільна література, зокрема більшовицькі листівки, привезені з Юзівки[2].

В серпні 1916 року на шахтах рудника під керівництвом більшовиків було проведено дводенний страйк. Шахтарі вимагали підвищення заробітної плати на 20 проц. збільшення розцінок для відрядників. Організованість страйку змусила підприємців піти на поступки.

В березні 1917 року в селищі була обрана Рада робітничих депутатів. Великий вплив на її діяльність мали більшовики. Завдяки їх діям Рада Катеринівського рудника прийняла рішення, яке зобов'язувало адміністрацію збільшити шахтарям заробітну плату. Виконком Ради по суті зосередив у своїх руках управління рудником[3]. Шахтовласники чинили шалений опір проведенню більшовицьких революційних заходів. Їм активно допомагали меншовики та есери. Особливо загострилася ця боротьба після липневих подій 1917 року, коли за наказом Тимчасового уряду при підтримці меншовицько-есерівської Ради у Петрограді була розстріляна демонстрація робітників. Реакційні елементи Катеринівки також перейшли в наступ. Власники рудника зменшили гірникам заробітну плату, затримували її видачу, відмовилися видавати шахтарям вугілля.

Після липневих подій більшовики Катеринівки настійно проводили в життя ленінські настанови на соціалістичну революцію, готували шахтарів до боротьби за завоювання політичної влади. На руднику побував К. Є. Ворошилов, який виступив

[1] Г. Д. Бакулев. Развитие угольной промышленности Донецкого бассейна. М., 1955, стор. 232—233.
[2] Газ. «Артемовец», 1 травня 1957 р.
[3] Ю. М. Гамрецький. Ради робітничих депутатів України в 1917 році. К., 1966, стор. 99.

на антивоєнному мітингу робітників, закликав їх тісніше згуртовуватися навколо більшовиків.

Дізнавшись про перемогу збройного повстання в Петрограді, шахтарі рудника під керівництвом більшовиків приступили до створення місцевих органів Радянської влади. У листопаді в Катеринівці переобирається Рада робітничих депутатів у складі 80 чоловік. Було обрано виконавчий комітет з 25 депутатів, створено секції Ради: з питань праці, заробітної плати, охорони громадського порядку, кооперації, народної освіти, охорони здоров'я та санітарії, з житлово-побутових питань[1].

Встановлення Радянської влади в країні, у тому числі і в Катеринівці, проходило у впертій боротьбі з контрреволюцією, зокрема з козачими бандами генерала Каледіна. Для боротьби з каледінцями шахтарі Катеринівки на початку грудня 1917 року сформували загін червоногвардійців. Його командиром був шахтар О. Т. Пелехов, комісаром — робітник М. І. Строєв. З допомогою Луганського комітету більшовиків червоногвардійці одержали 32 гвинтівки, 8 ящиків патронів[2]. Загін контролював залізницю Дебальцеве—Родакове. Вдень і вночі шахтарі-червоногвардійці несли в цьому районі патрульну службу, пильно перевіряючи кожний ешелон, що проходив, відбивали наскоки озброєних груп каледінців, які нападали на залізничні станції та робітничі селища. Згодом загін О. Т. Пелехова героїчно бився з ворогами революції на фронтах громадянської війни.

У квітні 1918 року Катеринівка була окупована німецько-кайзерівськими військами, в обозі яких прибула варта Центральної Ради. Після відходу в листопаді 1918 року окупантів варта залишалась у Катеринівці до 1919 року. З червня по грудень 1919 року селище знаходилось в руках денікінців, які встановили жорстокий режим грабежу і насильства.

Багато шахтарів Катеринівського рудника проявило героїзм у боротьбі за Радянську владу. Це, зокрема, І. І. Ніколаєнко, О. П. Решетняк, О. П. Кирпиченко, М. Я. Чирва, Є. М. Ситкін, І. А. Зінченко та ін. У жорстоких боях з ворогами героїчно загинули О. Т. Пелехов, М. І. Строєв, С. С. Горчаков[3].

Відгриміли буремні роки громадянської війни. Шахтарі під керівництвом партійного осередку, що налічував у 1920 році 11 членів та 25 кандидатів партії, взялися за відбудову майже повністю зруйнованого рудника. У суботниках та недільниках брали участь всі жителі селища. Шахтарям Катеринівки допомагали робітники промислових підприємств Харкова, вони посилали гірникам спецодяг, лісоматеріали, різне промислове устаткування. Нерідко самі перебуваючи на голодному пайку, вони по-братньому ділилися з шахтарями продовольством. Все це викликало у гірників гаряче прагнення скоріше завершити відбудовні роботи, дати вугілля заводам і фабрикам.

Делегатом II Всеросійського з'їзду гірників, що відбувся у січні 1921 року в Москві, від шахтарів Катеринівки був учасник громадянської війни голова шахтного комітету профспілки В. І. Федоренко. Повернувшись у селище, В. І. Федоренко розповів шахтарям рудника про роботу з'їзду, який поставив завдання в короткий строк відбудувати вугільну промисловість. На шахтарського делегата величезний вплив зробив виступ В. І. Леніна на більшовицькій фракції з'їзду з доповіддю «Про роль і завдання професійних спілок». У дні роботи з'їзду гірники побували в Кремлі і сфотографувалися з В. І. Леніним.

Гірники Катеринівки відповіли на рішення II з'їзду трудовими досягненнями. На місці старого рудника наново було споруджено найбільшу в районі шахту № 10 ім. Артема. Шахтарі неухильно нарощували темпи видобування вугілля. Вже на кінець 1923 року на руднику видобувалося 300 т вугілля на добу. Гірники освоїли новий вугільний пласт, пробили другий стовбур, обладнали його двоповерховими клітями. Це дало змогу збільшити транспортування вугілля на поверхню.

[1] Луганський облдержархів, ф. 242, спр. 186, арк. 3.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 335.
[3] Там же, арк 385.

Гострий біль викликала в серцях трудящих селища звістка про смерть Володимира Ілліча Леніна. Делегатом до Москви на похорон вождя шахтарі обрали Т. В. Лаптєва.

За ленінським призовом до лав Комуністичної партії вступили сорок сім передових шахтарів. До 1928 року партійний осередок селища ім. Артема порівняно з 1920 роком збільшився в п'ять разів; він налічував 143 члени партії та 39 кандидатів[1].

Січень 1924 року. Делегація шахтарів Луганщини біля тимчасового мавзолею В. І. Леніна. У першому ряду другий зліва — представник робітників шахти № 10 ім. Артема — Т. В. Лаптєв.

Наполегливою працею гірники прагнули виконати заповіти Володимира Ілліча Леніна. До 1925 року видобуток вугілля на шахті ім. Артема був доведений до 620—630 т на добу, тобто збільшився вдвоє порівняно з довоєнним періодом. Найвищих показників по вийманню вугілля в лаві добився старий гірник І. П. Федоренко. На початку 1925 року він щодня виконував по дві-три норми. 25 березня 1925 року на з'їзді гірників Донбасу Г. І. Петровський вручив І. П. Федоренку цінний подарунок, а в 1928 році високу нагороду — орден Трудового Червоного Прапора[2].

Широкого розмаху набирає соціалістичне змагання. В роки першої п'ятирічки багато гірників шахти стало ударниками, передовиками. Серед них — забійники М. О. Зеленський, Т. А. Катрухін, С. Ф. Сичов, А. Д. Лисицин, К. І. Іваненко, О. П. Кирпиченко. В 1930 році понад 80 проц. робітників шахти брали участь у змаганні за дострокове виконання першої п'ятирічки. Того року видобуток вугілля на шахті збільшився порівняно з 1925 роком у півтора раза.

Розв'язуючи виробничі завдання, гірники під керівництвом партійної організації та селищної Ради неослабну увагу приділяли впорядкуванню селища, поліпшенню культурно-побутових умов населення. В 1925 році було збудовано дві нові вулиці — Комунальну та ім. Дзержинського. Місцева електростанція дала світло в квартири гірників. Того ж року відкрилися два державних магазини, робітнича їдальня, пекарня. В селищі при шахті № 10 функціонували медичний пункт і амбулаторія.

Провадиться діяльна робота по ліквідації неписьменності серед населення, підвищенню загальнокультурного рівня гірників. У 1920 році в селищі відкрилися дві початкові школи. Увечері в школах провадилися заняття груп лікнепу для дорослих. Уже до 1929 року в основному було ліквідовано неписьменність серед дорослого населення Артемівська. У 1929 році в Артемівську відкрився клуб, при якому починають діяти драматичний, танцювальний, хоровий гуртки художньої самодіяльності, агітбригада «Синя блуза». Під керівництвом комуністів комсомольці створили громадську молодіжну контрольну комісію «Легка кавалерія».

Коли в країні розгорнулася колективізація сільського господарства, гірники Артемівська не лишилися осторонь. Більшовики-агітатори А. І. Лепендін, О. Г. Ще-

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 181, оп. 1, спр. 8, арк. 19.
[2] Там же, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 159.

Група синьоблузників шахти № 10 ім. Артема. 1928 р.

Відкриття пам'ятника загиблим воїнам на братській могилі в м. Артемівську. 1955 р.

бетівська та інші за завданням Алчевського райкому партії проводили роз'яснювальну роботу в сусідніх селах Чернухиному та Михайлівці, допомагали будувати і зміцнювати молоді колгоспи. Комуніст шахтар А. І. Лепендін згодом очолив один з колгоспів Алчевського району.

В роки другої п'ятирічки трудовими ділами уславив свою шахту комуніст забійник С. О. Свиридов. У 1934 році при підтримці партійної організації він розробив і впровадив раціоналізаторську пропозицію, суть якої полягала в подовженні виступів у лаві крутого падіння. Це дало змогу удвоє зменшити кількість забійників у зміні, збільшити вуглевидобуток, знизити собівартість тонни вугілля. Внаслідок творчої ініціативи комуніста-новатора продуктивність одного забійника зросла до 28—30 т вугілля на добу проти 9—10 т, що видобувалися раніш[1]. Патріотичний почин артемівського забійника був високо оцінений урядом. В липні 1935 року С. О. Свиридова було премійовано легковою автомашиною, а його послідовників К. І. Іваненка, О. П. Кирпиченка, А. Д. Лисицина, С. Ф. Сичова та багатьох інших нагороджено цінними подарунками. Того ж року в шахтарському селищі розгорнулося соціалістичне змагання за опанування стахановських методів праці. Невдовзі більшість бригад шахтарів почала працювати по-стахановському. Це дало можливість гірникам селища збільшити продуктивність праці, щороку перевиконувати державні плани видобутку вугілля по всіх показниках.

У роки передвоєнних п'ятирічок шахтарське селище стало невпізнанним. На місці старої дореволюційної глухої та занедбаної Катеринівки виросло нове впорядковане селище. Лише протягом 1939—1941 рр. до ладу стало 72 нових чотириквартирних будинки. На 1939 рік у Артемівську проживало 9150 мешканців, що більш як у чотири рази перевищувало кількість населення 1921 року. Вдвічі збільшилася кількість вулиць, їх стало 28. Почали діяти дві середні школи, в яких навчалося 1650 учнів, тобто всі діти шкільного віку.

В Артемівську працювала лікарня на 40 ліжок, обслуговуючий персонал якої становив 16 лікарів і спеціалістів з середньою медичною освітою. Селище було повністю радіофіковане та електрифіковане.

З перших днів Великої Вітчизняної війни трудящі Артемівська разом з усім радянським народом стали на захист соціалістичної Вітчизни. На фронт пішли сотні гірників. На зміну їм у забої прийшли пенсіонери, жінки.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 162.

12 липня 1942 року німецько-фашистські загарбники захопили Артемівськ. Настали чорні дні фашистської окупації. Гітлерівці по-звірячому замучили дев'ять жителів селища, в тому числі Михайла Якимця, Івана Сорокіна, Бориса Ільмана, Іллю Штейна, Макара Судилівського. На каторжні роботи в Німеччину фашисти забрали 177 жителів.

Чинячи нечувані звірства в селищі, фашисти методично знищували все те, що було добуто нелегкою працею радянських людей. Гітлерівці зірвали і затопили шахту № 10 ім. Артема, зруйнували 16 893 кв. метрів житла, спалили клуб, розгромили будинки обох середніх шкіл і магазинів. Приміщення станції Кипуча було перетворене на руїни.

2 вересня 1943 року жителі селища зустрічали своїх визволителів — воїнів 315 стрілецької дивізії під командуванням полковника Д. С. Куропатенка. З перших же днів після визволення трудівники Артемівська взялися за відбудову селища, показуючи зразки самовідданої праці.

Країна відчувала потребу у вугіллі, воно необхідне було для перемоги над ворогом. І гірники, відбудовуючи шахту № 10, розпочинають видобування вугілля на дрібних шахтах Краматорської групи, розташованих за 4 км від шахти № 10 ім. Артема. У травні 1944 року видобуток вугілля по цій групі шахт становив 150 т на добу, а в грудні — майже 500 т. За 1944 рік артемівці дали Батьківщині 52 тис. т вугілля[1]. По три-чотири норми виконували забійники О. М. Гладунов, брати І. П. та Г. П. Варламови, М. М. Губкін, К. Й. Ушаков. Трудові діла гірників та всіх жителів селища зводилися до одного — прискорити розгром ворога, наблизити бажаний день Перемоги.

Багато артемівців відзначилося у боях з фашистськими загарбниками. За мужність і героїзм орденами та медалями нагороджено 447 жителів Артемівська; зокрема, В. Д. Стасюка удостоєно звання Героя Радянського Союзу.

Піднімаючи з руїн вугільні підприємства, трудящі вживали дійових заходів до якнайшвидшої відбудови культурно-освітніх, медичних та інших установ селища. До кінця 1943 року зусиллями колективу шахтарів було відбудовано 1775 кв. метрів житлової площі. Розпочали роботу школа, лікарня. На початку 1944 року стала функціонувати бібліотека, дитячий садок і ясла, їдальня та пекарня, швейна і шевська майстерні. При клубі став працювати драмгурток, демонструються кінофільми. Організовується підсобне господарство по виробництву сільськогосподарських продуктів. Комуністи селища, очолені парторгом С. П. Хоржевським та його заступником Я. Ф. Мойсеєнком, на всіх вирішальних ділянках виробництва особистим прикладом вели за собою трудівників Артемівська. В результаті самовідданої праці гірників у 1946 році, до 29-ї річниці Великого Жовтня, шахта № 10 ім. Артема була повністю відбудована.

Серед шахтарів розгортається соціалістичне змагання за збільшення видобутку вугілля; в ньому взяло участь понад 2 тис. гірників. Менш як через рік після від-

[1] Луганський облпартархів, ф. 181, оп. 1, зв. 14, спр. 137, арк. 39.

Першотравневий мітинг трудящих Артемівська в 1938 році.

Герої Соціалістичної Праці П. Д. Риндін (зліва) та Сакен Шаманов підписують договір на соціалістичне змагання. 1950 р.

будови (вересень 1947 року) добовий видобуток вугілля на шахті № 10 становив 1102 т[1]. 17 березня 1947 року забійник шахти № 10 ім. Артема П. Д. Риндін разом з двома кріпильниками досяг рекордного результату — нарубав за зміну 128 т вугілля. Незадовго до цього на шахті за пропозицією П. Д. Риндіна була змінена технологія виймання вугілля в лаві. Нові методи праці були відразу підхоплені колективами всіх дільниць. У серпні 1948 року П. Д. Риндіну за самовіддану працю було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Послідовники П. Д. Риндіна — забійник І. П. Варламов, кріпильник І. П. Єсін, гірничий майстер К. Й. Ушаков та інші були удостоєні ордена Леніна.

Шахтарі Артемівська відповіли на нагороду Батьківщини новими трудовими успіхами. В листопаді 1948 року добовий видобуток вугілля на шахті № 10 ім. Артема становив 1375 т[2]. У 1949 році П. Д. Риндін та багато його послідовників видавали вугілля в рахунок 1953 року.

Не відставали від старих гірників і молоді шахтарі. Випускники шкіл ФЗН і гірничо-промислових училищ області поповнювали гірницький колектив і комсомольську організацію Артемівська. Комсомольський комітет у 1953 році очолювали передовики боротьби за вугілля Іван Мичак, Іван Кирюшин, Олександр Могильний, Леонід Козлов та інші.

В артемівців, як і в усіх радянських людей, стало традицією відзначати видатні події в житті Комуністичної партії та Радянської держави новими трудовими успіхами. Так було і в дні підготовки та роботи XX з'їзду КПРС. Шахтарі розгорнули змагання за швидкісне проходження підготовчих виробок та збільшення видобутку вугілля. Ініціатором цього руху була бригада прохідників на чолі з М. С. Шевцовим. У дні роботи XX з'їзду партії прохідники бригади М. С. Шевцова поставили новий рекорд — за місяць пройшли 100 м польового штреку. Цінне починання підхопила бригада комуніста М. Д. Чугусова. Вона перевершила рекорд бригади Шевцова, пройшовши 102 м польового штреку за місяць[3]. Колектив шахти ім. Артема в 1956 році довів середньодобовий видобуток вугілля до 2 тис. тонн.

Забійник шахти № 10 ім. Артема комуніст Ф. А. Лисицин, відмінно оволодівши гірничою технікою, у 1956 році виконав норму на 205 проц., давши країні понад план майже 3 тис. т вугілля. У 1957 році, напередодні Першотравневих свят, Ф. А. Лисицину за визначні успіхи в розвитку вугільної промисловості було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. У 1956 році в Артемівську розпочалося будівництво двох нових шахт. Шахту «Луганська» споруджували комсомольці Луганщини, а «Кіровоградську» — молоді будівники Кіровоградської області. ЦК комсомолу України оголосив будівництво нових шахт ударними комсомольськими будовами. Молоді будівельники в короткі строки виконали поставлені перед ними завдання. Дві нові шахти стали до ладу в січні 1958 року. Вони давали тоді щодобово в середньому 750—780 т вугілля. Після закінчення будівництва 620 молодих робітників залишилися працювати в Комсомольському шахтоуправлінні. Тут же виросло впорядковане гірниче селище.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 226, оп. 1, спр. 18, арк. 117, 118.
[2] Там же, ф. 227, оп. 1, спр. 21, арк. 239.
[3] Луганське обласне статистичне управління, ф. 25-ТП, 1959 р. по шахті № 10 ім. Артема.

Новий прилив творчої енергії викликали в артемівців рішення XXI і XXII з'їздів партії. В 1959 році видобуток вугілля на шахті № 10 зріс до 2652 т на добу. Кращі забійники і прохідники поповнюють партійні ряди. Тільки за два з половиною місяці після XXII з'їзду КПРС парторганізація шахти № 10 ім. Артема прийняла до своїх лав 73 кращих виробничників. По Комсомольському шахтоуправлінню парторганізація зросла на 68 чоловік.

Трудящі міста беруть активну участь у русі за комуністичне ставлення до праці. В 1961 році першою в Артемівську звання колективу комуністичної праці завоювала бригада забійників, очолювана комуністом заслуженим шахтарем УРСР Є. І. Курдовим. В 1965 році почесного звання було удостоєно дві бригади, три дільниці та 169 передовиків шахти № 10. Зростають ряди ударників комуністичної праці і в Комсомольському шахтоуправлінні. Гірники Артемівська підхопили і впровадили на шахтах досвід передових шахтарів країни М. Я. Мамая та С. І. Воротнікова.

Колектив гірників шахти ім. Артема в серпні 1963 року урочисто відзначив 50-річний ювілей рідного підприємства. До цієї знаменної дати 54 шахтарів були удостоєні нагрудних знаків «Шахтарська слава». Відзначаючи славний ювілей, шахтарі з гордістю говорили про свою шахту, про її чудових людей — героїв нелегкої, почесної гірницької праці. Тільки за післявоєнні роки чотири артемівці були удостоєні звання Героя Соціалістичної Праці. Це П. Д. Риндін, Й. Д. Акименко, Ф. А. Лисицин, І. Т. Денисов. Їхня самовіддана праця є взірцем для інших шахтарів.

Гірницький Артемівськ славиться своїми шахтарськими династіями. В них яскраво видно зростання людей праці, зміни, що сталися в людині праці за роки Радянської влади. Таких династій на підприємствах міста багато. Це Лисицини, Риндіни, Ситкіни, Сичови...

... Перша світова війна позбавила Наталію Власівну Риндіну годувальника і чоловіка — Дмитра Васильовича. Залишилася вдова-шахтарка з двома малими дітьми — з трирічним Пантелієм та однолітнім Григорієм. Багато лиха зазнала солдатка. Великий Жовтень змінив життя знедоленої жінки. Радянська влада допомогла виховати і навчити дітей, виростила їх хорошими шахтарями. Сімнадцятирічним юнаком у роки першої п'ятирічки прийшов на шахту Пантелій Риндін. Тепло зустріла його дружна шахтарська сім'я. Пантелій працював прибиральником породи і навчався в учбово-курсовому комбінаті. На початку Великої Вітчизняної війни вже досвідчений забійник Пантелій Риндін стає інструктором комсомольсько-молодіжної бригади шахтарів. Знатний гірник у 1947 році пропонує свій метод вирубування вугілля в лаві. А через рік груди потомственого шахтаря прикрасили орден Леніна і Золота Зірка Героя Соціалістичної Праці. В наступні роки П. Д. Риндін був удостоєний ще одного ордена Леніна, ордена Трудового Червоного Прапора та кількох медалей.

За Пантелієм Дмитровичем пішли і два його сини — Володимир та Анатолій. Працюючи в забої, старший син Володимир мріяв стати гірничим інженером. Він поступив до Комунарського гірничо-металургійного інституту. Молодший син Анатолій, закінчивши середню школу, пішов працювати на шахту електрослюсарем; він, як і Володимир, мріє бути інженером-гірником.

Знатним громадянином Артемівська став і Григорій Дмитрович Риндін. Його самовіддана шахтарська праця відзначена орденом Трудового Червоного Прапора, медалями «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні», «За відбудову шахт Донбасу». Троє дітей у шахтаря, двоє з них уже мають вищу освіту: Микола працює вчителем у Москві, Тамара — в середній школі селища Городище Луганської області, молодша — Ніна — вчиться в Ростовському державному університеті. Чи мріяв в окопах першої світової війни солдат Дмитро Васильович Риндін, що такою щасливою буде доля його дітей і онуків.

У післявоєнні роки і особливо протягом семирічки на шахті № 10 ім. Артема було проведено ряд заходів по комплексній механізації та автоматизації виробничих процесів, поліпшенню умов праці шахтарів. Механізовано обмінні площадки клітьо-

Вшанування героїв Великої Вітчизняної війни в День Перемоги. 1966 р.

вого стовбура, лісопідйомник, автоматизовано стаціонарні установки. На відкаточних штреках працюють електровози. Стали до ладу установки по очищенню шахтних вод. На шахті вперше на комбінаті «Луганськвугілля» почали застосовувати буріння шпурів у підготовчих забоях з бічною промивкою, нагнітати воду в пласти лав. Це дало можливість розв'язати завдання боротьби з вугільним пилом.

До послуг шахтарів Артемівська — адміністративно-побутовий комбінат. Гірники одержали світлі, чисті нарядні для кожної дільниці, впорядковані лазні та лікарню, обладнану фотарієм, інгаляторами і ваннами. В будинку адміністративно-побутового комбінату розташовані лекційний зал на 200 місць, медичний пункт, їдальня та буфет, перукарня, пральня.

Піклування про працю та побут шахтарів, механізація і автоматизація виробничих процесів, застосування комбайнового виймання вугілля різко підвищили продуктивність праці гірників. Так, наприклад, якщо на початку 1959 року середньомісячна продуктивність праці робітника очисного забою по шахті становила 24 т, то в 1965 році вона досягла 37 т. Комплексна бригада комуніста В. Д. Павловського, успішно освоївши комбайновий комплекс, довела місячний видобуток вугілля до 22—23 тис. т. Нова гірнича техніка не тільки полегшила працю шахтаря, а й забезпечила збільшення вуглевидобутку при меншій кількості робітників. В 1959 році на шахті № 10 було 2838 робітників, безпосередньо зайнятих видобуванням вугілля, а в 1965 році — 1968 чоловік. При цьому видобуток вугілля зріс з 2652 до 2778 т на добу. Майже повністю механізовано виймання вугілля в пологих лавах Комсомольського шахтоуправління. Якщо в 1958 році на цих шахтах не було жодного комбайна, то в 1965 році в усіх чотирьох лавах запроваджено комбайнове видобування вугілля.

Як і на всіх шахтах країни, на вугільних підприємствах міста за роки семирічки значно поліпшився стан гірничих виробок, на вищий рівень піднялась техніка безпеки та охорони праці. При проходженні гірничих виробок замість дерев'яного кріплення використовується металеве арочне кріплення. Майже всі лави пологого падіння кріпляться спеціальними металостійками.

Застосування нової техніки, циклічна робота лав, широко розгорнуте соціалістичне змагання — все це сприяє тому, що гірники Артемівська перевиконують державні плани вуглевидобутку. За семирічку тільки гірники шахти № 10 ім. Артема відвантажили Батьківщині додатково до державного плану 141,7 тис. т коксівного вугілля. Від зниження собівартості видобутого палива зекономлено 729,1 тис. карбованців

Великі зміни сталися за роки семирічки на станції Кипуча. Щороку зростає її вантажооборот. Двоколійна дільниця Дебальцеве—Комунарськ, на якій розташована Кипуча, забезпечена дизельною тягою. Станція обслуговує два великих вугільних

трести — «Комунарськвугілля» та «Кадіїввугілля»; її колектив бореться за звання колективу комуністичної праці.

Колективи шахти № 10 ім. Артема та Комсомольського шахтоуправління гідно зустріли відкриття XXIII з'їзду КПРС — за перший квартал 1966 року було видобуто понад план 21 167 т вугілля. В новій п'ятирічці невпинно підвищуються темпи зростання вуглевидобутку. При плані середньодобового видобутку 2798 т гірники-артемівці у квітні 1966 року видавали щодоби 2976 т вугілля. Продуктивність праці по видобутку на одного робітника при плані 36 т в 1-му кварталі 1966 року зросла до 37,6 т. Гірники шахти № 10 ім. Артема в 1-му кварталі 1966 року добилися економії в 153 900 крб., що дорівнює загальній сумі економії за весь 1965 рік.

За п'ятирічку (1966—1970 рр.) на вугільних підприємствах Артемівська намічено здійснити ряд заходів по удосконаленню технологічного комплексу, оснащенню забоїв першокласними машинами та механізмами. Будуть проведені роботи по дальшому поліпшенню системи вентиляції, дегазації пластів та обезпилюванню. Це дасть можливість значно збільшити вугледобування, підвищити продуктивність праці.

За роки Радянської влади невпізнанно змінилося в минулому глухе і убоге селище Катеринівка. Воно перетворилося в молоде перспективне шахтарське місто Артемівськ. Тільки за післявоєнні роки у місті вдвічі збільшилася кількість населення. До Великого Жовтня в селищі було всього 13 невеликих кривих вуличок, яких називали «шанхаями», «собачівками». На 1967 рік у Артемівську налічувалось понад 80 вулиць, що утопають у зелені фруктових садів та декоративних дерев. В молодому місті понад 2270 жилих будинків, з яких понад 50 двоповерхових; упорядковані квартири мають всі комунальні вигоди. Місто має понад 141,2 км освітлювальної мережі, повністю електрифіковане і радіофіковане. За семирічку в Артемівську посаджено 38 370 декоративних і фруктових дерев.

Рік у рік поліпшується добробут трудящих. Середній заробіток гірника на шахті № 10 ім. Артема в 1965 році становив 207,7 крб. на місяць. За роки семирічки число вкладників в ощадкасах потроїлося. Якщо у 1958 році їх було 1005 чоловік з сумою вкладів 676 416 крб., то в 1965 році — 3678, а сума вкладів зросла до 1 млн. 480 тис. крб. Протягом цього періоду значно зросли виплати по пенсійному забезпеченню трудящих.

Яскравим показником зростання добробуту трудящих є збільшення товарообороту. Молоде місто має розгалужену мережу промтоварних і продовольчих магазинів, їдалень, буфетів, кіосків. Працює фабрика півфабрикатів і готових м'ясних та кондитерських виробів. За семирічку товарооборот торговельної мережі збільшився вдвоє; в 1965 році він становив 450 тис. крб. Протягом 1959—1965 рр. шахтарі Артемівська придбали в магазинах 120 легкових автомашин різних марок, близько 250 мотоциклів та моторолерів. За цей час гірники купили 4080 телевізорів, велику кількість радіоприймачів, холодильників, пральних машин, піаніно, баянів та інших товарів побутового і культурного призначення.

До Жовтневої революції на всіх шахтах Катеринівського рудника був усього один лікар та фельдшер. В 1965 році за здоров'ям гірників Артемівська слідкують 49 лікарів та 111 чол. середнього медперсоналу. Молоде місто має поліклініку і лікарню на 200 ліжок, дві зубопротезні лабораторії, шість пунктів охорони здоров'я.

Герої Соціалістичної Праці робітники шахти ім. Артема Ф. А. Лисицин (зліва) та І. Т. Денисов. 1965 р.

Урочиста передача естафети трудової слави батьків молодим робітникам на шахті ім. Артема. 1967 р.

Лікувальні установи оснащені новітнім медичним обладнанням і апаратурою. Тільки за семирічку асигнування на медичне обслуговування населення міста зросли з 195,7 тис. карбованців у 1958 році до 332 тис. карбованців у 1965 році. За цей час 3025 шахтарів та члени їх сімей побували в санаторіях і будинках відпочинку на південному узбережжі Криму, Кавказу, брали участь у туристських походах. Діти гірників щороку зміцнюють здоров'я в піонерських таборах і на дачах, беруть участь в екскурсіях по містах Радянського Союзу. Протягом семирічки в Артемівську відкрито два нових дитячих садки та дитячі ясла на 356 місць.

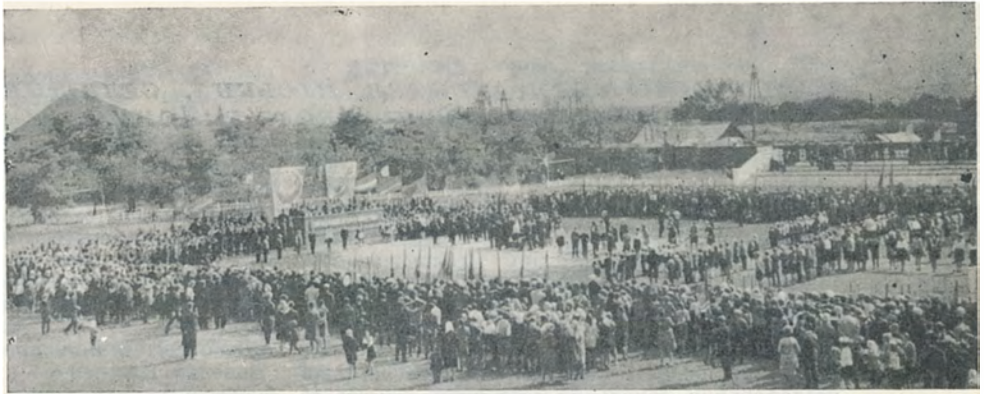
За роки Радянської влади величезні зміни сталися в галузі освіти і культури. Ніде було до революції вчитися дітям шахтарів. У 1965 році в чотирьох школах міста було близько 3 тис. учнів, яких навчали 135 учителів. Майже 200 шахтарів набувають знань у вищих і середніх спеціальних учбових закладах країни. Радянська влада відкрила трудовому народу всі шляхи до знань, до науки. Діти потомствених гірників Артемівська Р. Д. Скворцова, В. А. Сафонов і В. Б. Сивий стали кандидатами наук. У червні 1966 року захистили кандидатські дисертації начальник шахти № 10 ім. Артема Я. Д. Пучков та маркшейдер шахти Є. П. Ковтун. Про зростання загальнокультурного рівня свідчить і такий факт. У 1913 році на Катеринівському руднику було 12 інженерно-технічних працівників, в 1965 році в Артемівську працювало 330 інженерів і техніків. Всіма видами навчання в місті охоплено 5474 чоловіки, тобто кожний третій житель вчиться.

Центром культурно-масової роботи Артемівська став збудований у 1961 році чудовий Палац культури ім. В. І. Леніна. При ньому є стаціонарна кіноустановка. При Палаці культури працюють гуртки художньої самодіяльності: хоровий, вокальний, художнього слова; організовано самодіяльні естрадний і духовий оркестри. Діє дитяча музична студія піаністів та баяністів. Дитячий сектор об'єднує також студію образотворчого мистецтва, гуртки фотоаматорів, хоровий, танцювальний, вокальний, клуб старшокласників. При Палаці культури проводяться заняття університету батьків.

В Артемівську 10 бібліотек, в яких налічується 65 тис. книг. Найбільша бібліотека — Палацу культури, має 32 тис. томів художньої, політичної і технічної літератури. Бібліотека провадить велику роботу з читачами — учнями вищих і середніх учбових закладів, робітниками вугільних підприємств, домогосподарками, пенсіонерами тощо. У місті на громадських засадах діють пункти книговидачі. Багато робітників має свої власні бібліотеки, які налічують від 500 до 900 книг. У Палаці культури проводяться вечори трудової слави, вшанування шахтарських династій, проводи трудящих на пенсію.

Понад 1500 артемівців — членів добровільного спортивного товариства «Авангард» — займаються у футбольній, волейбольній, баскетбольній та інших спортивних секціях. У клубі ДТСААФ створено всі умови для занять секцій шоферів, мотоциклістів, телевізійних майстрів, радіотелеграфістів. У місті активно діють лекторська

Святкування Дня шахтаря. 1966 р.

група товариства «Знання», Ради робітничої честі, народні контролери, добровільна народна дружина, товариські суди. В життя і побут шахтарів входять нові радянські обряди: урочиста реєстрація молодих і новонароджених, вручення паспортів шістнадцятирічним громадянам міста. На громадських засадах створені лекторські групи, агітколективи. На найбільшій шахті № 10 ім. Артема видається багатотиражна газета «Артемовец».

В житті міста велику роль відіграє Рада депутатів трудящих. Вона складається з 66 депутатів, серед яких 28 жінок. Обранці гірницького Артемівська — передовики і новатори виробництва, інженерно-технічні працівники, вчителі і лікарі — займаються питаннями господарського і культурного будівництва молодого міста.

За п'ятирічку понад 500 робітничих сімей одержать впорядковані квартири. В місті буде споруджено новий ставок з водним дзеркалом в 4 га, де буде збудовано водну станцію та пляж. В місті передбачено висадити тисячі фруктових і декоративних дерев. Будуть збудовані дві школи на 1700 місць, що дасть можливість проводити заняття в одну зміну.

Трудящі гірницького Артемівська, як і весь радянський народ, самовідданою працею зміцнюють могутність Радянської Вітчизни, вносять свій гідний вклад у будівництво комунізму.

М. Є. СИТКІН, Ф. Я. ШИСТЕР.

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ МІСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ І СІЛЬСЬКИХ РАД ПЕРЕВАЛЬСЬКОГО РАЙОНУ.

АДРІАНО́ПОЛЬ — село, центр сільської Ради, розташоване за 15 км від залізничної станції Кипуча на залізничній лінії Дебальцеве—Луганськ, за 22 км на північний захід від райцентру. Населення — 1840 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Ленінка, Радгоспний, Тімірязєве, Уткине.

В Адріанополі — відділення Комунарської птахофабрики, земельний фонд якого 4,3 тис. га угідь.

Тут працюють восьмирічна школа, бібліотека, клуб.

Село виникло у XVII столітті. У 1918 році під час тимчасової німецької окупації в селі діяла підпільна більшовицька організація. У 1920 році створена партійна організація. За героїзм на фронтах Великої Вітчизняної війни уродженець Адріанополя М. П. Радченко удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

БУГАЇ́ВКА — селище міського типу (з 1938 року), центр селищної Ради, розташоване за 5 км на схід від райцентру. Населення — 10 тис. чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Малокостянтинівка, Троїцьке, Городнє.

В Бугаївці розташовані шахта 5-біс, завод будматеріалів. В селищі проживають почесні шахтарі С. Л. Науминський, Г. О. Кидровський. Багато шахтарів за трудові успіхи нагороджені орденом Леніна.

Тут працюють 2 середні, восьмирічна школи і школа робітничої молоді. На берегах Ісаківського водосховища в районі Бугаївки побудовані туристські бази.

Селище виникло в 60-х роках XVIII століття. Шахта № 5-біс існує з 1915 року.

ГОРОДИ́ЩЕ — селище міського типу (з 1964 року), центр селищної Ради, розташоване за 20 км на південний захід від райцентру і за 6 км від залізничної станції Фащівка на лінії Дебальцеве — Зверєве. Населення — 5139 чоловік.

В селищі з 1964 року створена птахофабрика. Це спеціалізоване підприємство має 11,3 тис. га землі і 120 тис. штук птахів. Із допоміжних галузей розвинено молочне тваринництво і овочівництво.

Є середня, восьмирічна школи і школа робітничої молоді; діє лікарня, підприємства побутового обслуговування.

В околицях Городища виявлене скіфське поселення VI—III століть до н. е., знайдені рештки залізоплавильних печей IX—XI віків. Село засноване у XVIII столітті кріпаками, що втікали від поміщицького гніту. У відкритих в 1808 році шахтах розроблялись поклади кам'яного вугілля та залізної руди. В 1915 році жінки-солдатки виступили з протестом проти поділу землі на відруби. У 1918 році проти кайзерівських військ боровся партизанський загін, організований місцевими жителями. Під час німецько-фашистської окупації на території Городища діяв партизанський загін на чолі з А. А. Піскуновим, який загинув в цій боротьбі.

ЗО́РИНСЬК — місто районного підпорядкування (з 1963 року), розташоване за 22 км від райцентру. В місті — залізнична станція Мануйлівка. Через місто проходить шосе Луганськ—Донецьк. Населення — 14,5 тис. чоловік.

Найстаріші жителі Зоринська (зліва направо): залізничник А. Ю. Бойко, перший будівельник міста Т. Л. Должиков, почесний залізничник М. Г. Дмитрієв, почесний шахтар В. П. Дуванов, колишній парторг ЦК КПРС шахти «Никанор» С. Д. Манкін, колишній голова Оленівської селищної Ради, делегатка VIII Надзвичайного з'їзду Рад СРСР Г. І. Тихенко, почесний шахтар, учасник громадянської війни О. В. Баранов.

Тут розташована шахта «Никанор», шахти № 2 і № 3 Комісарівського шахтоуправління. Бригадир прохідної бригади М. П. Бібко за нові методи роботи удостоєний у 1964 році Ленінської премії. Місцеві будівельники використовують поклади вапняку та пісковика. За післявоєнний час збудовано 300 нових житлових будинків, лікарня на 190 ліжок.

Є 3 середні, восьмирічна школи, школа робітничої молоді, музична школа, 2 клуби, 11 бібліотек. З 1962 року на громадських засадах виходить багатотиражна газета «За передові методи».

Зоринськ заснований у 1930 році.

В 1936 році Г. І. Тихенко обиралась делегатом VIII Надзвичайного з'їзду Рад.

На центральній площі Зоринська у 1958 році споруджено пам'ятник В. І. Леніну.

КОМІСА́РІВКА (до 1917 року Голубівка) — селище міського типу (з 1963 року), центр селищної Ради, розташоване за 23 км на південний захід від райцентру. В селищі — залізнична станція. Населення — 6420 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Боржиківка, Вергулівка, Депрерадівка, Софіївка.

В селищі знаходиться споруджений в 1961 році завод торговельного устаткування; відділення Чорнухинської птахофабрики, що має 2,5 тис. га земельних угідь. Допоміжні галузі представлені молочним тваринництвом і виробництвом кормів. В 1946 році тут закладений сортодослідний сад площею 100 га, де визначаються найбільш придатні для умов Донбасу плодоягідні культури.

Комісарівка має восьмирічну, середню школи, школу-інтернат, школу робітничої молоді, професійно-технічне училище, сільськогосподарське училище, клуб, Будинок культури, бібліотеку.

Селище засноване в першій половині XIX століття.

В 1905 році селяни виступили за розподіл поміщицької землі, внаслідок чого відбулася збройна сутичка між селянами й поліцією.

За героїзм на фронтах Великої Вітчизняної війни уродженець Комісарівки О. К. Алгазін удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

МАЛОІВА́НІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Кам'янці (бас. Сіверського Дінця), за 3 км від залізничної станції Мануйлівка на лінії Луганськ—Дебальцеве і за 20 км на південь від райцентру. Населення — 2295 чоловік Сільраді підпорядковані населені пункти Красна Зоря, Новоселівка.

Тут розміщене відділення Городищенської птахофабрики, земельний фонд якого 1,3 тис. га угідь.

В селі працюють середня школа, клуб на 220 місць, бібліотека.

Село виникло в кінці XVIII століття. Жителі М. С. Могильний і А. Я. Ткаченко напередодні 1905 року розповсюджували листівки серед селян, за що були заарештовані поліцією. В лютому 1943 року в районі села йшли кровопролитні бої 7 Гвардійського кавалерійського корпусу з німецько-фашистськими військами. В селі встановлений пам'ятник загиблим воїнам-кіннотникам.

МИХА́ЙЛІВКА — селище міського типу (з 1938 року), центр селищної Ради, розташоване на річці Білій (бас. Сіверського Дінця), за 12 км від залізничної станції Комунарськ і за 10 км на південний схід від райцентру. Населення — 5014 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Лісогорівка, Підгір'я, Олексіївка, Ісакове.

Тут розташований птахорадгосп, що має 13,7 тис. га сільгоспугідь. Доярка С. П. Авдєєва нагороджена у 1966 році за успіхи в розвитку тваринництва орденом Леніна.

В Михайлівці — середня і восьмирічна школи, бібліотека, клуб; функціонує лікарня на 25 ліжок.

Село виникло у XVII столітті.

В 1904 році в селі існувала підпільна друкарня, в якій друкувались листівки Луганської більшовицької організації.

У Михайлівці в 1878 році проживала Х. Д. Алчевська, просвітителька, яка збудувала школу на власні кошти і навчала дітей селян. Учителем в цій школі у 1887—1894 рр. працював відомий український письменник Б. Д. Грінченко.

ПЕТРІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Лозовій (бас. Сіверського Дінця), за 7 км від залізничної станції Комунарськ і за 13 км на північний захід від райцентру. Населення — 1365 чоловік. Сільраді підпорядковане село Кам'янка.

В селі — центральна садиба розсадницького радгоспу «Петровський», що створений у 1933 році. Це господарство вирощує фруктові та декоративні дерева. Знаходиться відділок радгоспу «Лиман» зерно-тваринницького напряму

Село має восьмирічну школу, клуб, бібліотеку.

Петрівка заснована у XVIII столітті. У 1915—1917 рр тут існували підпільні революційні гуртки.

СЕЛЕЗНІ́ВКА — селище міського типу (з 1961 року), центр селищної Ради, розташоване за 8 км на південь від райцентру. Населення — 6712 чоловік.

В селищі є шахта «Селезнівська—Східна» та Комунарська птахофабрика, земельний фонд якої 11 тис. га угідь. Із інших галузей розвинуто тваринництво.

Тут є середня школа та школа робітничої молоді, школа-інтернат, 2 клуби, 3 бібліотеки; функціонує 2 лікарні, створений протитуберкульозний санаторій.

Село виникло у XVII столітті. Тут були відкриті поклади кам'яного вугілля. За рішенням сходу у 1906 році селяни почали ділити поміщицьку землю. У лютому 1943 року біля села велись бої 7 Гвардійського корпусу з німецько-фашистськими загарбниками. За відбудову шахт Донбасу після Великої Вітчизняної війни у 1948 році нагороджені орденом Леніна шахтарі О. С. Апостолов, В. Є. Апостолов, М. І. Фомин, С. Я. Павлова.

У Селезнівці народився О. В. Дубенко, Герой Радянського Союзу.

ФА́ЩІВКА — селище міського типу (з 1958 року), центр селищної Ради, розташоване за 60 км на південний захід від райцентру. В селищі — залізнична станція. Населення — 7935 чоловік. Через селище проходить автомагістраль Харків—Ростов.

На території селища розташовані Фащівське та Городищенське шахтоуправління. Їх середньодобова потужність 625 та 1250 тонн вугілля.

Тут є середня школа та школа робітничої молоді, професійно-технічне училище, 2 клуби, бібліотека; діє лікарня на 50 ліжок.

Заснована Фащівка як казенне поселення у 1795 році.

ЧЕРВО́НИЙ ПРА́ПОР — селище, центр селищної Ради, розташоване за 22 км на північний схід від райцентру і за 1,5 км від залізничної станції Ломуватка. Населення — 3360 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Веселогорівка, Надарівка, Новий, Оленівка, Польове, Степанівка.

Тут розміщена центральна садиба Червонопрапорської птахофабрики, господарство якої має 14,3 тис. га землі. Розвинено м'ясо-молочне

тваринництво. Розташований в селищі розсадницький радгосп «Ломуватський»

Працюють початкова школа, клуб, бібліотека.

Виникло селище у 1930 році.

На околицях Оленівки — кургани епохи міді-бронзи.

У 1822 році в селі Оленівці — колишній садибі Раєвських — перебував О. С. Пушкін.

ЧОРНУ́ХИНЕ — селище міського типу (з 1938 року), центр селищної Ради, розташоване за 30 км на південний захід від райцентру. В селищі — залізнична станція. Населення — 13 860 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Круглик, Міус, Центральний.

В селищі — Чорнухинське шахтоуправління, шахта ім. Косіора та птахофабрика, що має 8,7 тис. га земельних угідь. На шахті № 1 ім. Косіора працює комплексна бригада, очолювана заслуженим шахтарем УРСР Героєм Соціалістичної Праці та депутатом Верховної Ради УРСР С. І. Воротниковим. Звання Героя Соціалістичної Праці присвоєно бригадирові шахтопрохідників М. М. Балинцю.

Чорнухинська птахофабрика — велике підприємство по виробництву бройлерів. У 1968 році вступив до ладу комплекс на 1 млн. бройлерів на рік.

Тут є середня, восьмирічна школи та школа робітничої молоді, 3 клуби, бібліотека; діє лікарня на 125 ліжок.

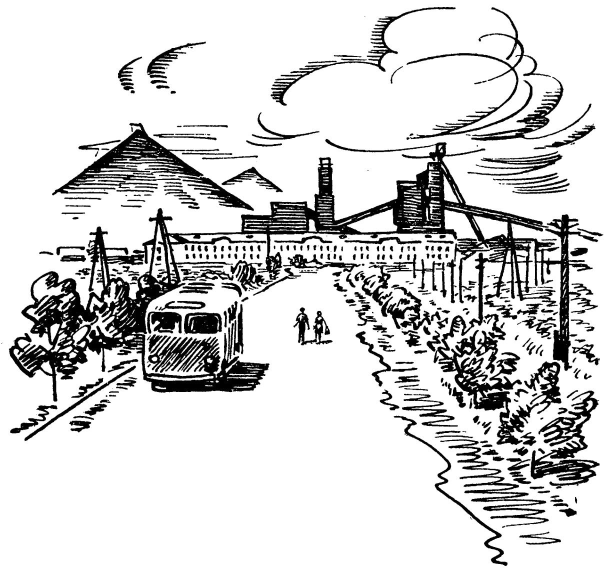
На території селища збереглись рештки печей, в яких у X—XI століттях виплавляли залізну руду. У 1600—1700 рр. через цю місцевість пролягав таємний козацький шлях із Запорізької Січі на Дон та Кагальник. В кінці XIX століття тут були закладені вугільні шахти. Під час революції 1905 року селяни та робітники селища збирали зброю для допомоги повсталим горлівським робітникам. За героїзм в роки Великої Вітчизняної війни звання Героя Радянського Союзу одержав І. Т. Шапочка. У 1943 році біля села проходили запеклі бої радянських частин з фашистськими окупантами.

ЯЩИКО́ВЕ — селище міського типу (з 1938 року), центр селищної Ради, розташоване за 7 км від залізничної станції Кипуча і за 16 км на південний захід від райцентру. Населення —6560 чоловік.

В селищі знаходиться шахта № 9-біс та відділення Комунарської птахофабрики.

Ящикове має середню, 2 восьмирічні школи та школу робітничої молоді, бібліотеку, 2 клуби.

Селище виникло у XVIII столітті. У 1918 році в районі села діяла партизанська група.

РОВЕНЬКИ
МІСТО ОБЛАСНОГО
ПІДПОРЯДКУВАННЯ

РОВЕНЬКИ

Ровеньки — місто обласного підпорядкування. Розташоване за 60 км на південний схід від Луганська. Через місто проходить залізнична лінія Дебальцеве—Звєреве, за 10 км — автомагістраль союзного значення Харків—Ростов. Асфальтованими шосейними шляхами Ровеньки зв'язані з Луганськом, Краснодоном, Антрацитом. Адміністративно місту підпорядковані селища: Кленовий, Михайлівка, Нагольно-Тарасівка, Новодар'ївка, Ясинівський. Населення — 60 тис. чоловік.

Перша згадка про Ровеньки зустрічається в документах початку XVIII століття. Прагнучи до централізації і зміцнення своєї влади, Петро I обмежив вольності донського козацтва, заборонив козакам самочинно займати землі по Дінцю. У травні 1705 року цар наказав ліквідувати всі поселення, які незаконно заснували козаки після 1695 року, а жителів їх перевести на лівий бік Дінця; біглих людей, які перебували в цих поселеннях, вислати в Росію і надалі до виходу спеціального наказу не заселяти згадані місця. Козаки не поспішали виконувати цей наказ, просили государя не чіпати поселення. Але їм було відмовлено в проханні. Для найшвидшого виконання царської волі в липні 1707 року на Дон було послано стольника Леонтія Шеншина. В його донесенні і називається «городок Ровенёк», що також входив до числа самочинно заселених місць[1].

Назва міста походить від річки Ровенька і балки, в районі яких воно розташоване.

У 30-х рр. XVIII століття поселення було одним з опорних пунктів укріпленої української лінії, збудованої для захисту південних кордонів Російської держави від султанської Туреччини і Кримського ханства. З метою колонізації і найшвидшого заселення Донецького степу уряд охоче роздавав великі ділянки землі дворянам. Особливо щедро, у великій кількості він дарував їх своїм прихильникам після знищення Запорізької Січі (1775 р.). На Донеччині діставали землю найчастіше офіцери Бахмутського полку. Слобода Ровенецька стала центром величезного маєтку

---

[1] Историческое описание земли области Войска Донского, стор. 366.

бригадир-майора графа Василя Орлова і почала називатися Орлово-Ровенецькою. Вона заселялася переважно селянами-втікачами з Правобережної України і центральних губерній Росії. Поміщицькі прикажчики переманювали втікачів, переконуючи їх залишатися в новій слободі. Новоприбулим дозволялося вирубувати ліс, будувати хати, сіяти хліб, косити сіно. На три роки вони звільнялися від податків і панщини[1].

Люди, що оселилися в слободі, спочатку були вільними. Але в 1796 році спеціальним царським указом вони були покріпачені, як і всі селяни степової частини України[2]. Звичайним явищем стали продаж і обмін кріпаків.

Як свідчать документи, що збереглися, на початку XIX століття поміщиця Орлова заселила цілу вулицю Ровеньок російськими майстровими з села Нікольського Саратовської губернії, яких вона купила у поміщика Сердобського повіту князя Голіцина[3].

Кріпаки зазнавали жорстокої експлуатації — до шести днів на тиждень працювали на панщині. І коли в 1820 році в Міуському округу області Війська Донського, куди входила слобода, і в частині Катеринославської губернії вибухнуло селянське повстання, ровенецькі кріпаки також приєдналися до нього.

Тяжке становище селян, які належали поміщикам Орловим, мало в чому поліпшилося і після реформи 1861 року. Відповідно до положення про викуп жителі Ровенецької слободи одержали 4460 десятин землі, що становило по 3,1 десятини на ревізьку душу[4]. Селянам, як правило, виділялися гірші ділянки, порізані балками або вкриті горбами чи могилами. Пасовища, ліс, вигін для худоби, ярмарковий і базарний майдани лишалися панськими. За користування ними селяни відробляли поміщикові.

В умовах натурального господарства і відсутності поблизу промислових підприємств малоземельний ровенецький селянин змушений був наймитувати, йти на сезонні роботи. Невеликого заробітку часто не вистачало на утримання сім'ї. Ровенецька біднота продавала свої хати в центрі слободи і відходила на гірші, але дешевші садиби. Так заселялися Крейдянка, Кабарда, Кривий Ярок та інші околиці. В центрі слободи лишалися заможні сім'ї.

У статистичних відомостях про заселення земель області Війська Донського за 1866 рік говориться, що Орлово-Ровенецька слобода входила до Міуського округу і була волосним центром. До Ровенецької волості належали селища Грибоватське, Карпове-Вишневецьке і Номікосове-Козабілівське[5], а також селища теперішнього сусіднього міста Свердловська — Кондрючевське, Довжинське і Куряче[6].

На початку XX століття на території слободи Ровенецької починаються роботи по виявленню місцевих корисних копалин. У 1820 році з Луганського заводу за розпорядженням міністра фінансів був командирований маркшейдер 9-го класу Козін для дослідження в землях Війська Донського різних викопних руд, переважно залізних.

У поданому Козіним описі «Про мінеральності при землі Війська Донського» зазначалося, що в районі балки Ровеньки, в околицях села Дар'ївки і по річці Малій Кам'янці виявлено поклади кам'яного вугілля. По річці Ровенька трапляється сланець, а від Кам'янки до річки Кріпенької і по течії річки Нагольної до Міусу — металоносні слюдисті сланці. Згодом, у 1837—1839 рр., матеріали ці було доповнено дослідженнями експедиції Демидова під керівництвом французького інженера Лепле[7].

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 702, оп. 7, спр. 6, арк. 1.

[2] В. Чубенко. Географические названия на территории Донецкого кряжа (материалы по географии и истории). Луганськ, 1939, стор. 15.

[3] Сборник областного Войска Донского статистического комитета. Вып. VII, стор. 140.

[4] Наш край. Сборник документов. Ростов-на-Дону, 1963, стор. 153—155.

[5] Памятная книжка области Войска Донского на 1868 г. Адрес-календарь. Новочеркасск, отдел 1, стор. 108.

[6] Газ. «Донские воинские ведомости», 21 липня 1864 р.

[7] Труды Донского войскового статистического комитета. Новочеркасск, 1867, стор. 45, 52.

У 1839 році уряд видав постанову, за якою всі урочища, що містили в собі кам'яне вугілля, вимежовувалися у військову власність, а власникам їх давалися землі з вільних військових запасів. Для виконання цієї постанови з Луганського заводу виїхали два гірничі інженери — штабс-капітан Соколов і поручик Анісімов, згодом замість штабс-капітана був призначений поручик Томілов. Цим інженерам було наказано оглянути землю Війська Донського і вказати такі родовища викопного вугілля, які за їх надійністю слід відмежувати у військову власність. Проте лише через 50 років починається освоєння родовищ кам'яного вугілля, виявлених у районі річки і балки Ровеньки.

Відкриття ровенецьких шахт належить до 70-х років XIX століття і зв'язане з будівництвом Катерининської залізниці. Перша примітивна шахта давала вугілля залізничному посту Козабілівка. Надшахтних споруд вона не мала. На поверхні було встановлено лише коловорот-барабан, який обертали двоє робітників. Таким чином вони спускали робітників у шахту і піднімали на поверхню баддю з вугіллям. Тут же біля шахти вугілля складали, а потім вивозили на станцію[1].

Люди працювали під землею в жахливих умовах. Вибійники відколювали вугілля кайлами і клинками, лежачи у воді, при світлі каганця. До штреку вугілля вивозили дерев'яними саньми саночники, які впрягалися в лямку з брезенту або залізного ланцюга.

Умови життя були не кращими. Робітники тулилися у вогких і душних землянках, викопаних на схилі балки, недалеко від шахти. Піл, стіл з двох дощок, дві лави— такі були меблі шахтарського житла. В кутку проти дверей — кам'яна піч.

Через 10 років після відкриття першої шахти в Ровеньках було вже чотири діючі вугільні підприємства, на яких працювало 46 робітників. За 1887 рік на цих шахтах було видобуто 12 тис. пудів антрациту[2].

На початку XX століття в економічному житті слободи спостерігається піднесення. Річна продуктивність окремих шахт на цей час більш як у 8 раз перевищила загальний видобуток вугілля на всіх копальнях Ровеньок у 1887 році. Так, наприклад, на руднику Н. Д. Стахєєва і К°, розташованому в околицях селища Козабілівки, щороку видобували вже до 1 млн. пудів антрациту[3]. Поблизу слободи розроблялися також пласти покрівельного, шиферного і рисувального сланців. Камінь-плитняк відправляли в Новочеркаськ.

Наприкінці 80-х рр. XIX століття в слободі з'являються підприємства по переробці сільськогосподарської сировини та виробництву будівельних матеріалів, розвиваються промисли. У Ровеньках жили чинбарі, шевці, бондарі, кустарі, що виготовляли дерев'яний посуд, столяри, кравці; останніх було в слободі чимало, і заселяли вони вулицю Кравцівку. Існували тут також дрібні підприємства по виготовленню солодощів — маківок, леденців.

Крупніше виробництво було представлене винокурним, шкіряним і цегельним заводами, чотирма водяними млинами[4].

За даними 1897 року, в Ровеньках проживало 3851 чол., що займалися хліборобством, 264 ремісники, 104 торгівці. Гірничі робітники іще не відокремлювалися. У слободі налічувалось 4487 жителів і 774 господарства.

Слобода була відома в округу і як великий торговельний центр. Щороку в ній відбувалося чотири ярмарки з загальним обігом до 300 тис. крб. Цілий рік торгувало понад 40 яток і магазинів. З 1820 року в слободі була корчма. В Ровеньках часто спи-

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 702, оп. 7, спр. 6, арк. 18.

[2] Сборник статистических сведений о горнозаводской промышленности России в 1867 году. СПб, 1890, стор. 16.

[3] Россия. Полное географическое описание нашего отечества, под ред. Семёнова-Тян-Шанского. т. 14, Новороссия и Крым, СПб, 1910, стор. 870.

[4] А. Кириллов. Справочная книжка и календарь для донского духовенства. Новочеркасск, 1896, стор. 27.

нялися чумаки, які везли рибу з Таганрога і Ростова. Вулиця, на якій вони ночували, називалася Рибною.

Слобода була однією з впорядкованих у Міуському округу. В центрі її були широкі прямі вулиці, кілька поміщицьких садиб з фруктовими садами і високими парканами, хати заможних селян, рублені з колод. А ровеньківські бідняки тулилися на околицях, як і сто років тому, в низеньких хатинках з глини і хворосту, з солом'яними або очеретяними дахами. Всередині цих убогих жител стояв закопаний у землю стіл, дерев'яні лави, піл з дощок, вкритих рядниною, яка правила за постіль.

Доходи селян, навіть тих, хто вже постійно працював на шахтах, були низькі. Особливо тяжким був неврожайний 1901 рік. Ціни на хліб різко підвищилися, не було кормів. Селянська біднота змушена була продавати за безцінь свою худобу.

На початку XX століття на шахтах слободи починають поширюватися революційні ідеї. Першими пропагандистами марксистської теорії в Ровеньках були робітники-залізничники М. С. Фоменко та І. С. Клименко[1]. М. Фоменко, син місцевого селянина-бідняка, працював у Дебальцевому помічником машиніста. Там він став членом РСДРП. Приїжджаючи в гості до рідних, він завжди привозив у Ровеньки соціал-демократичну літературу, листівки.

У 1904—1905 рр. у Ровеньках засновується гурток по вивченню праць В. І. Леніна. Читати їх робітники збиралися в Гримучому лісі Читав літературу один з найактивніших членів гуртка В. І. Кирилов, телеграфіст за професією[2]. Потрапляли в слободу і листівки з Катеринослава та Луганська.

Восени 1905 року революційний рух, що зростав у країні, захопив і Ровеньки. Робітники слободи, інформовані М. С. Фоменком про триденний жовтневий страйк залізничників на станції Дебальцеве і підготовлюване повстання в Горлівці, протягом кількох ночей кували списи і кинджали для дружинників. Саморобну холодну зброю доставили в Горлівку І. С. Клименко і М. С. Фоменко. Обидва вони брали участь у горлівському повстанні в грудні 1905 року. І. С. Клименко був поранений і в тяжкому стані доставлений в Ровеньки, тут він переховувався від поліції. М. С. Фоменко за революційну діяльність і участь у горлівському повстанні був засуджений до каторжних робіт.

У першому десятиріччі XX століття тривав економічний розвиток слободи. Було закінчено спорудження п'яти нових шахт: Валентинівки, Михайлівки, Любимівської, Прищепинської, Благовещенської. З різних районів Росії і України сходяться на ці шахти зубожілі селяни. Населення Ровеньок зросло на той час уже до 8 тис. чол.[3]. У 1906 році в слободі відкривається пивоварний завод поміщика Рутченкова, а в 1911 році — паровий млин, що належав поміщикові Деркачу.

З початком першої світової війни становище ровеньківських гірників ще погіршало. І без того низькі розцінки оплати було урізано. У підземних робітників заробіток становив не більше 30—35 крб. на місяць, у тих, хто працював на поверхні,— 12—18 крб.[4]. В той же час ціни на хліб, м'ясо, масло збільшилися на 11—44 проц. У зв'язку з тим, що багато гірників було мобілізовано до царської армії, підприємці почали ширше використовувати працю жінок і підлітків, яким платили за ту саму роботу на 25—50 проц. менше, ніж чоловікам.

Ровеньківський старожил О. А. Ступаков згадує: «Мене забрали в солдати, а дружина Ганна Олександрівна, щоб прогодувати сім'ю, пішла на шахту вагонницею. Сама по собі ця праця дуже тяжка, а для жінки, яка незабаром мала стати матір'ю, втроє важча. Ганна Олександрівна почувала себе погано, робітники вимагали, щоб роділлю відправили додому, але адміністрація не подала допомоги. Дру-

[1] Луганський облдержархів, ф. 702, оп. 7, спр. 7, арк. 24.
[2] Луганський облдержархів, ф. 702, оп. 7, спр. 6, арк. 24.
[3] Очерки географии Всевеликого Войска Донского, Новочеркасск, 1909, стор. 506.
[4] П. Г. Шумилин. Очерки по истории угольной промышленности Нижнего Дона, ч. I. Ростов-на-Дону, 1955, стор. 96.

жина народила сина прямо між вагончиками, загорнула його в лахміття і ледве пішла додому. А через шість днів треба було знову виходити на роботу».

У таких тяжких умовах доводилося працювати до революції жителям слободи. Місцеві власті крізь пальці дивилися на охорону здоров'я ровеньківців. У Ровеньках був усього один приймальний покій на п'ять ліжок, в якому працював один лікар[1]. Ця невелика лікарня мала обслуговувати населення 10 волостей.

Центр слободи Ровенецької в 1916 році. На передньому плані — церковнопарафіальна школа.

Першу школу було відкрито в Ровеньках наприкінці 70-х років XIX століття. Це було двокласне міністерське училище на 120 місць, при якому були майстерні і добре обладнаний спортивний майданчик. У листопаді 1891 року було відкрито ровеньківську церковнопарафіальну школу, в якій вчилося 100 хлопців і дівчат. Дві третини дітей шкільного віку не мали можливості вчитися. Тому в 1910 році на селянському волосному сході було прийнято рішення про будівництво двоповерхового будинку в слободі на кошти самооподаткування. Але місцеві церковники заперечували проти цього, і школа не була збудована.

У 1904—1905 роках у Ровеньках було відкрито приватний кінотеатр «Синема» на 100 глядачів. Одночасно з цим на вулицях біля будинків багачів з'явилися електричні ліхтарі. На рік раніше в слободі було відкрито бібліотеку, а в 1906 році — книгарню, в якій продавали літературу тільки релігійного змісту. Щоб якось пожвавити одноманітне життя слободи, місцева інтелігенція влаштовувала аматорські спектаклі, організовувала голосні читання книжок, на які запрошувалися всі бажаючі.

Лютнева революція викликала нове революційне піднесення в містах і шахтарських селищах Донбасу. Скрізь відбулися мітинги і демонстрації солідарності з петроградськими робітниками, солдатами і матросами, які скинули царське самодержавство. На мітингу в Ровеньках після повідомлення М. С. Фоменка, який повернувся з заслання, про повалення царя жителі скинули з п'єдесталу монумент Миколи I.

На початку березня 1917 року в Ровеньках було обрано Раду робітничих і селянських депутатів. Очолив її більшовик Д. А. Ступаков. Рада боролася проти саботажу капіталістів, розглядала конфлікти між робітниками і адміністрацією, регулювала ціни на продукти.

Важливою подією цих днів було створення профспілки гірників. Першим головою профспілки став кадровий шахтар В. П. Скалозубов[2].

Починаючи з липневих днів 1917 року, після переходу контрреволюції у відкритий наступ, загони донських козаків-каледінців чинили бандитські нальоти на райони Донбасу з метою придушення робітничого руху, розгрому Рад і більшовицьких організацій. 21 вересня Каледін запровадив на залізничних станціях охорону. Ці поліцейські дії зустріли різку відсіч з боку шахтарів Донбасу. Солідаризуючись з гірниками ряду промислових районів, робітники і службовці ровеньківських шахт №№ 1, 2 і 5, що належали Дар'ївському акціонерному товариству, на об'єднаних зборах 30 вересня разом з представниками Колачівського і Боківського рудників прийняли постанову приєднатися до резолюції трудящих Макіївського, Боково-Хрустальського і Щотово-Картушинського гірничих районів, які вимагали виве-

[1] Ростовський облдержархів, ф. 353, оп. 1, спр. 595, арк. 151—154.
[2] Луганський облдержархів, ф. 702, оп. 7, спр. 7, арк. 34.

дення козаків не пізніше 10 жовтня з усього Донбасу. В противному разі, заявляли ровеньківці, ми приєднаємося до загального страйку і боротимемося проти козаків усіма засобами, аж до застосування терору[1].

З'їзд представників робітничих депутатів, профспілок, гірничих комітетів, робітничої міліції та інших організацій Донбасу, що зібрався 21 жовтня в Харкові, висловився за загальний страйк Донецького і Криворізького басейнів. З'їзд застерігав робітників від поодиноких виступів, які «гратимуть на руку донецьким промисловцям»[2]. Цією вказівкою керувалися більшовики Ровеньок та інших гірничорудних районів. За прикладом макіївців з членів Рад депутатів Боківського, Хрустальського, Довжанського, Щотово-Картушинського і Ровенецького гірничорудних районів було створено загальний страйковий комітет. Він очолив підготовку до загального страйку проти провокаційних дій козачих військ. На місцях, під безпосереднім керівництвом Рад, створювалися загони Червоної гвардії, озброювалися робітники, збиралися кошти і продовольство. В ці дні в слободі колишній коваль К. В. Бабичев і шахтар А. О. Мухін, що повернулись з фронтів імперіалістичної війни, організували загін Червоної гвардії. Спочатку він налічував 100 чол. Командиром загону став більшовик К. В. Бабичев, а начальником штабу — А. О. Мухін[3]. Загін поповнювався щодня. Велику допомогу в його озброєнні подали луганські більшовики і штаб Червоної гвардії, начальником якого був О. Я. Пархоменко. В Ровеньки з Луганська було привезено 600 гвинтівок і 40 тис. патронів.

Робітники і селяни Ровеньок палко вітали Жовтневе збройне повстання в Петрограді, схвалили рішення 2-го Всеросійського з'їзду Рад і утворення першого Радянського уряду, очоленого В. І. Леніним[4]. Про непохитну віру ровеньківців у свій уряд переконливо говорить одна з резолюцій: «Сход селян, селянок і солдатів слободи Ровеньки, заслухавши... промовців різних партій з поточного моменту..., постановив одноголосно висловити привітання і повне довір'я Раді комісарів, на чолі якої стоїть партія більшовиків, яку ми вважаємо єдиною революційною партією з усіх соціалістичних партій, обіцяємо їй всемірну підтримку»[5].

У грудні 1917 року в Ровеньках створюється ревком. Першим головою його був більшовик М. С. Фоменко. Поряд з воєнними заходами проти Каледіна ровеньківські більшовики розгорнули велику роз'яснювальну роботу серед козаків, в результаті якої окремі козачі частини рішуче виступили проти свого командування. Так, козаки 39-го полку відмовилися нести військово-польову службу на рудниках Ровенецького гірничого району[6].

У ці дні значно активізує свою діяльність і Ровеньківська Рада, очолювана більшовиком С. А. Паталахою. Рада почала рішуче проводити в життя перші декрети Радянської влади. В слободі було організовано продовольчу комісію для налагодження постачання населення, конфісковано майно ряду поміщицьких економій. Конфісковане майно, хліб, худобу, реманент роздавали біднішому населенню.

У відповідь на це меншовики і есери разом з шахтовласниками організували в Ровеньках свої збори, на яких прийняли рішення не визнавати постанов Радянської влади і дій ревкому. Ровеньківські червоногвардійці розігнали це зборище контрреволюції. Проте через кілька тижнів шахтовласники разом з куркулями сусідніх сіл знову зібралися на збори. Вони намагалися розгромити Раду і жорстоко побили більшовика, члена Ради С. С. Одинцова. Як пише в своїх спогадах Д. А. Ступаков, «червоногвардійці-шахтарі по-своєму покарали організаторів цього контрреволю-

---

[1] Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. Сборник документов и материалов, т. I, К., 1957, стор. 671—672.

[2] Газ. «Правда», 11 грудня 1917 р.

[3] Луганський облдержархів, ф. 702, оп. 7, спр. 6, арк. 47.

[4] ЦДАЖР СРСР, ф. 1235, оп. 40, спр. 50, арк. 24.

[5] Газ. «Донецкий пролетарий», 18, 23 листопада 1917 р.

[6] Борьба за власть Советов на Дону 1917—1920 гг. Збірник документів. Ростов-на-Дону, 1957, стор. 168.

ційного виступу. Вони послали їх працювати в шахти на два тижні без вихідного дня. Всіх місцевих буржуїв і куркулів червоногвардійці примусили внести штраф 40 тисяч карбованців»[1].

Червоногвардійці дали дружну відсіч і козакам сотні хорунжого Борисова, яку було введено в слободу[2].

У січні 1918 року влада в Ровеньках цілком перейшла до рук Ради. Тоді ж створюється партійний осередок. У числі перших комуністів були С. С. Одинцов, М. С. Фоменко, С. А. Паталаха та інші. Але ровеньківців чекали нові серйозні випробування — у квітні 1918 року в Донбас прийшли австро-німецькі окупанти. Ровеньківські більшовики пішли в підпілля. Вони проводять свою роботу через різні легальні організації, наприклад, через «Союз покалічених воїнів», головою якого був Д. А. Ступаков. Важливим успіхом було обладнання підпільної друкарні. В листівках до робітників більшовики викривали дії німецьких окупантів. Під впливом комуністів селяни Ровенецької слободи відмовилися повернути відібрані у поміщиків землю, реманент і коней, саботували поставку продуктів для німецької армії, ухилялися від призову до білокозачих частин. Так, на сході в селищі Дар'ївці було вирішено до козачої армії нікого не відпускати[3].

На кінець 1918 року кайзерівські війська було вигнано з Донбасу. Проте мирний період тривав недовго. Денікінські полчища, що наступали з півдня, в травні 1919 року зайняли Ровеньки. Почалися переслідування і арешти не тільки радянських працівників, але й усіх, хто брав участь у революції. В слободі розташувався каральний загін. Карателі-білогвардійці без суду і слідства стягували з селян плату за поміщицьке майно. Білогвардійці мстилися сім'ям радянських активістів, які пішли до Червоної Армії. З непокірними жорстоко розправлялися. В слободі було встановлено кілька шибениць. Дочка колишнього голови волосної Ради Г. С. Паталаха згадує: «У мене в пам'яті збереглися ті чорні дні. На світанку в нашу землянку вдерлися денікінці. Карателі озвіріло допитували про батька, матір, потім її катували, стару бабусю били шомполами. Мати, не витримавши катувань, надвечір померла, а нас, трьох дітей (четвертому було близько року), поставили біля шибениці. Перед моїми очима гойдалися трупи повішених старої жінки та її внука-партизана. Я бачила, як вона лівою рукою накидала собі на шию петлю, праву підняла, щоб перехреститися. Козак одним ударом шаблі відрубав їй пальці. Стара жінка ще раз підняла скривавлену праву руку, обличчя її залилося кров'ю. Палач у цей час вибив з-під її ніг стільчик».

Робітники і селяни слободи мужньо билися на фронтах громадянської війни. Серед них — ровеньківці С. А. Паталаха, Т. І. Молотов, А. С. Головченко, М. П. Степаненко, М. І. Кондратенко та інші.

Під ударами Першої Кінної армії напередодні нового, 1920, року денікінці втекли з Ровеньок. У слободі відновилася Радянська влада. Ревком узяв на облік поміщицьке майно, організував допомогу фронту продовольством і фуражем, допомагав червоноармійським сім'ям.

Шахтарі розпочали бій з розрухою. Напівголодні, погано одягнені, вони самовіддано працювали в ім'я нового життя. Доводилося одночасно відбудовувати захоплені шахти і відбивати бандитські нальоти. В цій боротьбі загартовувався і мужнів комсомол. Перший комсомольський осередок у Ровеньках виник у перших числах березня 1920 року[4]. На початок квітня в слободі налічувалося вже сорок комсомольців. Комсомолець 20-х років, член партії ленінського призову М. Д. Слесарєв згадує: «Перша комсомольська організація була створена в слободі, друга — в селищі

---

[1] Х Лукьянов. Красная гвардия Донбасса, стор. 55.

[2] Н Гончаренко. Октябрь в Донбассе, 1961, стор. 218.

[3] К. А. Хмелевский. Крах красновщины и немецкой интервенции на Дону. Апрель 1918 — март 1919. Ростов-на-Дону, 1965, стор. 167—185.

[4] Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. К., 1959, стор. 331.

Бюро Ровеньківського волосного комітету комсомолу. У центрі — секретар Д. І. Хованський. 1923 р.

Мітинг трудящих Ровеньок на відкритті пам'ятного обеліска в честь 5-ї річниці Великого Жовтня.

Козабілівці. В Козабілівську організацію входила молодь шахт «Алмазної», «Сив'яківки» і «Благовєщенської». Нелегко було першим комсомольцям Олександру Мартиненкові, Івану Князєву, братам Івану і Митрофану Грищенкам, Максиму Мельникову. Вдень вони працювали в шахті, а після роботи несли вартову службу в дозорі частин особливого призначення. Всі комсомольці шахти входили в загін, командиром якого був комуніст Ф. Д. Слесарєв. Їх характеризувала висока дисципліна, мужність і відданість Батьківщині»[1].

Велику допомогу подав Донбасові братній російський народ. Січень 1921 року було оголошено місяцем сприяння Донбасові. На роботу в Ровеньки приїхали трудящі з різних міст Радянської країни. Тамбовський комуніст І. В. Кочегаров, колишній моряк-балтієць, у 1921 році очолив партійну організацію Ровеньок. Комуністи вживали найдійовіших заходів для ліквідації паливного голоду. Організовувалися масові недільники для впорядкування рудникових дворів і залізниці. Силами громадськості було прокладено залізничну колію до Любимівської шахти. Однією з перших в Ровеньках вугілля дала шахта «Валентинівська». В 1922 році, до п'ятиріччя Великої Жовтневої соціалистичної революції, робітники і селяни Ровенецької волості з радістю телеграфували В. І. Леніну про відкриття електричної станції[2]. Самовіддано працювали гірники Ровеньок. На початок 1923 року на території Ровенецької волості вже діяло сім вугільних підприємств[3].

Тяжким жалем у серцях ровеньківців відгукнулася звістка про смерть вождя. На траурних мітингах у слободі і на шахтах трудящі клялися до кінця бути вірними справі Леніна. В протоколі траурного мітингу станції Дар'ївки Ровенецької волості записано: «Ми даємо слово ще тісніше згуртуватися навколо партії більшовиків. Дружною і спільною роботою ми проведемо в життя всі ті лозунги, які висунув В. І. Ленін, і найголовніший з них — союз робітників і селян, і що б там не казали вороги трудового класу, ми знаємо, що в усьому світі переможе нове суспільство, основане на тісному союзі робітників і селян»[4].

---

[1] Газ. «Вперед».
[2] ЦДАЖР СРСР, ф. 130, оп. 6, спр. 294, арк. 203.
[3] Луганський облдержархів, ф. Р-1779, оп. 2, спр. 13, арк. 79.
[5] В. И. Ленину. Письма, телеграммы, приветствия трудящихся Луганщины (1917—1925 гг.), Луганск, 1963, стор. 76.

У траурні січневі дні на мітингу було вирішено зробити вінок з антрацитових вуглин і покласти його біля труни В. І. Леніна. Делегація гірників, очолена Д. І. Хованським, доставила вінок у Москву. Тепер він зберігається у філіалі музею В. І. Леніна в Києві.

Ще з більшою енергією ровеньківці взялися виконувати заповіти Ілліча. Значно поповнила свої ряди районна партійна організація. На початок 1926 року вона налічувала 1380 членів і кандидатів партії[1]. В центрі уваги комуністів стояли питання найшвидшого розвитку вугільної промисловості. Так, на XI районній партійній конференції, що відбулася в січні 1927 року, головну увагу було зосереджено на аналізі темпів зростання видобутку вугілля на шахтах Ровеньківського рудоуправління, яке об'єднувало сім шахт. На конференції відзначалося, що протягом 1926 року в порівнянні з попереднім роком видобуток антрациту зріс на 22 проц. Партійна організація брала курс на підвищення продуктивності праці. В результаті ряду вжитих заходів продуктивність праці на шахтах на початок 1928 року зросла на 18 проц. Цьому великою мірою сприяли розвиток раціоналізаторської роботи, підвищення кваліфікації і навчання кадрів. У січні 1927 року у Ровеньках було відкрито робітфак.

Найважливішим завданням культурної революції була ліквідація неписьменності, запровадження загальної початкової освіти. З ініціативи ровеньківських комуністів почала працювати мережа гуртків по ліквідації неписьменності (лікнепи). До них залучалися трудящі від 16 до 50 років. У 1926 році в пунктах лікнепу Ровеньок навчалося 658 чоловік[2].

Багато уваги приділялось загальному навчанню дітей. Працювали семирічна та початкові школи, які охоплювали навчанням усіх дітей шкільного віку.

У боротьбі за ліквідацію культурної відсталості величезне значення мало створення сільбудів, хат-читалень, робітничих клубів, політшкіл. У 20-х роках у Ровеньках було відкрито сім сільбудів і 13 хат-читалень, шість спеціально обладнаних військових кутків. У шахтних селищах з'явилися перші кінопересувки. Ровеньківці встановлюють культурні зв'язки з найвідомішими письменниками України. В 1928 році в слободі побували Петро Панч, Павло Тичина, Володимир Сосюра, Остап Вишня, Іван Микитенко, які виступали перед робітниками.

У роки передвоєнних п'ятирічок далі розвивалися вугільні підприємства Ровеньок. Дбаючи про зростання видобутку, партійна організація брала курс на реконструкцію шахт і впровадження механізації. У 1932 році було закінчено роботи по реконструкції шахти № 2—3 ім. Ф. Е. Дзержинського, яка раніше давала лише 80 тонн вугілля на добу. Дореволюційні «пастки» перетворилися у вугільні підприємства з новими надшахтними спорудами, скіповим підйомом, сортувалкою, бункерами, ширококолійною залізницею. В шахті № 2—3 ім. Ф. Е. Дзержинського в цей час уже працювало 8 електровозів, 15 врубових машин, гірничий комбайн, механічні навантажувачі породи. Замість обушка і кайла почали застосовувати відбійні молотки і електросвердла. Середньодобовий видобуток цієї шахти досяг 2500 тонн[3].

Проводилися роботи по реконструкції і на інших шахтах тресту «Фрунзевугілля». В результаті значно зріс видобуток вугілля. Так, наприклад, на шахті № 30 «Михайлівка» в 1935 році він збільшився вдвоє проти 1925 року[4].

Вінок з антрацитових вуглин В. І. Леніну від ровеньківських гірників. 1924 р.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 164, арк. 1.
[2] Луганський облдержархів, ф. 293, оп. 1, спр. 9, арк. 83, 88, 92.
[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1406, арк. 26.
[4] Луганський облдержархів, ф. 702, оп. 7, спр. 7, арк. 45.

43 7-505

В роки соціалістичної реконструкції Донбасу всенародного характеру набуває соціалістичне змагання. В боротьбі за вугілля на ровеньківських шахтах виросло чимало чудових гірників. Кадрові шахтарі-ударники Ф. Д. Розвязєв, П. М. Барабанщиков, С. Д. Антипов, М. С. Сочава, О. Т. Мартиненко досягли великих успіхів у першій п'ятирічці.

У роки другої п'ятирічки (1932—1937 рр.) серед шахтарів розгорнувся стахановський рух — найвищий на той час етап соціалістичного змагання. Ровеньківці пишалися знатними людьми з шахти № 28 «Венгерівка» М. О. Стежниковим, А. Я. Сасуновим, Є. Є. Петченком, П. В. Бєліковим та багатьма іншими.

У роки передвоєнних п'ятирічок змінює своє обличчя і стара слобода. В 1934 році її було перетворено в місто. На вулицях міста прокладено тротуари з каменю-плитняку, шосейні шляхи, проведено освітлення, водопровід. У 1939 році населення Ровеньок становило 20 904 чоловіка.

Велику увагу органи Радянської влади приділяли розвиткові охорони здоров'я. 1925 року в Ровеньках було збудовано нову лікарню на 150 ліжок, оснащену найновішим медичним обладнанням. На початок 1940 року в місті, крім лікарні, працювали поліклініка, жіноча і дитяча консультації, дитяча молочна кухня, санітарно-епідемічна станція. В медичних закладах налічувалося 30 лікарів і близько 300 середніх медичних працівників. Для забезпечення лікувальних закладів медичними кадрами в 1936 році в місті було відкрито медичну школу[1].

За роки довоєнних п'ятирічок далі розвивалася народна освіта. В 1940 році на території міста, включаючи і шахтні селища, було 11 шкіл. Особливо хороші були новозбудовані середні школи № 1, 2 і 5 та семирічна школа № 3. В численних лабораторіях учні провадили дослідну роботу, підтримуючи зв'язки з науково-дослідними установами різних міст. Так, агробіологічний гурток середньої школи № 1 під керівництвом І. Г. Тоглієвої мав зв'язки з науково-дослідними інститутами Москви, Києва, Харкова, Свердловська, одержував від них насіння і рекомендації. А в інститути повідомлялися результати спостережень на дослідних ділянках[2].

Великою популярністю серед населення користувалися вчителі Г. О. Карасьова, В. Д. Погрібна, П. Ф. Матяш. Ім'я Єлизавети Михайлівни Бирюкової було добре відоме не тільки дітям, але й людям старшого покоління, які навчалися у неї письма. В 1938 році ровеньківці виявили їй велике довір'я, обравши депутатом Верховної Ради УРСР.

Значна увага в роки п'ятирічок приділялася підготовці технічно грамотних кадрів. У 1929 році в Ровеньках відкрився філіал Краснолуцького гірничого технікуму, а потім — вищі інженерні курси по підготовці спеціалістів.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1406, арк. 42.
[2] Там же, ф. 179, оп. 3, спр. 1406, арк. 44.

Учасники 6-ї конференції Ровеньківського гірничорудного району. 1925 р.

Тисячі гірників пройшли складний шлях від малописьменного робітника до інженерно-технічного працівника, керівника виробництва. Так, П. М. Барабанщиков до революції був неписьменним. Працював у шахті з 1913 року. Радянська влада дала можливість робітникові вчитися. Спочатку навчався в лікнепі, потім на курсах по підготовці спеціалістів. Ударник першої п'ятирічки П. М. Барабанщиков у 1930 році був висунутий на посаду начальника шахти, закінчив Промакадемію. Такий шлях пройшло багато шахтарів-ровеньківців.

У червоному кутку молодіжного гуртожитку гірників. Ровеньки. 1920—30 рр.

У 1940 році в місті було відкрито гірничий технікум.

Центром культурно-освітньої роботи серед населення став збудований у 1934 році міський Будинок культури. Широкого розмаху набирає художня самодіяльність. Тільки в місті працювало понад 50 гуртків. Одним із кращих був ансамбль пісні і танцю середньої школи № 1. У місті було відкрито також клуб піонерів. Працював кінотеатр. Було організовано редакцію місцевого радіомовлення. В 1941 році районна газета «Вперед» відзначила 12-у річницю з дня виходу першого номера. Широко пропагували твори радянських письменників бібліотеки при Будинку культури і червоних кутках на підприємствах.

Піклування партії і уряду окрилювало гірників, запалювало їх на нові трудові перемоги. В 1940 році ровеньківські шахтарі видобули 2100 тис. тонн антрациту[1]. Це був чималий вклад у справу зміцнення економіки країни.

З першого дня Великої Вітчизняної війни лозунг «Все для фронту, все для перемоги!» став основним законом життя трудівників міста.

У липневі дні 1941 року в міському парку культури і відпочинку відбулися багатолюдні мітинги, присвячені проводам ровеньківців на фронт. Відразу після мітингів майбутні захисники Батьківщини йшли в Луганськ, де формувалася шахтарська дивізія. Понад 60 проц. комуністів і комсомольців Ровеньок взялися за зброю в перші дні війни. Серед них були гірники І. Є. Довженко, К. І. Сереженко, майстер зв'язку Д. Х. Друпов, учитель П. А. Семенко, бухгалтер П. П. Клименко і багато інших.

В місті створювалося народне ополчення. Незабаром в його рядах налічувалося 6500 чол. У шахтах Ровеньок, ставши на зміну гірникам, які пішли на фронт, працювали ветерани праці, жінки, підлітки. Незважаючи на трудноці воєнного часу, шахти не знижували темпів роботи. В липні 1941 року середньодобовий видобуток вугілля по тресту «Фрунзевугілля» зріс проти травня того самого року на 500 тонн.

«У моїй бригаді,— згадує кадровий робітник бригадир А. М. Скляров,— працювало п'ять чоловіків, дев'ять жінок і підлітків. Середньозмінний наряд становив 65 тонн. Він був розрахований на бригаду професійних гірників. Проте я не пам'ятаю такого дня, щоб ми не виконали завдання. Жінки і підлітки в роботі не відставали від кадрових шахтарів. Ні артилерійські обстріли, що почалися, коли фронт наблизився до міста, ні нальоти ворожої авіації не зломили бойового духу шахтарів і шахтарок».

Для потреб фронту працювали й інші промислові підприємства міста. Робітники центральних електромеханічних майстерень і Ровеньківської МТС почали виготовля-

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1406, арк. 2.

ти корпуси мін і організували ремонт стрілецької зброї. Вже за перший рік війни вони виготовили 14 тис. корпусів мін і відремонтували понад 100 тис. гвинтівок. Робітники Ровеньківської МТС виявили велику винахідливість, пристосувавши верстати для виготовлення окремих частин стрілецької зброї[1]. Ровеньківський хлібозавод щодня давав для фронту 3 тонни сухарів.

Виявляючи високе почуття любові до Батьківщини і героїчної Червоної Армії, комсомольські організації району зібрали протягом першого року війни на будівництво танкової колони ім. Ленінського комсомолу 242 тис. крб. Понад 100 тис. крб. було внесено на будівництво авіаескадрильї. Всього ж за роки війни трудящі Ровеньок з своїх особистих заощаджень внесли в фонд нашої перемоги 30 млн. крб. Тисячі ровеньківців брали участь у спорудженні оборонних рубежів на річці Міус і в інших районах.

У серпні 1941 року фашистські війська наблизилися до Донецького басейну. Почалася евакуація всього цінного устаткування. Верстати, підйомні машини, насоси, мотори вантажили на залізничні платформи і вивозили вглиб країни. Проте ворога було спинено біля воріт Донбасу, і підприємства міста працювали далі у важких умовах прифронтової смуги.

У ці грізні дні в Ровеньківський райком партії і райком комсомолу надходили щодня сотні заяв від трудівників з проханням послати їх на фронт. Удень і вночі тривали роботи на будівництві оборонних рубежів навколо міста. Комсомольці обслуговували військові госпіталі. Молоді патріоти — Клара Стрюк, Зіна Филипенко, Анатолій Пушкаренко — ходили в розвідку, доставляючи радянському командуванню цінні відомості. Валя Фартушна, яка кілька разів переходила лінію фронту, загинула смертю хоробрих[2].

Але гітлерівцям вдалося прорвати нашу оборону. 18 липня 1942 року фашисти зайняли Ровеньки. Напередодні окупації ворожі бомбардувальники протягом чотирьох днів бомбили місто. Під час нальотів загинуло понад дві тисячі мирних громадян.

З приходом окупантів у місті почалися арешти і розстріли. Було по-звірячому замучено залишених для підпільної роботи комуністів П. К. Анащенка, В. Д. Луганського, І. П. Родіонова, А. Я. Проценка і командира партизанської групи С. Я. Яковлєва[3].

Проте ровеньківців не зломили розстріли і арешти. На шахті «Михайлівка» Р. А. Долголенко та його син Петро організували саботаж виконання розпоряджень німецького командування. Населення міста уперто зривало наказ бургомістра про відновлення робіт на шахтах. За це у вересні 1942 року було заарештовано близько 150 ровеньківських гірників.

На шахті № 5 патріоти зірвали пуск підстанції. Ризикуючи життям, робітники заховали від гітлерівців 15 електромоторів, кабель, трансформатори та інше електроустаткування[4].

Розлючені фашисти і далі жорстоко розправлялися з населенням. За час окупації Ровеньок вони розстріляли і замучили 832 чоловіка, вигнали на каторгу в Німеччину сотні людей. В самому лише Михайлівському таборі (за 6 км на захід від Ровеньок) за півмісяця до визволення міста гітлерівці вбили 117 полонених червоноармійців. Багато ув'язнених померло від хвороб і виснаження.

6 лютого 1943 року в одну з камер гестапівської тюрми, що містилася в підвалі Ровеньківської районної лікарні, штовхнули змучених катуваннями юнаків і дівчат. Серед них були члени краснодонської підпільної комсомольської організації

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1406, арк. 6.

[2] Там же, ф. 179, оп. 3, спр. 1406, арк. 15.

[3] Луганський облдержархів. Хронологічний довідник про окупацію німецько-фашистськими загарбниками і визволення частинами Червоної Армії населених пунктів Ворошиловградської області. 1941—1943 рр., стор. 334.

[4] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1406, арк. 8, 29.

«Молода гвардія» Люба Шевцова, Олег Кошовий, Семен Остапенко, Віктор Суботін, Дмитро Огурцов. Молодогвардійці стійко трималися до останніх хвилин життя, зберігаючи віру в перемогу свого народу. Олег Кошовий на допиті у шефа ровеньківської польової жандармерії Вернера під час жорстокого катування вигукнув: «Однаково ви загинете, фашистські гади! Крах приходить вам, а наші вже близько!»[1]. Побитих, змучених під час допитів членів «Молодої гвардії» гітлерівські кати розстріляли в Гримучому лісі напередодні визволення міста.

17 лютого 1943 року війська Південно-Західного фронту визволили Ровеньки від німецько-фашистських загарбників. У боях за місто брали участь частини 203-ї стрілецької дивізії (командир полковник Г. С. Зданович), 333-ї стрілецької дивізії (командир полковник М. І. Матвєєв), а також 39-а танкова бригада (командир полковник Ф. В. Румянцев) і 56-а мотострілецька бригада (командир підполковник О. Я. Кравцов). На міській площі відбувся мітинг, присвячений зустрічі з воїнами-визволителями. Після мітингу населення міста і воїни Радянської Армії взяли участь у похороні патріотів, розстріляних у Гримучому лісі. Їх останки було перенесено у сквер, названий пізніше Молодогвардійським.

Величезної шкоди завдали гітлерівські загарбники Ровенькам. Центр міста було перетворено в руїни. Спалено будинки трьох шкіл, держбанку, Будинку політичної освіти, десятків магазинів. Відступаючи, гітлерівці висадили в повітря залізничний вокзал, маслозавод, елеватор, будинок пункту «Заготзерно», цілком знищили державний борошномельний завод. Було виведено з ладу всі вугільні підприємства. Загальна сума шкоди тільки по тресту «Фрунзевугілля» становила 50 млн. карбованців[2].

У перші дні після визволення міста комуністи організують трудящих на ліквідацію наслідків окупації. Життя в місті набуває нормального ритму. Буквально другого дня після визволення міста учні прийшли на подвір'я своїх зруйнованих шкіл. Відбудовні роботи проходили вдень і вночі. Восени 1943 року почалося навчання в загальноосвітніх школах міста, гірничому технікумі, школі ФЗН. Через кілька днів після визволення Ровеньок почали працювати районна лікарня, магазини, клуб. 19 лютого вийшов перший після вигнання окупантів номер газети «Вперед». Почав працювати радіовузол. У березні 1943 року однією з перших в Ровеньках була пущена шахта № 10 «Роза». Потім до ладу діючих стала шахта № 59. Наприкінці 1943 року на цій шахті вперше в районі після визволення було освоєно врубову машину. Її повів комсомолець Г. Бєляєв. Юнак виконував по дві норми за зміну. За десять місяців він нарубав 67 тис. тонн вугілля і навчив водити врубову машину більш як 20 своїх товаришів[3].

Над шахтами взяла шефство комсомольська організація міста, очолювана колишнім учасником Краснодонського підпілля М. Т. Щищенком. В Ровеньки за комсомольськими путівками прибували сотні ентузіастів, випускників ремісничих училищ і шкіл ФЗН. У 1944 році в Ровеньках уже працювало 50 комсомольсько-молодіжних бригад. За рік після визволення міста вони видобули понад план більше 24 ешелонів вугілля. За ударну працю і перевиконання плану видобутку вугілля в 1944 році дев'ять комсомольсько-молодіжних бригад було нагороджено почесними грамотами ЦК ВЛКСМ[4], а комсомольці Б. Бєліков і М. Стежников з шахти № 28 «Венгерівка» удостоєні ордена Трудового Червоного Прапора.

Активну участь у відбудовних роботах брали жінки. Вони успішно оволодівали шахтарськими професіями. Робітниці В. Цупко, М. Буравко, Є. Филипенко виконували по півтори норми.

Старий гірник Лобівського шахтоуправління Т. Р. Ковтун звернувся з закликом до пенсіонерів стати на трудову вахту. «Я пропрацював на шахті тридцять років,— писав він у своїй заяві на ім'я начальника шахтоуправління.— Держава мене добре

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1406, арк. 68.
[2] Там же, ф. 312, оп. 1, спр. 3, арк. 5.
[3] Там же, ф. 179, оп. 3, спр. 1406, арк. 32.
[4] Газ. «Правда Украины», 6 березня 1944 р.

Шахтарі-новатори, нині пенсіонери: А. Я. Сасунов (зліва) — депутат Верховної Ради УРСР двох скликань і Герой Соціалістичної Праці Є. Є. Петченко. Ровеньки.

забезпечила. Але тепер я не можу сидіти, склавши руки». Слідом за Т. Р. Ковтуном у вибій пішли десятки літніх шахтарів.

Про ровеньківських новаторів заговорили в Донбасі. Зарубник шахти № 28 «Венгерівка» Л. Т. Голоколосов розробив і впровадив новий метод нарізування лав. Працюючи по-новому, Л. Т. Голоколосов за 1944 рік виконав п'ять річних норм. Він був удостоєний Державної премії[1].

Про темпи відбудовних робіт можна судити з того, що в тресті «Фрунзевугілля» на кінець війни вже діяло 13 вугільних підприємств з середньодобовим видобутком 2600 тонн. Значних успіхів було досягнуто в справі механізації цього процесу і підвищення продуктивності врубових машин. У 1945 році механізований видобуток по тресту становив 82,6 проц., а продуктивність врубових машин перевищила планову на 34,5 процента[2].

Поряд з вугільними відбудовувалися і інші промислові підприємства. Після визволення від окупантів було створено і пущено цехи: паперовий, гвоздильний та інші. Став до ладу також шкіряний завод.

Мужньо билися ровеньківці на фронтах Великої Вітчизняної війни. Безсмертний подвиг учинив на Житомирщині колишній ровеньківський робітник, командир 64-ї гвардійської танкової бригади, комуніст О. Ф. Бурда. До призову в Червону Армію О. Бурда працював слюсарем на шахті № 15 «Ударник». Потім він закінчив танкове училище і в перший день Великої Вітчизняної війни вже воював з ворогом. Його танкісти билися під Москвою, на Орловсько-Курській дузі, визволяли Україну. 24 квітня 1944 року в районі населеного пункту Цибулевого Житомирської області штаб його танкової бригади був оточений гітлерівцями. В руки ворога могли потрапити цінні документи.

І тоді командир бригади О. Ф. Бурда в своєму танку Т-34 вступив у бій з дванадцятьма ворожими «тиграми». Бій був нерівний. Увесь радянський екіпаж загинув, але зате штабні машини вирвалися з вогневого кільця.

Посмертно О. Ф. Бурді було присвоєно звання Героя Радянського Союзу[3].

Колишній вибійник В. А. Трушин командував 61-м гвардійським стрілецьким полком. Беручи участь у прориві оборони противника біля села Калнуяй Литовської РСР, 6 жовтня 1944 року полк під командуванням В. А. Трушина завдав ворогові великих втрат у живій силі і техніці. Указом Президії Верховної Ради СРСР В. А. Трушину було присвоєно звання Героя Радянського Союзу, проте повідомлення про це не застало вже героя живим. З великими почестями його було поховано в Кудіркос-Науместіс Литовської РСР.

Високого звання Героя Радянського Союзу удостоєні також вихованці партійної і комсомольської організацій Ровеньок підполковник С. І. Титаренко, майори М. М. Покачалов, А. А. Мален, П. В. Бєліков, старший лейтенант В. Є. Ярцев.

На ознаменування річниці визволення України від німецько-фашистських загарбників вибійник шахти № 28 «Венгерівка» Л. Т. Голоколосов виконав змінне завдання на 3500 проц.[4]. 16 вересня 1945 року обласна газета «Ворошиловградская правда» повідомила про те, що вибійник шахти ім. М. Щорса Михайлівського шахто-

[1] Луганщина. Луганськ, 1960, стор. 136.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1406, арк. 4.
[3] Журн. «Танкист», 1960, № 4, стор. 29.
[4] Газ. «Ворошиловградская правда», 19 жовтня 1945 р.

управління Є. Є. Петченко цілий тиждень виробляв по 5—6 норм за зміну[1]. В 1947 році Є. Є. Петченкові було присвоєно звання почесного шахтаря, а через рік — Героя Соціалістичної Праці. Протягом двох років він виконав вісім річних норм.

Серед передових шахтарів був і врубмашиніст шахти № 3 ім. Ф. Е. Дзержинського Іван Пилипович Ізотов. Його, представника шахтарської гвардії, трудящі Ровеньківського виборчого округу в 1946 році обрали депутатом Верховної Ради СРСР[2].

Вступаючи в післявоєнну п'ятирічку, творчо підходили до розв'язання поставлених перед ними завдань ровеньківські шахтарі. Гірники-новатори Є. Є. Петченко з Михайлівського шахтоуправління і А. Я. Сасунов шахти № 28 «Венгерівка» внесли чималий вклад в удосконалення організації праці у вибої. В результаті цього бригадир прохідників А. Я. Сасунов почав проходити з своєю бригадою за місяць 65—90 погінних метрів штреку при плановому завданні 30 погонних метрів[3].

Починання новаторів Є. Петченка і А. Сасунова швидко поширилося по всіх шахтах Донбасу.

Велику роль в удосконаленні форм організації праці відіграла постанова Ради Міністрів СРСР від 12 липня 1950 року «Про підвищення продуктивності праці, поліпшення організації виробництва і зміцнення технічного керівництва на шахтах Донбасу». Уряд запропонував вести роботи в лавах за графіком — один цикл на добу. Запроваджувалися змінні комплексні бригади.

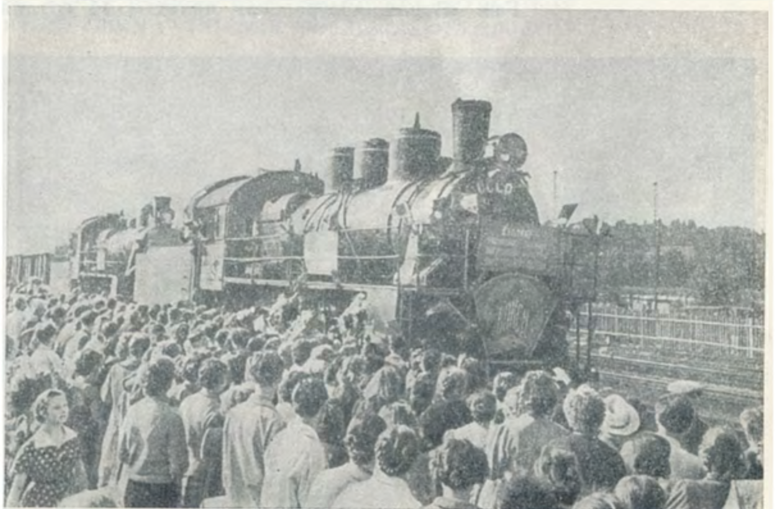
Переведення лав на циклічну роботу дало добрі результати. Наприклад, 13-а лава шахти № 54 в серпні 1952 року за 31 день виконала 31 цикл. З лави завдовжки 78 метрів щодоби виймали 245—250 тонн вугілля замість 180—200 тонн. Уже в в 1952 році на шахтах тресту «Фрунзевугілля» окремі лави замість одного циклу виконували за добу півтора-два цикли.

У місті тривало будівництво нових вугільних підприємств. Першою новобудовою післявоєнних років стала пущена в 1955 році шахта № 1—2 «Ровеньківська», найбільш механізована в тресті «Фрунзевугілля».

Важливими історичними віхами в житті ровеньківців, як і всього радянського народу, були XX—XXII з'їзди КПРС. Гірники тресту «Фрунзевугілля» одними з перших у Луганській області включилися в соціалістичне змагання за гідну зустріч XX з'їзду КПРС. У дні, коли вся країна готувала трудові подарунки з'їздові, в Ровеньках закінчували будівництво семи капітальних шахт. До ладу діючих вступили нові вугільні підприємства.

П'ятдесяті роки невпізнанно перетворили Ровеньки. Розширилися межі міста. В південно-західній його частині виросли сучасні багатоквартирні будинки селища Чернігівського, а з півночі приєдналося селище Київське. Біографія міських окраїн розпочалася в 1956 році, коли на заклик партії і по велінню своїх сердець сюди прибула молодь з різних областей України. У будівництві комсомольських шахт у Ровеньках взяло участь 6 тис. комсомольців і молоді, посланців Києва, Херсона, Чернігова і Луганська. Їхніми руками поблизу міста було споруджено п'ять ком-

Перший ешелон вугілля з «Київської-комсомольської» шахти № 1 трудящим столиці України. Ровеньки. 1957 р.

[1] Газ. «Ворошиловградская правда», 16 вересня 1945 р.

[2] Луганський облдержархів, ф 702, оп. 7, спр. 7, арк. 41.

[3] Г. Ткаченко. Подвиг шахтеров Донбасса. Луганск, 1960, стор. 45—50.

сомольських шахт: «Київські-комсомольські» № 1 і № 2, «Чернігівська-комсомольська», «Херсонська-комсомольська» і «Луганська-комсомольська».

Серед молодих будівників розгорнулося соціалістичне змагання. Прохідницька бригада А. Малуша на будівництві шахти «Київської-комсомольської» № 1 за місяць виконала обсяг робіт, розрахований на два місяці. Перший успіх окрилив, і посланці Києва звернулися з закликом почати змагання за дострокове завершення будівництва комсомольських шахт[1].

Несприятлива осінь 1956 року ставила перед молодими будівниками шахт одну перешкоду по одній. Тільки прохідники шахти «Київська-комсомольська» № 1 заклали шийку ствола, линула злива. Два дні бушувала стихія. Каламутні потоки води затопили ствол. Коли дощ перестав, прохідники бригади А. Мовчанюка мали вирішити, що робити далі. Час не чекав. Треба було відкачувати воду, але близько не було насосів. І. Кравченко запропонував вичерпувати воду відрами.

Холодний вітер пронизував до кісток. Промок одяг. Зціпивши зуби, працювали хлопці. Понад тисячу відер води вичерпали вони з ствола. Шлях до підземних глибин було відкрито. Так було здобуто перемогу, і в ній велика заслуга належала шахтареві І. Кравченку, демобілізованому матросу Балтійського флоту, який прибув у Донбас за путівкою Київського обкому комсомолу. 16 лютого будівництво облетіла радісна звістка: на 130-му метрі прохідники натрапили на вугілля.

Трудовий ентузіазм зростав. Дружно працювала бригада, в якій тон задавали І. Кравченко і М. Невідомський. За добу бригада проходила по 5 погонних метрів ствола при плані 1,7 погонного метра. Три цикли за день стали законом для молодих будівників шахт.

Радісним був день 22 квітня 1957 року. Комсомольці закінчили проходження першого ствола. А в День шахтаря, 25 серпня 1957 року, колектив шахти «Київська-комсомольська» № 1 достроково рапортував про здачу її в експлуатацію. Посланці комсомолу додержали свого слова.

За швидкісне будівництво і введення в дію вугільних шахт комсомол України було нагороджено орденом Леніна. Серед кращих орденами і медалями було відзначено і будівників ровеньківських шахт. Бригадир передової комсомольської бригади шахтопрохідників І. Кравченко був удостоєний ордена Леніна, бригадир прохідників В. Бережний, бригадир штукатурів Н. Задоєнко, прохідник М. Невідомський і багато інших були нагороджені орденами Трудового Червоного Прапора, «Знак пошани» і медалями СРСР.

Роки семирічки — роки бурхливого зростання вугільної промисловості Ровеньок. Знання, праця і вміння шахтарів були спрямовані на те, щоб добитися дальшого зростання середньодобового видобутку, поліпшити всі техніко-економічні показники в роботі вугільних підприємств і тресту в цілому.

Починаючи з 1958 року, в Ровеньках проводяться роботи по реконструкції вугільних підприємств, що передбачають об'єднання дрібних шахт, будівництво нових поверхневих комплексів, а також механізацію і автоматизацію виробничих процесів.

---

[1] Газ. «Ворошиловградская правда», 14 грудня 1956 р.

Бригада прохідників-швидкісників А. О. Оверченка (в центрі) шахти «Ровеньківської». 1964 р.

Лише за роки семирічки на ровеньківських шахтах більш як у три рази зросло число вугільних комбайнів, врубових машин і важких електровозів. У виробництво впроваджено потужні вугільні струги УСБ-1, застосовуються найновіші досягнення автоматики і телемеханіки. Все це позитивно позначилося на роботі вугільних підприємств. Ось лише деякі цифри, що характеризують досягнення гірників тресту «Фрунзевугілля» за семирічку. Середньодобовий видобуток зріс на 7051 тонну, темпи підготовчих робіт за цей час зросли більш як у три рази. План по продуктивності праці виконано в 1963 році, план по видобутку — на два місяці раніше строку, видобуто понад план більше мільйона тонн антрациту.

З початку семирічки серед промислових підприємств міста немає відстаючих. У ці роки народилися нові вищі рекорди. Відзначаючи 93-ю річницю з дня народження В. І. Леніна, бригада прохідників шахти № 1—2 «Ровеньківська» А. О. Оверченка пройшла за місяць 320 погонних метрів штреку. Таких темпів у тресті «Фрунзевугілля» раніше не досягала ні одна бригада. Через рік, у квітні 1964 року, бригада швидкісника А. О. Оверченка пройшла 402 погонні метри. На шахту № 1—2 «Ровеньківська» приїздили вчитися з інших шахт. Досвід бригади А. О. Оверченка допоміг бригаді комуніста А. Г. Свистова з шахтоуправління № 6—7 «Дар'ївського» добитися найвищої продуктивності по комбінату «Донбасантрацит». У листопаді 1964 року ця бригада пройшла 805 погонних метрів двоколійного відкаточного штреку[1].

1 вересня 1965 року стало відомо про нові виробничі досягнення бригади прохідників М. Є. Проніна з шахти № 1—2 «Ровеньківська». За місяць вона пройшла 550 метрів квершлагу. Цим було перевершено всесоюзний рекорд прохідників бригади В. І. Хрєнова з шахти ім. XXII з'їзду КПРС тресту «Кадіїввугілля».

У 1966 році в місті працювали вже 120 бригад і 5759 ударників комуністичної праці. Трудові успіхи гірників високо оцінили Комуністична партія і Радянський уряд. За видатні заслуги у виконанні завдань семирічного плану і досягнення високих техніко-економічних показників у роботі Президія Верховної Ради СРСР присвоїла звання Героя Соціалістичної Праці бригадирові робітників очисного вибою шахтоуправління № 4—5 «Дар'ївське» М. П. Третьякову, 150 робітників та інженерно-технічних працівників тресту «Фрунзевугілля» було нагороджено орденами і медалями.

Шахтарі міста підтримують дружні відносини з колегами по професії за рубежем. Одним з характерних прикладів є дружба гірників другої дільниці шахтоуправління № 4—5 «Дар'ївське» тресту «Фрунзевугілля» з болгарськими шахтарями дільниці № 4 рудника «Мерічлері». Машиніст врубової машини шахтоуправління № 4—5 «Дар'ївське» В. І. Буйновський у складі радянської делегації, на запрошення ЦК профспілки шахтарів і металургів Болгарії, побував у цій країні. Мета поїздки — обмін досвідом роботи.

В. І. Буйновському було про що розповісти болгарським шахтарям. Він працює на дільниці, якій присвоєно звання комуністичної праці. Болгарські гірники вирішили також боротися за почесне звання. Тепер радянські і болгарські друзі часто обмінюються листами, телеграмами, діляться своїми успіхами, розповідають про трудові будні.

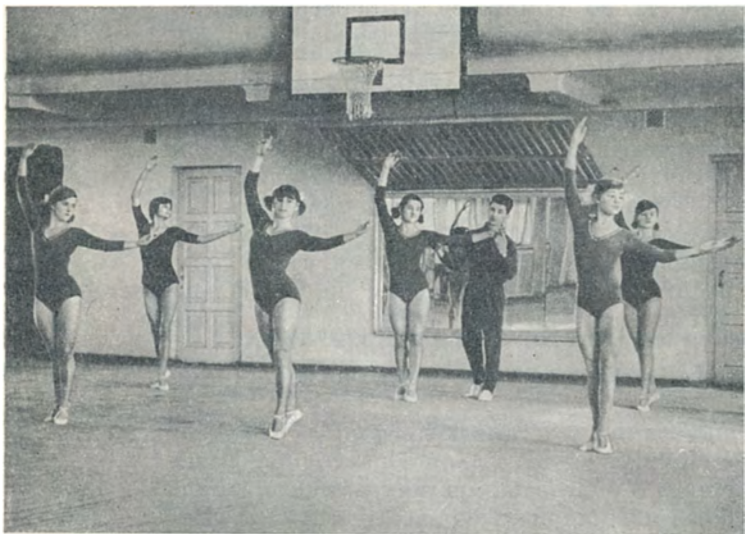
Новими трудовими успіхами зустріли трудівники Ровеньок XXIII з'їзд КПРС. На форумі комуністів України були посланці міської партійної організації — прохідник-швидкісник А. Г. Свистов, заслужений лікар республіки А. Г. Вороніна і перший секретар міського комітету КП України В. П. Мішин. У роботі XXIII з'їзду КПРС брав участь керуючий трестом «Фрунзевугілля» М. К. Косарєв.

З великим піднесенням трудяться гірники Ровеньок у новій п'ятирічці (1966—1970 рр.). Шахтарі тресту «Фрунзевугілля» достроково, 22 грудня, завершили план ювілейного року. За два роки вони видали понад план близько 400 тис. тонн палива.

[1] Газ. «На трудовій вахті», 8 грудня 1964 р.

Нові будинки по вул. Леніна у Ровеньках. 1965 р.

На уроці спортивної гімнастики в дитячій спортивній школі товариства «Авангард». Ровеньки. 1965 р.

Ставши на трудову вахту на честь 50-річчя Великого Жовтня, бригада комуністичної праці, очолювана Г. І. Моцаком (шахта № 3 «Дар'ївська») за 31 робочий день (з 1 по 5 вересня 1967 р.) комплексом «КМ-87С» нарубала по 1283 тонни на робітника по забою.

ЦК КП України, Рада Міністрів УРСР поздоровили гірників з досягненням визначного виробничого успіху. Колективу шахти № 3 «Дар'ївська» було присуджено перехідний Червоний прапор Ради Міністрів УРСР і Міністерства вугільної промисловості УРСР, а бригаді комуніста Г. І. Моцака — перехідний Червоний прапор Міністерства вугільної промисловості СРСР.

Натхненні рішеннями XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КП України, ровеньківці зосереджують свою увагу на дальшому піднесенні економіки, культури, зростанні добробуту радянських людей.

Невпізнанно змінилися Ровеньки за післявоєнні роки. В 1963 році вони стали містом обласного підпорядкування. Територія міста становить 60 кв. км, житловий фонд — 709,521 тис. кв. метрів (у т. ч. громадський — 298,865 тис. кв. метрів). Тільки в роки семирічки ровеньківці дістали від держави понад 160 тис. кв. метрів житла. Там, де до революції були низенькі, вкриті соломою хатки і землянки, піднеслися красиві багатоповерхові будинки.

Багато зроблено по впорядкуванню і озелененню вулиць робітничих селищ. Гордістю ровеньківців став красень-сквер на вулиці В. І. Леніна. Вирощені на штучному грунті, в ньому щовесни надягають біле вбрання каштани.

Улюбленим місцем відпочинку трудівників став також лісопарк з двома мальовничими ставками. В глибині лісу, серед високих дубів і кучерявих кленів, розташоване маленьке містечко з фонтанами, водним басейном. Це — піонерський табір міськкому профспілки працівників вугільної промисловості. А до 50-річчя Радянської влади в південно-західній частині міста, недалеко від шахти № 71, закладено фруктовий сад площею 200 га, споруджується ставок з дзеркальною поверхнею 10 га.

Місто має розвинуту водопровідну і каналізаційну сітки. Триває його газифікація.

Поліпшення матеріального добробуту трудящих супроводилося в роки семирічки зростанням товарообороту і розширенням сфери побутового обслуговування населення.

Якщо в 1963 році товарооборот магазинів міста становив 46,6 млн. крб., то в 1967 році він збільшився до 51,1 млн. крб. За два роки п'ятирічки ровеньківцям було продано 2192 холодильники, 3666 телевізорів, 195 піаніно, 62 автомашини, 5383 пральні машини.

Партія і уряд виявляють велике піклування про зміцнення здоров'я трудящих. Про це свідчать і приклади з життя шахтарського міста Ровеньок. 180 лікарів і 784 середні медичні працівники обслуговували в 1966 році 9 лікарень, поліклініку на 550 щоденних прийомів, родильний будинок, кістковотуберкульозний санаторій і грязеводолікарню. До послуг трудящих також 9 аптек, станція переливання крові і станція «Швидкої допомоги». Для наймолодших жителів міста відкрито 13 дитячих садків і 6 ясел на 2005 тис. дітей.

Відзначаючи великі заслуги в розвитку охорони здоров'я, Президія Верховної Ради УРСР присвоїла почесне звання заслуженого лікаря УРСР завідуючим відділеннями лікарень А. Г. Вороніній і Я. У. Лобковій. Великою повагою в місті користується і найстаріший лікар У. Г. Пащук, який присвятив 40 років свого життя охороні здоров'я шахтарів. В ювілейні дні 1967 року йому також присвоєно звання заслуженого лікаря УРСР.

Великих успіхів досягнуто в розвитку народної освіти. В 1966 році в місті працювали 13 загальноосвітніх і 5 шкіл робітничої молоді, школа-інтернат, гірничий технікум, 2 професійно-технічні училища, дитяча музична школа.

В Ровеньках працює понад 600 учителів. Кращі з них удостоєні звання відмінників народної освіти. Це хімік Н. П. Свистунова, історик К. П. Бойко, географ О. П. Черченко, філолог О. В. Білоусов, учителька молодших класів Л. М. Котенко та ін.

Понад 30 років присвятив школі комуніст К. Г. Забранюк. Він відомий і як чудовий пропагандист, депутат міської Ради депутатів трудящих, учасник художньої самодіяльності. К. Г. Забранюк — перший почесний громадянин міста. Це високе звання було присвоєно йому 3 жовтня 1965 року, коли наша країна вперше відзначала День учителя. 42 роки пропрацював учитель М. Г. Любченко. Свою багаторічну працю географа він узагальнив у книзі «Метеорологічні спостереження в школі», виданій у Києві в 1962 році.

У системі заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я трудящих, розвиток їх фізичних здатностей, важливе місце займає спорт. У 1966 році в Ровеньках було 18 тис. фізкультурників, об'єднаних у 56 колективів спортивних товариств «Спартак» і «Авангард». Працюють 2 спортивні школи. З 20 видів спорту, що культивуються в Ровеньках, особливу популярність здобули легка атлетика, футбол, баскетбол і гімнастика.

У 1967 році міська футбольна команда стала чемпіоном області і золотим призером України. Їй надано право виступати на першість СРСР серед команд — майстрів класу «Б».

Ветерани праці, почесні піонери міста: вчитель П. А. Семенко, Герой Соціалістичної Праці І. В. Кочегаров, Т. М. Романовська і бригадир бригади комуністичної праці шахти № 81 С. П. Горностаєв вітають дітей з 40-річчям створення піонерської організації ім. В. І. Леніна. Ровеньки. 1964 р.

У місті є 5870 спортсменів-розрядників. За межами Луганщини відомі імена майстрів спорту СРСР гімнаста Ю. С. Мойсеєва, важкоатлетів призера країни Г. М. Дяченка і Б. І. Прусса.

Спортивна база міста складається з стадіону, 16 спортивних залів, 95 волейбольних і 40 баскетбольних майданчиків, 26 футбольних полів.

Велику культурно-масову роботу серед трудящих проводять культурно-освітні установи. В місті працюють Палац культури ім. М. Горького, два кінотеатри, вісім клубів, 15 бібліотек і 20 літніх агітмайданчиків. Особливою популярністю жителів міста користується Палац культури. В ньому часто відбуваються тематичні вечори, вшанування новаторів виробництва, молодіжні бали, кінофестивалі, огляди художньої самодіяльності.

За післявоєнні роки місто Ровеньки значно розширило культурні зв'язки. На гастролі до шахтарів приїздять артисти майже всіх союзних республік.

Тісні зв'язки підтримують ровеньківці із спілкою письменників України, багатьох письменників радо приймали у своєму місті, а Миколу Бажана двічі обирали депутатом Верховної Ради УРСР.

Колективи художньої самодіяльності Палацу культури — неодноразові учасники республіканських оглядів народних талантів. Успішно виступав на обласному огляді «Театральна весна 1966 року» драматичний гурток. В його репертуарі — «Барабанщиця» А. Салинського, «Чужа дитина» В. Шкваркіна, «П'ять вечорів» А. Володіна, «Втрачений син» Г. Арбузова та інші п'єси радянських драматургів. Серед учасників колективу чимало ветеранів самодіяльної сцени. Так, 45 років бере участь у спектаклях старий робітник П. В. Білоусов.

У місті 7,5 тис. чол. присвячують вільний час самодіяльному мистецтву.

Серед ровеньківців — любителів мистецтва — відомий самодіяльний художник і скульптор учитель С. Ф. Пирогов. Його роботи не раз експонувалися на обласних, республіканських, союзних і всесвітніх виставках самодіяльних художників, а за картину «Зайшов додому» він одержав у 1948 році першу Всесоюзну премію. У 1960 році роботи С. Ф. Пирогова були представлені в місті Сосновиці (Польща) і відзначені Дипломом 2-го ступеня. У травні 1965 року в Ровеньках були організовані виставки робіт цього цікавого майстра, присвячені 20-річчю перемоги над фашистською Німеччиною і 50-річчю Радянської влади. У художника чимало послідовників.

У місті працює любительська студія образотворчого мистецтва, художники-любителі відображають у своїх творах революційне минуле Ровеньок. Члени любительської кіностудії готують кінонариси про сучасне місто, його людей.

Міцно ввійшов у життя трудівників міста народний університет культури з двома факультетами — літературним і мистецтвознавчим, який працює вже майже 10 років.

Відкриття пам'ятника Олегу Кошовому, Любі Шевцовій, Семену Остапенку, Віктору Субботіну та Дмитрові Огурцову в Гримучому лісі в день 20-річчя перемоги над гітлерівською Німеччиною. На передньому плані батьки молодогвардійців. Ровеньки. 1965 р.

Крім того, функціонують народна музична школа, університет педагогічних знань для батьків і спеціальний університет з питань культури для юнацтва.

Виховання нової людини на кращих зразках трудового героїзму лягло в основу нових традицій. Однією з них стало свято трудової слави. На міській площі на честь переможців соціалістичного змагання підносяться прапори, засвічуються зірки пошани. Трудівникам, які найбільше відзначилися, присвоюється почесне звання «Героя праці нашого міста». На честь 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції засновано Книгу трудової слави. До неї записуються імена переможців змагання. У листопаді 1965 року у місті відкрито історико-краєзнавчий музей, якому присвоєно звання народного, у 1967 — музей пам'яті загиблих молодогвардійців.

Доброю традицією стало також урочисте вручення юнакам і дівчатам комсомольських квитків у сквері Молодогвардійців. Тут же біля пам'ятника-обеліска зустрічають світанок після шкільного балу випускники.

Свято оберігають ровеньківці пам'ятні місця свого міста. В 1965 році в день 20-річчя перемоги над гітлерівською Німеччиною в Гримучому лісі на місці страти героїв-молодогвардійців було встановлено гранітний монумент, а в Молодогвардійському сквері — гранітний обеліск, біля підніжжя якого запалено вічний вогонь.

Зростає, набирає сили шахтарське місто. Його майбутнє зв'язане з дальшим розвитком підприємств вугільної промисловості Донбасу. На кінець п'ятирічки виробнича потужність тресту «Фрунзевугілля» зросте до 27 тис. тонн антрациту на добу. В роки п'ятирічки буде збудовано нові потужні вугільні підприємства. Стане до ладу взуттєва фабрика потужністю понад 3 млн. пар взуття на рік. Далі розвиватимуться початі наприкінці семирічки роботи по газифікації і поліпшенню водопостачання.

Ровеньківці славлять своє місто ділами, звіряючи їх з рухом країни вперед. Вони сповнені сил і рішимості під керівництвом ленінської партії внести свій вклад у будівництво комунізму.

Н. П. ГРИЦАЄНКО

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СЕЛИЩНИХ РАД, ПІДПОРЯДКОВАНИХ РОВЕНЬКІВСЬКІЙ МІСЬКІЙ РАДІ

КЛЕНО́ВИЙ — селище міського типу (з 1956 року), центр селищної Ради, підпорядковане Ровеньківській міській Раді. Розташований за 7 км від залізничної станції Дар'ївка. Населення — 6,5 тис. чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Великокам'янка, Коробкине, Покровка.

В селищі розташовані шахти №№ 1, 2, 3, 6, 7, об'єднані в шахтоуправління № 6—7 «Дар'ївське» і № 1—2 «Дар'ївське».

Тут є восьмирічна школа, школа-інтернат та школа робітничої молоді, Будинок культури, бібліотека; лікарня.

Кленовий — молоде селище, що виникло у 1955 році під час будівництва шахт. Його першими жителями були посланці комсомолу країни.

В с. Великокам'янка народився С. І. Титаренко — Герой Радянського Союзу.

МИХА́ЙЛІВКА — селище міського типу (з 1954 року), центр селищної Ради, підпорядковане Ровеньківській міській Раді. До залізничної станції Картушине — 6 км, населення — 9 тис. чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Гірник, Тацине, Каршине.

В селищі розташовані шахта № 2 ім. Чапаєва, шахтоуправління «Луганське—Комсомольське». Їх добова потужність 1200 тонн вугілля. Наваловідбійник Є. Є. Петченко удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці.

Є середня, восьмирічна школи і школа робітничої молоді, Будинок культури, бібліотека; функціонує лікарня. Селище озеленене: За роки семирічки збудовано 2987 кв. метрів жилої площі. Михайлівка заснована в 1910 році. Перша шахта була тут відкрита в 90-х роках XIX століття. Партійна і комсомольська організації були створені у 1920 році. В роки довоєнних п'ятирічок на шахті № 30 «Михайлівка» широкого розмаху набирав стахановський рух.

За героїзм на фронтах Великої Вітчизняної війни звання Героя Радянського Союзу удостоєні П. В. Беліков, А. А. Мален, М. М. Покачалов, В. А. Трушин. У 1944 році шахтар Л. Т. Голоколосов за рекордну продуктивність праці удостоєний звання лауреата Державної премії.

НАГО́ЛЬНО-ТАРА́СІВКА — селище міського типу (з 1938 року), центр селищної Ради, підпорядковане Ровеньківській міській Раді. Розташована на річці Нагольній за 10 км від м. Ровеньок. Населення — 4 тис. чоловік. Селищній Раді підпорядковане село Березівка.

В селищі — середня школа і школа робітничої молоді, клуб на 360 місць, бібліотека, лікарня. За 1959—1965 рр. зведено 3828 кв. метрів житлової площі.

Виникло село у XVII столітті. У 60-х роках XIX століття на його території була відкрита шахта кольорових металів.

НОВОДА́Р'ЇВКА (до 1932 року — Дар'ївка) — селище міського типу (з 1939 року), центр селищної Ради, підпорядковане Ровеньківській міській Раді. Розташована за 7 км на південний схід від міста Ровеньок. Населення — 9000 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Великоведмеже, Калинівка, Маловедмеже.

В селищі розташоване шахтоуправління № 4—5 «Дар'ївське», завод по виготовленню щебеню. Розміщена центральна садиба радгоспу «Ровеньківський». Директор радгоспу О. Д. Колесниченко удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці.

Є 2 середні і початкова школи, гірничопромислове училище, 3 клуби, 2 бібліотеки; розміщений міжрайонний тубдиспансер. За роки семирічки збудовано 6620 кв. метрів житлової площі.

Селище виникло у 1876—1878 рр. під час будівництва залізничної лінії Дебальцеве—Зверєве.

В 1917 році робітники селища дали бій загону білокозаків.

ЯСЕНІ́ВСЬКИЙ (до 1954 року — Лобовський) — селище міського типу (з 1938 року), центр селищної Ради, підпорядковане Ровеньківській міській Раді. Розташований за 14 км на північний схід від міста Ровеньок і за 1 км від залізничної станції Лобівські Копі. Населення — 12,2 тис. чоловік.

В селищі знаходяться шахти № 1—2, № 3—80, № 31—32 (добова потужність 2450, 1300, 1400 тонн вугілля). Розташована центральна садиба радгоспу «Ясенівський», овочево-молочного напряму.

Тут є 2 середні, 2 початкові школи і школа робітничої молоді, гірничопромислове училище. До послуг трудящих Будинок культури, 2 клуби, 5 бібліотек; лікарня на 90 ліжок, майстерні побутового обслуговування.

Селище забудоване новими вулицями і засаджене фруктовими та декоративними деревами.

Виникло селище у 1892 році, поблизу надр, багатих антрацитом. В кінці 1918 року після вигнання німецьких окупантів, створюється партійний, а в 1920 році — комсомольський осередки.

Серед знатних людей селища В. П. Кучерик, Герой Соціалістичної Праці. Тут проживає учасник повстання на броненосці «Потьомкін» І. В. Тороп.

РУБІЖНЕ — МІСТО ОБЛАСНОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ

РУБІЖНЕ

Рубіжне — місто обласного підпорядкування, розташоване в західній частині Луганської області, на лівому березі Сіверського Дінця. Населення — 54 тис. чоловік. У місті залізнична станція на лінії Куп'янськ — Попасна. Шосейні шляхи зв'язують Рубіжне з Лисичанськом, Кремінною і Старобільськом.

Рубіжне — місто хімії. Рубіжанський хімічний комбінат — одне з найбільших підприємств анілінофарбової промисловості країни.

Найбільш ранні сліди мешкання людей на прилеглій до міста території відносять до епохи неоліту (6—4 тисячоліття до н. е.). В околицях міста виявлено залишки двох неолітичних стоянок.

Будівництво Рубіжного (спочатку селище «Русско-Краска») почалося в 1915 році на відстані півкілометра від залізничної станції Рубіжне, спорудженої в 1895 році. Виникнення на лівому березі Сіверського Дінця нового міста (в той час селища) пов'язане з початком розвитку в цьому районі анілінофарбової промисловості.

До 1914 року монополія виробництва синтетичних барвників належала Німеччині. В Росії воно було дуже незначним[1]. Скорочення імпорту барвників під час першої світової війни поставило в надзвичайно тяжкі умови підприємства легкої промисловості Росії. Наприкінці 1914 року в Москві створено тимчасову комісію для організації російського акціонерного товариства хімічної промисловості «Русско-Краска». Для будівництва заводу цього товариства було обстежено кілька ділянок землі на території Донбасу. Зупинилися на місцевості поблизу станції Рубіжне. Близькість вугільних шахт, Донецького содового заводу та коксобензольних підприємств забезпечувала дешеве паливо й сировину. Піщані грунти полегшували розв'язання проблеми скидання відходів. Сіверський Донець і розташовані поблизу озера могли дати

[1] П. М. Лукьянов. Краткая история химической промышленности СССР. М., 1959, стор. 255.

достатню кількість води. Порівняно недалеко були великі поклади вапняку та кухонної солі, необхідних для хлорного виробництва. Залізниця забезпечувала підвезення сировини і відправку готової продукції.

Статут акціонерного товариства «Русско-Краска» затвердив Микола II 4 червня 1915 року. Товариство купило у місцевого поміщика Мартиненка 1840 десятин землі і влітку 1915 року розпочало спорудження головного хімічного заводу[1].

На будівництві працювали сотні селян з підводами з Боровеньківської та сусідніх волостей Старобільського повіту. Устаткування завозили з Ревеля, Катеринослава та інших міст. Війна змусила хазяїв «Русско-Краски» зосередити увагу на виробництві продукції для воєнних потреб[2]. Одночасно з підприємством товариства «Русско-Краски» розгорнулося будівництво заводу акціонерного товариства «Коксобензол».

Основну масу робітників хімічних заводів становили селяни навколишніх сіл, які ще не порвали остаточно зв'язків із сільським господарством. Прошарок кадрових робітників, що прийшли сюди з лисичанських шахт і Алмазнянського металургійного заводу, був незначний.

Умови праці в цехах були дуже тяжкі. Велика насиченість газами повітря у виробничих приміщеннях, нестача захисних засобів, завантаження вручну апаратів — все це призводило до поширення професіональних захворювань робітників. Заробітна плата лишалася низькою, незважаючи на зростання пов'язаної з війною дорожнечі. Нестерпно тяжкі були й побутові умови. На вулицях селища стояли на метр укопані в землю бараки, в яких спали покотом на нарах десятки робітників. Сімейним у цьому ж приміщенні відводились т. зв. комори площею 4 кв. метри. В кожній такій задушливій клітці ледве вміщалося дерев'яне ліжко і невеличкий столик. Від постійної вологи та бруду бараки кишіли паразитами, сонячне світло ледь пробивалося через маленьке віконце під самою стелею. Для майстрів і працівників заводоуправління було споруджено кілька десятків одноповерхових чотириквартирних і 3 двоповерхові будинки. На 1916 рік число жителів у селищі становило 3 тис. чоловік.

У будинку барачного типу містилась двокласна школа, в якій навчалося близько 50 дітей. Робітників заводу і жителів селища обслуговували фельдшер і медсестра[3].

Імперіалістична війна, посилена експлуатація з боку заводчиків, які прагнули якомога більше нажитися на воєнних поставках, прискорили процес революціонізування робітників «Русско-Краски». В січні 1917 року на підприємстві спалахнув страйк. Робітники вимагали підвищення заробітної плати на 10 проц. і добилися цього.

З піднесенням зустріли трудящі звістку про перемогу Лютневої революції в Петрограді і повалення самодержавства. В цехах відбулися мітинги, на яких читали маніфест РСДРП «До всіх громадян Росії». У другій половині березня 1917 року в селищі створено Раду робітничих і солдатських депутатів. Першим головою Ради обрано місцевого робітника більшовика М. В. Сердюкова, членами Ради — робітників Г. С. Ситнянського, А. В. Воротникова, П. І. Лихачова, електротехніка А. С. Суржанського, конторника К. Г. Ремизникова та інших. Рада робітничих і солдатських депутатів з перших днів свого існування стояла на більшовицьких позиціях. У резолюції, прийнятій на одному із засідань, сказано: «Рада робітничих і солдатських депутатів з радістю констатує той факт, що ряди справжніх захисників пролетаріату, ряди партії більшовиків ростуть»[4]. У травні 1917 року Рада прийняла рішення про встановлення восьмигодинного робочого дня. У період двовладдя, послідовно відстоюючи інтереси робітників, вона вела боротьбу з т. зв. радою завідуючих заводами «Русско-Краски», створеною в червні 1917 року, яка провадила політику

[1] ЦДІА СРСР, ф. 1276, оп. 17, спр. 345, арк. 279, 290.
[2] Луганський облпартархів, ф. 4, оп. 1, спр. 743, арк. 64.
[3] Луганський облдержархів, ф. 13, оп. 1, спр. 74, арк. 8.
[4] С. Кихтев. Коммунисты Донбасса в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции. К., 1954, стор. 119.

Тимчасового уряду. Рада робітничих і солдатських депутатів все більше завойовувала довір'я мас.

На початку жовтня 1917 року на рубіжанські хімічні заводи, з метою посилення впливу більшовиків на місцях, приїхав за завданням Харківської Ради робітничих і солдатських депутатів більшовик М. К. Бушев. 9 жовтня 1917 року відбулися збори, в яких взяли участь Г. Медведський, М. Труфанов, А. Кувиршин, П. Шевченко, П. Кравченко, Н. Панкратов, П. Алексєєнко та інші передові робітники[1]. М. Бушев зачитав Статут і Програму РСДРП(б). Після цього було вирішено створити на підприємстві більшовицький партійний осередок. Головою його обрали Г. Медведського, секретарем — П. Шевченка, скарбником — П. Алексєєнка.

Більшовицька партійна організація Рубіжного, що виникла в переддень Жовтневого збройного повстання у Петрограді, стала бойовим авангардом трудящих у тяжкі роки боротьби за зміцнення Радянської влади, за перемогу в громадянській війні. Майже одночасно з партійним осередком створено профспілкову організацію. Першим головою правління профспілки обрано інженера В. І. Сергєєва[2].

Коли в Рубіжному стало відомо про перехід влади в Петрограді до Ради робітничих і солдатських депутатів і створення Ради Народних Комісарів на чолі з В. І. Леніним, того ж дня відбулися багатолюдні збори рубіжанських робітників, присвячені обговоренню поточного моменту і питанню про владу. На адресу Петроградської Ради було надіслано телеграму: «Рада робітничих і солдатських депутатів заводів «Русско-Краска» і «Коксобензол» Старобільського повіту Харківської губернії і загальні збори робітників шлють палкий привіт Петроградській Раді і висловлюють повну готовність підтримати її в усіх заходах у розпочатій справі в ім'я революції робітників, солдатів і селян».

У резолюції, прийнятій з питання про владу, сказано, що робітники вимагають від Ради призначити робітничий контроль над виробництвом, встановити необхідний зв'язок з Петроградською Радою робітничих і солдатських депутатів і діяти згідно з її вказівками.

Збори прийняли рішення передплатити 100 примірників газети «Донецкий пролетарий», «дійсно революційної газети робітників, солдатів і найбідніших селян». Трудящі зібрали на випуск газети 250 карбованців[3].

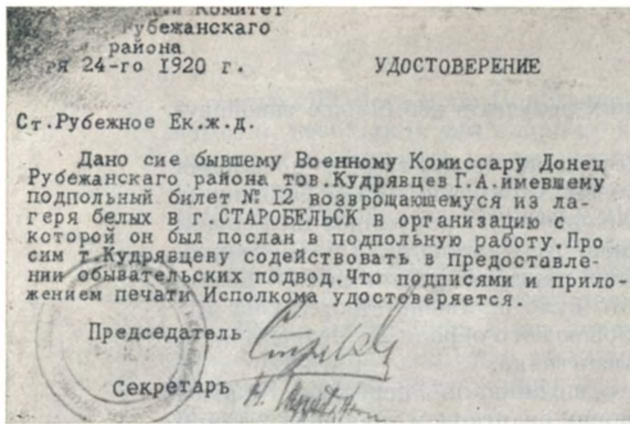
У перші місяці після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції на підприємствах встановлено робітничий контроль. Комуністи хімічних заводів разом з Радою робітничих і солдатських депутатів і профспілкою розгорнули боротьбу проти спроб адміністрації під приводом нестачі сировини й вагонів зменшити виробництво[4].

У березні 1918 року, коли над Харковом і Донбасом нависла загроза німецької окупації, більшовицький осередок організував запис добровольців у Червону Армію. На початку квітня загін добровольців у складі 200 чоловік відправлено до Харкова. Запис до лав Червоної Армії тривав[5].

Разом з гірниками Лисичанська й робітниками Сватового хіміки «Русско-Краски» поспішали на захист індустріального Харкова. В запеклих боях поблизу станції Основа донецькі й харківські загони під командуванням К. Є. Ворошилова прикривали червоні ешелони, що відходили з Харкова. Завдяки їх мужності всі цінні вантажі і військове спорядження було вивезено з міста. 8 квітня 1918 року Харків захопили кайзерівські війська. Влившись у 5-у армію, якою командував К. Є. Ворошилов, рубіжанці з боями відступали на Донбас. Після жорстокого бою з німцями в районі Сватового 18 квітня 1918 року частини Червоної Армії відійшли на Лисичанськ. Ру-

---

[1] М. К. Бушев. Робота більшовицьких агітаторів, у зб. Боротьба за перемогу Радянської влади на Україні, стор. 201—203.
[2] Луганський облдержархів, ф. 67, оп. 1, спр. 74, арк. 51.
[3] Газ. «Донецкий пролетарий», 9 листопада 1917 р.
[4] Луганський облдержархів, ф. 13, оп. 1, спр. 74, арк. 8.
[5] ЦДАРА, ф. 2, оп. 1, спр. 39, арк. 20.

...комитет
...убежанскаго
района
...ря 24-го 1920 г.

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Ст.Рубежное Ек.ж.д.

Дано сие бывшему Военному Комиссару Донец Рубежанскаго района тов.Кудрявцев Г.А.имевшему подпольный билет № 12 возврощающемуся из лагеря белых в г.СТАРОБЕЛЬСК в организацию с которой он был послан в подпольную работу.Просим т.Кудрявцеву содействовать в предоставлении обывательских подвод.Что подписями и приложением печати Исполкома удостоверяется.

Председатель

Секретарь

Посвідчення Г. О. Кудрявцева.

біжне захопили німці. В період окупації, що тривала до другої половини листопада 1918 року, життя на заводах і в селищі завмерло. За розпорядженням німецького командування, були «взяті на облік», а фактично реквізовані, запаси сірчаної кислоти, бензолу, фенолу та інших продуктів, що лишилися на складі. 1380 пудів бензолу вивезено в Німеччину. Окупанти хотіли пустити завод, але не вистачало сировини, не було робітників — одні пішли в Червону Армію, інші розійшлись по селах[1].

У листопаді 1918 року, у зв'язку з революцією, що почалася в Німеччині, і заворушеннями в окупаційних військах, німецьке командування вивезло свої війська з багатьох міст, у т. ч. з Рубіжного. Лише до початку грудня протрималась у цій місцевості й петлюрівські частини. 15 грудня в селищі було відновлено Радянську владу. 14 березня 1919 року Головне управління об'єднаних фарбових заводів Вищої Ради Народного Господарства («Голованіл») видало рубіжанським заводам посвідчення про націоналізацію. Робітники приступили до відбудови свого підприємства, але наступ військ Денікіна на Донбас перервав цю роботу. 7 червня 1919 року денікінці захопили селище[2].

У другій половині грудня 1919 року частини Червоної Армії почали бої за визволення Донбасу. Вранці 20 грудня біля с. Варварівки, за 7 км від станції Рубіжне, з'явилися розвідники Першої Кінної армії. А вздовж залізниці від Кремінної відступали білогвардійці. Два їхні загони проминули завод і повернули на Томашівський міст через Донець. Третій загін, приблизно в 600—700 шабель, тільки повернув до лісу, як через колію, виблискуючи шаблями, ринулись будьоннівці. Почався бій. Натиск червоних був такий стрімкий і раптовий, що білі кинулися врозтіч по лісу, до Дінця. Багато потонуло разом з кіньми в озерах. Денікінці втратили 500 чоловік порубаними, в т. ч. командира дивізії і трьох командирів полків.

23 грудня 1919 року в селищі відбулися збори робітників і службовців хімічних заводів, присвячені перемозі Червоної Армії над білогвардійськими військами. На зборах обрали ревком на чолі з А. Павленком і С. Х. Слюсарєвим.

Страшну картину являли собою хімічні заводи після вигнання денікінців: устаткування покрила ржа, транспортні засоби і електрообладнання вивезли білогвардійці. Ревком організував охорону устаткування, що збереглося, і роботи по відбудові підприємств. На початку 1920 року на заводі «Русско-Краска» працювало вже 294 робітники й службовці[3]. Тут виготовляли у невеликій кількості сурик і глауберову сіль. Роботи по організації виробництва в ті роки очолив технік І. Ю Єлихін[4]. У 1920 році на заводі створено перший комсомольський осередок, який налічував близько 20 юнаків і дівчат. Незабаром заводи «Русско-Краска» і «Коксобензол» об'єднали в одне підприємство.

Однак налагодженню мирного життя на Старобільщині перешкоджав бандитизм. 17 січня 1921 року відбулись об'єднані збори робітників заводу «Голованілу» і жителів селища під головуванням комуністів І. В. Стрєлкова і Г. О. Кудрявцева. Учасники зборів заслухали доповідь представника Лисичанського райпарткому Данилова і прийняли рішення всемірно допомагати Червоній Армії в боротьбі з бандитизмом. Партійна організація заводів направила групи озброєних робітників для придушення

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 13, оп. 1, спр. 61, арк. 12.
[2] Там же, спр. 102, арк. 18.
[3] Там же, спр. 1, арк. 334.
[4] І. Ю. Єлихін — з 26 грудня 1917 року голова заводоуправління, в 1920—1923 рр.— директор Рубіжанського хімічного заводу.

куркульського бунту в с. Новій Астрахані, для ліквідації банд у Кремінських лісах і в районі хутора Суровцівки [1].

В липні 1921 року Рубіжанський хімічний завод увійшов до складу створеного в Лисичанську великого тресту «Хімвугілля», який об'єднав підприємства хімічної, вугільної і скляної промисловості Донбасу.

Відбудовувався завод повільно. В 1922 році, у зв'язку з тяжкими технічними, фінансовими і транспортними умовами, на заводі виробляли, в основному, чорний барвник, який не мав ще достатнього збуту, а також сурик і глауберову сіль. У 1923 році Рубіжанському хімічному заводу присвоєно назву «Красное знамя».

Робітники заводу завжди відгукувалися на всі важливі події, що відбувалися в країні. Так, 29 липня 1923 року на території заводу «Красное знамя» відкрито монумент в пам'ять про визначного діяча Комуністичної партії, радянського дипломата В. В. Воровського. Монумент споруджений за рішенням багатолюдного мітингу протесту, який відбувся на заводі після вбивства В. Воровського у травні 1923 року [2].

З глибоким сумом зустріли хіміки звістку про смерть В. І. Леніна. Працівники заводу постановили вийти на масовий недільник, щоб «вшанувати своєю працею пам'ять великого вождя і вчителя трудящих В.І. Леніна» [3]. Через кілька днів у ливарному цеху заводу на кошти, зекономлені на недільнику, виготовили 5 скульптурних портретів В. І. Леніна, які встановили в робітничому клубі і червоних кутках цехів заводу. В ці дні партійна організація заводу «Красное знамя» виросла майже вдвічі. Кандидатами в члени партії було прийнято понад 30 чоловік [4].

Весною 1925 року починається новий етап у розвитку підприємства. Завод переходить на регулярний випуск барвників і напівфабрикатів. Спеціальна комісія робітничо-селянської інспекції, яка влітку 1926 року обстежувала завод «Красное знамя», виявила великі технічні можливості підприємства, необхідні для його дальшого розвитку. Комісія запропонувала розпочати виробництво аніліну, нітропродуктів, фталевого ангідриду та ряду барвників [5].

Урочисте відкриття пам'ятника В. В. Воровському в м. Рубіжному. 1923 р.

Перші учні Рубіжанської школи ФЗН. 1930 р.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 4, оп. 1, спр. 401, арк. 7.
[2] Після Великої Вітчизняної війни монумент перенесено у сквер біля кінотеатру ім. В. Воровського.
[3] Владимиру Ильичу Ленину. Письма, телеграммы, приветствия трудящихся Луганщины (1917—1925 гг.). Луганск, 1963, стор. 94.
[4] Луганський облпартархів, ф. 4, оп. 1, спр. 245, арк. 11, 42.
[5] Луганський облпартархів, ф. 4, оп. 1, спр. 743, арк. 72, 75.

Члени рубіжанського заводського комітету комсомолу. 1926 р.

У 1925—1928 рр. директором заводу «Красное знамя» працював І. Х. Айдінов, комуніст з 1921 року. Під його керівництвом було завершено відбудову підприємства, введено в дію нові цехи, створено центральну науково-дослідну лабораторію. Кількість робітників, інженерно-технічних працівників і службовців збільшилася з 587 чоловік у 1925 році до 1300 чоловік у 1927 році. Переведене в 1925 році на госпрозрахунок, підприємство почало працювати рентабельно. В 1926/1927 господарському році завод одержав 558 тис. крб. прибутку. Обсяг валової продукції збільшився в порівнянні з попереднім роком на 41 проц. У 1928 році став до ладу великий цех по виробництву хлору, необхідного для випуску сірчастого коричневого барвника.

Розширення заводу, збільшення складності технологічних процесів вимагали підвищення технічного та загальноосвітнього рівня робітників. Організовані в 1924 році курси майстрів підготували 50 кваліфікованих спеціалістів з числа передових робітників. У 1925 році відкрилася школа фабрично-заводського навчання на 100 чоловік. Вона готувала апаратників, слюсарів, лаборантів для хімічних підприємств. Багато випускників школи стали потім інженерами, очолили відповідальні ділянки виробництва. Серед них — комуністи М. А. Чумак, яка згодом була удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці, Н. С. Гринкевич, В. П. Горшунов та інші.

В період індустріалізації країни значно зросла роль заводської партійної організації, до складу якої входили і комуністи, що працювали в учбових закладах Рубіжного. В грудні 1927 року вона налічувала 198 чоловік. Найбільш активних і здібних робітників-комуністів партком заводу висував на керівні посади. Хорошими керівниками виробництва стали робітники І. С. Обоянський, П. М. Бобро та інші[1]. На початку 1927 року рішенням ЦК КП(б)У партком заводу перетворено на Краснознаменський райпартком і підпорядковано Старобільському окружкому КП(б)У.

Одночасно з розвитком заводу зростає і впорядковується заводське селище. В 1926 році було споруджено 10 дерев'яних будинків для сімейних і 5 гуртожитків. 6 будинків для сімейних робітників побудувало управління «Індбуд». У 1927 році в селищі створено житловий кооператив, який в перший же рік витратив на спорудження житлових будинків 429 тис. карбованців.

Велику увагу місцева Рада приділяла розвитку закладів охорони здоров'я і освіти. В середині 20-х років у селищі заводу «Красное знамя» працювала лікарня на 50 ліжок, заводський і 10 цехових медичних пунктів.

У 1926 році в селищі відкрито семирічну школу, і в 1927 році тут уже вчилися всі діти шкільного віку. Сіли за шкільні підручники й дорослі. В селищі і на заводі «Красное знамя» працювали 2 групи по ліквідації неписьменності, в яких навчалося 60 чоловік, у т. ч. 25 жінок. У 1927 році при заводі відкрито хімічний технікум на 75 чоловік. У 1929 році він був реорганізований на хіміко-технологічний інститут, що готував інженерів для анілінофарбової промисловості. При інституті восени 1929 року почав діяти робітфак, який за 5 років підготував до вступу в інститут 800 робітників.

Вогнищами культурно-освітньої роботи були клуби, де працювали гуртки художньої самодіяльності, провадились виробничі й сімейні вечори.

Трудівники хімічного заводу, як і всі радянські люди, з великим піднесенням зустріли план першої п'ятирічки. У травні 1929 року на підприємстві розгорнулось

[1] Луганський облпартархів, ф. 4, оп. 1, спр. 245, арк. 17.

масове соціалістичне змагання за виконання і перевиконання п'ятирічного плану. Було укладено перший договір про змагання з колективом Дорогомилівського хімічного заводу (Москва). З того часу змагання споріднених підприємств стало традицією. У 1930 році на заводі «Красное знамя» працювало понад 30 ударних змін і бригад, 577 ударників. Хід змагання широко висвітлювався заводською багатотиражною газетою «Червоний прапор», яка почала виходити восени 1929 року за рішенням Старобільського окружкому.

Учасники одного з недільників по впорядкуванню території Рубіжанського хімкомбінату. 1936 р.

Наприкінці першої п'ятирічки рубіжанський завод став одним із найбільших підприємств анілінофарбової промисловості країни. Наказом по «Анілоб'єднанню» з 1 січня 1932 року завод реорганізовано в хімічний комбінат[1].

Трудівники хімкомбінату успішно виконали план першої п'ятирічки. Пуск шести нових цехів, які виробляли напівпродукти для барвників, широкий розвиток соціалістичного змагання забезпечили в 1932 році зростання валової продукції в 7,6 раза в порівнянні з 1927/1928 господарським роком. На промислове капітальне будівництво за п'ятирічку було витрачено понад 50 млн. карбованців[2].

Будівництво і монтаж промислового устаткування вели трест «Індбуд» і управління тресту «Союзпроммонтаж». На спорудженні нових об'єктів працювало 1200 чоловік. Розмах будівництва на ті часи був дуже великий. Тут працювали будівельники з Воронезької, Курської, Калузької областей і жителі найближчих сіл Старобільського округу.

Невтомним виконробом усіх найважливіших об'єктів був досвідчений будівельник І. Д. Минаков. Далеко за межі Рубіжного розійшлася слава бригади мулярів В. М. Киценка. Разом з ним працювали його сини Петро, Павло, Іван та Андрій і дочка Дарія. Кожен з них за зміну укладав 1000—1250 штук цегли. Шість норм виконував щодня скляр Р. В. Гнатко. Справжньою кузнею кадрів була бригада теслярів-верхолазів А. І. Слєпцова.

Бурхливий розвиток заводу прискорив зростання робітничого селища, перейменованого в 1930 році в Рубіжне. Того ж року воно стало центром нового Рубіжанського району. У зв'язку із створенням райкому КП(б)У Краснознаменський райпартком у квітні 1930 року перетворено на партійний комітет. Партійна організація заводу на цей час об'єднувала 420 комуністів[3].

Комуністи й комсомольці Рубіжного брали активну участь у створенні колгоспів у ближніх селах Варварівці, Білянці й Новій Астрахані. Завод подавав молодим сільськогосподарським артілям велику допомогу різними матеріалами й механізмами.

Роки другої п'ятирічки (1933—1937) були періодом дальшого зростання Рубіжанського хімічного комбінату. На розвиток підприємства держава асигнувала 106 млн. крб.[4] У 1933 році стали до ладу діючих ще 4 нові цехи по випуску напівпродуктів для барвників.

У квітні 1935 року народний комісар важкої промисловості СРСР С. Орджонікідзе, відзначаючи успіхи анілінофарбової промисловості країни (план 1934 року був

[1] Архів Міністерства хімічної промисловості СРСР, ф. 2092, спр. 207, арк. 9.
[2] Луганський облпартархів, ф. 4, оп. 1, спр. 640, арк. 1—10.
[3] Там же, спр. 1058, арк. 2.
[4] Архів Міністерства хімічної промисловості СРСР, ф. 2092, оп. 2, спр. 27, арк. 1—17.

виконаний на 113,8 проц.), нагородив велику групу рубіжанських хіміків цінними подарунками.

В цей час на підприємстві набрав широкого розмаху стахановський рух. Першими стахановцями хімкомбінату, заспівувачами нового патріотичного руху були апаратники — комуніст Я. А. Зінченко і комсомолець Д. Берест, токар М. Олійникова, інженер П. В. Силін та інші. На кінець другої п'ятирічки на комбінаті налічувалося вже 2 тис. стахановців, тобто майже половина колективу.

В результаті самовідданої праці трудівників комбінату випуск продукції збільшився в 4 рази і становив приблизно половину продукції всієї анілінофарбової промисловості СРСР. Підприємство стало одним із найбільших центрів країни по виробництву органічних напівпродуктів.

У роки передвоєнної п'ятирічки в Рубіжному споруджено кілька підприємств місцевої і кооперативної промисловості — швейну фабрику, промкомбінат, харчокомбінат, організовано промартілі «Червоний партизан», «Червоний прапор» та інші.

Рішенням ЦВК СРСР від 20 лютого 1934 року селище Рубіжне віднесено до категорії міст. У 1940 році воно стало містом обласного підпорядкування. Районний центр перенесено в м. Кремінну. (З 1938 року Рубіжне входить до складу Луганської області).

Заводське селище поступово перетворювалося на індустріальне місто. Зростав його житловий фонд. Створений ще в 1928 році житловий кооператив спорудив десятки двоквартирних будинків на вулицях ім. Карла Маркса та ім. Фрунзе. З 1928 по 1939 рік житлокооп збудував 17 тис. кв. метрів житла. За цей же час 65 тис. кв. метрів житлової площі здано в експлуатацію Рубіжанським хімічним комбінатом. До 1940 року житловий фонд Рубіжного перевищив 120 тис. кв. метрів. Населення становило 21 937 чоловік.

У місті виникли десятки впорядкованих вулиць, таких як Донецька, Пушкіна, Інститутська, проспект Кірова та інші. Споруджено водопровід, каналізацію, прокладено 14,6 км бруку і 10 км тротуарів. Відкрито водну станцію, стадіон. Рубіжанці з любов'ю озеленювали рідне місто. Комсомольці й молодь комбінату створили в центрі Рубіжного зелений острів — парк хіміків, що став у передвоєнні роки улюбленим місцем відпочинку трудящих. Тоді ж було закладено зелений масив на площі 25 га, де в післявоєнні роки створено міський Парк культури і відпочинку. На пустирях жителі розбили 17 скверів. Всього до війни висаджено 100 тис. дерев.

Дальшого розвитку набула система охорони здоров'я. В 1940 році в місті діяли 2 лікарні із стаціонаром на 195 ліжок, 2 поліклініки, протитуберкульозний диспансер, малярійна станція, фельдшерські пункти на підприємствах та будовах, нічний профілакторій для робітників комбінату. В Рубіжному працювали в той час 242 медичні працівники, в т. ч. 37 лікарів. Для наймолодших громадян міста було відкрито 6 дитячих садків і ясел.

Далеко вперед пішла народна освіта. В 1940/41 навчальному році в Рубіжному працювали 2 середні, семирічна й початкова школи. В них навчалося 3150 дітей. Учительський колектив налічував 187 чоловік. Крім того, в 1940 році в місті працювали хіміко-механічний технікум, фельдшерська школа, ремісниче училище і 2 школи ФЗН. Ще в 1930—1932 рр. за участю студентів і молоді хімічного комбінату споруджено великий триповерховий будинок хіміко-технологічного інституту. Серед викладачів інституту було чимало видатних учених. Так, з 1931 року кафедрою технології барвників завідував відомий радянський вчений, один з організаторів вітчизняної анілінофарбової промисловості М. М. Ворожцов (старший). У ці роки він працював також науковим керівником центральної лабораторії хімкомбінату й очолював Рубіжанський філіал Московського науково-дослідного інституту органічних напівпродуктів та барвників.

Великий вклад у виховання інженерних кадрів і розвиток вітчизняної науки внесли також викладачі Рубіжанського хіміко-технологічного інституту професори М. П. Ковальов, В. Ф. Белошеїн, Л. О. Александрович, М. М. Орлов, доценти

В. П. Калента, Д. О. Адамович, викладачі Н. К. Мощинська, І. М. Цятко та інші.

За довоєнні роки інститут підготував 600 інженерів. Робітнича молодь, яка навчалася в інституті, була великою культурною силою міста. Студенти виступали перед хіміками та будівельниками з лекціями, вели масово-політичну роботу серед населення під час підготовки до перших виборів у Верховну Раду СРСР, брали участь у художній самодіяльності. Багато перших випускників інституту стали хорошими командирами виробництва, партійними керівниками. Так, С. Д. Бушнєв пройшов шлях від начальника зміни до першого заступника міністра хімічної промисловості УРСР.

За участю комсомольців і молоді міста в 1933 році в Рубіжному споруджено Палац культури. Його колективи художньої самодіяльності завоювали широку популярність серед трудівників міста і навколишніх сіл. Особливо любили глядачі виступи самодіяльного театру музичної комедії, в репертуарі якого були оперети і навіть опери — «Весілля в Малинівці» О. П. Рябова, «Наталка Полтавка» М. В. Лисенка, «Запорожець за Дунаєм» С. С. Гулака-Артемовського, «Тихий Дон» І. І. Дзержинського та інші. Багато колишніх гуртківців вийшли на велику сцену. Звання заслуженого артиста РРФСР були удостоєні Л. Симко, С. Ананьєв, заслуженого артиста УРСР — Г. Негримовський. Артисткою Донецького театру драми стала А. Жерневська, оперною співачкою — Ф. Шестакова. Загинув на фронті колишній гуртківець, один з відомих акторів Харківського драматичного театру Б. Ф. Зибцев.

Велику роль у мобілізації трудівників на успішне виконання планів довоєнних п'ятирічок відігравали партійні організації підприємств та будов міста. В 1940 році в Рубіжному створено міськком КП(б)У. Значну допомогу партійним організаціям міста в агітаційно-масовій роботі подавала багатотиражна газета хімічного комбінату «Червоний прапор», яка видавалася з 1929 року, та газета будівельників «За стахановскую стройку», перший номер якої вийшов у 1934 році. З 1931 року в Рубіжному почала виходити районна газета «Ленінський заклик», що з 1940 року стала органом Рубіжанського міськкому КП(б)У та міськвиконкому.

Ранок 22 червня 1941 року в місті був звичайним. Листоноші розносили по квартирах хіміків та будівельників свіжі номери газет. Недільний номер «Ленінського заклику» розповідав про змагання трудівників Рубіжного за дострокове виконання річного плану, про трудові успіхи слюсаря Гусєва та кочегара Тюкала. На сторінці для дітей було надруковано уривок з книги «Володя Ульянов» М. Веретенникова. А о 12 годині дня радіо принесло тривожну звістку: в кожен дім увійшла війна! В той день у міськвійськкомат почали надходити заяви добровольців з проханням відправити їх на фронт. У перші дні війни пішли в армію понад 200 комуністів. Сотні рубіжанців влилися до складу військових частин, які формувалися в Донбасі.

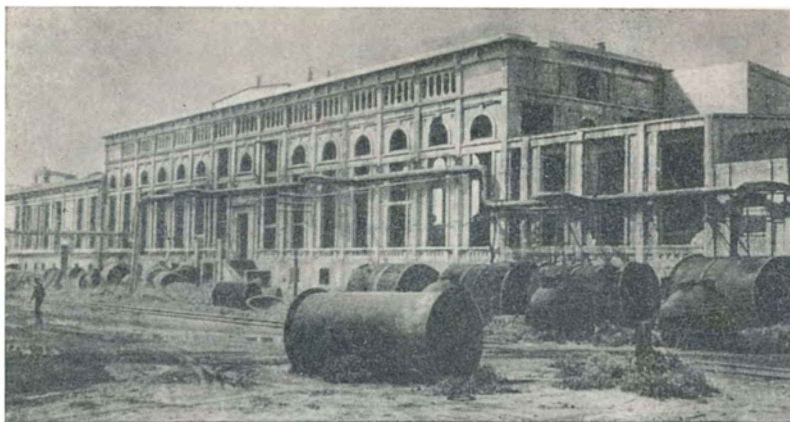
Після виступу по радіо 3 липня 1941 року голови Державного Комітету Оборони Й. В. Сталіна Рубіжанський міськком партії організував мітинг трудящих. На підприємствах і в установах пройшли також збори, на яких обговорювалося звернення ЦК КП(б)У і Президії Верховної Ради УРСР до українського народу.

Партійна організація, дирекція хімічного комбінату (секретар парткому — В. В. Денисов, директор — депутат Верховної Ради СРСР Б. М. Полікарпов) перебудували роботу виробництва для випуску оборонної продукції. Хіміків, що пішли захищати Батьківщину, замінили жінки й підлітки.

План дев'яти місяців хімкомбінат виконав на 102,9 проц. Коли в жовтні 1941 року наблизився фронт, почали демонтувати обладнання і відправляти його на Схід. З Рубіжанського хімкомбінату в східні райони країни прибуло 1900 вагонів з обладнанням, 1850 робітників, понад 4500 членів їх сімей, 45 учителів, 35 професорів і викладачів хіміко-технологічного інституту[1]. В люті морози споруджувалися заводські корпуси, монтувалось обладнання.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1409, арк. 142—147.

Один із корпусів Рубіжанського хімічного комбінату, зруйнованого фашистами. 1943 р.

Робітники, що тимчасово залишилися в Рубіжному, виконували замовлення фронту. Тисячі жителів брали участь у будівництві оборонних споруд. У місті створено батальйон народного ополчення. Група комсомольців, у т. ч. Г. Тур та Є. Ричкіна, за завданням радянського командування ходила в тил ворога і добувала важливі дані. Багато дівчат училися в школі медичних сестер, доглядали поранених у госпіталях, для обладнання яких населення зібрало за короткий строк 2300 ліжок, 650 ковдр, 1500 рушників, 1250 подушок, 250 столів, 400 стільців, 8500 штук різного посуду, 2000 книжок.

Активісти міста організували також збір теплих речей для воїнів Червоної Армії. На фронт було відправлено 500 кожухів, 450 пар валянків, 800 фуфайок, 900 ватних штанів, 1200 шапок, 2500 пар теплих шкарпеток, 2600 пар рукавиць.

Але становище на фронтах улітку 1942 року дедалі більше ускладнювалося. 10 липня 1942 року місто захопили німецько-фашистські війська. Багато горя завдав рубіжанцям ворог за шість з половиною місяців окупації. Будинок однієї з міських електропідстанцій фашисти перетворили на в'язницю. На її подвір'ї часто лунали постріли. Гітлерівці арештовували і розстрілювали комуністів, комсомольців і активістів, що лишились у місті для підпільної роботи. Фашистські недолюдки стратили понад 300 радянських патріотів, у т. ч. комуніста Г. Кравченка, комсомолку Г. Тур, партизанів П. Бережного, П. Чернова та інших[1]. Окупанти влаштовували облави, під час яких схопили й відправили на каторгу до Німеччини близько 500 юнаків і дівчат.

Але ні страти, ні катування не зламали радянських людей. Близько 50 рубіжанців стали бійцями партизанського загону, очолюваного М. І. Карнауховим[2], що діяв на окупованій території Донецької області. Коли фашисти захопили Рубіжне, на вулиці Першотравневій в будинку № 15 був створений партизанський пост. Хазяйка квартири Г. Г. Фатєєва збирала і передавала партизанам цінні відомості. Але гестапівці схопили патріотку і по-звірячому закатували.

В окупованому місті діяли і підпільники-комсомольці Ю. Резниченко, С. Гордієнко, О. Криволапов та інші. Вони псували ворожу лінію зв'язку, збирали і розповсюджували газети і листівки, які скидали радянські льотчики, сипали пісок у мотори німецьких автомашин. Жителі Рубіжного подавали допомогу пораненим радянським воїнам, що опинилися в окупованому місті. Так, подружжя С. Я. та А. І. Федосови, які жили на Комсомольській вулиці, переховували поранених радянських воїнів П. Любимова, М. Сорокіна, Сафошкіна, М. Немикіна, А. Орлика і кабардинця Омара (прізвище не встановлено).

Щоб забезпечити рух поїздів на дільниці Попасна — Куп'янськ, окупанти почали споруджувати залізничний міст через Сіверський Донець. Добровільно на будівництво не вийшов ніхто ні з Рубіжного, ні з навколишніх сіл. Поліцаї і німецькі солдати ходили з хати в хату і силою виганяли людей. Але радянські люди шкодили окупантам чим тільки могли: розбивали тачки, ламали ноші, опорні стовпи ставили

[1] Акт міської комісії по обліку збитків, завданих німецькими військами, 1943 р. Копія зберігається в музеї Рубіжанського хімічного комбінату.

[2] В. Ф. Беляевец. Донецкие мстители. Донецк, 1962, стор. 67.

так, що ферми моста осідали. І хоча роботи велися близько 200 днів, через міст так і не пройшов жоден поїзд[1].

На початку 1943 року, після переможної битви на Волзі, радянські війська почали визволяти Донбас. Рубіжанські залізничники, вирішивши будь-що перешкодити гітлерівцям вивезти награбоване майно, вивели з ладу паровози, що стояли на станції. Разом з іншими жителями вони напали на загін поліцейських і відбили близько 200 голів худоби[2].

Німецько-фашистські загарбники всіма силами намагалися утримати Донбас. Всі зручні місця для переправи через Сіверський Донець ворог прикрив великою кількістю артилерії та авіації, а лівобережні міста — Рубіжне, Кремінну, Красний Лиман та інші — перетворив на міцний оборонний вузол. І все ж 31 січня 1943 року 124-й гвардійський стрілецький полк 41-ої гвардійської стрілецької дивізії під командуванням генерал-майора М. П. Іванова визволив місто[3].

В руїнах лежав первісток анілінофарбової промисловості — хімічний комбінат. У 480 млн. крб. оцінила спеціальна комісія збитки, що їх завдали окупанти місту, в т. ч. 220 млн. крб. становили збитки мирного населення. Окупанти зруйнували будинки і пограбували устаткування хіміко-технологічного інституту, Палацу культури, двох середніх шкіл, ремісничого училища, лікарні, поліклініки, трьох бібліотек та інших установ.

Незабаром після вигнання німецько-фашистських загарбників Рубіжанський міський комітет партії провів збори трудящих, присвячені історичній перемозі наших військ під Сталінградом і початку визволення Донбасу. 4 лютого відбувся траурний мітинг біля могили закатованих гітлерівцями радянських патріотів[4].

У березні 1943 року міськком партії створив спеціальний загін, що складався з комуністів і комсомольців. Протягом 5-ти днів цей загін утримував оборону на одній із ділянок лінії фронту, що проходила по Сіверському Дінцю.

Тимчасом життя міста поступово нормалізувалося. Із Сходу один за одним приходили вагони з устаткуванням і продовольством. Поверталися з Уралу й Сибіру робітники та інженерно-технічні працівники хімічного комбінату. Першим було пущено цех товарів ширвжитку, що виготовляв чорнильний порошок, гіпосульфіт та інше. Потім стали до ладу цехи нітрування і сірчастого чорного барвника.

В місті відбудовуються електромережа, водопровід, житлові будинки. Відкриваються 8 їдалень і 6 магазинів. Відновлюються заняття у семирічній і початковій школах. Починають працювати поліклініки.

Близько 2 тис. рубіжанців билися з фашистами на фронтах Вітчизняної війни. За мужність і героїзм, виявлені в боротьбі з ворогом, багатьох з них нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу. Уже в серпні 1941 року був удостоєний високого звання Героя Радянського Союзу колишній коваль хімкомбінату, командир прикордонних військ М. М. Руденко. Поранений, він протягом кількох годин керував боєм на одній з ділянок нашого кордону в Карелії, стримуючи ворога до підходу радянських частин. Звання Героя Радянського Союзу в 1943 році присвоєно уродженцю Рубіжного гвардії капітану В. Й. Даньку, який командував батальйоном під час форсування Дніпра.

Радянські патріоти, розстріляні німецько-фашистськими окупантами в Рубіжному. 1943 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 8, арк. 15, 16.

[2] Н. И. Супруненко. Украина в Великой Отечественной войне Советского Союза. К., 1956, стор. 281.

[3] Архів Міністерства оборони СРСР, ф. 5023, спр. 71, арк. 34.

[4] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1409, арк. 146—147.

В тилу ворога відважно діяв чекіст П. О. Корабельников — начальник розвідки прославленої партизанської бригади «Невловимі», якою командував Герой Радянського Союзу М. С. Прудников. Про славні діла партизанів бригади в Білоруських лісах написана книжка «Невловимі діють» і створений кінофільм «Як вас тепер називати?»

Після переможного закінчення Великої Вітчизняної війни комуністи, комсомольці і всі трудівники Рубіжного зосередили основну увагу на відбудові хімічного комбінату. Протягом 1946—1950 рр. один за одним ставали до ладу діючих цехи.

За рішенням Ради Міністрів СРСР від 16 січня 1948 року в Рубіжному було відновлено філіал Московського науково-дослідного інституту органічних напівпродуктів та барвників. Його вчені внесли значний вклад у розширення асортименту і поліпшення якості продукції хімкомбінату. В 1950 році введено в дію новий цех по виробництву високостійких і яскравих кубових барвників. 25 травня 1950 року комбінат достроково виконав план післявоєнної п'ятирічки. Наприкінці того ж року підприємство по випуску продукції досягло довоєнного рівня. У березні 1951 року за розробку і впровадження у виробництво нових видів барвників для тканин групі хіміків, проектантів і монтажників присуджено Державну премію. Лауреатами стали Є. М. Арнольдов — головний інженер хімкомбінату, І. Д. Бєлкін — начальник цеху № 9, О. Ф. Сахаров — головний інженер Рубіжанського філіалу інституту «Діпроанілфарба», І. А. Троянов — заступник директора Рубіжанського філіалу Науково-дослідного інституту органічних напівпродуктів та барвників, О. Н. Батенчук — головний інженер Рубіжанського монтажного управління.

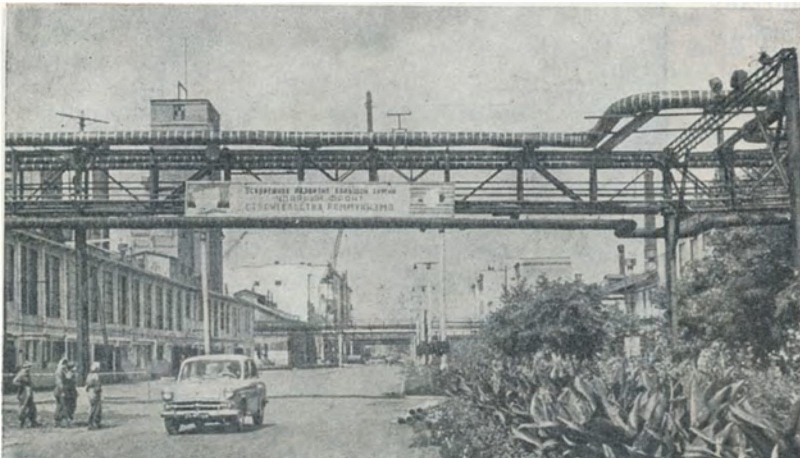
У післявоєнні роки розвиваються й інші підприємства. В 1946 р. з Луганська в Рубіжне переведено панчішну фабрику. Для підготовки кадрів при фабриці була організована школа ФЗН. Вона готувала в'язальниць, мотальниць і помічників майстрів. У 1948—1949 рр. закінчено спорудження фарбувального цеху і одержано нове устаткування. Все це дало змогу збільшити випуск панчіх до 14 200 пар на добу.

В 1946 році створено міськпромкомбінат, який виробляв необхідні для населення меблі.

Поступово відбудовувалось і саме місто. До січня 1946 року було здано в експлуатацію 22 км водопроводу, 14 км каналізаційної мережі, 140 тис. кв. метрів житлової площі, відремонтовано понад 3 тис. кв. метрів тротуарів, бруку, висаджено 1,7 тис. фруктових дерев. Піднімаючи з руїн вулиці й будинки, рубіжанці відпрацювали в позаурочний час близько 160 тис. людино-днів. За активною участю студентів відбудовано приміщення хіміко-технологічного інституту (в 1949 році його переведено в Дніпропетровськ). У січні 1946 року знову почала виходити міська газета «Ленинский призыв», а на початку 1948 року — багатотиражна газета «Красное знамя» Рубіжанського хімкомбінату. Гостинно засвітилися вогні Палацу культури, літнього кінотеатру, 4-х бібліотек.

Успішно розвивалося Рубіжне і в наступні роки. План другої післявоєнної п'ятирічки хімічний комбінат — основне підприємство міста — виконав 25 жовтня 1955 року. Випуск валової продукції збільшився в 2,7 раза порівняно з 1950 роком, комбінат освоїв випуск 50 нових видів барвників. За роки п'ятирічки впроваджено понад 7 тис. раціоналізаторських пропозицій з економічним ефектом 28,5 млн. крб. Рубіжанський хімкомбінат став найбільшим центром країни по випуску барвників, насамперед кубових.

Рубіжанський хімічний комбінат. 1965 р.

Розширилось виробництво, збільшився асортимент і підвищилась якість продукції Рубіжанської панчішної фабрики. В 1955 році освоєно випуск капронових виробів.

У червні 1950 року став до ладу діючих завод силікатної цегли.

Нові перспективи відкрив перед рубіжанськими хіміками семирічний план. За 1959—1965 рр. на комбінаті споруджено 96 виробничих об'єктів вартістю 85,6 млн. крб. Це на 69,3 млн. крб. більше, ніж витрачено на розвиток підприємства за попередні 7 років (1951—1958). Рубіжанські хіміки створили і освоїли випуск спеціальних барвників для синтетичних волокон. У 1963 році вперше у вітчизняній анілінофарбовій промисловості почали виробляти барвники для ацетатного шовку, капрону, лавсану, нітрону та інших штучних волокон. Всього за роки семирічки освоєно 30 нових марок барвників. Нині Рубіжанський хімкомбінат дає 20 проц. загального випуску барвників у країні, 95 проц. стійких та яскравих кубових барвників і 120 видів напівпродуктів, які йдуть на всі анілінофарбові заводи СРСР і на підприємства багатьох інших галузей промисловості. Крім того, тут виробляються карбамідні смоли й отрутохімікати для сільського господарства. Великий попит на товари побутової хімії, що їх виробляє комбінат: фотохімікати, стимулятор росту помідорів, набір речовин для приготування штучних сірководневих ванн типу «Мацеста» та інші.

Рецептуру і технологію всіх нових барвників, напівпродуктів і товарів побутової хімії розробляє центральна заводська лабораторія і Рубіжанський філіал Науково-дослідного інституту органічних напівпродуктів та барвників.

До 1959 року виробничі процеси на хімкомбінаті були мало автоматизовані. Тут працювало тільки близько 100 найпростіших реєструючих приладів. За семирічку на технологічних схемах встановлено 5 тис. найновіших приладів автоматики, в т. ч. до тисячі — електронних.

Великий вклад у технічний прогрес на підприємстві вніс інститут робітників-винахідників, створений у 1961 році за ініціативою партійної організації. Інститут об'єднує 400 раціоналізаторів, які працюють на громадських засадах. Під керівництвом інженерів-техніків комбінату вони провадять серйозні дослідження по поліпшенню роботи, підвищенню культурно-технічного рівня виробництва. Протягом 1962—1965 рр. робітники-винахідники виконали більш як 50 робіт, що дало державі понад 230 тис. крб. економії. Так, робітники В. В. Стариков і О. Г. Сухін разом з інженером П. М. Труновим розробили і впровадили у виробництво систему автоматизації процесу дозування нафталіну при виробництві фталевого ангідриду. Це вивільнило 5 апаратників і 12 одиниць обладнання, підвищило продуктивність праці на 18,7 процента.

На комбінаті кожен третій робітник — раціоналізатор. За семирічку впроваджено у виробництво понад 16,5 тис. пропозицій з економічним ефектом 9786,2 тис. крб. Начальникові центральної лабораторії В. Л. Плакидіну в 1965 році присвоєно звання заслуженого раціоналізатора УРСР.

Мітинг хіміків з нагоди нагородження Рубіжанського хімкомбінату орденом Леніна. 1965 р.

У роки семирічки на підприємствах Рубіжного широко розгорнулося соціалістичне змагання і зокрема рух за комуністичну працю. Перед, як завжди, вели комуністи. В 1966 році в Рубіжному налічувалося вже 23 цехи, 305 змін, понад 4 тис. ударників, які трудилися по-комуністичному. На хімічному комбінаті поширився патріотичний почин новаторів — апаратника комуніста І. О. Ролдугіна і бригад П. І. Попова і О. Т. Рудого. В 1963 році І. О. Ролдугін першим перейшов з діючого виробництва на пусковий об'єкт і закликав апаратників інших цехів наслідувати його приклад. Цю ініціативу схвалив Рубіжанський міськком КП України і партком хімкомбінату. Сотні досвідчених робітників почали працювати біля апаратів у нових цехах і успішно освоїли їх. Наприкінці 1965 року бригади П. І. Попова і О. Т. Рудого виступили з пропозицією завчасно готувати у своїх колективах апаратників, а після пуску нових цехів переходити туди всією зміною.

Боротьбу за дострокове виконання семирічного плану очолила партійна організація комбінату, яка виросла з 1200 чоловік у 1958 році до 1600 у 1965 році. Понад 70 проц. комуністів працюють безпосередньо на виробництві. Один із кращих апаратників комбінату П. А. Ткаченко був делегатом XXIII з'їзду КПРС.

Останній рік семирічки став пам'ятною віхою в історії Рубіжанського хімкомбінату. 17 червня 1965 року хіміки відзначили 50-річчя свого підприємства. В цей день колектив комбінату рапортував країні про дострокове виконання піврічного плану випуску барвників. За високі показники у соціалістичному змаганні підприємств хімічної промисловості України йому було присуджено перехідний Червоний прапор Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 8 липня 1965 року за великі досягнення в розвитку вітчизняної анілінофарбової промисловості Рубіжанський хімічний комбінат нагороджено орденом Леніна, 100 виробничників, наукових працівників і проектантів — орденами і медалями Радянського Союзу. Зокрема, ордена Леніна удостоєні старші апаратники А. О. Обоянський, П. А. Ткаченко, С. І. Трихліб, директор хімкомбінату О. М. Кузнецов, бригадир слюсарів М. С. Забірко, інженери Н. С. Грінкевич, О. О. Павлюков і А. А. Пугач.

Орденоносне підприємство успішно завершило семирічний план, видавши додатково тисячі тонн барвників. Загальний обсяг продукції збільшився за семиріччя на 95 проц. Якість 19 видів барвників досягла рівня світових стандартів. Комбінат одержав 47,5 млн. крб. прибутку.

Великий розмах будівництва вимагав створення в Рубіжному великої будівельної організації, тому в травні 1960 року було організовано трест «Рубіжанськхімбуд». За роки семирічки трест здійснював значне промислове, житлове і соціально-культурне будівництво. Спорудження нових виробничих об'єктів на Рубіжанському хімічному комбінаті в 1964 році оголошено республіканською комсомольською будовою. Прикладом для всіх будівельників міста стали 33 ударні молодіжні бригади. Робітники тресту брали активну участь у русі за комуністичну працю, у змаганні за економію «луганської години», у боротьбі за звання бригад відмінної якості. Завдяки цьому семирічний план рубіжанські будівельники виконали достроково — 12 листопада 1965 року. За самовід-

Група ветеранів Рубіжанського хімкомбінату в день святкування 50-річчя підприємства. 1965 р.

Проспект Кірова в Рубіжному.

дану працю велику групу робітників тресту «Рубіжанськхімбуд» нагороджено орденами і медалями, в т. ч. ордена Леніна удостоєні бригадир мулярів А. Г. Григоренко та бригадир штукатурів Г. Т. Володченко.

Значних успіхів досягли й робітники Рубіжанського силікатного заводу. Випуск цегли на підприємстві збільшився з 120 млн. штук у 1959 році до 160,4 млн. штук у 1965 році.

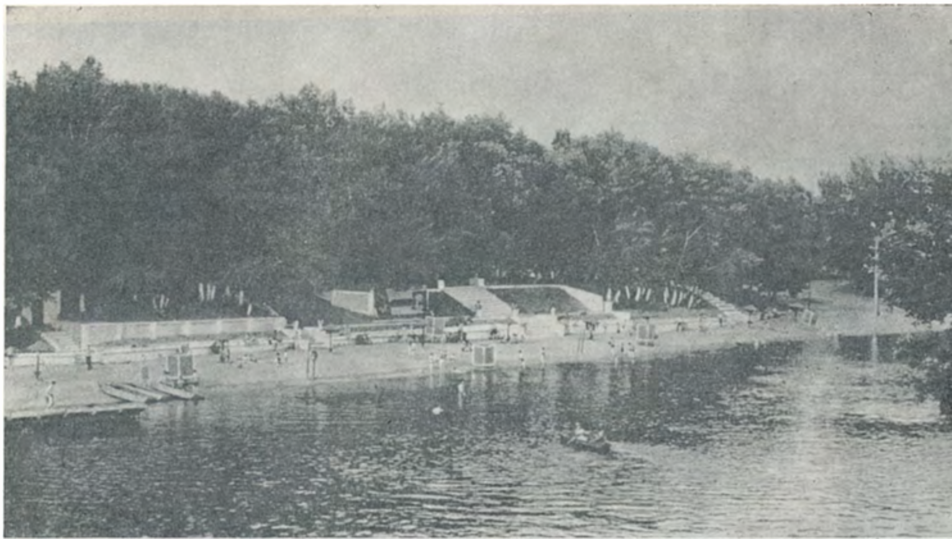
В роки семирічки зростало і впорядковувалося місто хіміків. З 1958 по 1965 рік побудовано 202,4 тис. кв. метрів житла (в т. ч. 38,8 тис. кв. метрів індивідуальним сектором), тобто стільки, скільки було споруджено за всі попередні роки Радянської влади. Житловий фонд Рубіжного в 1966 році становив 424,3 тис. кв. метрів. Довжина вулиць — 58 км. За семиріччя в районі площі Перемоги виник новий центр міста. Великий житловий масив виріс у північно-східній частині Рубіжного, де побудовано 9 житлових кварталів. Кожен із них — це своєрідний мікрорайон, у якому, крім житлових будинків, є магазини, дитячі садки і ясла, бібліотеки, філія зв'язку, ощадкаса, їдальня. В центрі кварталів розміщені сквери, спортивні майданчики і майданчики для ігор. У розрахунку на одного мешканця житлова площа в Рубіжному збільшилася за семирічку вдвічі.

Рубіжне не випадково називають містом-садом. З весни до осені шумлять тут тінисті алеї і фруктові сади. В 1962—1965 рр. закладено 3 нові сквери, впорядковано пляжі на озері Пісочне.

У 1959 році в місто підведено природний ґаз для промислових і побутових потреб. За семирічку прокладено понад 50 км газопроводу. Велику роботу по благоустрою міста провадить постійно діюча комісія комунального господарства Рубіжанської міськради. Регулярно організовуються масові недільники і місячники по впорядкуванню і озелененню міста, в яких беруть участь тисячі жителів.

Неухильно підвищувався і добробут трудівників міста. Набагато зросла заробітна плата хіміків. Майже в 2 рази збільшилась за цей час сума пенсій, що виплачуються рубіжанцям, а середній розмір пенсії зріс на 23 проценти. Вдвічі збільшився за семирічку товарооборот рубіжанських магазинів, що теж свідчить про підвищення добробуту трудящих. Наприкінці семиріччя в особистій власності рубіжанців було 520 легкових автомашин, 1210 мотоциклів і 12 тис. телевізорів. У 1967 році населенню продано товарів на 170 тис. крб. більше, ніж у 1965 році (в т. ч. 115 мотоциклів, 1170 телевізорів, 1270 радіоприймачів, 660 холодильників, 1330 пральних машин).

Сума вкладів в ощадних касах міста зросла з 1667 тис. крб. у 1959 році до 5533 тис. крб. у 1967 році.

Пляж — улюблене місце відпочинку жителів Рубіжного.

Для поліпшення побутових умов трудящих створена широка мережа підприємств торгівлі і громадського харчування. Лише в роки семирічки відкрито 20 нових магазинів і 22 їдальні, збудовано приміщення колгоспного ринку, створено побутовий комбінат, який об'єднує швейні і взуттєві майстерні, перукарні, фотоательє, телеательє, майстерні по ремонту одягу та інші. Якщо в 1958 році сума вартості побутових послуг на душу населення становила 4 крб. 16 коп., то в 1966 році вона зросла до 10 крб. 35 копійок.

Багато зроблено і для поліпшення медичного обслуговування населення. Кількість лікарів збільшилася з 134 чоловік в 1959 році до 172 у 1966 році, середнього медичного персоналу — з 337 до 400 чоловік. У 1966 році в місті працювало 2 лікарні із стаціонаром на 485 хворих, 4 поліклініки, 12 територіальних і 12 цехових медичних дільниць, водолікарня, санепідстанція, 3 аптеки, Будинок санітарної освіти. Поповнилися новою апаратурою лабораторії й кабінети. Будуються на території лікарняного містечка новий терапевтичний корпус на 200 місць і поліклініка на хімкомбінаті. Велика увага приділяється організації відпочинку трудящих. Для працівників хімкомбінату в 1960 році побудовано будинок відпочинку на Південному березі Криму, в 1965 році — профілакторій у сосновому бору поблизу міста.

У місті створена широка мережа дитячих закладів. До послуг маленьких громадян 24 дошкільні комбінати (ясла і дитячі садки), 15 з них побудовано в роки семирічки. В Рубіжному працюють Палац піонерів, музична школа, 3 дитячі спортивні школи, станція юннатів, станція юних техніків, 7 дитячих кімнат при житлово-комунальних відділах.

Міські партійні і радянські органи приділяють багато уваги розвитку спорту. Рубіжанська міська рада Союзу спортивних товариств і організацій об'єднує 36 низових колективів, в яких налічується понад 20 тис. фізкультурників (у 1956 році в Рубіжному було 17 колективів і 2900 спортсменів). Спортивна база міста в 1967 році була представлена 3 стадіонами, 16 спортивно-гімнастичними залами, літнім плавальним басейном, 53 волейбольними, 26 баскетбольними майданчиками і 6 майданчиками для гри у скраклі. З 1956 по 1966 рік підготовлено 16 майстрів спорту, 16 тис. розрядників, 1500 громадських інструкторів. Щороку провадяться міська спартакіада, спартакіади підприємств та будов, естафети на приз газети «Ленинский призыв», змагання дитячих дворових футбольних команд на приз клубу «Шкіряний м'яч».

Рубіжанські спортсмени відомі в області своїми досягненнями. На IV обласній ювілейній спартакіаді, присвяченій 50-річчю Радянської влади, боксери міста завоювали перше місце, волейболісти — третє, борці класичного і вільного стилю — четверте. Дуже популярні у місті туризм, недільні походи по мальовничих берегах Сіверського Дінця. В районі міста Кремінної і на Оскольському водосховищі функ-

ціонують туристські бази. Для трудівників похилого віку організовані групи здоров'я.

Багато зроблено в місті для розширення шкільної мережі. З 1958 по 1967 рік тут відкрито 3 середні і 2 школи-інтернати. Всі нові школи мають навчальні кабінети, спортивні зали, бібліотеки, кіноустановки. В роки семирічки почали діяти також 2 школи робітничої молоді і філіал заочної школи. Таким чином, у 1966/67 навчальному році в Рубіжному було 4 середні школи, 2 восьмирічні, 2 школи-інтернати, 4 вечірні школи і філіал заочної. Число учнів у загальноосвітніх школах зросло до 7860, в заочній і вечірніх школах — до 2 тис. Рік у рік зміцнюється навчально-матеріальна база рубіжанських шкіл. Тільки в 1966 році для цього асигновано 42 тис. крб. У школах міста працюють 434 вчителі. За самовіддану працю і високу педагогічну майстерність 16 з них удостоєні урядових нагород. Зокрема, орденом Леніна нагороджена заслужена вчителька школи УРСР А. М. Усик.

У 1959 році в Рубіжному відновив роботу загальнотехнічний факультет, а з 1963 року — філіал Харківського політехнічного інституту ім. В. І. Леніна. На денному, вечірньому і заочному відділеннях філіалу в 1966/67 навчальному році вчилося 3307 студентів.

Кадри командирів виробництва середньої ланки готують хіміко-механічний та індустріальний технікуми. За роки семирічки вони випустили 3050 спеціалістів. У 1966/67 навчальному році тут налічувалося 2260 учнів. 2477 чоловік вчилося в 5-ти міських професійно-технічних училищах. Все це сприяло зростанню загальноосвітнього рівня жителів Рубіжного. В 1966 році 4 проц. дорослого населення мали вищу освіту, 36,5 проц.— середню і середню спеціальну.

За роки семирічки розширилась мережа культурно-освітніх установ. У місті працюють 2 палаци культури, 3 робітничі клуби, 4 кінотеатри, 38 бібліотек з книжковим фондом 600 тис. примірників, Парк культури і відпочинку. В Палаці культури ім. С. М. Кірова на громадських засадах діють музей, експонати якого розповідають про історію хімкомбінату, народний університет культури і любительська кіностудія. Перший фільм «Висока нагорода» (про рубіжанських хіміків) створили учасники студії в 1965 році. У вересні 1965 року при кінотеатрі ім. В. В. Воровського створено «Університет на екрані». Для його слухачів читаються лекції, демонструються кінофільми.

Важливе місце в культурно-виховній роботі міста займає художня самодіяльність, у якій бере участь понад 2 тис. чоловік. Гуртки художньої самодіяльності працюють у палацах культури і клубах, у червоних кутках підприємств і установ. У 1958 році колективу музичної комедії Палацу культури ім. С. М. Кірова, одному з перших в області, присвоєно звання народного театру.

Популярний серед рубіжанців і самодіяльний драматичний колектив Палацу культури ім. С. М. Кірова, яким керує заслужений артист УРСР В. В. Чекарєв. У Палаці культури стало традицією готувати до знаменних дат літературно-музичні композиції. Великий успіх мала, наприклад, композиція «За велику хімію», присвячена 50-річчю хімічного комбінату.

Рубіжанці заслужено пишаються вихованцями літературної групи, що ось уже майже 30 років працює при редакції газети «Ленинский призыв». Це Б. С. Буряк — відомий український письменник і літературний критик, М. О. Біляєв — автор кількох

Куточок Парку культури і відпочинку в Рубіжному.

Сцена з опери Римського-Корсакова «Майська ніч» у виконанні самодіяльного колективу Рубіжанського Палацу культури ім. Кірова.

поетичних збірок, поети М. Титов і О. Алферов. У 1966 році літературну групу відвідували понад 20 початківців — поетів і прозаїків.

З кожним роком зростає громадсько-політична активність рубіжанців. Лише на хімічному комбінаті працюють 32 громадські бюро економічного аналізу, загальнокомбінатська постійна нарада, 20 цехових виробничих нарад, 28 цехових творчих бригад з питань наукової організації праці, рада молодих спеціалістів та інші. У групах народного контролю зайнято 1600 чоловік. Понад 15 тис. трудівників міста беруть участь у роботі постійно діючих виробничих нарад і комісій міськвиконкому, товариських судів, народних дружин. Із 164 депутатів міської Ради більш як половина — робітники. Серед депутатів — 68 жінок. Постійно працюють 10 депутатських комісій виконкому: бюджетно-фінансова, промисловості, транспорту і зв'язку, народної освіти, комунального господарства і благоустрою, торгівлі і громадського харчування та інші.

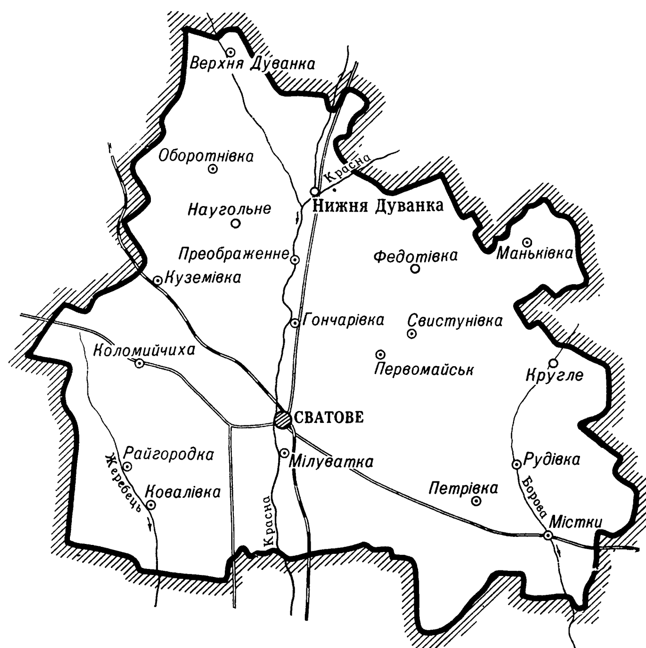
Новими трудовими звершеннями зустріли рубіжанці 50-річчя Великого Жовтня та 50-річчя Радянської України. План перших двох років п'ятирічки промислові підприємства міста виконали на 101,2 проц. За видатні успіхи у випуску продукції для народного господарства країни Рубіжанський ордена Леніна хімічний комбінат нагороджено Пам'ятним прапором ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС.

Зросте і ще кращим стане Рубіжне на кінець п'ятирічки. Буде повністю реконструйовано центр міста. Будівельники зведуть приміщення театру, велике студентське містечко з навчальними корпусами, гуртожитками і житловими будинками для викладачів, новий широкоекранний кінотеатр, приміщення середньої школи, великого спортивного комплексу, залізничного та автобусного вокзалів. Буде споруджено також близько 100 тис. кв. метрів житла. До 1970 року площа зелених насаджень розшириться ще на 567 га, в т. ч. на 80 га — парки і сквери. Новий міський парк площею в 60 га буде закладено в центрі Рубіжного.

Чудове сьогодні місто хіміків, але ще кращим буде його комуністичне завтра.

М. О. РИБАЛКО

СВАТІВСЬКИЙ РАЙОН

СВА́ТОВЕ

Сватове (до 1923 року — Сватова Лучка) — місто районного підпорядкування, центр однойменного району. Розташоване на берегах річки Красної, притоки Сіверського Дінця. Відстань від обласного центру — 160 км. Через місто проходять Донецька залізниця (залізнична станція — Сватове), автошлях Харків—Луганськ. Населення — 23,2 тис. чоловік. Сватівській міській Раді підпорядковані населені пункти Дачне, Зміївка, Нестукаївка, Сосновий.

Територія, на якій розташоване Сватове, була заселена ще в давні часи. Тут виявлено кургани бронзового віку (кінець III — початок I тисячоліття до н. е.), пам'ятки сарматської культури (I століття н. е.), кочівницькі поховання (XII століття н. е.)[1].

Точної дати заснування Сватової Лучки, або, як її ще називали, Сватової Пристені, не встановлено. Проте в грамоті Петра I за 1704 рік вказувалося, що ці землі почали освоюватися ще в 60-х рр. XVII століття[2]. Тоді ж, мабуть, засноване і поселення. Щодо виникнення його назви є кілька легенд. За однією — родини перших поселенців були між собою сватами, що і дало назву поселення. Інша — пов'язує її з річкою Свахою, на берегах якої козаки і збудували свої оселі. Ця легенда, мабуть, ближча до істини, бо на плані Сватової Лучки 1763 року зазначена річка Сваха, що впадала в Красну[3].

Перші поселенці мусили вести постійну боротьбу проти татарських грабіжників. Захист поселень забирав чимало сил, заважав займатися хліборобством. Протягом багатьох десятиліть поселенці отримували від російського уряду хліб, насіння, гроші й ліс для будівництва оборонних споруд і жител, а також людей і зброю.

---

[1] Труды XII археологического съезда, т. 1, М., 1905, стор. 135—138.

[2] А. Г. Слюсарский. Социально-экономическое развитие Слобожанщины XVII—XVIII вв., Х., 1964, стор. 107.

[3] Філіал ЦДІА УРСР у м. Харкові, ф. 399, спр. 338, арк. 32.

Завдяки цій допомозі населені пункти, що виникали на Слобідській Україні, і, зокрема, Сватова Лучка могли існувати й розвиватися.

На початку XVIII століття (не раніше 1704 року) Сватова Лучка ввійшла до складу Ізюмського слобідського полку[1]. На тодішніх картах вона позначена як сотенне містечко, що має укріплення. Навколо неї було викопано рів, споруджено частокол і дерев'яний паркан[2]. Основну масу населення тут становили козаки, які, залежно від свого економічного стану, ділилися на 3 групи: полкових козаків, помічників й підсусідків. Жителі Сватоволуцької сотні у складі Ізюмського полку брали участь в Азовському поході, а в червні 1709 року — в Полтавській битві[3].

У 1765 році слобідські полки були розформовані. Замість них на Слобідській Україні створюються комісарські управління. Сватова Лучка стала центром одного з них. Її мешканців було позбавлено козацьких привілеїв, переведено в розряд військових обивателів і обкладено податком — 95 коп. на душу чоловічої статі. Це викликало невдоволення населення, яке розпочало боротьбу за повернення своїх привілеїв. Однією з форм цієї боротьби була гайдамаччина. У Сватовій Лучці гайдамаки діяли в 1770—1771 рр. Їх невеликі рухливі загони, що переховувалися в лісах і степах, уночі нападали на комісарське управління, місцевих багатіїв, купців.

Про соціальний склад населення Сватової Лучки свідчать такі дані. У 1773 році із загальної кількості 2928 жителів військових обивателів було 2664, селян — 96, військових — 35, чиновників — 33, купців — 3 тощо[4]. Основним заняттям мешканців Сватової Лучки було рільництво й скотарство. Наприкінці XVIII століття середній розмір земельного наділу на ревізьку душу становив 6,7 десятини. Були досить широко розвинуті і ремесла, особливо швацьке та кравецьке. Крім того, сватолучани займалися гуральництвом, виготовляли вози, колеса, плуги, гнали дьоготь. Жінки ткали полотно й сукно для власних потреб, а також на продаж.

Розвитку торгівлі сприяли ярмарки, що бували тут 4 рази на рік і тривали по кілька днів. Сюди приїздили купці з різних кінців України й Росії. Вони торгували шовковими тканинами, китайським ситцем, лисячим та заячим хутром, килимами, посудом, вином. Місцеві жителі продавали на ярмарках хліб, солону рибу, горшки, дьоготь, мило, а також коней. У 1785 році в слободі постійно торгували 15 лавок і 12 шинків. Були тут і млини[5].

У 1-й чверті XIX століття Сватова Лучка була перетворена на одне з аракчеєвських військових поселень. У 1825 році в слободі і навколишніх селах було розквартировано Катеринославський полк 2-ї кірасирської дивізії. Сватова Лучка, де містився штаб полку й штаб дивізії, почала називатися Новокатеринославом.

Життя сватолучан перетворилося на пекло. Всіх придатних до військової служби жителів віком від 18 до 45 років фактично зробили довічними солдатами з обов'язковою землеробською працею. Військові поселенці поділялися на господарів та їх помічників. З перших комплектувалися військові підрозділи Катеринославського полку, з других — резервні частини. Кожний господар утримував 3 постояльців-кірасирів. Для військових поселенців було встановлено суворий режим, що регламентував усе їхнє життя. Вони носили форму, 2 дні на тиждень займалися військовим навчанням. Будь-які роботи, у т. ч. і сільськогосподарські, виконували по команді, під наглядом начальника. Ці бідаки були позбавлені найелементарніших людських прав. Вони не могли без дозволу командирів ні одружуватися, ні хрестити дітей, ні вийти за межі села тощо. За найменшу провину їх карали шпіцрутенами, по кілька разів проганяючи вздовж шеренги солдатів, забиваючи часто до смерті.

З 45 років поселенці виходили у відставку, але повинні були продовжувати службу в військовому господарстві. Не лишили у спокої навіть дітей. Семирічних

---

[1] Газ. «Харьковские губернские ведомости», 12 травня 1862 р.
[2] Філіал ЦДІА УРСР у м. Харкові, ф. 399, спр. 338, арк. 32.
[3] Н. Т. Дьяченко. Изюм. Х., 1963, стор. 31.
[4] ЦДІА СРСР, ф. 1152, оп. 7, спр. 643, арк. 25—26.
[5] Харківський облдержархів, ф. 24, оп. 3, спр. 7, арк. 35—37.

хлопчиків зараховували до т. зв. кантоністів, а коли їм минало 18 років, переводили в солдати.

У 1857 році, після неодноразових повстань військових поселенців у різних частинах імперії, царизм змушений був скасувати цю найважчу форму військового кріпосництва. Населення Сватової Лучки (вона отримала свою стару назву) зітхнуло з полегшенням. Колишніх військових поселенців було переведено до розряду державних селян.

У пореформений період почався досить швидкий розвиток слободи. В 1862 році тут було 1103 будинки, мешкало понад 7 тис. чоловік. За своїм торговим значенням Сватова Лучка посідала одне з перших місць серед слобід Куп'янського й Старобільського повітів Харківської губернії[1]. Якщо наприкінці XVIII століття тут щороку відбувалися 4 ярмарки, то у 2-й половині XIX століття — 6. Сюди приїздили купці навіть з віддалених губерній, які закуповували пшеницю, худобу, ремісничі вироби. У 1879 році в Сватовій Лучці було закуплено й вивезено великими партіями 154 тис. пудів пшениці.

Слобода славилася своїми ремісниками — слюсарями, ковалями, гончарами та ін., яких у 1904 році налічувалося 142 чоловіка[2]. У Сватовій Лучці ремісників було більше, ніж у повітовому місті Куп'янську.

Розвитку слободи сприяло будівництво в 1895 році залізничної лінії Куп'янськ—Лисичанськ і станції Сватове. Вигідно розташована в центрі великого сільськогосподарського району, на перехресті кількох торгових шляхів, станція швидко вийшла в число перших на Катерининській залізниці щодо відправки й отримання вантажів, особливо хліба й худоби. Так, у 1898 році з неї було відправлено 1,9 млн. пудів різних вантажів, зокрема 1,7 млн. пудів хліба, а також 1,2 тис. голів великої рогатої худоби. Водночас із залізничною станцією було споруджено паровозне депо, а також майстерні малого ремонту. Тут працювало понад 200 робітників[3]. Основні роботи виконувалися вручну. Приміщення не опалювалось, що призводило до частих захворювань ремонтників. Робочий день тривав 10—12 годин. Було в слободі і 10 дрібних промислових підприємств, що переважно переробляли сільськогосподарську сировину,— 2 млини, олійниця, а також невеликий цегельний завод та ін. У 1904 році на них працювало 43 робітники, які виготовляли продукції на 30 тис. карбованців.

Залізничники та інші робітники активно включилися в революційну боротьбу. Найбільші виступи припадають на роки першої російської революції. У 1905 році в депо вже діяла більшовицька група, яку очолювали П. І. Рябченко і П. К. Дубина[4]. Вони підтримували тісний зв'язок з більшовиками Катеринослава, разом з ними готували загальний страйк робітників Катерининської залізниці. Страйк у Сватівському депо почався 9 грудня 1905 року. На мітингу, що відбувся того ж дня, робітники зажадали встановлення 8-годинного робочого дня, збільшення заробітної плати, політичних свобод. Прагнучи залучити до політичної боротьби й селян, більшовики 11 грудня скликали у Сватовій Лучці другий мітинг, в якому взяло участь 2 тис. чоловік. У своїх виступах П. І. Рябченко та П. К. Дубина запропонували селянам приєднатися до страйку й спільно добиватися своїх прав. На мітингу було обрано страйковий комітет на чолі з М. С. Немцем[5].

У середині грудня Катеринославський комітет РСДРП доручив сватівським залізничникам будь-що затримати поїзд з козаками-карателями, яких уряд направив у Донбас придушувати революційні виступи робітників. Це завдання було виконано. Черговий по станції К. І. Дзюба, машиніст І. М. Фомін, стрілочник Є. А. Красій та робітник Л. П. Волох пустили поїзд під укіс.

У другій половині грудня для придушення страйків на Катерининській заліз-

---

[1] Газ. «Харьковские губернские ведомости», 12 травня 1862 р.
[2] Города России в 1904 году, СПб., 1906, стор. 341.
[3] По Екатерининской железной дороге. Вып. 2, Катеринослав, 1912, стор. 245.
[4] ЦДІА УРСР, ф. 336, спр. 1675, арк. 1—2.
[5] Революция 1905—1907 гг. на Украине, т. 2, ч. 1, К., 1955, стор. 607.

Такий вигляд мала Сватова Лучка у 1910 році.

ниці власті кинули Сімферопольський полк. 20—22 грудня після відчайдушного опору робітники Сватівського депо змушені були припинити боротьбу[1].

У наступному році сватівська більшовицька група, врахувавши досвід грудневих класових боїв, посилила агітаційну роботу серед солдатів, які все частіше ставали на сторону більшовиків. Так, у жовтні 1906 року на станції Сватове сталася збройна сутичка між новобранцями і поліцією, що намагалася заарештувати П. І. Рябченка. Спільними зусиллями солдатів і залізничників його було визволено[2]. Того ж року сватівська більшовицька група увійшла до складу Катеринославської вузлової залізничної організації РСДРП.

Після поразки революції 1905—1907 рр. сватівські більшовики пішли в підпілля, проте зброї не склали. Уже в 1910 році під їх керівництвом розгорнулася гостра боротьба селян проти столипінської аграрної реформи, яка зруйнувала общинне землеволодіння. Куркулі захоплювали кращі общинні землі, а значно гірші лишали середнякам і біднякам. Так, жителю Сватової Лучки Федору Іщенку було виділено 4 десятини 180 кв. саженів малопридатної землі у 12 далеких одна від одної ділянках[3]. Позбавлені підтримки общини, багато сватоволучан розорялися, і їх наділи потрапляли до куркулів. Так, у 1911—1912 рр. багатій Підкуйко скупив більш як 200 десятин землі.

Більшовики викривали справжні цілі аграрної реформи — створити з куркулів соціальну опору царизму на селі. Під впливом революційної агітації сватоволучани на своєму сході відкрито висловили незадоволення реформою. У квітні 1911 року селяни кілька разів били відрубників, які виходили в поле з землемірами[4].

Напередодні першої світової війни Сватова Лучка була волосною слободою Куп'янського повіту і мала 14 877 жителів. Із загальної кількості 2135 житлових будинків тільки 245, що належали заможній частині населення, були кам'яні, всі інші — дерев'яні або глиняні, криті соломою і очеретом. Курні, не забруковані, без дерев і кущів вулиці не освітлювалися.

У слободі налічувалося кілька навчальних закладів. Першу школу тут було відкрито ще напередодні реформи — у 1860 році. Через 7 років її перетворено на двокласне училище з 5-річним строком навчання. У 1904 році в Сватовій Лучці було вже 7 шкіл і училищ, зокрема 2 жіночі. В них працювало всього 13 учителів, які навчали 543 хлопчики і 115 дівчаток. Однак для майже 15 тис. населення — це замало. Земську змішану школу напередодні Лютневої революції відвідувало 104 учні, 59 дітям через нестачу місць відмовили в прийомі. До жіночого училища з тієї ж

[1] «Летопись революции», 1930, № 6, стор. 219.
[2] Харківський облдержархів, ф. 3, оп. 287, спр. 1273, арк. 13.
[3] Сватівський краєзнавчий музей, інв. № 497.
[4] Харківський облдержархів, ф. 3, оп. 287, спр. 3610, арк. 1—2.

причини не прийняли 40 дівчаток (навчалось у ньому тільки 90). Аналогічна картина спостерігалася й в інших школах. Таким чином, чимало дітей не вчилося внаслідок нестачі класних кімнат. Але ще більше — не відвідували школу через скрутне матеріальне становище батьків, необхідність змалку працювати, відсутність одягу і т. д.

Однак потяг населення до знань, до культури був величезний. Передова частина сватівської інтелігенції намагалася допомогти в цьому трудящим. У 1913 році було організовано вечірні заняття для дорослих, відкрито маленьку бібліотеку-читальню[1].

Великою подією в культурному житті слободи були гастролі (1912 р.) трупи корифеїв українського театру М. К. Заньковецької й П. К. Саксаганського. Сватоволучани побачили тоді п'єси «Циганка Аза», «Наймичка», «Борці за мрію», «Ніч під Івана Купала» та ін. Приїзд славнозвісних акторів став поштовхом для створення в слободі самодіяльних драматичних гуртків. Один з них був організований механіком залізничного депо О. М. Ферхминим. Вчителі створили драматичний колектив при Народному домі.

На рубежі XX століття було дещо зроблено для поліпшення медичного обслуговування населення. У Сватовій Лучці діяла волосна лікарня на 20 ліжок і працювало 2 лікарі[2]. Крім того, на залізничній станції була приймальна палата на 2 ліжка з одним лікарем. Проте, звичайно, 3 лікарі при всьому бажанні не могли обслужити всіх хворих слободи і волості. А їх було дуже багато. В 1901 році, наприклад, 4,3 проц. слобожан хворіли на дизентерію, 3,1 проц.— на черевний тиф. Того року було багато випадків захворювання на дифтерію й скарлатину[3]. Особливо збільшилося роботи у лікарів, коли спалахнула світова імперіалістична бойня і з фронту почали повертатися поранені і покалічені солдати — жителі слободи і волості. Через нестачу продовольства поширилися епідемії тифу. Люди проклинали війну, проклинали царський уряд, який її розпочав, і звістку про його повалення в лютому 1917 року вони зустріли з великою радістю.

На початку березня 1917 року залізничники станції Сватове обрали Раду робітничих і солдатських депутатів. Однак більшість в ній захопили меншовики і есери. У червні в Раді виникає більшовицька група на чолі з робітником депо Ф. Х. Водоп'яновим[4]. На час перемоги Жовтневого збройного повстання в Петрограді авторитет більшовиків у Раді вже був міцний. Наприкінці жовтня на станції було створено ревком, який проголосив у волості Радянську владу. Головою ревкому став Ф. Х. Водоп'янов, секретарем та комісаром залізничної дільниці — Я. С. Блудов, членами — І. К. Григор'єв (командир залізничного загону Червоної гвардії і комісар станції), матрос М. Жилкин (комісар депо й начальник штабу червоногвардійського загону), робітник Я. П. Свистун.

Залізничний ревком встановлював революційний порядок на станції, боровся з спекуляцією та саботажем, зловмисною затримкою вантажів, розкраданням державного майна і т. д. Одночасно з ревкомом утворилася волосна Рада селянських депутатів. Навесні 1918 року вона почала розподіл поміщицьких земель між безземельними і малоземельними селянами.

Сватівські червоногвардійці брали участь у боротьбі проти каледінців. У листопаді 1917 року на прохання Старобільського ревкому вони допомогли розгромити загін білокозаків, що лютував у районі Біловодська. Було захоплено чимало зброї, якої так не вистачало бійцям загону.

У січні 1918 року, після налагодження зв'язку з Центральним штабом Червоної гвардії Харкова, сватівський загін одержав 300 гвинтівок, 2 кулемети, 7 револьверів та необхідну кількість патронів[5]. Ця зброя знадобилася для боротьби з австро-німецькими загарбниками, які в лютому 1918 року вторглися на Україну. В боях

---

[1] Отчеты и доклады Купянской уездной земской управы. Вып. VI, Куп'янськ, 1913, стор. 8.
[2] Харківський облдержархів, ф. 304, оп. 1, спр. 2240, арк. 30.
[3] Там же, спр. 2106, арк. 14—15.
[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 590, арк. 20.
[5] Центральний державний архів Радянської Армії, ф. 14, оп. 1, спр. 27, арк. 139.

під Сватовою Лучкою у квітні того ж року велику допомогу червоногвардійському загонові подав бронепоїзд «Грім», збудований робітниками депо. Пізніше сватівські червоногвардійці в складі 5-ї Української армії К. Є. Ворошилова здійснили героїчний похід від Луганська до Царицина.

В середині листопада 1918 року Сватову Лучку захопив петлюрівський полк. 19 листопада валуйський партизанський загін під командуванням М. Крюкова та місцеві партизани завдали поразки петлюрівцям і відновили в слободі Радянську владу[1]. Сватівський ревком (голова М. Д. Седашенко) почав налагоджувати роботу депо і залізничної станції. Робітники відбудовували зруйновані ділянки залізничної колії, ремонтували паровози, щоб забезпечити перевезення необхідного країні вугілля та інших вантажів. Однак мирне будівництво було перервано денікінцями, які в липні 1919 року вдерлися у Сватову Лучку. Майже півроку лютували вони в слободі — розстрілювали, вішали, катували.

У середині грудня 4-а й 11-а кавалерійські дивізії Першої Кінної армії завдали нищівного удару білогвардійцям у районі Покровського, а 16 грудня вибили їх із Сватової Лучки. Денікінське командування знову кинуло сюди великі сили. На околицях слободи почалися запеклі бої. Рішучі дії Реввійськради 1 Кінної армії дали можливість відстояти Сватову Лучку[2]. Серед червоних кіннотників, що визволяли слободу від ворога, був і місцевий житель І. І. Столбовой, який служив у Першій кінній заступником командира полку. За героїзм його нагороджено двома орденами бойового Червоного Прапора. Чимало сватоволучан із зброєю в руках відстоювали Радянську владу. Так, комісар бронепоїзда «Вперед» Г. І. Дмитрієв воював на східному фронті, Г. П. Чертовський був старшим кулеметником на бронепоїзді «Грім».

Після розгрому денікінців жителям Сватової Лучки тривалий час довелося вести боротьбу з куркульськими бандами. У боях з ними загинули командир загону самооборони Олександр Чуєв, міліціонери Яків Каплун, Павло Оболенський та багато інших[3].

Велику роль в ліквідації бандитизму відіграли партійна організація, що налічувала в своїх рядах близько 50 чоловік, і комсомольський осередок, який виник у Сватовій Лучці в 1919 році. Того ж року комсомольський осередок було створено і на залізничній станції. Його очолювали Ганна Свистунова й Петро Лазарєв[4].

Комуністи і комсомольці взялися за вирішення складних питань відбудови зруйнованих підприємств — депо, олійниці, млинів. Необхідно було також піднімати селянські господарства, які в роки імперіалістичної і громадянської воєн зовсім занепали. У більшості селян не було посівного матеріалу, тягла і реманенту. Щоб допомогти їм обробити і засіяти свої поля, треба було реквізувати у місцевих багатіїв запаси зерна, сільськогосподарські знаряддя. Куркулі чинили шалений опір проведенню цих заходів, вдаючись навіть до терористичних актів. Так, вони по-звірячому вбили секретаря комсомольського осередку В. Бортникова, уповноваженого по збиранню продрозверстки Корчагіна. Від їх рук загинув і селянин-бідняк Бритиков. Ламаючи опір класових ворогів, переборюючи величезні труднощі — голод, холод, епіде-

Члени Сватівського волосного комсомольського осередку. 1923 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 590, арк. 2.
[2] С. М. Буденный. Пройденный путь, М., 1958, стор. 351—354.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 590, арк. 1.
[4] Газ. «Селянська біднота», 13 червня 1920 р.

мії,— трудящі Сватової Лучки під керівництвом комуністів поступово відроджували господарство. Великий ентузіазм викликав у сватоволучан приїзд в слободу у 1923 році Г. І. Петровського. Він виступив перед жителями з промовою, в якій розповів про шляхи подолання труднощів відбудовного періоду і перспективи соціалістичного будівництва в країні[1].

Голова комнезаму Сватового В. К. Розумний (вбитий куркулями в 1932 р.).

У 1923 році відбулися зміни в адміністративному становищі Сватової Лучки. Її було перетворено на районний центр Харківської губернії і перейменовано у Сватове.

Зусиллями робітників у відбудовний період було відроджено й розширено депо, млин, олійницю. Протягом 1924—1925 рр. споруджено електростанцію потужністю 120 квт і електромлин. На олійниці встановлено 2 двигуни потужністю 80 кінських сил, проведено її реконструкцію. Успіхи сватівчан у відбудові промисловості відзначила XII Куп'янська окружна партійна конференція. Рік у рік зміцнювалися селянські господарства. Однак їх продуктивність лишалася дуже низькою. Селяни дедалі більше переконувалися, що тільки колективне господарювання може полегшити їх працю, дати їм справжній достаток.

Перший ТСОЗ був організований у Сватові в жовтні 1925 року. Він називався «Селянська спілка» і об'єднував 5 родин бідняків. Товариство мало 3 коней і дрібний реманент. Держава виділила йому трактор «Фордзон». Навесні 1926 року члени «Селянської спілки» зорали свою землю і землю незаможників [2]. Восени 1927 року товариство, яке було перейменоване на «Ниву», вже об'єднувало 23 родини. Протягом 1927—1929 рр. виникли ТСОЗи «Освіта», «Україна», «Змагання» та ін. У 1930 році кілька товариств об'єдналися в колгосп ім. Будьонного. Того ж року створюються сільгоспартілі «Перемога», «Нове життя», «Маяк» та ін. До січня 1931 року у Сватівському районі в колгоспи вступило 62 проц. господарств[3].

Разом з партійними та радянськими органами велику роботу по колективізації селянських господарств проводив комнезам, що виник у селі ще влітку 1920 року. Важливу роль в організації і зміцненні сільгоспартілей відіграла створена в 1931 році Сватівська машинно-тракторна станція[4]. Молоді, ще слабкі колгоспи отримували від неї допомогу під час проведення сільськогосподарських робіт. Вона мала 16 тракторів та інші машини і знаряддя.

Колективізація селянських господарств у Сватовому і районі проходила в умовах гострої класової боротьби. Куркулі чинили шалений опір створенню колгоспів, вбивали їх організаторів, партійних і радянських активістів. Так, у травні 1932 року від їх рук загинув В. К. Розумний, який протягом 7 років очолював комітет незаможних селян. Та, незважаючи на всі перешкоди, на кінець 1932 року колективізацію в Сватовому було завершено.

Одночасно з переведенням сільського господарства на соціалістичні рейки партійні й радянські організації Сватового займалися питаннями розвитку промисловості й транспорту. До 1936 року значно розширилося паровозне депо. Багато трудомістких процесів було механізовано. Це полегшило умови праці робітників, підвищило її продуктивність. Вже в 1940 році депо відремонтовувало 20—22 паровози, замість 8—10 у 1935 році. Розширення та реконструкції зазнала і олійниця, яку було перетворено на олійний завод. Напередодні війни він виробляв за добу 30—33 т олії[5].

[1] Я. С. Блудов. Образцы преданности делу коммунизма, К., 1963, стор. 20.
[2] Харківський облдержархів, ф. Р-3550, оп. 1, спр. 19-а, арк. 111.
[3] ЦДАЖР УРСР, ф. 257, оп. 1, спр. 1088, арк. 171.
[4] Там же, оп. 12, спр. 522, арк. 23.
[5] Харківський облдержархів, ф. Р-3550, оп. 1, спр. 20, арк. 66.

У 1932 році став до ладу маслосирзавод. На базі млину було споруджено борошномельний завод.

У передвоєнні роки значно зміцніла матеріально-технічна база МТС. У 1940 році вона мала 62 трактори, 32 комбайни та багато іншої техніки.

Помітних успіхів досяг колгосп ім. Будьонного. У 1939 році урожайність зернових становила тут 15 цнт з га, соняшника — 15,3 цнт. Передові трудівники артілі— І. М. Козьменко, А. М. Харченко і М. П. Муравка виростили по 300—330 цнт цукрових буряків з гектара[1].

Соціалістичні перетворення в промисловості й сільському господарстві супроводилися великим культурним будівництвом. Уже в 30-х рр. у Сватовому було повністю ліквідовано неписьменність. Всі діти шкільного віку навчалися в 4 середніх і 4 семирічних школах. Створене в 1928 році професійно-технічне училище у 1933 році було реорганізоване в сільськогосподарську школу.

Велика культурна робота провадилася в районному Будинку культури й клубі залізничників (збудований у 1935 р.). У Будинку культури був чудовий хор. Великий успіх у глядачів мали вистави драматичного колективу — «На бойком месте» О. Островського, «Дай серцю волю...» М. Кропивницького, «Земля» М. Вірти та ін. У Будинку культури і клубі регулярно демонструвались кінофільми. До послуг жителів були 3 бібліотеки — для дорослих, дитяча й при клубі залізничників.

Значно поліпшилось медичне обслуговування трудящих. У Сватовому було 2 лікарні на 60 ліжок — районна і залізнична, пологовий будинок на 25 ліжок. Тут працювало 16 лікарів та 60 чоловік середнього медичного персоналу.

У 1938 році Сватове було віднесено до категорії міст. Того ж року воно стало районним центром Луганської області. В ньому проживало 20 741 чоловік[2]. Жителі не шкодували сил для впорядкування міста. Вони заклали великий парк, вздовж центральних вулиць посадили дерева і кущі. Зеленим і затишним стало Сватове.

У червні 1941 року сватівчанам, як і всьому радянському народу, довелося взятися за зброю. З перших днів Великої Вітчизняної війни близько 2 тис. трудящих міста пішли на фронт. Протягом липня — грудня в Сватовому створюється полк народного ополчення. Серед 2,5 тис. його бійців, крім сватівчан, були й жителі багатьох сіл району[3]. 5 тис. чоловік брали участь у спорудженні оборонних укріплень у Луганській, Харківській, Запорізькій областях. Трудящі подвоїли свої зусилля для забезпечення безперебійної роботи промислових підприємств, що давали продукцію фронту. Робітники депо налагодили ремонт військової техніки. На оборону працювала машиннотехнічна майстерня, робітники якої разом із залізничниками відремонтували 152 бойові й транспортні машини[4].

Свій вклад у справу розгрому ворога вносили й трудівники підприємств місцевої промисловості. Протягом першого воєнного року борошномельний завод переробив для армії 200 тис. т зерна. Промислові артілі виготовили 1500 комплектів військового обмундирування. При наближенні німецьких загарбників до Сватівського району чимало людей і цінного устаткування було евакуйовано на схід.

9 липня 1942 року фашисти захопили Сватове. Багато жителів, які залишилися в місті, активно включились у боротьбу проти окупантів. 13 сватівчан вступили до партизанського загону під командуванням Я. І. Сиворонова, що діяв на території Донецької і Луганської областей. З цим загоном мала тісний зв'язок підпільна група, створена в місті комуністом Я. Г. Кривоносом. На квартирі підпільника М. С. Гайдидея оселився залишений для роботи в тилу у ворога радист-розвідник М. Г. Бабаджанян. Він налагодив радіозв'язок з командуванням Червоної Армії і передавав йому розвідувальні дані, зібрані підпільниками. Багатьох юнаків і дівчат врятувала від фашистської каторги підпільниця Г. М. Фесенко. Працюючи в лікарні, вона видавала

[1] Газ. «Соціалістичне життя», 1 січня 1940 р.
[2] Архів Луганського облстатуправління, спр. 38, 1944 р., стор. 26 (дані перепису 1939 р.)
[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 24-б, арк. 114—115.
[4] Там же, спр. 1409, арк. 177—178.

їм довідки про інфекційні захворювання. Велику допомогу радянським воїнам, що потрапили в оточення або втекли з полону, подавало місцеве населення. Так, І. П. Зубко переховував 11 поранених бійців[1].

Новий цех Сватівського олійно-екстракційного заводу.

Славний подвиг у тимчасово окупованому Сватові здійснив уродженець с. Софіївки комуніст І. П. Кузьмин. У вересні 1941 року в боях між Дарницею й Борисполем він потрапив у полон, але незабаром йому вдалося втекти. Пробравшись до Сватового, Кузьмин влаштувався чорноробом на воєнізованій німецькій фірмі. Вночі 7 січня 1943 року він підпалив склад з пальним, що містився на території автопарку. У полум'ї загинуло багато німецьких машин[2].

У січні 1943 року, коли радянські війська вступили в межі Луганської області, підпільна група Я. Г. Кривоноса послала через лінію фронту П. С. Рикова з розвідувальними даними про розташування в місті німецьких укріплень. Ці дані стали в пригоді нашому командуванню при визволенні Сватового від німецьких окупантів. 31 січня 1943 року, розвиваючи наступ, 267-а стрілецька дивізія під командуванням полковника В. О. Герасимова вибила фашистів з міста[3]. В цих боях загинуло чимало радянських воїнів. Вони поховані в братській могилі на площі ім. 1 Травня. Жителі дбайливо її доглядають. Завжди багато квітів і на могилі Героя Радянського Союзу льотчика Петра Кударя, який загинув у повітряному бою, захищаючи місто від гітлерівських стерв'ятників (1944 р.).

Мужньо билися з ворогом на фронтах Великої Вітчизняної війни воїни-сватівчани. За бойові подвиги при форсуванні Дніпра високого звання Героя Радянського Союзу удостоєний М. І. Почтарьов (нині він працює заступником директора Сватівського олійно-екстракційного заводу). Золотою Зіркою Героя був нагороджений і сватівчанин П. Л. Рогалев. Командир 37-го гвардійського кавалерійського полку М. Ф. Неделевич брав участь в боях за Львів, захищав Ростов і закінчив свій бойовий шлях на Одері. За вміле командування, мужність і відвагу підполковник М. Ф. Неделевич нагороджений 2 орденами Червоного Прапора, орденом Кутузова, багатьма медалями. Житель Сватового М. М. Гайдидей за плодотворну роботу у представництві Радянського командування при штабі Польської армії відзначений польським орденом «Хрест за заслуги на полі бою». Всього бойовими орденами і медалями нагороджено 1500 сватівчан[4].

Після визволення Сватового партійна організація мобілізувала трудящих на відбудову господарства. Фашистські загарбники завдали місту великої матеріальної шкоди. Особливо потерпіло депо. Були зруйновані основні виробничі приміщення, розбито 23 паровози. Збитки становили 1,2 млн. крб. Були перетворені на руїни олійний завод, машинно-технічна майстерня, елеватор. Окупанти вщент розграбували колгоспи. Загальні збитки, заподіяні місту німецько-фашистськими загарбниками, перевищували 9,6 млн. карбованців[5].

Не шкодуючи сил, працювали робітники й колгоспники, щоб наблизити перемогу над ворогом. Члени артілі ім. Будьонного внесли у фонд оборони 40 цнт зерна,

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 24, арк. 3.
[2] Газ. «Луганская правда», 6 березня 1965 р.
[3] Довідка Архіву Міністерства Оборони СРСР № 17/18 від 23 липня 1965 р.
[4] Дані Сватівського райвійськкомату.
[5] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 24, арк. 11.

Механізатор радгоспу «Дружба» Герой Соціалістичної Праці І. С. Рибальченко з сином Олександром на сівбі. 1966 р.

297 кг м'яса й сала, 23 кг вовни[1]. Колгоспник М. І. Клименко вніс у фонд оборони 100 тис. крб. Збудований на ці гроші бойовий літак за його проханням було передано прославленому земляку, двічі Герою Радянського Союзу О. Г. Молодчому[2]. Колектив зруйнованого фашистами олійного заводу своїми силами спорудив олійницю і крупорушку, налагодив виробництво жирів і крупи для армії. За 4—5 місяців було відбудовано головний корпус, змонтовано технологічне устаткування, прокладено залізничну вітку. До кінця 1943 року завод уже досяг половини довоєнної потужності.

На очах піднімалося з руїн паровозне депо. Зусиллями робітників, інженерно-технічних працівників, службовців були відбудовані механічний, промивний, електрозварювальний цехи, котельня, ацетилено-генераторна, антинакипна та інші служби.

Успішно відроджувалося й сільське господарство. Працівники машинно-тракторної станції своїми силами зібрали з окремих уцілілих деталей два десятки тракторів і комбайнів. Улітку 1943 року з Уралу надійшло 14 тракторів. З допомогою МТС багато колгоспів до 1950 року не тільки відновили свої довоєнні посівні площі, але й досягли значного підвищення врожайності. Особливо помітних успіхів добилися члени артілі ім. Будьонного. У 1948 році вони зібрали по 20 цнт озимої пшениці з га, а ланкові А. М. Попова й Г. О. Бакай — понад 30 цнт. Обидві ланкові були удостоєні високого звання Героя Соціалістичної Праці. Поступово відроджувалося і тваринництво. На час визволення колгосп ім. Будьонного мав тільки 16 голів великої рогатої худоби, а в 1948 році — вже 250 голів.

У 1950 році члени 4 сільгоспартілей — «Перемога», «Маяк», «Комунар» та ім. 20-річчя Жовтня — вирішили об'єднатися в один колгосп — «Заповіт Ілліча». А в 1958 році артілі ім. Будьонного та ім. Жданова об'єдналися в колгосп «Дружба».

Для післявоєнного розвитку економіки міста показовим є розширення існуючих промислових підприємств і будівництво нових. У 1947 році почалася реконструкція олійного заводу, а наступного року він уже мав 202,8 тис. крб. надпланових нагромаджень. У 1956—1963 рр. було проведено нове технічне переозброєння підприємства. Велику роль в цій важливій справі відіграла первинна партійна організація, що налічувала у своїх рядах понад 50 комуністів. Члени КПРС очолили боротьбу колективу підприємства за успішне проведення реконструкції заводу, взяли під свій

[1] Сватівський райдержархів, ф. 78, спр. 1, арк. 5.
[2] А. Гаевой. Возрождение хозяйства и культуры Ворошиловградской области, М., 1944, стор. 39.

контроль своєчасне введення в дію найважливіших агрегатів. Це сприяло швидкому освоєнню підприємством найновішого способу виробництва олії — екстракційного. Завдяки технічному переоснащенню заводу продуктивність праці у 1963 році зросла на 38,9 проц., замість 32,5 проц., запланованих на кінець семирічки. Порівняно з 1959 роком випуск олії подвоївся і в 1965 році становив 45,7 тис. т. У першому році нової п'ятирічки її вироблено на 37 млн. 98 тис. карбованців.

Було значно розширено машинно-технічні майстерні. У 1959 році на їх базі створено авторемонтний завод, валова продукція якого за роки семирічки збільшилась утроє, а основні фонди — більш як удвоє. У березні 1962 року в місті почалося будівництво заводу торговельного й підйомно-транспортного устаткування, який уже у вересні дав першу продукцію. Завод випускає кіоски, підйомники, контейнери, роликові доріжки та ін. За 3 роки (1962—1965) його валова продукція виросла майже в 12 разів. У першому році нової п'ятирічки завод дав продукції на 1 млн. 125 тис. карбованців.

Підприємства по переробці зерна об'єднані в комбінат хлібопродуктів, що виробляє борошно, комбікорми й калібрує кукурудзу. За роки семирічки на комбінаті збудовано цех вітамінізації висівок, калібрувальний і комбікормовий цехи. Це дало змогу на 44 проц. збільшити випуск валової продукції. У 1965 році вона становила близько 48 тис. т. Наступного року комбінат виробив хлібопродуктів на 5 млн. 128 тис. карбованців.

У післявоєнний період великих успіхів добився колектив Сватівського паровозного депо. Він вивів його в число передових депо на Донецькій залізниці. У 1965 році йому двічі — в третьому й четвертому кварталах — присуджувався перехідний Червоний прапор управління залізниці та профспілки залізничників, а в першому півріччі 1966 року — перехідний Червоний прапор райкому партії і райвиконкому. У цьому ж році колектив депо відремонтував 105 паровозів, замість 86 — за планом.

Великою силою на підприємстві є партійна організація, яка налічує 222 комуністи. Вона приділяє багато уваги впровадженню передового досвіду, організації роботи депо в умовах переходу на новий порядок планування і економічного стимулювання. За ініціативою комуністів у вересні 1966 року тут створено економічну школу, слухачі якої оволодівають науковими методами організації виробництва.

В депо виросли чудові люди, чия самовіддана праця відзначена урядовими нагородами. За високі показники по ремонту паровозів майстру В. Я. Кравцову в 1959 році присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. 52 трудівників депо нагороджено орденами й медалями.

Всього в Сватовому діє 17 промислових підприємств, на яких працює понад 4,7 тис. чоловік. Валова продукція всіх підприємств становила в 1966 році 54,7 млн. карбованців.

За роки семирічки великі зміни сталися в сільськогосподарському виробництві. У квітні 1960 року на базі 2 колгоспів було створено радгосп «Дружба» — велике спеціалізоване підприємство молочно-м'ясного напряму. Площа сільськогосподарських угідь радгоспу становить 10,4 тис. га, з яких близько 8 тис. га ріллі. Господарство має близько 3,5 тис. голів великої рогатої худоби. Завдяки спеціалізації радгосп за 5 років збільшив виробництво молока в 1,7 раза і м'яса — майже в 1,4 раза. У 1966 році тут було вироблено 2221 т молока і 378 т м'яса. Значне місце в економіці радгоспу посідає також рільництво. У 1966 році валовий збір зерна зріс проти 1960 року майже в 5 разів.

Гордість радгоспу — його трудівники. Праця кращих з них відзначена високими урядовими нагородами. У 1966 році орденами і медалями Радянського Союзу нагороджено 8 передовиків-тваринників, а майстру механічного доїння Д. І. Фоменку, який обслуговує 100 корів, присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці. За успіхи, досягнуті в збільшенні виробництва зернових та кормових культур, того ж року звання Героя Соціалістичної Праці присвоєно трактористу І. С. Рибальченку. Золоту Зірку Героя має і заступник директора радгоспу Й. Я. Палійов.

Боротьбу трудівників міста за перетворення в життя накреслень партії, виконання виробничих планів нової п'ятирічки очолює міська партійна організація, що налічує 1490 членів КПРС. Її помічником є комсомольська організація, яка об'єднує 2 тис. юнаків і дівчат.

Важливу роль у житті Сватового відіграє міська Рада депутатів трудящих. Серед 77 її депутатів, обраних 12 березня 1967 року, є 36 робітників. Особливо багато уваги Рада і її комісії приділяють упорядкуванню міста й розвитку міського господарства. Тільки за роки семирічки здано в експлуатацію 17,6 тис. кв. м житлової площі. Крім того, трудящі на власні кошти, з допомогою державного кредиту, збудували 1924 будинки. У 1966 році житловий фонд міста збільшився на 4 тис. кв. м і становить 306,1 тис. кв. м. Дореволюційна Сватова Лучка була одноповерховою, а нині виростають багатоповерхові будинки. Зокрема, такими будинками забудований новий мікрорайон, що розкинувся в південно-східній частині міста. За семирічку прокладено 11,5 км шосейних та 4 км асфальтованих шляхів, 6,7 км тротуарів.

Багато сил докладають сватівчани, щоб зробити своє місто красивим і затишним. У 1965 році за активною участю громадськості закладено парк Перемоги площею 4 га. Тільки за семирічку на вулицях і площах висаджено 9 тис. фруктових та декоративних дерев, 28 тис. кущів.

Рік у рік розширюється мережа торговельних і побутових закладів міста. Вона налічує 76 магазинів, 3 їдальні, 2 чайні, 22 майстерні і ательє. За семирічку загальна сума товарообороту Сватівської міської споживспілки зросла на 42 проц. і становила у 1965 році понад 10 млн. крб. Наступного року вона збільшилася до 14,2 млн. крб. Заможно і культурно живуть трудівники міста. Вони мають 80 легкових автомашин, понад 2 тис. телевізорів, передплачують 20,4 тис. примірників газет та журналів.

Добре налагоджено в Сватовому медичне обслуговування населення. Тут працюють міська лікарня з поліклінікою, залізнична лікарня, протитуберкульозний диспансер. Населення обслуговують 8 машин швидкої допомоги. За післявоєнні роки загальна кількість лікарняних ліжок збільшилась з 50 до 270. Завершується спорудження нової лікарні на 120 ліжок. Сума асигнувань на потреби охорони здоров'я жителів міста за семирічку зросла більш як удвоє і в 1965 році становила 732,8 тис. крб.

За роки Радянської влади Сватове стало містом суцільної письменності. Тут налічується 13 шкіл: 4 середні, 4 восьмирічні, 2 початкові, восьмирічна школа-інтернат, вечірня і заочна середні школи. В 1966/67 році в них навчалося 5318 учнів. 189 дітей відвідують музичну школу, відкриту в 1957 році.

Чимало сватівчан навчається у спеціальних і вищих учбових закладах. Щороку збільшується загін інтелігенції. Так, у 1966 році в місті працювало 386 чоловік з вищою освітою, в т. ч. 72 лікарі, 258 вчителів, 25 інженерів, близько 30 спеціалістів сільського господарства.

Після напруженого робочого дня сватівчанам є де провести своє дозвілля. До їх послуг — Будинок культури, 5 клубів, широкоекранний кінотеатр. Широкого роз-

Сватове. Новий широкоекранний кінотеатр «Восход».

На одному з літературних четвергів при редакції районної газети «Ленінським шляхом».

маху набрала в місті художня самодіяльність. Понад 500 сватівчан розвивають свої таланти і естетичні смаки в самодіяльних колективах. Особливо плідно працює драматичний колектив районного Будинку культури. У березні 1964 року на обласному огляді художньої самодіяльності він показав п'єсу О. М. Островського «Без вини винні». Громадськість високо оцінила виконавську майстерність самодіяльних акторів. Того ж року Міністерство культури УРСР присвоїло драматичному колективу звання Народного самодіяльного театру. Творчу допомогу йому подають режисери, актори, художники Луганського обласного драматичного театру. Так, у 1965 році заслужений артист УРСР Р. Д. Єфименко поставив з артистами-аматорами п'єсу Ю. Мокрієва «Продана дитина».

Добре відомий на Луганщині і Сватівський самодіяльний ансамбль «Пролісок». У грудні 1964 року він успішно виступив на республіканському огляді художньої самодіяльності в Києві. В серпні наступного року побував і в столиці нашої Батьківщини Москві. Самодіяльні артисти показали своє мистецтво на Виставці досягнень народного господарства СРСР, на заводі «Красная Пресня» тощо. У жовтні того ж року «Пролісок» знову виступав у Києві і був нагороджений Дипломом II ступеня. До відкриття XXIII з'їзду КПРС ансамбль показав композицію «Тобі, наша партіє, пісні сердець».

Громадськість міста дбає про вдосконалення форм і методів культосвітньої роботи. Велику популярність у трудящих завоювали т.зв. «вечірні вогники», засідання клубу веселих і дотепних, що проводяться в Будинку культури та на літній естраді. Цікаво пройшов улітку 1966 року в міському парку «вечірній вогник» на тему «По-комуністичному жити і працювати».

У 1962 році райком партії і міськвиконком організували кілька зустрічей трудівників міста з космонавтом Г. С. Титовим, який приїздив у Сватове до батьків своєї дружини. Тоді ж виконком міськради присвоїв Герману Степановичу звання почесного громадянина міста. Його іменем названо парк культури і відпочинку.

За радянського часу народилися в місті нові традиції, обряди, свята. Щороку сватівчани урочисто зустрічають весну. Організовуються карнавальні процесії, масові гуляння, виступи художньої самодіяльності. Щороку мешканці міста проводжають до Радянської Армії призовників. Весілля, реєстрація новонароджених також відбуваються в урочистій обстановці.

З кожним роком стає багатшим духовне життя трудівників міста. Вони цікавляться літературою, музикою, образотворчим мистецтвом. Протягом тривалого часу в Сватові діє літературне об'єднання, до складу якого входить 15 чоловік. Члени літоб'єднання — часті гості на літературних «четвергах», які організує редакція районної газети «Ленінським шляхом». Вони виступають і на читацьких конференціях та диспутах, що проводяться при бібліотеках, яких у місті 6, з книжковим фондом 87,8 тис. примірників. Кожний третій житель Сватового є постійним читачем бібліотек.

1961 року в місті відкрито краєзнавчий музей, створений на громадських засадах. У ньому представлено близько 500 експонатів з різних періодів історії Сватового — від найдавнішого часу до наших днів. Тут є цікаві матеріали про зв'язки сватівської інтелігенції, і зокрема Петра Кончаловського, з революційними діячами Росії.

Він листувався з М. Г. Чернишевським, підтримував стосунки з Вірою Фігнер і Софією Перовською, які бували у нього в домі. За ці зв'язки Кончаловського у 80-х рр. було заарештовано й вислано. Чимало стендів присвячено боротьбі сватівчан за встановлення в слободі Радянської влади. Тут експонуються історичні документи, спогади учасників революційних подій тощо.

Трудівники Сватового свято бережуть і примножують революційні традиції славного минулого і роблять усе для того, щоб швидше здійснилися високі ідеали, за які віддали своє життя багато кращих представників народу.

В. Й. ГУРЕВИЧ, Г. Я. ПИНЯКОВ

Сватівський район розташований у північно-західній частині Луганської області. Він межує з Троїцьким, Білокуракинським, Старобільським та Кремінським районами Луганської області і Куп'янським та Борівським — Харківської області. Площа — 1,7 тис. кв. км. Населення — 63,7 тис. чол., у т. ч. міського 27,6 тис. (43,1 проц.), сільського 36,1 тис. (56,9 проц.).

Через територію району проходить залізниця Куп'янськ—Попасна, а також шосейні шляхи, які зв'язують райцентр з Білокуракиним, Старобільськом, Лисичанськом, Троїцьким. Річки — Красна, Жеребець, Борова (притоки Сіверського Дінця). Надра багаті на нерудні копалини — глину і пісок, що застосовуються для виробництва цегли.

У районі 77 населених пунктів, які об'єднані в 15 сільських, одну міську і одну селищну Ради. Тут розташовано 19 колгоспів, 4 радгоспи, державна сортова дільниця і державний лісорозсадник. Загальний земельний фонд становить 143,3 тис. га, з них орної землі — 113,2 тис. гектарів.

Основною галуззю господарства є землеробство, яке спеціалізується на вирощуванні зерново-технічних культур — пшениці, кукурудзи, соняшнику, цукрових буряків, гороху. У 1961—1966 рр. середньорічний валовий збір зерна становив 870,7 тис. цнт. Урожайність зернових в середньому дорівнювала 19 цнт з га. На ланах колгоспів і радгоспів працюють 1365 тракторів (у 15-сильному обчисленні), 454 комбайни, 486 автомашин та багато іншої техніки. У районі розвинуте також м'ясо-молочне тваринництво. На 1 січня 1967 року налічувалося 52,8 тис. голів великої рогатої худоби, 61,4 тис. свиней, 14,2 тис. овець. У 1966 році колгоспи і радгоспи виробили 82 тис. цнт м'яса, 278 тис. цнт молока, 313 цнт вовни. Працю тваринників полегшують машини і механізми.

Всі села, колективні і державні господарства електрифіковані.

Серед трудівників району є багато передовиків сільськогосподарського виробництва. Семи з них присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці. У 1966 році 65 тваринників району нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу.

Успішно розвиваються промислові підприємства району — комбінат будівельних матеріалів, олійноекстракційний завод, харчокомбінат, завод торговельно-транспортного обладнання, авторемонтний та інші. На них працюють близько 9 тис. робітників. У 1966 році промислові підприємства виробили продукції на 54,6 млн. карбованців.

У районі у широких розмірах проводиться житлове будівництво. За роки семирічки здано в експлуатацію 21,3 тис. кв. м житлової площі, індивідуальні забудовники з допомогою державного кредиту спорудили 3848 будинків.

Добре налагоджено в районі побутове обслуговування трудящих. Тут працюють 228 магазинів, 69 побутових майстерень і виробничих цехів тощо. За семирічку товарооборот торговельних закладів збільшився на 13,8 млн. крб. У 1966 році він становив 26,1 млн. крб.

Лікувальну і профілактичну допомогу населенню подають 45 медичних закладів району. У 9 лікарнях, 3 амбулаторних дільницях, 29 фельдшерсько-акушерських

пунктах і 4 пологових будинках працюють близько 100 лікарів і 520 чоловік середнього медичного персоналу.

Чималих успіхів добилися трудящі і в галузі культурного будівництва. В районі є 60 загальноосвітніх шкіл, з них 7 середніх, 30 восьмирічних, 21 початкова, заочна і вечірня школи робітничої молоді. В них навчаються 9,6 тис. учнів, працюють 650 вчителів.

Велика культурно-освітня робота проводиться в 3-х будинках культури і 30 клубах району. Тут діють 175 гуртків художньої самодіяльності, в яких беруть участь 2,5 тис. чол. Населення обслуговують 46 стаціонарних і 5 пересувних кіноустановок, широкоекранний кінотеатр. У районі налічується 30 бібліотек, загальний книжковий фонд яких перевищує 276 тис. примірників.

Заможно і культурно живуть трудящі району. Вони наполегливо працюють над тим, щоб ще вище піднести рівень сільськогосподарського і промислового виробництва, дати народу більше продуктів, а промисловості — сировини.

Робітники, колгоспники та інтелігенція Сватового і району новими трудовими успіхами зустріли 50-річчя Великого Жовтня.

МІСТКИ́

Містки — село, центр Містківської сільської Ради, якій підпорядковані населені пункти Анцифирівка, Барикине, Іванівка, Сухий Баглай, Чепигівка. Розташовані Містки на берегах річки Борової (лівої притоки Сіверського Дінця), за 27 км на південний схід від районного центру і за 130 км від Луганська. Найближча залізнична станція — Сватове. Населення — 3,5 тис. чоловік.

Виникли Містки у 1-й половині XVIII століття, коли почалося заселення південних окраїн Російської держави. Сюди тікали козаки і селяни, що шукали порятунку від панського гніту, кріпосницького ярма і переслідувань царських властей. Місцевість, де було засноване село, являла собою степову рівнину з родючими чорноземними грунтами, численними вибалками і ярами. В заболоченій долині річки Борової були великі густі зарослі очерету. У весняну та осінню повінь поселенцям доводилося будувати греблі, загати та довгі вузькі містки. Тому і село дістало назву Містки[1]. Незабаром Святогорський монастир захопив землі містківських селян і приписав їх до своїх володінь. На жителів було накладено великий оброк.

У 1764 році уряд Катерини II з метою поповнення державного земельного фонду конфіскував монастирські землі. Містківчани були передані у відання царської колегії економій. Їм виділили землі з найгіршими, крейдяними грунтами. Відтоді місцевість, де були селянські наділи, називається Крейдянкою.

Містківські селяни платили оброк в казну. За царювання Катерини II він зріс у кілька разів і лягав непосильним тягарем на селянські господарства. Якщо в 60-х рр. XVIII століття оброк з однієї душі чоловічої статі становив 1—2 крб. на рік, то на кінець XVIII століття він досяг 5 крб. Щоб виплатити його, селяни, крім основного заняття — землеробства, мусили займатися ще й кустарними промислами. Вони виготовляли бондарні вироби, свічки і мило. Жінки ткали полотно та сукна для себе і на продаж[2].

Життя містківчан ще погіршилось, коли у 20-х рр. XIX століття їх було перетворено на військових поселенців. У 1830 році в Містках налічувалося 378 дворів і близько 3 тис. населення. Загальна кількість військових поселенців становила

[1] Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии, т. 1. Очерки этнографии края, X., 1898, стор. 64.

[2] Харківський облдержархів, ф. 24, оп. 3, спр. 7, арк. 425—427.

1356 чол., у т. ч. господарів — 138, а їх помічників — 141[1]. Два дні на тиждень селяни мусили займатися військовою муштрою. Щоб упоратись з господарськими роботами, працювали з ранку до ночі. Більшу частину зібраного врожаю вони здавали до т. зв. «магазейнів», кожен з яких вміщував 40 тис. пудів зерна.

Поселенці в усьому були підвладні військовому правлінню. Військові начальники жорстоко карали селян за найменшу провину, били їх канчуками, віддавали до військового суду. Неможливість вільно господарювати призвела до зубожіння селян. Серед них зростало невдоволення. Але позбулися вони цієї неволі тільки в 1857 році, коли царський уряд ліквідував військові поселення. Містківчани були переведені до розряду державних селян. Слобода Містки стала центром новоутвореної Містківської волості Старобільського повіту Харківської губернії.

Переведення військових поселенців у державні селяни супроводилося зменшенням земельних наділів. Містківчани одержали по 6,6 десятини (замість 8,5 десятини) на душу чоловічої статі, а решта землі відійшла до казни[2]. До того ж у 1866 році царський уряд видав указ про обов'язковий викуп державними селянами своїх земельних наділів, і містківчани мали щороку сплачувати по 75 коп. за десятину. Це викликало заворушення серед селян. Вони відмовлялися брати володільницькі грамоти на землю. Царські власті надіслали в Містки загін драгунів, який жорстоко розправився з непокірними.

У наступні роки кількість землі у селян дедалі зменшувалася. У 1879 році в Містках було 689 дворів і 4208 жителів, з них чоловіків 2112 і жінок — 2096. Селянській громаді належали 9528 десятин придатної землі, з неї орної — 8908 десятин. Отже, на душу чоловічої статі припадало 4,5 десятини[3], а орної — ще менше. Царські власті обкладали селян великими податками: подушними, поземельними, земськими та ін. Щороку селянська громада мала виплачувати понад 15 800 крб. На кожен двір припадало 22 крб. 92 коп. різних платежів[4].

В останній чверті XIX століття через Містки проліг поштовий тракт — верстова дорога від Сватової Лучки до Старобільська і далі, до Біловодська. У 1895 році через повіт прокладено залізницю Куп'янськ—Лисичанськ. Потік товарів до Містків, розташованих на півдорозі між Старобільськом і Сватовою Лучкою, набагато зріс. На ярмарки, яких щороку було 3, харківські, сватівські, бахмутські, старобільські та інші купці привозили велику кількість товарів, а тут купували зерно, худобу, вироби місцевих ремісників.

Населення Містків швидко зростало і в 1897 році перевищило 5 тис. чоловік[5]. Слобода простяглась уздовж річки Борової майже на 8 верст. У ній з'явилися нові крамниці, заїжджий двір, поштова станція, власниками яких були місцеві багатії. Найбагатшим з них був Мороз, якому належали крамниця і поштові станції. Для перевезення поштових вантажів він тримав близько 200 коней.

З проникненням на село капіталістичних відносин і розвитком торгівлі відбувалося дальше розшарування селян. У 1905 році з 917 господарств Містків 13 були безземельними, 39 мали менше як по одній десятині, 178 — від 1 до 7 десятин. Тим часом кожному з 130 куркульських господарств належало по 20—50 десятин, а двом — більше як 100. 447 селян орендували близько 2200 десятин землі у поміщика та куркулів по 7—11 крб. за десятину для посіву ярого хліба і по 8—12 крб. за десятину лукових сіножатей. Сіножаті рідко здавалися в оренду за гроші, а здебільшого за

---

[1] ЦДІА УРСР, ф. 1353, оп. 1, спр. 241, арк. 16.

[2] Материалы для оценки земель Харьковской губернии. Старобельский уезд. Вып. II. Подворная перепись, X., 1907, стор. 188.

[3] Материалы по статистике землевладения и земледелия в Харьковской губернии. Вып. 1, X., 1881, стор. 68.

[4] Материалы по землевладению и земледелию Харьковской губернии, т. 1, отд. 2, вып. IV, X., 1884, стор. 44.

[5] Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897 г. Харьковская губерния, СПб., 1904, стор. 77.

частку скошеного сіна — переважно за одну чверть, тобто 3 копиці — власникові землі, а четверта — орендареві. Багато селян не мали чим обробляти свої наділи. У 59 господарств не було ніякої худоби, у 142 — робочої худоби, а 419 господарств мали тільки пару волів або одного коня.

Збіднілі селяни, не маючи можливості прогодуватися з свого господарства, щороку відправлялись на заробітки до Лисичанска, Рубіжного, Сватової Лучки, на донецькі шахти, на Кубань і Дон або ж наймалися до місцевих багатіїв. Щоліта сотні містківчан батракували в економії поміщика Кир'янова, земельні володіння якого (близько 8 тис.десятин) прилягали до села. За те, щоб скосити, зв'язати у снопи і скласти в копиці хліб з однієї десятини, поміщик платив найманим робітникам 4—5 крб. На косовиці сіна за день роботи косар одержував лише 25—30 коп. Полільниці могли заробити 20—25 копійок[1].

Після закінчення польових робіт селяни візникували. Вони наймалися до купців перевозити товари до Лисичанська, Сватової Лучки, Старобільська по 7—11 коп. за пуд вантажу. Зокрема багато візників наймалися до старобільського купця Кожухова, який скуповував у Містках пшеницю по 50—70 коп. за пуд, а продавав борошно по 4—5 крб. пуд. З Лисичанська для того ж Кожухова містківчани возили вугілля[2]. Всього додатковим промислом у 1905 році займалися понад 580 чоловік. Крім того, було понад 380 сільськогосподарських робітників, які наймалися на певний строк (місяць, сезон, рік) або ж працювали поденно.

В середовищі сільської бідноти дедалі зростав класовий протест проти злиднів, експлуатації, політичного безправ'я. Під впливом революційних подій 1905—1907 рр. в країні вони повстали проти своїх гнобителів. У 1905 році містківчани підпалили садибу Мороза, шинок Густиліна, хліб на току в економії Кир'янова, пасли худобу на поміщицькій землі. Наступного року селяни Містківської волості ухвалили «...не йти до поміщиків на збирання хліба дешевше 15 крб. за десятину або поденно: чоловікові 3 крб., а жінці 2 крб. на день; не платити дорожче 5 крб. оренди за десятину; не допускати сторонніх на роботу»[3]. Проте виступи ці були неорганізованими, і власті їх швидко придушили.

Столипінська реформа зруйнувала селянську громаду. У 1909—1910 рр. з містківської громади вийшло на відруби близько трьох чвертей селян. Вони одержали земельні наділи — по 4 десятини на душу чоловічої статі. Проте багато селян без допомоги громади не могли господарювати, бо не мали тягла, пасовищ, реманенту. Вони частково або цілком продавали земельні ділянки, а самі йшли на заробітки або ж потрапляли в кабалу до багатіїв. Дехто, сподіваючись на кращу долю, переселився на незаймані землі Оренбурзької губернії і Далекого Сходу. Саме в цей період Містки покинули 15 сімей (понад 100 чоловік)[4]. Особливо важко доводилося сільській бідноті в неврожайні роки. Тоді починався голод, а з ним приходили і хвороби. До початку XX століття у Містках лікаря не було, працював один фельдшер. Холера, дифтерит, віспа, цинга косили людей. У 1847 і 1848 рр. під час епідемії холери загинуло 1200 чол., а в 1849 році від цинги — 200 жителів слободи. Особливо великою була дитяча смертність, найбільше від дифтериту. Близько половини дітей помирало, не проживши й одного року[5].

У 1907 році земство відкрило в Містках амбулаторію, до якої згодом було прибудовано невелике приміщення на 4 ліжка для стаціонарного лікування. До земської лікарської дільниці входили понад 40 населених пунктів Містківської та Ново-Боровської волостей з населенням 26,7 тис. чол. І хоча на дільниці працювали лікар,

[1] Луганський облпартархів, ф. 143, оп. 2, спр. 531, арк. 148.
[2] Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии, стор. 74.
[3] Е. К. Живолуп. Крестьянское движение в Харьковской губернии в 1905—1907 годах, Х., 1956, стор. 125.
[4] Переселение крестьян Харьковской губернии. Вып. III, Х., 1910, стор. 88, 89.
[5] Журнал XXXIX очередного Старобельского уездного собрания с докладами, отчетами и приложениями к ним. Старобільськ, 1903, стор. 40.

46 7-505

3 фельдшери і повитуха, вони не могли обслужити таку кількість населення. Тільки в 1914 році до містківського пункту звернулися по допомогу 31 107 хворих, з них були прийняті лікарем і фельдшерами 19 159 чоловік. Стаціонарно лікувалися тільки 98 хворих. Тим-то смертність не зменшувалася, особливо серед дітей. У 1914 році, наприклад, у слободі народилося 356 немовлят, а померло 196[1].

Основна маса містківських селян була неписьменною. В 1905 році в Містках проживало 5781 чоловік, з них тільки 620 чоловіків і 68 жінок могли читати й писати, 123 чоловіки і 26 жінок вміли лише читати. У слободі працювали земське училище, відкрите на початку 60-х рр. XIX століття, і церковнопарафіяльна школа, заснована у 1892 році[2]. З 576 хлопчиків шкільного віку (7—13 років) у школах навчалися 120, а з 407 дівчаток — тільки 30. Школи мали погані приміщення. Класи були темні і вогкі. Взимку тут було дуже тісно. Проте на початку весни, навіть наприкінці лютого, батьки віддавали своїх дітей у найми до куркулів, ремісників, торгівців або примушували працювати у власному господарстві. На час екзаменів залишалось 5—8 учнів, та й тих батьки відпускали на уроки лише в негоду та святкові дні, коли не можна було працювати.

В наступні роки становище з освітою змінилося мало, хоч і була відкрита ще одна церковнопарафіяльна школа і дещо розширено земське училище. У 1908 році, наприклад, у школах навчалося 136 дітей, а в училищі — 162. Понад 60 проц. хлопчиків і дівчаток залишалося поза школою[3]. Це були переважно діти сільських бідняків.

Перша світова війна ще більше знесилила бідняцькі і середняцькі господарства. Чимало сімей втратили єдиних годувальників. Близько 150 чоловіків, мобілізованих до царської армії, не повернулися з війни, майже стільки ж стали каліками. На потреби війни царський уряд забрав у містківчан близько 150 коней. Збільшилися податки. Через нестачу робочих рук і тягла посіви зернових у 1915 і 1916 рр. скоротились порівняно з 1913 роком на 25—30 процентів[4].

Населення Містків радо вітало повалення царизму в лютому 1917 року, сподіваючись, що новий уряд дасть народу мир, проведе земельну реформу, якої так чекала сільська біднота. Однак ці надії не виправдалися. Буржуазний Тимчасовий уряд продовжував імперіалістичну війну, а щодо землі — обмежувався самими обіцянками. Революційно настроєні солдати О. М. Коваленко, А. П. Берко, М. Ф. Несмашний та інші, які повернулися до села з фронту, агітували односельчан силою захоплювати поміщицьку землю, розповідали про боротьбу більшовиків за припинення кровопролитної війни і проведення земельної реформи, за передачу влади Радам робітничих і селянських депутатів.

Коли до Містків надійшла звістка про перемогу пролетаріату Петрограда в жовтні 1917 року, селяни зробили спробу провести в життя ленінський декрет про націоналізацію поміщицької землі. Безземельні і малоземельні селяни, очолювані О. М. Коваленком, А. П. Берком і М. Ф. Несмашним, почали ділити землю поміщиків. Але буржуазна Центральна рада надіслала в село збройний загін. Карателі жорстоко розправилися з селянами, що зазіхнули на «священну приватну власність». Керівників «бунту» заарештували і відправили до сватівської тюрми. В ув'язненні вони були кілька днів, поки їх не визволив червоногвардійський загін[5].

У лютому 1918 року в Містках і волості встановилася Радянська влада. На сільському сході було утворено волосний ревком, до якого ввійшли селяни-бідняки О. Л. Моргун, М. Я. Кравченко, Т. В. Сліпець, Ф. А. Заєць та ін. Ревком передав

[1] Отчет о составе и деятельности земской медицины Старобельского уезда за 1914 год. Старобільськ, 1915, стор. 100, 129, 174, 175.

[2] Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии, стор. 75, 76.

[3] Школьная сеть Старобельского уезда. Доклад № 101 уездной управы Старобельскому уездному земскому собранию 1908 года, Х., 1912, стор. 90.

[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 182, 183.

[5] Луганський облпартархів, ф. 143, оп. 2, спр. 531, арк. 149.

безземельним і малоземельним селянам націоналізовану землю поміщика Кир'янова, роздав біднякам його волів, свиней, зерно для посіву, сівалки тощо. Однак, коли в квітні 1918 року в село вдерлися німецькі загарбники, вони примусили селян повернути землю і реманент Кир'янову, що прибув з німцями, і відшкодувати завдані йому збитки. Окупанти обклали селянські господарства великими податками, забирали у них хліб, худобу, сіно тощо.

У волості розгорнулась партизанська боротьба проти ворога. Члени ревкому, які пішли в підпілля, організували партизанський загін. До нього ввійшли місцеві селяни О. Л. Моргун (командир), М. Я. Кравченко, М. О. Підгайко, О. М. Коваленко, М. С. Лавка та інші — всього близько 30 чоловік[1]. Незабаром до загону вступило ще 20 місцевих жителів. Партизани нападали на німецькі обози, захоплювали зброю і військове спорядження, відбивали у німців награбоване майно, худобу і роздавали потерпілим селянам. Містківські партизани діяли на великій території, дійшли аж до Бєлгорода, де з'єдналися з партизанським загоном під командуванням М. П. Крюкова.

25 грудня 1918 року разом з 1-м Воронезьким полком Всеросійської Надзвичайної Комісії партизани повернулися до Містків. У селі знов почав діяти ревком на чолі з М. Я. Кравченком. На початку 1919 року обрали волосну Раду робітничих і селянських депутатів, головою якої став місцевий селянин М. І. Оліфер. Свою діяльність органи Радянської влади спрямовують передусім на допомогу Червоній Армії, яка на півдні вела тяжкі бої з білогвардійською контрреволюцією, зокрема з військами генерала Краснова. Ревком і Рада при підтримці незаможного селянства збирали хліб, фураж, продукти харчування тощо і відправляли на фронт. До Червоної Армії пішло багато добровольців: Х. Д. Мостовий, М. А. Харченко, Ф. М. Іщенко, П. Д. Рубчевський, П. П. Задорожний, О. І. Старицький та інші. Крім П. Д. Рубчевського та П. П. Задорожного, всі вони загинули на фронтах громадянської війни[2].

Тимчасом з півдня насувалася нова загроза. У травні 1919 року частини білогвардійської армії Денікіна захопили Містки, встановивши тут режим терору і насильства. Вони заарештували близько 100 жителів волості, з яких 17 розстріляли. Білогвардійці забирали у селян коней, підводи, фураж, хліб, оголосили мобілізацію до своєї армії. Проте ніхто не хотів битися проти робітничо-селянської Червоної Армії, чоловіки призовного віку ховалися, де хто міг. Ті, кого мобілізували силоміць, при першій нагоді тікали, переховувалися в лісах, а після вигнання денікінців повернулися до села[3].

У грудні 1919 року 1-а Кінна армія під командуванням С. М. Будьонного розпочала наступ на Донбас і незабаром визволила Містки[4]. Радо зустрічали містківчани червоних кіннотників. Понад 300 чол. влились до армії Будьонного. Наймолодшому з них С. А. Чуту ледве минуло 18 років. У складі 1-ї Кінної містківчани боролися проти білогвардійців під Таганрогом, Ростовом-на-Дону і на Північному Кавказі, проти білополяків, брали участь у розгромі армії Врангеля в Криму[5].

Після вигнання денікінців влада у Містках знову перейшла до ревкому, який очолив М. Я. Кравченко. У 1920 році містківські більшовики об'єдналися в партійний осередок, до якого ввійшло 10 чол., зокрема М. О. Підгайко, Р. М. Сарана, Д. О. Коваленко та інші. Секретарем було обрано М. Я. Кравченка. Партійний осередок став справжнім ватажком трудівників села, організатором будівництва нового, соціалістичного життя. Разом з волосною Радою, обраною навесні 1920 року, він продовжував розподіл між бідняцькими господарствами поміщицької землі, розпочатий ще у 1918 році. Селяни-бідняки одержали приблизно по 9 десятин землі на двір, але обробити її розореним війною господарствам було дуже важко. 97 сімей не мали ніякої

[1] Луганський облпартархів, ф. 143, оп. 2, спр. 531, арк. 145, 146.
[2] Там же, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 173.
[3] Там же, ф. 143, оп. 2, спр. 531, арк. 146.
[4] «Літопис революції», 1930, № 1, стор. 194.
[5] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 173, 174.

худоби, а 285 — робочої. Близько половини господарств мали тільки одного коня або пару волів. Не вистачало насіння, реманенту. На допомогу незаможним селянам прийшла держава. Вона відпустила їм в кредит плуги, сівалки та інший реманент, будівельні матеріали тощо. Ця допомога подавалася через КНС, який був створений в Містках улітку 1920 року. Спочатку комнезам об'єднував 10 найактивніших селян-бідняків, але в наступні 2 роки до нього вступило ще 150 чол. Його організаторами були Т. А. Купчин, О. М. Коваленко, М. Ф. Несмашний. Комнезамівці відбирали у куркулів зерно та робочу худобу і розподіляли їх серед неімущих селян, організували споживчий кооператив, який збував сільськогосподарську продукцію, а купував реманент, мануфактуру, господарські товари тощо.

Партійні і радянські органи приділяли велику увагу проведенню культурно-освітньої роботи серед населення. У центрі села, в саду, було обладнано літній театр, де читались лекції, проводились концерти. Сільський драматичний гурток виступав із спектаклями. Відповідно до декрету Радянського уряду про організацію народної освіти, у Містках в 1919 році було відкрито початкову школу на 40 учнів. У 1920—1921 рр. створюються ще 2 початкові школи. В них навчалося 170 дітей.

Радянське будівництво на селі проходило в умовах гострої класової боротьби. В цей час у волості діяли кілька куркульських банд: «Заволзька бригада», Сметанкіна, Балаби, Вакуленка та ін. Бандити зненацька нападали на села, вбивали місцевих активістів, спалювали їхні будинки, грабували майно селян. Взимку 1920 року біля Півневого хутора відбувся нерівний бій між бандою «Заволзька бригада» і загоном містківської народної міліції на чолі з комуністом Я. І. Коваленком. Незважаючи на те, що загін мав лише 13 чоловік, він мужньо відбивав напади бандитів, яких було вшестеро більше. В цьому бою смертю героїв загинули Я. І. Коваленко і ще 8 бійців народної міліції[1]. Влітку 1920 року від рук бандитів загинули секретар Містківського осередку КП(б)У М. Я. Кравченко і учасник громадянської війни Т. Ф. Мостовий. В 1922 році з куркульським бандитизмом у волості було в основному покінчено, і містківчани здобули можливість віддати всі сили відбудові господарства.

У 1923 році в зв'язку із запровадженням на Україні нового адміністративного поділу Містки стали центром однойменного району Старобільського округу Донецької губернії. Новостворені районна партійна організація, районна Рада депутатів трудящих, комсомольська організація свою діяльність спрямовували на відродження сільського господарства, на залучення селян до спільного господарювання, організацію ТСОЗів, розгортання культурно-освітньої роботи на селі.

У 1925—1926 рр. в Містках створюються 4 товариства спільного обробітку землі, в яких об'єдналися більше 100 сімей бідняків. Радянський уряд надав їм кредити для придбання насіння, реманенту. Кожне товариство одержало трактор «Фордзон». Організатором і головою ТСОЗу «Пролетар» був комуніст С. А. Чут. 22 сім'ї, що входили до товариства, мали 278 десятин землі, 3 десятини саду. Вони придбали в кредит 3 пари волів, 6 коней, трактор, молотарку, сівалки, косарки, посівне зерно тощо[2].

За 7 км від Містків, у колишньому поміщицькому маєтку, в 1928 році організувалася комуна «Українська Канада», яку очолив А. О. Давиденко. Вона мала 520 десятин землі. У комуні об'єдналися 17 бідняцьких сімей. З допомогою Радянського уряду, що надав на пільгових умовах грошові кредити й ліс, комунари придбали 2 трактори, необхідний сільськогосподарський реманент, спорудили млин, побудували собі просторі хати. У степу виріс новий хутір.

У перший день весняних польових робіт і жнив тсозівці та комунари виїздили в поле з червоними прапорами, піснями, працювали дружно, з ентузіазмом. Завдяки доброму обробітку грунту, високосортному насінню і дотриманню кращих строків проведення сільськогосподарських робіт вони збирали добрі врожаї: по 70—80 пу-

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 375, арк. 67, 68.
[2] Там же, спр. 586, арк. 173, 174.

дів пшениці з десятини, тоді як одноосібники — по 40—50 пудів[1]. На дозвіллі проводилися самодіяльні концерти. Вчителі, партійні працівники, агрономи читали лекції на політичні, агротехнічні, антирелігійні теми.

На досвіді ТСОЗів і комуни «Українська Канада» селяни наочно бачили, що кооперування має великі переваги. Вони охоче вступали до колгоспів, що почали організовуватися у 1929 році. Протягом 2 років (1929—1930) у Містках і навколишніх хуторах виникло 7 колгоспів. До них влилися і ТСОЗи. Комуна «Українська Канада» в 1934 році теж перейшла на статут сільськогосподарської артілі. В колгоспах об'єдналися 950 селянських господарств. Вони мали 11 320 га землі[2]. Найбільшим з них був колгосп ім. Далекосхідної Червоної Армії. Артіль мала 3 тис. га землі, 228 коней, 43 пари волів. Від держави вона одержала 800 пудів зерна для посіву, 2 трактори «Фордзон».

Партійні і радянські органи району[3] проводили велику роботу по підготовці кадрів для сільгоспартілей. В Містках було створено дворічні вечірні курси, що працювали за програмою Наркомату освіти УРСР. У 1931 році відбувся перший випуск курсів: 56 чоловік здобули спеціальності полеводів, тваринників а частина — вчителів початкової школи. Цей актив багато допоміг в організації колгоспів і МТС[4].

В організаційному і економічному зміцненні колгоспів велику роль відіграла Містківська МТС, створена у жовтні 1932 року. Першим її директором був двадцятип'ятитисячник, колишній робітник м. Рубіжного, комуніст В. М. Єлесін. До початку весняних польових робіт 1933 року МТС уже налічувала 32 трактори, 32 тракторних плуги, 8 молотарок, 6 лущильників, 2 вантажні автомашини тощо. Вона обслуговувала 35 колгоспів Містківського району, за якими було закріплено 40 318 га орної землі. Політвідділ МТС, що мав свій друкований орган— газету «Шлях Леніна», проводив велику масово-політичну і виховну роботу серед сільських трудівників. З ініціативи політвідділу МТС і за прикладом знатної трактористки П. М. Ангеліної у 1934 році в Містках організується перша жіноча тракторна бригада на чолі з комуністкою М. М. Водолазькою. Вона складалася з 13 дівчат-комсомолок, що закінчили курси трактористів при колгоспі ім. Далекосхідної Червоної Армії[5].

Разом з соціалістичною перебудовою економіки у Містках відбувалися великі культурні перетворення. Одним із головних завдань культурної революції на селі була ліквідація неписьменності. У 20-х рр. при виконкомі районної Ради створюється комітет лікнепу у складі заступника голови райвиконкому, працівників районного відділу народної освіти і вчителів. Село було розподілено на десятихатки, до яких прикріплено культармійців, виділених партійним і комсомольським осередками. Крім того, працювало до 10 гуртків лікнепу, де оволодівали грамотою близько 200 чоловік.

Одночасно розширювалась сітка загальноосвітніх шкіл. У 1927 році відкрилися початкові школи на околицях села — Крейдянці, Андріївці і хуторі Сухому Баглаї; утворилась перша семирічка. Через 2 роки в Містках уже було 2 семирічні і 6 початкових шкіл, в яких навчалось близько 800 дітей. На кінець 1935 року всі мешканці Містків були письменними. У 1937 році закінчилося спорудження нового типового будинку середньої школи. Напередодні Великої Вітчизняної війни у Містках було 10 шкіл, що налічували близько 1000 учнів. Працювало в них 34 вчителі.

Центром культурно-освітньої роботи на селі став районний Будинок культури. Близько 100 любителів драматичного мистецтва, хорового співу, інструментальної музики, народних танців брали участь у роботі гуртків художньої самодіяльності.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 143, оп. 2, спр. 531, арк. 150.
[2] Там же, ф. 4, оп. 1, спр. 1082, арк. 326.
[3] У 1931 році Містківський район було ліквідовано і відновлено тільки у 1935 році. В цей період Містки входили до Сватівського району.
[4] Луганський облпартархів, ф. 4, оп. 1, спр. 2191, арк. 53.
[5] Там же, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 177, 178, 182—186.

Два-три рази на тиждень в Будинку культури демонструвалися художні та хронікально-документальні кінофільми. Сільська бібліотека налічувала понад 20 тис. книжок, а її постійними читачами були 1,5 тис. чоловік, тобто майже третина всіх жителів.

Медичну допомогу містківчанам подавали у сільській поліклініці та добре обладнаній лікарні на 20 ліжок. Тут працювало 2 лікарі, 7 фельдшерів та медичних сестер. У 1937 році відкрились жіноча і дитяча консультації, молочна кухня.

З перших днів Великої Вітчизняної війни близько тисячі містківчан пішли на фронт і мужньо билися з ворогами. 12 травня 1942 року в районі села Старого Салтова, біля Харкова, 38-а армія під командуванням генерала К. С. Москаленка перейшла в наступ. У складі 1-го танкового батальйону вів в атаку бойову машину і містківчанин П. Л. Перепелиця. 12 травня 1942 року 1-й танковий батальйон мав визволити с. Непокрите. Сміливо й майстерно маневруючи під ураганним вогнем ворога, П. Л. Перепелиця знищив своїм танком 4 гармати, дзот, багато солдатів та офіцерів противника і прорвався на західну околицю села, де гітлерівці встановили батарею великих гармат. Його танк роздушив ще 4 гармати, близько 25 чол. обслуги, але й сам спалахнув від ворожого снаряда. П. Л. Перепелиця продовжував вести вперед палаючу машину і, не випускаючи з рук керма, згорів. Указом Президії Верховної Ради СРСР 2 грудня 1942 року П. Л. Перепелиці посмертно було присвоєно звання Героя Радянського Союзу[1].

Колишній тракторист, гвардії лейтенант Г. Т. Купчин командував ротою 102-го гвардійського стрілецького полка 35-ї гвардійської дивізії. Під час форсування Вісли 1 серпня 1944 року біля селища Руди Тарновської рота Г. Т. Купчина першою переправилась на лівий берег, прорвала укріплення ворога, захопила плацдарм для полку. В ході боїв бійці Г. Т. Купчина знищили більше як роту гітлерівців, взяли у полон 12 солдатів і захопили 2 гармати[2]. 14 лютого 1945 року Г. Т. Купчин загинув у бою. За мужність і відвагу, виявлені під час форсування Вісли, Президія Верховної Ради СРСР присвоїла йому звання Героя Радянського Союзу. Понад 100 містківчан за ратні подвиги на фронтах Великої Вітчизняної війни нагороджені бойовими орденами й медалями.

Самовіддано боролися з ворогом і ті жителі села, що опинились на окупованій території. Німецько-фашистські війська захопили Містки 10 липня 1942 року. Почалися розстріли, грабежі, насильства. Окупанти забирали у населення хліб, худобу, продовольство, цінні речі. 160 юнаків і дівчат вони насильно вивезли до Німеччини. Ризикуючи життям, містківчани чинили відчайдушний опір фашистським катам, завдавали їм всілякої шкоди. Так, на хуторі Андріївці голова колгоспу ім. 1 Травня комуніст П. І. Задорожний спалив 4 скирти необмолоченого хліба. Гітлерівці розстріляли патріота. Жителька хутора Сухого Баглаю О. А. Яроцька відкрито відмовилась працювати на ворога, за що прилюдно була побита різками. У січні 1943 р. есесівці привели до Містків близько 100 радянських військовополонених і закрили їх на ніч у приміщенні школи. Проходячи мимо школи, жителька села М. Є. Камченко почула, що червоноармійці благають відчинити двері, які німці підперли колодами. З допомогою лікаря Г. О. Майстренко вона відкотила від дверей колоди, і всі військовополонені, за винятком п'ятьох, тяжко поранених утекли[3].

За півроку окупації гітлерівські загарбники завдали селу величезні збитки Вони знищили господарські будівлі артілей, механічний млин, приміщення середньої школи, Будинку культури тощо. Обладнання лікарні, шкіл, дитячих ясел, книги з сільської бібліотеки були або пограбовані, або знищені. Заподіяні селу збитки

---

[1] Газ. «Хлібороб», орган Вовчанського райкому КП України і районної Ради депутатів трудящих, 27 жовтня 1966 р.

[2] Архів Міністерства Оборони СРСР, ф. 33, спр. 26, арк. 103.

[3] Луганський облпартархів, ф. 51, оп. 1, спр. 70, арк. 3,4; ф. 52, оп. 1, спр. 7, арк. 13; ф. 179, оп. 3-ОВ, спр 83, арк. 40, 44.

становили близько 30 млн. крб., а по Містківському району — понад 151 млн. карбованців.

29 січня 1943 року частини 4-го гвардійського стрілецького корпусу 1-ї гвардійської армії визволили Містки від німецько-фашистських загарбників. А вже через 2 дні відновили свою діяльність райком КП(б)У і виконком районної Ради депутатів трудящих. 4 лютого відбулися перші збори районної партійної організації. Комуністи звернулися до населення із закликом активно включитися у відбудовчі роботи, використати всі можливості для успішного проведення весняної сівби.

Містки. На тваринницькій фермі колгоспу «Україна». В центрі — знатна доярка, орденоносець В. Д. Банщикова. 1966 р.

Важкою була весна 1943 року. Не вистачало посівного зерна, робочих рук, тягла. У колгоспі ім. Дзержинського, наприклад, після окупації лишилося тільки 3 пари волів, пара коней і 1 корова. Не кращим було становище і в інших 7 колгоспах. Містківчани стійко переборювали труднощі, з піднесенням трудилися на визволеній землі. Із своїх невеликих запасів вони зібрали і передали артілям 110 цнт насіння пшениці, ячменю, кукурудзи тощо. Відремонтували плуги, сівалки, борони та інший реманент. Містківські колгоспи одержали від держави позичку — 1900 цнт зерна. Незважаючи на всі труднощі, колгоспники навесні 1943 року засіяли 3 тис. га і зібрали непоганий урожай. Радянський уряд допоміг містківським колгоспам і худобою. З Казахстану та республік Середньої Азії вони одержали 80 голів великої рогатої худоби і 30 коней. МТС поповнилась машинами, причіпними знаряддями і вже в 1943 році мала понад 40 тракторів[1].

У фруктовому саду колгоспу «Україна».

Відбудова зруйнованого колгоспного господарства, житла тощо потребувала будівельних матеріалів. Наприкінці 1943 року відновили роботу невеличкі заводи: цегельний, черепично-керамічний, вапняний. Почав діяти промкомбінат з бондарним, столярним, слюсарним цехами, взуттєвою та швейною майстернями. У 1944 році видав першу продукцію маслозавод.

Швидко відбудовувались і культурні заклади. Вже 5 лютого 1943 року почалися заняття в школах. Вчителі, учні, батьки полагодили шкільний інвентар, відремонтували учбові приміщення або пристосували для них уцілілі будинки. 10 лютого перших читачів прийняла районна бібліотека, яку жителі села укомплектували за

[1] Луганський облпартархів, ф. 52, оп. 1, спр. 7, арк. 13—17.

Широко розкинулося степове село Містки.

рахунок власних книжок. При клубах відновили роботу гуртки художньої самодіяльності. Щотижня вони влаштовували для колгоспників концерти, вистави.

Організаторами швидкого відродження економіки і культури села були комуністи. Вже в 1944 році в Містках діяли 11 первинних партійних організацій, що об'єднували 115 членів ВКП(б). Вони проводили велику роботу по відбудові колгоспів, підвищенню врожайності, розвитку тваринництва. Комуністи йшли на найбільш важкі й відповідальні роботи: працювали механізаторами, тваринниками, бригадирами рільничих бригад, завідуючими тваринницькими фермами.

Першими помічниками партійних організацій були комсомольці. У 1945 році село мало 12 комсомольських осередків, у яких налічувалось близько 140 членів ВЛКСМ. Вони самі трудилися з патріотичним піднесенням і вели за собою неспілкову молодь.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни до села повернулись фронтовики, демобілізовані з Радянської Армії, і відбудова громадського господарства прискорилась. Колгосп ім. Дзержинського, наприклад, у 1947 році мав уже 300 голів великої рогатої худоби, 150 свиней, 37 коней. Під зерновими культурами було зайнято 1360 га — стільки ж, як до війни. Середня врожайність зернових досягла 18 цнт з га, а на окремих ділянках 30—38 центнерів[1].

Однак містківські колгоспи здебільшого були невеликими і економічно слабкими. Так, артіль ім. Далекосхідної Червоної Армії одержувала в середньому 130 тис. крб. річного доходу. Валовий збір зерна не перевищував 5 тис. цнт. Колгоспники вирішили об'єднати свої господарства, щоб зробити їх більш міцними і прибутковими. Протягом 1950—1960 рр. відбулося укрупнення містківських артілей, і нині в селі замість 8 лишилося 2 — «Україна» та ім. Дзержинського. Перша з них об'єднує 468 дворів (1215 чоловік), а друга — 520 дворів (1340 чоловік).

Колгосп «Україна» спеціалізується на виробництві зерна і молока, а ім. Дзержинського — на відгодівлі великої рогатої худоби. Вони мають 11 547 га землі, у тому числі 9108 га орної, 270 га фруктових садів, ставки з водною поверхнею 12 га, близько 50 га поливних городів тощо. Обидва господарства добре оснащені сучасною технікою. На їх ланах працюють 59 тракторів, 33 комбайни, 48 вантажних автомобілів та ін[2]. Більшість орних земель відведено під зернові культури, великі площі — під соняшник та цукрові буряки. Валовий збір зерна та інших культур дедалі зростає. Так, у 1966 році колгосп «Україна» зібрав зерна і цукрових буряків утроє більше проти 1960 року, а соняшника — майже вдвоє. За 1960—1966 рр. урожайність зернових зросла з 15 до 25 цнт з гектара.

В обох колгоспах добре розвинуто тваринництво. На фермах артілі «Україна» в 1966 році налічувалось 1830 голів великої рогатої худоби, 1346 свиней, 5,8 тис. штук птиці, а в артілі ім. Дзержинського — 3355 голів великої рогатої худоби, 980 овець і 4,9 тис. штук птиці. Тваринники з кожним роком збільшують виробництво і продаж державі м'яса, молока і яєць. Разом з тим зростають прибутки артілей. За 1960—

[1] Газ. «Ленінська перемога», орган Містківського райкому КП(б)У і районної Ради депутатів трудящих, 7 листопада 1947 р.

[2] Поточні архіви колгоспів «Україна» та ім. Дзержинського. Звіт за 1966 р.

1966 рр. річний доход колгоспу «Україна» збільшився майже втроє (до 963 тис. крб.), а артілі ім. Дзержинського — у 2,7 раза (до 1190 тис. крб.). Це дає змогу щороку відраховувати значні кошти на придбання машин і реманенту, на господарське і культурне будівництво. Протягом семирічки обидва господарства побудували понад 20 тваринницьких приміщень. В них встановлено транспортери для доставки кормів та вивезення гною, автодоїльні апарати. Побудовано водонапірні башти. У колгоспі ім. Дзержинського споруджено великий ставок.

Багатство артілей створюється працьовитими руками їх членів. Серед них є чимало передовиків сільськогосподарського виробництва, майстрів своєї справи. Протягом 20 років очолював колгосп ім. Дзержинського Ю. О. Коваленко. За багаторічний самовідданий труд його нагороджено орденами Леніна і «Знак Пошани». З 1930 року працює у громадському тваринництві М. О. Абазін. Тривалий час він був старшим чабаном колгоспу ім Дзержинського і щороку добивався високого приплоду молодняку. Так, у 1957 році М. О. Абазін одержав по 170 ягнят від кожних 100 вівцематок своєї отари. Того ж року Радянський уряд нагородив його орденом Трудового Червоного Прапора. На весь Сватівський район[1] лине добра слава про механізатора-кукурудзовода І. П. Перекупку, ланка якого щороку одержує по 45—50 цнт зерна кукурудзи з гектара.

У колгоспах, на підприємствах і в установах села розгорнулося змагання за звання колективів і ударників комуністичної праці. У 1967 році в Містках це почесне звання завоювали понад 60 чоловік — колгоспників, робітників молокозаводу, пекарні тощо.

Значну роль в економіці села відіграють підприємства місцевої промисловості. Молокозавод, який став до ладу у 1959 році, щодоби переробляє на масло, вершки і сир до 25 т молока. Його продукція надходить до промислових центрів: Луганська, Лисичанська, Первомайська, Свердловська тощо. Новозбудована пекарня випікає до 10 т хліба на добу.

За післявоєнні роки Містки зазнали великих перетворень. Село повністю електрифіковано. Дедалі менше стає хат з солом'яними покрівлями. Більшість містківчан живе в добротних будинках, вкритих шифером або залізом, з світлими верандами. Лише в 1959—1965 рр. понад 600 сімей справили новосілля. На території колгоспу ім. Дзержинського прокладено водопровід. У селі багато фруктових садів і декоративних насаджень. У центрі — парк площею 2 га. В 1964 році на кошти колгоспів «Україна» та ім. Дзержинського русло річки Борової було очищено і вирівняно. Завдяки цьому на заплавних луках зникли болота. Через село пролягла асфальтована автомагістраль Сватове—Старобільськ, по якій регулярно курсують автобуси.

Поліпшилось комунальне обслуговування населення. У 1963—1965 рр. було споруджено побутовий павільйон. На центральній вулиці відкрито 6 нових магазинів (всього їх 19). Товарооборот торговельних закладів у 1960 році становив 1190 тис. крб., а в 1966 році — вже 1865 тис. крб., або близько

На уроці біології в Містківській середній школі. Заняття проводить учителька К. В. Лядовська. 1966 р.

[1] У зв'язку з укрупненням районів Луганської області в 1959 році Містківський район був ліквідований, а Містки віднесені спочатку до Старобільського, а в 1961 році — до Сватівського району.

Містки. У сільській бібліотеці.

400 крб. на одного жителя. Лише за 1964—1966 рр. містківчани придбали 74 мотоцикли, 485 велосипедів та мотопедів, 218 телевізорів, 223 радіоприймачі та радіоли, 51 холодильник, 111 пральних машин. Музичних інструментів продано на 8 тис. крб., книг — більш як на 10 тис. крб. П'ятнадцять сімей мають власні легкові автомашини. Про поліпшення добробуту містківчан свідчить і зростання трудових заощаджень. У 1960 році в сільській ощадній касі було 1016 вкладників, загальна сума вкладів становила близько 238 тис. крб., а у 1966 році — відповідно 1368 чоловік і 768 тис. карбованців.

У Містках працює лікарня на 65 ліжок, поліклініка.

За післявоєнні роки набагато зріс загальноосвітній рівень населення Містків. Якщо в 1940 році у селі було 117 чоловік з середньою і тільки 2 з вищою освітою, то в 1966 році з 3496 жителів 67 мали вищу освіту, 880 — середню і 2040 — в обсязі семирічної або восьмирічної школи. У 1966 році в селі працювало 50 учителів, 10 лікарів, 16 спеціалістів сільського господарства і 8 інженерно-технічних працівників.

Усі діти шкільного віку вчаться. Школи — середня і восьмирічна — мають просторі, добре обладнані приміщення. При середній школі є інтернат на 50 учнів. Заняття проводяться в одну зміну. Навчають і виховують 700 школярів досвідчені педагоги. Серед них — вчителька біології К. В. Лядовська нагороджена значком «Відмінник народної освіти УРСР».

У селі є 2 бібліотеки. Їх книжковий фонд у 1967 році становив понад 33 тис. прим., а читачів було більш як 1160 — майже третина всього населення. Для кращого обслуговування читачів у виробничих бригадах колгоспів створено 5 пересувних бібліотек.

Культурно-освітня робота на селі зосереджена в Будинку культури і клубі колгоспу ім. Дзержинського, побудованому у 1958 році. Обидва вони мають зали для глядачів на 300 місць, стаціонарні кіноустановки. Тут організуються вечори трудової слави, урочисті проводи ветеранів праці на заслужений відпочинок, зустрічі трьох поколінь, комсомольські весілля, проводи молоді до Радянської Армії тощо. У 1966 році відбулося 30 тематичних вечорів, 85 вечорів відпочинку. Місцеве відділення товариства «Знання», що об'єднує 50 чоловік, проводить вечори запитань та відповідей на юридичні і атеїстичні теми. При Будинку культури та клубі працюють гуртки художньої самодіяльності, які об'єднують 110 любителів мистецтва.

Історія Містків за радянський час є наочною ілюстрацією того, як поступово зникає різниця між містом і селом. Техніка полегшила працю хлібороба, в будинки сільських трудівників прийшов достаток, люди виросли духовно, село набрало впорядкованого, культурного вигляду. Соціалістичні перетворення, здійснені Комуністичною партією і Радянським урядом, дали справжнє щастя трудовому селянству.

О. І. ІЛЬЇН, В. Г. СВІТЛИЧНИЙ

НИ́ЖНЯ ДУВА́НКА

Нижня Дуванка — селище міського типу, центр Нижньодуванської селищної Ради, якій підпорядковані населені пункти Водяне, Куликівка, Новониканорівка, Олександрівка, Петрівське та Свердловка. Розташована на річці Красній — притоці Сіверського Дінця, там, де впадають у неї річки Дуванна та Гнила. Відстань до районного центру та найближчої залізничної станції Сватове — 25 км, до Луганська — 180 км. Населення — 4,4 тис. чоловік.

У найдавніші часи на території нинішньої Луганської області кочували численні племена. В околицях Нижньої Дуванки розкопано 13 курганів, залишених племенами епохи міді-бронзи (III—I тисячоліття до н. е.), сарматами (II століття н е.) і кочовиками раннього середньовіччя (XII століття н. е.)[1]. Ця територія зазнавала частих нападів татарських орд. Про це свідчить назва річки Дуванної, яка походить від татарського слова «дуван» — дільба. Тут грабіжники ділили свою здобич[2].

Перші жителі оселилися в долинах річок Дуванної і Красної наприкінці XVII — на початку XVIII століття. В грамоті Петра І від 14 жовтня 1704 року ізюмському полковнику вказувалося, що багато козаків і селян слобідських полків, а також росіяни — «всяких чинів служилі люди і утікачі від поміщиків» самовільно прийшли на річки Красну і Дуванну, захопивши там поля та угіддя. В іншій грамоті — бєлгородському воєводі І. Кольцову-Мосальському наказувалося надіслати в ті місця своїх людей і всіх нових жителів переписати. Пропонувалось також взяти від переселенців «поручні розписки», що вони з своїх поселень без дозволу нікуди не підуть, а також накласти на них певні службові і податні обов'язки[3].

Поселення Нижня Дуванка виникло в 30-х рр. XVIII століття[4]. Його мешканці складалися з військових обивателів і підданих ізюмського сотника Краснокутського. До категорії військових обивателів належали полкові козаки, їх родичі і підпомічники. Полкові козаки виконували військову службу. Підпомічники допомагали їм у веденні господарства, забезпечували кіньми, возами, продовольством, зброєю та іншим спорядженням, супроводили у воєнних походах. Становище військових обивателів було значно кращим, ніж селян, яких Краснокутський обклав численними повинностями. Вони мали працювати у його господарстві 2 дні на тиждень — вирощувати хліб, споруджувати господарські будівлі, заготовляти паливо тощо.

Володільницькі піддані обкладалися ще і військовою даниною. Згідно з царським маніфестом 1732 року, вони були поділені на двори (по 50 душ). Кожний двір мав платити на рік по 9 крб. 43 коп., або по 19 коп. з душі. Крім того, з кожної душі чоловічої статі стягувалось у казну ще по 21 копійці[5].

Численні повинності на користь поміщика, великі побори в казну призводили до зубожіння селян. Їхній протест проти феодального гноблення виявлявся у формі втеч. Цілими сім'ями, групами і поодинці кріпаки Краснокутського тікали на незаймані землі Дону, Поволжя та в Новоросійські степи. Змучені тягарем військової служби, кидали свої оселі і козаки. Особливо частими стали втечі в середині XVIII століття.

У 60-х рр. XVIII століття Краснокутський потрапив в опалу. Імператор Петро III розжалував його і вислав до Казані, а маєток забрав у казну. Кріпаків було переведено до розряду казенних селян і обкладено оброком. Крім своєї землі, вони мали обробляти і казенні землі, врожай з яких надходив державі.

---

[1] Труды XII археологического съезда, т. 1, М., 1905, стор. 64, 134—135.

[2] К. П. Щелков. Историческая хронология Харьковской губернии, т. VI, X., 1882, стор. 99.

[3] А. Г. Слюсарский. Социально-экономическое развитие Слобожанщины XVII—XVIII вв., X., 1964, стор. 118, 188.

[4] Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Отд. 5, X., 1858, стор 297.

[5] Н. Гербель. Изюмский слободской казачий полк (1651—1765), СПб., 1852, стор. 66, 67.

«Переселення в Дике поле». Картина художника Х. С. Сиротенка.

У 1785 році в Нижній Дуванці було 178 дворів і 1170 жителів[1]. Займались вони головним чином хліборобством та скотарством. Крім того, чимало селян виготовляли на продаж дьоготь, мило, чоботи, свічки, гнали горілку. Життя у нижньодуванців і до того було тяжким, але зовсім нестерпним воно стало після заснування Олександром I у Слобідсько-Українській губернії військових поселень. У 1825 році в Нижній Дуванці і навколишніх хуторах було розташовано ескадрон Катеринославського кірасирського полку. Нижня Дуванка почала називатися першою слободою (тобто центром) 2-ї поселенської волості Куп'янського округу Українського військового поселення. Всі її жителі чоловічої статі були перетворені на довічних солдатів. Так, у 1830 році в Нижній Дуванці налічувалося 2374 мешканці, з них 1115 — військових поселенців різного звання (господарів, помічників господарів, кантоністів, відставних) і 1259 жінок[2].

Селяни, що стали поселенцями-господарями, а таких налічувалося 135 чоловік, одержали нові земельні наділи (близько 8 десятин), сільськогосподарський реманент і робочу худобу. Але кожний з них мав годувати своєю працею трьох постояльців з кірасирів. Вести господарство допомагали помічники (121 чол.). Усі поселенці повинні були по кілька днів на тиждень займатися військовим навчанням, решту — польовими роботами, які починались і закінчувались за командою офіцерів. Двічі на день унтер-офіцери обходили житла поселенців і стежили за суворим додержанням встановленого розпорядку. За найменшу провину людей жорстоко карали. Муштра, нескінченні вартування, різні будівельні роботи лишали мало часу для ведення господарства, і поселенці з кожним роком біднішали. Після ліквідації військових поселень (1857 р.) нижньодуванців було віднесено до розряду державних селян.

Реформа 1861 року не внесла помітних змін у становище селян Нижньої Дуванки. Збільшилась тільки кількість безземельних за рахунок поміщицьких дворових з сусідніх сіл і хуторів, які переселились до слободи. Не маючи землі, вони жили з різних ремесел: шили взуття та одяг, теслювали, будували і ремонтували хати, клали печі тощо. У 1864 році в Нижній Дуванці налічувалося 2598 жителів, 293 двори. Щороку тут проводилось 3 ярмарки.

У пореформений період слобода почала швидко зростати. У 80-х рр. XIX століття її населення збільшилося до 4 тис. чоловік, а кількість дворів — до 625. Місцева

---

[1] Харківський облдержархів, ф. 24, оп. 9, спр. 7, арк. 40—42.
[2] ЦДІА УРСР, ф. 1353, оп. 1, спр. 241, арк. 14.

селянська громада мала 8175 десятин придатної землі. На одну душу чоловічої статі припадало близько 7,8 десятини[1]. Такі значні наділи зберігалися з часів, коли Нижня Дуванка була військовим поселенням. Однак прибутки з них ледве покривали величезні податки, якими царський уряд обклав селян. Щороку селянська громада мала сплачувати 3440 крб. подушного і 6363 крб. поземельного податку. Якщо до цього додати земські, волосні й сільські побори, то сума щорічних платежів становила 12 157 крб., або 11 крб. 33 коп. на душу чоловічої статі. Виплачувати такі податки було важко. Більшість селянських господарств не мала тягла. Врожаї були мізерні. Жита, пшениці, вівса селяни збирали по 1 чверті з десятини. Доходність селянського господарства була низькою, і недоїмки по податках зростали з кожним роком. На 1883 рік заборгованість селянської громади тільки по державних і земських платежах становила 3057 карбованців.

Найбідніші жителі, що не мали достатньо худоби і реманенту для обробітку землі, здавали частину свого наділу в оренду. Деякі селяни продавали землю куркулям, а самі наймитували у місцевих багатіїв, у сусідніх поміщиків, йшли у міста, на донецькі шахти та заводи. Наприкінці XIX століття третина селянських родин Нижньої Дуванки була безземельною або малоземельною. Водночас 9 багатіїв зосередили у своїх руках 1055 десятин найродючішої землі, млини, шинки, крамниці. Так, куркуль Люлька мав 350 десятин землі, Рибальченко — 50 десятин, 2 будинки, крамницю, тримав земську пошту тощо. Багатії нещадно експлуатували селянську бідноту. Вижимали всі сили у своїх наймитів і місцеві поміщики.

В середовищі знедоленого селянства зростали ненависть до гнобителів, протест проти злиднів, безправ'я. Під час революції 1905—1907 рр. у слободі сталися заворушення.

У січні 1906 року нижньодуванці підпалили садиби поміщиків Абази та Кочана і почали ділити між собою їх землю, реманент та худобу. Налякані поміщики звернулись по допомогу до місцевих властей. У слободу прибув загін поліції, який взяв під захист майно землевласників. Щоб запобігти новим виступам селян, кількість стражників у Нижній Дуванці була збільшена до 20 чоловік[2].

Намагаючись якось притупити гостроту аграрного питання і розрядити революційну обстановку в країні, уряд Миколи II всіляко заохочував переселення селян до Сибіру та в інші віддалені місцевості. Втративши надію одержати землю, 104 бідняцькі сім'ї (708 чол.) з Нижньої Дуванки і деяких сусідніх сіл у 1904—1908 рр. покинули рідний край і виїхали в Акмолінську та Тургайську області, до Сибіру[3].

Терпіли бідняки не тільки від безземелля і злиднів, а й від тяжких хвороб. Возити хворих у Сватове і Куп'янськ, де були лікарі, вони не могли, а в Нижній Дуванці працював лише один фельдшер. Через відсутність кваліфікованої медичної допомоги в слободі раз у раз спалахували епідемії інфекційних захворювань, які забирали в могилу сотні людей. У 1831 році від холери тут померло 59, а в 1848 році — 195 чол. Від цинги в 1849 році загинуло понад 180 чоловік.

Лише в 1904 році земство обладнало в слободі амбулаторію і приймальну палату на 10 ліжок, створило Нижньодуванську лікарську дільницю. Тут працювали лікар, 2 фельдшери і акушерка. Проте й вони не могли подавати належну медичну допомогу, бо до лікарської дільниці входили 53 села Нижньодуванської і Покровської волостей з населенням понад 30 тис. чоловік[4].

Мало уваги приділялось і освіті. За даними перепису населення 1897 року, з 4197 жителів Нижньої Дуванки письменних було тільки 428 чол., або 10,2 проц.[5]

---

[1] Материалы по землевладению и земледелию Харьковской губернии. Купянский уезд. Вып. VII, Х., 1886, стор. 86—91.

[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 184, арк. 62.

[3] Переселение крестьян из Харьковской губернии. Вып. III, Х., 1910, стор. 84, 85.

[4] Отчет о составе и деятельности земской медицины Купянского уезда за 1911 год, стор. 45.

[5] Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Харьковская губерния, СПб., 1904, стор. 76.

Перша школа — церковнопарафіяльна двокласна — відкрилася в слободі тільки у 1879 році, друга — в 1904 році. В них навчалось близько 100 чоловік, тобто тільки п'ята частина дітей шкільного віку. У 1908 році земство відкрило трикласне училище на 110 учнів. Але й це не вирішувало проблему освіти. Серед 4680 жителів, що налічувались у Нижній Дуванці в 1913 році, було понад 500 дітей віком від 8 до 11 років. Проте навчатися у школах мали можливість лише 214 хлопчиків і дівчаток, переважно із заможних сімей[1]. Діти бідноти мусили разом з батьками працювати в господарстві, служити «хлопчиками» у крамницях, в майстернях ремісників тощо.

Лютнева буржуазно-демократична революція не справдила надій нижньодуванців на краще життя. Землею, як і раніше, володіли поміщики, а селянам тільки обіцяли, що Установчі збори щось зроблять для розв'язання земельного питання. Однак нижньодуванці не дуже вірили цим запевненням. Більшовики Д. М. Ржевський та І. П. Ляшов, які проводили революційну роботу в слободі, роз'яснювали селянам, що Тимчасовий уряд — уряд поміщиків і капіталістів — не дасть їм землю і її треба брати силою. У вересні 1917 року нижньодуванці, об'єднавшись з біднотою навколишніх сіл, розгромили поміщицькі маєтки, а землю і худобу поділили між собою. 9 жовтня 1917 року комісар Тимчасового уряду в Харківській губернії писав куп'янському повітовому комісару: «В Терновській, Кабанській і Нижньодуванській волостях спостерігаються спроби до самочинного захоплення земель, худоби, хліба та інші свавільні дії. Пропоную негайно виїхати у вказані місця і вжити рішучих заходів до припинення будь-якого самоуправства всіма належними засобами»[2]. Куп'янський повітовий комісар виконав цей наказ дуже ретельно. Кулями і шомполами він примусив селян повернути землю та майно поміщикам.

Коли хвиля Великої Жовтневої соціалістичної революції докотилася до Куп'янського повіту, в Нижній Дуванці 17 грудня 1917 року відбувся величезний мітинг, на якому було створено волосний ревком. До нього ввійшли селяни-бідняки Д. М. Ржевський (голова), І. П. Ляшов, І. Г. Замота та інші[3]. Ще у 1905 році, перебуваючи в царській армії, Д. М. Ржевський став членом РСДРП(б), брав активну участь у революційних виступах солдатів, за що був засланий до Сибіру. Повернувшись у Нижню Дуванку, він продовжував революційну роботу серед односельчан. І. П. Ляшов теж вступив до більшовицької партії в 1905 році. За участь у революційному русі чорноморських моряків під час першої російської революції його було засуджено на довічне тюремне ув'язнення. Після повалення самодержавства він разом з Д. М. Ржевським підняв селян Нижньої Дуванки на боротьбу за владу Рад.

Вже на першому засіданні ревком ухвалив конфіскувати поміщицькі землі і передати їх безземельним та малоземельним селянам. Він провів велику підготовчу роботу до виборів волосної Ради селянських депутатів. Вони відбулися у середині січня 1918 року. Головою виконкому Ради обрано селянина-бідняка І. М. Галигу[4]. Тоді ж, у січні 1918 року, було організовано Нижньодуванський осередок більшовицької партії, до якого входило 11 чол. Очолив його І. П. Ляшов.

Партійний осередок і волосна Рада приступили до проведення в життя декретів Радянської влади. Вони конфіскували землю у поміщиків і почали розподіляти її між безземельними з розрахунку 1,5 десятини на кожного їдця. Але цю роботу не було завершено. У квітні 1918 року німецькі війська окупували Нижню Дуванку. Частина сільських більшовиків пішла в підпілля. Д. М. Ржевський залишив село разом з частинами Червоної Армії і воював на різних фронтах громадянської війни. Він загинув у 1919 році в бою з білогвардійцями біля села Піски, під Куп'янськом.

Більшовики І. П. Ляшов, А. П. Дуля та ін. очолили боротьбу населення проти

[1] Отчеты и доклады Купянской уездной земской управы Купянскому очередному уездному земскому собранию сессии 1913 года. Вып. IV, Куп'янськ, 1913, стор. 102, 103.

[2] ЦДАЖР УРСР, ф. 1327, оп. 1, спр. 98, арк. 87.

[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 59.

[4] ЦДАЖР УРСР, ф. 1399, оп. 1, спр. 6, арк. 35.

німецьких загарбників. Було створено партизанський загін, до якого входило 50 чол. Партизани сміливо нападали на німецькі гарнізони, розміщені у селах волості, знищували ворожі пости, відбивали награбоване у селян майно, захоплювали військові обози. Так, у травні 1918 року, коли окупанти спалили в Нижній Дуванці 30 хат, народні месники вночі напали на слободу і знищили близько 20 солдатів ворога. На початку червня партизани захопили військовий обоз, який рухався з Новониканорівки[1].

Після вигнання окупантів, у грудні 1918 року в Нижній Дуванці відновлюється Радянська влада. Але ненадовго. У перших числах травня 1919 року село захопили денікінці. Боротьбу проти них розгорнув нижньодуванський партизанський загін, керований І. П. Ляшовим. До нього ввійшли П. А. Цупка, І. І. Касяненко, А. П. Дуля, С. Я. Павленко та інші — всього близько 70 чол. Завдяки активній підтримці населення загін не раз завдавав ворогу відчутних ударів. У травні білогвардійцям вдалося вислідити і схопити І. П. Ляшова. Вони розстріляли його на очах у дружини і дітей[2]. Чимало партизанів загинуло в боях з ворогом, але загін не припиняв боротьби. У грудні 1919 року під ударами 1-ї Кінної армії денікінці відступали з Нижньої Дуванки. У селі відновили роботу ревком і партійний осередок, який очолював І. Воропаєв. У лютому наступного року почала діяти волосна Рада селянських депутатів (голова — М. Т. Єфременко). Восени в Нижній Дуванці було створено комнезам, до якого входило близько 200 селян-бідняків.

З допомогою комуністів і членів комнезаму Рада організувала збирання у населення хліба і фуражу для Червоної Армії, вживала заходів до відновлення посівних площ. За її постановою, останній день тижня було оголошено «днем праці». Щосуботи всі жителі волості, які мали робочу худобу, повинні були допомагати біднякам і сім'ям червоноармійців зорати і засіяти їх поля[3]. Зерно для посіву реквізували у куркулів. У них же відбирали лишки землі та реманенту і теж передавали бідноті. Всі ці заходи радянських і партійних органів куркулі приймали в штики. У повіті широкого розмаху набрав бандитизм. Банди Марусі, Масла, Вінника та ін. нападали на села волості, грабували і катували жителів. У 1920—1922 рр. від рук куркулів загинуло чимало комуністів, зокрема Ф. І. Руденко та М. Т. Єфременко[4]. Для захисту села партійний осередок і виконком волосної Ради створили спеціальний загін самооборони.

Поряд з партійною організацією чималу роль у зміцненні Радянської влади в Нижній Дуванці відіграв комсомольський осередок, створений 15 січня 1923 року. Спочатку до нього входило всього 5 чол., а вже через 2 роки — близько 50. З його допомогою комсомольські осередки були організовані і в сусідніх селах — Наугольному, Софіївці та ін.

Багато уваги комуністи і комсомольці приділяли боротьбі з неписьменністю, налагодженню діяльності шкіл. Вже в 1920 році в селі працювали 2 початкові школи, де навчалось 225 дітей. Для дорослих було організовано школи лікнепу, які відвідували близько 150 селян. Крім того, створювалися групи по ліквідації неписьменності, в яких навчали людей грамоти не тільки вчителі, а й старші школярі, працівники установ. У цих групах налічувалось близько тисячі селян.

Особливо активізувалося радянське будівництво в Нижній Дуванці після того, як у 1923 році вона стала районним центром Куп'янського округу[5]. В ній було створено райком партії, районну Раду депутатів трудящих.

Райком КП(б)У чимало зробив для того, щоб залучити селян до колективної праці. У 1926 році 50 бідняцьких сімей Нижньої Дуванки організували перше колек-

---

[1] ЦДАЖР УРСР, ф. 1399, оп. 1, спр. 6, арк. 48—50.

[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 59.

[3] Газ. «Коммунист», 6 жовтня 1920 р.

[4] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 59.

[5] У 1934 році Нижньодуванський район увійшов до складу Старобільського округу Донецької області.

тивне господарство — товариство спільного обробітку землі[1]. Тсозівці одержали від держави трактор «Фордзон». Його водієм став місцевий житель комуніст О. І. Ржевський, який закінчив курси механізаторів у Куп'янську. На перший трактор селяни дивились з острахом. Коли Ржевський виїхав на ньому в поле, жінки, яких підбурювали куркулі і піп, стягли тракториста на землю, почали його бити, лементуючи, що, мовляв, вік жили без залізного сатани і далі без нього житимуть. Вони погрожували вбити Ржевського, якщо він ще хоч раз сяде на трактора[2]. Але Опанас Ілліч не злякався погроз, продовжував працювати, навчив управляти машиною кількох односельчан.

У 1928 році в Нижній Дуванці було створено першу сільськогосподарську артіль, яку назвали «Промінь». До неї вступило близько 100 сімей. Під час масової колективізації в селі організуються колгоспи «Маяк соціалізму», «Комунарка», «Політвідділ» і «Червона зірка», який згодом почав називатися «Друга п'ятирічка».

Куркулі всіляко намагалися зірвати колгоспне будівництво. Вони чинили диверсії, вбивали комуністів. Але, незважаючи на опір класового ворога, на труднощі, пов'язані з нестачею тягла, машин, насіння, колгоспи зростали і зміцнювались. Вже в 1930 році з допомогою держави вони придбали молотарки, двигуни, плуги, сівалки та інший реманент[3]. У 1933 році в Нижній Дуванці було створено машинно-тракторну станцію. В селі з'явилися свої кадри механізаторів. Це була колгоспна молодь, яка з ентузіазмом оволодівала сільськогосподарською технікою. У 1938 році механізатор В. І. Загоруйко комбайном «Сталінець» зібрав зерно з 468 гектарів.

Завдяки застосуванню машин і механізмів урожайність колгоспних ланів за 7 років (з 1933 по 1940) зросла на 40 процентів. Члени нижньодуванських артілей щороку збирали в середньому 120—150 пудів зерна з га. За семиріччя в 2,5 раза збільшилося поголів'я громадської худоби. В колгоспах було споруджено 11 великих тваринницьких ферм. Доходи артілей зросли в 6 разів. У 1939 році 36 передових колгоспників Нижньої Дуванки були учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки[4].

Успішно розвивались і підприємства місцевої промисловості. Було реконструйовано і розширено борошномельний, маслоробний, молочний та цегельний заводи.

В селі проводилося значне житлове будівництво. Відкривалися крамниці. Було споруджено нову лікарню на 50 ліжок. Великого розмаху набрало культурне будівництво. У 1939 році відкрилася середня школа на 150 місць. А всього в двох початкових, семирічній і середній школах навчалося 610 учнів. На початок 1940 року в селі вже не було жодного неписьменного. В оселях трудящих з'явилися електрика, радіо.

У Нижній Дуванці працював Будинок культури, в якому тричі на тиждень демонструвалися кінофільми, влаштовувались концерти, спектаклі. В селі було 6 бібліотек, в яких налічувалось 18 тис. книжок.

Не складаючи рук, працювали нижньодуванці для себе, для рідної Батьківщини. А коли почалась війна, взялися за зброю. Понад 1500 жителів села пішли на фронт. Не шкодуючи життя, захищали вони честь і незалежність Радянської Вітчизни. Командир танка П. Т. Клименко воював на Північному Кавказі, брав участь у визволенні Варшави, у розгромі японських мілітаристів. За мужність і відвагу його було нагороджено орденами Червоної Зірки і Червоного Прапора. Бойовий шлях від Сталінграда до Берліна пройшов нижньодуванець М. Ф. Коробейников. Він удостоєний багатьох урядових нагород. Командир мотострілецької дивізії О. М. Ситник воював на Сталінградському фронті. Його дивізія знищила сотні танків і гармат, тисячі солдатів і офіцерів ворога. О. М. Ситника нагороджено трьома орденами Леніна, п'ятьма орденами Червоного Прапора, кількома медалями. Всього бойовими нагородами відзначено понад тисячу воїнів-нижньодуванців[5].

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 160.
[2] Там же, арк 160—161, 163.
[3] Там же, арк. 162.
[4] Там же, ф. 179, оп. 3, спр. 431, арк. 20—62.
[5] Троїцький райдержархів, ф. 136, оп. 1, арк. 83, 96.

Запеклу боротьбу проти загарбників вели і ті жителі села, що залишилися на окупованій ворогом території. 8 липня 1942 року фашисти захопили Нижню Дуванку. З перших днів окупації тут почала діяти підпільна група, якою керував другий секретар райкому партії О. Д. Сутовський. Патріоти закликали населення не коритися фашистським властям, саботувати всі їх заходи. Незважаючи на терор гітлерівців, жителі села відмовлялись виконувати сільськогосподарські роботи, ховали хліб, різали худобу. Були зірвані всі спроби окупантів налагодити роботу маслозаводу, збудувати стайню для кавалерійської частини, яку гітлерівці мали намір розмістити в Нижній Дуванці для боротьби проти партизанського руху в районі.

Фашистам вдалося схопити 8 підпільників, зокрема О. Д. Сутовського. Після нелюдських катувань їх було розстріляно. Однак боротьба населення проти ворога не припинялася, аж поки 1 лютого 1943 року воїни 514-го стрілецького полку не визволили Нижню Дуванку[1]. Німецькі окупанти завдали селу великої шкоди. Вони зруйнували міст через річку Дуванну, спалили млин, господарські приміщення, багато житлових будинків, школу. Гітлерівці вщент розграбували артілі, вивезли 366 корів, близько 500 овець та кіз, 4 тисячі пудів хліба. У 1943 році 4 колгоспи села мали всього 17 голів великої рогатої худоби, 4 коней, 8 свиней, близько сотні курей. Матеріальні збитки, заподіяні ворогом, становили 944,5 тис. карбованців[2].

Відразу ж після визволення жителі Нижньої Дуванки приступили до відродження розореного господарства і самого селища. Відновила роботу лікарня, пошта, телефонна і телеграфна станції. Протягом одного тижня було відбудовано міст. У березні 1943 року відкрилися 3 школи (середня і 2 початкові). Тоді ж дали першу продукцію борошномельний і маслоробний заводи. Районний комітет партії звернувся до жителів району із закликом вишукати всі можливості для відбудови колективних господарств, позичити артілям, хто скільки може, зерна, законтрактувати молодняк худоби. Нижньодуванці гаряче відгукнулися на цей заклик. Ковалі, інваліди праці П. С. Будицький та І. Я. Коваленко, з ранку до ночі працювали в кузні, по гвинтику складали плуги, сівалки, трактори, виготовляли борони. Всі, хто мав зерно, приносили його в спільну комору. Мало залишилось у колгоспників худоби і птиці, але вони все ж таки виділили для артілей хто телицю, хто порося, хто курку.

Весна 1943 року надовго запам'яталась колгоспникам Нижньої Дуванки. Орали землю коровами, сіяли переважно вручну, буряки садили під сапу. Негусто тоді вродили поля. Але початок було зроблено. У коморах з'явилося зерно. Частину його колгоспники здали у фонд оборони. Крім того, протягом 1943—1944 рр. вони зібрали і передали на будівництво танкової колони 281 тис. карбованців[3].

Велику допомогу у відбудові колгоспів подали трудящі братніх республік. З Казахстану прислали коней і корів, з Поволжя — трактори і сільськогосподарські машини, з Грузії — зерно. Завдяки цій допомозі нижньодуванські колгоспи на початок 1946 року вже мали 540 голів великої рогатої худоби, чимало свиней і овець. Великий вклад у відродження господарства артілей внесла машинно-тракторна станція, в якій на кінець 1949 року було близько 100 тракторів і 48 комбайнів.

У 1956 році 4 колгоспи Нижньої Дуванки об'єдналися в одну сільськогосподарську артіль ім. Ілліча (з 1965 року — ім. Леніна), яка стала великим, економічно міцним господарством. Вона мала понад 5,5 тис. га землі, в т. ч. 3,8 тис. га орної. У 1959 році члени артілі

На сотні гектарів розкинувся Нижньодуванський лісорозсадник. 1966 р.

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 3, спр. 12, арк. 8.

[2] Сватівський райдержархів, ф. 18, спр. 211, арк. 14.

[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1409, арк. 72.

47 7-505

зібрали 15,5 тис. цнт зерна, одержали 2,8 тис. цнт м'яса (по 40 цнт на 100 га угідь), 854 т молока (по 1948 кг від корови). Доход господарства становив 478 тис. крб., неподільний фонд — 504 тис. крб. За роки семирічки колгосп зробив великий крок уперед. В 1965 році валовий збір зерна досяг 22,3 тис. цнт, м'яса одержали 4,4 тис. центнерів. Вдвоє зросли доходи артілі, майже в півтора раза — її неподільний фонд.

Артіль ім. Леніна спеціалізується на відгодівлі худоби. На її фермах налічується 3,4 тис. голів великої рогатої худоби, 700 свиней, понад 2,5 тис. штук птиці. У 1966 році тут вироблено по 62,7 цнт м'яса на 100 га угідь[1]. В артілі проводиться велике капітальне будівництво. Якщо в 1959 році на нього було витрачено 28,5 тис. крб., то в 1966 році — 125 тис. крб. Протягом останніх 10—12 років у колгоспі збудовано 8 корівників, 12 телятників, 3 свинарники-маточники, 4 кормокухні тощо. На всіх тваринницьких фермах є підвісні дороги, корм переробляється і подається на місце згодовування за допомогою механізмів. На артільних ланах працюють 25 тракторів, 18 комбайнів, 20 автомашин.

Великою силою в колгоспі є партійна організація, що налічує у своїх рядах близько 60 членів КПРС. Багато комуністів працюють безпосередньо на виробництві, подають приклад іншим колгоспникам. Так, механізатор О. П. Бервено у 1966 році виробив на тракторі ДТ-54 1428 га умовної оранки. І. М. Жолудь із членами своєї ланки зібрав по 35 цнт зерна кукурудзи з кожного га посіву. За прикладом комуністів працюють і безпартійні. Ланка депутата Верховної Ради УРСР Л. Ф. Давиденко у 1966 році виростила по 313 цнт цукрових буряків на кожному гектарі.

Центральна площа селища Нижньої Дуванки. 1966 р.

Нижня Дуванка. Свято весни у колгоспі ім. Леніна. Травень 1966 р.

У Нижній Дуванці працюють кілька підприємств місцевої промисловості. Одним з найбільших є маслосирзавод, який переробляє молоко 9 колгоспів і 2 радгоспів. Продукцію цього підприємства одержують трудящі Кадіївки, Свердловська, Красного Луча та інших промислових центрів Донбасу. Гордістю нижньодуванців є лісорозсадник, що постачає саджанці високосортних порід дерев майже всій Луганській області. У 1955 і 1956 роках він був учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки і одержав 2 малі срібні медалі і диплом 2-го ступеня.

З кожним роком зростає і впорядковується Нижня Дуванка, яку в 1960 році перетворено на селище міського типу. Замість старих мазанок з'являються красиві цегляні будинки. Тільки в

[1] Сватівський райдержархів, ф. 29, спр. 156, арк. 28.

1962—1966 рр. їх було споруджено 414.

Плодотворну роботу по благоустрою селища проводить місцева Рада. У її складі — 50 депутатів, з них 23 колгоспники, 22 службовці, 5 робітників. З ініціативи депутатів Ради було побудовано залізобетонний міст через річку Красну, забруковано 60 тис. кв. м доріг, прокладено 4,5 км тротуарів. На вулицях і присадибних ділянках висаджуються фруктові й декоративні дерева, квіти. За 1966—1967 рр. на благоустрій Нижньої Дуванки було витрачено 180 тис. крб. Селище повністю електрифіковане і радіофіковане. До послуг населення — комбінат побутового обслуговування, 4 їдальні, 22 крамниці. Місцеве споживче товариство у 1960 році продало різних товарів на 1 млн. 181 тис. крб., а в 1966 році — на 3 млн. 117 тис. крб. Нижньодуванці за один 1966 рік придбали 26 холодильників, 89 пральних машин, 38 мотоциклів, 4 піаніно. Вони мають 5 власних автомашин, десятки мотоциклів і моторолерів, 304 телевізори.

Після напруженого трудового дня приємно відпочити на мальовничих берегах річки Красної.

Зростають і заощадження. На 1 січня 1967 року вклади населення в ощадних касах становили 668,4 тис. крб.— в 7 разів більше, ніж у 1940 році.

У селищі є лікарня на 100 ліжок, в якій працюють 12 лікарів, пологовий будинок, санітарна станція. У 1966 році на охорону здоров'я жителів Нижньої Дуванки держава відпустила 184,2 тис. крб. Витрати на потреби освіти становили 85,8 тис. карбованців.

У 1963 році було споруджено новий триповерховий будинок для середньої школи. Тут навчається 700 дітей, працюють 45 учителів. У школі є добре обладнані майстерні, фізична і хімічна лабораторії, біологічний кабінет. За час існування середньої школи (з 1939 року) її закінчили понад 3 тис. чол. Багато випускників школи стали інженерами, агрономами, вчителями, передовиками сільськогосподарського виробництва.

Понад 20 чол. заочно навчаються у вищих і середніх спеціальних учбових закладах. Рік у рік підвищується освітній рівень населення Нижньої Дуванки. У 1967 році 76 чол. мали вищу освіту, 640 — середню, понад 1,5 тис. чол.— в обсязі 7—8 класів. У Нижній Дуванці важко знайти людину, яка б свого часу не вчилася у педагогів З. В. Мірошникова і О. М. Нікітіної, що є ветеранами школи. За 40-річну роботу на ниві народної освіти вони удостоєні почесного звання Заслужений учитель школи УРСР, а З. В. Мірошников нагороджений також орденом Леніна.

У Нижній Дуванці з 1963 року працює філія Сватівської музичної школи. 65 дітей навчається грі на фортеп'яно і баяні.

У центрі селища височить новий красивий Будинок культури, споруджений у 1956 році. Тут є зал для глядачів на 300 місць, просторі кімнати для гурткової роботи, стаціонарна кіноустановка. В гуртках художньої самодіяльності беруть участь близько 150 чоловік. Самодіяльні колективи часто виїжджають у сусідні села, в районний центр, де з успіхом демонструють своє мистецтво.

У побут жителів селища міцно входять нові звичаї і обряди. У Будинку культури відбуваються вечори, на яких вшановують передовиків виробництва, урочисті проводи призовників до лав Радянської Армії, ветеранів праці — на пенсію тощо.

Трудівники селища прагнуть бути гідними високого і відповідального звання — громадян першої в світі держави, що будує комунізм.

О. І. ІЛЬЇН, Б. П. РЖЕВСЬКИЙ, М. Н. ЩЕПЕНКО

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СІЛЬСЬКИХ РАД СВАТІВСЬКОГО РАЙОНУ

ВЕ́РХНЯ ДУВА́НКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 40 км на північний захід від райцентру і за 12 км від станції Кислівка Південної залізниці. Населення — 615 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Доля, Корсаківка, Лебедівка, Надьожне, Полтава, Раївка, Яблунівка.

В селі розташована центральна садиба колгоспу «Червона Зірка», зерно-тваринницького напряму, у господарстві 6,6 тис. га земельних угідь.

Село має восьмирічну школу, бібліотеку, клуб. Виникло у 1730 році. В 1870—72 рр. тут відбулися виступи селян проти великих викупних платежів за землю. В 1905 році селяни захопили поміщицький маєток. Під час німецької окупації в 1918 році діяв партизанський загін, організований місцевими жителями. Партійний осередок створено у 1918 році.

ГОНЧАРІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Красній за 7 км на північ від райцентру. Населення — 1806 чоловік. Сільраді підпорядковане село Фомівка.

Земельна площа радгоспу «Учбовий» становить 5,1 тис. га угідь. Господарство займається м'ясо-молочним тваринництвом, овочівництвом. Насаджений фруктовий сад, що займає 560 гектарів.

Село має восьмирічну школу, бібліотеку, клуб на 200 місць. Виходить радгоспна багатотиражка «Шлях до комунізму».

Заснована Гончарівка у XVIII столітті. Після встановлення Радянської влади у 1918 році створена партійна організація.

КОВАЛІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на лівому березі річки Жеребця (пр. Сіверського Дінця), за 20 км на захід від райцентру. Населення — 512 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Кармазинівка, Нежурине, Попівка.

В селі — центральна садиба зерно-тваринницького колгоспу ім. Пархоменка, який має 5,6 тис. га угідь.

Тут є восьмирічна школа, клуб на 400 місць, бібліотека.

На території села знайдені курганні поховання епохи бронзи. Заснована Ковалівка у другій половині XIX століття.

КОЛОМИ́ЙЧИХА — село, центр сільської Ради, розташоване за 20 км на захід від райцентру. Населення — 855 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Артемівка, Стельмахівка, Розівка, Жовтневе.

В селі — центральна садиба колгоспу ім. 40-річчя Жовтня. Господарство зерно-м'ясо-молочного напряму, має 4,9 тис. га земельних угідь. З допоміжних підприємств — млин, пилорама, олійня.

Є восьмирічна і початкова школи, бібліотека, клуб; діє лікарня на 25 ліжок. За 1960—65 рр. збудовано 309 нових будинків. Видається багатотиражка «Колгоспник».

Засноване село переселенцями з Харківщини і Сумщини в кінці XVII століття. У 1870—72 рр. селяни неодноразово виступали проти викупних платежів реформи 1861 року. Заворушення були придушені урядовим військом. У 1903—1904 рр. тут існував підпільний революційний гурток, що мав зв'язок з більшовицькою організацією Харкова. Гуртківці розповсюджували революційну літературу, листівки. У 1920 році створений партійний осередок.

КУЗЕ́МІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Кобилці, за 23 км на північний захід від райцентру. Населення — 1340 чоловік. На території села — залізнична станція Південної залізниці. Сільраді підпорядковані населені пункти Володимирівка, Калинівка, Кривошиївка, Підкуйчанськ, Новоселівка.

В селі розташована центральна садиба колгоспу ім. Фрунзе зерно-тваринницького напряму, що має 5,6 тис. га земельних угідь.

Тут працює восьмирічна школа, бібліотека, клуб, діє лікарня на 25 ліжок, пункт побутового обслуговування.

Виникла Куземівка як воєнне поселення Ізюмського слобідського полку у 1688 році. На околиці с. Володимирівка знайдено стоянку епохи бронзи.

МАНЬКІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 40 км на схід від райцентру. Населення — 1005 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Ново-Павлове і Новопреображенне.

Земельна площа зерно-тваринницького колгоспу «20 років Жовтня» становить 6,4 тис. га угідь. Господарство вирощує зернові, соняшник і цукрові буряки.

Село має восьмирічну школу, Будинок культури, бібліотеку. За 1959 — 65 рр. збудовано 130 житлових будинків.

Виникла Маньківка у XVII столітті.

МІЛУВА́ТКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 7 км на південь від райцентру на залізничній лінії Луганськ—Харків. Населення — 5028 чоловік.

Місцевий колгосп «Прогрес» зерно-тваринницького напряму володіє 10,2 тис. га земельних угідь. За трудові успіхи орденом Леніна нагороджений механізатор Д. Г. Климаш. Доярка артілі К. І. Гончарова у 1963 році була обрана депутатом Верховної Ради УРСР.

Тут є початкова, середня і восьмирічна школи, 2 клуби, бібліотека.

За виявлений під час Великої Вітчизняної війни героїзм уроженець села М. І. Білоіваненко удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

Відгодівельник Сватівської свинофабрики. С. Первомайськ. 1966 р.

Мілуватка заснована у 1705 році козаками Полтавського полку.

ОБОРО́ТНІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 10 км від залізничної станції Куземівка Південної залізниці і за 30 км на північ від райцентру. Населення — 657 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Варварівка, Новомар'ївка, Пилипівка, Софіївка, Наугольнівка.

У селі — центральна садиба колгоспу ім. 8 березня, що спеціалізується на виробництві зерна і продуктів тваринництва і має 9,2 тис. га земельних угідь.

В Оборотнівці є середня школа, клуб, бібліотека.

ПЕРВОМА́ЙСЬК — село, центр сільської Ради, розташоване за 10 км на північний схід від райцентру. Населення — 1100 чоловік.

В селі розташоване відділення Сватівської свинофабрики. З допоміжних галузей — виробництво зерна і молока.

Є восьмирічна школа, бібліотека, клуб. Збудовано 158 нових будинків.

Виникло село у XVIII столітті.

Під час Великої Вітчизняної війни за героїзм і мужність колгоспник П. Л. Рогальов удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

ПЕТРІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 20 км на південний схід від райцентру. Населення — 956 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Західний, Комсомольський, Промінь.

Тут знаходиться Сватівська свинофабрика — високомеханізоване господарство, земельна площа якого 13,4 тис. га угідь. Розвинено також молочне тваринництво, вирощування зернових. Ланкова Г. П. Білик за високі врожаї пшениці у 1949 році удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці.

В селі є восьмирічна школа, клуб на 350 місць, бібліотека.

Колектив клубу удостоєний звання «Клубу відмінної роботи».

Видається багатотиражка «Ленінським шляхом»

ПРЕОБРАЖЕ́ННЕ — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Красній, за 15 км на північ від райцентру. Населення — 1556 чоловік.

В селі — центральна садиба колгоспу «Більшовик», зерно-тваринницького напряму, що має 5,9 тис. га землі. Розвинено садівництво, вирощування соняшника, цукрових буряків. Свинарка П. С. Цвітенко у 1957 році одержала звання Героя Соціалістичної Праці.

Село має восьмирічну школу, клуб на 400 місць, бібліотеку. За роки семирічки побудовано 210 нових будинків.

Преображенне виникло у XVII столітті. Партійний осередок створений у 1921 році.

РАЙГОРО́ДКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Жеребці (пр. Сіверського Дінця) за 20 км на захід від райцентру. Населення — 560 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Джерельне, Надія, Нижньоєгорівка, Новоєгорівка, Паталахівка, Свердлівка, Сергіївка, Староолександрівка.

Земельна площа колгоспу ім. Мічуріна становить 7,1 тис. га угідь. Господарство зернотваринницького напряму з вирощуванням цукрових буряків.

Село має восьмирічну школу, клуб, бібліотеку, лікарню на 25 ліжок. За доблесну працю вчитель Г. Ф. Іллящова нагороджена у 1953 році орденом Леніна, а В. І. Пустоварова удостоєна звання заслуженого вчителя школи УРСР. За роки семирічки споруджено 90 житлових будинків.

Уродженцю села В. Ф. Конопліну посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу за героїзм в боях Великої Вітчизняної війни.

На території села виявлені кургани з похованнями епохи бронзи і кочівників. Виникла Райгородка у середині XVIII століття.

РУДІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Боровій (пр. Сіверського Дінця), за 35 км на схід від райцентру. Населення — 1590 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Андріївка, Верхньокругле, Кругле.

В Рудівці — центральна садиба зерно-м'ясомолочного колгоспу ім. 1 Травня, земельний фонд якого 6,7 тис. гектарів.

Село має восьмирічну школу, бібліотеку, клуб. За роки семирічки побудовано 140 житлових будинків.

Рудівка заснована у XVIII столітті.

У 1905—1906 рр. в селі були селянські заворушення, селяни відмовлялись від праці на поміщика.

СВИСТУНІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Хариній (бас. Сіверського Дінця), за 20 км на північний схід від райцентру. Населення — 1275 чоловік. Сільраді підпорядковане село Федотівка.

Місцевий колгосп ім. Шевченка зерно-молочного напряму, має 6,9 тис. га землі.

Є восьмирічна школа, клуб на 300 місць, бібліотека; лікарня на 25 ліжок

Село засноване у XVIII столітті.

СВЕРДЛОВСЬК — МІСТО ОБЛАСНОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ СВЕРДЛОВСЬКИЙ РАЙОН

СВЕРДЛО́ВСЬК

Свердловськ — місто обласного підпорядкування, адміністративний центр району, розташований на півдні області. Відстань від Луганська по шосе — 85, по залізниці — 116 км. На південній околиці міста проходить залізниця Дебальцеве—Зверєво. Її станція Довжанська — в межах міста. Асфальтованими шляхами Свердловськ з'єднаний з Луганськом та навколишніми містами. Населення в місті 72,8 тис. чоловік.

За адміністративно-територіальним поділом до Свердловська належать місто Червонопартизанськ і чотири селища міського типу: Володарськ, Калінінський, Комсомольський і Ленінське. Тому загальна кількість населення міста становить близько 139,3 тис. чол. Селища розташовані навколо Свердловська на відстані 8—26 км. Виникли вони в місцях, де у свій час було організовано видобуток вугілля.

Заселення території нинішнього шахтарського міста почалось наприкінці XVIII століття, коли військовий отаман В. П. Орлов прибрав до рук у верхів'ї р. Довжика, або Шарапки, що впадає з правого боку в р. Велику Кам'янку, декілька осель втікачів з України на «вільні» землі Півдня і заснував тут селище, яке стало називатись Довжикове-Орловське (Шарапкине)[1].

Подвійну назву річки Довжика, або Шарапки, вчені пов'язують з походом князя Ігоря на половців. За даними історика В. А. Афанасьєва, 10 травня 1185 року в степу на березі болотистої річки після багатоденного походу «славні русичі» зустрілись з половцями. Дружина Ігоря Святославича дала ворогам переможний бій, якого так довго чекала Русь, а його воїни захопили і поділили велику здобич, т. зв. шарап[2]. Переслідуючи ворога, як розповідав невідомий автор «Слова о полку Ігоревім», дорогими оксамитами, покривалами і кожухами «Русь мости мостила на болотах» біля тієї річки.

[1] Сборник Области Войска Донского статистического комитета. Вып. 7. Новочеркасск, 1907, стор. 131.

[2] Владимир Даль. Толковый словарь живого великорусского языка. т. IV, М., 1956, стор. 622.

Землі східної частини Донецького кряжу не славляться родючістю, тому заселення їх до початку промислового видобутку вугілля проходило повільно. Наприклад, у Шарапкиному 1801 року було всього 45 дворів і проживало 337 жителів, які займались хліборобством[1].

Поклади антрациту й залізної руди в долинах місцевих річок Довжика, Талової, Бургусти ще у 1797—1806 рр. знайшла геологічна партія Луганського чавуноливарного заводу. У 1870 році перші промислові шахти поблизу Шарапкиного закладають Омелян Письменний і багаті козаки Петро Планиден та Іван Ющенків[2]. Виникнення перших промислових шахт пов'язувалось з потребами збудованого на той час Сулінського чавуноливарного заводу, куди відправляли гужовим транспортом довжанську залізну руду й антрацит. Робочою силою на рудниках були селяни, «безпашпортні», що йшли сюди з Правобережної України, з Центральної Росії в пошуках кращої долі.

У 1874 році за п'ять кілометрів на південний схід від Шарапкиного виник хутір Довжанка. Повз нього у 1876—1879 рр. проведено залізницю, яка з'єднала вузлові станції Дебальцеве і Зверєво[3]. Вісті про багате вугільне родовище біля Довжанки йшли далі за межі Донбасу. Тут виникло декілька невеликих копалень місцевих заможних козаків. Сюди поспішали закордонні підприємці. На початку XX століття між Довжинкою і Шарапкиним англійський капіталіст Транше та грецький Фундополло побудували шахту. Дві військові ділянки площею близько 204 десятин 1905 року орендував в управлінні Області Війська Донського норвежець В. А. Отто. Він збудував у 1908—1911 рр. рудник з трьох шахт (тепер шахта № 1—2 ім. Войкова).

Та ласий кусок Донбасу — високоякісні довжанські антрацити — російська буржуазія не думала повністю віддати іноземцям. Навпаки, у першому десятилітті XX століття вона робила все, щоб сконцентрувати у своїх руках переважну більшість вуглевидобутку. Починаючи з 1896 року відомий хліботорговець Ростова і Таганрога грек Вальяно, руйнуючи господарства дрібних шахтовласників, створив у 1909 році з п'яти копалень т. зв. «Англійське акціонерне товариство копалень», що мало капітал 1,9 млн. крб[4]. Вже у 1912 році це товариство видобуло близько 15 млн. пудів антрациту.

Другу значну частину видобутку довжанського вугілля зосередила в своїх руках володарка двох економій (поблизу м. Ровеньок) княгиня З. М. Юсупова. В 1901 році вона купує невелику копальню поблизу Шарапкиного, потім оформляє договір з правлінням Області Війська Донського на оренду всієї військової дільниці, т. зв. Провальської дачі[5]. В 1902 році на східній околиці Шарапкиного будуються для неї дві найбільші на той час антрацитові копальні. В 1912 році з трьох копалень княгині З. М. Юсупової видобувалося близько 11 млн. пудів антрациту.

В гонитві за прибутками власники копалень не дбали про умови праці. Робочий день у шахті тривав 12—14 годин на добу. Відбивали антрацит обушком, транспортували його вздовж вибою самотужки «саночники», світили бляшаним шахтним каганцем — «бахмуткою».

Вуглепідприємці використовували недоброякісний кріпильний ліс, зношене водовідливне, вентиляційне і підіймальне обладнання. Зовсім не дбали про охорону праці шахтарів власники шахт. За тодішніми законами вони не відповідали за нещасні випадки на підприємствах. Тому третина шахтарів щорічно була скаліченою.

Не менш жахливими були і житлові умови. Біля кожної шахти тулились у безладді, зібрані з каменю, відходів кріпильного лісу, глини та соломи житла їх влас-

[1] Сборник Области Войска Донского статистического комитета. Вып. 7. Новочеркасск, 1907, стор. 131.

[2] Ростовський облдержархів, ф. 32(94), оп. 1, спр. 95, арк. 3.

[3] И. П. Хлыстов. Дон в эпоху капитализма (60-е — средина 90-х годов XIX ст.). Очерки по истории юга России. Ростовский государственный университет, 1961, стор. 168.

[4] По Екатерининской железной дороге. Екатеринослав. Вып. II; 1912, стор. 302, 304.

[5] Ростовський облдержархів, ф. 301 (472), оп. 23, спр. 144, арк. 6.

ників — землянки і хати, що нагадували собачі конури. Ближче до контори підприємця чорніли збудовані з дикого каменю дві-три приземкуваті казарми, здебільшого без вікон. У цих сирих приміщеннях на 15—20 чоловік, містилось по 40 і більше робітників. Земляна долівка гуртожитку вкривалась чорною липкою багнюкою з великими виямками, стіни, стеля й нари були не чистішими за долівку. Вода для пиття стояла в брудних діжках, що накривалися старими дерев'яними кружками, або й були зовсім відкриті. Кухні при казармах занедбані, посуд брудний. Сімейні від неодружених відгороджувались лише однією запоною з лахміття[5]. Через відсутність лазень шахтарі часто змушені були спати в тому одязі, в якому працювали.

Стан медичного обслуговування був надто незадовільний. Покалічені й хворі практично ніякої допомоги не одержували. Обов'язкового соціального страхування життя шахтарів не проводилось. Хронічне недоїдання робітників та їхніх родин, антисанітарні умови праці й побуту — все це сприяло поширенню різних епідемій. Не стихаючи, на рудниках лютували дизентерія, тиф, холера.

В донесенні начальнику Південно-Східного гірничого управління окружний лікар, що в січні 1909 року в зв'язку з новим спалахом тифу побував на рудниках Отто і Вальяно, писав: «У найжахливішому вигляді, на брудній і сирій долівці валяються тут робітники».

Не краще було й тим, хто захворів і попав до єдиного на все Шарапкине і найближчі копальні земського приймального покою, відкритого у 1903 році[1]. Як констатував окружний лікар, більше третини тифозних у цій лікарні розміщувались прямо на долівці. Лікарня була брудною, неохайною. Замість 15, у ній лежало 22 хворих. У палатах душно. В аптеці безладдя, брудно, вона завалена стороннім мотлохом. Крім ротного і шкільного фельдшерів, раз чи два на місяць бував тут залізничний лікар[2].

Населення копалень було в основному неписьменним. У Шарапкиному трикласну церковнопарафіяльну школу на 40 учнів відкрито лише у 1902 році. Та охопити навіть третину дітей шкільного віку вона не могла. Більшість їх залишалась без освіти. Навчання в школі підпорядковувалось головній меті: прищепити учням вірнопідданський дух, не турбуючись про їхні знання. Головною особою тут був духівник — законоучитель. Дітям робітників двері до середніх і вищих учбових закладів були закриті. До Луганська або Ростова їхали вчитися лише діти шахтовласників, купців, урядовців, церковників.

«Культурними» закладами для населення були церква і численні шинки. Але талановитий народ і в тих тяжких умовах тягся до культури, розвивав мистецтво. Двічі на рік, коли з усієї округи збиралися до Шарапкиного на ярмарок[3], народні умільці демонстрували свої таланти. Тут можна було побачити і вишиті українськими та російськими орнаментами рушники, білі чоловічі сорочки, дівочі сарафани, жіночі фартухи й очіпки, а також вигадливі іграшки, зроблені з глини, дерева, скла, соломи. З ранку до пізньої ночі не замовкали пісні сліпців про «нещасливу долю», які глибоко вражали слухачів. Не змовкаючи лунала музика всіх видів: від протяжних, що хвилюють душу, переливів дудки і ріжка, до багатоголосих

Робітники-футболісти м. Суліна і с-ща Довжанки. У другому ряду (перший зліва) С. В. Косіор. 1910 р.

[1] Ростовський облдержархів, ф. 353, оп. 1, спр. 695, арк. 154.
[2] Ростовський облдержархів, ф. 455, оп. 3, спр. 363, арк. 165.
[3] Памятная книжка Области Войска Донского на 1905 год. Новочеркасск, 1905, стор. 114.

віртуозних переборів тульської гармошки, багатострунної бандури, дзвінкої балалайки, гітари і навіть органа. Саме тут, на ярмарку, за відсутністю більш зручного місця, тривалий час зосереджувались у всіх своїх проявах — матеріальних і духовних — кращі зразки народної творчості.

Наприкінці XIX і на початку XX століть разом з посиленням соціального гноблення, буржуазія Дону під впливом іноземних, зокрема англійських підприємців, загравала з робітниками. При клубах та інших установах підприємців створювались робітничі товариства, футбольні команди. Одну з них очолював син гірничого робітника, вагонник Василь Дерев'янко. Влаштовуючи зустрічі з футболістами Сулінського чавуноливарного заводу, де капітаном команди був Станіслав Вікентійович Косіор, довжанці під керівництвом цього молодого революціонера таємно вивчали революційну літературу, читали твори В. І. Леніна, готувались до майбутніх боїв за кращу долю[1].

Один з організаторів підпільної революційної групи на шахтах Довжанки — В. О. Дерев'янко. 1916.

Під час першої буржуазно-демократичної революції в Росії (1905—1907 рр.) на шахтах Довжанки з'являються активні учасники революційних подій. Уже в 1906 році Семен Розанов — організатор грудневого страйку на станціях Морозовська і Лиха, разом з місцевим підпільником, конторщиком шахти Юсупової Семеном Козіним проводять першу майовку[2].

Перед першою світовою війною відбувається подальше подорожчання життя, а денний заробіток шахтарів зменшується до 40—50 копійок, тобто проти 1904 року стає удвічі нижчим. Витрачаючи на пуд видобутого вугілля по 11 копійок, гірничопромисловці реалізували його по 30 копійок, одержуючи майже потрійний прибуток. Зростали злидні робітників, їхнє обурення політикою уряду.

Ще тяжчим стало життя робітників у 1914—1916 рр. Робочий день на шахтах тривав до 16 годин на добу. Царський уряд дозволяв залучати на підземні роботи підлітків 12—15 років. Зростали кількість і розміри штрафів. За невихід на роботу винних відправляли на фронт. На шахтах зростало масове незадоволення війною, свавіллям шахтовласників, політикою самодержавства. У 1916 році це незадоволення виливається у страйк. В один з травневих днів до роботи не приступили 400 підземних робітників шахти Юсупової і 106 — шахти Вавілова, які вимагали підвищення заробітної платні. Шахтовласники примусили страйкарів приступити до роботи силою козачих нагаїв і загрозою відправити бунтарів на фронт[3].

Та згуртованість робітничого класу все зростала. Наприкінці 1916 року в Довжанку повертається з фронту революціонер В. О. Дерев'янко. Загартований в горнилі війни, бувший член підпільного полкового комітету на фронті, він разом з більшовиками Семеном Козіним і Семеном Розановим, який працював у конторі шахти під прізвищем Петров, розгортають революційну діяльність. Вони зв'язуються з більшовицьким центром у Харкові і створюють підпільну революційну групу на шахті Юсупової. До цієї групи ввійшли столяр Іван Булавінцев, шахтарі Петро Ледовський, Олексій Кравченко, Іван Дерев'янко, конторські службовці Семен Козін, Розанов-Петров та інші.

Після перемоги Лютневої буржуазно-демократичної революції підпільна група, за винятком Василя Дерев'янка, який брав тоді участь у революційних подіях

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 101.

[2] Газ. «Вперед», орган Ровеньківського РК КП України та виконкому районної Ради депутатів трудящих, 26 квітня 1935 р.

[3] Ростовський облдержархів, ф. 829, оп. 2, спр. 548, арк. 246.

Плакат худ. А. А. Рудакова. 1919 р.

у м. Харкові, 25 березня 1917 року обирається до складу Довжанської Ради. Вона об'єднала місцеві Ради, що виникали на кожній шахті[1].

Ради створювали профспілкові комітети, очолювали боротьбу за підвищення заробітної платні і встановлення 8-годинного робочого дня. Коли в країні почали визрівати вогнища контрреволюції, Довжанська Рада прийняла рішення: «...всім місцевим Радам робітничих депутатів на кожній шахті розпочати організацію бойових дружин з людей, готових грудьми стати за свободу».

Влітку 1917 року підняла голову контрреволюція на Дону. 11 липня генерал Каледін наказав начальникам гарнізонів вжити нещадних заходів у боротьбі проти більшовиків. Було кинуто демагогічне гасло: «Ради — без більшовиків!». В середині червня у Довжанці з'явились раніше вигнані Радами урядник і жандарми.

Місцеві есери й меншовики відкрито служили контрреволюції, тому їхній вплив на маси меншав з кожним днем. 31 серпня відбулися термінові збори Довжанської Ради. В зв'язку з цим більшовицька газета «Соціал-демократ» писала: «В напруженому стані всіх присутніх відчувалось витверезення і тих примиренських елементів демократії, які раніше припускали об'єднання з буржуазними класами для закріплення революційних завоювань».

Після рішень VI з'їзду РСДРП(б) сила революційних мас невпинно зростала. В місцевих Радах проходили перевибори — органи народної влади позбавлялися представників угодовських партій. Каледін у першій половині жовтня панічно телеграфував військовому міністру: «На шахтах всю владу захопили різні самочинні організації, які не визнають жодної влади, крім Ради»[2].

Шахтарі Довжанки радо зустріли звістку про перемогу Великого Жовтня. 10 листопада 1917 року для захисту влади робітників і селян тут створено революційний комітет, очолений робітниками Іваном Булавінцевим і Петром Бушуєвим[3]. 26 листопада на загальному мітингу робітників і селян Шарапкиного й Довжанки по доповіді делегата II Всеросійського з'їзду Рад В. С. Ковальова прийнято резолюцію, в якій населення палко вітало встановлення Радянської влади, засуджувало зрадництво угодовських партій і вимагало, щоб Рада «негайно приступила до здійснення програми II Всеросійського з'їзду Рад робітничих, солдатських депутатів», а також «провела негайно в життя всі декрети і розпорядження Ради Народних Комісарів».

Внутрішня і зовнішня контрреволюція відповідала саботажем, економічною блокадою, виступала зі зброєю в руках. 15 грудня 1917 року шахтовласник Ф. Н. Вавілов оголосив про припинення роботи шахт, загрожуючи звільненням робітників. Він вимагав від Ради права найму і звільнення робітників, запровадження 12-годинного робочого дня і відрядної оплати праці, а також беззаперечного прийняття до виконання антиробітничих розпоряджень Каледіна.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 104, 113.
[2] Героические годы. Ростов, 1964, стор. 74.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 105.

Довжанська Рада організувала з кращих робітників революційний загін Червоної гвардії, який перше бойове хрещення дістав 5 січня 1918 року поблизу станції Довжанська і Гукове в боях з бандами осавулів Чернецова і Голубова. Потім загін влився в бойові частини Червоної Армії[1].

З кінця квітня 1918 року територію майбутнього міста окупували австро-німецькі війська. Вони грабували населення, чинили терор за згодою контрреволюційного уряду «Кола порятунку Дону». Не встигли окупаційні війська залишити Довжанку, як вдерлись сюди білогвардійські загони з півдня і сходу. Почалась нова розправа над учасниками революції і тими, хто співчував їм. Серед багатьох розстріляних був активний учасник більшовицького підпілля робітник Г. К. Курін.

Та боротьба за владу Рад не припинялась. Розгортало свою роботу більшовицьке підпілля, яке очолювали С. Розанов-Петров, Петро Ледовський, Петро Бущуєв, Параска Ключникова. У старих виробках шахт вони складали і переписували листівки та відозви до населення, збирали і готували зброю, переховували втікачів з білогвардійських застінків.

Проводились диверсії на залізниці. Так, наприклад, батько і син Крильцови — складач вагонів Олексій Григорович і молодий телеграфіст Тихон, — організували зіткнення вагонів з боєприпасами. Внаслідок вибуху знищено багато снарядів та інших набоїв, виведено з ладу на деякий час залізницю Дебальцеве-Звєрєво. Та відважні патріоти були схоплені і розстріляні денікінцями.

20 грудня 1919 року війська, що прибули з Радянської Росії на допомогу робітничому Донбасу, за 14 км від нинішнього Свердловська дали великий бій одному з ударних денікінських загонів. Хоча й загинули у тім бою майже 500 червоних бійців, та ворога назавжди було відкинуто з Донбасу.

На початку 1920 року в Довжанці вдруге створено ревком, його очолив більшовик Т. І. Щербина. Чимало добровольців з Довжанки пішло до лав Червоної Армії. Серед них був місцевий більшовик В. О. Дерев'янко, який в складі 44-ї Київської дивізії пройшов весь її бойовий шлях. Наприкінці 1921 року він брав участь у ліквідації різних банд, а в лютому наступного року загинув на бойовому посту.

Закінчилась громадянська війна. Партія й уряд одразу приступили до відбудови народного господарства країни. У 1922 році керуючим створеного Довжанського рудоуправління призначено вибійника шахти комуніста Шаповалова, головним інженером — старого спеціаліста, колишнього керуючого шахтами кн. Юсупової гірничого інженера Таубе[2]. Досвідчені шахтарі стали штейгерами, завідуючими шахт.

9 березня 1923 року Шарапкине стало районним центром Шахтинського округу Донецької губернії.

Міцніло, набирало сил народне господарство. У 1925 році в Довжанці і Шарапкиному відбудовано всі вугільні підприємства, збільшився вуглевидобуток. Якщо в 1921 році видобувалося щомісяця 1140 тис. пудів вугілля, то на початок 1925 року видобуток майже подвоївся. На шахті ім. Свердлова (кол. рудні кн. Юсупової) у 1925 році 29 проц. антрациту підрубувалось за допомогою врубових машин. До шахт підво-

Група командирів 8-го Богучарського полку. Вересень 1919 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 592, арк. 105—106.

[2] Звіт правління Державної кам'яновугільної промисловості Донецького басейну про діяльність за операційний 1921—1922 роки. Бахмут, 1923. стор. 382—383.

дився електрострум від державної мережі, прокладались залізничні шляхи, на 5 підприємствах будувались механічні сортувалки.

З перших років мирного будівництва соціалізму довжанські гірники виявили себе ініціаторами впровадження нового і передового. Вони не тільки успішно освоювали техніку вуглевидобутку важкими врубовими машинами американських заводів «Суліван», але й першими в Донбасі у 1925 році механізували доставку вугілля вздовж очисного вибою, використовуючи для цього металеві листи. Було покладено початок ліквідації пекельної професії, породженої капіталізмом,— професії «саночника». Ця новина швидко облетіла Донбас, підштовхнула інженерно-технічну думку радянських конструкторів на створення конвейєрів, які згодом повністю ліквідували ручну працю на цій важкій і трудомісткій операції.

Зростали свідомість, ініціатива й активність робітничих мас. Ще в 1922 році в Шарапкиному та на станції Довжанська створено партійні осередки. Їхні лави поповнювали колишні фронтовики, кращі робітники.

Першим активним помічником комуністів і Рад у ті роки була молодь. Наприкінці 1922 року з найбільш активних представників її створюється комсомольська організація, яку очолив Олександр Дерев'янко.

Серед перших комсомольців були Катерина Бізина, Павло Соловйов, Роман Меделянов, Оксана Дерев'янко та ін. На початку наступного року осередок мав уже 30 юнаків і дівчат.

Для відродження шахт ще не вистачало робочих рук. Комуністи й комсомольці організовували масові суботники, в яких брали активну участь члени профспілки. Вони ремонтували і прокладали залізничні колії до шахт, навантажували вугілля, відбудовували підприємства, паровози.

Водночас з відбудовою народного господарства приділялась значна увага налагодженню роботи медичних, навчальних і культурно-освітніх закладів. Замість одного приймального покою на 15 ліжок до революції, де лікувало лише два фельдшери, у 1923 році в Шарапкинському районі діяли три лікарні на 90 ліжок. При кожній з них були лікар, фельдшер і акушерка. Широко практикувалось відвідування лікарями хворих вдома. Наприклад, за 1926/27 господарський рік тільки по Довжанській поліклініці зареєстровано 1014 таких відвідувань.

Пам'ятник героям громадянської війни у м. Свердловську. 1956 р.

У перебудованому приміщенні колишньої церковнопарафіяльної школи в Шарапкиному у 1922/23 навчальному році відкрито трудову семирічну школу, крім того, діяло на шахтах ще 9 початкових шкіл. Того ж року навчалось у школах 2100 дітей, працювало 25 вчителів.

З кінця 1924 року розгорнувся похід за ліквідацію неписьменності серед населення. Вже в лютому наступного року за парти сіло 715 неписьменних і 218 малописьменних громадян[1]. Та державі, народному господарству дуже потрібні були і спеціалісти з вищою освітою. Чимало молодих гірників з Довжанки пішли вчитись на робітфаки, вступали до інститутів.

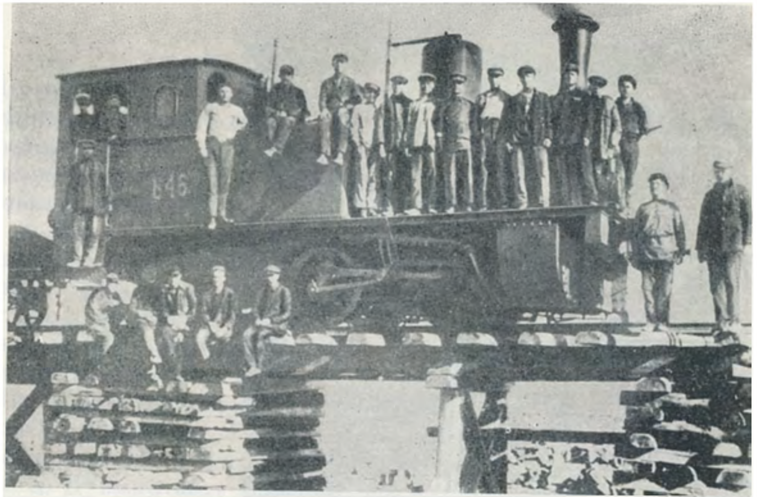
Створювались клуби, народні будинки, бібліотеки, читальні, самодіяльні театри, ленінські куточки тощо. Уже в 1922 році в Довжанці і Шарапкиному працювало 9 читалень і 3 робітничих клуби.

[1] Газ. «Український економіст», 12 листопада 1927 р.

У 1926 році, наприклад, до членів клубу залучено 1301 чол., тобто 25,7 проц. трудящих. У клубах за рік було прочитано 220 лекцій, працювало 34 самодіяльних гуртки.

В розгортанні культурно-освітньої роботи на шахтах активну участь брали комсомол, профспілки. В 1927 році профспілковим членством охоплено тут 91,6 проц. шахтарів.

У 1926—1929 роках шахти Довжанського управління по механізації зарубки вугілля займали одне з перших місць у Донбасі. На кінець того періоду механічна зарубка вугілля на шахтах досягла 80 проц. На шахтах працювало 36 врубових машин, 5 конвейєрів, 5 бурильних верстатів. Продуктивність праці зарубщика зросла з 2,5 до 42 т за зміну.

На недільнику будівництва залізничних колій між шахтами Довжанки. 1936 р.

На початку 30-х рр. у Донбасі з'являється вітчизняна важка гірнича техніка. Одержала врубові машини і шахта ім. Войкова (кол. шахта Отто). Йдучи за прикладом Олексія Стаханова та Микити Ізотова, врубмашиніст шахти А. В. Кравченко доводить місячний виробіток на агрегат до 9 тис. тонн. Вітчизняною машиною марки ДТК він нарубав за 1935 рік 95 тис. тонн. Передового механізатора було обрано депутатом Верховної Ради УРСР, а Народний Комісаріат важкої промисловості преміював легковим автомобілем.

У 1935 році при шахті ім. Свердлова створено одне з найбільших вугільних об'єднань Донбасу — трест «Свердловвугілля». Наприкінці 30-х років на його шахтах працювало понад 12 тис. робітників, які добували щодоби 8 тис. т антрациту.

В зв'язку з розукрупненням Ровеньківського району Указом Президії Верховної Ради УРСР від 22 жовтня 1938 року селище Шарапкине, станцію Довжанську та інші населені пункти віднесено до молодого шахтарського селища шахти ім. Свердлова, яке виросло на пустирі за роки Радянської влади. Селище Свердловськ стало районним центром Свердловського району.

Велике будівництво культурно-побутових закладів проводилось тут. В 1939 році споруджено лікарню на 150 ліжок. У ній, а також у шести шахтних амбулаторіях працювало 17 лікарів і 152 фахівці з середньою медичною освітою. На території селища в 1938—1940 рр. працювало 7 середніх і 3 неповних середніх школи, розширилось відкрите 1936 року гірничопромислове училище. Населення обслуговували 24 клуби, 18 бібліотек. Тоді ж закладено селищний парк площею 5 гектарів.

На початку січня 1939 року створено райком партії, який об'єднав 37 первинних партійних організацій з 575 комуністами, а також райком комсомолу, що очолив 70 комсомольських організацій з 215 членами їх. Тоді ж вийшов перший номер районної газети «За стахановские темпы».

Зростали ряди ленінської партії, зростало трудове піднесення шахтарів селища. За 20 місяців (по лютий 1940 року) партійна організація Свердловська майже потроїлась. З квітня 1939 року на шахтах почало впроваджуватись металеве кріплення, яке разом з впровадженням циклічної роботи у вибоях і широким розмахом стахановського руху, дало чудові наслідки, різко піднесло видобуток вугілля по тресту.

За видатні успіхи у труді колектив шахти № 9 ім. В. І. Леніна — в 1939 році нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. Урядові нагороди одержала значна група шахтарів міста. Щодалі зростало місто. У 1939 році тут жило 37 тис. чол.

Двічі Герой Радянського Союзу М. І. Горюшкін серед бойових друзів (у центрі). 1944 р.

Почалась Вітчизняна війна. До лав Червоної Армії пішли тисячі шахтарів. У вересні 1941 року, коли ворог загрожував Донбасу, гірники Свердловська поповнювали лави 395 стрілецької шахтарської дивізії, яка формувалась у Луганську. Серед тисяч свердловчан, що йшли на фронт, було 788 комуністів. Понад 10 тис. чол. працювало на будівництві оборонних споруд. Незважаючи на те, що замість шахтарів, які пішли на фронт, у вибій спустились жінки, некваліфіковані робітники, яких тут же, по-фронтовому, швидко навчали гірницькій справі, видобуток вугілля не знизився. По тресту «Свердловвугілля» він зріс майже на 1000 т на добу.

Коли влітку 1942 року загроза захоплення окупантами Донбасу особливо стала відчутною, керівництво тресту і міста забезпечило евакуацію на схід майже 10 тис. мешканців та всього цінного шахтного обладнання, а також 92 тракторів, 27 комбайнів, деякі запаси вугілля та інше[1]. Для боротьби з окупантами у ворожому тилу було створено чотири підпільні групи.

Фашисти вступили у Свердловськ 20 липня 1942 року. З того дня тут почав діяти пресловутий «новий порядок»[2]. За появу на вулиці після 6 години вечора — розстріл, за невихід на роботу — розстріл, за переховування комуністів і євреїв — розстріл. Розстріл не загрожував лише тому, хто покірно вмирав з голоду. Примушуючи людей працювати по 15—16 годин на добу, окупанти не турбувались про їхнє харчування. Більше того, вони самі забирали у них все їстівне. Люди пухли з голоду, вмирали. Кого ж запідозрювали у нелояльності до фашистського режиму, в намірах чинити опір,— знищували. Та радянські патріоти вірили в перемогу, саботували розпорядження ворога, боролись з ним.

Активно діяла з перших днів окупації молодіжна група, яку очолював другий секретар райкому ЛКСМУ комуніст Г. І. Романченко. Народні месники зосереджували свою роботу на станції Довжанська. Вони руйнували ворожий телефонний зв'язок, підривали автотранспорт, спалювали фашистські склади. 6 грудня 1942 року між залізничними станціями Вальянове і Дар'ївка підірвали залізничний ешелон з продовольством для окупаційних військ[3].

Через вчительку Лідію Бабарицьку, яка зуміла влаштуватись у госпіталі при таборі військовополонених, підпільники встановили зв'язок з в'язнями табору, розробили разом з ними план захоплення табору і створення з військовополонених бойового партизанського загону. Водночас вони збирали по селах зброю, переправили комсомолку О. Череповську-Пономарьову через лінію фронту, щоб встановити зв'язок з діючою Червоною Армією та координувати свої бойові операції. Однак гестапівцям вдалось викрити і заарештувати більшість підпільників — учасників молодіжної та інших груп. На квартирі Г. І. Романченка було схоплено комуністів В. Буханька, Ф. Багнюка. В гестапо попав і М. Григор'єв, який, влаштувавшись поліцаєм, здійснював зв'язок «Молодої гвардії» Краснодона з підпільниками Свердловська.

Та ніякі тортури й катування не зломили волю народних месників. До останнього

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 147, арк. 52.

[2] Луганський облдержархів. Хронологічний довідник про окупацію німецько-фашистськими загарбниками і про визволення частинами Червоної Армії населених пунктів Ворошиловградської області у 1941—1943 рр.; стор. 407.

[3] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 40а, арк. 18.

подиху були вірні вони Батьківщині, Комуністичній партії, що виховала їх. Слюсар Григорій Бережний, танкіст, якому на допитах фашисти відбили легені, на стіні камери намалював танк і написав своєю кров'ю: «Смерть німецьким окупантам!» Вчителька Лідія Бабарицька 26 січня 1943 року цвяхом на стіні камери викарбувала: «Сьогоднішній день — день мого 20-ліття відзначається тим, що я йду вмирати за Батьківщину»[1].

Відступаючи під разючими ударами славної Червоної Армії на захід, окупанти поспішали чинити свої мерзенні діла. Вони вивезли на каторгу до Німеччини понад 4,5 тис. чол., спалили 7 шкіл, 3 лікарні, Палац культури, 3 клуби. Зруйнували маслозавод, 2 млини, вагонне депо, залізничну станцію і багато житлових будинків. Загальна сума шкоди, заподіяної окупантами Свердловську, становила в старому обчисленні близько мільярда карбованців. За 30 тижнів «нового порядку» фашисти замучили і розстріляли 377 патріотів.

17 лютого 1943 року частини 5-ї танкової армії визволили Свердловськ від окупантів[2]. З шурфа шахти № 3 вийнято 62 тіла замучених фашистами патріотів і з належними почестями поховано в братській могилі в центральному парку міста.

Багато воїнів із Свердловська героїчно боролися з ворогом на різних фронтах Вітчизняної війни. Так, наприклад, в складі 395 стрілецької шахтарської дивізії прославився в боях під Маріуполем колишній начальник дільниці шахти 23-річний командир стрілецького підрозділу Анатолій Хібало. Разом з своїми бійцями він стояв до останнього, фашистські танки не пройшли. Мужнього командира посмертно нагороджено орденом Леніна. По всьому Міуському фронту у 1943 році йшла слава і про Максима Бриксіна. Свердловський шахтар змінив відбійний молоток на гвинтівку снайпера і вже в травні 1943 року мав на особистому рахунку 163 знищених гітлерівці.

Багато славних імен воїнів з Свердловська вписано в історію Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років. Серед сотень нагороджених орденами і медалями патріотів фронту 165 комуністів. Звання двічі Героя Радянського Союзу удостоєний колишній машиніст врубової машини шахти ім. Свердлова гвардії майор М. І. Горюшкін. Першу Золоту Зірку він одержав у січні 1944 року за форсування Дніпра й утримання зайнятого плацдарму, другу — у квітні 1945 року за сміливий маневр танковим підрозділом на річці Одер, що забезпечив швидку переправу й успішне просування підрозділів Червоної Армії вглиб німецької оборони. Загинув двічі Герой Радянського Союзу М. І. Горюшкін після закінчення війни, внаслідок нещасного випадку. Бронзовий бюст його у 1950 році встановлено тут біля входу до майдану Миру, його ім'я присвоєно школі, де він навчався, та одній з вулиць Свердловська.

Населення міста глибоко шанує пам'ять й інших воїнів-гвардійців: старшого лейтенанта В. Л. Арістова, майорів П. Н. Решетіна і С. Д. Фокіна, підполковників П. Ф. Балакирєва та П. А. Ларіонова. В центрі міста, на майдані Миру височить пам'ятник-обеліск Слави, споруджений до 20-ліття Перемоги над фашистськими загарбниками.

Після визволення в місті не вистачало продуктів харчування й одягу, не було води, електроенергії. Гриміли вибухи фашистських мін і фугасів, закладених ворогом у найнесподіваніших місцях. Та ніщо не могло зломити волю шахтарів до повної перемоги над фашизмом, до боротьби за відродження шахтарської слави Донбасу. Відновили свою діяльність райком партії і райвиконком. На спільному засіданні вони розглянули питання: що можна зробити своїми руками, своїми силами, не звертаючись по допомогу до держави. Виявилось — дуже багато. Уже восени 1943 року місто відбудувало хлібозавод, дало для потреб промисловості і транспорту понад 100 тис. т вугілля та інше[3].

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 40а, арк. 18—22, 23—24.

[2] Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів. К., 1963, стор. 408.

[3] Газ. «Ворошиловградская правда», 23 жовтня 1943 року.

Широкого розмаху набувало шефство районів і областей над трестами й окремими шахтами. Наприклад, влітку 1943 року до міста з Білокуракинського району прибуло понад 200 комсомольців. Вони допомагали відбудовувати підприємства, проклали під'їзну колію до шахти № 23, забезпечили відвантаження палива заводам і транспорту.

На заклик райкому партії йшла працювати на шахти місцева молодь, комсомольці, охоплені почуттям великого трудового ентузіазму. Для молодих патріотів стало девізом: працювати за себе і за товариша-фронтовика. Так народився рух двохсотеників і фронтових комсомольсько-молодіжних бригад. У вересні 1943 року на шахтах тресту працювало 37 таких бригад, що об'єднували близько півтори тисячі юнаків і дівчат. На весь Донбас прославилась бригада, очолювана Ніною Горбовою, секретарем селищної Ради. До складу бригади входили Ліза Першикова — завідуюча клубом, Надія Кравченко — реєстратор амбулаторії, Ната Ерімідіс — піонервожата школи, Григорій Пархаров — учень слюсаря, Михайло Полуструєв — секретар комітету комсомолу шахти та інші. Швидко опанувавши зарубку вугілля, бригада Ніни Горбової тільки за серпень видобула 336 тонн і навантажила вручну в залізничні вагони 585 тонн вугілля. Весь свій заробіток вона віддала до фонду допомоги дітям, що стали сиротами під час війни.

Не меншу славу здобули у 1943—1944 рр. фронтові комсомольські бригади Марії Русанової, Ніни Зацепіліної, Надії Серебрякової та інших. На 165 проц. виконувала норми виробітку прохідниця шахти ім. Свердлова Ольга Кочубеєва, перевищували норми вибійників на шахті № 1—2 ім. Войкова домогосподарки А. Сударкіна і С. Сальникова та інші.

Молодь на шахтах — місцеву і приїжджу — треба було вчити гірницькій справі. На заклик комуністів її вчителями стали старі шахтарі, ветерани праці. Один з тих, хто відбудовував шахти Донбасу після громадянської війни і хто першим прийшов у вибій після вигнання фашистів, був 58-річний вибійник М. М. Парамзін. Наполегливо навчаючи юнаків і дівчат нелегкій професії, він виконував по 5—6 норм щоденно. Ставши на стахановську вахту на честь 26-ї річниці Жовтня, інваліди праці 66-річний В. Колосов і 60-річний А. Ковальов на шахті № 1—2 ім. Войкова виконували норми видобутку на 120 процентів.

Високий патріотизм донбасівців підтримувала Батьківщина. З усіх кінців країни до Всесоюзної кочегарки йшли ешелони з продовольчими товарами, матеріалами, обладнанням, інструментом, спецодягом. Гірники шахт відповідали на це новим трудовим піднесенням.

Разом з відбудовою шахт відроджувалось і місто. Ставали до ладу лікарні, школи, культурно-побутові заклади. На ремонтні і будівельні роботи йшли працювати домогосподарки. З ентузіастів створювались бригади штукатурів, підсобних робітників, мулярів. За теслярські сокири брались і пенсіонери.

Відбудовано дві лікарні, одну з яких окупанти перетворили на конюшню. Населення обслуговували 5 лікарів і 12 середніх медичних працівників. Держава відпустила кошти на обладнання лікарень та аптек для населення.

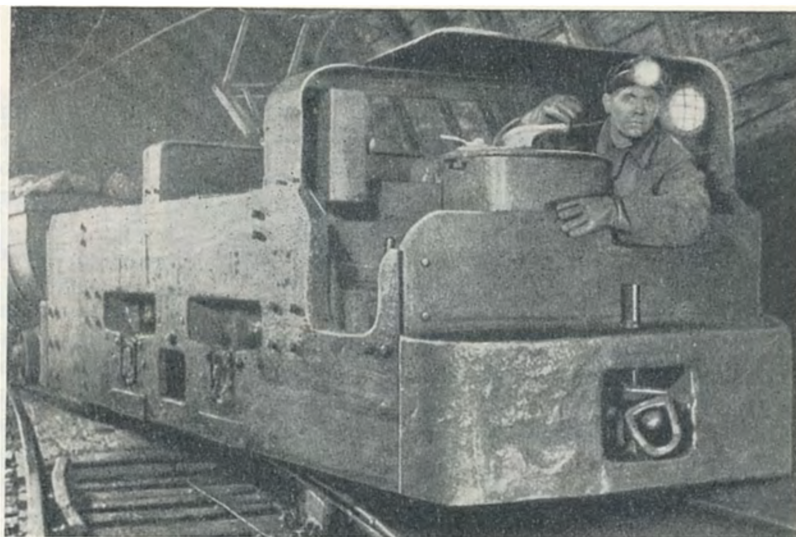
Велику роботу проведено і по відбудові та ремонту шкільних приміщень. Вчителі середньої школи № 4 своїми силами обладнали до початку занять у вересні 1943 року вісім класних кімнат, фізкабінет, учительську, приміщення їдальні.

Відроджувалось культурне життя. Починали роботу Палац культури, клуби, бібліотека. Після чорних днів фашистської окупації молодь линула до знань, освіти, навчання, виявляла свої художні таланти.

Водночас зростали темпи вуглевидобутку. У 1944 році шахтарі міста не лише відбудували більшість шахт і заклали нові, але й видобули понад план 7 тис. т вугілля. Їх трудовий героїзм в роки Великої Вітчизняної війни високо оцінили партія й уряд. За активну участь у відбудові вугільних підприємств і високі виробничі успіхи понад 200 гірників міста нагороджено орденами і медалями СРСР.

З великою енергією трудівники міста включилися у виконання завдань першої

післявоєнної п'ятирічки. За її роки шахтарі вписали в історію трудової слави багато героїчних сторінок. 2 грудня 1947 року прохідник П. В. Парамонов, працюючи на нарізці лави, виконав за зміну 15 норм. А токар вагонного депо станції Довжанська П. Д. Лісняк за 17 місяців виробив 5,5 річної норми. В 1948 році знатний врубмашиніст Почесний шахтар П. П. Рягузов першим у тресті завершив свою п'ятирічку. На 4,5 місяця раніше строку закінчили 5-річний план всі шахти міста[1]. Уже в 1949 році довоєнний рівень видобутку вугілля по тресту був перевищений на 6,4 процента.

На підземних магістралях.

Партія й уряд виявляють невтомну турботу про шахтарів. Їх праця високо оцінюється, щедро винагороджується Батьківщиною. Тільки за три роки (1947—1949) вони одержали винагороди за вислугу літ близько 35 млн. крб. За першу післявоєнну п'ятирічку для них збудовано майже 40 тис. кв. м житла, не рахуючи відбудованих. За видатні успіхи у збільшенні видобутку вугілля, відбудові і будівництві нових шахт, а також у застосуванні передових методів праці в 1945—1950 рр. орденами і медалями Союзу РСР нагороджено понад 200 гірників міста. Звання Героя Соціалістичної Праці присвоєно прохіднику шахти № 3 О. М. Жеребцову, начальнику дільниці Г. Ф. Денисову та керуючому трестом Т. П. Шпаньку.

Зростання культури виробництва, удосконалення технології вуглевидобутку на базі нової техніки зумовили в післявоєнні п'ятирічки нові виробничі успіхи. Застосування циклічної роботи в лавах дало можливість колективам багатьох шахт достроково завершити план 1952 року. Високої продуктивності добились, наприклад, у 30-й лаві шахти № 1—2 ім. Войкова комбайном «Гірник» М. П. Павликов, машиніст КМП-І М. М. Азаров, який підрубував до 15 тис. тонн вугілля на місяць, та інші майстри вуглевидобутку.

Збільшення виймання вугілля з очисних вибоїв вимагало нових темпів прохідницьких робіт. В Свердловську з'являються перші підземні скороходи. Серед них особливо відзначилась бригада О. О. Шевченка, яка зуміла за чотири місяці 1955 року пройти 320 погонних метрів двоколійного штреку, бригада П. М. Парамонова, яка пройшла за другу післявоєнну п'ятирічку шість тисяч погонних метрів виробок, виконавши 6,2 річної норми.

Роки семирічки для шахтарів міста були роками нових трудових звершень. Першою бригадою комуністичної праці в Свердловську став колектив, очолюваний І. Ф. Білоусовим. Зміцнивши дисципліну й організованість бригади, Білоусов запровадив багатоциклічний графік роботи у вибоях. Передового новатора в березні 1959 року обрано депутатом Верховної Ради УРСР, його колектив був школою передового досвіду. Близько 200 чоловік за почином Валентини Гаганової перейшли працювати у відстаючі колективи і вивели їх в передові.

У 1960 році в соціалістичному змаганні гірники міста взяли республіканський рубіж передовиків — вони видобувають найдешевше паливо в Донбасі, мають найвищу продуктивність праці і щодоби видають вугілля більше, ніж планувалось на кінець семирічки. Про це знала вся республіка[2]. Змагаючись за дострокове вико-

[1] Газ. «За стахановские темпы», орган Свердловського РК КП України та виконкому Ради депутатів трудящих Луганської області, 7 листопада 1950 р.

[2] О. К. Касименко. Історія Української РСР. К., 1965, стор. 440.

48 7-505

В одному з овочевих магазинів Свердловська. 1967 р.

нання семирічного плану, колектив «Свердловвугілля» поставив завдання зустріти XXII з'їзд партії бездотаційною роботою. Це завдання шахтарі виконали достроково — у другому кварталі 1961 року. До відкриття з'їзду партії Батьківщина одержала понад 30 ешелонів надпланового палива і близько півмільйона карбованців прибутку. Собівартість тонни вугілля проти попереднього року знижено на 28 копійок, а продуктивність праці зросла на 6,6 проц. Кількість тих, що змагались за почесне звання ударників і колективів комуністичної праці, потроїлась і досягла двох з половиною тисяч чоловік.

З 30 грудня 1962 року Свердловський район реорганізується, його землі відходять до двох сусідніх — Краснодонського і Антрацитівського, а Свердловськ стає містом обласного підпорядкування. Створюються міські органи влади, партійний комітет, міська газета «Прапор шахтаря». Увага міської влади до вугільної промисловості зростає. Більш детально вивчаються можливості кожної трудової перемоги, поширюються кращий досвід, надбання передовиків. Технічно освічені шахтарі не тільки оснащують кожну підземну виробку механізмами, але й удосконалюють техніку і технологію вуглевидобування. За роки семирічки на шахтах тресту було зареєстровано 4.413 раціоналізаторських пропозицій. Економічний ефект за сім років від впровадження цих пропозицій дорівнював 7 млн. 266 тис. крб. На ці кошти можна збудувати чимале вугільне підприємство або близько двох тисяч трикімнатних квартир.

Рішення вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС поклали початок новому рухові. Його ініціаторами виступили гірники м. Червонопартизанська[1]. За їхнім закликом свердловчани розгорнули широке змагання за економію і бережливість, за створення фонду луганського надпланового прибутку. До відкриття XXIII з'їзду КПРС вклад гірників Свердловська в цей фонд становив понад 362 тис. карбованців.

До 48-ї річниці Радянської влади гірники Свердловська рапортували Батьківщині про те, що вони створили міцний резерв очисного фронту для ритмічної праці і вже перекрили семирічне завдання по ряду показників: на 6,6 проц. перевищено завдання по продуктивності праці, понад план пройдено більше 15 км основних підготовчих виробок, на всіх шахтах механізовано зарубку і відбійку, а на семи підприємствах — навалку вугілля.

За роки семирічки середньодобовий видобуток вугілля зріс на 39,3 проц. і склав 31,5 тис. т, на 49,5 проц. збільшилось навантаження на лаву, потроїлись темпи проходження підготовчих виробок[2]. План по випуску валової продукції трудящими міста за 1959—1965 роки виконано на 100,2 процента.

В 1959—1965 рр. Батьківщина нагородила 48 шахтарів міста, в т. ч. — трьох орденом Леніна, 7 — орденом Трудового Червоного Прапора, 13 — орденом «Знак Пошани». Прохідникові шахти № 66—67 І. І. Дегтярьову присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці.

Крім шахтарів, великих успіхів досягли й інші колективи міста. За п'ять років завершили семирічку комплексні бригади будівельників, якими керують М. П. Фокін,

[1] Газ. «Луганская правда», 13 жовтня 1965 р.
[2] Газ. «Знамя шахтера», 3 квітня 1966 р.

І. О. Єрохін. За сім років будівельники нарізали нові горизонти шахт, збудували близько 30 км асфальтованих шляхів, спорудили 260 тис. кв. м житла з каналізацією, центральним опаленням, водо-, газопостачанням.

Рішення XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КП України, величні плани, накреслені в Директивах партії по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 роки, викликали нове трудове і політичне піднесення в місті. Уже в дні роботи XXIII з'їзду КПРС свердловчани видобули понад план більше 15 тис. т антрациту. А за перший рік нової п'ятирічки цей рахунок збільшили ще на 83,5 тисячі тонн.

Не менш значні показники по виконанню п'ятирічного плану мають й інші підприємства: будівельні організації, завод залізобетонних конструкцій, центральні електромеханічні майстерні, залізнична станція, завод безалкогольних напоїв, хлібокомбінат, автомобільні колони тощо.

Нагородження Луганської області орденом Леніна викликало нове велике трудове піднесення. Разом з трудящими міст і сіл області свердловчани щодня поповнюють рахунок луганського фонду надпланової продукції і прибутку.

Разом із зростанням трудових досягнень щороку красивішає і саме місто Свердловськ. Для розширення його житлового фонду, благоустрою, розвитку громадсько-побутового обслуговування держава виділяє великі кошти. Тільки за семирічку житловий фонд зріс на 95 тис. кв. м. На 1 січня 1967 року він становив 876,6 тис. кв. м, отже, з часу заснування міста (1938 рік) збільшився більше, ніж у 20 разів. На початку 1967 року тут було 14.896 будинків, тоді як у 1937 році їх було тільки 351.

В місті не припиняється велика робота по благоустрою. Вирівнюються й асфальтуються вулиці, тротуари. Двори багатоповерхових будинків силами громадськості і житлово-комунальної служби перетворюються в дитячі майданчики, тінисті зелені кутки з альтанками. Теперішній Свердловськ — місто-сад. Якщо в 1922 році на його території було 0,15 десятини фруктових насаджень, і невеликі зарослі чагарнику в балках, то в 1967 році площа зелених насаджень перевищила 370 гектарів. З них близько 30 проц.— культурні сади. Тепер кожний індивідуальний будинок, а їх у місті близько 13 тис., утопає в зелені з фруктових, декоративних насаджень і квітників. На всю довжину центральної вулиці Енгельса, посередині її, простяглась тіниста Піонерська алея, засаджена кленами, тополями, білою акацією. Всі збудовані після 1965 року багатоповерхові будинки газифіковані, на газ переведено також міське центральне опалення.

До послуг трудящих 28 продовольчих і 30 промтоварних магазинів, благоустроєний міський базар. У 1965 році відкрито побудований із скла і пластиків критий овочевий ринок.

Зростає і матеріальний добробут трудящих. Тільки за 1967 рік товарооборот порівняно з минулим роком збільшився на 1,6 проц. і досяг майже 37 млн. крб. Трудящі придбали 1262 холодильники, 2036 телевізорів, 2443 пральні машини, більше 10 тис. кв. м килимових виробів. У квартирах громадян близько десяти тисяч радіоприймачів, 8126 телевізорів і більше двох тисяч радіоточок. 1290 громадян мають легкові автомашини, 3000 — мотоцикли й моторолери. До послуг мешканців міста 14 їдалень, 8 кафе, 3 домові кухні, ресторан, хлібозавод і 56 підприємств побутового обслуговування: майстерні, ательє, перукарні тощо.

У Свердловську, на території якого в 1922 році весь транспорт складався з 203 парокінних і однокінних возів та 119 саней, у 1967 році була понад тисяча автомобі-

Медичне містечко у Свердловську. 1967 р.

Виступає народний цирк Палацу культури. 1967 р.

лів, в т. ч. 608 вантажних, 110 спеціальних, 211 автобусів і 28 легкових таксі. Одних пасажирів у 1967 році на автотранспорті перевезено більше 15 млн. чоловік.

За роки Радянської влади незрівняно виросла і удосконалилась система охорони здоров'я. Якщо до революції на території теперішнього Свердловська була одна лікарня на 15 ліжок, де працювали лікар, 2 фельдшери і повивальна бабка, то в 1967 році загальна кількість ліжок в лікарнях становить 550. В місті дві лікарні, стоматологічна поліклініка, два диспансери, санепідстанція. Лікарі й медсестри ведуть спостереження за станом здоров'я на медпунктах і в профілакторіях шахт, в школах і училищах, 5 яслах, 11 дитячих садках і 2 комбінатах ясел-садків, де виховується понад 2 тис. дітей. В установах міського відділу охорони здоров'я працює 2037 чол., з них лікарів з вищою освітою 158, з середньою медичною освітою — 785 чоловік.

У 1903 році на кожного лікаря і фельдшера по всій Області Війська Донського припадало 3629 душ населення[1], а в 1967 році на кожного кваліфікованого медпрацівника міста — 809 чоловік. Не можна навіть і порівняти чимале медичне містечко, його устаткування, наявність лікувальних препаратів, чотирьох аптек, забезпечену транспортом і всім необхідним службу «Швидкої допомоги» з умовами дореволюційного земського приймального покою в Шарапкиному, де хворі були, за свідченням окружного лікаря, «майже при повній відсутності медичної допомоги»[2].

На службу охорони здоров'я поставлена профілактична робота: проводяться регулярні медичні обстеження трудящих шахт та інших підприємств, великі суми витрачаються на організацію дитячих літніх таборів, шахтних профілакторіїв, на туристські, санаторні, курортні путівки. Тільки за 1967 рік цими видами оздоровчих заходів було охоплено близько п'яти тисяч чоловік.

З 943 спеціалістів з вищою і середньою освітою, що працюють в установах охорони здоров'я, більшість — вихідці з робітників і селян. Сорок п'ять років на варті охорони здоров'я стоїть Я. Л. Рудакова. В минулому наймичка, в роки Радянської влади вона одержала середню, потім вищу медичну освіту. З 1936 року Явдоха Лаврентіївна очолює інфекційне відділення Свердловської лікарні. В період німецько-фашистської окупації вона врятувала життя багатьом радянським воїнам, що потрапили в полон і тікали з таборів. Понад 30 тис. хворим подала вона цінну допомогу протягом свого трудового життя. З 1945 року комуністка Я. Л. Рудакова обирається депутатом до міської Ради, вона є одним з кращих лекторів міського товариства «Знання». У міській лікарні працює також заслужений лікар УРСР Л. М. Шишов.

У Свердловську діти становлять третину мешканців міста. Але вчаться тут не тільки діти шкільного віку, але й тисячі дорослих. Для дітей відкрито дві початкові, 12 восьмирічних та чотири середніх школи. Трудящі, які бажають одержати середню освіту, навчаються в п'яти спеціальних середніх школах робітничої молоді, одна з яких заочна. Викладають у школах 535 вчителів з вищою і середньою освітою. Тільки за роки семирічки витрати на освіту майже подвоїлись, склавши більше 4 млн. крб. У 1967/68 навчальному році в школах міста навчалося 12 526 учнів.

---

[1] Памятная книжка Области Войска Донского на 1905 год, Новочеркасск, 1905, стор. 41.
[2] Ростовський облдержархів, ф. 455, оп. 3, спр. 363, арк. 162.

Жіноча рада м. Свердловська. 1966 р.

З 1961 року в місті працює музична школа-десятирічка, де здобувають музичну освіту близько 200 дітей.

Людей, що працюють на ниві народної освіти, оточують особливою любов'ю і повагою. Кращі з них відмічені урядовими нагородами. За багаторічну педагогічну діяльність орденом Леніна нагороджені найстаріші вчителі міста: М. Д. Михайловська, О. Т. Козел, Х. М. Касьян, А. В. Тихомирова, Н. М. Козловська. Звання Заслуженого вчителя професійно-технічної освіти УРСР присвоєно Ф. Я. Рощину.

Свердловськ — місто розвиненого професійно-технічного навчання. Тут працює шість училищ, які готують шахтних слюсарів, а також столярів, мулярів, штукатурів для будов, працівників торгівлі і медичних сестер. У 1966/67 навчальному році в цих закладах було близько трьох тисяч учнів. Крім того, в місті працює вечірній середній учбовий заклад — філіал Ровеньківського гірничого технікуму. Щороку він дає вугільним підприємствам 25—30 кваліфікованих спеціалістів: техніків по шахтному електрообладнанню і експлуатації вугільних родовищ. При технікумі працюють консультаційні пункти для заочників, де кваліфіковані педагоги допомагають тим, хто навчається без відриву від виробництва. А таких у місті в 1967 році було близько 600 чоловік.

До послуг трудящих 17 бібліотек з книжковим фондом 177,9 тис. примірників. Працівники бібліотек проводять літературні вечори в клубах і гуртожитках, різні зустрічі з ветеранами Вітчизняної війни і праці, читають лекції, організовують пересувні виставки, бібліотечки на підприємствах.

Центрами великої і різноманітної культурно-масової роботи в Свердловську є клуби. Їх у місті шість. Крім того, працюють кінотеатр і Палац культури, університети культури, лекторії, самодіяльні гуртки.

Ще у 1955 році при Палаці культури акробат-професіонал П. П. Ковальов організував гурток акробатів-любителів. Наполегливі тренування принесли відрадні успіхи: акробати Свердловська брали участь у VI Всесвітньому фестивалі молоді в Москві (1957 рік), в республіканському огляді художньої самодіяльності в Києві (1960 р.), в Декаді української літератури і мистецтва в Москві (1961 р.), у виступах в Ленінграді і в Палаці з'їздів у Москві. У 1961 році цьому самодіяльному цирковому колективу присвоєно звання Народного цирку, а його керівника П. П. Ковальова нагороджено орденом «Знак пошани».

Широкої популярності набуває і другий самодіяльний колектив — міська любительська кіностудія. Під керівництвом учителя І. І. Мірошниченка ця студія зняла короткометражні фільми, які розповідають про працю й відпочинок гірників.

У 1966 році мешканці міста придбали різної літератури на 100 тис. карбованців.

При редакції міської газети «Знамя шахтера» працює літературне об'єднання, що налічує понад 50 чол. Вже другу книгу підготував до видання Д. Ю. Коваленко. Перший його роман «Остап» вийшов у світ у 1956 році.

Є в Свердловську і свої композитори, творці музики. У триповерховому будинку музичної школи народжуються мелодії нових пісень і шахтарських вальсів, звідси йдуть на клубні сцени люди, що дуже люблять і щиро пропагують мистецтво великої музичної культури.

У Свердловську в гостях бувають творчі колективи з різних міст країни.

Земля Донецька завжди славилась не тільки підземними богатирями. Фізкультура і спорт, що ввійшли в життя і побут радянських людей, сприяють їх загартуванню. Чемпіонами України у 1966 році стали випускник Свердловського гірничо-промислового училища Віктор Піргський (з боротьби), молодий гірник Віктор Фролов (з важкої атлетики).

Одним з конкретних проявів паростків нового, комуністичного в характері і свідомості людей є розвиток суспільних основ, активна робота ентузіастів. Тон задають депутати міської Ради. Їх обрали в 1967 році 347 чоловік. Свою роботу у 10 постійних комісіях вони координують з широким активом трудящих.

Велику плодотворну роботу ведуть на підприємствах члени груп народного контролю, ради робітничої честі, групи економічного аналізу, технічної інформації, члени добровільної народної дружини, товариські суди та інші громадські організації.

У місті працює 39 жіночих рад, в яких налічується близько трьох тисяч активісток. Жіночі ради стали справжніми господарями шахтарських гуртожитків, інтернатів, клубів, міського Палацу культури, агітмайданчиків, пересувних бібліотек. При клубі жінок, яким керує домашня господарка О. Н. Коваленко, працюють гуртки: художній, рукоділля, кулінарії, читаються лекції, проводяться тематичні вечори, влаштовуються зустрічі з письменниками, новаторами виробництва. Тут є велика бібліотека, створена з книг, подарованих книголюбами новому осередку культури, випускаються стінна газета, сатиричні листки.

У 1961 році в Свердловську відкрито перший в області дитячий садок на громадських засадах. Виховання 22 малюків, догляд за ними, медичний нагляд — все це робиться силами жінок — громадських активісток.

Свердловчани заслужено пишаються своїм містом, героїчною працею шахтарів, будівельників, геологів, транспортників. Трест «Свердловськвугілля», який об'єднує 12 шахт, щодоби дає «на-гора» 19 тис. т антрациту. В межах самого міста три вугільні підприємства щодоби дають 5 тис. т чорного золота.

У ювілейному 1967 році шахтарі тресту видобули понад план 81 тис. т вугілля, зменшили собівартість тонни його на 2 копійки. Заплановано на п'ятирічку витратити: на капітальне будівництво 48,2 млн. крб., на будівельно-монтажні роботи 37,6 млн. карбованців.

Накреслені плани успішно перетворюються в життя. З осени 1966 року розгорнулись роботи по забудові степової ділянки поблизу автовокзалу. З 32 будинків по 70 квартир уже заселено три п'ятиповерхові будинки, обладнані водопроводом, каналізацією і газопроводом. У дні святкування 50-річчя Великого Жовтня справили новосілля ще понад 200 родин. В центрі міста того ж року заселено п'ятиповерховий 130-квартирний будинок.

Забудова нової частини міста завершиться введенням в дію двох шкіл на 2 тис. учнів, чотирьох дитячих садків і ясел, трьох блоків кооперативних підприємств, торговельного центру, розрахованого на обслуговування десяти тисяч жителів. На новобудові широко застосовуються збірний залізобетон, скло, пластика.

Автовокзал у Свердловську. 1963 р.

У 1967 році на майдані ім. Свердлова став до ладу триповерховий Будинок зв'язку з міською АТС, міжміським телефонним пунктом, телеграфом, поштою.

Ательє мод, майстерня по ремонту годинників, чоловіча та жіноча перукарні розташувались у новому Будинку побуту. Працюють фабрика пошиття жіночого одягу, новий хлібозавод.

На кошти профспілок, а також силами громадськості міста збудовано спортивний стадіон на 12 тис. глядачів, басейн для плавання, Будинок спорту.

Закінчено спорудження гірничопромислового містечка з триповерховими будівлями, в яких живуть молоді гірники.

В районі мальовничої Провальської долини споруджуються будинки відпочинку шахтарів. Водночас автотранспортне господарство міста будує пансіонати для своїх трудівників на Чорноморському узбережжі Кавказу.

В дні революційних свят молоде українське місто Свердловськ посилає свої палкі поздоровлення і трудові рапорти своєму братові — місту Свердловську, що на Уралі. Могутній центр металургії і машинобудування російський Свердловськ завжди відповідає добрими побажаннями, ділиться з гірниками українського Свердловська своїми успіхами. Два міста-брати, два братні народи. П'ятдесят років ідуть вони в єдинім строю, будуючи щасливе життя сьогоднішнім і майбутнім поколінням.

О. П. БОНДАР

■

Свердловський район розташований в південно-східній частині області. Межує на півночі з Краснодонським і Лутугинським, на заході — з Антрацитівським районами Луганської області, на півдні і сході — з Родіоново-Несвітайським, Красносулинським і Каменськ-Шахтинським районами Ростовської області (РРФСР).

Вперше район створений 28 жовтня 1938 року, в сучасних межах — з 8 грудня 1966 року. До його складу входять селищна і 7 сільських Рад, усього 41 населений пункт.

Площа району 1,3 тис. кв. км. Населення 21,4 тис. чол., в т. ч. міського 6,2 тис. чол., або 29 проц., сільського 15,2 тис. чол., або 71 проц. Густота населення 16,7 чол. на 1 кв. кілометр.

Центром району є місто обласного підпорядкування Свердловськ, населення якого разом з населенням підпорядкованих йому м. Червонопартизанська і чотирьох селищ міського типу становить 158,5 тис. чоловік.

Територію району перетинають залізничні колії Дебальцеве—Звєрево і Новоолександрівка — Новошахтинськ, а також автомагістраль Харків — Ростов. Районний центр сполучений асфальтованим шляхом з Краснодоном, Ровеньками, Гуковим. На території району беруть початок невеликі річки Нагольна, Кріпка, Кундрюча і Мала Кам'янка, води яких використовуються для розведення птиці і зрошення полів.

В центрі району — велике Довжанське родовище антрациту, є значні поклади будівельних матеріалів (пісок, вапняк, глина тощо). Грунти переважно чорноземні.

В районі є 7 колгоспів, 6 радгоспів, птахофабрика. Основний напрямок господарства — виробництво зерна, овочів, продуктів тваринництва.

Всього сільськогосподарських угідь 86 тис. га, в т. ч. орної землі 69,3 тис. га (80,6 проц.), пасовиськ — 14,8 тис. га (17,2 проц.), садів — 1,7 тис. га (2 проц.), водойм — 0,2 тис. га (0,2 проц.).

Валовий збір урожаю зерна в 1967 році становив 511,3 тис. цнт, або 16,8 цнт з га, соняшника 121,6 тис. цнт, або 17,7 цнт з га, овочів — 131,3 тис. цнт, або 114,6 цнт з гектара.

В районній дитячій бібліотеці. 1967 р.

Кінно-спортивні змагання в радгоспі «Провальський». 1966 р.

На 1 січня 1968 року в районі було великої рогатої худоби 40,7 тис. голів, у т. ч. корів 14,9 тис. голів; на 100 га сільськогосподарських угідь відповідно 44 і 15 голів. Свиней 26,5 тис. голів. На 100 га сільськогосподарських угідь вироблено молока 293 цнт, м'яса — 52 центнери.

Всі сільськогосподарські роботи механізовані. В районі є 473 трактори, 255 різних комбайнів, 492 автомашини (в т. ч. 364 вантажні), 34 дощувальні установки і 50 зерноочисних машин.

За успіхи у виробництві сільськогосподарської продукції нагороджено орденами і медалями 148 передовиків. Директорові радгоспу «Ровеньківський» О. Д. Колесниченкові присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці. Орденом Леніна нагороджено 7 чоловік.

У межах району, в м. Свердловську та підпорядкованому йому Червонопартизанську, розвинута промисловість, переважно вугільна. В районному підпорядкуванні є лише відділення «Сільгосптехніки» і «Лісгоспзаготівлі».

Широко розгортається господарське, культурно-побутове і житлове будівництво. За семирічку і два роки п'ятирічки збудовано 6 колгоспних технічних майстерень, 37 приміщень для худоби. Крім того, споруджено школу-інтернат (с. Бирюкове), районний Будинок культури, 9 клубів, 4 бібліотеки, 8 дитячих ясел і садків.

Всі населені пункти та їхні господарства електрифіковані.

Працює 108 магазинів, ларків, кіосків, 575 підприємств громадського харчування. В 1967 році продано населенню 822 телевізори, 575 пральних машин, 180 холодильників, 378 радіол і радіоприймачів тощо — всього на 11,3 млн. крб. На 35 тис. крб. продано різної літератури.

В межах району — 9 майстерень побутового обслуговування населення.

Трудящих району обслуговує густа мережа медичних, навчальних і культурноосвітніх закладів.

Тут діють одна районна і 3 дільничні лікарні, 15 фельдшерсько-акушерських пунктів, 5 колгоспних пологових будинків. Працює 72 лікарі і 204 працівники середнього медичного персоналу.

В районі є 5 середніх, 8 восьмирічних і 13 початкових шкіл, у яких навчається 3,6 тис. дітей, працює 255 вчителів, серед них 13 нагороджено значком «Відмінник народної освіти УРСР».

Працює 2 дитячих ясел і 8 дитячих садків.

Сітка культурно-освітніх закладів складається з 17 сільських і профспілкових клубів, Будинка культури, 2 районних і 15 сільських бібліотек, що мають 137 тис. книг. При клубах працюють 130 гуртків художньої самодіяльності, в яких бере участь близько 2 тис. чол. Діють 19 кіноустановок, з них 7 — широкоекранні.

Провадить роботу відділення товариства «Знання», яке об'єднує 22 первинні організації і 325 лекторів.

У 1929 році в с. Бірюковому організовано перший в районі колгосп «Гігант», а в 1930 році створено машинно-тракторну станцію, одну з перших в республіці.

Видається газета «Степовий маяк», орган Свердловського райкому КП України і райвиконкому (з лютого 1967 р.).

ЧЕРВОНОПАРТИЗА́НСЬК

Червонопартизанськ — місто, центр однойменної міської Ради, підпорядкованої Свердловській міській Раді. Розташований на південному сході області, в центрі південної частини головного Донецького вододілу, що відокремлює басейн річки Великої Кам'янки на півночі від басейнів річок Кундрючої та Бургусти на півдні. З півночі місто огинає залізнична лінія Дебальцеве— Зверево зі станцією Красна Могила, що входить у межі міста.

Населення в місті 24,8 тис. чол., з них 16 тис. чол., або 63 проц., віком до 25 років.

Створено місто в листопаді 1960 року в центрі Провальського степу, який так називають за глибоку, з крутими схилами мальовничу долину. Століттями дивує вона людей своєю незвичайністю і недоречністю серед рівнинного простору. Схили долини поросли дубняком, кленом, дикою грушею, а понад говірливою річкою — буйним верболозом. Кожного, хто живе чи буває тут, ваблять вони своєю красою.

Своїм виникненням серед Провальського степу Червонопартизанськ зобов'язан передусім радянським геологам, які ще в 30-і рр. відкрили тут великі запаси антрациту. Першу шахту № 63 побудовано в часи Великої Вітчизняної війни (1944 рік), 1947 року закладено велике вугільне підприємство — шахту «Червоний партизан». Її проектна потужність — 2,5 тис. т палива на добу. Водночас із цим у 1949—1955 рр. споруджено менш потужні шахти «Провалля» № 1, «Провалля» № 2. 1956 року всі ці шахти давали Батьківщині 2,3 тис. тонн антрациту, або 16,5 проц. всього видобутку шахт тресту «Свердловськвугілля».

Водночас зростали темпи будівництва селища. Будувалося 120 збірних будинків і 5 гуртожитків, споруджувались клуб, лазня, дитячі ясла. Прокладались траси асфальтованих шляхів до міст Свердловська і Гукового (за 14 км, Ростовська обл., РРФСР).

У вересні 1956 року кілька населених пунктів: Вознесенівка, Новомиколаївка, залізнична станція Красна Могила і новий житловий масив шахти «Червоний партизан» об'єднались у робітниче селище міського типу Червонопартизанськ, яке мало вже 15 тис. чол. населення. Та справжнього розмаху житлове і культурно-побутове будівництво набуло тут з зими 1956 року, коли в Провальському степу почалося спорудження нових вугільних шахт.

Заклик Комуністичної партії і комсомолу «Молодь — на будівництво шахт Донбасу!» підняв тисячі молодих патріотів. До Провальського степу з комсомольськими путівками прибуло понад дві тисячі юнаків і дівчат, щоб на північному схилі Бургустинської балки протягом року збудувати п'ять шахт.

Підготовку до зустрічі молодих добровольців своєчасно організував Свердловський районний комітет КП України. Тому, коли почали прибувати на будівництво комсомольці, мало хто з них жив у наметах. Багато поселилося в селах, на хуторах. Крім того, заселено близько 400 обладнаних під житло вагонів у тупиках станції. Будівельники боролись за дострокове введення в експлуатацію нового житлового масиву[1].

Юнаки і дівчата, які прибували в грудні 1956 року з Одеської і Чернівецької областей, з Молдавії, відразу включилися у високий трудовий ритм. Спочатку було дуже важко, але «ніхто не ховав перед молоддю труднощів, ніхто не говорив хлопцям і дівчатам, що їх чекає легке життя,— писав про той час секретар ЦК ЛКСМ України В. І. Дрозденко.— Всі, хто від'їздив на будови, знали, що вони їдуть туди, де все доведеться робити власними руками: спорудити будинок, в якому вони житимуть, збудувати клуб, де вони відпочиватимуть, посадити навколо селища дерева. А головне — у тяжку пору непривітної донецької осені і лютої зими закласти в степу шахти і потім зробити те, що ніхто не робив: за 12 місяців збудувати їх».

---

[1] Газ. «Прапор перемоги», орган Луганського обласного комітету КП України та Луганської обласної Ради депутатів трудящих, 7 грудня 1956 року.

Шахта «Червоний партизан». 1966 р.

У небаченому ритмі тієї осені і зими працювали залізничники станції Красна Могила. Сюди з усіх кінців країни вдень і вночі йшов потік найрізноманітніших вантажів. До грудня надійшли 243 збірні будинки загальною площею 15 тис. кв. метрів, велика кількість будівельного лісу, гірничопрохідницького устаткування тощо. Все це треба було розвантажити, доставити до місць споруджень шахт і селища. Ось запис комсомольського щоденника шахти: «16 грудня. Вивантажували з вагонів величезну кількість деталей збірних будиночків, лісу, дощок, цегли, цементу, піску. Найважче було з піском. Вологий, замерзлий, він був твердішим за камінь. Один вагон бригада з 15 чоловік ледве розвантажувала за 9 годин»[1].

Та головна битва за майбутнє місто шахтарів була в степу. Грудень 1956 року запам'ятався лютою холоднечею, бездоріжжям, наметним містечком і тим, що доводилося носити на собі... будівельні матеріали. Транспорту не вистачало, а темпи робіт не тільки в степу, де закладалися шахти, а й у селищі, на станції ставали чимдалі прискореними. Комсомольці ж не відступали. Своєю самовідданою працею вони долали всі труднощі. Особливо відзначилася бригада мулярів Бориса Журбицького. Вже в лютому вона щодня на кладці фундаментів під будинки виконувала норми на 220—240 проц. Такі показники роботи в умовах суворої зими були справжнім героїзмом.

Одного разу на будівництві не вистачило бутового каміння, а його витрати були щоденні. Комсомольці й тут знайшли вихід. Зберігся протокол засідання шахтного комітету комсомолу того часу: «Порядок денний: про каміння. Слухали: чи буде каміння на шахті? Постановили: враховуючи, що каміння вирішує долю будови, направити до кар'єра 50 комсомольців». Документ гранично стислий, але справу зроблено велику. Відновлення видобутку будівельного матеріалу своїми силами в місцевому давно забутому кар'єрі, дало значний економічний ефект: здешевило будівництво, гарантувало будову від простоїв при нестачі довізного каміння.

Прояв ініціативи комсомольців-будівельників не знав меж. Початок ранкової роботи на будівництві затримувався доки готували розчин. Випускник Одеського технічного училища № 1 Леонід Вразов запропонував починати роботу розчинного вузла на годину раніше. Простоїв більше не було.

Швидкісне будівництво комсомольських шахт у Провальському степу, як і в усьому Донбасі, було під неослабною увагою партії і комсомолу. Щодня на будовах бував секретар партійної організації шахтобудуправління Д. О. Хопрячков. Його послав з шахти № 63 Свердловський райком КП України на зміцнення партійної організації комсомольських будов. Відзначалися оперативністю в роботі комсорги

[1] В. Дрозденко. Рождение подвига. М. 1959, стор. 24—25

ЦК ЛКСМУ Леонід Орлик на шахті «Одеська-Комсомольська» № 1 і Володимир Плешко на шахті «Одеська—Комсомольська» № 2.

Комсомольські комітети цікавилися всім. Вони піклувалися про темпи будівництва, про дозвілля і побут молоді.

Розуміючи всю складність важливого завдання, ті, чиї справжні трудові біографії починались взимку 1956 року в Провальському степу, з великим запалом брались до роботи. Їх всіляко підтримували комуністи, старі досвідчені робітники, господарники. Вони подавали молодим патріотам значну матеріальну і моральну допомогу. Про це з почуттям сердечної подяки записували у вже згадуваному комсомольському щоденникові шахти «Одеська» № 2 молоді ентузіасти — будівельники.

На будовах створювались комсомольські пости, штаби «легкої кінноти», проводились рейди по гуртожитках. Від них не було спокою ні байдужим комендантам, ні керівникам будов. Перепадало і тим мешканцям гуртожитків, що порушували правила соціалістичного співжиття. І чим далі йшла будова, тим ширше і яскравіше розкривалися високі моральні якості молодих людей, дружнішим ставав молодий колектив будівельників і шахтарів. Життя і праця в ньому виховували комуністичне ставлення до роботи, підвищували особисту відповідальність за стан спільної справи, прищеплювали патріотичну любов до будови, до нового міста, яке народжувалось.

Риси масового трудового героїзму найповніше проявилися взимку 1957 року на шахті «Одеській—Комсомольській» № 2. На чималій глибині шахти несподівано зустрівся пливун, справжня болотна драговина під землею. Молоді будівельники на чолі з досвідченим прохідником М. Д. Хорунжим вперто боролися з підземною стихією. Але темпи проходки різко знизилися. Якщо за шість днів до зустрічі з пливуном було пройдено 22 погонні метри виробки, то за 15 днів лютого вдалося просунути забій лише на 9 метрів. Щодня на будові були спеціалісти тресту, комбінату. Наприкінці лютого вирішено шахту закрити, а людей розподілити по інших будовах.

І тоді трапилось таке, чого не чекали. Змучені майже безуспішним багатоденним поєдинком з підземною річкою комсомольці, які втратили через цього пливуна і перше місце в змаганні, і хороші заробітки, не знаючи, скільки цієї рідини ще попереду — десять, двадцять чи двісті метрів, вирішили не відступати. До Одеського обкому ЛКСМУ полетіла телеграма такого змісту: «Ми готові на будь-які жертви, просимо відстояти нашу шахту». Обком комсомолу, спираючись на думку досвід-

На будівництво комсомольських шахт прибуло нове поповнення. 1957 р.

Традиційна зустріч переможців соціалістичного змагання. 1964 р.

чених гірників, підтримав своїх добровольців. Шахту дозволили будувати.

Довго і вперто тривала небачена битва під землею. Дуже часто захлиналися насоси, виходили з ладу двигуни, а люди не здавалися. У вибоях цілу добу лунав стукіт бурильних молотків, а по стрічці транспортера, стікаючи водою, повільно підіймалася важка липка глина. Вода йшла з усіх боків. Щогодини доводилося підміняти працюючих, щоб відігріти їх, просушити одяг. Проте за березень пройшли вже 23 метри виробки. І перемогли: пливун залишився позаду.

Героїчна праця молоді не тільки врятувала шахту «Одеську-Комсомольську» № 2, але й забезпечила введення її до ладу в числі перших новобудов Донбасу напередодні 40-річчя Великого Жовтня. Через кілька днів, 3—5 листопада 1957 року дали перші тонни антрациту ще дві комсомольські шахти — «Молдавська» і «Одеська» № 1.

Славні трудові діла і подвиги молодих будівельників радували усіх у новому селищі. І досі пам'ятають червонопартизанці бригаду Каті Безпечанської з міста Арциза Одеської області. Юнаки і дівчата влітку 1957 року всім класом прибули на новобудову. Вдень працювали на спорудженні житлового масиву, а ввечері бралися за підручники, готувалися до технікумів і вузів. І так — багато юнаків і дівчат. Тому зараз на шахтах Червонопартизанська чимало людей, які, будуючи місто, ставали техніками, інженерами. Наприклад, Анатолій Канівець і Яків Шилін, які працювали звичайними робітниками, без відриву від виробництва здобули освіту у вечірній школі, потім у заочному вузі. З 1964 року працюють на інженерних посадах.

Після закінчення і здачі новобудов молоді шахтопрохідники перенесли свій комсомольський запал на шахту «Червоний партизан». Менш як за півроку було виконано річний обсяг робіт. 25 червня 1958 року ця шахта теж стала до ладу.

Комуністична партія і Радянський уряд високо оцінили працю молодих шахтобудівників. Усіх, хто споруджував комсомольські шахти, нагороджено пам'ятним нагрудним значком «За будівництво комсомольських шахт». Серед 1270 молодих будівельників Донбасу, удостоєних урядових нагород Указом Президії Верховної Ради СРСР від 18 лютого 1958 року, є будівельники, які споруджували шахти і місто в Провальському степу. Орденом Леніна нагороджено ланкового бригади прохідників Є. К. Хоменка і начальника проходки Т. О. Карякіна, орденом Трудового Червоного Прапора — бригадира мулярів В. М. Афанасьєва, прохідника В. С. Врабія, бригадира прохідників М. Д. Хорунжого, орденом «Знак пошани» — комсомольського працівника В. М. Мельника та інших.

Багато з тих, хто їхав сюди на заклик партії з думкою: збудуємо шахти і — додому, не змогли так просто залишити створені ними підприємства, народжуване місто. Одні з них добровільно залишилися тут же примножувати трудову славу комсомольських шахт, які стали до ладу діючих, інші поїхали будувати комсомольські домни, Зміївську ДРЕС, Чернігівську ТЕЦ, освоювати Шебелинське газове родовище[1].

Всі шахти, збудовані швидкісним методом, мали хороші показники. Тільки на «Одеській-Комсомольській» № 2, як і в час її будівництва, успіхам шахтарів перешкоджала підземна вода. Тоді, докладно вивчивши гірничогеологічні умови, інженери вирішили: нехай ворог шахтарів — вода стає другом. До серпня 1958 року детально розроблений проект відділу гідромеханізації Донецького науково-дослідного вугільного інституту було здійснено. Вода вже не перешкоджала людям у їх праці, сама почала кришити вугілля під землею і транспортувати його на поверхню[2]. Колектив, який раніше відставав, за рік подвоїв видобуток вугілля, перекрив проектну потужність і добивається високих техніко-економічних показників у Донбасі.

Добра спадщина, що залишилась від гарячого часу комсомольських новобудов,— постійне творче шукання і снага до трудового подвигу, народжувала дальше творче

[1] Газ. «Молода гвардія», орган Луганського обласного і міського комітетів ЛКСМУ, 4 квітня 1958 р.

[2] Журн. «Уголь Украины», 1963, № 1, стор. 18.

піднесення. Ініціаторами починів впровадження нового, як правило, виступали комуністи, комсомольці. Наприклад, у 1960 році на шахті «Червоний партизан», включившись у змагання за збільшення продуктивності праці в 2—3 рази за семирічку, начальник дільниці, член КПРС С. П. Соколов впровадив у лавах повне обвалення покрівлі, що майже удвічі знижувало трудомісткість цих операцій. Комуніст Василь Пліс організував роботу в очисних вибоях за двоциклічним графіком. Цінні починання передовиків поширювали на шахті партком та багатотиражна газета «За уголь». Завдяки цьому до Дня шахтаря 1960 року гірники перекрили проектну потужність шахти і середньодобовий план на 1965 рік. Продуктивність праці одного робітника досягла видобутку 72 тонн вугілля на місяць[1].

Гірники шахти «Червоний партизан» на мітингу протесту проти американської агресії у В'єтнамі. 1966 р.

З року в рік зростало шахтарське місто. Рішенням обласної Ради депутатів трудящих від 12 листопада 1960 року селище міського типу Червонопартизанськ віднесено до категорії міст районного підпорядкування. Населення в місті на 1 січня 1961 року було 18,2 тис. чоловік.

На території Червонопартизанська працювало на той час 6 вугільних шахт. Населення обслуговували 9 продовольчих і промислових магазинів. У місті діяли лікарня на 150 ліжок, 3 фельдшерсько-акушерські пункти, а також дві восьмирічні й одна середня школи. Працювали два шахтні клуби з бібліотеками.

За рахунок коштів першого міського бюджету в 1961 році добудовано Палац культури ім. В. І. Леніна, споруджено великий став — улюблене місце відпочинку трудящих, будинок автостанції, дитячий садок тощо.

Новий приплив творчої енергії у червонопартизанців викликали рішення Пленумів ЦК КПРС 1964 і 1965 рр. На всіх підприємствах відбувалися багатолюдні збори, на яких трудящі палко схвалювали заходи партії, що сприяли піднесенню народного господарства на міцній науковій основі. Надбанням виробничих колективів області став славний почин гірників шахти «Червоний партизан» — змагання за економію і ощадливість, за створення ювілейного фонду надпланової продукції і прибутку[2]. Цей почин дав відрадні результати. Тільки на шахтах Червонопартизанська з жовтня 1965 по 29 березня 1966 року — дня відкриття XXIII з'їзду КПРС — було заощаджено понад 300 тис. крб. Майже втричі перекрили свої зобов'язання гірники шахти «Червоний партизан».[3] Ініціатор походу за економію і ощадливість комуніст М. О. Проскура був обраний делегатом XXIII з'їзду КП України.

Висока активність трудящих міста забезпечила виконання семирічного плану випуску валової продукції на 102,9 процента. Батьківщина одержала за той період з надр Провальського степу понад два мільйони тонн понадпланового антрациту. Місячна продуктивність праці гірників Червонопартизанська стала на 10—12 тонн вищою від середньої по тресту «Свердловськвугілля». А на комсомольській гідрошахті

[1] Газ. «Луганская правда», 27 серпня 1960 р.
[2] Газ. «Правда», 18 і 21 листопада 1965 р.
[3] Газ. «Знамя шахтера», орган Свердловського міськкому КП України і міської Ради депутатів трудящих, 27 березня 1966 р.

«Одеська» № 2 вона досягла 96,4 тонни, тобто вдвічі перевищила середньомісячну продуктивність праці по комбінату «Донбасантрацит».

За високі досягнення у виконанні завдань семирічного плану 57 гірників шахт міста нагороджено в 1966 році орденами і медалями Союзу РСР. Серед них п'ять гірників — орденом Леніна, 13 — орденом Трудового Червоного Прапора, 20 — орденом «Знак пошани». Орден Леніна одержали прохідник шахти «Червоний партизан» І. Ю. Томчук, робітник очисного вибою шахти № 63 О. Л. Крамаренко, бригадир робітників очисного вибою шахти «Червоний партизан» М. О. Проскура та інші.

На початку 1967 року з тресту «Свердловськвугілля» (м. Свердловськ) виділено 8 шахт і об'єднано їх у самостійний трест «Червонопартизанськвугілля» (м. Червонопартизанськ). Потужність шахт цього тресту складає на добу 14 тис. тонн вугілля.

З великим трудовим піднесенням працюють гірники Червонопартизанська у новій п'ятирічці. Дедалі ширше на підприємствах впроваджується наукова організація праці, у вибоях освоюються нові видобувні агрегати, посилюється боротьба за економію і бережливість. Кращих наслідків у новій п'ятирічці досягли колективи шахт «Одеська» № 2, «Червоний партизан» і «Провалля» № 2. Тільки за 1966 рік вони видали понад план близько 50 тис. тонн палива. За досягнуті успіхи в соціалістичному змаганні Міністерство вугільної промисловості України та Українська республіканська рада професійних спілок колективу трудящих шахти «Червоний партизан» присудили за 1966 рік першу премію і перехідний Червоний прапор. Добре почали п'ятирічку й інші підприємства. Наприклад, трудящі вуглезбагачувальної фабрики при шахті «Провалля» № 1 у 1966 році за рахунок поліпшення якості продукції одержали 20 тис. крб. прибутку.

Розвиваючи почин знатного шахтаря Донбасу Героя Соціалістичної Праці С. І. Воротникова, кавалер ордена Леніна, бригадир комплексної комбайнової бригади комуністичної праці шахти «Провалля» № 2 Г. П. Воробцов завершив перший рік п'ятирічки виконанням плану на 138,7 проц. Не менші показники ударної праці мали і бригадир прохідників шахти № 63 П. Ф. Афонін, і колектив бригади А. М. Рябкова шахти «Червоний партизан» та інші.

Ще кращі досягнення червонопартизанських шахтарів були у ювілейному 1967 році. До 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції вони видобули на 115 тис. крб. надпланового палива. Тільки колектив шахти «Провалля» № 2 у тому ж 1967 році видобув понад план 23 тис. тонн антрациту. Такі ж показники праці у гірників гідрошахти «Одеська» № 2. Попереду йдуть гідромоніторники бригади Анатолія Круля, комуніста Бориса Кузьменка та інші.

У ювілейному році змагалися не тільки за тонни видобутку, але й за економію коштів. Внести в Луганський ювілейний фонд якомога більше понадпланової продукції і прибутку — така були мета червонопартизанських шахтарів. Економили вони на кожному робочому місці. Наприклад, бригада Анатолія Рябкова замість дерев'яного застосувала металеве кріплення лави і одержала річної економії близько 40 тис. крб.; бригада А. М. Рогаліна, освоївши новий видобувний агрегат, заощадила на кожній тонні 8 коп. за рахунок зниження собівартості. З 7 до 15 км на годину підвищив швидкість руху підземних електровозів у своїй бригаді А. В. Грязнов, це дало також чималий прибуток державі.

Разом із зростанням трудових успіхів гірників збільшується, стає дедалі красивішим місто в Про-

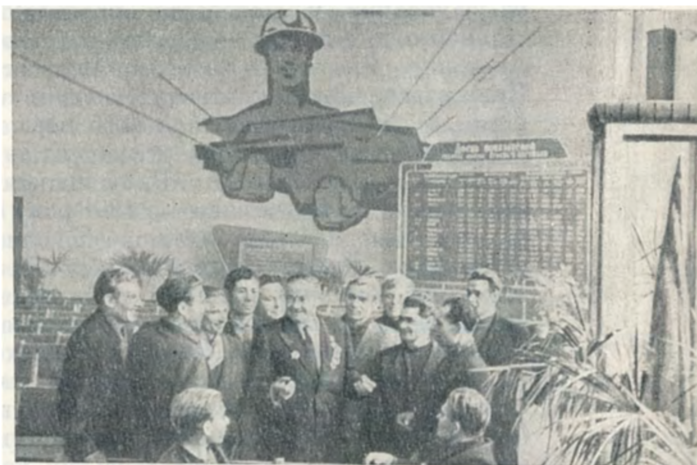
Засідання економічної ради шахти «Червоний партизан». 1966 р.

вальському степу. Двадцять років тому, 1947 року, крім кількох невеликих сіл і залізничної станції на його території стояло лише чотири збірні будиночки — початок вулиці ім. Мічуріна. А 1967 року в Червонопартизанську стало 87 впорядкованих вулиць. Житловий фонд міста на 1 січня 1967 року становив більше 177 тис. кв. метрів. Місто швидко росте за рахунок державного та індивідуального житлового будівництва. До 1956 року на його території не було жодного індивідуального забудовника. У 1956 році їх було 66, у 1957 — 115, у 1958 — 165 і т. д. На 1 січня 1967 року власних будинків у місті було близько 3 тисяч.

Палац культури ім. Леніна у Червонопартизанську. 1967.

Активісти гуртка цивільної оборони. В центрі — Герой Радянського Союзу І. О. Паригін.

Звичайно, риси справжнього міста Червонопартизанську надають не ці утопаючі у фруктових деревах і декоративному озелененні добротні котеджі, а великі житлові масиви з дво- і п'ятиповерховими будинками, забезпечені водопроводом, каналізацією, центральним опаленням. Їх стрункі шеренги простяглися уздовж асфальтових стрічок нових широких вулиць ім. Ю. Гагаріна та Комсомольської. З зеленими насадженнями посередині і вздовж тротуарів, не завантажені автотранспортом, ці вулиці молодого міста влітку схожі на тінисті алеї хорошого парку.

Невпинно зростає і добробут трудящих. Наприклад, середньомісячний заробіток одного робітника на шахті «Червоний партизан» у 1963 році був 180 крб., а в 1966— 204 крб. Жителі міста є власниками 240 легкових автомашин, 1610 мотоциклів і моторолерів. У 1966 році реалізовано на 25 проц. продовольчих і на 15,4 проц. промислових товарів більше, ніж у 1965 році. В 1966 році червонопартизанці придбали 1518 телевізорів, 25 піаніно; в магазині книгокультторгу вони купили політичної, художньої та технічної літератури на 65 тис. крб. Кожна десята сім'я має особисту бібліотеку.

На прикладі Червонопартизанська яскраво видно піклування держави про здоров'я своїх громадян. У системі охорони здоров'я тут працює 213 медичних працівників, з них 25 лікарів. У місті є поліклініка, лікарня на 235 ліжок, три аптеки, два шахтні профілакторії. В семи садках і двох дитячих яслах під постійним медичним наглядом перебувають близько 1200 дітей. Щороку до 60 проц. дітей відпочивають у піонерських таборах, і 10—12 проц. дорослого населення міста виїздить до будинків відпочинку, на курорти.

Невпинно зростають і фонди громадського споживання. В 1965 році з них у середньому на жителя було витрачено по 212 крб., у 1966 році — по 254 карбованці.

Червонопартизанськ — місто, де майже кожний вчиться. У місті працює вісім загальноосвітніх шкіл, у тому числі: дві початкові, восьмирічна, дві середні, школа-інтернат на 920 учнів і дві середні школи для дорослих; професійно-технічне

училище, що готує гірників. У 1966/67 навчальному році в школах міста було 4965 учнів, з них 532 робітники, які вирішили здобути середню освіту. Гірницькі кадри готують гірничопромислове училище № 15. У місті близько 300 заочників технікумів і вузів, неухильно зростає кількість людей з середньою спеціальною і вищою освітою. Наприклад, на шахтах міста на початку семирічки було 305 дипломованих інженерів і техніків, а на початку 1968 року їх уже налічувалося 800. В школах працює 184 учителі. В Червонопартизанську ростуть свої кадри вчених. Наприклад, заступник головного інженера шахти «Провалля» № 2 В. Ф. Овсянников у 1966 році закінчив аспірантуру при Новочеркаському політехнічному інституті. Його праця «Вибір оптимальної довжини і кількості лав у поверсі при самопливній доставці вугілля в умовах Довжано-Ровенецького району Донбасу» — певний вклад у вітчизняну гірницьку справу. Деякі рекомендації з його праці застосовуються в практиці місцевих шахт.

Місто молодих багате на таланти. В Червонопартизанську є свої художники, поети, композитори. На шахті «Провалля» № 1 працює кріпильником А. Г. Яресько, закоханий у Донецький край та його мужніх людей. Улюблені теми самодіяльного художника — героїка шахтарської праці і пейзажі Провальського степу. Анатолій Яресько — заочник Московського університету народної творчості. Пишаються червонопартизанці і своїм земляком, молодим поетом Анатолієм Пчолкіним. У 1965 році вийшла його перша збірка віршів «Берег».

Подобається червонопартизанцям також музична творчість самодіяльного композитора В. В. Калюжного. Випускник школи ФЗН, він рано захоплювався музикою, закінчив музичне училище і з 1961 року працює в Червонопартизанську викладачем філіалу Свердловської музичної школи при Палаці культури ім. В. І. Леніна, де навчаються по класу фортепіано, баяна і акордеона 70 чоловік. Василь Калюжний — незмінний керівник міського хору при Палаці культури, автор музики багатьох українських ліричних пісень. Особливою популярністю користується його пісня «Чарівниця степова» на слова Івана Неходи та «Донбас трудовий».

Міський Палац культури та два шахтарські клуби — справжні центри відпочинку і культурного дозвілля населення. У гуртках художньої самодіяльності беруть участь 830 гірників і членів їхніх родин. Особливою популярністю серед населення користується шахтарський хор при Палаці культури ім. В. І. Леніна у складі 90 чоловік. Його активісти — прохідник Аркадій Прохоров, електрослюсар Юрій Денисов, учителька Катерина Михеєва та інші. У репертуарі хору — п'ять пісень місцевих авторів — Василя Калюжного, культпрацівника Анатолія Бокова і шляхового робітника Анатолія Ганзія.

В клубах і Палаці культури читаються лекції і доповіді, проводяться літературно-мистецькі вечори, збираються гуртки кіно- і фотолюбителів, мандрівників тощо. Урочисто і цікаво здійснюється проведення нових радянських обрядів: посвячення в робітники, видача паспортів, реєстрація шлюбів, день новонародженого та ін. При палаці культури є народний університет з чотирма факультетами, працюють дитячі секції, гуртки «Вмілі руки», «Зроби сам».

Самодіяльні артисти по 2—3 рази на місяць виступають з концертами у клубах і палаці, а також у школах, нарядних шахт, у колгоспах і радгоспах. По 3—4 концерти

Пам'ятники героям громадянської і Великої Вітчизняної воєн. Станція Красна Могила. 1966 р.

щомісяця дають у місті професіональні артисти з Луганська, Києва, Москви, Ростова, Одеси та інших міст.

Людина творить світ за законами краси. Цю красу вона засвоює з навколишнього оточення, дістає з невичерпних джерел художньої літератури. В Червонопартизанську є три бібліотеки з книжковим фондом 37,5 тис. примірників. У 1967 році бібліотеки міста відвідали 75,5 тис. чол., вони одержали тут близько 200 тис. книг. Бібліотечні працівники провели за той час 43 тематичних вечори і огляди новинок літератури, 6 диспутів і конференцій, оформили 86 книжкових виставок. Головний напрямок роботи бібліотек — розширення читацької аудиторії, пропаганда творів класиків марксизму-ленінізму, громадсько-політичної, художньої та іншої літератури.

Червонопартизанців цікавлять різноманітні питання внутрішнього життя країни, зарубіжні події. На кожну 1000 жителів у 1967 році передплачувалося 1110 різних періодичних видань.

В степу, де зростає тепер місто, 20 грудня 1919 року кипів жорстокий бій. У нерівному бою з білогвардійськими бандами Мамонтова загинуло 475 червоних бійців 8-го Богучарського полку 33-ї дивізії. «Ваші тіла стали стіною, через яку контрреволюційні сили не наважаться більше ступити в Червоний Донбас»,— так високо оцінив героїчну смерть червоних бійців, мужніх синів Росії український народ. Ці слова викарбували робітники Ізюмських залізничних майстерень на великому пам'ятникові, якого 7 листопада 1922 року поставлено на братній могилі. Тоді ж і станцію Провалля було перейменовано на станцію Красна Могила.

Молоде покоління, комсомольці з міст і сіл України та Молдавії виконали заповіт батьків. Вони побудували славне гірницьке місто на тій землі, за волю і щастя якої бились до останнього подиху герої громадянської і Великої Вітчизняної воєн, і так назвали те місто — Червонопартизанськом.

Світлі, радісні перспективи цього міста. За п'ятирічку майже на 3 тис. тонн зросте добовий вуглевидобуток його шахт. Будуються нова лікарня на 240 ліжок, споруджуються великий стадіон та літні дитячі здравниці на мальовничих лісистих схилах долини. Ще більше буде зелених впорядкованих вулиць, добротних квартир, а в них — щасливих людей молодого міста у Провальському степу.

О. П. БОНДАР

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СЕЛИЩНИХ І СІЛЬСЬКИХ РАД м. СВЕРДЛОВСЬКА ТА СВЕРДЛОВСЬКОГО РАЙОНУ

БІРЮКО́ВЕ (до 1920 року — Криничне) — селище міського типу, центр селищної Ради, розташоване на річці Кундрючій, притоці Сіверського Дінця, за 15 км на південний схід від районного центру і за 3 км від залізничної станції Голута. Населення — 6350 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Братське і Довжанський.

На території селища знаходиться центральна садиба колгоспу «Батьківщина». Господарство має 8,3 тис. га орної землі. Вирощуються зернові культури. Напрям у господарстві — м'ясо-молочне тваринництво, розвинуте свинарство, птахівництво. За успіхи у розвитку сільського господарства та виконання планів заготівлі сільськогосподарських продуктів колгосп «Батьківщина» у 1967 році нагороджений орденом Леніна.

У Бірюковому є середня, початкова школи, школа-інтернат, школа робітничої молоді. Діють Будинок культури, бібліотека. Функціонує лікарня. Відкрито їдальню, підприємства побутового обслуговування. Працюють 10 магазинів.

Селище засноване у другій половині XVIII століття під назвою Криничне. У 1920 році перейменоване на честь вбитого куркулями голови сільської Ради В. М. Бірюкова. Партійний осередок створений у 1923 році.

За героїзм, виявлений у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками, уроженцю Бірюкового І. Г. Шевченку присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

БЛА́ГІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 25 км на південний захід від районного центру і за 20 км від залізничної станції Ровеньки. Населення — 517 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Грибоваха, Добропілля, Мирське, Новодар'ївка, Платонівка, Улянівка.

Центральна садиба колгоспу ім. Кірова розташована у Благівці. Артіль має 5400 га орної землі. Основний виробничий напрям — молочне тваринництво, овочівництво. Вирощуються зернові культури.

У селі — середня школа, клуб, бібліотека. Споруджено спортивне містечко. Закладено парк, на вулицях висаджено 6 тис. дерев.

Заснування села відноситься до XVIII століття.

ВОЛОДА́РСЬК (до 1923 року — Собачівка) — селище міського типу, центр селищної Ради, підпорядковане Свердловській міській Раді. Розташований за 15 км на північний захід від районного центру і за 2 км від залізничної станції Ізотове. Населення — 12 500 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Павлівка і Федорівка.

На території Володарська знаходиться шахтоуправління № 10 ім. Володарського, яке об'єднує 3 шахти: № 3, № 10, № 40.

У селищі працюють 2 середні школи, клуб, бібліотека, 12 магазинів. Споруджено стадіон, закладено 4 сквери, діють 8 спортивних майданчиків. Встановлено пам'ятник В. Володарському.

Будівництво селища почалося у 1902 році разом із закладкою першої шахти. Партійна та комсомольська організації створені у 1920 році. Уродженець селища Павлівки П. М. Мірющенко в роки Великої Вітчизняної війни був керівником ровенської підпільної групи «Могутній», і діяв під прізвищем М. А. Дубчака.

Група Мірющенка робила сміливі операції в тилу ворога, проводила велику політичну роботу серед населення. Влітку 1943 року Мірющенка разом з кількома товаришами заарештували гестапівці. Після жорстоких катувань вони були страчені.

Жителям селища С. А. Макарчуку та заслуженому шахтареві УРСР О. О. Шевченку за високі виробничі показники присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

ДА́Р'ЇНО-ЄРМАКІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Кріпенькій, за 20 км на південь від районного центру і за 8 км від залізничної станції Голута. Населення — 601 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Астахове, Карпове-Кріпенське.

Колгосп ім. Свердлова, центральна садиба якого знаходиться у Дар'їно-Єрмаківці, має 3,2 тис. орної землі. Виробничий напрям — м'ясо-молочне тваринництво та вирощування зернових культур.

У селі — восьмирічна школа, клуб, бібліотека. Є стадіон, спортивні майданчики.

Дар'їно-Єрмаківка заснована на початку XIX століття. У листопаді 1941 року в районі села проходили запеклі бої. На братській могилі, де поховано радянських воїнів, що загинули під час цих боїв, встановлено пам'ятник.

КАЛІ́НІНСЬКИЙ — селище міського типу, центр селищної Ради, підпорядковане Свердловській міській Раді. Розташований за 15 км на південний захід від районного центру і за 7 км від залізничної станції Довжанська. Населення — 2800 чоловік. Селищній Раді підпорядковані пункти Кондрюче, Хмельницький.

На території селища знаходяться шахтоуправління «Південно-Довжанське», збагачувальна фабрика та радгосп ім. Калініна.

У Калінінському — 2 восьмирічні та початкова школи, школа-інтернат. Діють 2 клуби, 3 бібліотеки. Є штучне водоймище, закладено парк.

Будівництво селища почалося у 1955 році одночасно із спорудженням шахт.

КОМСОМО́ЛЬСЬКИЙ — селище міського типу, центр селищної Ради, підпорядковане Свердловській міській Раді. Розташований за 6 км на північ від районного центру і за 12 км від залізничної станції Довжанська. Населення — 8321 чоловік. Селищній Раді підпорядковане селище Прохладне.

У Комсомольському є шахта № 6 «Центросоюз». Працюють середня і початкова школи та школа робітничої молоді. Є клуб, бібліотека, лікарня. Працюють підприємства побутового обслуговування. У 1948 році колектив шахти № 6 був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора за успішну відбудову підприємства і перевиконання довоєнного рівня видобутку вугілля. 27-ми жителям Комсомольського присвоєно звання Почесного шахтаря.

Селище засноване у 1932 році. Уродженець Комсомольського М. М. Григор'єв — член підпільної комсомольської організації «Молода гвардія». Був страчений разом з іншими молодогвардійцями. Посмертно нагороджений медаллю «Партизанові Вітчизняної війни» 1-го ступеня. Одна з вулиць селища носить ім'я Михайла Григор'єва.

ЛЕ́НІНСЬКЕ — селище міського типу, центр селищної Ради, підпорядковане Свердловській міській Раді. Розташоване за 15 км на південний захід від районного центру і за 12 км від залізничної станції Довжанська. Населення — 18 165 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Киселеве, Устинівка.

На території Ленінського є 5 вугільних підприємств: шахти № 25, № 48, «Харківська-Комсомольська» № 2, шахтоуправління № 72—74 та № 3-біс. За відбудову шахт Донбасу і довголітній, бездоганний труд 248 жителів селища відзначені урядовими нагородами.

У селищі — 2 середні, 3 восьмирічні та одна початкова школи. Працюють 5 клубів, 10 бібліотек. Функціонує лікарня. Є 10 магазинів, 6 їдалень, 5 відділень зв'язку. На території Ленінської селищної Ради (поблизу шахти № 25) споруджено пам'ятник льотчику В. І. Насонову, який загинув під час повітряного бою, що відбувся над селищем в роки Великої Вітчизняної війни.

У 1910 році приступили до будівництва першої шахти. З 1932 року вона носить назву № 9 ім. Леніна. Поряд з нею будувалися інші шахти. Навколо кожної з них виникали робітничі селища. У 1944 році їх об'єднали в одне, якому дали назву Ленінське.

За мужність, виявлену при форсуванні Дніпра в роки Вітчизняної війни, уродженець селища К. Л. Каминін був удостоєний звання Героя Радянського Союзу (загинув у 1944 році). До війни він працював бригадиром робітників очисного вибою на шахті № 9. У 1966 році звання Почесний шахтар було присвоєно бригадирам робітників очисних вибоїв М. П. Маймицькому (шахтоуправління № 3-біс) та І. І. Синовяту (шахтоуправління № 72—74).

МАТВІ́ЇВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 7,5 км на південний захід від районного центру і за 7 км від залізничної станції Довжанська. Населення — 382 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Антракоп, Іващенко, Ритикове, Уткине.

На території села розташована третя бригада колгоспу «Шлях до комунізму», яка має 1,7 тис. га земельних угідь. Тваринництво м'ясо-молочного напряму.

У Матвіївці — 2 початкові школи, клуб, бібліотека. Прокладено водопровід, насаджено парк.

Село засноване в 1907 році.

МЕДВЕЖА́НКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 13 км на північний захід від районного центру і за 5 км від залізничної станції Взривна. Населення — 1874 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Куряче, Миколаївка, Нагірне.

На території села розташована центральна садиба Свердловської птахофабрики. Фабрика має 3,2 тис. га орної землі. Робітник птахофабрики А. Є. Дружинін — кавалер ордена Слави.

У Медвежанці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Перші поселенці почали оселятися тут у 1800 році.

НОВОБОРОВИ́ЦІ — село, центр сільської Ради, розташоване за 25 км на південний захід від районного центру. Населення — 512 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Верхньотузлове, Дар'ївка, Зеленопілля, Любиме, Мар'ївка.

Центральна садиба колгоспу «Красный колос» знаходиться у Новоборовицях. Артіль має 7300 га орної землі. Вирощуються зернові і технічні (соняшник) культури. Тваринництво молочного напряму. З допоміжних підприємств є млин і маслоцех райхарчокомбінату (с. Любиме).

У Новоборовицях — середня школа, Будинок культури на 300 місць, 2 клуби, 2 бібліотеки, музей трудової слави. Функціонує лікарня.

Засноване село у 1896 році вихідцями з села Боровиці Київської губернії.

ОЛЕКСА́НДРІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 8 км на північний схід від районного центру і за 4 км від залізничної станції Красна Могила. Населення — 2003 чоловіка. Сільраді підпорядковані населені пункти Ананьївка, Панченкове.

В селі розташована 2-га комплексна бригада колгоспу «Шлях до комунізму». Розвинуте овочівництво. Напрям у тваринництві — м'ясо-молочний. Головою колгоспу працює кандидат економічних наук П. М. Ткаченко.

У селі є восьмирічна, 2 початкові школи, 2 клуби, бібліотека.

Олександрівка заснована у 1907 році.

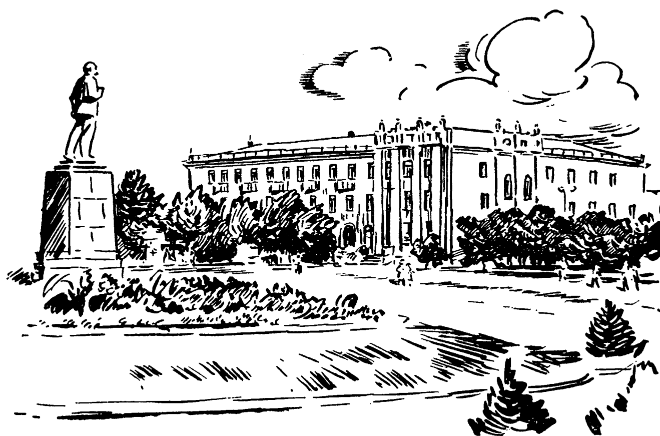
ПРОВА́ЛЛЯ — село, центр сільської Ради, розташоване за 15 км на північний схід від районного центру і за 10 км від залізничної станції Красна Могила. Населення — 1176 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Бобриківка, Зимівники, Маяк, Черемшине.

Центральна садиба радгоспу «Провальський» знаходиться у Проваллі. Радгосп має 9,7 тис. га орної землі. Тваринництво м'ясо-молочного напряму, розвинуте тонкорунне вівчарство, конярство.

У Проваллі є середня школа, клуб, бібліотека. Працює лікарня, відкрито їдальню. Прокладено водопровід.

Засноване село у першій половині XIX століття. На його території у 1846 році було створено державний кінний завод.

СЄВЕРОДОНЕЦЬК — МІСТО ОБЛАСНОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ

СЄВЕРОДОНЕЦЬК

Сєверодонецьк — місто обласного підпорядкування. Сєверодонецькій міській Раді підпорядковані робітничі селища Лісна Дача, Павлоград, Синецький, а також Сиротинська селищна Рада, що об'єднує селища міського типу Сиротине, Метелкіне і Воронове. Розташоване місто на піщаній горбистій рівнині між річкою Сіверським Дінцем і його лівою притокою річкою Боровою, за 6 км від найстарішого гірницького міста і залізничної станції Лисичанськ. Відстань до Луганська — 191 км залізницею і 110 км шосейним шляхом. Сєверодонецьк має пряме автобусне сполучення з Луганськом, Донецьком, Харковом, Лисичанськом, Рубіжним, Кадіївкою, Комунарськом, Старобільськом та іншими. Повітряні лінії зв'язують місто з Москвою, Києвом, Луганськом, Донецьком, Харковом, Сімферополем та багатьма іншими містами країни. Населення — 82 тис. чоловік.

В околицях міста виявлено залишки кількох неолітичних стоянок (VI—IV тисячоліття до н. е.). В більш пізній час — епоху міді-бронзи (III — початок I тисячоліття до н. е.) тут мешкали скотарсько-землеробські племена, які залишили після себе численні кургани.

Сєверодонецьк — найбільший центр хімічної промисловості України. Виникнення і становлення міста нерозривно пов'язане з будівництвом його провідного підприємства — хімічного комбінату. Лише 40 років тому тут був пустир, де вітер ганяв піщані хмари. XI з'їзд Комуністичної партії України, що відбувся у червні 1930 року, ухвалив рішення про швидке розгортання в Донбасі азотнотукового виробництва на базі коксівного вугілля[1]. Тоді ж у піщаний степ, поблизу Лисичанська, прийшли геологи, вчені, інженери. А у 1932 році Наркомат важкої промисловості СРСР створив у Лисичанську управління будівництва азотнотукового заводу[2]. «Штаб будови» — виконробська конторка — розташувався в сусідньому

[1] Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів і конференцій. К., 1958, стор. 545.

[2] Газ. «За большевистский штурм» (орган Лисичанського райкому КП(б)У та виконкому районної Ради депутатів трудящих), 7 листопада 1932 р.

селі Новосиротиному, в одному з трьох бараків, тут же обладнали і теслярсько-столярну майстерню, в двох інших жили будівельники. Недалеко від бараків були їдальня, кузня, стайня, воловник і гараж на 2 вантажні автомашини, які мала тоді будова. Все це було споруджене з хмизу й очерету, добутого на берегах Борової.

У 1934 році обсяг робіт на будівництві зріс, колектив робітників та інженерно-технічних працівників збільшився. Переважну більшість робітників становили жителі навколишніх сіл. Водночас прибували сюди з різних кінців країни добровольці.

Як тільки зійшли весняні води, і Сіверський Донець та Борова ввійшли в береги, будівельники почали прокладати шосейну дорогу до Лисичанська і залізничну вітку до станції Рубіжне, щоб доставляти устаткування і матеріали на будівельний майданчик. Робити все доводилось вручну. Тоді ще жила професія грабаря-землекопа. На озброєнні робітників були лопата, кайло, тачка. Вантажі перевозили кіньми і волами. Люди працювали з раннього ранку до пізнього вечора, залишаючись часто тут же й ночувати.

У ще важчих умовах доводилося працювати тим, хто навесні 1934 року почав будівництво робітничого селища. У вітряну погоду пісок засипав котловани, під'їзні шляхи, сліпив очі. Початок робітничому селищу поклали два бараки, споруджені із хмизу й очерету. Напередодні першотравневого свята відбулося перше новосілля.

Зразки самовідданої праці показували комуністи. З перших днів будівництва, ще в 1932 році, тут створюється партійна організація. Спочатку комуністів було небагато — лише 7 чоловік: муляр І. І. Іванов, штукатури П. Ф. Сенічкін, Т. І. Пендюра та інші. В наступні роки до рядів партії вступило багато будівельників. У 1933 році парторганізація «Лисхімбуду» налічувала 13 комуністів. Очолював її П. І. Таранов, якого направив на будову Лисичанський райком партії.

У 1934 році Донецький обласний комітет партії послав сюди з різних міст Донбасу 35 комуністів, які мали будівельні спеціальності. Більшість з них очолили будівельні бригади. Особливо відзначилися бригада мулярів, яку очолював І. І. Іванов, що прибув сюди з Горлівки, та бригада штукатурів, яку очолив П. Ф. Сенічкін, який приїхав на будову з Комунарська. У 1934 році партійна організація будови об'єднувала 54 комуністи, а в 1935 році — 122.

Пліч-о-пліч з комуністами з молодим запалом працювали комсомольці. Комсомольська організація «Лисхімбуду», що виникла в 1933 році, спочатку об'єднувала 15 юнаків і дівчат, а до 1935 року вона збільшилась майже в 10 разів і налічувала 146 членів.

У травні 1934 року Наркомат важкої промисловості СРСР прийняв рішення будувати біля Лисичанська не завод і робітниче селище при ньому, як це намічалося раніше, а найбільший в країні азотнотуковий комбінат і соціалістичне містечко[1]. І комуністи та комсомольці очолили соціалістичне змагання за виконання цих накреслень. На будівництві був неписаний закон: не виконав завдання — не йди з робочого місця[2]. День у день виконували виробничі норми на 160—170 проц. бригади штукатурів, керовані комуністами Т. І. Пендюрою і Ф. Т. Бундеєм,

Комсомольський проспект у Сєвєродонецьку.

[1] Газ. «Социалистический Донбасс», 28 травня 1934 р.
[2] Газ. «Лисичанский рабочий», 15 червня 1936 р.

Місто будується.

бригада мулярів Г. С. Кошкіна, бригада теслярів Д. Г. Стукалова та інші, бригада мостовиків, яку очолював О. М. Полков.

У серпні 1934 року будівельники закінчили прокладати шосейну дорогу, що зв'язала будівельний майданчик з Лисичанськом. Восени того ж року в селищі був зданий в експлуатацію перший капітальний, споруджений з шлакоблоків двоповерховий 12-квартирний будинок. А до XVII річниці Великого Жовтня до будівельного майданчика було підведено електроенергію. Тоді ж приступили до спорудження деревообробного заводу. Великою подією був пуск заводу силікатної цегли, що відбувся 24 липня 1936 року. Завод став головним постачальником стінового матеріалу.

Щоб організувати ритмічну роботу заводу, багато зусиль доклали директор заводу Г. М. Аверін, техкерівник К. К. Мірошниченко, робітники Н. Т. Шевченко, М. Р. Снопенко, В. Т. Богатиренко, Н. О. Ляшенко та інші.

Став до ладу також завод механізованої обробки деревини. Колектив будівельників, керований майстром С. Й. Скороходом, завершив будівництво залізничної вітки, і 1 серпня з станції Рубіжне на «Лисхімбуд» прибув перший паровоз.

10 жовтня 1936 року на «Лисхімбуді» вийшов перший номер багатотиражної газети «За стахановскую стройку» — орган бюро партійної організації і будкому профспілки. В статті «Велетень соціалістичної індустрії» вона розповіла про генеральний план спорудження хімічного комбінату, розроблений Народним комісаріатом важкої промисловості. Крім виробничих споруд, план передбачав також будівництво нового соціалістичного міста на 45 тис. жителів[1].

У лютому 1937 року почалося спорудження перших об'єктів комбінату. Спочатку було закладено котельно-механічний завод. У травні будівельники приступили до зведення корпусів виробництва слабої азотної кислоти і аміачної селітри. Почалися роботи на парокотельній, електропідстанції.

За ініціативою партійного бюро і будкому профспілки лисхімбудівці розгорнули соціалістичне змагання за досягнення кожним робітником середньоденної продуктивності не менш 50 крб. і зниження собівартості робіт проти кошторисної на 15 процентів. І вони цього досягли. Всі працювали з небувалим ентузіазмом. Комуністи виступали заспівувачами стахановського руху на будові. Понад 4 норми виробляли за зміну муляри, очолювані М. Н. Розсильним та Ф. І. Пензовим, бригада теслярів, яку очолював М. О. Посохов та штукатури на чолі з С. М. Даниленком.

26 жовтня 1938 року Указом Президії Верховної Ради УРСР селище будівельників було виведене з меж міста Лисичанська. 27 листопада 1938 року відбулися вибори в першу Раду депутатів трудящих Лисхімбуду. На цей час в селищі налічувалося 3249 чоловік. Тут було близько 30 двоповерхових жилих будинків. Були побудовані також поліклініка, лікарня, родильний будинок, підприємства побутового обслуговування — 2 магазини, їдальня, пекарня. На річці Боровій, в мальов-

[1] Газ. «За стахановскую стройку», 10 жовтня 1936 р.

ничій місцевості, був споруджений піонерський табір, де щороку відпочивали сотні дітей. Найменші громадяни селища одержали двоповерхові будинки ясел і садка. В селищі відкрили середню школу.

Було де будівельникам і культурно відпочити. Новий клуб мав зал для глядачів на 400 місць, приміщення для бібліотеки і гурткової роботи. У клубі демонструвалися кінофільми, влаштовувались лекції, літературні вечори, концерти колективів художньої самодіяльності: хору, оркестру народних інструментів, танцювального та інших.

Завдяки піклуванню комсомольців непривабливі піски швидко вкрилися зеленню. Комсомольська організація ухвалила, щоб кожний член ЛКСМУ посадив не менше трьох дерев і весь час доглядав за ними. Був насаджений молодий парк, в якому збудували літній театр.

Ще більше зросло селище в роки третьої п'ятирічки, яка відкрила нові перспективи для розвитку хімічної промисловості. «Третя п'ятирічка — п'ятирічка хімії!» — цей клич партії особливо близько сприйняли лисхімбудівці. Обговорюючи на своїх зборах матеріали XVIII з'їзду ВКП(б), комуністи ухвалили рішення про впровадження швидкісних методів будівництва. Першим об'єктом, який було вирішено збудувати швидкісним методом, став цех міцної азотної кислоти.

Рішення партійних зборів лисхімбудівці зустріли загальним схваленням. Комсомольська організація, яка налічувала вже 220 чоловік, оголосила цех азотної кислоти комсомольським об'єктом і направила туди виконробом комсомольця Д. Я. Кир'якова. Будівля цеху обсягом 41 тис. кубометрів була споруджена за 65 робочих днів.

16 червня 1939 року Наркомат хімічної промисловості СРСР за впровадження швидкісних методів на будівництві цеху азотної кислоти нагородив значком «Відмінник соціалістичного змагання» 16 робітників та інженерно-технічних працівників Лисхімбуду.

У зв'язку із зростанням обсягу будівництва в 1940 році на Лисхімбуді була створена велика спеціалізована організація — будівельно-монтажне управління харківського територіального тресту «Донбасважбуд». На кінець 1940 року в управлінні «Донбасважбуд» налічувалося понад 3 тис. робітників та інженерно-технічних працівників[1].

У 1941 році намічено було ввести до ладу перші цехи хімічного комбінату. Проте відчути радість трудової перемоги будівельникам не вдалося: почалася Велика Вітчизняна війна.

Життя селища пішло іншим руслом. З перших же днів 300 лисхімбудівців пішли у Червону Армію. В липні евакуювалось на Урал будівельне управління «Донбасважбуд». У вересні почали демонтаж і евакуацію цехів хімічного комбінату і заводу силікатної цегли. На Лисхімбуді залишились лише котельно-механічний завод і деревообробний комбінат, які почали працювати на оборону країни.

Жителі селища подавали також велику допомогу госпіталям, що розмістилися тут. Особливо багато зусиль докладали, щоб забезпечити поранених радянських бійців усім необхідним, секретар селищної Ради комсомолка М. С. Крутько, головний лікар лікарні Г. Ф. Чижикова, голова жінради селища О. К. Агафонова, верстатниця деревообробного комбінату Є. А. Дуванова та інші.

Майже все населення селища з наближенням лінії фронту брало участь у спорудженні оборонних рубежів.

11 липня 1942 року Лисхімбуд був окупований німецько-фашистськими військами[2].

Як і всюди, де хазяйнували фашистські недолюдки, тут почалися чорні дні. До планів німецького командування входило вивезти з Лисхімбуду до Німеччини промислове устаткування, що залишилося. Для цього окупанти вирішили збудувати заліз-

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-1658, оп. 1, спр. 473, арк. 9.

[2] Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів К., 1963, стор. 406.

ничну вітку від селища до Сіверського Дінця, а також спорудити на річці переправу, щоб перетягнути вагони, навантажені устаткуванням, на залізничну магістраль. Близько семи місяців щодня фашистські молодчики зганяли під загрозою розстрілу жителів селища на роботу, але вони зривали плани ворога. Жоден вагон з устаткуванням не пішов у Німеччину.

На момент окупації селища в ньому лишилося тільки 120 жителів, головним чином старі і діти. Інші або пішли в Червону Армію, або евакуювалися з підприємствами на схід країни.

Багато лисхімбудівців із зброєю в руках боролися за свободу і незалежність соціалістичної Батьківщини. У Сєвєродонецьку є вулиця, яку жителі міста назвали іменем свого земляка Героя Радянського Союзу В. С. Сметаніна. У травні 1944 року в боях під Вітебском підполковник Сметанін — заступник командира полка проявив особливу мужність і відвагу. 48-му стрілецькому полку 17-ої гвардійської Червонопрапорної дивізії довелося вести вперті бої за утримання села Рудаків. Під командуванням В. С. Сметаніна гвардійці відбили 30 атак ворога. Двічі водив їх в контратаку Сметанін особисто. У цьому бою він і загинув. 24 березня 1945 року В. С. Сметаніну посмертно присвоєне звання Героя Радянського Союзу. Його іменем в селі Рудаках Вітебської області названа школа.

Золоту Зірку Героя Радянського Союзу носить колишній командир батареї 34-го гвардійського гаубичного артилерійського полка М. П. Бойко — тепер викладач Рубежанського філіалу Харківського політехнічного інституту. Високої нагороди М. П. Бойко був удостоєний за вміле керівництво батареєю під час боїв на Орловсько-Курському напрямку. 7 липня 1943 року під селом Понирі Ольховського району на Курщині його батарея протягом дня відбивала шалені атаки гітлерівців. Наприкінці дня фашисти кинули на цю ділянку 70 танків. Підпустивши їх на близьку відстань, артилеристи розстріляли впритул 11 танків, інших примусили відступити.

У складі 60-ї стрілецької дивізії визволяв від фашистських загарбників міста і села Донбасу житель селища шахтар В. М. Федоренко — нині начальник дільниці Сєвєродонецького тресту «Будмеханізація». Високого звання Героя Радянського Союзу кулеметник Федоренко був удостоєний за особисту мужність, проявлену в боях при форсуванні Дніпра.

Самовіддано працювали трудящі Лисхімбуду, щоб відбудувати його після визволення від німецько-фашистських загарбників. 1 лютого 1943 року воїни 41-ї гвардійської стрілецької дивізії під командуванням генерал-майора М. П. Іванова, що входила до складу 4-го гвардійського стрілецького корпусу 1-ї гвардійської армії, вигнали з Лисхімбуду німецько-фашистських загарбників. Проте на лівому березі Сіверського Дінця надовго встановилась лінія фронту, селище Лисхімбуд стало ареною жорстоких боїв, що тривали до 2 вересня 1943 року, коли воїни 279-ї стрілецької дивізії під командуванням генерал-майора В. С. Потапенка розгромили ворожі війська в районі Лисичанська.

Велику організаторську роботу серед жителів Лисхімбуду розгорнула селищна Рада, яка була відновлена вже 3 лютого 1943 року. Коли внаслідок контрнаступу гітлерівців Лисхімбуд став ареною боїв, вона вжила заходів, щоб організовано евакуювати населення з фронтової зони. Більшість жителів селища до вересня 1943 року проживала в селі Чабанівці теперішнього Кремінського району. Тут з ініціативи селищної Ради було створено підсобне господарство, яке відіграло велику роль у забезпеченні лисхімбудівців продовольством. На початку вересня в селище повернулися жителі. Матеріальні збитки, заподіяні гітлерівцями Лисхімбуду, обчислювалися величезною сумою — 54,3 млн. карбованців[1].

Були створені спеціальні бригади, які пристосовували зруйновані будинки до того, щоб у них можна було жити, розбирали руїни на території комбінату. Керував цими роботами С. П. Агафонов, який був тоді на трьох посадах: секретаря партійної

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-1658, оп. 1, спр. 473, арк. 31.

організації, що налічувала лише 4 чоловіки, директора хімкомбінату і уповноваженого Наркомату хімічної промисловості СРСР. Йому активно допомагала секретар комсомольської організації М. С. Крутько.

10 жовтня 1943 року бюро Луганського обласного комітету КП(б)У прийняло постанову про відбудову Лисичанського хімічного комбінату. Передбачалося насамперед відбудувати жилі будинки, під'їзні колії і шосейні дороги, завод силікатної цегли і ремонтно-механічний завод[1].

Незважаючи на труднощі воєнного часу, Центральний Комітет ВКП(б) і Радянський уряд, дбаючи про швидку відбудову Лисхімбуду, направляли сюди будівельні матеріали, устаткування, інструменти, продовольство, одяг, взуття, а також інженерно-технічні і робітничі кадри.

На кінець 1946 року будівельники тресту «Лисхімпромбуд», створеного Міністерством хімічної промисловості СРСР у 1945 році, завершили відбудову заводу силікатної цегли, котельно-механічного заводу, а також близько 6780 кв. метрів житла, тобто стільки, скільки його було напередодні війни.

Ще раніше були відбудовані середня школа, клуб, поліклініка, родильний будинок, дитячий садок і ясла, магазин, комунальні підприємства.

У прискоренні темпів будівництва Лисхімбуду вирішальну роль відіграли заходи, проведені Центральним Комітетом Комуністичної партії.

Пленум ЦК ВКП(б), що відбувся у лютому 1947 року, в постанові «Про заходи піднесення сільського господарства в післявоєнний період» відмітив велике значення будівництва і швидкого введення в експлуатацію Лисичанського хімічного комбінату для збільшення виробництва добрив і хімікатів, необхідних колгоспам і радгоспам. На заклик ЦК КП(б)У, Луганського обкому партії, Центрального Комітету ЛКСМУ і Луганського обкому комсомолу весною 1947 року на будівництво прибуло понад 400 комуністів і близько 5000 юнаків та дівчат.

Через нестачу житла будівельники жили в наметах, у навколишніх селах. Всі вони були пройняті одним бажанням — збудувати на пісках красиве, світле місто, гідне соціалістичної епохи.

Для керівництва зрослою партійною організацією на будівництві за рішенням ЦК ВКП(б) було створено партійний комітет. Очолив його інженер О. М. Сафонов, який був затверджений парторгом ЦК ВКП(б) на будівництві. Центральний Комітет ВКП(б) і Радянський уряд вжили також заходів до зміцнення керівництва будівництвом, направивши сюди досвідчених інженерно-технічних працівників. Серед них були керуючий трестом «Лисхімпромбуд» П. П. Новиков (з 1963 року заступник міністра будівництва УРСР), головний інженер М. М. Жуковський та інші. Директором споруджуваного хімічного комбінату був призначений Г. І. Вілесов (з 1965 року міністр хімічної промисловості УРСР).

На кінець 1950 року в основному закінчилось створення будівельної бази: були збудовані заводи збірного залізобетону, червоної цегли, арматурний і шлакоблочний, деревообробний комбінат, реконструйовано завод силікатної цегли. Це дало змогу широко впроваджувати індустріальні методи в будівництво.

Для розв'язання наукових проблем виробництва азотних добрив у 1950 році було створено філіал державного науково-дослідного і проектного інституту азотної промисловості та органічного синтезу.

Напередодні 1951 року будівельники відзначили ще одну трудову перемогу: вони здали в експлуатацію перші виробництва хімічного комбінату — цехи переробки довізного аміаку на слабу азотну кислоту і аміачну селітру. В березні 1951 року ці підприємства дали першу товарну продукцію, і з цього часу почалося життя хімічного комбінату як діючого підприємства.

Колективи будівельників неустанно продовжували удосконалювати виробництво. Раніше, ніж на інших будовах країни, тут була впроваджена комплексна

[1] Луганський облпартархів, ф. 94, оп. 2, спр. 4, арк. 71, 72, 75.

організація праці, потоково-швидкісні методи будівництва, все в більших масштабах провадились індустріалізація і механізація будівельних робіт.

Вперше в Радянському Союзі на Лисхімбуді створили новий дешевий стіновий матеріал — глиносилікат, вироби з якого на 20—40 процентів дешевші, ніж такі ж вироби з бетону і залізобетону. Одному з творців глиносилікату інженерові К. К. Мірошниченку в 1962 році присуджено Ленінську премію.

У 1952—1955 рр. будівельники здали в експлуатацію теплоелектроцентраль, аміачне виробництво, цех натрієвої селітри, виробництво метилового спирту, цех вуглеамонійних солей та інші. Уже на початок 1959 року вони виконали завдання шостої п'ятирічки по продуктивності праці, про що рапортували XXI з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу[1].

Розвиваючи виробничу базу і борючись за впровадження на будівництві всього нового, прогресивного, будівельники і монтажники в 1956—1958 рр. виконали великий обсяг робіт по нарощуванню потужності теплоелектроцентралі і раніше введених в експлуатацію виробництв. У ці роки було споруджено і кілька цехів. Тим самим будівництво першої черги комбінату в обсязі, передбаченому постановою Ради Міністрів СРСР, ухваленою у липні 1947 року, було завершено[2].

За видатні успіхи, досягнуті в будівництві хімічного комбінату, Президія Верховної Ради СРСР в 1958 році присвоїла звання Героя Соціалістичної Праці члену-кореспонденту Академії будівництва і архітектури УРСР, керуючому трестом «Лисхімпромбуд» П. П. Новикову і бригадиру монтажників С. М. Чернову, 35 чоловік були нагороджені орденами і медалями. Ордена Леніна були удостоєні бригадир мулярів В. Д. Захаров, бригадир слюсарів-трубопровідників О. Л. Копнін, муляр Ф. І. Пензов, слюсар-сантехнік М. І. Савін.

У зв'язку з введенням в дію нових виробництв і успішним освоєнням їх потужностей хімічний комбінат став провідним підприємством у країні по виробництву мінеральних добрив. У порівнянні з 1951 роком випуск їх на кінець 1958 року збільшився у 8,6 раза, а продуктивність праці зросла в 6 разів. Продукцію комбінату високо оцінили не тільки колгоспи і радгоспи Радянського Союзу, але й селяни Польщі, Болгарії, Югославії, Індії та інших країн, куди експортувалися добрива.

Крім високоякісної гранульованої аміачної селітри, комбінат виробляв для потреб сільського господарства, промисловості і медицини натрійову і калійну селітру, вуглеамонійні солі, карбамід, азотну кислоту, аміак і аміачну воду, сухий лід, рідку вуглекислоту, метиловий спирт, вищі спирти, формалін тощо.

Широкого розмаху набрав тут рух раціоналізаторів і винахідників. На кінець 1958 року вперше в хімічній промисловості Радянського Союзу було розроблено і впроваджено автоматичне і телемеханічне управління всіма електропідстанціями і станціями водопостачання хімкомбінату з єдиного пульта управління, що дало можливість скоротити обслуговуючий персонал на 35 чоловік, а також забезпечити надійне і стійке постачання електроенергії і води об'єктам хімічного комбінату і міста. Велика заслуга в розв'язанні цієї проблеми заступника головного інженера комбінату з енергетики П. С. Рабіна та інженерів Б. С. Тольянського, К. Б. Кана, І. С. Ромесла.

Слідом за цим було завершено комплексну автоматизацію цеху аміачної селітри, де були використані нові, прогресивні засоби автоматичного контролю і регулювання усіх технологічних процесів з одного пульта управління. Цей цех був першим автоматизованим виробництвом у системі азотної промисловості СРСР.

У селищі виникли нові проектно-конструкторські організації хімічної промисловості. Ще в 1956 році тут відкрито філіал Дослідно-конструкторського бюро автоматики, в 1958 році — філіал Інституту автоматики Держплану УРСР і Дослідно-конструкторське бюро синтетичних продуктів.

---

[1] Газ. «Вперед», 23 січня 1959 р.

[2] Газ. «Луганская правда», 24 серпня 1958 р.

З розвитком виробництва швидко зростало селище хімбудівців, яке у 1950 році було назване Сєвєродонецьком. У 1958 році за рішенням виконкому Луганської обласної Ради депутатів трудящих його віднесено до категорії міст районного підпорядкування.

На 1959 рік тут проживало 33 тис. чоловік. Місто забудовувалося відповідно до генерального плану, розробленого Харківським державним інститутом «Міськбудпроект». План втілював у собі найновіші досягнення міського будівництва. У місті виросло багато впорядкованих будинків із загальною житловою площею 180 тис. кв. метрів, 4 середні школи, 2 училища профтехосвіти, дитячі ясла і садки, нові чудові приміщення поліклініки і родильного будинку, готель, хлібозавод, критий ринок, три їдальні, 20 магазинів, автовокзал, клуб із залом на 600 місць, будинок громадських організацій та інші. Було прокладено каналізацію, а також 35 км тротуарів, укладено 40 тис. кв. метрів асфальту. Міська Рада депутатів трудящих організувала соціалістичне змагання жителів за краще озеленення свого кварталу. На вулицях зеленіли 60 тис. дерев, 163 тис. декоративних кущів і 600 кущів троянд. Розрісся і покращав парк культури і відпочинку, в якому будівельники спорудили відкритий театр, читальню, павільйон настільних ігор, танцювальний майданчик, а також штучне озеро, що стало в літній час чудовим місцем відпочинку.

Після травневого (1958 р.) Пленуму ЦК КПРС, який спрямував зусилля радянського народу на створення в країні «великої хімії», перед будівельниками і хіміками Сєвєродонецька постало завдання — виконати обсяг будівельно-монтажних робіт у два з половиною рази більший, ніж було зроблено за всі післявоєнні роки, спорудити нову велику групу виробництв[1].

У відповідь на рішення Пленуму ЦК КПРС комсомольці Сєвєродонецька оголосили будову ударною комсомольською. ЦК ВЛКСМ підтримав їх і оголосив хімкомбінат всесоюзною ударною комсомольською будовою.

За ініціативою Луганського обкому КП України і Луганського раднаргоспу трест «Лисхімпромбуд» у 1960 році був реорганізований в комбінат «Луганськхімбуд» — найбільшу в країні будівельно-монтажну організацію по спорудженню хімічних підприємств. Його очолив Герой Соціалістичної Праці П. П. Новиков. Головним інженером комбінату був призначений заслужений будівельник УРСР В. А. Медер. В 1961 році на базі нового будівельного матеріалу — глиносилікату — був створений домобудівний комбінат, який очолив ветеран будівництва, лауреат Ленінської премії К. К. Мірошниченко. Створення цього комбінату поклало початок новому етапу індустріального домобудування.

Натхнені рішеннями XXII з'їзду КПРС, сєвєродонецькі будівельники виступили з патріотичною ініціативою — виконувати семигодинне завдання за 6 годин, а в зекономлений час працювати в рахунок дострокового введення в експлуатацію нових об'єктів хімічної індустрії. Цей почин схвалили ЦК КПРС, Рада Міністрів СРСР і ВЦРПС. 19 січня 1963 року вони прийняли спеціальну постанову, в якій рекомендували за прикладом сєвєродончан розгорнути соціалістичне змагання на всіх будовах хімічної промисловості країни.

Активними учасниками змагання стали комсомольці, очолювані штабом Всесоюзної ударної комсомольської будови. 31 травня 1963 року ЦК ВЛКСМ скликав у Сєвєродонецьку всесоюзну нараду представників ударних комсомольських будов країни. Вона зібралась для того, щоб вивчити багатий досвід сєвєродонецьких комсомольців. 1 червня відбулося засідання виїзного бюро ЦК ВЛКСМ, яке схвалило досвід роботи штабу Сєвєродонецької ударної комсомольської будови, комсомольських організацій трестів «Сєвєродонецькхімбуд» і «Промхіммонтаж» і занесло їх до «Книги літопису комсомольських справ семирічки».

Новий животворний струмінь у виробничу діяльність сєвєродонецьких будівельників вніс грудневий (1963 року) Пленум ЦК КПРС, який прийняв грандіозну

[1] Газ. «Вперед», 8 серпня 1958 р.

програму хімізації народного господарства країни. На будові з ще більшою силою розгорнулось соціалістичне змагання за дострокове введення в експлуатацію об'єктів хімічного комбінату. В авангарді тих, що змагалися, йшли комуністи і комсомольці. Комсомольсько-молодіжна бригада мулярів, керована комуністом В. Д. Захаровим, стала ініціатором встановлення своєї, комсомольської норми виробітку. Замість одного кубометра цегляної кладки вона вирішила вважати нормою 1,2 кубометра. Комсомольсько-молодіжна бригада монтажників, керована Олександром Шатровим, підтримавши цей почин, запропонувала виконання завдання на 120 процентів вважати за 100. Незабаром таких бригад на будові налічувалось сотні.

На основі удосконалення виробництва, впровадження нової технології і передових методів будівництва, завдяки величезному трудовому ентузіазму, колектив будівельників у 1964 році успішно справився з узятими соціалістичними зобов'язаннями.

За дострокове введення в експлуатацію важливих об'єктів на Сєвєродонецькому хімічному комбінаті Президія Верховної Ради СРСР нагородила 103 передовиків будови орденами і медалями, а бригадиру слюсарів-монтажників О. Д. Годіяку присвоїла звання Героя Соціалістичної Праці. Орденом Леніна були нагороджені Д. Я. Кир'яков — керуючий трестом «Сєвєродонецькхімбуд», І. В. Пшеничко — бригадир будівельного управління тресту «Сєвєродонецькхімбуд», М. О. Скуридін — бригадир слюсарів-монтажників тресту «Промхіммонтаж», П. П. Новиков — начальник комбінату «Луганськхімбуд»[1].

ЦК ВЛКСМ нагородив почесними грамотами комсомольські організації трестів «Сєвєродонецькхімбуд» і «Промхіммонтаж».

Завдяки величезній організаторській і виховній роботі партійних, комсомольських і профспілкових організацій, творчій праці робітників, інженерів і техніків комбінату «Луганськхімбуд» завдання семирічного плану було виконане достроково — 22 листопада 1965 року. За роки семирічки колективи будівельників ввели в дію 79 хімічних комплексів у Сєвєродонецьку, Лисичанську і Рубіжному, 710 тис. кв. метрів житла. Діти одержали 25 устаткованих шкіл, 40 дитячих садків і ясел. Було споруджено сім лікарень і поліклінік, три клуби і чудовий Палац культури у Сєвєродонецьку.

Бригада монтажників тресту «Промхіммонтаж», яку очолює Герой Соціалістичної Праці О. Д. Годіяк (перший зліва).

За успішне виконання завдань семирічного плану 101 передовика праці Президія Верховної Ради СРСР нагородила орденами і медалями. Високо оцінена праця колективу тресту «Сєвєродонецькхімбуд», який за досягнуті успіхи в спорудженні підприємств хімічної промисловості і забезпечення дострокового введення в дію великих виробничих потужностей 12 серпня 1966 року нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора[2].

За роки семирічки Сєвєродонецький хімкомбінат став флагманом хімії України. У співдружності з проектантами і вченими сєвєродонецькі хіміки випередили багато

[1] Газ. «Луганская правда», 13 серпня 1964 р.

[2] Газ. «Луганская правда», 15 серпня 1966 р.

вітчизняних і зарубіжних хімічних підприємств по освоєнню нових технологічних схем і процесів. Понад 30 видів продукції виробляє комбінат. Серед них головне місце посідають вітаміни родючості — мінеральні добрива і сировина для синтетичних матеріалів.

28 вересня 1958 року від газопроводу Ставрополь—Москва на комбінат почав надходити природний газ. Це поклало початок великій роботі по переведенню підприємства на більш цінний вид сировини. Колектив хімкомбінату вперше у світовій практиці почав виробляти метанол і вищі спирти з природного газу. Вартість багатьох хімічних продуктів набагато знизилась. Крім того, значно спростились технологічні схеми виробництва, збільшилась продуктивність устаткування, обслуговуючий персонал зменшився на 200 чоловік, поліпшились умови праці. За роки семирічки в результаті переведення підприємства на природний газ хіміки міста зекономили державі 25 млн. карбованців.

Особливо значний ефект від використання природного газу як хімічної сировини був одержаний з введенням в експлуатацію в 1963 році виробництв ацетилену і його похідних, що поклало початок комплексному використанню природного газу. Освоєння випуску цих продуктів на основі переробки природного газу стало великою творчою перемогою радянських учених, проектантів і хіміків.

Сєвєродонецький комбінат став поставщиком сировини для виробництва синтетичних матеріалів: пластичних мас, штучних волокон, каучуку, плівок, лаків, клеїв, розчинників, замінювачів шкіри, фарбників, лікувальних препаратів і багато іншого.

На будівництві одного з цехів Лисичанського хімкомбінату. Герої Соціалістичної Праці — бригадир монтажників С. М. Чернов та начальник комбінату «Луганськхімбуд» П. П. Новиков. 1963 р.

На комбінаті впроваджуються найновіші досягнення хімічної науки і техніки. В цьому велика заслуга колективів науково-дослідних, проектних і конструкторських установ міста. Філіал Дослідно-конструкторського бюро автоматики за роки семирічки виріс у головну організацію країни по автоматизації підприємств азотної і аніліно-фарбової промисловості. Його творчий колектив у співдружності з працівниками філіалу Інституту автоматики Держплану УРСР розробив багато схем автоматизації процесів хімічного виробництва на основі застосування електронних керуючих обчислювальних машин, а також створив чимало приладів і засобів автоматизації, які вперше почали застосовуватися на комбінаті.

Філіал Державного науково-дослідного і проектного інституту азотної промисловості і органічного синтезу розробив і впровадив технологію добування метилового спирту та ацетилену з природного газу. Разом з Дослідно-конструкторським бюро синтетичних продуктів він створив технологію виробництва адипінової кислоти, необхідної для виготовлення синтетичних волокон (нейлону).

Особливо багато зробили хіміки для автоматизації виробництва. В 1958 році на комбінаті працював тільки один автоматизований цех, а на кінець 1965 року їх було 25. Управління виробничими процесами тут провадиться з диспетчерських пунктів. У різних виробництвах встановлено понад 20 тис. приладів і 2,5 тис. систем автоматичного контролю і управління технологічними процесами. Завдяки автомати-

Заслужений винахідник УРСР старший апаратник Сєвєродонецького хімкомбінату В. О. Макаренко.

зації виробничих процесів протягом семирічки було зекономлено понад 5 млн. карбованців[1].

Рада Міністрів СРСР 11 січня 1962 року ухвалила віднести Сєвєродонецький хімкомбінат до зразково-показових підприємств хімічної промисловості Радянського Союзу за рівнем комплексної механізації і автоматизації.

Впровадження нової техніки і передових технологічних процесів, автоматизації і механізації, удосконалення форм організації праці і виробництва сприяли підвищенню продуктивності праці, яка за роки семирічки зросла на хімкомбінаті на 91,8 проц. і є найбільш високою в азотній промисловості країни. Виробіток на одного працюючого за цей час збільшився у 2,5 раза. Все це дозволило достроково виконати завдання семирічки по всіх техніко-економічних показниках і одержати прибуток 172 млн. крб. Особливо значні результати досягнуті у виробництві мінеральних добрив. Семирічний план випуску продукції був виконаний у лютому 1965 року, тобто майже на рік раніше строку. Країна одержала понад план тисячі тонн мінеральних добрив. За роки семирічки випуск валової продукції хімкомбінату зріс проти 1958 року в 5,4 раза[2].

Протягом семирічки раціоналізатори хімкомбінату зекономили 14 920 тис. крб. За заслуги в розвитку винахідництва і впровадження винаходів у народне господарство Президія Верховної Ради УРСР у 1965 році присвоїла почесне звання заслуженого винахідника Української РСР директору комбінату В. Ф. Гогіну і старшому апаратнику В. О. Макаренку.

На хімкомбінаті народилося багато патріотичних починань, спрямованих на поліпшення техніко-економічних показників підприємства. Особливе поширення дістав почин старших апаратників комуністів О. І. Снопенка, В. І. Грицутенка та Г. І. Захарченка, які стали заспівувачами змагання за економію сировини і матеріалів, за кожний народний карбованець.

Глибоко вивчає і сприяє впровадженню у виробництво передових методів роботи міський комітет партії. Завдяки цьому досвід передовиків стає надбанням багатьох колективів.

З самого початку семирічки на хімкомбінаті, підприємствах будівельної індустрії розгорнувся рух за комуністичну працю. Його ініціатором у листопаді 1958 року виступив комсомольсько-молодіжний колектив цеху карбаміда. Уже в грудні 1958 року цьому цеху бюро Луганського обкому ЛКСМУ присвоїло звання колективу комуністичної праці і нагородило Почесною грамотою[3]. На початок 1967 року на підприємствах Сєвєродонецька налічувалось 339 колективів і 738 ударників комуністичної праці. Вони з честю виправдовують це почесне звання.

За дострокове виконання завдань семирічного плану по виробництву хімічної продукції, використання внутрішніх резервів, впровадження нової техніки і передової технології Президія Верховної Ради СРСР Указом від 4 травня 1966 року нагородила Сєвєродонецький хімічний комбінат орденом Леніна. Директору комбінату В. Ф. Гогіну було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці, 108 працівників комбінату нагороджено орденами і медалями[4]. Ордена Леніна удостоєні старші апаратники В. І. Грицутенко, М. К. Приженков, В. В. Сухіна та інші. Серед нагороджених орденом Трудового Червоного Прапора — перший секретар Сєверо-

---

[1] Газ. «Луганская правда», 15 листопада 1966 р.
[2] Газ. «Лисичанский химик», 31 грудня 1965 р.
[3] Луганський облпартархів, ф. 311, оп. 3, спр. 62, арк. 29, 30.
[4] Газ. «Луганская правда», 28 травня 1966 р.

донецького міськкому КП України Ю. Я. Мачула, апаратник І. М. Косенко, головний інженер хімкомбінату В. П. Єгоров, старша апаратниця Є. О. Полянська, директор філіалу Державного науково-дослідного і проектного інституту азотної промисловості і органічного синтезу О. П. Мастеров та інші. У 1967 році за високі виробничі досягнення, здобуті в соціалістичному змаганні на честь 50-річчя Радянської влади, колектив хімічного комбінату нагороджено пам'ятним прапором ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС.

В роки семирічки у місті виросло друге промислове підприємство — завод склопластиків. У 1965 році стала до ладу перша черга заводу. Нині він випускає 11 видів виробів з склопластиків. Близько 40 міст є споживачами нового чудового матеріалу. Серед них — Курський електроапаратний, Комунарський металургійний заводи, Луганський тепловозобудівний завод імені Жовтневої революції, Ташкентський завод торговельного устаткування та інші.

Людину, що вперше приїздить до Сєвєродонецька, приємно вражають краса вулиць, нарядні парки і площі. У забудові міста відобразились досягнення радянської архітектури. Тут знайшли широке втілення останні новинки градобудівництва — забудова мікрорайонами, де жилі будинки і культурно-побутові заклади становлять єдиний архітектурний ансамбль. Прямі, широкі, асфальтовані вулиці, яких у місті 22, високі, світлі, схожі за контурами, але всі різні за оформленням будинки, просторі площі, а навколо усього цього — море зелені. Такий Сєвєродонецьк, який по праву можна назвати містом-садом.

У 1963 році панорама озеленення Сєвєродонецька експонувалася на міжнародній виставці в місті Ерфурті (НДР). «Оазис в пустині!» — вигукували численні відвідувачі павільйону СРСР. А почувши про те, що під кожне дерево, посаджене і вирощене, засипався привезений здалеку чорнозем, що усі ці квіткові клумби, сквери, парки і навіть оксамитова трава на обочинах вирощені на штучному грунті, зарубіжні гості павільйону не могли приховати захоплення і подиву.

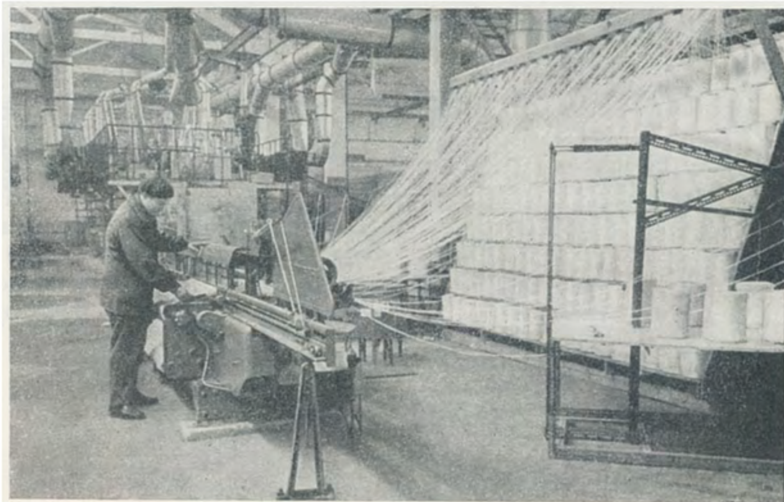
Вважалося, що піски — загибель для рослинності. Однак у Сєвєродонецьку прижилися найрізноманітніші декоративні і фруктові дерева: акація, тополі, клен, в'яз, шовковиця, черемха, липа, дуб, каштан, горобина, береза, абрикос, вишня, яблуня, туя та інші, двадцять п'ять найменувань чагарників: лох вузьколистий, бирючина, бузок, жасмин-чубушник, скомпія, троянди, айва японська, тамарикс та інші, понад двісті сортів квітів.

На кінець 1965 року (з урахуванням приміської зони) на кожного жителя припадало 80 кв. метрів зелених насаджень.

У цьому величезна заслуга ініціативного колективу цеху озеленення хімічного комбінату. З 1959 року він щорічно удостоювався честі бути учасником Виставки досягнень народного господарства СРСР. В 1961 році багато працівників цеху озеленення були нагороджені медалями ВДНГ.

В місті є все необхідне для творчої праці, навчання і культурного відпочинку. В жилих кімнатах вбудовані меблі, зручні балкони у квітах і в'юнких рослинах, у кухні — газові плити. В кожну квартиру підведено холодну і гарячу воду. В місті діє економічна і гігієнічна схема постачання гарячої води і опалення від ТЕЦ, яка дозволила зовсім відмовитись від внутріквартальних котельних. При кожному будинкоуправлінні — добре обладнані піонерські кімнати, в яких є бібліотечки, різні ігри, спортивний інвентар. Не гірші житлові

На Сєвєродонецькому заводі склопластиків.

умови і в одинаків. У переважній більшості — це юнаки і дівчата, які прибули за комсомольськими путівками. Всі вони проживають у споруджених за типовими проектами, впорядкованих гуртожитках по 2, 3, 4 чоловіки в кімнаті. В гуртожитках є червоні кутки, побутові кімнати, а біля будинку, як правило,— спортивний майданчик.

Добре організований внутріміський транспорт. Комфортабельні автобуси курсують як по місту, так і до робітничих селищ.

Міська Рада депутатів трудящих постійно дбає про поліпшення організації торгівлі, громадського харчування і побутового обслуговування; у 1967 році в місті було 73 продовольчих, промтоварних і спеціалізованих магазини та 70 різних ларків, 49 їдалень і домових кухонь, 5 кафе, 3 ресторани. В місті працює побутовий комбінат.

З розширенням торговельної мережі міста зростає товарооборот. У 1967 році він становив 51,7 млн. карбованців. Зростання товарообороту пояснюється не тільки збільшенням кількості населення міста, але й підвищенням його купівельної спроможності. На 1 січня 1967 року в особистій власності сєвєродончан було 1,1 тис. легкових автомобілів, понад 5 тис. мотоциклів і моторолерів, 10,5 тис. холодильників, 11,3 тис. пральних машин, 1200 піаніно, 10,1 тис. телевізорів і 21,2 тис. радіоприймачів.

Сєвєродонецьк має широко розгалужену мережу медичних закладів, які оснащені сучасною апаратурою і устаткуванням та забезпечені висококваліфікованими медичними кадрами. На кінець 1967 року в місті працювало 264 лікарі і 720 спеціалістів середнього медичного персоналу. Заслуженою повагою у сєвєродончан користуються Г. Ф. Чижикова, Б. С. Сосновська, А. К. Білецький, Л. О. Рушковська, Є. Л. Руліна.

З 1948 року головним хірургом Сєвєродонецького медичного об'єднання працює Я. І. Дядюра. За самовіддану роботу Я. І. Дядюрі присвоєно звання заслуженого хірурга УРСР.

Головні медичні заклади міста розташовані в одному місці. Це цілий лікувальний комбінат. На передньому плані височіє красивий чотириповерховий будинок поліклініки, а в глибині парку розташовані лікувальні споруди. Тут одночасно можуть лікуватися 640 чоловік.

У місті є дитяча поліклініка і лікарня, які також устатковані за останнім словом медичної техніки, санітарно-епідемічна станція, станція швидкої допомоги і пункт переливання крові. Чудова поліклініка і на хімічному комбінаті, де прийом провадять лікарі всіх спеціальностей. Крім того, на всіх виробництвах міста є 23 медичні пункти.

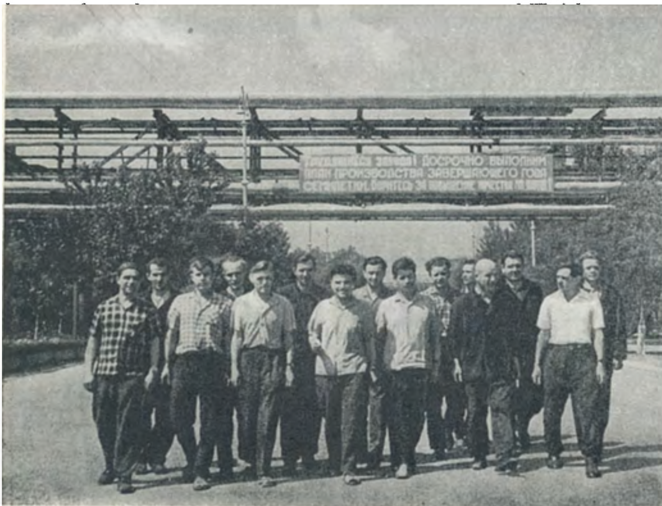
У 1966 році на медичне обслуговування сєвєродончан було витрачено понад 2,2 млн. крб., у 1967 році на ці цілі асигновано 2,3 млн. карбованців.

Мережа медичних закладів у місті безперервно зростає. В 1965—1966 рр. відкрито філіал дитячої консультації, в лікарняному містечку — новий корпус терапевтичного відділення, а на одній з нових вулиць— стоматологічну поліклініку.

Велика увага приділяється оздоровленню трудящих через нічні профілакторії, курорти, будинки відпочинку, туристичні бази. Тільки в 1959—1965 рр. у будинках відпочинку провели свої чергові відпустки 22,5 тис. чоловік, а в санаторіях — 10,3 тис. чоловік.

«Курортом без відриву від виробництва» називають трудівники хімкомбінату нічний профілакторій. Розташований він у сосновому лісі поблизу міста. В 1959—1965 рр. тут відпочило 4 тис. чоловік.

Послідовники знатного апаратника Сєвєродонецького хімкомбінату О. І. Снопенка.

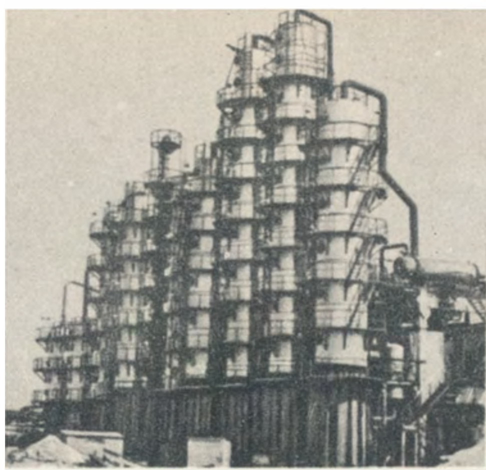

Сєвєродонецький ордена Леніна хімічний комбінат. 1967 р.

Хімічний комбінат. Пульт управління цеху капролактаму.
Сєвєродонецьк. 1967 р.

Хімічний комбінат. Ректифікаційні колони.
Сєвєродонецьк. 1967 р.

В лабораторії науково-дослідного інституту органічних напівпродуктів та барвників.
Рубіжне. 1967 р.

Хімічний комбінат. Рубіжне. 1967 р.

До послуг сєвєродончан — Кремінський будинок відпочинку, розташований за 35 км від міста, в заповідному лісі, найкрасивішому місці Донбасу. В будинок відпочинку не обов'язково їхати з двотижневою путівкою. Сотні сєвєродончан проводять у ньому свій вихідний день по одноденній путівці.

У літній сезон понад 2,5 тис. робітників і службовців щомісяця відпочивають на 17 туристських базах міста. Вони також розташовані в мальовничих місцях по берегах річок Сіверського Дінця, Борової, Айдару, Осколу.

На річці Боровій, крім того, створено чудовий піонерський табір «Лісова казка». В ньому проводять літні канікули діти будівельників. Недалеко від робітничого селища Щедрищевого розкинувся піонерський табір ім. Ю. Гагаріна для дітей хіміків. Щороку в таборах відпочиває понад 2,7 тис. дітей.

Однією з особливостей Сєвєродонецька є те, що в ньому живе переважно молодь. Середній вік його жителів — 27 років. Тому не дивно, що тут дуже розвинуті фізична культура і спорт.

У 1962 році сєвєродончани виступили ініціаторами масового розвитку спорту серед городян різного віку. Тоді ж було створено міську раду розвитку фізкультури і спорту, яка взяла під свій контроль будівництво найпростіших спортивних споруд у житлових кварталах, мікрорайонах, парках, скверах, в учбових закладах, на підприємствах і стала активним пропагандистом спорту серед населення. Очолював раду палкий прихильник спорту Герой Соціалістичної Праці П. П. Новиков.

За два роки спортивні майданчики було побудовано всюди. На кінець 1965 року їх налічувалось 475. Будівництво найпростіших спортивних споруд провадилося силами населення.

Десятки тисяч трудящих після робочого дня виходили на суботники. Тепер у місті кожний другий житель займається спортом. Ініціатива, що народилася у Сєвєродонецьку, підхоплена багатьма містами країни[1]. Невипадково тут у вересні 1965 року проходила Всесоюзна нарада по розвитку масового спорту.

У місті поширено понад 30 видів спорту. Найбільш масовим є теніс. Ним займаються на 24 тенісних майданчиках і школярі, і робітники, і службовці, і пенсіонери. Зимові тенісні корти — гордість Сєвєродонецька. Проектувались вони також на громадських засадах. Авторами проекту є головний інженер комбінату «Луганськхімбуд», заслужений будівельник Української РСР В. А. Медер та інженер В. С. Купріянов. На цих кортах не раз проводились змагання на першість Радянського Союзу з теніса. У місті працюють 4 дитячі спортивні школи.

Місцева футбольна команда «Хімік» змагається за першість країни серед команд класу «А».

Тисячі спортсменів після роботи грають на 70 баскетбольних і 143 волейбольних майданчиках. Захоплюються сєвєродончани і важкою атлетикою, боротьбою, боксом, настільним тенісом, бадмінтоном, шахами, туризмом та іншими видами спорту.

Любителі альпінізму мають свій клуб «Едельвейс». Ентузіасти підводного плавання теж об'єднані в клуб. Свої тренування вони проводять на озерах, річках, а також виїжджають на Чорне море. В місті є чудовий плавальний басейн, в якому цілий рік займаються плавці різного віку. Взимку, коли футбольні поля перетворюються на катки, більше половини сєвєродончан стають на ковзани. В 1966 році у Сєвєродонецьку кожен 20-й житель мав спортивний

Басейн піонерського табору Сєвєродонецького хімкомбінату.

[1] Ю. Метаев. Спортивный Северодонецк. М., 1964, стор. 15.

50 7-505

Новий спортивний комплекс у Сєвєродонецьку.

розряд, а на кожні 60 чоловік припадав один громадський інструктор.

За великі успіхи у будівництві спортивних споруд, масовість фізкультури і спорту сєвєродонецькі фізкультурники в 1964 році були нагороджені грамотами Президії Верховної Ради УРСР і Центральної ради Спілки спортивних товариств і організацій СРСР[1]. В 1965 році комітет ради ВДНГ присвоїв Сєвєродонецьку звання першого спортивного міста країни.

Міська громадська рада по фізкультурі і спорту була нагороджена дипломом першого ступеня, а її активісти одержали медалі ВДНГ.

З кожним роком в Сєвєродонецьку розширюється система народної освіти. В 1967 році в місті було 17 загальноосвітніх шкіл: дві початкові, вісім восьмирічних, шість середніх і школа-інтернат. В них навчалося 12,8 тис. чоловік.

Всі школи мають умови для навчально-виховної роботи: світлі класи, лабораторії, майстерні, спортивні зали і пришкільні майданчики. Під час спорудження багатьох шкіл були використані найновіші досягнення шкільного будівництва. В цьому відношенні характерна середня школа № 3, яка вперше на Україні збудована з плавальним басейном. Школа-інтернат являє собою великий комплекс споруд, розміщених на площі 14 га. До комплексу входять навчальний корпус, два гуртожитки (для хлопчиків і для дівчаток) на 300 чоловік кожний і харчовий блок, які з'єднані між собою теплим переходом. Для обслуговування учнів є господарський комплекс, в якому розміщені пральня, гараж, душова. Тут же, на території шкільного містечка, споруджено 15-квартирний будинок для вчителів. Для політехнічного навчання вихованців створені різні майстерні. Заняття в школі можна проводити і на відкритому повітрі, на спеціальному майданчику. Для учнів середніх і старших класів устатковані метеорологічні і зоологічні ділянки. Частина шкільного містечка зайнята під фруктовий сад і ділянки під овочеві й польові культури, теплицю, парники. В школі-інтернаті є також футбольне поле з трибунами на 250 місць, бігові доріжки, баскетбольні і волейбольні майданчики, ями для стрибків у довжину і висоту, гірка для зимових ігор тощо.

У школах міста працює 737 вчителів і 43 вихователі. 47 з них Міністерство народної освіти УРСР нагородило значком «Відмінник народної освіти УРСР». В. Г. Деркульській, О. А. Завгородньому та М. П. Усовій присвоєно звання заслуженого вчителя школи УРСР.

В 1964—1965 рр. у Сєвєродонецьку відбулися обласні, республіканські і всесоюзні наради працівників масових шкіл, присвячені вивченню досвіду сєвєродонецьких шкіл по зміцненню навчально-матеріальної бази, поліпшенню викладання

[1] Газ. «Вперед», 22 травня 1965 р.

хімії, ліквідації в 1—4 класах другорічництва. В 1965 і 1966 роках досвід роботи шкіл міста демонструвався на Виставці досягнень народного господарства СРСР.

Великі кошти відпускаються щороку на позакласне виховання учнів. В 1965 році відкрито Палац піонерів, станції юних техніків і юних натуралістів, дитяча спортивна школа і міська дитяча бібліотека. З 1957 року тут працює музична школа. В 1966 році в ній навчалося 375 дітей. При школі є вечірнє відділення для дорослих.

Великим піклуванням оточені діти дошкільного віку. В 1967 році в місті працювало 36 дошкільних дитячих закладів, в яких виховувалось 7,5 тис. дітей.

Крім масових шкіл для дітей у місті працюють п'ять середніх шкіл робітничої молоді і одна заочна середня школа, в яких у 1967 році навчалося 3,2 тис. чоловік. 8 училищ на денному і вечірньому відділеннях готують кадри для хімічної промисловості і будівництва, в них навчається до 6 тис. чоловік.

В училищах працюють кваліфіковані викладачі і майстри виробничого навчання. Великим авторитетом користується директор училища № 1 В. А. Короткевич, якого в 1965 році нагороджено орденом Леніна, та директор училища № 23 П. С. Мащенко, якому в тому ж році присвоєно звання заслуженого викладача трудових резервів УРСР.

З 1962 року в місті відкрито хіміко-механічний технікум. В 1967 році на денному і вечірньому відділеннях тут навчалося понад 1,6 тис. чоловік. Технікум готує кваліфікованих механіків і технологів для хімічного комбінату, а також техніків промислового і цивільного будівництва. В 1963 році відкрито також загальнотехнічний факультет Рубіжанського філіалу Харківського політехнічного інституту, де навчається понад 1350 хіміків і будівельників міста.

Важливою подією в культурному житті міста було відкриття в 1966 році музичного училища, яке готує викладачів музики і співів, керівників гуртків художньої самодіяльності.

Взагалі 40 проц. жителів вчиться. В 1967 році на кожних 12 чол. працюючих припадав 1 чол. з вищою і на кожних 9 чол.— 1 чол. з середньою спеціальною освітою.

У Сєвєродонецьку є де культурно відпочити. До послуг жителів міста Палац культури будівельників, чотири клуби, широкоекранний кінотеатр на 800 місць, парк культури і відпочинку, понад 35 великих червоних кутків, 18 добре устаткованих агітмайданчиків. У 1967 році розкрив свої двері новозбудований Палац культури хіміків, у якому є два зали для глядачів на 1100 і 400 місць, чудові приміщення для бібліотеки, кімнати для гурткової роботи.

Трудящі міста завжди мають можливість подивитися кінофільми, виступи колективів художньої самодіяльності або професіональних артистів, що приїжджають на гастролі. За 1965 рік кожний житель подивився в середньому 34 кінофільми. В місті працювало понад 250 колективів художньої самодіяльності, що об'єднували близько 8 тис. учасників. Визнанням глядачів користуються хорові колективи Українського науково-дослідного інституту керуючих обчислювальних машин, клубу хіміків, вокальний ансамбль хімкомбінату, філіалу Державного науково-дослідного і проектного інституту азотної промисловості і органічного синтезу, медичного об'єднання, естрадний колектив цеху контрольно-вимірювальних приладів хімкомбінату і багато інших.

У любителів драматичного мистецтва великий авторитет завоював колектив Палацу культури будівельників. Велика заслуга в цьому режисера С. Д. Кричевського.

Самодіяльний ансамбль пісні і танцю

Урочисте відкриття нової середньої школи в Сєвєродонецьку. 1965 р.

Заняття в технічному училищі. Северодонецьк.

Палацу культури хіміків, керівником якого з дня його створення (1960 р.) є М. А. Баржанський, не раз брав участь в обласних і республіканських оглядах художньої самодіяльності і за своєю виконавською майстерністю не поступається професіональним колективам. У березні 1966 року цьому колективу присвоєно звання народного ансамблю пісні й танцю.

При клубі хіміків з 1960 року працює самодіяльна кіностудія. Вона створила чимало цікавих документальних фільмів. Серед них кінокартини «Тут ми живемо», яка на другому всесоюзному огляді любительських фільмів у 1962 році одержала почесний диплом, першу премію ВЦРПС і премію Спілки журналістів СРСР, «Біжи, струмочок» і «Крапелька», відзначені на четвертому обласному огляді в 1965 році дипломами першого ступеня. У створення кінофільмів багато творчої енергії вклали працівники хімічного комбінату та інших підприємств міста В. А. Бейлик, С. Д. Матвієнко та інші. За зразкову організацію виховної роботи серед трудящих міста ВЦРПС у 1965 році нагородив клуб хіміків дипломом.

Велику культурно-виховну роботу серед жителів міста провадять громадські університети: марксизму-ленінізму, технічного прогресу, економічних знань, здоров'я, культури, батьківський, фізкультури і спорту, де з лекціями виступають партійні, радянські і господарські працівники, інженери, лікарі, вчителі, працівники культури і спорту. В 1966 році слухачами цих університетів було 1680 чоловік.

8 масових бібліотек, в тому числі одна дитяча, налічують у своїх фондах понад 300 тис. томів. У 1967 році бібліотеками користувалися 27,3 тис. жителів міста. Великий інтерес вони проявляють до заходів, що проводяться бібліотеками: читацьких конференцій, літературних вечорів, зустрічей з письменниками тощо. На промислових підприємствах і в науково-дослідних закладах міста — 12 технічних бібліотек. В 1967 році книжковий фонд їх становив понад 628 тис. томів і користувалося ними 14 216 чоловік. Переважна більшість жителів міста є постійними читачами якої-небудь бібліотеки.

Близько 2 тис. сімей міста мають особисті бібліотеки, в яких налічується від 1000 до 2000 книг політичної, художньої, наукової та іншої літератури. В 1966 році 3815 жителів були постійними передплатниками багатьох видань.

Бойовими помічниками партійних, радянських, профспілкових і комсомольських організацій міста в мобілізації трудящих на успішне виконання завдань, поставлених Комуністичною партією і Радянським урядом, є газети: міська — «Комуністичний шлях», що почала виходити з квітня 1965 року, і дві багатотиражні: будівельників — «Вперед» (з грудня 1947 року) і хіміків — «Северодонецкий химик» (з січня 1961 року).

При редакціях газет «Комуністичний шлях» та «Вперед» працюють літературні об'єднання, куди входять робітники, інженерно-технічні працівники, вчителі, лікарі, учнівська молодь. Твори членів об'єднання друкуються у збірниках, журналах, республіканських і обласних газетах.

Клуб молодих літераторів при редакції газети «Комуністичний шлях» — «Ровесник», яким керує член Спілки письменників СРСР Й. Б. Курлат, провів кілька конкурсів на кращий твір, присвячений народженню комсомолу, 50-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції та інші. Велику роботу провадять літературні об'єднання також по пропаганді книги серед населення.

Місто хіміків відоме далеко за межами Радянського Союзу. Країни соціалістичного табору, а також Англія, Голландія, Індія, Фінляндія, Об'єднана Арабська Республіка — такий далеко не повний перелік держав, куди надходить продукція з маркою Сєверодонецького ордена Леніна хімічного комбінату. На комбінаті навчалися робітники з Корейської Народно-Демократичної Республіки, Народної Республіки Болгарії, Румунської Народної Республіки та з інших країн.

Велику допомогу подає країнам соціалістичної співдружності Сєверодонецький філіал Державного науково-дослідного і проектного інституту азотної промисловості і синтетичних продуктів. За розробленими співробітниками інституту проектами в 1961 та 1963 році були збудовані і введені в дію заводи по виробництву аміаку, слабої азотної кислоти та аміачної селітри в Болгарії і Румунії. За практичну допомогу при спорудженні і налагодженні роботи цих підприємств головний інженер інституту В. В. Харламов та начальник енерговідділу інституту Є. Ф. Мажара нагороджені урядом Народної Республіки Болгарії орденом Трудового Червоного Прапора, а інженери О. Д. Ковальов та І. Т. Скицький — орденом Праці.

Обмінюються досвідом роботи також колективи Сєверодонецького заводу залізобетонних виробів та спорідненого заводу в Софії. Тільки протягом 1965—1967 рр. понад 200 жителів Сєверодонецька відвідали Болгарію, Румунію, Польщу, НДР, Чехословаччину, Кубу та інші країни. Активно працює в місті товариство радянсько-болгарської дружби.

Чудове майбутнє міста Сєверодонецька. У перспективі воно набагато розширить свої межі. Кількість населення зросте майже вдвоє, до 130—140 тис. чоловік. В районі Чистого озера буде споруджено новий міський центр. Саме озеро ввійде в комплекс центрального парку культури і відпочинку. Місто забудовуватиметься 8—12-поверховими будинками. Значно розшириться мережа шкіл, магазинів, дитячих ясел і садків, культурно-побутових підприємств тощо. В 1966 році почалося будівництво таксомоторного парку на 200 автомашин, індустріального інституту, нового спортивного залу, закритого катка, критого ринку. Будуть споруджені драматичний театр, нові кінотеатри, лікарня хлібокомбінату, плавальний басейн, стадіон. У Сєверодонецька молодий вік, але його біографія одна з багатьох яскравих ілюстрацій невпинного руху радянського народу по шляху до комунізму.

Г. Ю. БАРАНКОВ

НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ, ЦЕНТР СЕЛИЩНОЇ РАДИ, ПІДПОРЯДКОВАНОЇ СЄВЕРОДОНЕЦЬКІЙ МІСЬКІЙ РАДІ

СИРОТИ́НЕ — селище міського типу, центр селищної Ради, підпорядковане Сєверодонецькій міській Раді. Розташоване за 6 км від Сєверодонецька і за 4 км від залізничної станції Переїзна, Сіверський Донець протікає за 3 км від Сиротиного. Населення — 2998 чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Воронове і Метелкіне.

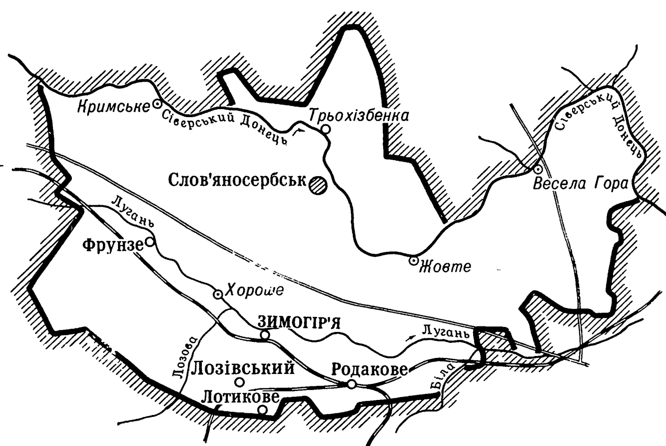
Частина населення працює на підприємствах Сєверодонецька, частина в сусідньому радгоспі «Лесная дача».

У селищі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Засноване Сиротине наприкінці XVII століття. У листопаді 1905 року на хуторі Вороновому відбувся збройний виступ селян. Жителі хутора боролися з петлюрівцями та білогвардійцями в рядах Старобільського партизанського загону. Уроженцю селища І. Ф. Бикову посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. В лютому 1943 року командир літака В. Кратевич і штурман І. Биков спрямували свій палаючий літак на ворожий корабель, повторивши подвиг М. Гастелло.

На околиці селища виявлено неолітичну стоянку (V—IV тисячоліття до н. е.).

СЛОВ'ЯНОСЕРБСЬКИЙ РАЙОН

СЛОВ'ЯНОСЕРБСЬК

Слов'яносе́рбськ (давні назви — Підгірне (до 1784 року), Донецьк (до 1817 року) — селище міського типу, адміністративний центр Слов'яносербського району. Розташований на правому березі Сіверського Дінця, за 32 км від Луганська і за 15 км від залізничної станції Зимогір'я Донецької залізниці. З обласним центром селище зв'язане асфальтованим шосе. Населення — 5 тис. чоловік.

В околицях селища було досліджено кургани з похованнями епохи пізньої бронзи (II — початок I тисячоліття до н. е.).

Історія виникнення Слов'яносербська пов'язана з появою в XVI столітті на території між річками Луганню і Сіверським Дінцем сторожових постів запорізького козацтва. Перша згадка в історичних документах про існування такого поста, з зимівниками й хуторами на місці теперішнього Слов'яносербська відноситься до 1740 року[1].

Інтенсивне заселення цього краю припадає на 50—60-і рр. XVIII століття. Сюди, на ще незаймані плугом родючі землі, перебралися на запрошення російського уряду серби, хорвати, чорногорці, болгари, а також молдавани й поляки, з яких сербські полковники Іван Хорват, Іван Шевич та Райко Прерадович формували піші й кінні полки. Ці військові з'єднання мали охороняти південні кордони російської держави від наскоків турків і татар[2]. Спеціальною грамотою від 1752 року їм передавалася у вічне володіння (з правом передачі нащадкам) земля: рядовим — 20—40 четів, поручикам — 80, капітанам — 100 (четь дорівнювала 0,26 га). Крім того, вони одержували грошову платню і мали право на безмитну торгівлю і ремісництво. Шевич, Прерадович та інші сербські й волоські офіцери, що прийшли з ними, стали

---

[1] Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии. Катеринослав, 1880, стор. 87.

[2] Д. І. Багалій. Заселення південної України і перші початки її культурного розвитку. Х., 1920, стор. 77.

Загальний вигляд Слов'яносербська. 1967 р.

першими поміщиками цього краю. Територія між Луганню й Сіверським Дінцем, на якій виникли військові поселення, почала називатися Слов'яносербією[1]. В числі їх було село Підгірне, засноване в 1753 році сербами та іншими слов'янами. У Підгірному розміщувалась і 8-а рота Бахмутського полку, до якого влилися сербські загони.

Нелегко жилося першим поселенцям Слов'яносербії. В голому необжитому степу не було ні харчів, ні лісу для житла. Люди їли привезені з собою сухарі, розмочені у воді, дику цибулю і часник. Для будування найпростішого житла доводилося возити ліс здалеку. Слідом за військовими поселенцями в Слов'яносербію почали переселятися селяни з Харківської, Чернігівської, Курської і Смоленської губерній, а також торгові люди з різних країв Росії, яких вабили пільгові умови торгівлі.

1773 року село Підгірне вже мало 158 дворів з 973 мешканцями (з них 496 чоловіків). Населення, крім виконання військових обов'язків, займалося землеробством, тваринництвом і садівництвом. Військові поселення Слов'яносербії у 1775 році були ліквідовані, а землі їх увійшли до складу Катеринославської провінції Новоросійської губернії. У 1784 році село Підгірне перейшло до категорії міст, перейменоване на Донецьк і стало повітовим центром. Оскільки мешканцям постійно загрожувала повінь від весняного розливу Дінця, Донецьк у 1817 році було перенесено на нове місце (за 2,5 км від ріки) і одночасно перейменовано на Слов'яносербськ.

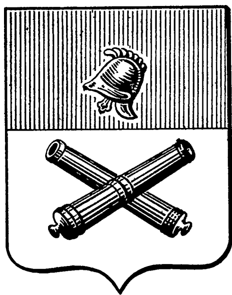
Його герб, затверджений 2 серпня 1811 року, символізував призначення військових поселень. Являв собою щит, поділений на дві частини. У верхній, на золотому полі, був зображений срібний шишак (шолом), у нижній, на червоному полі,— дві схрещені мідні гармати, які відображали сусідство з Луганським чавуноливарним заводом[2].

У передреформені роки в Слов'яносербську проживало 1515 чоловік (з них 246 представників дворянства й духівництва, 1008 селян, 125 дворових людей, 136 міщан). За даними 1858 року місту належало 1667 десятин землі, в т. ч. 1451 — за його межами. Власниками цього багатства були переважно дворяни й міська управа.

В документах за 60-і роки XIX століття є згадка і про існування в Слов'яносербську цегельного заводу, що виробляв щорічно продукції на 800 крб. сріблом. Виробництво місцевого будівельного матеріалу сприяло забудові міських вулиць. На початку 60-х рр. у місті було 410 приватних будинків та 4 державні будови. На центральній площі міста щорічно проводилось 3 ярмарки, йшла жвава торгівля хлібом, худобою, молочними продуктами, а також глиняним посудом, полотном, косами, діжками, смушковими шапками, кожухами, кошиками, плетеними з лози, (на 1858 р. у місті було вже 30 ремісників). Місцеві торгівці мали 18 крамниць та 3 магазини зі складами.

Великою підмогою для жителів міста, особливо для селян (державних і поміщицьких), було чумакування. Чумаки возили хліб, переважно поміщицький і

[1] Географическо-статистический словарь Российской империи, т. 3, СПб., 1866, стор. 97.
[2] Центральний державний архів стародавніх актів, ф. 1355, од. зб. 33, арк. 1.

Герб Слов'яносербська, затверджений 29 липня 1811 р.

купецький до Таганрога, Ростова, Маріуполя і Бердянська. А звідти — рибу, сушені фрукти й сіль[1].

Після проведення земельної реформи 1861 року у Слов'яносербському повіті Катеринославської губернії все ж переважало велике поміщицьке землеволодіння. Дворянам належало 85,9 проц. усіх земель. Середній дворянський наділ майже в 170 разів перевищував середній селянський. Низькою була техніка обробітку землі. Невипадково з 1872 по 1885 рік середня врожайність з 1 десятини по Слов'яносербську становила: пшениці — 1,5—2 чверті, ячменю — 2 чверті, вівса — 3 чверті з десятини (чверть — 1,16 цнт).

Щоб якось зводити кінці з кінцями, слов'яносербські селяни-бідняки змушені були втридорога орендувати землю у місцевих поміщиків і куркулів або ж іти на заробітки в Луганськ, Алчевськ та на сусідні шахти[2]. Там у першому десятиріччі XX століття вони залучались до революційного руху — брали участь у страйках.

Яким же був Слов'яносербськ напередодні першої російської революції? За матеріалами 1904 року тут жило 3900 чоловік. У місті налічувалося 737 будинків, зокрема 280 цегляних, 618 — критих соломою. Всі 23 вулиці були не забруковані, не освітлювались у нічний час.

Навесні 1903 року в Слов'яносербську та навколишніх селах були вже відомі газета «Искра» та журнал «Заря», що їх доставляли з Луганська представники місцевої інтелігенції. Коли почалися революційні події 1905 року, в місті регулярно з'являлися листівки, що їх випускав Луганський комітет РСДРП[3]. Поширювали їх робітники Луганського паровозобудівного заводу І. П. Остапенко та М. С. Помогайбенко.

Агітація луганських більшовиків знаходила в повіті дедалі сприятливіший грунт внаслідок дальшого класового розшарування селянства. З 1877 по 1905 рік середній земельний наділ на двір зменшився з 11,7 до 8,1 десятини. Без робочої худоби лишилося 64,3 проц. дворів, без корів — 52,5 проц. дворів[4].

Революційна робота серед селян повіту особливо посилилась навесні 1905 року, коли при Луганському комітеті РСДРП було створено селянську групу. Вона випускала листівки із зверненнями до селян, як наприклад: «Доволі ж терпіти, селяни! Розігнімо свої зігнуті спини! Повстаньмо, всі, як один!».

Восени 1905 року хвиля революційних виступів охопила більшість волостей Слов'яносербського повіту. Селяни відмовлялися сплачувати поміщикам високу орендну плату, захоплювали і ділили між собою панські землі, громили поміщицькі маєтки. У жовтні 1905 року почалися заворушення в самому Слов'яносербську. Учні повітового училища під керівництвом викладача В. М. Кисельова вимагали скасування уроків закону божого, поліпшення харчування учнів, зниження плати за навчання. У відповідь дирекція викликала поліцію, багатьох учасників виступу заарештували, виключили з училища[5]. У Слов'яносербську був створений невеликий революційний загін, який під час Горлівського збройного повстання у грудні 1905 року разом з іншими дружинниками обороняв від нападу козаків залізничні станції Дебальцеве, Гришине, Авдіївка. 16 грудня 1905 року Слов'яносербський повіт Катеринославської губернії був оголошений на воєнному становищі[6].

---

[1] Сборник статистических сведений по Екатеринославской губернии. Славяносербский уезд. Катеринослав; 1886, стор. 290.

[2] Революция 1905—1907 гг. в национальных районах России. М., 1955, стор. 100.

[3] И. Берхин. Луганская большевистская организация в период первой русской революции М., 1947, стор. 12.

[4] О М. Максимов. Селянство Донбасу в 1917 році. Сталіно, 1961, стор. 67.

[5] Луганський облдержархів, ф. 57, оп. 1, спр. 1, арк. 3.

[6] Революция 1905—1907 гг. в национальных районах России, оп. стор. 116.

Незважаючи на це, влітку 1906 року революційні виступи слов'яносербського селянства набрали ще більшої сили. 27 червня бідняки Знам'янки та Пришибу—хуторів, розташованих за 5 км від Слов'яносербська, захопили й поділили між собою землі поміщика Вуїча. Ліс вони оголосили громадською власністю. Жителі села Сокольників, розташованого за 7 км від Слов'яносербська, заявили поміщикові, що віднині платитимуть за оренду десятини землі 3 крб., а не 8, як досі[1].

Надіслані Катеринославським генерал-губернатором війська жорстоко розправилися з учасниками революційних виступів. Однак луганські більшовики і у важкі роки реакції не припиняли революційної роботи в повіті.

Столипінська реформа ще більше загострила обстановку в селах Слов'яносербського повіту. Якщо на початок 1917 року одне селянське господарство мало від 3,1 до 3,3 десятини землі, то приватновласницьке — 230 десятин. Навколо Слов'яносербська з'явилися великі куркульські хутори: Ящиків, Кріпаки та інші.

Наприкінці XIX століття в економічному житті Слов'яносербська спостерігається застій. Проте помітно розвивається Луганськ. Тут зосередилось на той час дві третини промислових підприємств повіту і половина робітників. З огляду на це кабінет міністрів у 1882 році прийняв рішення про переведення повітового центру з Слов'яносербська в більш перспективний Луганськ з переселенням туди чиновництва. Все це не могло не позначитися на розвитку Слов'яносербська. Жителі займалися в основному сільським господарством. Бідняки та середняки становили 80 проц. селянства, що жило в місті. Поряд з сільським господарством вони по 7—8 місяців на рік працювали на найближчих рудниках, заводах і залізниці.

Деяке пожвавлення міського життя було в 1912 році, коли почалося шлюзування Сіверського Дінця і спорудження поблизу Слов'яносербська пристані. Це призвело до підвищення в місті цін на будови. Тимчасове пожвавлення не мало вирішального впливу на розвиток міста.

У Слов'яносербську раніше, ніж в інших місцях повіту, почала розвиватись народна освіта. Вже в 1857 році у повітовому училищі навчалося 148 дітей, у церковно-парафіальному — 31. Але ці навчальні заклади неспроможні були розв'язати проблему освіти населення, бо на це відпускалося коштів майже втроє менше, ніж на утримання поліції. В 1889 році, наприклад, на утримання поліції було витрачено 1963 крб., а на народну освіту — 735 крб. (У 1892 році — відповідно 1671 крб. і 735 крб.)[2]. Не дивно, що письменного населення в повіті в 1897 році було тільки 17,9 проц. У 1912 році в Слов'яносербську діяли 5 нижчих навчальних закладів (3 чоловічі і 2 жіночі). У матеріалах перепису 1897 року згадується про земську і приватну бібліотеки з читальним залом у Слов'яносербську. В 1902 році в земській бібліотеці було 293 читачі (які прочитали 3765 книг). Книжковий фонд її налічував 1208 томів, 82 проц. читачів становили діти й підлітки.

В 70-х рр. XIX століття у Слов'яносербську було відкрито земську лікарню. В 1879 році вона мала стаціонарне відділення на 10 ліжок, пологового відділення не було[3]. У складних випадках породіль клали в загальні палати. Тут працював один лікар, один фельдшер і одна акушерка. Лікарня обслуговувала населення 8 сіл, а також хуторів: Жовтого, Морозівки, Крутогорівки та ін. У 1904 році на одне лікарняне місце припадало 884 чоловіки. За таких умов було дуже важко подавати медичну допомогу, а тим більше боротися з епідеміями. Коли в 1914 році у Слов'яносербську почалася пошесть на тиф, в окремих родинах умирало по 3—4 чоловіки.

З початком першої світової війни в Слов'яносербську пожвавився революційний

---

[1] Газ. «Донецкое слово» (орган Донецького гірничо-промислового району), 28 червня 1906 р.

[2] Памятная книжка и адрес-календарь Екатеринославской губернии. Катеринослав, 1894, стор. 148, 149.

[3] В. Н. Брагин. Очерки истории развития земской медицины в Славяносербском уезде. Луганськ, 1913, стор. 5.

Група учасників громадянської війни, що брали участь у визволенні Слов'яносербська від денікінських банд (перший зліва сидить Є. П. Дикалов). 1919 р.

рух. Сюди дедалі частіше надходили вістки про загибель фронтовиків, приїздили поранені, покалічені війною солдати. Занепадали селянські господарства, в яких не стало основних працівників. Дедалі уважніше прислухались жителі міста до слів луганського більшовика Й. Д. Брагіна, висланого сюди в 1916 році за участь у антивоєнних виступах. За його ініціативи 2 березня 1917 року в приміщенні одної з слов'яносербських шкіл відбувся мітинг бідноти на підтримку Лютневої буржуазно-демократичної революції[1]. Поліцію було роззброєно. У квітні того ж року після гострої боротьби з есерами, обрали Раду селянських депутатів[2] на чолі з місцевим жителем, колишнім моряком Чорноморського флоту, більшовиком В. С. Висоцьким. На вимогу слов'яносербських селян Рада розгорнула боротьбу за зниження орендної плати за землю, за поліпшення умов праці трудящих. 4 червня 1917 року відбувся з'їзд Рад селянських депутатів Слов'яносербського повіту, делегати якого прийняли більшовицьку резолюцію, що вимагала передачі всіх земель у руки тих, хто її обробляє. Під впливом більшовицької агітації селяни захоплювали у поміщиків орну землю й випаси.

У грудні 1917 року, після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції, в Слов'яносербську створився ревком. До його складу ввійшли В. С. Висоцький (голова), М. С. Помогайбенко, І. К. Волокитин, Є. П. Дикалов, В. А. Терентьєв та ін. Наприкінці грудня виник слов'яносербський партійний осередок, до складу якого увійшов 41 комуніст[3].

Разом з членами ревкому перші комуністи палко взялися за втілення в життя ленінського Декрету про землю. Слов'яносербські селяни одержали кращі землі в заплаві Сіверського Дінця, а також інші ділянки, що раніше належали Вуїчу, Кучерявому, Костянтиновим та іншим поміщикам. Готуючись до весняної сівби 1918 року, слов'яносербський ревком звернувся до Луганського міського комітету партії з проханням допомогти відремонтувати сільськогосподарський інвентар. Робітники паровозобудівного заводу Гартмана (тепер завод ім. Жовтневої революції) виділили слов'яносербцям сортове залізо та інші матеріали.

Та активну діяльність органів Радянської влади перервав наступ австро-німецьких окупантів. Для боротьби з інтервентами в березні 1918 року у Слов'яносербську було сформовано загін, що ввійшов до складу Першого Луганського соціалістичного загону. В числі його добровольців був В. А. Терентьєв, В. І. Цимбал та інші слов'яносербці[5]. Перше бойове хрещення загін мав у середині березня під роз'їздом Дубов'язівка. Пізніше він влився в 5-у Українську армію К. Є. Ворошилова і в її лавах здійснив героїчний похід від Луганська до Царицина. Підпільна група, створена у Слов'яносербську, підтримувала зв'язок з Луганським підпільним комітетом і виконувала його завдання. В районі Слов'яносербська діяв партизанський загін на чолі з І. А. Дмитрієвим. Підпільники і партизани провадили серед населення роз'яснювальну роботу, зривали заходи окупантів, заважали просуванню німецьких составів, порушували поштово-телеграфний зв'язок, зривали каральні

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 720, оп. 1, спр. 6, арк. 1.
[2] Н. Гончаренко. Советы Донбасса в 1917 году. Донецьк, 1957, стор. 11.
[3] Луганський облдержархів, ф. 720, оп. 1, спр. 6, арк. 1.
[4] Луганський облдержархів, ф. 720, оп. 1, спр. 6, арк. 2.

експедиції окупантів. У листопаді 1918 року окупантів вигнали із Слов'яносербська. Відродження Радянської влади в повіті відбувалося в запеклій боротьбі з численними куркульськими бандами. Для згуртування бідноти на будівництво нового життя в грудні 1918 року створюється комітет бідноти на чолі з І. Радуловим. З допомогою ревкому комбідівці впорядкували землекористування, відібрали у куркулів незаконно захоплені ними земельні ділянки. Ці питання були в центрі уваги і І з'їзду Рад Слов'яносербського (з травня 1919 року — Луганського) району, що відбувся 7—8 березня 1919 року. На порядку денному його були також питання продрозверстки, розвитку народної освіти[1]. Слов'яносербську делегацію представляли на з'їзді більшовики Н. О. Савчук, А. Я. Усенко та В. С. Висоцький. Делегати з піднесенням зустріли пропозицію надіслати телеграму В. І. Леніну. В ній говорилося: «Від І з'їзду Рад Слов'яносербського району. 7 березня 1919 року. Москва, товаришу Леніну. І районний з'їзд Рад Слов'яносербського району шле палкі пролетарські вітання дорогому товаришеві, світочу пролетарської революції. З'їзд вітає й бажає бачити його і в майбутньому таким самим стійким борцем за визволення бідноти від жадібних скорпіонів світового капіталізму. Хай живе світова пролетарська революція!»[2].

Роз'їхавшись по місцях, делегати з натхненням взялися до роботи. Однак уже наприкінці квітня 1919 року до Луганська підійшли денікінці. Разом з луганськими робітниками слов'яносербці героїчно билися з білогвардійцями під містом, у районі Гострої Могили. Та сили були нерівні. На початку червня 1919 року білі захопили Слов'яносербськ і хазяйнували в ньому до 1 січня 1920 року, поки їх вигнали частини Першої Кінної армії С. М. Будьонного. У визволенні рідного міста брав участь Є. П. Дикалов. Його бойовий шлях почався ще в листопаді 1917 року з часу добровільного вступу в лави кінного ескадрону Луганської Ради. В березні 1918 року він став комуністом, брав участь у боях проти німців під станцією Родакове. Воював з ворогами у складі загону ЧК й 4-ї партизанської дивізії Дибенка. Згодом він став командиром полку прославленої 45-ї дивізії, якою командував І. Якір. За мужність і героїзм, виявлені на фронтах громадянської війни, Дикалов був нагороджений орденом Червоного Прапора. Такої ж високої нагороди був удостоєний і другий уродженець Слов'яносербська — П. Г. Євгеньєв.

У січні 1920 року в Слов'яносербську остаточно встановилась Радянська влада. Селяни одержали в довічне користування 4325 десятин землі, в т. ч. 4167 десятин орної[3]. У серпні того ж року в Слов'яносербську, центрі Слов'яносербського підрайону[4], було обрано підрайвиконком з 9 чоловік (голова І. Д. Дуб'янець) та комітет незаможних селян на чолі з А. Пономаренком[5]. Усі заходи по будівництву нового життя доводилося здійснювати в обстановці запеклої боротьби з бандитизмом.

У районі Слов'яносербська діяли озброєні банди Каменюки, Турка, Тереза, які грабували селян, жорстоко розправлялися з працівниками органів Радянської влади. Для боротьби з бандитизмом створювалися спеціальні загони, ядро яких становили комуністи й комсомольці. Комсомольська

Телеграма, надіслана 8 березня 1919 року В. І. Леніну від І з'їзду Рад Слов'яносербського району.

Н. К. П. С.
Центральн. тел. станция
8/3-19 9г.

ТЕЛЕГРАММА № 3483

Из Славянсербская № 21 Число слов 56 (61)
Под. 7 го 7 ч. 30 Прин. — Принял Анфимова
Разряд — Служебные отметки

Воен Москву Совѣту Народных комиссаровъ Велик. Россiи .-
Первый съѣзд. Совѣтовъ Славянсѣрбскаго района собравшийся первый раз послѣ освобожденiя Украины превет ствуетъ Васъ какъ власт крестьянск и рабочих и надѣется что вы будете крепко держат красное Знамя пролетарской революцiи въ своих руках как вы его держали до сих пор привет красной Великой Россiи и красных рабочих и крестьян ских Украины

12270 Председател Брагинъ.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 57, оп. 1, спр. 1, арк.

[2] Владимиру Ильичу Ленину. Письма, телеграммы, приветствия трудящихся Луганщины (1917—1925 гг.). Луганськ, 1963, стор. 19—20.

[3] Итоги сельськохозяйственной переписи Донбасса, т. 5, Х., 1923, стор. 210.

[4] Створення Слов'яносербського підрайону Луганського району Донецької губернії було офіціально закріплено постановою ВУЦВК від 10 травня 1919 р.

[5] Луганський облдержархів, ф. 242, оп. 1, спр. 14, арк. 105, 106, 142, 150.

організація виникла тут у 1921 році. Одними з перших комсомольців були П. Шалахін (секретар), І. Бондаренко, П. Висоцький та інші.

У запеклих сутичках з озвірілими бандитами загинули, як герої, комуністи голова слов'яносербського підрайвиконкому І. Д. Дуб'янець, Г. К. Залуцький, В. С. Зінченко та інші[1].

У цій складній обстановці комуністи й комсомольці проводили велику виховну роботу. Чимало уваги приділяли вони антирелігійній пропаганді. У жовтні 1923 року «Луганська правда» писала, що комсомольці Слов'яносербська влаштували в районному Будинку культури антирелігійну виставку, яка викликала велике зацікавлення у населення. З активною допомогою комсомольців у 1923 році в колишній церкві відкрили клуб, а також бібліотеку, книжки для якої зібрали у населення. При клубі працювали гуртки художньої самодіяльності і популярна в ті роки агіткультбригада «Синя блуза», яка ставила п'єсу у віршах під назвою «Радянська ріпка». Діючими особами в п'єсі були Розруха, Городовий, Контрреволюція, Піп, Меншовик і Червона Ріпка — Червоноармієць. Виступи синьоблузників влучно били по непманах, куркулях, міщанах, п'яницях.

Комсомольці влаштовували вечори запитань і відповідей, самі писали п'єси на антирелігійні теми, випускали стінгазету «Безбожник». Велика роз'яснювальна робота дала результати. В 1934 році на вимогу населення церкву було закрито, а слов'яносербський священик прилюдно зрікся сану. Чимала робота проводилась по ліквідації неписьменності серед населення. У створенні гуртків лікнепу активну участь брали вчителі, зокрема П. Н. та Н. М. Цимбали[2].

У середині 20-х рр. у Слов'яносербську міцніють паростки кооперації. У 1924 році тут утворилась сільськогосподарська постачальна кооперація (голова — Ф. Х. Медін). З її допомогою селяни придбали необхідний реманент та сільськогосподарські машини. Стала відчутною робота споживчої кооперації, в лавках якої з'являлося дедалі більше товарів.

У лютому 1929 року, втілюючи в життя рішення XV з'їзду партії, партійна організація села, що налічувала 32 комуністи, виступила з ініціативою створення ТСОЗів[3]. За короткий час їх було організовано 12 — «Серп і молот» (голова М. Д. Трегубов), «Червоний бойовик» (голова І. Р. Корсун), «Червоний колос», ім. Будьонного та інші, що налічували близько 800 дворів. Члени товариства «Вірний шлях» придбали молотарку, а згодом і трактор «Фордзон». Вже у перший рік свого існування це товариство виконало державний план хлібозаготівель на 120 проц., засипало насіннєвий і страховий фонди та видало достатньо зерна своїм трудівникам.

Наступного року слов'яносербські ТСОЗи об'єдналися в 3 колгоспи — «Серп і молот», «Червоний бойовик» та ім. Будьонного, яким належало майже 2,5 тис. га землі. В 1931 році з цих господарств утворилась одна артіль — «Об'єднана праця», яка мала трактор і молотарку. Головою артілі став комуніст І. Р. Корсун[4]. В 1930 році у районі Слов'яносербська на землях хутора Червоний Лиман організовується радгосп з тією ж назвою.

З кожним роком міцнішала економіка та культура землеробства колгоспу «Об'єднана праця». У 1936 році вже 85 проц. земель тут обробляли трактори. Через чотири роки, в 1940 році, колгоспники одержали з площі 1800 га середній урожай зернових — по 19,8 цнт з га, озимої пшениці — по 30 цнт. За досягнення таких високих показників господарство здобуло право бути учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки. Його нагородили Дипломом 1-го ступеня і грошовою премією в розмірі 10 тис. карбованців.

За роки передвоєнних п'ятирічок у Слов'яносербську яскраво розгоряється полум'я соціалістичного змагання. Перед у ньому вели рільники Д. С. Іванченко

[1] Луганський облдержархів, ф. 242, спр. 14, арк. 105, 106.
[2] Луганський облдержархів; ф. 720, оп. 1, спр. 6, арк. 2.
[3] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 818, арк. 27.
[4] Луганський облдержархів, ф. 720, оп. 1, спр. 6, арк. 3.

та П. С. Токарева, доярки Л. С. Сабова та О. В. Сєдаш, телятниця П. І. Гузнева та інші. У відповідь на починання таких новаторів сільського господарства, як Марія Демченко, Парасковія Ангеліна, вони добивалися високих показників у роботі, за що їх не раз нагороджували грошовими преміями та почесними грамотами Слов'яносербського райкому КП України і райвиконкому.

Перші колгоспники Слов'яносербська (зліва направо): Д. І. Буквич, К. П. Кудимов, У. Є. Прудіус. 1965 р.

Із зростанням прибутків колгоспу поліпшився добробут трудівників. У 1926 році в сільському клубі почав діяти електричний двигун, і було показано перший кінофільм. Незабаром електричне освітлення з'явилося в лікарні, райвиконкомі, в школі. В 1933 році до будинків колгоспників підключили радіо.

У селі працювала аптека, лікарня на 25 ліжок. Хворих обслуговували двоє лікарів і 25 працівників середнього медичного персоналу. У 1933 році в Слов'яносербську було відкрито дитячий будинок на 100 дітей. Своїх перших вихованців випустила створена у 1940 році на базі семирічки Слов'яносербська середня школа, в якій 13 викладачів навчали 350 учнів.

Коли почалася Велика Вітчизняна війна, багато трудівників Слов'яносербська пішли захищати Батьківщину. Колгосп дав Червоній Армії 56 кращих коней, здав у фонд оборони зерно врожаю першого воєнного року, зібраного вже тільки жінками й підлітками. 12 липня 1942 року в село вступили фашисти.

В чорні дні окупації в селі діяла підпільна комсомольська група на чолі з командиром Червоної Армії О. Г. Кисельовим (який потрапив в оточення). Він зумів завоювати довір'я окупантів, навіть влаштувався заступником начальника Слов'яносербської поліції. Під його керівництвом комсомольці збирали і переховували зброю, 900 жителям допомогли уникнути німецької каторги[1]. Та фашистам вдалося вислідити відважного ватажка молоді, і в січні 1943 року О. Г. Кисельова було страчено.

27 січня 1943 року Слов'яносербськ визволили частини 60-ї гвардійської дивізії. На підступах до села хоробро бився старший сержант Величко, удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

Відступаючи, гітлерівці спалили колгоспні ферми, зруйнували клуб, перетворили школу на стайню. Бомбування та артилерійські обстріли пошкодили 70 проц. житлових будинків. Шкода, заподіяна колгоспові «Об'єднана праця», становила 20 663 тис. крб., радгоспу «Червоний лиман» — 5 957 тис. крб. Окупанти розстріляли в Слов'яносербську 58 мирних жителів і насильно вигнали до Німеччини 588 чоловік[2].

Після визволення колгосп мав тільки дві пари волів та 6 корів. Посівний матеріал, виділений державою, колгоспники носили на своїх плечах із станції Зимогір'я, розташованої за 15 км від села. Орати доводилося волами і коровами. Але, незважаючи на величезні труднощі, бригада комуніста А. С. Удовенка не йшла з поля, поки не перевиконувала норму. Колгоспниця Г. І. Крамаренко, запрягаючи в сівалку корів, щодня засівала по 4—5 га замість 3 за нормою[3].

Силами учнів, батьків і вчителів до 1943/44 навчального року було відбудовано середню школу.

Взимку 1943 року правління колгоспу направило кращих трудівниць на курси трактористів при Хорошанській МТС. У березні 1944 року 19 жінок і дівчат закінчили навчання. Наслідуючи почин тамбовських і саратовських колгоспників, трудящі Слов'яносербського району внесли на будівництво танкових колон і бойової авіаційної ескадрильї 540 тис. карбованців.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 198, оп. 1, спр. 1, арк. 30, 59.
[2] Там же, ф. 1658, оп. 1, спр. 688, арк. 5.
[3] Там же, ф. 179, оп. 3, спр. 1409, арк. 167, 168.

Закінчилась Велика Вітчизняна війна. Повернулися в рідні домівки солдати. Понад 200 слов'яносербців були нагороджені бойовими орденами і медалями. Зокрема, танкіст К. Ю. Жалковський був удостоєний ордена Червоного Прапора за форсування Одера в лютому 1945 року, ордена Вітчизняної війни 2-го ступеня — за участь у прориві оборони ворога на Сандомирському плацдармі в січні 1945 року. Двома орденами «Червоного Прапора» нагородили льотчика П. Ю. Шапунова; орденом «Слави» 3-го ступеня й двома медалями — зв'язківку М. К. Кудимову.

Колишні воїни з потроєною енергією взялися за роботу. «Перемогли на війні, переможемо і в мирній праці»,— говорили вони. І колгосп «Об'єднана праця» успішно відроджував своє господарство. Заліковував рани радгосп «Червоний Лиман», у якому після визволення лишилось тільки 2 трактори, 3 корови, 3 свиноматки і 6 коней. Вже у 1948 році господарства Слав'яносербська досягли довоєнного рівня.

12 березня 1956 року за рішенням загальних зборів колгосп «Об'єднана праця» ввійшов до складу радгоспу «Червоний лиман», що спеціалізувався на вирощенні овочів. Слов'яносербськ став центром третього відділення господарства, а з 1959 року — його центральною садибою. У березні 1965 року радгосп «Червоний лиман» перейменовано на «Слов'яносербський».

За роки семирічки господарство стало в області одним з найбільших по виробництву овочів, картоплі, фруктів (площа садів — 257 га) та молока. Радгосп має 6,343 га землі (з них майже 1000 га зрошуваної), 60 тракторів, 38 вантажних автомобілів, 18 дощувальних машин, 12 комбайнів, 9 машин для висадження в грунт розсади тощо. Ферми радгоспу мають 1880 голів великої рогатої худоби, зокрема 506 корів. В 1966 році господарство виростило понад 113 тис. цнт овочів і виробило 13,8 тис. цнт молока. Продукцію «Слов'яносербського» споживають шахтарі Кадіївки і Брянки. У свою чергу, шефи радгоспу шахта № 10 тресту «Комунарськвугілля» та трест «Кадіїввугілля» допомогли господарству спорудити молочно-товарні ферми, гараж, майстерні, насосну станцію.

В середині 1963 року став до ладу консервний завод з річним виробітком 4 млн. банок. Радгоспна «фабрика вітамінів» (у 1970 році вона має виготовити 10 млн. банок) випускає томатний, яблучний і виноградний соки, фруктові компоти, овочеві салати тощо. Підприємство обладнане автоматичними й напівавтоматичними лініями. В 1966 році радгосп одержав 211,2 тис. крб. прибутку.

Високі економічні показники стали можливими завдяки вмілій організації виробництва, широкого впровадження комплексної механізації, застосування передової агротехніки.

Рік у рік зростає роль механізаторів у виробництві овочів. У 1967 році в радгоспі працювало 106 трактористів, 18 машиністів дощувальних установок, 55 шоферів. Навесні 1967 року всю розсаду висадили машини, це не тільки втроє збільшило продуктивність праці, а й підвищило врожайність. Комуніст В. П. Іванченко очолив одну з перших у радгоспі механізовану ланку по вирощуванню овочів. Механізатори працюють за технологічними картами. Введено акордно-преміальну систему оплати. Це сприяло зростанню продуктивності праці овочівників, підвищенню якості їх роботи. За досягнення високих урожаїв овочів (в середньому по 250 цнт з га) бригадир радгоспу В. К. Квітка удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці. Відомі своїми успіхами і овочівники бригади Р.В. Федорової.

Справжньою школою трудового героїзму став рух за комуністичну працю. В 1967 році в ньому брали участь 735 трудівників радгоспу, з яких 105 присвоєно високе звання ударника комуністичної праці. Це комбайнер І. Т. Швайка, шофер О. І. Зеленський, доярка Є. В. Соловйова, телятниця Т. Я. Тарасенко, свинарка Г. П. Черкес та інші.

За післявоєнні роки помолодшав Слов'яносербськ. У 1964 році він став селищем міського типу. На його широких зелених вулицях виросли 150 типових двоквартирних і чотири двоповерхових будинки, приміщення радгоспної контори. З'явились нові вулиці — ім. Кірова, ім. Гагаріна. Селище повністю радіофіковано й електрифіковано.

Переконливим доказом піклування партії і уряду про здоров'я трудящих є розширення слов'яносербської лікарні. З 1958 по 1960 рр. тут відкрито два нові відділення, хірургічне відділення обладнане найновішим устаткуванням. До послуг лікарів — повний комплект фізіотерапевтичної апаратури, рентгенівський кабінет, операційна тощо. У 1967 році тут працювали 33 медичні працівники, в т. ч. 9 лікарів. Для подання швидкої допомоги є 4 спеціальні автомашини. Державні асигнування на утримання лікарні збільшились з 95,1 тис. крб. у 1965 році до 136 тис. крб. у 1967 році. У селищі працюють ясла і дитячий садок. Відкрито будинок для ветеранів праці та інвалідів. Щоліта на мальовничих берегах Сіверського Дінця в 5 піонерських таборах відпочивають 3,5 тис. дітей Слов'яносербська, Перевальського району і м. Кадіївки.

Д. С. Полянський — член Політбюро ЦК КПРС, перший заступник Голови Ради Міністрів СРСР.

У післявоєнний період неухильно поліпшується матеріальний добробут трудящих Слов'яносербська. Тваринники й механізатори заробляли в середньому у 1966 році 95—128 крб. на місяць. З кожним роком жителі Слов'яносербська купують дедалі більше товарів культурного й побутового призначення. Так, загальний товарообіг 8 магазинів збільшився з 1168 тис. крб. в 1958 році до 1228 тис. крб. у 1966 році. За семирічку в селищі збудовано хлібопекарню, 3 магазини, в т. ч. по продажу готового одягу, переобладнано крамниці (книжкову та культтоварів), їдальню, відкрито цех по виробництву прохолодних напоїв. Всі торговельні підприємства оснащені сучасним устаткуванням.

Рік у рік підвищується культурний рівень мешканців селища. Тут у 2 середніх школах (одна з них школа-інтернат, збудована у 1962 році) у 1966/67 навчальному році було 976 учнів і працювало 79 учителів. Відкрито музичну школу, де по класу фортепіано і баяна навчаються 30 дітей.

Піднесення культури, дальший розвиток господарства вимагає від усіх трудівників радгоспу постійного поглиблення знань. Цьому сприяє навчання на курсах, у школах передового досвіду, на заочних відділеннях вузів і технікумів. Стипендіати радгоспу вчаться в Луганському сільськогосподарському інституті, у Московській ордена Леніна сільськогосподарській академії ім. К. А. Тімірязєва та інших вузах країни.

Велику роботу провадять партійні організації Слав'яносербська. Найбільша з них — радгоспна, налічує 144 чоловіка. Всі комуністи селища вивчають марксистсько-ленінську теорію. Слово партії несуть у маси 35 лекторів і 72 агітатори. Кращі з них: агроном М. Г. Голубовський, зоотехнік О. М. Огулло, вчителька А. Г. Баскова, бригадир рільничої бригади О. Ф. Колос.

З грудня 1966 року Слов'яносербськ став районним центром. Великі зміни відбулися і в долі людей. У Слав'яносербську в сім'ї селянина-бідняка, народився (7.XI 1917 року) Д. С. Полянський — діяч Комуністичної партії і Радянської держави. Тут же у 1931 році він став комсомольцем. У 1939 році Д. С. Полянський вступив до лав ВКП(б) і того ж року закінчив Харківський сільськогосподарський інститут. Після закінчення Вищої партійної школи при ЦК ВКП(б) у 1942 році він перейшов на партійну роботу — працював першим секретарем Кримського та Оренбурзького обкомів партії, а також першим секретарем Краснодарського крайкому КПРС. У 1958 році став Головою Ради Міністрів РРФСР, а з листопада 1962 — заступником Голови Ради Міністрів СРСР. З жовтня 1965 року Д. С. Полянський — перший заступник Голови Ради Міністрів СРСР. На XX, XXII, XXIII з'їздах партії він обирався членом ЦК КПРС. З червня 1958 — кандидат у члени Президії ЦК КПРС, з травня 1960 — член Президії ЦК КПРС, а з квітня 1966 року

член Політбюро ЦК КПРС. Д. С. Полянського обирали депутатом Верховної Ради СРСР 4—7-го скликань.

Уродженцями Слав'яносербська також є письменник О. І. Губін, генерал-майор М. Н. Новохатко, секретар Луганського обкому КП України Ю. Ф. Пономаренко та інші. У селищній Раді депутатів трудящих зберігається Книга почесних громадян Слов'яносербська. В ній є імена Д. С. Полянського, ветеранів колгоспної праці О. Ф. Колоса, В. А. Терентьєва та І. Р. Корсуна, Заслуженої вчительки школи УРСР Г. З. Піддубної та інших трудівників, які все своє життя присвятили боротьбі за народну справу.

Така коротка історія Слов'яносербська. Так живуть і працюють його жителі — часточка великої радянської родини.

Л. І. АЛЕКСЄЄВА, П. Г. ДЯЧЕНКО, Л. Є. ШАРОВ

Слов'яносербський район вперше був створений у 1919 році. В сучасних межах існує з грудня 1966 року. Розташований у центральній частині Луганської області і межує: на півночі — з Новоайдарським, на півночі і північному сході — з Станично-Луганським, на півдні — з Лутугинським, на південному заході — з Перевальським і на заході — з Лисичанським районами Луганської області.

Площа району займає 1090 кв. км. Населення — 75,9 тис. чоловік, з яких у процентному відношенні міське населення становить 72,7, а сільське — 27,3 проц. Щільність населення на 1 кв. км — 69,6 чоловіка. На території району є 56 населених пунктів, що об'єднані в одну міську, 5 селищних і 5 сільських Рад.

Природні багатства — кам'яне вугілля, а також мергель і глина, що пригодні для виготовлення будівельних матеріалів. З заходу на схід протікає річка Сіверський Донець. У весняно-літній та осінній періоди вона судноплавна. По ній проходять катери від с. Веселої Гори до с. Трьохізбенки.

У районі є 2 великі залізничні вузли — Родакове і Сентянівка, багато під'їзних колій до шахт і збагачувальних фабрик. Проходять основні залізничні магістралі Москва — Донбас, Луганськ — Харків, Луганськ — Київ, а також шосейні шляхи з твердим покриттям — Луганськ — Старобільськ, Луганськ — Лисичанськ.

Головною галуззю промисловості є вугільна, питома вага якої у промисловому виробництві району становить 96,2 проц. В районі працюють 3 шахти, 2 збагачувальні фабрики, а також будівельне управління, підприємства промисловості будівельних матеріалів. У промисловості зайнято 8,1 тис. робітників. Валова продукція промислових підприємств у 1966 році становила 21,3 млн. карбованця.

На території району є 12 радгоспів та Луганська дослідна сільськогосподарська станція. Основні галузі сільського господарства — вирощування овочів та молочне тваринництво. Радгоспи району дають 28 проц. загальнообласного виробництва овочів. Площа сільськогосподарських угідь становить 67,5 тис. га, з них 54,5 тис. га займають орні землі, 3 тис. га під фруктовими садами і 10 тис. га під сінокосами та пасовиськами. У 1966 році зернові культури засівалися на площі 18,8 тис. га, технічні — на 2,4 тис. га, овоче-баштанні займали 4,7 тис. га і кормові культури — 26,3 тис. гектара.

Тваринництво м'ясо-молочного напряму. Основне місце відводиться розведенню великої рогатої худоби, переважно червоної степової породи. Розвинуто також птахівництво та свинарство. На 1 січня 1967 року налічувалося 33,9 тис. голів великої рогатої худоби (в т. ч. 15 тис. корів), 12,5 тис. свиней. У 1966 році радгоспами району було вироблено 27,9 тис. цнт м'яса, 211,6 тис. цнт молока, 2,2 млн. штук яєць.

Машинно-тракторний парк району налічує 569 тракторів, 46 комбайнів, 490 автомашин, 1266 електромоторів. Доїння корів і водопостачання повністю механізоване.

Трудівників району обслуговує велика мережа торгових підприємств — 219 магазинів і 28 їдалень. У 1966 році в порівнянні з 1960 роком товарооборот зріс майже в 2 рази.

Широкого розвитку набула народна освіта. В 10 середніх, 12 восьмирічних, 17 початкових, школі-інтернаті та у 8 школах робітничої і сільської молоді навчається 12,3 тис. чоловік, працюють 705 учителів, з яких 37 нагороджені значком «Відмінник народної освіти УРСР». У Зимогір'ї є професійно-технічне училище.

В районі — 39 клубів, де працюють 202 гуртки художньої самодіяльності, в яких беруть участь 1960 чоловік. Книжковий фонд 44-х бібліотек складає 290 тис. примірників. Населення обслуговують 23 стаціонарні кіноустановки та 2 кінопересувки. З 1 березня 1967 року видається районна газета «Шлях Жовтня». Виходять 2 багатотиражні газети.

Лікувально-профілактичну роботу провадять 8 лікарень, 29 медпунктів, одна амбулаторія. В лікувальних закладах працюють 96 лікарів і 236 чоловік середнього медперсоналу.

В історії району є яскраві сторінки боротьби трудящих мас проти гнобителів. Селяни у 1707—1708 рр. брали участь у повстанні під проводом К. Булавіна (уродженець с. Трьохізбенки). Восени 1905 року революційна хвиля охопила більшість волостей Слов'яносербського повіту. Боротьба селян та робітників навколишніх шахт досягла таких розмірів, що у жовтні Слов'яносербський повіт був проголошений на військовому положенні. Радянська влада у Слов'яносербську була встановлена у грудні 1917 року.

Уродженці Слов'яносербського району виявили мужність і героїзм у роки Великої Вітчизняної війни, в їх числі п'ять Героїв Радянського Союзу.

Серед трудівників району, відзначених урядовими нагородами, 5 Героїв Соціалістичної Праці.

ЗИМОГІ́Р'Я

Зимогір'я (до 1764 року — Черкаський Брід, з 1764 до 1961 року — Черкаське)— місто районного підпорядкування, розташоване обабіч річки Лугані, притоки Сіверського Дінця, за 15 км на північ від районного центру і за 52 км на південний захід від Луганська. Залізнична станція на лінії Харків—Волгоград. Населення—17,9 тис. чоловік.

В надрах Зимогір'я та його околиць залягають великі поклади кам'яного вугілля, розробка якого становить основу економіки міста.

В минулому Зимогір'я — одне з військових поселень, відоме під назвою Черкаський Брід. Перших поселенців, запорізьких козаків, почав оселяти тут російський уряд у 1645—1647 рр. Козаки повинні були виконувати сторожову службу і охороняти південні кордони Московської держави від набігів кримських та ногайських татар[1].

Щоб швидше освоїти землі між ріками Сіверським Дінцем та Луганню і зміцнити сторожову лінію, царський уряд у 1753 році оселив тут полки сербів, які прийняли російське підданство. Ця територія дістала назву Слов'яносербії. Кожну роту гусарських полків, сформованих з поселенців, було розташовано по селах. В Чер-

[1] С. Беляев. О сторожевой и станичной службе. М., 1848, стор. 3—4.

В'їзд до міста з боку шахти «Черкаська-Північна» № 2. 1966 р.

каському Броді оселилась 11-а рота[1]. Генералам та офіцерам відводили великі земельні наділи, т. зв. рангові. Так, полковник Шевич одержав на ранг село Черкаський Брід і 36 595 десятин землі. За словами сербського генерала Пишчевича, «це, звичайно, була земля, що затверділа, в стародавні віки не використовувалась, безлюдна; край теплий, у лісах диких яблук та груш багато, а також у деяких місцях і дику виноградну лозу знайти можна»[2].

В 1764 році Слов'яносербію як адміністративну одиницю було ліквідовано, а землі її включено до складу Катеринославської провінції Новоросійської губернії. В цьому ж році Черкаський Брід перейменували на село Черкаське. Воно стало волосним центром Слов'яносербського повіту. До складу Черкаської волості входили також села Хороше, Новогригорівка, Новодем'янівка та хутори Шалахіна і Нікітіна[3]. У 1859 році Черкаське мало 226 дворів і 1592 чоловіки населення.

Реформа 1861 року, хоч і звільнила селян від особистої залежності від поміщика, але мало полегшила життя колишніх кріпаків. Щоб викупити землю, їм треба було заплатити 5,2 тис. крб.[4]. За уставною грамотою, складеною самим кріпосником, кожний селянин мав відпрацювати на поміщика 104 дні на рік. Не маючи грошей на чергові платежі, селяни знову потрапляли в кабалу до поміщика. Через це багато жителів Черкаського йшло працювати на рудники або зовсім покидало своє село. В 1867 році, наприклад, 27 сімей переселилось на Кубань.

Значну роль у розвитку села відіграло відкриття на його околицях в 1865 році селянами Меркулом Одинцовим та Костянтином Бородавкою покладів кам'яного вугілля[5]. Тут були побудовані дрібні шахти (т. зв. «дудки»). Водовідливних засобів у таких шахтах не було, і роботи проводились лише вище рівня підгрунтових вод. Для піднімання вугілля та спуску в шахту людей використовували ручний коловорот. Кріплення застосовувались не завжди. Обладнання такої шахти коштувало 275 крб. сріблом. Чотири робітники, що тут працювали, видобували за рік 20 тис. пудів вугілля. Основними засобами праці були лопата, кайло, баддя, молоток, ручний коловорот, вірьовка та кошик для піднімання вугілля.

В середині 80-х рр. XIX століття в кам'яновугільній промисловості Слов'яносербського повіту вже переважали великі підприємства, а на долю селянських шахт припадало лише 3 проц. видобутку вугілля. Найбільше селянських шахт було в Черкаському. В 1897 році селянські шахти Черкаського дали 240 тис. пудів вугілля[6].

---

[1] А. И. Стефанович. К истории Луганского округа (журн. «Радянська школа». Луганськ, 1925, № 1, стор. 82).

[2] Н. А. Попов. Военное поселение сербов в Австрии и России (журн. «Вестник Европы», СПб, 1870, стор. 607).

[3] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 1, спр. 204, арк. 9.

[4] ЦДІАЛ СРСР, ф. 577, оп. 11, спр. 28, арк. 29—30.

[5] Сборник статистических сведений по Екатеринославской губернии. Вып. III. Катеринослав, 1896, стор. 308.

[6] Календарь и справочная книга Екатеринославской губернии. Катеринослав, 1899, стор. 250—257.

Роботи на цих шахтах проводились головним чином узимку, коли селяни не працювали у полі. Видобуте вугілля вони продавали по 3—4,5 коп. за пуд підприємцям Аптекману та Ліндону, які відправляли його для потреб Московсько-Курської та Харківсько-Миколаївської залізниць, а також парових млинів Кременчука.

Розвиткові вуглевидобутку в Черкаському сприяло будівництво у 1910 році залізничної лінії Ниркове—Родакове. В цьому ж році було збудовано біля села Черкаського станцію Зимогір'я. Завдяки цьому створилися кращі умови для вивезення видобутого тут вугілля.

Розвиток капіталістичних виробничих відносин прискорив класове розшарування на селі. В 1897 році серед селянських господарств бідняки становили 45 проц., середняки — 40 проц., куркулі — 15 проц[1]. У селі утворилась багата верхівка — господарі шахт, купці та різні підприємці, а також куркулі, яким разом з поміщиком належала основна частина землі. Зубожілі бідняки поповнювали лави робітничого класу. Користуючись з наявності дешевої робочої сили, господарі рудників нещадно експлуатували робітників. Умови роботи на шахтах були страшними. Гірничий інженер Фелькнер писав, що робітникам доводиться постійно боротися з вогкістю, вітром та морозом. В шахту спускались на старому канаті, наче у могилу. Небезпека підстерігала шахтарів на кожному кроці[2]. Робочий день тривав 15 годин, а іноді й більше, працювати доводилось зігнувшись або лежачи. Гази та вода постійно загрожували робітникові. Через відсутність будь-якої охорони праці нещасні випадки були частими і нерідко призводили до смерті шахтарів.

Робітники, що наймались на роботу в шахти, жили в землянках. Стояти в них можна було лише зігнувшись. Спали на нарах по черзі. Через напівпітьму, вологе повітря та задуху у людей починалось запаморочення[3].

«Тяжким було життя до революції,— згадує колишній шахтар села Черкаського, нині пенсіонер Ф. Д. Рожанський.— На роботу йшли ще на світанку, а додому поверталися затемна. Часом і не побачиш, коли сходить і заходить сонце. За 12—15 годин так наламаєш спину, що і життю не радий. Заробітна плата була низькою. Щоб прогодувати сім'ю, доводилось тягти на прокляту шахту і 11—12-річних дітей».

Тривалий час населення Черкаського було взагалі позбавлене медичної допомоги. Фельдшерський пункт відкрився у 1900 році, але існував він лише до 1905 року. В 1913 році в селі почав функціонувати амбулаторний пункт, в якому працювали фельдшер-акушер і дві сестри-жалібниці. Пункт обслуговував, крім Черкаського, ще два села і два хутори із загальною кількістю населення 7420 чоловік. Тому більшість жителів найчастіше зверталась до знахарок.

Життя трудящих Черкаського характеризувалось і культурною відсталістю. Церковно-парафіальну школу на 8 учнів в селі було відкрито в 1884 році. Лише напередодні першої світової війни почала працювати однокласна земська школа на 10 чоловік. Ці заклади ні в якій мірі не могли охопити навчанням усіх дітей села, і переважна більшість їх лишалась поза школою. Так, у 1913 році з 690 дітей шкільного віку не навчалося 672.

Жорстока експлуатація, нелюдські умови праці і життя спонукали трудящі маси до революційної боротьби проти царизму. В 80-х рр. XIX століття під впливом страй-

Водяний млин у Черкаському. 1910 р.

[1] Ежегодник-справочник Славяносербского уездного земства. Луганськ, 1914, стор. 32.

[2] П. И. Фомин. Горная и горнозаводская промышленность юга России, т. 1, Х., 1915, стор. 116.

[3] Г. Д. Бакулев. Развитие угольной промышленности Донецкого бассейна. Госполитиздат, М., 1955, стор. 94.

ків, що відбувалися в сусідніх пролетарських центрах — Луганську, Кадіївці, Голубівці,— пробуджується і біднота села Черкаського. Вони дедалі більше усвідомлювали причини свого тяжкого життя. Багато робітників та селян ставали на шлях активної боротьби з існуючим ладом. Першим серед них був син бідняка Ф. Д. Панфілов, що працював вибійником на шахті. Він їздив у Луганськ, де встановив зв'язок з народовольською групою, яка діяла на Луганському казенному заводі.

Ф. Д. Панфілов привозив у Черкаське заборонену політичну літературу, написані від руки листівки народників із закликами до боротьби проти царських порядків. Так, в одній з них, яка була наклеєна на воротах дому поліцейського справника, говорилось: «Вам і жандармським начальникам. Анафеми! Чи приготувались ви віддати богу душу? Якщо ні, то покваптесь примиритися з цим, бо буде пізно. Вироки передані до виконання. Пам'ятайте, що і над вами є суд...»[1].

В 1885 році луганська поліція натрапила на слід народників. Було кинуто у в'язницю на 2 роки за поширення забороненої літератури і Ф. Д. Панфілова. Після закінчення строку ув'язнення його взяли під особливий нагляд поліції.

В роки першої російської революції велику агітаційну роботу серед селян та робітників Черкаського проводила селянська група, створена при Луганському комітеті РСДРП. Більшовики агітували селян не платити податків, вимагати землю, демократичних прав і свобод, закликали до революції. Влітку 1905 року такими посланцями від Луганського комітету РСДРП були І. Д. Литвинов, В. Є. Євтушенко, Д. П. Осипенко та інші[2].

Жителі села потай збирались в балці на околиці села і слухали промови луганських більшовиків. Під їх впливом у багатьох селах Черкаської волості відбулись сходки, на яких селяни відкрито вимагали відібрати землю у поміщиків.

Агітаційна робота, яку проводили в селі луганські більшовики, не пропала марно. У 1917 році створено партійний осередок у складі 5 чоловік. На чолі осередку був І. Д. Міщенко. Дізнавшись про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції в Петрограді, робітники та селяни Черкаського 10 листопада 1917 року на мітингу обрали Раду робітничих та селянських депутатів. До її складу ввійшли бідняки Я. Д. Чигрин, С. І. Єпішев, П. І. Яковенко, Д. С. Панфілов та інші[3]. Рада провела велику роботу по втіленню в життя ленінського декрету про землю. Наприкінці 1917 року в селах Новогригорівці, Хорошому, Черкаському та Новодем'янівці відбулися сходки селян, на яких вирішено відібрати землю без будь-якого викупу у поміщиків Перичева та Фенова. Близько трьох тисяч гектарів поміщицької землі було роздано малоземельним селянам Черкаської волості. Все майно поміщиків та власників шахт конфіскували.

В роки громадянської війни, коли білогвардійці при підтримці іноземних імперіалістів вели збройну боротьбу проти молодої Радянської республіки, в Черкаському був створений загін у складі 30 чоловік. До нього входили О. О. Биковський (командир загону), М. М. Дінєєв, С. І. Єпішев, М. В. Панфілов та інші. Цей загін у складі 5-ї Української армії 25 квітня 1918 року брав участь у бою проти німецьких загарбників у районі станції Родакове. Багато жителів села було серед учасників героїчної оборони Луганська від білих військ Денікіна весною 1919 року. Вони надавали допомогу робітникам Луганська та його захисникам продовольством і одягом. Активну участь у громадянській війні брав уродженець Черкаського, член більшовицької партії з 1898 року Ф. Д. Панфілов. Він був членом ВЦВК та ВУЦВК. Будучи політінспектором 8-ї дивізії Червоного козацтва, Панфілов проводив велику політичну роботу серед бійців, пристрасним словом більшовика-агітатора підносив бойовий дух кіннотників, що громили ворогів Радянської влади. На визволеній території України з його активною участю було створено 50 ревкомів, 5 виконкомів Рад,

[1] ЦДІА УРСР, ф. 313, оп. 2, спр. 168, арк. 60.
[2] Архів Луганського державного краєзнавчого музею, інв. № 12666.
[3] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 1, спр. 52, арк. 20.

а також багато профспілкових організацій та кооперативів[1]. За героїчну діяльність у роки громадянської війни уряд нагородив Ф. Д. Панфілова орденом Червоного Прапора.

Ф. Д. Панфілов. 20-і рр.

У грудні 1919 року частини 1-ї Кінної армії визволили Черкаське від денікінських військ[2]. В селі відновилась Радянська влада. Під керівництвом місцевого партійного осередку наступного дня після визволення утворився волосний ревком.

У середині січня 1920 року обрали волосну Раду робітничих та селянських депутатів у складі 20 чоловік, серед них — М. М. Дінєєва, М. В. Яковенка, М. К. Тесленка, П. Є. Солодовника, П. І. Яковенка та інших. Під керівництвом місцевих більшовиків Рада зміцнювала Радянську владу на селі, подавала допомогу сім'ям бідняків. За рішенням черкаського волосного управління, наприклад, у власника млина було конфісковано 232 пуди пшениці і роздано найбіднішим селянам, удовам та сім'ям червоноармійців[3].

У цей тяжкий час Рада зробила перші кроки в організації народної освіти та культурної роботи серед трудящих. Для сільських дітей восени 1920 року відкрилося три початкові школи. За парти сіло понад 400 дітей робітників та селян. З місцевої інтелігенції було створено культурно-освітній гурток «Вперед». Його члени вели роботу в хатах-читальнях, придбавали книги та газети, влаштовували голосні читання, виготовляли плакати та лозунги. Вони також брали активну участь у ліквідації неписьменності[4].

Виконуючи рішення першого з'їзду волосних земельних комітетів Луганщини, який відбувся 15 лютого 1920 року, Черкаський земельний відділ влітку 1920 року організував у селі тракторне товариство, яке мало один трактор «Фордзон», а також товариство спільного обробітку землі на чолі з М. І. Бєліком. Велику допомогу селянам у відбудові сільського господарства подавали промислові підприємства Луганська. Відповідно до рішень Донецького губкому КП(б) України та вугільного політвідділу Донбасу від 25 серпня 1920 року про проведення Вседонецького недільника «Тиждень селянина», шефська бригада слюсарів паровозобудівного заводу ім. Жовтневої революції відремонтувала весь сільськогосподарський реманент у селі Черкаському[5]. В 1922 році селяни одержали з Луганська два вагони посівного матеріалу.

Трудове селянство висловлювало глибоку вдячність робітникам за подану допомогу і обіцяло не лишатись у боргу перед Радянською владою та робітничим класом. Селяни охоче вступали до кооперативних об'єднань. У 1925 році на базі ТСОЗу та тракторного товариства утворилась сільськогосподарська артіль «Вперед до комуни». Її очолив один із найстаріших комуністів села Ф. Д. Панфілов. Спочатку було важко, бракувало посівного матеріалу, тягла, реманенту. Панфілов їздив до Харкова і передав Г. І. Петровському, з яким був знайомий ще по Катеринославському «Союзу боротьби за визволення робітничого класу», прохання селян виділити для артілі трактора. Незабаром селяни одержали новий трактор «Фордзон», кілька плугів та сівалку.

В 1928 році у селі створюється 5 машинно-тракторних товариств по спільному використанню сільськогосподарської техніки та 5 супряг. Кожна супряга одержувала кредит на закупівлю худоби та сільськогосподарських машин. Місцеві ковалі

[1] «Луганская правда», 22 жовтня 1957 р.
[2] С. М. Буденный. Пройденный путь. М., 1958, стор. 366, 367.
[3] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 1, спр. 52, арк. 20, 57.
[4] Там же, арк. 19.
[5] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 818, арк. 24.

віддали свої кузні в розпорядження кооперативів і вирішили один день безплатно ремонтувати сільськогосподарський реманент[1].

Виконуючи рішення XV з'їзду ВКП(б), партійна організація села взяла курс на колективізацію селянських господарств. У 1929—30-х рр. на базі артілі «Вперед до комуни» та перших кооперативних об'єднань утворилися 3 колгоспи: «Нове життя», «Великий перелом» та «Тсоавіахім». Першими головами молодих колгоспів обрали найактивніших селян, колишніх батраків М. Ф. Панфілова, В. О. Бринзу, Г. Н. Захарова. В 1930 році організується також радгосп «Криворіжжя», посівна площа якого становила близько 660 га. Висівалися в основному зернові культури.

В організації колгоспів та радгоспу активну участь брали члени комсомольського осередку, створеного в 1928 році. Першими комсомольцями на селі були П. Ковальова, М. Панфілова, М. Єпішев, В. Сперелупа, а секретарем — Г. Малихіна. Вони провадили роз'яснювальну роботу, боролися з куркульськими елементами, допомагали селянам придбати сільськогосподарський реманент.

У 1934 році колгоспи села Черкаського об'єднались в одне господарство «Великий перелом». Головою його обрали сина бідняка, активного учасника колгоспного руху, члена партії М. В. Лук'янова.

У колгоспі та радгоспі поступово впроваджувалась механізація, завдяки чому підвищувалась урожайність полів та продуктивність тваринництва. В 1940 році чистий прибуток артілі «Великий перелом» становив майже 1 млн. карбованців.

Одночасно з перетвореннями в сільському господарстві відбувався дальший розвиток промисловості, споруджувались нові підприємства. В 1929 році на південній околиці села став до ладу вапняний завод, продукція якого відправлялась на Слов'янський та Запорізький силікатні заводи. Замість дореволюційних «мишоловок» — селянських шахт, одна за одною почали працювати нові шахти. В 1940 році навколо Черкаського діяли 12 шахт. Вони були порівняно невеликі, переважно відомчі, щомісячний видобуток кожної з них становив 1500—2000 тонн вугілля.

З появою нових підприємств село змінювало своє обличчя. Замість старих халуп та мазанок споруджувались добротні будинки. В кожному з них засвітились лампочки Ілліча.

В 1920 році було відкрито медичний пункт, де трудящих обслуговували лікар, фельдшер та дві сестри. В 1929 році в Черкаському споруджено лікарню на 10 ліжок, в якій працювали 9 чоловік, у т. ч. 2 лікарі.

Крім 3 початкових шкіл, відкритих у перші роки Радянської влади, в 1926 році в селі побудували семирічну школу, в якій вчилося 319 учнів. Працювало тут 15 учителів. У 1928 році початкові школи перевели в новий будинок на 500 учнів. У 1940 році в Черкаському навчалося більше 800 дітей робітників та колгоспників і було 55 учителів[2]. У селі повністю ліквідували неписьменність, всі діти шкільного віку відвідували школу. Для дошкільнят створили дитячий садок та дитячі ясла.

В перші роки Радянської влади в селі організували червоний куток, хату-читальню; тут діяли агіткультбригади, які під керівництвом партійної організації проводили велику культурно-освітню роботу серед населення. В 1926 році агіткультбригади провели вечори, присвячені пам'яті В. І. Леніна, Міжнародному жіночому дню, річниці Жовтневої революції, дню МОДРу тощо[3]. Трудящі брали участь у роботі добровільних товариств «Геть неписьменність!», «Друзі дітей», Тсоавіахім, МОДР.

Значно пожвавилась культурно-освітня робота з 1929 року, коли в селі відкрився клуб. Тут почали працювати гуртки художньої самодіяльності, читались лекції, демонструвались кінофільми. У клубі була бібліотека, книжковий фонд якої стано-

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 818, арк. 23, 24.
[2] Архів обласного краєзнавчого музею, інв. № 17 565.
[3] Луганський облпартархів, ф. 34, оп. 1, спр. 171, арк. 44.

вив близько 5 тис. томів. В 1938 році в селі вже діяли 3 бібліотеки (в т. ч. 2 шкільні) з 10 тис. книг.

Завдяки швидкому розвитку економіки, зростанню населення, головним чином за рахунок збільшення кількості робітників, село поступово перетворювалось на селище. В 1938 році його віднесли до категорії селищ міського типу. За даними перепису 1939 року, тут було 5219 чоловік.

Суворим випробуванням для жителів селища, як і для всіх радянських людей, була Велика Вітчизняна війна. В перші дні війни понад 750 чоловіків пішли на фронт. Ті, що лишились удома, з подвоєною енергією працювали на своїх місцях, будували оборонні споруди.

12 липня 1942 року селище було окуповане фашистськими загарбниками. Окупанти закрили школи, лікарню, дитячі заклади і перетворили їх у стайні. Вони розграбували господарство колгоспу і радгоспу. В селі було встановлено жорстокий режим. За час свого перебування у Черкаському гітлерівці закатували і розстріляли більше 150 жителів.

Ще до окупації села за завданням Слов'яносербського районного партійного комітету на підпільну роботу в селі були залишені кадрові робітники шахт, комуністи О. Т. Одінцов, Т. А. Покладнєв та інші. Вони створили у Черкаському підпільну комсомольську групу, до якої ввійшли А. Абрамов, І. Шалахін, О. Кравчук, Л. Тиша, Г. Лещенко, В. Бишевська та інші. Підпільники мали зв'язок з Кадіївською комсомольською підпільною організацією, якою керувала О. Філімонова. Від кадіївців комсомольці Черкаського одержували листівки, які розповсюджували серед жителів села та його околиць. З Кадіївки вони привозили вибухівку та зброю.

Спираючись на комсомольців, комуністи-підпільники у перші ж дні окупації вивели з ладу шахти, зірвавши таким чином плани гітлерівців організувати видобуток вугілля і відправки його у Німеччину. Під керівництвом комуністів юні патріоти підірвали міст через річку Лозову, роздали населенню хліб з колгоспних амбарів. По завданню комсомольської підпільної групи тракторист колгоспу «Великий перелом» В. І. Ковальов на третій день окупації вивів з ладу трактори, що залишилися в селі. Вночі він познімав з них магнето і сховав їх у надійному місці. Виданий зрадником, мужній патріот був схоплений гітлерівцями і після жорстоких катувань розстріляний[1]. Від рук фашистів загинули комуністи-підпільники Т. А. Покладнєв, В. Н. Козяков, О. Т. Одінцов, комсомольці І. Шалахін, А. Абрамов, Л. Тиша, О. Кравчук, І. Чеботарьов, Г. Лещенко, брати В. та І. Ковальови та інші юні патріоти.

Відчуваючи своє безсилля перед радянськими військами, які стрімко наближалися до Донбасу, фашистські окупанти перед відступом із селища намагались учинити звірячу розправу над мирними жителями. Вони зігнали всіх жінок, дітей, стариків у місцеву церкву, замкнули, обклали її соломою та дровами. Але радянські розвідники, які несподівано з'явились у селищі, перешкодили катам вчинити свій людожерський намір.

1 вересня 1943 року селище Черкаське було визволене частинами 91-ї стрілецької дивізії 63-го стрілецького корпусу 51-ї армії Південного фронту[2]. Руїни та невтішне горе залишили після себе фашисти. Більшість будинків було зруйновано і спалено, знищено школу, лікарню, виробничі будови шахт та радгоспу. Збитки, завдані окупантами, становили 3,5 млн. карбованців.

З перших днів визволення селища трудящі гаряче взялись за відбудову народного господарства. Всі жили однією думкою — якнайшвидше залікувати рани, заподіяні фашистами, і допомогти Радянській Армії скоріше розгромити ненависного ворога. Всі

---

[1] Луганський облдержархів, ф. 702, оп. 7, спр. 12, арк. 27.

[2] Луганський облдержархів. Хронологический справочник об оккупации немецко-фашистскими захватчиками и освобождении частями Красной Армии населенных пунктов Ворошиловградской области (1941—1943 гг.). Луганськ, 1946, стор. 357.

Видача на-гора першої тонни вугілля в день відкриття шахти «Черкаська-Північна» № 2. 1957 р.

жителі від зорі до зорі працювали в полі, на відбудові шахт та залізниці.

Особливо тяжким для трудівників сільського господарства був перший післявоєнний рік. Не вистачало зерна, техніки, людей. На полях працювали тільки жінки, старики та діти. Наближалась весна, а насіння не було. Щоб своєчасно засіяти поля, жінки-активістки, на чолі з головою виконкому селищної Ради В. П. Дубовою, на своїх плечах перенесли насіння із станції Голубівка.

Поступово селище відроджувалось. Вже до Дня Перемоги були відбудовані школи та дитячі заклади, лікарня, стали до ладу деякі шахти, успішно заліковували рани радгосп та колгосп.

Стійко билися з ворогом в рядах Діючої армії жителі селища. Г. І. Ковтун протягом усієї війни була операційною сестрою польового похідного госпіталю. Свій бойовий шлях вона почала в серпні 1941 року. Після перемоги над фашистською Німеччиною Г. І. Ковтун повернулась у рідне селище. Її бойові заслуги відзначено чотирма урядовими нагородами.

Льотчик В. В. Помаза зробив 75 бойових вильотів. Він воював на 1-му та 2-му Прибалтійському та 1-му Білоруському фронтах. Безстрашного воїна нагороджено орденом Слави 3-го ступеня, орденом Червоного Прапора, Червоною Зіркою та п'ятьма медалями.

Пишаються жителі Зимогір'я і своїм земляком Н. С. Онищенком. В роки довоєнних п'ятирічок він закінчив інститут червоної професури. Двадцять років прослужив у лавах Радянської Армії. Онищенко брав участь у боях на багатьох фронтах Великої Вітчизняної війни: у форсуванні Дніпра, у захваті плацдарму на правому березі Бугу, форсуванні Вісли. П'ятьма орденами Червоного Прапора, двома — Червоної Зірки, орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня, шістьма медалями відзначені його бойові заслуги.

Героїчний подвиг здійснив уродженець Черкаського І. С. Малько. 14 березня 1945 року підрозділ капітана Малька брав участь у штурмі німецької оборони на Одері. Фашисти тримали під сильним вогнем всі підступи до ріки. Бійці під командуванням відважного капітана підійшли до річки і з ходу атакували ворожі позиції. Наступ радянських воїнів був настільки стрімким, що вогонь фашистів не міг їх зупинити. Підрозділ Малька переправився через річку, захопив плацдарм і утримував його до підходу наших військ. 15 разів кидалися німці в атаку, але радянські воїни щоразу примушували їх відступати. Капітан Малько був поранений, але продовжував керувати боєм. І. С. Малько удостоєний звання Героя Радянського Союзу[1]. Це звання присвоєно також О. М. Іваннікову.

Переборюючи труднощі перших післявоєнних років, трудящі селища не тільки відроджували господарство, але й почали спорудження нових підприємств. Вже в 1950 році повністю були відбудовані всі шахти, цегельний завод, колгосп і радгосп. Цього ж року на південній околиці селища розгорнулись роботи по створенню потужної шахти «Черкаська-Північна» № 2. Сюди приїхали молоді будівельники з усіх кінців країни.

---

[1] Архів Міністерства оборони СРСР, ф. 33, оп. 7937, спр. 29, арк. 232.

Вдень і вночі землерийні машини штурмували кам'янистий грунт, прокладаючи перші стовбури майбутньої шахти-гіганта. Споруджувались адміністративні будинки. А поблизу Черкаського почало виростати нове шахтарське селище.

Бригадир прохідників на шахті «Черкаська-Північна» № 2 Герой Соціалістичної Праці Є. І. Синько у забої (перший справа). 1965 р.

Серед будівельників розгорнулося соціалістичне змагання за дострокове виконання виробничих завдань. Натхненний рішеннями XX з'їзду КПРС, колектив будівельників на чолі з партійною організацією зобов'язався здати в експлуатацію нову шахту достроково, до 40-х роковин Великого Жовтня. Свого слова вони додержали: на два місяці раніше встановленого строку стала до ладу шахта «Черкаська-Північна» № 2, оснащена найновішою гірничою технікою.

Добре попрацювали і гірники, і будівельники. Було пройдено близько 10 км гірничих виробок, підготовлено 9 лав. Завдяки цьому вже в 1957 році щодня видавалось на-гора 2 тис. тонн вугілля. В усіх лавах працювали вугільні комбайни.

Добре потрудилася прохідницька бригада Є. І. Синька. Протягом 1955—1957 рр. ця бригада систематично проходила щомісяця по 103—110 метрів виробок при нормі 30—40 метрів. За видатні успіхи, досягнуті на будівництві шахти, кращому прохіднику Є. І. Синькові у 1957 році було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Примножуючи хорошу традицію шахтобудівників — завжди бути попереду, колектив шахти вже 11 листопада 1958 року видав на-гора останні тонни вугілля в рахунок річного плану. За 1958 рік шахтарі «Черкаської-Північної» № 2 видобули додатково до завдання понад 108 тис. тонн високоякісного палива. Цьому сприяло соціалістичне змагання, що розгорнулося в 1958 році за видобуток кожним шахтарем надпланового вугілля.

Шахта швидко набирала темпи і наближалась до запланованої потужності — 3 тис. тонн на добу. Уже в жовтні 1959 року середньодобовий видобуток вугілля тут становив 2828 тонн. Продуктивність праці за цей час зросла на 38,9 проц. Перед вели комуністи. Вони очолили бригади, дільниці, були зачинателями швидкісних методів праці, освоєння нової техніки.

Особливо зросла активність комуністів і всього колективу гірників після XXI з'їзду КПРС. Так, бригада прохідників, очолювана комуністом Г. К. Агєєвим, у 1959 році виконувала щомісяця 450—480 метрів гірничих виробок. У вересні 1960 року ця бригада пройшла 500 метрів, а в березні 1961 року вона вперше в Донбасі досягла рекордного проходження групового штреку — 751 метр за місяць.

Швидкісний метод бригади Г. К. Агєєва почали впроваджувати в усіх лавах і на дільницях. На шахті було організовано курси по вивченню методу праці передової бригади. Гірники з Кузбасу, Караганди та інших вугільних районів країни приїздили на шахту «Черкаська—Північна» № 2, щоб ознайомитися з досвідом швидкісного проходження гірничих виробок.

У 1960 році колектив шахти перевищив проектну потужність підприємства. За організацію швидкісного проходження гірничих виробок Г. К. Агєєву у 1964 році було присуджено Ленінську премію[1]. Вихідець із робочої сім'ї, 19-річний Агєєв

---

[1] Газ. «Правда», 22 квітня 1964 р.

приїхав у Донбас зразу ж після війни. Працював і шахтарем, і столяром, і штукатуром. У 1950 році пішов працювати на шахту «Черкаська—Північна» № 2. Був прохідником, а потім бригадиром комсомольсько-молодіжної бригади. Одна з перших у місті бригада завоювала почесне звання колективу комуністичної праці, кращої бригади шахти «Черкаська—Північна» № 2.

Великий вклад своїм трудом вносять комуністи. На шахті «Черкаська—Північна» № 2 306 комуністів, з них безпосередньо в лавах працюють 215 чоловік. Понад 60 комуністів є машиністами комбайнів, врубових машин, стругових установок, електровозів, прохідниками. На чолі з комуністами весь колектив шахти бореться за звання підприємства комуністичної праці. За ініціативою партійної організації на шахті створено постійно діючий учбовий комбінат, де гірники проходять навчання по підвищенню кваліфікації. У 1966/67 навчальному році тут навчалося більш як 2500 чоловік. Майже кожен шахтар має по 2—3 спеціальності. При учбовому комбінаті діє школа передового досвіду. Значну увагу приділяє партійна організація і питанню раціоналізації. З року в рік на шахті зростає кількість раціоналізаторських пропозицій. Так, у 1963 році прийнято 60, а у 1966 році — 143.

В 1965 році завдяки вмілому використанню техніки і високій продуктивності праці середньодобовий видобуток вугілля становив 3500 тонн — вище проектної потужності на 500 тонн. За роки семирічки гірники дали понад план 145 тис. тонн високосортного палива[1]. У ювілейному році колектив взяв соціалістичне зобов'язання видати понад план не менш 20 тис. тонн вугілля. Тільки за 6 місяців 1967 року на-гора було видано понадпланового вугілля біля 23 тис. тонн.

За успіхи в труді у 1965—1967 рр. 29 кращих гірників нагороджено орденами і медалями. Ордена Леніна удостоєний бригадир прохідників О. Ф. Карєєв, орденом Трудового Червоного Прапора — бригадир очисного вибою Г. Т. Орлов.

В 1958 році в місті здано в експлуатацію збагачувальну фабрику потужністю 900 тис. тонн вугілля на рік. На кінець 1959 року фабрика освоїла проектну потужність, а в 1965 році перевищила її на 10 проц. У цьому значну роль відіграло впровадження прогресивного методу збагачення вугілля у гідроциклонах.

Кожний гідроциклон переробляє 50 куб. метрів вугілля за годину. Таких апаратів на фабриці встановлено п'ять.

Збагачувальна фабрика, як і шахта, є передовим підприємством. На фабриці працює хороший і дружний колектив з 260 чоловік. Кожний другий трудівник володіє суміжною професією. Колектив фабрики бореться за звання підприємства комуністичної праці. Це почесне звання вже завоювали дві зміни технологічного цеху і бригада по ремонту обладнання. 43 робітники є ударниками комуністичної праці.

Важливе місце в економіці міста посідає Зимогір'ївське шахтоуправління, створене в 1950 році на базі невеликих довоєнних шахт. Дрібні шахти об'єднались у дві дільниці. Тут працюють близько 600 чоловік. На дільницях шахтоуправління в роки семирічки з'явилась нова техніка: породонавантажувальні машини, комбайни тощо.

Серед колективу шахтоуправління широко розгорнуто змагання за комуністичну працю. В ньому беруть участь 530 чоловік. Завдяки впровадженню передових методів праці і нової техніки шахтарі рік у рік нарощують темпи видобутку вугілля. В 1965 році було видобуто 208,6 тис. тонн при плані 170,6 тисяч. За семирічку колектив Зимогір'ївського шахтоуправління видав на-гора більш як 76 тис. тонн надпланового палива.

Діє в місті і цегельний завод, будівництво якого закінчено в 1959 році. Підприємство оснащене новим обладнанням. Тут механізовано переробку сировини, випалювання проводиться в сучасних тунельних печах з механічним завантаженням. З 1965 року завод перейшов на природний газ, а також почав випуск нового

---

[1] Поточний архів шахти «Черкаська-Північна» № 2 за 1965 р.

виду продукції — кислототривкої та облицювальної цегли, а також облицювальної плитки, шлакоблоків і бетонітів.

Черкаське будуправління, засноване в 1950 році, має необхідну техніку, широко впроваджує в будівництво великоблочні залізобетонні конструкції. Щороку його колектив споруджує 17—18 тис. кв. метрів житла не тільки для трудящих Зимогір'я, але й інших районів області.

Великих успіхів досягнуто і в сільському господарстві. В 1950 році колгосп «Великий перелом» було приєднано до радгоспу «Криворіжжя», земельна площа якого тепер становить 7498 га. Головний напрям господарства — виробництво молока та вирощування овочів. На його фермах є 2260 голів великої рогатої худоби.

На полях радгоспу працює потужна техніка — 32 трактори, 31 автомашина, 18 комбайнів різного призначення, 4 зерноочисні машини, 7 дощувальних установок та інше. За роки семирічки споруджено цілий комплекс тваринницьких приміщень, в яких механізовано всі трудомісткі процеси приготування і роздачі кормів, прибирання гною, доїння. В 1966 році радгосп продав державі 1480 цнт молока, 5800 тонн овочів і багато іншої продукції. Працює цех по переробці овочів і фруктів. Виробнича потужність цеху — 2 млн. банок консервів на рік.

Серед великого і дружнього колективу радгоспу багато таких, хто працює тут з початку виникнення господарства. Це слюсар М. М. Скиба, механізатор М. О. Чорноусов, М. О. Панфілов. Понад тридцять років вирощує овочі у парниках О. О. Лимарева. Вона одна з найкращих трудівниць радгоспу, бригадир овочівницької бригади, колектив якої щороку вирощує високі врожаї городини. Передові доярки М. М. Моринкіна та О. Я. Прокопова за свою самовіддану працю нагороджені орденом Леніна.

Рік у рік підвищується життєвий рівень трудівників радгоспу. В 1967 році середня заробітна плата становила 100 крб. на місяць. Кожний робітник живе в новому благоустроєному будинку, 35 чоловік мають власні легкові автомашини.

З розвитком промисловості і сільського господарства перетворювалося і селище. За семирічку вздовж правого і лівого берегів Лугані виросли п'ятиповерхові будинки, з'явились нові вулиці — Перемоги, Толстого, Свободи, Шахтарська та інші. Для трудівників селища споруджено 2065 державних та індивідуальних житлових будинків загальною площею 63,9 тис. кв. метрів. В 1961 році селище віднесено до категорії міст районного підпорядкування і перейменовано в Зимогір'я (за назвою залізничної станції).

Розширюється мережа побутового обслуговування міста. Тут працюють 67 магазинів, 3 їдальні, домова кухня та інші. В 1966 році населенню продано товарів на 6 млн. карбованців.

В місті добре поставлена охорона здоров'я трудящих. До їх послуг лікарня на 150 ліжок, поліклініка, 5 медичних пунктів, 2 аптеки. Якщо до революції в Черкаському не було жодного лікаря, то в 1967 році в Зимогір'ї працювало 18 лікарів і 160 медичних працівників з середньою спеціальною освітою. Досягнуто великих успіхів у профілактиці захворювань. За 1960—1965 рр. в місті не було жодного випадку захворювання на поліомієліт, дифтерію, туберкульоз та інші хвороби. В 1967 році бюджетні асигнування на охорону здоров'я становили 216 тис. карбованців.

Багато зроблено і в галузі народної освіти.

Святкування 1-го Травня в селищі шахти «Черкаська-Північна» № 2. 1964 р.

В 1967 році тут функціонували дві середні та одна початкова школи, школа робітничої молоді, професійно-технічне училище. В усіх навчальних закладах налічувалося 5 тис. учнів і працювали 124 вчителі. Школи і училище мають добре обладнані кабінети, спортивні зали, майстерні.

Культурним центром міста є Палац культури ім. В. І. Леніна, споруджений у 1958 році. Тут регулярно демонструються кінофільми, читаються лекції, організуються зустрічі із заслуженими людьми, виступають гуртки художньої самодіяльності, а також професійні мистецькі колективи. В 1967 році, наприклад, на сцені Палацу культури виступали артисти Луганського обласного драматичного театру, Луганської, Львівської, Херсонської та Запорізької філармоній. Силами місцевих аматорів, яких тут понад 120 чоловік, в 1967 році дано 52 концерти.

Жителі Зимогір'я люблять друковане слово. Близько 4 тис. чоловік є постійними читачами шести бібліотек, книжковий фонд яких становить 50 тис. томів. У багатьох трудівників є особисті бібліотеки. У 1967 році населення міста придбало книг майже на 7 тис. крб. Щодня в Зимогір'я надходить 16,2 тис. примірників газет та журналів, що їх передплачують трудящі.

У побут жителів входять нові обряди: вручення в урочистій обстановці перших паспортів, проводи молоді в Радянську Армію, на пенсію і т. д.

В ювілейному році силами громадськості розбито парк ім. 50-річчя Радянської влади, де висаджено більше 10 тис. різних дерев. Навколо братської могили, де поховані учасники громадянської та Великої Вітчизняної воєн, закладено сквер. Жителями Зимогір'я тільки у 1967 році висаджено на вулицях міста біля 7 тис. фруктових та декоративних дерев. Загальна площа зелених насаджень міста дорівнює 20 кв. км. У Зимогір'ї є пам'ятник В. І. Леніну та обеліск слави на могилі героя громадянської війни Ф. Д. Панфілова.

Великі перспективи відкриваються перед містом у найближчі роки. Протягом 1966—70-х рр. передбачено газифікувати всі квартири, завершити будівництво водопроводу на околицях, спорудити панчішну фабрику, побутовий комбінат, кінотеатр на 200 місць, кілька магазинів. Буде реконструйовано цегельний завод і збагачувальну фабрику, потужність якої становитиме 1,5 млн. тонн вугілля на рік.

І. Є. КРАПИВКА, О. П. ФІЛАТОВ

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СЕЛИЩНИХ І СІЛЬСЬКИХ РАД СЛОВ'ЯНОСЕРБСЬКОГО РАЙОНУ

ВЕСЕ́ЛА ГОРА́ (до 1912 року — Лєкарське) — село, центр сільської Ради, розташоване на правому березі Сіверського Дінця, за 40 км на схід від районного центру і за 18 км від залізничної станції Луганськ. Населення — 1152 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Земляне, Лиман, Металіст, Обозне, Паньківка, Привітне, Раївка, Розсипне, Світле, Стукалова Балка, Христове, Цвітні Піски.

Центральна садиба радгоспу «Донецькі зорі» знаходиться у Веселій Горі. Радгосп має 3,9 тис. га орної землі. Виробничий напрям — вирощування овочів. Тваринництво м'ясо-молочного напряму. Значне місце в господарстві займають і зернові культури. За одержання високих урожаїв озимої пшениці ланковим Р. П. Гончаровій, М. Є. Колягіній та бригадиру В. С. Пасічнику присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

У Веселій Горі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. В будинку відпочинку «Весела Гора» щороку відпочивають тисячі трудящих області.

Перша письмова згадка про село під назвою Лєкарське датується 1835 роком. Селяни Веселої Гори у липні 1917 року захопили церковні землі. У листопаді цього ж року селяни конфіскували поміщицьку землю.

Уродженцю села В. Є. Корді посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. На протязі 2-х діб десантна група, якою командував молодший лейтенант Чорноморського флоту В. Є. Корда, утримувала плацдарм, необхідний для визволення міста Миколаєва від гітлерівських загарбників. Десантники відбили 18 ворожих атак. З 68 чоловік залишилося в живих 12.

На околицях села виявлено рештки пізньопалеолітичної стоянки (20 тисяч років тому) епохи неоліту (V—IV тисячоліття до н. е.) та скіфосарматського часу (VII століття до н. е.— III століття н. е.).

ЖО́ВТЕ — село, центр сільської Ради, розташоване на правому березі Сіверського Дінця, за 16 км на південний схід від районного центру і за 25 км від залізничної станції Луганськ. Населення — 1311 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Крута Гора, Новоселівка, Сабівка.

Радгосп «Октябрьский» (центральна садиба знаходиться у Жовтому) має 2 тис. га орної землі, 800 га зрошуваної. Виробничий напрям — молочне тваринництво та вирощування овочів.

У Жовтому є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Село засноване у 1700 році військовими поселенцями, яких оселив тут уряд для охорони південних кордонів російської держави. Перша назва — Жовтий Яр. У 1756 році тут була розміщена 9-та рота Бахмутського гусарського полку і назва села змінилася на Дев'яту Роту. У 1919 році виник партійний осередок, у 1923 — комсомольський.

У Жовтому народилися брати Іван та Дмитро Остапенки. В листопаді 1942 року брати-комсомольці підбили 20 німецьких танків. Дмитро Якович підпалив 13 ворожих машин, за що йому присвоїли звання Героя Радянського Союзу. Іван Якович нагороджений орденом Леніна. Уродженцем села є Герой Радянського Союзу В. Х. Терновий.

КРИ́МСЬКЕ (давня назва — Шоста Рота) — село, центр сільської Ради, розташоване на Сіверському Дінці, за 12 км на захід від районного центру. Населення — 1847 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Кряківка, Оріхове-Донецьке, Причепилівка, Сокільники, Суходіл.

На території села знаходиться центральна садиба радгоспу «Знамя», який має 6,4 тис. га орної землі. Тваринництво молочного напряму. Вирощуються овочі.

У Кримському — середня школа, клуб, бібліотека. Діє дільнична лікарня, є тубсанаторій. У живописній місцевості навколо села розкинулися туристські бази, піонерські табори.

Перші згадки про Кримське відносяться до 1725—1740 рр., коли відоме воно було під назвою Кримська Яма. Тут розміщалася 6-та рота Бахмутського полку. Селяни Сокольників у 1906 році самі знизили орендну плату поміщику за землю. У 1919 році створено повстанський загін, який влився у 4-у партизанську дивізію.

Уродженцю с. Кримського О. Є. Руденку присвоєно звання Героя Радянського Союзу за відвагу, виявлену в боях під час визволення Севастополя від німецько-фашистських загарбників.

У Кримському знайдено металевий скарб епохи пізньої бронзи (кінець II — початок I тисячоліття до н. е.). Поблизу Кряківки виявлено рештки скіфського поселення (VII—III століття до н. е.).

ЛОЗІ́ВСЬКИЙ — селище міського типу, центр селищної Ради, розташоване за 25 км на південний захід від районного центру і за 3 км від залізничної станції Зимогір'я. Населення — 11,2 тис. чоловік.

На території селища розташована шахта «Черкаська-Північна» № 1. Працює збагачувальна фабрика.

У Лозівському є середня і початкова школи, школа робітничої молоді. Діють клуб, бібліотека. Функціонує лікарня.

Селище почало будуватися у 1949 році разом з шахтою «Черкаська-Північна» № 1. Перша назва — «8-я стройка», з 1954 року — Лозівський.

ЛО́ТИКОВЕ (до 1912 року — Іванівський Рудник, з 1912 до 1919 року— Густав) — селище міського типу, центр селищної Ради, розташоване за 25 км на південь від районного центру і за 2 км від залізничної станції Слов'яносербськ. Населення — 5,1 тис. чоловік.

У селищі працює шахта № 2-2 біс ім. Лотикова. Є середня і восьмирічна школи, клуб, 2 бібліотеки. Функціонує лікарня. Розбито парк, споруджено стадіон.

Селище виникло на початку XX століття. Шахта № 2-2 біс закладена у 1910 році, здана в експлуатацію у 1912 році. З 1919 року селищу присвоєно ім'я більшовика В. П. Лотикова, який провадив тут партійну роботу. Партійний осередок створено у підпіллі в 1915 році.

РОДА́КОВЕ — селище міського типу, центр селищної Ради, розташоване за 25 км на південь від районного центру. Залізнична станція. Населення — 7,6 тис. чоловік. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Говоруха, Замостя, Красний Луч, Новодачне, Суходіл.

У селищі є середня школа і школа робітничої молоді, Будинок культури, літній кінотеатр на 450 місць, 5 бібліотек. Функціонує лікарня. Працюють 20 магазинів, 3 майстерні побутового обслуговування. Посаджено парк.

Родакове засноване в 80-х роках XIX століття у зв'язку з будівництвом залізничної лінії Дебальцеве—Луганськ. У 1878 році виник роз'їзд Родакове, за 1 км від нього у дерев'яних бараках жили залізничники. У 1912 році Родакове вже вузлова станція. В жовтні—грудні 1905 року родаківські залізничники брали участь у загальному страйку робітників Катерининської залізниці. 25 квітня 1918 року поблизу станції відбувся запеклий бій між німецькими військами і гайдамаками, з одного боку, і 5-ю Українською армією під командуванням К. Є. Ворошилова, з другого. Звідси почався похід 5-ї армії на Царицин. У серпні 1920 року на станції Родакове побував агітпоїзд ім. Жовтневої революції, на чолі якого був М. І. Калінін.

Герой Соціалістичної Праці машиніст тепловоза В. М. Федорович. 1965 р.

Уродженці селища—Герой Соціалістичної Праці В. М. Федорович і Герой Радянського Союзу Ф. С. Клейбус. У боях за визволення Прибалтики 2 доби протитанкова батарея, якою командував Клейбус утримувала стратегічну висоту, яку штурмували гітлерівські танки.

На околиці Родакового досліджено кургани з похованнями епохи міді-бронзи (III — початок I тисячоліття до н. е.).

ТРЬОХІ́ЗБЕНКА — село, центр сільської Ради, розташоване на лівому березі Сіверського Дінця, за 7 км на північний захід від районного центру, за 12 км від залізничної станції Краснозерівка. Населення — 3,9 тис. чоловік. Сільраді підпорядковане с. Калаус.

На території села знаходиться центральна садиба радгоспу «Донецький». Радгосп має 8,3 тис. га земельних угідь. Основний виробничий напрям — молочне тваринництво та вирощування овочів. Крім цього, вирощуються зернові культури, є птахоферма. Розвивається садівництво. У радгоспі є цех по переробці овочів і фруктів, млин, ремонтні майстерні.

У селі — середня школа, середня школа сільської молоді, клуб на 250 місць, бібліотека. Працюють 9 магазинів, їдальня, кравецька майстерня.

Трьохізбенка заснована у першій половині XVII століття. Тут у сім'ї отамана Трьохізбенської станиці народився К. О. Булавін, керівник великого народного повстання на півдні Росії. За участь жителів станиці у повстанні Трьохізбенка була спалена, у 1715 році заново заселена. У Трьохізбенці похований командир партизанського загону Т. І. Сотников, по-звірячому закатований білогвардійцями. Партійний осередок виник у 1923 році.

ФРУ́НЗЕ — селище міського типу, розташоване на річці Лугані, притоці Сіверського Дінця, за 25 км на південний захід від районного центру. Залізнична станція Сентянівка знаходиться на території селища. Населення — 5,8 тис. чоловік.

Центральна садиба радгоспу «40 років Жовтня», який спеціалізується на вирощуванні овочів, розташована у Фрунзе. Радгосп має 5 тис. га орної землі і 315 га зрошуваної. Тваринництво м'ясо-молочного напряму.

У селищі — середня і початкова школи, вечірня школа робітничої молоді. Працюють клуб, бібліотека. Функціонують лікарня і поліклініка. Є Слов'яносербське районне об'єднання «Сільгосптехніка».

Час виникнення селища відноситься до 60—80-х років XVIII століття. На землях офіцера у відставці Сентянина, що служив у Бахмутському полку, виникли села Сентянівка, Новоселівка, Красногорівка. У 1901 році у Сентянівці відбувся стихійний виступ селян проти жорстокого поводження поміщика з жителями села. Повсталі спалили цегельний завод Мосіна та хлібні амбари інших поміщиків. Виступ був жорстоко придушений козаками. У 1905 році під впливом агітації членів Слов'яносербської

соціал-демократичної групи селяни с. Новоселівки почали розподіл землі великого землевласника Заливацького. Для придушення виступу були послані козаки.

Залізнична станція в Сентянівці побудована у 1908—1910 рр. У 1917 році тут був створений партійний осередок. На базі сіл Сентянівки, Красногорівки, Новоселівки, Таїсівки та ряду хуторів у 1930 році створено селище Фрунзе.

У червні 1941 року був сформований батальйон народного ополчення в складі 800 чоловік під командуванням І. А. Підопригори. В роки тимчасової окупації селища німецько-фашистськими загарбниками, в ніч на 7 листопада 1942 року, радянські патріоти підняли над зруйнованою будівлею депо червоний прапор. У цю ж ніч вони отруїли коней, що належали німецькій військовій частині, розквартированій у селищі.

М. Лук'яновичу, що працював стрілочникомсигнальником на станції Сентянівка, за героїзм, виявлений при форсуванні Дніпра у 1943 році, було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. У 1944 році батьки та їх діти, що вчилися в Сентянівській середній школі, зібрали гроші, на які був побудований бойовий літак. На ньому літав луганчанин, двічі Герой Радянського Союзу О. Г. Молодчий.

На території селища виявлено та досліджено кургани епохи міді-бронзи (III — початок І тисячоліття до н. е.).

ХОРО́ШЕ — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Лугань, притоці Сіверського Дінця, за 12 км на південь від районного центру і за 2 км від залізничного роз'їзду Хороше. Населення — 2062 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Бердянка, Богданівка, Весняне, Зарічне, Новодем'янівка, Пахалівка, Петровеньки, Степове, Червоний Лиман.

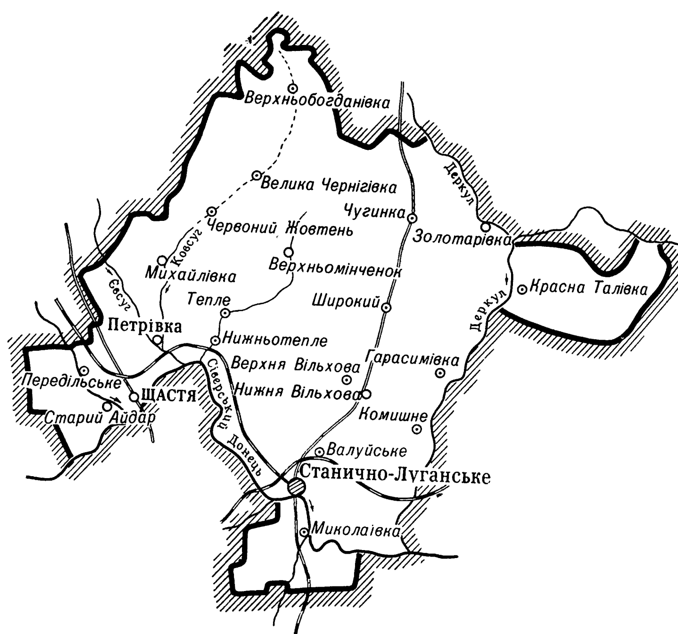
На території села розташований перший відділок радгоспу «40 років Жовтня». Вирощуються овочеві, зернові культури. Напрям у тваринництві — м'ясо-молочний.

У Хорошому є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Село засноване у другій половині XVIII століття у зв'язку з розміщенням на території Слов'яносербії сербських полків і спочатку називалося Дванадцятою Ротою. У 1861 році відбулося заворушення селян, вони відмовлялися виконувати повинності на користь поміщика.

Поблизу Хорошого досліджено кургани з похованнями епохи бронзи (II — початок І тисячоліття до н. е.).

СТАНИЧНО-ЛУГАНСЬКИЙ РАЙОН

СТАНИ́ЧНО-ЛУГА́НСЬКЕ

Станично-Луганське — селище міського типу, центр Станично-Луганського району. Розташоване за 20 км на північний схід від Луганська, на лівому березі Сіверського Дінця. На околиці селища — вузлова станція Кондрашівська-Стара, від якої залізничні колії розходяться на Москву, Луганськ і Міллерово. За 3 км від Кондрашівської-Старої знаходиться станція Кондрашівська-Нова. Населення — 13,7 тис. чоловік.

В околицях селища виявлено залишки поселення і каменеоброблюючої майстерні епохи неоліту, кочівницькі кургани і кам'яні баби[1].

Як і інші козачі містечка на південно-східній окраїні Росії, Станично-Луганське засноване селянами-втікачами і посадськими людьми у другій половині XVII ст. Поселення, що виникло у лісистій місцевості при впадінні річки Лугані в Сіверський Донець, називалося містечком Луганським. У 1684 році його розорили татари, проте незабаром воно було відроджене. Уже в 1766 році в містечку налічувалося 279 дворів, з населенням 879 чоловіків і 679 жінок. Місце, де воно було розташоване, часто терпіло від повені при розливах рік. Тому в 1773 році жителі переселилися на нове, більш зручне місце, розташоване за 3 км від старого. Нове селище дістало назву Станиця Луганська[2].

На карті того часу вона позначалася на західному кордоні земель Війська Донського[3]. Козаки Станиці Луганської одержували землю і користувались рядом привілеїв: правом на безмитну торгівлю, виключним правом ловити рибу в річках, що протікали в межах війська тощо. Проте наприкінці XVII — на початку XVIII століття козакам заборонялося займатися хліборобством. Царський уряд і військові власті вважали, що заняття землеробством буде відволікати козаків від несення військової служби. Тільки після перемог над Туреччиною, що зміцнили південні кордони Росії,

[1] А. Скрыленко. Материалы для археологической карты Екатеринославской губернии. Катеринослав, 1905, стор. 121.

[2] Историческое описание земель Войска Донского. Новочеркаськ, 1903, стор. 10.

[3] Наш край. Документы по истории Донской области. Ростов, 1963, стор. 12, 14, 15.

ця заборона була знята. Поряд з землеробством у Станиці Луганській розвивалося і тваринництво. Козаки розводили коней, велику рогату худобу і овець.

Землею козаки Станиці Луганської були забезпечені краще, ніж селяни сусідніх сіл. Земельний наділ — пай одного козака — становив 30 десятин, але офіцери мали від 2 до 4, а генерал аж 6 паїв.

З 1845 року офіцери і чиновники замість жалування і пенсій стали одержувати землі. Офіцери, наприклад, одержували від 200 до 800 десятин. Так у руках станичної верхівки зосередилися великі земельні масиви.

І хоч навколо станиці лежали родючі землі, вона не завжди забезпечувала козаків достатньою кількістю хліба. Це пояснювалось низькою культурою землеробства і тим, що козаки були зайняті військовою службою. Основними сільськогосподарськими знаряддями у козачих господарствах були соха, рало і борона — для обробки землі, коса і серп — для збирання хлібів і трав, коток і ціп — для обмолоту врожаю. Частими були неврожаї, що викликали, як правило, голод. Так, голодним у станиці був 1830 рік[1].

Важливе місце в економіці Станиці Луганської займала торгівля. Тут у 50-х роках XIX століття відбувалися весняні ярмарки, оборот кожної з них становив до 100 тис. крб. На ярмарках приїжджі купці торгували тканинами, шкіряними, залізними та ін. товарами, цукром і чаєм, а козаки у великій кількості продавали худобу.

Після реформи 1861 року станичне козаче господарство зазнало великих змін. З кожним роком фінансове становище війська погіршувалось, і це примушувало все частіше вдаватися до здачі земель військового запасу в оренду. В зв'язку з цим, а також зростанням населення, у 1897 році тут проживало 2626 чол.[2], сімейними розділами розмір земельного паю наприкінці століття скоротився до 7 десятин, включаючи непридатні землі.

Великим тягарем на станичників лягала необхідність споряджати козаків за свій рахунок на службу. Затрати ці досягали 300 крб. на кожного, що вступав на службу. Нагадаємо, що середній валовий прибуток козачої сім'ї середнього достатку обчислювався за рік в 144 карбованці.

Це призводило до того, що після спорядження козака на службу бідняцькі і середняцькі господарства змушені були йти у боргову кабалу до станичної верхівки. Ось один з багатьох прикладів. У 1905 році йшов на службу козак М. Г. Шереметов. Був він бідняком і не мав коштів, щоб придбати строєвого коня і збрую, обмундирування і шаблю. Коня і обмундирування для нього придбала громада, відібравши за це земельний пай. Його молода дружина змушена була йти батрачити до заможних козаків. Біди Шереметова не завершилися і після закінчення служби. За існуючим положенням, козак не мав права щоденно носити обмундирування, а повинен був його зберігати для оглядів. Але у Шереметова не було іншого одягу, і він змушений був носити обмундирування щодня, за що не раз потрапляв під арешт. Потрапили у кабалу за великих витрат, пов'язаних зі спорядженням на військову службу, і Г. К. Сапельников, Я. Лахметов та багато інших.

Частина найбідніших козаків віддавали свій пай в оренду багатим станичникам і йшла шукати заробітків. У 1895 році в станиці не обробляли свої паї близько 60 господарств — більше 10 проц. всіх домогосподарств козаків.

В той же час в руках козачої верхівки зосереджувались великі земельні масиви. Так, полковник Микитенко, що жив у станиці, мав 400 десятин найродючішої землі на лівому березі Дону[3]. У Микитенка, станичного отамана Малахова, осавула Номікосова та інших багатіїв працювало чимало батраків.

Процес класового розшарування козацтва проходив досить інтенсивно. Наприкінці XIX століття п'ята частина козаків була заможною, а третина — бідняками.

[1] Донские епархиальные ведомости за 1892 г. Новочеркаськ, 1892, стор. 253.

[2] Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Города и поселения в уездах, имеющие 2000 и более жителей. СПб., 1905, стор. 22.

[3] Журн. «Казачий вестник», Новочеркаськ, 1908, № 6, стор. 19.

 52 7-505

Селянин клепає косу біля намета. Станично-Луганське. 1914 р.

Розшарування супроводжувалось виступами бідноти проти станичної і окружної адміністрації. Так, у 70-х рр. відбувалися хвилювання козаків Станиці Луганської в зв'язку з проведенням заходів по обмеженню прав козацтва. Такі виступи були поодинокими і не носили революційного характеру, проте військова адміністрація стала менше довіряти рядовому козацтву. Як вияв недовіри можна розглядати і те, що у станично-луганських козаків, які повернулися у 1879 році після російсько-турецької війни, відібрали зброю[1].

Серед тих козаків, які йшли шукати роботу поза межами станиці, багато наймалося на будівництво залізниці Луганськ—Міллерово, на паровозобудівний і патронний заводи у Луганську та на інші підприємства. Деякі ж козаки служили у поміщиків, охороняючи їх земельну власність.

Праця у пролетарському середовищі сприяла пробудженню революційної свідомості. Ще більший вплив на свідомість збіднілих станичників справила революція 1905—1907 рр.

Поширення революційних ідей у Станично-Луганському набирало все більшого розмаху. Одним із заходів боротьби, до яких вдавалася станична верхівка, було позбавлення козацького звання тих, хто брав участь у революції або відкрито співчував їй. У 1906 році козацького звання було позбавлено більше як 20 станичників, у них було відібрано земельний пай[2].

В період столипінської реакції посилився терор і розправа царизму над революційно настроєними робітниками. У лютому 1907 року царською охранкою було заарештовано і кинуто до тюрми за розповсюдження більшовицьких листівок і звернень понад 20 станичників-робітників, у тому числі Андрія Майоренка, Федора Сухаревського, Арефія Зубарєва та інших.

Однак терор і репресії царизму не могли зламати волі народу до боротьби. І в роки реакції у станицю через станичників, що працювали на луганських підприємствах, потрапляли листівки Луганської організації РСДРП.

Царський уряд і місцеві власті байдуже ставилися до страждань народу. В такій великій станиці[3] до Великої Жовтневої соціалістичної революції не було жодного медичного закладу. Сотні людей були приречені на смерть під час страшної епідемії холери, що лютувала тут у 1833 р. Великим лихом були захворювання віспою, тифом, чумою, діти хворіли на скарлатину, дифтерит. Відсутність медичної допомоги призводила до того, що ще у 1913 році в Станиці Луганській з кожних 100 новонароджених 43 вмирало[4].

До другої половини XIX століття жителі Станиці Луганської були майже всі неписьменні. Лише у 70-х рр. тут відкрилося парафіальне училище, яке охоплювало лише 11—14 проц. хлопчиків і 2—4 проц. дівчаток шкільного віку[5]. Щоб задоволь-

---

[1] И. П. Хлыстов. Дон в эпоху капитализма. Ростов-на-Дону, 1962, стор. 300.

[2] Луганський облдержархів, ф. Р-224, оп. 6, спр. 4, арк. 19—22.

[3] Напередодні першої світової війни в Станиці Луганській і навколишніх хуторах проживало 4,5 тис. чоловік.

[4] Журн. «Казачий вестник», 1916, № 18, стор. 13.

[5] Статистическое описание Области Войска Донского, стор. 579.

нити якось потреби у навчанні більш заможних станичників, у 90-х рр. відкрилися чоловіче і жіноче училища. Але кількість учнів продовжувала залишатись дуже обмеженою. У 1913 році з 1230 дітей шкільного віку, що жили у станиці і навколишніх хуторах, училища відвідувало тільки 100.

Важким тягарем лягла на плечі козацької бідноти перша світова війна. Населення станиці помітно зменшилось. Більшість чоловіків була мобілізована, молодь у пошуках заробітку йшла до міста. Особливо страждали господарства бідняків. Посівна площа у 1915 році скоротилась на 40 проц., 43 проц. господарств, які не мали необхідного тягла і робочих рук, майже повністю розорились.

Все більш і більш станичників на фронті і в тилу починають замислюватись над своїм становищем. Відповіді на свої запитання вони знаходять на сторінках більшовицької преси. Хоча за читання газети «Окопная правда» і були заарештовані козаки з Станиці Луганської Степан Норов і Денис Пшеничний, які служили у 27 козачому полку, все ж козаки її читали. Відмовились воювати за чужі їм інтереси жителі Станиці Луганської Дмитро Федичев, Тихон Сухаревський, Іван Чибрисов та інші[1].

По-різному зустріли у станиці звістку про повалення самодержавства. Біднота сподівалася на зміни, а багатії побоювались їх. Але Тимчасовий уряд, що прийшов до влади, і не думав розв'язувати земельне питання, припиняти війну. Ще більш виразно виявилося розмежування населення Станиці Луганської, як і всього козацтва, під час корніловського заколоту. В. І. Ленін так характеризував становище на Дону в цей час: «Є тільки вказівки на те, що більшість бідноти і середнього козацтва більш схильна до демократії і лише офіцерство з верхами заможного козацтва цілком корніловське»[2].

Перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції у Петрограді вселила в серця трудових козаків Станиці Луганської впевненість, що їх становище поліпшиться, тому вони стали на сторону Радянської влади.

8 січня 1918 року за ініціативою більшовиків у станиці Кам'янській було скликано з'їзд представників козацьких частин, що повернулися з фронту. Були на цьому з'їзді і представники з Станиці Луганської. З'їзд одностайно ухвалив оголосити війну контрреволюційному генералу Каледіну, який 9 листопада 1917 року повідомив про створення військового «уряду» Донської області, і взяти владу на Дону в свої руки. З палкою промовою на з'їзді від імені найбіднішого козацтва Станиці Луганської виступив делегат С. І. Стехін. Він заявив, що більшість станичників цілком на боці Радянської влади і готова відстоювати її до переможного кінця[3].

Незважаючи на запеклий опір контрреволюції, на Дону вже у лютому 1918 року в північних станицях, у тому числі і в Станиці Луганській, встановлюється Радянська влада. Тут було обрано станичну Раду козацьких і селянських депутатів. Станичний отаман і його прихвосні втекли до Новочеркаська. Активними організаторами нового життя у станиці були С. І. Стехін, С. І. Верчаков, П. М. Мінченко[4]. Одночасно з обранням Ради у станиці створюється перший комуністичний осередок у складі 16 комуністів. Секретарем партосередку було обрано М. Т. Пономарьова[5].

Багато жителів станиці із зброєю в руках стали на захист Радянської влади. Станичники Калінін, Шеїн і Крючков ввійшли до складу створеного під командуванням Ф. Подтьолкова і М. Кривошликова загону, метою якого було підняти козацтво Верхнього Дону на боротьбу проти білогвардійської контрреволюції. Однак загонові не вдалося виконати поставлене завдання. Весь він 11 травня був знищений козаками-заколотниками.

На початку травня 1918 року австро-німецькі окупанти при підтримці отамана Краснова зайняли Станицю Луганську і навколишні хутори. Станичний комуністич-

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 3, спр. 9, арк. 212—217, 223.
[2] В. І. Ленін. Твори, т. 26, стор. 15.
[3] Луганський облдержархів, ф. Р-240, оп. 16, спр. 6, арк. 72—74.
[4] Там же, оп. 4, спр. 8, арк. 83—85, 160—164.
[5] Там же, спр. 8, арк. 208—210.

ний осередок пішов у підпілля. Але й після цього населення відчувало його спрямовуючу руку. Комуністи закликали станичників саботувати розпорядження загарбників, вселяли в людей віру, що Червона Армія скоро вижене окупантів з рідної землі.

Після краху німецької окупації в Станиці Луганській відновлюється Радянська влада, але в травні 1919 року станицю зайняла «добровольча» армія Денікіна. Над десятками борців за народну владу була вчинена дика розправа. Особливо знущалися білогвардійці над сім'ями козаків, які боролися в лавах Червоної Армії.

25 грудня підрозділи Воронезького полку Червоної Армії підійшли до Станиці Луганської. Зав'язався жорстокий бій. Денікінці запекло оборонялися, але до вечора були вибиті з станиці.

Відновлюється станична Рада козацьких і селянських депутатів, головою якої був обраний С. М. Кормильченко, виразник інтересів станичної бідноти. Понад сто безземельних і безкінних козаків та іногородніх одержали землю, реманент, тяглову силу. Загальна площа землі, виділеної із станичних табунних земель, становила 745 десятин[1].

У цей час створюються Ради і в навколишніх хуторах. 27 березня 1920 року в Станиці Луганській відбувся з'їзд представників хутірських Рад. Він прийняв постанову про створення шкіл по ліквідації неписьменності, відкриття клубів та хат-читалень. На з'їзді були прийняті звернення і привітання Всеросійському козачому з'їзду. Представники хутірських Рад підтвердили свою вірність революції і Радянському урядові[2].

У посушливий 1920 рік станичники ще раз переконалися у тому, що Радянська влада — їх рідна влада. Посуха і післявоєнна розруха особливо згубно відбивалися на господарствах бідняків. Радянська держава вжила невідкладних заходів по забезпеченню таких сімей посівним матеріалом, виділивши станичному виконкому 5 тисяч пудів жита.

Заможна верхівка козаків, відчуваючи, що вони втрачають свою владу, організовує банди, які починають тероризувати сім'ї радянських активістів, населення хуторів.

Для боротьби з цими бандами був створений загін чисельністю 110 чоловік. Загін після кількох боїв проти бандитів 23 вересня 1920 року біля села Верхнє-Тепле остаточно розгромив банду «Каменюки—Терези». Найбідніше козацтво активно допомагало органам Радянської влади знищувати банди. Так, наприклад, 10 листопада 1920 року жителі хутора Нижній Минченок побачили, що до хутора просувається добре озброєна банда. Вони негайно повідомили про це Станично-Луганського воєнкома С. І. Стехіна, який з кількома бійцями загону був на хуторі. Жителі жваво відгукнулись на заклик воєнкома і спільними зусиллями банда була знищена[3].

Велику роль у згуртуванні бідняків відіграв комнезам, утворений у грудні 1920 року, на чолі з Семеном Кормильченком. У лютому 1921 року до КНС входило 28 чоловік, з них 9 чоловіків і 19 жінок. А в лютому 1923 року в КНС вже налічувалось 82 члени, серед них було 5 комуністів. Цей комітет немало зробив для поліпшення життя трудового козацтва. Тільки за період 1920—1924 рр. він вилучив у куркулів 628 десятин землі і наділив нею понад 100 бідняцьких господарств[4]. Для ремонту сільськогосподарського реманенту взимку 1920—1921 рр. було відкрито кузню.

Водночас населення станиці починає проявляти великий інтерес до політики Комуністичної партії на селі. Комуністи і комсомольці проводять велику роз'яснювальну роботу серед жителів як Станиці Луганської, так і навколишніх хуторів. Комсомольський осередок був створений весною 1922 року. Першими комсомольцями у станиці були Лев Барбашов, Марія Єршова, брати Слєсареви і Черепахіни[5].

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 4, спр. 9, арк. 23—31, 44, 53.
[2] Там же, ф. Р-208, оп. 7, спр. 8, арк. 19, 34.
[3] Газ. «Всероссийская кочегарка» (орган Донецького окружкому), 18 листопада 1920 р.
[4] Луганський облдержархів, ф. Р-331, оп. 2, спр. 38, арк. 11—12.
[5] Там же, ф. Р-242, оп. 4, спр. 19, арк. 23.

У березні 1923 року станиця стала центром Станично-Луганського району Луганського округу Донецької губернії. Тут створюються районні організації.

Як і всі трудящі нашої країни, жителі Станиці Луганської з великим сумом зустріли звістку про смерть В. І. Леніна. У своєму звіті окружному комітету незаможних селян станично-луганський КНС писав: «Незаможне селянство до звістки про смерть В. І. Леніна поставилось з сумом і болем у душі, але пройняте величезним прагненням закріпити і здійснити заповіти В. І. Леніна при колективному розумі Комуністичної партії і тісному союзі робітників та селян»[1].

Ленінський кооперативний план знайшов жвавий відгук серед бідняцьких верств населення станиці. На кінець 1924 року партійна і комсомольська організації у Станиці Луганській значно зміцніли. Незабаром після смерті В. І. Леніна партійний осередок збільшився з 17 членів партії до 33, а комсомольський (в районі) з 69 до 218 чоловік[2]. Районний комітет партії особливу увагу приділяє роботі серед козацтва. У постанові райпарткому 4 січня 1926 року говориться: «Вважати необхідним поглиблювати роботу по посиленню зростання організації за рахунок козацтва, ретельно вивчати тих, що подали заяви до партії, і кращих з них приймати»[3].

27 червня 1924 року відбувся районний з'їзд незаможних селян, який закликав усіх членів КНС вступати до споживчих і сільськогосподарських кооперативів і доручив районному КНС вжити заходів до розвитку кооперації. Ці заходи були успішно здійснені.

На весну 1927 року понад 50 сімей вступило до Товариства по спільному обробітку землі. Товариство одержало від держави у кредит трактор «Фордзон», причіпний реманент. Посівна площа ТСОЗу на цей час становила понад 400 га. Найбідніші верстви населення охоче вступали до нього. На 1928 рік товариство вже налічувало 209 господарств.

Одночасно з налагодженням господарського життя місцевим органам влади доводилось заново створювати систему охорони здоров'я трудящих. У 1922 році в Станиці Луганській була відкрита лікарня. Її медичний персонал — лікар, фельдшер, медсестри проводили обслідування дітей і дорослих вдома, профілактичні огляди, вакцинації проти епідемічних захворювань.

Однією з найголовніших турбот станичної Ради з перших днів її існування було повне охоплення дітей навчанням, ліквідація неписьменності серед дорослого населення. Ці питання були обговорені на з'їзді вчителів, що відбувся 1 липня 1920 року в Станиці Луганській. З'їзд ухвалив рішення значно розширити сітку шкіл для дорослих. На початку 1921—1922 навчального року в станиці з навколишніми хуторами налічувалось 18 шкіл для дорослих, де навчалось 1764 чоловіки[4]. Велику допомогу органам народної освіти у ліквідації неписьменності подали культармійці — люди з числа письменного населення, сільські активісти. Вони з власної ініціативи взялися керувати гуртками лікнепу, хатами-читальнями. Багато сил доклали до ліквідації неписьменності вчителі Г. Л. Тиханівський, Л. С. Широкоряденко та інші.

Вчитися дістали можливість всі діти шкільного віку. В станиці працювали кілька початкових і трудова семирічна школа, в якій навчалось 315 дітей і працювало 9 вчителів.

Багато уваги в цей час приділялося розвиткові культурно-освітньої роботи. У 1924 році при Станично-Луганському Будинку культури почали працювати сільськогосподарський гурток, гуртки по вивченню історії, драматичний та інші. Почали виходити стінна і жива газети.

Культурно-освітні установи взяли активну участь у підготовці і проведенні в станиці 17 жовтня 1926 року «Дня урожаю». На це свято приїхали хлібороби зі всього району. В ході підготовки в станиці та на хуторах були проведені бесіди про полі-

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-332, оп. 1, спр. 5, арк. 29.
[2] Там же, ф. 109, оп. 1, спр. 4, арк. 23.
[3] Там же, ф. 109, оп. 2, спр. 84, арк. 16—17.
[4] Там же, ф. Р-242, оп. 11, спр. 8, арк. 79, 83.

тику партії на селі, організовані виставки, які розповідали про досягнення Радянської влади, випущені спеціальні стінні газети. В день свята в Будинку культури відбулася вистава. «День урожаю» відзначався і в наступні роки.

Про те, що Комуністична партія в той час найважливішим своїм завданням вважала піднесення культурного рівня народу, його освіти, свідчить хоч би той факт, що в бюджеті району на 1926—1927 pp. на народну освіту передбачалось витратити 42 проц. бюджету — на 9 проц. більше, ніж у попередньому році.

На початку першої п'ятирічки в Станиці Луганській розгортається колективізація сільського господарства. В проведенні цієї роботи місцевим партійним і радянським органам велику допомогу подавали представники робітничого класу. Зокрема, у березні—квітні 1929 року до станиці приїжджали робітники з селища ім. Паризької Комуни (тепер м. Перевальськ). Шахтарі вели роз'яснювальну роботу серед трудового козацтва, розповідали про ленінський кооперативний план та його значення для розвитку нашої країни.

В першому колгоспі «Полевод-Огородник» об'єдналися 14 господарств — членів ТСОЗу. Головою правління було обрано одного з перших комуністів станиці С. І. Стехіна. Через рік в колгоспі вже було 150 господарств. Активними будівниками нового життя на селі були колгоспники Андрій Зенцев, Василь Потуроєв, Марія Тиханівська, Олексій Потуроєв, Іван Соколов та інші.

Через два роки колгосп було названо «Москва—Донбас» на честь залізниці, яка в той час будувалася і проходила поблизу станиці.

Колгосп зростав, зміцнювався при активній підтримці і допомозі робітників Луганська. У лютому 1931 року партія прислала сюди двадцятип'ятитисячника В. А. Тищенка, який багато сил віддав розвиткові і зміцненню сільгоспартілі. Хороший організатор, він зумів згуртувати навколо себе актив з місцевих жителів, які, переборюючи опір куркульства і економічні труднощі, крок за кроком будували молоде господарство. За путівкою партії до колгоспу приїхав з Луганська і робітник-комуніст Ф. Н. Каденко, який очолив усю технічну службу. Робітники Луганська, які взяли шефство над молодим колгоспом, прислали ковальське обладнання та інструменти.

Основною виробничою галуззю колгоспу було овочівництво. Супіщані масиви у заплаві Сіверського Дінця при поливі могли давати багаті врожаї овочів. Тому з самого початку в артілі велику увагу звернули на організацію зрошування. За допомогою колективів луганських підприємств, що брали шефство, було збудовано зрошувальну сітку. У 30-х роках в колгоспі вже поливали 150 га земель. На кожному з них збирали в середньому по 200—230 цнт овочів[1].

Значна увага приділялася в артілі й розвитку тваринництва. Збільшувалось колгоспне стадо, підвищувалась його продуктивність. Якщо при організації колгоспу було усуспільнено тільки 10 корів, то на початку 1936 року на молочно-товарній фермі було 200 голів великої рогатої худоби, у т. ч. 55 дійних корів. Крім того, була пасіка на 325 бджолосімей.

Велику допомогу одержував колгосп від створеної у 1931 році МТС. На плечі машин була перекладена така трудомістка робота, як оранка. У 1936 році на озброєнні МТС було 111 тракторів, 18 комбайнів.

Активними будівниками нового життя були комсомольці. У 1936 році в станиці було 5 комсомольських організацій, які об'єднували 60 членів. Найчисленнішою була комсомольська організація колгоспу. Молоді колгоспники організували ударні бригади.

Міцнів колгосп, зростали його доходи. У 1940 році його доход становив 328 тис. крб. У колгоспі за передвоєнні роки зросли справжні майстри сільськогосподарського виробництва. Серед них — учасник Всесоюзної сільськогосподарської виставки бригадир рільничої бригади М. О. Козирєв.

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 1, спр. 530, арк. 12—13.

Працювала також у станиці районна колгоспна школа, яка готувала полеводів, тваринників, ветфельдшерів, пасічників і рахівників; при МТС — курси трактористів.

На початку 30-х років у станиці було збудовано паровозне і вагонне депо. Тут працювало понад 600 робітників. У передвоєнні роки значно розширились цехи, зросла їх матеріальна база.

У ті роки, як і тепер, майже половина населення Станиці Луганської працювала на луганських підприємствах, головним чином на паровозобудівному заводі ім. Жовтневої революції. Багато жителів трудились також у створеному в 1936 році промкомбінаті по виробництву черепиці, в районних організаціях, у сфері побутового обслуговування.

Зростала станиця. У 1939 році її населення становило 8870 чоловік. Поступово змінювався і її вигляд. Вона з 1938 року стала селищем міського типу. На вулицях виростали добротні житлові і громадські будівлі.

Дбаючи про здоров'я радянських людей, держава асигнувала кошти на будівництво лікарняного містечка. Напередодні першотравневих свят у 1936 році відкрилась нова районна лікарня.

Майже повністю була ліквідована неписьменність серед дорослого населення. 800 юнаків і дівчат навчалося у відкритій в 30-х рр. середній школі, для якої було споруджено нове приміщення.

Серед новобудов почесне місце займав районний Будинок культури, де з 1936 року демонструвалися звукові кінофільми. Тут також працював гурток художньої самодіяльності, влаштовувалися лекції та вечори. Книжковий фонд районної бібліотеки у 1940 році перевищив 8 тис. примірників.

У селищі працювали раймаг, райпродмаг, дві хлібні крамниці, пекарня тощо.

З перших днів Великої Вітчизняної війни багато станичників пішло на фронт в ряди Діючої армії. Протягом липня—грудня 1941 року, коли фронт наближався до Донбасу, в районі було створено три загони народного ополчення, до яких входили і жителі Станично-Луганського[1].

Близько року Станично-Луганське, як і сам Луганськ, було прифронтовим тилом. Жителі, які залишились удома, в основному жінки і підлітки, своєю працею на колгоспних полях, у заводських цехах допомагали чоловікам, батькам і братам кувати перемогу над ворогом.

16 липня 1942 року гітлерівці вдерлись у селище. Вони «хазяйнували» тут майже півроку. В серпні 1942 року на околиці селища було створено табір для радянських військовополонених, в якому томилось понад триста бійців і командирів Червоної Армії. У грудні 1942 року, незадовго до свого відступу, фашисти розстріляли 242 військовополонених.

20 січня 1943 року селище було визволене від фашистів. Гітлерівські загарбники вигнали у фашистське рабство 1240 жителів, залишили після себе 106 зруйнованих будинків, пограбували колгосп, установи. Загальний збиток, завданий селищу окупантами, становив близько 1 млн. карбованців.

Жителі селища свято шанують пам'ять тих, хто віддав своє життя за свободу і незалежність нашої Батьківщини. У центрі селища в затінку парку — дорогі станичникам могили. Тут лежать воїни Радянської Армії, які визволяли Станично-Луганське: рядові І. Г. Грицай, Г. С. Руденко, І. С. Семлюк, О. І. Аведінов, старшина П. М. Шевченко, старший сержант М. О. Драгун, майор М. П. Афанасьєв.

На фронтах Великої Вітчизняної війни доблесно бились понад дві тисячі станичників. Багато з них за ратні подвиги удостоєні урядових нагород, а І. П. Букаєву за героїзм і мужність присвоєно високе звання Героя Радянського Союзу.

І. П. Букаєв пішов на фронт добровольцем восени 1941 року. У багатьох тяжких боях брав участь солдат. Боровся під стінами Сталінграда, потім — на українській

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 245, арк. 114.

землі, закінчив війну на Ельбі. Особливо пам'ятним для Букаєва є бій біля с. Таранівки під Харковом. В цьому бою І. П. Букаєв був тяжко поранений.

У роки війни відважно громив фашистів з повітря М. Г. Коновалов. Від рядового льотчика він на фронті виріс до командира авіаційного полку. Чотири ордени Червоного Прапора, орден Вітчизняної війни 2-го ступеня, два ордени Червоної Зірки — свідчення його бойових заслуг.

Станичник О. В. Барбашов за ратні подвиги ще в боях з білофіннами був нагороджений орденом Червоного Прапора. Під час Великої Вітчизняної війни він загинув, але врятував прапор 24-ї Самаро-Ульянівської Залізної дивізії.

Жителі Станично-Луганського свято шанують пам'ять героя. Його ім'ям названа одна із головних вулиць селища.

Самовіддано боролися з фашистськими загарбниками Антоніна Миронова, Анатолій Романенко, сестри Марія і Олена Горбатови, Надія Боброва, Ніна Дерев'янко і багато інших, що пішли в партизанські загони. О. М. Лугова хоробро билася з фашистами, перебуваючи в партизанському з'єднанні О. М. Сабурова. О. В. Камишна була радисткою у партизанському з'єднанні С. А. Ковпака.

Після визволення селища і всього району від німецько-фашистських загарбників районний комітет партії організував трудящих на подання допомоги Діючій армії. Через Станично-Луганське лежав шлях до Міус-фронту. Потрібно було у першу чергу відбудувати залізничний міст через річку Сіверський Донець в напрямі до Луганська. Станичники брали найактивнішу участь у цих роботах. На відбудові цього моста жителі селища та інших населених пунктів району відробили 6 тис. людино-днів, крім того, на спорудженні дерев'яного моста — 4500 людино-днів[1]. Залізничний міст було відбудовано у 1944 році. Знову стала до ладу магістраль Москва—Донбас.

Населення Станично-Луганського району надавало і іншу допомогу героїчним радянським воїнам. У 1943 році вони зібрали свій внесок 200 тис. крб. у фонд побудови танкової колони «Ворошиловградський колгоспник».

Утворена в селищі артіль лише у 2 кварталі 1943 року виготовила 200 пар армійського взуття, 200 комплектів збруї, відремонтувала 2000 пар обмундирування, 300 пар валянок[2].

Величезною турботою оточили станичники бійців, що перебували на лікуванні у госпіталі, який в 1943 році розташовувався у селищі. Триста жителів Станично-Луганського взяли на свої квартири одужуючих воїнів, ділилися з ними своїми небагатими продовольчими запасами. Крім того, з березня по травень 1943 року станичники зібрали і здали у госпіталь для харчування поранених 448 кг пшеничної муки, 3790 яєць, 500 кг пшона, 4500 кг овочів, 1200 літрів молока, 174 кг сиру, 500 кг фруктів, 2800 кг картоплі[3].

На відбудові зруйнованого окупантами народного господарства трудящі селища працювали з подвійною енергією. Вже через рік після закінчення війни було повністю відбудоване депо. Ритмічно почав працювати залізничний вузол. Комуністи не тільки полум'яним словом агітатора, але й особистим прикладом на виробництві запалювали своїх товаришів на високопродуктивну працю. Так, комуніст теплотехнік паровозного депо І. М. Дрягін у листопаді 1944 року провів 17 великовагових поїздів, перевіз понад план 4500 т важливих народногосподарських вантажів[4].

Черговий по станції Кондрашівська-Нова П. І. Додаток виховав у своїй зміні відмінних складачів поїздів Кузюбердіна і Шевченка, які, застосовуючи швидкісні методи обробки поїздів, економили на підготовці до рейсу кожного поїзда 15 хвилин. Високих виробничих показників добився машиніст І. Г. Сливак.

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 2, спр. 64, арк. 67—75.
[2] Луганський облпартархів, ф. 109, оп. 1, спр. 22, арк. 8.
[3] Газ. «Коллективист», 22 червня 1943 р.
[4] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 2, спр. 64, арк. 17.

Гаряче взялися за відбудову свого господарства і трудівники колгоспу «Москва—Донбас». Уже весною 1943 року в колгоспі було засіяно 574 га землі. Відроджувалась і провідна галузь колгоспу — овочівництво. Весною 1944 року колгоспники заклали вже 4325 парникових рам. Значну допомогу колгоспові, що відроджувався, подала держава, виділивши дев'ять двигунів і десять насосів для організації зрошення. Вірні своєму патріотичному обов'язку перед Батьківщиною, колгоспники у 1944 році виконали план поставок овочів державі на 176,4 процента.

На Станично-Луганському молокозаводі. 1965 р.

У перші післявоєнні роки технічна оснащеність колгоспу була дуже слабкою. Поля і городи доводилось обробляти в основному живим тяглом. Але люди працювали з великим ентузіазмом, всіма силами переборювали труднощі. Тракторист Іван Сухаревський на тракторі ХТЗ при завданні 16 га щоденно засівав по 22 га ярових і більше. Успішно працювали і бригадир тракторної бригади Чорнокалов, і водії Цикоза і Матвєєв, і ланкова Чорнокалова і багато інших.

Високі врожаї овочів — по 180—200 цнт з гектара — одержували К. Я. Потуроєва, Є. К. Линькова, Г. П. Мазур. Колгосп «Москва—Донбас» у ті роки неодноразово заносився на районну Дошку пошани, за високі показники у соціалістичному змаганні йому не раз присуджувався перехідний Червоний прапор райкому КП України і райвиконкому.

Водночас з відбудовою господарства відроджувались і лікувальні заклади. Уже у 1943 році почали працювати лікарня і поліклініка.

Знову задзвеніли веселі дитячі голоси у школі та дитячому садку.

Гостинно відчинив свої двері Будинок культури.

З кожним роком все успішніше йшли справи у колгоспі «Москва—Донбас». Якщо на 1 квітня 1944 року в артілі було тільки 80 голів великої рогатої худоби, 10 свиней і незначна кількість овець та птиці[1], то в червні 1949 року на фермах налічувалось 249 корів, близько 500 голів молодняка великої рогатої худоби, понад 350 свиней. У цьому велика заслуга всіх колгоспників. Як хороший організатор виробництва в цей час відзначилася завідуюча свинофермою О. М. Литвиненко.

У 1949 році колгосп «Москва—Донбас» зібрав понад 100-пудовий урожай зернових, план здачі хліба державі виконав на 121,2 проц., соняшнику — на 123,8 проц. і одержав понад 100 тис. крб. доходу[2].

Але далі успішно розвиватися господарство не могло, бо було порівняно невелике. Тому в 1950 році колгосп «Москва—Донбас» об'єднався з артілями «Своя праця», «Вірний шлях», «Друга п'ятирічка», «Червоний Промінь», які існували в навколишніх селах Валуйське, Погорілове, Болотене. Новий укрупнений колгосп став носити ім'я А. О. Жданова.

Через п'ять років — у 1956 році, у відповідності з постановою уряду республіки про створення навколо промислового Луганська овочево-тваринницьких радгоспів, на базі колгоспу ім. Жданова був утворений радгосп «Луганський». Центральна садиба його розташована за чотири кілометри від Станично-Луганського в с. Валуйське. Радгосп почав спеціалізуватися на виробництві молока і овочів.

[1] Луганський облпартархів, ф. 109, оп. 1, спр. 89, арк. 11.
[2] Там же, ф. 109, оп. 1, спр. 435, арк. 20—21.

Спеціалізація сприяла зростанню його рентабельності. Зросла і його технічна оснащеність. Якщо у 1956 році в радгоспі було всього 13 тракторів, то в 1966 році їх налічувалось 29, кількість автомашин зросла з 6 до 26. Для механізації виробничих процесів у господарстві широко використовується електрика. У радгоспі, головним чином на тваринницьких фермах, працює 25 електромоторів. За роки існування радгоспу різко зросло виробництво основних продуктів: виробництво молока на 100 га угідь збільшилось у три з лишком рази і в 1966 році становило 330 цнт, здача овочів державі — у 1,6 раза і досягла 14,8 тис. цнт[1].

Весною 1966 року кращі трудівники господарства за самовіддану працю були удостоєні урядових нагород.

Великі завдання по збільшенню виробництва сільськогосподарських продуктів, при одночасному зменшенні собівартості, поставив колектив радгоспу перед собою в новій п'ятирічці (1966—1970 рр.). Цей план успішно втілюється в життя. Тільки у 1966 році освоєно понад 230 га найбагатшої придінцевої заплави.

Як і раніше, провідне місце серед промислових підприємств селища належить локомотивному депо станції Кондрашівська-Нова. У 1966 році машиністи депо перевезли більш як 1,1 млн. тонн надпланових вантажів. У перших рядах трудівників депо йдуть комуністи. Їх тут 228. Партійна організація очолила рух за комуністичну працю, що широко розгорнувся на підприємстві. 106 бригад, у яких трудяться 338 чоловік, завоювали звання комуністичних. 333 робітники — ударники комуністичної праці.

Одночасно з розвитком економіки у післявоєнні роки провадилась велика робота по благоустрою селища, поліпшенню житлових умов його трудівників. Тільки за роки семирічки споруджено понад 500 житлових будинків — п'яту частину всього житлового фонду. У 1966 році в селищі збудовано 116 індивідуальних будинків. Виросли цілі вулиці і квартали з будинками міського типу. Все більше вулиць асфальтується. У 1966 році загальна площа асфальтованих і забрукованих вулиць становила 76 тис. кв. м. Зростають асигнування на благоустрій селища. Якщо на кінець семирічки сума капіталовкладень у комунальне господарство становила 57 тис. карбованців, то у 1966 році вона майже подвоїлась і досягла 111 тис. карбованців.

Неухильно поліпшується матеріальний добробут населення. Про це свідчить, зокрема, той факт, що трудящі купують все більше промислових і продовольчих товарів. Тільки за сім років (1960—1966) товарооборот у селищі зріс в 2,2 раза і в 1966 році досяг 3,3 млн. крб. За цей час продаж м'яса збільшився в 2,7 раза, масла вершкового — в 2,8 раза. У товарах, що їх купують трудящі, все більше місце займають товари тривалого користування, книги. За 1960—1966 рр. продаж культтоварів і книжок збільшився у 1,5 раза, пральних машин — в десять з лишком раз. Близько 400 сімей придбали телевізори. Про зростання доходів трудящих свідчить і збільшення кількості вкладників у селищну ощадну касу. Вкладником є кожний третій житель селища, а загальна сума вкладів досягла 1,4 млн. карбованців.

Розширюються медичні заклади. У 1963 році в селищі збудовано нову поліклініку, яка має добре обладнані кабінети. 98 медичних працівників селища проводять не тільки лікувальну, але й велику профілактичну роботу по запобіганню захворюванням. Безплатна медична допомога подається у лікарні, поліклініці, на дому. В селищі працюють три дитячі комбінати на 345 місць.

Начальник вагонного депо станції Кондрашівська-Нова Герой Радянського Союзу Ф. С. Клейбус. 1965 р.

[1] Річні звіти радгоспу «Луганський» за 1956 і 1966 рр.

У медичних закладах працює багато чудових людей. У кожній сім'ї селища добре знають лікаря-педіатра К. В. Полковниченко. Не одного маленького станичника дбайливі руки Катерини Василівни поставили на ноги, допомогли вирости здоровим і дужим. У 1966 році лікар К. В. Полковниченко нагороджена орденом «Знак пошани». А Т. П. Полковникова, яка багато років трудиться операційною сестрою у місцевій лікарні, нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора.

Дітям трудівників у селищі створено всі умови для того, щоб вони могли здобути не тільки обов'язкову восьмирічну, але й середню освіту. В Станично-Луганському працюють дві середні, восьмирічна і дві початкові школи. 56 вчителів навчають дітей. Багатьох юнаків і дівчат вивела на широкий шлях життя вчителька М. І. Сухаревська. Добрими наставниками і вихователями молоді є досвідчені педагоги В. В. Дудоладов, І. М. Калюжний і багато інших.

Для дітей, які мають музичні здібності, у 1964 році відкрито музичну школу. Учні цікаво проводять своє дозвілля, займаючись у різних гуртках районного Будинку піонерів.

Ключем б'є культурне життя селища. При районному Будинку культури працюють хоровий, вокальний, танцювальний та інші гуртки художньої самодіяльності.

Особливою популярністю користується драматичний колектив Палацу культури. До його складу входить 60 чол. За успіхи в розвитку самодіяльного театрального мистецтва та успішний виступ на обласному фестивалі, присвяченому 50-річчю Радянської влади, колегія Міністерства культури УРСР присвоїла драматичному колективу Станично-Луганського Палацу культури звання самодіяльного народного театру[1].

Успішно виступив на обласному огляді у 1967 році і жіночий вокальний ансамбль. Він учасник республіканського фестивалю самодіяльного мистецтва.

Жителі селища часто відвідують виступи професіональних творчих колективів. На сцені Будинку культури виступають артисти з різних міст нашої Батьківщини. Трудящі селища часто відвідують Луганський обласний драматичний театр, обласну філармонію.

На ознаменування 50-річного ювілею Радянської влади у селищі споруджено Палац культури із залом на 600 місць, великим спортивним залом, кімнатами для гурткової роботи і методичними кабінетами.

У селищі працює широкоекранний кінотеатр.

У 1964 році у селищі відкрито Будинок щастя. Тут у святковій обстановці відбувається реєстрація шлюбів і новонароджених.

Після урочистої реєстрації шлюбу. Станично-Луганське. 1965 р.

В гуртку авіамоделістів Палацу піонерів. Станично-Луганське. 1965 р.

[1] Газ. «Знамя труда», 17 червня 1967 р.

Зростання культурних і духовних потреб трудящих селища характеризується і невпинним прагненням їх до збагачення своїх знань. До послуг населення Станично-Луганського п'ять бібліотек, книжковий фонд яких становить 69,4 тис. примірників художньої, політичної, наукової літератури. Постійними читачами бібліотек є кожний третій житель селища.

З 1930 року в Станично-Луганському видається районна газета «Знамя труда». З кожних 100 жителів 92 є передплатниками газет і журналів.

Широке коло інтересів у жителів Станично-Луганського, велика їх громадська активність. У вільний від роботи час багато з них виконують громадські функції, беруть участь у різних галузях життя селища. 120 кращих представників робітників, інтелігенції, службовців є депутатами селищної Ради, а 20 — депутатами районної Ради. Депутати не тільки обговорюють на сесіях важливі питання роботи шкіл, медичних, культурно-побутових та інших закладів, але й самі активно борються за здійснення прийнятих рішень. Крім депутатів, у діяльності Ради бере участь великий актив. Тільки у 10 постійних депутатських комісіях — близько 70 добровільних помічників.

Велику роботу серед населення проводить районне відділення товариства «Знання», членами якого є 108 вчителів, лікарів, спеціалістів і передовиків виробництва селища.

Сотні трудящих беруть участь у роботі профспілкових організацій, груп і постів народного контролю, добровільної народної дружини, є робкорами районної газети, членами оборонно-спортивних товариств.

Дружні, працьовиті люди живуть у Станично-Луганському. Їхня самовіддана праця наближає прийдешнє майбутнє, ім'я якому — комунізм.

В. Я. МЯСНИКОВ, Н. В. ПОБЕРІЙ

■

Станично-Луганський район утворений у 1923 році в складі Луганського округу Донецької губернії. В сучасних межах утворений у 1966 році. Розташований у східній частині області і являє собою передміську зону Луганська. Межує з Краснодонським, Слов'яносербським, Новоайдарським і Біловодським районами Луганської області УРСР і Міллерівським районом Ростовської області РРФСР.

Територія району — 1,9 тис. кв. км. Населення — 54,7 тис. чол., у т. ч. 21 тис. чол. міського (38,4 проц.). Густота населення 28,8 чол. на кв. кілометр. В районі 51 населений пункт, який підпорядкований 2 селищним і 14 сільським Радам.

Характерним для району є густа мережа залізниць і шосейних шляхів. Тут проходять залізниці, що з'єднують Донбас з Москвою і Північним Кавказом: Москва—Донбас, Міллерово—Жданов, Харків—Лиха. Більшість населених пунктів зв'язано автошляхами з промисловими центрами. Район перетинають автошляхи: Луганськ—Міллерове, Луганськ—Старобільськ—Сватове.

Основною водною магістраллю є річка Сіверський Донець, що протікає з заходу на схід. Менш значними є його притоки: Айдар, Деркул, Лугань, Вільховатка, Тепла.

Розташування району навколо Луганська визначило спеціалізацію сільськогосподарських підприємств — 9 колгоспів, 9 радгоспів на виробництві молока і овочів. Господарства району забезпечують потреби Луганська в цільному молоці на 48 проц., у овочах — на 88 проц.

З загальної площі 192,6 тис. га земельних угідь — 127,0 тис. га, в т. ч. орної 95,9 тис. га (75,5 проц.), садів, ягідників і виноградників — 2,4 тис. га (1,9 проц.), сіножатей — 1,3 тис. га (1,1 проц.), пасовищ — 27,4 тис. га (21,5 проц.). Широко розвинуто зрошування. Площа зрошувальних земель досягає 5,4 тис. га. Ліси, що в переважній більшості розташовані вздовж річок, займають 27,9 тис. га. Догляд за лісом здійснюють 4 лісництва, об'єднані в Станично-Луганський лісгосп.

Зростає і площа штучних лісонасаджень. Тільки за роки семирічки вона зросла майже у два рази і у 1966 році становила 15,5 тис. га.

На території району розташовано 57 ставків загальною площею 187,1 га. У районі працює дослідне рибне господарство.

Основною зерновою культурою є озима пшениця, технічною — соняшник, кормовою — кукурудза. Посівна площа озимої пшениці у 1966 році становила 6 тис. га, кукурудзи — 28,4 тис. га, соняшнику — 11,2 тис. га, овочів — 3,1 тис.

Природні умови сприяють розведенню великої рогатої худоби та свиней. Велику рогату худобу вирощують у всіх господарствах, молочні стада є в 16 господарствах. Серед великої рогатої худоби переважає червоностепова порода, свиней — велика біла.

На 1 січня 1967 року в колгоспах і радгоспах району на 100 га сільськогосподарських угідь було по 44 голови великої рогатої худоби, у т. ч. по 14 корів, і по 16 голів свиней (на 100 га ріллі).

Туристи табору «Юність» у поході. Станично-Луганський район. 1965 р.

Значно зріс і рівень механізації сільськогосподарського виробництва, в рільництві він становить 90 проц., у тваринництві — 80 процентів. У колгоспах і радгоспах працює 800 тракторів, 95 комбайнів, 417 автомашин. В усіх господарствах впроваджено механізоване доїння корів. Район повністю електрифіковано. В багатьох радгоспах і колгоспах є майстерні для ремонту тракторів та інших сільськогосподарських машин. Крім того, працює два відділення «Сільгосптехніки» — Великочернігівське і Станично-Луганське.

За досягнення високих показників у сільськогосподарському виробництві 322 передовики нагороджено орденами і медалями СРСР, а 3 присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

За успіхи у виконанні соціалістичних зобов'язань на честь 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції колективу радгоспу «Індустрія» вручено на довічне зберігання пам'ятний Червоний прапор ЦК КП України, Президії Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР і Української республіканської ради профспілок.

Район в цілому у ювілейному 1967 році нагороджено пам'ятним Червоним прапором Луганського обкому КП України, облвиконкому та облпрофради.

Серед знатних людей району 4 Герої Радянського Союзу. 2670 учасників Великої Вітчизняної війни нагороджено орденами і медалями Союзу РСР.

З промислових підприємств найбільше значення мають харчокомбінат, молокозавод, рибокомбінат, піщаний кар'єр. На території району великий залізничний вузол — Кондрашівська-Нова. Великим промисловим підприємством є локомотивне депо.

У районі проводиться велике житлове будівництво. Тільки за роки семирічки споруджено державними, кооперативними організаціями та установами 132,8 тис. кв. м житлової площі. Крім того, за допомогою держави трудящі побудували 4300 індивідуальних будинків. В селах району працюють 157 крамниць та 5 їдалень.

Невпинно зростає мережа лікувальних установ. Є 6 лікарень на 345 ліжок. Працює також 2 амбулаторії, 30 фельдшерсько-акушерських пунктів, 4 колгоспні поло-

гові будинки. На варті охорони здоров'я трудящих району стоять 58 лікарів і 281 чоловік середнього медичного персоналу.

Подбала держава і про підростаюче покоління. Для наймолодших відкрито 15 дитячих ясел. Працює 50 шкіл (9 середніх, 16 восьмирічних, 21 початкова, 4 робітничої молоді), в яких навчається 8,5 тис. чоловік.

Велика виховна робота провадиться і в двох будинках піонерів — Станично-Луганському і Петрівському.

Важливу роль у підвищенні культурного рівня трудящих відіграють 2 будинки культури і 32 сільські та профспілкові клуби, в яких працює 203 гуртки художньої самодіяльності, 34 бібліотеки з книжковим фондом 270, 2 тис. примірників. У районі діє 2 кінотеатри та 38 кіноустановок.

У районному товаристві «Знання» 28 первинних організацій, які об'єднують 448 членів. Працює університет культури. Видається районна газета «Знамя труда».

ПЕТРІ́ВКА

Петрівка (до 1771 року — Караяшник, до 1923 року — Петропавлівка) — селище міського типу, центр селищної Ради Станично-Луганського району. Розташована біля злиття степових річок Євсугу і Ковсугу, приток Сіверського Дінця. За 3 км від Петрівки — залізнична станція Огородня на залізниці Москва—Донбас, за 3 км — автомагістраль. Населення — 7300 чоловік.

В околицях селища виявлено залишки стародавніх поселень, що належать до різних періодів: до епохи мезоліту[1] (8—6 тисячоліття до н. е.), неоліту (6—4 тисячоліття до н. е.), кургани бронзової доби (3—1 тисячоліття до н. е.), городище салтівської культури (VIII—X століття).

Петрівка заснована у другій половині XVII століття донськими козаками, які оселялись по найближчих до Дону річках — Айдару, Деркулу, Євсугу. Спершу це був хутір Караяшник. Сюди, у вільні донецькі степи, втікали також кріпаки з України та Росії. В результаті цього кількість мешканців у хуторі весь час зростала. Утиски, яких зазнавали поселенці від царського самодержавства, призвели до того, що коли в 1707 році вибухнуло повстання під проводом К. Булавіна, жителі Караяшника приєдналися до нього. На Сіверському Дінці рух козаків і селян очолив отаман С. О. Драний[2] (з сусіднього з Караяшником містечка Старо-Айдарського). За це в 1708 році Караяшник, як і багато інших поселень по Сіверському Дінцю, Айдару та Євсугу, був розорений і спалений царськими військами, а багато його жителів страчено[3].

На початку 30-х рр. XVIII століття землі довкола колишнього Караяшника були пожалувані на ранг князеві Дмитру Трубецькому, який заново відбудував Караяшник.

Вигідне географічне розташування поблизу важливої водної артерії — Сіверського Дінця, родючі землі в долинах Євсугу і Ковсугу, м'який клімат,— все це сприяло швидкому заселенню Караяшника вихідцями з центральних районів України. Вони сподівалися знайти тут вільне життя, але потрапляли в залежність до князів Трубецьких. У 1771 році хутір, що став уже значним поселенням, перейменували в Петропавлівку в зв'язку з побудовою тут 1767 року храму Петра і Павла. За існуючим у 1779 році адміністративним поділом, Петропавлівка входила до складу Біловодського повіту Воронезької губернії. У 1798 році княгиня Трубецька передала поселення у казну, і колишні рангові селяни стали державними. В цей час тут було 273 двори з населенням 1026 чоловіків і 1017 жінок[4].

---

[1] С. А. Локтюшев. Доисторический очерк Средней Донеччины. Луганск, 1930, стор. 12—17.

[2] Очерки истории Воронежского края, т. 1. Воронеж, 1961, стор. 117.

[3] Луганщина. Донецьк, 1964, стор. 42.

[4] ЦДАДА, ф. 1355, спр. 110, арк. 19.

Селяни жили з натурального господарства. Основним їх заняттям було хліборобство. Сіяли жито, овес, ячмінь, гречку, просо, льон, ловили рибу. Потребу в одязі також задовольняли власними силами: пряли льон, з якого ткали полотно. Сплачувати грошовий оброк у казну, розмір якого в першій половині XIX століття становив від 7 крб. 50 коп. до 10 крб. з душі на рік, їм було дуже важко. Крім того, селяни зобов'язані були виконувати ряд повинностей: шляхову, підводну тощо.

Хоч за 60 дореформених років (до 1857 р.) населення майже подвоїлось і становило 4019 чол., а число дворів збільшилось у 2,2 раза і становило 600[1], площа ж землі, якою користувались селяни, залишалась незмінною. У 1850 році в середньому на ревізьку душу припадало 3,2 десятини орної землі — в 1,7 раза менше, ніж наприкінці XVIII століття[2].

Примітивні знаряддя обробітку грунту, багаторічне висівання на одній площі однакових культур — все це призводило до виснаження грунтів. Урожаї збирали тоді мізерні. Значну частину хліба необхідно було продати, щоб сплатити оброк. Тяжким і злиденним було існування найбідніших селян. До того ж, у Петропавлівці часто спалахували епідемії. Тут лютували пошесті: в 1831 році — холера, в 1848 році — холера і цинга.

Реформа 1861 року не полегшила економічного становища селян. Їхні земельні наділи дедалі зменшувались, земля виснажувалась. Більшість селян, яким не вистачало хліба до нового врожаю, засівала свої ділянки некондиційним насінням. Відсутність тягла (в середньому на два господарства припадав 1 кінь) призводила до зволікання з оранкою. Урожай жита та пшениці в бідняцьких господарствах в ті часи не перевищував 18—20 пудів з десятини.

Не маючи змоги прогодуватися, селяни шукали заробітків на луганських підприємствах та навколишніх шахтах. У 1901 році з Петропавлівської волості, де населення становило 6,5 тис. чол., пішли на промислові підприємства 394 чол., у 1902 році — 437, у 1903 році — 596 чоловік[3]. Здебільшого вони брали паспорт на рік і до села вже не повертались.

Цей процес тривав і в наступні роки. Так стали робітниками паровозобудівного заводу Гартмана в Луганську Є. В. Руденко, С. Я. Мирошниченко, І. А. Васильченко та багато інших.

Частина бідняків наймитувала в господарстві відставного генерала Шарова, що мав землі в Області Війська Донського, у куркулів Рясненка, Гаврюшенка та інших. Найбагатшим серед них був Коваленко, який мав олійницю, більш як 10 коней, до 10 корів, торгував і утримував земську пошту. 8—10 наймитів у нього працювало постійно, а під час жнив — до 20 чоловік.

Пробудження революційної свідомості селян Петропавлівки пов'язано з початком робітничого руху в Луганську на рубежі XIX—XX століть. Це зумовлювалось тим, що місцеві жителі, які працювали на луганських промислових підприємствах, постійно спілкувалися з своїми сім'ями та рідними. Вони приносили до села листівки Луганського більшовицького комітету, які закликали до боротьби проти гнобителів.

Вибійник по полотну за роботою. Петрівка. 1910 р.

---

[1] Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Від. V, стор. 359.

[2] ЦДАДА, ф. 1355, спр. 110, арк. 19.

[3] Краткий очерк местных и отхожих промыслов населения Харьковской губернии. X., 1905, стор. 118, 160.

Дожовтневий період в історії Петропавлівки характеризується низьким рівнем медичного обслуговування. До початку XX століття хворих лікував тут один фельдшер. Приймальний пункт містився в невеличкій, не пристосованій кімнаті. У 1900-х рр. було відкрито лікарську дільницю, яка обслуговувала дві волості з населенням 13,5 тис. чол. Власного приміщення дільниця не мала. Один лікар, фельдшер та акушерка — от і весь медичний персонал[1].

Занедбана була і народна освіта. Тут були два невеликих училища і дві церковнопарафіальні школи. Проте переважна більшість дітей шкільного віку не вчилась. У 1907—1908 рр., наприклад, з 565 дітей 8—11 років навчалось тільки 238. До того ж, чимало учнів, що лічилися в списках школи, часто пропускали заняття, бо треба було допомагати старшим удома, або не відвідували школу взимку через відсутність одягу і взуття. Тому й не дивно, що на кожні 100 чол. населення тільки 12 уміли читати і писати.

Перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції відкрила перед селянами Петропавлівки шлях до вільного і щасливого життя. Після перемоги збройного повстання у Петрограді луганська більшовицька організація послала до Петропавлівки стійкого комуніста Є. В. Руденка, де його в грудні 1917 року обрали головою ревкому. Як делегат Петропавлівки, він взяв участь у роботі І з'їзду Рад Старобільського повіту, що відбувся 4 січня 1918 року. Цей з'їзд проголосив встановлення Радянської влади.

Петропавлівський ревком відразу почав діяти — наділяв бідняків землею, подавав їм допомогу в обробітку полів. Водночас він проводив велику роботу по заготівлі сільськогосподарських продуктів для трудящих промислових центрів.

У березні 1918 року комуністи, які повернулися до Петропавлівки з фронту або з промислових підприємств, де працювали під час війни, об'єдналися в партійний осередок. В їх числі були місцеві бідняки Ф. Я. Комісаренко, І. А. Пасічник, Ф. І. Кіндратенко, В. Т. Конюшенко, М. Д. Михайлюк та Р. Т. Несвіт.

Під час окупації Донбасу кайзерівськими військами партосередок пішов у підпілля і організував трудящих на боротьбу проти окупантів і петлюрівців, які тероризували населення. Особливо активізувалась робота по підготовці до повстання після II з'їзду КП(б)У. Серед селян поширювалась відозва луганських більшовиків.

Петлюрівці викрили підпільників, заарештували і вивезли з села 20 активістів, 8 з них згодом розстріляли в луганській тюрмі[2].

Для боротьби проти окупантів і петлюрівців в середині 1918 року бідняки Петропавлівки об'єдналися в партизанський загін на чолі з О. П. Клочком. Загін здійснював сміливі рейди по навколишніх селах, завдаючи відчутних ударів німецьким і петлюрівським гарнізонам. Бойовим хрещенням загону було роззброєння ним улітку 1918 року петлюрівської варти в селі Старому Айдарі.

Тоді командир прийняв сміливе рішення. Разом із загоном він вирушив у район Лисичанська, де були зосереджені великі сили петлюрівців, і заявив, що партизани переходять на їхній бік. Петлюрівське командування вітало «перехід» клочківців, влаштувало з цього приводу мітинг. Для посилення загону Клочка петлюрівці виділили 3 кулемети з своєю обслугою і направили його охороняти поміщицький маєток у селі Щастя, за 7 км від Петропавлівки. Прибувши на місце, партизани знищили петлюрівських кулеметників і управителя маєтку. Чисельно зрісши і добре озброївшись, загін став справжнім господарем по всій окрузі.

Радісним для партизанів був січневий день 1919 року, коли до села прибув Старобільський партизанський полк Червоної Армії. В цей полк влились і петропавлівські партизани. В Петропавлівці полк приймав військову присягу[3].

---

[1] Отчет о состоянии и деятельности земской медицины Старобельского уезда за 1914 год. Старобільськ, 1915, стор. 127—131.

[2] Краткий очерк революционного движения на Луганщине (1900—1920 гг.). Луганськ, 1928, стор. 37.

[3] Г. А. Толоконников. Рождение отважных. М., 1958, стор. 54.

Багато хто з петропавлівців хоробро боровся з денікінцями під час героїчної оборони Луганська біля Гострої Могили у квітні 1919 року. На меморіальній дошці пам'ятника борцям революції в Луганську викарбувані імена 18 жителів Петропавлівки, що полягли в боях за владу Рад.

Після розгрому Червоною Армією денікінців селянам довелося боротися з махновськими та місцевими куркульськими бандами. Цією боротьбою керувала волосна Рада. 20 липня 1920 року, під час нальоту на Петропавлівку, в лютій ненависті бандити порубали шаблями голову Ради Є. В. Руденка[1].

У боротьбі з бандитами за встановлення і зміцнення Радянської влади загинули також сільські комуністи Т. С. Комісаренко, О. Ф. Носуля, М. Д. Михайлюк, Ф. І. Кіндратенко[2]. До серпня 1920 року Петропавлівку і навколишні села було очищено від банд. Перед сільрадою і місцевими комуністами постали завдання відбудови зруйнованого господарства, переходу до мирного будівництва.

Подвірний перепис, проведений у січні—лютому 1923 року, дає уявлення про економічне становище селянських господарств після закінчення громадянської війни. В селі тоді було 677 господарств, населення — 3 642 чол[3]. 222 господарства зовсім не мали худоби, а 173 — робочої. 32 куркульським сім'ям (менш як 5 проц. усіх сімей) належала чверть усієї робочої худоби Петропавлівки. Саме ці куркульські елементи чинили запеклий опір заходам молодої Радянської влади, намагалися захопити в селі панівне становище, придушити бідноту. Сільські бідняки також згуртовувались: 26 вересня 1920 року створили комітет незаможних селян[4]. До його складу ввійшло 80 бідняків, у т. ч. 7 сільських комуністів. Серед них організаторськими здібностями, відданістю справі відзначались Т. І. Гречаник, В. Ю. Бирюков та І. М. Жидков. Першим головою КНС став член партії з 1918 року Ф. Я. Комісаренко.

Комсомольський осередок у Петропавлівці виник у 1923 році. Комуністи, комсомольці, члени комнезаму провадили послідовну боротьбу за економічне обмеження куркульства і за зміцнення бідняцько-середняцьких господарств. Велику підтримку подавала селу держава. В 1928 році, наприклад, біднякам Петрівки через КНС було надано довгострокові кредити на суму 9310 карбованців[5].

Господарства незаможників одержували в позичку насіння. У машино-прокатних пунктах бідняки мали змогу брати потрібний реманент. Все це сприяло зміцненню бідняцьких господарств. Зростало число середняків. Тільки за 1927—1928 рр. воно збільшилось на 3,2 процента.

Водночас селяни шукали і знаходили більш ефективні форми ведення господарства.

З ініціативи партосередку наприкінці 1928 року 30 місцевих бідняків заснували комуну «КІМ», якій було виділено 200 га орної землі[6]. Організаторам комуни — члену партії П. В. Чубарю і першим сільським комсомольцям — братам Федору і Тимофію Пасічникам, Уляні Приходько, Олександру Васильченку, Ганні Бондаренко та іншим — довелось переборювати запеклий опір куркулів.

Велика роз'яснювальна робота комуністів і комсомольців, приклад діяльності комуни «КІМ» дали результати. Товариства по спільному обробітку землі почали перетворюватись у колгоспи.

У 1929 році в Петрівці було створено 17 дрібних сільськогосподарських артілей, які згодом об'єдналися в 3, а з 1935 року — у 2 колгоспи («Комінтерн» і «Політвідділ»). Комуна «КІМ» влилася до артілі «Комінтерн».

---

[1] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 1, спр. 761, арк. 76.
[2] Там же, ф. Р-331, спр. 66, арк. 63.
[3] Итоги с.-х. переписи Донбасса, т. V. Х., 1923, стор. 192.
[4] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 1, спр. 37, арк. 33.
[5] Там же, ф. Р-916, оп. 1, спр. 3, арк. 33.
[6] Там же, ф. Р-243, оп. 1, спр. 50, арк. 100, 147.

53 7-505

На заняттях по ліквідації неписьменності. Петрівка. 1921 р.

Колективізація сільського господарства відбувалась у напруженій боротьбі з куркульством. Місцеві куркулі приховували зерно, відмовлялися від сплати податків, залякували тих, хто вступав до колгоспу. Щоб зламати опір куркулів, сільський сход Петрівки прийняв рішення про виселення з села 16 куркульських сімей і передачу їхнього майна колгоспам.

Активну участь у будівництві нового життя брали колишні бідняки Г. І. Коваленко, Т. М. Бондаренко, П. Т. Неділенко та інші. В селі виріс актив, у складі якого було чимало жінок. Під час жнив у 1930 році вони створили ударні бригади, що працювали на колгоспних полях. В перший же рік колективного господарювання трудівники полів зібрали хороший урожай і 15 жовтня 1930 року відправили державі Червоною валкою близько 3 тис. пудів добротного зерна[1].

Винятково важливу роль у зміцненні колгоспів відіграла створена в Петрівці в 1931 році машинно-тракторна станція ім. Косіора та її політвідділ (утворений у 1933 році).

На зміну примітивним знаряддям землеробства на колгоспні лани прийшла могутня техніка, створена радянською індустрією. У 1935 році МТС мала у своєму розпорядженні 56 тракторів. 14 з них працювали на полях петрівських колгоспів[2]. У селі було створено агролабораторію, організовано навчання колгоспників на агротехнічних курсах.

Механізація обробітку грунту, застосування досягнень агротехніки сприяли неухильному зростанню врожайності ланів, зміцненню економіки колгоспів. У 1939 році за вирощення високих врожаїв було надано право участі у Всесоюзній сільськогосподарській виставці комбайнерові МТС М. Г. Савченкові, головам колгоспів «Комінтерн» і «Політвідділ» І. В. Руденкові та Т. Д. Дудченкові, а також колгоспникам У. Т. Руденко та В. А. Неділенко.

Уже з перших років Радянської влади, поряд з відбудовою та розвитком народного господарства, держава приділяла велику увагу охороні здоров'я. В 1921 році у Петрівці було створено амбулаторію. На початку 20-х рр. тут стала працювати малярійна станція, яка провела велику профілактичну роботу.

До 9-ї річниці Жовтня, у 1926 році, в Петрівці побудували лікарню на 25 ліжок[3]. У 1933 році вона була розширена до 40 ліжок. Проведення всіх цих заходів сприяло тому, що вже напередодні Великої Вітчизняної війни народжуваність у Петрівці порівняно з 1917 роком зросла в 6 разів і водночас набагато знизилася смертність.

Відійшла в минуле і неписьменність. Вже у 1921—22 рр. на селі було відкрито 3 початкові і семирічна школи, в яких мали змогу навчатися всі діти шкільного віку[4]. У 1925/26 навчальному році в цих закладах налічувалось понад 500 учнів, з них 273 — в семирічці. У Петрівці працювало 12 учителів. Проводячи в життя політику партії, петрівські комуністи і сільська Рада організували масове навчання у гуртках по ліквідації неписьменності. Уже в 1927 році в Петрівці та навколишніх селах працювало 16 таких гуртків, а в 1929—30 рр. навчанням у лікнепах було охоплено всіх неписьменних. На 1933 рік на селі уже не лишилося жодного, хто б не вмів читати й писати[5]. Це було заслугою насамперед учителів М. О. Бужинського та його дружини, а також перших випускників семирічної школи Марини Сало, Сергія Коваля,

[1] Газ. «Коллективист», 17 жовтня 1930 р.
[2] Луганський облпартархів, ф. 1, оп. 42, спр. 260, арк. 15.
[3] Газ. «Луганская правда», 28 листопада 1926 р.
[4] Луганський облдержархів, ф. Р-242, оп. 1, спр. 541, арк. 2.
[5] Там же, ф. Р-243, оп. 1, спр. 45, арк. 17.

Володимира Коршика, Андрія Неправа та інших. Величезний потяг молоді до знань вимагав розширення мережі шкіл. У 1927 році було збудовано нове приміщення початкової школи, а в 1930 році відкрилась семирічна школа колгоспної молоді (в 1936 році перетворена на десятирічку).

Велику виховну роботу серед населення проводили сільські культурно-освітні установи, які були створені на селі ще у 20-х роках.

В сільбуді працювали драматичний і музичний гуртки, організовувались колективні читання книжок та газет. В 1931 році було відкрито Будинок культури з приміщенням для роботи гуртків художньої самодіяльності і бібліотекою.

Коли почалась Велика Вітчизняна війна, трудящі спрямували всі свої зусилля на допомогу фронту. Багато колгоспників, робітників МТС, службовців було мобілізовано до Червоної Армії. Ті, що лишились, працювали під гаслом: «Все для фронту, все для перемоги!».

З червня 1941 до липня 1942 року все працездатне населення Петрівки, не кидаючи роботи в колгоспах та МТС, брало активну участь у будівництві оборонних рубежів та споруд, залізничної колії Огородня — Слов'яносербськ, мосту через річку Сіверський Дінець. Ні вдень, ні вночі не припиняли роботи майстерні МТС: тут ремонтували бойову техніку[1].

30 липня 1942 року німецько-фашистські війська захопили Петрівку. Окупація тривала 173 дні. Це був час тяжких випробувань. Гітлерівці грабували населення. На каторжні роботи до Німеччини вивезли вони з Петрівки понад 200 юнаків і дівчат.

Населення не мирилося з фашистським поневоленням, ставало на шлях боротьби. Комуністи-підпільники підтримували віру людей в близьке визволення і остаточну перемогу над ворогом. При виконанні особливого завдання було схоплено і страчено В. С. Подуненка, який залишився в окупованій Петрівці за завданням партії. Багато мешканців переховували бійців Радянської Армії, поранених і тих, хто втік з полону, допомагали їм пробиратися до партизанів.

Хоробро билися петрівчани і в лавах Радянської Армії на фронтах Вітчизняної війни. За героїзм, виявлений при форсуванні Дніпра, уродженцеві селища Г. П. Мостовому посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. За зразкове виконання бойових завдань на фронтах Вітчизняної війни 383 мешканці Петрівки нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу.

23 січня 1943 року частини Радянської Армії визволили Петрівку. Окупанти завдали Петрівці великих збитків. Майже всю робочу і продуктивну худобу загарбники вигнали чи знищили. В колгоспі «Комінтерн» не лишилося жодної корови, жодної свині, було тільки 15 коней і 20 волів, а в колгоспі «Політвідділ» — 24 коня, 6 волів, 20 корів і 4 свині[2]. Усе насіннєве і продовольче зерно окупанти вивезли. Гітлерівці зруйнували Будинок культури, нафтобазу, пункт «Заготзерно», МТС.

У тяжких умовах доводилося петрівцям відбудовувати господарство. Справжній трудовий героїзм виявили механізатори, які з старих, вибракуваних деталей складали трактори. В роботі вони виявили чимало творчості та ініціативи. У важкі дні, коли гостро відчувалась нестача запчастин та інструменту, механізатор МТС комсомолець Тимофій Теплянський у примітивній майстерні виготовляв потрібні деталі, а токар С. А. Лобачов — прилади та інструмент. Уже в 1944 році було відремонтовано 16 тракторів, і МТС виконала річний план сільськогосподарських робіт.

Приклад механізаторів наслідували всі трудівники села. Чудові зразки звитяжної праці у перші місяці після вигнання окупантів показали жінки.

Особливо важкими були жнива 1943 року. Косовиця жита, пшениці і ячменю проводилась вручну. У цій тяжкій праці вели перед колгоспниці Мотря Волкова, Ганна Гречан, Ганна Приходько, Настя Христосенко з колгоспу «Комінтерн». На-

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 1408, арк. 6.
[2] Там же, ф. 207, оп. 1, спр. 16, арк. 1.

пружено працювали на жнивах і старі колгоспники, як от Іван Довженко та Марко Несвіт з колгоспу «Політвідділ», яким на той час вже минуло 73 роки, та багато інших[1].

У перші післявоєнні роки далеко за межами Петрівки пролунала трудова слава механізатора МТС, комуністки М. П. Гонтаренко. Ще в 1935 році, коли їй було 16 років, вона пішла працювати обліковцем у тракторну бригаду, а через рік закінчила курси трактористів. Щороку М. П. Гонтаренко виконувала по 1,5—2 норми. Після визволення Петрівки від окупантів вона працювала трактористкою, оволоділа також спеціальністю комбайнера і збирала за сезон до 360 га зернових. Двічі (у 1947 і 1949 роках) її обирали депутатом обласної Ради.

У 1947 році колгоспи Петрівки за виробництвом зерна не тільки досягли, але й перевершили довоєнний рівень.

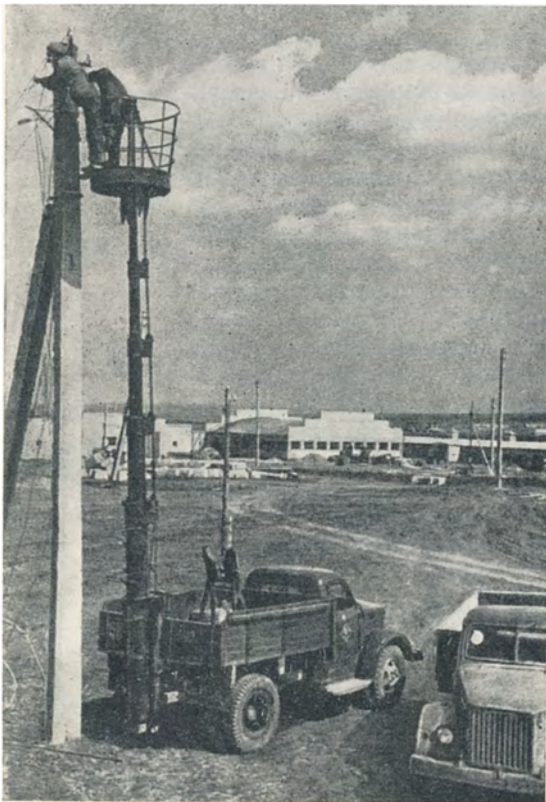
Після відбудови зруйнованого господарства в Петрівці почався швидкий розвиток сільськогосподарського виробництва, головним чином таких його галузей, як рослинництво і тваринництво. Поповнилась новою технікою МТС. Це дало змогу вже в 1950 році механізувати всі процеси роботи по вирощуванню і збиранню зернових культур. Щоб створити кращі можливості для свого розвитку, артілі «Комінтерн» і «Політвідділ» на початку 1951 року об'єдналися в один великий колгосп ім. Суворова. Незабаром до нього приєднались колгоспи сіл Михайлівки і Войтового.

Самовіддано працювали колгоспники об'єднаної артілі. Це позитивно позначилось на доходах артілі. Якщо до об'єднання річний доход усіх разом узятих колгоспів не перевищував 500 тис. крб., то укрупнена артіль ім. Суворова у 1957 році одержала 2,5 млн. крб.[2] Успіхи колгоспників і працівників МТС були високо оцінені партією і урядом. У 1958 році 16 трудівників села було нагороджено орденами та медалями. В їх числі — комбайнер МТС І. Ф. Каменюка, нагороджений орденом Леніна.

В 1962 році, у зв'язку з створенням навколо Луганська овочево-молочних радгоспів, колгосп ім. Суворова був реорганізований у радгосп.

Радгосп ім. Суворова — велике, економічно міцне господарство. Загальна площа угідь, закріплених за ним, становить 12 251 га, з них орної землі — 7 718 га. Господарство має овочево-молочний напрям. Значне місце посідає поливне овочівництво. У 1967 році поливна площа становила 206 га проти 86 га у 1962 році.

На будівництві тваринницького містечка в радгоспі ім. Суворова. Петрівка. 1964 р.

Курс партії на посилений розвиток сільськогосподарського виробництва на основі його інтенсифікації підняв трудову активність і творчу ініціативу селян. Радгосп ім. Суворова зробив великий крок уперед по шляху збільшення виробництва основних видів продукції. Держава дедалі більше забезпечує радгосп технікою. У 1967 році на ланах працювало понад 140 тракторів (у 15-сильному обчисленні), 35 комбайнів, 40 автомашин, 9 дощувальних установок. Різко збільшилось застосування органічних та мінеральних добрив. Зросла врожайність. У 1966 році державі було продано 11,8 тис. цнт зерна, тобто майже на 20 проц. більше, ніж передбачалося планом.

Великі якісні зміни сталися і в розвитку громадського тваринництва. У 1967 році на радгоспних фермах утримувалось близько 5,5 тис. голів великої рогатої худоби (у т. ч. 2,3 тис. корів). Для зрослого поголів'я громадської худоби і птиці радгосп

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 207, оп. 1, спр. 5, арк. 24.

[2] Газ. «Прапор перемоги», 7 березня 1958 р.

побудував 8 типових корівників, 7 телятників, 4 кормоцехи, 4 свинарники. У 1964 році введено в дію механізоване тваринницьке містечко, де утримується близько 1,5 тис. голів великої рогатої худоби. Інші ферми також механізовані. Молочне стадо переведено на механічне доїння, для цього використовується 29 доїльних установок. У корпусах, де утримується молодняк, встановлено калорифери. Великі капіталовкладення, створення міцної кормової бази — все це дало змогу радгоспові в 1966 році довести виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь до 376,7 цнт (у 1,5 раза більше, ніж у 1962 році). Рік у рік зростає і виробництво м'яса та яєць.

На пасіці радгоспу ім. Суворова. Петрівка. 1965 р.

У боротьбі за піднесення всіх галузей господарства в радгоспі зросли чудові кадри передовиків виробництва, які показують високі зразки в праці. 115 передовиків радгоспного виробництва удостоєно звання ударника комуністичної праці. Почесне звання колективів комуністичної праці присвоєно трудівникам двох тваринницьких ферм.

Тваринники радгоспу активно впроваджують у виробництво досягнення передової сільськогосподарської науки і практики: наприклад, переробку кормів перед згодовуванням, виготовлення рідинних кормових дріжджів для тварин і штучного молока для випоювання телят. Взимку господарство щодоби виробляє 45 т кормових дріжджів і 4,5 т штучного молока. Радгосп став справжньою школою передового досвіду.

У 1964—1965 рр. на ферми радгоспу, з метою ознайомлення з його досвідом, приїздило 37 делегацій з різних областей України та інших братніх республік.

Душею колективу радгоспу, його вихователем і організатором у боротьбі за виконання і перевиконання державних планів є партійна організація, що налічує у своїх лавах 107 комуністів, з яких 72 працюють на виробничих ділянках.

Зразки високопродуктивної праці показують комуністи А. К. Вовкодав, А. Барсуков та інші.

За успіхи, досягнуті у виробництві сільськогосподарських продуктів, у 1966 році 13 трудівників радгоспу нагороджено орденами і медалями СРСР.

У післявоєнні роки в Петрівці почала розвиватись також місцева промисловість. Тут збудовано молокозавод, вальцьовий млин з цехом переробки соняшнику, створено автотранспортне господарство, відділення «Сільгосптехніка».

Водночас з розвитком економіки селища постійно і неухильно підвищується матеріальний і культурний рівень життя трудящих. Якщо в 1962 році в радгоспі ім. Суворова середньомісячний заробіток одного працівника становив 68 крб., то в 1966 році — 103 карбованці.

Сучасна Петрівка, що стала з 1957 року селищем міського типу,— велике, впорядковане селище з широкими зеленими вулицями, тротуарами, цегляними будинками. Тільки за останні 10 років (1957—1966 рр.) тут споруджено на кошти держави понад 2 тис. кв. м житлової площі і з допомогою державних кредитів — 451 будинок для робітників та службовців.

Серед індивідуальних забудовників і тракторист І. М. Мороз. Його будинок, як і багато інших, кам'яний, з черепичним дахом, на 4 кімнати. В будинку сучасні меблі,

В червоному кутку тваринників 2-го відділку радгоспу ім. Суворова. Петрівка. 1965 р.

телевізор, радіоприймач. І. М. Мороз передплачує газети — «Правду», «Прапор перемоги», «Знамя труда», а також журнал «Политическое самообразование».

— Про таке життя і мріяв мій батько Максим Трохимович,— розповідав І. М. Мороз,— коли в числі перших вступав до колгоспу. За наше щасливе і заможне життя боровся батько і на фронтах Великої Вітчизняної війни, де й загинув. Залишилось нас у матері п'ятеро. Допомога держави, колгоспу дала можливість усім нам набути спеціальність. Заробляю я добре. Торік, наприклад, щомісяця у середньому одержував по 139 карбованців. Є всього у нас вдосталь.

Таких сімей у Петрівці багато.

Свідченням дальшого поліпшення життя трудящих є зростання товарообороту місцевих крамниць. У 1966 році у Петрівці було продано продовольчих і промислових товарів на 2,8 млн. крб. (у 1,5 раза більше, ніж у 1963 році). Щоб краще задовольнити попит населення, розширюється мережа спеціалізованих крамниць: їх тепер у Петрівці 19 (універмаг, взуттєва, мебльова, книжкова, культтоварів тощо). Працюють чайна, їдальня, 3 буфети. До послуг трудящих ательє для пошиву одягу, майстерні по ремонту взуття, годинників, радіоприймачів і телевізорів.

Велике піклування виявляє держава про охорону здоров'я трудящих. У 1964 році в селищі збудовано велику лікарню на 150 ліжок. Тут є 10 спеціалізованих кабінетів. 17 лікарів і 45 спеціалістів з середньою медичною освітою мають усі можливості для лікування хворих. Водночас вони проводять у Петрівці велику санітарно-профілактичну роботу. Добре піклуються тут і про дітей: у селищі є двоє дитячих ясел і дитсадок, де виховуються 145 малят.

Зміцненню здоров'я трудящих сприяє і заняття фізкультурою та спортом. До їх послуг — 5 спортивних майданчиків. Багато петрівчан за путівками профспілкових організацій зміцнюють своє здоров'я в санаторіях, будинках відпочинку, туристських походах. Діти влітку відпочивають у піонерських таборах.

Великі зміни за післявоєнний період відбулися і в народній освіті. Тепер у Петрівці працює 3 загальноосвітні школи: середня, 8-річна і вечірня середня. В них навчається 1250 чол. У школах працює 67 учителів. Діти, які виявили здібності до музики, відвідують філіал районної музичної школи.

Для задоволення культурних запитів трудящих Петрівки тут створено Будинок культури та клуб, 9 червоних кутків, 7 бібліотек. Діє також Будинок піонерів.

У Будинку культури і клубі працюють три драматичні, хоровий, вокальний, танцювальний, ляльковий гуртки, духовий та естрадний оркестри і гурток художнього читання.

В Петрівці часто гастролюють і професіональні творчі колективи Києва, Львова, Луганська, Ростова-на-Дону та інших міст.

Селище має 2 стаціонарні і 2 пересувні кіноустановки. Воно електрифіковане. Кожна третя сім'я придбала радіоприймач чи телевізор.

З ростом матеріального і культурного рівня жителів підвищується їх громадська активність, розширюється коло їх інтересів. Багато трудящих охоче віддають частину свого дозвілля громадській роботі. У селищі є 11 первинних партійних, 6 комсомольських і 15 профспілкових організацій.

Основним у діяльності цих організацій є піклування про потреби трудящих. З ініціативи партійної і профспілкової організацій радгоспу ім. Суворова тут добре обладнані всі польові стани, є душові установки.

У Петрівці працює група товариства «Знання», яка об'єднує більше як 100 лекторів. Понад 1000 чоловік є членами товариства охорони природи, 157 — товариства мисливців і рибалок. У радгоспі, на автотранспортному підприємстві та у відділенні «Сільгосптехніка» створені організації товариства винахідників та раціоналізаторів.

У побут петрівчан входять нові обряди. Велику популярність здобули вечори відпочинку трудящих. На таких вечорах поєднуються розваги з серйозними розмовами про кращих людей та їхній досвід, про невідкладні виробничі справи. Добре проводяться тут і «вечорниці» — вечори відпочинку та розваги сільської молоді, де організуються масові ігри та самодіяльні концерти, виступають агітатори з бесідами про події в країні.

У радгоспі ім. Суворова стали традиційними урочисті проводи на пенсію ветеранів праці. На зборах, що проводяться в Будинку культури, з добрим словом про ветеранів виступають їх товариші по роботі. Пенсіонерам вручають цінні подарунки.

Урочиста реєстрація шлюбів, новонароджених, проведення свят Весни, Врожаю, Зими — нові обряди, які роблять побут сільських трудівників змістовнішим і багатшим.

Велику організаторську і виховну роботу серед населення проводить селищна Рада депутатів трудящих. В її складі — 72 депутати. Це справжні представники народу. Серед них 46 робітників, 9 учителів та медпрацівників. Рада організувала 8 постійно діючих комісій, в роботі яких, крім депутатів, беруть активну участь 224 активісти — робітники, службовці, пенсіонери. На кожній вулиці створено вуличні комітети, до складу яких входить 125 чоловік.

Великі перспективи відкрились перед Петрівкою після XXIII з'їзду КПРС. Колектив радгоспу ім. Суворова, підрахувавши свої резерви і можливості, вирішив виконати завдання п'ятирічного плану по виробництву і продажу державі основних видів сільськогосподарської продукції достроково.

У Петрівці споруджується державна зрошувальна система. Введення її в дію дасть можливість проводити зрошення на площі 1800 га.

У новій п'ятирічці зростають і міцніють підприємства для переробки сільськогосподарської продукції (млин, молокозавод тощо), розташовані в Петрівці, автопарк, піщаний кар'єр. Передбачається велике житлове, комунальне і культурно-побутове будівництво.

Використовуючи великі переваги нашого радянського ладу, трудящі Петрівки примножують свої зусилля у розв'язанні великих і важливих завдань господарського та культурного будівництва і під проводом Комуністичної партії впевнено крокують до комунізму.

І. О. СЕРЕДА

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СЕЛИЩНИХ І СІЛЬСЬКИХ РАД СТАНИЧНО-ЛУГАНСЬКОГО РАЙОНУ

ВАЛУЙСЬКЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 5 км на схід від районного центру на залізничній лінії Луганськ—Міллерово. Населення — 3216 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Болотене, Вільхове, Макарове, Сизе.

Радгосп «Луганський», центральна садиба якого знаходиться у Валуйському, має 2,1 тис. га земельних угідь. Напрям господарства — молочне тваринництво, вирощування овочів. Розвивається садівництво.

У селі є середня і восьмирічна школи, 2 бібліотеки, клуб. Функціонує лікарня, працюють майстерні побутового обслуговування.

Валуйське засноване в 1899 році у зв'язку з будівництвом залізничної лінії Луганськ—Міллерово.

Поблизу села виявлено рештки поселення епохи бронзи (II — початок I тисячоліття до н. е.). На околицях сіл Болотеного та Вільхового виявлені неолітичні стоянки (V—IV тисячоліття до н. е.).

ВЕЛИКА ЧЕРНІГІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 45 км на північ від районного центру і за 21 км від залізничної станції Городній. Населення — 1697 чоловік.

На території Великої Чернігівки знаходиться центральна садиба колгоспу ім. Леніна. Артіль має 5,7 тис. га орної землі. Вирощуються зернові культури. Розвинуте тваринництво молочного напряму, свинарство.

У селі середня і початкова школи, бібліотека, клуб на 300 місць. У 1965 році на обласному огляді художньої самодіяльності хоровий колектив клубу нагороджений Почесною грамотою обласного управління культури. Є відділення «Сільгосптехніки». Функціонує лікарня. Працює майстерня побутового обслуговування.

Велика Чернігівка заснована в другій половині XVIII століття вихідцями з Чернігівської губернії.

Першим секретарем Старобільської повітової Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів був уродженець Великої Чернігівки Т. М. Козлятин. Він же — делегат IV Всеросійського з'їзду Рад.

ВЕРХНЯ ВІЛЬХОВА — село, центр сільської Ради, розташоване за 15 км на північний схід від районного центру і за 13 км від залізничної станції Ольхова. Населення — 631 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Малинове, Нижня Вільхова, Нижня Лощина, Плотина, Пшеничне.

Центральна садиба колгоспу «Ольховський» знаходиться у Нижній Вільховій. Артіль має 4,2 тис. га орної землі. Виробничий напрям — молочне тваринництво, вирощування зернових культур. У Нижній Вільховій розташоване районне відділення «Сільгосптехніка».

У селі є середня і початкова школи, 2 клуби, 2 бібліотеки.

Верхня Вільхова виникла у середині XVIII століття. Партійний осередок створено у 1920 році. В період німецько-фашистської окупації у селі діяла підпільна група в складі 5 чоловік.

ВЕРХНЬОБОГДАНІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 63 км на північ від районного центру і за 48 км від залізничної станції Городній. Населення — 933 чоловіки. Сільраді підпорядковане с. Новоолександрівка.

Колгосп «Червоний Прапор», центральна садиба якого знаходиться у Верхньобогданівці, має 4,6 тис. га орної землі. Виробничий напрям — м'ясо-молочне тваринництво.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. Відкрито майстерню побутового обслуговування.

Верхньобогданівка заснована в другій половині XVIII століття.

ГАРАСИМІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 25 км на північний схід від районного центру і за 25 км від залізничної станції Ольхова. Населення — 1143 чоловіки.

На території села знаходиться центральна садиба колгоспу «Прапор комунізму». Артіль має 5 тис. га орної землі. Основний виробничий напрям — м'ясо-молочне тваринництво.

У Гарасимівці є восьмирічна і початкова школи, 2 клуби, 2 бібліотеки. Село засноване на початку XVIII століття.

Під час археологічних розвідок біля Гарасимівки зібрано численні кам'яні вироби епохи неоліту (V—IV тисячоліття до н. е.).

КОМИШНЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 17 км на північний схід від районного центру і за 10 км від залізничної станції Ольхова. Населення — 655 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Гуркине, Колесниківка, Юганівка.

Центральна садиба колгоспу «Заповіт Ілліча» розташована у Комишному. Артіль має 3,7 тис. га орної землі. Спеціалізується на відгодівлі великої рогатої худоби і виробництві молока. Вирощуються зернові культури.

У Комишному є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. Функціонує лікарня.

Село засноване в середині XIX століття. Партійний осередок виник у 1920 році.

Поблизу с. Колесниківки виявлено стоянки мустьєрського часу (100—40 тис. років тому) та епохи пізньої бронзи (II — початок I тисячоліття до н. е.). Тут же знайдено скарб золотих виробів сарматського часу (III століття до н. е.— III століття н. е.).

КРАСНА ТАЛІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 45 км на північний схід від районного центру. Населення — 1442 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Благовіщенка, Голубівка, Красний Деркул, Талове.

Центральна садиба радгоспу «Семеновод» знаходиться у Красній Талівці. Радгосп має 2,8 тис. га орної землі. Спеціалізується на вирощуванні

насіння овочевих культур. Тваринництво м'ясного напряму.

У Красній Талівці є середня і восьмирічна школи, бібліотека, 2 клуби. Хоровий колектив у 1966 році на обласному огляді художньої самодіяльності, присвяченому 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка, нагороджений Почесною грамотою обласного управління культури. Функціонує лікарня.

Село засноване у 1913 році.

МИКОЛА́ЇВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на Сіверському Дінці, за 8 км на південь від районного центру і за 1 км від залізничної станції Моторна. Населення — 1359 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Бурчак-Михайлівка, Лобачеве, Піонерське.

На території села знаходиться центральна садиба радгоспу «Зоря». Господарство має 5,2 тис. га орної землі. Виробничий напрям — молочне тваринництво, вирощування зернових культур.

У Миколаївці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Перша письмова згадка про село відноситься до XVII століття. У 1920 році створено партійний та комсомольський осередки, КНС.

НИЖНЬОТЕ́ПЛЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 25 км на північ від районного центру і за 7 км від залізничної станції Городній. Населення — 1497 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Артема, Піщана, Середньотепле.

Радгосп ім. Артема, центральна садиба якого знаходиться у Нижньотеплому, має 3,5 тис. га орної землі. Вирощуються зернові культури, тваринництво м'ясо-молочного напряму.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. Працюють 4 магазини, їдальня.

Нижньотепле засноване на початку XVIII століття. Партійний осередок виник у 1920 році.

ПЕРЕДІ́ЛЬСЬКЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 48 км на північний захід від районного центру і за 7 км від залізничної станції Краснозерівка. Населення — 805 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Геївка, Старий Айдар.

На території села знаходиться центральна садиба радгоспу «Україна». Артіль має 3,6 тис. га орної землі. Основний виробничий напрям — молочне тваринництво, вирощування овочів.

У Передільському є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Виникло село в середині XIX століття. Отаман Староайдарського містечка С. О. Драний був одним із сподвижників К. Булавіна. У 1919 році селяни Старого Айдару та навколишніх сіл створили партизанський загін, який влився у 1-й Луганський комуністичний полк. У 1919 році виник партійний осередок.

Біля Передільського досліджено кургани епохи міді-бронзи (III — початок I тисячоліття до н. е.). На околиці Старого Айдару виявлено поселення салтівської культури (VIII—X століття н. е.).

ТЕ́ПЛЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 25 км на північний схід від районного центру. Населення — 1035 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Верхній Мінченок, Крепи, Нижній Мінченок.

Колгосп «Світанок» має 6,4 тис. га орної землі. Вирощуються зернові культури. Тваринництво м'ясо-молочного напряму.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Тепле засноване на початку XVIII століття. У 1920 році виник партійний осередок.

ЧЕРВО́НИЙ ЖО́ВТЕНЬ — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Ковсуг, за 35 км на північ від районного центру і за 25 км від залізничної станції Городній. Населення — 1119 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Михайлівка.

Колгосп ім. Калініна (центральна садиба розташована у Червоному Жовтні) має 5,7 тис. га орної землі. В артілі вирощуються зернові культури. Тваринництво м'ясо-молочного напряму.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Перша письмова згадка про село відноситься до середини XVIII століття. Перша назва його — 3-тя сотня. Комсомольський осередок виник у 1920 році, у 1921 — КНС.

ЧУГИ́НКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 35 км на північний схід від районного центру. Населення — 1064 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Вільне, Деркульське, Золотарівка, Олександрівка.

Центральна садиба колгоспу «Чугинський» розташована у с. Чугинці. Артіль має 7,1 тис. га орної землі. Вирощуються зернові культури. Тваринництво молочного напряму. З допоміжних підприємств є молокозавод.

У Чугинці — восьмирічна школа, бібліотека, Палац культури на 500 місць.

Село вперше згадується в історичній літературі за 1720 рік. Партійний осередок виник у 1918 році. В період тимчасової німецько-фашистської окупації в селі діяла підпільна група на чолі з С. П. Кривошеєм.

Уродженцю Чугинки А. М. Золкіну за героїзм, виявлений при розмінуванні моста через Дунай у Відні, присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

ШИРО́КИЙ — селище, центр сільської Ради, розташоване за 30 км на північний схід від районного центру. Населення — 1270 чоловік. Сільській Раді підпорядковані населені пункти Козачий, Розквіт, Степове.

На території селища знаходиться центральна садиба радгоспу «Індустрія». Радгосп має 15,2 тис. га орної землі. Розвинуте м'ясо-молочне тваринництво. Вирощуються зернові культури.

У Широкому є середня школа, клуб на 200 місць, бібліотека. Функціонує лікарня.

За успіхи в соціалістичному змаганні на честь 50-річчя Радянської влади радгосп «Індустрія» нагороджено Пам'ятним прапором ЦК КП України, Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР та Укрпрофради.

Селище засноване у зв'язку із створенням радгоспу «Індустрія» у 1929 році.

Уродженцям Широкого П. І. Корнєву та В. Г. Прокоф'єву за успіхи у розвитку сільського господарства присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

СТАРОБІЛЬСЬКИЙ РАЙОН

СТАРОБІЛЬСЬК

Старобільськ — місто, центр Старобільського району, розташоване на лівому березі річки Айдар, за 100 км від Луганська; з обласним центром сполучене асфальтованою дорогою, а також залізницею Москва—Донецьк. Населення — 20,6 тис. чоловік.

Перші поселення на території сучасного міста, як підтверджують матеріали археологічних розкопок, що проводились у 1939 році, з'явилися ще під час неоліту (VI—IV тисячоліття до н. е.). Знайдені також рештки поселень, які належать до епохи міді—бронзи (III—I тисячоліття до н. е.) та скарб, що його залишили сарматські племена[1]. Відомості про слов'ян відносяться до другої половини I тисячоліття н. е. В VIII—XI століттях вони були відтіснені печенігами та половцями на північ та північний захід. На початку XIII століття ці землі були спустошені під час татаро-монгольської навали. Згодом тут, в майже безлюдній місцевості, зрідка появлялися кримські татари, що проходили Кальміуським шляхом до кордонів Московської держави. З періодичними набігами татар пов'язані найменування річок й населених пунктів. Так, назва річки Айдар походить від татарських слів «ай» — біла і «дар» — річка.

В середині XVI століття вздовж річки Айдару почали встановлюватися російські сторожові пости. У 70-х роках XVI століття, коли напади татар відбувалися не так часто, сторожові пости були зняті. Після цього до берегів Айдару, Сіверського Дінця і до Бахмута лише періодично навідувалися загони з Путивля.

Заселення території теперішнього Старобільська почалося в кінці XVI — на початку XVII століття. Воно проходило одночасно з будівництвом у 1598—1600 роках на Сіверському Дінці міста Цареборисова, здійснюваним під наглядом окольничого Богдана Яковича Бєльського. Як зазначається в літописах, Бєльський «мав велике багатство, взяв з собою всього з надлишком, прийшов на зазначене місце і почав буду-

[1] М. П. Абрамова. Сарматские погребения Дона и Украины.— «Советская археология», 1961, № 1, стор. 96.

вати місто своїми людьми». Дбаючи про свій авторитет в окрузі під час будівництва міста, він «всіх ратних людей годував і напував своїми припасами, а іншим давав гроші і дарував одяг». В цей час в район так званого «Дикого поля» прибувало немало кріпаків-утікачів з російських земель та Правобережної України. Поряд з Царегорисовим на Сіверському Дінці і його притоках виникали інші поселення, в т. ч. слобода Бєльська, заселення якої приписується самому Богдану Бєльському. Всі ці надто активні дії воєводи викликали побоювання і підозру в царя Бориса Годунова. Він наказав схопити Бєльського, як злочинця, маєток відібрати, а хірургові-шотландцю Габріелю звелів вищипати у нього густу бороду. Після цього Бєльська слобода поступово запустіла[1].

Вдруге, починаючи з 1686 року, ця територія заселялася вихідцями з Полтавщини і Чернігівщини — служилими людьми Острогозького слобідського козацького полку. Переважна більшість з них за своїм соціальним походженням були кріпосні селяни, що тікали з Правобережної України. Царський уряд дозволяв їм селитися в «окраїнних містах від Кримської сторони». Поселенці несли сторожову службу, займалися землеробством, рибальством і бортництвом. Тут також переховувалися кріпаки, ремісники і городяни (посадські люди) з центральних районів Росії, які тікали від кріпосної неволі, непомірних податків, грабежу і насильств.

Царський уряд вживав заходів для розшуку і повернення втікачів. Так, у 1701 році посольський приказ вирішив провести перепис населення в нових містечках по Айдару і Сіверському Дінцю. Більшість населення уникала перепису. За даними стольника М. Ф. Пушкіна, який провів у 1703 році перепис населення в 34 містечках, у Бєлянському (Бєльському) було зареєстровано тільки 41 жителя, хоч насправді їх було значно більше.

Ідучи назустріч російським поміщикам, які не раз зверталися до царя з скаргами і просьбами повернути втікачів, Петро I 6 липня 1707 року видав указ про розшук «новоприбулих з Русі всяких чинів людей». На Дон був посланий каральний загін під командуванням полковника князя Ю. В. Долгорукого. Йому було доручено розшукувати втікачів і «відвозити їх до тих поміщиків і вотчинників, звідки хто втік».

Розділившись на кілька частин, загін Ю. Долгорукого у вересні 1707 року рушив на Дон. Розшуки збіглих кріпаків часто супроводжувалися розправою над населенням. Особливою жорстокістю відзначалась та частина загону, яка під командуванням самого князя діяла в козацьких містечках вздовж річок Деркула, Євсуга і Айдару. Карателі били батогами «домовитих і сторожилих козаків», примушували до покори государеві, знущалися над жінками, старими, дітьми.

Чутка про таке свавілля швидко розійшлася по всій окрузі. На таємному сході в Орєховому буєраці, біля Новоайдарського містечка, місцеві козаки-старожили і селяни-втікачі вирішили спільно виступити проти карателів. Утікачі твердо вирішили не повертатися до колишніх власників, а козаки — боротися за свої вольності. Повстання очолив отаман К. О. Булавін.

У ніч на 9 жовтня 1707 року царський загін, що заночував у Шульгин-городку, був розбитий повстанцями. Звістку про це з радістю зустріли жителі всіх козацьких поселень по Айдару. Коли булавінці вступили в Бєльське, його жителі «живності їм давали» і на чолі з своїм отаманом К. Я. Табунщиковим влилися в ряди повстанців. Однак, переважаючі сили царських карателів жорстоко розправилися з повсталими. Запалали містечка по Айдару. Край, охоплений повстанням, був спалений і перетворений в пустиню[2].

Влітку 1732 року, уже втретє, сюди переселяються селяни з Урива, Єндовищ, Гвоздівки та інших сіл, що входили до складу південної частини Воронезької губернії. Так, на місці колишнього містечка Бєльського (Бєлянського) виникла сло-

---

[1] Городские поселения в Российской империи, т. 5, ч. 1, СПб., 1865, стор. 371—375.

[2] Крестьянские и национальные движения накануне образования Российской империи. Булавинское восстание (1707—1708 гг.), т. XII, М., 1935, стор. 34—40, 120, 124, 133, 135.

бода Старо-Біла. Першими її поселенцями були служилі люди сотника Острогозького полку І. Х. Сенельникова[1].

У 1765 році на Старобільщині, як і на всій території Слобідської України, набрало чинності насадження кріпосного права. У 1782 році Старо-Біла була приписана до Деркульського казенного кінного заводу Біловодської округи Воронезької губернії. Царським указом від 1 травня 1797 року слобода Старо-Біла перейменовується в Старобільськ і стає повітовим містом, яке ввійшло до складу Слобідсько-Української губернії[2].

У 1804 році царським указом місту було дано герб у вигляді щита із зображеннями двоголового орла, як символа Російської імперії, чорного коня, що підтверджувало його належність до кінних заводів і витока з чаші води, що символізувало річку Айдар, на березі якої було розташоване місто.

Насадження кріпацтва лягало важким тягарем на плечі селян. Справжньою старобільською салтичихою була поміщиця Шрамкова, яка жорстоко знущалася над кріпаками. За її наказами кріпаків часто закатовували до смерті. Так, за спогадами сучасників, в присутності поміщиці над кріпачкою Холошановою знущалися до тих пір, поки не виступила кров, а потім, закувавши в кайдани, били до смерті[3].

В першій половині XIX століття міщанське населення займалося ремеслом і торгівлею. Серед нього виділялася заможна верхівка, якій належали 2 салотопні заводи і пивоварня, 37 вітряків і водяний млин. Торговці, що мали 17 лавок, продавали вино, посуд, залізо, сіль та інші товари широкого вжитку. Їм також належало 5 винних лавок.

Помітне місце в житті міста відігравали щорічні ярмарки, що проводилися 1 січня, 1 травня, 29 червня і 10 жовтня. Сюди приїжджали купці з Москви, Тули, Харкова, Воронежа, Ізюма, Куп'янська, Валуйок та з інших міст. На ярмарках велася торгівля великою рогатою худобою, кіньми та продуктами сільського господарства. Щорічно на ярмарках міста продавалося до 2 тис. голів великої рогатої худоби, 25 тис. овець, 1 тис. коней та 15 тис. четвертей пшениці.

У 1834 році в Старобільську проживало 795 чоловіків і 590 жінок, в т. ч. 45 дворян, 160 обер-офіцерів, 20 служителів церкви, 108 купців, 348 міщан, 534 казенних поселенців та 170 дворових людей. Тут було 4 кам'яних і 266 дерев'яних будинків.

У 1816 році в місті, як повітовому центрі, було відкрито повітове училище і церковнопарафіальну школу, в 1817 році — пошту і лікарню. В повітовому училищі, розрахованому на 60—80 учнів, у 1834 році навчалося 15 дітей дворян, 14 — купців, 15 — міщан, в той час як переважна більшість дітей бідних сімей і кріпаків лишалася поза школою.

Не полегшила економічного становища селян і реформа 1861 року. Селяни Старобільського повіту звільнилися від кріпосної залежності з середнім наділом, що не перевищував 3,1 десятини на ревізьку душу. Найкращі землі лишалися в руках поміщиків. Так, Суханову належало 45 тис. десятин, Муханову — до 20 тис. і Дякову — 12 тис. десятин землі.

Герб Старобільська. 1804 рік.

Великим тягарем лягли на плечі селян викупні платежі. Якщо в 1854—1859 рр. середня ціна 1 десятини землі в Старобільському повіті становила 14 крб. 80 коп., то після реформи селяни повинні були платити за надільну десятину від 30 до 46 крб.[4]. У зв'язку з цим у багатьох селах повіту селяни рі-

[1] Д. И. Багалей. Очерки по истории колонизации Степной окраины Московского государства, М., 1887, стор. 541.

[2] Городские поселения в Российской империи, ч. 1, СПб., 1865, стор. 371, 372.

[3] Переселение крестьян Харьковской губернии. Вип. II, Х., 1910, стор. 8.

[4] П. А. Зайончковский. Проведение в жизнь крестьянской реформы 1861 года, М., 1958, стор. 307.

шуче відмовлялися підписувати уставні грамоти. Відбуваються заворушення. Так, на початку травня 1861 року повстали селяни Олександрівки, а слідом за ними й інших сіл. Проти селянських виступів за наказом губернатора в Старобільськ було послано 2 роти Одеського піхотного полку. Міська знать зустріла карателів з хлібом-сіллю, а архієрей Арістов «кропив їх святою водою»[1]. Так за допомогою військ царизм придушив селянські виступи.

В. М. Гаршин, російський письменник.

В пореформений період посилюється класове розшарування міського населення. Відбувається процес збагачення буржуазної верхівки і розорення дрібних ремісників. У місті на 1870 рік було збудовано 3 сальносвічкові і 3 салотопні заводи, паровий млин. В руках місцевих торговців тоді було 52 лавки і 6 заїжджих дворів для тих, що приїздили на ярмарок. В той же час тут налічувалися 378 дрібних ремісників — кравців, шевців, шапкарів, ковалів і теслярів. Всього в цей час у місті проживало до 13 тис. чол. Переважна більшість з них знаходилася в нестерпно важких умовах. Відомий російський письменник В. М. Гаршин, який провів тут своє дитинство, згодом у своїх листах до матері називав місто «старобільським тванищем». «Мертвечина така, що страх»,— скаржився він у листі, посланому в 1873 році своєму товаришеві А. П. Налимову. 5 березня 1876 року в листі до матері писав: «...літом закидаю «Молву» нарисами Старобільського життя»[2]. Проте задуми письменника здійснилися не повністю. Він зміг написати лише «Справжню історію Н-ських земських зборів», яка з'явилася 11 квітня 1876 року в п'ятнадцятому номері «Молвы». Старобільські враження 70-х років були згодом використані письменником в оповіданні «Ведмеді».

Проти соціального гніту у 80-х роках виступили народники. Так, восени 1886 року в Старобільську за участю Миколи Ожигова, одного із керівників луганських народовольців, створюється гурток учнів місцевої гімназії, до якого входило 8 чол. Його активними діячами стають Михайло та Юлія Естровичі, брат і сестра луганського народовольця Йосипа Естровича. Члени гуртка проводили революційну пропаганду серед населення, розповсюджували надруковані на гектографі звернення, брошури та інші видання партії «Народна воля». Проте жандармам вдалося натрапити на слід старобільських народовольців. У квітні 1887 року вони були заарештовані[3].

На кінець XIX століття багато селянських господарств були розорені. Так, в руках куркулів, які становили 14 проц. селян Старобільського повіту, було зосереджено 43 проц. надільної і майже вся купча земля. Куркульські господарства володіли 48 проц. тяглової сили. Щороку понад 10 тис. батраків працювало в їх господарствах[4].

У роки, що передували першій російській революції, продовжується розшарування селянства. За даними земської статистики в 1905 році 74,4 проц. селянських господарств волості мали від 0,5 до 3 десятин землі; 8,65 проц. дворів взагалі не мали худоби, 22,87 проц.— корів, 18,26 проц. не мали робочої худоби.

Селяни, що страждали від малоземелля, експлуатації поміщиків і куркулів, змушені були залишати свої мізерні наділи і шукати роботу на капіталістичних під-

---

[1] «Український історичний журнал», 1961, № 2, стор. 91—92.

[2] В. М. Гаршин. Полное собрание сочинений в 3-х томах, т. 3, М.—Л., 1934, стор. 70—71, 204.

[3] ЦДІА СРСР, ф. 1945, оп. 55, спр. 9998, арк. 86—87.

[4] Куколь-Яснопольский. Описание экономического положения крестьянского населения Старобельского уезда и причин его задолженности, ч. 1, Х., 1897, стор. 163.

В. А. Шафрановський, лікар-окуліст, засновник клініки очних хвороб у Старобільську.

приємствах Донбасу, на Дону і Кубані. Тільки в 1903 році на промисел в інші губернії з повіту пішло 30 872 чоловіка[1].

У першому десятиріччі XX століття Старобільськ лишався, як і раніше, більше відомим як торговий центр. Промислові підприємства, які почали виникати, були місцевого значення. Дещо збільшилася потужність парового млина, закінчилося розпочате в 1897 році будівництво пивоварні. У 1900 році в місті налічувалось близько 30 дрібних лавок, 14 мануфактурних, 7 бакалійних, 8 шорних та залізоскоб'яних крамниць, 6 заїжджих дворів, 1 готель і 7 пивних. Щороку проводилось 5 ярмарків, на які привозились товари і з інших губерній. Найбільшим з них були весняний (Миколаївський) і осінній (Покровський), річні обороти яких досягали 10 млн. крб. Особливо жваво йшла торгівля хлібом. Через залізничну станцію Сватове зерно відправлялось у різні райони країни й на експорт. Так, протягом 1905—1909 рр. з Старобільська щороку вивозилося в середньому 562 100 пудів борошна і 474 500 пудів пшениці — знаменитої «арнаутки» і «гірки»[2]. Користуючись віддаленістю від залізниці (найближча залізнична станція Сватове знаходилась за 60 верст від Старобільська) і невпорядкованістю грунтових шляхів, що утруднювало вивіз зерна з глибинних сіл, спекулянти скуповували за безцінь хліб у селян на місці і відправляли його цілими обозами у Воронезьку губернію та на південь в порти Азовського моря.

Революційні події 1905 року охопили і Старобільськ. У 1905—1907 рр. у місті діяла підпільна соціал-демократична група більшовицького напряму, до якої входили селяни А. М. Желдаков, М. В. Лихобабин і А. Г. Ковтун, студенти М. Д. Леляков та І. П. Тардін, ветеринарний фельдшер Мордухов-Спиртус та інші,— всього 15 чол. Очолював групу А. М. Желдаков (партійний псевдонім «Андрій»). Старобільські соціал-демократи підтримували зв'язок з Харківським комітетом РСДРП і одержували від нього необхідну пропагандистську літературу. Зв'язок цей здійснювався через Інформаційне бюро, організоване Харківським комітетом. Обов'язки зв'язкового виконував службовець А. О. Контрольський, який часто виїжджав з Старобільська в службових справах[3].

Крім того, старобільські революціонери видавали листівки, які потім розмножували на гектографі і розповсюджували в місті та в навколишніх селах — Нещеретовому, Новій Астрахані, Марківці, Булавинівці, Станиці Луганській, в інших місцях, де бували представники старобільської групи. Виступаючи на мітингах, що влаштовувалися в лісах, у балках і ярах, далі від поліцейських очей, вони закликали селян до повалення самодержавства і захоплення поміщицьких земель.

Під впливом революційної агітації посилились заворушення у волостях Старобільського повіту. Всього в 1905—1907 рр. у Старобільському повіті було зафіксовано 26 випадків підпалу маєтків, 10 — розгрому, 9 — самовільних порубок лісу, 16 — потрав та 2 випадки самовільного захоплення поміщицьких земель[4].

У листопаді 1907 року в Старобільську, напередодні прийому новобранців, були

---

[1] Краткий очерк местных и отхожих промыслов населения Харьковской губернии, X., 1905, стор. 112.

[2] Записка о проектируемых железнодорожных линиях через Старобельский уезд, составлена инженером С. Н. Даниловым. Изд. Старобельской уездной земской управы, стор. 1910, 13—17, 24—26, 42.

[3] Газ. «Колгоспна правда», 12 листопада 1936 р.

[4] І. М. Р е в а. Селянський рух на Лівобережній Україні (1905—1907 рр.), стор. 89, 120, 145.

розкидані листівки революційного змісту[1]. У той же день у місті почались арешти. Схоплених членів соціал-демократичної організації було засуджено до різних строків тюремного ув'язнення, інших вислав у північні губернії.

На початку XX століття Старобільськ мав типовий провінціальний вигляд. Місто було забудоване переважно одноповерховими спорудами, критими очеретом і соломою. Вулиці не впорядковувалися і не освітлювались. Приватний театр, заснований у червні 1909 року місцевим підприємцем Поповичем та відкритий у 1912 році кінематограф «Фурор» могли відвідувати лише привілейовані, оскільки вхідна плата була високою. На все місто була тільки одна (з 1896 р.) бібліотека, в якій налічувалося 4973 томи[2].

За даними 1909 року в Старобільську працювали чоловіча гімназія, відкрита в 1882 році, жіноча прогімназія і жіноче початкове училище. Здебільшого в них навчалися діти багатих, а переважна більшість дітей бідних батьків лишалась поза школою. Навіть офіційна статистика змушена була визнати, що в першому десятиріччі XX століття 66 проц. дітей шкільного віку в Старобільському повіті не мали можливості навчатися[3]. Серед нечисленної міської інтелігенції було кілька представників з прогресивними переконаннями. Так, учителька П. Ф. Вижлєцова після закінчення Санкт-Петербурзького сирітського інституту, а потім Вищих жіночих Бестужевських курсів приїхала в Старобільськ. Під час навчання вона брала участь у студентських сходках, знайомилася з марксистською літературою.

Охорона здоров'я не забезпечувала потреб населення міста, оскільки його обслуговувала лише одна амбулаторія, де працював фельдшер. Повітова ж лікарня на 25 місць, де працювало 10 медпрацівників, була відкрита тільки в 1906 році. Медичного обладнання не вистачало. Проте й у таких умовах лікарі, докладаючи великих зусиль, допомагали хворим. Так, за ініціативою лікаря-окуліста В. А. Шафрановського в Старобільську організовується очний стаціонар на 10 ліжок. З усіх кінців повіту з'їжджались сюди хворі. В умовах звичайної земської лікарні Шафрановський робив найскладніші операції, повертав людям зір. Пам'ятні імена тодішніх медпрацівників — медсестри Г. П. Філоненко, акушерки А. І. Філевської, лікаря С. Т. Теслі[4].

Ще більш погіршилося становище трудового народу в роки першої імперіалістичної війни. На фронт було відправлено багатьох селян, робітників і міських ремісників. На капіталістичних підприємствах посилювалася експлуатація робітників. До кінця розорювалися бідняцькі господарства, що були зв'язані з обробітком землі. В той же час підвищувалися ціни на промислові товари. Все це викликало незадоволення в робітничому і селянському середовищі.

У серпні 1915 року до Старобільська приїжджає член РСДРП з 1898 року Ф. Д. Панфілов. Ще в 1884 році за участь в народницькому русі його було кинуто в тюрму. В 1898 році арештовують вдруге вже як члена соціал-демократичної групи.

Панфілова добре знали робітники Луганська, Ростова, Маріуполя, Катеринослава. У Маріуполі він очолював соціал-демократичний гурток. У Катеринославі в 1905 році розповсюджував прокламації на міських околицях, брав участь у створенні бойової робітничої дружини, бився в її рядах на барикадах. У 1909 році його знову заарештували і відправили до Усть-Сисольська.

Після повернення із заслання Федір Дмитрович працював майстром у Старобільському ремісничому училищі.

Під керівництвом Панфілова в місті та повіті розгортається агітаційна робота. Більшовицькі агітатори викривають злочинний характер імперіалістичної війни,

---

[1] ЦДІА УРСР, ф. 336, оп. 1, спр. 2373, арк. 16—17.

[2] Исторический обзор деятельности Харьковского общества распространения в народе грамотности в 1869—1909 годы, М., 1911, стор. 239.

[3] Материалы для оценки земель Харьковской губернии, Х., 1907, стор. 45.

[4] Здравоохранение Ворошиловградской области за 40 лет, Ворошиловград, 1957, стор. 33, 40—41.

«Проголошення Радянської влади на Старобільщині. 1918 рік». Картина написана в 1962 році. Масло. Худ. Константинопольский.

розповідають про завдання робітників і селян у революційній боротьбі[1]. У червні 1916 року в місті відбувся виступ жінок-солдаток під лозунгом «Геть війну!», яку вів царизм.

Перші звістки про перемогу Лютневої революції в Петрограді надійшли до Старобільська 1 березня 1917 року. В місті та навколишніх селах відбулися мітинги. Організовували їх Ф. Д. Панфілов, муратівський селянин О. П. Кухтін, смолянинівський селянин В. Ф. Кравцов, жителі Старобільська Т. М. Козлятин, П. І. Твердохлібов та інші. Вони закликали населення міста і повіту не припиняти боротьби проти експлуататорів, викривали меншовиків і есерів, що закликали селян підтримувати Тимчасовий уряд та чекати скликання Установчих зборів, які, мовляв, розв'яжуть наболілі питання. Під впливом більшовиків безземельні і малоземельні селяни в квітні 1917 року приступили до поділу поміщицьких земель.

Велику допомогу місцевим більшовикам у їх роботі серед населення подали представники Харківської Ради робітничих і солдатських депутатів Шкиря, М. М. Іларіонов, І. С. Нечушкін, Захряпін та інші. Вони роз'їхались по селах повіту, викривали есерів і закликали селян організовувати революційно-селянські комітети. Їм допомагали солдати, що поверталися з фронту[2].

Восени 1917 року в багатьох селах повіту сільські сходи висунули вимоги про безплатну передачу всієї землі тим, хто її обробляє. Такі ухвали були прийняті селянами Василівки, Верхньої Покровки, Лиману та інших сіл.

Про повалення Тимчасового уряду в Петрограді трудящих Старобільська повідомила телеграмою Харківська Рада. З сторінок луганської більшовицької газети «Донецкий пролетарий» селяни дізнались про ленінські декрети про землю і мир. У селах повіту почався поділ поміщицьких земель.

У відповідь на це есеро-меншовицька земська управа, до якої входили куркулі, місцеві поміщики і духівництво, присягнула на вірність Українській Центральній раді. Білі офіцери, синки поміщиків і купців почали формувати та озброювати контрреволюційні загони.

В ці важкі і напружені дні у місті створюється установча комісія, яка допомагала згодом готувати вибори до Рад. До неї були обрані Ф. Д. Панфілов (голова), Д. Й. Шевцов, С. Л. Білько, М. Д. Циганков і В. В. Верховод. Пізніше були кооптовані В. Г. Циганков і З. Ф. Петренко.

Перший з'їзд Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів Старобільського повіту відкрився 4 січня 1918 року. Він обговорив питання про поточний момент, про створення Рад на місцях, про вибори повітового виконкому.

На останньому засіданні з'їзду був обраний виконком повітової Ради в складі 64 чол. Очолив його більшовик Д. Й. Шевцов.

На першому засіданні виконком розглянув питання про конфіскацію поміщицьких земель і їх розподіл між селянами, про скасування кабальних боргів, організацію загонів Червоної гвардії. Для проведення націоналізації підприємств у місті було створено комісію на чолі з Ф. Д. Панфіловим. У лютому 1918 року, коли в усіх волос-

[1] Журн. «Вітчизна», 1965, № 4, стор. 102—106.
[2] Журн. «Летопись революции», 1929, № 3, стор. 192, 195.

тях були створені волосні Ради, земська управа була розпущена. Однак проведенню в життя намічених виконкомом заходів перешкоджали ліві есери.

У квітні 1918 року Старобільський повіт був окупований німецькими загарбниками. Вони повернули поміщикам землі, арештовували активних борців за встановлення Радянської влади, знущалися, грабували населення.

Заклик І з'їзду Комуністичної партії України про розгортання революційної боротьби українського народу проти німецьких окупантів знайшов широкий відгук в Старобільському повіті. На жовтень 1918 року тут уже діяли партизанські загони під керівництвом Є. Решетняка, Є. Євдокимова, С. Чупруна та інших. Напередодні першої річниці Жовтня, зібравшись у селі Борівському, вони об'єднуються у Старобільський партизанський загін, який очолив Д. Щербак, а начальником штабу став С. К. Коваленко.

В кінці листопада 1918 року, коли німецькі війська були примушені залишити Старобільський повіт, до міста вступили білокозацькі частини. У перші ж дні білокозаки розстріляли в місті понад 40 мирних жителів.

27 грудня 1918 року Воронезький полк Всеросійської ЧК разом з Старобільським партизанським загоном визволив місто від білогвардійців. Старобільський партизанський загін був перетворений на 1-й Старобільський революційний полк, командиром якого став С. К. Коваленко. В складі Червоної Армії полк пройшов великий і славний шлях: бився з білогвардійцями під Луганськом і Дебальцевим, брав участь у визволенні Криму від врангелівців, громив банди Махна. У боях за Радянську владу брали активну участь жителі Старобільська О. П. Попов, В. П. Іванов (Івановський), А. Д. Хорунжий, О. П. Ключко та багато інших. За славні бойові подвиги в роки громадянської війни Перший Старобільський революційний полк (згодом 372 стрілецький полк) був нагороджений Червоним Прапором ВЦВК, а його командир С. К. Коваленко — орденом Червоного Прапора[1].

Зразу ж після визволення міста влада переходить до рук ревкому. В січні 1919 року в Старобільську створюється міська партійна організація, до складу якої ввійшло 25 комуністів. Першим секретарем міськкому став О. П. Кухтін.

Тільки з 20 травня по 1 червня 1919 року до лав Червоної Армії вступило 695 добровольців з числа жителів повіту.

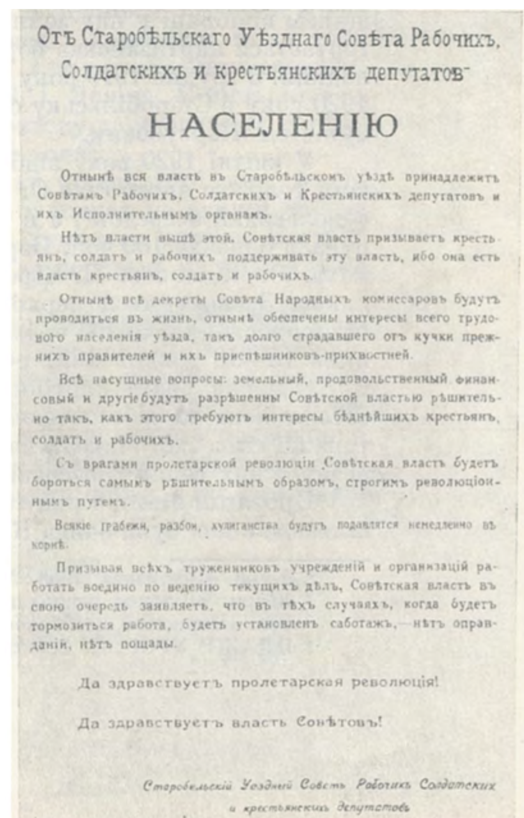
У лютому 1919 року був скликаний II повітовий з'їзд Рад, на якому обирається виконавчий комітет.

Великою подією в житті молодої Радянської республіки був VIII з'їзд РКП(б), який відбувся в березні 1919 року. Комуністи Старобільського повіту послали на нього Ф. Д. Панфілова, якому на той час сповнилося 63 роки. Найстарішому делегатові з'їзду пощастило говорити з В. І. Леніним. Про цю зустріч у своїх спогадах Г. І. Петровський писав:

«Зал засідання VIII з'їзду партії був ледве натоплений, у коридорах лютував холод. Ленін, накинувши на плечі пальто, як завжди, просто ходив під час перерви серед делегатів. Помітивши у кількох кроках від себе донецького делегата Панфілова, який гаряче доводив щось Юрію Коцюбинському, Ілліч звернувся до мене:

— Яке розумне обличчя! Григорій Іванович, хто цей старик? Ви мене познайомте.

Відозва Старобільської повітової Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів до населення повіту. Січень 1918 р.

Отъ Старобѣльскаго Уѣзднаго Совѣта Рабочихъ, Солдатскихъ и крестьянскихъ депутатовъ

НАСЕЛЕНІЮ

Отнынѣ вся власть въ Старобѣльскомъ уѣздѣ принадлежитъ Совѣтамъ Рабочихъ, Солдатскихъ и Крестьянскихъ депутатовъ и ихъ Исполнительнымъ органамъ.

Нѣтъ власти вышѣ этой. Совѣтская власть призываетъ крестьянъ, солдатъ и рабочихъ поддерживать эту власть, ибо она есть власть крестьянъ, солдатъ и рабочихъ.

Отнынѣ всѣ декреты Совѣта Народныхъ комиссаровъ будутъ проводиться въ жизнь, отнынѣ обеспечены интересы всего трудового населенія уѣзда, такъ долго страдавшего отъ кучки прежнихъ правителей и ихъ приспѣшниковъ-прихвостней.

Всѣ насущные вопросы: земельный, продовольственный финансовый и другіе будутъ разрѣшенны Совѣтской властью рѣшительно такъ, какъ этого требуютъ интересы бѣднѣйшихъ крестьянъ, солдатъ и рабочихъ.

Съ врагами пролетарской революціи Совѣтская власть будетъ бороться самымъ рѣшительнымъ образомъ, строгимъ революціоннымъ путемъ.

Всякіе грабежи, разбои, хулиганства будутъ подавлятся немедленно въ корнѣ.

Призывая всѣхъ тружениковъ учрежденій и организацій работать воедино по веденію текущихъ дѣлъ, Совѣтская власть въ свою очередь заявляетъ, что въ тѣхъ случаяхъ, когда будетъ тормозиться работа, будетъ установленъ саботажъ, — нѣтъ оправданій, нѣтъ пощады.

Да здравствуетъ пролетарская революція!

Да здравствуетъ власть Совѣтовъ!

Старобѣльскій Уѣздный Совѣтъ Рабочихъ Солдатскихъ и крестьянскихъ депутатовъ

---

[1] Газ. «Луганская правда», 14 січня 1959 р.

54 7-505

С. Л. Білько — активний учасник боротьби за встановлення Радянської влади в Старобільську і повіті.

Але в цей час пролунав дзвоник, який запрошував делегатів до залу засідання».

Посланець старобільських комуністів виступив на заключному засіданні з'їзду з великою промовою про тодішнє становище на селі. Він розповів про те, як невелика комуністична організація далекого степового повіту виводить народ на світлий шлях соціалізму. Відвертість промовця сподобалась Іллічу. Разом з іншими делегатами він піднявся і довго аплодував Панфілову.

Було оголошено перерву. Тут же в залі Панфілова обступили товариші, поздоровляли з хвилюючим виступом. Потім до Федора Дмитровича підійшов поет Дем'ян Бєдний і, обнявши його, підвів до Леніна.

— Спасибі, товаришу Панфілов,— сказав Володимир Ілліч.— Багато матеріалу ви нам дали.

У цей час він побачив фотографа, що стояв неподалік.

— Підемо фотографуватися,— запропонував Ілліч.

Всю перерву Ленін не відпускав від себе Панфілова, цікавився його роботою[1].

Окрилений зустріччю з Володимиром Іллічем, Панфілов знову поринув у роботу. Він обирається членом ВЦВКу і ВУЦВКу, бореться з денікінцями, бандами Петлюри і Григор'єва. Потім його призначають політінспектором дивізії Червоного козацтва, в рядах якої він брав участь у штурмі Перекопу. За героїзм, проявлений в роки громадянської війни, Ф. Д. Панфілов був нагороджений орденом Червоного Прапора.

У квітні 1919 року в місті відбулася Перша повітова партійна конференція, яка обговорила основні питання будівництва нового життя. Однак, у зв'язку з наступом денікінців здійснити її рішення не вдалося. На початку червня 1919 року місто захопили білогвардійці. Почалися масові арешти. Денікінці повертали поміщикам відібрані у них землі, грабували селян. У Старобільському повіті знову розгортається партизанська боротьба, організаторами якої були М. Калиновський і Солодкий. 3 грудня 1919 року місто було визволене частинами Червоної Армії[2]. У січні 1920 року в Старобільську створюється військово-революційний комітет на чолі з комуністом Карзубовим.

У квітні 1920 року відбувся III повітовий з'їзд Рад, що обрав повітовий виконком, головою якого став О. П. Кухтін. 11 квітня в місті був створений перший комсомольський осередок[3], а в травні — повітова комсомольська організація, що об'єднувала близько 100 чол. Першими комсомольцями міста були В. Дмитрієв, Г. Роздимаха, О. Щолоков, П. Дреєв, О. Циганков, О. Панфілов, Г. Вітченко, О. Олійников. Засновуються перші профспілкові організації працівників освіти, торгівлі, підприємств харчової промисловості; створюється жінвідділ (голова Татаринова), який 15—18 травня 1921 року провів першу міську жіночу конференцію.

Основна увага партійних, комсомольських і профспілкових організацій була зосереджена на забезпеченні фронту і робітників Донбасу продовольством, на згуртуванні сільської бідноти навколо створених у повіті влітку 1920 року 235 комітетів незаможних селян[4]. Місцеві куркулі всіляко саботували заходи Радянської влади.

Протягом півтора року в повіті безчинствували кілька куркульських банд. Найбільшою з них була банда Каменюки, в якій налічувалося 300 вершників, 10 кулеме-

[1] Журн. «Вітчизна», 1965, № 4, стор. 125.
[2] Журн. «Літопис революції», 1930, № 1, стор. 194.
[3] Газ. «Червоний хлібороб», 10 квітня 1926 р.
[4] ЦДАЖР УРСР, ф. 2, оп. 1, спр. 613, арк. 52.

тів і 2 гармати[1]. Бандити нападали на села Старобільського повіту, вбивали комуністів і комсомольців, членів комнезамів та інших сільських активістів. 3 вересня 1920 року місто захопили махновці. Три дні вони громили склади з продовольством, приміщення радянських і партійних установ, арештовували комуністів. Від рук бандитів загинули комуністи Пастухов, Жуков, Білоусов, Шевченко і Попов[2]. На боротьбу з бандитизмом було мобілізовано 40 проц. членів повітової партійної організації. Створюються 4 ударні політичні групи, які, спираючись на бідноту, організовують боротьбу з бандитами на місцях. У повіті також діяло кілька спеціальних комсомольських загонів. Один з них під командуванням начальника повітової міліції І. К. Лисенка вступив у селі Олексіївці (колишня Розбігайлівка) у нерівний бій з бандою Каменюки. Мужньо боролися молоді захисники Радянської влади з контрреволюціонерами. До останнього подиху вони не випускали з рук зброї. З усього загону залишилось в живих тільки п'ятеро.

О. П. Кухтін — активний організатор Радянської влади в Старобільську і повіті в 1918—1919 рр.

За активну участь у боротьбі з бандитизмом Старобільська комсомольська організація в 1921 році була нагороджена Червоним Прапором Донецького губкому комсомолу.

Назавжди залишилися в пам'яті імена тих, хто віддав своє життя в боротьбі з бандитами: секретаря Старобільського повітового партійного комітету П. П. Нехорошого, комуністів А. Л. Білоусова, В. А. Щербака, І. С. Тютюнникова, К. Х. Дерев'яненка, П. М. Блинова, П. Т. Яценка та інших[3].

Хазяйнування інтервентів, білогвардійців, напади бандитів заподіяли Старобільську великої матеріальної шкоди. Необхідно було багато відбудовувати, будувати заново. Завдяки трудовому героїзмові робітників і службовців одне за одним ставали до ладу промислові підприємства. У 1925 році замість колишніх дрібних підприємств почали працювати 2 маслоробні заводи з пропускною спроможністю 1600 пудів сировини на добу, 2 вальцьові млини, пивоварний завод. Всі ці підприємства були об'єднані у промкомбінат. На цей час у місті діяло 25 дрібних підприємств по обробці дерева, 2 невеликі миловарні, 1 свічковий, 1 шкіряний і 7 шерстеобробних заводів[4].

Тяжкою для жителів міста була звістка про смерть В. І. Леніна. У місті, як і по всій країні, було оголошено траур. У дні ленінського призову до первинних партійних організацій Старобільського округу надійшли сотні заяв[5].

Виконуючи заповіти Ілліча, трудівники міста вже на кінець 1924 року завершили будівництво електростанції потужністю 80 квт. У будинках на вулиці Кірова (колишня Старотаганрозька) і Харківській засвітилися лампочки Ілліча. Частина коштів, зекономлених на будівництві електростанції, була передана на благоустрій міста.

Поступово налагоджувалося медичне обслуговування трудящих. У 1924 році в місті вже працювали дитяча і жіноча поліклініки, а в 1925 році — протитуберкульозний диспансер і робітничо-селянська поліклініка. Це були лікувальні заклади нового типу, які поєднували лікувальну і профілактичну роботу. В 1925 році в медичних закладах Старобільська працювало 8 лікарів і 73 середні медичні працівники.

У місті й селах округу проводилася велика робота по ліквідації неписьменності. У 1925 році було відкрито 138 пунктів, де навчались грамоти понад 4 тис. трудівни-

[1] Луганський облдержархів, ф. 1173/951, оп. 3, спр. 35, арк. 36.
[2] Революційне минуле Старобільщини. Старобільськ, 1927, стор. 38.
[3] Луганський облпартархів, ф. 28, оп. 1, спр. 2, арк. 6.
[4] Луганський облдержархів, ф. 236/193, оп. 1, спр. 57, арк. 14—142.
[5] Газ. «Кочегарка» (орган Донецького губкому), 23 і 26 березня 1924 р.

В. І. Ленін, Дем'ян Бєдний і делегат від комуністів Старобільської повітової партійної організації Ф. Д. Панфілов на VIII з'їзді РКП(б). Березень. 1919 р.

ків. У самому Старобільську функціонували 2 пункти, де працювало 3 вчителі і навчалося 114 неписьменних. У місті було створено 2 трудові школи-семирічки, в яких у 1925 році навчалося 778 учнів, педагогічний технікум на 120 учнів, 2 профшколи і сільськогосподарська школа по підготовці спеціалістів сільського господарства. Відкрито було також 2 дитячі будинки для дітей-сиріт[1].

За ініціативою комуністів і комсомольців у місті були відкриті 3 бібліотеки з книжковим фондом 26 117 томів, 2 клуби, Будинок народної освіти. Працювали 3 пересувні політичні школи, в кожній з яких навчалося по 30 чоловік. Багато комсомольців вивчали марксистсько-ленінську теорію у політгуртках, створених при кожній комсомольській організації. У 1926 році молодь заснувала в Старобільську товариство друзів радіо. Всі бажаючі могли прослухувати радіопередачі з Москви і Харкова в спеціальній радіоаудиторії клубу. Комсомольці взяли шефство над одним з есмінців Військово-Морського Флоту, здійснювали туристські походи до Луганська, Донецька та Ростова. Організовуються також гуртки «Новий побут», члени яких ведуть боротьбу з приватновласницькою психологією, хуліганством, пияцтвом. Активісти цих гуртків пропагують нові радянські обряди, красу житла, одягу та інше.

Комуністи міста брали активну участь в соціалістичній перебудові сільського господарства округи. В період колективізації вони допомагали сільським партійним осередкам і органам Радянської влади придушувати опір куркульства, створювати колгоспи. На заклик окружкому партії робітники промислових підприємств міста у вільний від роботи час допомагали молодим колективним господарствам ремонтувати сільськогосподарський реманент. Так, трудівники майстерень зібрали і привели в порядок сівалки, культиватори і молотарки для кількох колгоспів, навчали колгоспників управляти сільськогосподарською технікою. В Старобільську були створені курси по підготовці трактористів, якими керував механік тракторних майстерень А. А. Фремер. Їх відвідували Д. Д. Бур'ян, П. Ф. Вакуленко та інші перші колгоспні механізатори.

У 30-х роках продовжує розвиватися промисловість Старобільська. Був побудований новий маслосирзавод, який переробляв за рік до 1500 тонн молока. На базі кустарних майстерень створюється державна швейна фабрика. Реконструюються майстерні по ремонту сільгоспреманенту, які в 1934 році були об'єднані в завод ім. Блюхера, що став підприємством республіканського значення. Крім ремонту сільськогосподарської техніки завод став випускати деталі та різні насоси для підприємств борошномельної і маслоробної промисловості. Напередодні Великої Вітчизняної війни тут працювало понад 500 робітників, інженерно-технічних працівників і службовців. У 1940 році колектив підприємства випустив продукції на суму 2 млн. 800 тис. карбованців.

Наприкінці 30-х років вводиться в експлуатацію залізниця Москва — Донбас, що пройшла через Старобільськ. У місті будується депо і ще одна електростанція.

---

[1] Матеріали до опису округ УРСР. Старобільська округа, Х., 1926, стор. 3, 4.

У 1938 році Старобільськ стає районним центром створеної в Донбасі Луганської області. Його населення зростає на 1939 рік до 14,3 тис. чоловік.

Старобільськ стає відомим в області культурним центром. Перед Великою Вітчизняною війною тут працювало 5 загальноосвітніх шкіл, де навчалось понад 3 тис. учнів. Середніх медичних працівників готувала медична школа, що почала діяти з 1932 року. Ряди радянської інтелігенції поповнювали вихованці Старобільського учительського інституту, заснованого в 1940 році, педагогічного технікуму, відкритого ще в 1930 році, ветеринарного технікуму, відкритого в 1932 році, а також технікуму механізації сільського господарства. У всіх цих закладах навчалося понад 1,5 тис. чоловік.

З перших днів Великої Вітчизняної війни тисячі робітників і службовців міста пішли захищати Батьківщину. Авторемонтний завод переходить на виконання військових замовлень. Всі почали працювати під лозунгом — «Все для фронту, все для перемоги!».

Восени 1941 року, в зв'язку з наближенням лінії фронту, в Старобільську формуються загони народного ополчення, створюються дружини протиповітряної оборони і винищувальний батальйон у складі 136 чол., з якого згодом утворилося 7 партизанських груп. Жителі міста багато працювали на будівництві оборонних споруд вздовж Сіверського Дінця.

13 липня 1942 року Старобільськ був окупований німецько-фашистськими військами. В умовах жорстокого окупаційного режиму жителі міста вірили в перемогу Червоної Армії. В місті регулярно розповсюджувалися листівки, а також зведення Радянського інформбюро про хід військових подій. Формувалися партизанські групи. Проте гітлерівцям вдалося натрапити на слід радянських патріотів. Були заарештовані і розстріляні підпільники П. П. Приладних — коваль «Заготзерна», В. М. Кучма — колгоспник, Т. С. Костиря та інші[1]. Проте діяльність партизанських груп у Старобільському районі не припинялася. Так, комсомолки Н. П. Козлова, Л. Ф. Ветліцина і Л. М. Ізвєкова в ніч з 6 на 7 листопада 1942 року вивісили на міській парашутній вишці червоний прапор. Гордо майорів він над містом, вселяючи в серця радянських людей віру в неминучий розгром гітлерівської Німеччини.

23 січня 1943 року частини 195-ї стрілецької дивізії у взаємодії з 183-ю танковою бригадою підійшли до Старобільська. Ворожий гарнізон, сформований з 5 тис. есесівців і офіцерів-штрафників, чинив шалений

Військові навчання загону особливого призначення. Старобільськ. 1923 р.

Група комсомольців-активістів Старобільської округи. 1924 р.

[1] Старобільський історико-краєзнавчий музей, ф. 4, спр. 1, арк. 1.

опір. Проте ніщо не зупинило радянських воїнів. Невмирущою славою вкрили себе в боях за визволення міста політрук Сошкін, артилеристи Чабанець, Заліков, Халімов, Садиков, танкіст Становий та багато інших[1].

23 січня Старобільськ було визволено. Після цього у місті на деякий час розмістилися ЦК КП України і уряд Української РСР.

Тяжких ран завдали окупанти Старобільську. В місті було виявлено кілька могил, які свідчать про фашистські злодіяння. У більшості закатованих жителів, виявлених у могилах, були відрізані вуха і носи, роздроблені черепи, перебиті руки і ноги. У дворі будинку № 12 по вулиці Фрунзе, де була німецька військова комендатура, знайдено закривавлену металеву нагайку довжиною 1,1 м і вагою 1,75 кг. Вона була зроблена із сталевого оцинкованого дроту і використовувалася для катування радянських людей.

За час окупації фашисти замордували понад 400 жителів міста. Серед розстріляних були комуністи С. П. Звєрєв, Д. Р. Висоцька, Я. І. Іщенко, завідуючий районним відділом народної освіти В. П. Солодкий, секретар райкому комсомолу Г. Ф. Решетняк, комсомолка Г. Кабиляцька та інші. Більш як 740 чол. було вигнано на фашистську каторгу.

Будинок Старобільської лікарні, зруйнований гітлерівцями. 1943 р.

Окупанти завдали місту великої матеріальної шкоди. Було зруйновано і спалено майже всі підприємства й установи міста. Загальна сума збитків по Старобільську становила 34 488 000 карбованців.

На фронтах Великої Вітчизняної війни героїчно боролися до 4 тис. жителів міста, 1018 з них полягли в боротьбі з ворогом, а 894 чол. повернулися інвалідами. Півтори тисячі бійців із Старобільська за мужність і героїзм були удостоєні високих урядових нагород. Чудово володіючи німецькою мовою, І. І. Фесенко за завданням радянського командування відмінно зіграв у тилу ворога роль німецького солдата, що відстав від частини, і добув дуже цінні відомості. За цю сміливу операцію його було нагороджено орденом Червоного Прапора.

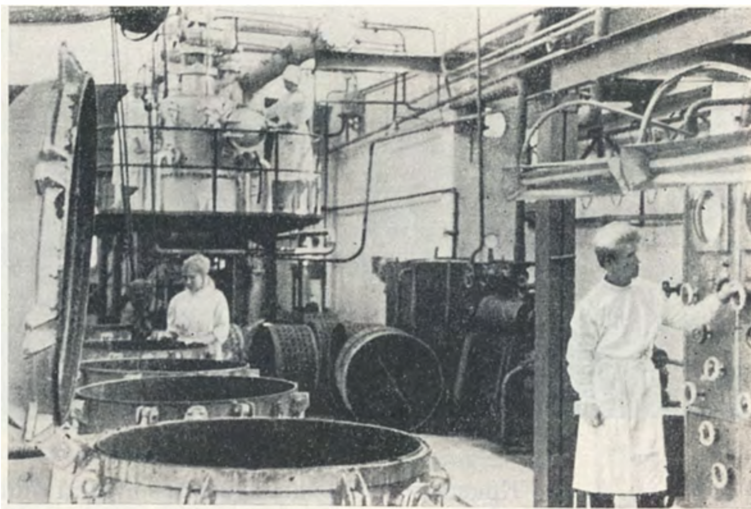
Мужньо боровся з ворогом і кавалер трьох орденів Слави розвідник С. М. Шокотов. Ризикуючи життям, він не раз доставляв у штаб фашистських «язиків». Під час боїв за визволення Польщі Шокотов брав участь у рейдах по тилах ворога і одного разу доставив радянському командуванню німецького штабного офіцера на його ж машині.

Обеліск і пам'ятник радянським воїнам, що полягли в боях за визволення Старобільська в роки Великої Вітчизняної війни. 1966 р.

[1] Архів Міністерства оборони СРСР, ф. 292, оп. 6850, спр. 107, арк. 136; оп. 51349 сс, спр. 28, арк. 135—137.

Ще йшла війна, а жителі міста вже приступили до відбудови зруйнованого господарства. На заклик райкому партії і міської Ради депутатів трудящих робітники і службовці розчищали вулиці, відбудовували промислові підприємства, школи, лікарні. Завдяки самовідданій праці, на 15 березня 1943 року було відбудовано кілька цехів ремонтного заводу, швейну фабрику, пивоварний завод, кілька промислових артілей. Відкриваються магазини та їдальні. До свята Першого травня відкрили двері перед відвідувачами районна бібліотека і кінотеатр. Восени почалося навчання в школах і педагогічному технікумі, а в січні 1944 року — в учительському інституті.

В одному з цехів Старобільського плодоовочевого консервного заводу. 1966 р.

Великим піклуванням були оточені діти, батьки яких загинули в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками. В місті було відкрито дитячий будинок, в якому виховувалося 177 сиріт.

Прагнучи наблизити розгром ненависного ворога, робітники і службовці підприємств та установ міста працювали з потроєною енергією. Тільки в грудні 1943 року робітниці швейної фабрики пошили для воїнів Червоної Армії 585 шинелей, 314 гімнастьорок, реставрували 28075 комплектів військового обмундирування. Колектив маслосирзаводу з травня 1943 року по січень 1944 року виробив і відправив у госпіталі для поранених бійців 133 цнт вершкового масла, 237,5 цнт сиру, 772 цнт молока та іншу продукцію.

Жителі міста збирали і відправляли на фронт подарунки. Ольга Данилівна Ромашко купила на особисті заощадження зброю для взводу, в якому бився з ворогом її чоловік. У складі делегації трудівників Старобільського району Ромашко поїхала на фронт і передала зброю бійцям. Повернувшись додому, учасники поїздки виступили у всіх колгоспах району з розповідями про зустріч з радянськими воїнами[1].

Після переможного закінчення Великої Вітчизняної війни темпи відбудови народного господарства ще більш прискорилися. Особливо великі роботи розгорнулись на авторемонтному заводі. У 1949 році тут стають до ладу деревообробне і ковальське відділення, почалося будівництво автомобільного та інструментального цехів. Колектив підприємства почав випускати новий вид продукції — нафтодвигуни. Розширюються і поповнюються новим обладнанням швейна фабрика, маслосирзавод, хлібозавод, райхарчокомбінат і пивоварний завод. У листопаді стала до ладу нова міська електростанція. Відкрилося постійне автобусне сполучення з обласним центром, Сватовим, Містками, Новою Астраханню, Білолуцьком та іншими районними центрами області.

Районна партійна організація і міська Рада депутатів трудящих піклувалися про розвиток торговельної сітки міста, про поліпшення медичного обслуговування населення. Тільки у 1948 році в місті відкрилося 10 магазинів і ларків. Весною 1949 року вперше після війни прийняла хворих водолікарня.

Одночасно з найважливішими об'єктами відбудовуються і навчальні заклади Старобільська. У 1948 році почали працювати медична школа, ветеринарний технікум, технікум механізації сільського господарства.

---

[1] А. Гаевой. Возрождение хозяйства и культуры Ворошиловградской области, М., 1944, стор. 39.

Загальний вигляд Старобільська. На передньому плані автовокзал. 1966 р.

Кращали і впорядковувались вулиці міста. Весною 1952 року трудящі виступили ініціаторами перетворення всіх населених пунктів області в квітучі сади. Цей почин був схвалений бюро Луганського обкому КП України. Учні шкіл і технікуму механізації сільського господарства, студенти вчительського інституту упорядкували площу ім. Гоголя. Тисячі фруктових і декоративних дерев було посаджено в шкільних дворах і на вулицях міста. За роки першої післявоєнної п'ятирічки в місті виросло понад 500 житлових будинків, з'явилися нова Агрономічна вулиця і площа Богдана Хмельницького.

Взятий Комуністичною партією і Радянським урядом курс на планомірне піднесення сільського господарства знайшов широку підтримку трудящих міста. Колективи всіх підприємств і організацій взяли шефство над колгоспами району. На заклик партії понад 130 юнаків і дівчат поїхали на освоєння цілинних і перелогових земель. Серед них були інспектор районного відділу культури Н. Коваль, бухгалтер зміщторгу Н. Іванчикова, столяр будівельного управління М. Жадан та інші.

Напередодні XXI з'їзду КПРС на підприємствах міста починається змагання за звання ударників і бригад комуністичної праці. Ініціаторами цього патріотичного руху в Старобільському районі виступили бригади О. М. Солодова і О. Г. Шаповалова з авторемонтного заводу та комсомольсько-молодіжний колектив промислової артілі ім. Паризької Комуни, який вирішив щоденно перевиконувати свої виробничі завдання, випускати продукцію тільки відмінної якості, систематично підвищувати загальноосвітній рівень. Під таким девізом почала жити й працювати і комсомольсько-молодіжна бригада В. Стогнієва на швейній фабриці. У 1959 році їм було присвоєно звання бригад комуністичної праці. У змагання розвідників майбутнього включилися робітники маслозаводу, трудівники транспорту, зв'язку і торгівлі та хлібокомбінату, що став до ладу в 1952 році.

Широко розгорнуте соціалістичне змагання сприяло успішному виконанню семирічного плану. Валова продукція підприємств міста зросла за цей час з 6,6 млн. крб. до 11,7 млн. крб. 83 робітники міста виконали свої семирічні плани за 5 років.

Більш як у 3 рази зросла за семиріччя валова продукція авторемонтного заводу. Завдяки реконструкції підприємство не тільки успішно здійснювало ремонт автомашин і тракторних моторів, але й освоїло випуск електрогальмових стендів, лебідок і насосів для подавання води. Майже в 2 рази розширила виробництво і Старобільська швейна фабрика.

У 1961 році на базі колишньої промислової артілі в місті створюється меблева фабрика, яка спеціалізується на випуску кухонних меблів. За роки семирічки стали до ладу кукурудзокалібрувальний завод та плодоконсервний заводи.

Значно поліпшилося постачання міста електроенергією за рахунок введення в дію районної підстанції. У березні 1961 року почалося переведення на ставропольський газ промислових підприємств. У 1967 році блакитне паливо використовували 107 промислових підприємств і різних установ та майже дві тисячі квартир.

Зростало житлове будівництво. Загальний житловий фонд Старобільська збільшився з 53 тис. кв. м у 1945 році до 165 тис. кв. м у 1967 році. Тільки за роки семирічки було збудовано 40 тис. кв. метрів.

У місті курсують автобуси. Старобільський автопарк, що налічує 335 вантажних автомашин і 55 автобусів, обслуговує підприємства та пасажирів, що їдуть до Харкова, Луганська, Сватового, Бєловодська, Білокуракиного та інших населених пунктів. Став до ладу новий міський автовокзал.

З кожним роком кращають вулиці і сквери міста. Тисячі кущів троянд, різних декоративних і фруктових дерев посаджено руками його жителів. Весною 1967 року закладено парк ім. 50-річчя Великого Жовтня і Алею трьох поколінь. Великими ентузіастами цієї благородної справи стали подружжя-пенсіонери Петро Іванович і Лідія Дмитрівна Руднєви. Для прикрашення рідного міста вони виписують насіння квітів з Риги і Талліна, Львова і Києва. Петро Іванович також член правління Старобільського товариства охорони природи.

Зростає заробітна плата. В результаті цього загальний обсяг товарообороту державної і кооперативної торгівлі збільшився у Старобільську з 8,4 млн. крб. у 1958 році до 14 млн. крб. у 1966 році. За цей час у місті було відкрито 14 нових магазинів, 5 буфетів, їдальню. Став до ладу універмаг з середньомісячним оборотом 130 тис. крб. Тільки в 1966 році трудівники Старобільська придбали в магазинах міста 577 холодильників, 1196 пральних машин, 1662 телевізори, 2054 велосипеди, 172 мотоцикли, 7 легкових автомашин та інші товари.

З кожним роком збільшуються асигнування на охорону здоров'я трудящих Старобільська. У 1966 році на це було відпущено 899 тис. крб., або на 321 тис. крб. більше, ніж у 1959 році. Нові кабінети — ендокринологічний, ревматологічний, урологічний та інші відкрито в міській поліклініці. Забезпечені новим обладнанням районна лікарня на 265 ліжок, 2 диспансери на 100 ліжок, водолікарня, дитяча консультація і залізнична амбулаторія. У них працюють 90 лікарів та 275 чол. середнього медичного персоналу. Великим авторитетом серед населення користуються заслужені лікарі УРСР Н. Г. Виставна, В. Д. Павловський, лікарі О. М. Буткова, О. А. Будаєв, І. О. Весела та інші.

Значно розширено в місті й сітку дитячих дошкільних закладів. Якщо в 1958 році було 4 дитячих заклади на 200 місць, то у 1967 році їх було вже 11 на 954 місця. Старобільські дитячі садки і ясла мають поетичні назви «Ластівка», «Берізка», «Волошка».

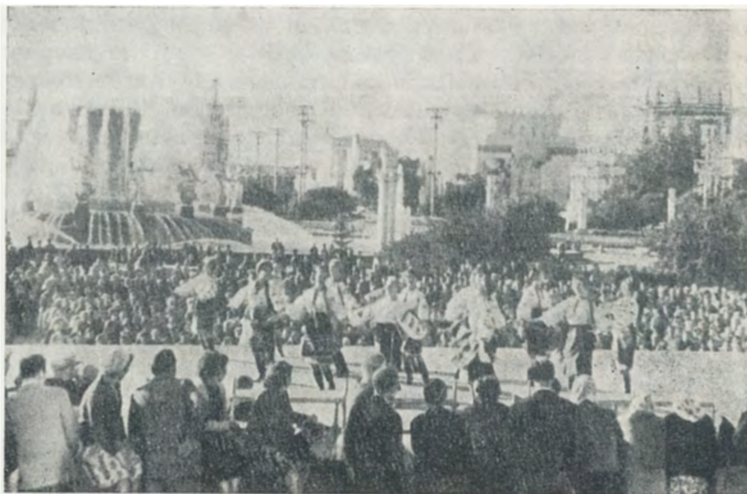
Неухильно підвищується культурний і загальноосвітній рівень трудівників міста. За даними перепису 1959 року на 19 519 жителів Старобільська припадало 484 чол. з вищою освітою, 196 — з незакінченою вищою, 1358 — з спеціальною середньою, 2116 — з загальною середньою освітою. На кінець семирічки близько 700 жителів мали вищу освіту і близько 1,5 тис. — середню спеціальну.

У місті працює 3 восьмирічні і 3 середні школи, 2 школи робітничої молоді та 2 школи-інтернати, що охоплюють понад 4 тис. учнів, яких навчає 290 педагогів.

У Старобільську, як і раніше, провадиться велика робота по підготовці кадрів. Тут працюють сільськогосподарський технікум, медичне і двоє професійно-технічних училищ, які готують агрономів, зоотехніків, ветеринарів, фельдшерів і будівельників.

Партійні організації Старобіль-

Виступ танцювального колективу районного Будинку культури в 1965 році на ВДНГ в Москві.

ська постійно вдосконалюють форми і методи ідейно-політичного виховання трудящих.

Старобільськ має велику сітку культурно-освітніх закладів. Тут працюють 3 клуби: залізничний з стаціонарною кіноустановкою, клуби працівників торгівлі і працівників зв'язку. У новому двоповерховому будинку розмістився районний Будинок культури ім. Т. Г. Шевченка. Тут також діють два широкоекранні кінотеатри. До послуг трудящих — парк культури і відпочинку ім. Ленінського комсомолу, літня естрада і кіноплощадка на 1610 глядачів.

Творчі досягнення старобільських колективів художньої самодіяльності дістали заслужене визнання не тільки в межах свого району, але й області. В них беруть участь понад 500 любителів мистецтва. Особливо популярні виступи учасників художньої самодіяльності автопарку, швейної фабрики, працівників вузла зв'язку, ремонтного заводу, медичного училища. Танцювальний колектив Будинку культури був у грудні 1964 року учасником республіканського огляду мистецтв, присвяченого 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. За успішний виступ він удостоєний почесного звання самодіяльного народного ансамблю танцю та нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР. У 1965 році ансамбль виступив з творчим звітом на Виставці досягнень народного господарства СРСР.

В життя міста міцно ввійшли нові народні свята і обряди. Щороку відзначаються свята російської зими, весни і врожаю, вечори «Слава праці!». Урочисто проходить реєстрація шлюбу і новонароджених.

Великою подією в культурному житті Старобільська було створення в 1956 році історико-краєзнавчого музею. У 1965 році він розмістився в одному з будинків у центрі міста. Матеріали музею розповідають про перші поселення людини на території Старобільського району, про життя старобільчан до Великої Жовтневої соціалістичної революції, про боротьбу трудящих за встановлення і зміцнення Радянської влади, про вклад трудівників міста в справу розгрому німецько-фашистських загарбників, про сучасне місто і його людей. У 1966 році музей відвідало понад 90 тис. чоловік.

У місті працює 23 бібліотеки з книжковим фондом 286 тис. томів, в т. ч. міська, районна, дитяча, клубу залізничників, ремонтного заводу, районного вузла зв'язку, швейної фабрики, змішторгу та інших підприємств і установ міста. Бібліотеки систематично проводять читацькі конференції, літературні вечори, диспути, обговорення книг.

Трудящі міста передплачують близько 20 тис. примірників газет і журналів. У місті виходить районна газета «Під прапором Леніна» тиражем понад 6 тис. примірників.

У червні 1960 року споруджено телевізійний ретранслятор, який дав змогу дивитися передачі Луганської, Донецької і Ростовської студій телебачення, а також програми Центрального телебачення. Жителі міста мають понад 5 тис. телевізорів, близько 8 тис. радіоприймачів і понад 4200 радіоточок. Тричі на тиждень транслюються передачі місцевого радіомовлення.

У 1955 році при редакції районної газети була організована літературна група, яка об'єднує поетів-початківців. Ініціатором її створення був працівник редакції І. М. Світличний. У 1958 році до творчого об'єднання вливається вчитель-поет І. С. Лук'яненко (Іван Савич), автор поетичних збірок «З вічних джерел», «Позивні з майбутнього», «Щасливая та доріженька», «Роси на травах», «Тяжіння земне», «Чистота». У рядах літературної групи міцнів талант інших письменників. Багато пісень створено в творчій співдружності поета І. М. Світличного і самодіяльного композитора І. Т. Кобилкіна. Широкою популярністю користуються їх твори — «Старобільський дорогий мій край», «Наше містечко», «Луганські зірниці». Члени літературної групи — часті гості робітників і колгоспників району.

Широке визнання здобула творчість самодіяльного художника Г. Г. Холоденка.

У своїх пейзажах, портретах і жанрових картинах він з великою любов'ю показує красу рідного краю, його кращих людей.

Велику роботу серед населення проводять 25 первинних організацій товариства «Знання», в яких об'єднано 475 лекторів.

Популярним серед жителів Старобільська став спорт. У місті до 4 тис. фізкультурників. З року в рік зростає матеріальна база спортивних колективів. Побудовані стадіон, 27 волейбольних і 13 баскетбольних площадок. Створено 225 спортивних секцій. Для любителів спорту також завершено будівництво двоповерхового міського спортивного залу з комплексом різних споруд для ігор, гімнастики, важкої атлетики та інших видів спорту. У колективах фізичної культури працюють сотні громадських інструкторів і тренерів з різних видів спорту. Неухильно підвищується спортивна майстерність багатьох старобільських фізкультурників. Так, у 1966 році підготовлено 25 спортсменів 1-го розряду, 326 — 2-го розряду і 1373 — 3-го розряду. На обласних, республіканських і всесоюзних змаганнях спортсмени Старобільська часто займали призові місця. У Старобільську почав своє спортивне життя майстер спорту СРСР з легкої атлетики В. С. Скоморохов, який у 1965 році став чемпіоном України, Радянського Союзу, а також і міжнародних змагань, що проводилися у Вашінгтоні. Стали майстрами спорту СРСР М. І. Панасейко, учні сільськогосподарського технікуму Н. Т. Бобильова, Л. М. Оглобліна і Р. М. Степанчук.

З глухого провінціального містечка Старобільськ за роки Радянської влади став одним з найбільших районних центрів області, трудівники якого гідно несуть свою вахту в рядах будівників майбутнього.

В. О. БУТКОВ, О. М. ВОЙТЕНКО, В. М. СЕМЕНОВ, І. Я. ХОЛДОБІН.

■

Старобільський район вперше був створений у квітні 1920 року, а в сучасних межах — у грудні 1966 року. Площа — 1528,4 кв. км. На півночі межує з Білокуракинським і Новопсковським, на північному сході — з Марківським, на сході — з Біловодським, на північному заході з Сватівським, на заході — з Кремінським, на півдні — з Новоайдарським районами Луганської області. З півночі на південь територію району перетинає залізниця Москва—Донбас. У різних напрямках проходять шосейні дороги, що сполучають Старобільськ з Луганськом, Біловодськом, Новопсковом, Сватовом і Білокуракиним. Через територію району протікає притока Сіверського Дінця річка Айдар та менші річки — Біла і Борова. Населення — 60,9 тис.

Учасники 1-ї Старобільської окружної конференції колгоспників. 15—17 червня 1930 г.

Вручення радянським воїнам зброї, подарованої колгоспницею с. Байдівки Старобільського району О. Д. Ромашко. 1944 р.

чол., в т. ч. міського — 20,6 тис. чол., сільського — 40,3 тис. чол., густота —33,5 чол. на 1 кв. кілометр.

На території району одне місто (Старобільськ) і 75 населених пунктів, об'єднаних в одну міську і 15 сільських Рад; є 16 колгоспів, 6 радгоспів і 10 підсобних господарств різних організацій.

Головна галузь економіки району — сільськогосподарське виробництво. За колгоспами і радгоспами закріплено 133,5 тис. га сільськогосподарських угідь, в т. ч. орних — 108,3 тис. га; садів — 2,3 тис. га, луків і пасовиськ — 22,9 тис. га. Під лісом — 6 тис. гектарів.

У структурі посівних площ зернові культури займають 50,5 тис. га, кормові — 39,7 тис. га, технічні — 13,7 тис. га, картопля і овочеві — 1,36 тис. га. Головними зерновими культурами є пшениця і кукурудза, а технічними — цукрові буряки і соняшник. У 1967 році валовий збір зерна становив 917,3 тис. цнт (проти 559,1 тис. у 1959 році), або 18,2 цнт з га; цукрових буряків — 102 тис. цнт (в 1959 році — 96,0 тис. цнт), або 157 цнт з га; соняшнику — 229,5 тис. цнт (в 1959 році — 70,1 тис. цнт), або 17,7 цнт з гектара.

У всіх господарствах району налічується 49,1 тис. голів великої рогатої худоби (в т. ч. 18,4 тис. корів), 53,3 тис. свиней, 14,6 тис. овець. У 1967 році виробництво м'яса становило 73,6 тис. цнт, молока — 348,2 тис. цнт, яєць — 4,5 млн. штук (проти 66,1 тис. цнт мяса, 272,4 тис. цнт молока і 3,6 млн. штук яєць у 1966 році).

В колгоспах і радгоспах є 729 тракторів, 382 комбайни, 579 автомашин та багато іншої сільськогосподарської техніки, що дало можливість повністю механізувати основні роботи в хліборобстві. Одночасно впроваджується механізація трудомістких робіт на тваринницьких фермах: на 91 проц. механізовано доїння корів, на 60 проц.— поїння великої рогатої худоби.

В районі працює немало справжніх майстрів сільськогосподарського виробництва, які з року в рік добиваються високих показників: 287 з них нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу. За успіхи в розвитку сільського господарства трудівникам колгоспу ім. 40-річчя Жовтня Г. С. Апатіній та Г. Ф. Колінько (с. Лозовівка), радгоспу ім. Шевченка А. П. Заїці (с. Новоомельково) та керуючому третім відділком радгоспу ім. Шевченка І. Т. Клименку, колишньому першому секретареві райкому партії Ф. Є. Смолякову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

На території району працює 13 промислових підприємств, валова продукція яких у 1966 році становила 18,1 млн. крб. Найбільші з них — ремонтний, пивоварний і молокозавод, на долю яких припадає 72 проц. всієї продукції. На всіх підприємствах працює 2669 чол. У 1967 році до загальної кількості валової продукції металообробна промисловість становила 25,1 проц., легка — 20 проц., харчова — 39,3 проц., виробництво будівельних матеріалів і деревообробна промисловість — 8,6 проц., інші галузі — 7 процентів.

У населених пунктах району великого розмаху набуло громадське та індивідуальне будівництво. Тільки за 1961—1967 рр. збудовано понад 80 тис. кв. м житлової площі, в т. ч. в селах — більше 3 тис. будинків.

Потреби населення обслуговує більше 170 магазинів і ларків, 11 їдалень.

У 1966 році загальна сума товарообороту становила 27,8 млн. крб. Населенню було продано 14 легкових автомашин, 180 мотоциклів і моторолерів, 42 піаніно, 429 холодильників, 1139 телевізорів, 1727 радіол і радіоприймачів, 959 пральних машин та інші товари.

В районі діє 8 лікарень на 560 ліжок, в т. ч. 4 в селах, 43 фельдшерські пункти, 9 пологових будинків, в яких працює 78 лікарів і 367 чол. середнього медичного персоналу.

В 7 середніх, 28 восьмирічних, 32 початкових, 3 середніх школах робітничої і сільської молоді та в заочній середній школі навчається 9080 учнів. З 750 учителів району 36 нагороджені значком «Відмінник народної освіти УРСР», а троє удостоєні звання заслуженого учителя школи УРСР.

У Старобільську працює сільськогосподарський технікум із заочним відділенням, три професійно-технічні училища, медичне училище і музична школа, в яких навчається більше 3200 чол. і працює 114 викладачів.

У районі велика сітка культурно-освітніх закладів: Будинок культури, 37 клубів, 29 бібліотек, де налічується 333,7 тис. книг, 2 широкоекранні кінотеатри, 48 кіноустановок, історико-краєзнавчий музей. При Будинку культури та клубах створено 315 гуртків художньої самодіяльності, в яких бере участь більше 4,1 тис. чоловік.

Районне відділення товариства «Знання» налічує 1008 чол., які об'єднуються в 50 первинних організаціях, в т. ч. в 31 сільську. Працює 17 народних університетів, в т. ч. 5 університетів сільськогосподарських знань. Виходять районна газета «Під прапором Леніна» і 6 багатотиражних газет.

Багате і цікаве історичне минуле. Археологічні розкопки свідчать про те, що на території району жили люди з давніх часів. В околицях Старобільська виявлено 10 стоянок людини древньокам'яного віку. В 1892 році поблизу від слободи Підгорівки, що знаходиться недалеко від Старобільська, знайдено скарб срібних і мідних речей, що відносяться до сарматської культури.

Жителі Старобільщини брали активну участь в Булавинському повстанні. В 1707 році біля села Шульгинки повстанці розбили царський каральний загін, яким командував князь Ю. Долгорукий.

У липні 1917 року селяни Муратівської, Смоляниніської та інших волостей Старобільського повіту захопили поміщицькі землі, ліси, сільськогосподарський реманент, хліб та інше.

В 1918 році на Старобільщині було сформовано кілька партизанських загонів, які згодом об'єдналися в 1-й партизанський Старобільський полк.

Під час Великої Вітчизняної війни жителі Старобільського району разом з усім радянським народом мужньо боролися з німецько-фашистськими загарбниками. На території району загинуло багато радянських воїнів. Полеглим героям трудящі встановили на їх могилах 21 пам'ятник. За героїзм і мужність, проявлені на фронтах Великої Вітчизняної війни, уродженці району М. В. Андрушок (с. Піщане), П. М. Сикало (Лиманська сільрада) та П. Й. Болото (с. Байдівка) удостоєні звання Героя Радянського Союзу. В районі працюють Герої Радянського Союзу Г. В. Бурмак (заступник директора тресту радгоспів), В. С. Дерев'янко (учитель Старобільської восьмирічної школи), М. В. Баль (директор комбінату комунальних підприємств).

В 1921 році на Старобільщині працював головою повітової Надзвичайної Комісії Герой Радянського Союзу партизан Великої Вітчизняної війни письменник Д. М. Медведєв.

В районі жили і працювали відомі художники В. В. Соколов і Л. І. Чернов.

ШУЛЬГИ́НКА

Шульгинка — село, розташоване на лівому березі річки Айдару, за 15 км від районного центру, міста Старобільська. Через село, із сходу на захід, протікає невелика річка Шульга. З півночі на південь Шульгинку перетинає залізнична магістраль Москва—Донбас і шосейна дорога Старобільськ — Луганськ. Населення — 2600 чоловік.

Назва села походить від прізвища отамана Шульгейка, що оселився тут на початку XVII століття. Після розгрому військами В. Шуйського в 1607 році селянського повстання під Тулою, очоленого Іваном Болотниковим, один із його сподвижників — отаман Шульгейко з частиною уцілілих повстанців пішов на т. зв. Дике поле і оселився на місці нинішньої Шульгинки. З того часу в народі село почали називати Шульгинкою, а невелику річку, що протікає через нього — Шульгою[1].

Масове заселення Шульгинки, головним чином переселенцями з Правобережної України, проходило у 1686 році. Рятуючись від гніту польської шляхти, селяни тікали на Дике поле, будували тут укріплені городки і освоювали навколишні землі. Поселялось на цих землях і немало селян з Росії, які тікали від поміщиків-кріпосників. Засновники Шульгинки вирили навколо неї рів і огородили частоколом[2].

Невдоволені втратою селян-утікачів, поміщики не раз зверталися до царя з проханнями вжити заходів для їх повернення. Згідно з указом Петра I від 6 липня 1707 року про розшук «новоприйшлих з Русі усяких чинів людей», на Дон відрядили каральний загін під командуванням полковника князя Юрія Долгорукого. Карателі мали розшукувати втікачів, а потім «відвозити до колишніх поміщиків і вотчинників, звідки хто втік».

У вересні 1707 року, розділившись на кілька груп, загін Долгорукого почав розшук утікачів на місцях, прилеглих до верхів'я Дону, вздовж Сіверського Дінця та в козацьких городках по Деркулу, Євсугу, Айдару.

Особливо жорстоко розправлялась з невинними людьми та частина загону, яка діяла під командуванням князя Долгорукого в козацьких городках по Деркулу, Євсугу і Айдару. Карателі палили городки, в яких місцеве населення намагалося сховати прийшлих людей, відрізували вуха і носи втікачам, били нагаями «домовитих і старожилих козаків», щоб привести їх «до покори государю», чинили насильства над жінками, старими, дітьми[3].

Чутки про звірства карателів розійшлись по окрузі. Задовго до їх приходу на Айдар багато селян-утікачів сховалося неподалік від Новоайдарського городка в Горіховому байраці. Тут вони радилися про те, як уникнути розшуку. В цих радах брали участь син отамана Трьохізбенської станиці козак К. Булавін, отаман Староайдарського городка С. Драний, козак Новоайдарського городка Г. Банников та інші. На одній з них було вирішено знищити загін карателів, а самого Долгорукого — вбити.

В ніч на 9 жовтня 1707 року загін повстанців чисельністю понад 200 чоловік на чолі з К. Булавіним захопив карателів, які заночували в Шульгин-городку. Повстанці вбили Долгорукого, кількох дяків, піддячих та офіцерів і визволили близько трьох тисяч утікачів. Одночасно вони захопили обоз, відібрали у солдатів та козаків рушниці і все інше спорядження[4]. В розгромі карального загону діяльну участь брали жителі Шульгинки.

Населення козацьких городків, прилеглих до Айдару, радісно зустріло звістку про розгром загону Долгорукого. Полум'я повстання охопило величезну територію

---

[1] Историко-статистическое описание Харьковской епархии, Отделения 4 и 5, стор. 368.
[2] К. П. Щелков. Историческая хронология Харьковской губернии, Х., 1882, стор. 89.
[3] Крестьянские и национальные движения накануне образования Российской империи, М., 1935, стор. 34—35.
[4] Там же, стор. 34—40, 127, 128.

Магазин у с. Шульгинці. 1965 р.

і загрожувало центру феодальної Росії. Занепокоєний розмахом Булавинського повстання Петро I послав для його придушення 32-тисячне військо під командуванням Василя Долгорукого, брата убитого в Шульгин-городку Юрія. В нерівній боротьбі повстанці зазнали поразки. У 1708 році Шульгин-городок був захоплений і спалений каральним загоном В. Долгорукого. Багато жителів села було вбито, інші розбіглися.

Повторне заселення Шульгин-городка відбулося в 1719 році в результаті переселення сюди селян Новоайдарської слободи Бахмутського повіту. Першим з цих переселенців був однодворець Федот Терем'язов.

Спочатку Шульгинка вважалась казенною слободою. В 1759 році обер-прокурор сенату Глєбов купив тут за 5 крб. недобудований млин, а потім оголосив навколишні землі «порожніми» і присвоїв їх разом з селянами, що тут жили. Мешканці Шульгинки недовго були власністю Глєбова. В 1765 році за указом сенату їх знову оголосили державними. На цей час у селі налічувалося 2 тис. жителів. На 1810 рік населення слободи становило вже понад 4 тис. чоловік. Жителі села платили в казну чинш по 50 коп. з душі, по 50 коп. з хати і 50 коп. з пари робочих волів.

У 1-й чверті XIX століття, особливо після розгрому наполеонівських військ, загострювалася класова боротьба, яка мала антикріпосницьке спрямування. З метою придушення назріваючого селянського руху царський уряд у 1816 році перевів багато населених пунктів у розряд військових поселень, примушуючи підневільне населення поєднувати військову службу з хліборобством[1]. Одним з таких поселень стала й Шульгинка, в якій розмістився кірасирський полк. Село поділили на 8 сотень, а солдатів розквартирували в селянських хатах. Усе адміністративне управління перейшло у відання військової частини. Навіть на одруження жителі змушені були брати дозвіл у ротмістра.

Нелегким було життя військових поселенців. Вони терпіли від військової муштри, бідності, різних епідемій. Так, у 1847—1849 рр. тут померло від холери і цинги 580 чоловік.

У 1857 році військові поселення були ліквідовані, і жителі Шульгинки перейшли в розряд державних селян. Хоча вони і одержали по 4,75 десятини землі на ревізьку душу, проте на кожну людину припадало менше ніж по одній десятині орної землі. Більшість земель оброблялася погано, тому що селянські сім'ї часто-густо не мали робочої худоби. Пересічно на 1 двір припадало менш як по одному коню чи волу. Внаслідок цього урожаї були низькі, і селяни бідували рік у рік. Пшениця на їх полях давала по 30—35 пудів з десятини. Переважна більшість мешканців Шульгинки не мала змоги сплачувати податки. У зв'язку з цим багато селянських господарств були постійними недоїмниками[2].

Злиденне економічне становище і безправ'я викликали в селян невдоволення самодержавством, призводили до активних виступів проти існуючого ладу. Так, у 1862 році на сільському сході вони вимагали від місцевих властей збільшити земельні наділи. Викликані в село жандарми жорстоко розправилися з селянами.

---

[1] ЦДІА УРСР, ф. 1353, оп. 1, спр. 241, арк. 16.

[2] Материалы по землепользованию и земледелию Харьковской губернии, т. 1, вып. IV, Х., 1884, стор. 3, 50—52.

Трьох найактивніших учасників виступу — Софрона Тищенка, Артема Нехристова і Андрія Соломаху — було віддано до суду[1].

Тяжкі часи переживали селяни в 2-й половині XIX століття. Внаслідок соціальної диференціації на початок XX століття багато селянських господарств Шульгинки розорилися. Так, за даними перепису 1905 року, з 864 дворів села понад 100 дворів залишились зовсім безземельними, 84 — не мали ніякої робочої худоби, а 282 — корів. У той же час 117 дворів володіли від 50 до 100 і більше десятин землі.

Зубожілі селяни шукали заробітків у промислових містах, на шахтах Донбасу, а також на Дону і Кубані. В 1905 році з села пішли на сезонні заробітки 745 чоловіків і жінок, а в 1906—1907 рр. виїхало 53 сім'ї[2]. Користуючись цим, куркулі за безцінь скуповували землі. Протягом 1905 року 8 куркульських дворів скупили 1092 десятини. Сільським багатіям Антипенковим, Правеньким належало по 900 десятин кращих земель, а Котляров мав 80 десятин власної землі та ще стільки ж орендував у селян[3].

Охорона здоров'я далеко не забезпечувала реальних потреб. Так, у 1905 році 15 739 чол. населення волості (Шульгинка була волосним центром Старобільського повіту Харківської губернії) обслуговував один фельдшер. Кількість захворювань і смертність були величезні. Дуже мало селян доживало до похилого віку. Особливо високою була смертність серед дітей. У 1914 році вона становила 71,9 проц. загальної смертності місцевого населення[4].

Не тільки злидні і безправ'я, але й неосвіченість гнітили селян. Відкрита ще в 60-х роках XIX століття церковнопарафіяльна школа вміщала не більше 30 учнів. Містилася вона в церковній сторожці. У зв'язку з цим деякі батьки посилали своїх дітей навчатися до відставних солдатів. Лише наприкінці XIX століття коштом самих селян у Шульгинці було побудовано земську початкову школу. Однак становище мало змінилося. Так, у 1905 році з 846 хлопчиків шкільного віку навчалося лише 139, а з 718 дівчаток — тільки 9. В бібліотеці, що була при земській школі, налічувалося 500 примірників книг, переважно релігійного змісту. На все село передплачувалося лише 4 газети і 3 журнали, які одержували учителі і попи.

Тяжке матеріальне становище ще більше загострило класову боротьбу на селі в роки столипінської реакції. Бували випадки, коли бідняки «усім миром» повертали в громадське користування привласнені куркулями сіножаті, луки і пасовища. Але ці виступи мали стихійний характер[5].

Внаслідок розрухи, якої зазнала країна в роки першої світової війни, в село повернулося багато бідняків, які після розорення в попередні роки змушені були шукати заробітків на шахтах Донбасу та у великих промислових містах Росії. Повернулося немало й скалічених війною селян, що були на фронті. Перші розповідали про боротьбу робітничого класу, а ті, що поверталися після поранення, говорили про заворушення в армії і виступи солдатів на фронті проти загарбницької імперіалістичної війни. Це сприяло зростанню класової свідомості на селі.

Велику роботу в справі поширення революційних ідей серед селян проводили їх земляки, колишні політичні в'язні і ті, що зазнали політичного переслідування: В. С. Гладкий, М. В. Тулуп, З. Я. Суржан та інші. Так, В. С. Гладкий, який пройшов школу революційної боротьби з царизмом в попередні роки, повернувшись до рідного села, привіз з собою нелегальну революційну літературу. Вечорами сільські бідняки збиралися в хаті Н. О. Костенка і з великим захопленням читали й обговорювали праці В. І. Леніна[6].

---

[1] Н. Н. Лещенко. Крестьянское движение на Украине в связи с проведением реформы 1861 г., К., 1959, стор. 498.

[2] Переселение крестьян Харьковской губернии, вып. 1, Х., 1908, стор. 82.

[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 375, арк. 46.

[4] Отчет о составе и деятельности земской медицины Старобельского уезда за 1914 г., Старобельск, 1915, стор. 332.

[5] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 591, арк. 154.

[6] Газ. «Ленінський шлях», 13 вересня 1957 р.

Збирання яблук у колгоспі «XIII років Жовтня». Кремінна. 1967 р.

Тваринницька ферма колгоспу ім. Леніна в с. Шульгинці. Старобільський район. 1967 р.

Табун коней. Деркульський кінний завод у с. Данилівці. Біловодський район. 1967 р.

Тваринницька ферма колгоспу ім. Леніна у с. Новій Астрахані. Кременський район. 1967 р.

Помітну роль у формуванні класової самосвідомості селян Шульгинки відігравала Старобільська соціал-демократична організація.

З радістю зустріли жителі села звістку про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції. В грудні 1917 року в Шульгинці було встановлено Радянську владу. В перших рядах в боротьбі за її встановлення були більшовики Я. Деркач, А. Я. Сорока, Г. Тулуп та інші. Тоді ж утворився і Шульгинський сільський ревком[1].

Спираючись на бідняків, що вимагали перерозподілу земельних угідь і яких підтримували середняки, ревком конфіскував понад 3 тис. десятин куркульських і церковних земель і наділив нею безземельних та малоземельних селян. Ревком націоналізував також млини і олійниці[2].

Населення Шульгинки із зброєю в руках відстоювало здобутки Великого Жовтня від посягань внутрішньої контрреволюції та кайзерівських інтервентів, що окупували село на початку квітня 1918 року. Для боротьби з ворогами в цей час у селі було сформовано партизанський загін, до якого вступили Д. Є. Щербак, С. Я. Петренко, А. С. Жданов, Р. П. Пшеничний, П. Є. Довгоп'ятий, Й. І. Нехрист, П. Ф. Беседа, К. І. Івахненко, Г. Г. Геєнко, П. Д. Трошка, Г. Т. Кирпа та інші — всього 56 чол. Командиром загону став Д. Є. Щербак. Згодом партизани Шульгинки влились до складу 1-го Старобільського революційного полку, яким командував С. К. Коваленко.

Під ударами Червоної Армії і партизанських загонів німецькі окупанти в листопаді 1918 року почали відступати, і Шульгинка була визволена. В боях з внутрішньою контрреволюцією та іноземними загарбниками загинуло більше 20 чол., що були родом з Шульгинки.

Після розгрому інтервентів і внутрішньої контрреволюції актив села докладав багато зусиль для зміцнення Радянської влади і для перебудови господарства на соціалістичній основі.

Восени 1920 року в селі утворився партійний осередок, до якого ввійшли І. Болтиєв, А. Солодкий, С. Беседа, А. Сорока. Секретарем осередку комуністи обрали А. Солодкого. Під його керівництвом навесні 1921 року створюється комсомольський осередок. Першими комсомольцями були І. Ю. Демовіс, А. І. Мачуга, А. І. Трошка, М. Гладкий, Н. О. Калашник. Секретарем комсомольського осередку обрали А. І. Мачугу[3].

З ініціативи партійного і комсомольського осередків у 1921 році в селі було створено два комітети незаможних селян (КНС). Активний організатор комнезамів М. Л. Литовка став головою одного з них. Комнезами виділили для безземельних селян кращі орні землі і сільськогосподарський реманент, допомагали одержати від держави насіння для посіву тощо.

Важливу роль у зміцненні Радянського ладу на селі відігравала в ті роки торгівля. З ініціативи партійного осередку і учасників громадянської війни в інтересах бідняків у 1921 році в Шульгинці було засновано на пайових внесках сільське споживче товариство. Організаторами його були — Р. П. Пшеничний, П. Ф. Беседа, А. М. Волошин та С. І. Журило. Спочатку товариство було слабким. Але держава подала йому допомогу, виділивши певні кошти, а також відпускаючи в кредит найнеобхідніші товари: мануфактуру, гас, господарське мило тощо. Приватні підприємці були витіснені з торгівлі на селі. Сільське кооперативне товариство зміцніло настільки, що в 1929 році вело торгівлю вже через 6 точок, забезпечуючи селян усіма необхідними товарами, а також закуповувало сільськогосподарські продукти.

У 1925 році в селі засновується кредитне товариство, яке відпускало біднякам і середнякам в кредит сільськогосподарський реманент, сортове зерно тощо. Пізніше

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 375, арк. 48.
[2] Там же, спр. 48, арк. 48—50.
[3] Там же, спр. 375, арк. 50, 51.

воно стало надійною опорою ТСОЗів і відіграло важливу роль у соціалістичному перетворенні села.

Успіхи соціалістичного будівництва в Шульгинці в перші роки Радянської влади супроводилися стрімким піднесенням народної освіти, розвитком охорони здоров'я і культури. У 1919 році в селі було відкрито дві початкові школи, де працювало 4 вчителі, які навчали і виховували 120 дітей. У 1921 році відкривається сільський медичний пункт.

Потяг до грамоти, до знань був загальним. У 1920—1921 рр. з ініціативи партійного та комсомольського осередків почали діяти 6 лікнепів. Організаторами їх були І. Ю. Демовіс, нині вчитель-пенсіонер, В. С. Гладкий, М. В. Кочерга та багато інших комуністів і комсомольців. У кожному з цих лікнепів навчалися грамоти від 150 до 200 жителів села.

В перші роки Радянської влади в селі стали працювати червоні кутки і хати-читальні. У 1929 році в селі почав працювати клуб, на сцені якого стали виступати самодіяльні актори. Особливо велику популярність мав місцевий артист-любитель М. І. Лисина.

У 20-х роках селянам, особливо біднякам, доводилося важко. Давалася взнаки післявоєнна розруха. З 1135 господарств, що налічувалися в селі в 1923 році, 303 були безтяглові, причому 261 взагалі не мало ніякої худоби. На 2—3 двори припадав один плуг; 30 господарств Шульгинки не мали змоги засівати свою землю[1].

Для подолання цих труднощів у селян був тільки один шлях — об'єднати свої зусилля для спільного обробітку землі. В 1928 році в Шульгинці утворилося 3 товариства спільного обробітку землі (ТСОЗи), що об'єднали 640 бідняцьких і середняцьких господарств. Організаторами їх стали колишні червоні партизани А. С. Жданов, Р. П. Пшеничний, П. Ф. Беседа, а також сільські активісти С. І. Журило, І. М. Волошин, Т. В. Тулуп та інші бідняки і середняки.

Партійна і комсомольська організації при підтримці широких мас розгорнули роботу по перебудові виробничого господарства на соціалістичній основі. Колективізація почалася в 1928 році. Засновниками колгоспів були комуністи, комсомольці, ветерани громадянської війни, колишні партизани — А. С. Жданов, В. С. Гладкий, Т. В. Тулуп, Я. С. Луганський та інші.

В селі утворилося 3 колгоспи — «Новий стиль» (голова Я. С. Луганський), «Промінь Жовтня» (голова С. Ф. Романов) і «Більшовик» (голова А. С. Жданов).

Колективізація на селі відбувалась у складних умовах: куркулі чинили їй шалений опір — агітували проти вступу до колгоспів, забивали худобу, нищили і псували машини, сільськогосподарський реманент, гноїли хліб у ямах, вдавались до терористичних актів проти сільських активістів. Так, у 1932 році куркулі вбили голову сільради В. М. Бову і члена правління колгоспу Т. С. Скрипника.

Однак усе це не могло зупинити процес колективізації. Суцільна колективізація була завершена в 1934 році. На цей час у селі організувалося ще 2 артілі — «Червоний партизан» і «Червоноармієць».

У проведенні соціалістичної перебудови велику допомогу трудівникам села подавав робітничий клас. На заклик партії для керівної роботи в колгоспах до Шульгинки прибули робітники-двадцятип'ятитисячники — М. Лисовський, що очолив тутешню сільраду, А. Поцелов, який став головою колгоспу «Промінь Жовтня», і П. Олексієнко — уповноважений Старобільського райкому партії.

Напередодні Великої Вітчизняної війни Шульгинка досягла великих успіхів у економічному розвитку і культурному будівництві. На поля колгоспів прийшла потужна техніка, незрівнянно поліпшилась культура землеробства, виросли кадри спеціалістів сільського господарства. Все це забезпечило зростання врожаїв і збільшення продуктивності худоби. В 1938 році колгоспи села одержали по 20—21 цнт пшениці, по 17—19 цнт ячменю і по 14—16 цнт соняшнику з гектара.

---

[1] Підсумки сільськогосподарського перепису Донбасу, Х., 1923, стор. 402—411.

Не відставали від хліборобів і трудівники ферм. Свинарка І. І. Шовкопляс за одержані 18 поросят від кожної свиноматки в 1938 році побувала на Всесоюзній сільськогосподарській виставці, де одержала Золоту медаль.

Великого розмаху набувала народна освіта, зріс культурний рівень і добробут колгоспників. У 1932 році в селі відкрилась семирічна, а в 1939 році — середня школи. Вчитися почали всі діти шкільного віку. Багато мешканців Шульгинки стали вчителями, лікарями, спеціалістами сільського господарства і керівниками колгоспів. Так, Ф. П. Гончаров, закінчивши курси лікнепу і робітфак, а потім Старобільський учительський технікум, став учителем у Шульгинській семирічній школі. Такий самий шлях пройшов і один з перших комсомольців села — учитель І. Ю. Демовіс.

Перед Великою Вітчизняною війною інтенсивно розвивалось культурне будівництво. У 1932 році побудували новий клуб на 400 місць з стаціонарною кіноустановкою. Три рази на тиждень тут демонструвались кінофільми, працювали гуртки художньої самодіяльності. В клубі часто виступали з концертами і спектаклями артисти обласного і республіканських театрів. В селі було три бібліотеки з книжковим фондом понад 11 тис. примірників, працювала школа колгоспних бухгалтерів.

Коли почалась Велика Вітчизняна війна, понад 600 чоловіків — жителів села — взяли в руки зброю і пішли битися проти гітлерівців, в т. ч. 74 добровольці з числа комсомольців — випускників Шульгинської середньої школи.

Місце чоловіків у колгоспному виробництві зайняли їх дружини, матері, сестри. В 1941 році на полях шульгинських колгоспів ім. Леніна, ім. 1-го Травня, «Червоний партизан» і «Червоноармієць» на збирання хліба вийшло все населення села. Врожай 1941 року було зібрано повністю.

В той час, коли здатні носити зброю воювали на фронті, ті, що лишилися вдома, допомагали як могли. Понад 500 чол. у 1941 році брали участь у будівництві різних оборонних споруд на території Донбасу. В самій Шульгинці з перших днів війни було створено збройний винищувальний загін у складі 47 чол. під командуванням голови колгоспу ім. Леніна І. М. Петренка. Члени загону охороняли шляхи і мости, важливі господарські об'єкти.

12 липня 1942 року Шульгинку окупували німецько-фашистські загарбники. Вони грабували майно колгоспів і мирного населення, піддавали його знущанням і репресіям. Окупанти зруйнували тваринницькі та інші виробничі приміщення колгоспів, клуб і будинок сільської Ради. Зіпсували до непридатності весь сільськогосподарський реманент, майже повністю знищили поголів'я худоби.

Мешканці села чинили опір німецько-фашистським поневолювачам, не виконували розпоряджень німецького командування, мужньо боролися за визволення своєї Вітчизни. Так, Т. С. Костиря з товаришами знищили німецького офіцера і висадили в повітря міст через річку Айдар. Коли Костиря потрапив до рук гестапівців, вони водили його по селу, жорстоко били і вимагали, щоб він виказав своїх товаришів. Незважаючи на жорстокі тортури, патріот ні слова не сказав фашистам і загинув як герой[1].

Жертвами терору німецьких загарбників стало багато колгоспників. Вони замучили і розстріляли 28 чол., 125 — погнали на каторжні роботи до Німеччини. В катівнях гестапо загинули комуністи і активісти села С. І. Журило, В. І. Линько, М. І. Журило, Н. І. Болоховець, І. П. Петренко, О. А. Сенецький, М. І. Петренко, С. І. Кондря та інші[2].

Але ніякі тортури і розстріли не залякали жителів села, не зламали їх волі до боротьби проти фашизму, за честь і свободу любимої Батьківщини.

Свято шанують шульгинці пам'ять про своїх 242 односельчан, які загинули в селі в період фашистської окупації і на фронтах Великої Вітчизняної війни.

---

[1] Старобільський історико-краєзнавчий музей, ф. 10, спр. 1, арк. 63.

[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 375, арк. 54.

22 січня 1943 року воїни 57-ї стрілецької дивізії і 3-го танкового корпусу Південно-Західного фронту вигнали окупантів з села. Після визволення жителі села подавали всіляку допомогу бійцям Червоної Армії — розчищали дороги, збирали і відправляли фронтовикам продукти харчування, теплі речі тощо.

Наближалася весна, а в 5 шульгинських колгоспах не було ні насіння, ні тягла, не вистачало робочих рук. Для проведення весняної сівби мешканці села зібрали у дворах уцілілe насіння та деякий реманент і віддали все це колгоспам.

Велику допомогу сільським трудівникам подала в цей період держава. Вона виділила для колгоспів грошові позички, техніку, будівельні матеріали. Охоплені великим патріотичним піднесенням, колгоспники почали швидко відбудовувати сільське господарство. Весною 1943 року було засіяно понад 90 проц. довоєнних посівних площ.

Одночасно відбудовувались культурно-побутові об'єкти — школи, медичні установи. Вже наприкінці січня 1943 року почала працювати сільська лікарня з стаціонарним відділенням на 20 ліжок. Мешканці села разом з учителями на суботниках і недільниках відбудували шкільні приміщення, які були дуже зруйновані бомбардуванням, своїми руками робили столи і лави.

Наприкінці лютого 1943 року, тобто через місяць після вигнання гітлерівців, відновилися заняття в середній школі — з 1-го по 10-й клас включно. Класні кімнати заповнили 568 учнів. Працювали з ними 36 учителів.

Коли Велика Вітчизняна війна завершилась історичною перемогою радянського народу, 358 воїнів повернулися додому. Ветеран війни І. Ф. Беседа повернувся з фронту нагороджений орденами Червоної Зірки і Слави 1-го ступеня, а один з найстаріших механізаторів артілі М. С. Тищенко — нагороджений двома орденами Слави і орденом Червоної Зірки. Ветеран двох воєн — громадянської і Великої Вітчизняної — С. П. Скрипник нагороджений орденами Вітчизняної війни і Червоної Зірки. Орденами і медалями були нагороджені і всі інші воїни.

Рік у рік зростала технічна оснащеність колгоспів, удосконалювалося виробництво, поліпшувалась культура землеробства, підвищувалась урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин. Колгосп «Червоноармієць» на 1947 рік повністю відновив поголів'я тваринництва. Колгоспники артілі зібрали на полях в середньому по 20,5 цнт озимої пшениці, по 25 цнт кукурудзи і по 19 цнт соняшнику з кожного гектара посівів. За високі врожаї 27 колгоспників у 1948 році одержали урядові нагороди. Ордена Леніна було удостоєно голову колгоспу Г. Є. Чижика і ланкову М. Г. Тищенко; 5 колгоспникам вручено ордени Трудового Червоного Прапора, 11 — медалі «За трудову доблесть» і 9 — медалі «За трудову відзнаку».

Для більш успішного розв'язання господарських завдань на базі дрібних артілей — ім. Леніна, «Більшовик», «Червоний партизан», ім. Першого травня та «Перемога» — в 1958 році було створено укрупнений колгосп ім. Леніна. Артіль «Червоноармієць» ввійшла до складу укрупненого колгоспу ім. 40-річчя Жовтня Хворостянівської сільської Ради. В колгоспі ім. Леніна в 1958 році було 7508 га орної землі; він мав 18 гусеничних і 19 колісних тракторів, 17 комбайнів, 23 автомашини, 15 самохідних зернових комбайнів, 111 електродвигунів, а також багато різної сільськогосподарської техніки.

Будівництво асфальтової дороги в с. Шульгинці. 1966 р.

Об'єднання артілей позитивно позначилось на зростанні економіки.

В 1966 році колгосп ім. Леніна вже був великим механізованим багатогалузевим господарством. На 1967 рік він мав близько 40 тракторів різних марок і призначення, 27 автомобілів, 16 комбайнів. Сільськогосподарське виробництво колгоспу повністю електрифіковане: на фермах, токах, у гаражі, майстернях, в млині і в колгоспній олійниці працює 110 потужних електродвигунів, які приводять у дію 5 кормоподрібнювачів, 9 доїльних установок, 6 транспортерів, 5 металорізальних верстатів і багато іншого устаткування та машин. У великих масштабах проводиться будівництво різних виробничих приміщень за типовими проектами. Тільки за роки семирічки збудовано 16 корівників, 7 свинарників, 6 вівчарень, 7 пташників, кормокухню на 800 голів худоби, 2 ремонтні майстерні тощо.

В колгоспі неухильно зростає поголів'я худоби. Якщо в 1958 році господарство мало 520 корів, то на 1967 рік молочне стадо зросло до 950 голів.

В 1966 році врожай озимої пшениці становив 22 цнт з га, ярої пшениці — 17 цнт, ячменю — 18 цнт. Колгосп ім. Леніна у 1966 році зібрав 61 700 цнт зерна. Доход артілі за ці роки збільшився з 656 тис. до 1391 тис. карбованців.

Внаслідок зростання доходів колгоспу планомірно збільшується оплата трудівників села, яка в 1966 році була в 5 разів вищою, ніж у 1958 році, і становила 3 крб. 68 коп. на людино-день.

Велика дружба зв'язує трудівників колгоспу ім. Леніна і робітників шахти ім. Ілліча тресту «Кадіїввугілля». Підприємство виділило із своїх фондів сотні кубометрів будівельного лісу, рейки для спорудження вузькоколійки на тваринницьких фермах, труби для зрошувальної мережі, силовий кабель та інше устаткування для різних господарських потреб.

На успішне здійснення накреслених партією заходів по дальшому зміцненню економіки колгоспу, на підвищення матеріального заохочення трудівників села спрямована вся діяльність колгоспної партійної організації, яка об'єднує 115 комуністів.

Рік у рік зростає і впорядковується колгоспна Шульгинка. З 1959 по 1966 рік в селі почала діяти автоматична телефонна станція на 150 абонентів, дитячий садок на 80 малят, стадіон, хлібозавод і молокозавод, лазня, 2 побутові майстерні. На благоустрій села щорічно виділяються значні кошти. Так, у 1966 році на будівництво виробничих і культурно-побутових приміщень було виділено 286,5 тис. крб. Тільки в 1966 році побудовано пологовий будинок, магазин, житловий будинок для спеціалістів, спортивний зал для школи, зерносховище, корівник, свинарник, телятник і приміщення для птиці. В селі щороку зводиться 45—50 житлових будинків, зокрема за семирічку їх виросло 450. Колгосп допомагає забудовникам позичками, будівельними матеріалами, транспортом. В селі упорядковані дороги, по вулицях прокладено тротуари. Обабіч доріг посаджено дерева.

В 1965 році жителі села з ініціативи сільради і партійної організації колгоспу ім. Леніна поставили перед собою завдання перетворити Шульгинку на село комуністичного побуту. Допомагали в цьому депутати сільради — І. О. Шовкопляс, В. М. Міхно, голова сільради І. З. Заєць та інші. З їх активною участю посаджено два парки, один з яких — фруктовий. В центрі села, по вул. Леніна, в 1965 році школярі посадили яблуневу алею на честь 20-річчя перемоги радянського народу над фашистською Німеччиною. Всього на території Шульгинки висаджено понад 50 тис. різних дерев і кущів. Біля кожного двора — клумби, а в центрі села — розарій. На околицях розкинулись колгоспні

В шульгинській сільській бібліотеці. 1965 р.

фруктові сади. Там, де колись була величезна піщана пуща, ще 20 років тому було посаджено сосновий ліс. За успіхи, досягнуті в благоустрої, селу кілька разів присуджували перехідний Червоний прапор Луганського облвиконкому.

Добре налагоджено в Шульгинці охорону здоров'я трудящих. У 1961 році поряд з дільничною лікарнею на 15 ліжок, збудованою в 1932 році, виросла нова лікарня на 35 ліжок з операційним блоком, фізіотерапевтичним кабінетом та клініко-діагностичною лабораторією. Тут працює 5 кваліфікованих лікарів. До Шульгинської лікарської дільниці входить 8 фельдшерських та фельдшерсько-акушерських пунктів і пологовий будинок. Вони обслуговують 9 населених пунктів, в яких проживає близько 8 тис. чоловік.

Серед трудівників села 360 чол. мають середню і 274 чол.— незакінчену середню освіту. В середній школі навчається 606 учнів.

За роки Радянської влади з числа учнів Шульгинської школи 12 вихованців стали лікарями, 86 — учителями, 34 — агрономами, 28 — інженерами і спеціалістами інших галузей народного господарства. Багато колишніх випускників школи, закінчивши інститути, працюють у рідному селі, в т. ч. головний агроном колгоспу І. А. Юрченко, головний інженер В. І. Шовкопляс, головний зоотехнік Г. П. Кочерга та інші.

Працююча молодь здобуває освіту без відриву від виробництва. З 1963 року в селі працює міжрайонна заочна середня школа, в якій навчається більше 700 чоловік.

Невпізнанно зріс культурний рівень трудящих Шульгинки, розширилося коло їх інтересів. У 1960 році тут було збудовано клуб на 350 місць, літню естраду на 400 місць. Жителі села передплачують понад 1300 різних газет і до 1000 журналів.

На честь 50-річчя Жовтня відкрито пам'ятник В. І. Леніну та краєзнавчий музей.

Велика увага в Шульгинці приділяється побутовому обслуговуванню колгоспників. У селі 9 торговельних точок. У 1965 році відкрито майстерню по ремонту телевізорів і радіоприймачів: адже шульгинці мають понад 200 телевізорів. Майстерня обслуговує також колгоспників навколишніх сіл.

В Шульгинці стало традиційним відзначення передовиків виробництва і ветеранів праці та інше. В 1955 році урочисто проводжали на відпочинок колгоспного ветерана 90-річного чабана Є. І. Ковбу, який був одним з організаторів і перших членів колгоспу «Більшовик», активним діячем під час колективізації села. Односельчани на зборах урочисто присудили йому звання Почесного громадянина Шульгинки.

Шульгинка — велике і красиве село з новими, добротними будинками, рівними зеленими вулицями. Жителі люблять його і прагнуть зробити ще кращим.

П. І. ВОЛОШИН, Ю. А. РИБАКОВ, В. К. БАКАЛОВ

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СІЛЬСЬКИХ РАД СТАРОБІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ

ВЕ́РХНЯ ПОКРО́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 15 км на південний захід від районного центру, який є для Верхньої Покровки найближчою залізничною станцією. Населення — 1098 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Воскресенське.

Колгосп ім. Карла Маркса, центральна садиба якого знаходиться у с. Верхній Покровці, має 3,3 тис. га орної землі. Основний виробничий напрям — м'ясо-молочне тваринництво, вирощування зернових.

У селі є 2 восьмирічні школи, 3 клуби, бібліотека.

Верхня Покровка заснована в другій половині XVIII століття. Першими поселенцями були вихідці з с. Покровки Воронезької губернії. 11 жовтня 1917 року за вироком сільського сходу поміщицька і церковна земля була передана в загальнонародну власність.

КАЛМИКІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 20 км на захід від районного центру, який є для Калмиківки найближчою залізничною станцією. Населення — 539 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Верховинка, Гайдуківка, Криничне, Левадне, Новодонбаське, Родники.

Центральна садиба радгоспу «Новий Донбас» знаходиться у Калмиківці. В радгоспі є 6,5 тис. га орної землі. Вирощуються зернові і технічні (соняшник) культури. Тваринництво м'ясо-молочного напряму.

У селі — восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Заснування Калмиківки відноситься до другої половини XVII століття. Першими поселенцями були біглі кріпаки з центральних губерній Росії.

КАРА́ЯШНИК — село, центр сільської Ради, розташоване за 31 км на північний схід від районного центру, який є для Караяшника найближчою залізничною станцією. Населення — 414 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Антонівка, Березове, Бондареве, Гірне, Западне, Зелене, Лозове, Садки, Терехове, Федорівка.

Центральна садиба колгоспу ім. 1-го Травня знаходиться у Бондаревому. Артіль має 3,8 тис. га орної землі. Вирощуються зернові культури. Тваринництво м'ясо-молочного напряму.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. Функціонує лікарня.

Час виникнення Караяшника відноситься до середини XIX століття.

ЛИМА́Н — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Айдарі, притоці Сіверського Дінця, за 10 км на північ від районного центру, який є для Лимана найближчою залізничною станцією. Населення — 1593 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Балакирівка, Бутківка, Веселе, Петрівське, Проїждже, Проказине, Роздольне, Тарабани, Сігоря.

На території Лиману розташована центральна садиба колгоспу ім. Калініна. В артілі є 3,8 тис.га орної землі. Вирощуються, переважно, зернові культури. Основний напрям тваринництва — виробництво молока.

У Лимані є середня і початкова школи, бібліотека, клуб.

Село засноване в середині XVIII століття. Першими поселенцями були вихідці з Лівобережної України.

Уродженцю Сігоря П. М. Сикалу за героїзм, виявлений в боях з німецько-фашистськими загарбниками, присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Вчитель середньої школи М. В. Череватий — кавалер ордена Слави 1-го, 2-го і 3-го ступенів.

Поблизу Бутківки досліджено кургани епохи бронзи та салтівські поховання (VIII—X століття н. е.).

МАЛОХА́ТКА — село, центр Орловської сільської Ради, розташоване за 29 км на південний захід від районного центру, що є для Малохатки найближчою залізничною станцією. Населення — 580 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Валуйки, Лозувате, Малохатка, Новоастраханське, Орлівка, Федчине, Ярове.

Радгосп ім. Артема, центральна садиба якого знаходиться у Малохатці, має 7,9 тис. га орної землі. Основний напрям господарства — м'ясо-молочне тваринництво. Значне місце займає і вирощування зернових культур. Є птахоферма.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Малохатка заснована у 1936 році.

НИЖНЬОПОКРО́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 25 км на південний захід від районного центру, який є для Нижньопокровки найближчою залізничною станцією. Населення — 953 чоловіка. Сільраді підпорядковані населені пункти Маринівка, Солодке, Суханівка.

Радгосп «Покровський», центральна садиба якого знаходиться у Нижньопокровці, має 6,9 тис. га орної землі. Спеціалізація радгоспу — м'ясо-молочне тваринництво.

У Нижньопокровці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. Функціонує лікарня.

Село засноване в другій половині XVIII століття.

Уродженка с. Маринівки П. О. Яїцька була делегаткою на XII Всеукраїнському з'їзді Рад.

НОВОБОРОВЕ́ — село, центр сільської Ради, розташоване за 42 км на захід від районного центру і за 35 км від залізничної станції Рубіжне. Населення — 984 чоловіки.

На території села знаходиться центральна садиба колгоспу «Шлях Леніна». Артіль має 4 тис. га орної землі. Напрям тваринництва —

відгодівля великої рогатої худоби. Вирощуються зернові культури.

У Новоборовому є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Село виникло у першій половині XIX століття. Перші його поселенці — селяни Курської і Тамбовської губерній. У 1915 році під час збору податкових недоїмок відбулося заворушення селян.

ПІДГО́РІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 2 км на північний захід від районного центру і залізничної станції Старобільськ. Населення — 3663 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Ганнівка, Дубовівка, Круте, Курячівка, Лисинівка, Новоукраїнське.

Колгосп «Україна» (центральна садиба розташована у Підгорівці) має 3,2 тис. га орної землі. Вирощуються зернові і технічні (соняшник) культури. Тваринництво м'ясо-молочного напряму.

У селі є дві восьмирічні школи, бібліотека, клуб. Працює літній широкоекранний кінотеатр.

Підгорівка заснована наприкінці XVII століття. Уродженець Підгорівки Н. П. Мелашов був делегатом на I Всеросійському селянському з'їзді Рад. С. Л. Білько, родом з Курячівки, був делегатом від Старобільського повіту на III та IV Всеросійських з'їздах Рад.

За мужність і відвагу, виявлену в боях з фашистськими загарбниками, присвоєно звання Героя Радянського Союзу уродженцям села В. С. Дерев'янку та І. В. Дубовому.

Поблизу села виявлені поселення епохи неоліту (V—IV тисячоліття до н. е.) та міді-бронзи (IV — початок I тисячоліття до н. е.).

У 1892 році за 3 км від Підгорівки знайдено скарб срібних і мідних речей, що відносяться до сарматської епохи (III століття до н. е.— IV століття н. е.).

ПОЛОВИ́НКИНЕ — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Айдарі, притоці Сіверського Дінця, за 6 км на південь від районного центру і залізничної станції Старобільськ. Населення — 1902 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Байдівка, Бутове, Новопопівка, Піщане.

На території села знаходиться центральна садиба колгоспу ім. Мічуріна. Артіль має 3,8 тис. га орної землі. Тваринництво м'ясо-молочного напряму. Вирощуються овочі, зернові культури.

Одна з вулиць у с. Половинкиному.

Срібний фалар із зображенням тварин, знайдений в с. Підгорівці (1-е століття до н. е.— 1-е століття н. е.). Зберігається в Державному Ермітажі (Ленінград).

У селі є середня школа, Будинок культури, бібліотека. За рішенням Ради Міністрів УРСР, Половинкине перебудовується в експериментально-показове село з високим рівнем благоустрою.

Засноване село у XVII столітті біглими кріпаками з Правобережної України.

Колгоспниця с. Байдівки О. Д. Ромашко внесла у фонд оборони 30 тис. крб. Зброю, придбану на ці гроші, вона особисто вручила у 1944 році воїнам взводу, яким командував в роки війни її чоловік І. Ромашко. Житель Половинкиного Т. Д. Янголь від Старобільського повіту був делегатом на IV Всеросійському з'їзді Рад. Уродженець Піщаного М. В. Андрушок — Герой Радянського Союзу. Генерал-лейтенант І. С. Безуглий, родом з цього ж села, брав участь у потопленні Чорноморської ескадри у 1918 році, учасник Великої Вітчизняної війни. У с. Байдівці народився П. О. Болото — Герой Радянського Союзу.

СВІ́ТЛЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 35 км на північний захід від районного центру. Населення — 813 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Джемільне, Єгорівка.

Центральна садиба радгоспу «Україна» знаходиться у Світлому. Радгосп має 6,4 тис. га орної землі. Тваринництво м'ясо-молочного напряму. Значне місце посідають зернові культури.

У селі є восьмирічна школа, бібліотека, клуб.

Час виникнення Світлого відноситься до XVIII століття.

ТЕ́ЦЬКЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 30 км на південний схід від районного центру, який є для Тецького найближчою залізничною станцією. Населення — 496 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Сеньковe, Шпотине.

Колгосп «Комуніст», центральна садиба якого знаходиться у Шпотиному, має 4,7 тис. га орної землі. Тваринництво м'ясо-молочного напряму. Вирощуються зернові і технічні (соняшник) культури.

У селі є початкова школа, клуб, бібліотека.

Засноване Тецьке в середині XIX століття.

ТИТАРІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 12 км на південь від районного центру і залізничної станції Старобільськ. Населення — 822 чоловіки. Сільраді підпорядковане с. Новоселівка.

На території села розташована центральна садиба колгоспу «Росія». Артіль має 3,2 тис. га орної землі. Провідні галузі господарства — вирощування зернових, соняшника та м'ясо-молочне тваринництво.

У Титарівці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека, стадіон.

Село виникло в кінці XVIII століття.

ХВОРОСТЯ́НІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Айдарі, притоці Сіверського Дінця, за 20 км на південь від районного центру, який є для Хворостянівки найближчою залізничною станцією. Населення — 660 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Кам'янка, Лозовівка, Погоріле.

Центральна садиба колгоспу «40 років Жовтня» знаходиться у Хворостянівці. Основний виробничий напрям — м'ясо-молочне тваринництво і вирощування зернових культур. У 1966 році артіль була учасницею ВДНГ, нагороджена Дипломом I ступеня, а також перехідним Червоним прапором Міністерства сільського господарства СРСР та Центрального комітету профспілки працівників сільського господарства. За досягнуті успіхи в соціалістичному змаганні на честь 50-річчя Великого Жовтня колгосп нагороджено Пам'ятним прапором ЦК КПРС, Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР та ВЦРПС. Колгоспницям артілі «40 років Жовтня» Г. С. Апатіній та Г. Ф. Колінько (обидві з Лозовівки) за високі досягнення у сільськогосподарському виробництві присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

У Хворостянівці є початкова школа, бібліотека, клуб. Колгоспний хор-ланка неодноразово брав участь у республіканських оглядах художньої самодіяльності. У 1963 році нагороджений Почесною грамотою Міністерства культури УРСР і ЦК профспілки працівників культури.

Засноване село у 1923 році вихідцями з с. Шульгинки Старобільського району.

Біля Лозовівки досліджено кургани епохи бронзи (II — початок I тисячоліття до н. е.).

ЧМИРІ́ВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 1,5 км на північний схід від районного центру і залізничної станції Старобільськ. Населення — 3561 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Вишневе, Запорізьке, Новоомельковe, Оріхове, Степове.

Колгосп ім. XXII з'їзду КПРС, центральна садиба якого знаходиться у Чмирівці, має 3,8 тис. га орної землі. Вирощуються зернові і технічні (соняшник) культури. Тваринництво м'ясо-молочного напряму.

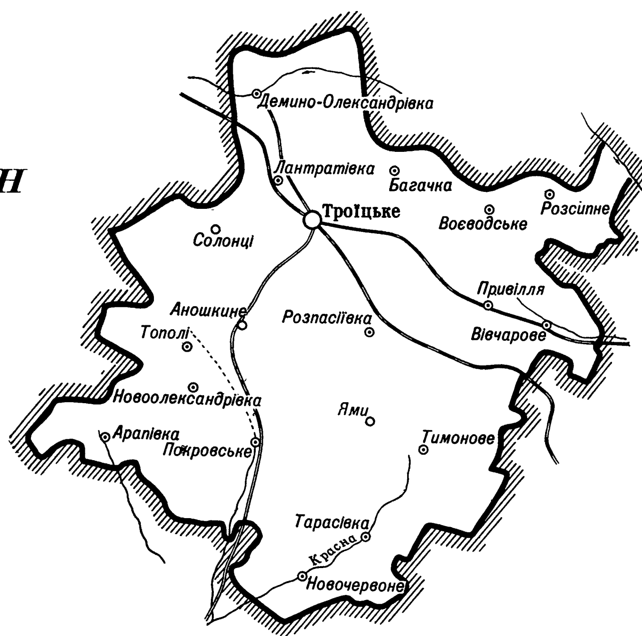
У селі є восьмирічна і початкова школи, бібліотека, клуб.

Заснована Чмирівка на початку XIX століття.

Уродженцям с. Новоомелькового А. Ф. Заїці, ланковій радгоспу ім. Шевченка, який знаходиться у с. Вишневому та керуючому відділком радгоспу І. Т. Клименку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

У Чмирівці народився В. В. Верховод, який від Старобільського повіту був делегатом III Всеукраїнського з'їзду Рад. Він брав участь у потопленні за наказом В. І. Леніна Чорноморської ескадри у 1918 році. Активний учасник створення перших Рад на Старобільщині.

ТРОЇЦЬКИЙ РАЙОН

ТРОЇЦЬКЕ

Троїцьке — селище міського типу, центр Троїцького району. Розташоване у північній частині області, на річці Уразовій — притоці Осколу, за 211 км від Луганська. Від найближчої залізничної станції Лантратове — 2 км. Населення — 6,4 тис. чоловік.

У сучасних межах Троїцьке утворилося в 1961 році внаслідок злиття його з селом Циганівкою.

Троїцьке і Циганівка виникли десь у 40—50 роках XVIII століття. Із слободи Уразової Валуйського повіту Воронезької губернії в ці місця переселилось 5 сімей на чолі з столітнім селянином Калиною, прозваним Кальним. Тому й поселення стало називатися Кальнівкою, або Калинівкою[1]. Поблизу Кальнівки, за 2 версти біля річки Уразової, оселився якийсь циган, що торгував кіньми і шукав вільних земель для пасовищ. Тут виник хутір, що дістав назву Циганівський, або Циганівка.

Землі, на яких оселилися жителі Кальнівки і Циганівки, належали князю М. М. Голіцину. У другій половині XVIII століття селяни цих поселень були покріпачені[2].

Основним заняттям жителів було скотарство. Вони розводили овець, велику рогату худобу, коней. Хліб сіяли переважно для своїх потреб. Поширене було бджільництво. Крім того, кальнівці вирощували ще цибулю на продаж, чумакували.

У 1808 році князь О. М. Голіцин запропонував кальнівцям викуп на волю. Але вони були неспроможні внести за один раз величезну викупну плату. Тоді князь заклав свої землі в державний банк, а селян зобов'язав протягом 40 років вносити до банку взяту ним суму грошей з визначеними процентами. Так жителі Кальнівки

---

[1] «Воронежские епархиальные ведомости», 1870, № 6, стор. 286.

[2] Материалы по истории Воронежской и соседних губерний. Акты XVII и XVIII столетий. Вып. XV. Воронеж, 1889, стор. 1728—1731.

і сусідніх поселень, колишні кріпаки князів Голіциних, офіціально почали називатися банківськими селянами. Вони повинні були платити в банк по 35 крб. на рік з кожної душі чоловічої статі. Від цих непосильних платежів селяни через 10 років зовсім розорилися, перетворившись на жебраків.

У 1815 році в Кальнівці було вже близько 400, а з ближніми хуторами, в т. ч. і Циганівкою, 1500 душ чоловічої статі. Тут споруджується церква святої Трійці. З цього часу і до 70-х років XIX століття Кальнівка офіційно називалася слободою Новотроїцькою.

Власне господарство не давало новотроїцьким селянам достатніх засобів на життя, виплату податків і платежів у банк. Тому більшість з них ішли на заробітки на Дон, на північні береги Азовського і Чорного морів, усі зароблені гроші відсилали в банк.

У 1831—1833 рр. Новотроїцька слобода зазнала великого лиха — сильної посухи. На полях вигорів хліб, почався голод, спалахнула епідемія холери. Близько трьох чвертей жителів загинуло. Гніт ще посилився, бо майже на кожну душу припадав ще платіж за померлого. Внаслідок цього зростали недоїмки.

Посуха вразила посіви і в 1846—1847 рр. Селяни настільки збідніли, що відмовились платити оброчні в банк і послали своїх ходаків до Петербурга з проханням звільнити їх від платежу. Там виявилось, що протягом 39 років вони вже внесли всю належну суму. За розпорядженням палати державного майна від 2 вересня 1848 року жителі слободи були віднесені до категорії державних селян.

У 1859 році в Новотроїцькій було 378 дворів і 2520 жителів, а в Циганівці — 211 дворів і 1471 житель[1]. Щороку в слободі відбувалося 5 великих ярмарків, на яких збувалась велика кількість сільськогосподарських продуктів, худоби, промислових товарів, кустарних виробів.

Під час проведення аграрної реформи 1861 року селяни слободи Новотроїцької і Циганівки одержали по 4,6 десятини землі на ревізьку душу[2]. Царська адміністрація виділила їм землю дуже далеко, аж за слободою Уразовою, за 40—45 км. Через велику віддаленість вони не могли обробляти ці землі. Тому фактично земельний наділ, яким селяни користувалися і раніше поблизу слободи, становив не більше 2,5 десятини на ревізьку душу.

Після реформи значно посилився розвиток капіталістичних відносин. З'являються місцеві торговці і підприємці. Заможні селяни, брати Коваленки, вели торгівлю худобою, скуповували поміщицьку землю і наділи селян, що розорилися. В їх руках зосередилося до 500 десятин землі. В 1863 році один купець з Валуйок оселився в слободі Новотроїцькій і відкрив тут першу лавку по продажу горілки і вина. Його справи ішли дуже вдало. Дивлячись на нього, інші купці і місцеві багатії теж почали торгувати. В 1870 році в слободі вже було 7 крамниць.

Процес класового розшарування селян після реформи швидко зростав. У 1891 році 19 проц. селянських господарств не мали робочої худоби, у 5 проц. не було ніякої худоби. Понад 20 проц. селян використовували найманих робітників[3].

Селянин-бідняк засіває поле. XIX ст.

[1] Список населенных мест Воронежской губернии по сведениям 1859 года. СПб; 1864.

[2] Россия. Полное географическое описание нашего отечества, т. II. СПб, 1902, стор. 619.

[3] Сборник статистических сведений по Воронежской губернии, т. 12. Вып. 1. Воронеж, 1893, табл. Б.

Обробіток землі провадився примітивними знаряддями — ралами, дерев'яними плугами і боронами. За даними 1891 року, понад 17 проц. селян не мали ніяких землеробських знарядь праці. Сіяли і косили вручну. Основними зерновими культурами були пшениця і ячмінь, що займали понад 70 проц. ярого посіву[1]. В найкращі роки з десятини збирали в середньому 30—40 пудів. У більшості сімей хліба вистачало тільки до нового року[2]. Щоб сплатити подушні податки і якось вижити, багато бідняків, головним чином чоловіки, з ранньої весни змушені були йти на заробітки. Одні наймитували в маєтку поміщиці Паніної, власниці великих земельних угідь у Валуйському повіті, або у багатих донських і кубанських козаків, а інші шукали щастя на донецьких вугільних шахтах і заводах.

Під час першої російської революції 1905—1907 рр. троїцькі селяни вимагали від багатія Мірошниченка знизити орендну плату за землю. Ще в 1900 році цей місцевий лихвар на 10 років заорендував землі уразовців по 3 крб. за десятину на рік, а троїцьким селянам він здавав ці ділянки по значно вищій ціні — від 16 до 25 крб. за десятину. В обстановці революційного руху під натиском селян Мірошниченко змушений був піти їм на поступки, наполовину знизивши орендну плату за землю. Керував виступом селян учасник російсько-японської війни житель Циганівки П. І. Пишний[3].

Сподіваючись на кращу долю, в 1910 році 29 сімей (205 чоловік) малоземельних троїцьких селян кинули рідні місця і відправились в Акмолінські степи. Переселення проходило в тяжких умовах. Четверта частина людей загинула в дорозі від хвороб і на новому місці поселення. Лише в 20-х роках, після закінчення громадянської війни, деякі переселенці повернулися в рідні місця.

На початок XX століття слобода Троїцька і Циганівка виросли у великі населені пункти і майже злилися між собою. В 1905 році тут разом налічувалося 893 двори і 6355 жителів[4].

До 1912 року ні в Троїцькій, ні в Циганівці не було ніякого лікувального закладу. Населення страждало від туберкульозу, очних хвороб, холери, цинги. Смертність була висока. Так, за три роки (1889—1891) від різних хвороб померло 768 чоловік.

Населення змушене було звертатися до місцевих знахарів і шептух. Старожили пам'ятають, як лікували такі знахарки. Якщо, наприклад, болів живіт, хворого садовили на поріг, насипали йому на руки сіль, і він повинен за три прийоми зібрати її ротом, виплюнути і прикласти до пупа. Потім хворий лягав животом на поріг і чекав, доки затихне біль. Подібними методами «лікували» очні та інші хвороби.

У 1912 році в Троїцькій було збудовано земську лікарню на 12 ліжок і відкрито приватну аптеку. У лікарні працювали 2 фельдшери, санітарка і акушерка[5]. Вони обслуговували 15 сіл, і на одного фельдшера припадало близько 10 тис. жителів.

Ще будучи кріпаками князя Голіцина, селяни проявляли великий потяг до грамоти. Але вчитися не було де. Ніякої школи в слободі не існувало. Тільки одному «селянському сину» Ф. М. Семидоцькому з величезними труднощами вдалося в 1834 році закінчити Валуйське повітове училище, потім Воронезьку губернську гімназію і «бути удостоєним слухати лекції університету»[6].

Незважаючи на надмірні платежі в банк за землю і на бідність, троїцькій громаді в 1843 році вдалося на свої кошти відкрити т. зв. громадське училище. В ньому місцевий священик навчав грамоти близько 30 хлопчиків. Училище проіснувало лише до 1853 року, поки з невідомих причин Валуйське окружне управління розпорядилося закрити його.

---

[1] Статистико-экономический словарь. Воронежская губерния. Воронеж, 1921, стор. 56.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 184, арк. 57.
[3] Там же, арк. 57—61.
[4] Сведения населенных мест Воронежской губернии. Воронеж, 1906, стор. 386.
[5] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 507, арк. 14.
[6] «Воронежские епархиальные ведомости», 1870, № 6, стор. 290.

Через кілька років на клопотання сільської громади царські органи все-таки дозволили відкрити невелику церковнопарафіальну школу, в якій навчалось 60—80 дітей. Тільки в кінці XIX століття земство відкрило в Троїцькій свою школу.

Ще гірше становище було в Циганівці. Тут перша земська школа з'явилася в 1901 році, а до цього небагатьох дітей вчив у себе вдома церковний староста, людина зла і жорстока.

Червоноармійці за читанням газети. 1919 р.

Перша вчителька Циганівської земської школи О. П. Шматова належала до прогресивних людей свого часу. Селянських дітей вона вчила з великою любов'ю, ставилась до них по-материнськи, влаштовувала для них новорічні ялинки, вечори, поширювала серед селян заборонену літературу.

Шкільні приміщення були тісними і непристосованими, в них могло навчатися не більше 150 учнів. Тому більша частина дітей лишалася поза школою.

За даними перепису населення Росії 1897 року, в Троїцькій слободі було всього письменних 24,3 проц. чоловіків і 4,4 проц. жінок[1].

Перша світова війна принесла розорення і нові страждання жителям слободи. Понад 200 чоловіків мобілізували в армію і відправили на фронт. Селянські господарства залишилися без чоловічих робочих рук. Тимчасом зростали повинності і податки, різко піднімалися ціни на товари першої потреби.

У березні 1917 року в Троїцьку прийшла звістка про революційні події в Петрограді, про повалення ненависного царського самодержавства. Під керівництвом Валуйської повітової організації більшовиків у слободі створюється бойова група з селян-бідняків і солдатів-фронтовиків, яка очолила боротьбу за свободу. Керував цією групою бідняк С. І. Кравченко (1885—1947 рр.), який пройшов сувору школу на фронтах імперіалістичної війни і вступив у партію більшовиків у 1917 році[2]. Він був першим комуністом серед жителів Троїцької. Згодом із зброєю в руках він відстоював завоювання Великого Жовтня, брав активну участь у соціалістичному будівництві.

Члени революційної групи захищали інтереси найбідніших селян, викривали антинародну суть політики буржуазного Тимчасового уряду, роз'яснювали землякам, що тільки партія більшовиків бореться за права трудящих.

Перемога Жовтневої революції в Петрограді, Москві і Воронежі забезпечила перехід влади до Рад робітничих і селянських депутатів по всіх повітах Воронезької губернії. Перший Воронезький губернський селянський з'їзд, який відбувся 28—31 грудня 1917 року, гаряче вітав соціалістичну революцію. Повітові і волосні з'їзди Рад, що відбулися у січні 1918 року, закріпили встановлення Радянської влади в поселеннях Воронезької губернії[3].

Під керівництвом Валуйської повітової організації більшовиків у Троїцькій на початку 1918 року було створено волосний ревком, до складу якого ввійшли С. І. Кравченко (голова), М. П. Слісаренко, А. С. Кирносенко та інші. Ревком здійс-

---

[1] Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года. IX. Воронежская губерния. Тетрадь 2. СПб; 1904, стор. VIII.

[2] Луганський облпартархів, ф. 234, оп. 1, спр. 31, арк. 36.

[3] Борьба за Советскую власть в Воронежской губернии. Сборник документов и материалов. Воронеж, 1947, стор. 22.

нював ленінський декрет про націоналізацію землі. Близько 2,5 тис. десятин землі, що належали куркулям і церкві, було розподілено між селянами. Навесні 1918 року ревком націоналізував олійний завод і млини Мірошниченка.

Але у квітні 1918 року Троїцьку слободу захопили німецькі окупанти. Для боротьби з ворогом був організований червоногвардійський загін. Ним керували члени ревкому.

Троїцькі червоногвардійці разом з загоном, що прибув із станції Уразово, вступили в бій з німецькими військами. Але під тиском переважаючих сил ворога червоногвардійці змушені були відступити до Валуйок. За вчинений опір окупанти спалили в слободі понад 10 дворів[1].

Наприкінці листопада 1918 року, коли в Німеччині відбулася революція і почалося вигнання німецьких окупантів, в Троїцькій знову розпочав свою діяльність ревком. 8 грудня відбулося перше засідання виконкому Троїцької волосної Ради. Головою виконкому був обраний О. К. Грибенко.

18 грудня 1918 року з участю представників Воронезького губернського комітету РКП(б) відбулися організаційні збори комуністів Троїцької волості. На цих зборах було оформлено створення волосного осередку РКП(б) у складі 10 чоловік. У лютому 1919 року в ньому вже числилося 15 членів партії і 50 співчуваючих[2].

Більшовицький осередок піднімав бідняцько-середняцькі маси на захист Радянської республіки, під його керівництвом заготовлявся хліб для держави, провадилась культурно-освітня робота серед населення.

Коли почався контрреволюційний похід денікінської армії на Москву, волосна партійна організація послала на фронт комуністів Петра Калістратова, Прокопа Сокуренка, Івана Молчанова та інших[3].

З кінця травня по грудень 1919 року Троїцька слобода була зайнята білогвардійськими військами. Її визволила 4-а кавалерійська дивізія під командуванням О. І. Городовикова, яка входила до складу Першої Кінної армії.

Знову було створено волосний ревком на чолі з А. С. Кирносенком. Відновили роботу партійний осередок і Рада робітничих і селянських депутатів.

Більшість троїцьких і циганівських комуністів перебувала в рядах Червоної Армії. У волосній партійній організації на 1 травня 1920 року було лише 3 члени партії і 5 співчуваючих[4]. Але вона знаходила підтримку бідняцько-середняцьких мас. Завдяки цьому селяни Троїцької волості першими у Валуйському повіті виконали продрозверстку за 1920 рік.

В кінці 1920 року Валуйський повітовий комітет РКСМ створив у Троїцькій осередок комсомолу. Першими в комсомол вступили Іван Бєлявський, Андрій Моргун, Клавдія Пустинникова, Микола Перепелиця та інші. Вожаком молоді став Григорій Маренцев.

Комсомольці були самовідданими бійцями продзагонів, брали активну участь у культурно-освітній і агітаційній роботі. Вони разом з учителями організували драматичний гурток, провадили колективні читання газет і брошур, вели бесіди на політичні та антирелігійні теми.

Партійна і комсомольська організації розгорнули агітаційно-масову роботу серед жінок. Однією з дійових форм цієї роботи були жіночі збори. Тут неписьменні селянки дізнавалися про закони Радянської влади, про те, хто захищає їхні інтереси. Згодом при волвиконкомі був створений спеціальний відділ по роботі серед жінок.

Комуністи й комсомольці були організаторами і безпосередніми учасниками збройної боротьби з куркульськими бандами у 1920—1921 рр. Зухвалі бандитські напади героїчно відбивав створений загін. У нерівному бою з ворогами загинули комуністи П. К. Слісаренко, Т. І. Кушнар, продагент П. В. Кононенко та інші.

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 140—141.
[2] Воронезький облпартархів, ф. 1, оп. 1, спр. 35, арк. 37.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 142—143.
[4] Воронезький облпартархів, ф. 1, оп. 1, спр. 224, арк. 11.

Знатний чабан колгоспу ім. В. І. Чапаєва, Герой Соціалістичної Праці Г. Т. Пиляшенко. 1966 р.

Нечисленному троїцькому загону було все важче протистояти куркульським бандам, і волосна партійна організація звернулась за допомогою до Валуйського повітового комітету РКП(б). У квітні 1921 року з Валуйок прибули дві роти червоноармійців. За їх допомогою всі банди у волості були швидко ліквідовані.

Навесні 1922 року закінчився розподіл землі між селянами. На кожного члена сім'ї було виділено по півтори десятини орної землі. Весняні польові роботи в усіх селах Троїцької волості пройшли дружно. Селяни відчули, що вони господарі своєї долі, Радянська влада дала їм землю, стала на захист їхніх інтересів.

Між селянами волості і робітниками міст встановлювалися міцні зв'язки. Цій дружбі в певній мірі сприяла ще Перша Всеросійська сільськогосподарська і кустарно-промислова виставка, відкрита у 1923 році в Москві. Від Троїцької волості на виставку поїхало 5 чоловік: Степан Кравченко, Петро Калашников, Фока Нехотін, Марія Лемзякова і Федір Порєв. Трудящі Москви приймали посланців села як дорогих гостей і братів. Троїцькі хлібороби зустрічалися з робітниками Трьохгорної мануфактури. Ці хвилюючі зустрічі проходили під лозунгом змички міста з селом[1].

Селяни Троїцької слободи почали об'єднуватися у колективні господарства. Ще в кінці 1919 року за ініціативою комуніста П. А. Калашникова на базі націоналізованих маєтків поміщиків Татаринцева і Голубцова біля села Багачки була організована сільськогосподарська комуна «Братський труд», в якій об'єдналися 35 бідняцьких господарств Троїцької волості. В 1923 році виникає кооператив «Культурний шлях», який орендував млин і займався збутом сільськогосподарської продукції.

З роками розгорнулася велика робота по ліквідації неписьменності серед дорослого населення. При школах, хатах-читальнях, червоних кутках, радянських установах — всюди були організовані школи і гуртки лікнепу. Вчителі А. М. Порєва, К. М. Жуковська, О. Й. Петрова, А. А. Бєлявська, комуністи, комсомольці і радянські активісти загальною кількістю 30 чоловік стали культармійцями. Вони щороку навчали понад 400 чоловік.

У червні 1925 року Троїцька волость, населена переважно українцями, за новим адміністративним поділом ввійшла до складу Куп'янської округи Української РСР. Відтоді слобода дістала назву село Троїцьке, яке стало центром новоутвореного Троїцького району.

У 1925 році в Троїцькому створено комітет незаможних селян, що відіграв важливу роль в об'єднанні бідняків і середняків для боротьби проти куркульства. Голо-

[1] Воронезький облпартархів, ф. 1, оп. 1, спр. 1416, арк. 22.

Троїцьке відділення «Сільгосптехніки». 1965 р.

вою комнезаму обрали В. Ф. Кучеренка[1]. В Циганівці КНС очолив Микола Семидоцький.

За допомогою комнезаму бідняцькі господарства на пільгових умовах одержували від держави кредити, посівний матеріал, сільськогосподарський інвентар тощо. Комнезам разом з партійними і радянськими органами боровся за виконання завдань по хлібозаготівлях.

У 1927 році в селі 15 селянських господарств об'єдналися в ТСОЗ «Бідняцька сила». Товариство придбало трактор і молотарку. Першим трактористом став Василь Попов. Колективне господарство мало близько 120 десятин землі, своєчасно проводило сільськогосподарські роботи, збирало добрі врожаї зернових. Керували ним Н. Т. Денисенко і В. Ф. Кучеренко[2].

На повсякденному досвіді селяни все більше переконувалися в перевагах колективного господарювання. В кінці 1929 року почалося масове об'єднання селян у колгоспи. Багато сил і енергії віддали справі соціалістичного перетворення села секретар Троїцького райкому КП(б) України Ф. Г. Свистунов, голова райвиконкому О. Я. Горьковцев, головний агроном райземвідділу Ф. Ф. Порєв. Вони весь час перебували серед селян, разом з сільськими комуністами, комсомольцями і активістами організовували перші колгоспи.

Значну допомогу в колективізації подавали робітники Харкова і Куп'янська. Вони присилали в Троїцьке спеціалістів для ремонту сільськогосподарського інвентаря, пропагандистів для проведення виховної роботи. Машиніст Куп'янського депо П. С. Харламов і робітник Харківського паровозобудівного заводу М. С. Безпалов, як двадцятип'ятитисячники, керували створенням і зміцненням перших колгоспів.

В результаті вмілої організаторської роботи комуністів і комсомольців, членів КНС на кінець 1930 року в Троїцькому і Циганівці 94 проц. селянських господарств об'єдналися в колгоспи. У Троїцькому створилося 5 артілей: ім. Петровського, ім. Леніна, «Більшовик», ім. Чапаєва, ім. Косіора, в Циганівці — 2 колгоспи: ім. Ворошилова та «КІМ». Члени ТСОЗу «Бідняцька сила» в основному ввійшли до складу артілі ім. Чапаєва.

Велике значення для соціалістичного перетворення сільського господарства мала Троїцька машинно-тракторна станція, створена в листопаді 1930 року. Її будівництвом керував перший директор МТС робітник Харківського тракторного заводу, комуніст І. І. Іванов[3].

У господарському й організаційному зміцненні колгоспів важливу роль відіграв політвідділ при Троїцькій МТС, створений у 1933 році. Його очолив колишній командир артилерійського полку Червоної Армії, комуніст Анатолій Корольов. Політвідділ зміцнював у колгоспах трудову дисципліну, викривав класово ворожі елементи, виховував кадри колгоспного виробництва.

Троїцька МТС незабаром перетворилась на найбільше підприємство села, вона добре обслуговувала всі колгоспи району. В 1938 році тут було 93 трактори, 31 зерно-

---

[1] Луганщина. Донецьк, 1964, стор. 133.
[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 150, 152.
[3] Там же, арк. 153.

збиральний комбайн, 15 вантажних автомашин і багато іншої сільськогосподарської техніки[1]. З 1939 року МТС керував вихованець комсомолу член КПРС з 1930 року Д. А. Шкурат.

За високі виробничі показники, досягнуті в 1939 році, Головвиставком Всесоюзної сільськогосподарської виставки нагородив колектив Троїцької МТС дипломом першого ступеня, преміював 10 тис. крб. і легковою автомашиною. Самовідданою працею відзначалися комбайнери С. М. Сирота, Ф. І. Тарасенко, Й. З. Сінченко, С. Г. Орлов. Кожний з них збирав по 600 га зернових. Вони були відзначені урядовими нагородами.

Троїцькі колгоспи зміцніли, почали одержувати більші врожаї, ніж раніше мали індивідуальні господарства. Майстрами колгоспного виробництва стали Агафія Павлова, Варвара Пишна, Кузьма Ткаченко, Григорій Новиков та інші. В 1940 році вони були нагороджені медаллю «За трудову доблесть»[2].

За даними перепису населення, у 1939 році в Троїцькому проживало 5,4 тис. чоловік. Село росло і впорядковувалось. Відкрилась нова лікарня на 35 ліжок, працювали середня, семирічна і початкова школи, в яких навчалося понад 520 дітей. Порівняно з дореволюційним періодом кількість учнів майже подвоїлась.

Коли почалася Велика Вітчизняна війна, сотні жителів Троїцького і Циганівки пішли до Червоної Армії захищати Батьківщину від фашистських загарбників. Майже з кожної сім'ї хтось перебував на фронті.

Жителі Троїцького в боях на фронтах виявили справжній героїзм і відвагу. Одним із захисників славнозвісного будинку Павлова в Сталінграді був кулеметник гвардії сержант комуніст О. І. Іващенко. Сержант умів знайти до кожного бійця особливий підхід, підтримати у важку хвилину тих, хто розгубився, був безстрашним у бою і нещадним до ворогів, служив прикладом для інших бійців[3]. Кілька разів Іващенко був тяжко поранений, після лікування знову повертався на фронт. Він нагороджений орденом Червоної Зірки. Після демобілізації з Радянської Армії в 1946 році відважний воїн повернувся в рідне селище, де й зараз працює в районній конторі зв'язку.

Іполит Капустянський в роки війни брав участь у боях як льотчик 295-ї авіаційної дивізії. На його особистому рахунку 13 збитих ворожих стерв'ятників. За бойові заслуги нагороджений трьома орденами Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни 1 ступеня, орденом Червоної Зірки, медаллю «За відвагу».

Всього на фронтах Вітчизняної війни билося понад 600 жителів Троїцького, з них близько 250 нагороджено орденами й медалями СРСР.

Троїцьке і Циганівка зазнали фашистського поневолення. Сюди окупанти ввірвалися 8 липня 1942 року[4]. Жителі не корилися ворогові. Вони ховали і знищували продовольство, не давали окупантам пустити в хід олійний завод і млин, переховували бійців, командирів і політпрацівників Червоної Армії, що потрапили в оточення.

В операційній Троїцької лікарні. 1966 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 1, оп. 1, спр. 170, арк. 27.

[2] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 158—159.

[3] И. Ф. Афанасьев. Дом солдатской славы. Сталінград, 1960, стор. 47, 48.

[4] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 3, спр. 31, арк. 18, 21.

56 7-505

Під час фашистської окупації загарбники встановили кривавий режим. Вони закатували і розстріляли 25 чоловік. Серед них був А. С. Кирносенко, старий комуніст, активний учасник боротьби за встановлення Радянської влади і соціалістичного будівництва в Троїцькому. Фашистські кати схопили його і 6 листопада 1942 року разом з іншими радянськими патріотами розстріляли на околиці села. Коли Кирносенка вели на розстріл, він вигукнув: «За Батьківщину! Скоро наші прийдуть і відплатять за нас!».

Від рук фашистських катів загинув комсомолець Степан Барабаш, інженер олійного заводу. На початку липня 1942 року під його керівництвом провадився демонтаж заводу для евакуації, але німецько-фашистські війська раптово прорвали фронт, і заводське обладнання вивезти не вдалося. Тоді Барабаш разом з найстарішими робітниками заводу І. Я. Кравченком та Г. І. Істоміним закопали й замаскували всі найважливіші частини устаткування. Гітлерівці намагалися пустити завод. Вони пропонували Барабашу цінні подарунки, погрожували розстрілом, але комсомолець відмовився керувати відбудовою підприємства. Гестапівці жорстоко побили його, а потім 16 січня 1943 року розстріляли[1]. Разом з ним був розстріляний вчитель Федір Єресько — один з організаторів саботажу на олійному заводі.

На каторжні роботи до Німеччини фашисти вигнали 139 дівчат і юнаків села. Багато з них там і загинуло.

Напередодні втечі німецько-фашистської комендатури із Троїцького понад 40 ув'язнених радянських людей були врятовані від розстрілу завдяки сміливому вчинку підлітків Кості Соболя, Олексія Кального та інших. На будинку, де перебували ув'язнені, юні сміливці ломом збили замок з одних дверей. Роздягнуті і змучені в'язні вийшли на свободу. Коли прибули німецькі кати чинити криваву розправу, вони нікого із засуджених не застали[2].

Під час відступу фашистів жителі Троїцького і сусідніх сіл разом з червоноармійцями, які переховувалися у них, взялися за зброю. Вони знищили всю охорону обозу однієї німецької артилерійської частини, захопили багато гвинтівок, автоматів, підвід і коней. Олексій Нечипуренко та Олексій Прядко попередили вибух замінованого залізничного мосту на 790-му кілометрі, знищили там двох німецьких солдатів, що намагалися підірвати міст. На станції Лантратове патріотами було затримано 5 паровозів і багато вагонів[3].

18 січня 1943 року частини 411-ї стрілецької дивізії визволили Троїцьке і села району від німецько-фашистських окупантів.

Через два тижні після вигнання фашистів дав продукцію олійний завод. В цьому велика заслуга старих кадрових робітників підприємства Івана Кравченка, Гаврила Істоміна та інших, які дістали з тайників заховані частини машин, устаткування і ударно працювали на відбудові рідного заводу.

Навесні 1943 року стала працювати машинно-тракторна станція. Партійна організація МТС, що налічувала 10 комуністів[4], виступила ініціатором руху: «Працювати по-фронтовому!». Саме так трудилися тоді кадрові механізатори М. І. Гриб, Й. З. Сінченко, С. М. Сирота, В. М. Бирюков та інші.

Незважаючи на труднощі воєнного часу, швидкими темпами відбудовувалась економіка

Знатний агроном Троїцького району Ф. Ф. Порєв консультує студентку Харківського сільськогосподарського інституту Г. Є. Дроздову. 1965 р.

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 83, арк. 13.
[2] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3, спр. 246, арк. 148.
[3] Луганський облдержархів, ф. Р-702, оп. 3, спр. 31, арк. 18.
[4] Луганський облпартархів, ф. 234, оп. 1, спр. 6, арк. 13.

сільськогосподарських артілей. Не шкодуючи сил, колгоспники працювали для того, щоб дати країні якнайбільше хліба. Незабаром почали функціонувати відбудовані районна лікарня, школи, районний і колгоспні клуби.

В 1947 році посівні площі колгоспів досягли довоєнного рівня. МТС на цей час уже мала більше техніки, ніж у передвоєнні роки.

За високі показники, досягнуті в 1947 році, 124 спеціалісти і механізатори МТС, колгоспники Троїцького району були нагороджені орденами і медалями СРСР. Ордена Леніна були удостоєні директор МТС Д. А. Шкурат, бригадир тракторної бригади П. О. Лантрат, колгоспники О. І. Кушнар і Д. П. Кушнар, ордена Трудового Червоного Прапора — бригадир тракторної бригади В. Т. Ляшенко та інші. У січні 1952 року за одержання високих врожаїв 67 спеціалістів і трудівників колгоспних полів району знову були відзначені урядовими нагородами.

Зміна комуністичної праці Троїцького олійного заводу, очолювана В. І. Пустинником (третій справа) іде на роботу. 1966 р.

В 1954 році на базі двох колгоспів Циганівки утворилася одна артіль «Дружба». У свою чергу в 1961 році всі колгоспи Троїцького об'єднано в один укрупнений колгосп ім. В. І. Чапаєва.

Певні зміни сталися і в адміністративно-територіальному поділі населених пунктів. У 1961 році села Троїцьке і Циганівка злилися в одне селище, яке було віднесено до категорії селищ міського типу.

В розпорядженні артілі ім. В. І. Чапаєва є 5320 га землі. Господарство спеціалізується на виробництві зерна, відгодівлі свиней і великої рогатої худоби. В 1966 році тут було 1220 голів великої рогатої худоби, 4760 свиней, 1950 овець.

Другий колгосп «Дружба» має 3716 га сільгоспугідь, 1190 голів великої рогатої худоби, 1096 свиней, 540 овець. Господарство зерно-тваринницького напряму. Грошові доходи артілей зросли за останні 10 років більш як у 7 разів.

В успішному розвитку економіки і культури селища велика роль належить комуністам. У 1966 році 30 первинних парторганізацій об'єднували 561 комуніста. І всюди вони показують зразки чесної і сумлінної праці.

Багато років працював чабаном у колгоспі ім. В. І. Чапаєва комуніст Г. Т. Пиляшенко. Щорічно він добивався високого приплоду овець і настригу вовни. У 1966 році йому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. В 1967 році колгоспники обирали його депутатом обласної Ради.

Понад 35 років трудиться в колгоспі комуністка Тетяна Борисенко. В післявоєнні роки вона очолила городню бригаду. За досягнуті успіхи у вирощуванні овочів Т. С. Борисенко нагороджена орденом «Знак Пошани». Такої ж нагороди удостоєний другий ветеран праці механізатор Микола Біловол, який з 1940 року беззмінно керує тракторною бригадою.

Прославились своєю самовідданою працею свинарка Текля Денисенко, доярка Тетяна Пиляшенко, чабан Євдоким Кисельов, тракторист Михайло Будник. Вони нагороджені орденом Леніна.

За роки семирічки на місці старих і напівзруйнованих будинків колишньої машинно-тракторної станції виріс комплекс сучасних виробничих споруд і жилих будинків районного об'єднання «Сільгосптехніка».

Новобудови семирічки значно змінили вигляд селища. На південній околиці виріс

На першотравневому мітингу в Троїцькому. 1965 р.

квартал сучасних двоповерхових будинків міського типу, дитячий комбінат (ясла і садок) з усіма вигодами. В тому ж районі з'явилося містечко районної лікарні. Поряд з старим одноповерховим будинком школи тепер височить нове триповерхове приміщення. Милують око нові будинки молокозаводу, пекарні, чайної, лазні, шести магазинів, двох клубів, готелю, Будинку піонерів. Індивідуальними забудовниками в 1959—1965 рр. споруджено 529 жилих будинків, 128 квартир одержали трудящі селища в нових комунальних будинках.

В селищі прокладено водопровід, устатковано електричне освітлення вулиць, посаджено багато дерев і кущів.

Якщо в дореволюційні часи у весняне і осіннє бездоріжжя селище місяцями було відірване від навколишніх поселень, то тепер цілий рік воно має регулярне автобусне сполучення з обласним центром і багатьма іншими містами. А в літній час між Луганськом і Троїцьким курсують літаки.

Післявоєнні роки характеризуються великими змінами в галузі охорони здоров'я. В 1966 році районна лікарня з поліклінікою розмістилася в нових корпусах лікарняного містечка. Кількість ліжок для стаціонарного лікування збільшилась до 150. В селищі працює 22 лікарі і 73 чоловіки середнього медичного персоналу.

Щороку десятки жителів Троїцького за пільговими путівками лікуються в санаторіях і відпочивають у будинках відпочинку. Все більше поширюється такий вид відпочинку, як туризм. В 1965 році понад 200 чол. колективно побували на Кавказі, у Волгограді, Києві, Москві та Ленінграді.

Давно вже покінчено з неписьменністю, яка дошкульно гнітила людей Троїцького до революції. У середній і двох восьмирічних школах тепер навчається понад 1250 учнів, яких виховують 88 учителів, серед них заслужена вчителька УРСР М.Д.Борова. Т. Ф. Пушкарьова, П. П. Алімова, Н. Г. Павленко, Н. М. Ляшенко, Н. О. Грєшна нагороджені значком «Відмінник народної освіти УРСР».

За багаторічну успішну роботу найстарішу вчительку Анфісу Михайлівну Порєву нагороджено орденом Леніна. 44 роки вона працювала на педагогічній ниві, з них 34 роки — в Троїцькому.

У селищі немає такої сім'ї, в якій діти не здобули б вищої або середньої освіти. Так, три сини працівника районної контори зв'язку Н. І. Біловола закінчили технічні вузи і працюють інженерами, а дочка — фельдшер. Прибиральниця районного об'єднання «Сільгосптехніка» Ганна Панитка лишилася з чотирма малолітніми дітьми, коли її чоловік загинув на фронті Великої Вітчизняної війни. Завдяки піклуванню Радянської держави вона зуміла виховати і дати освіту всім дітям: старша дочка Катерина закінчила Одеський технікум легкої промисловості, син Петро — Луганське технічне училище, середня дочка Ніна — Воронезький педагогічний інститут, а наймолодша дочка Лідія — Троїцьку середню школу.

У кінотеатрі і двох клубах регулярно демонструються художні, науково-популярні і документальні фільми.

При Будинку культури склався дружний колектив художньої самодіяльності. Систематично працюють гуртки: драматичний, музичний, танцювальний, вокальний, художнього читання.

Значною подією в культурному житті селища було відкриття дитячої музичної школи. В ній працює 7 викладачів, навчається 75 дітей.

Книги, журнали, газети стали постійними супутниками жителів селища. В 4-х бібліотеках налічується 61 тис. книг. Їх постійними читачами є 2100 чоловік.

Сотні юнаків і дівчат селища з захопленням займаються фізкультурою і спортом, 8 спортивних колективів об'єднують 750 чол. За 2 роки ними підготовлено 160 спортсменів-розрядників.

У житті населення Троїцького утверджуються нові обряди. Традиційними стали свята зими, весни, день врожаю. Юнакам, що йдуть до Радянської Армії, влаштовуються урочисті проводи, в яких беруть участь представники партійних, комсомольських, радянських органів, колгоспів, підприємств і установ селища. Урочисто вручаються перші паспорти. І ці нові обряди все міцніше входять у життя селища.

Під керівництвом Комуністичної партії трудящі Троїцького здійснили корінні перетворення свого селища, невпізнанно змінили всю основу і зміст свого життя. Головним критерієм цінності людини стала її праця, вклад у загальнонародну справу — будівництво комуністичного суспільства.

А. М. ТКАЧЕНКО, М. С. ФЕДОРОВ

■

Троїцький район розташований у північній частині Луганської області. На сході і південному сході межує з Білокуракинським, на південному заході з Сватівським районами Луганської області, на заході з Куп'янським районом Харківської області, на півночі з Валуйським і Вейделевським районами Бєлгородської області РРФСР. Уперше Троїцький район було створено в 1926 році у складі Харківської області, з 1938 року перейшов до Луганської області.

Площа району — 1,6 тис. кв. км. Населення — 36,6 тис. чол. На 1 кв. км припадає 23 чоловіки. На території району розташовано 88 населених пунктів, об'єднаних в 1 селищну і 15 сільських Рад депутатів трудящих.

З півночі на південь район пересікає залізниця Москва —Донбас.

У районі є 14 колгоспів і 7 радгоспів. Вони мають зерно-тваринницький напрям. Земельні угіддя їх становлять 144,3 тис. га, з них 108 тис. га — орні землі. Провідне місце в рільництві відводиться пшениці, кукурудзі, просу, соняшнику, цукровим бурякам.

У колгоспах і радгоспах є 674 трактори, 353 комбайни різного типу, 843 автомашини. Всі господарства електрифіковані. Велика кількість машин і механізмів дала можливість механізувати основні роботи в рільництві на 98 проц., а переробку кормів на фермах — на 100 процентів.

Валовий збір зерна в 1967 році становив 87,8 тис. тонн. З кожного гектара в середньому хлібороби збирали по 23,8 цнт озимої пшениці, 20,3 цнт соняшника, 203 цнт цукрових буряків.

На 1 січня 1967 року господарства мали 48,4 тис. голів великої рогатої худоби, 53,1 тис. свиней, 24 тис. овець, 170,6 тис. штук птиці. В 1966 році вироблено 69,5 тис. цнт м'яса, 236,5 тис. цнт молока, близько 3 млн. штук яєць.

За досягнуті успіхи в сільському господарстві 260 трудівників наго-

Механізатори колгоспу «Воєводський» біля ділянки кукурудзи. 1964 р.

роджено орденами і медалями СРСР, з них 3 чол. удостоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

На території району розміщено 6 промислових підприємств місцевого значення. Найбільші з них — олійний завод, харчокомбінат, молокозавод.

Торгівлю в районі провадить райспоживспілка, яка об'єднує 9 товариств. Потреби покупців задовольняють 14 сільмагів, 79 змішаних і 39 спеціалізованих магазинів. Підприємства громадського харчування представлені 10 їдальнями і 6 чайними. Товарооборот у 1967 році становив 14,7 млн. карбованців.

Для побутових потреб населення відкрито 10 взуттєвих, 3 годинникові та 10 швейних майстерень.

На сторожі здоров'я трудящих стоять 49 лікарів та 225 медичних працівників з середньою освітою. Вони трудяться у 8 лікарнях, 37 фельдшерських і фельдшерсько-акушерських пунктах, 10 пологових будинках. У районі постійно відкрито 6 дитячих ясел і садків. Крім цього, в колгоспах і радгоспах у літній час організовуються сезонні ясла.

В районі функціонують 7 середніх, 21 восьмирічна і 33 початкові школи. Ними охоплено близько 6500 учнів. З 482-х учителів району — 15 відмінників народної освіти, 7 нагороджено орденами і медалями.

Культурно-освітня робота зосереджена в 2-х районних Будинках культури і 45 клубах. При них організовано 219 колективів і гуртків художньої самодіяльності, в яких бере участь 2,6 тис. чол. Читачів обслуговує 31 бібліотека. Їх загальний книжковий фонд становить 249,8 тис. томів. У районі працює 54 кіноустановки.

Районне відділення товариства «Знання» об'єднує 410 лекторів. Видається районна газета «Сельская новь» і 8 багатотиражок у колгоспах і радгоспах.

Троїцький район — батьківщина чотирьох Героїв Радянського Союзу.

ПОКРО́ВСЬКЕ

Покровське — село, центр сільської Ради, розташоване за 24 км на південь від районного центру Троїцького і за 26 км від залізничної станції Лантратове. З районним центром зв'язане шосейною дорогою. Населення — 3,5 тис. чоловік. До складу Покровської сільської Ради входять також села Давидівка, Богородицьк, Вовче, Веселе, Клинуватка, Караїчне, Кочине, Ями.

Засновниками села були жителі Двулучної слободи Воронезької губернії. На початку XIX століття вони вийшли з общини і поселились на землях біля невеличкої річки Гнилої. Так з'явився хутір Гнилівський[1]. Родючість земель і близькість до великої торгової слободи Сватової-Лучки приваблювали сюди переселенців з різних районів Росії. Серед них було чимало і розкольників-поморців[2].

Населення хутора Гнилівського швидко зростало. В 1821 році він уже офіційно називався Покровською слободою. Походження цієї назви зв'язано з відкриттям у колишньому хуторі церкви Покрова Богородиці.

В середині 20-х років XIX століття в слободі було вже 500 ревізьких душ, які належали до категорії державних селян. Основним заняттям населення було землеробство і скотарство. Продукцію своїх господарств селяни регулярно поставляли на сватівські ярмарки. В середині 50-х років XIX століття в ній щороку відбувалося 5 ярмарків, на яких ішла жвава торгівля худобою, живою птицею, хлібом, ремісничими виробами. В 1857 році Покровська слобода стає волосним центром Куп'янського повіту Харківської губернії. В слободі було вже 500 дворів і 4064 жителі.

---

[1] Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Х., 1858, стор. 272.
[2] Россия. Полное географическое описание нашего отечества, т. VII. СПб, 1903, стор. 261.

Реформа 1861 року сприяла дальшому розвиткові товарно-грошових відносин. Під час проведення реформи покровські селяни одержали по 5,5 десятини землі на ревізьку душу, тоді як душовий наділ селян хутора Глотова становив 7,4, а хутора Табаєва — 7,9 десятини[1]. Важким тягарем на плечі покровських селян лягли викупні платежі. За даними 1885 року, покровська община щороку виплачувала різних податей на суму 15 686 крб., що становило по 8 крб. 97 коп. на кожну ревізьку душу[2].

Будучи неспроможними звести кінці з кінцями, сотні бідняків йшли на заробітки до Харкова, Ставрополя, на Кубань. У 1900 році з Покровської волості пішло на заробітки 900 батраків, а в 1902 році — 1000[3].

У пореформеній слободі інтенсивно розвивалися ремесла. В перші роки XX століття у Покровській проживало 10 бондарів, 7 ковалів, 12 теслярів, 7 столярів. У слободі працювало кілька олійниць. Щороку тут відбувалося 4 ярмарки.

Хоч Покровська слобода і була волосним центром, але вона до революції мало чим відрізнялася від сусідніх сіл і хуторів. Лише в середині 80-х років XIX століття у слободі відкрився фельдшерсько-акушерський пункт. Але єдиний на всю волость фельдшер при всьому бажанні не міг обслужити всіх хворих. Селяни змушені були звертатися до знахарів. Особливо важко було боротися з епідеміями. В самій Покровській і в селах волості періодично спалахували холера, цинга, тиф та інші хвороби. Зокрема, тут лютувала холера в 1847—1848 роках, коли населення слободи взагалі не мало медичної допомоги. В розпалі цієї епідемії в Покровській майже щодня вмирало понад десять чоловік. Юрби виснажених голодом і хворобою людей бродили від села до села. Лише під час першої світової війни в слободі було збудовано лікарню.

Пізно в Покровській появилися і навчальні заклади. Тільки в 1894 році відкрилося земське однокласне училище, а в 1900—1903 рр.— дві церковнопарафіальні школи. В училищі і школах навчалось близько 100 учнів, працювало 9 вчителів[4]. Понад 80 проц. покровських жителів були неписьменними. У слободі не було ні бібліотеки, ні клубу. Зате красувалися в ній дві церкви і два шинки. Під час свят і в недільні дні покровські парубки напідпитку часто вчиняли кулачні бійки. Йшли «стіна на стіну» Мішанка і Старовірівка (так називались частини слободи). Билися дуже, забуваючи про людську гідність. Під час цього нерозсудливого поєдинку були випадки вбивства.

Дедалі класова диференціація покровських селян поглиблювалась, поділяючи місцеву сільську общину на окремі соціальні групи. Особливо швидко поповнювались ряди сільських пролетарів.

Надії на поліпшення тяжкої долі появились у бідняків, коли вони почули про революційні події 1905 року. Збираючись у хатах Миколи Козьменка, Миколи Абросимова та інших односельчан, вони обговорювали своє гірке становище, прагнули знайти вихід з нього. Влітку 1905 року по селах волості почалися заворушення. Покровські селяни брали участь у розгромі маєтку місцевого поміщика Д. Кочіна, підпалювали двори великих куркулів. Налякані місцеві урядові органи викликали з Куп'янська загін козаків. Відбулась розправа над учасниками революційного руху. Канчуками був закатований покровський селянин С. І. Потоцький, а ватажки бідняків М. О. Козьменко і М. С. Абросимов заслані в Сибір[5].

В роки столипінської реакції класові суперечності ще більше загострилися. В 1910 році 57,6 проц. селян Покровської слободи становили бідняки[6]. Куркулі перетворювалися в опору царського самодержавства. До їхніх рук переходили кращі общинні землі. Бідніше селянство слободи, шукаючи виходу із злиднів, масово пере-

[1] Земельные наделы крестьян Харьковской губернии. X., 1907, стор. 61.

[2] Материалы по землевладению и землепользованию Харьковской губернии. Вып. VII, Купянский уезд. X., 1886, стор. 102—103.

[3] Краткий очерк о местных и отхожих промыслах населения Харьковской губернии. X., 1905, стор. 116, 142, 158.

[4] Харківський облдержархів, ф. 304, спр. 3067, арк. 103—105.

[5] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 184, арк. 55.

[6] Журн. «Літопис революції», 1929, № 3, стор. 195.

селялося до неосвоєних районів Сибіру та Алтаю. Тільки в 1906—1907 рр. з слободи виїхало близько 200 сімей.

Свіжий струмінь у безпросвітне провінціальне життя слободи внесла Лютнева буржуазно-демократична революція 1917 року. З фронтів імперіалістичної війни почали повертатися революційно настроєні солдати. З неслабною увагою слухали покровські бідняки хвилюючі розповіді своїх земляків Л. І. Євсюкова, Д. І. Бакаляса та І. Т. Бабкіна про революційні події в країні, про те, що тільки більшовики по-справжньому відстоюють інтереси найбіднішого селянства. Особливо непокоїло селян питання про землю.

Спираючись на підтримку бідняків, більшовицькі агітатори звернулися до представників місцевої влади з вимогою передати землі поміщиків і куркулів безземельним та малоземельним селянам. У відповідь на це покровські куркулі вчинили над Бабкіним і Бакалясом звірячу розправу, забивши їх на смерть[1]. Але бідняки Покровської слободи і далі підтримували більшовиків. З радістю вони зустріли звістку про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції, на сільських сходах і по хатах палко обговорювали перші декрети Радянської влади про землю і мир. 17 грудня 1917 року в слободі була встановлена Радянська влада. Першим головою Покровського волосного ревкому став один з керівників селянських заворушень 1905 року М. О. Козьменко, який повернувся з Сибіру.

З нетерпінням чекали покровські бідняки весни 1918 року, старанно готувалися до розподілу поміщицьких земель, але у квітні сюди вторглися війська австро-німецьких окупантів. Для боротьби з інтервентами в селах волості створювались партизанські загони. Сміливо діючи на території Покровської і сусідніх волостей, народні месники громили окупантів. У боях з ворогом особливо відзначились П. С. Мальцев, Р. М. Ванда, М. П. Мензарєв, О. М. Дорофєєв та інші.

На кінець листопада 1918 року в Покровській слободі було відновлено Радянську владу. Безземельні і малоземельні селяни одержали землю, почали на ній господарювати. Але в травні 1919 року слободу захопили денікінці.

Білогвардійці відновили у волості поміщицьке землеволодіння. За користування панською землею селяни повинні були внести третину врожаю. Було запроваджено загальну хлібну повинність. Денікінці забирали у селян коней, фураж. Все це викликало незадоволення серед населення.

На початку грудня 1919 року в районі Покровської волості зав'язалися бої Червоної Армії з білогвардійцями. Ось що пише про це у своїх мемуарах Маршал Радянського Союзу С. М. Будьонний: «... Залишивши Валуйки, денікінські полки, прикриваючись ар'єргардами, відступали в напрямі Куп'янська. Згідно з директивою фронту про вихід Кінної армії на лінію Куп'янськ—Тимонове реввійськрада Кінної армії вирішила завдати головного удару вздовж залізниці на Куп'янськ і допоміжний — на Покровське»[2]. Успішний розгром ворога на цій дільниці відкривав червоним частинам шлях на Донбас. 14 грудня 1919 року сотні жителів слободи вийшли на вулиці зустрічати червоних бійців.

У перші дні після визволення від денікінців у слободі було створено новий ревком, який на початку квітня 1920 року передав владу Покровській волосній Раді. Під її керівництвом селяни остаточно розподілили за кількістю їдців 9,5 тис. десятин колишніх общинних і 1120 десятин поміщицьких та церковних земель.

З 1920 року Покровська слобода визначається як село Покровське.

Велику роль у згуртуванні покровської бідноти в боротьбі за нове життя відіграв організований влітку 1920 року комітет незаможних селян. У цьому ж році в Покровському було створено партійний осередок, який очолив колишній робітник залізничного депо станції Куп'янськ І. І. Незнамов[3].

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 242, арк. 58.
[2] С. М. Буденный. Пройденный путь. М., 1958, стор. 349.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 130.

Найважливішим завданням, що стояло тоді перед сільськими комуністами, була організація бідняцьких мас на боротьбу з бандитизмом. Підтримувані куркулями, банди притаїлися в лісах і на далеких хуторах. Час від часу вони нападали на села, вбивали активістів. Для успішної боротьби з бандитами у Покровському був створений загін чопівців (бійців частин особливого призначення), командиром якого був голова виконкому волосної Ради А. П. Потоцький. До загону входило чимало покровських комсомольців. Ядро комсомольського осередку, організованого в 1921 році, становили юнаки і дівчата, що повернулися з фронтів громадянської війни. В жорстоких боях з ворогами Радянської влади загартовувалась воля Мефодія Могирєва, Катерини Потакун, Івана Водолазького, Федота Татаренка, Єгора Євсюкова —майбутнього генерал-майора — та інших комсомольців[1]. Здійснюючи сміливі походи, чопівці розгромили бандитів і встановили у волості нормальне життя.

З перших днів Радянської влади в Покровському відбулися великі зміни у культурному житті. В селі відкрилося 4 початкові загальноосвітні школи. Всі діти шкільного віку сіли за парти. Коли повсюди в країні широко розгорнулася робота по ліквідації неписьменності, до неї активно включилися і покровські активісти. Створеними гуртками лікнепу керували місцеві вчителі А. Я. Павленко, подружжя Д. Ф. та Г. І. Гайдамаки. Їм ретельно допомагали комсомольці села. В 1923/1924 навчальному році в селі працювала сільськогосподарська школа, яка підготувала 30 рільників.

За участю комуністів і комсомольців у Покровському були відкриті 2 сільські клуби і три хати-читальні. Працювали гуртки художньої самодіяльності. Перед селянами часто виступали лектори, які розповідали про міжнародне і внутрішнє становище країни.

Перетворюючи в життя ленінський план кооперування дрібних селянських господарств, комуністи Покровського проводили велику роботу в справі прищеплення селянам навичок колективної праці. В 1926 році організувалось машинно-тракторне товариство «Селянин». Воно допомагало селянам придбати машини, обробляти землю. В 1927 році кілька десятків бідняцьких господарств об'єдналися в 3 ТСОЗи. А в наступному році утворилося ще 2 ТСОЗи та 2 артілі[2].

Наприкінці 1929 — на початку 1930 років у Покровському почався масовий вступ селян до колгоспів. Незважаючи на ворожу агітацію куркулів та їх агентів, бідняки і середняки все сміливіше ставали на шлях колективного господарювання. В кінці 1930 року в селі було вже 7 колгоспів: «Ленінський шлях», «Відродження», «Хвиля пролетаря», «Червоний колос», «Перше травня», «Зрушення» та ім. Крупської. Місцеві куркулі всіляко намагалися підірвати економіку молодих колективів. Вони влаштовували підпали на полях і фермах, стріляли в активістів. Але ці ворожі виступи тільки прискорили ліквідацію куркульства.

Позитивну роль у зміцненні колгоспів відіграла створена в 1933 році Покровська МТС. Першим її директором був ентузіаст своєї справи І. Г. Марченко, а начальником політвідділу — П. Д. Шуліков. На перших порах МТС мала лише 13 тракторів і 3 автомобілі. Але не було механізаторів. Їх довелося терміново готувати на спеціальних курсах при МТС. Сільськогосподарську техніку молодь опановувала завзято, наполегливо. Серед перших механізаторів Покровського, ударників колгоспних ланів були трактористи Тимофій Макаров і Антін Ананьєв, комбайнери Костянтин Сомов, Яків Полстянкін, Єлизавета Бажинова[3].

Поступово міцніла економіка покровських колгоспів. Із зернових культур вони переважно вирощували озиму пшеницю, що давала в цій зоні до 25—30 цнт з гектара. Трудівники полів активно включалися також у змагання за одержання високих урожаїв цукрових буряків. Гідними послідовниками Марії Демченко стали ланкові Марфа Євсюкова та Феодосія Гур'єва. В 1939 році вони були премійовані путівками до Москви на Всесоюзну сільськогосподарську виставку. Серед ударників передвоєн-

[1] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 131.
[2] Харківський облдержархів, ф. Р-3550, оп. 1, спр. 62, арк. 101.
[3] Луганський облпартархів, ф. 2, оп. 1, спр. 586, арк. 131.

На пасовиську радгоспу «Вугільник». 1966 р.

них п'ятирічок була і комбайнер Ганна Полякова, нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора.

В середині 30-х років у Покровському було збудовано невеликий цегельний завод, вальцьовий млин. На створеному промкомбінаті чинили шкіри, шили взуття, виготовляли мило і різні лимарські вироби.

В 1938 році Покровське стало районним центром Луганської області. Це позначилось на дальшому розвитку його економіки і культури. В ньому відкрився районний Будинок культури з стаціонарною кіноустановкою, бібліотека, розширилась лікарня, при якій почала працювати поліклініка. На початку 1941 року в Покровському закінчено будівництво середньої школи. Проводились значні роботи по електрифікації села, озелененню і благоустрою його вулиць, ремонту шляхів. За матеріалами Всесоюзного перепису 1939 року, населення Покровського становило 2378 чоловік.

З перших днів Великої Вітчизняної війни сотні трудівників Покровського, насамперед комуністи й комсомольці, пішли захищати Батьківщину. З 588 учасників війни 327 не повернулися з поля бою.

Коли в червні 1942 року над Луганською областю безпосередньо нависла загроза фашистської окупації, Покровський райком партії і райвиконком організували евакуацію в глиб країни майна колгоспів і МТС, багато голів великої рогатої худоби та овець. Разом з матеріальними цінностями на схід виїхав великий загін трудівників колгоспів і МТС.

8 липня 1942 року фашисти ввірвалися в село[1]. Встановлення «нового порядку» гітлерівці почали з того, що розвісили на стінах будинків накази, які зобов'язували населення негайно здати зброю і видати окупаційним органам партизанів, бійців і командирів Червоної Армії, що потрапили в оточення. За невиконання наказу фашисти погрожували розстрілом.

Окупанти закрили всі школи. У приміщенні однієї з них влаштували церкву. Жителів щодня насильно виганяли на сільськогосподарські роботи. Але трудівники села не схилили свої голови перед загарбниками і в тяжких умовах окупаційного режиму відважно продовжували боротьбу. Вони виводили з ладу сільськогосподарські машини і механізми, під покровом ночі виносили і ховали у відлюдних місцях колишнє колгоспне зерно. Населення читало листівки, що їх скидали з радянських літаків, переховували в своїх хатах радянських солдатів, які потрапили в оточення і тікали з концентраційних таборів, допомагали їм пробиратися до лінії фронту.

В перші дні окупації у Покровську районну лікарню колгоспники привезли понад 60 тяжко поранених радянських бійців, яких підібрали на полі бою поблизу сіл Тарасівки і Новочервоного. За ними дбайливо доглядали О. Ф.Полякова, Ф. В. Марчукова, О. П. Євдокимова, Є. С. Полякова та інші працівники лікарні. Коли не вистачало харчів для хворих, вони запрягали конячину і їздили по селах збирати продукти. Хто з воїнів поправлявся, того жителі села забирали до себе додому, допомагали остаточно видужати і вказували дорогу на схід, поближче до фронту. Так були врятовані сержант Олександр Бондаренко, солдати Олександр Кузнецов, Андрій Перегудов та інші радянські воїни[2].

Тяжкий період фашистської окупації кінчався. В кінці січня 1943 року частини

---

[1] Луганський облпартархів, ф. 179, оп. 3-ОВ, спр. 1409, арк. 103.
[2] Там же, ф. 143, оп. 2, спр. 538, арк. 25—28.

411-ї стрілецької дивізії наблизились до Покровського і зав'язали з фашистами бій. В цьому поєдинку особливо відзначився танковий взвод, яким командував лейтенант Костянтин Блинов. Помітивши ворожу механізовану колону, що рухалася з боку Нижньої Дуванки, радянські танкісти сміливо вступили в бій з нею і знищили 60 автомашин, 16 гармат, 8 тягачів та багато гітлерівців. За винахідливість і мужність Костянтину Блинову було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. В бою за визволення Курська він загинув. Його ім'я навічно занесено до списків гвардійської частини і записано на головній бойовій машині. Трудящі Курська поставили герою пам'ятник.

Виступ агіткультбригади Покровського клубу. 1966 р.

Розгромивши фашистів, радянські частини вранці 26 січня 1943 року ввійшли у Покровське[1]. Виганяти ворога нашим воїнам допомагали жителі села. Особливо відзначився 60-річний колгоспник Г. Є. Букарєв, узявши у полон трьох гітлерівців. У битві за визволення Покровського героїчною смертю загинув командир взводу танкістів старший лейтенант О. М. Фадєєв, нагороджений посмертно орденом Червоного Прапора. Разом з іншими патріотами, що полягли в бою, його поховано у братській могилі в центрі села.

За час окупації гітлерівці зруйнували багато господарських і житлових будівель, пограбували культурно-освітні установи, населення, вигнали на каторжні роботи до Німеччини 179 юнаків і дівчат.

Відбудовувати зруйноване господарство жителям Покровського допомогли держава і трудівники братніх республік. Документи тих років зберегли імена жінок, стариків, підлітків, які виявили справжній трудовий героїзм на колгоспних ланах. На весняній сівбі 1944 року добре працювали ланка Лукерії Євсюкової з колгоспу ім. Першого травня, на збиранні врожаю колгоспниця артілі ім. Крупської Тетяна Павленко та Євдокія Шкільна з колгоспу «Хвиля пролетаря». Механізатори комсомольсько-молодіжної жатки — інвалід Вітчизняної війни Георгій Юр'єв, комсомольці Василь Сичов та Василь Сергієнко щоденно виконували по 2 і більше норми[2]. Активно працювали дівчата-механізатори, що закінчили курси при місцевій МТС.

Відбудова господарства значно прискорилась, коли після перемоги над фашистською Німеччиною до Покровського почали повертатися воїни-фронтовики. Вони зразу включилися в трудові будні, вносили пожвавлення в роботі. В 1947—1948 рр. колгоспи Покровського відновили довоєнні розміри посівних площ і поголів'я худоби, підвищили врожайність сільськогосподарських культур.

Враховуючи місцеві умови, хлібороби села в 1953 році вирішили об'єднати свої господарства. Замість семи колгоспів їх стало два. Економіка їх швидко зміцнювалась.

У зв'язку із змінами в адміністративно-територіальному поділі УРСР в 1958 році Покровський район було ліквідовано. Покровська сільрада ввійшла до складу Троїцького району.

У квітні 1960 року на базі двох покровських колгоспів і підсобного господарства Луганського раднаргоспу було організовано радгосп «Вугільник» — велике сільськогосподарське підприємство, за яким було закріплено 15 000 га землі. Господарство почало спеціалізуватися на виробництві м'яса й молока.

[1] Луганський облдержархів, Р-1658, оп. 1, спр. 659, арк. 12.
[2] Газ. «Социалистическое наступление», 19 липня і 8 вересня 1944 р.

Будівництво тваринницької ферми в радгоспі «Вугільник». 1965 р.

В результаті вжитих заходів виробництво м'яса в радгоспі збільшилось з 3470 цнт у 1960 році до 6858 цнт у 1967 році. А здача зерна державі у 1964 році майже в 7 раз перевищила рівень 1960 року і становила 58 115 цнт. У 1967 році на фермах радгоспу було близько 5000 голів великої рогатої худоби, 3105 свиней, 5680 штук птиці. У господарстві працювало 59 тракторів, 43 комбайни, 38 автомашин.

Після березневого Пленуму ЦК КПРС (1965 р.) у радгоспі багато зроблено для піднесення культури землеробства. Значно поліпшився обробіток грунту, під посіви більше почали вносити мінеральних і органічних добрив, дедалі більші площі засівалися високоврожайними районованими сортами зернових і технічних культур. На землях радгоспу закладено 387 га плодового саду. В перспективі планується будівництво консервного заводу. На 1970 рік радгосп має збільшити здачу м'яса державі до 980 тонн, а молока — до 1400 тонн.

Трудівники радгоспу самовіддано працюють на всіх ділянках виробництва. Високе звання колективу комуністичної праці завоювала бригада механізаторів другого відділення. У дружному колективі стало традицією завершувати польові роботи в точно встановлені строки, добиваючись їх відмінної якості. Члени бригади постійно впроваджують передовий досвід, дбайливо доглядають техніку. Тракторист Д. Ф. Шкальной майже 14 років працював на одному тракторі ДТ-54, перевищивши в два рази встановлені строки служби цієї машини. Механізатора нагороджено орденом «Знак Пошани».

В рядах ударників комуністичної праці і кращий шофер радгоспу, комуніст П. А. Трунов, який водить машину понад 35 років. Незважаючи ні на погоду, ні на примхи сільських доріг, він доставляє вантажі за точним графіком. У 1967 році в селі було 120 ударників комуністичної праці.

За самовіддану працю в сільському господарстві 5 працівників радгоспу в 1966 році було відзначено урядовими нагородами.

В авангарді боротьби за дальший розвиток радгоспного виробництва йдуть комуністи. У 1967 році партійна організація «Вугільника» налічувала 135 комуністів, більшість яких працює безпосередньо на полях і тваринницьких фермах. На партійних зборах і засіданнях партійного комітету комуністи вирішують питання, зв'язані з дальшим розвитком радгоспу, вихованням його трудівників.

Новими успіхами у праці зустріли трудівники господарства 50-річчя Великого Жовтня. В ювілейному році понад план продано державі 305 тонн молока і 63 тонни м'яса.

Велика роль у пропаганді рішень XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КП України, у висвітленні передового досвіду і в показі трудових буднів покровчан належить радгоспній багатотиражній газеті «По ленинскому пути». Газета гостро критикує тих, хто перешкоджає в роботі,— ледарів, хуліганів, п'яниць, прогульників, хапуг та злодіїв. Редакція має понад 50 чоловік творчого активу.

Непогано працює в радгоспі група народного контролю під керівництвом партійної організації. Вона регулярно перевіряє якість ремонту сільськогосподарської техніки, оперативно реагує на сигнали, що надходять від трудящих, контролює правильність нарахування заробітної плати, додержання працівниками центральної бухгалтерії фінансової дисципліни.

Неухильно підвищується матеріальний добробут трудівників села. Середня заробітна плата робітника радгоспу за семирічку зросла більше ніж у півтора раза. При цьому середньомісячна оплата механізаторів і тваринників становила понад 100 крб. Місцева профспілкова організація піклується про добрий відпочинок людей. У кращих здравницях країни щороку відпочивають десятки покровчан. За рахунок профспілкових коштів діти шкільного віку посилаються до піонерських таборів.

Збільшення особистих доходів трудівників дає їм змогу активно проводити індивідуальне житлове будівництво. З 1959 по 1967 рік у селі було споруджено 186 житлових будинків. Крім того, на кошти радгоспу збудовано 1500 кв. м житла. В 1966 році в Покровському було вже 19 вулиць (замість 8 до революції) і 1249 дворів, село повністю радіофіковано й електрифіковано. Закладено 2 парки, на вулицях посаджено понад 20 тис. декоративних і фруктових дерев, 50 тис. кущів. Проведені розвідувальні роботи по поліпшенню водопостачання, планується прокласти водопровід.

Дальшого розвитку в селі набула торгівля. За роки семирічки товарообіг по робітничому кооперативу радгоспу «Вугільник» збільшився у півтора раза. Кількість торговельних закладів зросла до 22. Відкриті книжковий, меблевий і посудогосподарський магазини, їдальня. Збудовано пекарню. Трудівники села почали більше купувати холодильників, телевізорів, пральних машин, легкових автомашин, музичних інструментів.

Для поліпшення побутового обслуговування населення у Покровському відкрито перукарню, дві швейні і дві шевські майстерні.

За післявоєнні роки поповнилась новим обладнанням Покровська дільнична лікарня. За оснащенням рентгенівського, фізіотерапевтичного, хірургічного та інших відділів вона перебуває на рівні кращих лікувальних закладів району. У Покровській лікарні в 1967 році працювало 74 медичні спеціалісти. До послуг трудівників села є також поліклініка й аптека.

За роки Радянської влади помітно змінився загальноосвітній і культурний рівень трудівників села. Якщо до революції великою проблемою було для покровчан здобуття початкової освіти, то у 1966 році вже понад 17 проц. дорослого населення мало вищу, середню і середню спеціальну освіту.

В 1967 році у селі працювали середня, восьмирічна і дві початкові школи. 52 вчителі навчали близько 700 учнів. У навчальному процесі широко застосовується наочне приладдя, демонстрування науково-популярних та навчальних фільмів. У середній школі запроваджено кабінетну систему навчання, є виробничі майстерні. У школі створено виробничу бригаду, яка займала друге місце в Луганській області і була нагороджена грамотою ЦК ВЛКСМ та грошовою премією. Випускники покровських шкіл вчаться в різних вузах і технікумах країни — в Луганському медичному і сільськогосподарському інститутах, у Харківському автодорожному і зооветеринарному інститутах, Красноярському політехнічному інституті, Луганському торговельному і машинобудівному технікумах тощо.

На збиранні соняшника в радгоспі «Вугільник». 1966 р.

У 1966 році в Покровському відкрито музичну школу. В ній навчається по класу фортепіано і баяна — 37 чоловік. Партія і уряд високо оцінили працю покровських вчителів. Учителька молодших класів Р. В. Іванова нагороджена орденом «Знак Пошани», значком відмінника народної освіти УРСР відзначено працю М. І. Євсюкової, Н. О. Грєшної. Ордена Трудового Червоного Прапора була удостоєна нині покійна заслужена вчителька УРСР Парасковія Василівна Курчевська, яка понад 30 років працювала на ниві народної освіти.

П'ятдесят років тому єдиним місцем, де селяни «відводили душу», були корчма і дві церкви. В 1967 році в Покровському працювали 2 клуби, 6 бібліотек з п'ятдесятитисячним книжковим фондом і Будинок культури.

У Покровському систематично проводиться виховна робота. Досвідчені комуністи-пропагандисти керують політшколами і семінарами системи партійної освіти. В 1967 році навчанням було охоплено понад 400 чоловік. Працюють також гуртки комсомольської освіти, їх відвідує 200 чоловік.

Вихованню трудівників села на славних бойових і трудових традиціях нашого народу багато уваги приділяють покровські бібліотеки. Вони обслуговують 2500 читачів. На кожного з них припадає в середньому на рік по 30 прочитаних книжок. Населення Покровського в 1967 році передплачувало 3420 примірників газет і журналів.

Добрі творчі традиції мають колективи художньої самодіяльності села. При Будинку культури працюють музичний, вокальний, хоровий і танцювальний колективи та оркестр народних інструментів, яким керує на громадських засадах шофер Володимир Марчуков. У Будинку культури проводяться вечори, присвячені дню народження В. І. Леніна, річницям Жовтня та іншим знаменним датам, влаштовуються зустрічі молоді з ветеранами праці та учасниками Великої Вітчизняної війни.

Комсомольці села виступають заспівувачами в розвитку спорту. За їхньою ініціативою і участю збудовано стадіон та 5 волейбольних майданчиків. Вони становлять ядро спортивного товариства «Колгоспник», в якому числиться 130 членів. У селі створені футбольна, волейбольна, баскетбольна, стрілецька, легкоатлетична і шахово-шашкова секції. Всі покровські юнаки, які йдуть до Радянської Армії, мають спортивні розряди.

У кожного населеного пункту Луганщини своя цікава доля. Гіркою і безрадісною вона була у дореволюційного Покровського, цікавою і щасливою — в соціалістичного. Великий Жовтень відкрив трудящим села шлях у світле майбутнє. І трудівники Покровського впевнено йдуть по цьому шляху

А. М. ТКАЧЕНКО, І. Г. ЧЕЧА

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ, ЦЕНТРИ СЕЛИЩНИХ І СІЛЬСЬКИХ РАД ТРОЇЦЬКОГО РАЙОНУ

АРА́ПІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 37 км на південний захід від районного центру і за 18 км від залізничної станції Кислівка. Населення — 414 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Бараничеве, Кошелівка, Одарівка, Ясинівка.

На території села знаходиться центральна садиба радгоспу «Світанок». Радгосп має 5,2 тис. га орної землі. Спеціалізується на вирощуванні зернових культур. Тваринництво м'ясо-молочного напряму.

В Арапівці є восьмирічна школа, клуб, бібліотека.

Село засноване у другій половині XVIII століття. Першим головою сільради (1920 р.) був Я. І. Круподеря.

Уродженцю Арапівки І. Н. Брусову за героїзм, виявлений в роки Великої Вітчизняної війни при форсуванні Одера, посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Ім'я героя носить піонерський загін місцевої школи.

БАГА́ЧКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 12 км на північний схід від районного центру і за 11 км від залізничної станції Лантратове. Знаходиться на кордоні УРСР

і РРФСР. Населення — 768 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Калініне, Максимівка, Роднички.

Колгосп «Україна», центральна садиба якого знаходиться у Багачці, має 4,1 тис. га орної землі. Господарство спеціалізується на виробництві зерна та продуктів тваринництва.

У селі є восьмирічна школа, клуб на 250 місць, бібліотека. Закладено парк і сквери, проводиться озеленення вулиць.

Час заснування Багачки відноситься до першої половини XVIII століття. Першим головою сільради був робітник з Луганська С. П. Мірошниченко. Пізніше його обрали головою першого колгоспу. Загинув у роки Великої Вітчизняної війни.

ВІВЧАРО́ВЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 27 км на південний схід від районного центру і за 7 км від залізничної станції Солідарна. Населення — 698 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Дуванка, Концурове, Маслакове, Трудродительське.

Радгосп «Комуніст» (центральна садиба знаходиться у Вівчаровому) має 6 тис. га орної землі. Спеціалізується на м'ясному тваринництві та вирощуванні зернових культур.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. Працює хлібопекарня.

Засноване наприкінці XVIII — на початку XIX століття.

ВОЄВО́ДСЬКЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 27 км на північний схід від районного центру і за 26 км від залізничної станції Лантратове. Населення — 424 чоловіка. Сільраді підпорядковані населені пункти Загір'я, Іллічівка, Колдубине, Маслівка, Озеро,Полтавське, Судьбинка.

Центральна садиба колгоспу «Воєводський» знаходиться у с. Воєводському. Артіль має 2,5 тис. га орної землі, спеціалізується на вирощуванні зернових культур. Тваринництво м'ясомолочного напряму.

У селі — восьмирічна школа, бібліотека, клуб. Працює дільнична лікарня. Є сквер «Комсомольський».

Воєводське засноване у середині XVIII століття.

Уродженцю села Є. М. Левенцю за героїзм, виявлений в роки Великої Вітчизняної війни, присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

ДЕ́МИНО-ОЛЕКСА́НДРІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 18 км на північ від районного центру і за 17 км від залізничної станції Лантратове. Населення — 1216 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Сиротине.

На території села знаходяться 2 центральні садиби: колгоспу «Правда» і радгоспу «Врубівник». Земельний фонд обох господарств становить 5,1 тис. га. Колгосп вирощує зернові культури, а радгосп є відгодівельним господарством Луганського виробничого об'єднання Укрголовм'ясо Міністерства м'ясної і молочної продукції УРСР.

У Демино-Олександрівці є восьмирічна і початкова школи, 2 бібліотеки, 2 клуби. На вулицях і в скверах висаджено більше 20 тис. декоративних і фруктових дерев.

Село виникло у першій половині XVIII століття.

Видатний російський художник І. Ю. Рєпін писав у своїй книжці «Далекое — близкое», що у 1863 році він працював у с. Сиротиному над відновленням старого іконостасу у великій кам'яній церкві. На зароблені гроші поїхав до Петербурга для вступу в Академію художеств.

ЛАНТРА́ТІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 7 км на північний захід від районного центру. Залізнична станція. Населення — 1591 чоловік. Сільраді підпорядковане с. Бабичеве.

На території села розташована центральна садиба колгоспу «Шлях Леніна». Артіль має 2,7 тис. га орної землі. Вирощуються зернові культури. Тваринництво м'ясо-молочного напряму

У Лантратівці — середня і початкова школи, клуб, 2 бібліотеки. Є футбольне поле, спортивні майданчики. Працює районна станція юних натуралістів. На протязі кількох років вона є учасником ВДНГ. В колгоспі видається багатотиражна газета «Ленінець».

Село засноване у першій половині XVIII століття. Першим головою сільської Ради, створеної у 1918 році, був С. І. Кравченко.

НОВООЛЕКСА́НДРІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 20 км на південний захід від районного центру і за 21 км від залізничної станції Лантратове. Населення — 343 чоловіки. Сільраді підпорядковані населені пункти Бободинка, Богомолівка, Глотівка, Іллінка, Розводне, Табаївка.

Колгосп «Батьківщина» (центральна садиба знаходиться у Новоолександрівці) має 3,9 тис. га орної землі. Напрям господарства — м'ясо-молочне тваринництво та вирощування зернових культур.

У селі є восьмирічна школа, клуб, бібліотека. Побудовано стадіон. В колгоспі видається багатотиражна газета «Путь к коммунизму».

Новоолександрівка заснована в першій половині XVIII століття.

НОВОЧЕРВО́НЕ — село, центр сільської Ради, розташоване на річці Красній, притоці Сіверського Дінця, за 54 км на південь від районного центру і за 35 км від залізничної станції Сватове. Населення — 1856 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Степанівка та Шаповалівка.

На території Новочервоного знаходиться центральна садиба колгоспу ім. Калініна. Артіль має 6,7 тис. га орної землі. Основний напрям — м'ясо-молочне тваринництво та виробництво зерна. Є птахоферма.

У селі — середня і початкова школи, клуб на 300 місць, бібліотека. Працює краєзнавчий музей на громадських засадах. Функціонує дільнична лікарня. Є відділення «Сільгосптехніки». Закладено парк, споруджено стадіон.

Виникло село в кінці XVII — на початку XVIII століття. Вперше згадується в матеріалах

генерального межування Харківської та Воронезької губерній у 1769—1781 рр.

ПРИВІ́ЛЛЯ — селище, центр сільської Ради, розташоване за 25 км на південний схід від районного центру і за 5 км від залізничної станції Урожайна. Населення — 810 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Березівка, Головкове, Єнине, Киянове, Красна Чапліївка, Ольшани, Шахове.

Центральна садиба радгоспу «Привілля» знаходиться у с. Привіллі. Радгосп має 11,5 тис. га орної землі. Вирощуються, переважно, зернові культури. Тваринництво м'ясо-молочного напряму.

У Привіллі є середня школа, бібліотека, клуб. Діє дільнична лікарня. Споруджено стадіон, спортивні майданчики. Радгосп видає багатотиражну газету «Совхозная жизнь».

Село засноване у 1929 році у зв'язку з створенням радгоспу «Привілля».

Ланкова М. В. Соколова за високі врожаї озимої пшениці удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці.

РОЗПАСІ́ЇВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 12 км на південний схід від районного центру і за 2 км від залізничної станції Розпасіївка. Населення — 959 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Борисівка, Заможне, Федосіївка, Царівка.

Колгосп «Шлях до комунізму», центральна садиба якого знаходиться у Розпасіївці, має 5,3 тис. га орної землі. Вирощуються зернові культури. Розвинуте молочне тваринництво.

У селі — восьмирічна школа, клуб на 328 місць, бібліотека. Працює майстерня побутового обслуговування. Закладено парк, розбито сквери. Є футбольне поле, спортивні майданчики. Видається колгоспна багатотиражна газета «Слово колгоспника».

Розпасіївка була заснована у першій половині XVIII століття.

Уродженцю села Г. О. Нікітенко за виявлений героїзм під час радянсько-фінляндської війни 1939—1940 рр. було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

РОЗСИПНЕ́ — село, центр сільської Ради, розташоване за 38 км на схід від районного центру. Населення — 284 чоловіка. Сільраді підпорядковані населені пункти Ізвозний Яр, Микільське, Рідкодуб, Сонцеве, Шатківка.

На території села знаходиться відділення радгоспу «Комуніст» (центральна садиба знаходиться у с. Вівчаровому). Господарство спеціалізується на виробництві зерна. Тваринництво молочного напряму.

У Розсипному є восьмирічна школа, бібліотека, клуб.

Засноване село наприкінці XVIII — на початку XIX століття.

Уродженцю Розсипного молодшому сержанту О. Г. Попугаєву за мужність, виявлену при форсуванні Дніпра в роки Великої Вітчизняної війни, посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Його ім'я носить піонерська дружина школи.

ТАРА́СІВКА — село, центр сільської Ради, розташоване за 38 км на південь від районного центру і за 45 км від залізничної станції Сватове. Населення — 1626 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Лозоватка, Парневатка.

Колгосп ім. Леніна, центральна садиба якого знаходиться у Тарасівці, має 6,1 тис. га орної землі. Вирощуються зернові культури, тваринництво м'ясо-молочного напряму.

У Тарасівці — восьмирічна і початкова школи, бібліотека, клуб на 350 місць. Діє краєзнавчий музей. Споруджено стадіон, є парк.

Засноване село на початку XVIII століття. У 1870—72 рр. селяни Тарасівки підтримали виступ селян Коломийчихи Сватівського району, які піднялися проти непосильних налогів та викупних платежів.

ТИ́МОНОВЕ — село, центр сільської Ради, розташоване за 32 км на південний схід від районного центру і за 13 км від залізничної станції Солідарна. Населення — 1307 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Красногригорівка, Малоолександрівка, Михайлівка.

Центральна садиба радгоспу «Тимонівський» знаходиться у Тимоновому. Радгосп має 7,5 тис. га орної землі. Спеціалізується на виробництві зерна і продуктів тваринництва.

У селі — середня школа, клуб, бібліотека. Функціонує лікарня. Є стадіон. Працюють 5 магазинів. У радгоспі видається багатотиражна газета «Вперед».

Тимонове засноване у 1802 році.

Першим головою Тимонівського волвиконкому був комуніст К. К. Клочков. У 1921 році загинув від рук бандитів.

ТОПО́ЛІ — село, центр сільської Ради, розташоване за 15 км від районного центру і за 16 км від залізничної станції Лантратове. Населення— 750 чоловік. Сільраді підпорядковані населені пункти Аношкине, Високе, Жовтневе, Кашкарне, Козарик, Любівка, Новознам'янка, Олексіївка, Полушкине, Солонці, Чорнявка.

На території села знаходиться центральна садиба радгоспу «Тополі». Радгосп має 13 тис. га орної землі. Вирощуються зернові культури. Напрям у тваринництві — м'ясо-молочний.

У Тополях — середня школа, клуб, бібліотека. Працює лікарня. В радгоспі видається багатотиражна газета «Радгоспне виробництво». Закладено фруктовий парк, є сквер.

Засноване село в першій половині XVIII століття. У січні 1945 року уродженець села Чорнявки В. А. Яковлєв повторив подвиг О. Матросова — закрив своїм тілом кулемет ворога. Він забезпечив успішний наступ свого підрозділу.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Б

 1/4 57 7-505

В

Г

Д

Е

Є

Ж

З

І

М

Н

О

П

Р

С

Т

У

Ф

Х

Ц

Щ

Ю

Я

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

В

Г

Д

Е

Є

Ж

З

І

Й

К

Л

М

О

П

Р

С

Т

Щ

Ю

Я

У доборі документів і матеріалів, використаних у нарисах та довідках, велику допомогу авторам подавали: Інститут історії АН УРСР, Інститут марксизму-ленінізму при ЦК КПРС, Інститут історії партії ЦК КП України, Центральний державний історичний архів СРСР (Ленінград), Центральний державний архів Жовтневої революції та соціалістичного будівництва СРСР (Москва), Центральний державний архів Радянської Армії СРСР, Центральний державний військово-історичний архів СРСР, Архів Міністерства оборони СРСР, Центральний державний архів стародавніх актів СРСР, Центральний державний архів фотофонокінодокументів СРСР, Центральний державний історичний архів УРСР (Київ) та його філіал у Харкові, Центральний державний архів Жовтневої революції та соціалістичного будівництва УРСР (Харків), Центральний державний архів фотофонокінодокументів УРСР, Луганський обласний партійний архів, Луганський, Харківський, Донецький, Ростовський, Воронезький, Дніпропетровський обласні державні архіви, Державний історичний музей СРСР (Москва), Центральний музей В. І. Леніна (Москва) та його філіал у Києві, Державний музей Революції і соціалістичного будівництва СРСР (Москва), Державний музей етнографії народів СРСР (Ленінград), Музей Збройних Сил СРСР (Москва), Державна Третьяковська галерея, Державний російський музей (Ленінград), Київський державний історичний музей, Луганський краєзнавчий музей, Луганський художній музей ім. Артема, Новочеркаський історико-краєзнавчий музей, музей «Молода гвардія» (Краснодон), Волгоградський державний музей оборони, Всесоюзна книжкова палата (Москва), Книжкова плата УРСР (Харків), Державна бібліотека СРСР ім. В. І. Леніна, Державна публічна бібліотека ім. М. Є. Салтикова-Щедріна (Ленінград), Державна історична бібліотека СРСР (Москва), Центральна наукова бібліотека АН УРСР, Державна історична бібліотека УРСР, Державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка (Харків), Луганська обласна бібліотека ім. О. М. Горького, кафедри історії СРСР, історії КПРС, марксизму-ленінізму педагогічного, машинобудівного, сільськогосподарського, медичного інститутів м. Луганська та багато інших.

У збиранні матеріалів та їх обробці редакційній колегії тома і авторам активно допомагали працівники організацій та установ: вузів — Л. М. Білогуб, А. О. Борбот, М. С. Гулий, Я. І. Корчмар, К. С. Кошман, П. А. Литвиненко, С. І. Михальський, О. Т. Хвостов, З. А. Шмонденко; письменники Т. М. Рибас, О. М. Скрипов; журналісти: Ф. Ф. Божченко, І. А. Ганопольський. Г. С. Довнар, Н. С. Козьміна, В. В. Михайличенко, П. С. Оснач, П. П. Сергієнков; облстатуправління — Р. Г. Свердлов; облпартархіву — В. Є. Вілесова, В. Д. Полежаєва;

облдержархіву — В. П. Деркач, М. Т. Єременко, В. В. Крутиков, Г. Ю. Мартиненко, Н. К. Минаєва; музеїв м. Луганська — В. М. Морозова, І. О. Післарій, Г. Ф. Попов, О. П. Філатов; бібліотек м. Луганська — Г. Д. Абашкіна, Н. І. Кадигроб, В. Д. Косарук, Г. Ю. Скрипник, О. Ф. Сорочан, Г. Г. Табачникова; фотокореспонденти: — Р. С. Азрієль, І. І. Красильников, І. М. Милютін, Л. Й. Шлапоберський; **м. Луганськ:** Г. В. Жданов — інженер, Р. В. Мірошниченко — зав. відділом міськкому КП України, О. К. Силін — секретар міськкому КП України; **м. Антрацит:** М. І. Борисов — лектор міськкому КП України, І. О. Воропаєв — пенсіонер, член КПРС з 1919 р., О. О. Лукаш — секретар міськкому КП України, В. І. Сурженко — пенсіонер, І. М. Тібабішев— пенсіонер, К. Н. Уколова —зав. відділом міськкому КП України; **Антрацитівський район:** Г. М. Авдюха — вчителька, М. Д. Безпалова — вчителька, М. В. Бельдюгін — учитель, В. О. Бураков — учитель, В. І. Єфименко — вчитель, А. І. Жуков — учитель, Ф. А. Запорожець — учитель, Г. І. Коваленко —вчителька, М. Н. Ковпак — секретар РК КП України, А. Л. Мірошниченко — вчителька, Н. П. Нечай — вчителька, О. О. Петренко — вчитель, О. Р. Слюсарєв — учитель, М. П. Черниш — учителька; **Біловодський район:** Я. М. Верескун — учитель, Ф. В. Дяченко — вчитель, І. В. Євенко — вчитель, І. А. Єременко — вчитель, В. Т. Жабко — агроном, В. М. Кононенко — зав. відділом РК КП України, Г. Г. Мерцалова — вчителька, Н. І. Олійник — секретар РК КП України, В. І. Радишевський — учитель; Н. О. Щербина — інструктор РК КП України; **Білокуракинський район:** А. І. Аніканов — секретар РК КП України, С. Д. Галяпа — вчитель, В. Т. Григоренко — вчитель, Г. С. Жовковський — вчитель, М. Д. Заїка — пенсіонер, М. П. Ігуменцева — вчителька, В. І. Радченко — вчитель, Г. Т. Сухоставський — депутат Верховної Ради СРСР 1-го скликання, пенсіонер, С. М. Хмеленко — вчитель; **м. Брянка:** Л. М. Маковська — секретар міськкому КП України; **м. Кадіївка:** П. Н. Бурим — зав. відділом міськкому КП України, Є. П. Заянчковський — фотокореспондент газети «Кадиевский рабочий», Т. Д. Михайлова — зав. відділом машзаводу Н. М. Отдельонова — зав. кафедрою філіалу Комунарського гірничометалургійного інституту, В. Е. Шор — працівниця газети; **м. Кіровськ:** І. І. Байдаков — нач. відділу тресту «Кіроввугілля», А. Ф. Варфоломєєв — консультант-методист Будинку політосвіти Обкому КП України, М. З. Коленчасик — учитель, О. А Кудінова — вчителька, О. О. Острецова — секретар міськкому КП України; **м. Комунарськ:** В. М. Берещанський — пенсіонер, член КПРС з 1919 р., Д. Х. Колесников — секретар міськкому КП України, С. Я. Пужаєв — інспектор держстатистики, О. Н. Тарасова — пенсіонерка, Г. Й. Шиліна — зав. відділом міськкому КП України; **м. Краснодон:** В. Н. Боровикова — директор музею «Молода гвардія», І. О. Бощенко — секретар партійної організації будуправління № 3, І. І. Григоренко — зав. відділом музею «Молода гвардія», С. А. Зощенко — лікар, О. С. Ковальова — викладач Краснодонського загальнотехнічного факультету Луганського машинобудівного інституту, В. О. Количева — лектор міськкому КП України; **Краснодонський район:** М. Д. Бурдаков — учитель, Г. В. Каїра — вчитель, П. М. Пекельний — інструктор РК КП України, Д. В. Стопкань — учитель, В. О. Чехова — секретар міськкому КП України, М. П. Шкряда — вчитель; **м. Красний Луч:** Г. П. Зінченко — заст. начальника комбінату «Донбасантрацит»; **Кремінський район:** З. В. Борщова — секретар РК КП України, І. С. Вертека — вчитель, О. О. Волкова — вчителька, А. С. Вброжко — вчитель, П. І. Воронцов — вчитель, П. М. Голубятникова — вчителька, М. У. Жаботинський — вчитель. Л. В. Захаренко — вчитель, І. Ф. Звягольський — бухгалтер, М. М. Мироненко — вчитель, М. Г. Моїсеєнко — вчитель, А. П. Приходько — вчителька, Ф. О. Пушка — пенсіонер, С. Ф. Сокирянський — зав. відділом РК КП України, М. З. Хомен-

ко — вчитель, П. В. Чумак —голова Кудряшівської сільради; **м. Лисичанськ:** І. Д. Бобровський — редактор багатотиражної газети «Ленинец», О. Ф. Гетьман —заст. редактора міської газети, О. М. Єфременко — зав. відділом міськкому КП України, М. Т. Кислов — зав. відділом міськкому КП України, Г. М. Копейко — директор краєзнавчого музею, М. О. Пантелєєв — перший секретар міськкому КП України; **Лисичанський район:** Г. Д. Дуюн — секретар РК КП України, М. М. Стрільцов — працівник газети; **Лутугинський район:** П. М. Кошевий — зав. кабінетом політосвіти РК КП України, М. Г. Крицький — секретар РК КП України, І. М. Русиков — зав. відділом РК КП України, А. М. Хохленко — пенсіонер; **Марківський район:** Г. В. Бондар — колгоспник, В. Ф. Гірман — учитель; М. П. Дерев'янкіна — пенсіонер, Ф. Т. Колесник — пенсіонер, І. І. Кротько — секретар РК КП України, А. Ф. Оноприєнко — зав. відділом РК КП України, А. Г. Пелюшенко — вчитель, П. С. Пономарьов — учитель, П. І. Попов — учитель, Є. Ф. Сивоконь — вчителька, В. М. Шевченко — голова Просянської сільради; **Міловський район:** О. І. Беседіна — секретар РК КП України, І. І. Бриль — учитель, І. С. Глушко — вчитель, О. І. Дрюкова — зав. кабінетом політосвіти РК КП України, З. Ф. Коваленко — вчителька, Г. С. Кольченко — пенсіонер, Ф. О. Ляшенко — пенсіонер, В. Г. Медведєва — вчителька, О. М. Погребенний — учитель, О. М. Трофимова — вчителька, Г. М. Чеснокова — вчителька; **Новоайдарський район:** Н. Г. Андросова — зав. сектором партстатистики РК КП України, Г. М. Вуцен — вчителька, І. В. Григоренко — вчитель, М. Л. Зеленський — учитель, Л. В. Киризвська — вчителька, Г. О. Косяк — учитель, О. Т. Лесик — учитель, М. М. Лобас — учитель, П. М. Моїсеєнко — вчитель, І. Ф. Риб'янцев — зав. відділом РК КП України, О. М. Рубашка — вчитель, М. В. Селезньов — голова Райгородської сільради, П. І. Філатов — учитель; **Новопсковський район:** Ю. П. Баштинський — вчитель, М. Т. Жидков — учитель, О. П. Жирник — вчителька, С. Ф. Коваленко — вчитель, В. Г. Корж — учитель, Г. Г. Кулешова — вчителька, Ф. П. Максимов — учитель, Ф. Д. Мацнєв — пенсіонер, Г. П. Несвіт — учитель, М. І. Овчаренко — вчитель, М. В. Олійник — учитель, Р. С. Рабочий — учитель, К. Ю. Сапельникова — секретар РК КП України, С. Д. Соловйов — учитель; **м. Первомайськ:** О. М. Бондаревська — вчителька, Г. С. Верко — пенсіонер, В. Т. Карпенко — заслужений учитель УРСР, пенсіонер, Н. М. Леонова — інженер, І. О. Литвинов — учитель, А. В. Матвієнко — пенсіонер, П. С. Новиков — пенсіонер, М. Ф. Просянкін — учитель, А. Г. Ручко — пенсіонер, П. Н. Руденко — інженер, Й. Г. Савицький — учитель, М. О. Сердюк — викладач професійно-технічного училища, В. К. Скуратов — гірничий інженер, А. Р. Яровий — голова виконкому Гірської міської Ради; **Перевальський район:** С. Д. Манкін — пенсіонер, О. С. Охріменко — секретар РК КП України, В. Г. Прищепа — інструктор РК КП України, В. І. Рутковський — пенсіонер, член КПРС з 1918 р., Г. І. Тихенко — пенсіонерка, В. І. Шелякін — заст. редактора районної газети; **м. Ровеньки:** П. Ф. Донцов — голова районного народного суду, К. Г. Забранюк — пенсіонер, Т. Н. Макаренко — гірничий інженер, А. О. Мухін — пенсіонер, С. Ф. Пирогов — пенсіонер, М. С. Цибенко — секретар міськкому КП України, П. О. Шевченко — зав. відділом міськкому КП України; **м. Рубіжне:** Б. Д. Мацегора — секретар міськкому КП України, О. П. Мащенко — зав. відділом міськкому КП України, В. Ф. Сокольський — учитель; **Сватівський район:** Д. І. Анікєєв — голова Оборотнівської сільради, Р. П. Бабич — вчителька, Г. В. Бувалець — учитель, В. Д. Вінник — учитель, Ф. І. Дєльцова — вчителька, А. О. Ільїн — учитель, К. В. Ільяшова — вчителька, П. А. Колегаєв — учитель, Л. І. Корсун — редактор районної газети, Г. К. Куценко — вчителька, О. А. Петренко — вчитель, Л. Л. Просіна — секретар РК КП України, П. Ю. Сивко — секретар парткому колгоспу «20 років Жовтня», А. І. Стеценко — голова Ковалівської сільради,

Т. М. Тишакова — зав. кабінетом політосвіти РК КП України, В. А. Фесенко — вчитель, А. Д. Целуйко — вчитель; **м. Свердловськ:** К. М. Бізіна — пенсіонер, В. О. Грінченко — редактор газети, В. А. Дерев'янко — пенсіонер, Я. М. Діденко — вчитель, Г. О. Лєдовський — пенсіонер, Ю. О. Рокачов — перший секретар міськкому КП України, Т. С. Соколова — секретар міськкому КП України, Н. К. Табачний — пенсіонер, Т. М. Швед — вчителька; **Свердловський район:** А. М. Карачун — учитель, І. М. Ковальов — пенсіонер, Г. С. Орлова — вчителька, А. І. Попов — учитель; Г. К. Сурцева — секретар РК КП України; **Станично-Луганський район:** П. Т. Дудник — секретар РК КП України, Н. Ф. Ігуменцова — інструктор РК КП України, О. І. Краснянський — секретар райвиконкому; **Слов'яносербський район:** О. Ф. Головач — секретар РК КП України, О. П. Дмитрюков — учитель, Ф. І. Котов — учитель; **Старобільський район:** П. Г. Грабков — учитель, В. М. Індустрієв — інструктор РК КП України, Г. М. Єжак — директор краєзнавчого музею, М. П. Карачанський — інструктор РК КП України, М. В. Михайлова — вчителька, Д. О. Сенецький — секретар РК КП України, Т. І Ситко — вчителька, М. І. Стрєлкін — інструктор РК КП України, І. А. Харківська — вчителька, І. Є. Червяк — учитель; **Троїцький район:** Н. І. Біловол — пенсіонер, І. П. Гнєзділов — секретар парткому радгоспу «Вугільник», Ф. Ф. Порєв, О. П. Рибалко — зав. відділом РК КП України, О. І. Стрижак — голова Покровської сільради, О. М. Фомушкін — секретар РК КП України, І. Л. Хоружий — інспектор райвідділу народної освіти.

Методичну допомогу в написанні нарисів і довідок та їх рецензування здійснювали наукові працівники Інституту історії АН УРСР О. А. Бевзо, Р. М. Єсипенко, В. М. Зайцев, О. І. Кудін, Ю. О. Курносов, Г. К. Макаренко, Л. В. Олійник, О. А. Парасунько, І. С. Слабєєв і науковий працівник Інституту археології АН УРСР Є. В. Махно.

Матеріали з археології до тома підготовили науковий співробітник Інституту археології АН УРСР В. М. Гладилін та працівник Луганського краєзнавчого музею І. О. Післарій.

У редагуванні та підготовці тома до друку брали участь працівники редакції «Історії міст і сіл Української РСР» Головної редакції УРЕ: М. П. Базилівський, В. Т. Білан, О. П. Вержбицька, Д. О. Дубенко, І. Г. Дурнєв, В. В. Колядкін, В. Х. Косян, Г. П. Кривдін, Л. М. Курносова, Н. Д. Михальська, Л. С. Некрасова, В. Б. Рибка, В. П. Руденко, В. М. Солоненко, С. П. Стрілкова, В. Г. Ткаченко, В. І. Ульянич, В. В. Чигирик, З. В. Шлепакова, Г. І. Яковлєва.

Художнє редагування та консультація по добору ілюстративного матеріалу тома — Г. П. Кривдін.

ЗМІСТ

ИСТОРИЯ ГОРОДОВ И СЕЛ УССР

Луганская область

(На украинском языке)

Зав. редакцією «Історії міст і сіл УРСР» *В. Г. Ткаченко*
Художник *В. І. Юрчишин*
Художній редактор *Ю. С. Яхніс*
Технічні редактори *Г. С. Дерев'янко*, *Л. О. Петронюк*
Редагування карт *Є. В. Мержвінський*
Коректори: *В. О. Вечеря*, *В. Ф. Кошик*, *В. М. Левіна*

В тексті вміщено 562 фотоілюстрації, 22 карти, 12 кольорових вклейок. Том здано до набору 4. X 67 р., підписано до друку 9. IV. 68 р. БФ 04705. Тираж 15 000. Формат $84 \times 108^{1}/_{16}$, фіз. друк. арк. 59,75+0,75 вклейок. Умовн.-друк. арк. 101,6, облік.-видавн. арк. 89,19+3,14 вклейок. Замовлення 7-505. Ціна в оправі 3 крб. 60 коп.

Набрано і надруковано Харківською книжковою фабрикою ім. М. В. Фрунзе Комітету по пресі при Раді Міністрів Української РСР. Харків, Донець-Захаржевська, 6/8.